K 8065
4

# ხელნაწერთა აღწერილობა

I

ეროვნული ბიბლიოთეკა

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ МУЗЕЙ ГРУЗИИ им. акад. С. Н. ДЖАНАШИА

# ОПИСАНИЕ ГРУЗИНСКИХ РУКОПИСЕЙ ГОСУДАРСТВЕННОГО МУЗЕЯ ГРУЗИИ

## РУКОПИСИ НОВОЙ (Q) КОЛЛЕКЦИИ МУЗЕЯ

ТОМ I

Составили Е. П. МЕТРЕВЕЛИ и ХР. Г. ШАРАШИДЗЕ

под редакцией Н. В. АБУЛАДЗЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

ТБИЛИСИ — 1957

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი

# საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ძართული ხელნაწერთა აღწერილობა

К8.065
4

მუზეუმის ხელნაწერთა ახალი (Q) კოლექცია

ტომი I

შედგენილი ე. მეტრეველისა და ქრ. შარაშიძის მიერ

ილ. აბულაძის რედაქციით

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა

თბილისი — 1957

ქართული სეზონური

ეროვნული ბიბლიოთეკა

1307 - 2000
შემოწირული

ეროვნული ბიბლიოთეკა

# წინასიტყვაობა

აღწერილობის წინამდებარე I ტომით იწყება საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა **ახალი** (Q) კოლექციის აღწერილობათა პუბლიკაცია.

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილების **ახალი** (Q) კოლექცია ხელნაწერთა განყოფილებასთან ერთად 1929 წლიდან იწყებს ჩამოყალიბებას.

დღიდან დაარსებისა ხელნაწერთა განყოფილება ექსპედიციების მეშვეობით, შესყიდვისა თუ სხვა დაწესებულებათაგან ექსპონატების მიღების წესით, იძენდა და იძენს ძველ ხელნაწერ წიგნებსა და საბუთებს.

ხელნაწერთა განყოფილების სხვა კოლექციებისაგან განსხვავებით, ეს ახალი ფონდი მზარდი ფონდია. მას განუწყვეტლივ ემატება ხელნაწერები და საბუთები.

. დღესდღეობით ამ კოლექციაში 1000-ზე მეტი ხელნაწერია. აქედან მნიშვნელოვანი ნაწილი საქართველოს ეკლესია-მონასტრებიდან არის შემოსული. ასეთებია: მარტვილის კოლექცია, რომელიც ძველადვე იყო ჩამოტანილი ეკვთიმე თაყაიშვილის მიერ და დროებით საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების მუზეუმში ინახებოდა, ავრთვე ქუთაისის, შემოქმედის, ჩხარის, გურიანთისა და ცაგერის ეკლესია-მონასტრებიდან შემოსული კოლექციები.

ამავე კოლექციაში შემოვიდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შოთა რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტის ხელნაწერების თეალსაჩინო კოლექცია (№№ 713—794).

აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმს 1945 წელს გადმოეცა პარიზიდან დაბრუნებული ქართული ხელნაწერების ცალკე კოლექცია, რომლის მნიშვნელოვანი ნაწილი Q კოლექციას შეუერთდა.

წინამდებარე I ტომში შემოსულია Q კოლექციის ხელნაწერთა აღწერილობა 1—500 ნომრამდე. აქედან №№ 1—231, 361—500 აღწერილია ელენე მეტრეველის მიერ, ხოლო №№ 232—360 ქრისტინე შარაშიძის მიერ.

**ე. მეტრეველი, ქრ. შარაშიძე.**

ეროვნული ბიბლიოთეკა

1

**ორბელიანი გრ., „ტოლუმბაშიდამ“.** XIX—XX

2 ფ.: 36×22; ქაღალდი; უცდო; მეტერფული; [XIX—XX]. მუზეუმს გადმოსცა განათლების სახალხო კომისარიატმა 1929 წელს.

„გრ. ორბელიანი—ტოლუმბაშიდამ.—

ჭელმწიფეც, ჩვენო,
ძლიერო, ბრძენო,
ნიკოლოზ, დიდო სულგრძელებითა!
მხედარნი, შენნი,
ერთგულნი შენნი,
შენს სადღეგრძელოს ვსვამთ მოწიწებითა!...“ 1r—2v.

**შენიშვნა:** ბოლოში მიწერილია „ეს. გ. ორბელიანი“ (2v).

2

**კონდაკი. 1746**

43 ფ.; 20×15: ქაღალდი; უცდო; დაშლილი: ნუსხური, დასწორისები და მთავრული ასოები სანგარით სანაღური ცუდად დაბეჭდა, გადასულია); ნაკლული: გადაწერილი სტეფანე (23v); 1746 (23v)[1] მეზეუმს გადმოსცა განათლების სახალხო კომისარიატმა 1929—30 წლებში.

[კონდაკი] „... კანონი იბ. მოდით თ~ყნისცემენ, გ მიწყალე. ღმერთო შეწევნასა, უფალო, შეისმინე. დიდებაჲ მაღალი, მოწამსი და მეყსეულად გალობა ესე.—დიდება შენდა, ჩ~ნო დიდება...“ 1r—43r.

**შენიშვნა:** 1. კონდაკი შეიცავს: ა. მასალი დიდის საღმრთო წირვას (1r—24v); ბ. საღმრთო წირვას წმიდისა მამისა გრიგოლისას (25r—31v). იოანე ოქროპირის სამღრთო წირვას (32r—43r).

**ანდერძი** (გადამწერისა): 1. „სრულ იქმნა ს~ღთო წირვა ღ~ისა და ღმრთა შემოსილისა მამისა ჩვენისა დიდისა ბ ა ს ი ლ ი ს. მომიხსენეთ, უფალო, კეთილი მღდელი ს ტ ე ფ ა ნე, ქრისტეს აქეთ ჩ~ნო“ (23v).

2. „სრულ იქმნა საწმიდის განათლების წესი და წირვა. ლოცვა ჰყავთ მშრომელთათჳს, უფალნო“ (31v).

3. „განსრულებაჲ წმიდისა ოქროპირის წირვის კონდაკისა. მოიხსენე, უფალო, კეთილი სტეფანე“ (43r).

**მინაწერები:** 1. „მოიხსენე, უფალო, სასუფეველსა შენსა მღელა აბაშიძე და მეუღლე მისი ტკლდანის ქალი“ (38v).

2. „მოიხსენე, უფალო, სასუფეველსა შინა პაპურაძის ქალი თეთრუა“ (39r).

3. „მოიხსენე, უფალო, ბიუტა პარდელიძე, მეღლე მისი ხახუა“ (23v).

**სხვა მინაწერები** (ბეჭდრულით): 12r, 23v, 24v, 25r, 26v, 31v, 37v, 40r, 41r-v, 43r.

## 3

### ჯამნი. XVIII

56 ფ.; 15×10,5; ქაღალდი; ფუძე; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით; თავბოლოსარკლული; იწყება ბ რვეულით; ულანასკნელი გვერდი ცუდად იკოთება; [XVIII ს.]; მეზეიმის გადმოსცა განათლების სახალხო კომისარიატმა 1929—1930 წლებში.

[ჯამნი] „... შეეყენენ შენს წინაშე ლოცვა ჩემი. მოყავ ყური შენი ვედრებასა ჩემსა...“ 1r—41r.

**შენიშვნა:** 1. ჯამნი ნაკლულია, მასში წარმოდგენილია: ჯამნი სამგზისაი (13r—18v); ჯამნი მეტსახისა (!) ჯამისაი (18v—24r); ჯამნი ცხრაჯისანი (24 v—37r); ჯამნი სეროპისანი (37r—41r).

2. ჯამნს ერთვის: ოხითაი იბაკონი შვიდეულისანი სამარადისონი (41r—43v); თორთმეტანი სახარებანი აღდგომისანი (54r—56r); ლოცვა შეგინებულისა მჭამელსა ზედა (56r-v).

## 4

### ჯორჯაძე ბარბარე, თხზულებანი. XIX

32 ფ.; 36×22,5; ქაღალდი; ამყინძული; დაშლილი; მთელობილი; ავტოგრაფი; [XIX ს.] მეზეიმეს გადმოსცა განათლების სახალხო კომისარიატმა 1929—1930 წლებში.

1. „მოთხრობა.—მაისის დამლევი იყო, შუადღიდან მეექვსე საათი იქნებოდა, მოწმენდილი ლაჟვარდი ცა უეცრათ მოიკრუშა...“ 1r—13v.

2. „საქართველო.—საქართველო კეკლუც ქალს ჰგავს
საპატარძლოთ მოკაზმულსა...“ 14r-v.

3. „ს...—მიკვირს, გულში რათ ჩაგეკრათ
კაცთ ქალების მეშურნობა?...“ 15r.

**შენიშვნა:** ლექსის ბოლოს მიწერილია: „ტფილისი ა ნ ა ს ტ ა ს ი ა ვ ს ს ლექსებიც ეხლა ვიპოვნე ჩემს ბარგში და მოგართვათ ამათანავში თუ რომელიმე იყოროვს).

თქუნი პატივის მცემელი ბარბარე“ (16r).

4. „საყმაწვილო ლექსები.—ა. შვილო ტკბილო, პაწაწინავ,
შენ აქამდინ რათა გძინავ?...“ 17r.

ბ. „განკვირვებული.—საძაგელ თაგვის წრუწუნას
ჩურჩხელები სულ დაუფქვაეს...“ 17r.

გ. „ჩიტს.—ჩიტო, ტურფავ, მშვენიერო,
ჩემს ოთახში რას დაეძებ...“ 17r-v.

დ. „იას.—იავ, სურნელო, მშუშნიერო, გხედავ ბიბინეს...“ 17v.

5. „გაზაფხული.—გაზაფხულია მშვენიერი და მთლათ ბუნება
სულ განახლდება, მთა და ველიც შეიფუთქნება...“ 18r.

6. „ზოგიერთ კაცებს.—გულმტკივნეულად ჰქადაგებთ
საქართველოს წრფელ სიყვარულს...“ 18v.

7. „ნ...—ჰაბუკი და ჯერეთ ნორჩი
რათ ისწრაფი სოფლის ცნობას?...“ 20r.

8. „გამომეძიებელს.—შენ ეგ კალამი, მრავლის წამალი,
დამნაშავესთვის მკვეთელი ჯრმალი...“ 20r.

9. „საქმროს.—ჰბრძანებ, ეითომ ვარდსა ვჭეგვარ,
დილის ცვარით დანამულსა...“ 20v.

10. „ძუძული.—ძუძული არის ჰსწორეთ მეფე კაცისაა...“ 21r.

11. „ხარბ პირს.— მთლად კავკასიის ტანი კლდენი რომ ოქროდ
იქცეს...“ 21v.

12. „კაცი.—კაცია მეფე ქვეყნისა,
კაცივე გლახათ მაეალი...“ 22r-v.

13. „ჩემ შვილს.—ნორჩო ჰაბუკო, სასიქადულო,
რას ჩაგიღუნავს მჭმუნვარედ თავი?...“ 22v—23r.

14. „დ...ყ...—გულს საკუდიანად უნდა მოჭსთქუა მე ეს სიტყვები
და თან დაეღუარო მდელარებით ცხარე ცრემლები...“23 v.

15. „ქ...ბო.—დავჰხარი აკაკის კალამს,
მახლსა და მეტად ბასრსა...“ 24r-v.

შენიშვნა: ლექსს ერთვის ავტორის მიმართვა, სავარაუდოა, „ცისკრის“ ან „დროების“ რედაქტორისადმი: „თუ კი ეს ჩემი ნაკლებები ღირსი იქნება თქუნის ჟურნალისა, და კუდაც სხუებს მოჭართმეევთ, ოჭრუთუე დრამა და კომედია მაჭეს დაწერილი. რომეთიც მანდ ჩემ ძმას რაღაც ლს დაუბოეს და, თუ ისწრუებთ დასაბეჭდათ. მოსთხოეთ და ეგ გადმოგცემთ. ვანო მაჩაბელმაც ერთი მოთხრობა წამოიღო გასაშინჯავათ და ისიც თჭუენ გასინჯეთ, იქნებ იეარგოს“ (24v).
ლექსი არ დაბეჭდილა.

16. „თ. ნაკოლოზ ბარათაშვილზედ.—შენმაგე ჩანგმა ეს ციური მადლი
შემეძინა
როგორც რომ მკუდრეთით, თითქმის ისე კუდაც აღმადგინა...“
25r-v.

17 „დარეჯანის გულის პასუხი. — 1882 წელსა, საქმის გამო სოფელ ჯეჯილიანში მომიხდა წასულა, სადაც ერთ ჩემ ნათესავთან ჩამოვჭხდი...“ 26r—28v.

18. „პასჭა.—როდესაც ადამმა სამოთხეში ღუთისაგან მცნებად მიიღო—ძელისაგან კეთილისა და ბოროტისა არა ჰსჭამოეო, და ის იმ სჯულად დადებულ მცნებას გარღახდა, სამოთხით მოჰსწყდა და დაეცა...“ 25r-v.

19. „დარეჯანის ვარამი.—საქმის გამო სოფელ ღიჭიანში მომიხდა წასვლა...“ 30r—32r.

შენიშვნა: 1. „დარეჯანის ვარამის“ შავს წარმოადგენს „დარეჯანის გულის პასუხი“ (ტექსტი № 17).

2. ხელნაწერს ერთვის ქურნ. „ცისკრის“ ორი ფურცელი (1861 წ. № 2), სადაც ბ. ჯორჯაძის ლექსი „არაგვი“ არის დაბეჭდილი.

3. ცნობები ამ ხელნაწერის შესახებ გამოქვეყნებულია (იხ. ლ. **მელიქიშვილი**, პარიამენტ ჯორჯაძის ლიტერატურული მემკვიდრეობისათვის, საქართველოს სახ. ბიბლიოთეკის მოამბე, XII B, გვ. 269).

## 5

### ოთხთავი, XV

293 ფ.: 12.2×9.5; ტრიატი; ფუძო: მიდრეული, დასაწყისები სისწორით: თავ-პოლონალური; პირველ რიგელს აკლია პირველი 3 ფურცელი; 123v-ზე მარყან მახარებლის გამოსახულებაა; მხატვარი—ალავერდ ნაშიძე (123v); [XV ს.]; შეძენილია ეკატერინე ცხარეულაშვილისაგან 1929—1930 წლებში.

[ოთხთავი] „...ნათლის ღება, და შენ ჩემდა მოხუალა" მიუგო იესო და რქუა მას..." (მათე 3.14—15) 1r—293v.

წყებაი: „...და განიქუანნა იგინი გარე, ვიდრე ბეთანიადმდე, და აღიპყრნა..." (ლუკა 24,50).

**შენიშვნა:** მარკოზის გამოსახულება შესრულებულია გვიანდელ ქაღალდზე და შემდეგ არის ჩაკრული.

**მინაწერები:** 1. (მარკოზ მახარებლის გამოსახულების ქვემოთ, სისწორით): „მარკოზ მახარებელი, მეოთ ყოვე საყაორელს ნაშიძეს" (123v).

2. „ჲოანჱ მახარებელ იესო, მოძღუარი კოდიანისა, დაიბადა ტყ დასაბამითგანით" (147v).

3. „ეს სახარება ერთს კვირეშიდ ორჯერ დაიათავე, ღმერთო და ამ სახარების მადლო, ამ სიღრმეებიდან ფიქრები ერგასთაიათ კეთილები გეგზავნა ალექსანდრე და ბეჟ მაცხოვნე. ამინ, კირიელეისონ" (233v).

## 6

### შესხმა, თქმული სამშჯვაროსა შინა. XIX

40 ფ.; 21×17,5; ქაღალდი; ფუძო: დამრეცილი; მიდრეული, დასაწყისი ასოები მწიგნობრული; პოლონალური; ჭედნიანი—1810 (35 ფ.); [XIX ს.], შეძენილია ეკატერინე ცხარეულაშვილისაგან 1929—1930 წლებში.

„შესხმა, თქმული სამშჯვაროსა შინა შემდგომად მოსვენისა განჩინებულისა პატიჟისათა. განხრახუანნი, აღწერილნი საპყრობილესა შინა 2 თებერვალსა, 1777-ს წელსა, ჟამსა მერვესა მიქწუხრისასა. პირველი კრიაკე.— შეპყრობისათჳს საპყრობილესა შინა. „ყოველნი მეგობარნი ჩემნი განმემორნეს ჩემგან, სამინელნი ბჭენი დამფარაესა საპყრობილესანი საზარლად დაიხშუბიან..." 1r—40v.

წყებაი: „... იწრო კვალი, რომელსა ზედაცა ვიდოდით ჩვენ, წამყოველ იწროვდებოდის და ბნელ(ი)ა, რომლითაცა იყო იგი მოცულ, ძსრნდენ ყოველსა წამსა. მჭკლეიდენ მე ეგრი გუნდად საზროშელსა გზასა ამას ზედა, მჭილეელნი მაუმძდნენ მე...".

**შენიშვნა:** 1. ტექსტს წინ უძღვის ხანდაზ:

„ხანდაზი. ი. პროკოპელისათჳს საპყრობილესა შინა. 36. ხანდაზი ბამფოთასა. 56. პატიჟისათჳს. 115. მხსენებრისათჳს. 177. ბეოთბადისათჳს" (1r).

2. ტექსტი წყებაი მხსნე თავნე.

3. შესხმა ანუ „განწრახვანი" თარგმნილი უნდა იყოს ყურ ინგლისურიდან რუსულ ენაზე, მერმე რუსულიდან ქართულ ენაზე. ამას მოწმობს ხელნაწერის კიდეებსა და ტექსტის შიგნითაც ბაწერილი მთელი რიგი შენიშვნები და ცალკეული სიტყვების განმარტებები.

4. არ ვიცი „განწრახვანის" არც ავტორი და არც მთარგმნელი.

## 7

### მოთმინება წმიდისა ევსტათისი. XIX

8 ფ.: 22×18. ქაღალდი: მეფურული; დასაწყისები ფ.ფ.: 1—3; ბოლომდეა. [XIX]; შეძენილია ეკვრილ ხელნაწერებისაგან. 1929—1930 წლებში.

„თევსი სუკუმბერ[ია]... და მოთმინება წმინდ[ისი ევსტათისი] და მის შემდგომად.... გუკურთხენ. მამაო. — მესამესი წელსა მარკ[ი]ანეს მეფისა იყო სპასპეტი ერთი მანე ფრიად, რომელი მძლე იყო მარადის ყოველთა ბრძოლათა..." 1r—8v.

წყდება: „... ვაჲმე, ვაჲმე, რომელი ოდეს მთავარ და აწ მრწემ. ვაჲმე, ვაჲმე, ოდეს მეფე და აწ სიაგელ, ოდეს იგი ვიყავ სპასპეტ და აწ მწირ. ვაჲმე, ვაჲმე, ოდეს იგი ვიყავ ბეერეულთა ზედა და აწ ოთხნი დაუშთითი(?) და აწ ოთხთა მათ[ვანი..."

## 8

### წამებულთათვის. XIX

2 ფ.: 22×16. ქაღალდი: ნახსენები, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინკელით: ფრაგმენტი; [XIX ს.]; შეძენილია ხელნაწერებისაგან 1929—30 წლებში.

[წ ა მ ე ბ უ ლ თ ა თ ვ ი ს] „...ეგრეთვე აღიძრნეს სწინიცა რამე დიდნი ბანაკნი მარჯუენით კერპთათვანნიეც, მაგასენი ღაფლისა მძლეთა მათ მწყდართანი, და პირნი მათნი უფროს მზისა განათლებეთეს..." 1r—2v.

დ ა ს ა რ უ ლ ი: „... და უფროსად პირნი და სამოსელნი მათნი განათლნა. ბოლო ანგელოზთა მათ ესენიცა აჰქნეს და სადიდებელ იქმნეს უკუნისამდე. ესენი არიან ქალწულნი იგი მოწამენი".

შენიშვნა: 2v-ს მოთავსებულია ანბანი ტექსტის ნაწყვეტი.

## 9

### კონდაკი. XVIII—XIX

4 ფ.: 16,5×10,5. ქაღალდი: ფრაგმენტი; მეფურული, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინკელით; [XVIII—XIX სს.]; შეძენილია ეკვრილ ხელნაწერებისაგან 1929—1930 წლებში.

[კ ო ნ დ ა კ ი]. „... ხოლო შემდგომად შესვლისა ტროპარნი შედგომილნი, და შემდგომად დღისა წარდგომისა კ[ა] ითქმის სამადლობელისაცა, და კ[ა] შემდგომად დღისა სამოციქულოჲსა წარიკითხუს სამადლობელისაცა..." 1r—4v.

წყდება: „... სახარება ლუკასი, თავი იზ, ნუხლი იგ. მას ჟამსა მინა შე-რა-ვიდა იესო დაბასა რომელსამე, მოეგებოდეს..." (4v).

## 10

### დაუჯდომელი. XVIII

6 ფ.; 15,5×10,5; ქაღალდი: ფრაგმენტი; კალიგრაფიული მხედრული; დაუწერელია; 5r—6v; [XVIII ს.]; შეძენილია მხარეულოშვილისაგან 1929—1930 წლებში.

[დაუჯდომელი] „...კადნიერად ბრძანებასა მისსა, რამეთუ თქვეს ყოველნი საქმენი უფლისანი უფალსა უგალობდით და ამაღლებდით მას უკუ...“ 1r—4v.

## 11

### ანტონ I, მარტირიკა (შემოკლებული). XVIII

56 ფ.; 17×11,5; ქაღალდი: უყდრო, დაწილული; მხედრული, დასწუსებები მთავრულით; გაჩნია რეფერენციული პაგინაცია; აკლია II რვეული; პოლონახლული; ჰეკრნიშანი— 1787 წ.; [XVIII ს.]; შეძენილია ეკვპილ მხარეულოშვილისაგან 1929—1930 წლებში.

1. „სიტყუა პირველი. თთ(ესე)სა სედმბერსა ი(ა). წამება და ღუაწლი წმიდისა დიდისა მოწამისა დედოფლისა ქ(ე)თ(ე)ვ(ა)ნ(ი)სა.—ესე იყო შშობელთაგან დავითიან-ბაგრატოვანთა, რომლისა მამასა ეწოდებოდა აშოთან, რომელი იყო ძმისწული კოსტანტინე ქართველთა მეფისა...“ 1r—4v.

2. „სიტყუა მეორე. თთ(ესე)ა იულისსა 21. ჴსენება დიდებულთა მეფე არჩილ და ლ(ე)ვ(ა)რ(ა)ბ(ა)ნ(ი)სა.—გიორგი მეათემან, კეთილმსახურმან მეფემან ქართველთამან დავითიან-ბაგრატოვანმან, ძემან სჯმეის დიდისამან, შობილმან დედოფლისაგან, ასულისა ჯახთა მეფისა ლეონ დიდისა, იკორწინა ჩინებულისა მთავრისა ლაბარატიანის ასულისა თანა...“ 4v—8v.

წყობა: „... ნუ მინდობილ ხარო თეიმურაზის მიმართ, რომელსაცა უნებს მოკლეა შენი და დაპყრობად სამეფო შენი თჳსად, არამედ უსწარ შენ და მოჰკალ' იგი, ხოლო თეიმურაზის მიმართცა ესეცე ორგზის და სამგზის...“

3. „[სიტყუა მესამე. ჴსენება წმიდისა მეფისა არ(ა)ჩ(ი)ლ(ი)ს(ა)]... ვინ სადამე შემძლებელ იჭმნა წინა-აღმდგომად მისა. და მერმეცა „შეევიდა კახეთად და იგიცა აღუწყდა მსგავსად ქართლისა და დაჰსდვა შიში დიდი მეფეთა და მთავართა ზედა...“ 9r—11r.

4. „სიტყუა მეოთხე. წმიდისა შუშან(ი)კ(ი)სა, რაითა დედოფლისა.—უწყებულ ვართ ისტორიკოსთაგან სომეხთასა და სათთეოსაგან მეტაფრასისა მათისა თქმულისათჳს წმიდისა სუსანიკისა, ვითარმედ სპასპეტი ვინმე იყო ნათესავსა შორის სომეხთასა ვარდან სახელით...“ 11r—18r.

5. „სიტყუა მეხუთე. წმიდისა მღუდელმოწამისა ა(ბ)ი(ბ)ოს ნეკრეს ქალაქისა ე(პ)ი(ს)კ(ო)პ(ო)სისა.—ვაქებდეთ კაცთა დიდებულთა მამათა ჩ(ვ)ნთა, რამეთუ ამათ დამტკიცეს ჩ(ვ)ნდა სახლეარნი, რომელთა არა ცვალებად გვასწავებს წერილი...“ 18r—20v.

6. „სიტყუა მეექვსე. წმიდისა მღუდელ-მოწამისა ნ(ი)ო(ფ)ი(ტ)ე ურბნისის ე(პ)ი(ს)კ(ო)პ(ო)სისა. ნეოფიტოს (ესე იგი ახალ ნერგ) კეთილმსახურებასა შინა არა აღიფხვრას, რამეთუ სახარებამან ბაღესმან დანერგა და მორწყო, ხოლო ღმერთმან მამამან აღაორძინა...“ 20v—25r.

7. „სიტყუა მეშჳდე. წმიდისა დიდისა მოწამისა რ(ა)ფ(ა)ნ(ი)ს(ა). — მოგვიღებიეს ქართველთა დღეინდელისა კრებასა ჩეეულებაჲ ბრძანებათა კეთილ-

მსახურისა ვახტანგ დიდისა, სპარსთა მიე[რ] მგელ-ლომზედ წოდებულისა, მონარხისა ყოველთა ქართველთა და რანთა და ოდხაზთასა, რომელიცა დაბატკიცა მაშინ კრებამან ეპისკოპოსთა წმიდათამან სადღესასწაულოდ...“ 26r—33v.

8. „სიტყუა მერვე. თთვესა... წმიდათა დიდთა მოწამეთა არგუენთისა მთავართა დავით და კოსტანტინესი.—ესენი არიან ორნი ძმანი ვარსკვლავნი სიტყუერნი, ძმანი ჯორციელად, ძმანი ქრისტეს მიერ ნათლისღებითა...“ 34r—39v.

9. „თთვესა სეკდემბერისა იზ. სიტყუა მეცხრე. — წმიდათა დიდთა მოწამეთა ბაძინა მაკატარანისა(!), ელისბარ ქსნის ერისთავისა და შალვა ნათესავისა და ძეობილისა მისისა. — მოწამენი ესე ქრისტესნი ბაძინა, მთავარი კახეთისა. სამეფოსა შინა ჩინებული, ნათესავ-ბრწყინვალებითა ჩოლაყაისძე, პატივცემული პალატსა შინა...“ 39v—51r.

10. „სიტყუა მეათე. წმიდათა ღირსთა მოწამეთა გარესჯელთა. — არიან უკუე ჩ~ნი ესე უდაბნოთაგან გარესჯისათა აღმომზენი აღმოსავლისაგან მმარხველობითისა და სღერასა ზედა ძე ქრისტესთჳს ენებისასა ჰსრბით მომმგრგალებულნი...“51v—56v.

წყებაჲ: „... ვინაჲცა უღმრთოთა მათგან მოსულთა მჱიღეს სიკვდილი სანატრელი და წერთობაჲ...“

**შენიშვნა:** ტექსტი წარმოდგენს ანტონ პირველის „მარტირიკის“ შემოკლებულ ვარიანტს. ტექსტებს არ გააჩნია ცნობები ანტონის ავტორობის შესახებ. აკლია შესავლები და საღვთისმეტყველო მსჯელობანი (შდრ. S—3638).

## 12

### ანტონ I, მარტირიკა (ფრაგმენტი). XVIII

8 ფ.; 17×11.5; ქაღალდი (მოლურჯოკა); უყდო; ფრაგმენტი; ბეჭდრული. დასწყისი ასომთავრულით; ხელნაწერის კიდეები შემოცვეთილია; ტექსტი ადგილ-ადგილ გადასულია; ჰეირნიშანი — 1796 წ.; [XVIII ს.]. შეძენილია ექსპედიციისაგან 1929—1930 წლებში.

[ანტონ I, მარტირიკა]. „სიტყუა მეათეჲსა წამებაჲსაჲ. წმიდათა მოწამეთა ისააკ და ითოდენისი, ენებულთა ქალაქსა შინა თეოდოსიპოლისა. ესენი თჳთმპყრობელობისა ზე ბერძენთა ზედა ნიკიფორე ფოკასსა, შობილნი ქალაქსა ამიერსა, სახელით თეოდოსიპოლსა...“ 1r—8v.

## 13

### მღვდელმსახურების სიმბოლოების განმარტება. XIX

12 ფ.; 17.5×10.5; ქაღალდი; უყდო; დაშლილი; ბეჭდრული. დასწყისები მთავრულით; თავსართული: [XVIII ს.] ჰეირნიშანი — 18[10]; [XIX ს.]. შეძენილია მზარეულოვილისაგან 1929—1930 წლებში.

[მღვდელმსახურების სიმბოლოების განმარტება]„...[მიი]ყუანეს იგი გოლგოთასა ადგილსა.

ანაფორისა ბაძიან და სტიხრის შთაცმაჲ გამოგვიცხადებს სიტყუასა მას, ვითარმედ: განსძარცუს იგი და ქლამინდი მეწამული შემოსეს მას.“. 1r—12v.

**შენიშვნა:** ხელნაწერში დაკლულია ანტონ I-ის მარტირკის წესები.

## 14

### მხითარ სებასტელი, რიტორიკა. XVIII

56 ფ.; 17×11; ქაღალდი; ფუძო: დაშლილი; კალიგრაფიული მხედრული. დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგური. პოლიმაკულური: ალია შიგადაშიგაც; მთარგმნელი ანტონ I; [XVIII ს.]; შეძენილია მხარეულ-შველისაგან.

„თჳს ჴელოვნებისა სარიტოროჲსა“ (ესე იგი სამჭევრმეტყველოსა). წიგნი ა. — თჳს საზღურისა სამჭევრმეტყუოისა და წყალებისა ნაწილთა მისთჳსა. — თავი ა. — მჭევრმეტყუოსა, რომელიცა ითქჳის რიტორებად, არს ჴელოვნება საკეთილმეტყჳო. ითქმის ჴელოვნებად, რომლითა ეზიარების სხჳთა ყოველთა ჴელოვნებათა...“ 1r—56v.

წყდება: „... არა თუ ამპარტაჲანი ოდენ, არა გულსმოდგინებს მრძანებასა ქუჱშე უფროსისა ყოუად, განაღა ნებაის მიმდრეკიცა...“

შენიშვნა: 1. ტექსტი წყდება IV წიგნის VII თავზე.

2. ხელნაწერის ალია მთარგმნელის, ანტონ I-ის, წინასიტყვაობა (იხ. Н. ჯანაშვილი, ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. III, № 1068).

## 15

### ლოგიკა. XIX

47 ფ.; 20.5×17; ქაღალდი, მოლურჯო ფერისა; ფუძო: მხედრული. დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ვერძნიშანი — 1813; [XIX ს.]; დაწერილია: 44v—47v; შეძენილია მხარეულ-შველისაგან 1929—1930 წლებში.

„ნაწილი პირველი ლოგიკისა სათეორიკოსისა ანუ სამეთაჲსუ მოკჱმედებათა გონებისათჳს. თავი ა. მოგონებათაჲსუ ანუ იდეათაჲსუ. § 11. — პირუელი ვიდრემე მოკჱმედება გონებისა იდეა არს გამოხატჳა ანუ წარმოდგინება ნივთისა რაჲსამე გონებასა შინა ჩჩუნსა, ვარდა დამტკიცებისა და ეჭუთჳმისა...“ 3r.

შენიშვნა: 1. ლოგიკის ტექსტს წინ უძღვის: ა. „წინასიტყუოება ფილოსოფიისა და ნაწილთა მისთა“ (1r—2v), ბ. „წინასიტყუოება ლოგიკისათჳს და განყოფილებათჳს და ნაწილეულებისა მისისა“ (2v—3r).

2. ლოგიკის წინამდებარე ტექსტი წარმოადგენს ანტონ პირველის მიერ თარგმნილ ბაუმეისტერის წიგნის „დასაბამი ფილოსოფიისა ანლისა“-ს შემოკლებულ ვარიანტს. არ ჩანს, თუ ვის მიერ არის შემოკლებული. ტექსტს არ გააჩნია ანტონ პირველის წინასიტყვაობა (იხ. ხელნაწ. II—355).

3. თხზულება შედგება ორი ნაწილისაგან: ა. „ლოგიკისა სათეორეტიკოსა ანუ სამეთაჲსუ მოკჱმედებათა გონებისათჳს“ (3r—28r). ბ. „ცხორებისათჳს ლოგიკოსა“ (28v—44r).

4. ლიგატის ეს შემოკლებული ვარიანტი მისდევდა ხელნაწერ II—231-ს.

## 16

### იოანე ოქროპირის ცხოვრება. XVIII—XIX

4 ფ.; 22.5×17; ქაღალდი, მოლურჯო ფერისა; მხედრული; ფრაგმენტი; თავ-პოლოწაკლული; [XVIII—XIX სს.].

[იოანე ოქროპირის ცხოვრება]. — „ესე იოანე ბრძენი, საკჳრველი და პატიოსანი იყო ანტიოქო(!) ქალაქით, რომელ არს ასურეთისა...“ 1v—4r.

წყდება: „... და ყოველნიე შეიპყრნა განკჳრვებამან მსწრაფლ გჳრდაქცევისა...".

შენიშვნა: ცხოვრების წინ ტექსტის ნაკლული წინასიტყვაობა (იხ. II კოლექც. ალწერილობა, ტ. V, № 2124).

## 17

### პროკლე დიადოხოსი, კავშირნი. XVIII

26 ფ.; 17×11; ქაღალდი: ხუთი: დაწერილი: ბეჭდური, დასაწყისი ასოები მთიერული: ფრაგმენტი: თავ-ბოლოკლებული: ქვორნაშანი—1780: [XVIII ს.]: შეძენილია მზარეულოშვილისაგან 1929—30 წლებში.

[პროკლე დიადოხოსი. კავშირნი]....ნით, რამეთუ ყოფა მყოფისა ბუნებაი თჳსი არს. თავი 28. —ყოველი მაარსებელი მსგავსებსა თჳსსა პირველად აარსებს, ვიდრე უმსგავსოს, და ესე ვიდრემდე ცხად არს, რამეთუ ყოველი მაარსებელი უმჯობეს არს დაარსებულსა, რამეთუ ესენი არაოდეს იქმნებიან თანასწორ ურთიერთას ძალითა...* 1r—26v.

წყდება: „... რაჲ არს, როგორი იტყჳს, ეითარმედ მიზეზებრივ იხილეებისო და დასაბამებრივ, მით, რამეთუ არსება ქუეწინათა მიერთით თჳსთა შემსგავსებითა მიზეზებრივ დადასაბამებრივი, ესე იგი...".

შენიშვნა: 1. ხელნაწერი იწყება პროკლეს თეოდიციდან თავით: წყდება სამოცდაშჳდეე თავის ჴანმარტებაზე.

2. ჴანმარტება ტექსტში „ლესანად" იწოდება.

3. პროკლეს „კავშირნის" ეს ტექსტი სეინტ ჯორჯ ჯაკობიტ-ორბელიანის მიერ (იხ. A—1162). ალექსანდრიაში მიერ თარგმნილი „პროკლეს" სპარსულიდრე, სეიმონ ჯულფელის რედაქცია „ახალი პროკლეს" სახელით არის ცნობილი (იხ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტ. ისტორია, ტ. I², გვ. 349—350).

## 18

### ორბელიანი სულხან-საბა. ლექსიკონი. 1741

351 ფ.; 19×15; ქაღალდი: ხუთი: წესიერი, დასაწყისები და მთიერული ასოები სინგურით; ჯადამწერი მთიერთიანი ხელი (349r): 1741 წ. (349r): შეძენილია ივანე ბიგვის ძე მიქელაძისაგან, 1929—1930 წლებში.

[ლექსიკონი]. „ანი არს ერთი პირველი ასო და ჴმით და ართრონი, მრავალრიგად და თავად მოვალს ყოველთა სიტყუეთასა და ბოლოდაცა, ეითარცა ზედედ დამიწერია.

აა. 1b. კაეშირში..." 6r—347r.

შენიშვნა: 1. ლექსიკონს წინ უძღვის: ა. „ანბანი პირველად სასწაულონი ყრმათანი". (1r), ბ. „რიცხჳ ჭართოჲთა ანბანთანი" (1v—3r), გ. „საქცეველი ხუთთა ეშიანთა ასოთანი და სხეთა თავ-ბოლოთანი" (3v—4r), დ. „ანდერძობამაჲი ამის შემაჯამებელი ფრიად დამაჭერალისა მოსწავლეთათჳს. გარნა მრავალნი მოსწავლენი მგმობარ ჰო მოკაცხარ აქებებიან შრომისათჳს და არა სარგებლად მიაქცემენ ლიცეასა "(4r—5r). ე. „ესე ოთხნი ნიშანნი ქუეყანის მზომელობისა ყველენებანი არიან"(5v).

2. ლექსიკონს ერთვის ა. „მეფის ვახტანგის წათქუამი. —
სიყრმითგან იყო მეფემან სიბრძნის სწაულისა მსაზელი,
საშოცდა ექუს წელს იკითხა, თქუა, ვეითარ ვარ მარხველი,
იარა ბერად ქეყანა, ბერისასე იყო მსაზელი,
და ორბელიანმა საბამან სახელითა ჭჳა სახელი.

რადგან დაშრა ასრე საბა. ჭება მმართებს აწღა მეცა.
შეუცოდა მრავლად სიტყვა, რა ვთქილე სიბრძნე მეცა.
სად ენახვედი ასე კრებით, ქებულად მეელო ჭინდი მეცა,
და საქმით სცანით, თუ ვისწავლი, ეით ვინაცელი კიდეც მეცა" (347v).

ბ. „ბასას ნათქვამი.—ამ ლექსიკონის რიგები თუ ბრძენმა დამიწერნოთა..." (347v).

გ „ო. მოურნე მარიამ ჯანსწმედს ვერცლილისებრ მერთა..." (348), დ. „კაცი გ. ცნჭი კდ. — ადგე ბეგან შეი ცხენი ჭატას მიეც" (348r). ე. „ადამს აჭეთ ჩლეც წელსა უკან იყო ნებროთი. აბრაჭი ელაზია. მიდია თავრენი ასი..." (348v).

3. ლექსიკონს აკლია 178—179, 244—245, 245—246 ფ. ფ. შორის.

4. ლექსიკონის ყოველი აბალი ასო ფერადი წყალებით არის მობაკოული.

5. რედაქციელად ლექსიკონი ახლოს დგას B რედაქციისაკენ (იხ. ს. ს. ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი. პროფ. ი. ყიფშიძისა და ა. შანიძის რედაქციით, გვ. IX). ამ რედაქციის საფუძველად პროფ. ი. ყიფშიძეს აღებია ყოფ. ხაჭოს მუზეუმის ლექსიკონი № 951, ნუსხურად გადაწერილი აჭრის მთავარდიაკონის მიერ, წინამდებარე ლექსიკონიც იმავე აჭრის მთავარდიაკონის გადაწერილია.

**ანდერძები** 1. ს. ს. ორბელიანისა: „ამა წიგნთა შინა რაოდენთა ადგილთა ბერძულ სიტყუანა სწერია, რომელიც წიგნით შეეტყუე, სწორედ დავწერე. და ერთი მღდელმონაზონი იყო ბერძენი, ცოდნას იჩემებდა, რომელმაც მისის სიტყვით დაგვწერე. შემდგომად ესეცან, არა იცოდა რა. რომელნიც სახმაც მისწედეთ, გასინჯეთ, ასე მოშინეა. მე სხუაჲ ენა არ ვიცოდი ქართულის მეტი. ანდერძ-ნაშრომი სახა ორბელიანი, ხოლო თქვენ, მხილველნო, შრომისა მიხედ ლოცვაჲ ყაეთ" (206v).

2. **მისავე.** „ამ წიგნის მომლოცველსა სულხან-საბა ორბელიანს ლოცვით მოიკსენებდეთ, მეფის არჩილის და მეფის გიორგის და პატრონის ლეონის დედის ძმისწულსა. საქართველოს მსაჯულის პატრონის ორბელის ძესა. ამა მეფეთა ბრძანებითა აღიწერეთ ესე წიგნი ფრიადითა შრომითა და რუფუნებითა, რაჟეთ ქართლის ეკლესიანი აღარ იპოვნოდეს და იყვდა ათს წელიწადს ძლივ შეაწყო განძარტებით. რამეთუ ბერისაგანი იყო და წარძინებული და სოფლისა საკმეთაგან უცილო იყო. მაშინ კაცნი იყო ჩჩჩ. ამისა შემდგომად მონაზონ იქმნა.

დაბადებულია სულხან-საბა ორბელიანი ქართლის[ა] ქალს ტბილ ოყრომბერასა კდ. რომ ლალინერად დ ნოენბერი იქნება, დღესა ა. ეკმსა შუაღამისასა" (347r).

3. **გადამწერისა:** „განსრულდა ძალითა ღმრთისაჲთა და თანაშემწეობითა სასოსა მის ჩემისა ყოველად წმიდისა ღმრთისმშობლისაჲთა, სანაბებთავე შინა მისთა, კელითა უცებად მწერალის მთავარდიაკონის აჭრისესთა, ფეცქებრით კმ, ვიდრე მარტის კზ; დასაბამითგან სოფლისათ მცირი ათას ორმოცდა ცხრას, ქრისტეს აჭეთ ათასშიადს ორმოცდა ერთსა. ქრორონიკონს ოთხს ოცდაცხრას, ნინოს მიეკალებითგან აჭანომდე გარდასრულთა წელთა ათას სამს ოთხმოცდაათსა" (349r).

**მინაწერი:** ხელართული ასომთავრული სინგურით: „ლიმწერელი ამის შრომისა მიზედად მხილველნოთგან ლოცვისა ყოფად ვმოქვეობ" (349r).

## 19

### სამართლის წიგნთა კრებული. XIX

211; 35×21,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ბის ყდა; ყდა ჭიისაგან დაზიანებული, მოცილებული; ჭიისაგან დაზიანებულია ქაღალდიც; დაწერილია ფ. ფ.: 21, 38, 49—51, 111, 185, 195; [XIXს.]; შენახულია ჯვარსოფ. ფუნდულაძისაგან 1929—1930 წლებში.

1. [მოსეს სამართალი] „კარი პირველი. დასაწყისი წიგნისა „სამართლისა, რომელი მოსეს ღმერთმან მოსეს, რომელი დაწერა მან მოსე წიგნსა მეორე სჯულისასა და გამოსლვათა, მცნება ღუთისაგან სამართალი მოსესი. ა. მცნება ღუთისაგან: ნუ უყავ მამასა შენსა და დედასა შენსა, ეითარცა გამცნო შენ უფალმან ღმერთმან შენმან..." 53v—61v.

2. [სამართალი ბერძნული] „ლეონ ბრძენისა და კოსტანტინესი და სხუათა ჴელმწიფეთა მიერ თქმული, და ჴანწესება სჯულისა კანონი მეფეთა

და სიმართლისა მოსამართლეთათჳს, რათა რაოდენიცა ეწეროს წიგნსა ამას შინა, მცირედიცა არა განვაგდოთ, არამედ ყოველივე ვისმინოთ და ვყოდეცა. — რომ მოხდეს და დადგეს მსაჯულად კაცი ვინმე..." 62r—110v.

3. „ესე წიგნი არს დიდისა სომხეთისა სამართლისა წიგნთა ზედა გადმოთარგმნილებული და ეწოდების საკელი სამართლისა..." 112r—184v.

4. [სამართალი] „კათალიკოზისა. საწელითა ღუთისათა მე, ჭრისტეს მიერ კურთხეულმან ყოველისა საქართველოსა კათალიკოზმან პატრიარქმა მაღალმა, მე, ჭრისტეს მიერ კურთხეულმან აფხაზეთის კათალიკოზმან მამათ მთავარმან ეგიდეშო, დავსხედით და შეეკრიბენით..." 185r—188r.

5. „თავი პირველი. ძეგლის დება მეფეთ-მეფისა გიორგისა მიერ. — ჩვენ მეფეთა-მეფემან გიორგიმ, ძემან ყოველთა შორის წარჩინებულისა მეფეთ-მეფისა დიმიტრისამან, დავდეთით ძეგელი (!) განაჩენი..." 189r—194v.

6. „სამართალი აღბუღასი. — შევიყარენით ჴოლთა მანდობილნი ღუთისანი და აწყუროსა ღუთისმშობლისანი და გაქცეულსა, დავდეთით წინა პატრონისა პაპისა ჩვენისა მანდატურთუხუცესის ბეჭას განაჩენი..." 196r—211v.

შენიშვნა: წინ უძღვის: "1. ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნის სარჩევები („მეფეის ვახტანგის სამართლის ანბანით სარჩევი არის") (1r—48r), 2. სამართლის წიგნთა კრებულის შესავალი (52r—53r).

K 3.065
4

## 20

## კრებული. XVIII

59 ფ.: 14×10; ქაღალდი; ქაღალდგადაკრული მუყაოს ყდა (მოკლებული); ქაღალდი ობისაგან დაზიანებული; გადაწერილი—ლელიანი დიმიტრე; ვადაწერის ადგილი — გარეჯის მრავალმთის მონასტერი; [XVIII ს.]; ვანანია თავსმოკლული: 1r, 33r; პირველ გვერდზე ტექსტი ვადასულია; დაუწერელია 57r—58v; ხელნაწერი შემოწირულია გიორგი ლელიანის მიერ.

1. „ცქერა აღსარების წიგნისა. ა. „სწავლა მ... ოდეს აღიარებდეს თჳსთა ცოდეთა. — მოძღვარმან მიიდგანოს მოწყალე წინაშე აღსაელს კარისა და წართჳას: წ'ო ღმერთო, მაშაო ჩვენო..." 1r—6v.

2. „აშპარტაკანებისა ზედა კითხოს მოძღვარმან. — აღიარე, სულიერო შვილო, აშპარტაკანების ცოდვებედა ან შენის თავის ქცევა და დიდება და გამოჩენა გულით გდომებია და ვიძებნიე..." 6r—9v.

3. „ნაყროვანებისათჳს კითხოს მოძღვარმან. — აღიარე, სულიერო შვილო, ნაყროვანებისათჳს..." 9v—11r.

4. „უდებებისათჳს კითხოს მოძღვარმან. — აღიარე, სულიერო შვილო, უდებებისათჳს..." 11r—14r.

5. „მრისხანებისათჳს და გულისწყრომისა კითხოს მოძღვარმან. — აღიარე, სულიერო შვილო, მრისხანებისა ზედა...". 14r—17r.

6. „შურისათჳს კითხოს მოძღვარმან. — აღიარე, სულიერო შვილო, შურისათჳს..." 17r—20r.

7. „ანგარებისათჳს კითხოს მოძღვარმან. — აღიარე, სულიერო შვილო, ანგარებისათჳს..." 20r—24r.

*ზ.* „არაწმინდებისათჳს კითხოს მოძღვარმან.— აღიარე, სულიერო შვილო, არაწმინდებისათჳს...“ 24r—27v.

*თ.* „ეპისკოპოსისათჳს, ხუცესმონაზონისა და მღდელთათჳს კითხოს მოძღვარმან.— ან ერისკაცისათჳს კარგი და ღმრთის სათნო ყოფა-ქცევა არ გჳხვენებია, რომ მიებაძოსთ და არ დაბრკოლებით იყვნენ...“ 28r—33r.

*ი.* „დედაკაცი თუ იყოს, იმას ესრეთ კითხოს მოძღვარმან ხელოვნებით, რომ არ დაფაროს.— ან სხვა კაცისათჳს თვალბოროტებით და გულისთქმით მოგიხედავს...“ 33r—34v.

*ია.* „პარაკლისი საეფრემელი წმიდისა იოანე ნათლისმცემელისა. მ[ღ]ვ[ა] კურთხეულარსი, მოდით თაყუანისვცეთ...“ 38r—57r.

> **ანდერძი:** „აღიწერა მცირე ესე აღსარების წიგნი მრავალ[თ]ჳის გარესკიის მონასტერსა ნათლისმცემელისასა ქელითა ულიერსის დიაკონის დ ი მ ი ტ რ ი ს ა თ ა. მხილველთა მიერ შენდობას ვითხოვ, და შენცა, საყვარელო ძმაო რ ო ჲ ო ი ლ, ესოდენ ჭამეთაგეობისათჳს მომიტევე ბრალი ესე, მაგრამ შენც მრავალ უმადურობით და უმადლოებით გულს მიხდენდი და ამისთჳს დაგვიანდა“ (35 r).

## 21

### კურთხევანი. XV—XVIII

127 ფ.; 15×12; ეტრატი და ჭაღალდი; უყდო; დაშლილი; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინჯურით; ეტრატი [XV ს.]; ქაღალდი [XVIII ს.]; ეტრატის რამდენიმე ფურცელი პალიმფსესტია; თავ-ბოლომკლულია; აკლია შეწირვა, დარღვეულია რვეულებრივი ნუმერაცია; ხელნაწერი ყოფილა მალანიას საკუთრება, გადმოსცა მუზეუმს ირ. სონღულაშვილმა.

[კ]ურთხევანი „... რომელმან განაღე კლდე უდაბნოსა, გამოეცნეს წყალნი და მდინარენი გარდამოდიოდეს...“

წყდება: „... წესი, რომელი აღესრულების დაფლვასა შესუენებულისასა... დ[ა]კ[ნ]: მწჳდობით უფალსა, ზეცით გარდაჴმ, წ[ინა] ამის...“ 127v.

> **შენაწერი:** 1. კურთხევანში შედის: „განბანება ბაიას კურთხევისა“ (12v—14r); „ჳრთხევა მოსაბორისა, ბერძულად თქმული წმიდისა ბასილისი“ (14r—23r); „ლოცვა აჳგზა ეკლესიასა დღესა ბეშჳდესა“ (23r—24r); „მომიჭირნენი სჯენის კურთხევისანი“ (24r—27v); „ლოცვა წყეულშინისეულისა, თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა იოანე თქრისტინისაჲ“ (30r—34v); „ლოცვა შეგირებულისა მჭამელსა ზედა...“(33v—34r). „ლოცვა ბერებელსა ზედა შეგირებულსა“ (34r—34v); „განბანება, რომელი ჳკურაჲს აღსრულებაჲ“ (34v—36r); „ლოცვაჲ ეპისკოპოსის სახლისასა...“ (36r); „გალობანი სჯენის კურთხევისანი (45r—60v); „წესი და განბანება, რომელი იქმნების ქელთდასხმასა კერძო დიაკონისასა...“ (61r—62v); „წესი და განბანება, რომელი იქმნების ქელთდასხმასა მთავარეპისკოპოსისა...“(62v); „წესი დაჯენებაჲ, რომელი იქმნების ქელთდასხმასა მღდელისა“ (65v—68r); „ლოცვა საფლავის გაკურთხისა“ (68r-v); „კურთხევაჲ სნეულსა ზედა“ (69r—100v); „განბანებაჲ პანაწმიდისა მიცვალებულისათჳს“ (100v—104v); „წესი აგებისა, მოიძე“ (105—115v); „განბანებაჲ წყლის კურთხევისა ყოველთათჳს თავთა და ღმესასწაულთა, რომელ არს ბერძულად აიაზმა“ (116r—127r); „წესი, რომელი აღესრულების დაფლვასა შესუენებულისასა“ (127r-v).

2. ხელნაწერში აკინძულია კურთხევანის ორი ფრაგმენტი: პირველი ეტრატისა (XV ს.), რომელიც მოიცავს ფ.ფ. 1-დან—60-მდე; მეორე — ქაღალდისა (XVIII ს.)— ფ. ფ. 61-დან—127-მდე.

## 22

### ოთხთავი. XV—XVII

220 ფ.; 18×13,5; ქაღალდი (ფ. ფ. 1—195), ეტრატი (ფ. ფ. 196—220); უყდო; თავბოლოთამკულები; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინყრითი; ჰიასაგან დახატებულია: ფ. ფ. 1—55; ხელნაწერში გაერთიანებულია და ერთად არის აკინძული 4 ხელნაწერის ფრაგმენტი (I ნაწილი — ფ. ფ. 1—38; II ნაწილი — ფ. ფ. 39—110; III ნაწილი — ფ. ფ. 111—189; IV ნაწილი — ფ. ფ. 190—220); ამოვარდნილია 1 ფ.; [XV—XVIII ს.ს.]; შეძენილია გრიგოლ პაქლეს ძე მაკაროვისაგან 1929—1930 წლებში.

[ოთხთავი. მათეს თავის სახარება] „... და რომელმან ასუას ერთსა მცირეთაგანსა სასუმელი ერთი წყალი გრილი, სახელად მოწაფისა...“ მათე 10,42 (1r—226v).

წყდება: „... მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ: უკუეთუ მე ვადიდებდე თავსა ჩემსა დიდებაჲ ჩემი არა რაჲ არს, არამედა...“ იოანე 8,54.

შენიშვნა: 1. ოთხთავის ის ნაწილი, რომელიც ეტრატზეა დაწერილი, ხელის მიხედვით ყველაზე ძველი ჩანს.

2. მიუხედავად იმისა, რომ ხელნაწერი ფრაგმენტებისაგან შედგება, ოთხთავის ტექსტი თანმიმდევრულია, მხოლოდ ადგილ-ადგილ არის ხარვეზები (იხ. ფ. ფ. 38—39).

## 23

### სამართლის წიგნები. 1824

264 ფ.; 34,5×22; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ხის ყდა; შეფერული, სათაურები სინჯურით; ვადამწერი ბაღდასარ ბალასოვი (263v); 1824 წ. (263v); შეძენილია ელენე მიხეილის ასულის კოხრიძისაგან 1929—1930 წლებში.

1. «სამართალი მოსესი».—„კარი პირველი, დასაწყისი წიგნისა სამართლის, რომელი მოსეს ღმერთმან მოსეს, რომელი დაწერა მან მოსე წიგნსა მეორე რჯულისასა და გამოსულიათასა.—ა. მცნება ღმრთისაგან — თავსა მაშაინ შენსა და დედასა შენსა, ეითარცა გამცნო შენ უფალმან ღმერთმან შენმან, რათა კეთილი გეყოს...“ 59r—66v.

2. «სამართალი სომხური».—„შესავალი პირველი სომხური სამართლისა. ჭ. ესე წიგნი არს დიდისა სომხეთისა სამართლისა წიგნთა ზედა გადმოთარგმნებული და ეწოდების სახელი სამართლისაჲ...“ 117r—197r.

3. «სამართალი ბერძული».—„ჭ. ლევან ბრძენისა და კოსტანტინესი და სხვათა კელმწიფეთა მიერ თქმული, და გაწესება სჯულის კანონის მეფეთა და სიმართლით მოსამართლეთათვის, რათა რაოდენიცა ეწეროს წიგნსა ამას შინა, მცირედიცა არა განვაგდოთ, არამედ ყოველივე ვისმინოთ და ვყოთცა...“ 67r—115v.

4. «სამართალი კათალიკოზისა».—„ჭ. თავი პირველი. სახელითა ღმრთისათა მე, ქრისტეს მიერ კურთხეულმან ყოველისა საქართველოსა კათალიკოზმან პატრიაქმან მალაქია, მე, ქრისტეს მიერ კურთხეულმან აფხაზეთის კათალიკოზმან მამათმთავარმან ევდემონ, დავსხდებით და შევკრიბენით ყოველნი ებისკოპოსნი აფხაზეთისანი...“ 198r—200r.

5. «სამართალი მეფეთ-მეფის გიორგისა».—„ძეგლის დადება მეფეთ-მეფის გიორგის მიერ. ჩვენ მეფეთ-მეფემან გიორგიმ, ღმრთ ყოველთა შორის წარჩინებულისა მეფეთ-მეფისა დიმიტრისამან, დავდეყით ძეგლი-განაჩენი ესე...“ 201r—207r.

6. «სამართალი აღბუღასი». — „ქ. შეიყარენით ჰოლთა მინდობილნი ღმრთისანი და აწყურისა ღმრთისმშობლისანი და გაჭცევისა.—ქ. დავიდეთ წინა პატრონისა პაპისა ჩემისა მანდატურთუხუცესის ბეჭას განაჩენი და იგი აგრეგე სრულობით და უკლებლად დაწერეთ...“ 208r—224r.

7. «სამართალი ბატონიშვილის ვახტანგისა» — „მყოფისა უმყოფისა, არსისა დაუარსისა და მარსისა [მ]ეგი, არა თუ ღირსად და შემძლებისაებრ მქებელი და მმორებელი უდებად მჭოლელ-მპოვნელ ვიქმენ, ვითარცა მეფენი დღითი-დღე მრეე[ლ]ნი ჯელთა მარგალიტთა შინა და ჰპოებენ მძივთა რათმე...“ 226r—263v.

შენიშვნა: სამართლის წიგნებს წინ ურთხეს: ა. „ანბანზე დალაგებული მეტწოლობრივი საძიებელი (1r—18v). ბ. სამართლის წიგნების მეხლობრივი საძიებლის ცხრილები (19r—57r). ცხრილებს ახლის პირველი ფურცელი გ. „ეპიტაფიის შესავალი“. (58r—59r).

ანდერძი: „ქ. იგი ძველნი საძიებელნი ეთანადგან არეკით იყვნეს და საჭიროსა ჟამსა ძიებასა შინა დიდით დაშორებულნეს, მსაჯულთ-განკუნი, რომელი საბამო რომელს ადგილს იყო ძველ სადე მპოვებოეს და ამას დიდი შრომა ეღვა, ამისა ადგილსაპოვნელობისა მიზეზი მებრძანა ყოველთა ამალლებულისა ღმრთივ გვირგვინოსანისა საქართველოს და ყაზახბორალოს მპყრობელი-მქონებელის, ცხებულის ზეცის თ ე მ ნ ა ხ ი ს მიერ, რათა ღონე რაჲე მცირე ადგილ საპოვნელობასა. და ან მე ცხრაი ვიღებე მცირეც რაჲ, ყური გვარიესენ (!) ძველნი საძიებელნი და ჩემიცა ამბისენი გამოვჭრიბენ, რომელთა საჭიარო-საშრათოესი რომელს ასრუ ჯუდეს, დახეცდეს, ამის რიცხვით ძველის საძიებლის რიცხვში მიიყვანს და ჟან ჰპოებს. მეც ადიდეთ სულგეთო. იელისა ა, წკა ულს, ჩღ“ (1ა).

ანდერძი გადაწერისა: „სახელითა ღმრთისაითა გათავდა წიგნი სამართალი მეფის ვახტანგისა. აღიწერა ესე ჯელითა ჩემითა სოფლისაი ბაღდასარ ბაღასოველისათა სეტტემბრის ი9-სა დღესა, ჩყა წელსა“ (263).

მანაწერები: 1. გადაწერის ბელთაო:

და ვიბაკარ კალამი, ვიწროშე, ეტრედე ჯელმარჯუენე წერასა,
სამართლის წიგნი მოსესი, ეცნეკე ბერძნულის მზრახსა,
სომხურის და ქათალიკოზის წესსა დაესდევდი ეერასა,
მეფის ვიახუის თხზულება მალბენდა, ეყოფდი მღერასა.
და აღსულის სიტყვა-მჯეფრობით საქმენი სჯულის დებანი,
მეფისა ბრძნის ვახტანგისა[ა] სამართლის განკუეცულებანი,
ეჭქსთა ამკობდა, მეწერდე—ეით მოძღერალთა კებანი,
მეც შემაქცევდა მწერალსა, მაქნდა-ეც მათნი ქებანი.
და სხვანიცა წიგნი მრავალნი არს ჩემგან დანაწერები,
სადა იხილნოთ ნაღაწენი და შრომა ჩემნიერები,
გთხოვთ ეედრებითა ყოველთა, ერნი შეჰვედეთ თუ ბერები,
ლოცვითი მახსენეთ, ღმერთმან თქუენე შემოგზღასთ მაგიერები.
და ჯელნი დამიწედეს შრომელნის, ნაპრომნი სოფლად ჰშთებიან,
წინანი წაელეს, ახალნი მოელენ და შეპოყრებებიან,
იყიც განწელიან საწუთოს, სამოსელები დაძეელდებიან,
მუნ ღირს ეყოს ღმერთმან. სად მარადჟინ წესიდითა ეუნდნი დგებიან.
და ტიტულარნი სოეტნიგმნ, ბაღასოველნი გუპოეტებით,
ნიკოლოს ეწერე ესე ტკბილ მენებანი ჰამოყრებით,
კალამს მარჯუედ ეიმპარებდი, არ დროებით დაყოეებით,
სამარ-ყოთ თხზულნი ჩემნი, მიგორებდეთ მოსენებით“ (264r).

2. ახალების წიგნის პირი. (264v).

## 24

### სამხედრო წესდება. XVII—XVIII

42 ფ.; 29×18. ქაღალდი; უყდო: დაწლილი; კალიგრაფიული მხედრული; დასწყისი-ბი სინგურით; ბოლონაკლული; [XVII—XVIII სს.]; პროვ. ალ. ხახანაშვილის კოლექციიდან. მიღებულია ეროვნიდან, ლიბარიანთ ინსტიტუტის არქივიდან.

[სამხედრო წესდება]. „თავი I. საქმისათვის საომრისა და უფროსისათვის. — საქმე საომრი არს. უწყოდეთ შექურეველების შეზავება საომრად, ესე დიდი ცოდნა არს, რათა მცედრობისა ჯარი განაშხადოს საომრად...“ 2r—42v.

წყდება: „... ადგილისა შესაპურველისა. თავი 13.—... მოიპირეე რომლითაცა შესაძლებელ იყოს ცხენოსანი და ქვეითნი უმეტესის სიმამაცითა, მცედრობითა გარშემო შემოეტყა მტერთა გვერდიდან, ანუ უკანითგან...“

შენიშვნა: I. სამხედრო წესდება შეიცავს შემდეგ თავებს: „თავი 1. სამხედრო-თვის საომრისა და უფროსისათვის“ (2r). „თავი 2. ეთიოპიის ქვაბი იყოს თავიკაცი, ძმით ანუ ერისაცაე“ (2v). „განყოფილებათაცა ჯარისა და უფროსთა, თავი 3“(4r). „რიგებათაცაე საცეცხლითა, ოდეს პირისაგან; ანუ იქცნიერს, თავი 4“ (4v). „შემზადებისათვის იარაღისა, თავი 5“ (5r). „განსწავლებათაცაე ცხენოსანთა და ქვეითთა. თავი 6“(5v). „მეზობლობისათვის ჯარად მცედრობათა, თავი 7“ (6r). „დაბანაკებისათვის, ჴიდა შემზადებისათვის სადგურთა, თავი 8“(6v). „შემზადებისათვის საომრად, თავი 9“ (7v). „შემზადებისათვის საომრად პირველ ერთისა დღისა, თავი 10“ (9r). „ომის დღისათვის, თავი 11“ (10r). „ციხისა და ქალაქის გარშემო მცოდნისათვის ჯარისა, თავი 12“ (11v). „ამას შინა არს წესი მცნეთა და ბრძენთა მომართისა, თავი 13“ (13r). „უცხოე ღმერთმან მოგეცა კეთილღმობიერი ომისა დაწყებაე, თავი 14“ (14r).

„სამხედრო მცედრობისათვის, თავი 1“ (15v). „ომისათვის მცედრობათასა და შეტურებისათვის, თავი 2“ (18v). „რიგებათაცაე მცედრობათასა, თავი 3“ (20). „დაბანაკებისათვის მცედრობისა ანუ სახელოვნებისა, თავი 4“ (24v). „დაწყებისათვის შესაფურებად ანუ სადგურისა, თავი 5“ (26v). „განზრახვებისათვის ჯარისა მცედრობათასა თავი 6“ (27v). „საფურველისათვის, მცედრობათა ერთმანეთისათვის, თავი 7“ (31r). „განსწავლისათვის მგრისაგანთასა, თავი 8“ (32r). „შეკილებისათვის და წაუხებისათვის მცედრობისათვის, თავი 9“ (33r). „მოაგებრებელთა, ჴიდა მხეროსა ბატონისაგანთა, თავი 10“ (34r). „ჯარისაბრძანებისათვის შეტურების ანუ სადგურისათვის მტერთაცა, თავი 11“ (35v). „სხვადასხვა რიგის შეტურებათაცაე, ანუ შეხვედებისათვის და გამხდებისათვის შესაფურებლად, თავი 12“ (36v). „აგებულისათვის შესაფურებელისა“ (42v).

2. სამხედრო წესდების წინ ჭრიტის რუსულ ენაზე გადმოცემებელის წინასიტყვაობა. „გარდმოთარგმნილი არის ბერძენულისაგან ლაპიდური ენაზე და მიწერილ არს ღ ნ ბ რ ა წ ე რ ე ნ, ანუ ლიდის კორილის მიმართ. სახე, გინა ხატი პირისა მისისა ჰგუშვარიტი, რომელიცა იმის წყაროსაცა წერილ არს და ჴამოღებულ არს ძველთაგან სპარტაძეთის კოლიზეისათა (ეს სატყვა ბერძნული არის, ამპის ალწერას ჰქვიან, მისის დროებით რა დროს რა ქნილა) და ბევრს აღაჯს თურფენის სპილენძსა, ოქროსა და ფერფერდება და ყოველს თეთრზედა. ეინთაგან თვით ბრძანა გამხატვა სიბრძნისათვის უკუე დიდითა დიდისაა. აჭაშიდისაცა ესე წიგნი დიდსა პატივსა შინა ყოფილა ყოველთა წესთა კაეთა შორის, რომელნიცა ამისაგან გამოსწავლებიან ყოველნი. და რომელნიცა უნებს უსაცნელოდ სახელი, და უნებს მოჭალაქენი, რომელსაცა ფილოსოფოსნიც ამას დიდად აქებენ „ციცერატას ბერეს ესტ ციცეე ვირტუს,“ ესე არის ქალაქის კეთება არს მოჭალაქეთა სათვე, რომელნიცა განსწავლულნი მოჭალაქენი იშურებიან. აწ ლათინურის ენისაგან სლავენო-რუსულის ენაზედ გადმოთარგმნული არს საყოველთათვე შესაწყნელად მარტილად და უნებლისად კეთილშობილთათვის. და კეთილშობილნი განსწავლებიან, თუ როგორ სომპოდ განეზადნეს, საქზაროდ დისიპლინის და შეჯეროს, სომპოდ დასადგურის და ციხეს შენობაყეს და ერიში განეზადის ციხის შემოსადგომად.

მოკვლაქეთ უნდა იცოდეს, თუ რა არს კეთილი ცხებაში დარჩომილთა. როგორ უნდა მოგვერება ქალაქის ცხებიდან, წინაღდგომად მტერთა, რომ ყოველთვის თავის წესჯულის უფრთხილდებოდეს და ეფიქრობდეს მტერის ბატებასა. ყოველივე ეს, კეთილ-პორწილებო მკითხაო, ამა წიგნსა შინა აღწერილ არს. კეთილად და სრულად ჰპოვნი, სიმრთელითა და მრავალჟამიერობით ყოველსა კეთილწესებეულ სრულიად თჳენს კეთილ-პორწილებასა უფლისა მღვთისაგან მსურს. გარდმომთარგმნელი ამ წიგნისა ეფთიოი კრპილესკი" (1r-v).

**მინაწერები:** „Военный устав. Рукопись дефектна. Обрывается на XIII гл. Пер. с греч. на латин. яз. для короля английск. Генриха VIII. С латин.-рус. перевода переложил (!) Ведровым-Копиевским" (1r).

## 25

### ანბანთქებები. XVIII

2 ფ; 34,5×19,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მბეჭდური, დასაწყისები სინჯურით; ქაღალდის კიდები რუხტაფარირებულია; თავდაპირველად: |XVIII ს.|. პროფ. ალ. ხახანაშვილის ქაღალდებიდან. მიღებულია ერეკლეწმიდან, სადაც უადრესად იქნა ლახარავანთ ინსტიტუტის არქივი.

1. [არჩილ მეფე, ანბანთქება ალიკანად სათარგმანებელნი].

„...შეიდად იწყება ყოველი არსი და დასაბამია,
შეჯდომა ეტლთა ნნათობთაგან სიმაღლეთ დასაბამია,
შენნე გიგმს,ბრძენო, თუ მეთქვას კარგად რამ დასაბამია,
და შემტყობი სასურველია, ვერ ჩენობი დასაბამია..." 1r-v.

**შენიშვნა:** 1. ანბანთქება იწყება შ ასოთი, თავდება ჶ-თი. თითო ასოზე ორ-ორი სტროფია დაწერილი, ჩ ასოზე სამი, სულ არის 22 სტროფი (შდრ. „არჩილიანი" ტ. 1. 1935, გვ. 277).

2. „ქ. ეს ან-ბან ლეჭსნი სათარგმანებელნი, მეცნიერთათჳის საამო, ხოლო უცებთათჳის ფრიად საჭიროდ გულისჴმის საყოველნი, ნათქუამი პეტრე მგალობელისა სიონელის, ტფილისის ქალაქელისა.—

ასოთა მაარსმან, თჳით დაუარსმან, სამოთხე შექმნა აქ ადამის-თჳის..." 1r—2v.

წყდება: „... ცხადად კერძნება სცა ვიწმე მას ხემანს ვისმე ასურით, ცოდეითა მწარე მწყურნები, მუნ თავსა ვერვინ ასურით,
... ატკბო შენ.. უნა, აწ ყოველთა ამოდ ასურით..." (შდრ. H—1193:16).

## 26

### კარაბადინი. XIV—XV

194 ფ; 25×17,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური; დასაწყისები სინჯურით; ქაღალდის კიდეები შემოკეცებულია; ძალიან დაზიანებულია: ფ. ფ. 40, 41, 43—46, 48—51, 54—58, 63, 66—77, 81—85, 89, 93, 105—113, 115—117, 124, 132, 133, 139, 144; ტყავისებური ფერკეცზე ტექსტი გადაბეჭდილ; [XIV—XV ს.].

[კარაბადინი] „...ძირი და ხარდილი, და ძირი ისის და ნუში მწარე, ხურმა, ლეღუი და თაფლი ამაყი. ამისაგან რაცა დაჯუთილია, შეჰამად შივა ჩაყაროს და რაცა მოუნდეს, აჰამოს..." 1r—194v.

წყდება: „...და ვარდი წითელი, ჴშელი, ამათგანი ნაწილი ორ-ორი ჭეშტიბარი და მერცხალნი დაწუნე, ხისი ნაცარი ამათგანი ნაწილი სამ-სამი

და ზაფრანი ერთი ნაწილი და ნიშასტაჭი და სუმბული ტიბი ამათგანი თუითო ნახევარ-ნახევარი ნაწილი, და გუნდა ერთი ნაწილი დანაყენ, ესე წვანლინი დაცრენ, შარიმი და... ღენ თაფლითა და როდეს გიჴდეს..., ღმერთსა უნდეს. და როდეს...“ 193v.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერში ფურცლების თანმიმდევრობა დარღვეულია, დალაგება ვერ ხერხდება.

2. ხელნაწერს გააჩნია გვიანდელი პაგინაცია სომხური ანბანით.

3. გააჩნია მრავალი მინაწერი ქართული და სომხური ენებზე: 16r, 43r, 36v, 37v, 48v, 50v, 70v, 94v.

4. Q. 26. ლენინგრადულ ხელნაწერთან ერთად, საფუძვლად დადგა „უსწორო კარაბადინის“ გამოცემას (იხ. ქვანანული, უსწორო კარაბადინი. ტექსტი დაამუშავა და წინასიტყვაობა დაურთო ვ.ქ. ლ. კოტეტიშვილმა. თბილისი, 1940).

5. კარაბადინი შეიცავს შემდეგ თავებს: კარი გულის ტკივილისა (4v); კარი ვარამისა (29r), კარი სისხისა ავრაყისა (32r), კარი ცხელ[ი]სა (42v); კარი სტომაკის ტკივილისა და პოყინისა (52v), კარი უმილობისა (56v), ცხრო შავისა ნაღვლისა, როშეღ არს სქღა (90r), კარი ყოვლისა ფერისა თუალისა ტკივილისა (117v), კარი სულისა (119v), კარი ყოვლისა ფერისა ყურისა ტკივილისა (138r), ბაღლინისა ცხრო, რომელსა რქენ ანაფელოს (141r), კარი სოკისა, რომე ქცანსა ქუან (148v), კარი და ნიშანი სურდოსა (164r), კარი პირისა, ბაგისა, კბილისა და ენისა (165v), კარი ყელისა ტკივილისა (175v), კარი რომე წყლისა სუმაწიგა წურბელი ჩაყალდეს (185), კარი ხიჟინფასისა და ჴელისა (186r), კარი და ნიშანი მანახულიასა (191r).

მინაწერები: 1. „ასი დრამი, რაც მინალთული და ორი აბაზია. ოცი დრამი, რაც ოთხს ბისტი იქს. ოცდაათი დრამი [თო]რმეტი აბაზი... ეკუსი ბისტ... იქს“ (147v).

2. „ქ. ღმერთო, შეიწყალე ფრიდი ცოდველი... დანებები ცუდსა ქნილსა... უბნებდეთი“ (36v).

## 27

### ლექსების ალბომი. 1868

42 ფ.; 16,5×21,5; ქაღალდი; ყავდა; მზედრული; ალბომი სოფიო მაყაშვილის საკუთრება ყოფილა (1r); 1868 წ. (1r); შეიქნილია ყველე ანდრონიკაშვილისაგან 1929—1930 წლებში.

1. „თქმული პლატონ ბრძნისაგან (საცოლო კაცზე). — ცოლი ღირსი ირჩიეე, ნუ ირჩევ მზითევსა. მოყეანება ცოლისა წარგება არის საქონელისა და მზითევით ბუნება იკითხე მისი...“ 1r.

შენიშვნა: 1r-ზე წერია: „ესე ლექსი ალბომი ეკუთვნის ქალიშვილს სოფიო მაყაშვილის ას. გადაწერა იანვრის 20-სა, 1868-სა წელსა“.

2. „თ’დი ალექსანდრე ჰაეჭაეძისაგან.— ლოდინი.—
ჰსძგერს გლაბ გული! საყვარელო, მლოდე შენი ჭწყლაეს თმენასა...“ 1v.

3. „თ’დი ალექსანდრე ჰაეჭაეძისაგან. — ლექსი.—
თავსა უფლად ნურვინ ჰგონებთ,
ყოველთ ესრედ გაიგონეთ...“ 2r.

4. „თ’დი ოთარ ქობულოვისაგან. — ხოსტის გუშა.—
ბუნდოვან გულს შენ აღმიჩნდი დარადა...“ 2v.

5. „თ'დი სვიმონ მაყაშვილისაგან. — ლექსი. —
შენ, უებრო მარგალიტო,
განმინათლე ბნელთა არე..." 3r.

შენიშვნა: „ამიზე მიწერილია თარიღი: „1863-სა წელსა, თებერვლის 10-სა დღესა."

6. „თ'დი სვიმონ მაყაშვილისაგან. — „დილის ხმაზე ითქმის". —
ჯოი, საყვარელო, შენ საყვარელო,
ჩემი სიცოცხლის განმაგრძობელო..."3v.

7. „თ'დი აკაკი წერეთლისაგან. — ლექსი. —
საიდუმლო ბარათო!
გითხრეს ეჭვენ მარადო
სიხარულის მიმნიშნებელ
და სევდისა ფარადო..." 4r.

შენიშვნა: მიწერილია: „1859 წელსა, 20-ს მკათათვეს ს.პეტერბურგს" (4v).

8. „პირველი ნათქვამი დაინანას ხმაზედ.—
მიყვარს ქალი თმიანი,
კოხტა და ეშხიანი..."4v.

9. „თ'დი ალექსანდრე ჭავჭავაძისაგან. — ლექსი. —
როს გიყვარდი სურვით შეყვარებულსა..." 5r.

10. „მით სალბულზე ნათქვამი. —
რა ვარდი გაიფდეს, ვინ ჰყოფს მისსა ქებასა..." 5v.

11. „ლექსი. — ლამაზ თვალებს შვენის ქებანი"... 6r.
12. „ესაარიან გაბაშვილისაგან. — მუხამბაზი.—
დახე, მაისის ბულბულო, ვით დღენი ნათლდებიან..." 6v.

13. „ლექსი. — მფარავს დრუბელი, ვეძლევი ბნელსა..." 7r-v.
14. „თ. რევ... შალვ... ერისთავისაგან. — ლექსი. —
მე ვეტრფი, ია, შენსა ყვავილსა..." 8r.

15. „თ. რევ... შალვ... ერისთავისაგან. — შავ თვალებს (ლექსი).—
ვერვინ შეიტყობს, ვერვინ მიხვდების
საოცარ ძალას შავის თვალებისა..." 8v.

16. „გრიგოლ ანდრონაშვილისაგან. — სიზმარი. —
მწუხარის გულით აღშფოთებულმან
მიეე ძილს თაეი განსაცვიფებლად..." 9r.

17. „ლექსი. — ბნელი განჰკრნენ და განივლტნენ და გამოჩნდა მზე
ბრწყინვალე..." 9v.

18. „თ'დი გიორგი ერისთავისაგან. —ლექსი. —
აგერ ცაზე მზე ბრწყინვალებს..." 10r.

19. „ლექსი.— ფრენით მოდი შეყდომე,
დამიმშვიდე, ჰელვაეს გული..." 10v.

20. „თ'დი ბარამ ბარათაშვილისაგან. — ლექსი. —
ცეცხლი მოედოს, ვინც რომ ენდოს ლამაზსა ქალსა..."11r.

21. [დავით ბატონიშვილი]. „ლექსი. — ესე ხელ ხლება მომენება,
ხელი ეჰყოთ კალამს, ეიწყოთ ქება...“ 11v.
22. „ლექსი. — ჯოი, გაბადრული მთვარე,
ბნელს ღამეს ნომეხვარე...“ 12r.
23. „დავით ბატონიშვილისაგან. — ლექსი. —
სარჩული სჯობს სამირეს, მე ეს მითქვამს მართალი...“ 12v.
24. „მეორე ბაიათი. — ცრემლმა ღაწვი დანამა...“ 13r.
25. „ქალო ქალოს სმაზედ. —
გუშინ ბუღეარზედ, ლოთო, გნახე მე შენა...“ 13v.
26. [ბესიკი]. „ლექსი. — გამტყოცნა სოფელმან, მოვწორდი მზესა...“
14r.
27. „თ'დი ალექსანდრე ჭავჭავაძისაგან. — ლექსი. —
ვარდო, რად ხარ თავდახრილი...“ 14v.
28. „თ'დი გ... ჯ... — ლექსი. —
დამწყვარ და დაგულმან მივმართე მზესა...“ 15r.
29. „თ'დი ალექსანდრე ჭავჭავაძისაგან. — ლექსი. —
მაისის ვარდმან ფურჩნილმან...“ 15v.
30. „გაორგი ქრისტესაგან თქუენი თავის შვილ ზაქარიაზედ. —
ლექსი. —
დაყვარგე ფერითა მდიდრით შემკული, ვტირ, მიმეფარა...“ 16r.
31. „ბესარიონ გაბაშვილისაგან. — ლექსი. —
ეწნისა ზღასა მიველ ნაპირას...“ 16v.
32. „ნაკო ბარათაშვილისაგან. — ლექსი. —
სულო ბოროტო, ენ მოგიბრო ჩემად წინამძღვრად...“ 17r.
33. „თ'დი ალექსანდრე ჭავჭავაძისაგან. — ლექსი. —
ჭმუნვის მახეილი გულსა მსობია...“ 17v.
34. „თ'დი გრაგოლ ორბელიანისაგან. — დილა. —
ოხ, დილაე, დილავ მკლავ, სანატრელო...“ 18r.
შენიშვნა: ლექსი დაბეჭდილია ყაუხჩიშვილის.
35. [თ'დი ალექსანდრე ჭავჭავაძისაგან] „ლექსი. —
ვაჲ, დრონი, დრონი, ნაკემნი, მტკბარად...“ 18v.
36. „თ'დი გიორგი თუმანოვისაგან. — ლექსი. —
ჯოი, ეამნო, ეამნო ყოფილნო ტკბილად...“ 19r.
37. „თ'დი ოთარ ქობულოვისაგან. — ლექსი. —
გეტრფი, მნათობო, სიკეცილამდე თუ არ გამწირავ...“ 19v.
38. „ბესიკისაგან. — თუკლიში. —
შავ გლახ გულო, ვისთვის ოწვი მუდამით...“ 20r.
39. „ლექსი. — შენ, უფასო მარგალიტო...“ 20v.
40. „ლექსი. — ჯოი, სულო, სულო, როგორ გეჩვენო...“ 21r.
41. „გ... რ წ ე უ ლ ი შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ. — მთვარე. —
ახ! მთვარევ, მთვარევ, დაიწუართ იმედო!...“ 21v.
42. „კ... ნ... ყ... ლექსი, „შენდა ნახვამდის ხმაზე ითქმის“. —
ხელო, შენგანა ბევრჯელ მლხენია...“ 22r.

43. „მიხაკო ანდრონიკაშვილისაგან ნათქვამი თავის ქალზე.— ლექსი.—
ეს რა მიყავ მე უბედოს... 22ვ.

44. „თავადი ბარამ მარათაშვილისაგან.— ლექსი.—
შენდა შეყრამდის ვით გასძლებს გული...“ 23რ.

45. „ლექსი.— „შენდა ნახვამდის“ ხმაზე ითქმის.—
ოჰ, რა ძნელია, ვარდი დამცირდეს...“ 23ვ.

46. [ა კ ა კ ი წ ე რ ე თ ლ ი ს ა გ ა ნ] „სალამური.—
სად ხარ, ჩემო სალამურო...“ 24ვ.

47. „თ დი ოთარ ქობულოვისაგან. მით სალბულს ხმა.—
მსურს, დიანავ, გიანბო ჩემი ცეცხლთა დებანი...“ 25რ.

48. „თ დი სვიმონ მაყაშვილისაგან. „მიველ წალკოტის ხმაზე ითქმის“.—
ხამს მიჯნურთა სულის მსხვერპლვა...“ 25ვ.

49. „თ დი თამაზ ქობულოვისაგან.—ლექსი.—
ვა, ვსტარი პყრობილი...“ 26რ.

50. „თ დი სვიმონ მაყაშვილისაგან.—„კოკობო ვარდოს ხმაზე ითქმის“.—
ტრფობის ლანბარნი განუმქრალნი რად იწვებიან...“ 26ვ.

51. „ლექსი.— მიველ წალკოტს სანუგეშოთ, გლახ ჩემს გულს სევდა ესია...“ 27რ.

52. „თ დი სვიმონ მაყაშვილისაგან.— ლექსი.—
აჰა, ვფიცავ, ჩემი ჭკვლელი ისარი...“ 27ვ.

53. „თ დი ა კ ა კ ი წ ე რ ე თ ლ ი ს ა გ ა ნ.— ალექსანდრა.—
მშვენიერო ალექსანდრა...“ 28რ.

54. „კ... ნ... ყ...— ლექსი.—
ნეტარ, ჩემო სატრფო რძალო...“ 28ვ.

55. „დილარიანიდგან.—
სურვილი ცეცხლად შემქმნია, გულსა მწვამს მისი ალები...“ 29რ.

56. „თ დი სვიმონ მაყაშვილისაგან თავის ქალზე.— ლექსი.—
ჰოი, რაბამ ვსთქვა ხმა გოდებისა...“ 29ვ.

57. „ბესარიონ გაბაშვილისაგან.—თეჯლიში.—
შავნი შაშვნი შავს გალიას შემსხდარნი...“ 30რ.

58. „ბარაშ ბარათაშვილისაგან.— შაბადა ანუ გაფი.—
ეჰა, მთიებნი მთენია...“ 30ვ.

59. „თ დი ალექსანდრე ჭავჭავაძისაგან.—
ლოთებო, ნეტაი ჩვენა, ჰარიალალი...“ 31რ.

60. „კ... ან... მ...— ლექსი.—
ოჰ, რა დღე არის ჩემთვისა ძნელი...“ 31ვ.

61. „კ... ნ... ყ... — ლექსი. —
ახ, მიუსწარი მე ერთსა ლექსსა...“ 31v.
62. „აბ, მ ა ჩ ა ბ ე ლ ი ს ა გ ა ნ. — კალამი. —
მოდი, ჩემო კალამო!...“ 32r.

შენიშვნა: მიწერილი აქვს თარიღი: „1859 წ.“ (32r).

63. „ბ ე ს ა რ ი ო ნ გ ა ბ ა შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ. — მუხამბაზი. —
სიცოდის ბაღს შეველ შენაღონები...“ 32v.
64. „დ ა ვ ი თ ბ ა ტ ო ნ შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ. — ნაყაის გუშა.—
რად ამ უბედურსა მხედრსა შევესწარ...“ 33r.
65. „ლექსი. — თუ გამიფრინდი, ფროთაშლილო მტრედო...“ 33v.
66. „პასუხი ზემო ლექსისა.—
შენი ოხვრანი, გულით მოთქმანი მე წაეკითხე, ჩემო ილია...“ 34r.
67. „თ ‘დ ი ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ი ს ა გ ა ნ.—ლექსი.
— შენთან არს გული, მნათობო, ეიყო სად გინა.. “35r.
68. „ლექსი. — კოკობო ეარდო, არ დამაგდო, ვარ მონა შენი...“35v.
69. „ლექსი. — ვეტრფი მე ეარდსა დაღონებული, ხალუმ ჰეი...“ 36r.
70. „თ ‘დ ი ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ი ს ა გ ა ნ. —
შენს ღირსებას ხატრულობენ ყოველნი ქალნია...“ 36v.
71. „ლექსი. — კეკლუცო ვინერავ, ნუღარ მწვავ ალით...“ 37r.
72. „თ ‘დ ი ა ნ...ბ... — ლექსი.—ქალო, გლახ გირჩევო აწ მე რასა...“ 37v.
73. [ზ ა ა ლ ბ ა რ ა თ ა შ ვ ი ლ ი] „ლექსი.— შენდა შეყრამდის ვით გასძლებს გული...“ 38r.
74. [დ ა ვ ი თ ბ ა ტ ო ნ შ ვ ი ლ ი] „ლექსი. — გამიფრინდა სიხარულის ფრინველი, ნეილიმ, უბედობისა გამო სხვისა და სხვისა, ნეილიმ, სხვისა და სხვისა...“ 38v—39r.
75. „თ ‘დ ი ა მ ა შ უ ა ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი ს ა გ ა ნ. — ლექსი. —
ნუ შმაგობ, ფიქრო, სისხლებრ აღგზნებულ...“ 39r.
76. „ს ვ ი მ ო ნ წ ი ნ ა მ ძ ღ ვ ა რ ო ვ ი ს ა გ ა ნ. — ლექსი.—
კმაყოფის გზანი დავკარგე, ვერა ვპოვე სადარია...“ 39v.
77. „ს ი მ ო ნ ჯ ა ტ ა ი ნ ო ვ ი ს ა გ ა ნ მინაწერი წიგნი თავის საყვარელთან სომხურის მითქმითი, ანუ „სომხურის მიბაძვა“. ს ი მ ო ნ წ ი ნ ა მ ძ ღ ვ ა რ ო ვ ი ს ა გ ა ნ.—
მითხარ, თუ ვახალო თავმა რა ქვასა...“ 40r.
78. [ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ე] „ლექსი. —
მშვენიერთა ხელმწიფევ, მკლავს სიშორე შენითა...“ 40v.
79. [ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ე] „ლექსი. —
როს არშიყი საყვარლისა ხილვას ეშურებოდეს...“ 40v.
80. „ლექსი. — მართლა ცეცხლი ყოფილა...“ 41r.
81. „თ ‘დ ი გ ი ო რ გ ი ე რ ი ს თ ‘ა ვ ი ს ა გ ა ნ.
ლექსი. — მითხარ, ტურფა, რად ურიე, რათა ჰყვედრი სიყვარულსა.. “ 4v.
82. „ბ ე ს ი კ ი ს ა გ ა ნ. — ლექსი. —
რა ქმნას გულმან, რომ მშორეა არ მოეხსნას...“ 42r.
83. „ლექსი.—საყვარელსა განმაშორა სოფელმან...“42v.
84. [ი. ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ე] „ლექსი.—რეგვენთა ტრფობა, უგრძნობთ ტკბობა თუ ვის გსმენია...“ 24r.

## 28

**ლექსების ალბომი.** XIX

23ფ.; 22×17,5; ქაღალდი; უყდრ. მხედრული; XIX; შეხვედრილია შემოვიდა გიორგი ანდრონიკაშვილის ოჯახიდან.

1. „თ. რ. ერისთავი. — დედა სჯობია ქალსა! —
   შენმა გაზდამ, ძამიავ, დედა სჯობია ქალსა"... 1r-v.
2. „ქალების ქება. — უცხო რასმე წალკოტსა ვის გასურთ სეირნობანი,
   ყვავილთ ხილვა და ყნოსვა, მათი დაკონებანი..." 2r—5v.
3. „თ. რ. ერისთავისაგან. —გამდელთა ქება. —
   ვიწ, ვიწ! ერთი შეხედეთ ამ გამდელთ კრებასა?..." 6r.
4. „თ. რ. ერისთავისაგან. — მახარობელი (პეპელა). —
   რას დამტრიალებ, მახარობელო?..." 6v.
5. „თ. ბი. ჩოლოყაშვილისაგან. — №. —
   ვგონებ თქვენც იცნობთ, მკითხველო, უბედურსა ქვრივ ცაფასა!..." 7r.
6. „თ. ს. მაყაშვილისაგან. — №. —
   ჰოჲ, რაბამ ესთქვა ხმა გოდებისა..." 7v—8r.
7. [ა. ჭავჭავაძე]. „№. — უგვანთა ტრფობა, უგრძნოთ გრძნობა თუ
   ვის გსმენია..." 8v.
8. „თი. ალ. ჯაბახიშვილისაგან. —№. —
   ბუნდოვან გუღს შენ ალმაწყდი დარადა..." 9r.
9. „კნეინა სალომე მაყაშვილისაგან. — №. —
   უალუშტესო ყელმწყიფე ჩუსნო,
   წმინდის ემბაზით ჴელთაშებრ მშვენო..." 9v—11v.

   შენიშვნა: ლექსს მიწერილი აქვს თარიღი: „1854 წელსა, 1ს ოქტომს" (11v).

10. „№. — ნეტარ თუ, ვარდო, შენის კვალით რათ განშიცადე?..." 12r.

    შენიშვნა: ხელმოწერილია „№"-ით.

11. „№. — როს ირწიყა საყვარლის ხილვას ეშურებოდეს..." 12v.
12. „დარიგება. — ერთხელ ველტოდი და ვეტრფოდი ირწიყსა ქალსა..."
    13r-v.
13. „№. — დილით გიახელ განთიადსა, მზეუფინარე..." 14r.
14. „ჩოლოყაშვილისაგან. — №. —
    შენის ყურებით მიეემზგავსე მილეულს მთვარეს..." 14r.

    შენიშვნა: ლექსი დაწერილია ბესიკის „ტანო-ტატანოს" მიბაძვით.

15. „თ. რ. ერისთავისაგან. — რისთვის მიყვარხარ. —
    რისთვის მიყვარხარ? ამის ცნობა შენ გენებება?..." 14v—15v.
16. „თ. ბ. ჩოლოყაევისაგან — ცრემლი. —
    თვალსა ხუჭერ ტკბილი, შენებით საცხეს ცრემლი სდიოდა..." 15v—16v.
17. „ თ. ალექ. ჭავჭავაძისაგან. —
    საიმო არს საჭვრეტელად, ოდეს ნინას ვარდი ეზყრას,
    მაგრამ ვინ სცნას: ვინ ვის ყნოსავს — ვარდსა ნინა, თუ ვარდი
    ნინას?..." 16r.

18. „თ. გ. ერისთავისაგან. — სიმღერა,—
აგერ ცაში მზე ბრწყინვალებს...“ 16v—17r.

შენიშვნა: ლექსის ბოლოს მიწერილია ლექსის დაწერის ადგილი „პოლში“.

19. „თ. ჭავჭავაძისაგან. — №. — თავსა უფლად ნურვინ მონებთ...“ 17r-v.

20. „თ. რ. ერისთავისაგან. — ორჯელ დაბრმავებული. —
ერთი ყარიბი სჩიოდა, თჳს ბედს ემღურებოდა...“ 18r.

21. „თ. რამან მაყაევისაგან. — №. —
მე აქაზდის წაგიკითხე, სადაც ლექსი არს დებული...“18v.

22. „ თ. ლ. მაყაევისაგან. — №. —
გიპყარ, კალაძო, მოჯესილმო, ჩემო მთიარეო...“ 18v.

23. „თ. რ. ერისთავისაგან. — ნაამბები მოხუცისა. —
მთხოვ და გიამბობ მცირესა, ბევრი ესთქუა, ატყვი ყმედია...“ 19r—22r.

## 29

### ქრებული. XIX

23. ფ.: 32×17.5; ქაღალდი: ლუდა; დაშვრილი: მშვიდრული; თაბახისებული; დახიანებული ფ.ფ.: 1.5, 19; [XIX ს.]; შესწორებულია ყველგან ამფოტერიდულისაგან 1930 წელს.

1. [ვაჟა-ფშაველა.— დაჩაგრული მესტვირე.].—
„...ესთქუა: ვანუგეშო მე დაჩაგრული,
ვეძებნე მე იმას წყლულისა წამლათ,
გულდამ მოვსწყი ჩემს მაღლსაც მადლათ...“ 1r—13r.

შენიშვნა: 1. ტექსტი წარმოადგინეს ვაჟას პოემის „დაჩაგრული მესტვირის“ წინასწარ, იგ. ვაჟა-ფშაველა, ტ. IV, გვ. 356.
2. პოემის ბოლოს მიწერილია: „(დასასრული შემდეგში) ლ. რ-ს“.
3. ქრებული ჟამად წარმოადგენდეს გიორგი სერგიტაის სემინარიის მოწაფეთა საკრებო მხატერულ ტერმინს, რომელშიც ვაჟაც იღებდა მონაწილეობას.

2. „პარიზელი წერილები. „ბერნესი“. 1830 წ. კარლ ერუე. 5 ენკენისთუე. — ეხლა მე ჩემს არსებაში წმიდა ძალას ვგრძნობ, რომელიც სამგზავროთ მეპატიჟება...“ 13r-v.

შენიშვნა: თარგმანს ხელს აწერს ა. კრავეიშვილი (13v).

3. [ვაჟა ფშაველა].—თხოვნა.
ჭრდილო, ფქანო, წამომყევით,
სხვას ქვეყანას გადავიდეთ...“ 14r.

შენიშვნა: 1. ლექსის ბოლოს მიწერილია: „ლ.რ-ს. 1877 წელსა“ (14r).
2. ლექსი „თხოვნა“ ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა კრებულში შესული არ არის. ეს არის ვაჟას ვეფხვზე ადრეული ლექსი, დღემდე გამოუქვეყნებელი და უცნობი.

4. „(გეინიდან?).— იუდას პირით მე ივიწი მიამბორებდნენ,
ჩემს სტაჟანში გასაკურნალს ღვინოს მისხამდნენ..." 14r-v.

**შენიშვნა:** ჰენრი ლეჯსის ბოლო სტროფის გასწვრივ მიწერილია სხვა ხელით ერთი სტროფი, რომელსაც ხელს აწერს პეტრე კრეპიაშვილი.

5. „ალბრდა და მისი საჭიროება.— ყველა ჩვენგანმა კარგათ იცის, რომ როდესაც მეპაღე მოინდომებს რომელიმე ხეხილის თავის ბაღში გაჩენას, ან ხეს გადაიტანს საიდგანმე და ან თესლს ჩააგდებს..." 14v—16v.

6. [ვეკა-ფშაველა] „დროება.—
ჰო, დროებაო, ქეფენად მაყალო!
როდემდის უნდა დაუდგრომლათ შენ იტრიალო?.." 17r.

**შენიშვნა:** 1. ლეჯსის ბოლოს მიწერილია: „ლ. რ-ზ. 1879 წ." 17r.
2. ლექსი გამოქვეყნებულია (იხ. ვეკა-ფშაველა, ტ. I. ალ. აბაშელის და ვა. შანიძის რედაქციით. თბილისი, 1946, გვ. 318).

7. „პედაგოგიური წერილები, რუსულიდამ გადმოკეთებული. ვეძღვნი ჭართველ ქალებს. პირველი წერილი.— დიდის სიამოვნებით წაიკითხე თქვენი წერილი, რომელშიც აღტაცებით იხსენიებთ, რომ თქვენ ეხლა „პაწაწინა", ვასაოცარი ბავშვის დედა ხართ..." 17v—19r.

**მინაწერება:** 20r-v.

## 30-ა

## გ. ანდრონიკაშვილის პირადი არქივი. XIX—XX

400 ფ.; 35,5×22; ქაღალდი; უყდო; ნაწილი (347 ფ.) აკინძულია; დასარჩენი — სხვადასხვა ზომის ფურცლები; მხედრული, დაწერილი ფანქრითაც და მელნითაც. დაუწერელი ფ.ფ.: 159—160, 283, 344—347; [XIX—XX]; შეძენილია 1929 წელს ელენე ანდრონიკაშვილისაგან.

1. [ვერდერევსკი ა.] „შაბილთან ტყვეობა.— მართალი ამბავი რვა თვის და ექვს დღეს (1854—1855 წ.) ტყვეთ ყოფნისა შამილთან სალბობათა გარდაცვალებულის გენერალ-მაიორის თავადის ორბელიანისა და პოდპოლკოვნიკის თავადის ჭავჭავაძისა, დაფუძნებული იმ პირთა ჩვენებაზედ, რომელთაც ჰქონდა მიღებული მონაწილეობა შემთხვევაში..." 3r—184v.

წყდება: „... უკანა მხრიდან კიდევ მოგადგებოდნენ ჩაჩნელები და მაშინ თქვენ სულ მრთელად აღგილობრივე იქნებოდით ვაწყვეტილი ისე, რომ ერთი კაციც არ დარჩებოდა მოსამბე, რო ეცნობებინა თქვენ უბედურებაზედ. თქვენ..."

**შენიშვნა:** 1. ტიკსტს წინ უძღვის მთარგმნელის, გიორგი სოლომონისძე ანდრონიკაშვილის წინასიტყვაობა: „თარგმნა ამ მართალის და საალმობიერის თხრობისა განვიზრახე მე ორის მიზნით..." (1r).
2. თავფურცელზე სწერია: „ეძღვნებით სახლობათა და შთამომავლობათა თავადის დავით ალექსანდრეს ძის და კნინა ანნა ილიას ასულის ჭავჭავაძეთა ჯ. ა. ვერდერევსკისა, თარგმნი გიორგი სოლომონის ძის ანდრონიკაშვილისა. სოფ. ოქონა, თელავის მახრა" (2r).

2. „მოკლეული. თავი პირველი. — ბოროტის ნაცვლად სიკეთე. — სამხრეთის ამერიკაში, ერთს მდიდარ ბაღში, მაღალს ნაძვისაგან დაცემულს ჩრდილში, გაშლილს ჯეჯილზედ განისვენებდა ყმაწვილი კაცი...“ 186r—226r.

შენიშვნა: თავფურცელზე წერია: „მოკლეული მეფლათის წერილები, თარგმანი გ. ს. ანდრონიკაშვილისა. 1863 პეტერბურგი. Газета «Сын Отечества» 1863 года“.

3. (გ. ანდრონიკაშვილი). „უბედური. მოთხრობა. I. 1887 წელს ცამეტს ენკენისთვეს დღე იყო მშვენიერი, მზე თავის სრულის მეფობით აჩრაღდნებდა თავმომწონე ქვეყანასა მთის წვერებს...“ 229r—282v.

შენიშვნა: თავფურცელზე სწერია: „უბედური. მოთხრობა ჩვენის ცხოვრებიდამ გ. ს. ანდრონიკაშვილისა. 1891 წელს. ქ. თელავი“.

4. (გ. ვეისენჰელზი. «ცხოვრების ტალღებში». „თავი პირველი. გაცნობა. — პატარას, ეიწროს, ოღრო-ჩოღროს და ყოველთვის ტალახიანს გზაზედ, რომელიც მდებარეობდა ფრეიდენტალის და ლანდორფს შუა, მიდიოდა ჩინებულს არაბულს ცხენზედ გამოჭიმული ლამაზი ყმაწვილი...“ 285r—343v.

შენიშვნა: თავფურცელზე სწერია: «ცხოვრების ტალღებში». მოთხრობა გ. ვეისენჰელზისა. გადმოღებული გ. ს. ანდრონიკაშვილის მიერ 1890 წელს.

В волнах житейских, повесть Вейсенфельза. Переводы иностранных романов, издание А. М. Земского. Москва 1876 г.“

5. (გ. ანდრონიკაშვილი). — „ჩემს მამულს“. —
ესრამ შენსა სადღეგრძელოს,
ტურფავ, ჩემო მამულო...“ 348r—349r.

შენიშვნა: ლექსის ბოლოს მიწერილია: „გ. ი. ანდრონიკაშვილი, ს. ოქონ. თელავის. მაისი. 22 ნოემბერს, 1904 წელსა“.

6. (ა. ჭავჭავაძე). — „გული ოხრავს და გიტრფის,
ვიტანჯები ეშხით მჯობილი შენთვისა...“ 350r.

7. „მზე ალმობრწყინდა და ნათელ ჰყო მართალ არე-მარე,
თვისის სხივებით, ჩემი ტკბილი სამშობლო მხარეც...“ 352r-v.

8. „გიგო ანდრონიკაშვილი. — მერცხალს. —
მოდი, მოფრინდი, მერცხალო,
მოჰყევ სასურველ „გაზაფხულს“...“ 353r.

შენიშვნა: ლექსის ბოლოს მიწერილია: „გიორგი სოლომონის ძე ანდრონიკაშვილი ს. ოქონ. 1905 წ.“

9. „გიგო ანდრონიკაშვილი. — ვაჟა-ფშაველას. —
ეიფეც! ვაჟი ხარ, მთის შვილი,
ხელთა გაქვს მისი აღმი...“ 355r.

10. „გრიფ ნულინი (პუშკინი). —

დროა და დროა! უკვირენ საყვირებს.
მაზიერებიც სანადიროთა...“ 356—357.

11. „გრიფ ნულინი (პუშკინით) 358r-v.

შენიშვნა: ტექსტი ბოლომდეა.

12. „ №.... ს (პუშკინით).— სხვათ ფერხთ წინმდგომი არ ვიყუდებდი შემოხედვასა შენის თვალების...“ 359г.

შენიშვნა: 360г—361г-ზე მოთავსებულია „ჭრაფ ნულინის“ და „მერცლის“ შაჭები, ფანქრით ნაწერი.

13. „გუსარი (პუშკინით).— სამურელით სწმენდდა თავის ცხენს, თან ბუზღუნებდა უხმოდ...“ 361ч.

14. „მოგონება. — მახსოვს საღამო, გახელებით უკრამდი თარსა და აღელვებით გული გრძნობდა მოლხენებასა...“ 362г-ч.

15. (გ. ს—ძე ანდრონიკოვი) — „მეგობარს პასუხი. — ძმაო, მკითხავ რათ თალხებით... 363г.

შენიშვნა: ლექსის ბოლოს მიწერილია: „გ. ს-ძე ანდრონიკოვი. 15 დეკემბერს 1860 წელსა. თბილისი“.

16. (გ. ს—ძე ანდრონიკაშვილი). — თ. ი. ჩოლოყაევის ნუგეში ცოლისადმი.— უწყი, თამარო, რო არა ვარ სხვათ მაგალითად...“ 363ч.

შენიშვნა: ლექსის ბოლოს მიწერილია: „15 დეკემბერს 1860 წელსა, ტფილისით“.

17. „ბოშები (1) (პუშკინით).— ბოშთა დასი მღერით, ყრილობით ბესარაბეთში მისრულობენ...“ 364г—378ч.

შენიშვნა: 1. სქოლიოში მთარგმნელის შენიშვნა: „(1.) ბოშები ესე არ[ს] გარდმოდებული პუშკინით, რომელიც თავის თხზულებას უწოდებს „ციგანს“ და რაღაცნაც ქართულს ენაზედ არა სმაროებენ ამ სიტყვას, ამის გამო მე ამ თარგმანში ეწოდე „ციგანს“ ბოშა, რა რადენისაც ზნეობით მეშვიდეებიან საქართველოში მყოფი ბოშა ხალხი, თუმცა ბერი განსხვავება იპოვება მათში. ფული პუშკინი თავის თხზულებაში სწერს იმათს თავისუფლებას, ბერნერელს და ქალაქის ცხოვრებას, რომელნიც თითქმის ყოველ დღე სამსუდებიან ერთის ადგილიდამ მეორეზე და ისე ატარებენ თავიანთ სიცოცხლეს ყოველ-დღიურს მიმოსულობაში, განსაკუთრებით პუშკინი სწერს, რომ ამგვარ ხალხშიც იპოვება სიყვარული და ქალები ზნეობა“.

2. მთარგმნელის ანდერძი: „პუშკინით გადმოთარგმნილი გიორგი ჩოლოყაშვილის ანდრონიკაშვილისაგან 23-ს ოქტომბერს, 1860 წელსა, სოფელს ოქონს“.

18. „უსარგებლო არშიყობა. — არიან მრავალნი, რომელთაცა არა ძალუძსთ გამოთქუან ცხადად სურვილნი თავისნი!..“ 379г—381ч.

შენიშვნა: 1. ტექსტს შიგნით ახლია.
2. ტექსტში ჩართულია ლექსი.

19. [ლექსი] „მე შენ დაგიყურებ მშვიდ მძინარესა...“ 382г.

20. „მეგობარს. — გარდმეხვეე, მეგობარო, ძმურათა, დღეს სოფელში ვართ ჩვენ მხოლოდ სტუმრათა...“ 383г.

შენიშვნა: ლექსი დაუმთავრებელია.

21. „ოჩერგეთის მისწავლებლისკოფია ზაალის ძე თაყაიშვილის წერილი გ. ანდრონიკაშვილთან, 1873 წ. 384г—389г.

22. [თავად-აზნაურების კერძო კრების დადგენილება]. „Частные совещания дворян Тифлисской Губернии, состоящиеся 13, 14 и 16 февраля 1905 года, после всестороннего обсуждения положения грузинского народа приходит к заключению...“ 390r—391v.

23. თამასუჭის წიგნი. 1837 წ. (392r).

24. ფულის გადახდის ქვითარი (393r).

25. გ. ანდრონიკაშვილის წერილი კოწია (თაყაიშვილთან). 394 r.

26. გ. ანდრონიკაშვილის წერილი მეუღლესთან. 1866 წ. 395r-v.

27. გ. ანდრონიკაშვილის წერილი „ივერიაში“ დაბეჭდილი ერთერთი კორესპონდენციის ვამო. 396r-v.

28. ევგენ [სტურუას?] წერილი სოლომონთან. 397r.

29. ხელწერილი. 398r.

30. ფულის გადახდის ქვითარი. გადამხდელი სოლომონ ანდრონიკაშვილი.

31. სასამართლოს დადგენილება ანდრონიკაშვილების მიწების გაყოფის შესახებ. 400r-v.

## 30-ბ

### ლეკნების ალბომი. XIX—XX

14 ფ.; 19×12; ქაღალდი; ხელის ქსელ; ქსედრული; [XIX—XX ს.] ასლი 5—6 ფ.-ე შორის.

1. ნ. [ბარათაშვილი] „არაგვი.—
მორბის არაგვი არაგვიანი...“ 1r.

2. [ალ. ჭავჭავაძე]. — „სიყვარულო, ძალსა შენსა ვინ არს, როგორ ამ მონებდეს...“ 1v.

3. [ალ. ჭავჭავაძე].— „ვაჲ დრონი, დრონი, ნაკუბნი მტკბარად...“ 1v.

4. „მდურვა სოფლის სიმუხთლისათვის... —
განწორდი ძმაო კეკლუც ყრილობას,
შენების წალკოტს და ვარდს შლილობას...“ 2r—3r.

შენიშვნა: ლექსის ბოლოში მიწერილია: „დასრულდა იანვარს, სოფელს შილდას. ეს მდურვა ითქმის „შენდა შეჯამდის“ ხმაზედ. ვ. ე.-ა.“

5. (სულო ბოროტის ხმაზედ). „ნეტა რათ ვიყავ და რისთვის მე ქუბედური,
სიკვდილმან მისწრო, განმიტაცა დღე მოკლებული...“ 3r-v.

შენიშვნა: ბოლოში მიწერილია: „დასრულდა 1856 წოდ. ნ. გ. ბ. ა. ეს ლექსი ითქმის სულო ბოროტის ხმაზედ“ (3v).

6. (სულო ბოროტის ხმაზედ). —
„მოდით, მოეყასნო, და მიბილეთ და ვარ მდებარე...“ 3v.

შენიშვნა: ბოლოში მიწერილია: „დასრულდა ს. შილდას. ეს მდურვა ითქმის სულო ბოროტის ხმაზედ“ (3v).

7. [ნ. ბარათაშვილი]. —
„სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩემად წინამძღვრად...“ 4r.

3. (გ. ერასთავი) „თ. ნიკოლოზ მელიტონის ძის ბარათოვის გარდაცვალებაზედ. —
ჰი, ჰაბუკო, ახლად სოფელსა ჭნინ გარდაშლილო...“ 4v.

9. [ბესარიონ გაბაშვილი].—
„შავი შამენი შაეს გალიას შემსხდარნი,
სუფთათ მპმობნი ხმა ყარიბად მსტვენავნი...“ 5r.

10. „ბულბული ვარდზედ.—
ბულბული ვარდზე მჯდარი ეტყოდა მას მსტვენავი...“ 5r.

11. (თ. ა. ჭავჭავაძე).—
„სად არიან, ოცნებაო, სიტკბონი შენნი,
სად ხარ, ღმისა სიხარულო მსწრაფლ განსრბოლო...“ 5v.

12. „შენნი მე მაანი მწარეთ მინათებდა...“ 5v.
13. (ა. წერეთელი).—„... გამეხერე ანგათ სული,
ეგეგმ დასდნეს მწუხარებაი...“ 6r.

შენიშვნა: ლექსის ბოლოს მიწერილია „ჯ. წ“.

14. (ნ. ბარათაშვილი). — „ჩონგური. — შენი მოთქმანი, ქეშნის ხმანი...“ 6r-v.

15. (ბესარიონ გაბაშვილი). —
„სევდის ბაღს შეველ შენაღონები...“ 6v—7v.

16. „დავით რექტორისა.—
ოი მთვარეო, შემიბრალე, სახმილს ვხი მწველსა...“7v.

17. „აგერ ცაზე მზე ბრწყინვალებს,
და განფანტა ღამე ბნელი...“ 7v—8r.

18. „მიველ ყარიბო, უთხარ ბულბულსა,
მას მშვენიერსა ტკბილ ხმა უსულსა...“ 8r-v.

19. „ვაი ეს დრონი, საყვედრონი, მომცემს წყენასა...“ 9r.
20. „ლექსი. — სურვილი ცეცხლად შემჭმნია,
კაცს მწვავს მისი ალები...“ 9v.

21. „მაგ შენს კეკლუცთა სახეს
ამსგავსებენ კაცთ მახეს...“ 10r.

22. „ხელო, შენგანა ბევრჯელ (!) მილხენია,
ერთ წამის სიცოცხლეც შემიძენია...“ 10v.

23. „როს არშიყი საყვარლის ხილვას ეშურვებოდეს,
რაკი ნახოს, მეყსეულად და გრძნობით ეუხლებოდეს მიყვარხარ...“ 11r.

24. „შენდამ შეჰყრამდი ვით გასძლებს გული...“ 11v.
25. „სწრაფად მეცა ლაბვარი ამ სოფელს...“ 12r.
26. „აკი გითხარ, გონებავ, ფიცხლავ შეხვალ ეშში...“ 12v.
27. „დროცვალებულო ბულბულო, იგლოვე მწარედ...“ 13r.
28. [დავით ბატონიშვილი] „გამიფრინდა სიხარულის ფრინველი...“ 13v.

29. [ალ. ჭავჭავაძე] „ლოდინი.—
სძვერს გლახ გული,
საყვარელო, მლოდე შენი უწყალეს თმენასა...“ 1ვ.

30. (ვეფხ. მაყ.) „ლექსი.—
ტრფობის ლამპარნი, განუმჭრალნი რად იწვებიან...“ 1ვ.

შენაწერი: „ეს ლექსი ლეონის მარიამ გრიგოლის ასულ ანდრონიკაშვილისაა“ (11ვ).

## 31-ა

### გ. ანდრონიკაშვილი, რამდენიმე სიტყვა დიმიტრი უაზბეგზედ. 1905

2 ფ.; 36,5×22; ქაღალდი; მბეჭდური; ტექსტი მრავალ ადგილას ნასწორებია; 1905 წ. შეკუმშულია გვ. ანდრონიკაშვილისაგან 1929 წელს.

(გიორგი სოლომონის ძე ანდრონიკაშვილი. რამდენიმე სიტყვა დიმიტრი უაზბეგზედ (წერილი რედაქციის მიმართ)). — გაზეთ „ცნობის ფურცლის“ № 2588-შ „ლიტერატურულმა ნ. კურდღელაშვილის სტატიამ ალეკსანდრე უაზბეგის შესახებ გაჰკიდწყია მე, ვაცნობოთ დიმიტრი უაზბეგის ცხოვრებაზე ყოველივე ის, რაც ალუბეჭდავი ჩემს მეხსიერებას და რაც ნამდვილად ვიცი...“.

შენიშვნა: 1. ტექსტი ბელმწერილია გ. ანდრონიკაშვილის მიერ.
2. სათაურის ზემოთ კიდეზე მიწერილია: „გიორგი სოლომონის ძე ანდრონიკაშვილის ნაწერი. ს. ოფია, თელავის მაზრა“.
3. წერილის თარიღი ადგენილია ხელმოწერ Q-31-ბ-ის მიხედვით, რომელიც წარმოადგენს ამ წერილის შავს.

## 31-ბ

### გ. ანდრონიკაშვილი, რამდენიმე სიტყვა დიმიტრი უაზბეგზედ. 1905

6 ფ.; 36,5×22; ქაღალდი; მბეჭდური, ნაწერია შელნით და დანკრით; ტექსტი მრავალ ადგილას ნასწორებია, 1905 წ. (6ვ); შემოწირულია გ. ანდრონიკაშვილის მიერ.

(გიორგი სოლომონის ძე ანდრონიკაშვილი). „რამდენიმე სიტყვა დიმიტრი უაზბეგის მიმართ (წერილი რედაქციის მიმართ). — 1853-ს წელს ვიქმენ მიღებული მოსწავლედ საკეთილშობილო გიმნაზიაში (ახლა თბილისის პირველი კლასიკური გიმნაზია), სადაც დავიპირე ეგზამენია პირდაპირ მეორე კლასში...“ 1ვ.

შენიშვნა: 1. ტექსტის ბოლოს მიწერილია: „გიორგი სოლომონის ძე ანდრონიკაშვილი ს. ოფია, თელავის მაზრა.“ 1905“ (6ვ).
2. წინამდებარე ტექსტი დედანია Q-31-ა-სი.

## 32

### სამოვარით. XIX

50 ფ.; 17,5×11; ქაღალდი; უცდო; მბეჭდური, დასაწყისები სინჯურით; თავ-ბოლო ნაწილობრივ; პირველი გვერდი გადასული, ცუდად იკითხება; [XIX ს.]; შემოწირულია ჯ. ლაშხისის მიერ.

[სამოვარით] „... მას წელს ზამთარი იყოს ფიცხელი და გრძელი... ზაფხული[ს] ჰაერი კეთილი, წ[ვიმით] შეხვედული...“ 1ვ—50ვ.

წყდება: „... კბ მთავრისასა დღე კეთილია, ბენიამ დაიბადა, ყრილის საქმისა კაია ქორწილის ქნა, ლოგინთ მისულა, თესვა, აღებ-მოცემა...“

შენიშვნა: 1. ხელნაწერში შესულია: ა. „სამთავროო“ 1r—31r; ბ. „სხოთა მღერისათჳს“ 31r—37v; გ. „ცისმარტის დღისათჳს“ 38r-v; დ. „ლოცვა, რომელი აუწესდეს ყველასა ანუ ჴანასა და ანუ ბოსტანსა“ 38v—39v; ე. „ლოცვა წმიდისა და დიდებულისა ტჳრიფონისა გოელისათჳსეე ყველისა, ჴანისა და ბოსტნისა“ 39v—43v; ვ. „სამთავროჲ მართალი და ჴემარიტი“ 44r—50v.

2. 1r-ზე გ. ლეონიძის ხელით დაწერილია: „სამთავროჲსა, ე. თეხარველის ოჯახიდან“.

## 33

### ანა მეფის სძლის წერილი შალვა ერისთავისადმი. 1834

2 ფ.: 20×13; ქაღალდი, ვაჟეთლებული; მბეჭდური დაწერის ადგილი — პეტერბურგი (2v); 1834 წ. (2v).

„უბრწყინვალესო თავადო ერისთავს ძეო შალვაე, უსაჴურავლესო ძმისწულო! წყმდა წრავილ რიგად სასიამოვნოს პირს და გულს გაკოცებ და შენს შვიდობას ღმერთსა ესთხოე, ამ გაგელილის დროებით შენი წყვნი მოშიეიდა...“ 1r—2v.

შენიშვნა: წერილი დათარიღებულია 1834 წლის 14 აგვისტოთი(2v). წერილს ხელს აწერს: „მეფის სძალი ანნა“ (2v).

## 34

### კრებული. 1028—1031

429 ფ.: 30×22; ტრატი; უცხო, დამლილი; ნუსხური, დასწყისები და მთავრული ასოები სინჯურით; თავ-ბოლოწმაკლული; ფურცლები აკლია შიგნითაც; დათარიღებულია ფ. ფ.: 1,2 428, 429; რესტავრირებულია ფ. ფ.: 26—29; ტექსტი გაცხოველებულია: 34v, 37r; მთარგმნელი ეფთვიმე ათონელი (336r-v); გადამწერი — ცოდილი ისაჲ (336v); მოგებული — ზაქარია ბანელის ვინჯელობი (336v); გადაწერის ადგილი — კოსტანტინეპოლი, მონასტერი ავგიანტი (336v). [1028—1031 წ.]; ხელნაწერები №№ 34—98, მატერიალური კოლექცია, გადმოცემა საჯარო სარგებლობის საწყისზე. მიღებულია 1931 წელს. მარტყოფის წიგნსაცავის ძველი საინვენტარო № 1.

1. [თუესა იანვარსა კა და აგვისტოსა რგ.— ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ აღსარებისა მართლისა სარწმუნოებისაჲ წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა მაქსიმესი] — „... შეიწუნარნიან, ვითარცა წმიდისა მოცი[ქულისა]! ჰაგლესი. ესრეთ იყოფოდა... და რწმუნებულსა მისდა ტალანტსა მრავალწილად აღორძინებდა...“ 1r—56v.

შენიშვნა: 1. სათაური აღდგენილია ხელნაწერ H—1663-ის მიხედვით.

2. მაქსიმე აღმსარებლის ცხოვრება ამ ხელნაწერის მიხედვით გამოქვეყნებულია (იხ. Monumenta hagiographica georgica, ტ. I, გვ. 60—103).

2. „სიტყჳს-გებაჲ, რომელ იქმნა შორის წმიდისა მაქსიმესა და პიროსის კოსტანტინეპოლელ პატრიაქის მწყალობელისა. — ოდეს იგი პიროს კოსტანტინოპოლელ პატრიაქი განიდევნა კოსტანტინეპოლით პიროტთა საქმეთა მიმათხუა და წარეიდა პრომს, მუნ თეოდორე პრომისა პაპმან არა შეიწუნარა...“ 56v—76r.

3. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა მაქსიმესი ნეტარისა თა-
ლასს მიმართ ხუცისა და მამასახლისისა მრავალთა მონაზონთაჲსა სიტყუა-
თათჳს, რომელთა განმარტებაჲ ეთხოვა მას ნეტარისა მაქსიმესგან. სანატ-
რელსა მონასა ღმრთისასა თალასს, ღირსსა მღდელსა და მწუემსსა პირმეტ-
უელთა ცხოვართასა მაქსიმე გლახაკი მონაზონი უფლისა მიერ გაჳთხაე.
მშჳდობაჲ შენდა და სიხარული სახელითა ქრისტესითა, ა-ნ, კრ-ლოსნ. —
პროკოვაგან და პორციელთა ზრახვათაგან სრულითა მით მოღუაწებითა სუ-
ლი შენი განაშორე...“ 76v—136r.

4. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა მაქსიმე აღმსაარებელისაჲ
სიტყჳს-გებისათჳს ენებათაჲსა, მიწერილი მამისა თალასს მიმართ. უფალო,
წარმიმართე! შემკობილსა ყოელითა სათნოებითა და მუშაჲსა სულიერისა
შის ქუეყანისასა, მწყემსსა პირმეტყუელთა ცხოვართასა, მონასა ღმრთისასა
თალასს მაქსიმე გლახაკი მონაზონი ღმრთისა მიერ გაჳთხაე: მშჳდობაჲ
შენდა და სიხარული სახელითა ქრისტესითა. ქ-ნ. — კეალად წიგნი სი-
წმიდისაჲ შენისაჲ მოიწია ჩემდა, ჟღირსისა ამის და მრავალითა უდებებითა
შეჳყრობილისა...“ 337r—387v.

5. „საკითხაჲ ე. მრისხანებისათჳს. უფალო ქ-ნ. — მრისხანებაჲ ენებაჲ
არს ბოროტი...“ 387r.

6. „საკითხაჲ ვ. მოწყინებისათჳს. — მოწყინებაჲ არს უძლურებაჲ სუ-
ლისაჲ...“ 399r—412v.

7. „საკითხაჲ ზ. ცუდად მზუოობრობისათჳს. უფალო, გუაკურთხენ. —
ცუდად მზუოობრობაჲ ენებაჲ არს უგუნური...“ 412v—422r.

8. საკითხაჲ ი. თქმული ანბარტავანებისათჳს (!)... ამბარტაჲანებაჲ სი-
წმიდენი არს სულისაჲ...“ 422r—429v.

წყდება: „... და დაადგინნეს ცხოვარნი მარჯუენით მისა და თიკანნი
მარცხენით და შემდგომი ამისი, ვინაჲთა განჳო...“

შენიშვნა: 1. კრებულში შესული მაქსიმე აღმსარებლის ეგზეგეტიკური თხზულებები თარგმნილია ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I-ლ, გვ. 657).

2. ხელნაწერი დათარიღებულია რომანოზ არგუთინის მეუობით (1028—1033 წწ.).

3. მარტვილის ხელნაწერთა კოლექციაში აღწერილია ეკვთიმე თაყაიშვილის მიერ (იხ. არქეოლოგიური მოგზაურობიდან სამეგრელოში, ძველი საქართველო, ტ. III, გვ. 76—118).

4. ანდერძებში: 1. ეფთჳმე მთაწმიდელისაჲ „დიდებაჲ ღმრთისაჲ. დაცრულა კითხუა-მიკებაჲ წმიდისა მამისა ჩუენისა და აღმაარებელისა ქ-ნ მაქსიმესი. ვინცა მიეშთხეროს შემდგომითი-შემდგომად სულისა განმანათლებელისა ამით სწავლითა, ლოც-ვაჲსა მომაჳყენოს გულსაკი ესე და ცოდოჲნი ჩუენნი, რომელსაც ეს შეუნერი წიგნი ბერძულისაგან ქართულსა ენასა ეთარგმნე სათოკუელად მამისა ჩემისა იოვა-ნესაჲ. და საკმეწარესა ტიტრებისა ჩემისა, ჴელგერჩენ ყოველნი: მწეოლასა, მცი-თხელსა და მასწელელსა, ესენეტელსა. ვართ ლოკუაი შინა თქუენთა, რათა თქუენ-ცა ხსენებელ სიყოჩრელისაჲ მიიღოთ უფლისაგან უნუგეშ მოსენებელისა მის მეუ-ფისა ერისა ქრისტესა, რომელსაცა არს დიდებაჲ თანა მამით და სულით წმიდითურთ ჲწ და მარადის და უკუნითა უკუნისამდე. ა-ნ, ამენ“ (336r-v).

ეგზემპლარისა 1 „ხოლო დაიწერა ბრძანებითა და ნებითა ბაქარისა ების-კოპოსისა ბაგინეველისა და სვანეველ ხუცესისა. კელაური ყიორისაჲ და უკანაჲ მზრახ-ველსა ისაკისთ ქაღაჲსა კოსტანტინეპოლის, შინასტერსა მისსე ბანაჲ, ჲ ესაი ებისკოპოსისა სანგელოსისაჲ ყოველთა წმიდათასა ეგიპტანტა-მეფისაჲ რომანოზისა. რაჲ წიგნსა შინა ვპოე, რომელისაგან ჴარდაეწერე, არა გამომეცალებინა სიტყუაჲ, არცა მიმიშჳნებ, ღმერთი არს მოწამე, და არცა რაჲ დამილალა. და თუ რაჲმე დამცრომოდა, შეეჯრაწე წიგნსა და ნაწორე, რაჲთუ

მთარგმნული სულისა წმიდისა მადლითა სავსე იყო და პრიტნ და ფრიად ნელნიერ-ბერძული...“ (336v).

2. „ქრისტე შეიწყალე ყველაჲი ისაჲ“ (56r, 210v 160r).
3. „ქრისტე შეიწყალე ხჭ ბჲ სჲ“ (110).

მოხსენიება: 1. XV—XVI ს. მიწერილით: 113r, 134v, 154r, 162r, 170r, 214v, 248v, 257v, 262r, 269v, 279r, 282r, 290r, 291r, 292r, 298r, 303r, 304v, 306v, 311v, 314v, 346v, 349r, 359v.

2. სხვა. ვეთანდელი ხელით: 136r, 161v, 218v, 286r, 344v.
3. ასომთავრული ბერძნულით, გადაწერის ხელით, სინგურით: 210r, 240r.

## 35

### კრებული. 1761

02+238 ფ.; 30×21; ქაღალდი; ტაეფადადგრული ტიტრული ხის ყდა. ზომებია, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; თავ-ბოლონაკლულია; ალია ტექსტს ზედითაც; დაზიანებულია ფ. ფ.: 01, 02; მთარგმნელი ევთიმე მთაწმიდელი (27r); მთავრებელი კუთათელი მაქსიმე, მიტროპოლიტი (225r); გადაწერია ცისად ბრძენის ხელით (225r; 1761 წ. (225r); მარტვილის წინასწარმეტყველის სახელობის მონასტერი 28 2.

1. [თუესა იანვარსა კზ და აგვისტოსა ვჲ.— ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ ალსარებისა მართლისა სარწმუნოებისა წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა მაქსიმესი] — „... შეიწუნარიან, ვითარცა წმიდისა მოციქულისა პავლესნი, ესრეთ იყოფოდა და რწმუნებულსა მისდა ტალანტსა ზრაკლუნილად აღოარ<ი>ნებდა...“ 1r—27r.

შენიშვნა: ტექსტის სათაური აღდგენილია ბელანურ II—1663-ის მიხედვით.

2. „სიტყვის-გება, როგელ იქმნა შორის წმიდისა მაქსიმესი და პიროსის, კოსტანტინოპოლელ პატრიაქისა, მწუალებელისა.— ოდეს-იგი პიროს კოსტანტინოპოლელ პატრიაჭი განიდევნა კოსტანტინოპოლით ბოროტთა საქმეთა მისათჳს და წარვიდა პოონს, წუნ თეოდორე პროპესი პაპ-მან არა შეიწყნარა...“ 28r—36v.

3. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა მაქსიმესი ნეტარისა თალასის მიმართ ხუცისა და მამასახლისისა მრავალთა მონაზონთასა სიტყუათათჳს, რომელთა განმარტებაჲ ეთხოვა მას ნეტარისა მაქსიმესაგან. სანაბტრელსა მონასა ღმრთისასა თალასეს, ღირსსა მღდელსა და მწყემსსა პირმეტყუელთა ცხოვართასა. მაქსიმე გლახაკი მონაზონი უფლისა მიერ გიკითხე. მშჯდობაჲ შენდა და სიხარული სახელითა ქრისტესითა, ო<ნ>. კრ<ისტოს>.— ჴორცთაგან და ჴორციელთა ზრახვათაგან სრულითა მით მოღუწებითა სული შენი განაშორე...“ 36v—172v.

4. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა მაქსიმე აღმსარებელისა სიტყჳსა-გებისათჳს ენებათასა, მწუხრიელი მამისა თალასეს მიმართ, უფალო, წარმიმართე. შემკობილსა ყოველითა სათნოებითა და შუშაკსა სულიერისა მის ჭეუანისასა, მწყემსსა პირმეტყუელთა ცხოვართასა, მონასა ღმრთისასა თალასეს მაქსიმე გლახაკი მონაზონი ღმრთისა მიერ გიკითხავ. მშჯდობაჲ შენდა და სიხარული სახელითა ქრისტესითა, ქ<რისტ>ნ.—კიდეადცა წიგნი სიწმიდისა შენისაჲ მოიწია ჩემდა ფიცრისისა ამის და მრავალითა უდღეებითა შეჰკრობილისა...“ 172v—202v.

5. „საკითხავი გ. მრისხანებისათჳს. ო~ გ~კნ~.—მრისხანება ენება არს ბოროტი...“ 202ვ—206რ.

6. „საკითხავი გ. მოწყინებისათჳს. მოწყინება არს უძლურება სულისა...“ 208ვ—214რ.

7. „საკითხავი ზ. ცუდად მზუაობრობისათჳს. ~რ გუაკურთხენ. —ცუდად მზუაობრობაჲ ენებაჲ არს უგუნური...“ 214ვ—218რ.

8. „საკითხავი ი. —თქმული ამპარტავანებისათჳს.—ამპარტავანებაჲ სიმსივნე არს სულისაჲ...“—218ვ—224ჳ.

წყობა: „...და იგი არს მომტევებელი ცოდვათა ჩუენთა. არა ხოლო თუ ცოდვათა ჩუენთა, არაჲცა ყოველსა სოფლისა და...“ 224.

**შენიშვნა:** 1. კრებულში შესული მაქსიმე აღმსარებლის ეგზეგეტიკური თხზულებები თარგმნილია ეფთჳმე მთაწმიდელის ძველ (იხ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. II, გვ. 657).

2. ხელნაწერი წარმოადგინეს Q—34-ის პირს.

3. ხელნაწერში ჩადებული 3 ფურცელი სხვა ხელნაწერიდან, რომელიც მაქსიმე აღმსარებლის ცხოვრების ფრაგმენტს წარმოადგენს.

ი წ ყ ო ბ ა: „...ქალაქსა, შუძლო საქმე ესე და შეითჳნებს, და პიროს უსჯულო და მარტინა და ძე მათი ჴანდეენს...“ (226ი—228ჳ).

წ ყ ო ბ ა ა: „... მაშინ იწყო წმიდამან მაქსიმე წერად ეპისტოლეთა მამტკიცებელთაჲ მარადმადიდებელობისათჳს და დამესნელთაჲ...“

4. 172ი-ვ-ჳ-ზე მოთავსებულია ეფთჳმე მთაწმიდელის ანდერძი.

**ანდერძები** (ა ნ დ ა ნ წ ე რ ი ს ა ჲ): 1. „დიდებაჲ ღმერთსა, სრულ ჰყოფელსა ყოველსაჲ კეთილისასა, სრულ ღმრთა წმიდაჲ ესე წიგნი მ ა ქ ს ი მ ე ს ი ა მრძანებეთა წმიდისა და ყოველად სანატრელისა ქ თ ე ო დ ო ლ ი მიტროპოლიტისა ხერაინა მ ა ქ ს ი მ ე ს ი ა, ადიდოს უფალმან ღმერთმან ორთავე შინა ცხორებასა, ა~მ~. ქედითა ყოველითა კაცთა უნარჩენებესისა, ტუებად მრწერკალისა მ ა ქ ე ლ ი ს ა ს ი ა. ამ წმიდამან მ ა ქ ს ი მ ე მ და ო~ქნამან სიწინეტემ ჴუჯის, რაიც ედებაში ეწერა და თავის და ბოლოს ფურცელები ო~ ჴელად დედანს, რაჲც ამაში ჴუნდა. ყველა უკუნებლად დავწერე და სიმართლესაც ეძიებდ. შემინდეთ უფალნო, დავსრულდა წმიდა და სულთა გამანათლებელი ეს~წიგნი იანვარს ჲ, ქრისტეს აქეთ ჩვენა“ (225ი).

2. „ლაცა ყაენ დაწირულა ცხორებაჲ წმიდისა მამისა ჩ~ნისა მ ა ქ ს ი მ ე ს ი ა. ქრისტჱსთჳს სასჯოველი შრომაჲთა მისთაჲსა მიეცეს მამასა ჩ~ნ~ჲ~ს ე ფ თ ჳ მ ე ს, რომელმან თაოჲგნა წიგნი ესე სულთა განმანათლებელი, ა~მ~. ლაცაჲცა ყაენ ჩემ გალასკასათჳს, უფალნო“ (227ი).

3. „უფალო ღმერთო, ადიდე მადიდებელი შენი სანატრელი ქ თ ე ო დ ო ლ ი მიტროპოლიტი, ყოველად ხერაინა მ ა ქ ს ი მ ე, რომელმან ანება აღწერა წიგნისა ამის, და ფუძეთა სიგრძე და ცხორება საკუთარი მ~ანებე, ა~მ~. და ჩემთჳსცა წყალობა ჰყოფ, რამეთუ ტრიადი სასჯელი ჯარისკაცსა ამის წერისაჲ“ (227ი).

4. „ამ წიგნსა ეწერებოდის მ ა ქ ს ი მ ე აღმსარებელის, კეშარიტი მოძღვრი და ერთგული შინა ლვისა. ღმერთო, აღლვრილნი ქ თ ე ო დ ო ლ ი მ ა ქ ს ი მ ე აღწერისათჳს, და ესეთი სჯე არის, უფალო, დაიცევ ორთავე შინა ცხორებათა“ (01ი).

**ანაწერები:** 1. „ქ თ ე ო დ ო ლ ი მიტროპოლიტი მ ა ქ ს ი მ ე“ (223ჳ).

2. „მიეცეს წიგნი ესე, რომელსა ეწოდების მ ა ქ ს ი მ ე ა ღ მ ს ა რ ე ბ ე ლ ი, ანბანოის იოსებ ჰიპინაძისაგან მე იღუმენმან ა ნ ტ ო ნი გიორგის ძემ დ ა დ ი ა ნ ო ჳ მ ა...“ (223ი).

3. გადაწერის ხელით: „ეჰე დასრულდა ეს წიგნი პ ა ტ ა რ ა მ ა ქ ს ი მ ე, ამის მეტი დედაში აღარ ეწერა. ბოლოს ფურცელები და თავის შესაფერი აელდა“ (224ჳ).

**ანაწერები** (ასტერისკებზე ხელით: 01ი, 02ი, 225ჳ, ზემო და ქვემო ყველა საცავი ფურცელსა.

## 36

### სწავლანი ისაკ ასურელისა და კანაანე ბრომაელისა. XI

02+160 ფ.ფ.; 18×13; ეტრატი; ტაეფადაკრული ტეფტრული შუკის ყდა; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; დაზიანებული ფ. ფ.: 1, 3, 4, 7, 15, 37, 44, 96, 100, 104, 111, 123, 139, 147, 151; ზემო ყდის საცავ ფურცლად ბაბუდი ბერძნული წიგნის ფურცელი: ასინძის დროს საცავ ფურცლებად არის გამოყენებული ადრეული ბერძნული ხელნაწერის ფურცლები: 01, 02, 161 და ქვემო ყდაზე დაკრული ფურცელი პოლონაკელისა: მთარგმნელი — ეფთვიმე მთაწმიდელი; [XI ს.]; პარტელის წიგნთსაცავის ძველი სინვენტარო № 3.

1. თქუმული წმიდისა მამისა ჩუენისა ისაკ განმარტებულისა [ასურელისა] გამოსლვისათჳს [სოფლით] და მოქალაქობისათჳს [მონაზონობისა. თავი] ა.—სულისა, რომელსა უყუარს ღმერთი, მისსა მიმართ არს ყოველიე სწრაფად მისი..." 1r—17r.

2. „თქუმული მისიე, თავი ბ.—დიდი პატივი მოსცა ღმერთმან კაცთა ორკერძოთა მათ სწავლითა, რომლითა განუღო მათ კარი, რათა შეჲდენ გულისჴმის-ყოფასა..." 17r—40v.

3. „თქუმული წმიდისა მამისა ჩუენისა ისაკისი წესისათჳს მონაზონთა მოქალაქობისა და თუ ვითარ, ანუ რომლითი სახითა იშუებიან ერთმანერთისაგან სათნოებანი.—წორმისაგან აძულებითისა იშუების მჴურვალებაჲ იგი უზომოჲ..." 40v—42v.

4. „თქუმული მისიე თჳთო სახეთა[თჳს] ბრძოლათა ეშმაკისათა, რომელი ბრძავს განწორებულთა სოფლისაგან.—აქუს კუალად ჩუეულებაჲ ეშმაკსა მბრძოლსა ჩუენსა, რათა რომელნი ამას ასპარეზსა მოღუაწეობისასა შემოვიდოდინ თჳთო ფერად განჴოფდეს მათ ზედა ბრძოლასა მანქანებით..." 42v—45r.

5. „მეორე სახე ბრძოლათათჳს მტერისათა.—ბოლო რომელნი იხილნეს ეშმაკმან მჴენი და ძლიერნი, რომელთა სიკუდილი არად შეერაცხოს..." 45r.

6. „მესამე სახე ბრძოლათა მტერისათაჲ მჴენით მიმართ.—ბოლო რაჲთამს ამას ყოველსა ზედა ღღდგეს ეშმაკი კაცსა ზედა და ვერ სძლოს მას..." 48r—49r.

7. „სხუაჲ სახე ბრძოლისა მტერთაჲსა.—რაჲთამს ამით ყოვლითა ვერ სძლოს კაცსა, მერმე ესე-ღა ოდენ ბრძოლაჲ დაჰრჩომიან მას, რომლისა მიმართ აქუს ბუნებასა თჳსებაჲ და ამისთჳს მოეულის, რაჲცა ამას მიერ დაჰქონა სული კაცისაჲ..." 49r—53v.

8. „თქუმული მისიე ნეტარისა ისაკისი, თუ რომლისა საქმისა მიერ მიეახლების ღმერთსა გული კაცისაჲ და თუ რაჲ არს ჴუშაობაჲი იგი მიზეზი, რომელი მოიყვანებს მას ზედა წუწუნისა ღმრთისასა, და თუ რომელი საქმე მოაყვანებს კაცსა სიმდაბლედ.—ნეტარ არს კაცი, რომელმან უწყოდის უძლურებაჲ თჳისაჲ, რამეთუ გულისჴმის-ყოფაჲ ესე ეშენის მას საფუძველ და დასაბამ კეთილთა..." 53v—58r.

9. „თქუმული მისიე სიტყუა ამათთჳს წმიდათა წერილთა, რომელნი თქმულ არიან სინანულისათჳს, ვითარმედ უძლურებისათჳს კაცთაჲსა თქმულ არიან იგინი, რათა არა წარწყმდენ. და არა ჯერ-არს, რამეს მოეპოვებინეთ სიტყუანი იგი სინანულისანი მიზეზად ცოდვისა.—ჯერ-არს ჩუენდა, რათა სწავლათა მათ წმიდათა მამათასა და ძალსა ჴას სინანულისასა, რომელ გჳჩუ-

ჯეს წმიდათა მოციქულთა და წინაჲსწარმეტყუელთა, არა ჴოლიღმედეთ შეწეწედ ცოდუისა..." 58r—61v.

10. „თქუმული მისიეე, თუ ვითარ დაიმარხვის წესი მონაზონებისაჲ და თუ რაჲ არს სახე დიდების მეტყუელებისა ღმრთისაჲ. — უკჱს მონაზონსა, რათა იყოს ყოველსაე ზედა საქმესა მისსა..." 61v—63r.

11. „თქუმული მისიეე შეცავლებისა მისთჳს, რომელი ჴოვალს მათ ზედა, რომელნი ელენან გზასა მას დაყუდებისასა, ღმრთისა მიერ განწესებულსა, რამეთუ ჴოვალს მას ზედა მჭმუნჳარებაჲ და შეჭირუებაჲ და შეყსა შინა სიხორული მოულოდებელი და მჴურვალებაჲ, დიდებაჲ, რომელი გჳძღვის გზასა მას წრფელსა. — რომელი მოსრულ იყოს მოქალაქობასა ამას დაყუდებისასა, განაწესეს ესეგითარნი მან თავი თჳსი..." 63r—64r.

12. „თქუმული მისიეე დაყუდებულთათჳს, თუ ოდეს იწყებენ გულისჴმისყოფად, თუ რომელსა სახობსა მიწთომილ არიან დაულეველისა მის ზღუასაა, რომელ არს დაყუდებაჲ, და თუ ოდეს უკჱს რწმუნებად, ვითარმედ ცხორებ რაჲმე ტუჱყია შრომათა მათთა ნაყოფისა გამოღებად. — გეტყჳ შენ სიტყუასა რასმე და ნუ განიკჳრვებ, რამეთუ ჴეშმარიტსა ვიტყჳ..." 64r—66v.

13. „თქუმული მისიეე, ვითარ რომელი განწორებულ იყოს სოფლისა საქჱთაგან და გამოსრული იყოს ძიებად თავისა თჳსისა, უკუეთუ არა მისწუთოეს სახობსა ჴეშმარიტთა მოლუაწჱთასა, ამის შიშისათჳს არა უკჱს დაცხრომაჲ ძიებისაგან და განჴრილებად მჴურვალებისა მის, რომელი იშუების სურჳელისაგან ღმრთისა და გამოძიებისაგან საიდუმლოთა მისთაჲსა, რათა არა შთაჴვდეს კუალად ვნებათაჳე. — სახნი სახობნი არიან მონახონთანი: ერთი ჲგი ახლად გამოსრულთაჲ..." 67r—69r.

14. „თქუმული მისიეე სასოებისათჳს ღმრთისა და თუ ვის-ძი უკჱს ქონებად სასოებისა ღმრთისა, ანუ ვინ არს, რათა უგუნურებით და უგულისჴმოდ აჭუნდეს სასოებაჲ. — იქმნების სასოებაჲ ღმრთისა მიძართ სარწმუნოებითა, ჴჭურვალეთა, რომელ ჲგი კეთილ არს..." 69r—73r.

15. „თქუმული მისიეე გამოსლვისათჳს სოფლით და განწორებისათჳს ქუდნიერებისაგან ქალთაჲსა. — რაჟამს შეეყუნოო სიცრუოჲ'სოფლისაგან. და უცხოყოფაჲ საქმეთაგან მისთა..." 73r—77r.

16. „თქუმული მისიეე, ვითარცედ უკჱს დაყუდებულთა მოცალებაჲ ზრუნუეთაგან სოფლისათა და ვითარცედ მაგნებელ არა მათა თჳნიერ დიდისა რაჟამჲ ჴიროსა და მიზეზისა განსლუაჲ სენათ. — კაცი მრავალმოუორე სიწმიდისა და მყუდროებისა მოგებად ვერ შემლებელ არს..." 77r—79v.

17. „თქუმული მისიეე გზისა მისთჳს, რომელი მიიუანებს კაცსა ღმრთისასა, რომელ ჲგი გულის-ჴმა-იყოფების საქმეთაგან მღებაობისა ღმრთისათა. და რომელნი ამის საქაჲსა წინა იყუნენ, ჲგინი თაფლსა ჯობენ სულიერსა, ყოველთა დღეთა ცხორებისა მათისათა. — ნუ ჴგონებ, ჴ კაცო, თუ ყოველთასაე საქმესა შინა მონაზონთასა იპოების საქმე უბეშაესი მღებაობისაჲ..." 80r—82r.

18. „თქუმული მისიეე ძალისათჳს ბრძოლათა ცოდუისათა, თუ რომელთა საქმეთა მიერ განძლიერდებიან, ანუ რომელთა მიერ დასცხრებიან. — ვიდრემდის მოიძულოს კაცმან ყოველითა გულითა თჳსითა მიზეზი ცოდუისაჲ..." 85r—91r.

19. „თქუმული მისიეე დაცუისათჳს გულისა ენებათაგან. — უკუეთუ თჳსაჭან იყო სენაჲ შინა შენსა და ჯერეთ არა გაქუნდეს ძალი..." 91r—92r.

20. „თქუმული მისიე დაუცადებელად მარხვისათჳს და რათა ეუთჳოდის კაცი ადგილსა ერთსა, და თუ რაჲსა მოჰატყუებელ არიან საქმენი ესე. რომელნი ფრიად მრაველსა განღიდღებისაგან ისწავნა მან საქმენი ესე. — მრავალ ჟამ გამოვცადე მარჯუენით და მარცხენით და შემეხებინეს წინაღმდგომისაგან ურიცხუნი წყლულებანი...“ 92r—101v.

21. „თქუმული მისიე დუმილისათჳს და დაყუდებისა... მარადის დუმილი და დაყუდებაჲ სამისა აძის შიხუისათჳს იქნების...“ 101v—102r.

22. „თქუმული მისიე აღძრულისათჳს ჴორცთაჲსა. — აღძრულჲ ჴორცთაჲ, რომელი თჳნიერ გულის სიტყუათა ბოროტთა და მჴურვალებისა საწუხარ იქმნებოდის...“ 102r—105r.

23. „თქუმული მისიე თჳთოეთრთა განსაცდელთათჳს, და თუ ეითარ სიტყჳებაჲ აქუა ჭირთა მათ, რომელთა ღმრთისათჳს მოიხმენდეს კაცი. — სათნოებანი ურთიერთას შეუდგან, რათა არა იყოს გზაჲ იგი სათნოებისაჲ მძიმე...“ 106r—111r.

24. „თქუმული მისიე ამპარტავანებისათჳს. — ხოლო განსაცდელნი იგი, რომელნი მოიწეუიან კაცთიერთა ზედა მიშუებითა ღმრთისაჲთა და ამპარტავანთა ზედა...“ 111r—114r.

25. „მისიე თარგმანებაჲ სახეთა მათ სათნოებისათა და თუ რაჲ არს ძალი თჳთოეულისა მათისაჲ და განყოფილებაჲ მათი. — სათნოებაჲ ჴორციელი დაუყდებისა შინა განსწრფედს ჴორცთა ნივთისა მათისაგან...“ 124r—119r.

26. „თქუმული მისიე სიწმიდისათჳს ჴორცთაჲსა და სიწმიდისათჳს სულისა და სიწმიდისათჳს გონებისა. — სიწმიდე ჴორცთაჲ ესე არს: მოსპოლეაჲ ყოველისაგე შეგინებისაჲ გუამისაგან...“ 118r-v.

27. „ისმინე სიტყუაჲ სარგებელისაჲ, სავსენი სიბრძნითა სულისა წყნდისაჲთა. — სარწმუნოებაჲ არს ქარი საიდუმლოთაჲ...“ 118v—119r.

28. „მისიე თქმული სანანულისათჳს და... — მადლი. შემდგომად მადლისა მოეცა სინანული კაცთა, რამეთუ სანანული არს მეორედ მობაჲ ღმრთისა მიერ...“ 119r—122r.

29. „თქუმული მისიე სახომისათჳს გულისჴმის-ყოფისა და სახომისათჳს სარწმუნოებისა. — არს გულისჴმის-ყოფაჲ, რომელ წინამძღუარ არს სარწმუნოებისაჲ...“ 122r—123v.

30. „თქუმული [მისიე]... განგებისაჲ... წარმართებისაჲ სულისა. — პირველი გულის სიტყუაჲ, რომელ მოეალს კაცისა გულსა...“ 123v—126v.

31. „მისიე წმიდისა მამისა ჩუენისა ისაკისა სწაულანი, სასწაულნი სარგებელითა, რომელნი თჳნცა სიყუარულით მმათა მიჰართა... მისსა სიმდაბლითა. — ყოველიე გულის-სიტყუაჲ კეთილი ღმრთისა მიერ დაეთმესეს გულსა შინა კაცისასა...“ 126r—142v.

32. „თქუმული წმიდისა მამისა ჩუენისა კასიანე ჰრომელნი რაჲთა მათ გულის სიტყუათათჳს ბოროტთა: ნაყოფიერებისა და სიძგივის და ჴეცლისა ნაყუარებისა და რისხვისა და მწუხარებისა და მოწყინებისა და ცუდადმსუოობისა და [ამპარტაჲ]ვანებისათჳს. — ჴეო-არს ჩუენდა უპირატეს ყოველისა თქუმად მარხვისათჳს, რომელი იგი წინაღმდგომ არს ნაყოფიერებისა...“ 142v—160v.

წუდება: „...უსუეთ იგიეა ოდენ ნუხარ იყოს ჩუენ მოწიერ, გინა თუ...“

**შენიშვნა:** ისაც ასურელისა და ქასიანე ჰრომელის ასტერული სწელთანი თარგმნილია ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე. ქართული ლიტერატურის ისტორია, I², გვ. 645, 646).

**მინაწერები:** 1. „ესე სახერო წიგნი ლავრენტი არის“ (02); „ცოდვილი მთაწმიდი ლავრენტი შეიწყალე“ (28r). ასალაც. 46r, 53r, 78r, 85r, 90v—91r, 134r, 139r, 143r.

2. „ვიღე წიგნი ესე მღვდელ-მონაზონის ლავრენტისაგან მე, ილუმენმა ანტონი დავითისძემ, 1830, იანვრის 20“ (1r).

3. „ჩვენ ამ ეკატერინეს ეკუთვნის თათრის ქოხტანტიდან“ (02).

4. ბერძნული მინაწერები ასოსაკარნეთან, ტექსტის მეშინად (24r).

## 37

### ფსალმუნთა თარგმანება. 1081

333 ფ.; 36×26,5; ქაღალდი, ტანგასაკრული ტეხილური ბეს ყვით; ქუდი და ზღვი საკვ ფურცლებად გაბეჭდებულია ტიტულ ნუსხური, მთავრული ასოები და დასაწყისები სანსკრიტით; სანსკრიტისად ფურცლები გადათეთრებული და დადასტურებულია; ასოკვნილია ფ. წყ 1, 2, 33, 49, 56, 78, 79, 86, 89, 191. რესტავრირებულია მთლიანად ფ. ფ: 9—11, 113; ნაწყვეტობრივ ფ.ფ.: 11—15, 32, 302, 305, 311, 314, 316—317, 326; ჩრილით ადგილის ტექსტი და მინაწერები გადასწორია; გადასწორია ფუძე ოთვისუ მთავრობასთვის (317r); გადაწერილ ადგილი — შეიც მთა. კასტანის მონასტერი (317r); 1291 წ. (317r); მინატელის წყვეტილების ძველი სანუნებრივი № 4.

„წმიდათა და ნეტართა მამათა ჩუენთა ალექსანდრიელ მთავარ ეპისკოპოსთაჲ ითანესეული და კეროლესი და სხუათა შემცყობთა მათითაჲ თარგმანებაჲ ფსალმუნთა წიგნისაჲ, რომელ არიან ასორმოცდა ათნი ფსალმენნი დაცთომისნი, ხოლო ბერძულისაგან ქართულად ითარგმნა ნეტარისა მამისა ეფრემის მიერ.—ნეტარ არს კაცი, რომელი არა მიერეძა ზრახვასა უღმრთოთასა და გზასა ცოდვილთასა არა დადგა, და საყდრისულსა უშჯულოთასა არა დაჯდა. თარგმანი წმიდათაჲ ითანესაჲს! დასაბამი წიგნისაჲ ბერძულისაჲ ოსისაჲ მიანდაგესა დაბნან წინაჲსწყრომეტყველნან დაჲთ მისგან ჴორციით შობილსა ქრისტესა...“ 1r—316r.

შენიშვნა: 1. თარგმანების ენის ავტორისებული ისპრეა, რომლის კილოსწორებაში იგულისხმება: ჰქმნა ეშმაკ სიტყვა დაჲთ და ძალ ნაშთი.

| | | | |
|---|---|---|---|
| თანა | ენა | ჩრდილოეთისკენ | ლაშქრად ჯუნჯადან |
| ნაწილ | და ენაჲ | ტკივილ შენი | ანტიოქიაჲ |
| მაგიი | ყუნტრუშ | ლილეთი ხეზე | ძალ ტკივილ ენაჲ |
| ქუნაი | ბრიგიაჲ | ენანთაბი | ანტიოქ ქალაქ |
| ოქსი - | ენაჲ | სიტყვა დაჲთ | და ძალ ნაშთი |

316r.

2. ხელნაწერის ასლია მთაწმიდელის, ეფრემ მცირის, ცრცელი წინასიტყვაობა. ხელნაწერის ეს ნაწილი დაცულია საისტორიო-საეთნოგრაფიო სახოგადოების ფონდ. მფ. 3ელების ფონდში (H—1726).

3. ამად კ. კეკელიძის აზრით ეფრემის ეს შრომა დასრულებული რედაქციაა დავითის კატებებისა, მწიგნობრულია ენა მარტო ქართული, არამედ სახოგადოდ ეგზეგეტიკური ლიტერატურის ისტორიაში (კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I², გვ. 233).

**ანდერძი 1.** ეფრემ მცირისა: „დიდებაჲ და პატივი, თაყუანისცემაჲ და მადლი სამყოფოსაჲ ერთარსებისა და ერთობისაჲ აღსარებულსა წმიდასა სამებასა, რომელსა ყოველ-ძალსა შეძლებითი წმიდაჲ ღმრთის მსახურებასა და ყოველსა წმიდასა მისთანაჲ და ლაკეთი წმიდათა მამათა ჩუენთა ეფრემ მცირისა და ჲოანე მიტროპოლიტისა, თანადგომითა და ეუფლისაჲთა და წინასწარმეტყველის ბერიის ჩუენის ხატ-

სულთანძისთუხარისულისათა. განზოგება წიგნისაჲ ამის, რომელსა უწოდებენ თარგმანსა დავითისანი, ანუ თუ თარგმანი დავითისაჲ, პირველი იგი სამრავლისათჳს მთარგმნელთაჲსა, ხოლო მეორე ერთგუამობისათჳს და ურთიერთას შეხვედრებისა პატრიასთა მათ ასორთა. მესამე და ერთისა თჳსკაცდურისა ჰრისტჱსი და დამოკიდებულთათჳსა. მეექუსე უკუე დავითისანი პირველ თარგმნილისაგან დუთისა ეფრემელ დავშვრებით, ეთია ესეთი ახალ თარგმნილთა დავითის სულტნად მოსულსტჱლისა გიორგი მთაწმიდელისაჲ, რომელი-იგი უნაკლულოდ თარგმნილ იყო პირველ ჩუენსა ჟამსა ერთისა მოქმედ განჩარებისა. ხოლო თარგმანი მუსკლისაჲ ყოველი ახლად ითარგმნა ბერძულისაგან, ეთიოპიჲ ყოველივე ჯუნჯური ჴელ-წყოს შეცვალეს წიგნისასა. ჴელდგრები ყოველთა, რომელნი მიემხჳნეს [წმიდასა ამას] წიგნსა, ლოცჳა ყავთ ზემოჴსენებულისა მამისა სააბაჲსთჳს] ბერისა, ეგრეთ უშველისათჳს, მოძღუართა, წმიდელთა, [ქმათა] და შეულთა მათთათჳს, რამეთუ მათითა წინაძღომითა და საჭიმპარისლობითა და უუფრომჯილ საკჱრთა და წარსაგებელთა ქმნილ არს ყოველივე კეთილი ჴელ ზედა ღმრთისა მიერ, რომელმან ძუელ ოდესმე კარაუღაჲ პაღიანისი აღატყუ, რომლისასა არარაჲთ უნაკლულჳესჱ არს აღტყუებაჲ პირუტყუთ სანჯაკ ამას გონებასა ჩემ შეიპრისა და უუნდოსა ეფრემისა, რომელმან ესე კეთილსა ენისაჲსა ქართულთა ენად და მოქმნე ეარ ღმრთისა წიგნიდითა ლოცჳითა თჳესითა აწცაცა ბრალთა და ცთომილებათა ჩემთა" (316v).

2. გადაწერიბა. „დაიწერა წმიდაჲ ესე წიგნი შჳდსა მთასა [სანა-ზებსა წმიდისა ჴელმწიფისაჲ, მონასტერსა მამისა ეზრაჲსსა, კლითა [ოთანე] ხუცისა მთაწმიდელისაჲ. უფალმან მიეცეს სასყიდელი გულსმოდგინჱ] წერისაჲ ლოცჳითა თჳსით ღმრთისმოყუარეთა მკათხულთათანა. კრებაკოზი იყო ტ. უფალი ღმრთოჲ, შეიწყალენ და ადიდენ სასუფეველსა [ზესი წმიდასა] ჰამენი, მრათისნი ჩუენნი: ანტონი ტბელი და კვირიკე ალექსანდრჱელი, რომელი სიტყჳ-და სიწმიდ ძალ-ყუე მეცნეს თარგმნასა ამის წიგნისასა და კეთილ-ეგებისა ეტრფენენ ყოველნი ძანი ეზრაჲსაჲ მონანი [ქრისტჱსანი] გარდაცუალებულნი" (316v).

II. „ეფრემ თარგმნის მიერ ზემოჴსენებულმან და პირველისა წიგნისა მისისა დაწერილმან, იოანე ხუცესმან მთაწმიდელ ძემან ესე აწ ჩემთჳს გარდმოცილწერე, უეთარ ვჰპოვენ უნაკლულოდ და მართლად. ვისცა გარდაწერაჲ ჴელჱბის, მინდობილი იყუნით, რამეთუ ვეის ვჰპე, ჴელ დაწერე ყოველი და წერტილეიცა, გარნა ცხუთად და ჩაკად ჩჩრეულია და ყუანრთაჲად და იწროჲ ჩასწინასაც არა შემცარ ვარ, რამეთუ არა კეთილჱსაჲ, გინა ლოცუაჲ ღორს ვარ, არაცაჲ წინა უყმო ხილა ცუდად ვინმე არა მიწყეიმა, ფუძენელად დადგად ჭეელისწყრულ წმიდელთა და ქმაბის ესე ჩემდა ნიჭად და მისდაცა მოწყალე მყოფელად ღმრთისა. რომელმან არა დამრთოს წყრომჲ უდაჲ წმრომისათჳს. ლოცუითა თჳესჱ ჴელ გონებრად ყალბებელთაჲსათა, აჴ. ქრისტეანი, იყო ტაო. დაიწერა კასტანაზს, ეფრემის შამთაბას" (317r).

შენიშვნა: ამ ხელნაწერის ანდერძები გამოკვეყნებულია: იხ. ძველი საქართველო, III. გვ. 81—82; თ. ტორდანია, ქრონიკები, I, გვ. 214.

2. „გალობაჲ მოსესი წიგნისაგან გამოსულეთაჲსა, თარგმანი წმიდისა ეასილისი. — გალობაჲ არს: უკუეთუ ოდეს ვის აჭუნდეს და რაოდენთაცა ჰაქუნდეს ხელჱან გონებისაჲ..." 318r—333r.

შენიშვნა: 1. ტექსტი შეიცავს 11 გალობას.

2. 332r მიწერილია: „შეიწყალე, რაჲთუ ორსაბე არს ბერძულად სახელი სულისაჲ ჭიანჭი, რომელი ღმერთსცა აღეალა საშინელებასა წილ დადებულ არს პავლესა შინა, და კუალად პრეზი, რომელი ესე თჳთ თავადისა სულისა არსებასა ფუძედან და წმიდასთჳს იტყჳს ღმერთსა. ხოლო ქართველთა უკონონებისაგან ერთი სახელი აქუს სულისაჲ, ამისთჳს აწ მასუე და ერთსა ორგზის იტყჳს".

3. „გალობათა თარგმანება" დაწერილია საკუთრივ „დავითის თარგმანების" ტექსტისაგან განსხვავებული XI ს. ხელით.

4. „გალობათა თარგმანებას" ერთვის განსხვავებული, XI ს. ხელით ნაწერი: „უფალო, წყმა სწყნა და შრეშიმ; უფალო, გაწეიცოფენ სიქმენი შენნი, დამაცუედ" (333r-v).

**შენიშვნები:** 1. „ქრისტეს დავითნის თარგმანება არის გელათის ღვთისმშობლისა“ (ხელის ყდის საცავი ფურცელი).

2. „ქრისტეს წმიდა და სუეტა განმანათლებელი დავითნის თარგმანი გელათის ღვთისმშობლის არის, ვინც გამოაჩენს, ისაჲ ოიხაჲ“ (ქუდის ყდის საცავი ფურცელი).

## 38

### ფსალმუნთა თარგმანება. 1884

219 ფ.: 35×22; ქაღალდი, ტყავდაკრული ტეხილული ხის ყდა. ჩუსტერი, დასაწყისში და მთავრული ასოები სინაწრით; ბოლოპაწკული; მომცეცული — ლურჯისა და ჟანგისფერის ესპარეის არეშისფერიტა ყაითელი (217რ); გადაწერილი — ბერი ვარლაამ ბერიძე (217რ); დაწერის ადგილი — საირმის ან ნიმარნაულის მონასტერი (217რ; 1884წ. (217რ; დაწერილია: 80v—81r, 113v, 119v, 190v); ნატიფელის წერილობითი ძეგლთა საინფორმაციო № 5.

1. [ფსალმუნთა თარგმანება]. „წიგნთაგან ფსალმუნი პირველი.— ნეტარ არს კაცი, რომელი არა მივიდა განზრახულსა ულმობოთასა და გზასა ცოდვილთასა არა დადგა...“ 1r—192r.

2. „გალობა მოსიჲს გამოსულეთა შინა. თარგმანი. — გალობაჲ არს თჳსისაებრ ურჩ სიტყჳსა ჴმა რაჲმე, ყოველისაებ ჴმისა მიერ ჴმატებილობით თქმული...“ 192r—217r.

წყდება: „...არცა თუ ქნან ოდენითა გულის სიტყჳთა მიდრეკილ ბრძანებისა მისისა მიმართ ზეგარდმოსა თანა ბრძოლებისა სასოებითა, ამისა შეძდგომად რა იქმნების...“

**ანდერძი:** 1. „სრულ იქმნა ძალითა ღმრთისაჲთა წელსა ქრისტეჲსთ ჩჟლდ. იანჳრის კზ“ (217რ).

2. „მე, ჩემის უგანათლებულესობის რუსეთის ღირანად-ღენერალტატის და მრავალ ორდენთა კავალერის მჭმენს, ჩემი სულმწყალის დავითნის ღვთისმეტყველობით, ღეჩუმით ორთა მონასტერთა განმამკვნებელმან, საირმის და ნიმარნაულის უდაბნოთ მამამ და სრულიად ღეჩუმისა და ჯუნდიდღის სამპარნიის არხიმანდრიტმან გიორგიმ ვილეწუე სულთა განმანათლებელი წიგნი ესე დავითნის თარგმანი და დავაწერინე ჩემით მოყუანილს და დაფიქრებულს ჩემს მონასტერშიდ მცხოვრებს მდაბიოს მიკელაძე ბერს გრიგორის ჩემის ქალაქიდით და მეწინით და ჩვდის ხასიათლის მიცემით, და აწ გთხოე ყოველთა ქრისტეანეთა და ილთმეყაიანეულთა ამისა, ცხოვრებას და ზენდობას მიბრძანებდეთ (217რ).

**მინაწერი:** „წელსა ბჟმბ-სა. ოქტომბრის ი-ს ეს დავითნის თარგმანი განსვენებული ვიოროვის ესპისკოპოსის იყო და მე არხიმანდრიტმან ბესარიონმან დაფსდი შარტალის მონასტერშიდ სულისა მისის სათად და მოსახსენებლად. და ვინც ეს დავითნის თარგმანი გამოიტანოს ამ ეკლესიიდამ, შერედნებული იყოს სულით და ხორცით ჰპკა და მერმესა მას სატჯრესა. ხოპის მონასტრის არხიმანდრიტი და ღრონტის მღრღიელის სებასტიის მართველი ბესარიონ“ (217ვ).

39

შეკითხვანი: 1560—78

493 ფ.; 32×22; ქაღალდი, ტალღადახაზული ტყიპური ნიშ. ყდა (დასაბეჭდად ჭრისათვის). ხელნაწ. სათურებით სინქრონად დანომრილია ტ.ტ.: 1—11, 481—493; მრავალი ფურცელი ორმაგადაა დანომრილი თავისებური ანგარიშით, ანდა შიგნითაც; შრომებული — ბოჭკოვანი მაყარიბისებური ფეიქრული სუფთა ნაწერით (488v); გადაუწერი — ნაყოფიერის ცისკარ (182r); [1560—1578 წ.წ. მიტროპოლიტ წულუკიძეთა ეპოქა. ხელნაწერის № 6.

1. [თ~ა სეკდენბერისა კ. საკითხავი თ ო დ ო რ ე ა დ მ ო ა რ ე ბ ე ლ ი ს ა,.. შობისათჳს. ღ ე თ ი ს შ ო ბ ლ ი ს ა ნ ა შ ო მ ი ს ა თჳს.] „... რომელი-ეგე თქჳთითა ქალწულთაჲსა ხელთა ბრწყინვალე სარ და სანოლად ოროგუეს ნაწილი წმიდისა...“ 1r.

შეგროვებულია Q—273-ის მიხედვით.

2. „სეკდენბერისა ად. წმიდათა მოოის მაჲისა ჩ ნ ე რ ი ა ნ მთავარებისკოპოსისა სიტყუაჲ ყოველად შუოქლოსისათჳს ამაღლებისა პატრონისანის და ცხოველმყოფელისა ჯუარისაჲ. — ჯუარისაჲ კრებასა აღუაოუენებთ და ყოველი ეკლესიაჲ განბრწყინებულ სავსებაჲ...“ 1v—7r.

3. „მიაიე ცხოველსმყოფელისა ჯუარისათჳს სიტყუაჲ ეფრემ. მ. გ.— აღვარნეთ დღეს, საყუარელნო, ბაგენი ჩუენნი სახედ ბაძებისა...“ 7r—11r.

4. „თ~ა ოქტომბერისა კგ. წამებაჲ წმიდისა და დიდებულისა მ ო წ ა მ ი ს ა დ ი ო მ ი ტ ო ს ი ს. მ. გ. — მას ჟამსა შინა უსჯულოჲნ შეეყვნეს მაჭიმიანე ღ ე თ ი ს ო ბ ა ნ ე ლ ნი გუთნი...“ 11r—16r.

5. „თ~ა ნოენბერისა კა. საკითხავი, თქმული წმიდისაჲ და ნ ე ტ ა რ ე ბ ი ს მ ა მ ი ს ა ჩ ე ნ ე ნ ი ს გ რ ი გ ო ლ ი ნ ი კ ო მ ი დ ი ე ლ ი ს ა რიტორისა ტაძრად შ ე ყ უ ე ნ ე ბ ი ს ა თ ჳ ს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩ ე ნ ე ნ ი ს ღ ~ი ს მ შ ო ბ ლ ი ს ა და მაოდის ქალწულისა მარიამისაჲ. მ. გ. — ბ რ წ ყ ი ნ ვ ა ლ ე ე არს პ ი ზ ი ი ნ ი ამის კ ე ი ს ა ჲ ს ა...“ 16v—24v.

6. „თ~ა ნოენბერისა ლ. — მ ი მ ო - დ ა - ს ლ ვ ა მოციქულთა. ოდეს იგი წ ო ა ნ ა ვ ლ ი ნ ა უფალმან მოციქული ანდრია სოფელსა მას კაცის მჭაწელთასაჲ გ ა მ ო ყ უ ა ნ ე ბ ა დ მათესაჲ საყოობილით. მ. გ.— მათ ჟამთა, ოდეს იყუნეს მოციქულნი კ ე ე ნ ი ერთად შეყრებულ და განიყოფდეს თითოეულად თავისა მათისა სოფლებსა ყ ო ე ე ლ ს ა...“ 25r—39r.

7. „თ~ა დეკენბერისა დ. წამებაჲ წმიდისაჲ ბ ა რ ბ ა რ ი ს ა. მ. გ.—იყო მათ ჟამთა მეფე ვინმე, რომელსა სახელი ერქუაჲ მაჭიმიანოს, და ჴელმწიფე ვინმე იყო აღმოსაველით კერძო, კაცი რომელსა სახელი ერქუაჲ მარკიანე...“ 40r—47v.

8. „თ~ა დეკენბერისა ვ. ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ წმიდისა და სასკ რ ვ ე ლ ო მ ო წ ა მ ე ს ი ს მამისა ჩ ე ნ ე ნ ი ს ნ ი კ ო ლ ო ზ მ თ ა ვ ა რ ე პ ი ს კ ო პ ო ზ ი ს ა მირონ ქალაქისაჲ, რომელ არს ქ ვ ე ყ ა ნ ი ს ა ლ უ კ ი ი ს ა ს ა. მ. გ.— ცხორებანი და მოქალაქობანი ღ ე თ ი ს ო ბ ი ს მ ო ს ი ლ ი ს ა და წმიდათა მამათანი ჩ უ ე ნ ე ს ა არიან ბაგ ე ლ ე ე მ ი ს ა მ ო ა ტ ა რ ე მ ი ს ა...“ 48r—68r.

9. „თ~ა დეკენბერისაჲ თ. საკითხავი, თქმული წმიდისა და ნ ე ტ ა რ ე ბ ი ს მ ა მ ი ს ა ჩ ე ნ ე ნ ი ს ე ფ ე მ ე ნ ე კ ვ ე ს ტ რ ე ლ ი მ თ ა ვ ა რ ე პ ი ს კ ო პ ო ს ი ს ა ს ა წ ყ ა ლ ო დ ღ ე ბ ი ს ა თ ჳ ს ანბანსა, რაჟამს იბარა. გალობაჲ წმიდისა ღ ~ი ს შ ო ბ ლ ი ს ა ს. მ. გ. — ადგიდე, ქრისტე ღ ე თ ე ო ო, ორთავე ცხორებითა, და სასუფეველი ცათაჲ დაუმკჳდრე...“ 68—75r.

10. „ყოველად სიუკუღრეულისათჳს წმიდაჲ კჳრიაკჱსჲ ქრისტჱს მოციქულისაჲ. საკითხავი წარკჳეტისაგან, რომელი იოანჱ ხუცესისაჲ. მ. გ.— არარაჲ არს სათნოჳებაჲ შორის უზჳსთეს საყუარულისაჲ...“ 75v—79v.

11. „ო“ დეკემბრისაჲ კ. თქმაჲ წმიდისაჲ და ნეტარისა მამისაჲ ჩუენისა იოანე ოქროპირისაჲ. წესხმაჲ და გებაჲ ნეტარისა ეფლოღჱსჲსი, ანტიოქიელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, ვითარცა ყოველთათჳს ჴორცისა სჩრი არარაჲ არს ღ“თისა სათნო-ყოფად. და ვითარცა განკურძაველად მოსცეს წმიდათა საღუმელოჲსა სასჯელისაჲ დიდისა მომატჳებელ-არს, დაღათუ ერთგზის სოლო ვინმე ეზიარების წელიწადსა. ხოლო ღ“ისმშეტყუელისაჲ ქრისტჱს მოციქულისაჲ პარჳელ ხუთისა ღ“ისაჲ და იოანჱ ხუცესისაჲ კ.— მე ჳუნჱ განჴადებულ ვიყავ მჳწჳალებელთა ღ“ისაჲ მამაოთ წყობად...“ 80r—82r.

12. „ო“ დეკემბრისაჲ კ. წინა დღით ქრისტჱს მოციქისა. საკითხავი. თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისაჲ ჩუენისა ი ო ა ნ ე ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ი ე ლ მ თ ა ვ ა რ ე პ ი ს კ ო პ ო ს ი ს ა. სიტყუაჲ აღწერისათჳს ყოველად წმიდისაჲ ქალწულისაჲ და ღ“ის მშობელისაჲ მარიამისი და იოსებისთჳს, რომელმან მიათხოვა იგი. მ. გ.— ვითარცა მეშჯაენი იგი, რომელნი აღმოჴსენთ მიწისაჲ გამოსაღებისაჲ ოქროსაჲ, ოდეს იპოვიან ნაპრალთა მისთაგან რაჲმე მცირე ნაწილი...“ 83r—90v.

13. „ო“ დეკემბრისაჲ კ. ჳუყუბათაგან პირველთა დიდითა გამოწულილ-ებით მჳრგებიელი ნეტარისაგან იოანე ხუცისა და მონაზონისაჲ დ ა მ ა ხ ჳ ნ ი ს ი ს ა. სიტყუაჲ ყოველად ქებულისაჲ მშობისთჳს უფლისა ჩუენისაჲ იესუს ქრისტჱსისაჲ.— რაჲგამს ზიხჳსული მოიწყოს, ყოველსა სოფლისაჲ ნივთი კუალად გონებად მოიქცეენ...“ 91r—101v.

14. „ო“ იანუარსა ა. გ ო რ ი გ ო ლ ი ს ღ“ის მ ე ტ ყ უ ე ლ ი ს ა ჲ ეპიტაფიად შასილისაჲ სტიხონი, იროკონი, პარაფრასნი ნიკიტა ფილოსოფოსისანი. მ. გ.—ებე, ქრისტჱს მოყუარეო და მსახურო და მონაო მისო ერთგულო შასილი,...“ 102r—103v.

15. „ო“ იანუარსა ვ. წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გ რ ი გ ო ლ ი ღ“ის მ ე ტ ყ უ ე ლ ი ს ა ჲ სიტყუაჲ ნათელთათჳს. მამაო.— კუალად იესუ ჩემი და კუალად საიდუმლოჲ, არა საცთურებანი, არცა უმკობელი...“ 104—112v.

შენიშვნა: ტექსტს გააჩნია მახვილის ნიშნები.

16. „ო“ იანუარსა კე. წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გ რ ი გ ო ლ ი ღ“ის მ ე ტ ყ უ ე ლ ი ს ა ს ერგასისა მიმართ ებისკოპოსი სიტყუაჲ ჯ ვ ნ ი ს ა. — ვითარ თქუენ და ჩუენებანი ჯ. საყუარელნო მჳყიმსო,...“ 112v—125r.

შენიშვნა: ტექსტს გააჩნია მახვილის ნიშნები.

17. „ო“ ფებერუარსა ბ. საკითხავი, თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისაჲ ა მ ფ ი ლ ო ქ ი ს ი ი კ ო ნ ი ე ლ ი ს ა ჲ მიგებებისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტჱსისაჲ. მ. გ.—მრაველნი დიდთა მათ სახელოვანთა ქაცთაგანნი საკჳრველ ყოფენ ქალწულებასა...“ 125v—130v.

18. „ო“ ფებერუარსა ზ. წ.—წამებაჲ წმიდისა მოწამისა თეოდორე ტირონისაჲ. მ. გ.—ტკბილ არს და საწადელ ქუენებაჲ მოწამეთაჲ და საესე სულმრთოჲსაჲ მადლითა...“ 131r—138r.

19. „თ~ა ფებერეალსა კდ.—წმიდისა და ნეტარისა მამისაჲ ჩუენისა თეოდორე აღმსარებელისაჲ, სტოდიელთაჲ წინამძღურისაჲ სიტყუაჲ შესხმისა პოვნისა პატიოსნისა თავისა დიდებულისა წინამორბედისა და ნათლისმცემელისა იოანესი. მ. გ. უფალო იესუ.— მესამე არს წოდებაჲ ესე, რომელი მოაქუს ჩუენდა ჴსენებისათჳს წინამორბედისა დღესასწაული ამას დღესა..“ 138v—149r.

20. „თ~ა მარტსა თ. წამებაჲ წმიდათა ორმეოცთა სჳასტიას წამებულთაჲ, რომელთა სახელები ესე არს: დომენტიანოს, კჳრილე, ეალენტი, ევტუქი..“ 143v—149v.

21. „თჳრობაჲ დიდებული და საკჳრველი ძუძულთაჲ მათ წიგნთაგან სასუწყებულთა. ჴსენებაჲ სასწაულისა მის ყოველად დიდებულისა და ბრწყინვალისა, რაჟამს იგი სპარსთა და ბარბაროზთა სამეუფო ესე ქალაქი მოიკჳეს ბრძოლად, ხოლო საღთოჲთა სასჯელითა წარწყმედენ იგინი საშინელად მეფისა შინა, და ქალაქი ესე დაცულ იქმნეს მეურყეველად მეოხებითა ყოველად წმიდისა ღ~ის მშობლისათა. მიერითგან განწესნა წლითი წლად დღე ესე წინა შაბათი ხარებისაჲ ვითარებითა სამაგალობლად, რომელსა დაუჯდომელ ეწოდების.— მრავალ არიან ჯუეს და უალრჳს მოთხრობაჲ მადლნი და საკჳრველებანი მსგავსად მამათაჲ მოციქულისა მის წესისაჲ..“ 149v—168v.

22. „წმიდისა დანიტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი საკჳრველთმოქმედისაჲ, რომელი იყო მთავარებისკოპოსი ნეოკესარიოს-პონტოჲსასა, სიტყუაჲ ხარებისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩუენისა ღ~ის მშობლისაჲ.— დღეს ანგელოზთა განწყობილებანი გალობითა განბრწყინდებიან..“ 169r—175r.

23. „თ~ა მარტსა კე. იოანე მთავარებისკოპოსისა ოსალონიკელისა სიტყუაჲ განკეცებისათჳს უფლისაჲ ჩუენისა იესუ ქრისტესისა და ხარებისათჳს ყოველად წმიდისაჲ ღ~ის მშობლისაჲ. მ. გ.— ღამე წარჴდა, ხოლო დღე მოგუსახლა, ჴმობს მოციქული...“ 176r—178v.

24. „მისიჲ წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისაჲ სიტყუაჲ ხარებისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩუენისა ღ~ის მშობლისაჲ და მარადის ქალწულისა მარიამისაჲ. მ. გ.— ყოველად სიხარულისა ხარებაჲ, ყოველად განთავისუფლებისა უწყებაჲ...“ 178v—182r.

25. „თ~ა აპრილსა კჳ. წამებაჲ წმიდისა და დიდებულისა მთავარმოწამისა გიორგისი. მ. გ.— რაჟამს-იგი დაჰკჳრა კერპთმსახურებასა ეწამაკისსა ყოველი სოფელი. იყო ბერძენთა ზედა მეფე, რომლისა სახელი მისი დეოკლეტიანე...“ 182v—194r.

26. „სასწაულნი წმიდისა და დიდებულისა მთავარმოწამისაჲ გიორგისი. აღდგინებისათჳს მწათისა მიერ მოკლულისა მჭედრისი. მამაო.— მთავარმან ვინმე კერპთაჲ კაბადუკელთა სოფლებასთა განწესებულმან ინება ყოველისა თანა მჭედრობისა სამეფოსა შესულად კერპთაჲ უშინაგანესისა ასურეთისათა...“ 194r—196v.

27. „თ~ა იანვარსა კდ. წმიდათა შორის მამისა ჩუენისაჲ იოანე ოქროპირისი კოსტანტინეპოლელ პატრიაქისაჲ სიტყუაჲ შობისათჳს წმიდისა იოანე ნათლისმცემლისაჲ. მ. გ.— შუენიერ არს და კეთილ ფრმი ესე დღესასწაულისაჲ ამის ჩუენდა მოწყენულისა დღესდღეს ამას დღესა...“ 197r—206v.

28. თ~ა ივნისსა კთ. წმიდათა შორის მამისაჲ ჩუენისა ნეტარისაჲ იოანე ოქროპირისი კოსტანტინეპოლელ მთავარებისკოპოსისა შუასხი წი-

დათა და ყოველად ქებულთა თავთა მოციქულთა პეტრესი და პაულესი. მ. გ.— ცისა და ქუეყანისაჲ ურთიერთ-არს შესწორებისათჳს ჴელმძღუა ვიხილე დღეს..." 207r—211v.

29. „თ'ა იენისსა ლ. წმიდათა შორის ნეტარისაჲ მამისაჲ ჩუენისაჲ იოანე ოქროპირისა, კოსტანტინეპოლელ მთავარებისკოპოსისაჲ შესხმაჲ წმიდათა ათორიტეთაჲ მოციქულთაჲ მ. გ.—ჯეროვანთა და შესწორებულთა ჴანგებულებათაჲ დღესდღეობით ესე მოსლეა სულისაჲ ყოველად წმიდისაჲ აღსუსტებელ ქმნების ბედსა მას მეოცეზეთასა..." 212r—215r.

30. „თ'ა აგუსტოსსა ვ. წმიდათა შორის ჴეტეორისა მამისა ჩუენისა ეფრემ ასურისაჲ სიტყუაჲ ფერისცქუალებისათჳს უფლისა ღ'ა და საცხოვრისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისაჲ. მამაო.—აგარაკისაგან მკაჲ სიხარულისაჲ, ხოლო ეშინეისაგან ნაყოფი სამოყვეთანაო..." 215v—220r.

31. „თ'ა აგუსტოსსა ი. მიცვალება წმიდისა ღ'ის მშობლისაჲ ქალწულისა ზეცად. თქმული წმიდისაჲ მამისაჲ კესარიელისაჲ ბასილისი. გ. მ.—წინა-მე ღ'ა და მაცხოვრისა, რომელმან საიდუმლოჲ საკჳრველი აღასრულაჲ ცასაჲ ქუეშე და ქუეყანასა..." 221r—241r.

32. „თ'ა აგუსტოსსა კთ. თქმული წმიდისაჲ და ნეტარისაჲ მამისაჲ ანდრია არქიეპისკოპოსისაჲ, კრიტელ მთავარებისკოპოსისაჲ თავის კუმისათჳს წმიდისაჲ და დიდებულისაჲ წინამორბედისაჲ და ნათლისმცემელისაჲ იოანესსაჲ. მ. გ.—ჰკრთების სიბერე, ვითარცა მრავალ საბედ მორთხუნული ძარღუმებითი გულსმოდგინებისათა..." 242r—260r.

33. „კჳრიაკესი შეზჳრისაჲ და ფარისეველისაჲ. თქმული წმიდისაჲ და ნეტარისაჲ მამისაჲ ჩუენისაჲ იოანე ოქროპირისაჲ იგავისაჲ პაოთჳს შეზჳრისაჲ და ფარისეველისაჲ.—საყუარელნო, ორნი კაცნი აღვიდოდეს ტაძრად ლოცვად: ერთი—ფარისეველი და ერთი—მეზუურე..." 261r—265v.

34. „კჳრიაკესაჲ უძღებისაჲსა. წმიდათა შორის მამისაჲ ჩუენისაჲ იოანე ოქროპირისაჲ კოსტანტინეპოლელ მთავარებისკოპოსისაჲ სიტყუაჲ უძღებისაჲთჳს შეილისაჲ. გ. მ. უფალო იესუ. — მარადის თანა-მდებ ვართ ქადაგებად კაცთმოყუარებისაჲ ღ'ისაჲ..." 266r—273v.

35. „მაბათსა პროკითა აღებისასაჲ წმიდისაჲ მამისაჲ ჩუენისაჲ ეფრემ ასურისაჲ სიტყუაჲ მამათათჳს შესუსწნებულთაჲ. მ. გ.—გული ჩემი მელ-მის, შემწყნარებელ მეკმენით მე, ბრძანო,..." 273v—276v.

36. „კჳრიაკესაჲ პოროკითა აღებისაჲსა, თქმული წმიდისაჲ და ნეტარისაჲ მამისაჲ ჩუენისაჲ ეფრემ ასურისაჲ მეორედ მოსლეისათჳს უფლისაჲ ჩუენისაჲ იესუ ქრისტესისაჲ. მ. გ.—საყუარელნო, ნურარაჲ პატიეს-ცემ უფროს შეუორგულებელისა საყოორულისა..." 277r—288r.

37. „მაბათსა ყველიერისაჲსა, წმიდათა მამათათჳს შესუსწნებულთაჲ. მ. გ. ო'ჳ.—ამას დღეს შინა პირველსა და კეთილნიშსა საიდუმლოჲთა იესუ მხოლოჲ შობილისათა..." 289r—293r.

38. „პირველსა ორშაბათსა ბარხჳათსა. წმიდისაჲ მამისაჲ ჩუენისაჲ ბასილი მთავარეპისკოპოსისაჲ მარხჳათჳს. გ'ცხნ.—ნუგეშინის ცემდითა იტყჳს უფალი..." 293v—295v.

39. „პირველსა მაბათსა წმიდათაჲ მარხჳათასა. წმიდისაჲ მამისაჲ ჩუენისაჲ ნეკტარი კოსტანტინოპოლელ ეპისკოპოსისაჲ სწავლაჲ, რომელი აღწერა სასწაულისაჲ მისთჳს წმიდისაჲ თეოდორეს მიერ აღსრულებულისაჲ, რომელი-იგი აღასრულა ყოველად ქებულმან და უძველეს-

შან მოწაჳემან ღმთი იქლიანე განდგომილისათჳ, რომელი იკითხების პირველსა შაბათსა წმიდათა მარხეთაისაჲ, მ. გ. უფალო ო̃ჳ ქ̃ე. — ბრწყინვალე არს და შუაწიერ დღეს შჯილობელთმთავარისა დავითის თანა გალობად ჩუენდა...“ 296r—304v.

40. „მეხუთესა ხუთშაბათსა, ცხორებაჲ წმიდისაჲ და ნეტარისა მარიამ მეგჳპტელისაჲ, რომელი იყოფოდა უდაბნოჲთა მათ ორდანისათჳს.—საჲდუმლოჲთა მეფისათა დამარხეა კეთილ არს...“ 305r—322r.

41. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა ანდრია იერუსალიმელისა კრიტელ მთავარებისკოპოსისაჲ სიტყუაჲ ლაზარესთჳს ოთხ დღე მოჰკუდარისაჲ, რომელი აღადგინა უფალსმან. მ. გ.—ლაზარე შემოკრებაჲ აწინდელი ესე შესაკრებელი...“ 322r—337v.

42. „[ო]ქმული წმიდათა შორის ნეტარისა მამისა ჩ̃ნისა იოანე ოქროპირისა, კოსტანტინებოლელ] მთავარებისკოპოსისაჲ საკითხავი ბზობისათჳს. გ. ჳ.—საჯეელთაგან საჯეველებად და სასწაულთაგან სასწაულთა მიმართ უ̃თა ვიდოდით, ძმანო...“ 338r—344v.

შენიშვნა: შდრ. ხელნაწერი Q 273-ს.

43. [იოანე დამაskელი] „თ̃ო..., სიტყუა ლეღჳსათჳს განჳმელისაჲ და იგავისა მისთჳს ევანგელის აღმოთქუა, რომელი-ესე იკითხების დიდსა ორშაბათსა. გ̃ჳს.—აღმძრაეს მე სიტყუად ერთარსი სიტყუაჲ მამისა...“ 345r—351v.

44. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოანე [ოქ]როპირისა სიტყუაჲ დიდსა ხუთშაბათსა განცემისათჳს იუდაჲსაგან და მიცემისათჳს წმიდათა საიდუმლოთასა და რათა არა ეკჳნეწებოდეთ ძ̃ჯსა. გ̃კნ̃ნ.—მეორედ საჭირო არს დღეს თქუენისა მიმართ სიყუარულისა თქუმად...“ 352r—361r.

45. „დიდსა პარასკეესა. საკითხეაი ჯუარცმისათჳს. და დაფლჳისა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა. თქმული ნეტარისა მამისა ჩუენისა გიორგი ნიკომიდელ მთავარებისკოპოსისაჲ — მაღალსა და აღმატებულსა სახელეელსა აღიწერა ქადაგებაჲ იგი სახარებისა...“ 362r—375v.

46. „დიდსაჲ პარასკეესაჲ. საკითხ[ავი] [ესე] ვნებისათჳს და [ჯუარცმი]სა მოსაჳნეებ[ელად] [მაცხო]ვისაჲ ჩუენისაჲ იესუ ქრისტესი, თქმული ანანიაჲ ებრაელისაჲ.—რამეთუ ვცან უფლისაჲ ჩუენისა იესუ ქრისტესი...“ 376r—381v.

47. „განჭინებაჲ პილატესი სიკუდილისათჳს იესუსაჲ.—ნათესაჲთა შენთა თქუეს შენი მეფობაჲ...“ 381v—395r.

48. „აღსებებასა, შემდგომად ამბორის ყოფისა, ესე საკითხაი ერსა ზედა იკითხების, თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისაჲ იოანე ოქროჲპირისაჲ. გ̃კბ.—რომელნი ხართ ქრისტჱს მოყუარენი და მორწმუნენი, მიიღეთ კეთილისა ამის დღისა კრებაჲ...“ 395v—396r.

49. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა შჯულრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა. გ̃კბ.—რაჲვდენიცა მაჰათმავარია კაცაჲ საღ̃თოსა სულისა მიერ დამტკიცებულ არს...“ 397r—411r.

50. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღ̃ისმეტყუელისა პასხაისათჳს...და დაყოვნებისათჳს, მ. გ.—აღდგომისაჲ დღე დასაბამი მარჯუე და განვბრწყინდეთ კრებასა...“ 411v—414r.

შენიშვნა. 1. ტექსტს ჯაჭვის მახვილის მიშვება.
2. ტექსტი ნაკლულია.

51. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღ[ა]ისმეტყუელისა ახალ კრებაკისათჳს და არისა და ენკენიათათჳს. გ. შ.—ენკენიისა პატივი ძუელ სჯულ და კეთილობის მჭონებელ, ხოლო უფროსსა ალისა ჯერ-არს პატივებაჲ ენკენიათაგან...“ 414r—417v.

52. „წმიდისა მამისა ჩუენისა ეპიფანე კჳპრელ მთავარეპისკოპოსისა საღირსოთა ჯჭრცთა უფლისა ჩუენისა ი[ე]ზ ქ[რისტ]ოჲ დაფუძებაჲთა და იოსებ და ნაკოდემოსისთჳს და ჯოჯოხეთად შთასლვისათჳს უფლისაჲ, შემდგომად გაჩინებულებისა ვენებაჲ ითისა, რომელი ესე აქითნებაის დიდსა შაბათსაჲ. გკნ.—ოდეს არა ესე დღე დუმილი ქუეყანასა ზედა...“ 418r—420r.

53. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა სიტყუა ამაღლებისათჳს უფლისა ჩუენისა ი[ე]ზ ქ[რისტ]ჱ. შ. გ.—ბრწყინვალე არს ყოველი დღეაღმყოფელი უფლისაჲ განგებულებისა...“ 421r—424v.

54. „მისივე წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა, კოსტანტინეპოლჱ მთავარეპისკოპოსისა, სიტყუაჲ ამაღლებისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა. გ[ა]კნ.—სამნი განსაკოთხულნი საქმენი და არა საცნაურნი კაცობრიესა ბუნებისაგან თანა შეპოვთხზნა ბუნებასა ჩუენსა საცნოებელად...“ 424v—426v.

55. „წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისაჲ გრიგოლი ღ[ა]ისმეტყუელისა შეურაწსისათჳს და სულისა წმიდისათჳს გ. შ.—დღესასწაულისათჳს. მცირედ ეფილოსოფოსობდეთ, რათა სულერად ედღესასწაულებდეთ...“ 426v—426r.

56. „პირველსა კჳრიაკესა წ[ი]ნა მარხულებისასა წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრ[ი]გ[ო]რ[ი]ოჲს კოსტანტინეპოლჱ მთავარეპისკოპოსისა სიტყუაჲ ჯუარისათჳს და წმიდათა ხატთა კელით ქნილთა და კელით უქმნელთათჳს მუნ[ე]ელებელთა მათ მიმართ, რომელნი ჯუარსა ხოლო თაყუანის-ცემენ და ხატთა—არა. შ. გ.—ვინათგან უკუე უგუნურებით და უმეცრებით ვაშკაცებულნი იგი თაყუანელებითნი და მეხდატეხილობითნი სიტყუანი ბოროტნი იგი და გესლიანნი შჯულის დებანი...“ 457r—462v.

57. „თხრობაჲ, მოქებული წმიდათა და სამაოყრებელთაჲ ხატთათჳს და თუ ვითარ, ანუ რომლისა მიზეზისათჳს განეწყუნა დღესასწაული მართლმადიდებლობისა, რომელი მიიღო წლითა-წლად აღსრულებად წმიდამან და დიდმან ჴითოლიკე ღ[ა]ისა ეკლესიამან. ა. კჳრიაკესა წმიდათა ნარხვათასაჲ. ნ. გ.—წყუესა თეოფილეს მის კაცისა რაჲ იგი თჳთ პაპობელობისა ბერძენთასაჲ დაეპყრაჲ მთავრობაჲ მიქაუსიასი ღ[ა]თა...“ 462v—472v.

58. „ღირსისა მამისა ჩუენისა იოანე მონაზონისა დაბუკისა დამასკელისა ღ[ა]ისმოყუარეობისაჲ მარიანისი და მადლისა ოქრო-ნეტარ წოდებულისა სიტყუაჲ სიტყუა საგებელი მათი, რომელნი ჰგმობენ წმიდათა ხატთა მ. ვ.—საჭირო იყო ჩუენდა მარადის შემეცნებულთა ამათ და თჳსისა უღირსებისათა დუმილით მყოფთა ვიერ აღსაარებად თჳსთა შეცოდებად. გარნა ვისაგან ყოველი კეთილი ვმსა თჳსსა ვარს...“ 473r—483v.

59. „თ[ა] ავგუსტოსსა ეგ. სიტყუაჲ, რომელი მოგუხრობს პატრიოსისა შობისა და აღზრდისათჳს ზესთა წმიდისა დედოფლისა ჩუენისაჲ ღ[ა]ის მშობელისა და ღ[მრ]თ[ის]შობისა ქრისტჱსი ღ[მრ]თ[ის]ჩუენისა. და რაჲთგნენი ცხორება შემოსილისა მაცხოვლებისა მისისამდე აღსრულებულ, შერმე გამოჩი-

ნებისთჳსცა პატროსნისა სამოსელ-სარტყელისა მისისა და თუ ვითარ დიდ-ესე საუნჯე ქრისტეანეთათჳს დაუნჯებელ იქმნაო. ს. გ.—ვიხილდი შეწირულებით ქალწულისა, ვითარ სიხედ ღ-ა, რაჲ ქცევა მოიმართ წოსტეან უცილებოდა..." 483r—488v.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერი გადმოწერილია დასპილებული დედნიდან, რისგამოც ტექსტში ნარღვევებია (440v, 441v, 447r, 448r, 462r).

2. ხელნაწერი გადაწერილი ჩანს იყოს 1560—78 წლებში, ვინაიდან ხელნაწერის მოპატრონედ მოჩანს მთავარეპისკოპოსი ეფთვიმე (ხელისუფლებდა 1578-1611 წლებში და ჟამთააღმწერად მოიხსენება (იხ. ე. თაყაიშვილი, არხეოლოგიური მოგზაურობიდან სამცხე-ჯავახეთში, ძველი საქართველო, ტ. III, გვ. 84).

ანდერძი: 1. (მთავრებლისა): „ვჱრ ვიცოდე ცუროცელსი და ბერთაწმა ცუბჱთარო პატრონისნო მოჴსჱნ ღ-ს მჱოხენელ. მჱ, ფოლეი მთავარეპისკოპოსმან ეფთჳმე ნაყვარელ იქმან, დაჴსჱნეს ეს სულთა ჴსენებისთჳს პატრონისნი მჱტატრასი და შემოსჭირე სასხრეთ და სათაჲ სულისა ჩემისათა. რაბაღი კაცნი, ანუ კათალიკოზმან, ანუ ეპისკოპოსმან, ანუ ს'ხაან შეპატრონებან ყუ-ყოს ამ წყალი და ჴმოსჭირის, შენდჱც და შენი ძე აჲა და საუკუნეს ქართველი თ'ქმით ფუწყალთა რისხჳითა" (488v).

2. (ცალმწერისა): „ამა წყალისა მჱტატრასისა, წყრალსა ნაჴარატოზს ციმცაძესა შეუნდეც, უფალო ღმერთო, ა-ნ. ეინცა შემდომად გჱხარჱნოთ. ღმერთსან თ'ქნეა შეიწყალოს" (482r; ანალოგ. 211v, 344v).

3. „დედაო ღმრთისაო, დედათა დიდებაო, შეიმწყალებელო ღმრთისა და კაცთაო, შეეწიე. მეიწყალე და აცხოენე სული მჱტატრასუ ეფთჳმესი. ცოდვანი მისნი ყოველნი შეუნდეც, უფალო იესუ ქრისტე ღმერთო, ა-ნ. ეინცა შემდომად ჴართ, ღმერთმან თ'ქნეს ღირს გჱსთ შჱნდომისა" (241).

4. „ამისაც წყრალსა ფრიად შეცოდებულსა ნაჴარატოზს ციმცაძესა ნუ ჴახშ ეგმჱკის ჴულისახა შენ, საშინელო მოქცა ღ-ს მომხედველო, დედოფალო ცისა და ქუეყანისა, არამედ მიეიღენე მეუდესა და ჭეს შენსა წყაჲსჱ. რათა არა შეძრულს მარცჴენთა მათ თანა, რომელთა თიკჱ უწყდეს ძე შენი, არამედ შემრთელს სასუფეველთაჲს სათნოთა ჴისა შენისათა; რომელთა შენდომით მომიპყენით, ღმერთმან თ'ქნეა მოგიპყრონ სასუფეველსა მისსა, ა-ნ. ბრძანებ ციმცაძესა შეუნდოს ღმერთმან, დედაო ღმრთისაო, ელ ი-ს შეუნდოს ღმერთმან, ძეთა ბათოს—პავლეს. ისაკს და ნიკოლოზს, ელ ი-ს შეუნდოს" (241r).

5. „უფალო იესუ ქრისტე, ღმერთო, ადიდე ორთაჲ ცხორებათა მადიდებელთ შენით მოჴედველ მთავარეპისკოპოსი ეფთჳმი ბაყვარელ იქმე. ამას სოფელსა დღეგრძელობითი და პატრონებით ფარეც, შჱრმესი მას სატყუეველი ფუფუნებაჲ სამოთხისა წჱინდეთა შუბთა თანა მჱიღრად დაეშკერე" (149v). (ანალოგ.: 197r, 456 v, ასოთმთარგმნელი გოგონელია).

6. „ქრისტე, შეიწყალე მთავარეპისკოპოსი ეფთჳმი" (169r. ანალოგ.: 212r, 221r, 261r, 462r, 473r, 483r).

7. „სრულ იქმნაჲ წჱინდაჲ ესე თუჱ მჱტატრასი ქეღითა ჩემ ცოდჱელსა ნაჴარატოზს ციმცაძისათჳს. ქრისტეს უწყობისათჳს ნუ დაეშკჱეთო, წჱინდანო ღმრთისანო, ქაღალდი ამი ყოო. ამის უკეთესი ქეღი ან მოიყენეთ. თორცა ჴენით მწაგებ!) მოეკირეთ, ღმერთმან ეუწყის, ვინც შენდობით მოპირქსენით, ღმერთმან თ'ქნე მოიწყინოს (!) წყალობაჲ მისითი.

სულსა მჱტატრასუ ეუნდეც ცოდვანი და ბრალნი მისნი ყოველნიე შეუნდეც და შეიწყალე, უფალო იესუ ქრისტე ღმერთო, ა-ნ.

სულსა ბრძანებამ ციმცაძესა და მეფეღისსა მისსა შეუნდეც, უფალო იესუ ქრისტე, ღმერთო, ძეთა ბათოს—ისაკს და ნიკოლოზს შეუნდეც, უფალო იესუ ქრისტე, ღმერთო, ა-ნ." (262r).

8. „უფალო იესუ ქრისტე, ღმერთო, შეიწყალე ამისი მწერალი ნაჴარატოზს ციმცაძე" (305r; ანალოგ. 25r).

მინაწერები: „ღმერთო, ტაბლიტ ეკ ბრაჲთიმოწყალეო, და ყოოთ ეწიდაო ჴოტყისა ღ-ს მოსაღებელ, შე წყალე ბჱდ-ქან ბიბრაჲეთ. ეს ამის სიტყენი ეკითხ

ბიბლ. სიტყუნის—შეიწყალე. და იესუ განკითხუაჲსა შეორეჲ სიოლესია... არძე შეიწყალე ამ... ისა მაცხოვარ" (438v).

„ღმერთო და ამა მეტრაფანტა მაცხოვარო, ორსიე ცხორებასა ფიიქე კრძალ ბოკრძალეთ. ამ წიგნის კეთილად გამეჭედე, ღმერთმან შეგეწიოს, ა"ი"(42v).

3. „ქ წმიდა ეს ხუცესთანი, ეიაი, დიაკუნებული და ფსალმუნი იყო. მე, ჯაბანის ქალმან ბარბალემ, დავიწერინე ფსალმუნი" (721r).

3. „ღმერთო და მაცხოვარო ღმერთსო, შეიწყალე ცოდვილი ივერთაჲრი შენი და შეიწყალე ღმერთმან ყოველნი ჩემნი ცოდვანი" (241r).

4. „ღმერთო, შეიწყალე დიაკონი ბარბალე კვალაღრდე, ამა მეტაფრასის მაცხოვარ" (26ov).

5. „ღმერთო, ნეტარჲსაე ღრიად ცოდვილი კვალთაჲრე მაზარობელი, მაშა-დღეთა მისთა შეიწყალე ღმერთმან. ეიწე შეიდრთა ბრძანოთ, თქუენცა შეგიწყალოს ღმერთმან, ა"ი"(280v).

6. „ქ. მოწყალე ღმერთ შემიწყალე და მარტალისა ღმერთ შემიწყალე, შეიწყალე მონა შენი, ფრიად ცოდვილი წიაძღვარი ივერკაი, ფიცა მას ღმერთ განკითხვისა ნარწყუნინი..." (423r).

7. „ვედრე წერეთელ (?) ბნელ იყო და ნებსით მტკუნი იყო, შეგიწყალოს შემართლებით" (430r).

სხვა მინაწერები: 11v, 220v, 396v, 351v, 378v.

## 40

## ქრებული. XVII

109 ფ.; 27×19; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტყიფარული ხის ყდა; ზედა და ქუემო ყდის ხაზე ფართოდ გაკეთებულია ბისერით სისქემის მაგვარი ფართული; ნუთრეში, დიაკონიკონი და პოლიკეოსი ასოები სისქეთია, ტექსტი დაწერილია ორ სვეტად თავ-ბოლოსწყვეტით; რუბრიკირებულია ფურ. 1, 16, 17. ქაღალდი დაზიანებულია; [XVII ს.] მარტალის წყალობით ქართლის მოსახლეობით. № 7.

1. [ქრებული ქრომთა მაჲი. დიალოგონი, რომელ არს ოქრობაჲ სულიერი] „...ესრეთ თავი თჳსი სარწმუნოებად სწეულია სრულთა და სულიერთა კაცთაჲ, რომელთა აჳრა სულისა მიერ წმიდისა გულის-ჴმის-ყოფა..." 1r—20v.

შენიშვნა: „ეიოანოლიანი" თარგმნილია ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ.

2. „ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ წმიდისა მამისა ჩ~ნისა მარკოზ განმორებულისაჲ.—გჳთხრობად ჩ~ნ წმიდაჲ მამაჲ ჩ~ნი სერაპიონ..." 30v—41r.

3. „ცხორებაჲ წმიდისა მამისა ჩ~ნისა ონოფრესი, რომელი განწმორა სოფლისაგან და უკანაჳნელ ერი იბილნა ნეტარჲსაჲ მამაჲსა ჩ~ნჲსაჲ პაფნოტი, ესერა მოგახსორობა კეთილად.—ცხორებაჲ საღმრთოჲ და სამარტრელიო(!) და საქმენი სულისანი საოგებელნი ისმინეთ, საკრელნო ძმანო, რომელსა ღირს ვიქმენ ხილვად მე გლახაკი პაფნოტი..." 41r—45r.

4. „თ~ა იოანჱსოსა ე. წამებაჲ წმინდისაჲ აღიათაწელისაჲ, დამასკელ კათალიკოზისაჲ, კეთილად მწ~ლ წ~ლწიაჲ. ჳ. მ.—ქებაჲ სუეროზ მეფისაჲსა ქალაქსა დამასკისასაჲ დადებაჲ ბრძანებაჲ უსჯულოსაჲ და აღაგსო ყოველითურთ სიბოროტისაჲ სიტ~ლ მრისხანე..." 45r—51r.

შენიშვნა: 1. ტექსტი გამოცემულია კ. კეკელიძის მიერ (იხ. Христ. Восток IV, 3, გვ. 259).

2. ტექსტი თარგმნილია ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ.

5. „თ~ა იანვარჲსაჲ კ~ზ წმიდისაჲ მღდელ-მოწამისაჲ კლიმი ანკჳრელისაჲ, რომელი იქმნა ეპისკოპოზად სიწმიდისა გ~ნსხლეთა.—წელთა ორას ორმეოცთა მეათესა ამაღლებითგან მ~ე[უ]ფისა და ღ~ა და მაცხოვრისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესისა,

მეთურგმანეტესა წელსა ვალერიანე და გალიენესსა კერძოთა გალატიასაჲ ადრ დედაქალაქისა სახელით ეროსიანე...“ 51r—53r.

6. „გვთხრობდა წ(ინა)მამე ისაკ, ბე სოფრონ პალესტინელისა, და არს წიგნი ესეც საბრძნე ბალაამისი, რომელი იყოფებოდა უდაბნოთა მძოვართათჳს. ვ. ს.— მიეწერე რა ოდესმე ძორდ და შენ ქრისტე წიგნი ესე პინდოთათჳს საწერებსაა ეროსა, ვინა სწერიან საქმენი ანუ სიტყვანი, ფრიად სარგებელნი სულისანი...“ 53v—72r.

7. „სხორბანი წმიდათა და ღირსთაზეთსალია მაქებელი, რომელნი განანათლებს სულთა და განაბრწყინვებს გონებათა შჳთოთა, რომელნი ღირსებით ისმენდნენ და რომელთა გულისჴმაყონ და მიმადლებულ ცხორებასა წმიდათასა და ღ(მრ)თა სათნოთა კაცთაჲსა, რომელნი მთა ოდეს ზედა რულ არიან ამათნი მსმენელნი საყურებოდ. გ. ს.— ხოლო რომელნი იყოთხვადენ და ისმენდენ[ნ] და არა მიეხმაურენენ სიწმინდა მათთა, მისჴლ თჳსად არს ესრე ყოველნი“. 72r—109r.

8. [აბაკირიფული კითხვა-მიგება]. „კითხვა. რაჲ არსი(ა), რომელი იტყჳს: რაჟამს ამაღლდა უფალი ფრჩხუნ და ნაღველს ზედა. მიგება: ვითარცა გუისწავეს წერილისაგან...“ 109r-v.

წყობა: „...მიგებაა; სახე არს უხმალაჲსა ნის სასაყურნოს(?) სოფლისა და ხილულისა ნის საწერთოსა სოფლითსა საკრთხეულოჲთ ესრე...“.

შენიშვნა: ხელნაწერი აღწერილია კ. კეკელიძის მიერ (ob. Kekel. Bectan. IV. 3. გვ. 251).

## 41

## კრებული. XVIII

203 ფ.: 32×21,5. ქაღალდი; ტყავდადარული ნის ყდა. ზემო ყდა შეშხა გადატეხილი, ქვემო ყდის ხეც დაზიანებულია; მიმდინარე, დასწორებული სისწორით; თანამედროვე; ამოცანებილია ფ. ფ.: 1—6, 205. დაზიანებულია ფ. ფ.: 1—3, 204—205. ქაღალდი დალაქავებულია; ჭიანჭველა ჭირს გოროკი (204r-v); გადაწერილია ორ სვეტად (204 v): XVIII ს.]. ხარისხის წყვნილი ანუ ხელის ხაზებით.

1. [თქუმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ კაცისა შესაქმისაჲსა, რომელი ბიწერა ამისა თჳსსა პეტრეს ეპისკოპოსსა სებასტელსა.|....ქ. თავი პირველი, ბუნებისათჳს ქუეყანისა ერთ ნაწილად და გამოცხადება ჴელთაჲსი. რომელნი დაებადნეს უჴნარეს კაცისა. თავი მეორე, რასათჳს ღ(მრ)თა კაცი უკანასკნელ ყოველთა დაბადებულთა...“ 1r—63r.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერის უდიდესი ნაწილი (1r—190v) წარმოადგენს შატბერდის კრებულის პირს.

2. ტექსტის სათაური ამოღებულია შატბერდის კრებულის (S—1141) მიხედვით.

3. ტექსტის ბოლო დაკარგულია (შატბერდის კრებულის 1—3 ფურცლებს).

2. „ეპიფანე კვიპრელისა თქუმული: თუალთა. ეპიფანე ეპისკოპოზი კოსტანტია ქალაქისა, რომელ არს დედა ქალაქთა კუპროს ჰალკისა, რომელ თქუა ათორმეტთა მათ თუალთათჳს. უფალსა ჩემსა,—პატრიოსანსა ძმასა და საქმისა თანაზიარსა თეოდორეს კეთილად მსახურსა ეპისკოპოსსა ეპისკოპოზი უფლისა მიერ გიკითხავ...“ 64r—121r.

3. „მწყემსთაჳს სახისა სიტყუაჲ წიგნთაჲგან. თქუმული წიდისა მაისი-ლა კესარიელისა.—არს რომელი იწოდების მსგავსი ხორციაა, ვითარცა სახის მეტყუელთან თქუა...“ 121r—137r.

4. [სახსწავლო წიგნი] „ამას შენდა, პატრონსანო, ჩუენ შეუსწირავთ. რომლისა მადლისათჳს ჰკითხე, მოჰსენებასა მისთჳს, იყავნ. არიან შრომაჲ წერილი მათ წარმოუღება პირველთა და დაბადებულთა მათ ღმრთისა მიერ ეკლესიათა შინა დღეთა ქუნელა...“ 137r—147v.

შენიშვნა. ტექსტი შეიცავს: 1. „აჰაბი ეპრაელი“ (138r-v);
2. [წიგნთაღმა]—„ათას სხუანიცა მეცნიერი წიგნისა, რომელსა ჰქჳან „ცისრი“.“ 138v—147v.

5. „ამოლატეს განბარტება კურთხეულთა მათთჳს შოაჴსთა ათორ-მეტთა მიმართ ნაიესაიაი. კირიელისონ.—ნეტარისა მის ისაკიჲ ყოველთა მათთჳს კურთხეულთა ძეთა მისთაჲს თჳესთა პირველთა მათ წიგნთა შინა...“ 147v—168v.

6. „წიდისა ამოლატეს თქუმული კურთხეულთა მათთჳს იაკობისთა, ვითარ იგი ათორმეტნი ნახჳტნი აკურთხნა.—კურთხეულთა ჴთოჳს იაკობისთა განმოთქუმად სიტყუანიმე უფლისა მიერ კურთხეულთა მათ ეტრებ...“ 168v—190v.

7. „თქუმული წიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოვანე ოქრო-პირისა სწაჳეთაჲ სარგებელნი სულთანი, რომელი განჴილეიძებს ყო-ველთა შინა უფლისასა, ესენებასათჳს მეორედ მოსულისა უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესსა.—ცხორება ყოველთა წიდათა და მართალთა მოთხრობითა განშუებულ და განბრწყინებულ არს...“ 190v—196r.

8. „სისიე. წიდისა იოვანე ოქროპირისაგან თქუმული.—არიან ეიეთნიე ბოროტნი და უგუნურებითა სავსენი, რომელი იტყჳიან არაყოფად სატანჯველთა...“ 196r—197r.

9. „სისიე. თქმული, წიდისა იოვანე ოქროპირისა.—მრავალნი იტყჳიან, ოდესღა-იგი მოსანი არიან ჯოჳთანი...“ 197r—204v.

ანდერძი: 1. „ჭ. წყალობითა ღ-ისაჲთა და რომელთა სურის მისა მიმართ, და აქუს ჯერება მარადის სალ-ოთჲ ხელად და ეძებს და გამოიკჳლეჳს მრავალთა სიტყჳთა წერილ-თა და შეჳკრებს ჴელაიცაც ფუტკარი გული მისაც ყოველი სწავლეჳ და სწაჳლი ბრძე-ნაჲ ვითარცა, და შრომენებითა მისითა დაიწერა წიგნი ესე ქებაჲ შეწევნჱს, რომე-ლითა ვერა ხატ ღ-ისაჲ და ჴატი ცხოველი, მათი ეკლესიანი და ეკლე-სიანი ღმრთისანი, რომელსა შინა შეჰმნა ცა და ქუეყანა ყოველნი სიკეთენი მათ და ათ-ორთა თჳესთა, რომელი ისხდა... [ა]მისებრეზედ, და ითორტეულ ვეთანა ითჳსობ ზაბადებისათჳს კეთილნეჳ, და... სახიობაჲ ტკჳეულებაჲ და სხჳა სწავლანი სულთა სარგებელნი, თქუმული ოქროპირის იოვანესი. ბრალეულ-არიან წყლნი ცხორებისა მისი ჩიჩას გორჳის და ფაღავას ასულის როდიჲის და საღეწრისაჲ არს ცხორებაჲ მათი“ (204r-v).

2. ქ. შეიწყალე, უფალო, ფრიად ცოდვილი წინ-მძღოლი ნიკოლოზის, გუ-ლეფარი თქჳე, პრიპ-შეცდენილი, მხილველთა ეშიასი, იხილეთ რაჲ მეტ-სულად ანუ წინა-ვემო, შეინდეგეთ ტჳცერებისა ჩემისათჳს“ (204v).

მიმაწერი 1. (ტექსტის ნაწილი): „ყოველთა არსთა მფლობელო, ღმერთო,
შენ ხელსა ყოველი,
რომელსაჲ [შესჭიმე] ქნეულნელი, ხელაეწილი შეურყეველი,
თჳით შენით სიბრძნით ქმნებაჲ არა საწუო მიფუძველისა,
და ჴელი მარჯჳნით შენისა მოსულეიმდე ფარულებელი.
სიმ-ერთშინ მხჳმან, ყოველთ მიზეზსინ, ირეს შენით და დამბადება
ქალი წინა ჭეშ შენებისა დაღეა, მისეი დიდება და დამბადე,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შენიშვნა სადღესასწაულო, საკუ-შპყრობილობით, ს.პრაქსით შობისა და ცხებისება და კაცს ცოცხლთათვის ცხელისწყლის-ფიცა არ სიმალლე ‘და დაბადება“. 203v.

2. მოგვიანო ხელით: „შეიწყალე, ღმერთო, სანატრელისა ვასილ[ე]ოზ ბერისა რომ[ა]ნ ჭყონდიდელისა არქიეპისკოპოზისა ცხედარ[ი] ივანე ივანეშვილი, რომელმაცა უმსახურეთეს ორცხელებითა ტაძრისა ჰაგარისაზე მისისათვის და ტკბილ[ი]ს მისისათვის. მე საწყალსა ლ[ა]ზ[ა]რ[ე]ს...“ (203v; იმავე ხელით—205v).

## 42

### კრებული. XVII—XVIII

250ფ.; 19,5×14,5; ქაღალდი; ტექნიკურ[ი] ტიპიური ხის ყდა; ზედა და ქვედა ყდის სავალ ფურცლებად გამოყენებულია ასტრალური ხასიათის ზედნიერის ფურცლები; ხუსტური, დასუფთავება და თავიდან ბოლომდე სრულყოფილია; ხელნაწერის ფიზიკური მდგომარეობა ხელით; ბიბლიოგრაფია: [XVII—XVIII ს.ს.]; მარკულის წაგებისაცის ძველი ნომერი №9.

1. „დღესა სექდენბერსა Ѳ. საკითხავი, თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ[ვ]ნისა თეოდორე აღმსარებელისა, სტოდიელთა წინამძღურისა შობისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩ[ვ]ნისა ღ[მრ]ი[თ]ისა შობ[ლ]ისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა. მეუფეო გ[ა]ხ[ე]. —ბრწყინვალედ დღესასწაულობს დღეს დამბადებული, რომელსა მოუგიეს ახლად ცად ქალწული ყოველად ქებული...“ 2r—16r.

2. „ნოემბერსა კ[ა]. მოსახსენებელი მამოსლეთათჳს და ქადაგებათა ყოველად ქებულისა და დიდებულისა მოციქულისა ანდრიასი. —უპირატეს ათორმეტთა მოციქულთა წოდებულსა მას, ყოველად ქებულსა ანდრიას, შესხმად შეგულების და წადიერ ყარ, არამედ არა უწყი მე, რომელ შეეძლებელსა ჴელ-ვჰკოფ...“ 17r—60v.

3. „თქუსა დეკემბერსა კ[ა]. უწყებათაგან პ[ა]ტრა, გამოწულილით შეკრებული ნეტარისა იოანე სჳგან სუიტისა და მონახონისა დაწ[ე]ს[ე]ბ[ი]სა, საკითხავი შობისათჳს უფლისა ჩ[ვ]ნისა ი[ე]ს[უ] ქ[რისტ]ე. გ. შ. —რაჲსაც ხაუხული მოიწიოს, ყოველივე სოფლისა ნივთნი ვანახლდებად მოციქულთან...“ 61r—91r.

4. „კჳრიაკჱსა შუხუთრისა და ფარასეველისასა, თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ[ვ]ნისა იოანე ოქროპირისა იგავისა მისთჳს მეზობლისა და ფარისეველისა. გ. შ.—საყუარელნო, ორნი კაცნი აღვლდეს ტაძრად ლოცვად..“ 92r—99r.

5. „კჳრიაკჱსა ჳძღებისასა. წმიდათა შორის მამისა ჩ[ვ]ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინეპოლელ არხიეპისკოპოსისა სიტყუა ჳძღებისათჳს შჯ[უ]ლისა. გ. შ.—მარადის თანა-შდებ ეართ ქადაგებად კაცთმოყუარებისა ღ[მრ]ი[თ]ისა...“ 100r—112r.

6. „თქმული წმიდაჲ და ნეტარისა მამისა ჩ[ვ]ნისა ეფრემ ასურისაჲ შეორედ მოალვისათჳს უფლისა ჩ[ვ]ნისა იესო ქ[რისტ]ჱსი. იკითხების ჴორცთა აღებისათჳს. გ. შ.—ააყუარელნო, ნურაოის პატივ-სცემთ უფროჲს შეუორგუნებელისა სიყუარულისა, რამეთუ ფრიად ვსცდებით დღითი-დღე...“ 113r—132v.

7. „აბორბაჲ და მოჭალაჭობაჲ ღ[მრ]ი[თ]ისა მარიამ მეგჳპტელისაჲ, აღწერილი სოფრონის მიერ იერუსალემელ მთავარეპისკოპოსისა. გ. შ.—საიუდულოთა შეფისათა დაფარვაჲ კეთილ არს, ხოლო საქმეთა ღ[მრ]ი[თ]ისათა ქადაგებაჲ—დიდებულ“... 133r—162v.

8. „თვესა მარტსა თ. წაჴებაჲ წიდეთა ორშეოცეა სუეატჱს წამებულთა, რომელთა სახელები ესე არს. ჶ. მ. — დომენტიანოს, კირილე, ვალენტი...“ 163r—172r.

9. „თვესა მარტსა კ. წიდეთა შორის მამისა ჩ[ნ]ისა იოანე ოქრომჭირისა სიტ[ყ]ჲ ხოგბისათჳს ყოველსა წიდისა დდეოჲსა ჩ[ნ]ისა ღ[მრ]თის მშობელისა და მარიდის ქალწულისა შრომისა. ჶ. მ. —[ყ]ნ სახარებისა ხარება, [ყ]ნ განძოვისუფლებისა უწყება, [ყ]ნ აღმოწოდება...“ 173r—177v.

10. „თვესა იენისა კ[ა]. წიდეთა შორის მამისა ჩ[ნ]ისა იოანე ოქრომჭირისა კოსტანტინეპოლჲს პატრიარქისა მობისათჳს იოანე ნათლისმცემელისა. ჶ. გ.—უფლისიერ არა და კეთილ ეგონი ესე დღესასწაული ამისი ჩ[ნ]ი მოწყენულისა...“ 178r—191v.

11. „თვესა იენისა კ[ა]. წიდეთა შორის მამისა ჩ[ნ]ისა იოანე ოქრომჭირისა კოსტანტინეპოლჲს არიანესპოპისა შესამე წიდეთა და ყოველ ქებულისა თჳსა მოციქულთაჲ პეტრესი და პაჳლესი. მ. გ.—ცისა და ქ[ვ]ნისა ურთიერთას შესწორებისათჳს ქედმაღა ეგრედ დღეს...“ 191v—198v.

12. „თთრესა აგვსტოსა ჳ. ლიმისია და ნეტარისა მამისა ჩ[ნ]ისა ეფრემ ასურისა სიტ[ყ]ჲ ფერისცჳალებისათჳს უფლისა და მაცხოჳისა ჩ[ნ]ისა ი[ე]ს[უ] ქ[რ]ს. ჶ. მ.—ადარაკისაგან ბჭეა სიბარულისა, ხოლო ენებასაგან ნაკუთნი სანოგეთანი და წერილთაგან სწაულანი ცხოველსმყოფელნი...“ 199r—206v.

13. „თრესა აგვსტოსა ი[ე]. მაცხოჳლება წიდიადისათჳს შობელისა ქ[ვ]ნით ზეცად, თქმული წიდეთა შორის მამისა ჩ[ნ]ისა დიდისა ბასილი კესარიელისა. გ. მ.—წინაწე ღ[მრ]თ და მაცხოჳრისა, რომელმან სიდუმლო საკჳრველი აღასრულა ცასა ქ[ვ]ე და ქ[ვ]ნასა ღ[მრ]თ მოერ ღდეისათჳს...“ 207r—239v.

Зуйбнева: ტექსტის ბოლოს პიწერილია: „ბეტი არ იყო დედაწინი“.

14. [ცხორება ანდრია სალოსისა] „...აღალო პატიოსანი და წიდიად პირი თჳსი და იწყო თხრობად...“ 240r—248v.

Зуйбнева: ტექსტი ნაკლულია.

15. „ცაჲწყი წიდისა და დიდისა მოწამისა და ქალწულ-შუმნიერისა მარინესჲსი. ჶ. მ.—აორაა ეგრეთ დაატკობს და ადარებს სულსა კეთილსა და მორწმუნესა. ვითარ კეთილად მძლეთა, ღ[მრ]თ შემოსილთა აღმოჩინებული წამებათა...“ 248r—249v.

წ ყ დ ე ბ ა: „... მოიხილე უფალო, მოსედენ წიდადო, განმიცადე მე, ღ[მრ]თო, და ქ[ვ]ე ჴიგე მე წარდინებული...“

მანაწერი: „ეს წ[ი]ნასწარი ეუწყვის სანარმის უდაბნოს. კირილე“ (1v).

## 43

### მეტაფრასი. 1832

169 ფ.; 34,5×22,5; ქაღალდი: ტყვეჟაყრული ტიპოგრული ხის ყდა (ხუთი ყდა გატეხილია); ნიშანი, დასაწყისები სინგურით; დასასრულია ფ. 115; გადაწერილი—მღვდელ-მონაზონი რომანოზი (168v); გადაწერის ადგილი — მარუაულის მონასტერი (168v); 1831 წ. (168v); მარუაულის წიგნსაცავის ძველი სინდუმარი № 10.

1. „თვესა აგვსტოსა ჳ დღესა). წიდეთა შორის ნეტარისა მამისა ჩ[ნ]ისა ეფრემ ასურისა სიტყუა ფერისცჳალებისათჳს უფლისა ღ[მრ]თ და

მაცხოვრისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესისა, მ. გ.—ადგომისაგან—ჭკაჲ სიხარულისაჲ, ხოლო ვნებისაგან—ნაყოფი სანთელგებთანი...“ 2r—8r.

2. „თჳესა ორვისტოს ი~ე. მრცხლებაჲ წმიდისა ღ~ის მშობლისა ქ~ჳნათ ზეცად. თჳმული წმიდისა მამისა ბ ა ს ი ლ ი ს კ ე ს ა რ ი ე ლ ი ს ა. ვ. მ.—წინაწე ღ~ჲ და მაცხოვრისა, რომელმან სთნეულო საკვირველი ღ ა ს ა რ თ ჳ ს ა...“ 9r—33r.

3. „თჳესა ორვისტოს კ~ა. თჳმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ა ნ დ რ ი ა ს ი ო რ წ ა ს ე ლ ი ნ ე ლ ი ს ა. ქრიტელ მთავარეპისკოპოზისა, თავლს კურთისათჳს წმიდისა და დიდებულისა წინაწორებისა და სათლისმცემელისა იოანესისა. ვ. მ.—ჰკრთების სიბერე, ეთორცა მრავალ სიხედ მორთხშული ძარღუმითა გულსწოდნებისათა...“ 34r—51v.

4. „თჳესა დეკენბერისა კ~ა. უწყებაჲსაგან ღ~ჲსა, დიდთა ვაწოჳლელეთა წერეთლისა ნეტარისაგან ი ო ა ნ ე ს ი ნ ა ხ ო ნ ი ს ა დ ა ნ ა ს ხ უ ლ ი ს ი ტ ყ ჳ ა ყოველად ქებულისა მოწამისათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა. მ. გ.—ბაგაჲს ზათხული მოაწოს, ყოველსა სოფელსა ნაყოფი ქ~დ განხალებად მოაქცევიან...“ 52r—65r.

5. „თჳესა თებერვალსა ზ. საკითხაჲი, თჳმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ა მ ფ ი ლ ო ქ ჳ ს ი ი კ ო ნ ე ლ ი ს ა ბიგებისა უფლისაჲ ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა. მ. გ.—ბრაჲლნი დიდთა მათ სიხელოვანთა კაცთაჲნი საკვირველ აჲ ჰყოფენ ქ~ლწულებასა...“ 66r—72r.

6. „თჳესა მარტსა კ~ა. წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა გ რ ი გ ო ლ ი ს ა ყ ა ც ი რ ე ლ თ მ ჭ ვ ი ნ ვ ი ს ა, რომელი იყო მთავარეპისკოპოზი ნეოკესაროის პონტოსასა, სიტყუა ხარებისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩ~ნისა ღ~ის მშობელისა. ვ. მ.—ღრეს ანგელოზთა განწყობილებანი გლობათა განბრწყინებებიან...“ 73r—78r.

7. „ბისიგე. წმიდათა ზორის მამისა ჩ~ნისა ი ო ა ნ ე ს ტ ფ რ ი ზ ი ს ი ს ა სიტყუაჲ ხარებისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩ~ნისა ღ~ის მშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა. მ. გ.—კ~ლდ სიხარულისა ხარება, შემდგომად განთავისუფლებისა უწყება...“ 78r—82r.

8. „შებუთესა ხუთმეთასა. ცხოვრება წმიდისა და ნეტარისა მარიამ შეგვიპტელისა, რომელი იყოფებოდა უდაბნოთა მათ იორდანისათა. მ. გ.—სიდიდოჲთა ნეფესითა დაჩარხეულ კეთილ არს...“ 82r—97v.

9. „ზაბათსა. წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ა ნ დ რ ი ა ი ე რ უ ს ა ლ ი მ ი ს ა ე ლ ი (!) კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყუაჲ ღ~ისარსოჳს ოთხ დღე მომკუდისა, რომელი აღადგინა უფალმან. მ. გ.—ღ~ისაჲ შემოკრებაჲ აწინდელი ესე შესაკრებელი...“ 98r—111v.

10. „წმიდათა ზორის მამისა ჩ~ნისა ი ო ა ნ ე ს ტ ფ რ ი ზ ი ს ი ს ა კოსტანტინებოლელ მთავარეპისკოპოზისა საკითხაჲი ბზობისათჳს. ვ. მ.—საკვირველთაგან საკვირველებად და სასწაულთაგან სასწაულთა მიწათ უფლისაჲთა ვიდოდით, ძნაო...“ 112r—117v.

11. „თჳესა წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ი ო ა ნ ე ს ო ქ რ ო პ ი რ ი ს ი სიტყუაჲ დიდისა ხუთშაბათისა, ეგრეცა ნისაჲს იუდასგან და მიცემისათჳს წმიდათა სიდიდეთისა, და რათა არა ვისსერებდეთ ეტირა. ვ. მ.—მცირედ საჭირო არს დღეს თქ~ნისა მიმართ სიყუარულისა თჳსად...“ 118r—127v.

12. „დიდსა პარასკევსა, საკითხაჲი ჯუარცისათჳს და დაფლისა უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა, თჳმული ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა გ რ ი გ ო ლ ი

ნარკომიდიელ მთავარეპისკოპოზისა. მ. გ.— ნაღველსა და აღმტებულსა სახილველსა ღირსი ქადაგება ვქმა...“ 128r—139v.

13. „დიდსა პარასკევსა. საკითხები ეწერებისათჳს და დადგესა ჴოსპჴნენებელი უფლისა და ბაცხოვრისა ჩ̃ნისა იესუ ქრისტესი. თქუენი ანბანი ვბრძანებდი. მ. გ.—რაშეთუ ეცან, უფალო, ჩ̃ნიდა იესუ ქრისტესი წყნოსვაჲ სულიერისა და სარწმუნოებითი გულსმოდგინე ვისწრაფოდ...“ 140r—148r.

14. „წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნისა კვირიაკე კეკრცელ მთავარეპისკოპოზისა სწორთაჲ პორტიკი უფლისა ჩ̃ნისა იესუ ქრისტესია დაფესვნებულ და ისევე და ნიკოდემოსისათჳს და ღირსთაჲ წათესლისათჳს უფლისა შენდაგან განაცხადებელისა ვრცელისა მამისა, რომელ-ესე ითარებია დაფესვნებული წამოსა. მ. გ.—რად არა ესე დღეს ცქნილი ჴენაჲ ვქნა, დამიღი მრავალი ქნილი ხელი და უფლისაგან მრავალი...“ 148r—160v.

15. „თქუენი გლახაკისა ცოდვილისა გერმანე შდგომად ითილისა, მღდელ-მოწამეთ ქებომოსნისა, სიტყჳ-პირველსა კვირიაკესა, თჳსაი მიერ გვერდის განსილვისათჳს უფლისაჲ ჩ̃ნისა და ბაცხოვრისა იესუ ქრისტესა. მ. გ.—ცოგნობორ ღმერთ ყოველთა პორჩენელთა პოსახრობისა სასოროვლებანი სასწაულნი საკუნეებათაჲსა...“ 161r—169v.

ანორჩა (ტყავისწიგნი, ცუდად ამოთხეკილ „ტიპური ფუნიკა პორტიკის პოსახრობის პოსახრობისა პოსახრობისა პოსახრობისა

45

**მამათა ცხოვრება. 1829**

208 ფ.; 30×20; ქაღალდი; ტექსტ-ფართული ტაეტიული მის ყელ: მესტერი, ფასწყისები და მთავრული ასოები სიწერილით; ფიცრულია ფ. ფ.: 1,2, 203—208; გადაწყვია—მეცადეთ ცრიალო ნიჭერად (200v); გადაწერის თარიღი — საორშე უდაბნო (201v); მიძვებელი—საორშის მონასტრის არხიმანდრიტი კირიკი (201v); 1829წ. (201v). მარტყოლის ეკლესიისადმი ძველი საინტერესო №12.

1. „სწავლანი შუაწმიერნი წმიდათა და ნეტართა მამათანი, სისრულეთაჲს სათნოებათაჲსა. ე. მ.—კითხა ეინმე მამასა ანტონის და ჰრქუა: რაჲ დაეიშვიბრო, მამაო, და ღმერთსა სათნო ეყოო...“ 3r—45v.

2. „თავნი სწავლანი და თხრობანი სულიერნი წმიდათა მამათანი, და ეითარმედ ჯერ-არს ჩუენდა ყოელთა ძალთაა მიდგენებად დაყუდებასა. თავი ჳ. ე. მ.—მამა ანტონი ჴდა ოდესმე უდაბნოს და მოწყინებასა შეეძრა ფიცხელსა და სიბრძესა სატყ-ეთასა...“ 45—58v.

3. „თავი ლ. თხრობა თჳთ-სახე წმიდათა მამათა ლმობიერებისათჳს. ე. მ.—იტყოდა მაცნე ანტონი: წინაშე თჳალთა გაქუნდენ მაოდის შიში ღ-ჱ...“ 58v—80r.

4. „თავი ე. სწავლანი და თხრობანი წმიდათა მამათანი მრავალსახენი და მრავალგუარნი მოთჳისათჳს და სასუთა სათნოებათა, და ეითარმედ არა ჴამდგომა ოდეს ზედა გამოისაჴჳა მარხუა, არამედ ყოველთაე ზედა საცრობელთა და აღძრეთა სულისათა. ე. მ.—აღჴდეს ოდესმე ძმანი მამისა ანტონისსა სჯტით და შეეიდეს ნაჳსა მიმაეალსა მათ კერძოთა...“ 80r—97v.

5. „თავი ვ. სოფლურებანი თჳთოეფრნი და მოთხრობანი მრავალსახენი წმიდათა მამათანი განკრძალეულებათჳს სუენდა ბრძოლათასა, რომელნი-იგი სიძჳსა მაერ აღდგებიან ჩუენ ზედა. ე. მ.—იტყა მამამან ანტონი: ეგოჩენ, თუ აჳეს პროცეა ბუნებითი აღძრეა...“ 97v—123v.

6. „თავი ზ. უპოარებასათჳს და არა მიხუპუნისა და სხუათა მათთჳს სათნოებათა. ე. მ.—იჴსნა ეინმე ძმამან სოფლისაგან და მოსაგებაი თჳსი განუყო გულისჯოა...“ 123v—132v.

7. „თავი ი. თხრობა თჳთოსახე წმიდათა და ღ-ითე სულიერთა მამათა, რომელი აღმჴეროეს ჩუენ და აღმადგინებს სიმჴნით და მოთმინებად. ე. მ.—წარეიდეს ოდესმე ძმანი მამისა ანტონიაი და ჰკუსს მას: გუთარქუ ჩუენ, მამაო, სიტყუა, რომლითა ცცაონდეო...“ 132v—160r.

8. „თავი თ. სწავლანი და თხრობანი წმიდათა ნეტართა მამათანი, ეითარმედ არა ჯერ-არს ქმნა საჩუენებელად ქაცთა. ე. მ.—ესმა მამისა ანტონიაი ჯაბუკისა ეისთჳსცე მონაზონისი, რომელმან ქმნა სასწაული გასაჴედა...“ 160r—169v.

9. „თავი ია. ეითარმედ ჯერ-არს ყოველთა ძალთაა ჩუენთაა კრძალვად, რაითა არავის განჴკითხუდეთ. ე. მ. — შეემთხუა ოდესმე განსაცდელი ძმასა ეისმე მონასტერსა შინა...“ 169v—174v.

10. „თავი იბ. განკითხუათჳს სლ-ჲსა და განრჩეკსა კეთილისა და ბოროტისა. ე. მ.—თქუა მამამან ანტონი: მრავალთა განკაფნეს პროცესი მოღუწეთაი შინა...“ 174v—200v.

ანდერძი (ვადაწერილია): „ედგაშინ მეტი აღარ ეწერა. განისრულდა ბრძანება აქეთ ჩუქ. ეუბერელის ჯუ. ღმერთო, აცხოვენ დაბერი ყოფილი მღვდელი მიქელაძე ვი-

გ ო რ ი. თუ რაიმე ცთომა იხილოთ, ნუ მწყრები, წმიდაო მამაო, არამედ უოველთა მოძმისაებრ, რათა თქუენცა ღირეცა იმისაებრ ღირდეს“ (200v).

„კიდევაც ამის მწერალს ნელელს გრიგოლი შენდობით მოსწერებოდეთ ყოველნი მისნელელნი და წარმავლისწყლისნი, წმიდაო მამაო“ (45v).

**შენიშვნა:** 1. „ჰკმაბითურთა ჩემის მაღალ ღირსებით ტფილი ბრძანებელისა გ ო რ გ ი ს ა გ ან მამა ს (!) ე ბ ო ვ ნ ე ბ ი ს ეც ღმრთის ხარებისათვის მოპასუხის ო რ ი ვ ნ ი ს წერილ ზედა. თანა ქრ მოწე მიეცილის, უ ც ო ბ ნ ი ა ჲ ვოს ს ა ო ი ს ა. შეწყალებისთვის, სულით და ჭირვეთი ბრძანებულო, გ ო რ გ ი ს, მამა უცნობისაო და ნოსტორი მთავრისა ჩ ო ს ი ს ლ ვ თ ი ს დ ა ვ ი თ ი ს“ (201v).

2. „ეს წმიდათა მამათა ე ბ ო ვ ე ბ ა ნი. ს ა ი ნ ო ს ი ს მონასტრის ბრძანებრიტისნ გ ო რ გ ი ს, დაფარული წერილ სულის სათნოდ. ეიტე აღმოაჩინებიდეთ, შენდობის ბიბრძანებულთ ლვთა კეთილისათჳს. ეს შეიწირავს ს ა ო ი ს ა მონასტრისაეს, ეიტე გამოწერილი. შეწყალებული იქნეს ამ წმიდის მონასტრისაგან“ (201v).

## 46

### კრებული, 1842

193 ფ.; 21.5×17; ქაღალდი: ტაეტაეებრული ბეეოური ხის ყდა; ზურგზე, სამოცდაათი და ათასეული ასოები ბაზგირით; დაწერილია ფ.ფ.: 1. 2, 187—190; ამოეწერილია ფ. 7; გადაწერილი—ბერი გრიგოლ მაქელაძე (136v, 186v); გადაწერის ადგილი—სამების ფიქალში (136v, 186v); 1842 წ. (136v, 186v); მარტეილის წიგნთსაცავის ძველი სინეუტარო № 13.

1. „ღ ო რ ი ე განათლებულნი თხრობანი სულისა ნაყოფიერ მყოფელნი, რომელსა ეწოდების ს ა მ ო თ ხ ი ს უ ყ ვ ა ე ლ ი. თავი ა. სიმშვიდისათჳს და სიმაორულისა ქრისტეს მსგავსისა. თხრობა სულიერი ა. სიმდაბლით განათლებულისათჳს. — ღმრთივ სულიერნო მწყსნო აღმოსავლეთისა ეკლესიისანო, ღმერთმან სთქუა: იქმნენ ნათელი...“ 1r—136v.

**შენიშვნა:** 1. „სამოთხის უყვაელი“ შეადგინა გაბრიელ მცირემ.

2. ტექსტი გამოქვეყნებულია (იხ. სამოთხის ყვავილი, გ. კარბელაშვილის რედაქციით. 1895).

**ანდერძი:** „სრულ იქმნა სულისა ნაყოფიერ მყოფელი ს ა მ ო თ ხ ი ს ყ ვ ა ე ლ ი ესე დიდებად იესე ქ(რ)ისტესი. პატრიასნი ესე წიგნი აღიწერა კელით ულირსის მღვდელმონახენის გ რ ი გ ო რ ბერის მ ი ქ ე ლ ა ძ ი ს ა თ ა ს ი ს რ ი ს მ ო ნ ა ს ტ ე რ ს შინა. ფრად მოხუცებულობასან ცსწერე ვიდრე სამოციდაორმეტისა წლისაშან. გთხოვ ყოველთა აღმომკითხველთა, ცთომა თუ რაიმე იხილოთ, ნუ მწყრეთ. დიდად ცცდილობდი სიმართლისათჳს, დეღაშნდა მეტნაკლე არ მოესწოდა. და გთხოე ყოველთა აღმომკითხველთა წმიდისა ამის წიგნისათა, შენდობაი ყოფიეთ ჩემ ცოდეელისათჳს, რათა თქ'ნ შეიძინდეს უფალმან ყოველი ცთომანი თქ'ნი, ამინ. წელსა ქრისტეს აჴეთ ჩჟვ, იანვრის ჱვ. სიმონის ღმრთისთათჳს შემიწირავს ბერმა სულის სათნოდ, ამინ“ (136v).

2. „პირველსა კრ'აეკესა მარხეთათსა. ქადაგება სინანულისათჳს.— იტყჳს დიდი წინასწარმეტყველი დავით პორუეიროვანი: „შძინარემან არღარა ნუ წესძინოს აღდგომაა...“ 137r—143v.

3. „კრ'აეკესა მეორესა მარხეთათსა. ქადაგება მარხულისათჳს.—ბრძანებს უფალი პირითა ესაია წ'წელისათა: მარხვა, უჭმი დღესასწაულობა თ'ქნი სძაგს სულსა ჩემსა...“ 143v—152v.

4. „მესამესა კრ'აეკესა მარხ[ე]თათსა, ქადაგება მოწყალებისათჳს.— სული წმიდა გჳბრძანებს პირითა წ'წ'ელისა დავითისათა: ილოცეთ და მიეცით უფალსა ღმერთსა ჩ'ნსა...“ 152v—158v.

5. „მეოთხესა კჳრიაკეს მარხეთასა. ჭადაგება აღსარებისათჳს, თქუენი ანტონ ჴყონდიდლისა.—იტყჳს წჳნული დიდი დანიელ: ესცოდეთ...“ 158v—163r.

6. „მეხუთესა კჳრიაკესა მარხეთასა. ჭადაგება აღსარებისა მღუდელთასა, თქუენი ანტონი ჴყონდიდლისა წიერ.—ბრძანებს უფალი პირითა მაღალჭა წჳნულისათა: ბაგენი მღუდელთანი იწურთიდეს მეცნიერებასა...“ 163v—176v.

7. „დიდ პარასკეჳს. ჭადაგება მაცხოვრებისა წერებაჲ ზედა შემდგომად გარდამოხსნის დაფენისა ზედა სათქუელი.—მაცხოვარი და უფალი ჩუნი იესუ ქრისტე ბრძანებს მტილსა მისნი გეთსამანიასასა...“ 176v—185r.

ანდერძი: „ღმერთო, აცხოვნე დაწერი ამისი ფლორსი მამასთანი ჴ[ო]ცჳ პეტრე მიქელაძე. ამან წერაჲ ქრისტესთჳს ჩუენ, ფსკჳერელის ეპ. საიოსის ფლასთჳს შეპრუალოს ჩემის სულისათჳს“ (186r).

მინაწერი: „ბოდბელ შუბანელ არს ჴელი ეგე განუკუნებელის ჴ[ო]ცჳ პეტრეძის გარდაუკუეთებისებურ. ამას შინა ვეწერე(!) ეკლეს მეფურელის ეპისკოპოსი ჴყონდიდელი თეოდორე“ (186v).

## 47

### სწავლანი წმიდისა და დიდისა ორმოციასანი. 1875—77

110 ფ.: 20×16,5; ქაღალდი; ქაღალდმაგარული ხელის ასოები, დანიანებული; მშვენიერული, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ცალკეული ფ. ფ.: 1, 2, 106—110; გადაწერილი—პატრ მოსეს ძე ტაბალუყი (3v); 1875—77 (3v, 105r); ბიბლიოთეკის წიგნთსაცავის ძველი სანუმერატორი № 14.

1. „ლ სწავლანი წმიდისა დ[ი]დისა ორმეოცისანი. კჳრიაკეს პირველსა დიდისა მარხჳსასა. მიუგო ნათანაელ და პრქუა მას: მოძღუარო, შენ ხარ ძე ღმრთისა, შენ ხარ მეუფე ისრაჱლისა. იოანეს თავი 1. მუხ. სარწმუნოებისათჳს. ოდეს-იგი მე კეთილ კრძალულებითა განვიხილეთა ესპჳი დაწუებასა, განმრავლებასა და განტკჳცებასა მართლმადიდებელისა ჴნჳსა სარწმუნოებისასა...“ 4r—105r.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერში შესულია: სწავლანი კჳრიაკესა პირველსა დიდისა მარხჳსასა (4r—13r); კჳრიაკესა მეორესა დიდისა მარხუისასა (19r—29r); კჳრიაკესა მესამესა დიდისა მარხუისასა (30r—39r); კჳრიაკესა მეოთხესა დიდისა მარხუისასა (40r—49r); კჳრიაკესა დიდმარხჳსასა (50r—56v); კჳრიაკესა ბაიისა (57r—65v); ლ სწავლანი წმიდისა და დიდისა პარასკჳსა საცხოვრებელსა ენებასა ზედა (61r—73v); ლ სწავლანი წმიდისა და დიდისა ორმეოციასანი: კჳრიაკესა პირველსა, სიკუდილისათჳს (74r—80v); კჳრიაკესა 2-სა დიდმარხჳსასა, აღსარებისათჳს (81r—88); კჳრიაკესა 3-სა დიდმარხჳსასა, სჳინდისისათჳს კჳთარა (88r—95v); კჳრიაკესა 4-სა დიდმარხჳსასა, აღსარებისათჳს (95v—98v); კჳრიაკესა 5-სა დიდმარხჳსასა, სარწმუნოებისათჳს (98v—105r).

2. თავფურცელზე სწერია: „კჳრიაკესა დიდისა დიდმარხჳისა. სწავლანი დიდისა მარხჳსანი მეორის პერიოდია. ეიწყე 1875 წელსა იულისს 1“.

3. თავფურცლის ზედა და კიდეა მხარე შემკულია ნაბეჭდი სურათითა და ბორდიურით.

ანდერძები (გადაწერისა): 1. „წყო წელსა, იულისს ა, მე, ღმრთისმან მღუდელმან პეტრე მოსეს ძე ტაბალიეშან, ეიწყე წერად სიუმორელისათჳს კჳთარესა ამის სწავლისა, გარნა ვერაჲი მოსულა ზოპითგან ოჯ წელს, ხოლო მღუდელსაჭა სრულის

ორმოცის წლისა, და მაკლდა თვალით მხედველობა და ალარა ჭქონდა მაჯაში სიმაგრე: ღმერთო, დამასრულებინე, შენს მადლს, ამინ" (3ვ).

2. „1873 წელსა, ივნისის 25 დღესა, დაშთომილნი მსწავლენი არცა ენებისა და არცა ქრისტეს ალდგომისა ცერ პოვნილ არიან. მ. პ. ტაბლიაშვი" (155ვ).

მანაწერი: სხვადა ასომთავრულით (29ვ).

## 48

### გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა. 1833

55 ფ.: 21×17.5; ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტყიფრული ყდა, დასიმებული ჭითხვებით; ხმხერული, სათაურები და მარგინალური სათაურები სისწორით დაწერილია ფ. ფ.: 1, 2, 54, 55; დანომრილია ჭითხვებიდან ფ. ფ.: 1—6; გადაწერილი — რომანოზ, დაფიქსირებული მარტვილის სეტატში (53ვ); მოპკვლილი— ჭყონდიდის ეპისკოპოსი გიორგი (53ვ); სათარიღო წყარო: ანდერძი ძველი სანუძეშოთა № 15.

[გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა]. „ეპისტოლე, მიწერილი გიორგის მიმართ დიდისა მის შეყუნებულისა, რომელი მკვიდრ იყო მთასა საკვირველსა, მონასტერსა წმინდისა სვიმეონისსა, ბერისა მის, რომელისადა ეთხოვა, რათა აღუწეროს ცხოვრება და მიცვალება წმინდისა მამისა ჩუენისა გიორგი მთაწმიდელისა. ზედწერილი ესრეთ იტყვის.—ღმერთ სანატრელსა, სათნოებათა შინა განთქმულსა მოძღვარსა-მოძღვართასა და სულიერსა წინამძღუარსა ჩუენსა უფლისა მიერ გახარებულს. მთით წმინდით მთასა საკვირველსა ქრისტეს მიერ ღ~თისა ჩუენისა გახარებს..." 2r—53v.

ანდერძი (ვადაწერისაა): „წუენსა წყალი-სა, თუენ, მაისსა კა-სა. თქუენო ყოველად უსაშუალოდ ულოცველისანო, სრულიად მუნერელსა სამთაერთოთა წმიდის-მთაებრო, ესე იგი ივერთასა, ღვრძელ-სა ივერთასა და ათონელსა და რაოდენთანც სანწილო ივერთასა, და ჭყონდიდის ეპისკოპოზსა და კურაპალატსა გიორგის, ეინათგან უფროს ყოველთა შესაწირავითასა სურს სალმრთოსა მას სულსა თქუენსა სამღერთოსა წერილისა შეწირვა და სავედრო წმიდათა ღმერთშემოსილთა მამათა ბაძუა, და ღმერთშეუფლელი მოწყალება ბეჭებსა უფუტესი აქუს თქუენთა თქუენთა და თქუენი სულისანი ზე გიქუსთ მიერთუმებელნი, ხოლო მე ვითარ სოფლითა ულომ-ქმნილმან, გარნა თქუენ ყოველთა ჭყონის ოქროთა და ანთროპოთა ვსეფითართა შეწყნელსა მოგართუთ ესე სამღერთო წიგნი, და შეიწირეთ მსგავსად ქრისტესა, ეითარცა ქერიის მიერ. მონა თქუენი რომანოზ დაფუძებული მარტვილის სეტატისა" (53ვ).

## 49

### გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა. 1838

73 ფ.: 21.5×17.5 ქაღალდი: ნაგზრახავაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული, თასაწყისები სინგრაფით; თოხმაჯადი—4ვ; დაწერილია ფ. ფ.: 1, 2, 3, 70—73; გადაწერი—რომანოზ (69ვ; 1838 წ. 69ვ); მოპკვლილი—ანტონ დადიანიფი (69ვ); მარტვილის ეიგზოსაცავის ძველი სანუძეშოთა № 16.

1. [გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა]. „ეპისტოლე, მიწერილი გიორგის მიმართ დიდისა მის შეყუნებულისა, რომელი მკვიდრ იყო მთასა საკვირველსა, მონასტერსა წმინდისა სვიმეონისსა, ბერისა მის, რომელისა მიმართ ეთხოვა, რათა აღუწეროს ცხოვრება და მიცვალება წმინდისა მამისა ჩუენისა გიორგი მთაწმიდელისა. ზედა წერილი

ესრეთ იტყვის. ღ[მრთ]ი სანატრელსა სათნოებაო შინა განმკრველსა მოძღუარსა-მოძღუართასა და სულიერსა წინამძღოლსა ჩუენსა უფლისა პ[ეტ]რე გიორგიძეს. მითით წმიდით მითა საკვირველსა ქრისტეს მიერ ღ[მრთ]ისა ჩუენისა გახარე[ბ]ულ...“ 4r—51v.

2. „თ[ა] ივნის[სა] ლ. მიცვალება წმინდისა მამისა ჩუენისა გიორგი მთაწმინდელისა. ო[ნ] ღალატგებული. დასხებულნი. ქმაო: შენ სიტ.—ასრულ მწოობად განსრწყნი ეკლესიათოჲს და სიხნად საქმეთაჲსა ეწოდე შენ ნუსუაგად, ნეტარო გიორგი...“ 52r—69r.

ანდერძი ქუდაწერისა: „ყოველთა ღირსსა და ღ[მრთ]ის პატივისმცემელსა თჳსისა და მამის არჩილიძეთასა ანტონი დადიანისაჲ ბატონიშ[ვი]ლისაგან შეწირ-ვაჲ ჩემ[ი] ბერ[ა]დ სამებრთაჲსა ამის წიგნისა გარდაწერილ. ღმერთ[მ]ან[ა]მან წყალობით და მოძღვართა სიტყვებრთა განმენმებელისა და შემკობილის წყალობით ღ[მრთ]ისათა და შიდა[ს] თქუენთა წარმოუდგამი წასაშე თქუენსა, რომელსა ცოცხალ შინაგან ამა-სა განბრწყინებული სათნოებასა თანა განწმენდის[ა] ბასილიკეშინელთა მისთა და შეინ-თებისა ჯუარს სიტყვათასა განმგებელსა განანათლებს საკურველებაი ანგარჯიშ[ე]ლსაჲ მოძღუართა ნათლმოციქულ. ალაზნელი ეფქვს ირაზედ გელდარუნა, ღმრთივ პატა-ჟცემული. პრისწერებული ბრძანებითა თქუენითასა და მიმთელელთა მორჩილებასთა მოიწერეთან სასყიდელნი ლიტეთანი, ყუთარსი მოსახსენი და ჯუარი ოთ[ა]ნ[ა]ზ. წმინ[და] თქუენ[ა]. წელსა 1838-სა მაისის 2-სა“ (69v).

## 50

### არსენ ვაჩეს ძე. დოგმატიკონი (გაგრძელება). 1777

282 ფ.: 31×22; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტყიერული ხის ყდა; წიწკნარი. ნაწერია ორ სვეტად; დასაწყისები და მთავრული ასოები სინაფორით; თავსათაური—1v; მოგებული—გრიგოლ დადიანი. ჴელთდებელ-მიტროპოლიტი (282v); გადაწერი—ხუცეს-მონაზონი იოანე (282v); 1777 წ. (282v); მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი ინვენტარი № 17.

[არსენ ვაჩეს ძე, დოგმატიკონი]

1. „სიტყჳს-გებაჲ ჰრიაითა მიმართ.—ღმერთსა მიენდობოდეთ საღმრთონი, ხოლო კაცთა—კაცობრივნი...“ 1v—55v.

2. „სიტყჳს-გებისაგან ქრისტეანისა და ჰრიისა. წაბეანი უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესთჳს წიადთა წერილთაგან. — ვის ეტყოდა ღმერთი: ეჵმენთ კაცი ხატებად ჩუენდა და მსგავსებად...“ 55v—74v.

3. „წინასწარმეტყუელებანი ჰოროცელისა განგებულებისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესა ადამისთგან ვიდრე ზაქარიასამდე და იოანე წინასწარმეტყუელისა.—ადამისი: ქმაო შენისაჲ მესმა, უფალო...“ 74v—76r.

4. „ეპისტოლე, მჴონებელი წმიდისა და უბიწოჲსა სარწმუნოებისაჲ. წარ-ცემული ნეტარისა თომაჲს მიერ იერუსალიმელ პატრიარქისა სასომხეთსაჲსა მწყალებელთა მიმართ, არაბულად ე[პ]ე თეოდორეს მიერ, აბოკურად სახელდებულისა, ხარენელთა ეპისკოპოსისა აღწერილი და ჩუენ უნდოჲსა მიხაელ ხუცისა და სამოციქულოჲსა იერუსალემისა საყდრისა სუნკელოსისა მიერ ბერძულად თარგმანებული. როდესაც შინა განცხადებულად ჩანს, ვითარცა მხოლოდ ხალიფონს ოდენ შეჯერებულისა კრებისაჲ უეშმარიტ არს, ქრისტეს ღ[მრთ]ისა ჩუენისა ძლით, განსაზღურებულისა სარწმუნოებისა სიტ-ყუაჲ. — ქრისტე უფალი და ღმერთი ჩუენი თჳენის მოციქულთაჲსა პეტრე[სა] მიმართ იტყჳს...“ 76r—84r.

5. „მისივე. განგებულებისათჳს და განჴორციელებისა და ვითარმედ გუამი ჳ̃ნე განხორციელთა (!), ხოლო განგებაჲ ღთებისაჲ შეერთა კაცობასა ბუნებისა გუამსა შინა სიტყჳსა ღ̃თისა.— განჴორციელება უკუ არს განკაცებაჲ...“ 84r—87v.

6. „ნიკიტა მონაზონისა და ხუცისა სტუდიელთა მონასტრისა სტითათისაჲ(!) სიტყუაჲ პირველი განსაქიქებელი მგმობრისა მის წვალებისა სომეხთაჲსა.— შემრეველობრთისა ორთა ბუნებათა ქ̃თაჲსა მადიდებლებისა მგმობრისა... 87v—115v.

შენიშვნა: ტექსტი შეიცავს 5 სიტყვას.

7. „მისივე ნიკიტა მონაზონისა და ხუცისა სტუდ[ი]ელთა მონასტრისაჲ სათნოებითთა აღსაელთათჳს. ევსების მონაზონსა ნიკიტა მონაზონი.— თუ რაჲ არიან აღსაელნი იგი...“ 116r—119r.

8. „ნიკიტას ხარტოფილაკსა და სჳნკელოსსა კორონიდსა ნიკიტა უნდოჲ მონაზონი და ხუცესი სტუდიელთა მონასტრისაჲ სტითათი.— ს̃ღთოთა საქმეთა უცთომელად გამომცდელად მეცნიერი ს̃ნი, ვითარცა ხილულთა ზესთა ქმნულისაჲ...“ 119r—142v.

შენიშვნა: 1. ტექსტი შეიცავს 14 სიტყვას.

2. ერთვის ორი ია3ბაყო, რომელთა აკროსტიხი იძლევა სახელებს: ნ ი კ ი ტ ა, ა რ ს ე ნ ი:

ნათელთა წყაროდ პირველად ნათლად მიხილით
ამსთობად ბჳსმე მეორეთა ძღუანითა,
კრეტასაშინელი რაჲ ეთრეთა სიზრჩჰისა ვანელე
ისრაელ ქმნილმან ჳსაჲთაი ხედვითა
ტაძრისა შორის კჳეცად ამაღლებითა.
ამას ჰგმობსცა ითხუ. ჩუაკურელი.
რომელმან შენთა სიტყუათა ღუსკრულისა
სიერცისა კერძოჲ ფრიად შრომით წიაღ ვლე,
ელენურსა რაჲ ქართველთა ენად ვსცვლედი,
ნიშნებსმოსილთა მამათა სიქადულო“ (142r).

9. „მისივე. სამოთხისათჳს.— მოვედ უკუ და სამოთხისათჳსცა ვფლოსოფოსობდეთ...“ 142v—158v.

10. „ნიკიტას ხარტოფილაკსა და სჳნკელოსსა კორონიდსა ნიკიტა უნდოჲ მონაზონი და ხუცესი სტუდიელთა მონასტრისაჲ სტითათი.— წარეკუმთა ვინმე ბრძენთაგანი სულისა და სამოთხისა ძღითსა სიტყუასა ჩემსა...“ 158v—172v.

შენიშვნა: ნიკიტა სტათატის შრომას ჯერთვის ანდერძი: „აღიწერა წიგნი ესე სულთა სარგებელი და უუოჩაჲად ღ̃რს მოყუარე ჯეელითა სიტყუჲთა ამით მამისა, კაცისა მდაბალისა და არარაჲს ღირსების მჭირვებელისაჲთა თოფუსა იანვარსა, ინდიკტიონსა სამსა, დასაბამითგან წელთა ზფლ ჳ. მილოცეთ უკუე მე, ამის ბიერისა სარგებელისა მომსოფელებელნო ძმანო, ყოფადისა ცხორებისა და საცნაურისა სამოთხისა საშუებელსა, ეთხრ იგი სრბამან სიტყჳსამან ვამოანინა თანა ზიარ ყოფად მუნ მშიარულ ქმნილთა თანა წმიდათა ღ̃ჲთა მათთჳს დამარხულთა შინა კეთილსა, ვინაჲთგან, ვითარცა ჰხედავთ, კეთილი ესე საწერთელი ტაბლად უხრწნელად ყოველთა კეთილთა მიერ აღსაებედ განჴმინე წინაშე თ̃ქნსა მხიარულ მყოფელად სულთა თ̃ქნთა, განმცუნებელობისა ამათისა ტკივნეულებით მეძიებელთა და სურვილითა ცხორებად და ცხორებითა ქრისტეს თანა უფლისა ჩუენისა ამის“ (172v—173r).

ანდერძის გასწერია აშიაზე მიწერილია: „თჳთ ამის ღირსისა მამისა საკითხავთა ამით გამომგებულებისაჲ არს ანდერძი ესე“ (173r).

12. „მისივე, წინა შესავალითგან მაწუეველი სიტყუაჲ სინანულისა მიმართ და სიტყჳსა მისთჳს მოციქულისა, ვითარმედ: რომელნი წინასწარ იცნნა, წინასწარცა განაჩინნა და შემდგომი, და გარდამოქცეელთათჳს ამისთა და ყოველისა საღთოჲსა წერილისათა. მაშაო გვაჳურთხენ. — მრავალთაჲ მესმის ქაცთაჲ, იტყოდიან რაჲ, ვითარმედ ვინაჲთგან რომელნი წინასწარ იცნნა ღმერთმან, ესენი წინა განსაჯღურნაცა...“ 173r—191v.

შენიშვნა: ტექსტი შედგება 7 ნაწილისაგან.

13. „მისივე, ბასილის მიმართ მონაზონისა. ბასილის მონაზონსა ნ ე კ ე ტა ჲ მონაზონი. — შენ უკუე თარგმანებისა მიმთხუეაჲ ჩემ მიერ სამოციქულოჲსა მის სიტყჳსა ესრეთ მეტყუელისაჲ ითხოვე...“ 191v—195v.

14. „დიდისა ფილოსოფოსისა ფ ს ე ლ ო ს ი ს ა ჲ მოწაფეთა თჳსთა მიმართ, თარგმანებაჲ სიტყჳსა მის ღ ‹თისმეტყუელისასა მეტყუელსა: ვითარცა იქმნა პირშო მრავალთა ძმათა შორის, ეგრეთვე პირშო მკუდართაგან ღირს იჩინა ყოფად. — თ ‹ნ ვ ‹მე მრავალთა ძმათა შორის პირშოჲსაჲ, თუ რასა ცხადჰყოფს...“ 196r—198v.

15. „ნესტორიანისა მიმართ სიტყჳს-გებაჲ თ ე ო დ ო რ ე ფილოსოფოსისაჲ. — აჰა, წარმოდგა ღუაწლი სიტყჳს-გებისაჲ...“ 198v—201r.

16. „სიტყჳს-გებაჲ მწუალებელისაჲ და მართლმადიდებელისა თ ე ო დ ო რ ე ს ი. — მ წ უ ლ.: რასა ჰგონებ შენ, იგიეე არს ღმერთი და ღ ‹თეებაჲ?...“ 201r—202v.

17. „სიტყჳს-გებაჲ თ ე ო დ ო რ ე ხარაზელ ეპისკოპოსისაჲ, რომელსა ეწოდა ა ვ ვ უ კ უ რ ა, ქმნილი მთავრისა მიმართ ედესიისა შეიგანთაჲსა, რომელმან ითხოვა მისგან, რაათა მოპოვნებითა გულის-სიტყუათა მიერ გამოაჩინოს და ურწმუნოს მას, ვითარმედ არს ღმერთი, ხოლო წინადაწუესებულ არს სიტყჳსა ჴ ‹მე ზედა მართლმადიდებელისასა ა ნ ი, ხოლო ურწმუნოჲსასა ბ ა ნ ი. — ჰკითხა ურწმუნომან მართლმადიდებელსა...“ 202r—220r.

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოს წერია: „ესე მე ცირეთ ვითაჲცა აჰამომდე. ა რ ს ე ნ ი. უნდომან მეცა მიერვე ეამეწერე, ითანე“ (220).

18. „მისივე, მოძღურებაჲ, შემოკლებული სა ‹ღთოჲთა სახელთათჳს. საზოგადოთა სამებისათა და განჴსებულთა თითოეულისა ჲეუამისათა. — არიან საზოგადონი სახელნი წმიდისა სამებისათჳს...“ 220r—221r.

19. „განრისეაჲ და განჴ ‹ნებაჲ ფილოსოფოსთა მიერ მოჴსენებულთა ქმთაჲ და მსილებაჲ უთავოთა სევერიანთა, ესე იგი არს იაკობიტთა, სულთგანმჴრწნელისა წუალებისაჲ. — რომელნი ჴ ‹მარიტსა მჴ ‹ლთა ტრფიალ და წინამბრძოლ არიან...“ 221r—231r.

20. „სარკინოზისა მიმართისა სიტყჳს-გებისაგან ნეტარისა თ ე ო დ ო რ ე ე ვ უ კ ა რ ი ს ი (!). — ჟამად-ჟამად წმიდაჲსაჲნი ეკლესიისადა ჴ ‹მთებანი მწუალებელთანი...“ 231r—233v.

21. „სხ ‹ვ ქადაგებაჲ გამომაჩინებელი, ვითარმედ მუჰამედ არა არს ღ ‹ვ ‹ნ. — ჩუმ ‹ულებაჲ აჰჳს მაჩუენებელთა სარკინოზთაგანთა...“ 233v—234r.

22. „გამომჩინებაჲ ჴ ‹მარიტი მაგალითისა მიერ, ვითარმედ მტერი იყო ღ ‹ვ ‹ნ მუჰ ‹მედ და ვითარმედ ღ ‹მაკისა მიერ იგუემებოდა. — უკეთუ ყოველისაჲე ცისა ჴ ‹მ ‹სა დაბადებულისა მფლობელმან მეფემან...“ 234r—235r.

23. „აღსარებაჲ, დამტკიცებული ქრისტეანობისაჲ უკნონესთაგან ქადაგებისათა. — უსიტყჳრისსა ვისმე სარკინოზთასა ესმა ეპისკოპოსისათჳს...“ 235r—237r.

24. „სხ‘ა სიტყჳის-გებაჲ გამომაჩინებელი, ვითარმედ ჴორცი ქრისტესი არს შეწირული იგი და კურთხეული პური. — სხ‘სა სახჳსა სიტყჳს-გებისასა იწყო სარკინოზმან და ჰრქუა...“ 237r—238r.

25. „სხ‘ა სიტყჳს-გებაჲ ერთგზის ჭორწინებისათჳს. კითხვაჲ სარკინოზისაჲ. — ვინაჲ, ჱ ეპისკოპე, გიჩნს თ‘ენ ერთგზის ჭორწინებაჲ...“ 238r—240r.

26. „გამოჩინებაჲ, ვითარმედ აწ‘ს ღმერთსა ე‘ე თანაარსი, თანადაუსაბამოჲ და თანასამარადისოჲ. — აგრეთანა ღონისძიებაჲ და ყოველი მოსწრაფებაჲ მათი ამისსა მიმართ ხედაჲს...“ 240r—242r.

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოს სინგურით: „დასასრული ყოველად ბრძენთა სიტყჳსგებათა ყოველად ნეტარისა თეოდორე ავუკარასთჳს“ (242r).

27. „მეტტყუელთა მიმართ, ვითარმედ სულნი კაცთანი პირველვე იყუნეს ჴორცთასა. — ღონცვის ყოფად ჩემთჳს ვეეედრები ყოველთა...“ 242r—247v.

28. „მისიჲე, მისვე სიტყჳსაგან ორმეოცთა მეათცხრამეტისა თჳისა. — ხოლო პირველ მყოფობისა წარრეულსა დავარღუეთ...“ 247v—248r.

29. „მისიჲე, მისვე სტრომატოსაგან, სადა იგი იტყჳს მეგჳპტელთა მიერ სახარებად სახელდებულისა მისთჳსცა. — ხოლო აღიარებს მჳნე ესე ყოველად პლატონიანად საღ‘ოო ყოფასა სულისასა...“ 248r-v.

30. „დიონჳსიოს ალექსანდრიელისა სულისათჳს თარგმანებისაგან ეკლესიასტისა. — ამისთჳს უკუე შემდგომებისაებრ წესისა შეუდგების ესე...“ 248v—249r.

31. „არა პირველ მყოფობისა, არცა პირველ მცოდველობისათჳს სულთაჲსა პეტრე ეპისკოპოსისა ალექსანდრიელთაჲსა და მოწამისა. — თჳსა ღმერთმან: ექმნეთ კაცი ხატებისაებრ ჩ‘ნისა...“ 249r-v.

32. „წმიდისა მეთოდი ეპისკოპოსისა და მოწამისაჲ აღდგომისა ძალისა სიტყჳსაგან სულისათჳს. — უკეთუ საჭირო არს განსაზღვრებად ჴორცთაჲ...“ 249v—250r.

33. „იპოლიტე ეპისკოპოსისა და მოწამისაჲ თარგმანებისაგან დაბადებისა. — არამედ ერთისა კაცისათჳს არს ყოველივე მოთხრობაჲ...“ 250v.

34. „ევსტათი ეპისკოპოსისა ანტიოქელისაჲ სულისათჳს აღწერილისა სიტყჳსაგან. — არამედ ვინაჲთგან ამიერ შეიწირებულად დამთობილად ჰხედვენ თავთა თჳსთა...“ 250v—251r.

35. „მისიჲე, ნეტარისა ათანასი ფილოსოფოსისა მაქსიმეს მიმართისაგან სიტყჳსა. — ხოლო ჩ‘ნ ყოველნი ადამისაგან ვიწყებით...“ 251r.

36. „მისიჲე, ცხორებისაგან წმიდისა ანტონისა, ხოლო ჰყოფს სიტყჳსა ამას ანტონის მაგიერ. — ეითარ მბასრობთ ჩუენ, ეიტყოდით რაჲ კაცად გამოჩინებასა ქრისტესსა...“ 251r.

37. „მისიჲე, სულისათჳს, ეპისტოლისაგან დასაჭ‘ნელისა ორიგენის სჯულთაჲსა, რომელი აღწერა პირითა კრებისა მეგჳპტელთა და ალექსანდრიელთაჲსაჲთა. — ხოლო უკუეთუ პირველვე იყო სული ზეკაცთა შინა...“ 251v.

38. „უკრილე ალექსანდრიელ მამათმთავრისაჲ მოსაჴსენებელისაგან იოანეს სახარებისა სულისათჳს. — უკუეთუ შემზადებისა კაცობრიეთა ჴორცთაჲსა პირველვე შეიქმნა სული...“ 251v—253r.

39. კჳრილე ეპისკოპოსისა იერუსალემელისაჲ მეოთხისა საკათაკმეველისაგან. — ისწავე უკუე ესეცა, ვითარმედ უწინარეს სოფლად შემოსლვისა არარაჲ უცოდვის სულსა...“ 253r.

40. „ბისიტე, მეათოთხმეტისა საკათაკმეველოჲსაგან.—მაშინ თქუა ღმერთმან, ვქმნეთ კაცი ხატებად ჩუენდა...“ 253r.

41. „დიოდორი ტარსელ ეპისკოპოსისაჲ მანიქეელთა წინააგანმწყობად აღწერილისა პირველისა წიგნისა მეშჳდისა თაესაგან.—და რამეთუ სული ჯორჯაჲ თანა დაჰბადა...“ 253r.

42. „ბისიტე, დასამკობელად ბაოლინარისა, აღწერილისა პირველისა წიგნისაგან თაეთანად სახელდებულისა. — და რაოდენთაცა უხილაჲთა ძალთა ვითარცა ღ[ა] მიერ დაბადებულთათჳს მოიწყინეს...“ 253v.

> შენიშვნა: ტექსტის დასასრულს ანდერძია სინგურით:
> „სუეტიწოვაი იესენების არსენი
> აქა დასრულდა ერთბამად განკიცხვაჲ
> ელლინებრისა სულთა პირველ ცოფისაჲ
> და თ[ან] ორთა ტფისკრულისა ევმაჲთა
> ორიგენის და მანიქეოჲს საცთურისაჲ“ (253v).

43. „თუ ვითარ ჯერ-არს შეწყნარებაჲ, რომელი ჰურიათაგან სარწმუნოებასა ჩუენსა მოუკდებოდის. — აღსარებაჲ ჯერს მას და განკიცხვაჲ...“ 253v—258v.

44. „წესი, რომელი აქმნების მოქცეულსა ზედა სარკინოზთაგან წმიდისა მოძართა და ჰეშმარიტისა სარწმუნოებისა ჩუენ ქრისტეანეთაჲსა. — პირველად უკუე რომელი-იგი მ[ო]ქცევიდოდის მართალსა სარწმუნოებასა, იმარხვეს ორსა შჯდეულსა...“ 258r—262r.

45. „შეჩუენებანი იაკობიტთა და ყოველთა ერთბუნებიანთანი, რომელთა თანა არიან სომეხნიცა. — რომელი სძაგელისა მისგან წვალებისა იაკობიტთა და ხაჩეცართაჲსა უბიწოჲსა მიმართ მადიდებელთა ქრისტჱნეთა სარწმუნოებასა ყოველთა სულითა და გულითა მოუქცევიდის...“ 262r—264v.

46. „ყოველად ბრძნისა ევსტრატი ნიკიელ მიტროპოლიტისაჲ მოსაწყინებელი შემოკლებული, თუ ოდეს ჰრომნი და ეკლესიაჲ მათი, და რაჲსათჳს საღ[თოთა ილმოსავლისა ეკლესიათაგან განჰჩრნენ. — იყო, ოდეს მყუდროებაჲ აქუნდა ყოველსა საეკლესიოსა დაწყარებასა...“ 264v—272r.

47. „წესებაჲ სიტყჳს-გებისაჲ და სასჯელისაჲ სჯულისათჳს ქრისტეანეთაჲსა და სარკინოზთა. — და იყო, რაჟამს მოიწია ჴელმწიფე, რომელსა ერქუა იამშე, ჭალაკად ტფილისად...“ 272r—282v.

> შენიშვნა: 1. ტექსტი მისდევს „დოგმატიკონის“ უძველესი ნუსხის ტექსტს (შდრ. 8—1463-ს).
> 2. ხელნაწერი შეიცავს „დოგმატიკონის“ [პოლო ნაწილს, დასაწყისი იხილე მოშდევნო ხელნაწერში (Q—51).
> 3. ტექსტს გააჩნია მრავალი სქოლიო და შენიშვნა—„შეისწავენი“. ღირშესანიშნავი ადგილების ყურადსაღებად კიდეზე ასომთავრულით მიწერილია: „იხილე ვოლად შეღნერი რჳნიჲსაჲ“. (იხ. 42r, 7v).
> ანდერძები: 1. „ყოველთა გველდრები აღმომკითხველთა წმიდისა ამის წიგნისათა, რათა ცთილად განარჩიონთ ხსოლიონნი და არა-სწორეთნი, რომელ არიან დანაშთენნი მკჳდრისანი, რომელიცა არა ანბანითა ჩემითა მიჭმნიჲს, არამედ კაცობრივმან უძლურებამან და ადგილს უგეთოარსა ეერ-მიწიუებამან, ეგრეთ ცოდვისა ძალითამან სინერუმან მაჭნა ესრეთ, და ნაკლულ-ყოფილი იგი, მკჳდრისა თანადგე არმოაკი ზედა, გინა კიდეთრთა, იძიეთ მოწურილად ზედასაბრუნე-

ბითა სამისა წურტილისა წიაღლეწისათა და განწესებულსა ადგილსავე თანა აღშობიათხეთ. და ნუ მწყუდეთ ამის ძლით, უფალნო, არამედ ლოცვა ყავეთ მწყრომელისათჳს უნდოსს მონახონისა იოანესსა“ (1r).

2. „ლოცვა ყავეთ, ძმანო და მამანო, არსენითს თარგმანისა და დავითისეულ პეტრიწელისა მონახონ-ხუცისა, რომელსა იძულებითა ბერძულისაგან გარდმოთქმულთაებან ე ესე თავენი სომებთა განმაკეკებელნი. საყუნოსა არს ესენება არსენისი, ამინ“ (115v).

3. (დასამწერისა): „განსრულდა სადიდებელად ღმრთისა, მამისა, და ძისა, და სულისა წმიდისა ბრძანებითა დადისა უფლისა დადიანისა ძისა ჯუანშერიდელ მიტროპოლიტისა გრიგოლისათა თთჳსსა აჳტორსა ით კელითა ჩემ ცოდვილისა ხუცეს-მონახონისა იოანესითა, რომელიცა ფრიად ეშოკნეობ ცნილეულთა შენდობისა ყოფასა ლოცვითურთ, ქ'ს ჩლოჳ“ (282v).

## 51

### არსენ ვაჩეს ძე, დოგმატიკონი (დასაწყისი). 1777

377 ფ.: 32×21: ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტიფრული ხის ყდა: ნესხური, დაწერილია ორ სვეტად: დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგრაფით; მომგებელი — გრიგოლ დადიანი, ჭყონდიდელ-მიტროპოლიტი (იხ. წინა ხელნაწერის აღწერილობა); გადამწერი — ხუცეს-მონახონი იოანე; 1777 წ.: მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 18.

1. [არსენ ვაჩეს ძე, დოგმატიკონი]. „წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისა იოანე მონაზონისა და ხუცისა დამასკელისა ოქრონეკტარად წოდებულისა სიტყუა სარწმუნოებისათჳს დასამკრძალებელად ნისტორიანთა. მეუფისო გ'კნე.— გიკჳმს უკ ჩუენ ცხოვნებულთა ღ'ისათა მხოლოდ შობილისა მიერ ძისა მისისა, რომელი მისცა საკჳრად ჩუენდა საღთოსაებრ სიტყჳისა რწმუნებად მამისა მიმართ...“ 2r—13v.

2. „მისივე, მამისა იოანე ხუცისა დამასკელისა ოქრონეკტარისაჲ სიტყუაჲ დასამკრძალებელი ნესტორიანთაჲ.— ნესტორის თანამზრახველთა მიმართ ესრეთ დაიწყებოდედ სიტყუაჲ..“ 13v—31r.

ანდერძი: „სრულ იქმნა მადლითა ქრისტესითა ღმრისასა იოანე მონაზონისა სიტყუაჲ დასამკრძალებელი ნესტორიანთაჲ“ (30v—31r).

3. მისივე, იოანე მონაზონისა ხუცისა დამასკელისა, ოქრონეკტარად სახელდებულისა სიტყუაჲ ნამუშაკევი დასამკრძალებლად ღ'ის მოძაგებულისა წვალებისა იაკობიანჲსა.— არცა კეთილი კეთილ არსო, რაჟამს არაკეთილად იქმნებოდეს...“ 31r—55v.

4. „მისივე, ქრისტეს შორის ორთა ნებათაჳს და მოქმედებათა და სხუათა ბუნებითთა თჳთებრთაჲთა, გარნა შემოკლებული და ორთა ბუნებათაჳს და ერთისა გუამისა.— ორთა ბუნებათა და ერთისა გუამისა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესა ზედა აღმსაარებელთა მრჩობლად უკ და განყოფად თანა-აც აღსარებაჲ...“ 56r—87r.

5. „წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისა იოანე მანსურ წოდებულისა სიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს გამოკრებანი წმიდათანი, რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკლესიისა სარწმუნოებაჲ განცხადებულად გვესწავების. ღ'ის მეტყუელებისასა ვიტყჳ ქადაგებასა და ს'ღთოსა განგებულებისა სიტყუასა და სხუათა მართალთა ეკლესიისა წჯულთა უცთომელობასა, სამობისა და ერთობისა შორისისა ღ'ის მეტყუელებისათჳს. გრიგოლი ღ'ისმეტყუე-

ლისა ქრისტეს შობისათჳს თქმულისაგან. თავი ა. — ღმერთი იყო უკუე მარადის და არს და იყოს...“ 87r—214r.

შენიშვნა: ტექსტი შეიცავს 31 თავს.

6. „წმიდისა კჳრილე ალექსანდრიელ ეპისკოპოსისა თარგმანებაჲ შემდგომითი-შემდგომად ათორმეტთა თავთაჲ ამათთა მაბრალებელთაჲ მიმართ.—ყოველივე მართალ და ჭრფელ არიან წინაწე გულის-ჴმის მყოფელთა და უცთომელ მჰოვნელთათჳს...“ 214r—223v.

7. „ეპისტოლე წმიდისა კჳრილე მთავარეპისკოპოსისა ალექსანდრიელისა ნეტყჳსონის მიმართ ეპისკოპოსისა დიოკესარიელთაჲსა სამთავროსა შინა ისაეროელთასა. — მიეცემოხჳენით მოსახსენებელსა ღირსებისა შენისა მიერ წარმოცემულსა...“ 223v—228v.

8. „მისივე. სხუაჲ მოსაჴსენებელი, ნაცვლად მოწერილი მის მიერ კითხუათა მომართ ჩუენთა. — საჭიროჲ ვიდრემე და ცხად თჳთ თავით თჳსით არს ჴმშარიტებაჲ მოყუარეთა მისთათჳს...“ 228v—231v.

9. „მისივე. აღსნაჲ, ესე იგი არს სიტყჳს-გებაჲ. — რამეთუ უკუეთუ ერთსა ბუნებასა სიტყჳსასა მეტყუელთა დავიდუმეთ, არა შეძინებაჲ განჴორციელებულისაჲ, ვითარცა გარე-განმჴედელთა განგებულებისათა, იყოცა სადმე მათდა არადაუჯერებელ სიტყუა...“ 231r—233r.

10. „მისივე, განკაცებისათჳს მხოლოდ შობილისა. — ქრისტეს სახელსა არა რომელისაჲ ძალი აჴუს...“ 233r—234r.

11. „მისივე, თუ რაოდენ სახედ ვიტყჳთ შეერთებასა. — შეერთებისა სიტყჳჲსა მრავალ სახედ სრულ იქმნების...“ 234r—236v.

12. „მისივე, ვითარმედ უსხეულოჲსაჲ ღ̃თებისაჲ სხეულ იქმნეს ჯერ-ცნა მჭონებელნი სულისაჲ გონიერისანი, და ვითარმედ, უკეთეოდ განეყუნეთ იგინი ურთიერთას ყოვლითურთ ვითამე, დამჴსნელ ვექმნებით სიტყუასაჲ ქრისტეს შორის გულის-ჴმის-საყოფელისა განგებულებისასა. — ქებასა შინა ქებათასა თჳთ მას უფალსა ჩუენსა იესუ ქრისტესა ვპოებთ ჩუენ მეტყუელად...“ 236v.

13. „მისივე, ვითარმედ იესუ ქრისტედ სახელ-იდების განკაცებული სიტყუაჲ ღ̃ჲ. — მხოლოდ შობილისა სიტყჳსა ჯერ-ცთა მიერისა განგებულებისა საიდუმლოსა გამოძიებად მნებებელნი და მადიდებელობასა მართლისა და ჴმშარიტისა სარწმუნოებისასა მჭონებელნი ესრეთ ვიტყჳთ...“ 236v—239r.

14. „მისივე, თუ ვითარ ღ̃ის მშობელად გულისა ჴმაჲ იყოფების წმიდაჲ ქალწული. — იწია უკუე გამოუთქმელად მამისა და ღ̃ისაგან სიტყუაჲ...“ 239r—242v.

15. „თეოდორე ყოელად ღ̃ის მოყუარისა მონაზონისა და უფროსად ბრძნისა ფილოსოფოსისასაჲ, თუ ვითარ სათანადო არს გულის-ჴმის-ყოფაჲ საღ̃ოთაჲსა და გარეშისა ფილოსოფოსობისა სიტყუათა. — საჭიროჲ არს ჩუენთჳს, რომელთა გუმგულებაი მოჴსენებაჲ ქრისტიანობითისა აღსარებისათჳს...“ 242v—285.

შენიშვნა: ტექსტი შეიცავს 10 სიტყვას.

16. „თითოსახეთა თავთა, ესე იგი არს გამოძიებით კითხულთა აღჴსნაჲ ქრისტეს ღ̃ისაჲსა კეთილად მსახურებისათჳს და თ̃ად მხლებაჲცა და უკურღუმეაჲ ღ̃თებისა მიმართ და კაცებისა ქრისტესისა უთავოთა ურთიერთას წინააღმდგომისა წვალებისაჲ ნესტორისაგან და სევეროზისა პიროტად მსა-

ხურთაგსა და სიტყჳს-გებაჲ უარის მყოფელთა მიმართ წმიდისა კრებისა ხალკიდონისაჲთა მოძღურებისაგან ღ~ვ მოკემულთა წმიდათა მამათა ჩუენთაჲსა, კითხუა ჲ. — რაჲ არს გუამი...“ 285v—343v.

**შენიშვნა:** ტექსტი შეიცავს 17 კითხვა-პიტებას.

17. „ეპისტოლე წმიდათაგანისა პაპა ლეონისაჲ წმიდათაგანისა ფლაბიანეს მიმართ კონსტანტინუპოლელ ეპისკოპოსისა. საყუარელსა ძმასა დ თანამღდელსა ფლაბიანეს ლეონ. — წარეკითხეთ წიგნი სიყუარულისაჲ შენისა...“ 343v—352v.

18. „ეპისტოლენი თითოსახეთა, ეპისკოპოსთანი, მიწერილნი პეტრეს მიმართ ეპისკოპოსისა ანტიოქელთასა, მმურკუნელად წოდებულისა, ვითარმედ არა ჯერ-არს ენებისა შერთეაჲ სამწმიდაოჲსა თანა შემატებისა მიერ ამისისა, ვითარმედ რომელი ჯერ-არს, ეცუ ჩუენთჳს, რომელი ამან პეტრე, ვითარცა მწჳალებელსან, შესძინა. ანტეონოს ეპისკოპოსი არსებრახაჲ პეტრეს ეპისკოპოსსა ანტიოქიისასა. — ყოჳლითურთ მწუხარე ვარ შენ ზედა უფროჲსად, პატიოსანო ძმაო...“ 352v — 371v.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტი შეიცავს 7 ეპისტოლეს.

2. მეშვიდე ეპისტოლეს სათაური გადაშლილია და ტექსტი გადაბმულია წინა ეპისტოლეს ტექსტთან (იხ. ბელნაწერის 369v და შეადარე ხელნაწერ S—1463-ის 223v-ს).

3. ტექსტის დასასრულს ანდერძი: „ამათ პირთათჳს აქა დასრულდეს ესე“ (371v).

19. „თავნი სომეხთა წვალებათანი ოცდაათნი. — პირველად უკუ© იტყჳან ყოველად ბოროტნი სომეხნი...“ 371v—376v.

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერი შეიცავს „დოგმატიკონის“ დასაწყის ნაწილს (შდრ. S—1463, 103r—226r). „დოგმატიკონის“ გაგრძელება იხილე წინა (Q—50) ხელნაწერში.

2. ტექსტი მისდევს „დოგმატიკონის“ უკანასკნელს ნუსხას (შდრ. S—1463-ს).

3. ხელნაწერ S—1463-თან შედარებით Q—51-ს აკლია: ჲ. ანასტასი სინელის „წინამძღუარი“. ბ. იოანე დამასკელის „ცოდნის წყარო“.

4. „დოგმატიკონის“ ტექსტს გაჰყვა მრავალი სქოლიო და შენიშვნა.

**ანდერძი:** „განსრულდა ძალითა ღ~თა სადიდებელად ღ~ა მამისა, ა~ნ“ (376v).

**მინაწერები:** 1. (სინაფორით, ნუსხურით): „არსებისსა მისრული მღჳმეს ტყჳს დავით მეფე: მე მაშინდელი კაცი ვარ, ოდეს არსენი დაროჳდი ჭამაჲ მარჯუენისა ჯუმრდსა ზედა წჳა, ნოსელსა იკითხვდა და დოღმატონსა აწამებდა და ცხელსა სოფიაწმიდასა იგივე მარტოჲ იქმნოდა. ნუ ვინ დაიდებთ, არამედ დაწერეთ“ (208r).

2. (მხედრულით): „საყვარელნო მამანო და ძმანო, ლოცვა ყავთ მწირ-მონაზონ იოანე სთეფანე პითწილისა შენგელიასათჳს, ამინ“ (285v).

## 52

### რომის განდგომისათჳს მართლმადიდებლობისაგან. XVIII—XIX

42 ფ.: 19,7×16; ქაღალდი: ხაერდგადაკრული მუყაოს ყდა; ნუსხური დასაწყისები სანაფორო; ტექსტი დაწერილია მელნით, რომელიც აფუჭებს ქაღალდს, ამის გამო ზოგიერთ ადგილას ტექსტი დაზიანებულია: ფ. ფ. 1—6,31; XVIII—XIX სს.]; მარტყოფის წიგნსაცავის ძველი საინვენტარო № 19.

„რომისა განდგომისათჳს, ვითარ... მართლმადიდებლობისაგან სარწმუნოებისა და წმიდისაგან ეკლესიისა, ა~ნ. — ვინათგან უკუ© დასაბამითგან არა

დასცხ[რ]ების მრავალთავი იგი ეწერა და გელი თჳსისა მის ბუნებითისაგან თხზულისა გესლისა წარმოთხეულად..." 1r—41v.

მინაწერი: „რომანოზისა ვარ". იქვე სხვა ხელით: „პარღარა ვარ რომანოზისა, მის მიერ მიღებულ ვარ ანტონი პრზიმანდრიტისად მი 1830 წელს, სექტემბრის 10" (42r).

## 53

### დიდი სჯულის კანონი. 1760

525 ფ.; 30×21; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტკივრული ხის ყდა; ქვემო ყდა დახეულია ჭიისაგან; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ნაწერია ორ სვეტად; თავსამკაული: 3r, 95r; მომგებელი — გაბრიელ ეპონდიდის მიტროპოლიტი, რ ბეჭედ დადიანისა (1v); გადამწერი — ლაზარე ქართველი (525r); 1760 წ. (1v); მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 20.

1. [დიდი სჯულის კანონი]. „კანონნი წმიდათა მოციქულთანი, — ეპისკოპოსი გელთ-დასხმულ იქმნებოდენ ეპისკოპოსთა მიერ ორთა, ანუ სამთა..." 95r—102v.

2. „კანონნი სამას ათერთრამეტთა წმიდათა მამათა ნიკეას შეკრებულთანი..." 102v—107v.

3. „კანონნი ანკჳრიას შეკრებულთა ნეტართა მამათანი..." 107v—111r.

4. „კანონი ნეოკესარიას შეკრებულთა წმიდათა მამათანი..." 111r—112v.

5. „კანონი ღანგრას შეკრებულთა წმიდათა მამათანი..." 112v—116r.

6. „კანონნი ანტიოქიას შეკრებულთა წმიდათა მამათანი..." 116r—123r.

7. „კანონი ლაოდიკიას ფრიგჳისასა შეკრებულთა ნეტართა მამათანი..." 123r—127r.

8. „კანონი წმიდათა მამათა კოსტანტინუპოლის შეკრებულთანი..." 127r—131r.

9. „კანონი ჱ წმიდათა მამათა ეფესოს შეკრებულთანი..." 131r—135r.

10. „კანონი ექუსას ოცდა ათთა წმიდათა მამათა ხალკიდონს შეკრებულთანი..." 135r—142v.

11. „კანონი სარდიკიას შეკრებულთა წმიდათა მამათანი..." 142v—150r.

12. „კანონი კართაგენს შეკრებულთა ორას ათწჳდმეტთა ნეტართა მამათანი..." 150r—218r.

13. „ [კანონი] კოსტანტინეპოლის შინა კრებისა მიერ..." 218v.

14. „კანონი კოსტანტინუპოლის გუმბადსა შინა სამეუფოჲსა პალატსა შეკრებულთა წმიდათა მამათანი..." 220r—260v.

15. „კანონი მეორედ ნიკეას შეკრებულთა წმიდათა მამათანი..." 260v—276r.

16. „კანონნი დასხმულნი წმიდისავან და დიდისა პირველად და მეორედ კოსტანტინუპოლეს ყოველად პატრიარქსა შინა ტაძარსა წმიდათა მოციქულთასა შეკრებულისა კრებისა..." 276r—286r.

17. „[კანონი] ნეტარისა დიონჳსი მთავარეპისკოპოსისა..." 286r—289v.

18. „კანონი პეტრე ალექსანდრიელისა..." 289v—298r.

19. „ეპისტოლე კანონიანი წმიდისა გრიგოლი ეპისკოპოსისა ნეოკესარიელისა..." 298r.

20. „წმიდისა ბასილი ეპისკოპოსისა, კესარია-კაპადოკიელისაჲ, ამფილოქს მიმართ იკონიელ ეპისკოპოსისა, კანონთათჳს ეპისტოლე პირველი...“ 306r.

21. „ეპისტოლე კანონიანი წმიდისა გრიგოლი ეპისკოპოსისა...“ 336v—347v.

22. „მიგებაჲ კანონბრივი ტიმოთე მთავარეპისკოპოსისა...“ 347v—352r.

23. „წმიდისა კჳრილე მთავარეპისკოპოსისა ალექსანდრიელისა...“ 352v.

24. „მრგუელივ მოსაველი ეპისტოლე გენადი წმიდისა ეპისკოპოსისა...“ 355r—359r.

25. „ეპისტოლე დაწერილი კოსტანტინუპოლით მარტჳრი ეპისკოპოსისა ანტიოქელისაჲ...“ 359r—360r.

26. „წმიდისა ათანასი ალექსანდრიელ მთავარეპისკოპოსისა ეპისტოლე რუფინიანის მიმართ ეპისკოპოსისა...“ 360r—361r.

27. „ძეგლის-წერაჲ წმიდისა კრებისა...“ 361r—374v.

28. „კანონი მეექუსე კართაგენს შინა შეკრებულთა...“374v.

29. „კანონი მეშჳდე კართაგენს შეკრებულთა ორას ათშჳდმეტთა მამათა...“ 383r—391v.

30. „კართაგენის შინა წმიდისა კრებისა კანონთა ორმეოცთა მესამე შენანებელთათჳს...“ 391v—403v.

31. „წმიდისა დიონჳსიოჲსი, ეიდრე საშუალად თავადმდე...“ 403v—426v.

32. „წმიდისა ბასილისი...“ 426v—430r.

33. „კანონი ასდა მეორე მეექუსისა კრებისა...“ 430r—431r.

34. „კანონი სამეოცდა მეცხრე წმიდათა მოციქულთაჲ ოთხშაბათ-პარასკეჳთათჳს...“ 431r.

35. „კანონი მეათცხრამეტე ლანგრას შეკრებულთა...“ 434v—438r.

36. „იქუსთა დღეთა თჳსისაგან წმიდისა ჲასილისა...“ 438r.

37. „პირველსა კრებასა შინა დიდისა ათანასისგან დადებულისა განწესებისაგან... 451r—462v.

38. „წმიდისა მღდელთმოწამისა პეტრე ალექსანდრიელისა კანონი მეთხუთმეტე...“ 462v—468r.

39. „ყოვლად განთქმულსა პატრიკსა უფაღსა პეტრეს მდაბალი მაქსიმე მონაზონი. მოხსრობაჲ თავ-თავედი ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისა საცხორებელისა პასექისათჳს, აღწერილისა კანონისა მიერ მთავრმანებელი...“ 468r—503r.

40. „კანონნი შეკრებულთანი აღწერილთანი ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოანეს მიერ კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, რომელსა ეწერა მშარხველი...“ 503v—522r.

41. „კანონი დღით-დღედმა ცოდეთანი, ეითარცა წმიდამან ბასილი განმიწესნა...“ 522r—525r.

შენიშვნა: 1. ტექსტი წარმოადგენს 14 ტიტლოვან სჯულის კანონს, რომლის მთარგმნელობა არსებ ითვლთოელი.

2. კანონებს წინ უძღვის: ა. „ჯანწესებანი ყოველად წმიდისა მოციქულისა პაულესნი სიჲულესიოთა კანონთათჳს“ (3r—8r).

ბ. „შესავალი ზანდჟისა თავთასა“ (8r—11v),

ჯ. ერცელი ზანდუკი: „ოთ რომელთა კრებათაგან და პირთა, ანუ რაოდენნი კანონი შეკრებულ არიან აღწერილსა ამას წიგნსა შინა“ (11v—94r).

3. ტუქსტის ამოგებზე მრავალი შენიშვნა და სქოლიოა მიწერილი.

**ანდერძები:** 1. (გადამწერისა): „ღმერთო, შეიწყალე ფრიად ცოდველი ამისი მწერალი ქართველი ლაზარე, არ“ (525r).

2. (მომგებელისა): ა. „ქ. ჲსა, შენ ზეცათა მეუფისა დედაო, უხრწნელო ქალწულო, დედფიცარო მარტკვილთა ღ[მრ]თის მშობელო. ნეტ მარადის საფარველის თქვენისა მონდობილმა დადიანის ბეჟანის ძემან ქაოთდედელ მიტროპოლიტმან გაბრიელ შემოგწირეთ წმიდა და პატიოსანი სჯულის კანონი ესე სულთა ჩვენთა სახსრად და სათნად და ცოდვათა მისატევებლად. ოდეს კრ ხელახლა წიგნი ესე შეაკერუენოთ, ღრთის სიყვარულისათვის ჩემს მოსსენებას წიგნსა ამას შინა ნუ დაავიწყებთ, რათა თქვენცა ხსენებულ იქმნეთ სანეტველსა შინა ცათასა. აწ, ვინცა და რამაცა ძმამან კაცისამან, გინა დიდმან ანუ მცირემან, გინა ჭაონდედელმან, წმიდასა ამას ეკლესიასა შენსა გამოსწიროს, შეჩვენებულიმე იქმნების პირველ დაწსაბამსა ღვთებისაგან და წმიდისა ამის შენისა კათოლიკე ეკლესიისაგან. მისი ნაწილი და სუფევნი იდგასთანაც დაშკვიდრების და მეორედ მოსვლას ჩემის ცოდვის მაგიერათამც განიკითხვის მართლმსაჯულისა ღმრთისაგან, ამინ. ხოლო დამამტკიცებელნი ამისნი აკურთხენ ღმერთმან. ალიწერა კრისტეს ანტი ჩდა“ (1v); ანსლოგიური ანდერძი გადაწერილი 523r-ზე.

3. „მოიხსენე, უფალო, სასუფეველსა შენსა წიგნისა ამის აღმაწერებელი და წმიდისა მარტვილის საყდრისა შემომწირველი დადიანის ბეჟანის ძე ქაოთდედელ-მიტროპოლიტი გაბრიელ, არ“ (2v).

## 54

## მცირე სჯულის კანონი. 1829

58 ფ.; 21,7×17,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტვიფრული ხის ყდა; ნოსტერი, დასწყისები და მთავრული ასოები სინეგრაფი: დაფწერილია ფ. ფ.: 1—9, 50—58; მთარგმნელი — ეფთვიმე მთაწმიდელი (49r); გადამწერი — მარტვილის მონასტრის მეფედელ-მონაზონი (47v): გადაწერის ადგილი — მარტვილის მონასტერი (47r); 1829 წ. (49r): მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი სინიდენტარო № 21.

1. [მცირე სჯულის კანონი]. „წესი და განგება და სჯულის კანონი მეექვსის კრებისა ას სამოცდა რვათა წმიდათა მამათა, რომელნი შეკრბეს კოსტანტინოპოლის, ახალსა რომსა, კოსტანტინე ღვთისმსახურისა მეფისა ზე, ძის წულისა ირაკლი მეფისა. — იყვნეს უკუე წინამძღვარნი კრებისა ამის აღაოონ პაპაჲ რომისა...“ 10r—34v.

2. „კანონი შეცოდებულთანი, აღწერილნი ნეტარისა მამისა ჩ[ნ]ისა იოანეს მიერ კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისა, რომელსა მარხველ ეწოდებოდა. — უწყებულ იყავნ, ვითარმედ ესე ნეტარი იოანე მარხველ უკანასკნელ იყო უფროს ყოველთა მათ, რომელთა სჯულის კანონისა წესი აღწერნეს...“ 35r—39v.

3. „კანონი შეცოდებულთანი, განწესებულნი ნეტარისა მამისა ჩ[ნ]ისა იოანე მარხველისა მიერ კოსტანტინოპოლელ პატრიარხისა. — უკეთუ ვისმე შეიმთხვიენეს ბუნებითნი ცოდვანი, ესე იგი არს სიძვანი...“ 40r—45v.

4. „კანონი დღითი-დღედთა ცოომათთანი წმიდამან მამამან ჩ[ნ]ისან ეპ[ს]ილიმ განაწესა. — გ. პირველი მოსლვა გულს სიტყვისა...“ 46r—47v.

**შენიშვნა:** 1. ერთვის „ზანდუკი წიგნისა, წინა შესავალი სიტყუაჲ“ (48r—49r).

2. მცირე სჯულის კანონი თარგმნილია ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ.

3. „მცირე სჯულის კანონი“ გამოკვეყნებულია (იხ. И. А. Заозерский и А. С. Хаханов, Номоканон Иоанна Постника, 1903).

**ანდერძები:** 1. (მთარგმნელისა) ეგუთვნე მთავწმიდელისა: „რომელიცა ამას სჯულის კანონსა იკითხვიდეთ, ლოცვით მომიხსენეთ ცრუბაკი ევთვიმე, რომელმან ესათარგმნე ესე ბერძნულისაგან ქართულად, ამინ“ (49r).

**2.** (გადამწერისა): ა. „აღიწერა წელსა ქრისტეს აქეთ ჩყკთ, ივნისის დღესა ე. მარტვრიის სვეტშიგ“ (49r).

3. „წმიდანო მამანო, რომელიცა იკითხვიდეთ წიგნსა ამას, ლოცვით მომიხსენეთ მე ულირსი და ფრიად ცოფიელი მღვდელ-მოსახლენი და დაყუდებითი მფლობარე სვეტსა მარტვრიის მონასტრისასა, რომელიცა მუნთიერ აღვწერე, და ნაკლულევანებასთჳს შენდობის ვითხოე, რამეთუ ერა მძიმეულეს ოსტატი, რათა მისაჯენ მიმეღო სწავლა, უფალნო ჩემნო“ (47v).

## 55

### ძეგლის წერა მართლმადიდებლობისა სარწმუნოებისა. XIX

11 ფ.: 21×17; ქაღალდი, ნაგვრგადაკრული ქაღალდის ყდა; მხედრული; [XIX ს.]. მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 22.

„ძეგლის წერა მართლმადიდებლობისა სარწმუნოებისა, რომელსა შინა ეაკურთხევინ მართლმადიდებელთა, აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა კეისართა, პაპათა და პატრიარხთა და სხუათა მღვდელთმთავართა, და შეეგანენებით აღმოსავლეთისა ეკლესიისა წინაალმდგომთა. — ზეგარდამო სახედ ჯუარისა გამოჰკრთომითა, განძლიერებულისა აღმოსავლეთის და დასავლეთის კეისრისა მოციქულთა სწორისა დიდისა კონსტანტინეს და ღ[ვთ]ივ მოყუარის დედოფლისა ელენე, დედისა მისისა აღსტინასის, რომელთა ძელი ცხოველსმყოფელი გამოაჩინეს...“ 1r—10v.

**მინაწერი:** 1. „1834 წელს, მარტისა 12 ვიყიდე წიგნი ესე ძეგლის წერად სახელდებული მე ილუმენმა ანტონი გიორგის ძემ დ[ე]დ[ი]ან[ო]ფ[ლ]ი და ყოველთა წიგნისა ამის მიმლებთა გთხოვით ჩემდამო შენდობისა ბრძანებასა, ანტონი დადიანოფი“ (10v).

2. „Собственность Мартвильского Собора“ (11v).

## 56

### გულანი ხოტევური. 1736

244 ნ.: 28.5×20.5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტიპოგრული ხის ყდა; ნუსხური, დასწორებები და მთავრული ასოები სინგარით, ნაწერია ორ სვეტად; თავსამკაულები: გვ. გვ. 1, 329, 659, 1187, 1974, 1988, 2080; ტიპოგრაფიული სახედაო ასოებითაც; მოშვებულები: წულუკიძე მერაბ და ძე ბისი გიორგი (გვ. 402, 1972, 2192); გადამწერი: ნაკოლეზ (გვ. 328, 652), მახარობელი (გვ. 1972, 1860), თეთნულ (გვ. 1186); გადაწერილია 1736 წ. (გვ. 2192); შეწირულია ხოტევის მონასტრისადმი (გვ. 2192); მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 23.

1. [გულანი ხოტევური]. „დიდსა შაბათსა მწუხრი. დასდებელნი აღდგომისანი. ჴ[ე] ა.— სამწუხრონი ლოცვანი ჩ[ე]ნნი შეიწირენ, წმიდაო უფალო...“ გვ. 1—328.

2. „იწყებიან წმიდანი მარხვანი შეზუარისა და ფარისეველისანი. უფალო ღალატსაესაჲ. დასდებელნი აღდგომისანი ჭმისანი. ეჰა. დიდებული ნუმცა ვლოცავთ ფარისეველსაებრ...“ გვ. 329—652.

**შენიშვნა:** 1. „მარზვანს“ ერთვის კვინტლოსი და ბეღთი (გვ. 655—657); 2. კვინტლოსის შემდგენელია ანდრონი: „ესე სჯულიერი კინტლოსი მე ხ[ე]ბ[ე]დ[ა] დამიწუ-

რაჲ წულუკაძის მერაბისაჲ. ღმერთმან აბმაროს სიგრძეს შინა დღეთასა, და კარგი მისი შვილი აღუზარდე“ (გვ. 657). „უფალო, შეიწყალე ხებერე მწერალი“ (გვ. 655). 3. კვინტილიას გაანაზა წარწერები და ბანაწერები: ა. „ესე კიმერლისი შობიდჱისა პეტრე-პაულობამდე ოცთარაი ყოლ წელი“ (გვ. 655). ბ. „ამიშიდ აცამეტურებით ვიყავით. მეფე ბაგრატ თანაჲს რომ დარია. ასრე მიქუეთ, უცაურია“ (გვ. 655). გ. „ამიშიდ, კელთაშიდ იწყეეთ, ოდეს მეფე ბაგრატ თანაჲს დარია. უცაურია. ვინც იცოდე, ამას მიეყევ, და ჯუფისამდე.“ (გვ. 656).

3. (თავები) „თუსსა სეკდენბერისა აქუს დღე ლ. დღეთა აქუს ჟამი იბ, და ღამეთა ჟამი იბ. თუსსა სეკდენბერისა ა. დაწყებაჲ ინდიკტორისაჲ ახლისა წელიწლისა და წმიდისა მამისა სუმეონისი და ჴსენებაჲ წმიდისა ღმრთის მშობელისა. მწუხრი შემდგომად კანონისა. აღჲკღებთ უფალო ლაღადყოფასა, პირველსა ჴმასა. და უქცეეთ ათთა მეჯლთა ზედა...“ გვ. 659—1972.

4. „ტჯპაკონი საეკლესიოსა წესისაჲ, კეთილგანგებულისა წმიდისა და ღმრთშემოსილისა მამისა ჩ~ნისა სახაი ლავრისა, რომელი ეგრეთ იქნების სხჳთაცა ყოველთა მონასტერთა შინა პალესტინისათა. განწესებაჲ ლამისოფეისა. — შემდგომად მზისა დასლისა წარვიდეს კანდელაფტი და თაყუანი-სცეს წინამძღუარსა...“ გვ. 1974—1988.

5. „სჯნაქსარი თორმეტთა თუსთა წელიწდისათჳს, რომელი დაწყებულის სეკდენბერით თჳთ, ვიდრე დასასრულადმდე აგჳსტოსსა. თუსსა სეკდენბერისა აქუს დღე ლ. დღეთა აქუს ჟამი იბ, და ღამეთა ჟამი იბ. — დაწყებაჲ ინდიკტორისა, ე. ი. არს ახლისა წელიწდისაჲ, და ჴსენება ღრისაჲსა მამისა სჯნეონ არჩიმანდრიტისა...“ გვ. 1988—2080.

6. [ო თ ხ თ ა ე]. „სახარება მათეჲი. თავი [ა]. — წიგნი შობისა ესუ ქრისტესი, ძისა დაჳითისი, ძისა აბრაჰამისი...“ გვ. 2193—2327.

შენიშვნა: ოთხთავს ერთვის: ა. „სიძეგნელი წმიდისა სახარებისა“ (გვ.2327—2342). ბ. „თქუთა მეტყველებანი ძალთაი ღმრთისთა...“ (გვ. 2343—2354): გ. კვინტილიანი (2356—2357); სიძეგნელი — „ყოველთა წმიდათა კრებაჲსა იწყებიან ვშიო სახარებასანი, და სახარებისა სიძეგნელი“ (გვ. 2357—2358).

7. [დ ა ჳ თ ნ ი]. „დაჳით წინასწარმეტყველისა მიერ ქებაჲ. კანონი ა. ფსალმუნი დაჳითისა ზედაწორუწერელი ებრაელთა შორის. ა. ნეტარ არს კაცი, რომელი არა მიეცდაჲ ზრახვასა უღთოთასაჲ...“ გვ. 2359—2436.

შენიშვნა: 1. „დაჳითსა“ ერთვის: ა. „ესე ფსალმუნი თჳსგან აღიწერა დაჳითის მიერ და გარეშე ასეროვანთასა ფსალმუნთასა, რაჟამს ეწყო გოლიათსაჲ“ (გვ. 2436). ბ. ცხრა ჭალობა: „ჭალობაჲ ზოსჭეთ გამოსლეთისაჲ“ (გვ. 2436—2437). „ჭალობაჲ მოსჭეთ მეორისა ზედა ფსალმუნსაგანწჳმიბილე...“ (გვ. 2437—2439). „ლოცვაჲ ანნას, სამეულისა დედაჲსა...“ (გვ. 2437). „ლოცვა ამბაკომ წინასწარმეტყველისა“ (გვ. 2439—2440). „ჭალობაჲ ჴსენი წინასწარმეტყველისა“ (გვ. 2440—2441). „ლოცვა ეზეკი (!) წინასწარმეტყველისა“ (გვ. 2441). „ლოცვა წმიდათა სამთა ყრმათა...“ (გვ. 2441—2442). „ჭალობაჲ წმიდათა სამთა ყრმათა...“ (გვ. 2442—2443) „ჭალობაჲ წმიდისა ღმრთისმშობელისა (გვ. 2443). გ. „ქებაჲ ჳგრ~ისა, რათა აცთხჳდენ ყოველნი წელიწდით შინა“ (გვ. 2444). დ. „ესრეთ ჭჳსდეთ, ძმანო, რამეთუ რაჟამ დაჳითისნი კითხჳს ესრეთ უნდა წმიდასა და უბიწოსა დიდთა მარხჳათა შინა“ (გვ. 2444).

2. ანიშნეს, სავალიტლოა გასწერივ მიწერილია სავალიტლოსაჲ ავტორები: „პრესვინი კ~ლელი“ (ქუთნდიდელი) (გვ. 310, 319, 292); „სტეფანე“ (გვ. 332); „თეოფანე“ (გვ. 338); „თეოდორე“ (გვ. 343); „იოსებ“ (გვ. 345) და სხვა.

3. სეინაქსარის ტექსტის ანიშნეს სინგეროდ მიწერილია ქართული საეკლესიო პრაქტიკის თავისებურებათა ამსახველი შენიშვნები (გვ. 2001, 2002, 2081, 2083, 2085, 2097,2102, 2103, 2105, 2106, 2113, 2118, 2119, 2120 და სხვ.).

4. ხელნაწერის დედანი დაბინძებული ყოფილა, ვინაიდან ხელნაწერში ალაგ-ალაგ ცარიელი ადგილებია დატოვებული (გვ. 589, 632, 1477, 1478, 1479, 1481, 1562, 1563, 1571).

**ანდერძები:** 1. „ღმერთო, მოიკსენე ცოდეილი ამისი დაწერი ნიკოლოზ, ან და კრწა“ (გვ. 328).

2. „ქრისტე, შეიწყალე ორთავ ცხორებასთა შინა წულუკიძე პატრონი მერაბ და წარმართე ძეთა მისთა (!) გიორგის, ოთარსი ესაზელსა შენსა“ (გვ. 402).

3. „ღმერთო, მოიკსენე ამ წიგნის ხუცებად მხრიალი ნიკოლოზ“ (გვ. 652).

4. „ღმერთო, ფიცევე ორთავე შინა ცხორებასა ჯუანშერ ნემსაძე დავით და სოფიოსთვის არს ესეწერები მისი, ან, უფალო“ (გვ. 659).

5. „უფალო ისუ ქრისტე, ღმერთო ჩ'ნო, დაიცევ ორთავსა შინა ცხორებასა ცოცხლით, დღეჩრდილობით ჴენითა მიტროპოლიტი დავით ნუსაძე და ამბორე თვე ესე სიხრიელეს და [დ]ღეგრძელ ორბიშით მას სოფლ[ო]სა, აბრამან, ისაკ... შინა დაამკვდრე სული მისი, ან და კრწა“ (გვ. 733).

6. „ღმერთო, შეიწყალე ფრიად ცოდეილი და ყოველთა კაცთა უნ[არ]ესი[ე] უცებად მიწრეული ასათიანი... დაუმკვდრე მაჩა-დედათა... შენდობით მომიწყენა... [კ]აცეთ მოყურებან ღმერთმან. ან. რ.“ (გვ. 733).

7. „ღმერთო, შეიწყალე წულუკიძე გიორგი და ცოდეანი მისნი შეუნდვენ, ან“ (გვ. 1564: იგივე)—(გვ. 1735, 1187, 1564).

8. „ღმერთო სამებით დიდებულო, ანგელოსთაგან ქებულო, ღ'თებით მიუწდომელო და ერთარსებით ცნობილო, მამა-ძისაგან თაყვანის-ცემულო და ძო მამისაგან შობილო, შეიწყალენ და ცოდეანი მისნი აღიწერენ წულუკიძეს გიორგის, ოთხელი ბოსლად ხარ და განსვენდ დიდებულთაჲ შენთაჲ, ან“ (გვ. 1972).

9. „ღმერთო, შეიწყალე ცოდეილი, ამ ეკლესიის დამწერი, მ'ღდელი მახარობელი, უსამართლოდ ხალალობებული. ცოდეილს ჩემს სულს მაშინც ნუ გამოჰკი, ვინც ცოდეილისა სულისა ჩემისათჳს შენდობაჲ ბრძანოთ, ღ'მრთისაგან და ყოველთა მისთა წყმენთაგან თქ'ნცა შენდობილი იყვენთო“ (გვ. 1972).

10. „ღმერთო, შეიწყალე ცოდეილი მახარობელი, ან“ (გვ. 1860).

11. „ღმერთო, შეიწყალე ცოდეილი დავით, ან“ (გვ. 1988).

12. „ღმერთო და მისო უბინოვ მშობელო, და პოპორმენტო სიუფლენო წმიდანო, მიქაელ და გაბრიელ მთავარანგელოზნო, მიხეო მთქმარო, ღაჳწიოთ შემოსილო მთავარ-მოწამენო ვეორგი, და ათანტანო გუნდნო, ანგელოზნო წმიდანო და წმიდაო ნაკოლოს მღვდელთმშვილოსო, და ამ ტაძრისკონი წმიდათ მაფლო, მეოხ, მეცველ და მფარველ ცქვენი ორსავე შინა ცხორებასა, და წყენისა წყალობისასა ღირს ყავ, და სასუფეველი ცათა დაუმკვდრე და ცხონებული ნაწილსა დააწყენე ადგილსა ნათლისასა, და ადგილსა განსასუფრებელსა დაამკვდრე სული გიორგი წულუკიძისა, ან, ბ'ნ. ა'მ და კირიელეისო“ (გვ. 2080).

13. „დიდებაი ღ'მრთისა, სოტ[ე]ლ-ყოველ[ს]ა ჯ'ოლისასა. მე წულუკიძემან მერაბ ვიგალენე და ვიეტკ'ბოდენე, წ'ნება ესე შევ[ა]ქმენ და გავკ[ე]ნე წ'ნიერ[ა]ნ ჯ'ოლ[ი]ანი ყოველითურთ სრული და უნაკლულო, და შეესწორე ზ'ტევენ დასუნ-ნებულს მაცხოვარს ჩ'ნად სადღეგრძელოდ, სრული და ჯ'ოლისა ჩ'ნია სათნად და ძ'ნთა ჩ'ნთა ჯ'ოლისთ[ვ]ის შემწ'ობ[ა]ვის. აწ ვინცა ჯ'ოლ[ი]სა ტ[ა]ძ[ა]რ ეკ[ე]ნ[ე]ბ[ა]ნ ეს ჩემ[ა]ნ შეწი-ოტი ჯ'ულ[ი]ანი ზ'ტევენ მაცხოვრის ჯ[ა]ნ[ა]ნ[ა]წ'რის და ჯ[ა]ნ[ა]ზ[ა]ის, ან ფიცმან და ანუ მცირემან, მას მეორედ მოსლვას, ოდეს ქრისტე მსაჯულად დაუდგების ჯ[ა]ნ[ა]ნ[ა]ზ[ა]ე ადამიანის, ვაშინ ჩ'ნ მაგივრად ჩ'ნი ცოდეის პასუხი ან მისცეს ქრისტეს მეუღუს, და ჩ'ნი ცოდეა მასდასაჯ[ა]ვ[ა]ს უფალმან. დამამტკიცებელი ამისი ღმერთმან აკურთხოს და მოსწყალეს ამისი ღმერთმან მოაწიოს. შეიკრა წიგნი ესე ჯ[ა]ნ[ა]ნ[ა] ქორონიკონსა ოჯდ, თთხს[ა] ოცდა ოთხსა“ (გვ. 2192).

14. „ღმერთო, შეიწყალე ამ წიგნის შემკოსებელი წულუკიძე მერაბ. მრავალ-ჟამიერ ყოს უფალმან ღმერთმან იესუ ქრისტემან, ან“ (გვ. 2355).

15. „ღმერთო, შეიწყალე გიორგი წულუკიძე და მეფლეც მისი, ძე და [ა]სული, ვამე. ცოდეილმან და ღირსმან ამის უკეთესი არ ეიცოდ. რაც რომ გამეწყობოდა, ჩ'ი საცდაო არ დამიკლია, დედოშიდ(!) ბეერად წაშლილი იყო. სამი თვენი თვდღისე ბაღლეს დაწერ[ი]ე. ღმერთმან შეიწყალოს ვინც მ'ი(!), ღმერთმან ო'ქნე მოგისწენოს“ (გვ. 1186).

15. „ჭ. ღმერთო, იესუ ქრისტე, ყოველად წმიდაო ღმერთის მშობელნო, შეიწყალე წულუკიძე მერაბ, ჯერ კიდე აცოცხლე, ადღეგრძე, ა[მ]“ (გვ. 2359).

16. „ღმერთო, შე[ი]ნ ამ დავითნის შეჰკობელი წულუკიძე მერაბ, მრავალჟამიერ ყოს“ (გვ. 2436).

17. „ღმერთო, შეიწყალე წულუკიძე მერაბ“ (გვ. 2444).

**შენიშვნები:** 1. „შეულამპნ მისნიე და ნუ დაუწყევი“.

2. „მოისენე, უფალო ღმერთო, სასუფეველს შინა შენსა ჩიჯავაძის ქალი ანაჲ და ცხონებულთა ღირს ყავ, ა[მ]ნ. ჴუანენო და ძმანო, ვინცა ამა წუთისოთა მარხვანთა მიეწიმთხუენეთ, ჩიჯავაძის ქალს შენდობასა პრძანებდით, იმისთჳს რომე ქრისტიანი და ჩუ[ე]ნი კაცის პატივის მცემელი იყო და ამის წყრომისგან ჩემზედა ბერის ირჯუბოდა“ (გვ. 445).

3. „ძალი მოკიდოდა და მან წაამწყრეინა, საფდარში ეიყვდე“ (გვ. 550).

4. „ჭ. ამა ჩიქლაძემ ჲიორგიმ წყუილმან ცხენი მომპარა. ჩემი ცხენი ყოთხოვე და მეც გამლაბა. ჯვარცმაო ქრისტესო, დღე მოგემოყლე და იუდასტრო განსაკუთრებული დიდებულის ჯვარისაც მადლს. იყვნეს ცოლი მისი ქეთინე და შვილი მისი ოთარ, ა[მ]ნ. ქრისტეს ჯვარცმის მადლს, ვინცა ეს წიგნი ნახოთ, გიოთხოვ ჩაჩქლაძე დასწყეველეთ. გურული ჩიქლაძე არის, ღმერთმან დასწყეველოს“ (გვ. 587).

5. „ღმერთო, შეიწყალე ცოდველი ასათიანი იესე“ (გვ. 675).

6. „ამ გულანის წერაზედ ჩიჯავაძის ქალი ანიკა კარგად ეცნ გაწყობდა, ღმერთმან აცხონოს“ (გვ. 990).

7. „მოიხსენე, უფალო ღმერთო, სასუფეველსა შენსა და ორსავე შინა ცხორებასა ჩიჯავაძის ქალი ანა, ვინც შენდობით მოიხსენოთ. ღმერთმან თ[ა]ნც მოგიხსენოს, ა[მ]ნ, ა[მ]ნ, ა[მ]ნ, დ[ა]“ (გვ. 2119).

8. „ამ გულანის წერაზე და შეკერაზე იოანე შარაბიძე იყო მეცნიერი და ღუნის არ გვასულებდა. ღმერთმა, და რაც ამ გულანში წმიდანი სწერია, სინანული დაცალოს და მერმეი სასუფეველი დაუმკვიდროს“ (გვ. 2355).

10. „ყოველად სამღდელო მიტროპოლიტი იოვანე ცაგარელი, თქვენი ფერხთა მტკერი“ (გვ. 2115).

11. „დროსა მისის განგეობისა მღუდელ-მონაზონ იოანე ასათიანისასა გულანი ეს კეთილი ნაწერი, დიაზ, შვენიერად ყოფილა შეკრული რეა წიგნად, საწელიდან: გულანი, სახარება-ხ[ა]მ[ა]ტ[ი]კ[უ]ლი, დავითნი, მარხვანი, ზატიკი, პატაკლიტონი და ტაბ[ა]კ[ა]ნი, — რომელიც დაწერეულია და თკა-თკი წიგნებად შეუკრეკინებია მას განმგებელსა, — საწელიწდო თვენი ორ წიგნად, და სხვანი თითეული წიგნებად. ფრიად განსაკუთრებელია, რათ ანება ამის დარღვევა. წიგნები ესე მოს[ჭ]ილეთია დიაკონთაგან ცუდის ვმარებისაგან მისეული ფრთად სიწამებითრეში. ამის გამო სულითაც უწყუნდი ესეგუნიერის სასარგებლო ძეწლის კეთილ-მარხენჯნლთა კაცთაგან ნაღეაწრისა და სასარგებლო მონასტრის წიგნისა გაფუჭებისა, ამის ძლით ფსითხოვე მღუდელ-მონაზონს ამაგე მონასტრისას სიმონს კეღაბლავე წიგნის ამის ერთად შეკერა, თუმცა ძლიერ გაგუძნელდა შეერთება ამა წიგნებისა მისთვის, რომ ცალკალეკ რომ იყო, უსწორ-მასწორი იყუნენ... და [რომ]ორ[ც] იყო, განეკეთილებინე და ერთად შეეკერენე. გარდა სამოციქულო და პარაკლიტონისა, ვინადგან ეს ორი წიგნი სტანების ნაბეჭდი იყუნენ. რასა ზედა ჴსითხოვ ყოველთა მონაზონთა ამის მეფრისეთა, არ ინებონ ამისი ბანი დარღვევა, რამეთუ ესე ჭეშმარიტი და ბრძენთა კაცთაგან ერთად მისთჳს აღუწერიათ და შეკრაფსთ, რომ ნუ[ვ]ვე დაიკარგოს, გინა ცალკალეკ წიგნებად უბრალოთ ხმარებისაგან გაფუჭდეს, და ესე არს დიდება მონასტრისა და... ძნელ საქმე მოსაპოვნელი ესეკაი ბეღით ნაწერი წიგნი; და ხა[ნ]ს] სიფრთხილე ხმარებაში, ყოველთა აქაურთა წინამძღვართა და ძმათა, რათამცა იქონიონ მზედგულობა ამა წიგნის დაცვისათჳს. 1862 წ. წინამძღვარი სიარმის მონასტრისა იღუმენი კირილე“ (გვ. 2445).

12. „ეს სალმრთო წერილი ეკუთვნის სიარმის მონასტერსა, კირილე“ (ზემო ყდის სიცივე ფურცელი).

## 57

### ანტონ I, თვენი. 1779

820 ფ.; 32×21; ქაღალდი; ნუსხური, დასაწყისება და მთავრული ასოება სინგურით-ნაწერია ორ სვეტად; ტყვეგადაკრული ტეიფრული ბის ყდა; ზემო ყდახე მედალიონში ამოტეიფრულია ნათლისღების სცენა; ქვემო ყდახე — წმინდა ვაორგი: ყდა დაზიანებულია; დაზიანებულია ფ. ფ.: 7, 817; ამოცვენილია ფ. ფ.: ზემო სავეკი, 1—7; დაფენილია: 7r-v, 805r-v, 818r—820v; გადამწერი — სიონის დეკანოზი ნიკოლოზ (817r); მოამგებელი — დადიანის ასული საქართველოს დედოფალი დარეჯან (804v); 1779 წ. (804v); მარტვილის წიგნსაცავის ძველი სინშენტარო № 24.

[ანტონ I, თვენი]. „თუესა სეკდენბერსა აქუს დღე ლ. — პირველსა დღესა დაწყებაჲ ინდიკტიონისაჲ, ესე იგი არს ახლისა წელიწუდისა და ჴსენება ღირსისა მამისა ჩ~ნისა სიმეონ მესჳსტისა არხიმანდრიტისა და დედისა მისისა მართასი, და კრება ყოველად წმიდისა ღმრთის მშობელისა, რომელი იყო მასიანეს და წმიდისა მოწამისა აითაღესი, და წმიდათა მოწამეთა მ დედათა, და წმიდისა ამმონა დიაკონისა და მოძღუარისა მათისა, და წმიდათა მოწამეთა კალისტე, ეგოდი და ერმოგენისი და მოყუასთა მათთა, და ჴსენება მართლისა ისოსი, ძისა ნაეესი. მწუხრად — ნტარ არს კაცი. ჲ აღსავალი. ხოლო უკუეთუ არს შაბათი, წარვიკითხებაჲთ კანონსა სრულიად. უფალო ღაღადყავსა ზედა აღვიღებთ მუქლთა ი და ვჳალობთ დაღებელსა ინდიკტიონისასა გ, ჭშ ჲ. ზეცასა განწესებულთა. — თავადისა ქრისტეს ღმრთისა მოძღურებისა მიერ ლოცუა გვისწაეიც ჩ~ნ ყოველთა დღეთა ცარეთ მიმართ ჭმობად.. “ 8r—804v.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერი წარმოადგენს ანტონ I-ის მიერ შედგენილ „თვენს“.

2. ხელნაწერი შეიცავს 4 თვის მასალას (სექტემბერი — დეკემბერი).

3. „თვენს“ წინ უძღვის ანტონის წინასიტყვაობა. 1r—6v (შდრ. ჯ. ყაუხჩიშვილი, ანტონ კათალიკოზის სალიტერატურო მოღვაწეობიდან, 1914, გვ. 1—14).

4. „თვენს“ ერთვის: „ლმრთისსწორებლისნი რუა ჴმანი ზედა აღდგომისა“ (806r—817r).

5. „თვენის“ დასარჩენი თვენი იხ. მოძღვნო ხელნაწერებში (Q—58, 59).

ანდერძები 1. (გადამწერისა): ა. „აღიწერა ჴელითა ნ ი კ ო ლ ო ზ სიონის დეკანოზისათა. 1779ª (817r).

ბ. „ადიდეს უფალმან მრეხილეთაგან ცხოვრებითა ქართლისა და კახეთისა დედოფალი დ ა რ ე ჯ ა ნ, რომლისა ბრძანებითა და საჴსითა აღესწერე ოთხნი ესე თ თ უ ე ნ სრულიად შემკობილი ტუბაღმეთურთა მე ყოველად უღირსმან სიონის დეკანოზმან ნ ი კ ო ლ ო ზ დასაბმითგან წელთა ჳსჱ, ქრისტეს აქეთ 1779, ქორონიკონს უაჱ“ (804v).

2. (მოშვებელისა, კალიგრაფიული მხედრულით): „სამწიგნობრობამან სიბრძნის მოფარფურეულობისამან არსებითმან, ჭოროშელისამა მყოფისაგან აღწერილმან კეცის ქარტასა ზედა აღძრა მე ღ~ი ჴმითვარისადმი სიტყუისა არსებითი გონიერითა შობად სულსა შინა შობითა მესამითა, რომელი თჳის ჴუეის მორწმუნეთა სულსა შინა ტრფიალსა მისსა შობა ქრისტესი. ვინაი ტრფიალმან, რომელი საკუთარ ასულისა დავითისა არს. შენ ზესთა ბუნებისა ღ~ისკმობელისამან მის მიერისა მისდა მავანსა-ბელსა ყოველად წმიდასა მარტუილთა ღ~ის მშობელსა შემოსწირე ს ი თ თ უ ო ჳ ნე წიგნი დ ა დ ი ა ნ ის ასულმან საქართუელოს დედუფალმან დ ა რ ე ჯ ა ნ მათის უმდაბლესობის მჳის მრავალწულობად, და საოხად სულისა ჩუენისა და მიცვალებულთა ჩუენთა, და ძეთა და ასულთა ჩუენთა აღსაჩრდილად, ამინ“ (ზემო სავეკი ფურცლის v).

## 58

### ანტონ I, თვენი. 1778

689ფ.; 30,5×20,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეიფრული ხის ყდა; ყდის ზე დაბიანებულია ჭიისაგან; ნუსხური, ცალფეიანია ორ სვეტად, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; თაესპკალი 1ი; რესტავრირებულია თ ფ.: 1—6, 638, 689, ზემო სავეე ფურცელი; დაბიანებულია ჭიისაგან ფ. ფ.: 678—689, ზემო და ქვემო ყდის სავეე ფურცლები; გადაწერი — მღვდელ-დეკანოზი ალექსის შვილი სოლომონ (689ი); მოწყვეტელი — დეფიანის ასული დედოფალი დარეჯან (689ი); 1778 წ. (689ი); მარტყელის წყვრთხაცვის ძველი საინვენტარო № 25.

[ანტონ I, თვენი] „თთუესა იანვარსა აჭუს დღე ლა. პირველსა დღესა ჯოროცთა წინადაცუმთა უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესი და ჰჭსენება წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ვასილი დიდისა არხიეპისკოპოსისა კესარიაკაბადოკიისა. უკეთუ ეკლესიაი დიდისა ვასილისა არს, ეჰყოფთ ღამითიეასა მცირესა მწუხრსა. უუალო ღალდვჰაესა ზედა. დასდებელი მუხლი დ. ქმა გ. თჳთ ქმოვანი. — ქრისტე ღმერთი(!), შეიწყალე სულისა შენისა სიწმიდით, მოქალაქობითა მით შენითა, დიდებულო, ვასილი...“ 1r—277r.

შენიშვნა: 1. „თვენი“ ეროვნი: „ღუთის მშობლისა აღდგომისა რუა ქმათა ზედა“... (678r—689v).

2. ხელნაწერი შეიცავს 4 თვის მასალას (იანვარი — აპრილი) და წარმოადგენს წინა ხელნაწერის (Q—57) გაგრძელებას.

ანდერძები: 1. (გადამწერისა) „დიდება ღმერთსა. სრულმყოფელსა ყოველისა კეთილისასა. ადიდენ ღმერთმან მრობლთაენ შიჳ ცხორებაჲთა დედოფალი ქართლისა და კახეთის, ქეთილმორწმუნე და ქრისტეს მოყუარე დ ა დ ი ა ნ ის ასული დ ა რ უ ჯ ა ნ, რომელსა ბრძანებითა და სათნოთა და გულს-მოდგინებითა ეწერა წიგნი ესე. უუალო ჩემნი, რომელნიცა იხილეთ ჳსა შრომისაჲსა უღირსისა ჩემისასჲ და შეეთმილებით ჭეშმარიტსა ანე მარცჳალთა, ანე ღმრთა(!) და წერტილ ი განიმიელვით, ნუ მწყვეთ ღ~ისათჳს და შემინდეთით. უწყის ჭეშმარიტებამან, ეიპარ კეთილად, სიმკაცრით და ღამე და ღღე ჴელებაჲი გონება და გულისჴმა ყოფაჲი შეუბოდა, და რაოდენ ძალ-შეეძი, სიმართლეს ვეცადე. და სრულ იქმნა წიგნსა ზედა ესე. ქ~ეს უფალსა ეინებე და უნდა მ ღ ვ დ ე ლ-დ ე კ ა ნ ო ზ ი ა ლ ე ქ ს ი ს ა შ ვ ი ლ ი ს ო ლ ო მ ო ნ შენდობაჲ მოჳნე“ (689 ვ).

2. ანდერძი, რომელიც გამოირჩევა წინა ხელნაწერის (Q—57) მომგებელის ანდერძისა (ზემო ყდის სავეე ფურცელი).

## 59

### ანტონ I, თვენი. 1778—1779

675 ფ.; 31,5×21; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეიფრული ხის ყდა; ზემო ყდაზე მოვარაყებულ მედალიონში ამოტეიფრულია ნათლისღების სცენა; ქვემო ყდაზე — წმინდა გიორგი; ყდა დაბიანებულია; ამოვარდნილია ფ. ფ.: I. II, 1, 180, 222, 238, 310—317; დაუწერელია ფ. ფ. 672—675. II; მომგებელი — ქართლ-კახეთის დედოფალი დარეჯან, დადიანის ასული (Iv); [1778—1779 წ. წ.]; მარტყელის წყვრთხაცვის ძველი საინვენტარო № 26.

[ანტონ I, თვენი] „დღესა მაისსა აჭუს დღე ლა. პირუელსა დღესა წმიდისა წინასწარმეტყუელისა იერემიასი. დასდებელი წინასწარმეტყუელისა, ქმა ჳ. — უფალო, დალაცათ. უუალო, უპირატეს დაბადებისა უწყოდე წენ იერემია...“ 1r—658v.

შენიშვნა: 1. „თვენს“ ერთვის: „ლუთის მწობელისანი აღდგომისა რუა ქმათა ზედა. ქმა ა“ (659r—671r).

2. ხელნაწერი შეიცავს 4 თვის (მაის — აგვისტოს) მასალას.

3. „თვენის“ დასაწყისი იხ. ჩიხა ხელნაწერებში (Q—57, Q—58).

4. ხელნაწერის ყადაღნური და გადაწერის თარიღი არ ჩანს. ხელნაწერს ყათარიღებო წინა ხელნაწერების (Q—57, Q—58) მიხედვით.

5. მოხეცების ანდერძი (IV) ზუსტად იმეორებს წინა ხელნაწერების ანდერძებს.

მინაწერი: „ესე თჳნი მარტჳლი თა ღ-თის მწობლის არის, აღდგი“ (675v)

## 60

### სადღესასწაულო. XVIII—XIX

489 ფ.: 30,5×20; ქაღალდი; ტაეგადაკრული ტყავფრული ხის ყდა; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ჭიისაგან დაზიანებულია ყდა და ფ. ფ.: 1, 1—5, 485. 486.; დაზიანებულია და რესტავრირებულია ფ. ფ.: 1—7, 14, 188, 190—195, 211—217. 237—251, 253—257; მელნისაგან დაწერილი და დაზიანებულია ფ. ფ.: 414—433; გაჩხინა ჭეკრნიშვილი; ამოცვენილია ფ. ფ.: 6, 197, 198; [XVIII—XIX ს.ს.] მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 27.

[სადღესასწაულო]. „თუსსა სეკდენბერსა აჳსს დღე ლ. — პირველსა დღესა დაწყება ინდიკტიონისა, ესე იგი არს ახლისა წელიწდისა, და წსნება ღირსისა მამისა ჩ-ნისა სჳმონ მესჳსტესა და აოხიშანდრი[ტისა] და დედისა მისისა შართასი, და კრება ყოველად წმიდისა ღმრთის მწობელისა, რომელი იყო მასიანეს...“ 1r—480r.

შენიშვნა: ერთვის: ა. „თუ რომელნი და რაოდენნი დღესასწაულისა დღენი დაწერილ არიან წიგნსა ამას შინა“ (481r-v).

ბ. „ღმრთისმშობელისა მეტლნი აწ და მარადისნი დასუებელთა, სტიქარონთა, ტროპარითა და წარდგენითანი...“ (482r—485v).

## 61

### სადღესასწაულო. XVIII

276 ფ.: 18×13; ქაღალდი; ხის ყდა. ზემო ყდა მოცილებული აჭუს; დაშლილი; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; გაჩხინა რეფულებრივი პაგინაცია, გ-ფი აღნიშნულია ორი რეფული ზედიზედ; ნაკლული რეფულებია: ა, ბ, გ, კ; აკლია რეფულები: ი0, ა0 რეფულის ერთი ფურცელია შეწორცხენილი; ხელნაწერი შეიცავს ლ3 რეფულს; გადაწერი — ცოდეილი თოხა (1264); [XVIII ს.] მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 28.

[სადღესასწაულო]. „თ-ა სეკდენბერსა აჭუს დღე ლ. დღესა აჭუს ჟამი იბ და ღამესა ჟამი იბ. თ-ა სეკდენბერსა ა. გჳრგჳნი წელიწდისა, დაწყება ინდიკტიონისა...“ 1r—270v.

შენიშვნა: ერთვის: „ჩასართავი საუფლისა დიდისა და ღმრთის მწობელისა დღესასწაულთა, ითქმის ო გალობასა ზედა“ (271r—273v).

ანდერძი: „ქრისტე შეიწყალე ცოდეილი თოხა ა-ნი“ (186v).

მინაწერი: „მოიკსენე, ღმერთო, ა ე ტ რ ე ა ა ტ ა რ ი ძ ე და მეუღლე მისი, ა-ნ და კ-ნი“ (143v).

## 62

### კრებული. 1807

464 ფ.; 22,5×17; ქაღალდი თეთრი და მოლურჯო ფერისა; ტექსტადაკრული ტეხილი ხაზი ყავა წესაკრებით; კალიგრაფიული წერილი ნუსხური, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ჯაჭვნი ჯარგად მოხატული სახედაო ასოები; გადაწერილია ორი სხვადასხვა გადაწერის მიერ; ტიტულოვანი ანუ მარჯვენა გადაწერილია ოსე გაბაონის მიერ (416v) ცაგერელ მიტროპოლიტის იოსებ დადიანის შეკვეთით (416v) 1807 წ. (416v); გაჯრილი პერგამენტში; ხელნაწერის მოხუც ნაწილი გადაწერილი უმდაბლოს გიორგი მდივნის მიერ (შდრ. ხელნაწერი (.)—63.ს); მარტყოფის წიგნსაცავის ძველი სანომენტარო № 29.

„შაბ^თობა (!) დიდაა მწყობრსი ზედა შემდგომად დასაწყებელის ფსალმუნისა. ჩვეულებისაებრ, სტიხოლოგია ფსალმუნისა (რომელი იქმნების პირველი კანონი), უფალო ღაღადყავისა ზედა აღვლებთ დასდებელთა ი..." 1r—67v.

შენიშვნა: 1. ტექსტი შეიცავს 8 ხმაზე დაწერილ აღდგომის საგალობლებს.
2. ტექსტი ბოლომდეა.

[სადღესაწაულო]. „დღესა სეკდენბერსი აქუს დღენი ლ. პირველ^სა დღესა დაწყებაჲ ინდიქტორისა, ესე იგი არს ახლისა წელიწდისა და სხენება ღირისა მამისა ჩ^ნისა სამეონ მესვეტისა..." 70r—287v.

„ტროპარი ორმელ არს სამსაგალობელი. წმიდათა მპყრობელი შეწევნებელისა შედგისა თჳსისა. კერიაკესა, რომელსა იკითხუს სამღუდელო და წმიდა სახარება, იგივე მეზუმრისა და ფარისეველისა..." 288r—459r.

„მთოგარისა მსრბოლობა.—ყოველსა მთოვარესა აქუს დღე ოცდაცხრა..." 459v—461v.

ანდერძი გადაწერის ოსე გაბაშვილისა: „ესე შემოკლებული მარხუაჲი მათმან ყოვლად უსაშინელებელიობამან ცაგერელ მიტროპოლიტმან იოანე, ძენან დადიანისა კაცისამან, აღმაწერინა მე, ყოველად ღირსისა მღუდელსა ოსეს, ძსა ზაქარიაჲ მოძღურის გაბაონელისაჲსა, და ვითხოვ შენდობასა ყოველთა აღმომკითხველთა მიერ, თ^ა იელისა ი, ჹ^ვს აჲა ჩჯზ^ (416v).

მინაწერი: 1. „1850-სა წელსა მოვიღე წიგნი ესე ძნისა ჩემისა პატრონისა იოანე დადიანისგან მე, ეგნატე ეპისკოპოსმან ჭყონდიდელმან ანტონიმ, და რომელს ეკლესიასაც ჰქონდეს ესე წიგნი იმ ეკლესიის გამოსახუას, შეჩუნებული იყოს ღუთისაგან". ეგნატე ეპისკოპოსი მუნიერეთისა ჭყონდიდელი ანტონი დადიანოვი" (452r).

2. „მეზობი მისი მაღალ ყოველად სამღდელოების ტუალის ცაგერელ მიტროპოლიტის იოანე დადიანის ძისაგან სახსოვრად მის მიერ ჩემდამო განწერილისა მეგობრობითის სიყვარულისა, წელს 1816, აგვისტოს 14. ნიკოლაჲ დადიანოვი" (68r).

## 63

### პარაკლიტონი. XVIII—XIX

136 ფ.; 22,5×19; ქაღალდი; ხის ყდა; წერილი კალიგრაფიული ნუსხური, ნაწერია ორ სვეტად; დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; თავსამკაულები: 1r, 20v, 37v, 52v, 70r, 88r, 104v, 120r; ხოჯ ადგილს დასწყისები გრეხილი ასომთავრულით; გადაწერი — მგრეკალი გიორგი გიორგის ძე (134v); მომკვეთილი — დადიანი გრიგოლი და თანამეცხედრე მისი მუეის ასული ნინო (134 v); გადაწერის ადგილი — თაკვერი

(134v1) დაწერილია ფ. ფ.-ზ 135—136; ამოკვეთილია ფ. ფ. I, II; [XVIII—XIX ს.]; მარტვილის წიგნსაცავის ძველი საინვენტარო № 30.

„პარაკლიტიკოს, რომელ არა შესაძედრებელი ...ბელი თავსა შორის თჳსსა შემსგავსებულისა აკოლუტიასა. შაბათსა წირვასა. მცირე მწუხრი სტამბის პარაკლიტთანა შინა ჰბრძოლ, ხოლო დიდსა მწუხრსა ზედა, შემდგომად დასაწყებელი ფსალმუნისა, ჩეულებისაებრ სტიხოლოგია ფსალმუნისა (რომელი იქმნების პირველი კანონი)...“ 1r—134v.

**შენიშვნა:** სათაური დაწერილია გრაფილით ასომთავრულით. სათაურის ბოლო სიტყვა არ ამთავრებია.

**ანდერძები:** (გადაწერისა) 1. „ვინმეცა ძეძრო მწერალსა ჩემი ცუდანიც მას მეგრგლეთასა, და ვიყავ რაჲ ხელოვან წერილობისა, უცდემელ ფუასა, რომელსაც ეიერ აპარობებოდა ყოველივე ოდეშ-ლ-ეგნეტეში და სვანეთა თანა აფხაზეთი. და მეორედ პერობისა შემდგომად, ოდეს განვაგებდა კეთილად გამმეტებელი, კეთილ-მოწყალე დავითანი გრიგოლ, მას ქამსა ეულსმოდგინებისა მიერ მათისა მებრძანა მე, მოსაა მისსა, საღ-თოსა ამის და ნუგეშინის-ცემითისა პარაკლიტონისა აღწერაჲ. ხოლო ოდეს მებრძანა, მიერითგან აღვსწაულე და დავდევე თავსა შორის ჩემსა შორსა არა მცირედი და ჯერეთ განეცდებელნ მებრ აღწერისაჲსან ვიწყე ნუგეშინის-ცემითი ესე თჳთ მხოლოსან, თჳნიერ მეორისა წყნეულისაჲსან, ჴარნა ხოლო მხოლოსა ღ-ისა და ძისაჲ ჩ-ნისაებრ სოპრთილსა და ჯანქეთილებისა ეგულებე, და როგორცაა ახალი პარაკლიტონი მითხრობდა, ეგრეთ ვწერდი. ჴარნა ვინაჲთგან მეთოთ ჴრს ბუნებაჲ კაცობრიჲი, იხილეთ თუ შეცთომა, შემინდეჲთ სიყვარულისათჳს საღ-თოსა, რომლისა მიერ თქ-ნეცა მოიგოთ ცხონებაჲ თ-ნიცა შენდობა დღესა მას სატყჳსა ჴენისასა საშინელთა მასჯულისა მიერ“ (134v).

2. „ბრძანებითსა კეთილშსახურისა დ ადიანისა პ რ ი გ ო ლ ი ს ა თ ა, დროსაე თანამემცხედრისა თჳსისა კეთილშსაურისა და უმაღლესისა საჭართველოს შეფის ასულისა შ ე ფ ი ს ა ნ ი ნ ო ს ა და კეთილმორწმენეთა ძეთა და ასულთა თჳსთანა აღიწერა წიგნი ესე ნუგეშინის-ცემითი, რომელ არს პ ა რ ა კ ლ ი ტ ი კ ო ს ი, პალატსა სამეფოსსა თ-ა ქ ე რ ს, ქელითა მდივნი გ ი ო რ გ ი ძე მდივნი გ ი ო რ გ ი ს ა თ“ (134v).

**მინაწერები:** 1. „1850-სა წელსა მივიღე წიგნი ესე ძმისა ჩემისა პ ე ტ რ ე ნ ი კ ო ლ ა ო ზ ი ს ძის დ ა დ ი ა ნ ო ს ი ს ა გ ა ნ მე, ეპისკოპოსობან ჴ ყ ო ნ დ ი დ ე ლ ო ბ ი ს ა ნ თ ნ ი ნ ო ს, და ჩემგან ყ ა ლ ე ბ ი ს ა თ ვ ი ს მე დ ე ვ ი ს ი ნ ო ს, ეგზე ეს წიგნი იმ ეკლესიას გამოატყის, შეჩუნებული იყოს ლუთხისაგან. თჳით ხელითა ჩემითა ვამტკიცებ წარწერილობასა ამას ჴ ყ ო ნ დ ი დ ე ლ ი ა ნ თ ნ ი ნ დ ა დ ი ა ნ ო ს ი“ (134v).

2. „ეს პ ა რ ა კ ლ ი ტ ო ნ ი ხელნაწერილი მიბოძა მისმა უმაღლესობამ[ა] ი ე ბ ე თ ი ს დ ე კ ო ფ ა ლ მ ა მ ა რ ი ა მ ე, წ ა რ ე თ ვ ე ლ ს გ რ ი გ ო ლს, წელია ქრისტეჳსით ჩ ყ ო, მაისის ა-. (Iv).

3. „და მე გ რ ი გ ო ლ წ ა რ ე თ ვ ე ლ მ ა მიეცი ეს პ ა რ ა კ ლ ი ტ ი კ ო ნ ი ოდიშელს მღვდელს ი ა ხ ლ ა ქ ს დ ა ვ ი თ ს, და ვინცა მძღარებით მისტაცოს, იყოს შეჩვენებული და წყეული და კრული თჳთ გრიგორსაგან. გ რ ი გ ო ლ“ (აქვე ბეჭედი Iv).

4. „ეჟიდე ზემოხსენებული მღუდელისაგან სათანო სახმარად, ნ ი კ ო ლ ა ი ძ ე დ ი ა ნ ო ს ი“ (Iv).

## 64

### ცისკრისა და ჟამის განგება. XVIII

81 ფ.; 21,5×15,6; ქაღალდი; ნაჭერგადაკრული მტკაოს ყდა; ნუხსური, დასწყისები და მთავრული ასოები სინუკრით; დახიანებულია ფ. ფ. 53—54, 56, 58—63; [XVIII ს მარტვილის წიგნსაცავის ძველი საინვენტარო № 31.

[ცისკრისა და ეამის განგებაჲ. „დიდსა მწუხრსა ზედ. ქრისტე აღდგა. ვითარცა არს ჩუენულება და ესრეთ პირველ დასწუები ფსალმუნი: აყოთხევს სული ჩ~ნი უფალსა...“ 1r—81v.

წუდება. „...და წმიდათა მამათა ზედა **3** გალობა...“

**მინაწერები:** ზემო და ქუემო სიაც ფურცლებზე.

## 65

### კონდაკი. 1811

112 ფ.; 27×18,7; ქაღალდი; მწუხრი ხაზერდგადაკრული ხის ყდა; წესხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ნაწერია ორ სვეტად; ამოკვეთილია ფ. 6; დაწერილია: 40r-v, 78v, 79r-v, 109r—111v; გადამწერი — გიორგი (108v); მოგებული — ცაცერის მიტროპოლიტი იოანე, ძე კაცია დადიანისა (108v); 1811 წ. (108v); მარტვილის წოგნისაცავის ძველი სინაწულარო № 37.

„სალმრთო წირვა წმიდისა იოანე ოქროპირისა. წესი სამღუდელთმთავროს ლიტურღიისა და სამღუდელონი ჴელდასხმანი. — ოდეს ინებოს მღუდელთმთავარმან შეწირვა უსისხლოსა მსხუერპლისა, შემდგომად ცისკრის გამოლოცვისა...“ 2r—108v.

**ანდერძი:** 1. „განსრულდა წესსა ქრისტესითა ჩ~ა, თთესა მაისსა ა~“ (108v).

2. „ჲოვსებერძინე კონდაკი ესე ცაცარელ მიტროპოლიტმან იოანემ, ძმასნდ დადიანისა კაციასამან, მწერალს გიორგის, რომელიც შენდობას ვსთქუნეთ ყოველთაგან~“ (108v).

**მინაწერი:** „მოიწყე, უფალო, მეფე სოლომონ,
მიტროპოლიტი ანტონი,
ხონოწყნიდელი იოანე,
მღდელმონაზონი ვასილ,
წინამძღვარი თეოდოსი,
წინამძღვარი სიმონ,
წინამძღვარი იოანე,
მღუდელი დავით,
მოსა ღ~თისა გაიოზ,
არხიმანდრიტი წიკოლოზ,
მღუდელ-მონაზონი ამბროსი,
ბერი სერაპიონ,
წინამძღვარი სერაპიონ,
დადიანი კაცია,
დედოფალი ანნა,
დადიანის ძე გიორგი,
დადიანის ასული ხვარამზე,
დადიანის ასული მზეხათუნ,
ცრისთავზს ასული ანასტასია,
ყრუაშვილი ხოსია,
მზეკელი ღ~თისა მაკსიმი,
მზეკელი ღ~თისა ევდემე.
მზეკელი ღ~თისა შარიმა ბარ,
მზეკელი ღ~თისა ელისაბედ.
ყოველად ჩუენა სალიტისა მსხურპლისა შეწირველნი, გვეწერებით (!) წ~ისა ღირსებისა თქუენისა მიერ, რათა არა დატეხებულ იქმნეს მოსსენებასა შინა თქუენსა სახელისაჲსა მასაც ზეცაშიეგნებულ კაცთმოყუარებასა მოპარნი ესე მოსაბრუნებულნი“ (112r)

## 66

### წირვის წესი. XVIII

116 ფ.; 31,5×19,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული, ტეხფრული ხის ყდა; წესხური დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით, ნაწერია ორ სვეტად; ამოკვეთილია ფ. ფ.: 6, 7, 14, 22; ქაღალდი ჭიისგან ხრის დახიხნებული; სათაურები დაწერილია ვარეგილა ასომთავრულით; [XVIII ს.]; მარტვილის წოგნისაცავის ძველი სინოწულარო № 34.

„წესი სამღუდელოსა და საღმრთოსა წირვისა წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა.—ვითარ ჯერ-უჩნს წირვა პატრიარხსა, მსგავსად შემდგომთა მღუდელმთავართა...“ 1r—116r.

შენიშვნა: ხელნაწერში ჩადებულია ერთი ფურცელი ნესტორი ტექსტით: „ცხელ-სპმნის ზედა დიაკონისასა.“—სალმთო მადლი. რომელი ყოველდღე უხლურებათა ჩუენთა ჯუარებს..“ (116r).

ანდერძი: „აღსრულა და სრულ-იქმნა სალმრთო წირვა წმიდისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა, ჯოისტე ადდე ორთავე შინა ცხორებათა და კეთილად აქმარე, რომელმანცა ჴელად მიიღოს წიგნი ესე..“ (სახელი საკანგებოდ ამოუფხეკიათ) 50 v.

## 67

### სალმრთო მსახურება. XIX

I—IV—55 ფ.: 21×17; ქაღალდი: ტკეცვადაკრული ტრეფრული ბის ყდა; ნესტორი, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინჯარით; დაუწერელია ფ. ფ. I—IV, 52—55; თავსამკაული—1r; [XIX ს.]; მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო №: 35.

„სალმრთო მსახურება წმინდათა მოციქულთა მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა იწყების ესრეთ: დიაკონმან,—გეკადრების.—ბლაღოსლოვი ელადიკო. მ~ღ—ბლაღოსლოვენო ცარსტუო ო ტცა ი სინი...“ 1r—51r.

შენიშვნა: სალმრთო მსახურება შეიცავს რუსულ ტექსტებსაც, ჭართული ტრანსლიტერაციით.

## 68

### ჟამის წირვა. XIX

93 ფ.: 26×19; ქაღალდი: ტკეცვადაკრული ტრეფრული მუყაოს ყდა; ქვემო ყდის მუყაო გამოცლილი აქვს. ზემო ყდის საცავად ყვითელი აბრეშუმია გამოყენებული; ნესტორი, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინჯარით; ტექსტის უდიდესი ნაწილი (16—93 ფ. ფ.) დამწვარი და დახანძრებული მელნისაგან; ამოცვენილია ფ. ფ. 92, 93; [XIX ს.]; მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 36.

„წესი სამღდელოსა სალმთოსა ეგჳის წირვისა წმიდათა მორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა, ვითარ ჯერ-უჩნს წირვა პატრიაჭსა, მსგავსად შემდგომთაცა მღდელთმთავართა...“ 1r.

შენიშვნა: 1. ტექსტი შეიცავს იოანე ოქროპირის, ბასილი დიდისა და გრიგოლ დიდის წირვის წესებს.

2. ტექსტის უდიდესი ნაწილი დამწვარი და გაფუჭებულია მელნისაგან. დახანძრებული ადგილები ალაგ-ალაგ აღდგენილია კიდეებზე.

მინაწერები: 1. „სასუფეველსა შენსა მოიხსენე, უფალო, ჩიკოვანის ქალი თამარი და შეუნდევ შეცოდებანი მისნი“ (42 v).

2. „ღმერთო და წ~ო ოქროპირო, მოიხსენე გურული მამაკა სასუფეველსა შენსა და მოიხსენენ, ღმერთო, დედოფალი რომან“ (43r).

3. „ღმერთო, მოიხსენე ბალგაშვილი იესე“(43v).

4. „ღმერთო, მოიხსენე ასულიძე გრიგოლ“ (43v).

## 69

### ეკლესიის კურთხევა. 1812

108 ფ.: 20,5×14; ქაღალდი; ნაჭერგადაკრული მუყაოს ყდა; ნესტორი, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინჯარით; დაუწერელია ფ. ფ.: 53,54; მელანი გადასულია და ტექსტი ცუდად იკითხება: 55v—74r., 76v—91r; დაწერილია სხვადასხვა ქაღალდზე, თხელ ქაღალდს გააჩნია ჭვირნიშანი (ფ. ფ. 53, 54 და სხვ.); შემკვეთი — კაცია დიდიანის რე ცაგარეთ მიტროპოლიტი იოანე (59v, 213r); გადაწერი — ოსე გაბაშვილი (52v, 213r); 1812 წ. (52v, 213r); მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 37.

1. „წესი ეკლესიის საფუძველის დადებისა. — რომელსაც ენებოს აღშენება ეკლესიისა, პირველად მოვალს კათოლიკოსისა წინაშე და აუწყებს...“ 5r—52v.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერი წარმოადგენს ვახტანგ VI-ის სტამბაში დაბეჭდილი „ეკლესიის კურთხევის“ პირს (იხ. ქართული წიგნი, ტ. I, გვ. 26).

2. „ეკლესიის კურთხევის“ წინ უძღვის დოკუმენტი კათოლიკოსის წინასიტყვაობა. წინასიტყვაობის ბოლო ნაწილი, სადაც მოხსენიებულია ამ წიგნის მთარგმნელი ეკატერინე სამთავნელი, დაბეჭდილია (იხ. ქართული წიგნი, ტ. I, 26).

2. „წესი დაკურთხევა ეკლესიისა მღუდელ მთავრისაგან.—ეკლესია უკუე რაჟა აღსრულებულ იქმნას, წოვალს შესაკრებელს ეკლესიისა კანდელაკი...“ 55r—108r.

**ანდერძება** (დადამწერისა): 1. „ესე საჯდრის კურთხეთა დასხ“ანივი უფალთან ცაგერელ მიტროპოლიტმან იოანე. ღმრთ კ[ე]ი[ა] დ[ა]დ[ი]ნ[ი]ა[ს]ან, აღმაწერინა, რომელსა დღეში იყო ქელი სტაბა ვახტანგ შეფისა საქართველოსაი, და ღმერთა შეცთომილება რაჟე ითქოთ, შე ნე მაბრალებთ. რაც დედანში იყო. ისე გადმოვსწერე მე, მღუდელმან გაბაშვილმან ოსე ფებერელის ფე, წელთა ჩყიე. და ვითხოე ყოველსა მკით შენდობასა ცოფველი და უღირსი მოსა თ“ვნი“ (52v).

2. „მისმა უყოვლად-უსამღუდელოებამ ცაგერელ მიტროპოლიტმან იოანე აღმაწერინა მეორე ესე კურთხევაჲ ეკლესიისა მე, მღუდელსა ოსეს გაბაშვილსა. თთუსა ოქინისა ზე, დღეს ოთხშაბათსა, რომელსა ესენება იყოფ საყვარელოდ, ამინ. წელთა ჩყიე. აწ მკვა ვითხოე შენდობასა, აღმომკითხუსენო ამინსო“ (108r).

## 70

### ეკლესიის კურთხევის წიგნი. 1771

112 ფ. 20,5×16,5: ქაღალდი; ტყავდაკრული ტიფრული ბის ყდა: ნესხური. დასაწყისები და მთავრული ასოები სანგრით: გადამწერი — ანისხატის დეკანოზი გიორგი (2r, 109v); გადაწერის ადგილი — ტფილისი (109v); 1771 წ. (24, 109 v); მარტვილის წიგნსაცავის „ძველი სიისწარო“ № 38.

„განგება ეკლესიისა, თუ ოდეს იკურთხების, ანუ ოდეს არა იკურთხების. ჯერ-არს ცნობა“პ[ა]ტ[ი]ი. — ოდესმე იქმნების კურთხევა ეკლესიისა დღეთა შინა კვრიაკესთა და ოდესმე არა იქმნება...“ 4r—111v.

შენიშვნა: წინ უძღვის: ა „წუწყება მასალოს წმიდა ტრაპეზსა ზედა დასასხმელისა...“ (3r-v). ბ. „განწესება, ოდეს ყვლაჲა შეიკვნებოდეს განბანასა ზედა წმიდათა ნაწილთასა...“ (Iv—1v).

**ანდერძი**: 1 „წელსა ჩლოა, თთუსა დეკემბერსა კბ, შეფობასა ქეთილსაუბრისა ირაკლი მეორისა დავითიან-ბაგრატიონისასა და მამათმთავრობასა ანტონი მეფის ძისა, დავითიან-ბაგრატიონისასა აღვწერე წიგნი ესე კურთხევა ეკლესიისა და ოდიკთა და ეკრეთვე სხვანიცა, რომელნიცა შეენიან განწმედასა საკურთხეველისასა, და ამას თანა წესი და ცერემონია სამღუდელთმთავრობასა წარვიცა, თანა ჩართულითა ქელის დასხმებითა, და ეკრეთვე სამოსნიზნისა ჩახმის კურთხევის წესი, რომელიცა ფრიადისა გულსმოდგინებითა ვიშპარკ შოვნად წერილთა ამათ, რამეთუ ძალ საშოვნელ იყო, ღუღრმან მღუდელმან ანისხატის დეკანოზმან გიორგიმ...“ (2r).

2. „აღიწერა წიგნი ესე ქალაქსა ტფილისს, ოყდომბერს, წელსა ჩლთა, ქელითა ანისხატის დეკანოზის გიორგისათა. რომელნიცა იხილეთდეთ, შენდობას ჰყოფდეთ“ (109v).

## 71

**ანტონ I, „წესი გარიგებისა და ხელდასხმისა მღვდელ-მთავრობითისა". XIX**

26 ფ.: 22,5×18. ქაღალდი; ქაღალდ-დაკერული ნუშის ყდა: წესჩვრო, დასაწყისში და მთავრულით ასოები სინგურით; დაწერილია ფ. ფ.: 1—4, 26: ხელნაწერი—1809 წ. (13 ფ.), [XIX ს.]: მარტვილის წყვეთსაეპარქიის ძველი სანელენტარო № 39.

[ანტონ I]. „წესი გარიგებისა და ხელდასხმისა მღვდელ-მთავრობითისა. — ოდეს დაცალიერდეს ადარაყოფითა მღვდელ-მთავრისათა საყდარი სამღვდელმთავროჲ, მაშინ უნებარესი და უწინდესი მწყემსმთავარი, ყოველად სამღუდელო მამა მყონდიდელ-მიტროპოლიტი ბესარიონ, ოდიშისა და სხვათა მწყემსთ-მთავარი, ჰყოფს წერილსა ეპისკოპოზისა ადგილთა მყოფთა მღუდელ-მთავრისაჲსა ბრძანებითა უკეთილშობილესისა და უთვისპყოფილესისა დიდისა ჴელმწიფისა ჩუენისა იმპერატორისა ალექსანდრე პაველ[!] ძისათა, ანუ ოთხთა სამთავროს მპყრობლის დადიანის ლეონისათჳს და იქმს გამორჩევასა კრებითურთ დაცალიერებულისა მის სამღუდელ-მთავრისა საყდრისა განწესებადებისა არხიმანდრიტისა, ანუ წინამძღოლისა, ანუ პუცეს-მონაზონისასა ღირსებისებრ..." 5r—24v.

**შენიშვნა:** 1. ანტონ I-ის შედგენილი „ხელდასხმისა და გარიგების წესის" ეს ნუსხა დასაწყისი საქართველოს ლიტურგიკული პრაქტიკისათვის არის ნიშანდობლივი, რაის გამოც აქ მოხსენებულნი არიან პირნი თანამედროვენი და მონაწილენი ამ მღვდელმთავრებაში.

2. ტექსტს ერთვის შემდგენლის პოლემიკური ტენდენცია: „ესე უკუე წესი გამორჩევისა და ხელდასხმისა მღუდელ-მთავრობითისა განიჩინთა ჩ[ე]ნ მიერ წინა დადებითა საბჭოზ[ე]ნ[ე]თა და რუსეთისა ეკლესიისაგან პყრობითა მღუდელ-მთავრობითისა გამორჩევისა და ხელდასხმისა განწესებათაგან, რამეთუ როდესაც მოიმეგობრთა თჳსთჳს მღუდელ-მთავრობითისა განწესებისათა რომელიცა ეპპოფინი სუფევითა შინა წ[ე]ნ[ა]ს-საცავთა ბ[ე]ზ[ე]თის ეკლესიასთა, გარდმოთარგმნებული ბერძულითაგან. ეგუობნა ვითარმედ კ[ა]ჲ[ა]ნ[ე]ნი მიერ სამთავნელისა (რომელი იყო ნათესავით არაგჳს ერისთავთაგანს) ნათარგმანები, ბრძანებითა ნეტარისა მამათ-მთავრისა მამის ძმისა და მოსაყდრისა ჩ[ე]ნისა მეფის ძისა დიმიტრისა მეცხრისათა, და კ[ა]ჲ თქმულსა გუნწესებისაგან როესა ენისაგან გარდმოთარგმნებულისათა, გჳპოვე გამწესჳა გულისხმის-ყოფითი და ესრეთ უმჯობესისა აღმრჩეულმან ყოველი აღსარებაჲ სარწმუნოებისა და ლოცეანიცა ბერძულისაგან. ხოლო თრისკაანი რუსულისაგან ნათარგმანებისა შევაწყუნე და ესრეთ სახმარად ფრიად სამღუდელ-მთავროჲსა გამორჩევისა და ხელდასხმისა დადებად ყოველისა ზემოჲსა ეკლესიოჲთჳს გამარჯე ყოველთა გამოძიებითა და გამოწულილითა ჭ[ე]ბ[ე]ლი. ხოლო სათქმელ არს ესე, ვითარმედ: ნუ ვინ სადამე იკადრებენ გარდასლვად და დარღვევად კანონთა მათ ნეტართა მამათ-მთავართა და მღუდელ-მთავართაგან დადებულთა და ყოველითა დამტკიცებითა ათ[ე]ორ[ი]ნ[ე]ბ[უ]ლითა, რომელ არს თვინიერ მარტჳრიის ეკლესიისა, ყოველითურთ დაყენებულ არს ხელის დასხმაჲ მღუდელ-მთავრობითი ს[ა]ხ[ა]ლო ეკლესიისა შინა. ხოლო თუ სადმე იკადროს ვინ გარდასლად კანონისა ამის ჩ[ე]ნისა, ხელის დასხმულივე იყო კრებაჲ და ხელდასხმულიცა იჳნ განკუთვნილ არნ. ამას ზედა მწ[ე]ფ[ე]ბს იხტორიაჲ წერილი მამათ-მთავრისა ნიკოლოსისა, რომელი იყო ძმისწული სამთ[ა] მამათ-მთავრისა".

**მინაწერები:** 1. „წიგნი მღუდელ-მთავრის ხელთ-დასხმისა მარტჳლის საკათედროს სიბთროისაჲ" (4v).

2. „წესთა ჩყთ. იანჳრის ჳ დღესა, ჯ რუკვითა" (ზემო ყდის საცავი ფურცელი).

## 72

### შელოცვების წიგნი. XIX

57 ფ.; 15.5×11; ქაღალდი; მუქაოს ყდა, ქაღალდის სუპერით; ნესტერი, დასაწყისები ასომთავრული, სინგურით; XIX ს.; მარტვილის ჭიგნი-საცავის ძველი საინვენტარო № 40.

1 „სახარება იოანესი პირველი.—პირველითგან იყო სიტყუა...“ 1r—2r.

2. „ებისტოლე აგგაროზ მთავრისა, რომელ მიუწერა უფალსა ჩ[ე]ნსა იესუს ქრისტესა იერუსალიმს...“ 2r—3r.

3. „ებისტოლე, რომელ მიუწერა უფალმან ჩ[ე]ნმა იესუ ქრისტემან აგგაროზ მთავარსა...“ 3r—5r.

4. „მიიწია რაჲ ებისტოლე აგგაროზის მიმართ მთავრისა, ესმა ეთაროვედ ჰურიანი მოსწრაფე არიან მოკლვად ი[ე]სუ...“ 5r—10r.

5. „ლოცვა წმიდისა კჳპრიანესი მაოტებელად ყოველისა წმიდისა...“ 10r—16v.

6. „ლოცუა წმიდისა ბასილისა მაოტებელად ყოველისა არაწმიდისა სულისა...“ 16v—21r.

7. „სახარება ლუკასი.—მას ჟამსა შინა შეიქმა იესუ კაპერნაუმს...“ 21r—22r.

8. „ლოცვა წმიდისა იოანე ოქროპირისა მაოტებელად სულთა არაწმიდათა...“ 22r—24v.

9. „ლოცვა გრიგოლისა მაოტებელად სულთა არაწმიდათა მერე...“ 25r—28r.

10. „სხ[ე]ა ლოცვა წმიდისა გრიგოლისი ეწმაკთაგან განჴდისა...“ 28r—35r.

11. „ლოცვა. ოდეს ამჴედრდე გზასა...“ 35r—37r.

12. „ლოცვა საოჴჳ. ლოცვა ესე პირველად დაჳწინასთჳს საეწმაკოთა განსაცდელთა, მერმე მგზავრობისათჳს, ნადირობისა და ლომსა (ჰომსა?) და ყოველსა შინა წარმართებისა სულიერად და ჴორციელად...“ 37r—48r.

13. „ლოცვა წმიდისა მამისა პ[ე]სიჲ თჳსე სნეულებისა პირუტყუთასა...“ 48r—51v.

14. „ლოცვა წმიდისა ორნატისა...“ 51v—52v.

15. „ლოცვა წმიდისა გიორგისა...“ 52v—53v.

16. „ლოცვა წმიდისა დიმიტრისა...“ 53v—54r.

17. „ლოცვა წმიდისა მერკურისა...“ 54r-v.

18. „ლოცვა წმიდისა იოანე ოქროპირისა...“ 54v—55r.

19. „ლოცვა წმიდისა იულიანესი...“ 55r—56r.

**მინაწერები:** 1. „1824 წელს, მარტის 12 ვიყიდე წიგნი ესე შეფუცებისა მე, იოსებმან ანტონი გიორგის ძემ დადიანთაგან(ი), და ვინცა მიიღოთ, შეჰფიცა მიბრძანეთ“ (56v).

2. „ შეფუცების წიგნი“ (ხელი ყდის სიბეის ფურცელი).

## 73

### პარაკლისნი. 1857

111 ფ.; 17×11; ქაღალდი; ნაჭერგადაკრული ხის ყდა; მხედრული, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ჭიისაგან არის დაზიანებული ყდა და ქაღალდიც; მოჩე-

ბელი — საირმის მონასტრის წინამძღვარი კირილე (110v); გადამწერი — ნიკიფორე (111r); 1857 წ. (111r); მარტვილის წიგნთ-საცავის ძველი სანუკუტარო № 41.

„ღ~თივ შემკობილნი პარაკლისნი ყოველთა წმიდათათვის მოსაზადებელნი. პარაკლისნი საეღრებელი წმიდისა ღ~თის მშობელისა ყოველად ბრწყინვალეთა დღესასწაულთა მისთათვის. — მღვდელმან — ქურთხეულ~არსი. გუნდმან — ამინ...“ 1r—110r.

შენიშვნა: წიგნში შედის: ა „ღ~თივ შემკობილნი პარაკლისნი ყოველთა წმიდათათვის მოსაზადებელნი“ (1r—13v); ბ. „პარაკლისი საეღრებელი ცხოველს-მყოფელისა და პატიოსნისა ჯვარისა“ (13v—25v); გ. „პარაკლისი საეღრებელი წმიდათა ანგელოსთა“ (26ბr—35v); დ. „პარაკლისი საეღრებელი წმიდისა იოანე ნათლის-მეცემელისა...“ (36r—44v); ე. „პარაკლისი საეღრებელი წინასწარმეტყველთა...“ (44v—54r); ვ. „პარაკლისი საეღრებელი წმიდათა მოციქულთა“ (54v). „პარაკლისი მოწამეთა“ (67r—74v); „პარაკლისი წმიდელ-ჩუდოთა“ (75r—84r); „პარაკლისი საეღრებელი ღირსთა და ღმერთ-შემოსილთა მამათა“ (84v—95r); „პარაკლისი საეღრებელი უფლისა ჩ~ნისა იესუ ტაბორის ღ~თივბრწყინვალეთა დღესასწაულთა მისთათვის და კერიაკეს“ (95v—105v); „ტიპიკონი პარაკლისისა“ (105r—110r).

ანდერძები: (ჯადამწერის): 1. „აწ~ისაბას საჭიროდ რაცხუამს ყორნისა მისისამს წესეღთარისა პარაკლისისა ათრიცხეულ~დისა წიგნისა ნაბედით ვარდმოღებამს და საარეღლოდ ჩეღებამს მისისა ღირსებისამან. ბებრობანი ეე ააორმოც ნოხტრის წინამძღვრის კირილესაგან გარდწერა ამა საღმრთოსა წიგნისა სასრულებლად მონასტრისა მისისა, და სწორედ ესე იყო. რათამცა ვის ბიჭი შეჭეღნეყოფ მონასტრისადმი წესეღთარი წიგნი საჭიროდ მოშლელეული, რადგანაც მას ღირსსა კაცსა ეწადა კეთილობა ამა წიგნისა. ამისთვის სჯ მცირედ დავშეშინ და სრულ-ყავ მისი კეთილი სურვილი და აღესრულე ყურისამან მღვდელ-მონახონმან ნიკიფორემ, და ჯერეთ ეიმეღმ ითიოთი შეცთომა რაამე. ნუ მწყევი ამისთვის, რომელი მიზეზებიცა ბევრი ითუებოდა ვერ შორის, არამედ ლოცვით მოიხსენებდეთ წმიდათა ლოცვათა შინა თქუენთა, ამინ. მღვდელ-მონახონი ნიკიფორე. აღიწერა 28-სა დეკემბერს 1857-სა წ.“ (110v—111r).

2. „მიბაძაღ და გაბრიელ, მეოხ მცველით მღვდელ-მონახონს ნიკიფორეს“ (35v).

3. „ცხოველს-მყოფელო ჯვარო, დამფარე მადლითა შენითა მღვდელ-მონახონი ნიკიფორე ამის მწერალი“ (25v).

## 74

### დიდი სვინაქსარი. XVII

257 ფ.: 14×9,5: ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეიფრული ხის ყდა ორი შესაკრავით; ზემო ყდის საცავ ფურცელად გამოყენებულია ძველი ნაბეჭდი წიგნის ფურცელი: ნუსხური, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით: 1—2 ფ. ფ. ტექსტი ნაწერია გვიანდელ ქაღალდზე გეიჯნელი ბეღით (XIX ს.); რუსტავირებულია ფ. ფ.: 4—8, 24, 35, 37, 266, 356—357; ტექსტი ზოგ ადგილას გადასწორებია და ცოტად იცვლება; ამოცვლილია ფ. ფ.: 121, 122, 175—182; [XVII ს.]; მარტვილის წყვეთსაცავის ძველი საინვენტარო № 42.

„სვინაქსარი, რომელ არიან წესნი და განგებანი წმიდათა მოწამეთანი. თ~ა სეკდენბერისა ა~ქს დღე ლ. დღეთა ა~ქსა ღამი იბ და ღამეთა ღამი იბ. ა დაწყებაჲ ინდიქტიონისა, ესე იგი არს ახლისა წელიწდისა, და ჴსენება ღირსისა მამისა ჩ~ნისა სჳმონ მესვეტისა...“ 2r—357v.

მინაწერები: 1. „ღმერთო, შეიწყალე ალექსი დეკემბრიანი“ (1r).

2. „ეს სვინაქსარი ეკუთვნის მონასტერსა სპირიდონისა“ (1v); სხვა მინაწერი ქუემო ყდის საცავ ფურცელზე.

## 75

### ლიდი სვინაქსარი. XIX

I—II×210 ფ.; 35,5×23; ქაღალდი; ტკეცვადაკრული ტკივრული ხის ყდა; ხუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინაწორით; თავსამკაულები: 1r, 13v, 29r. 44r, 62r, 78r, 85v, 90v. 111r, 138v. 157v, 177v; გამოჩნა სახედაო ასოები: ა ამოკვეთილია ფ. ფ.: I—II, 1—7, 14—23, 71, 78, 191, 198—210; მონუკვეთილი — სამეფოების სამთავროს მატრიარქებისა დაკვეთი (210r); გადაწერის — დროები ფიროზი (210r); გადაწერის: ადგილი — მარტყოფის მონასტერი (210r); თარიღიანი კეპრონშანი — 1630; [XIX ს.] მარტყოფის წიგნთსაცავის ძველი სინენტარო № 43.

[სვინაქსარი]. „თვესა სექტემბრისა აქუს დღე [ლ]. დღეთა აქუს ღამე იბ. და ღამეთა ღამი იბ. თვესა სექტემბერსა ა. გჳრგჳნი წელიწადისა დაწყებაჲ ინდიკტიონისა და ჴსენებაჲ წმიდისა ღ~ის წმობელისა..." 1r—197v.

შენიშვნა: ა. სვინაქსარი შეიცავს მასალას პირველი სექტემბრიდან 31 აგვისტომდე.
ბ. ერთგან: „საჭმელთათჳს და სასმელთა და ეთეროვნისა და რავდენობისა და სატრაპეზოსა წესიერებისა" (198r—206r). „სახლებაჲ და რიცხჳ დღესასწაულთა და თუ რომელთა დღეთა შინა დაცქაფდების საქმე თითოეულისათჳს" (202r—203v) „პატრიარქნი პრობისანი, პატრიარქნი ალრაესალიმისანი და სხ." (203r—207v). „ალწერაჲ საეკლესიოჲ მათთჳს მოწადეთა ჴელისათა დორეთეოს ეპისკოპოსისა, პიროველისა მის კაცისა მოხუცებულისა და სულიერთა შემოსილითა, რომელი იწყობა ქართა ოველიანე შეფისათა" (207v—210r).

**ანდერძი** (გადაწერილია): „ესპრძანა მათის მაღალ ყოველად ჭკუმოღებელოვანობის სრულიად სამეზვერეოჲთას სანთაურის მატროსოლიტი დავითისაჲ მე, გურულს მ ღ ა ვ ნ ს გ ი ო რ გ ი, აღწერა სულთა განმანათლებელისა, წელითი-წლად ყოველთა წმიდათა მომსენებებელისა სვინაჲსარისა აღწერაჲ. და აღესწერე წმიდა მარტყოლის მონასტერსა შინა სუნაჲსარი ესე. ფრ[ა] უკეთეო ცოდმა რაჲმე იხილოთ, ნუ მწყრები სიყვარულისათჳს ღმრთისა. არამედ მომისენებდეთ მცნებისათჳს ღმრთისა. არა ვინ პირ უცთომელ კაცი, თჳნიერ... ვიწყე დაკებრის კ და აღვასრულე ივნისს ზ.

ძელისაგან დატკბობილი წყალსა მწარესა მერარი ეინც იხილოთ, ნუ მხრხჩებით. კარგი ჭელი თუ ვერ არის, იტრეის შეურეველი წყობელ-შაჴი მელანი. ღმრთისა კრავო, შეიწყალე გ ი ო რ გ ი ამის მწერალი" (210r).

## 76

### ტიპიკონი. 1738

146 ფ. 21×15. ქაღალდი; ტკეცვადაკრული ტკივრული ხის ყდა, ჭუმო ყდის ტყავი დაზიანებულია; ქაღალდი: ხუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინაწორით; ხელნაწერი დაწერილია; გამჩნია რუკუდებრივი სთავლავი: მომგებელი ოტია დადიანი და თანამეცხებრე მისი დედოფალთ-დედოფალი გულქან (146r); 1738 წ. (146r); მარტყოლის წიგნთსაცავის ძველი სინენტარო № 44.

1. „ტ ჳ პ ი კ ო ნ ი საეკლესიოსა წესისა კეთილ-განგებულისაჲ წმიდისა და ღმერთ-შემოსილისა მამისა ჩ~ნისა საბას ლაჳრისაჲ, რომელი ესრეთ იქმნების ს~ხ~თაცა ყოველთა მონასტერთა შინა პალესტინეს. განწესება ღამის თჳსა~ხ.—შემდგომად მზისა დასლვისა წარვიდეს კანდელიეტი და თაყვანი-სცეს წინამძ~რსა..."1r—12v.

2. „ტ ჳ პ ი კ ო ნ ი თორმეტთა თუესთა წელიწადისათა, რომელი დაიწყებს სეკნებრით (!) თჳთ, ვიდრე დასასრულამდე აგვსტოსისა. თვესა სეკნებერსა(!),

აჭუს დღე ლ. დღეთა აჭუს ღამი ის. და ღამეთა ჴამი ის.— დაწყებაჲ ინდიქტიონისა, ესე იგი არს ახლისა წელიწდისა...“ 13r—74r.

შენიშვნა: ტექსტის პოლის მიწერილია „სრულ იქმნა ძალითა ღ[ვთისაჲთა ოუსწი მათითა ჯანებითა“ (74r).

3. „განგებაჲ წმიდათა დიდთა მარხუათა. კვრიაკესა, რომელსა წარიკითხვის წ[ა სახარებაჲ...“ 75r—145v.

ანდერძი (გადაწერისა): „იესუ ქრისტე. შეუნდე დიდებისთა, ადიდე ორთავე შინა სუფევაჲსა შენ მიერ დიდ-ქრისტე და ძლევა-შემოსილი და ყოველადვე ხელშია ამაღლებული პატრონი დ ა დ [ი] ა ნ ო ტ ი ა ჲ, ეპრეთე თანამეცხედრე მაჲი დედოფალი-დედოფალი პატრონი ე ლ ი ს ა ბ ე თ ი ქ ა ლ ი, ჲა ძენი და ასული მათნი შენდამართ აღხარდენ, რომელნი ბრძანებითა აღიწერა წმიდაჲ ესე და სრული განმანათლებელი წყაროჲ ტ რ ე ბ ი ო ნ ი, მოსაჴსენებელი ყოველთა წმიდათა, და შემამკობილი კათოლიკე ეკლესიათა და წმიდათა ფლესასწაულთა განმშუქნებელი. შენ, უხუად მოძღვრებელო ნიჭითო, მიეც სასყიდელი ზრომათა მათთა და განუბრწყინ კარნი სასუფეველისანი, ა[მ]. დაიწერა წიგნი ესე კოროწკოსსა (!) ოთხს ოცდა ექუსსა“ (146r).

## 77

### ტიპიკონი. XIX

58 ფ.; 22,5×16; ქაღალდი, მოლურჯო: მუქაოს ყდა; ნესტერი, დასაწყისები და მთავრული ასოები სანგურით; ქაღალდი დალაქებული: [XIX ს.]; მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 45.

„ტ ი პ ი კ ო ნ ი, რომელ არს ქცევაჲ და წესი ეკლესიათა. განგება წმიდისა იერუსალიმისა ლაერისა ღირსისა და ღმერთ-შემოსილისაჲ მამისა ჩუენისა საბაჲსი. ესრეთ განგება იქმნების სხვათა იერუსალიმს პატრიასთანა მონასტერთა მსგავსად და სხეათა წმიდათა ღ[ისა ეკლესიათა. წესი მცირეს მწყობრისა ტიპიკონისაებრ.—პირველ ჴხილ დასლვასა დღესა შაბათსა მიეალს პარეკლესიერნი, რომელ არს სანთლის აღ[თებელი...“ 4v.

შენიშვნა: ტიპიკონს წინ უძღვის: ა. „თავი განგება წმიდისა ამის წ[ესისა“ (1r—2v) ბ. „თქუნი ეკლესიათანი, თავი თქთოგან სჯულნებრისა, ვიდრე კვრიაკემდე ყოველთა წმიდათასა“ (2v—4r).

შენაწერი: 1. „ეს გამოკრებული ტიპიკონი ჩემს წინა მოადგილეს მღ[ვდელ-მონაზონს ი ო ა ნ ე ს მოპარული ქონებაა. მე შეიტყუე, ვეცადე, ვირეულე და როგორც ვქნა, ამოვიღე, და ეხლა არის საირმის მონასტერს. 1857. გამკებელ[ი] ამა მონასტრისა კ ი რ ი ლ ე“ (58r).

2. „ესე წიგნი არხიმანდრიტისა არის. ვაჟრი ჴელსა მე დ ა ვ ი თ“ (1r).

## 78

### ანტონ I, მარტირიკა. 1769

341ფ.; 28×17; ქაღალდი; ტყავგადაკრული მუქაოს ყდა; ყდაზე ამოტეიფრულია „MARTIRIKA; ნესტერი, დასაწყისები და მთავრული ასოები სანგურით; გადაწერა—სოფლის პროტოპაპასეფტერი ნიკოლოზისი (341r); გადაწერის ადგილი—თბილისი (341r); 1769 წ. (341r); მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 46.

[ანტონ I, მ ა რ ტ ი რ ი კ ა] „შესხმა და მოთხრობა ღუაწლთა და ვნებათა. წესი დიდისა მოწამისა დედოფლისა ქეთევანისთა, ქმნილი ანტონისგან არხიეპისკოპოსისა ყოველისა ჴემოჲსა საქართუელოჲსა, დაეითიან-ბაგრატიონი-

ნისა. სიტყუა პირუელი,—ვიძლე მე ჭსჯულისაგან ბუნებითისა და ძლეულებისა ჩემსა აღვიარებ...“ 6r—339v.

შენიშვნა: 1. „მარტირია“ შეიცავს ოც „სიტყუას“.

2. თავფურცელზე სწერია: „სადიდებელად ცხოველს-ზეყოფელისა თანაარსისა და განუყოფელისა სამებისა. მამისა და ძისა და სულისა წმიდისა. ანტონი საგან არსებისაჲსთჳსისა ყოველსა ზემოსა საკარუელოსაჲსა დაეითმან-ბაგრატოვანის ქმნილი წიგნი მარტირია—წესსმა და ასტირია ქრისტესის ენებულითა მოწამეთა ქართველთა და სხუათა—დროსა ყოველად ბრწყინუალესსა ჭაბუკსმსხურესისა ირაკლი მეფისა, მეფისა ყოველისა ზემოსა საკარუელოსისა, ხოლო მამათ-მთაწმიდისა თჳსისასა, წელსა დასაბამიდგან სოფლისა 7228, ქრისტეჱლდ შობისაგან სიტყჳსა ღმრთისა 1769, თთჳსსა მეათჳრთმეტესა, რიცხჳსა 19“ (1r).

3. „მარტირიას“ წინ უძღუის იხმიერის სახით დაწერილი წინასიტყუაობა: „წინასიტყუაობა წინამოწამებრისა წიგნისა მარტირიჲსა, ქმნილი მისისა ჭაბუკისაბისა ანტონი არიბეჭისკოპოსისა ყოველისა ზემოსა საკარუელოსაჲსა, დაეითმან-ბაგრატოვანისა მოწაფეჲსა მიერ გაღმოსა არიბეჭისკოპისა და თჳს-მოწაფისა მისისა მამაღლისობის მეფის მოძღურის იოანეს ძის გაღმერთილისათჳს.—კრთოლეილი ზემო, მაბრწყინი შარავანდ...“(2r—4r).

4. ერთჳის: „პინაკს-სიტყუაობა წიგნისა მარტირიჲსაჲ ოცრიცხჳდმეა სიტყუათა“ (341r).

**ანდერძი** (გადამწერისა): „აღიწერა წიგნი ესე, რომელი (!) მარტირია—მოწამეთა ქართველთა შესხმა და მოთხრობა—ბრძანებითა მისისა ყოველად ჭაბუკებისაჲსა ყოველისა ზემოსა საკარუელოსაჲსა მამათ-მთაწმიდისა ანტონი მეფის ძისათა, ვაზოვანქმნელი მის შირჳზე, რომლისა საუკუნო იყავნ ჭსჯულება, ჩემ მიერ ყოველად გლახაკისა ტფილელისაჲ ქალაქს, სთანის ეკლესიის პრხუკურატორისა ნიკოლაოზის მიერ რომელი მოკჳნე ვარ მხილველად ცოთნებისა შენდობაჲსა მაკედონა, წელსა 1769, ნოემბერსა 28 დღესა“ (341r).

მიშვნერი: „ქ. წიგნი ესე მარტირია საკარუელოს მეფის ძის ვახტანგის არის“ (339v).

## 79

### ბაუმეისტერი, ლოლიკა. 1843

1—IV×111 ფ.; 21×16; ქაღალდი; ხის ყდა, ყუა—ნაკერკადაკრული; ხმელრული, დასწუსული ასოთვალიერით; დაუწერელია ფ.ფ.: 1—IV, 108—111; გადამწერი—ჯოყოლო მიქელაძე (107v); 1833 წ. (107v); მარტეილის წიგნთსაცავის ძველი სინენტარო № 48.

[ბაუმეისტერი, ლოლიკა]. „თავი პირველი. წინასიტყუა ფილოსოფიისათჳს, და ნაწილთა მისთა. § 1. ვინაითგან აწ შრომა ჩუენ არს ამას შინა, რათა ყოველნი ნაწილნი ფილოსოფიისანი უმჯობეს და შესაბამ ვანეჭკარგენითცა...“ 1r—107v.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „დასასრული ლოლიკისა. აღიწერა ქელითა მიქელაძეს ბეჭის გოგორისაჲთა წელს 1833. თებერვალს 2. შეცდომა თუ რამე იხილოთ, ნუ მწყენთ, დიდად ვცდილობდი დეწერაზედ მეტ-ნაკლე არ მოშლილიყო, და თუ ახლოს, შემინდეთ, უფალნო“ (107v).

## 80

### ტიმოთე გაბაშვილი, თხზულებათა კრებული. XVIII

260 ფ.; 20×15,5; ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტყიერული ხის ყდა; ხმელრული, დასწუსული ნუსხერით, სინჯერით; თავშაკლული; ფერადი იელუსტრაციები: არისტოტელე (116ფ.), პლატონი (117ფ.); ქართველი მეფეები: ნორიანი (104ფ.), ბაგრატ ცროპალატი

(155ფ.), ვახტანგ გორგასალი (166ფ.); დაუწერელია: 123r—124v; ავტოგრაფი; [XVIII ს]. წარმოებილის წეწყმისაცვის ძველ; საისტორიო № 49.

1. [მომოსლვა]. „მეტოდეფინ განშორებრდ და უცხოებად და მიმოსლვად უცხოთა ადგილთა და უცხოებასა შინა თხოვად ტკივილთმოყვარებით ღ-თისაგან, რათა უენებლად დაიცვას და საწადილსა თჳსა ღირს ყოს და იხილნეს სამარტივორნი და ნიშებშემოსილნი ადგილნი წმიდათანი, და მენ ხილულნი და სმენილნი აღუწერებოდეც ერთა სარკუველად და აღსაშენებელად სულთა მორწუნეთაა. ამისთჳს წიგნსა ამას ეწოდებიი ეზო.—მარადის სასურველად და საწადლად დაედიდე წინაშე თჳალთა გონებისა ჩემისათა უღრისად ცხოვრებულიაა ამის თაყისა ჩემისათჳს ლტოლვა ქუეყანასაგან ჩემისა...“ 1r—122r.

შენიშვნა: 1. ტექსტს წინ ფურცელი თავმაკლებული წინასიტყვაობა: „...სა|უკუნო ქმნა მოგვანიჭოს, და ესეთ ცთომილთა საგონებელი რაჲ იხილოთ, პირველად ღრმად განჰრიცეთ მეცნიერთა...“ (1r-v).

2. წინასიტყვაობის ერთი ფურცელი აკლია ნუსხის ქეშე არის გატარებული Q ფონდში (ob. Q—214).

3. „ეზოს“ ანუ „მიმოსლვის“ ტექსტის წინამდებარე ნუსხა რედაქციულად სხვაობს ნაბეჭდისაგან (შდრ. მოხილვა წმინდათა და სხუათა აღმოსავლეთისა ადგილთა ტი-პოთესაგან, თბილისი, 1852 წ.).

4 ხელნაწერი ტიპოთე გაბაშვილის ავტოგრაფია.

5. ტექსტში ჩართულ ილუსტრაციებს გაავსებია წარწერები: ა. „პლატონის ქეყანას მიეცემი ათინის და მისთჳს დავიბატიჟენ აჲა დიდთა მათ ფილოსოფოსთა სახენი“ (116r).

ბ. „დიდი არისტოტელე“. ფურცლის ქვემო კიდეს ბერძნული წარწერაა (116v).

გ. „დიდი პლატონ“. ფურცლის ქვემო კიდეს ბერძნული წარწერაა (117r).

დ. „ესე სამნი საქართველოს მეფენი ვითა იქა ვბატენეს, ეგრეთვე აჲა დავიბატიჟენთ“ (104r).

ე. „ლიპსი მირიან, პირველი კათოლიკოზუნე მეფე საქართველოსა, ხოსროიანი“ (114v).

ვ. „ბაგრატ კურაპალატი, მეფე საქართველოსა, დაეთანები, აღმაშენებელი ქუთათისისა საყოფისა“ (105r).

ზ. „სახელოვანი დიდი ვლადჳიე ვახტანგ გორგასალ, მპყრობელი და მეფე საქართველოსა და იერუსალემისა, ხოსროიანი“ (106r).

ქართული წარწერების ქვემოთ ბერძნული წარწერებია.

2. „ყ ა რ დ ა მ ო ც ე მ უ ლ ი ერთობისათჳს და სიყუარულისა წმიდათა ეკლესიათასა სარწმუნოებასა შინა ქრისტეანეთასა აღმოჩადინარისა მის ტკბილ-ნაკადულისა წყაროსა, განწედილი გულისჴმის-ყოფათასა წმიდათა წერილ-თაგან, ვითარცა ძალ-მედეგ აღმოეცხებად, გაუწყეთ ელვა-მკრთომარე და ჴმშარიტი მცხინვარებაჲ სარწმუნოებისა ჩუენისა—მრავალთა სჯულდებათაგან ერთი ჴმშარიტ სარწუნოება.—თუ ვითარ სიძრუმეთა ჩემთაში ზედან მდებარეთა არა განწყრეული ნივთიერისა ზრუნვისა და ლტჳნისა, მათი არა დამტევებელი გონებით, თჳალთ გარეშისა თნებათა მსურაეი...“ 125r—144r.

შენიშვნა: ტექსტი შეიცავს შემდეგ თავებს:

ა „დატევებისათჳს და განერფობისა ჰერიათასა, თუ ვითარ უკორნებელად დატოსს მათ“ (144r—151r).

ბ „განწორცელებისათჳს ტფლისა ღმრთისა და მცხოვრისა ჩუენისა იესუს ქრისტესა“ (151r—166v).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გ „აგარიანთათჳს აწ სიტყუა საჭიროჲ იქმნა არა-წყებასრე წერილი ჩუენთა შინა მათთჳს სიტყუა-გებაჲ, არამედ საჭიროებისათჳს ქამთასა, რაოდეს ძალ-გუდეს წარმოეტყოდეს აწ“ (167r—194r).

დ „აწ განყოფილებისათჳს დაჳბნეველებისა კრისტეს წმიდათა სისხლითა მიჴსნილთა წმიდათა ეკლესიათა ურთიერთორს შედა აღდგომილისა მიძღოლისათჳს და მარბაროზებრივისა მათ შორის ბჭობისათჳს ეშმაკთა ბილწთა, და თესლისა ღჳთიძღოლისა წმიდათა ორშტატა და ეფესჲთა სოციტჳსა შორის ეკლეციათა და ეკლროსიათათჳს სიმართლჱ ეტყოფიან“ (194r—217v).

ე „მეორეჲ რაჲმე შემოხუმა და განკრძალჳა და წინა-განწყობა ღჳთოსი ნეს. ტორის წესულებისათჳს ეთჳთ წმიდათა მამათა სიტყუათაგან. აწ აღოსჲს შემოეულ-ლა ეკლესიათა შინა ღჳთიძღოთჳსცა ეყოფ სიტყუა, რაჲთა ორთა ამათ მცდელთაგან განეკრძალნენ ღ-ნი მოყუარენი, და აღეფდგიან ერნი სასჯაროჲსა გზათა განკრეულ-თა კეთა და ღრიანკალთაგან და შეეფოფიან სრულ სიდგულოსა ღ-ისასა და ინაჳ-ფდგმიდეს ბეთის-ჭეტედ კრისტესა ღჳთიძღოთაგან წესულებისათა განშორებულნი“ (218r—221v).

3. „დღესასწაულისათჳს უფროსად კურთხეულისა და დიდებულისა დე-დოფლისა ჩუენისა ღ-ის მშობელისა მარიამისა და კ-ნ მისთჳსე, თუ ეითა გაბრიელ ზეცისათა მჴედრობათა მთაჳარი ქალწულსა შობასა ევანგელიესასა უნანდჱლებდა, და თუ ეითა მოაელინა სიტყუა თჳსი და განგჳცურნა ჩუენ და სიძისათჳს და სძლისა მორუჱ სიტყუათა ამისდა მომართ სულჴოკლედნი ესე სწაელანი ყურად ვიღეთ.—მაღალსა რასმე და ზენაჲსა ხედუასა შეეუწროებიეს გონებითნი მიდმო-ვაგონება დღესისა ბრწყინვალებისაჲი მსიტყუელობასა და ერ მჰგულაე მცხინვარებისა მის...“ 223r—260r.

**შენიშვნა:** სამივე ტექსტის კიდებზე მიწერილია ავტორისეული ზღვიშვნები.

## 81

### იოანე ხელაშვილი, თხზულებანი. XIX

235ფ.: 32,8×21: ქაღალდი: ქაღალდდაკერული მუყაოს ყდა: მშედრული: ავტოგრაფი XIX ს. (1831 წ.?): დაბინძნებულია ფ.ფ.: 1—9. მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი სინჟენ-ტარი № 50.

1. [განმარტება ბიბლიის წიგნებისა]. „წინასწარმეტყუელება ისაიასი, თაჳი პირველი.—წიდა ისაია აღმოსცენდა ტომისაგან სამეფოსა, ძე წმიდისა წინასწარმეტყუელისა ამოსისა...“ 5r—136r.

2. „წარგის მოსმენის წიგნი თჳისა ენასა ზედა საქმეებითურთ კეთილთა კეთილ-გონებითა ესა ამა წიგნსა შინა იცნობების. ადამ და ევაცა, ე. ი. მორჩილნი და ურჩნი.—აჰა, თჳთ დამბადებელმან ცისა და ქუჴყანისამან სავსებითურთ ყოველთა არსთა და ბუნებათა...“ 138r—152r.

3. „ორ-ენა კაცის ცნობის წიგნი, კაცი ორ-ენა განაცხადებს ზრახვასა კრებულთა შორის...“ 155r—160v.

4. „სიტყუანი იონა მონაზონ-ხუცისა მოჴუცებულისა ამათთა ზედა.—როშელ არიან ყოველნი ხალხულნი. 2 კრნ., თავი 4, მხ. 18...“ 161r—193v.

5. „უხრწნელი საზრდელი.—სული უფროს არს საზრდელისა და გუამი სამოსლისა...“ 196v—ქვემო ყდის საცავი ფურცელი.

**შენიშვნები:** 1. ხელნაწერი წარმოადგენს იოანე ხელაშვილის ავტოგრაფს.

2. იოანას თხზულებებს წინ უძღვის იოანასადმი მიძღვნილი სხვადასხვა ავტორთა ლექსები.

3. იოანე ხელაშვილის თხზულებებში მრავლად არის მოაზრებული ისტორიული ამბები ერეკლე II-ის დროიდან.

ნ. ლექსები მიძღვნილი იონა ხელაშვილისადმი:
ა. [მირიან ირაკლის ძე]. „ითქვიყოს ღრეობანან ანნა.—

ყოვ ხსენება დღეს წინასწარმეტყველის
ხმად მეორის თქმისა მოსახვლის,
ნებად უფლისა მის გზათ წარმართებლის,
აქუნდეს ამისცა ნიჭი მისვე პირველის,
სწავლით განათლად უმეცართ გულის სიბნელის“ (1r).

შენიშვნა: ლექსის ბოლოს მიწერილია: „ხედის ირაკლის ძე ბატონიშვილ წელსა 1817-სა სექტემბრიის 22-სა“ (1r).

ბ. „თქმული მეფის ძის იოანესაგან.—

დღეს აღმოსცენდა ბრძოთაგან ჭელაანთა
მთიები, დიდი ბერი მაშა იონა...“(1r).

გ. „თქმული პეტრე ლარაძისაგან.—აღსრული ნაღალს კათედრასა სამღუდელოსა...“1r.

დ. „თქმული მეფის ძის იოანესაგან.—

ავერიისა ნორჩსა ეაზსა, კეთილსა,
ოქრო ნალოსა, ტკბილად მომდინარესა,
ნეკტარსა სამღთოს, მწყურვალთ გაწმაგრილესა,
ანთრაკს მწუწნერს, სიბრძნის გამომკოლელესა,
ხაუნჯეს საღმრთოს, სულისა მომბერავსა—...“ 1v.

ე. [სოლომონ რაზმაძე] „მის მაღალ ღირსებას მღუდელ-მონაზონს მაშა იონას.—მაღლისა ძეო, სიბრძნისა მზეო, ენებათა მძლეო, ეშმაკთ მთრგუნველო“...1v.

შენიშვნა: ლექსის ბოლოს მიწერილია „სოლომონ რაზმაძე“ (1v).

ვ. „თქმული მეფის ძის იოანესაგან.
„ი მღვდელ-მოქმედებ ანგელოსთა წესისაებრ,

ოხათ აღიყან, წყალობათ გარდამოიყუან
ასურელთ სახედ ავორშეტ მაშათებრ,
ნამოვანისა ცუროვით განაბრძნობ უზეცართა,
ერთ მეშამფლეთ და სხუათაცა.“ 2v.

ზ. [თეიმურაზ ბატონიშვილი]. „ანბანი ღირს არს ესე შეკოპად ანბანთაჲე.—ალებაბეე ბრძენთ გონიერებით დიდთა...“ 2r.

შენიშვნა: ლექსის ბოლოს მიწერილია: „მაშა იონა[ს] მდაბლად სრულიად საქართველოს მეფის ძე თეიმურაზ. წელსა 1832, აგვისტოს 1-სა“ (2r).

თ. „სტიხი ესე იოანე დემეტრაშვილის, ზაქარია მღუდლის ძისაგან.—აყავ თვით ტრედი, უმანკო, მოციქულთ მიმზგავსებული...“ 2r.

შენიშვნა: ლექსის კიდურმწერლობაში აკითხება „იონას“.

**შინაწერი:** „მამა იოანე ათცხრამეტსა წელსა და ცხრა თთუსს მღუდელ-მონაზონობა, რომელსაცა ზემო ათცხრამეტსა წელსა და ცხრა თთუსსა სამი ათასი ფუნათეს სიწმიდით განბანების გარდა ტკრეფ ღირს ყო ღმერთმან მსაზღვრებად თუსად წელსა 1831-სა, თთუსსა ექვსის 29-სა, დღესა ორშაბათსა“ (ზემო ყდის v-ზე).

## 82

### სულხ-ნ-საბა ორბელიანი. ლექსიკონი. 1828

319ფ.; 35×22. ტყავგადაკრული ტეხრული ბის ყდა. ბეჭდრული: თაესამკუთხედი ყოველი ასოს დასაწყისთან. ნომერგებული—ჰყონდადღეგ-ებისკოპოსი გიორგი (317r, 1r); გადაწერილი—„რომაწოს—მარტვირის სოპოროს სეტყა შინა მარტვილოსი“ (317r); გადაწერის ადგილი—მარტვილი (317r); 1838 წ. (317r); მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი სინოდალური № 51.

„სიტყუაჲ კონა ჭართული, რომელ არს ლექსიკონი.—ანი არს პირველი ასო და ჴმიანი და ართრონი მრავალ რიგად თავად და პოლოც მოჳალს ჩრდილოა სიტყჳათა ჩედა, ეითარცა თავსა დაგეწერია...“ 3r—112v.

**შენიშვნა:** 1. წინ უძღვის: ა. „წერა ქართული და ფრანგული სახოგადოდ სახმარი“. 1r—2v. ბ. „სიქეცენი ხუთთა ჴმიანთა ასოთანი და სწორეა სხუათა ასოთა და თავბოლოთანი...“ 2v. გ. პირობითი წიგნების განმარტება“ 2a r.

2. ეერთჳნი: ა. „curriculum vitae“ (313v). ბ. [იესო ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისა სამეოცდათორმეტთა მოწაფეთა სახელები და ვინ იყვნენ და სად ქადაგობის იქნების]: 314r-v; გ. „თქუენი ეპისკოპოსი მეფისა.—რადგან დაშენა ასრე სახა...“ (315r); „მისივე მეფისა.—სიყრმითგან იყო მეფდამაჲ სიბრძნის სწაულის მსახველი...“ (315r) დ. „თქუენი სასპორტელიანისა.—ამ ლექსიკონის როგორი თუ ბრძენმა დაწერნინოს...“ (315r). ე. „მოხელენი, რომელნი არიან ქართველნი და რომელნიცა არღარა უწოდენ დაქადაგებულებისათ, თუ-ესე ეპისკოპოსი მოღუნე მისდა ბაღელად“ (315v) ვ. „დასაბამითგან ქრისტჱს მოსულამდე ქართველთა რიცხჳთა გარდასული წელიწადი ხუთი ათას ოთხმეოცდა ათორმეტი 5198...“. (316v—317r); ზ. „თ. მოუორე მარიამ გაწერნინე ეგეთნი ეგეთნი მიერ ლექსიკონისა ამის გარდამოწერისად. დაღეთუ სასწორო იყო ჩემგან აღწერა ამისი, არ ყრიჩ ვექმენ ბრძანებასა მისსა და აღეწერე ფრიადის სიჩქარით, დღე და ღამესცა ღამეცა ვიხმარე. და თუ რაჲ ცთომა იხილოთა, შემინდეთით, არა ვინ არს ცუდთაგულ, მხოლოდ ღმერთი. ვიწყე დგდგბერის ოცდა ორს და აღვასრულე თებერვალს ი ზ-სა. ყოორსი მოსაზონი რომაწოს მარტვირის სოპოროს სეტყუა შინა მარტვილოყოი, რომელშიაც აღმიწერიეს წელს ჩყლ შ-სა. თებერვლის ი ზ-სა“ (317r).

2. „ყოველად უსაძლეველოჲ მწყემსმთავაროჲ ჭყონდიდელო და სრულიად მეწყერელთა მწყემსთა ღ ი ო რ გ ი, უფემოწყალეს მეუფეო! სასუფა ვსე ჴანთაყანების ჩემ მოთის ყოველად ფუფუბზოსა სიამჳთდსა თქუმსა, რომელი ყოველად ჴელმპრატსა მწყემსსა ბუნებითის ეკლიკოჳმენეგნით განუშუმნებიდე და მით უცხოელეს არს, ვიდრე უჩინებულესი ხარისხი თქუმი. მაღალს სახელს თქუმსა გამოხატულს, მსაჳანდაი დიდის მის მღუდელთმთავრისა, რომელი ორსა მწუხლილს სიწმინდეთა დადგინებულსა აჭებ და სასმელსა ჴგონილსა წყალსა მისისასჳს მიცემდეს შეიწყნარებს. განხორციელითა ამით განმწმიდველი სულიერებისა მიღება მსხეპრალისა ამის, ეითარცა ნიში უსაჯრისნებელესის მადლობისა, მონა თქუმი, ყოორსი ღონისძონი რომაწოს დაყუდებული“ (1r).

**შინაწერი:** „წელსა ჩყმბ-სა, ოკტომბრის ოგ-სა. ეს ლექსიკონი გიორგი ეპისკოპოსის იყო განსვენებული, და ამ მხრეთელის მონასტრის ლექსიკონი მან გაიმრავლა

ნაცელად მაგისა მე, არბიმანდრიტს ბ ე ს ა რ ი ო ნ ს, დაბიძ. ეს ლექსიკონი მარტვილის მონასტერშიდ სულისა მისისა მოსახსენებლად და ვინც ეს მარტვილის მონასტერს ჯამოახედა და სხვაგან წაიღოს, შეჩვენებული იყოს სულით და ხორცით აჰაბა და მერმესა მას საყდესა. ბ ო ბ ი ს მონასტრის არხიმანდრიტი და დროებით მ ე ღ ვ ი ნ ე ი ს ე სიპარხიოს მართველი ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი" (317v).

## 83

### კრებული. XIX

121; 21×16; ქაღალდი, მოლურჯო ფერის. ტყავგადაკრული ხის ყდა. დახიანებული შვდრული, ხოგიერთი ფურცელი ნაწერია ორ სვეტად: დაუწერელია: 13v—15r, 19r-v, 22r, 26r, 46r—47r, 27r-v. 29r, 30v—32r, 50r, 54v, 66r-v, 116r. ამოუწერელია ფ. ფ. I—11, 115—118; |XIX ს.|: მარტვილის წიგნსაცავის ძველი საინვენტარო № 52.

1. „[მ ა რ ტ ვ ი ლ ი ს მ ო ნ ა ს ტ ე რ ი ს შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ - გ ა ს ა ე ლ ი ს წ ი გ ნ ი]. — „ჩემის საწირაისაგან. — წელს ჩ ყ ლ ზ-ს სეკნებრის თ[ე]ს ზუგდიდს მოვედი, აქ თითრის ხარჯი, ორი მანათი ტარასის გავატანე გუნდრეულის ხარჯი..." 1r—10v, 12r—67r, 92v—93r, 115r—120r.

შენიშვნა: ხელნაწერის დიდი ნაწილი უკავია კარაბადინებს. კარაბადინი და შემოსავალ-გასავლის დაუთარი ერთმანეთს ენაცვლება.

2. [კ ა რ ა ბ ა დ ი ნ ი] „...მორჩება. თუ სიგრილით არს, ნორი მოხარშეთ, თაფლით ჭაშეთ უხშად, მორჩება სიგრილით. მარიოს პატრისაგან დაწერილი მუცელ ბოროტის წამალი. — როდესაც შეეყაროს კაცს მუცელ ბოროტი..." 11r—12r, 67v—92r, 93v—108v.

შენიშვნა: კარაბადინს გვანენა ანდერძი: „გასრულდა თვესა თებერვალსა ჹ, ჩკჳდ" (108v)

3. „ჳ მ ო რ ე კ ა რ ა ბ ა დ ი ნ ი, — ეს თავის ტკივილისათვის, ჯალინოზი იტყვის..." (108v—114v).

შენიშვნა: 1. 121 ფ. წარმოადგენს ლ. დ ა დ ი ა ნ ი ს წერილს.

2. ფ. ფ. 119—121 პატარა ზომის ფურცლებია, რომლებიც შემდგომ არის ჩაშვებული.

3. კუშო ყდის სავე ფურცლზე დაწერილია ყმათა ჯაფიდის წიგნი.

## 84

### ოთხთავი. XVI

218 ფ.; 10,2×7,2: ეტრატი, ფ. ფ. 53,54—ქაღალდისაა: ბაცერდგადაკრული ხის ყდა, რომელზედაც დამაგრებული ყდაზე უფრო ზომცრო ზომის მოქიდილი ეტრუსული ფირფიტები; ზემო ყდაზე კრისტეს ჯვარცმის გამოსახულება, ქვეშიხე—იოანე მახარებლის; წერილი ხუსტური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით, მინიატიურები, ჩინებული შესრულებული, მაგრამ დახიანებული: 2v, 3v, 7r, 55v, 90v, 92v, 143v; თავსართები: 4r, 91r, 144r; რესტავრირებულია ფ. 217; გადაწერილი—ამბროსი (59v); გადაწერის ადგილი—იერუსალიმი (52v): XVI ს. პირველი წლები, მარტვილის წიგნსაცავის ძველი საინვენტარო № 55.

„ს ა ხ ა რ ე ბ ა მათეს თავი. — წიგნი შობისა იესუ ქრისტესი, ძისა დავითისი, ძისა აბრაჰამისი..." 4r—186r.

* შენიშვნა: 1. თითოეულ სახარებას წინ უძღვის: „ესე თავები არს... სახარებისაჲ".

2. ოთხთავს ერთვის: „ზანდღუი სახარებისა საძიებელისაჲ საწელიწდოჲ..." (187r—217r).

3. ხელნაწერის კიდეებზე მიწერილია გადაწერის მიერვე ტიპიკონური შენიშვნები.

4. ხელნაწერი დათარიღებულია ამბროსის იერუსალიმში ყოფნის წლებით (შდრ. ათონის იუერიის მონასტრის 1074 წ. ხელნაწერი ლაპეზით, 1901, გვ. 266).

**ანდერძი** (გადაწერის): „და აწ ესე სახარებაჲ აღიწერა ცოდვილისა ამბროსი-საგან იწრფალემს, მონასტერსა ჯუარისა პატრონისასა, სადაცდებ-ლად ღმრთისა მაშინა, ძისაჲ და სულისა წმიდისა და სალოცველად სულდიდებულისა პატრონის ჭიობოსრისთჳს“ (52v).

**მინაწერი:** ა. (ხელნაწერის ხელით, სინჯარით, კუბო კიდეზე) „ქრისტე შეიწყალე ნი-კოლოზ ჭრ“ (52v).

ბ. მ. ი. ყოველად წმიდაო ხილმის მონასტრის ღ'თის მშობელო, წმიდაო ეს ხელით ნაწერი სახარება სიფერისა და განუყოფელისა გამო ცანცალებენ შეკრებით შენსაჲ წინაშეძღვარმა იღუმენმა **ქ ი რ ი ლ ე** ბ ა ბ უ ნ ა ჲ. 1850 წელსა“ (218r).

სხვა **მინაწერები:** 1r, 2r, 53r (არაბული), 55r, 89v—90r, 90v, 91r.

## 85

### ოთხთავი. 1719

XI+182 ფ. 14×9,5; ქაღალდი; თეთრტაეივადაკრული ხის ყდა: ტყავზე ვარაყით ამოტვიფრულია ბედალიონები და ორნამენტები: ყდაზე ამოტვიფრულია: EVANGELII; ყდას გაჰნია ლითონის შესაკრავები: ნესტური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინჯგურით; მახვილებითა გამოსახულებები: 2v, 40v, 71v, 120v; მინიატურებზე ბერძნულად წარწერილია მახვილებთა სახელები: დაფწერილია ფ. ფ.: I—XI, 172—182; მოშგებულნი: მამა ხარისთჳნი და ბესხარიონ ორბელისძე(171v); გადაწერი—გაბრიელ სავანაშვილი (171v); გადაწერის ადგილი—გარეუბანი იოანე ნათლისმცემლის მონასტერი (171v). 1719 წ. (171v); მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი სინიშნებარო № 58.

„სახარებაჲ მათესი. თავი პირველი. წიგნი შობისა ი'ჴ ქრისტესი, ძისა დაჳითისი, ძისა აბრაჰამისი...“ 1r—171v.

**შენიშვნა:** 1. სახარებას წინ უძღვის: „შესხმა წმიდაჲსა მახარებლისაჲ, სოფრონის მიერ თქმული“.

2. „ოთხთავს“ ერთვის: სიძიებული წმიდათა სახარებისაჲ...“ 152v—171r.

3. ხელნაწერის ანდერძის ცნობით ჴ. სავანაშვილს, გარდა „ოთხთავისა“, გადაუწერია „სამოციქულიც“ საგანაშვილის გადაწერილი „სამოციქული“ აღწერილია Q— 86 ნომრის ქვეშ.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „ჳე ყოველთა მოსახონთა უცოდველესაჲს და ტკბილსა მღდელობასსა გაბრიელს საგანაშვილს, რომელი განსრულ-ჰყოს სოფლით ცოდვათა ჩემთა სიმრავლისათჳს, მიღებულ ყოს ლოცვად ჩემდა, მონასტერსა წმიდაჲსა იოანე ნათლისმცემელისასა მრავალთა, რაჲცა მერმეს რაჲმე კეთილი სინაწყლი ღრიალთა ცოდვათა ჩემთა შესაცდომელსა, აღწერე წმიდაჲ ესე სულთა განმანათლებელი სახარებაჲ და სამოციქულო მამის ჩუენისა ხარტონი და მოძღურისა და მასწავლებელისაჲ უფლისა ჩემისა დიდის ორბელის ძისა ბესა-რიონის ბრძანებითა. ვეცადე დიდად სიმრთელესა და ჴელს, მაგრამ ლუკოვან გეუმრისოდა. თუმცა უცბად მეწყრის, ჩუ დამწყვდეთ, გეეფიდებით. ამ ქრონიკონსსა ოგ-მოთქვა ლალის ჯარი ბოლო ნის მჯათთვის ოგ. წმინდას კირიაკოსასა სიონი გა-ტეხეს, წაიღეს ჯუარი და ბატი და ტყუე ბევრი ქუშას ბოლნისიდამ. დიდის სახე-ლოვნის მეფის ვახტანგის ძეს ბაქარს ეჭირა ქართლი. მოეცა ამბავი ლალის სოფლისა ძარბევისა. წარგზავნა ჯარი, მოეწიენენ ქართველნი ბატონიშვილებით, მარაბდის ბოლოს შეიბნენ, გიამორჩეს ქართველთა. გაჰქცეს, სამსი ლალი მოკლეს, ამათ რვა მოყლეს ქართველი დარბაისელი. დიდად სახელოვნად იყვნენ ქართველნი, უმეტესად ბარათიანნი, როგორათაც მოგხსენებითათ მათი სამამაცე, ბრძოლა,ომი, სიმშვე-სიმაგრე და სისრულე მათი“ (171v).

## 86

### საქმე მოციქულთა 1719

VI+204; 14×9,5; ქაღალდი; თეთრტყავეაკრული ტეიფრული ხის ყდა: ნესხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინჯგურით; დაფწერილია ფ.ფ.: Iv—VIr, 200r—204v;

ყდის ყუაზე ამოტვიფრულია: „APOSTOL“: მომგებული: მას ბარიტონი და ბესარიონ ორბელისძე (ob. წინა ხელნაწერის აღწერილობა); გადამწერი—გაბრიელ საგინაშვილი; გადაწერის ადგილი—გარეჯის იოანე ნათლისმცემლის მონასტერი; 1719 წ. მარტელის წიგნისაცავის ძველი სინენტარო № 67.

„საქმე მოციქულთა. თავი პირველი.—პირველი ესე სიტყუა ვყავ ყოველთათჳს, ჲ ღ~ი მოყუარეო...“ 1r—157v.

შენიშვნა: 1. ერთვის: „ხანძელი წმიდისა სამოციქულოსი...“ (158r—199r).

2. „სამოციქულო“ „ოთხთავთან“ ერთად მოხსენებულია წინა ხელნაწერის (Q—85) ანდერძში.

3. „სამოციქულო“, ისევე როგორც „ოთხთავი“, გაბრიელ საგინაშვილის გადაწერილია (იხ. წინა ხელნაწერის აღწერილობა).

## 87

### გულანი მარტვილური. 1578—1605

1006 ფ.; 31×20; ქაღალდი: ხის ყდა; ბოლო ნაწილი დაშლილი: ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგორით: თავ-ბოლოობაკოსული, დასაწყისში ასოთა 7 რეგული, ხელნაწერი სწორად არ არის გაინომული, უკანასკნელი ფურცლები (980—1003) წარმოადგენს სალუსასწაულოს ნაწილს და უნდა იყოს მოხსენებული 281—282 ფ.ფ. შორის; დაწერილია ორი ხელით: დახატებულია ფ.ფ.: 83—84, 87, 95, 99—101, 112, 126, 156, 159, 165, 169, 173, 174, 176—177, 267, 588—765, 951—952, 983—1004: მომგებელი—აფხაზეთის კათალიკოზი ეფთჳმე საფარელიძე (268r): გადამწერი—დავით (1004r); გადაწერის ადგილი—ჭყონდიდი (268r): [1578—1605 წ.], მარტელის წიგნთსაცავის ძველი სინენტარო ნომერი 63.

1. [სვინაქსარი შემოკლებული]. „...თ~ა სეკდენბერსა კ~ზ. წმიდისა ხარიტონისა ღმერთშემოს. ფსალმუნი—იხარებდეთ მ...“ 1r—14v.

2. [ალდგომის საკითხავები]. „წმიდასა და ღმერთშემოსილისა ალესბისა. სახარება იოანესი, თავი პირველი.—პირველთაგან იყო სიტყუა...“ 15r—83r.

3. [საწელიწდო საკითხავები]. „თ~ა სეკდენბერსა ჲ. დაწყებაჲ ინდიკტიონისა და ჴსენება წმიდისა სჳმეონ მესჳტისა და... დედათა. სახარება ლუკაჲს ი~ზ. მას ჟამსა შინა მოვიდა იესუ ნაზარეთს...“ 84r—102r.

4. „სახარებანი აღდგომისანი საცისკრონი იჲ. სახარება მათეს თავი ჲ. ხოლო ათორმეტნი იგი მოწაფენი წარვიდეს გალილეად მთასა მას, სადაცა უბრძანა მათ იესუ...“ 103r—112r.

5. [დასდებელნი აღდგომისანი მსმაზე] „...ძე დაუსაბამო ჩუენთჳს განკრძალებული და მის მიერ ვცხონდით...“ 113r—266v.

6. [სადღესასწაულო]. „თ~ა სეკდენბერსა ჲ. დაწყებაჲ ინდიკტიონისა და წმიდისა მამისა ჩუენისა სჳმეონისი და ჴსენება წმიდისა ღ~ის მშობელისა. მწუხრი, შემდგომად კანონისა აღიღებთ ფუძენი ღაღადყავსა...“ 268r—765v.

7. [მეტაფრასი]. ა „...დედოფლისა ჩუენისა მარადის ქალწულისა... ნათესავი კაცთაჲ ...ყოველსაცე თჳს ჰა... და მჱიარულებით ეგდესასწაულობთ...“ 766r—770v.

ბ. „თქუმული წმიდისა და ღმერთ შემოსილისა მამისა ჩუენისა თ ე ო დ ო ტი ანკჳრელ ეპისკოპოსისაჲ, შობისათჳს მაცხოვარისა ჩუენისა იესუ ქრისტესა, რომელსაც ესე წარიკითხა კრებასა ზედა ეფესოსასსა, წინაშე წმიდისა კჳრი-

ლე ალექსანდრიელ მთავარეპისკოპოსისა. მ. გ.—პრწყინვალე არს კრებაჲ ესე დღენდელისა ამის დღესასწაულისა...“ 770v—773v.

გ. „ნეტარისა ანდრია იერუსალიმელისაჲ კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყუა ყოველად მსოფლიოჲსათჳს ამაღლებისა პატიოსნისა და ცხოველსმყოფელისა ჯუარისა. გ. მ.—ჯუარისა კრებისა აღვასრულებთ...“ 773v—777r.

დ. „საკითხაჲ, თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გიორგი ნიკომიდიელისა რატომაც ტაძრად მეუღანებისათჳს ყოველდ წმიდასა დედოფლისა ჩუენისა ღ~ის მშობელისა, მარადის ქალწულისა მარიამისაჲ. მ. გ.—პრწყინვალე არს მიზეზი ამის კრებისაჲ...“ 177r—783r.

ე. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა ბასილისი სიტყუა ნათლისღებისათჳს მ. გ.—პრიქენი სოლომონ, რაჟამს იგი სოფლისა ამის საქმეთა ღამისა განყოფილებასა იქმოდა...“ 782r—786v.

ვ. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა ამფილოქი იკონიელისა სიტყუა მოგებებისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესა. მ. გ.—მრავალნი დიდთა მათ სახელოვანთა კაცთაგანი საკჳრველ ჭოფენ საქალწულებასა...“ 786v—791r.

ზ. „იოანე მთავარეპისკოპოსისა თესალონიკელისაჲ სიტყუა განკაცებისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესა და ცხოვრებისათჳს ყოველდ წმიდისა ღ~ის მშობელისაჲ.— ღამე წარჴდა, ხოლო დღე მოგუშახლა, ჴმობს მოციქული...“ 791r—792v.

თ. „წმიდათა შორის ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისაჲ სიტყუა დიდისა ხუთშაბათისა განცემისათჳს იუდაჲსგან და მიცემისათჳს წმიდათა საიდუმლოთასა, და რათა არა ვიჴსენებდით ძჴრსა. მ. გ.—მცირედ საპერო არს დღეს თქუენისა მიმართ საყუარულისა თქუაჲ...“ 792v—797v.

ი. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინებოლელ მთავარეპისკოპოსისაჲ სიტყუა ვნებისათჳს მაცხოვრისა ჩუენისა იესუ ქრისტესა. ჴა ძისა ღ~ისაჲ, და ეთარემდე დღესა, რომელსა განვალინა ადამ სამოთხით, მასვე დღესა შეცდა ავაჴაჲ სამოთხედ.—გუშინ აღთქმულსა მას ვაძსა, დღეს მნებავს აღსრულებად...“ 797v—807v.

ია. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა. მ. გ.—რაჟამცა მამათმთავართა კურთხეცა სულისა მიერ დამტკიცებულ არს...“ 807v—816v.

იბ. „აღვსებასა შემდგომად ამბორის ყოფისაჲ.ესე საკითხაჲი ერსა ზედა იკითხვების, თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისაჲ ბრძნისაჲ,—რომელნი ხართ ქრისტეს მოყუარენი და მორწმუნენი...“ 816v—817r.

იგ. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა სიტყუა ამაღლებისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა. მ. გ.—პრწყინვალე არს ყოველი დღესასწაული უფლისაჲ...“ 817r—819r.

იდ. „მისივე წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა, კოსტანტინებოლელ მთავარეპისკოპოსისაჲ სიტყუაჲ ამაღლებისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესა.—სამნი განსაკჳრვებელნი საქმენი და არა საცნაურნი კაცობრიგისა ბუნებისაგან...“ 819r—820v.

იე. „წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღ~თისმეტყუელისაჲ მეერგასისათჳს და სულისა წმიდისათჳს მ. გ.—დღესასწაულისათჳს მცირედ ვეღარმოფოსობდით, რათა სულიერად ვდღესასწაულობდეთ...“ 820v—825v.

**იგ.** „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა ეფრემ ასურისა სიტყუა ფერისცვალებისათჳს უფლისა და ღმრთისა და მაცხოვრისა ჩუენისა იესუ ქრისტესა.—აგარაკისაგან მცირე სიბჳრულისა, ხოლო ენანუისაგან ნაყოფნი სანოვაგეთანი...“ 825v—829v.

**იზ.** „წმიდისა და ღ~თ~ივ განბრძნობილისა მამისა ჩუენისა იოანე მონახონისა და ხუცისა დამასკელისა სიტყუა წესდებისაჲ დაძინებისა ყოველად დიდებულისა, წმიდათა უზესკაცესისა დედოფლისა ჩუენისა ღ~ის მშობელისასა.—ჩუსულებაჲ არს ვისსა მიმართ მჭირნებელთა ტრფიალებისათა, რათა მარადის ენასა ზედა მოაჭუნდის სასურველი იგი...“ 829r—832v.

**იზ.** „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა ანდრია იერუსალ~ელისა, კრიტელ მთავარებისკოპოსისა, მობისათჳს ყოველად უბიწოჲსა დედოფლისა ჩუენისა ღ~ის მშობელისა, მარადის ქალწულისა მარიამისა.—განიზომოს თუ ჴუსაბაჲ მტკიცეთითა, და შეიწეროს ზღუაჲ საბლებითა, შეიზომოს თუ ცაჲ ბრჳალითა...“ 832v—835v.

**ით.** „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისაჲ ანდრია იერუსალ~ელისა კრიტელ მთავარებისკოპოსისაჲ, სიტყუა ლაზარესჲსუ ოთხდღე მომკუდრისაჲ, რომელი ივი აღადგინა უფალმან. მ. გ.—ლაზარე შემოკრიბა აწინდელი ესე შესაკრებელი...“ 839r—845v.

წ~დ~ებ: „...სადა დასდევით ივი, არაუ...“

**ი.** „იწყებიან წმიდანი მარხვანი მეზუზრისანი და ფარისეველისა. [იწყებიან] კჳრიაკესა და [სრულ იქმნებიან] დიდსა შაბათსა. მწუხრი. უფალო ღაღადყოფსა. დაიდებენ აღდგომისანი ჴმისანნი და მეზუზრისა და ფარისეველისანი, ჭ~შა~ ა...“ 845r—983r.

წ~დ~ებ: „...და მოიღო ღრუბელი და აღაესო ცხრითა და...“ 983v.

შენიშვნა: 1. გუდანი უსპოროდ არის აკინძული, უკანასკნელი ფ. ფ. 984—1003 „სადღესასწაულოს“ ნაწილია, შაითი ადგილია 282 ფურცლის შემდეგ.

2. ფ. ფ. 1005—1008 ხელნაწერ ფურცლების ნაცლეკუნია სადალობელთა ტექსტთან.

3. ხელნაწერი დათარიღებულია ათანაზიის კათალიკოსის ეიდეზე საყარაულიძის ზეობით.

4. ფ. 849r ამ ხელნაწერს უწოდებს „ერკვის ყულანს“ (იხ. Археологическое путешествие по Грузии и Армире, გვ. 149).

**ანდერძები:** 1. „ამა, დიდება ღმერთსა, სრულმყოფელსა ყოველსა კეთილისასა. იწყებითაჲ წმიდანი ესე წიგნი სულთა და პორტია განმანათლებელი ნებითა ღმრთისაჲთა და მბრძანებითა დიდისაჲ ათანაზეთისა კათოლიკოზისა საყ~ო~ველ~ო~ ~ი~ს პატრონისა ეფ~ო~ ~ი~ მეჩ, ათაბაგისა და ამბუგრძელ მთავი და მადიდებელი თქუენ პატრონი ეფ~ო~ ~ი~ მეჩ და მრთველ-ამოერ ყუნ წუენი ცხორებისა მისნი და მეწ დაამკუდრეწ წიაღსა შინა ამოსაჲსა, ისაკ და იაკობის თანა, ამინ, კირილესოსნ. და დედა-შამათა მისთა შეუწყოს ღმერთმან, ამინ“ (268r).

2. „პრისუა დაუბადებელო, გარეშემოუწერელო, ყოველსა სიტყჳთ დამბადებელო შაბაო ღმერთო და ძეო ღმერთო კუთხეებულისა მამისაო და სულო წმიდაო და ყოველად წმიდაო ღედოფალო, ჭყონდიდისა ღუთის შობელო, მარადის ქალწულო მარიამ, ქალწულობისა ყუავილო, ყოველსა სიდედისა ჭსისა მიზეზო, ადიდენ და აღამაღლენ და ასუფევენ, დიდო და საშინელო მღდეფლთმოძღუარო ზეცისაო, რომელნიცა ცანი განგვლენ და ჭუშკანად ჯარედამოვენ და ყოველი განგებული სრულ ჰყაე შენ მიერ კურთხეული კურთხეული მწუხრთპით დაიცვა ყოველისა საქართველოსა პატრიაქი და დადისა ათანაზეთისა კათალიკოზი საყ~ო~ველ~ო~ ~ი~ მბატრონი ეფ~ო~ ~ი~ მეჩ. სახიერო და ქალთმოყუარეო ღმერთო, სუეცვე მოუკლებელ ჰყაე ჯამთა მრაველთაჲ და მოწ დაამკუდრენ წიაღთა შინა ამოჩაჲსა, იაკობ და ისაკის თანა, ამინ, ამინ, ამინ და კირილესოსნ. და მამაჲ-მწიობელთა მისთა შეუწყოს ღმერთმან“ (605r).

3. „ღმერთოჲ და რაჲცა წჱნდანაჲ ამ წიგნსა სწერიხართ მათ მადლო... და ერთგული ამისი მაგნჱს შეილი ფილარეტ მშჳდობაჲთ დაიცჳც და სასუფეველი ცათა დაჳნჴვრე, ამინ. და მე ფრიად ცოდველს დავითსა მათ მადლი შემოჳწყენ" (606r).

4. „ჰაჲ, დიდება ღმერთსა, სრულ აგჱმნა რაჲ თჳს მათითა ყოველთა განცდებითა სრული და უნაკლო" (606r).

5. „ჳნჳ ღმერთო, შეიწყალე ავხაზეთისა კათალიკოზი ეფთჳმი, ამინ" (634v).

6. „წჱნდანო პატრო და პაველჱ! ათორმეტსა მოციქულსო, შეიწყალე სრული და ჴორციით ავხაზეთისა კათალიკოზი საეკლესიძე ბატონი ეფთჳმი და ყო ბედნიერ შემოწყალე, უფალო" (661v).

7. „ბრისტე, შეიწყალე დავითა" (797r),

8 „ღმერთო, ადიდე თჳსენ მიერ კურთხეული ღირსი და...ჩ დიდად სამართლით პატივებული, დიდი და მოსაკი და მადიდებელი თ'ენი... ავხაზეთისა კათალიკოზი საყდარძიძის ყ პატრონი ეფთჳმი. მრავალგზისერ ჰკეღნ წუთნი ცხორებისა მისანი და დაამკჳდრე წაღათა შინა აბრაჰამს, ისაკ და იაკობის თანა. საუკუნომეა არს ჴსენებაჲ, ამინ, და მამა-წმობელთა მისითა შეიწყალე ღმერთმან. ამინ" (1004r).

9. „[ცოდვილ]ს დავითს და მამა-წმობელთა მისითა შეიწყალე ღმერთმან, ამინ" (1004v).

10. „აღდგომით ქრისტჱსი, აცხოვნე და ამოიც ამჳთე და ცუნ დაამკჳდრე, სადა წმიდანი ორსეული არიან, მაგნჱ შეილი ფილარეტ, რაჲთჳ მაყრთხილებდაჲ ამ წიგნის სიკეთჱსა და იქითოდა" (1004v).

11. „და მე გლახაკსა და სიწყალობელსა ყოველისა სრლისაგან მათი წყალობა შემწყნარეთ და შემიწყალეთ მე ცოდველი დავით. თჳს ღმერთმან ცუნაი. ბევრი ვეცადე სიცრუჱსა და სიმართლესა. წყევასა ნუ ვინ შემამთხუეთ. ვინცა შენდობითი ჴოშიესნით, ქრისტჱსან თქუენცა მოგიპყრნეს სასუფეველსა მისსა" (1004r).

**შენაწერები:** 1. „სიმთაურული წჱნიჴდა და გული ეკმოშეცივალა. აღარ ცუნდა ბატონს კათალიკოზს წერაო" (810v).

2. „აქა ირმის ტყაჲ მომიეიდა" (914v).

## 88

### თვენი. 1761

724 ფ.; 21×15.5. ტყავგადაკრული ტექორული ხის ყდა, შესაკრაქით; ქაღალდი: ხელხარა, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგრით: ამოკუნძილია ფ.ფ.: 9, 16, 25—27, 33—34, 511—513; მრავალი ფურცელი რვეულებრივია; ზედა და ქვემო ყდის საკეთე ფურცლები აღარაა დარჩენილი; შემკეცილი რაჭის ეროსთვის ასული, დედოფალთ-დედოფალი გულქან (721v—722r); 1761 წ. (721r); მარტყოფის წიგნსაცავის ძველი საინვენტარო № 64.

[თვენი]. „თ'ა სეკდენბერსა აქუს დღე ლ, დღეთა ია, ღამეთა—ცამი იბ. თ'ა სეკდემბერსა ა. დაწყება ინდიკტონისა ახლისა წელიწდისა და წმიდისა მამისა ჩ'ნისა სემეონისა და ჴსენებაჲ წმიდისა ღ'ის მშობელისა. მწუხრი შემდგომად კანონისა..." (1r—704r).

**შენიშვნა:** 1. „თვენი" შეიცავს სექტემბერ-მარტის თვეების მასალას.

2. „თვენის" გაგრძელება (მარტიდან აგვისტომდე) იხილე შემდეგნო ხელნაწერში (Q—89).

3. ხელნაწერში შეცდომით არის აკინძული ფ.ფ. 705—721, რომლებიც აგვისტოს თვის მასალასა და მომდებელის ანდერძს შეიცავს. არასწორად აკინძული ფურცლები მომდევნო ხელნაწერის (Q—89) დასაწყისს წარმოადგენს.

**ანდერძი:** (გადამწერისა): „ესე, რომელი მაჲად ხარ ჴსენ-ქუენათა სიმჳარითა და მეთაებითა გარე-შეწყრეულ მიეწყობეულნა, და ყოველთა არსთა და არაარსთა წაბილწოებითა მპყრობელნა, მან ჴუთმებით ხამწიხილად გაყოფილმან და ერთღ'თაებით განუყოფელმან ღმერთმან ყოველად ძლიერმან ისეც ადამ გლახაკ ქნენა-

ლისა მოძიება, და ერთმან სამებისაგანმან, უწინარეს შესაქმისა და დასაბამისა, განზრახვით გამორჩეულისა, ყოველად უხრწნელისა და უბიწოსა ქალწულისა მარიამისა მუცელსა შინა დამკვიდრებაჲ და ჴორცთა შესხმაჲ ჳყარ-ანიე და გეგჰარე ჴორცთა და სისხლითა. იწივ ქალწულისაგან და კაცეულმან ქრისტესმან ზედან, აღზრდა სათნო ანიე, და მსგავს ჩ'ნდა ძჱმეს. თჳნიერ ხილო ცოდჳსა ყუარს ეცუ, დაედჳ და აღსდგა და ამაღლდა ზჳცას და დასჯუდ მარჯუენით მამისა და ადიდე მშობელი ჩ'ნი, რომელსა ჩ'ნ ცოდჳული შუამდგომელად ჩუენშე ჩ'ნსა მიჳვალენდი და მოცულიან მის ჯამი მოწყალებაჲსა შენთა. და აწ მისთა შჳდწელ უძლეველობით, ღუაწლმრალებაჲთ, ჩ'ნთჳს სამართლით სისხლთაბჭეული, ფრიად მრძიანჱთა ცხორებათა ჩ'ნნი მჴნე-მხდრობით, პოწამეთა მთავრად უწარჩინებულსაჲ ჩ'ს მორწმენეთა მიერ საქებელ-სათაყ'ნოს წმიდას გიორგის მ ა რ ტ ჳ ლ ი ს ღ'ს მშობლის მოსაპ'რისას ჯაჭი და გეგდრები. აღ რომ ეგჳდრისა და ეკლესიასა სამარიაჲსა და სამკჳალისა ჩ'ნსა სრულსა ჴორცად შეძლებასა ჩემისაებრ შემკობაჲ ენიენე მე პირველითგანვე სასოებით სოფლით ჭ'ნდა მოლოტოლმან (!) და მოსაცმელ ჩაჭის ე ო ი ს ჳ ქ'ლქ'ნ დედოფალმან გ უ დ ჳ ქ ნ დავაწყრინე წყობაჲ და სულთა ჯანმაბათლებელი სრული და უსაკლული თ ჳ ე ნ ი ვსე. და ათოობეტის თჳს—ორად განჴყვიად და ორად შეკაერეგენეთ, და აწ ეკლესიასა ჭ'ნსა საძვალსა ჩ'ნსა... კორთხეულსა ღ ა დ ი ა ნ ი ს ტ ი ტ ი ა ს სულს სათნოჲ და ცოდვათა მისთა მისატევებელად. ბოლო კ'დ სულთა ჩ'ნთა სახ'რად და სათნოჲ და ცოდვთა აღსატევებელად შემოწყ'რით, ვითარცა ფუალსა ძღუენი მკირენი ქ'რიგის წყვლილნი, მისცენ მითმეცნე ჩ'[ნი] ნაღუაწ-ნაძღუნი, წმიდაო ჴორცო მარტჳლისაო, და მეოხ ჴუდავ წინაშე უფლისა დღესა მას განკითხ'სსა. აწ ენიე და რამისცა ძჳმან კაცისამან, გინა დიაცან ანუ მკირეშენ, ანუ უფლისწულენ, ანუ ჴუთნდედედმან, ანუ დეკანოზმან, რომელმანმე ძჳმან კაცისამან ეს ჩემ მიერ შეწირულნი თ ჳ ე ნ ი წმიდასა ჭ'ნსა ქალწულისა გამოიპყას და გამოსწ'როს, ჴ'ნ შეინისწენ თავად დაფსაბაზოო ღმერთო, და მარტჳლეთა ღ'ს მშობელო და ცხოველსმყოფელო ჴუარო ქრისტჱნეთაო და მთავრენოვანო წმიდაო გიორგი, ჯოჭიანთ დაანძ დათან და ამირონისებრ უფსკრულად წარხ'ნ მიეც ამ და უფლისამად, ა'ნ, ა'ნ, ა'ნ. აღიწერა ჭ'ორთხეკანსა ჭ'ნსა" (721v—721r).

შ ე ნ ი შ ნ ე რ ი: 1. „წერილი ჩ ჭ ჭ-სი, მარტის დ-სა ეს დარღეული სადღესასწაულო ქ ც დ ო რ ი ს მე ი ო ა ნ ე ხ უ ც ე მ ე ნ ძ ე ვასალი ძე ჭ ა ლ ა ქ ა ნ ი ძ ე მ ე ვ ა ჟ ი ს ვ ი ლ ი ს ი ე ს ი ნ ი ს ი ს ი ს

2. 481—482 ფურცლები შორის ხელნაწერს აკლია 16 ფურცელი, რომელიც შეცდომით წინა ხელნაწერშია (Q—88) აკინძული.

3. ხელნაწერის ანდერძი გამორჩენილია წინა ხელნაწერის ანდერძისა.

4. ანდერძს აკლია ბოლო.

შენიშვნები: 1. „ეს სადღესასწაულო დარღვეული იყო და მე ი ო ა ნ ე იღუმენმან ვასილისძემ კალაკნაძემ შევაკერვინე“ (563v).

2. „წელსა ჩყმზ-სა თუესა იულისის იზ-სა შეკერა წიგნი ესე მე ლ ე ო ნ ი დ ე“ (563v).

## 90

### ტიპიკონი. XVIII

423ფ.: 19,5×14: ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტყავშრული ბის ყდა: ნუხბური, მთავრული ასოები და ფასაწყისები სინგურით: [XVIII ს.]: მარტკოფის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 66.

„ტ ი პ ი კ ო ნ ი, რომელ არს ქცევა და წესი ეკლესიათა.—განგება წმიდის იერუსალემისა ლავრისა, ღირსისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩ-ნისა საბასი...“ 4r—44v.

შენიშვნები: 1. ტიპიკონს წამძღვრის: „თავი განგება წმიდისა ამის წიგნისა“ (1r—3v).

2. ტიპიკონი შეიცავს 60 თავს.

## 91

### კრებული. XVI—XVII

191 ფ.: 21×15,5: ქაღალდი: ბავშვდაკაკრული ბის ყდა, კიბისგან დახიანებული: ნუხბური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით: ნაწერია ორი სხვადასხვა ხელით: ფურცლები რესტავრირებულია: 1. 189—191; მომგებელი — დეკოფილი თამარი (191r): [XVI—XVII ს.ს.]: მარტკოფის წიგნთსაცავის ძველი საინვენტარო № 67.

1. „ ო თ ხ რ თ ბ ა შ ჯ უ ლ თ ა უ ღ თ თ ა თ ა თ რ ი ს ა თ ა გამოკრებულნი და სიტყვისგებაჲ ქრისტიანეთა მიერ, თქუენი ბატონიშვილის ბაგრატისა.—ეამთა უკუე ჰეროკლე მეფისთა გამოჩნდა მოჰამედ ვინმე ახალი მწვალებელი უღთო და უსჯული...“ 1r—19r.

შენიშვნა: 1. ტექსტი ნაწერია ხელნაწერის ძირითადი ხელისგან განსხვავებული ხელით:

2. ხელნაწერის ეს ნაწილი უფრო ძველი ჩანს, ვიდრე ძირითადი ტექსტი.

2. (გამოკრებული მეტაფრასი). „თ-ა სეკედნებრესა ჲდ. წმიდათა შორის მამისა ჩ-ნისა ანდრია მთავარებისკოპოსისა სიტყ-ჲ ყოველად მსოფლიოსათჳს ამაღლებისა პატიოსნისა და ცხოველსმყოფელისა ჯ-ნისაჲ. მამაო გვაკურთხენ. —ჯ-ნისა კრებასა აღესრულებთ და ყოველივე ეკლესიისა განბრწყინებისა საჴსებაჲ...“ 21r—32v.

„თ-ა დეკენებრესაჲ თ. საკითხავი თქუენი წმიდისა, დიდისა და ნეტარისა მამისაჲ ჩ-ნისა ეპიფანე კჳპრელ მთავარებისკოპოსისაჲ მეცნიერად ღმისათჳს ანნაჲს, რაჟამს ეხარად შობა წმიდისაჲ ღ-ის მშობელისა. მ. გ.—არა არს საიდუმლო ესე ახალი დადებული ღ-ისა ქ-ჳნად გარდამოსლვაჲ...“ 32v—45v.

„სწავლა სიყუარულისათჳს. წინაჲ კ-ესაჲ ქრისტეს შობისაჲსა საკითხავი მარგალიტისაგან, რომელი იკითხვების მამათმთავართათჳს. მ. გ.—არა რაჲ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

არს სათნოებათა შორის უზენაესს სიყუარულისა...“ 45r—54r.

„თ[ა] ნოეზბრისა ლ. მიმოდასლეა მოციქულთა, ოდეს იგი წარავლინა უფალმან მოციქული ანდრიაჲ სოფელსა მას კაცის ჭამებელთასა გამოყვანებად მათესა სამყოფისაგან. მ. გ. — მათ ჟამსა, ოდეს იყვნეს მოციქულნი ყოველნი ერთად შეკრებად...“ 54r—83v.

„კ[ა]ცსა უძღებისასაჲ. წმიდათა შორის მამისა ჩ[ვ]ნისაჲ ი[ო]ა ოქროპირისი, კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისაჲ. სიტყუაჲ უძღებისათჳს შეცილისაჲ. გ. მ. უკუალ იესუ. — მართალი თანამდეგ ვართ ქადაგებად კაცთა მოყუარებისაჲ ღ[მრ]თისაჲ...“ 84r—99v.

„იენისსა კ[ა]. წმიდათაჲ შორის მამისა ჩ[ვ]ნისაჲ ნიტჳარისაჲ ი[ო]ა ნე ოქროპირისი, კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისაჲ. შესხმაჲ წმიდათაჲ და ყოველად ქებულთაჲ თჳთა მოციქულთაჲ პეტრესი და პაველსი. მ. გ...“ 100r—109v.

„პირველსა შაბათსა წმიდათა მარხვათასაჲ წმიდისა მამისა ჩ[ვ]ნისაჲ ნექტარი კოსტანტინეპოლელ მამათმთავრისაჲ საკითხაჲ ესე, რომელი აღწერა სასწაულისა მისისაჲ წმიდისა თეოდორეს ჴიერ ალსრულებისაჲ, რომელი იგი აღსრულაჲ ყოველად ქებულმან და უძღეველმან მოწამემან ქრისტჱ ღ[მრ]თისმან განდგომილისათა. რომელი იკითჴების პირველსა შაბათსა წმიდათა მარხვათასაჲ მ. გ. — ბრწყინვალე არს და შუენიერ ღრეს მგალობელთა მოყრისა დაყითის თანა...“ 110r—127v

„შაბათსა წმიდისაჲ დ[ი]ნტარისა მამისა ჩ[ვ]ნისაჲ ანდრეა იერუსალიმელისაჲ, კრეტელ მთავარეპისკოპოსისაჲ. სიტყუაჲ ლაზარესთჳს ოთხ დღე მკუდრისაჲ, რომელი აღადგინა უფალმან. მ. გ. — ლაზარე შემოკრიბა აწინდელი ესე შესაკრებელი...“ 128r—159r.

„თქმული წმიდათა შორის ნიტჳარისა მამისა ჩ[ვ]ნისაჲ იოვანე (!) ოქროპირისი, კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, საკითხავი ბზობისათჳს. მ. გ. — საკჳრველთაგან საკჳრველად და სასწაულთაგან სასწაულთა მიმართ უფლისათა ვიტყოდით, ძმანო...“ 159v—172v.

„თხრობაჲ მოღებული წმიდათა და სამსახურებელთა ხატთათჳს და თუ ვითარ, ანუ რომლისა მიზეზისათჳს განეწყუა დღესასწაული მართალმადიდებლობისა, რომელი მიღო წლითი-წლად აღსრულებად წმიდამან და დიდმან კათოლიკე ე[კ]ლესიამან. ჲ კ[ა]ცსა წმიდათა მარხვათასაჲ. მ. გ. — მეფესა თეოფილეს მის ჟამსა, რაჲ იგი თჳთმპყრობელობისაჲ ბერძენთასაჲ დაეპყრაჲ მთავრობაჲ...“ 173r—191r.

შენიშვნა: ხელნაწერის ბრიტანული ნაწილი მეცის მიხედვით XVII ს. უნდა იყოს, ანდაზრძი: „ნებითა და შეწევნითა ღ[მრ]თისათა და ბრძანებითა ბატონის ფედოფულის თავმარიანთა დაწერა მე ყოველთა კაცთა უცოდველმან იოანე ვაშალომიძემ ეს გამოკრებული ნატარაჲი, სიბერისაგან სკვდე გულით ვდევდე, მაგრამ ბეური კარაგმით ვწერი. ნუ დამწყვეტ ძმანო, ვინც წაიკითხო, შენდობას მიბრძანებდით. ღმერთმან თ[ა]ნც შეგიწყნაროს“ (191r).

მინაწერი: Прот. протоиерея Елисавет Гавердова. 1870, 4/и. Вл.* ქვემო ყდის საკეც ფურცელი.

## 92

### კრებული. XVIII

237 ფ.; 21,5×14,5; ქაღალდი; ტაეგეთაკრული ტრიფურული ჩის ყდა. ზემო ყდა შუაზეა გადატეხილი, ყდის საკეც ფურცლებად გამოყენებულია ძველი ნაბეჭდი ტომის ფურ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ცლება; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; დაწერილია ორი სხვადასხვა ხელით; პირველი ნაწილის გადამწერი იოსებ (56v); რუსტავროირებული ფ. ფ.: 1—7, 235—237; ამოვარდნილია ფ.: 7.; [XVIII ს. ს.]; მარტვილის წყვნიანისკარის ძველი სანონენტარო № 68.

1. „გამოწინებისათვის მელქიზედეკისა.— შვა ასელა სალი და სალმან შვა მელქინ...“ 1r—3v.

2. „წმიდისა ანასტასისთჳს ანტიოქელ მთავარეპისკოპოსისა კითხეა-მიგებაი ვიეთმე მორწმუნეთა კაცთა მიმართ, რომელთა ჰკითხეს ქუეწნო წეროლთა სტ-ყჳათაჳს.— კითხვა: რაჲ არს სასწაული ეშმაკისტა ქრისტეანისა. მიგება: სარწმუნოება მართალი და საქმენი კეთილნი...“ 3v—28r.

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოს მიწერილია: „წმიდისა ეფრემისაგან ნათარგმნი“ (29r). ეს ცნობა განსაკუთრებით საინტერესოა, ვინაიდან ამასწინათ ანტიოქელის ამ სტატიის მთარგმნელი აქამდე ცნობილი არ იყო (იხ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია ტ. 1, გვ. 434).

3. „ესე ყოველი წმიდისა მაჯსიმეს თქმულისაგან გამოკრებული არს სიტ-ყჳანი სახარებისანი, გამოკრებულნი წმიდათა მიერ მამათა მიერ. კითხვა: რაჲ არს სიტყუა იგი, ვითარმედ დგეს ჴ-ა თანა დედა მისი და და დედისა მისისა მარიამ კლეოპასი. მიგება: წმიდაჲ ღ-ის მშობელი და მარიამ კლეოპასი მეცოლე ორთა დათა ასულნი იყუნენ...“ 29v—56v.

შენიშვნა: ხელნაწერში ორი სხვადასხვა ხელი შეიმჩნევა. ერთი ნაწილი მთავრდება 56v-ზე. ამ ნაწილის ბოლოს მიწერილია: „ჴე შეიწყალე ცოდველი ბერი ითანჱ“ (56v).

4. „სიტყჳსა გებაჲ ლათინთა მიმართ ჩ-ნ მართლმადიდებელთა მიერ, თუ რაჲ არს მათი ჩ-ნგან განყოფილებაჲ, თქმული უნდოსა და გლახაკისა ბესარიონისა მიერ ხუცეს-მონაზონისა, რომელი იყო მონასტრით ნათლისმცემლისათ უდაბნოთ გარესკნით მრავალთისაგან, ხოლო წერნა ამას ეწოდების გურდჳლი.— მრავალთ ქამთაგან მენება დუმილი მრავალთა მაზჳთათჳს და არა აღებად პირისა...“ 57r—235v.

წყობა: „...აწ იხილეთ ესეცა, ძმანო, თუ რ-ჲსა ყოფენ იგინი. რამეთუ სახელისა შენა საეროთა ქამთა სწირენენ და დიდთა საიდუმლოთა მეძავთა სახლებსა შინა აღასრულებენ და ეკლე...“

შენიშვნა: „გრდჳლის“ ერთეული „ხანდუკა“ (236r—237v).

მინაწერებია: 1. „წიგნი შემოკმედი ღ-ისაების არის... [ა]ზიზც რისაჲს, ყინც გამოსწოროს ან წაართვას“ (56v).

2. „დედაშიდ არ ეწერა, აკლდა. ნუ მწყენეთ ჩემნი სასონო“ (17v).

3. „ამ ბიწი გახლავს, დედოფალს ეთერს, ვარდს ზე, ჰე. მწათობსა.
თვით ისას კარავს, ლმობიერს მურს, ნარდ-თჳრთსა ნაშობსა.
პალატს, ატამს რტოს სასაქმელეს, ტახტსა უხრწნელს, ფრთე ნაწყობსა.
ბუფეტსა, ლელეს, ყვავილს, შროშანს, ჩრდილოელთანც ცას—ერასტეს მწთობსა“ (48r).

„ჴ. ალპატის ბაღს, ვერიტს და ეთერს, ვარდს ხმირინს, ჰე. თვალს მწათობსა.
იესეს კეფრთხს, ლილს, მირონს, ნარდს, თჳრთს პალატს ყელთა (?) მოკობსა.
რტოს სასხთლეს, ტახტსა უხრწნელს, ფიალს ჭეროკეტს, ღ-თის ყრმის მშო[ბელს].
ჩრდილოელნის ცად ძირთ წმინდ ჰიპად“. 49r.

4. „ღმერთო, შეიწყალე ფრიად ცოდველი ბერი გიორგი". 65r.

5. „ბატონიშვილი ნიკოლოზ.—მწუხდა, რომ სიბრძნე მოშვეო მცოდნის და წერილი განმარტე.
ორივე საღმრთო და საკრო, არა თუ ერთი ჯანმარტეა.
არ ჰყო ეს წუთმან სოფელმან, არც წუთო ყოველი თეებმა გაჰმარტეა.
მაგრამ ბეწვსედა წყალობით უფალმან მოსაგებარტეა". 89v.

6. „ვახტანგ." (ასოსმაყურებელი) 109v.

7. „მთელსა და ლმობიერებასა შარიარსა და ყველა ზედა... ესად მხედა სარწმუნოსა მეფესა-შეფესთა ნი..." 235v.

8. „ჴ. უფალო ჩემი ბატონო ჯვარის მჭამ! ვეშვე, თორემ ეს რატომ არ წაალგინეო ნებსა... გებრალები. კათოლიკოსის მისაწერი მეფისა... (ცუდად იყოთბება) 236r.

9. „ბატონიშვილი ნიკოლოზ.—
„რომთა ნიეთთაგან ერთი არს სწავლი ძოწისა ფერადი.
...ვგავარ აქეს მას მაჯათები, თავს არის ჴვარ ბნელადი.
...კაცს შესახმის, ძალი აჭეს ბეერის ბეერადი.
...ყერ გასძლეს ვერცა ყრმა, ვერცა ბერადი". 237v.

10. ზანდუკის შემდეგ ხელნაწერის ხელით წერია: „ესრეთ შესაწყნებელ არს ტაბტაკონსა შინა წმიდისა კონსტანტინეპოლესასა, ეგოთარედ მას ჟამს წმინდა მეფეჭესეს კრებასა კოსტანტინე პოლიტისასა (!) და ღმერთ რომთა პაპასასა, გიორგი კოსტანტინეპოლისა და თეოდანე ანტიოქელისთა და მათთა ას ოცდათთა მამითაგან ეპატიოსნეს კათოლიკოზი ქართლოსა და ყველ მამათ მთავრად და თავის უფლად და უფლად ყოველთა ზედა სპარაიელისა: და შერწე კულაფდე კრებასა შინა ანტიოქოსისა, განთვისუფლება და განპატიოსნება, რომეთუ ადარავისგან ხელქვეშ არის. არამედ თავისუფალი და მამათა შთავრი არის, და ვ[ე]ცა საკმარ არს ჩ'წდა, ოდეს მამა ჩ'ნი სამკუთელი კათოლიკე და შემდგომი... 237v (ტექსტი ამაზე წყდება).

## 93

### პარაკლისნი. 1847

193 ფ.; 21,5×17; ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტყიდრული ხის ყდა, ჭიისაგან დაზიანებული; ნუსხური, მთავრული ასოები და დასაწყისები სინაურით; დაუწერელია. ფ. ფ. 1—3, 91—94: დაზიანებულია ფ. 4: მთავარანგელოზთა — ანტონ ჴყონდიდელი (90v); ჴვადწვრის იდგილი — წმინდისა მონასტერი (90v); 1847 წ. (90v); მარტვილის მონასტრის ძველი საინვენტარო № 69.

„ღთივშემკობილნი პარაკლისნი ყოველთა წმიდათათჳს მოსაზავებელნი. პარაკლისი ა. საეფრებელი წმიდისა ღ'ის მშობელისა ყოველად ბრწყინვალეთა დღესასწაულთა (!) მისათჳს. — მ[ო]ღ[ე]მან კურთხეულ არსი. გუნდმან ამინ... — ითარებდით უფალსა, რამეთუ კეთილ, რამეთუ უკუნისამდე არს წყალობა მისი..." 4r—13r.

„პარაკლისი საეფრებელი ცხოველსმყოფელისა და პატიოსანსა ჯ'ისა. — მ[ო]ღ[ე]ნ კურთხეულ არსი... — ტროპარი, ჴმა ა. აცსოვნე. უფალო, ერი შენი..." 14r—22v.

„პარაკლისი საეფრებელი წმიდათა ანგელოზთა. — მ[ო]ღ[ე]მან კურთხეულ არსი. მეუფეო ზეცათანა... — ტროპარი ჴმა დ. ზეცისა მკუდრობათა ზეთაერანგელოზნო..." 23r—30r.

„პარაკლისი საეფრებელი წმიდისა იოანე ნათლისმცემელისა. — მ[ო]ღ[ე]მან კურთხეულ არსი... მეუფეო ზეცათანა... — ტროპარი ჴმა ზ. — წინამორბედო და ნათლისმცემელო იოანე, უდაბნოსა მოქალაქეო..." 30v—37v.

„პარაკლისი საედრებელი წ[მ]ინდათა მოწამეთა. — მღ[ა]დელმან კურთხეულ არსი... — ტროპარი ჴმა დ. — მოწამემან შენმან უფალო (სახელი) ლვაწლსა შინა თჳსსა გჳრგჳნი მოიგო უხრწნელებისა შენ მიერ...“ 53r—60v.

„პარაკლისი საედრებელი წმიდათა მოწამეთა. — მღ[ა]დელმან კურთხეულ არსი... — ტროპარი. ჴმა დ. — მოწამემან შენმან უფალო (სახელი) ლვაწლსა შინა თჳსსა გჳრგჳნი მოიგო უხრწნელებისა შენ მიერ...“ 53r—60v.

„პარაკლისი საედრებელი წმიდათა მოწამეთა. — მღ[ა]დელმან კურთხეულ არსი... — ტროპარი ჴმა გ. — მოციქულო ჴმიდანო, ევედრებით მოწყალესა ღმერთსა...“ 45v—52r.

„პარაკლისი საედრებელი წმიდათა მოწამეთა. — მღ[ა]დელმან კურთხეულ არსი... — ტროპარი. ჴმა დ. — მოწამემან შენმან უფალო (სახელი) ლვაწლსა შინა თჳსსა გჳრგჳნი მოიგო უხრწნელებისა შენ მიერ...“ 53r—60v.

„პარაკლისი საედრებელი ღმრთისმშობლისა. — მღ[ა]დელმან კურთხეულ არსი... — ტროპარი ჴმა ა. — უდაბნოსა მოქალაქენი და კოროზინა ანგელოზნი და სასწაულთმოქმედად გამოსჩნდი...“ 69r—77v.

„პარაკლისი საედრებელი უფლისა ჩ[ვ]ენისა იესუ ქრისტესი... — ტროპარი ჴმა ბ. — ხრწნელსა ხატსა შენსა თაყვანის-ვცემთ...“ 78r—85v.

[ტიხონის პარაკლისისა] „ესე ათნი სალმონი პარაკლისნი ჰმღერიან ჴელოფენ ღ[ა]თებრწყინვალეთა დღესასწაულთა...“ 86r—90r.

> ანდერძი: „ადიდე, ღმერთო, ორთავე სულეთაი შენა მადიდებელი შენი გ[ა]ბ[ა]დ[ი]დ[ე]ლი ა[ნ]ტ[ო]ნი, რომელსა პრძანებითა ალექსი მოსისაგან წმიდა და სანერწოო ესე პარაკლისი მოსასტერსა შინა ნ[ა]ბ[ა]რწ[ე]ვ[ე]ნ[ე]ს. წ[ელსა]ჳ-ს, მაისსა ლ-სა“ (90v).

## 94

### სვიმონ ჯულფელი, დიალექტიკა. 1824

I—III+70 ფ.; 20,5×16,5 კრებული; ბაქრაძე-ცაცრული ხის ყდა, ტიტარი და ნაჭერი დაზიანებულია ქვისაგან. დაუწერელია ფ. ფ.: I—III, 69—70; 1824 წ. (69r); პარტველის წიგნთსაცავის ძველი სინდვნტარი № 70.

[სვიმონ ჯულფელი, დიალექტიკა] „დაწყებასა შორის დიალექტიკისასა სახჳრო არს კითხულთაჳს მცირისა რაჲსამე თქმად, რომელსა განსაზღურებს არისტოტელი. ესრეთ კითხუა არს ძიება-მოგებისა. — აწ უკუე დაღაცათუ მრავალ არიან სახენი კითხულანი, გარნა აქა საკმარ არიან ჩუნდა რა არისია და ვითარისათჳს, რომელნი თქმად არიან ამათთჳს, რომელთა ყოფა აღსარებულ არს...“ 1r—68r.

> შენიშვნა: 1. ტექსტი შეიცავს შემდეგ თავებს: ა. მარტივ-მიღებისათჳს (1r—25v); ბ. თხზულთაჳს, რომელ არს ნაკუთი ბ (26r—35v); გ. სილოგისმისათჳს, რომელ არს ნაკუსთი მესამე (36r—49v). დ. ადგილისათჳს დიალექტიკოსისათა წიგნისაგან არისტოტელისა, რომელ არს თოფიკნისი (50r—61r); ე. ცთომილებისათჳს, რომელ არს ესენჯიი (61v—68r).
>
> 2. ხელნაწერში ჩადებულია ლურჯი ფერის პატარა ზომის 5 ფურცელი. ეს ფურცლები შეიცავს ამონაწერებს „დიალექტიკიდან“, მაგ.: „დიალექტიკიისა გაორკეცი ადგილი არიან ესენი: 1. უკუითხისა და უმკირესისა...“ ერთ-ერთ ფურცელს (1 ფ.) ხელს აწერს „ა[ნ]ტ[ო]ნი“, ამონაწერები უნდა ეკუთვნოდეს ანტონ ჯაფნიძელს.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

**ანდერძი:** „აღსრულდა ძალითა სულისა ღუთისათა 1824 წელს, სექტემბრის 14“ (68r).

**მინაწერები:** „დიალექტიკის სწავლაზედ სამი ნაწილი აღმოსჩენდება: მარტივი-მიღება, ხიხვა და სილოგისმი“ (IIIv).

## 95

### ბაუმეისტერი, ლოლიკა. XVIII—XIX

117 ფ.; 20×15. ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეხიანი ყდა; მხედრული, დასწყისები ასომთავრულით; დაფურცლული: 108r—111v; ხელნაწერში ჩადებულია სხვადასხვა ზომის 8 ფურცელი: (XVIII—XIX ს.ს.) მარტყოფის წიგნსაცავის ძველი საინვენტარო № 71.

[ ფ. ბაუმეისტერი. ლოლიკა] „თავი პირველი. წინასიტყუა ფილოსოფიისათჳს და ნაწილთა მისთა. § 1. — ვინათგან აწ შრომა ჩუენი არს ამას შინა, რათა ყოველნი ნაწილნი ფილოსოფიისანი უმჯობეს და შესაბამ აღუწერით განვჰკარგენიმცა ბოკლეც წინა-დადებად, რაჲსაცა გულის-სმა ვჰყოფთ ფილოსოფიისა მიერ...“ 1r.

**შენიშვნა:** 1. წიგნი შეიცავს შემდეგ თავებს: თავი პირველი — წინასიტყუა ფილოსოფიისათჳს და ნაწილთა მისთა; თავი ბერძე — კერძოთათჳს და განყოფილებისა ფილოსოფიისა; ნაწილი პირველი ლოღიკისა. საითჳსტატყო ანუ სამთათჳს მოჴმენდებათა გონებისათა. თავი პირველი — გონებასათჳს ანუ იდეათათჳს; თავი მეორე — თჳს ცნობებისა ლეჴსათსა სიტყუასა შინა; თავი მესამე — სახელართათჳს; თავი — მეოთხე — თჳს განწესულებისა; თავი მეხუთე — თჳს განსჯათა და წინადებებათა; თავი მეექუსე — თჳს გამონებებისა, ანუ სილოგისმისა. თავი მეშუდე — უკანონოთათჳს. სილოგისმისათა და ეგზეკეც მათთჳსეა, რომელნიცა უსაშუალოდ ეხედჳოდებიან; ნაწილი მეორე. სავარებისათჳს ლოღიკისა. თავი პირველი — თჳს პეშმარიტებისა საზოგადოსა შინა; თავი მეორე — მათთჳს, რომელნიცა წინა აღდგომ არიან პეშმარიტებისა ტყუილისათჳს (ანუ სიცრუისა), შეჴეთომითათჳს წინა განსჯათათჳს და მაცილურებათა: თავი მესამე — ნაშდულ პეშმარიტებისათჳს; თავი მეოთხე — სარწმუნოებისა პეშმარიტებისათჳს; თავი მეხუთე — განსჯათათჳს ნაშდულისა სჳესისა და ეთაერ ჯერ-არს მის ძეთა მისუფლად პეშმარიტებისა მიმართ; თავი მეექუსე — სჳესისათჳს, ეთაერ სათანადო არს განჰყოფად პეშმარიტებაჲ და განსჯებულად. ეთარმე ჯერ-არს კითხუა წიგნით და განჰყოფა მათ; თავი მეშუდე — სჳესისათჳს, ეთაერთა ბატითა სათანადო არს განცხადებად პეშმარიტებაჲ და ეთაერ ჯერ-არს რაჲმცა სრეთადმე დარწმუნებად; თავი მეშუდ — სჳესისათჳს. ეთაერ სათანადო არს დარღუეულად ჰაზრი სხუათანი; თავი მეათე — თავი სჳესისათჳს, ეთაერ ჯერ-არს პაექობად.

2. ტექსტს გააჩნია ანტონ I-ის შენიშვნები.

3. ხელნაწერში ჩადებულია პატარა ზომის ფურცელი. ფურცლები შეიცავს აზოსანწერებს „ლოღიკიდან“. ამონაწერები ეკუთვნის ანტონ კათოლიკოსს, დავით ორბელიანს.

4. ხელნაწერში ჩადებულია ალერსიან პირად წერილი მღებელ მიზელ მეუნარგალეს ეინმე კაპიტოსთან (ფ. 8). წერილი დათარიღებულია 1872 წლის 22 ივნისით.

**მინაწერებია:** 1. „ეს ლოღიკა ბაუმეისტერისა ჰაუფეთის დეკანოზის პავლეს შეილმა დავით მაკარიოვმა მარქვა და ამად საკუთრისია თავადი ირინე წერეთელი“ (1v).

2. „აღარ არის ირინესი. სახსოვრად მისდა არს არხიმანდრიტის ანტონი დავითნოვის“(1v).

## 96

### ანტონ I, გრამატიკა. 1825

173 ფ.; 26,3×18; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეხიანი მის ყდა; კალიგრაფიული მხედრული, თავფურცელი ასომთავრულით, სინგნურით; დასწყისები ასომთავრულით;

დაწერილია ფ. ფ.: 170—173; გადაწერილი — მოპატიჟი ჭრიაური (169v): 1825 წ. (169 v): მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი სანუმერატორო № 72.

[ანტონ I, გრამატიკა]. „თჳს ხელოვნებისა ღრამმატიკოსობითისა. ნაწილი პირველი, რომელსა შინა მარტივად მდებარე არიან თითოეულნი ნაწილნი სიტყუათანი ბაგალითებითურთ, რომელნიცა ზეპირებად სათანადო არიან ღრმატიკაჲსა მოწაფე-ქმნილთა. თავი პირუელი. პრუნუაჲთათჳს სახელთასა. § 1. — რიცხუსა შორის ჩნ მიერ განჰსჯითა შემოყუანილნი პრუნუანი სახელთანი ერიან რუა"...7r—169r.

შენიშვნა: 1. წინ უძღვის: ა „წიგნებანი წიგნისა ღრამმატიკასასა, მიწერილი მოძღუართად და მოწაფეთად ღრამმატიკაჲსთა, მიწერილი ანტონის მიერ არხიეპისკოპოსისა ყოფილისა ზემოჲსა სა ქ ა რ თ უ ლ ო ჲ ს ა ს" (2r—3r); ბ. პირველი ღრამმატიკასა" (4r—5v).

2. თავფურცელზე წერია: „სადიდებელად ცხოველსმყოფელისა თანაარსისა და განუყოფელისა სამებისა: მამისა და ძისა და სულისა წმიდისა. ანტონის მიერ არხიეპი[ს]კოპოსისა ყოფილისა ზ ე მ ო ჲ ს ა ს ა ქ ა რ თ უ ლ ო ჲ ს ა, დაეთაბაშებელისა ეს ა, ახლად ქმნილი წიგნი ღრამმატიკაჲ ქართულისამებრ ენისა, დროსა უტეთესსახურესისა და უმაღლესისა ი რ ა კ ლ ი მ ე ო რ ი ს ა, მეფისა ყოველსა ს ა ქ ა რ თ ო ლ ო ს ა ს ა ჲ და მამთმთაროებისა თჳსისა ყოველთა ქართუელთა ზედა. წელსა დასაბამითგან სოფლისა 7225. ხოლო განკორიელებითგან სიტყჳსა ღმრთისა 1767. თთუესა მეათერთმეტესა, რიცხუსა 20" (1r).

ანდერძი (კადაწერის): „სრულ იქმნა $13\frac{2}{28}$ 25. იუნჳს სადიდებელად შენდა სიტყუაი ღმრთისაი. აღესწერე ყოველად ცუდისაჲ მოპატიჟებულ ჭრიაურით 169v).

## 97

### ბაუმეისტერი, მეტაფიზიკა. 1796

114 ფ.; 21,5×17; ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტეიერული ხის ყდა; მხედრული, დასწყისები მთავრულით; რუბატირებულია ფ. ფ. 97—115. გადაწერილი — ითონ ალილუზისძე (113r); 1796 წ. (113r): მარტვილის წიგნთსაცავის ძველი სანუმერატორო № 73.

[ბაუმეისტერი, მეტაფიზიკა]. „ზედდადგენებანი მეტაფიზიკასასანი, წინასიტყუაობა ბუნებისათჳს და თჳსებისა მეტაფიზიკასასა. § 1. — დაღაცათუ გულისსიტყუსლობენ, რომელნიმე, ეთიარმედ ყრმათაჲმი სხოლეთა შინა აზნაურთა სწავლათა მსწავლელთა სათანადო არა არს გარდამოცემად მეტაფისიკაჲ..." 1r—112v.

შენიშვნა: მეტაფიზიკა შედგება ოთხი ნაწილისაგან.

ანდერძი: 1. „წელს 1796 სრულ იქმნა ნოემბერსა 18 ქელითა ი თ ო ნ ე ფს-ყოფილისა ი ა ლ უ ზ ი ს ძ ი ს ა თ ჲ, რომელიცა მეოხთაგან (!) შენდობისა მოუწყე ეკრს, რათა მეც[ნ]თა (!) ამის ვედრისათა ნაცუალ-იღონ ტკბუებულისა ღ[ისაგან]" (113r).

2. „დასასრული ყოფილისა მ ე ტ ა ფ ი ზ ი კ ი ს ა. იესუ ქრისტე, ქება და დიდებაჲ შენდა იესუ ქრისტე, სრულ[ყოფილისა ყოველთაო]" (112v).

## 98

### ქართულ-თურქული ლექსიკონი და პარალელური ტექსტები. XIX

VI—312 ფ.; 15,7×10,9; ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტეიერული ხის ყდა, დასიანებული; ხმედრული, სიტყუათა დასწყისები მთავრულით; დაუწერელია: Ir—IIIv, IVv—VIv,

32v—33v, 43v, 45v, 46v, 47v, 51r-v, 53r, 55r, 56v, 57v, 59v, 61r, 62r, 64r, 66r, 71r, 72r, 73v, 74r, 76v, 79r, 81v, 82v, 83v, 84v, 85v—97v, 116v, 165r, 207r-v, 209v—210v, 212r—213v, 215r—216v, 217v—218r, 222r, 224v—225r, 228r, 231v, 232r—233r, 234r—235r, 236v—237r, 238r—239r, 240v—241r, 243r—244r, 245r—246r, 247r-v, 248v, 250r, 251r, 252r, 253r, 257r, 260r, 261v, 262v, 263v—264r, 265r, 266r, 267r, 269r, 273r, 274v, 275v, 276v, 279v, 281r, 282r, 283v, 284v, 285v, 286v, 288r, 289r, 291v, 294r, 295v, 296v, 299r, 301r, 302r, 303v, 304v, 306r, 307r, 307r, 309r, 310r, 311r, 312r. [XIX ს.]; მარტვილის წყვნოსაცავის ძველი სიანუკუტროო № 74.

1. [თვეების სახელები ქართულ თურქულ ენებზე]. — „მარტი — ბუჰარემ; აპრილი — სეფერ; მაისი — რაბთულელელ...“ IVr.

შენიშვნა: ხელნაწერში თურქული სიტყვები და ტექსტები ნაწერია ქართული ტრანსკრიფციით. ხელნაწერი აღწერილი და შესწავლილია (იხ. ს. ყაუხი, XVIII ს. შედგენილი ქართულ-თურქული სასმენელო წიგნი. ენათმეცნ. ინსტიტ. შრომები. აღმოსავლურ ენათა სერია, I).

2. [ქართულ-თურქული ლექსიკონი]. „ანგელოსი — ჰერისტას; სერაფიმ — მელაიქ; ავდარი — ბოზხურ...“ 1r—84r.

3. [რიცხვების სახელები ქართულ-თურქულად]. „ბირ. ათი... ოცდაათი — ოთუზ...“ 85r.

4. [საღმრთო ტექსტები, ლოცვები და გალობები ქართულ-თურქულ ენებზე]. „ქ. მარად დამ უფალი — საადეთლუ; ყოველად მოწყალე — ინაიეთლუ...“ 98r—161r.

5. [თურქული ტექსტები] „ნიაზიმ სანაია ლექის ფაქ...“ 161v—191r.

6. [ქართულ-თურქული პარალელური ტექსტები] „ყოველად სანატრელი—რეჰაეთლუ...“ 191r—192r.

7. [თურქული ტექსტები] „ია ყუთლუმერიქ... ნეამქსორ ელიქ ბილ მე აენ...“ 192v—206v.

8. [ქართულ-თურქული ლექსიკონი] „აბყროობა — ირთიქასი. აღმოსავალთ — მეშრიქ თარაფინდა...“ 209r—312v.

## 99

### იოანე ოქროპირი, მათეს თავის სახარების თარგმანება. წიგნი I. XI

423 ფ.: 36×26,5; ეტრატი; ტყავგადაკრული ტყავრული ბის ყდა; წყსხური დასაწყისები მთავრული ასოებით, სინგურით; თავკაულები; ჯაჭვა რეულებრივი პაგინაცია; ხელნაწერი უსწოროდ არის აკინძული; რვეულების რიგი დარღვეულია; ტიტატის ფურცლები დაზიანებულია ნესტისაგან; ფ. ფ. 310—329; კიდეები დაზიანებული აქვს; რუსტაურირებულია ჭაღალდით ფ. ფ. 293—427; თარგმან'ეფთვიმე მთაწმიდელის; (XI ს.); ბოლოტანილია მარტვილის მონასტრიდან.

[მათეს თავის სახარების თარგმანება] „...მელთა და გარდაკულთა მეძიებელ ვიყვნეთ, რამეთუ არა რაჲ ესრეთ დაამტკრიელებს კაცსა ეშმაკისა, ვითარ ანგაჰრებაჲ... სახარებაჲ: მაშინ დატუეცა იგი ეშმაკმან და ანგელოსნი მოვიდეს და ჰმსახურებდეს მას. თარგმანი: ვიდრემდის ბრძოლაჲ იგი აღესრულებოდა, არა შეუნდო ანგელოსთა გამოჩინებად...“ 2r—423v.

წყდება „...კ̇ლე იტანჯებიან მას ხოლო საუკუნესა, ვითარცა მღიდარი იგი, რომელი იწუებოდა ცეცხლსა შინა...“.

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერი ფსკერთად არის აკინძული. ბოლოში მოთავსებულია დასაწყისის რეფულება. ტექსტის ჯვანისკენელი ფურცლები მერვე რეფულიდან არის.

2. სახარების თარგმანების მეოთე ნაწილი ივსება მომდევნო ხელნაწერში (Q—100).

**მინაწერები:** 1. მწერალისა: „უფალო ღმერთო, მოიხსენე მამუკაი მანველის შვილი ცოცხლებითი, დღეგრძელობითა, ცოდვათა შენდობითა, ამინ“ (3r).

2. „კ̇. რომ სული წაგა, დაგფერება ეს ბორკი მძორი მყრალია,
და მას მატლი შეჭამს, ხორკი დაშავების და დაგეწყების ძვალია.
სიკეთილსა ვერსა წაგიყოლებ, უმალვე ვიყოფი მერცხლისა...“ (4r, 17r).

3. „კ̇ა სოფელსა ვამოსალებებულსა ბერისა მეგრელის შვილს, ღმერთო, მიეშმარე დღესა მას განკითხვისასა. ყრცხეულნიკ ამოყეც, ნუ წასწყმედ, ამინ“ (5v).

4. „კ̇. უფალო, მოიხსენე თეოდორე მანველის შვილის ქალი ცხონებაი, დღეგრძელობითა და ცოდვათა შენდობითა, ამინ“ (9v).

5. „ღმერთო, შეიწყალე მახარობელი, შეწირული ხატისკაცი, დეკანოზი ციკვანაძე ცოცხლითა, ცხონებითა, დღეგრძელობით ამოყეც წმინდაო გიორგი მეფეთაო, წმინდაო ჯაიორგი, შეიწყალე დავით ციკვანაძე, შეწირული ხატის კაცი, შენი ვაჩა. ამ“ (13v).

6. „კ̇. წყალ, ატყვის, ჯულას სალბანოდ რამეცალა დაუსხეო.
მოგზორდი ედეს ნახარდო, ტანო, ლერწმისა სახეო,
შენთა მჭვრეტელთა ლხინო და არ მჭვრეტთა სავაჭლებეო“ (17v).

7. „მოიხსენე, უფალო ღმერთო, გურგელ გიორგი და დედოფალი ხვარამზე ცოცხლებითი და დღეგრძელობითი“.

8. „ღმერთო სხიერო და კაცთა მოყვარეო, მშობისენე (!) იოანე ჯღენტი ცოცხლებითი, დღეგრძელობითი და ცოდვათა შენდობითა, ქალთა და შვილთა ყოველთა ჩვისა საკმისაებ იხსენი, ა̇მ̇. ვინცა წყალობით შენოობაჲ ბრძანოო, თ̇ქნეა შეგინდოს ღმერთმან“ (24v).

9. „ჩოშენი ზეცით გარდამობედ ქალწულისაგან, ბორცნი შეისხენ, ჯუვარსა დაეწამენ, საფლაოსა და აღდეგ, ბატონი ალექსანდრეს არ თმენ ძასა ორასი ცხორებასა მეხმარე (!), ამინ“ (29v).

10. „კ̇. უფალო, მოიხსენე ალექსანდრე ანე (!) ართმელაძე ცოცხლებითი, ცხენებითი და ცოდვათა შენდობითი, ამინ. ცოლი და შვილი ხსარ თ თანგი ცოცხლეც, ღმერთო, ამინ,“ (30v).

11. „ღმერთო და თქვენ ოთხნი მახარებელნო, მოიხსენეთ ეხუტი გუგუნავა, ამინ. კირიალეისონ“ (37v).

12. „ღმერთო შეიწყალე სული ბერა მეგრელის შვილის. მაღლა პოვა დღეს სოფელსან შობითა შენითა“ (39r).

13. „ამე ცოდვილის და დაღონებულსა ცრემლი ჰომეც მე, ქრისთე (!) ღმერთო, შეიწყალე ბერაი მეგრელის შვილი“ (43r).

14. „ჰე, ბრალთა ჩემთა ჰეშობთა, ჰე ცრემლთა არადენისა,
ჰე, ბიღწთა რემთა საქმეთა, კეთილთა არ მოთმენისა.
ჰე, ღ̇თის მშობელო, მიშუელე, შენგან წოცელი ღმერთსა,
ჰე, ნუღარ მიმცემ სატანას, ყოველგზეთს კბილით ღრჭენასა.
კ̇. ღმერთო, შეიწყალე სული ბერას მეგრელის შვილის, ამინ“ (44v, 73r).

15. „კ̇. ღმერთოაკან და კაცთაკან ქებული ხემოწერე იმერეთის გურგელ გიორგი, ოდიშის ბატონი, დადიან-გურიელი — გურიის ბატონი“ (11r).

16. „კ̇. მარტოფორო ანკონისაო, ცაბა მობაძაო, ბინოწმენდელი მაკსიმე ცოცხლებით და დღეგრძელობითა ამყოფე“ (129r).

17. „გურიელი გიორგი და მის ძე ქაიხოსრო სამ სამატონის ხელმწიფის გურიელის გიორგი თავს შანოწირებული და შეწირული ძღვენის წმინდის გიორგის ბიწ[...] შეწოწირავს“ (139r).

18. „სიკუდილისაგან ამ სოფელს ყველანი ამოწყდებიან,
ბრალი ის არის, ვინც სცოდეს, ორ სოფელს გამოსწყდებიან,
ამ სოფლის ხარკით ირეცის, ან სული წაუწყდებიან,
და სასჯელსა მისსა აროდეს მოალო არ მოეღებისა" (187r).

19. „ბერიეელი გიორგი ვიყადრებ, ჩემო დედოფალო ხელაშუბ, ვიყადრებ ჩემო გიორგიელო..." (190v).

20. „ქ. რომ სულ ამოსულას ზედ მიდგება, ერის კერძოსა მარჯვენით მთავარანგელოზი მოვა და ეროსა კერძოსა ეშმაკი. მერმე რა იმას ნახავს სული, წუხს და ტირს სამრალოდ და სწყალოდ და ეხვეწება ანგელოზსა: ნუ წამიყვან უნანელსა, რათა არა წარწყმედ მერე. ტკუეს ანგელოზი: სად იყავ აქამომდე. ვამე ცოდვილო და სწყალობელო სულო ჩემო, რა ვქმნა ცოდვანი მისნი" (191r).

21. „დედოფალს ელენეს შეუნდვინა ღმერთმან" (205v).

22. „ესე სახარება მე გამოვართვი ხატს კაცმა ზემწიფის გურიელის გიორგისგან შეწირულმა დეკანოზმა მახარებელმა ჩემის ბატონის..." (211v).

23. „ქ. სამებით სრულო და ერთარსებით ქმნილო და ამ სახარების მადლო, წმიდაო გიორგი შეწიესაო, დიდსა მას დღესა სასჯელისასა მარჯუენით თანა დაადგინე სული ღ ო ღ ო ბ ე რ ა ძ ი ს დათუნასი. დიდება შენდა ძეო ღ"თისა" (255r).

24. „ღმერთო, მოიხსენე მაქსიმე ბერი. ერისთვის გიორგის ასული გახარდე და ადღეგრძელე. ვინცა მოხსენება ბრძანოთ, თქუენება მოგიხსენოს ღმერთმან, ამინ და კირიელეისონ" (257r).

25. „ქ. რა წირვად დადგის, ნათელი ადგის,
ანგელოზთ დასი გარდმოსდიოდა,
რა ავმართის, თვალი ამართის,
ცრემლისა ღვარი გარდმოსდიოდა.
ხმა წინწილ-წუნარი, ტკბილი, ნარნარი
ორღანის მსგავსი მას მოისმიოდა,
სული ხორცსული, ზეცით მოსრული
სამოთხის გემო მას მოსდიოდა.

ღმერთო, შეიწყალე ბერი ი შ ვ ი ლ ი" (265v).

26. „უფალო, მოიხსენე ხ ი ნ ო წ მ ი დ ე ლ ი მთავარ-ეპისკოპოზი ბატონი მაქსიმე ცოტნებით. ცხოვნებით და ცოდვათა შენდობით, ამინ" (276v).

27. „ქ. ღმერთო, შეიწყალე სული წინამძღურის ქ რ ი ს ტ ე მ ო რ ს ი ა. ამინ" (291r).

28. „ქ. მე ვიდიდი ლიხთ-იმერეთის ე რ ი ს თ ა ვ ი ს დისწულსა და გ უ რ უ ლ ი ს ერისთვის შვილსან ყმაწვილსან ბ ე რ ძ ა ნ დაეთავე წიგნი ესე იელისა თვითასმა" (404r).

29. „ჰმეწია მპირის და მეწინავის, როდეს სულნი აღმოვარენ.
ჯეშმარიტის განმკითხველო, პრალი ჩენი აღუარენ.
ჭირნი ენახენ, ლოცვისაგან ლაწყინ ცრემლითა დაცილებარენ.
ბკეა მოსენე ღ"თის მშობელო, რომ შენ მიერ ცოდვანი ვღუარენ" (261v).

30. „ქ. მოიხსენე, უფალო ღმერთო, თავდაბრიელ გ ი ო რ გ ი და ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი დ ი ო ნ ი ს ი. ამ სოფელს სამას პირი აპოვე და მას სუფევისა შიშისაგან და ძრწოლისაგან დაიხსენ" (273v).

**მინაწერებია:** 5r, 8r, 10r, 11v, 12r, 16r, 20r, 21r, 22v, 26r, 33r, 34v, 36r, 40r, 41r-v, 43v, 48v, 49r, 51r, 55r, 56v, 57r, 63r, 67v, 76v, 84v, 85r, 86v, 106r, 107v, 117r, 121v, 128r, 129v, 130r, 136r, 139v, 140r, 141r, 147r, 148v, 152v, 163r, 164v, 168v, 169v, 177r, 178r, 179v, 180v, 181r-v, 188, 190r-v, 194r, 195r, 196r-v, 206r, 207v, 224r, 229r, 241v, 242r-v, 243r, 244r, 266r, 269r, 277r, 278v—279r, 280r, 281r, 284r, 293v, 292r, 428.

## 100

**ოთანე ოქროპირი, მათეს თავის სახარების თარგმანება. ნაწილი** II. XI

337 ფ.; 36×26,5; ტყავგადაკრული ტეიერული ბის ყდა; ნოსხური, დასაწყისები მთავრული ასოებით, სინჯარით; გაჩენია რეტუტებიები პაკინაცია; ხელნაწერი უსწოროდ არის აკინძული, დარღვეულია რეტუტების რიგი პირველსა და მეორე წიგნში; დახავებული და რესტავრირებულია ფ. ფ.: 19—24, 104, 151—152, 158, 219—223, 226—229, 253, 323—327, 329—334; თავზოლნაკლულები; [XI ს.]; ჩამოტანილია მარტვილის მონასტრიდან.

[მათეს თავის სახარების თარგმანება]. „...სიტყუაჲცა ღ~თ~ისაჲ შეუნიერისა გულისჴმის-ყოფისაჲ, რომელმან ყოსო ნებაჲ მომაცლინებელისა ჩემისაჲ, იგი არს ძმაჲ და დაჲ და დედაჲ ჩემი...“ 2r—337v.

წყებება: „...ხოლო საჭურველი ამათ მწედართაჲ არა ტყუეისაგან და რაჲნისაგან შემზადებულ არს, არამედ ჭეშმარიტებისაგან და სიწმიდისა და სიმართლისა და ყოველსავე...სა სიბრძნისა... ვინაჲთგან ამის...სა მოქალაქობისა თ... წერილ არს წ.. წმიდისა ამის... და...“

**შენიშვნა:** სახარების თარგმანების I წიგნი (დასაწყისი) იხ. ხელნაწერ Q—99-ში.

**მინაწერები:** 1. „ქ~ს~ ღმერთო და ამ სახარების თარგმნის მადლო, შეიწყალე ბ~ნ~ო~ს~წმიდელი მაჭასიძე“ (16v).

2. „მოიხსენე, უფალო, დედოფალი ელენე“ (99r).

3. „სულსა დედოფლისა ელენესსა შეუნდინე [ღმერთმა]ან. სულსა თანამცხეთრისა მეფე გურიელსა მამიას და ძესა მისისა მეფე გურიელ გ~ი~ო~რ~გ~ი~ს შეუნდინე ღმერთმან. მამასა დედოფლის ელენესსა, დიდად სახელოვანსა, სულითა და ხორციით დიდსა აბაშიძეს გიორგის შეუნდინე ღმერთმან...“ (226r).

4. „ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი ბატონი შვილი სიმონ, არ~ი~“ (230r).

5. „1916 წ. გადაიკითხე ესე სულთა გამნათლებელი სახარების თარგმანი იეროდიაკონმა მაკარიმ ნახარებუს მონასტერში“ (336r).

**მინაწერები:** 4r, 20r, 21r-v, 34v, 35r, 47r, 65v, 83r, 92r, 95r, 103v, 164r, 192v, 227r, 321v.

## 101

**სადღესასწაულო.** XVIII—XIX

385 ფ.; 30×21,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეიერული ყდა; ნუსხური, დასაწყისები მთავრული, სინჯარით; ქუეშა ყდა დახიანებულია ჭიისაგან; „თვენის“ დასაწყისი მომდევნო (Q—102) ხელნაწერში; მომწყვეტილი — ოტია დადიანის ძე მიტროპოლიტი ანტონი (Q—102: 547r); გადაწერილი — გიორგი ოდიშვილი (Q—102, 547r). (XVIII — XIX სს.); ხელნაწერი ჩამოტანილია ნახარებუს მონასტრიდან.

[სადღესასწაულო]. „თუმცა ფეზერუალისა აქუს დღეკ~უ~ი; უკეთუ იყოს ნაკი, მაშინ აქუს ოცდა ცხრა. პირ~ველ~სა დღესა წინადღესასწაული მიგებისა უფლისა ღ~მრთ~ისა მაცხოვარისა ჩ~ენ~ისა იესუ ქრისტესი და წმიდისა მოწამისა ტრიფონისი. უფალო ღალადყავსა ზედა დასდებელი დღესასწაულისა გ. ქმა დ. მჭ~ე~ონი. — პატივოსანი ეკკლესია განემზადების შეწყნარებად უფლისა...“ 1r—382v.

**შენიშვნა:** 1. „სადღესასწაულო“ შეიცავს 7 თვის (თებერვალ-აგვისტოს) მასალას.

2. „სადღესასწაულის“ დასაწყისი იხ. მომდევნო ხელნაწერში (Q—102).

3. „სადღესასწაულოს“ ერთგვარ „ღ~მ~ის მშობლისანი რეა ქმათა ზედა აღდგომისა“ (382r—385r).

**მინაწერი:** „საკუთრება ხარების ღ~მ~ის მშობლის მონასტრისა წიგნი ესე სათუო წიგნი შეკრული არს ახლად იკონომოსის იერომონაზ~ონ~ის ნ~ა~ე~ო~ფ~ი~ტ~ო~რ~ი~სა~გ~ან~ 12-ს მარტს, 1866 წ.“ (ზემო საცავი ფურცელი).

## 102

### სადღესასწაულო. XVIII—XIX

548 ფ.; 30×21,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეტრაფოლიო ბის ყდა; ნუსხური, დასაწყისები მთავრული, სინგურით; ქვემო ყდა დახიანებული ჭიისაგან; მომგებელი ოტია დადიანის ძე მიტროპოლიტი ანტონი (547რ): ხელმწერი — ჯიორჯი ოდიშარია (547ტ); [XVIII—XIX ს. ს.]; ხელნაწერი ჩამოტანილია ნახარებუს მონასტრიდან.

[თავნი]. „თუესა სეკდენბერსა აქუს დღე ლ. — პლ<sup></sup>სა დღესა დაწყებაჲ ინდიკტიონისა, ესე იგი არს ახლისა წელიწდისა, და ჴსენება ღორსისა მამისა ჩ<sup></sup>ნისა სიმეონ მესხოტისა არხიმანდრიტისა და დედისა მისისა მართასი. და კრება ყოველად წმიდისა ღ<sup></sup>ის მშობელისა, რომელი იყო მასიანეს, და წმიდისა მოწამისა აითალასი, და წმიდათა მოწამეთა მ დედათა, და წმიდისა ამმონა დიაკუანისა და მოძღურისა ჩ<sup></sup>ნისა და წმიდათა ნოშამეთა კალისტე, ეფოდი და ერმოგენისი და მოყუასთა მათთა, და ჴსენება მართლისა ისოსი, ძისა ნავესი. — მწუხრად ნეტარ არს კაცი. ჲ აღსავალი. ხოლო ჟ<sup></sup>თე არს შაბათი, წარეკითხებაჲ კანონსა სრულად, ო<sup></sup>ო ღ<sup></sup>ღდჱსაცა ზედა აღვიღებთ მუნელთა ი და ეგალობთ დასდებელსა ინდიკტიონისასა ჲ, ესე ჲ. ზეცისა განწესებული. — თავადობაჲსა ქრისტეს ღ<sup></sup>ისა მოძღურებისა მ<sup></sup>რ ლოცუა ევისწყეიეს ჩ<sup></sup>ნ...“ 1r—544v.

შენიშვნა: 1. „სადღესასწაულო“ შეიცავს 5 თვის (სექტემბერ-დეკემბრის) მასალას.
2. ერთვის „ღ<sup></sup>ისშობლისანი რუა ესეთა ზედა აღიგებისა“ (545r—547r).
3. „სადღესასწაულოს“ გარჩევლება იხ. წინა ხელნაწერში (Q—101).
ანდერძი (ჯადამწერისა): „ადიდებ უფალსა მრწამლითაჲ ცხოერებით ღ<sup></sup>ითი ამალლებულის და დადიანის ოტიას ძე ყოველად სამღუდელო მიტროპოლიტი ანტონი, რომლისა ბრძანებითა და სათანათა აღსწერე ესე სადღესასწაულო სრულიად ტეტრაჲონითურთ მე, ყოველად უღირსმან მღუდელმან ოდ<sup></sup>შარიამ გაიორგიმ“ (547r).

## 103

### შემოკმედიბ გულანი. 1749

878 ფ.; 48×35; ქაღალდი; ბის ყდა, ქვემო ცდის ნაჭერებია დარჩენილი, ყდა ჭიისაგან არის დახიანებული; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ხელნაწერი დაწერილია: დახიანებულია ფ. ფ.: 1—16, 101—102, 109, 216—217, 314, 399, 402, 404, 411—433, 576—577, 646, 650—654, 669, 782, 800, 801, 825, 830, 849—874; ამოცვენილია ფ. ფ.: 23—32, 51, 58, 102, 109, 125, 258, 267, 274, 315—322, 331, 338, 355, 362, 458, 474, 481, 505, 519—520, 575, 583, 608, 618, 623, 626, 646—647; ხელნაწერი თავპოლომაკულუაა, აკლია შიგნითაც (213—214 ფ. ფ. შორის); მინიატურები: 1r-v, 102v, 109r, 117v, 126r, 154r, 167v, 172v, 181r, 193v, 195r, 218r, 225v, 236v, 246v, 261r, 275v, 285r, 314v, 327v, 328r, 364v, 370r, 386r, 402v, 411r, 424r, 433v, 458v, 510r, 533r, 538r, 550r, 555r, 557r, 569v, 577r, 586v, 619r, 630r; ჯადამწერები — მთავარ დიაკონი იოანე (314v), ეპისკოპოზ ქაცარაძე (100v); მომგებელი — მაია გურიელი (100v, 125r); 1749 წ. (431v); ჩამოტანილია შემოკმედის მონასტრიდან.

1. [პარაკლიტონი]. „...კეირიაკესა შუაღამისად. ბ<sup></sup>ღდელმან თქუას: კეროთხეულ არს ღმერთი ჩუენი, ერთან—ამინ, და იწყონ დიდებაჲ შენდა ღმერთო...“ 1r—101v.

2. „თვესა სეკდემბერსა ა. გჳრგჳნი წელიწადისა და ჴსენება წმიდისა სიმეონ ჰალაბელისა. სამჴრად წარდგომა, ჴმაჲ გ. და არს უფალი ჩუენი...“ 102v—428v.

შენიშვნა: თვენი ერთვის ა. ქრონკლისა (429r—432r) ისტორიული მინაწერებით მინაწერები იხ. ქვემოთ.

ბ. „კოცელთა წმიდათა კრიაკესა იწყებენ ჴმა სახარებანი და პაულე სახარებისა სიძეებელი“ (432r-v).

3. „იწყებიან წმიდანი მ ა რ ხ ჳ ა ნ ი მეხუმრისა და ფარისეველისანი. შაბათსა მწუხრი, უფალო ღაღადყავსა დასდებელი აღდგომისა ჴმისანი და მეზჳერისა და ფარისეველისანი ჴმა ა ბ-გზის...“ 434r—576r.

4. [ზ ა ტ ი კ ი]... უგალობდეთსა ჴმაჲ ა. აღდგომისა დღე არს. განბრწყინდებოდეთ აწ ერნო...“ 577r—638v.

5. „ძ ლ ი ს ჳ ი რ ნ ი და ღ ი ს მ შ ო ბ ლ ი ს ა ნ ი. უგალობდეთსა ჴმა ა. სასწაულითა იესუ ერი უფალმან და ზღვა მღელვარე სიტყჳთ განაჴმო...“ 639r—650v.

6. „ჰერელი ნუსხაჲ ჰეშმარიტი და მართალიაჲ (!). — გერი მოციქულთაჲ...“ 651r—654r.

7. „კ ურ თ ხ ე ვ ა ნ ი, ძალითა ღ ი სითა ახლად თარგმნილი ბერძულისაგან ქართულად კვიპრიანე სამთაენელისა მიერ. ლოცვა დედაკაცისა ზედა მწობიერსა პირველსა დღესა, უფლისა მიერ ვილოცოთ...“ 655r—712v.

8. [მ ე ტ ა ფ რ ა ს ი]. „ა. წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ ნ ი ა ნ ე ბ რ ი ი ო ჩ რ უ ს ა ლ ე მ ე ლ ი ს ა კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა, თვესა სეკდენბერსა ც. თქმული შობისათჳს დედოფლისა ჩუენისა ღ ი ს მშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისსა...“ 713r—315r.

9. „თვესა სეკდენბერსა ჲდ. ნ ე ტ ა რ ი ს ა ნ ე ბ რ ი ი ა კ რ ი ტ ე ლ ი ს ა სიტყუაჲ ყოველად მსოფლიოსათჳს ამაღლებისა პატიოსანი და ცხოველსმყოფელისა ჯ ჯ რისა...“ 715—717r.

შენიშვნა: ამიჯნე მიწერილი აქვს ასომთავრულით „ეფრემ“.

გ. „თვესა ნოენბერსა იგ. წ ე ს ს ნ ა წმიდისა იოანე ო ქ რ ო პ ი რ ი ს ა, თქმული ი ო ა ნ ე მონაზონისა ხუცესა დ ა მ ა ხ კ ე ლ ი ს ა...“ 717r—727v.

დ. „ნოენბერსა იგ. აღმოყუანებაჲ ნაწილთა წმიდისა მამისა ჩ ნ ი იოანე ო ქ რ ო პ ი რ ი ს ა, თქმული კ ო ს მ ა ნ ბ ე ს ტ ი ტ ო რ ი ს ა, რომელ არს მეფეთა მეტჳურკლეთაგანი, აღმოსლვისათჳს ნაწილთა წმიდისა იოანე ო ქ რ ო პ ი რ ი ს ი ს ა თა კონშინით კოსტანტინედ (!), თარგმნილი წმიდისა მამისა ჩ ნ ი ე ფ თ ჳ მ ე ს ი, რომელი იკითხუშჩის ნონებერსა (!) იგ და იანვარსა კზ...“ 728r—731r.

ე. თვესა ნონებერსა (!) კ ა. სიტყუაჲ ყოველად წმიდისა ღ ი ს მშობელისათჳს, რაჟამს მიყვანებულ იქმნა სამისა წლისა ტაძრად. საკითხავი, თქმული გ ი ო რ გ ი ს ა, რომელ იყო კოსტანტინეპოლით წყნის მცველი წმიდისა ღ ი თისა ეკლესიისაჲ...“ 731r—734v.

ვ. „თვესა დეკენბერსა ვ. ცხორება და მოქალაქობაჲ წმიდისა და სასჯერელთმოძღჳდისა მამისა ჩ ნ ი ნ ი კ ი ო ლ ო ს მთავარეპისკოპოსისა მირო[ნ] ქალაქისა, რომელ არს ქ ყ ა ნ ი ს ა ლ ყ ი ი ს ა...“ 734v—744v.

ზ. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ ნ ი ს ა ბ ა ს ი ლ ი მთავარეპისკოპოსისა კესარია-კაპადუკიელისა შობისათჳს უფლისა ჩ ნ ი ნ ი იესუ ქრისტესი წმიდისაგან ქალწულისა ღ ი ს მშობელისა...“ 745r—747r.

ბ. „თვესა იანვარსა ა საკითხაი, თქმული ამფილოქე მთავარეპისკოპოსისა იკონიელისა ცხორებისათჳს და საჯრველთმოქმედებისაჲ წმიდისა მამისა ჩ̃ნისაჲ ბასილი მთავარებისკოპოსისაჲ...“ 747r—753r.

თ. „თვესა იანვარსა ჳ. თქმული წმიდისა მამისა ჩ̃ნისა სოფრონ იერუსალემელ პატრიაქისა ნათლისღებისათჳს მაცხოვრისა და ზედა-აღდგომისათჳს სარაჲანთსა (!)...“ 753r—756v.

ი. „თვესა ფებერვალსა ბ. წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნისა ამფილოქე იკონიელისა სიტ̃ყ̃ა მიგებებისათჳს უფლისა ჩ̃ნისა იესუ ქრისტესა...“ 756v—758r.

ია. „თვესა მარტსა კ̃ე. წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნისა იოვანე ოქროპირისაჲ სიტ̃ყ̃ა ხარებისათჳს ყოვლად წმიდისა დედოფლისა ჩ̃ნისა ღ̃ის მშობელისაჲ და მარადის ქალწულისა მარიამისა...“ 758v—759v.

იბ. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ̃ნისა ანდრია იერუსალემელისა, კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა, სიტ̃ყ̃ა ლაზარესათჳს, ოთხ დღე მომკუდრისა, რომელი-იგი აღადგინა უფალმან... 759v—764r.

იგ. „წმიდათა შორის ნეტარისა მამისა ჩ̃ნის[ა] იოანე ოქროპირისაჲ კოსტანტინო(!) მთავარეპისკოპოსისაჲ საკითხაი, თქმული ბზობისათჳს...“ 764r—766r.

იდ. „იოანე მდაბლისა მონაზონისა და ხუცისა დამაკელისა სიტ̃ყ̃აჲ ლეღუსათჳს განჴმობილისა და იგავისა მისთჳს ვენაჳისა. აღმოთქუა დიდსა ორშაბათსა...“ 776r—768r.

იე. „წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტა[ნ]ტინებოლელ მთავარეპისკოპოსის საკითხაი, თქმული დიდსა ხუთშაბათსა და იუდას მიერ განცემისათჳს და ენებისათჳს უფლისა...“ 768r-v.

ივ. „დიდსა პარასკევსა საკითხაი ჯ̃რცმისათჳს და დაფლვისა უფლისა ჩ̃ნისა იესუ ქრისტესა, თქმული ნეტარისა მამისა ჩ̃ნისა გიორგი ნიკომიდელ მთავარეპისკოპოსისა...“ 768v—773v.

იზ. „წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნისა ეპ̃ისკ̃ოპ̃ოსი კჳპრელ მთავარეპისკოპოსისა საღმოთოა ჯორცთა უფლისა ჩ̃ნისა იესუ ქ̃ს̃თჲ დაფლვისათჳს და იოსებ და ნიკოდიმოსისთჳს და ჯოჯოხეთს შთასლვისათჳს უფლისა, შემდგომად განმცხოველებელისა ენებისა მისისა, რომელი-ესე იკითხჳს დიდსა შაბათსა“. 773v — 377v.

იჱ. „აღსებებისა შემდგომად ამბორის-ყოფისა ესე საკითხაი ერსა ზედა იკითხვების, თქმული წ̃ისა მამისა ჩ̃ნისა იოანე ოქროპირისა...“ 777v.

ით. „წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნისა იოანე ოქროპირისა სიტ̃ყ̃ჳაჲ ამაღლებისათჳს უფლისა ჩ̃ნისა იესუ ქრისტესა...“ 777v—778v.

კ. „წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნის გრიგოლი ღ̃თისმეტყ̃ველისა მეერგასისათჳს და სულისა წმიდისა მოსლვისათჳს...“ 778v—781r.

კა. „თ̃ა ივნისსა კ̃გ̃. წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტატინებოლელ პატრიაქ̃ისა სიტ̃ყ̃ჳაჲ შობისათჳს...“ 782r—784v.

კბ. „თ̃ა აგვისტოსა კთ. თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ̃ნისაჲ ანდრია იერუსალემელისა კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა თჳის კუშთისათჳს წმიდისა და დიდებულისა წინამორბედისა და ნათლისმცემელისა იოანესსა...“ 784v—789v.

**კმ.** „თ~ა თებერვალსა **კდ.** წმიდისა და ნეტარისა ჩ~ნისა თ~ეოდორე აღმსარებელისა სტოდიელთა წინამძღ~რისა სიტყუა შესხმისა პოვნასა პატიოსნისაჲ თავისა დიდებულისა წინამორბედისა და ნათლისმცემელისა იოანესი..." 789v—790v.

**კნ.** „თითოჱ სახეთაგან და მიმოდაბნეულთა თხრობათა ერთად შეკრებული მოსაჴსენებელი წმიდათა და ყოვლად ქებულთა თავთა მოციქულთა პეტრესი და პავლესი..." 790v—795v.

**კჲ.** „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ეფრემ ასურისა სიტყუაჲ ფერისცვალებისათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესსა..." 796r.

**კშ.** „თ~ა აგვისტოსა **ი.** მიცვალებაჲ წმიდისა ღ~ის მშობელისა, ქ~ენით ზეცად აღსლვისა, თქმული წმიდისა მამისა ჩ~ნისა ბასილი კესარიელისა უფლისათჳს და მცხეთურისა ჩ~ნისა, რომელმან საკჳრველი აღასრულა ცხსა შორის და ქ~ყნასა, რომლისა მიერ დედისათჳს სამებამან წმიდამან დაუსაბამომან, დაბადებელმან ყოველთამან, რომელი არს მამა და ძე და სული წმიდა, ამან, ღ~ის მყუანა ჩ~ნ საშინელსა საიდუმლოსა ხილვად, რომელისათჳსცა მიმწიფნა ხილვად განცხადებულად ჩ~ისა ძისა თანადგომისა, ჴეგარდამო რჩეულისა მნათობისა. დიდებაჲ სასოსა ჩ~ისა და მოძღურისა ეფრემ ასურისა, რომლისათჳსცა ორთაჲ ეიღუწეთ და ბიზანტიით გამოვიღეთ გამოთარგმანებული იოანე ღ~თის მეტყუელისა სიბრძნით აღწერილი და სურვილით თარგმანილი (!) იოანეს მიერ..." 797v—803r.

**კჳ.** „თქმული წმიდისა და ნეტარისა იოანე ოქროპირისა იგივეისა მისთჳს მეზღურისა და ფარისეველისა..." 803r—804v.

**კჴ.** „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინეპოლელ (!) მთავარეპისკოპოსისა უძღებისა მისთჳს შვილისა..." 804—806v.

**კთ.** „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ანასტასი სინელისა ქრისტეს მიერ შესუ~ნებულთა და სარწმუნოებით დაძინებულთათჳს. რომელი იკითხუმს ჴორციელს შაბათსა..." 806v—808v.

**ლ.** „კჳრიაკესა ჴორცთა აღებისასა საკითხაჲ, თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ეფრემ ასურისა მეორედ მოსლვისათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა..." 808v—811v.

**ლა.** „შაბათსა ყუ~ლიერისა ჴსენებაჲ წმიდათა მამათა. სიტყუაჲ წმიდისა მამისა ჩ~ნისა ეფრემ ასურისა მამათათჳს შესუ~ნებულთა..." 812r—814v.

**ლბ.** „კჳრიაკესა ყუ~ლიერისასა, თქმული ანასტასი მონაზონისა სინელისა შემოსლისათჳს მარხეთასა და მეექუსისათჳს ფსალმუნისა..." 814v—819r.

**ლგ.** „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ნეტარი კოსტანტინეპოლელ მამათმთავრისა საკითხაჲ, რომელი-ესე აღიწერა სასწაულისა მისთჳს წმიდისა თეოდორეს მიერ აღსრულებულისა, რომელი-იგი აღასრულა ყოვლად ქებულმან და უძლეველმან მოწამემან ქ~ისა ივლიანე განდგომილისათა, რომელი-ესე იჴითხების პირველსა შაბათსა წმიდათა მარხეთასა..." 819r—821v.

**ლდ.** „თხრობაჲ წმიდათა და სამსახურებელთა ხატთათჳს და თუ ვითარ, ანუ რომლისა მიზეზისათჳს განეწყუნა დღესასწაული მართლმადიდებლობისა, რომელი მიიღო წლითი-წლად აღსრულებად წმიდამან და დიდმან ღ~თისა კათოლიკე ეკლესიამან პირველსა კჳრიაკესა წმიდათა მარხეთასა..." 821v—824v.

**ლე.** „თ~ა მარტჱა. თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ბასილი კესარია-კაპადუკიელისა შესხმაჲ წმიდათა ორმეოცთა მოწამეთჲსა...“ 825r—827v.

**ლვ.** „თხრობაჲ მისაგებელი ძუსლთა თხრობათაგან შეკრებული მაუწყებელად საკუნეველისა საკჳრველებით ქმნილისა სასწაულისასა, რაჟამს სპარსნი და ბარბაროზნი დედოფალსა ამას ქალაქსა ბრძოლად მოადგეს და წარწყმდესცა სალ~თოთა ბჭობითა განსჯილნი, ხოლო ქალაქი ესე, უვნებელად დაცული მეოხებითა ღ~თის მშობლისათჳს, მიერითგან წლითი-წლადსა გალობს სამადლობელსა დაუჯდომელი, სახელმდებელი დღისა ამის, რომელ იკითხუების ხარებისა წინაჲ შაბათსა...“ 827v—830r.

**ლზ.** „დიდსა ორშაბათსა საკითხაჲი თავი მათჱსი, თარგმანისაგან სახარებისა ო~ვ. სიტყუა ესე...“ 831r—848v.

**ლთ.** „დიდსა პარასკჳესა საკითხაჲი ჳნებისათჳს და სიკჳდილისა მოხსენებული მაცხოვრისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტჱსი, თქმული ა ნ ა ნ ი ა ებრაელისა...“ 849r—851v.

**ლთ.** „თქმული გლახაკისა ცოდჳილისა გ ე რ მ ა ნ ე მდივან-ყოფილისა მღდელ-მონაზონ ცქერმოსნისაჲ სიტყუაჲ პირველსა კჳრიაკჱსა თომას მიერ ჳგერდის განხილვისათჳს უფლისა ღ~თისა და მაცხოვრისა ჩ~ნისა იესუს ქრისტჱსა...“ 852r—856r.

**მ.** „ცხორება და მოკალაკობაჲ და წამებაჲ წმიდისა და დიდებულისა მთავარმოწამისა გიორგისა, რომელი იკითხების აპრილსა კგ და ნოეწნებისა ე...“ 856r—862v.

წ უ ხ ე ბ ა: „... ხოლო იგი დუმნა ვითარ განიშ...“

**მა.** „თ~ა ივლისსა დ. ცხორება და მოკალაკობა წმიდისა მარკოზ განშორებულისა...“ 863r—864r.

**მბ.** „თქმული წმიდისა და ნეტარისა ჩ~ნისა ეფრემ ასურისა ელია წინასწარმეტყ~ლისათჳს, რომელი იკითხუების ივლისსა კ...“ 864r—868v.

**მგ.** „თქმული წმიდისა ჩ~ნისა ი ო ა ნ ე ო ქ რ ო პ ი რ ი ს ა კოსტანტინეპოლელ პატრიაქისა, თხრობაჲ და შუყუებაჲ აღვსებისა ჴ~ნისაჲ...“ 869r—870v.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი: 1. უკანასკნელი ფურცლები (871—873) შეიცავენ საკითხავებს და უადგილოდ ჰრიან ბოლოში დართული.

2. ფ. 874 შეიცავს „დავითნის“ ტექსტს.

3. ზოგიერთი სტატიის სათაურის გასწვრივ მიწერილია: „ქრისტე, შეიწყალე ი ო ს ე ბ“.

4. შემთქმედის გულანის მოკლე აღწერილობა და ქრონელოსის ისტორიული მიწაწერები გამოქვეყნებულია (იხ. Л. Д. Бакрадзе, Археологическое путешествие по Гурии и Аджаре, გვ. 149—154).

ა ნ დ ე რ ძ ე ბ ი: 1. „დიდებაჲ მამასა, დიდებაჲ ძესა, დიდებაჲ სულსა წმიდასა. სამებამან ერთარსებამან, სულმან წმიდამან პირველი ჰქადაგა წმიდაჲ ესე და პატიოსანი სუდარა და ეროცთა განსანათლებელად, დაუტუეა ქრისტჱნეთათჳს სასლიცეელად და სალხინებელად. აწ ბედნიერმან ველმწიფემან გ უ რ ი ე ლ მ ა მ ი ა იგულსმოდგინა თჳის გონებით პატიოსანისა ა ნ უ ლ ა ნ ი ს აღწერა თჳის სანს სალოცეელად და საკუთნებელად. მოიყუანა მისი საბატონოს მწერალი და თითო-თითო ყუსლს დასაწერად ჰკუთხა, დააწერინა. მე, მცირე მონამან ღ~ისამან ა თ ა ნ ა ს ე კ ა ხ უ ლ ა ძ ე მან, მიბოძა ესე პატიოსანი ჰ ა რ ა კ ლ ი ტ ო ნ დასაწერად. ვეცადე, რაც ცოდნა მქონდა, ვერი ამის ჴელაცსი ვერ დაეწერე. სიტყ~ა სპაშის დედათჳს გარდამოვიღე, ვამოწმე, მაგრამ ჩემ ცოდნის რამ ვაცდენებოდა, სიტყ~ა ვერ გავამტყუნე ფცოდინარობისა ჩემისათჳს. აწ ბედნიერი ჴელმწიფე და მისი ტბისკოპოსები, წინამძღრები და მღ~ლები

და მცოდნენი ჩემნი უცოდინარობისათჳს ძრწის ნუ ბრძანებენ. აწ, შენ, დაუსაბამოო, დაუსრულებელო, სამებით დიდებულო ღმერთო, ზეცისანო და ჴ̃ყნისანო, უკორცონო და კორციელნო ანგელოზნო, და ოთხელს სენაჭარსა შინა და სატფილოსა შინა წმიდანი სწერიან და დღითა-დღე მოიჴსენებიან იმათო მადლოო. სულითა და კორცით მწედობაჲ და მეოხებაჲ აღირსე ბატონს გურიელს მამაიას და დედოფალს, მეფისა ახლის ბატონს რომანოზს, და ძეთა და მომავალთა მისთა ყოველთავე წყალობა ქენაც, და მოიხ ცქვე დღეც მას დდღსა განკითხვისასა. და ეს პატიოსანი გუთანი ძვსა და მომავალსა მისსა ამპარე და ჴ̃ყნის ჴელწყობილობაჲ დაუსრულე(!) და ჴ̃ყანაჲ მას ამსახურე და ჴ̃ნაჲ მას შეაბარაღე, ამინ.

ჭრისტე, შეიწყალე ათაბაგი ქაქ̃ყაბაძე და ძენი მისნი, შამა ჩ̃ი ბერი ნიკოლოზ და დედა ჩ̃ი. ვინც ჩ̃ი მოჴსენებაჲ ბრძანოთ, თჳსენც მოგიჴსენოს ღმერთმან, ამინ" (100v).

2. „ღმერთო და მამაო, ძეო და სულო წმიდაო და ყოველად ქებულო ითანე მახარობელო, მოიჴსენე ორთაჲვე შენა ცხოერებასა გურიელი მამია, ამინ და კირიელეისონ. მთავარ დიაკონს ითანეს, ღმერთო, ელი მოუმართე ამის წერაზედ შენდა საქებლად, ამინ" (125r, 159v, 180v. 247v, 262r, 275v, 286r. 295v, 301v, 322v, 328r, 369r, 370r, 373r, 402v, 412r, 424r, 429r, 432r. 458r, 510r, 550r, 533r, 557r, 803r, 824v, 868v).

3. „განსრულდა ნოეზბერი ჴელითა იოანესითა. სრულ ყავ, ღმერთო, ცხოერებაჲ მისი, ამინ და კირიელეისონ" (190v, 218r, 222v, 225v, 510r, 556v).

4. „ღმერთო, მოიჴსენე იოანე ჴელისუფალი, ამინ და კირიელეისონ" (236v).

5. „ამის წერაჲსა მთავარდიაკონს იოანეს შეუნდოს ღმერთმან, აწ და კირიელეისონ, ორთაჲვე შინა ცხოერებასა" (314v, 563v, 868v).

6. „დასრულდა სტოდიელი ნებითა ღ̃თისაჲთა ჴელითა იოანესითა. სრულ ჰყავ, ღმერთო, ცხოერებაჲ მისი აქა და სატყუენს" (548v).

7. „ღმერთო, მოიჴსენე ორთაჲვე შენა ცხოერებასა ამის ფცხაე მწერალი მთავარდიაკონი იოანე, ამინ. ვინც ჩემი ნამუშაკევი ნახოთ, შენდობაჲს ბრძანებდეთ, მე დადად შემიწყივის და თ̃ენ უზრუნველ იქნებით" (575r).

8. „დიდებაჲ ღმერთსა, სრულმყოფელსა. ჴანსრულდა წმიდაჲ სულთა ჴანმანათლებელი მარხვანი საგალობლითი და სტოდიელით და საწირნაწარმატყუებლოთაი, სამოციქულო-საბარებით, იბაკოზ-იკასით, მისი ტიბიკონით და დავითნის ფსალმუნით სრული და უნაკლულოჲა. რაც დედაბად ეწერა, ჩემი ცოდვით არ დამჩალია, უფალო ჩემო" (575r).

9. „ღმერთო, დაიცევ ორთაჲვე ცხოერებასა შინა გურიელ მამაჲ. ეს გუღანი მწედობაში, სიცოცხლეში, ჴამარჯუებაში, ცხოერებაში ამპარე, ან, კირიელეისონ" (639r).

10. „ჭრელის ნესხაჲ გათავდა ბრძანებითა ღ̃ისაჲთა საბას მღდელისაჲ მწერალისაჲ ჴელისა (!) ცოდვილისათა, ეინც ნახოთ, შენდობაჲ მიბრძანეთ, ამინ, კირიელეისონ" (654r).

11. „დიდება ღმერთსა, სრულმყოფელსა. აღსრულდა წმიდაჲ, ჴელითა საწყალის ითანესითა გულანი ესე. სრულ-ჰყავ, ღმერთო, ცხოერებაჲ მისი აქ და მას სატყუენსა, და მომჴსენებელიც ჩ̃ნი მრავალჟამიერ ყავ, ღმერთო. ადიდე, ღმერთო, ბატონი ჴელმწიფე გურიელ მამაია ორთაჲვე შინა ცხორებასა, სიცოცხლეშიცა მაჰხედავს ნათელი პირისა შენისა, ამინ" (710r).

12. „ღმერთო, მოიხსენე მდიდანი ითანე მწერალი ჴელისუფალი, ყოველთა მეფეო. შენ დაამტკიცე თქმული ესე. აღსრულდა და სრულ იქმნა ნებითა ღ̃ისაჲთა, ამინ და კირიელეისონ" (712v).

13. „უფალო ღმერთო, ადიდენ ორთაჲვე შინა ცხოერებათა გურიელ მამაჲ და თანამეცხებედრე მისი მეფის ასული ბატონი დედოფალი რომან, აწ და უკუნისამდე, ამინ" (713r).

14. „დიდებაჲ ღმერთსა, სრულმყოფელსა ყოველსა კეთილისასა. დასრულდა ცხოერებაჲ და ჭადაგებანი და საკრველებანი და სასწაულნი უალრესნი ბუნებ̃ისა ქაცობრიჲსა წმიდისა და ყოველად ქებულისანი ითანე მოციქულისაჲ და ღ̃ისმეტყუელისა და ქალწულ-მახარებლისანი, ქრისტე, ცოდვილი ითაბ̃ა შეიწყალე ჟამთა უკუნისამდე. ამინ" (727r).

15. „ჰ, უბრალოთა სიკუდილისა დაბრსნელო, დიდო მღდელთმოძღვრო ნიკოლოზ, ადიდე ორთავე შენა ცხორებასა გურიელი მამია და უბრალოსსა სიკუდილისა და ზედა-დასხმისაგან მტერთასა იქმენ მაღლითა და შეწევნითა შენითა აჰა და სატკუნესა, ამინ“ (744v).

16. „ადიდე, უფალო ღმერთო, ორთავე შენა ცხორებაჲთა გურიელი მამია და გამოარჩინე ძე მისი, რათა ძესა შენისსა ნათლისსა მსახურთა და მენებიერითა ნათლისღებითა ნათელღებულ იქმნას და აჭებდეს და ადიდებდეს სახელსა და ძლიერებას შენსა უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“ (756v).

17. „უფალო ღმერთო, ადიდე ორთავე შენა ცხორებაჲთა გურიელი მამია, ღირს ყვენ ნათელსა მას პირისა შენისასა შერაცხეს მას სატკუნესა, ამინ“ (784v).

18. „ქებათა იოანესითა, ღმერთო, მოიკსენე მთავარდიაკონი იოანე, შრომელი წიგნისა ამის, და მოჰკსენებელი მისი სრულ ყოს, ღმერთო, სასუფეველსა. ეიფულეთ და ეცივდეთ, მაგრამ დედობით ბევრი არ აჩნდა. სახარება-სამოციქულოს თქმა ეწერა. ჩ“ნ ვეძიეთ და ჩ“ნის ცოდნით გამბიასეულად დავსწერეთ. ახლა, თუ რამ მეტ-ნაკლები ნახოთ, ტყუილი ნუ გეგონებათ, ჭეშმარიტი ეს არის, როგორც პატიოსანმა გულანმა გუბასწავა“ (128v).

**მინაწერები:** 1. „ეუწყოდეთ ძმანო, სახარება-სამოციქულო გალობის ბოლოს უნდოდა, მაგრამ დედობით გამთისული არ იყო და ჩ“ნ ვეცადეთ ვიტყვით. სბ“ა დღეს მისდა რიგად არ აკლია, კარგი და გაწყობითა და აჭ თავშიდ არის, მაგისთჳს ნუ მომიძაგებთ თქ“ნის ღ“თეს“ (102v).

2. „ღმერთო, მოიხსენე ორთავე შენა ცხორებასა ამის წწერალი მთავარდიაკონი იოანე, არსების ხატი, მილანი აქეთ და მე კელი მომიმართე“ (101v).

3. „აჰა დედობით არ აჩნდა და სბ“ჲგან ვიძიე“ (202r).

4. (მინიატურის თავზე მხედრული ხელით): „ამაზედ მეზუერე და დარისჴველი დახატე“ (433v).

5. „აჰა წარდგომაჲ არ ეწერა დედობიდ“ (469r).

6. (მინიატურის თავზე მხედრული ხელით): „დიდი ანდრია დახატე“ (510v)

7. „ღმერთო, წალმა მოაყვანე წიგნისა ამის წერაჲ“ (769v).

8. „ეს თავის კუმთის მეტაფრასი აქ არ უწერიდა, მაგრამ დედაწში ასე ეწერა და მის ალაგს რომ დაეწერებია, იმ დროს ნესხა ვერ ვიშოვნე და დაკლებაჲ ეს ვთრჩე, და ნუ მიბრახავთ“ (784v).

9. „ამ ჴელაწში არის ნამდვილი ჩაბ (1062) ფურცელი. ამას ერწმუნეთ და არა კარანდაშით დანესხულს, შემოკმედის არხიმანდრიტი ამბროსი, 1890 წ. მაისის 27 დღესა“ (875v).

10. მინაწერები კანაკლისზე:

[ქორონიკონსა]„ ს. აჰა მოვიდეს თათარნი, ჭუთათისი და გელათი დაწუეს“ (430r).

„ სიგ. აჰა გელათს ოშფორი დადეს“. (430r).

„ ბკზ. აჰა შუდ გზის წყეულნი სომეხნი შეიშალნეს“ (430r).

„ სოხ. აჰა მეფე გიორგი მოყუდა და ძე მისი ლეონ მეფედ დაჯდა“ (430v).

„ სხჰ. აჰა გურიელი ბატონი გიორგი მიიცვალა და ძე მისი მამია დაჯდა ჴელწოფედ“ (430v).

„ ტიე. აჰა გურიელს მამიას ფილატტს და მოკლეს“ (430v).

„ ტკჳ. აჰა დავით გელათი დაიწყოა“ (430v).

„ ტკზ. აჰა გურიელი ქათლიკოზი მიიცვალა“ (430v).

„ ტკთ. აჰა ჯუმათელი ნიკოლოზ მანველის შჳლი დაჯდა“ (430v).

„ ტნბ. აჰა მიიცვალა დავით ათაბაგიშვილი“ (430v).

„ ტნთ. აჰა მეფემან აწყვეტანდრე გურიას მოჴუდა და გურიელი ქაიხოსრო გარდაჰგდო დადიმიტრი გურიელი გურიელად დასვაჲ“ (431r).

„ ტოზ. აჰა ჯუმათელი მარაშიძე მიიცვალა“ (431r).

„ ტოუ. აჰა ჯუმათელი იოანე ბერიძე დაჯდა ჯუმათლად“ (431r).

„ ტჟბ. აჰა მოვიდა გურიას ბალიფაშა და აოხრა ჭაჲ“ (431r).

{ქრონიკონსა} „ტკდ. აჰა ქრონიკონსა აღზაში და მეგრელი მოუვდა ჩოჩხათს და ჯუმათელს შარავანდს მაჭახმეს გაემარჯვა“ (431r).

„ „ოუ. აჰა მეფე გიორგი მოსულს იმერეთს მარტსა ია“ (431r).

„ „ეიგ. აჰა დადიანი ბეჟან მოსულს თათართა“ (431r).

„ „ულ. ამა ქრონიკონსა დაიწერა წინად ესე გულანი“ (431v).

„ „უმზ. ამას ქრონიკონსა იმერეთს თათრის ლაშქარი მოვიდა, მეფეს სოლომონს გამარჯვება. ლევან აბაშიძე მოხსენეს, გაპა (!) ფაშა და შვიღა (!) დაირჩინეს და მერმე მოსულს თვეს დეკემბერსა იდ-სა. ამასვე ქრონიკონსა იმერეთს ლეკის ლაშქარი მოვიდა, მრავალი სული ქრისტიანი იშოვეს, გელათი და სუჯუნის საყდარი დაწვეს თ‘ა აჯსტოს“ (431v).

„ „უმზ. ამას ქრონიკონსა მზე დაბნელდა თვესა ივნისსა ბ, დღესა პარასკევსა“ (431v).

„ „უნა. ამას ქრონიკონსა იმ[ე]რეთს სერფსკერი და ახალციხის ფაშა ოთხმოცი ათასი კაცით ჩამოვიდენ, ღ‘თის წყალობით ტყეშეთ, გაიქცეს და მრავალი იშოვეს იმერელმან“ (431v).

„ „უნგ. ამას ქრონიკონსა მეფეს სოლომონს (!) თათარს და აბაშიძე ლევანს შუება ლორიბას დღესა კვრიაკესა, თვესა დეკემბერს იდ-სა. აბაშიძე ლევან მოკლეს, თათარი გუმბა დაირჩინეს, სხვა მრავალი დაირჩინეს და დახოცეს“.

„ „უეზ. ამას ქრონიკონსა გურიას სერფსკერის ლაშქარი მოვიდა, ასპანა ლეკური და ბუკის ციხე ეიღეს. ამასვე წელსა მეფე სოლომონ და გურიელი მამია გურიას მივიდეს და ბუკის და ასპანის ციხე აიღეს“ (431v).

„ „ფიბ. ამ ქრონიკონს გურიელი მამია მიიცვალა თვესა იულისსა“ (431v).

## 104-ა

### გულანი გურიანთული. XVIII

64.1 ფ.; 41,5×27; ქაღალდი: ტყავადაკრული ტყიფრული ყდა: ნუსხური, დასწყისები და შთაწერილი ასოები სანგურითი; დახიანებულია ფ.ფ.: 249, 287, 348—349, 352—360, 362, 364—365, 438; 627—640: ახალი დაწერული ფურცლები: 350, 351, 361, 362, 366—369, 371; ბინიატურები: 67r, 113v, 340v, 163r, 302r, 403r, 599; თავსამკაულნი: 372v, 541r; ბოლონკელული: ამოჭრილია ანდერძის დასასრული (602—603 ფურცლებს შორის); დაწერილია: 1r—4v, 350r-v, 361r-v, 366r—369v, 371r-v, 641r-v. დახიანებულია ფ. ფ.: 638—640: რესტავრირებულია ფ. ფ.: 348, 349, 352—360, 362, 364, 365, 370, 372, 627, 640; დახიანებულია ქვემო ყდის ტყავი; მოშვებულნი — ბეჭედ და ღილოგა ნაკაშიძეები (602v); გადამწერი — დიაკვანი საბა (602v); გადაწერის ადგილი — გურიანთა (602v); [XVIII ს.]; ჩამოტანილია გურიანთიდან.

1. „[სადღესასწაულო.] „თ‘ა სექდენბერსა ა. დაწყებაჲ ინდიკტიონისაჲ და წმიდისა სიჩეონისი, ჴ‘ა ჲ. წინ, სიტყუაჲ დაუსაბამოჲ. თაჳადისა ქრისტეს ღმრთისაჲ მოძღურებისა მიერ ლოცუა გჳსწაჳეს ჩ‘ნ ყოველთა დღეთა ესრეთ...“ 5r—602v.

2. „ტჯჰიკონ საეკლესიოსა წესისა კეთილ-განგებულისა წმიდისა და ღმერთ-შემოსილისა მამისა ჩ‘ნისა საბას ლავრისაჲ, რომელი ესრეთვე იქმნების სხუათაცა ყოველთა მონასტერთა შინა პალესტინისათა. განწესებაჲ ღამისთევისაჲ. — შემდგომად მზისა დალეგისა წარვიდეს კანდელაფტ (!) და თაყუანისცეს წინამძღუარსა...“ 603r—607v.

3. „ტკჯიკონი ათორმეტთა თუსთა წელიწდისათა, როგელი დაიწყების სეკდენბერით თუთ, ვიდრე დასასრულამდე აგჯსტოსისა. თ^ა სეკტენბერსა ექს დღე ლ. დღეთა აქს იბ და ღამეთა ღამი იბ. — დაწყებაჲ ინდიკტიონისა, ე. ი. არს ახლისა წელიწდისა...“ 607v—630v.

4. „ვანგეგბაჲ წმიდათა დიდთაჲ და მარხუთა კჳრიაკესა, რომელსა წარიკითხუს წმიდაჲ სახარებაჲ მეზუსრისა და ფარისეველისაჲ. — მწუხრი. უფალო ღაღიდეგსაჲ. დასდებულნი აღდგომისანი ჴმისანი და მერმე აღმოსავლურნი...“ 630v.

წყდება: „...აღასრულონ ღანი და ვითარცა მცირედ გა...“ 640v.

შენიშვნა: ხელნაწერი თავდაპირველად გაჩნდა თავსამკაულები წარწერებით, შემდეგ თავსამკაულებზე დაჭრილან მინიატურები. ხოციერთი მინიატურის კიდეები ამოჭრილა და ქვემთა ავთხუსა ანდერძ-მინაწერები.

2. გულანის გადრეულება იბნილე მოშვენენ ხელნაწერში (Q —104-ბ.

3. ამ გულანს ც. ბაქრაძე უწოდებს ციხის გულანს (იხ. Л. Бакрадзе, Археологическое путешествие по Гурии и Аджаре, გვ. 149).

**ანდერძება:** 1. „ღმერთო, იესუ ქრისტე, შეიწყალე ამ გულანის მწერალი, საბა დიაკონის სულს ნუ წარსწყმეტ. ვისაც ღმერთი გიყვარდეს და ვინც ეს გულანი ნახოს, ბრეული სარჯული ენახე, სპარალო დიაკონს შენდობაჲ ღმრთისაჲ. ვინც მომისხენოთ, თქ^ნე მოგიხსენოს ღმერთიმ, ამინ. კირილეულოს“ (5r, 67r, 113v, 163r).

2. „ღმერთო, შეიწყალე ამ გულანის მწერალი საბა ფიცხელი ცოლ-შვილითა, მამა-დედაჲს შენდობაჲ აღირსე. ღმერთო, ვინც ეს ჩვენი ნაწორემი, ნაჭირეული გულანი ნახოს, ღმერთი თუ გიყვარდეს, შენდობაჲ გვაბრძანეთ ამინ, კირილეულოს“ (240v).

3. მინიატურის ქვეშ: „ღმერთო, შეიწყალე ორთაჲ ცხონებასა შინა გ^თრგი ნაკაშიძე და მეუღლე მისი ხ^ლიბან ერისთავის ქალი“ (302 r).

4. „ხე ადიდე, ღმერთო ჩუენო და მშობელო მისო ყოველად წმიდაო, ორთაჲვე ცხოვრებასა ბატონი ნაკაშიძე ბეჟან, მეუღლე მისი თ^ეთრუა, ძე მისი გ^თრგი, მამეცა. ცხოვრებაში, დღეგრძელობაში ახმარე ესე გულანი. ღმერთო, მოიწყინე დიაკონი საბა, ნუ წარსწყმედ ყოველად წმიდაო ღ^ის მშობელო, ამინ“ (372v).

5. „ქრისტე ღმერთო, შეიწყალე საბა მდებელი“ (372v).

6. მინიატურის ქვეშ: „ღმერთო იესუ ქრისტე, დაიცვე ნაკაშიძე ბეჟანი ცოცხლებით, ცხოვრებით, მეუღლე მისი თ^ეთრუა ნაკაშიძის ქალი, ეს გულანი ორთავე მწერალნი, ცხოვრებაში ახმარე, ამინ, კირილეულოს“ (403r).

7. „ქრისტე ღმერთო, ადიდე ბეჟან ნაკაშიძე მეუღლითურთ, მისით ძით გ^თრგი ნიქი. ეს გულანი სიცოცხლეში. ცხოვნებაში ახმარე, ამინ, ამინ, კირილეულოს.

ღმერთო, შეიწყალე ამ გულანის მწერალი, საბა დიაკონის სულს ნუ წარწყმედ. ვისაც ღმერთი გიყვარდეს, შენდობა მიბრძანეთ, ამინ, კირილეულოს“ (443r).

8. „სახელითა სამ ზეშთ არსთა ცნობილისა, სამ ძნისა, სამ ეთსროვნისა, ერთისა და სამჭვარიტისა ღმრთისა მამისა, ძისა და სულის წმიდისა, დედოფლისა ღ^ის მშობელისა მარიამისა და ცხოველს-მყოფელისა ჯვრისა მეფებითა, დედოფლისა ჩუენისა ღ^ის მშობელისა, მარადის ქალწულისა მარიამისა, ოთხთაჲ მახარებელთა, ათორმეტთა მოციქულთა და სამეოცდათათა მოდგილთა, ზეცითა წმიდათა ანგელოზთა და მთავარ-ანგელოზთა, საყდართა ქერობინ-სერობინთა... და ყოველთა წმიდათა მადლითა მე უსჯულოსმან, უღირსმან, ცოდვილმან და უნასებომან მღდელმან ცოდვილმან საბა ჯგელ-ჯაჯე, ვიწერე შეკადრებად დიდსა ამას ზეშთა ძალსა ჩემისაჲ წმიდისა და პატრონისა ჯ^ოსისა ამის აღწერაჲ ბრძანებითა და ჯაჭირნებებითა პატრონის ნაკაშიძის ბეჟანისათა და პირმზისა ძისა მისისა გ^თრგი ნიქისა, ეს წმიდაჲ პატრონისა. სრული, ღმერთო, ყოველთა ჴმისა ცოდვითა ჯ^ის ჯელით დამიწერია: თავს — სრული დ^ითი, სრული ძ^ისმიერი, ჭ^ლისუსხა, ^ერთმეტი სახარება, მისი გამოველინე, მისი ქ^რონიკონი, სასოა და შესავედრებელი სრული, პ^რაკლიტონი, თ^ეწინი, მისი სჯ^ანსაჩინარი. მისი ტ^ჯკონი, ზედ ჯ^ერია ს^ინ^ეტურ-სახარება, სრული ტ^ჯკონი. ცალკე დაწერილია მარხჳნი, მისი საწინასწარმეტყვე-

ლო, სტოდიერი, სამოციქულო-სახარება, გაწყობილია სრული ხატიკი, თორმეტ სახეულოა ნეტაფრასი. ღმერთმან კი იცის, რომ ამის წერაზედ არეული ფიქრი ვიყავ. ამის წერაში ჯუმათის გულანი გავაკეთე მე და ჩემმა თანამუშაკმა. კიდევ ღმითეების გულანი ჩავიდე შეილთ, მარტომ გავაკეთე ისიც. თორმეტის წელიწადს გამოსულიყო. ღმერთმან იცის, დიაღ ბრეული სარჯელი ვნახე სამიგზის. ჯუმშარიტად მისი ბრანებით აღვასრულე, თვარა მე არაკეთის ვლირსებივი(?). აწ ამ სამი გულანის ნახელავნი არა ამიღია, მან გულთმეცნიერმან ღმერთმან იცის. აწ ვინც ნახოთ და ისითხებოდეთ, პოოთ და გაშინჯოთ, ჩვენის ცოდვეილის სულისთვს შენდობას ბრძანებდით. სასულიერონი ვეიქნია ჩუენთჳს და ასულთა ჩუენთა წარმართებისათჳს, რათა გუემან დღესა მას დიდსა განკითხებისასა.." (599r).

9. „ვადიდებ, აღეამაღლებ, მოწამს და აღეპარებ დაუსაბამოსა ღმერთსა, მამისა და ძისა ძლიერებასა... დიდო მარიამ, ღ'თის მშობელო. დედოფალო ყოველად წმიდაო გურიანთის ციხის მოწაფტრსა ეკლესიასა შინა განსუენებულო, ჩუენ ნაკაშიძენ ცოდვილმან გიორგი და ძმამან ჩემმან ბეჟან, თანამეცხედრემან ჩუენმან ერისთჳს ასულმან ხილიხან ვიხებეთ, ვიგულისხმოდგინეთ ესე, რომელთა პირველითგან პატრონი მამის მემის ნაკაშიძის ბეჟანისაგან დამტკიცებაღ აღწერა ამა წმიდისა სულთა განმანათლებელისა პატრონისანა ჯუმათისა. და მას ჟამსა ჩუენ ქელმწიფემ გიორგიმან მამია მამა ჩემი სტამბოლს გაგზავნა და ჩუენ ვეღარდეთ, ჯოსწორაედ ვარჩინეთ მართლად მწერალსა ჩუენს დეკანოზ-მღდელსა საბასა. მრავალ უარეყოფა და უმჯობესთა წიგნთა შემოწერებითა, ძალითა ღ'თისათა მართალი დაიწერა, საცდელი არ დაგჭალა, მხოლოსა ერთსა კაცის მარჯუენისაგან. სხუა არა გუსმენიით ამ ქრისტე კაცის მეტი, და რა რომ მამა ჩუენი სტამბოლიდამ მოვიდა, და ამიერ სოფელით მიიცვალა, და მის სიცოცხლეშით კიდევ ვერ განსრულდა, დაბინა, და ჩუენ მას მერმე დიდი განსაცდელი იობისებრნი და ჭეშტათის მსგავსნი შეგვემთხვნენ. ტანრთებულოდ და შეუცოდებელად ჩუენდაც ქელმწიფემ ქუთაისა გუკუ, და მისთანა ბრძანებით მოუფარე და წმწაღობელი ჩუენი დეკანოზი გაშინჯწყრა და პატიმრად სამი-ოთხ წელს სვანეთს და ლეჩხუმს ვიყავი. მერმე შეეცნა უფალსა ტარიელისა ჩემისა და ისრე ჩემის ქელმწიფის დადიანის ბეჟანის წყალობით სამტკვარიან გაბოდედ და ჩემს კუეანას, ჩემს ათხრებულს მამულშიდ მოვაწიე და ეს პატიოსანი გულანი გავასრულებინე, აღვაწერინე და შევაკონინე და შემოვწირავე და შენს პატიოსანს მონასტერს დაკვიც. ჭი, ყოველად კურთხეულოო დედოფალო ღ'ის მშობელო, მარადის ქალწულოო მარიამ, შეიწირენ და მიითვალენ შესაწირავი ესე ჩემი, ეითარცა ოდესმე შენსა ძმასა ორნი მუნეელნი, ანუ ორნი მართუნნი ტრედიანი შეიწირნეო. შენ მოიღეა შეწირულ იქმნეს ესე, ეითარეცა ცრემლი ნი მოციქულთასა პატრუელი, ცრემლნი ეზეკიას და მანასესნი და დავით მამისა შენისაა აღსაბასტრი და ცრემლი იგი მეძე..." (602v) (ანდერძი პოლონაკლულია, ვინაიდან მომდევნო ფურცელი ამოჭრილია).

**მიწაწერები:** 1. „სახა დაიკონო, გარდიყარე მოკავრი შენი. გარდასწერე ეს გულანი, ღმერთი, ღმერთი შენ კერძო არს. ვინა არს მტერ ჩუენდა, ამინ" (372r).

2. „ბრიყმა, რეგვენმა წყალი გარდამასხა, მე უბრალო ვიყავ; წყეცას ნუ მიბრძანებენ ღ'ის გულისათვის" (412r).

3. „დედას აკლდა" (416r).

## 104-ბ

## გულანი გურიანთული. XVIII

470 ფ.: 39×28,5; ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტეიფრული ხის ყდა: ნუსხური, დასწყისები და შთაერული ასოები სინგურით: დაზიანებულია ფ. ფ.: 427—430, 452, 456-457, 463—464; რესტავრირებულია ფ.ფ.: 3—8, 31—37, 50—51, 69—72, 103—105, 143—144, 163; მინაბეჭდრი: 178v; თავსამკაულები: 10r, 31r, 69r, 85r, 103v, 121r, 140r; დაუწერელია: 1r—2v, 30r-v,* 440r-v; თავსაკაულები; მთავსებელი — ბეჟან ნაკაშიძე (31r). გადამწერი — დიაკვანი საბა (444v); (XVIII ს.); ჩამოტანილია გურიანთადან.

1. [დ ე ი თ ნ ი] „...დასასრულსა ცვალებაჲთათჳს ძეთაჲ კორესთაჲ გულისწმის-ყოფისათჳს გალობაჲ სიყვარულისაჲ.— აღმოთქუა გულმან ჩემმან სიტყუა კეთილი...“ 3r—9v.

2. „ძ ლ ი ს ი ხ ი ნ ი დ ა ღ თ ი ს მ შ ო ბ ლ ი ს ი ნ ი. უგალობდეთსა. ჴ ა ჲ.— სასწაულითა იჴსნა ერი უფალმან და ხლება მღელვარე სიტყჳთ განაჴმა...“ 10r—21v.

3. [ჭ რ ე ლ ი ნ უ ს ხ ა]. „გერი მოციქულთაჲ. თავს გარეთ ორნა. ესე ეითარცა თავი მოციქულთა..“ 21v—23v.

4. „ს ა ხ ა რ ე ბ ა ნ ი და გ ა ბ მ ა ვ ა ლ ი ნ ი. საცისკრონი აღდგომისანი და აჴლებდითის დიდებაჲ ათერთმეტთა სახარებათანი, სახარება მათეს მას გჳშა შინა. ხოლო ათერთმეტნი იგი მოწაფენი წარვიდეს გალილეას მთასა მას, სადაცა უბრძანა მათ იესუ... 24r—29r.

5. «პ ა რ ა კ ლ ი ტ ო ნ ი». „დასდებელნი აღდგომისანი, უფალო ღაღადყავსა ვჱსა ჲ. სამწუხრონი ლოცვანი ჩუენნი შეიწყრენე, წმიდაო უფალო, და მოგუმადლე ჩუე მიტევებაჲ ცოდვათა...“ 31r—178v.

შენიშვნა: „პარაკლიტონი“ შეიცავს 8 ხმაზე დაწერილ აღდგომის საგალობლებს.

6. [მ ა რ ხ ე ვ ა ნ ი და ზ ა ტ კ ი]. „იწყებიან წმიდანი მარხვანი მეზუსრისა და ფარისეველისაჲ კკრიაკით და სრულ იქმნებიან აღსებასაჲ. ჲ. შენ სიტყუაჲ. გზაჲ აღმამაღლებელი ჩუენ ბრწყინვალე გჳჩუენაჲ...“ 179r—428r.

7. [თ ო რ მ ე ტ ი ა ნ უ ფ ლ ო ნ ე ტ ა ღ ი ს ი ნ ი]. ჲ. ... ეითარმედ კრაებრ ეგუელების ძესაჲ ღ ისაჲ დაკლვად ცხორებისათჳს სოფლისაჲ...“ 429r—432r.

8. „წ ი ნ ა დ ა თ ა შ ო რ ი ს ი ჩ უ ე ნ ი ს ა ი ო ა ნ ე ო ქ რ ო ს ტ ო მ ი ს ი ს ი ტ ყ უ ა ხ ა რ უ ბ ი ს ა თ ჳ ს უ ყ ო ვ ლ ი ს ა წ ი ნ ა დ ი ს ა დ ი დ ე ბ ი თ ს ი ჩ უ ე ნ ი ს ა ღ ი ს მ შ ო ბ ლ ი ს ა და მ ა რ ი ა დ ი ს ქ ა ლ წ უ ლ ი ს ა ს მ ა რ ი ა მ ი ს ი ს. მ. გ.—საკჳრველ არს საიდუმლოჲ დღისა ამის...“ 432r.

9. „წ ი ნ ა დ ი ს ი ს და ნ ე ტ ა რ ი ი ს ა მ ა მ ი ს ა ჩ უ ე ნ ი ს ა ა ნ დ რ ი ა ე პ ი რ უ ს ა ლ ი მ ე ღ ღ ი ს ა კ ი თ ი ე ს მ თ ა ვ ა რ ე პ ი ს კ ო პ ო ს ი ს ა ს ი ტ ყ უ ა ლ ა ხ ა რ ს ა თ ჳ ს ო თ ხ დღე მ ო მ ჴ ს ე დ რ ი ს ა ი, რ ო მ ე ლ ი ი გი აღადგინე უფალმან. მ. გ.— ღ ა ხ ა რ ე შ ე მ ო კ რ ა ბ ა აწინდელი ესე შესაკრებელი...“ 434v—439v.

10. „წ ი ნ ა დ ა თ ა შ ო რ ი ს ი ნ ე ტ ა რ ი ი ს ა მ ა მ ი ს ა ჩ უ ე ნ ი ს ა ი ო ა ნ ე ო ქ რ ო ს ტ ო მ ი ს ა ა კ ო ს ტ ა ნ ტ ი ნ ო პ ო ლ ე ლ ი მ თ ა ვ ა რ ე პ ი ს კ ო პ ო ს ი ს ი ს ა ა ს ა კ ი თ ხ ა ვ ი ა ბ ზ ო მ ი ს ა თ ჳ ს. მ. გ.— საკჳრველთაგან საკჳრველებად და სასწაულთაგან სასწაულთა მიმართ უფლისათა ვიდოდით, მწყნო...“ 441r.

11. „წ ი ნ ა დ ი ს ი ს მ ა მ ი ს ა ჩ უ ე ნ ი ს ა ი ო ა ნ ე ო ქ რ ო ს ტ ო მ ი ს ა ს კ ო ს ტ ა ნ ტ ი ნ ე პ ო ლ ე ლ ი მ თ ა ვ ა რ ე პ ი ს კ ო პ ო ს ი ს ი ს ა ს ა კ ი თ ხ ა ვ ი ა, თ ქ მ უ ლ ი დ ი დ ს ა ს უ თ შ ა ბ ა თ ს ა და იუდას მიერ განცემისათჳს და ენებისათჳს უფლისა. მ. გ.— მჳნჯარედ ვხედავ დღეს ეკლესიასა...“ 441r.

12. „ს ა კ ი თ ხ ა ვ ი ა ჯ უ ა რ ც მ ი ს ა თ ჳ ს და დ ი ფ ლ ი ს ა უ ფ ლ ი ს ა ჩ უ ე ნ ი ს ა ი ე ს უ ქ რ ი ს ტ ე ს ი ს ა ა, თ ქ მ უ ლ ი ნ ე ტ ა რ ი ს ა მ ა მ ი ს ა ჩ უ ე ნ ი ს ა გ რ ი გ ო ლ ი ნ ი კ ო მ ი დ ე ლ ი მ თ ა ვ ა რ - ე პ ი ს კ ო პ ო ს ი ს ა ს. გ. მ. — მაღალსა და აღმატებულსა აღიწია ქადაგებაჲ იგი სახარებისა...“ 444v.

13. „წ ი ნ ა დ ი ს ი ს მ ა მ ი ს ა ჩ უ ე ნ ი ს ა ე პ ი ფ ა ნ ე კ ვ ი პ რ ე ლ ი მ თ ა ვ ა რ ე პ ი ს კ ო პ ო ს ი ს ა ს ა ღ ი თ ი ს ა კ ო რ ი ნ თ ო ს ი ს ა ს ა ჩ უ ე ნ ი ს ა ი ე ს უ ქ რ ი ს ტ ე ს ი ს ა დ ი ფ ლ ი ს ა თ ჳ ს და ი ო ს ი ს და ნ ი კ ო დ ე მ ო ს ი ს თ ჳ ს და ჯ ო ჯ ო ხ ე თ ა დ მ თ ა ხ ლ ე ვ ი ს ა თ ჳ ს უ ფ ლ ი ს ა წ ე მ დ გ ო მ ა დ განმაცხოველებელისაჲ ფსალმუნებისა მისისაჲ, რომელი-ესე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

აკითხების დიდსა შაბათსა. გ. მ. — რაჲ არს ესე დღე დუმილი ქუჱყანასა ზედა...“ 451r.

ზ. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღ(ა)ისმეტყუელისა პასხასათჳს და დაყოენებისათჳს აღდგომისაჲ. მ. გ. — აღდგომისა დღე და დასაბამი...“ 458r.

თ. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა სიტყუა ამაღლებისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა. გ. — ბრწყინვალე არს ყოველი დღესასწაული უფლისა...“ 459r.

ი. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღ(ა)ისმეტყუელისა მეორგასისათჳს და სულისა წმიდისათჳს. მ. გ. — დღესასწაულისათჳს მცირედ ვფიალოსოფოსობდეთ...“ 460r.

ია. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა ეფრემ ასურისა სიტყუა ფერისცვალებისათჳს უფლისა და ღ(ა)მრთისა და მაცხოვრისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა. მ. გ. — ავთრაკისაგან მჳღა სიხარულისა, ხოლო ვენაჴისაგან ნაყოფი სანოვაგეთანი...“ 463v.

იბ „წმიდისა და ღ(ა)მრთივ-განბრძნობილისა მამისა ჩუენისა იოანე მონაზონისა და ხუცისა დამასკელისა სიტყუა შესხმისა დაძინებისა ყოელად დიდებულისა წმიდათა უზეშთაესისა დედოფლისა ჩუენისა ღ(ა)ის მშობელისაჲ. მ. გ. — ჩუენცა ბრა ვისამე მიმართ მჭირებელთა ტრფიალებისათა, რათა მარადის ენაჲსა ზედა მოაქუნდეს სასურველი იგი..“ 466r—468r.

**შენიშვნა:** 1. ფ. ფ. 479—472 წარმოადგენს სავალოებლოთა ტეკსტების შენელელ ფრაგმენტებს.

2. გულანის დასწყისი იხ. წინა ხელნაწერში (Q—104-ა).

**ანდერძები:** 1. „ყოველად წმიდაო ღ(ა)ის მშობელო, შეიწყალე ამის მწერალი საბა დიაკონის სული. ნუ წარსწყმედ, ამინ, კირიელეისონ“ (10r, 68r, 69r, 84r, 103v, 140r).

2. „ქრისტე ღ(ა)მერთო, შეიწყალე ცოდვილი ერთად საბა დიაკონი სინანულით... ამინ, კირიელეისონ“. 31r. „ხუ ადიდე ღ(ა)მერთი, ნაკაშიძე ბატონი ბეჟან ცოცხლით ცხოვნებით. ამ გულანის აღწერა მან მოიხილომა მართლის გულით. ღ(ა)მრთი იესო ქრისტე, შენ დაიცალე მწყდობით“ (31r).

3. „ღ(ა)მერთო და ამ პარაკლიტონის მადლო, შეიწყალე ბატონის ბეჟან ნაკაშიძის სული ცოცხლით ცხოვნებით. აჱმარე ეს გულანი, ამინ, კირიელეისონ“ (68r).

4. „ღ(ა)მერთო, შეიწყალე ნაკაშიძე ბეჟან, მეფლე მისი თეთრუა ნიჟარაძის ქალი ცოცხლებით. ცხოვნებით, ამინ, კირიელეისონ“ (85r—103v).

5. „ღ(ა)მერთო და ამ პარაკლიტონის მადლო, დაიცევ ნაკაშიძე ბეჟან, მეფლე მისი თეთრუა, ძე მისი გიორგი და მამული სიმრავლესა შინა დღეთასა ჟამთა უკუნისამდე. ღ(ა)მერთო, შეიწყალე ამის წერალი საბა. დიაკონის სულს ნუ წარსწყმედ ამინ, კირიელეისონ“ (121r).

6. „ღ(ა)მერთო, შეიწყალე საბა მღდელი ცოლშვილით. ვინც ეს წიგნი წაიკითხოს (!), შენდობაჲ ბრძანეთ ღ(ა)ის-გულისათჳს. ღ(ა)მერთმან კი იცის, ამ გულანის წერაშედ ბრეული სარჯული ვნახე. არც ჩემს ბეტს კაცს უწერიაჲ ჩემი ნაბეჭდეული. მაკსენია ბეტი არაფერი ამიღია. ვინც მომიქნეროთ, ღ(ა)მერთმან თქუენცა მოგიკსენოს“ (444v).

7. „გთოვდა ეს გულანი სრულად საბა მღდლის ქელით. შეიწყალე, ღ(ა)მერთო, ამის მწერალი, ამინ, კირიელეისონ“ (168v).

## 105-ა

### ჩხარული გულანი. XVIII

1119 ფ.; 41,5×29,5; ჭაღალდი, ტყვეჟაჟარული ტეიფრული ყდა; ნუსხური, დასწორებული და მთავრული ასოები სინგურით; თავბოლონაკლული, იწყება მესამე რვეულით წყდება — 173 (როგ.) რვეულზე. შიგნით აკლია 13 რვეული, ნაკლული რვეულები და დასასრულის ნაწილი შესულია ხელნაწერ № 105-ბ-ში: დაწერილია სხვადასხვა ხელით: მომგებელი — ხუროჲ აბაშიელ (719v); ვალამწერები: მახარებელი ჯვრისა (516r), დავით (946v), პეტრე პატარიე (1174v); [XVIII ს.]; თავსამკაულები: 97r, 246r, 450r, 517r, 775r, 1121; გვანია მოხატული, ფერადი თავსამკაულები; დაწერილია: 245r-v, 318r-v, 358v; ჩელნაწერის ფურცლების დიდი ნაწილი დახიანებული და შემდეგ რესტავრირებულია; დახმარებულია ფ. ფ. 1—8, 97—98, 190, 190, 194, 270, 550, 903, 955; ხელნაწერი ჩამოტანილია ჩხარიდან.

1. [მ ა რ ხ ვ ა ნ ი]. „...და სასწაულებითა და ნიშებითა, რომელნი-იგი ქმნა ღმერთმან თ ̃ქნ შორის მის მიერ...“ 1r—68v.

2. [გ ა მ ო კ რ ე ბ ი ლ ი ს ა დ ღ ე ს ა ს წ ა ულ ო ჲ]. „თ ̃ა სეკდენბერსა ა. განგებანი წელიწდისა, დაწუებაჲ ინდიკტიონისა და წმიდისა სჳმონისა, ჴ ̃ა გ. დიდ არს უფალი ჩ ̃ნი. აქებდით უფალსა, რამეთუ სახიერ არს უფალი...“ 69r—95v.

3. „დ ა ს დ ე ბ ე ლ ნ ი ა ღ დ გ ო მ ი ს ა ნი რვეთაჲ ქმაჲ მათ ზედა. უფალო ღალადყავსა ქმაჲ ა. — სამწუხრონი ლოცვანი ჩ ̃ნნი შეიწირენ, წმიდაო უფალო...“ 97r—244v.

შენიშვნა: ტექსტს აკლია კა რვეულიდან ლბ რვეულამდე. ეს რვეულები და ამ-რვეთი გულანის სხვა ნაწილებიც (ფრაგმენტების სახით) გაერთიანებულია 105-ბ ხელნაწერში.

4. [თ ვ ე ნ ი]. „თ ̃ა სეკდე[ნ]ბერსა ა ̃ქუს დღე ლ. დღეთაჲ აქუს ქამი ობ და ღამეთა ქამი ობ. თ ̃ა სეკდე[ნ]ბერსა ა. დაწუებაჲ ინდიკტიონისა ახლისა წელიწდისა და წმიდისა მამისა ჩ ̃ნისა სჳმონისა და ჴსენება წმიდისა ღ ̃ის მშობელისა, ქმაჲ ა. და უქცევთ ითთა შუკთა ზედა, ხოლო უკეთუ კჳრიაკესა დაემთხჳას, პირველად ყოველივე აღდგომისა და შემდგომად ესე, ზეცისაგანვე...“ 246r—774v.

5. „ს ჴ ნ ა ქ ა რ ი, რომელ არიან კრებულნი და წესნი და განგებანი დაწესებულნი წმიდათა მღდელთმოძღუართა მიერ, რომელსა შინა წერილ არს ეკლესიის საწელიწდო განგებაჲ ფსალმუნებისთჳს და განგებანი და წოგნის კითხვისა, და თუ რომელსა დღესა მოიცლოთ, ანუ თუ რომელთა წმიდათა ჴსენებასა დაეცადებთ ქართა ლოცვასა და მუკლთა დრეკასა. და ქ ̃დ წერილ არიან ცხორებანი და წამებანი დღითით-დღეთა წმიდათანი სულ მცირედ და შემოკლებულად, რათა არა ფრიადი სიმრავლე წერილისა იქმნას. თ ̃ა სეკდენბერსა აქუს დღე ლ, დღეთაჲ აქუს ქამი ობ და ღამეთა ქამი იბ, თ ̃ა სეკდემბერსა ა. გჳრგჳნი წელიწდისა, დაწუებაჲ ინდიკტიონისა და ჴსენებაჲ წმიდისა ღ ̃ის მშობელისა...“ 775r—946v.

6. „ს ჴ ა ვ ნ ი სულიერნი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ ̃ნისა თ ე ო დ ო რ ე ა ღ მ ს ა რ ე ბ ე ლ ი ს ა, სტოდიელთა წინამძღურისა. თჳსთა მოწაფეთა მიმართ. ყველერისა კჳრიაკითჳე დიდად ოთხშაბათამდე, რომელნი წარკითხვიან დიდთა მარხვათა შემდგომად სერობისა ლოცვისა და ისმენდენ ყოველნი ძმანი ზედგომითა და მდუმრად ყოველითჳე ლმობიერებითა. — ძმანო და მამანო, სახიერი ღმერთი ჩ ̃ნი, რომელი მომცემს ჩ ̃ნ ცხორებასა...“ 947r—984r.

7. [მარხვანი]. „იწყებიან წმიდანი მარხვანი მეზეპირისა და ფარისეველისანი. უფალო ღაღადყავსა დასდებელნი აღდგომისანი. ეჰა, დიდებული. ნუმცა ვიღოცავთ ფარისეველისაებრ. ჹ, ძმანო, რომელმან აღიმაღლოს თავი თჳსი, დამდაბლდეს...“ 984r—1119r.

8. „დიდსა შაბათსა მწუხრი. დასდებელნი აღდგომისანი, ვმაჲ ა.—სამწუხრონი ესე ლოცვანი ჩნ'ნი, შეიწირენ, წმიდაო უფალო, და მოგუმადლე ჩ'ნ მოტევებაჲ ცოდვათა...“ 1120r—1186v.

წყებაჲ: „... რომელმან ჩ'ნთჳს ჯორცითა ვნებაჲ დაითმინე და...“

**შენიშვნა:** 1. „დასდებელთა“ იგივე ტექსტი მოთავსებულია გულანის დასწყისშიც (97r—244v).

2. უკანასკნელი ტექსტი ნაწერია სხვა ხელით.

**ანდერძები:** 1. (გადაწერისა): „ამის უცებად მჴბრეველსა მ ა ხ ა რ ე ბ ე ლ ს ჯ ე ჭ ი ა ს შეუნდჳნეს ღმერთმან. დედა-მამათა მისთა მ ა თ ჳ ს და მ ა რ ი ა მ ს შეუდოს ღმერთმან, ვინცა შენდობით მოგიხსენონ, შეუნდოს სასუფეველსა თჳნსა უფალმან ღმერთმან. ეს ქალალი მისთჳს დავაგდე, დედას ასრე სჯირდა და თუნის დასწყისის პატივი არს“ (516r).

2. „ღმერთო, ცოცხლით. დღეგრძელობით, ცხონებით მოიკსენე ზ უ რ ა ბ ა ბ ა შ ი ძ ე სასუფეველსა შენსა, ა'მ და კირილესთჳს. კარგათ ქელი მოუმართე ამ გულანზე, მისთჳს სულის სარჯად იქნება“ (719v).

3. „კურთხეულ არს ღმერთი ჩ'ნი მხსნელი, დაუსაბამო, დაუსრულებელი, წყალობაჲ მიეცთხრობელი ყოველთა არსთა. სარწმუნოებაჲთ შემოქმედი, ძალი და სიბრძნეჲ სამებით ქებული, ერთარსებაჲთ თაყ'ნის-ცემული, სამება საკვირველი, ერთი ღმერთი უფალი იესუ ქრისტე, რომელმან ღირს მყო მე ცოდვილი სრულ ყოფად ხატრომისა ამის მოწყენად. სრულ იქმნა წმიდაჲ ესე წიგნი სუნაქსარ-ტკბილი ბრძანებითა ა ბ ა შ ი ძ ე ზ უ რ ა ბ ა ს ა თ ა, მრავალება არიან წულნი ცხორებისა მისისანი მეფილეტა, ძეთა და ასულთა მისთა. და რომელნიცა ამაჲ სუნაქსარ-ტკბილისა წინა ფლიდნი-დღეგ და ამისგე დღესაც წმიდანი მოიკსენებიან, მეოს, შუველ და მფარველმცა ჴენების დღესა მას დიდსა განკითხვისასა.

მოიხსენე, უფალო, ამისი ცუებად მჴბრეველი ცოდვილი დ ა ვ ი თ. ჴელის სიურხლისათჳს წყევასა ნუ ყოფდი და მადლს. ვინც შენდობით მოგიხსენოთ, ღმერთმან თ'ჭნც მოგიხსენოს, ამინ“ (946v).

4. „ღმერთო, წიწყალე ა ბ ა შ ი ძ ე ს ტ რ ა ბ, ამინ“ (1120r).

5. „უფალო იესუ ქრისტე, ძო და სიტყუაო ღმრთისაო, შეიწყალე ამის უცებად მჴბრეველი, ფრიად ცოდვილი ახალი მოსწავლე მთავარდიაკონი პ ე ტ რ ე პ ა ტ ა რ ი ძე, ამინ და კირილესთჳს. ვინც ჩ'ნთჳს შენდობაჲ ბრძანოთ, ღმერთმან თქუენც შეგინდოს, ამინ, კირილესთჳს“ (1174v).

**მინაწერები:** 1. „სწერია კალამო“ (52r).

2. „ვაჲ, მე ცოდვილსა, ქალალი მორჩა და ვერ შეველწერე“ (501v).

3. „წინწყილი დედას ასრე ეწერა“ (507r).

4. „ჰაჲ დედასა არცა კურთხეულ არსი ეწერა, არცა ძლისპირი, უფალნ[ო] ჩემო“ (523v).

## 105-ბ

### ჩხარული გულანი. XVIII

147 ფ.; 41.5×29.5; ქაღალდი; დაწლილი, ხელნაწერი ჩადებულია სხვა ხელნაწერის პატარა ზომის ტაეგებადაკერილ მუყაოს ყდაში; ხელნაწერი შეიცავს წინა ხელნაწერის (105-ა-ს) ნაკლულ ნაწილებს: კ ა ლ ბ, რ ო დ — რ ო ს დ ა რ ო თ რეცენზიებს, და გარდა ამისა სხვადასხვა რეცენზიებიდან ამოკვეთილ ფურცლებს; ხელნაწერი დაწერილია სხვადასხვა ხელით; ტექსტის ბოლო ნაწილს გააჩნია ფურცლით მოხატული სახედაო ასოები; დაზიანებულია ფ. ფ. 1—5, 13, 74—75, 79—93, 95—100, 105—

112. 139—146; ქაღალდის კიდეები ძველადვე ყოფილა რესტავრირებული; თავსამკაული — 20r; მოხატული ჯვარი (დაზიანებული) — 147r; ცნობები ხელნაწერის მოპყრობლებისა შესახებ იხ. ხელნაწ. 105-ა-ში; [XVIII ს.]; ხელნაწერი ჩამოტანილია ჩხარიდან.

1. [დასდებელნი აღდგომისანი]. — „აროიან შენ წინაშე. განუსუბნე, მაცხოვარ, სულსა მონათა შენთასა...“ 1r—94v.

შენიშვნა: „დასდებელთა“ დასაწყისი იხ. 105—ა-ე.

2. [დიდმარხვისა და აღდგომის საგალობლები და საკითხავები] „ქრკესა ცისკრად წარდგომანი აღდგომისანი. ა გ რი. — ჯუარსა უფლისასა შევისხმიდეთ, და საფლავსაჲ წა გალობით პატივ-სცემდითო...“ (95r—146v).

წ უ ხ ე ბ ა: „...ორშაბათსა აღესებისასა. სახარებაჲ იოანესი...“

## 106

### კურთხევანი. XVIII

310 ფ.; 18,5×14; ქაღალდი; ტყვეგადაკრული ტკივრული ხის ყდა; კვემო ყდა დაზიანებულია ჭიისაგან; ზემო ყდის საცავ ფურცლად გამოყენებულია სხვა ხელნაწერის ფურცლები სამგალობლის ტექსტით; დაზიანებულია: საცავი ფურცელი, 307, 309—310 ფ. ფ.; ჭუდში ყდის საცავ ფურცლად გამოყენებულია ვახტანგის სტამბის ნაბეჭდი წიგნის ფურცელი; ქაღალდის კიდეები გაყვითლებულია; [XVIII ს.]; ხელნაწერი ჩამოტანილია ჩხარიდან.

[კ უ რ თ ხ ე ვ ა ნ ი]. „წესი, რომელი აღესრულების ზეთსაზედა სნეულისასა. — ესრეთ ჯერ-არს შემზადებაჲ წმიდისა ზეთისა...“ (1r).

შენიშვნა: 1. კურთხევანში შესულთა შემდეგი მასალა: განება ზეთის კურთხევისა (1r—19v); წესი დაფლვისა (20r—29r); ლოცვა თვლისა ზედა შესაწირებულისასა (29r); ლოცვა ნათლისა, ოდეს ჴრმასა მონათლვიდე (29r—38r); განება წინდობისა (38r—43r); ლოცვაჲ ანტემისა გრიგორეოსისა (43r); ლოცვაჲ მეორედ ქორწინებისა (43r-v); ლოცვა სიძე-სძალთა განსხისა (43v); ლოცვა სიძე-სძალთა პირის განტრებისა (43v); წმიდისა ღმრთისა გამოცხადებისა (44r—63); განება წმიდისა და ანგელოზებრივისა სქემისა ბერძულად თქმული წმიდის ბასილი (63r—91v); კეფიგქსი, რაჟამს წაფდარი სახლით გამოაქონდეს (91v—92r): ლოცვა ცხისკოპოზსა ზედა აღსარულებული (92r); ლოცვა სულთ-ბრძოლისა (92r-v); დასდებელნი სულთნი (92v—95r) გალობანი სულისანი (95r—102v); პანაშჳდი, რომელი იქმნის მიცვალებულსა ცხებულისაგან სატანჯველისა (102v—108r); პარაკლისი ცოდველისათჳს (108r—116r); ლოცვანი სინანულისანი, რომელნი ითქმიან ყოსა აღსრულებისასა (116v—119v); გალობანი სულისანი, რომელნი ითქმიან მიცვალებულსა ზედა; 119v—122r; გალობაჲ წყლის კურთხევისა (122r—128r); კურთხევა ბაიოსი (128r—130v); ერის განტევებაჲ (131r—144v); ლოცვანი ქალთადასბმისა წყნის მეთხუეთისა და მგალობელისა (145r—148v); ქალთადასბმა ენკერონისანისა (148v—199v); ქალთადასბმა ეფისკოპოსისა (149v—151r); ლოცვა ქალთადასბმა წინამძღრისა (151r-v); გალუსისა სამსახურებელსა ჭირჩელსა, გინა რაჲსაცა ვინმე შესწირიდეს (151v—152v); ლოცვა მათ ზედა, რომელნი ეფისკოპოსისა სიტყჳთა კრულ იყუნენ, ანუ თუ თავით თჳსით თავნი თჳსნი შეეკრან ფიცითა (152v—153r); წესი და განებაჲ მათ ზედა, რომელნი წვალებისაგან მართლმადიდებელად მოიქცენ (153r—154v); ხოლო პაველიანნი და მანიქეველნი, რომელნი ერთითა წყლით შეაყოფითა ნათელს-ღებენ (154v—155r); თუ ვითარ ჯერ-არს შეწყნარებაჲ, რომელნი ჰერიათაგან სარწმუნოებასა ქრისტიანეთასა მოუქცევიდის (155r—156v); აღწერაჲ ურწყულნი, თუ ვითარ ჯერ-არს შეწყნარებაჲ. რომელნი ჰერიათაგან სარწმუნოებასა ქრისტიანეთასა მოუქცევიდიან (156v—161r); წესი, რო-

მელი აღესრულებოს მოკლეულსა ზედა სარკინოზთაგან (161r—166v). შერჩუნება მანგკეულთა (166v—167v); წესი მ̃ო თ ო დ ი ს ა გ ა ნ თქმული შეწყნარებისათჳს ჰროათოსს (167v—171v); ლოცვა კ̃ურთხეთა მიერ ცოთნილისა ზედა (171v—172r); ლხინებანისათჳს ჰროიათოსს (172r—173r); ლოცვა ზიარებისაგან განცუნებულთა (173r—174r); ლოცვა ფერჳთბანისა, (174r—181v); წესი მოსახოსი ზიარებისა (181v—197r); განგება შემთხუმესა ნაწილთასა (197r—199v); განგება ეულოგიის კ̃ნისა (199v—200v); ამბორის-ყოფა აღესრულა (200v—205r); მფესთმოთრკუანთათჳს მარტჳლთასა (202r—212r); წესი კურთხეჳსა ჭკლესიისა (212—231r); ლოცვა კურთხეჳსა მოსახოსრისასა (231r—232v); ჯუნი და შენდობა პრასკეჳსა (232v—236v); განგება ოდიკისა (236v—239r); ძეგლის წერა სარწმუნოებისა (239r—247v); წესი ჯუართა აჰყრობისა (247v—250v); განგება ჭურჭელსა ზედა შეგინებულსა (250v—253r); ლოცვა მიშნისათჳს და ძრვასათჳს (254r—255r); განგება ტ̃წუიმრობისა (256r—261v); ლოცვა შეხვეშებისათჳს ჰაერთასა (263v); კურთხეჳ თესლისა (262r—263r); გალობანი მკათათჳს (265r—266r); ლოცვა წმიდისა ტ̃რ ა̃ფ თ ნ ი ს ა̃ ყოველსაეკლესიოჲს ვენაჳსა, ყანისა და ბოსტნისა (268r—260r); ლოცვა წმიდისა მ ა მ ა ს ი ა ყოველსაჲ სნეხისათჳს პირუტყუთსა (260r—270r); ლოცვაჲ წერაჲსა ვენაჳსისა (270r-v); ლოცვა სა̃ლობისა ყურძნისასა (270v), ლოცვა სამყალსა ზედა (271r); ლოცვა თესლსა ზედა (271r-v); ლოცვა გზად წარმავალისა (272v—274r); მცნება წმიდისა ბ ა ს ი ლ ი ი ს მღუდელთა მიმართ (287r-v); მცნება წმიდისა ბ ა ს ი ლ ი ს მღუდელთა მიმართ, თარგმნილი ა რ ს ე ნ ი ს ი (287v—288v); კურთხეჳ ერისთჳსა (301v—303r); ლოცა ერისთჳს კურთხეჳ (303r-v).

2. კურთხეჳნის ერთჳს ნაკლული ზანდჳნ' (304r—306r).

3. 306v—308r-ს ზედ მოთავსებულია „ჴელსწყმის-ყოფისათჳს".

4. ხელნაწერში ჩაფენებული 2 დახიანებული ფურცელი სხუა ხელნაწერიდან საგალობლის ტექსტით (309r—310v).

## 107

### საღმრთო წირვა. XVIII

53ფ.: 21×15: ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტკივრული ზის ყდა. ნუსხური: დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ყდა დახიანებულია; ჴიისაგან დახიანებულია ქაღალდი, ფ. ფ.: 49—54; დახეულია ფ. ფ.: 2—30; ხელნაწერი შეკრილია ზედა ძაფით; ზემო ყდის ზედა მხარეს დაკრულია სხუა ხელნაწერის (ტექსტი ‹სახარებიდან›) ფურცელი. სადაც ფურცელად გამოყენებულია ფურცელი ძველი ნაბეჭდი წიგნიდან; გადამწერი — დავით ქართამაძე (30r): [XVIII ს.]; ჩამოტანილია ზნარიდან.

1. „განგება საღმრთოთა და სამღდელოთა წირვათა, რამეთუ დიდსა ეკლესიასა და მთაწმიდა[ს] ესრეთ იქმნების. — ოდეს ეგულებოდეს მღდელსა საღმრთოსა საიდუმლოსა სრულყოფა, ჯერ არს უცჳ წინაძღურისა თჳსისა მიმართ შენდობასა მიღებაჲ..." 3r—30r.

2. „საღმრთო წირვა წმიდისა მამისა ჩუენისა დიდისა ბ ა ს ი ლ ი ს ი. — ღმერთო, ღმერთო ჩუენო, რომელმან ზეცისა პური, საზრდელი ყოველსა სოფლისა უფალი ჩუენი და ღმერთი იესუ ქრისტე მოაჳლინე..." 31r—46r.

**შენიშვნა:** წმ. ბ ა ს ი ლ ი ს საღმრთო წირვის ძირითად ტექსტს ერთვის: „ლოცჳანი ერის განტენებანი ყოველთა დღესასწაულთანი. უწყოდეთ, რამეთუ ეს ლოცჳანი არა აქუს ბერძენთა და რუსთა. ამისთჳს არც ჩუენ დაუტჳეთ. — ერის განტენება ღ̃ისმშობლის შობისა..." (46r—54v).

**ანდერძი:** 1. „ღმერთო, შეიწყალე მონა შენი დ ა ვ ი თ" (46r).

2. „სრულ იქმნა საღმრთო წირუა წმიდისა და ღმერთი-შემოსილისა მამისა ჩუენისა დიდისა ბ ა ს ი ლ ი ს ი" (46r).

3. „ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი დ ა ვ ი თ ქართამაძე, ამაჲ. ვინც შენდობა ბრძანოთ, თ̃ნც შეგანდოს ღმერთმან, ამინ და კირიელეისონ" (30r).

## 108

### ჯამნი. XVIII

48 ფ.: 18,5×13; ქაღალდი; უცდო; დაშლილი; ნუსხური. დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ხელნაწერის ფურცელთა კიდეები დაზიანებულია; ხელნაწერი გასწორილი და გაყვითლებულია; თავ-ბოლონაკლულია; აკლია შიგნითაც: [XVIII ს.]; ჩამოტანილია ჩხარიდან.

[ჯამნი] „... მდე და შექმნად ქ̃ნისა და სოფლისა და საუკუნითგან და უკუნისამდე შენ ხარ. ნუ მიაქცევ კაცთა სიმდაბლედ და სთქუ: მოიქეცით ძენო კაცთანო...“ 1r—48v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...იკოსი... და ყოველთაჲ მისცემს სამშჳნველსა და სიცოცხლესა, რომელი შეიწირაჲს მთავარანგელოზთა გალობასა. და ანგზ...“

## 109

### კრებული. XVIII

63 ფ.: 10,2×8,2; ქაღალდი; უცდო; დაშლილი; ნუსხური, დასწყისები სინგურით; თავ-ბოლონაკლული, აკლია შიგნითაც; ხელნაწერი გაყვითლებულია; [XVIII ს.]; ჩამოტანილია ჩხარიდან.

1. „...შემდგომად ამაღლებისა უფლისა ჩუენისა...ედესით ქალაქად განკურნებად სენთა...“ 1r—4v.

2. „ლოცაჲ წმიდისა კ̃ჳპრიანესი. — ვითარ წმიდაჲ იქმნა საწუთოსა ამის ცხოვრებისაგან, ითხოვა უფლისა იესუ ქრისტესგან და მოიღო, რაჲთა, ითხოვა და თქუა...“ 4v—12v.

3. „ლოცაჲ წმიდისა გ̃რიგოლისი. — ფიცი და სასოება მონათა ზედა ღუთისათა ჴსნად ფერის-მცვალებელთა...“ 12r—47v.

4. „სახარება ი̃ოანესი. — პირველითგან იყო სიტყჳა და სიტყჳა იგი იყო ღუთისა თანა...“ 48r—49v.

5. „სახარება მ̃თესი. — მას ჟამსა შინა იქცეოდა იესუ გარემოს სოფლებსა მას და ასწაებდა მათ...“ 49v—50r.

6. „სახარება ლ̃უკასი. — მას ჟამსა შინა განკურნა იესუ არაჲელნი სნეულებათაგან და სალმობათაგან...“ 50r-v.

7. „ეპისტოლჲ აგ̃გაროზ მთავრისა, რომელი მიუწერია უფალსა ჩუენსა იესუ ქრისტესა...“ 51r—52.

8. „ეფისტოლჲ უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი, რომელი მოუწერია აგ̃გაროზს...“ 52r—57v.

9. „გაფუცებ შენ, სულო არაწმიდაო. — ძელსა ცხოველსა პატიოსანსა ჯ̃ჳარსა, რომელსა ზედა ჯ̃ჳარს ეცჳა უფალი ჩ̃ნი იესუ ქრისტე...“ 57v—63r.

10. „ლოცაჲ წმიდისა გ̃რიგოლისა სულთა არაწმიდათა. — ყალადცა გაფუცებ თ̃ქნ, ანუ ხარ მზისა აღმოსავალისა...“ 63v.

## 110

### კურთხევანი. XVIII

15 ფ.; 2,25×16; ქაღალდი; უდო; ფრაგმენტი; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; დალაქებული და დახიანებული; [XVIII ს.]. ჩამოტანილია ჩხაიდან.

[კ უ რ თ ხ ე ვ ა ნ ი. 22,5 წესი ჩჩ̃ლსა ზედა მიცვალებულსა]. „...გ̃ითა უბიწო ესე ჩჩ̃ლი, რომელიცა შეიყვედრე სამღთოთა საკანეთა, დაიწესე ბრძანებითა შენითა...“ 1r—15v.

წ უ დ ე ბ ა: „...მწყობრი წმიდაჲ მარტჳლთა სასოებაჲსაჲ განამწნო და საღმრთოთა სურვილი აღუფრთო...“ 15v.

შენიშვნა: 1. კურთხევანში შესულია: წესი ჩჩ̃ლთა ზედა მიცვალებულსა (1r—8v); წესი და განგება პანაშვიდისა, ახლად თარგმნილი ბერძულისაგან, რომელსა აღასრულებთ მიცვალებულსა ზედა...“ (8v—14v).

2. მეთხუთმეტე ფურცელი, რომელიც ერის კურთხეის წესს შეიცავს, სხვა ხელნაწერიდან ნაწყვეტია.

## 111

### დახდებელნი აღდგომისანი. XVIII

227 ფ.; 17,5×12,5; ქაღალდი (მოჟაისფრო); ტყავგადაკრული ტყიფრული ხის ყდა; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; რგოტარირებული ფ. ფ.: 1—7, 222; თაესმაცული: 1r. [XVIII ს.]; ხელნაწერი ჩამოტანილია ჩხაიდან.

„დ ა ხ დ ე ბ ე ლ ნ ი აღ დ გ ო მ ი ს ა ნ ი რვათაე ქმათა ზედა. უფალო ღაღადყავსა ქ̃ჲ ა. სამწუხრონი ლოცვანი ჩუენნი, შეისწორენ წმიდაო ღმერთო...“ 1r—222r.

შენიშვნა: 1. ერთვის სხვა ხელით ნაწერი: „წმიდასა და დიდსა კჳრიაკესა პაექსისსა თჳთ ცხოველშემოსილსა მას აღდგომასა ვდღესასწაულობთ...“ (223r—226v).

2. მეორე ფურცელი სხვა ხელით სხვა ქაღალდზეა დაწერილი.

## 112-ა

### მეტაფრასი. 1801

446 ფ.; 33×21; ქაღალდი (მოლურჯო); ტყავგადაკრული ტყიფრული ყდა; ნუსხური, დასაწყისები სინგურით; მინიატურა (ღვთისმშობელი ჩვილით) ნაბეჭდი წიგნიდან — 1v; მეტაფრასის დასასრული იხ. მომდევნო ხელნაწერში (Q—112-ბ); გადაწურა — ოსე გაბაონი (18r, 65r, 85r); მომგებელი — სქემონ აშხელი (იხ. მომდევნო ხელნაწერის აღწერილობა), გადაწერის ადგილი—წმ. გიორგის ჩხარის ეკლესია (იხ. მომდევნო ხელნაწერის აღწერილობა); 1801 წ. (Q—112-ბ), ჩამოტანილია ჩხაიდან.

1. „სეკედნებერსა ᲛᲐ. თჳსაჲ მამისა ჩ̃ნისა ა ნ დ რ ი ა ე რ უ ს ა ლ ე მ ე ლ კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა შობისათჳს დიდოფლისა ჩ̃ნისა ღ̃რ მშობელისა, მარადის ქალწულისა მარიამისსა. — დასაბამი უკ̃ ჩ̃ნთა დღესასწაულთა არს მოწევნული ესე დღესასწაული...“ 2r—18r.

2. „თ~ა სექდემბერსა ზ. საკითხავ, თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა თეოდორე აღმსარებელისა სტოდიელთა წინამძღურისა შობისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩ~ნისა ღ~ის მშობელისა, მარადის ქალწულისა მარიამისა. — ბრწყინვალედ დღესასწაულობს დღე ესე დიდებული, რომელსა მოუგიეს ახლად ცად ქალწული ყოველად ქებული...“ 18v—33v.

3. „თ~ა სექდემბერსა ი~ზ. წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე მონაზონისა და ხუცისა დამასკელისა სიტყუა სატფურებისათჳს იერუსალემისა ქრისტეს ღ~თისაჲ ჩ~ნისა აღსადგომელისა და ამაღლებისათჳს პატიოსნისა და ცხოველს-მყოფელისა ჯ~ჳრისა. — რაოდენნი ღ~ის მოქალაქე ქმნილ-ხართ მრჩობლთა ქალაქთაგანნი...“ 33v—55r.

4. „სექდენბერსა ი~ზ. ნეტარისა ანდრია იერუსალ~მელისა კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყუა ყოველად მსოფლიოსა ამაღლებისა პატიოსნისა ჯ~ჳრისა. — ჯ~ჳრისა კრებასა აღვასრულებთ...“ 55v—65v.

5. „მისივე, ცხოველ-მყოფელისა ჯ~ჳრისათჳს სიტყუა მეორე. — ალესძრენთ დღეს, საყუარელნო, ბაგენი ჩუენნი...“ 66r—74r.

6. თ~ა ოცდონბერსა კ~ზ. წამება წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა დიმიტრისა. — მას ჟამსა უსჯულოთამან მეფემან მაქსიმიანე დიმორჩილნა გუთანი და სავრომატნი...“ 74v—85r.

7. „თ~ა ნოენბერსა კ~ა. გიორგისი, რომელი იყო კოსტანტინუპოლით წიგნის მკითხუელი წმიდისა ღ~ა ეკლესიისა, სიტყუა ყოველად წმიდისა ღ~ის მშობელისათჳს, რაჟამს მიყუანებულ იქმნეს სამისა წლისა ტაძრად ღ~თისა მშობელთა მიერ. — კეთილთა მიზეზთა სიტყუაჲ დაწუებისათა მიჩენებს ჩ~ნ მოწუენილი ესე დღესასწაული...“ 85v—104v.

8. „თ~ა ნნოენბერსა (!) კ~ა. საკითხავი, თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა გიორგი ნიკომიდიელისა რიტორისა ტაძრად მიყუანებისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩ~ნისა ღ~ის მშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა. — ბრწყინვალე არს მიზეზი ამის კრებისა...“ 105r—122r.

9. „თ~ა ნნოენბერსა (!) ლ~ა. მიმოსლვა მოციქულთაჲ, ოდეს ივი წარაჲვნინა უფალმან მოციქული ანდრია სოფელსა მას კაცისმჭამელთასა გამოყუანებად მათგან საპყრობილით...“ 122v—150v.

10. „თ~ა დეკენბერსა დ~. წამება წმიდისა ქალწულ-მოწამისა ბარბარესი. — იყო მათ ჟამსა მეფე ვინმე, რომელსა სახელი ერქუა მაქსიმიანოს...“ 151r—167r.

11. „თ~ა დეკენბერსა ე~. ცხოვრება და მოქალაქობაჲ წმიდისა და ნეტარისა მამისა საბისი. — არარაჲ არს ესოდენ შეუსწორებელ აღმძრველ-ყოფად სულისა გულის-თქმად სათნოებისა...“ 167v—311v.

12. „თ~ა დეკენბერსა ვ~. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა და საკურველთ-მოქმედისა მამისა ჩ~ნისა ნიკოლაოს მთავარეპისკოპოსისა მირონ ქალაქისა, რომელ არს ქ~ყანასა ლუკიისასა. — ცხოვრებანი და მოქალაქობანი ღირსთა-შემოსილთა მამათანი მსგავს არიან მაგალითსა მხატუართასა...“ 312r—354r.

13. „თ~ა დეკენბერსა თ~. საკითხავი თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ეპიფანე კჳპრელ მთავარეპისკოპოსისა მუცლად ღმრთისათჳს აწნასა, რაჟამს ეხარა შობა წმიდისა ღ~ის მშობელისა. — რაჲ არს სიდიდე-ლო ესე ახალი და დიდებული...“ 354v—367v.

14. „დეკენბერსა ი. წამება წმიდისა, მენადჱი და ერმოგინესი და გრაფონი. — ქრისტეს მადლთა მოფენასა და ეკკლესიათა აღორძინებასა სიკეთილი განჭარდა და აღდგომად გამოსჩნდა...“ 358r—390r.

15. „დეკენბერსა იბ. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდათა შორის ნაწილისა ჩ-ნისა სპირიდონ საკჳრველთ-მოქმედისა. — დიდად საოგებელ-არს სულისა ცხოვრებაჲ ახოთანა...“ 390v—446r.

ანდერძი (გადაწერის): 1. „უფალო ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი და ყოველად უღირსი მეტყველი ამის აღწერი ოსე გაბაონი“ (18r).

2. „შენდობა ბრძანე აჲა, ჳ. აღმომჳთხუილო, ყოველად უღირსსა მეტყველსა გაბაონს ოსეს, რომელმან ესე აღწერე“ (65v, 85r).

მინაწერები: 1. „ესე წმინდა მეტაპარსი ჩხარის წმინდის გიორგის არის და ვინც გამოსწერო (!), ამისი მადლი გაუწყრეს, ამინ და...“ (446v, ზემო ყდის საცავი ფურცელი).

2. „ღმერთო, აცხოენე ამ მეტაპარსის დამწერი ოსე გაბაშელი ღდენელი“ (ქვემო ყდის საცავი ფურცელი).

## 112-ბ

### მეტაფრასი. 1801

454 ფ.: 33×21; ქაღალდი (მოლურჯო); ტაეზადაკრული ტეიფრული ყდა; ნუსხური, დასწყისები სინგურით; ამოცანები ფ. ფ. 1,454; დაუწერელი ფ. ფ.: 209—210, 389—392, 421, 343—344; მეტაფრასის დასაწყისი იბ. წინა ხელნაწერში (Q—112-ა); გადაწერი — ოსე გაბაონი, ზაქარია მოძღვრის ძე (454r, 284v); მომგებელი — სვეთ ობზნელი (454v); გადაწერის ადგილი — მთავარმოწამის გიორგის [ჩხარის ეკლესია (69v); 1801 წ. (454); ჩამოტანილია ჩხარიდან.

1. „თ-ა დეკენბერსა იგ. წამება წმიდათა და კეთილად-მძლეთა მოწამეთა ქრისტესთა ევსტრატისა, აქუსინტისა, ევგენისი, ორესტისი და მარდარისი. — მეფობასა დიოკლიტიანესსა და მაქსიმიანესსა, რომელნი მეფობდეს ყოველსა ზედა სამეფოსა ბერძენთასა, საცა იყო ყოველი საბრძანებელი მათი საცოურითა კერპ-მსახურებისა...“ 1r—37v.

2. „დეკენბერსა კ. წამება წმიდისა ეგნატი ღ-თ-შემოსილისა. — აწცა ტაიანეს ჰრომთა მეფობისა სკიპტრისა მომღებელობასა ეპისკოპოს ანტიოქელთა ეკკლესიისა იგნატი იყო, სახელითა და საქმითა ღ-თ-შემოსილი იგი...“ 38r—55v.

3. „დეკენბერსა კა. წინა დღე ქრისტეს შობისა და წამება წმიდისა ქალწულ-მოწამისა იულიანისა, რომელი იწამა ნიკომიდიას. — და კარგსა მასცა და ქალაქთა შორის რჩეულსა ნიკომიდიას მაქსიმიანოს მთავრობდა უსჯულოჲ...“ 56r—69v.

4. „სწავლა სიყუარულისათჳს წინა კჳრიაკესა ქრისტეს შობისასა, საკითხაჲ მარგარიტისაგან, რომელი იკითხების მამათ-მთავართათჳს. — არარაჲ არს სათნოებათა შორის უზესთაეს სიყუარულისა...“ 71r—78v.

5. „თ-ა დეკენბერსა კ. თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ-ნისა იოანე ოქროპირისა შესხმა და ქება ნეტარისა ფილოლონე ანტიოქელ მთავარეპისკოპოსისა, ეითარმედ ყოველთათჳს ხრუნვისა სწორ არარაჲ არს ღ-ჲ სათნო-ყოფად, და ეითარმედ განუკრძალველად მიახლებად წმიდათა საიდუმლოთა სასჯელისა დიდისა მომატყუებელ არს, დაღათუ ერთ-გზის ხოლო ვინმე ეზიარებოდის წელიწადსა, ხოლო აღმოსთქუა უწინარეს ქრისტეს

შობისა პირველ ხუთისა დღისა და იკითხების დეკემბერსა კ. — მე უკუე განმზადებულ ვიყავ მწვალებელთა ღუაწლისა მიმართ წყობად..." 79r—83v.

6. „თ'ა დეკემბერსა კდ. წინა დღე ქრისტეს შობისა. საკითხავ წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ'ნისა ა თ ა ნ ა ს ი ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ი ე ლ მთავარეპისკოპოსისა, სიტყუა აღწერილისათჳს ყოველად წმიდისა ქალწულისა და ღ'ის მშობელისა მარიამისა და იოსებისთჳს, რომელმან მიითხოვა იგი. — ვითარცა მუშაკნი იგი, რომელნი აღმოჰკუსთდეს მიწისა გამოსადნობელსა ოქროსასა..." 84r—99v.

7. „თ'ა დეკემბერსა კე. უწყებათაგან პირველთა გამოწულჳთ შეკრებული ნეტარისა ი ო ა ნ ე ს გ ა ნ ხუცისა და მონაზონისა დ ა მ ა ს კ ე ლ ი ს ა საკითხავი შობისათჳს უფლისა ჩ'ნისა იესუ ქრისტესისა. — რაჟამს ხატფიცული მოიწიოს, ყოველსა სოფლისა ნივთნი კ'დ განახლებად მოიქცეენ..." 100r—122r.

8. „თქმული წმიდათა შორის მამისა ჩ'ნისა გ რ ი გ ო რ ი ღ'ის მეტყუელისა შობისათჳს უფლისა ჩ'ნისა იესუ ქრისტესა. — ქრისტე იშუბის, ადიდებდით..." 122v—137v.

9. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ'ნისა ვ ა ს ი ლ ი მთავარეპისკოპოსისა კ ე ს ა რ ი ა - კ ა პ ა დ ო კ ი ე ლ ი ს ა შობისათჳს უფლისა ჩ'ნისა იესუ ქრისტესსა წმიდისაგან ქალწულისა ღ'ის მშობელისა. — ქრისტეს შობად თჳსი იგი პირველი და დაუსაბამოჲსა მის მისისა ღ'ობისად დუმილით პატივიცემებოდენ..." 138r—152r.

10. „წმიდათა შორის მამისა ჩ'ნისა ი ო ა ნ ე ო ქ რ ო პ ი რ ი ს ა დღესათჳს შობისა უფლისა ჩ'ნისა იესუ ქრისტესსა. პირველ ამისსა უცნაურ იყო, ხოლო უწინარეს მცირედთა წელიწადთისა საცნაურ იქმნა ვიეთვანმე დასაჯალთ მოსრულთა და მაუწყებელთა ამისთა და გამოჩინება საღ'თოთა წერილთაგან, ვითარმედ ესე არს თუ დღესასწაულ ამის და მყუდროებით და ძრწოლით მიახლებისათჳს სამღთოთა საიდუმლოთასა. — რომელთა-იგი ძუძლთ სადამე მამათმთავარნი მოასწავებდეს..." 152v—172v.

11. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ'ნისა ი ო ა ნ ე მონაზონისა და ხუცისა დ ა მ ა ს კ ე ლ ი ს ა სიტყუა ღ'ისმეტყუელებისათჳს და შობისათჳს უფლისა ჩ'ნისა იესუ ქრისტესსა. — დასაბამად იყო სიტყუა სახარებისაებრ, ვჰხედ ყუო მეცა დღეს..." 173r—193v.

12. „თქმული წმიდისა და ღ'თ-შემოსილისა მამისა ჩ'ნისა თ ე ო დ ო ტ ი ა ნ ე კ ჳ რ ე ლ ე პისკოპოსისა შობისათჳს მაცხოვრისა ჩ'ნისა იესუ ქრისტესა, რომელსაც ესე წარიკითხა კრებასა ზედა ეფესოსსა წინაშე წმიდისა კრისა ალექსანდრიელ მთავარეპისკოპოსისა. — ბრწყინვალე არს კრებად ესე დღეინდელისა ამის დღესასწაულისა..." 194r—208v.

13. „თ'ა იანვარსა ა. გ რ ი გ ო რ ი ღ'ისმეტყუელისა ეპიტაფიად ვ ა ს ი ლ ი ს ა სტიხოსნი. იროიკონი, პარაფრასნი ნ ი კ ი ტ ა ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს ი ს ა ნი. — ეჰა, ქრისტეს მოყუარეო და მსახურო..." 211r—222r.

14. „თ'ა იანვარსა ვ. წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ'ნისა გ რ ი გ ო რ ი ღ'ისმეტყუ ლ ი ს ა კოსტანტინუპოლელ მთავარეპისკოპოსისა ნათლისღებისათჳს უფლისა ჩ'ნისა იესუ ქრისტესსა. — კ'დ იესუ მაცხოვარი ჩ'ი დ ა კ'დ საიდუმლო..." 222r—242r.

15. „თ~ა იანვარსა ვ. წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა გ~რ~ი~გ~ო~რ~ი ღ~ისმეტყუელისა სიტყუა ნათელთათჳს. — კ~დ იესუ ჩ~და კ~დ საიდუმლო...“ 242v—258r.

შენიშვნა: მე-14 და მე-15 სტატიებს შორის მეორეხარისხოვანი განსხვავებაა.

16. „თ~ა იანვარსა კე. წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა გ~რ~ი~გ~ო~რ~ი ღ~ისმეტყუელისა ასერგასისთა მიმართ ეპისკოპოსთა სიტყუაჲ ჯ~ნისა.— ეთორ თქუენდა ჩუენებაი ჰ, საყუარელნო მწყემსნო...“ 258v—284v.

17. „თ~ა ფებერუარსა ბ. ს~ო~ფ~რ~ო~მ ი~ერუსალემელისა პატრიარხისა სიტყუა მიგებებისათჳს უფლისა და ღ~ჲ მაცხოვრისა ჲესუ ქრისტესი,— სიტყუა არს ესე საიდუმლო ქრისტესი...“ 285r—309r.

18. „თ~ა ფებერუარსა ბ. საკითხავი, თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ა~მ~ფ~ი~ლ~ო~ქ~ი~ს~ა ი~კ~ო~ნ~ი~ე~ლ~ი~ს~ა მიგებებისათჳს უფლისა ჩ~ნისა ჲესუ ქრისტესსა. — მრავალნი დიდთა მათ სახელოანთა კაცთაგანნი საკრველ ჰყოფენ ჭალწუილებასა და არსცა ქუმარიტ საკრველ...“ 309—320v.

19. „თ~ა აპრილსა კგ. წამება წმიდისა და დიდებულისა მთავარ-მოწამისა გიორგისა. — რაჟამს-იგი დაეპყრა კერპთ მსახურებასა ეშმაკისასა ყოველი სოფელი...“ 321r—342v.

20. „თ~ა იენისსა კდ. წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ი~ო~ა~ნ~ე ო~ქ~რ~ო~პ~ი~რ~ი~ს~ა კ~ო~ს~ტ~ა~ნ~ტ~ი~ნ~უ~პ~ო~ლ~ე~ლ~ი პატრიარხისა სიტყუა ზოპისათჳს ი~ო~ა~ნ~ე ნათლისმცემელისა. — ზუენიერ არს და კეთილ ჭაში ესე დღესასწაულისა ამის ჩ~ნდა მოწევნულისა დღეისაჲ ამას დღესა...“ 345r—362r.

21. „თ~ა იენისსა კთ. წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ი~ო~ა~ნ~ე ო~ქ~რ~ო~პ~ი~რ~ი~ს~ა კ~ო~ს~ტ~ა~ნ~ტ~ი~ნ~უ~პ~ო~ლ~ე~ლ~ი მთავარეპისკოპოსისა შესხმა წმიდათა და ყოვლად ქებულთა თავთა მოციქულთა პეტრესი და პაულესი. — ცისა და ქუყანისა ურთიერთარს შესწორებისათჳს ჴდომასა ვხედავ დღეს...“ 362v—371v.

22. „თ~ა იენისსა ლ. წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ი~ო~ა~ნ~ე ო~ქ~რ~ო~პ~ი~რ~ი~ს~ა კ~ო~ს~ტ~ა~ნ~ტ~ი~ნ~უ~პ~ო~ლ~ე~ლ~ი მთავარეპისკოპოსისა შესხმაჲ წმიდათა ათორმეტთა მოციქულთა.—ჯეროვნითა და ზუენიერითა განგებულებითა დღეს~ლ~ე~ლ~ი~ც~ა ესე მოსლვა სულისა ყოველად წმიდისა აღმოვსებულ იქმნების ბადესა მას მეთევზურთასა...“ 372r—378v.

23. „თ~ა აგვისტოსა ვ. წმიდათა შორის ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ეფრემ ასურისა სიტყუა უფრისცვალებისათჳს უფლისა და მაცხოვრისა ჩ~ნისა ჲესუ ქრისტესი. — აგარაკისაგან მჴაჲ სიხარულისა...“ 379r—388v.

24. „თ~ა აგვისტოსა იე. მიცუალება წმიდისა ღ~ის მშობელისა ქუყანით ზეცად, თქმული წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა კ~ე~ს~ა~რ~ი~ე~ლ~ი~ს~ა ე~ვ~ა~ნ~ე~ლ~ი~ს~ტ~ი~ს~ა. — წინაშე ღ~ჲ და მაცხოვრისა, რომელმან საიდუმლო საკრველი აღასრულა ცისა ქუშე და ქუყანასა ღ~ჲ მიერ დედისათჳს ...“ 393r—420v.

25. „თ~ა აგვსტოსა კთ. თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ა~ნ~დ~რ~ი~ა ი~ე~რ~უ~ს~ა~ლ~ე~მ~ე~ლ~ი~ს~ა კრებულ მთავარეპისკოპოსისა თავის კუთისათჳს წმიდისა და დიდებულისა წინამორბედისა და ნათლისმცემლისა ი~ო~ა~ნ~ე~ს~ი. — ჰკრთების სიბერე, ვითარცა მრავალ-სახედ მორთმული...“ 422r—454r.

შენიშვნა: ხელნაწერი შეიცავს საკითხავებს 12 დეკემბრიდან 29 აგვისტომდე. დასაწყისი (სექტემბრიდან — აგვისტომდე) იხილე წინა ხელნაწერში (112-ა).

**ანდერძები:** 1. (ნუსხური, გადამწერისა) „აღიწერა სულთა განმაშუენებელი ესე მეტაფრასი თ'ა იელისსა ოთ. ქრისტეს აქეთ ჩყ• ელითა ცოდილის მღუდელის გაბაონის ოსესითა და თუ რამე ცთომაბა იხილოთ, ნუ მწყუდთ სიტყუარ[ლ]ისათჳს ღ'ა, არამედ შენდობასა მიბრძანებდეთ..." (454r).

2. „ესე მეტაფრასი დიდის მთავარმოწამისის გიორგის ჩხარის ეკლესისათჳს აღიწერინა მღუდელმან და მოძღუარმან ი'ოანე ლაბაძემან სულისა ჩემისა საფასითა და წარსაგებელითა ეკლესიისათა, რომელსა ჴსენება სატენოზეა არს" (454v).

3. „უფალო, შენდობა ჰყავ მღუდელსა ოსეს" (55v, 83v, 122r, 208v, 242r, 342v, 371v).

4. „მამანო წმიდანო და სასუეთლონო ძმანო, ლოცუა და შენდობა ჰყავდეთ ცოდველსა და ყოველად უღირსსა მღუდელსა გაბაონელისა ოსესთჳს, რამეთუ ფრიად შრომა შემემთხჳა აღწერისა ამის წიგნისასა და ჯერთჳნ შრომისა სასყიდელიცა მომეცა წმიდისა ჩხარის ეკლესიისა შესავლისაგან, ვინცა შენდობაბა ჰყოფდეთ ჩემთჳს, ღმერთმან თ'ქნა შეგანდეგნეს, ამინ" (69v).

5. (მხედრულით, სხვა ხელით) „აღიწერა სულთა განმაშუენებელი მეტაპრასი თ'ა იელისა ოთ-სა, ქრისტეს აქეთ ჩყა-სა ხელითა ცოდველ[ი]ს მღუდლის გაბაონის ვისესითა (!), და თუ რაიმე შეცთომა იხილოთ, ნუ მწყუდეთ სიტყურულისათჳს ღუთისა, არამედ შენდობასა მიბრძანებდეთ, ამინ" (70v).

6. (იმავე მხედრულით) „ეს ნეტაპრასი არის დიდის მთავარმოწამის წმიდის გიორგის წულსა ჩაღე ქრისტეს აქეთ" (70v).

7. (ნუსხური) „ღმერთო, შემიწყალე ყოველად ღირსი ოსე მღუდელი გაბაონი, ძე ზაქარია მთაღუარისა, ამინ" (284v).

8. (მხედრული) „ესე მეტაპრასი ჩხარის წმიდის ეკლესიის არს, აღესწერა მე ცოდველმან მღუდელმან ოსე გაბაშვილმან" (391v).

**შინაწერები:** ხელის და ქვემო ყდის საცავ ფურცლებზე.

## 113

### დავითნი. XVIII

38ფ.: 33×21: ქაღალდი; ნაგრეგადაკრული ხის ყდა: ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით: ხელნაწერის ფურცლები დაზიანებულია, მრავალ ადგილას რვეულთა რიგებულია მოცისფრო ქაღალდით; გადამწერი — ცოდველი დიაკონი ნიკოლოზ (38v): მომუებელი — აბაშიძე ზურაბ (38v); [XVIII ს.]; ჩამოტანილია ჩხარიდან.

[დ ა ვ ი თ ნ ი]. „ფსალმუნი პირველი დაითისა. ქებაჲ და გალობაჲ, განა თუ გალობაჲ და ქებაჲ. — ნეტარ არს კაცი, რომელი არა მივიდა ზრახვასა უღთოთასა..." 1r.

**ანდერძები:** 1. „დაიწერა ესე წიგნი დავითი ბრძანებითა ღ'თისათა აბაშიძე ზურაბისათა სადღეგრძელოდ და სულის საოხად ღ'ის მოყუარისა და ღ'ის მოსაცისა" (38v).

2. „აბაშიძე ზურაბისითა დაიწერა წინდაჲ ესე დავითი სადღეგრძელოდ და სულის საოჴად. დაიწერა ქელითა ფრიად ცოდველისა დიაკონისა ნიკოლ ოზისითა" (38v).

3 „ღმერთო, შეიწყალე აბაშიძე ზურაბი. ვინცა ჩ'ოთჳს შენდობაჲ ბრძანო, ღმერთმან თ'ქნა შეგანდოს" (38v).

## 114

### მარხვისა და ზატიკის მეტაფრასი. 1800

553 ფ.: 33×21,5: ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტყიფრული ხის ყდა: ნუსხური, სათაურები სინგურით; დაზიანებულია ფ. ფ.: 1—5: გადამწერი — ოსე გაბაშვილი (553v);

მომგებელი — სუმონ იშხნელი (553v); 1800 წ. (553v); გადაწერილია ჩხარის ეკლესიისათვის (553v); ჩამოტანილია ჩხარიდან.

1. (მარხვისა და ზადიკის მეტაფრასი) „სასწაულნი წმიდისა დიდებულისა მთავარმოწამისა გიორგისი აღდგინებისათჳს მნათისა მიერ მოკლულისა მჴედრისა. — მთავარმან ვინმე კერპთათა კაბადუკელთა სოფლებისათა განწესებულმან ინება ყოველსა თანა მჴედრობისა სამეფოსა შესლვად...“ 2r—6v.

2. „თუსა ფებერვალსა კდ. წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა თეოდორე აღმსარებელისა სტოდეელთა წინამძღურისა სიტყუა შესხმისა ჰპოვნისა (!) თავისა დიდებულისა წინამორბედისა და ნათლისმცემელისა იოანესი. — მესამე არს წოდებაჲ ესე, რომელი მაქუს ჩ~ნ ჴსენებისათჳს წინამორბედისა...“ 7r—14r.

შენიშვნა: თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I², გვ. 619).

3. „თქმული წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა იგავისა მისთჳს მეზუპრისა და ფარისეველისა. — საყუარელნო, ორნი კაცნი აღვიდოდეს ტაძრადა“... 14v—21v.

4. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინუპოლელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყუა უძღებისათჳს შჳლისა. — მარადის თანამდებ ვართ ქადაგებად კაცთმოყუარებისა ღ~ისა, რამეთუ მის მიერ ცხოველ ვართ...“ 21v.

5. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ანასტასი სინელისა ქრისტეს მიერ შესუენებულთა და სარწმუნოებით დაძინებულთათჳს.— რაჲ არს ესე დღეს, ჰ საყუარელნო...“ 31v—44r.

შენიშვნა: თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტ. ისტორია, ტ. I², 575).

6. „წმიდისა და ღ~ვ განბრძნობილისა მამისა ჩ~ნისა იოანე დამასკელისა სიტყუა ქრისტეს მიერ შესუენებულთათჳს და რათა სამარადისოდ აღვასრულებდეთ ჴსენებასა მათსა. — საზრდელთა გემოანთა წინა დაგებანი მრავალჯერ არა მხოლოდ მწიერთა ჰამად თჳსად მიიზიდვენ...“ 44v—69r.

შენიშვნა: თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I², გვ. 628).

7. „კჳრიაკესა ჴორცთა აღებისა საკითხაჲ, თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ეფრემ ასურისა მეორედ მოსლჳსათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა.—საყუარელნო, ნუ არაჲს... პატივ-სცემთ უფროს შეუორგულებელისა სიყუარულისა...“ 69r—88v.

8. „შაბათსა ყველიერისასა ჴსენება წმიდათა მამათათჳს შესვენებულთა, სიტყუა წმიდისა მამისა ჩუენისა ეფრემ ასურისა. — გული ჩემი მელის, შემდობელ მეკრძენით, ძმანო...“ 89r—94v.

9. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ვასილი კესარიელ კაბადუკიის მთავარეპისკოპოსისა მარხჳსათჳს სიტყუა ა. — დაჰნესტუსთ, იტყჳს, ახალთესვისა შინა ნესტუსა...“ 94v—107r.

შენიშვნა: ტექსტი წარმოადგენს ახალ მეტაფრასულ რედაქციას (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I², გვ. 581).

10. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა დიდისა ვასილი კესარია კაბადუკიის მთავარეპისკოპოსისა მარხუსათჳსე სიტყუა ბ. — ნუგეშინის-ცემდით, იტყჳს მღუდელნი ერსა...“ 107r—115v.

11. „თქუენი ანასტასი მონაზონისა სინელისა შემოსლუსათჳს მარხუათისა და მეექუსისათჳს ფსალმუნისა. — შემსგავსებული მარხუათა დაწყებისა და ჯუაროანისა სინანულისა მიზეზი მიღებიეს ეკლესიასა მეექუსე ფსალმუნი...“ 115v—136v.

შენიშვნა: თარგმნილია თეოდორეს ხუცესმონაზონის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I², გვ. 575).

12. „წამება წმიდისა მოწამისა თეოდორესი. — ტკბილ არს და საწადელ ჴსნებაი მოწამეთა...“ 137r—148r.

13. „წმიდისა მამისა ჩუენისა ნექტარი კოსტანტინუპოლელ მთავრისა საკითხაჲ, რომელი-ესე აღიწერა სასწაულისა მისთჳს წმიდისა თეოდორეს მიერ აღსრულებულისა, რომელი-იგი აღასრულა ყოველად ქებულმან და უძლეველმან მოწამემან ქართა ივლიანე განდგომილისათა, რომელი-ესე აკითხუნის პირველსა შაბათსა წმიდათა მარხუათასი. — ბრწყინვალე არს და შუენიერ დღეს მგალობელთ-მთავრისა დავითისთა გალობად...“ 148r—160v.

14. „პირველსა კჳრიაკესა მარხუათასა თხრობა სასწაულსა მას, რომელი აღსრულა ბერიტიის ხატისა მიერ უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი და სიტყუა სწაელისა მარხუსათჳს და მოწყალებისა. — ბერიტია არს ქალაქი რომელიმე, მყოფი საზღუართა ტჳროსისა...“ 160v—173v.

15. „თხრობა დიდებულსა სასწაულსა, რომელი იქმნა წმიდა მას ზედა ჯუარცმულსა დიდისა ეკკლესიისასა სოფია-წმიდას საუფლოსაგან და პატრიოსნისა ხატისა უფლისა ღ[მრ]ჲ და მაცხოვრისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა, და მუნ მისრულისა მისთჳს პატრიკისა და ქრისტეს მოყუარისა მწიგნობრისა მისისა. — არარაჲ ესრეთ მახარებელ სულთა ღ[მრ]ს მოყუარეთა...“ 173v—182v.

16. „თხრობა სულთა სარგებელი სასწაულისა მისთჳს, რომელი იქმნა ხალკოპრატეას პატიოსნისაგან და წმიდისა ხატისა ქრისტესისა, რომლისა მიზეზისათჳს ეწოდა მას თაჳსმდებ, და თეოდორესთჳს მენაესისა და აბრაამ ჭურიისა. — სამეუფოთა სასწაულთა სახსენებელი წარმოგჳდგა დღეს...“ 183r—203r.

17. „წამება წმიდათა ორმეოცთა წამებულთა, სახელები მათი ესე არს:— დომენტიანე, ქალენტი, ევსუქი...“ 203v—212r.

18. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენის ვასილი მთავარ-ეპისკოპოსისა კესარია-კაბადუკიელისა შესხმა წმიდათა ორმეოცთა მოწამეთა. — მარტჳლთა ჴსენებითა ოდესმცა იქმნა განძრთჳაჲ...“ 212r—224r.

19. „წმიდათა შორის მამისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინუპოლელ მთავარეპისკოპოსისა ქება ეკკლესიად მიმავალთა და კეთილ-წესიერებისათჳს დიდების მეტყუელებათა შინა, და სიტყჳსა მისთჳს, ვითარმედ-ვიხილე უფალი მჯდომარედ საყდარსა ზედა ბაღალსა და აღმატებულსა. — მრავლისა მოსწრაფებისა მჩენებელად გხედავ თ[ქ]ნ საქმედ მოყუანებისათჳს...“ 224r—238v.

**შენიშვნა:** თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I³ გვ. 642).

20. „ცხოვრება და მოქალაქობაჲ ღირსისა მარიამ მეგჳპტელისა აღწერაჲ სოფრონის მიერ იერუსალემელ მთავარეპისკოპოსისა. — სადუმლოთა მეფისათა დაფარუა კეთილ არს...“ 239r—266v.

**შენიშვნა:** თარგმნილია ეფთიმე მთაწმიდელის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I³ გვ. 672).

21. „თხრობაჲ მარგებელი თხრობათაგან შეკრებულ ბაუწყებელად საჴსენებელსა საკჳრველებით ქმნილისა სასწაულისა, რაჟამს საბარსი და ბაბაროსნი დედოფალსა ამას ქალაქთასა ბრძოლად მოადგეს და წარწყმდესცა ს ღთათა ბჭობითა ვანსჴილნი, ხოლო ქალაქი ესე უვნებელად დაცული მეოხებითა ღ ჲს მშობლისათა მიერითგან წლითა-წლადღა გალობს სამადლობელსა დაუჯდომელ სახელმდებელი ღ ჲსა ამის. — წელთა ჰრაკლეს ბერძენთა მეფობისათა...“ 267r—279r.

22. „წმიდათა შორის მამისა ჩ ნისა სოფრონ იერუსალემელ პატრიარხისა სიტყუა ხარებისათჳს ყოველად წმიდისა უხრწნელისა დედოფლისა ჩ ნისა ღ ჲს მშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისი. — ხარებაჲ არს, ძმანო, ხარებაჲ...“ 279v—320v.

23. „წმიდათა შორის მამისა ჩ ნისა იოანე მთავარეპისკოპოსისა თესალონიკელისა სიტყუა განკაცებისათჳს უფლისა ჩ ნისა იესუ ქრისტესსა და ხარებისათჳს ყოველად წმიდისა ღ ჲს მშობელისაჲ. — ღამე წარვდა, ხოლო დღე მოგუსახლა...“ 321r—324r.

**შენიშვნა:** თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I³, გვ. 627).

24. „წმიდათა შორის მამისა ჩ ნისა იოანე ოქროპირისა სიტყუა ხარებისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩ ნისა ღ ჲს მშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა. — კ დ სახარულისა სახარებაჲ...“ 324r—330r.

25. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა ანდრია იერუსალემელისა კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყუა ხარებისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩუენისა ღ ჲს მშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისი. — წარმოგჳდგა დღეს ყოველთა სიხარულად და ჴსნელად პირველისა მის წყევასა...“ 330r—348v.

26. „ნეტარისა ეუსტაქი ხუცისა იერუსალემელისა შესხმაჲ ხარებისათჳს ყოველად წმიდისა ღ ჲს მშობელისა. — ყოველი, ვინ კეთილ-ცნობიერი ენაჲ სამართლად მოიკითხაეს ქალწულსა ღ ჲს მშობელსა და ჯეროვნად ძალიაებრ მიემსგავსების მთავარანგელოზსა გაბრიელს...“ 349r—353v.

**შენიშვნა:** თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ (იხ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I³, გვ. 606).

27. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ ნისა ანდრია იერუსალემელისა კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყუა ლაზარესათჳს ოთხ დღე მოკუდრისა, რომელი აღადგინა უფალმან. — ლაზარე შემოკრაბა აწინდელი ესე შესაკრებელი...“ 354r—378v.

28. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინუპოლელ მთავარეპისკოპოსისა საკითხავი, თქმული ბზობისათჳს. — საკჳრველთაგან საკჳრველებად და სასწაულთაგან სასწაულთა მიმართ უფლისათა ვიდოდით...“ 379r—390v.

შენიშვნა: თარგმნილია თეოფილე ხუცესმონაზონის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I², გვ. 634).

29. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა ანდრია ირუსალიმელისა კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყუა ბზობისათჳს და იერუსალიმად შესლვისა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა. — გუშინ მეუფისა თანა ლაზარე მისტუმრნა ჩუ...“ 391r—412v.

შენიშვნა: თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I², გვ. 577).

30. „იოანე მდაბლისა მონაზონისა და ხუცისა დამასკელისა სიტყუა ლაზარესათჳს განჴვლისა და ებგისა მისთჳს ვენახისა, რომელი აღმოსთქუა დიდსა ორშაბათსა. — აღმძრაეს მე სიტყუად ერთათჳს სიტყუა ღ-სა მაშინ...“ 413r—423r.

შენიშვნა: თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძვ. ქართ. ლიტერატურის ისტორია, ტ. I², გვ. 628).

31. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა სიტყუა დიდისა ხუთშაბათისა განკეცებისათჳს იუდაჲსგან და მიცემისათჳს წმიდათა საიდუმლოთასა და რათა არა ვიჴსენებდეთ ძჳრსა. — მცირედ საჭირო არს დღეს თქუენისა მიმართ სიყუარულისა თქუად...“ 423v—438r.

შენიშვნა: 1. თარგმნილია თეოფილე ხუცესმონაზონის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძვ. ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I², გვ. 635).

2. 434v-ს აშიაზე მიწერილია: „შეისწავე, რამეთუ ოცდა ერთი დინარი წერია ბერძულსა სახარებასა შინა, დრაჰკანად თქჳმულ არს ბერძულად, სხუთაჲა სახელი დრაჰკანისა დინარ უწოდენ იგინი, ეთარცა იტყჳნის წმიდა კირილე ლესჳსკოსსა შინა, ვინაცა სახარებისა იგი სიტყუა, ვითარცუდ: განისყიდა ოცდაათ ვეცხლად. — აჰა ოცდათ დრაჰკად უთარგმნია წმიდასა იოანე ოქროპირსა“ (434v).

32. „წმიდათა შორის მამისა ჩ-ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინუპოლელ მთავარეპისკოპოსისა საკითხავ დიდისა ხუთშაბათისა განკეცებისათჳს უფლისა ჩ-ნისა იესუ ქრისტესისა. — ჴმენეგარიდ ვხედავ დღეს ეკკლესიასა სახეთა...“ 438v—441v.

33. „დიდსა პარასკევსა საკითხავ ენებისათჳს და სიკუდილისა მოსაჴსენებელი მაცხოვრისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი, თქმული ანანია ებრაელისა. — რამეთუ ესრაჱ უფლისა ჩ-ნისა იესუ ქრისტესი წიგნთაგან საღმრთოთა...“ 442r—455v.

34. „დიდსა პარასკევსა საკითხავ ჯუარცმისათჳს და დაფლჳსა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა, თქმული ნეტარისა მამისა ჩ-ნისა გიორგი ნაკოწმიდელ მთავარეპისკოპოსისა. — მაღალსა და აღმატებულსა სახიერებასა აღიწია ქადაგებაჲ იგი სახარებისაჲ...“ 457r—478r.

35. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინუპოლელ პატრიახისა სიტყუა ენებისათჳს მაცხოვრისა იესუ ქრისტესისა, ძისა ღ-ჲ, და ვითარმედ დღესა, რომელსა განაჴლინა ადამ სამოთხით, მასვე

დღესა შევიდა აეზაჲი სამოთხეჲ. — გუშინ აღთქმულსა მას ვალსა დღეს მნებავს აღსრულებად... "478v—486r.

**შენიშვნა:** თარგმნილია თეოფილე ბაგრატიონის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I², გვ. 634).

36. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ეპიფანე კჳპრელ ეპისკოპოსისა ს~ლთა ჯოჭოსა უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესთა დაფლჳაზეს და იოსებ და ნიკოდიმოსისაჲს და ჴოროხეის შთასლჳასა უფლისა, შემდგომად განმაცხოველებელისა ვნებისა მისისა, რომელი-ესე აკითხჳს დიდსა შაბათსა. — რაჲ არს ესე დღე დუმილი მრავალი ქუეყანასა ზედა..." 485v—505v.

37. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგორი ნოსელისა მუდრეთით აღდგომისაჲს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესი. — ოდეცა ჴენიცა მამათა მოავართა კურთხეჳა სულსა (!) სულისა მიერ დამტკიცებულ არს.." 506r—528v.

38. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგორი ღ~ისმეტყუელისა ახალკრიაკისაჲს და არისა და ენკენიათაჲს. — ენკენიისა პატივ ჰ~ლ სჯულ და კეთილობის მქონებელ..." 529r—536v.

**შენიშვნა:** თარგმნილია გეორგ მცირის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტ. ტ. I², გვ. 598).

39. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინუპოლელ პატრიარხისა სიტყუა ამაღლებისაჲს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა. — ბრწყინვალე არს ყოველი დღესასწაული უფლისა განგებულებისა..." 538r—545v.

**შენიშვნა:** თარგმნილია გეორგ მცირის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ტ. I², გვ. 636).

40. „მისვე წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინუპოლელ პატრიარხისა სიტყუა ამაღლებისათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესისა. — სამნი განსაკჳრებულნი საქმენი და არა საცნაურნი..." 546r—548r.

**შენიშვნა:** თარგმნილია გეორგ მცირის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძვ. ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I², გვ. 636).

41. „თქმული წმიდაჲსა კჳრ~ლ მთავარეპისკოპოსისა დღისა მისჲსჲს მეერგასისა, რაჟამს მოვიდა სული წმიდა წმიდათა მოციქულთა ზედა.—ქრისტეს შეყუარებულნო და გამორჩეულნო მამისა მიერ ღ~ი..." 548v—553v.

**ანდერძი:** „გასრულდა სადიდებელად ღ~ისა და საჭებელად ღუაწლით-შემოსილისა და ჭეშმარიტისა მთავარმოწამისა დიდის ჩ~ისის გულისა(!) მეტაფრასი ესე მარხჳსა და ზადაესი, რომელი აღმაწერანა სჳიმონ მოძღურმან იშხნელმან, რომელსა ესენება ოვენ კურთხეული, მე, ყოველად უღირსს მეოხებას ოხს გაბაშვილს, შენდობა მიბრძანეთ, რომელი-ესე აღვწერე თჳეს დგენბერსა კ, კრისტეს აჰკთ ჩყ. მთავარმოწამეო ქრისტეს მჳედრო გიორგი, ყმაღლობ შენ, რომეთუ დიდად ნუგეშინის-მცემელ მექმენ" (553v); ოსებს მოასხენებლები აგრეთვე: 6v, 14r, 88v, 112v, 238v, 266v, 279r, 348v, 389v, 423r, 454, 486r, 505r.

**მინაწერები:** 1. „ჩყჵ წელს, ფებერელის კგ. დღე იყო სამშაბათი, ოქროპირი მღუდელს სახელი გაეწიწილა ნანალისმა შ~კოსკიმ და ნიკოლოზის მღუდელმონაზონმა ნ~ფარაძემ ღუნერალ ისპეზოვის განკარგულებით და ჭუთაის გაგზავნეს ყარაულით კბ თებერუალს" (კვეშა ყდის სავარი ფურცელი).

2. „ვიგულსმოდგინე მე სვიმონ იშხნელმა და მრავლის სახასით გადაეყენებინე, ღმრთო, შემიწყალე მე ცოდვილი“ (1v; ზემო ყდის საცავი ფურცლები).

## 115

### ვნების კვირიაკის სახარების თარგმანი. 1800

293 ფ.; 32×22,5; ქაღალდი; ტყავდადარული ტეხტურული ბის ყდა; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; 1r-ზე დაკრულია წიგნიდან ამოჭრილი წმიდა გიორგის გამოსახულება; გადაწერი — ოსე გაბაშელი (290r); მომგებელი — სვიმონ იშხნელი (290r); 1800 წ. (290r); გადაწერილია ჩხარის ეკლესიისათვის (290r); ჩამოტანილია ჩხარიდან.

„თავი ოვ. სიტყუა ესე სახარების თარგმანი ენებათ კვირიაკისა დიდსა ორშაბათსა. — მაშინ რომელი ჰურიასტანს იყოს, იცლტოდენ მთად, და რომელი ერდოსა ზედა იყოს, ნუ გარდმოვალნ აღებად რაჲსამე სახლისაგან თჳსისა...“ 4r—290r.

**შენიშვნა:** წიგნის გიორგის გამოსახულებას მიწერილი აქვს ხელით ასომთავრული თ: „ჵხსენ ყოელისა განსაცდელისაგან და დამიფარე ულირსი მღუდელი ოსე“ (1v).

**ანდერძი:** „სრულ იქმნა თარგმანი ესე ენებათ კჳრიაკისა, თჳესა იჳნისსა კ, ქრისტეს აჰპათ ჩუ, ყელითა ულირსის მღუდლის გაბაშჳლის ოსესისათა. შენდობას ვითხოვ ყოველთა მიერ აღმომკითხულთა. სჳმონ მოძღურმან იშხნელმან აღმაჳწერინა მთავარმოწამის გიორგის ჩხარის ეკლესისათჳს რომლისა ყმენებაი იყავნ მოყულებელად“ (290r).

**მინაწერება:** „ჩხარის წმიდის გიორგის ეკლესიის არის ესე ნუტაბარასი 1869“ (ზემო ყდის საცავი ფურცელი; 290v, 293v).

## 116

### საგალობლები. XI

52ფ.; 20×13; ტტაო; უდო: ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; თავ-ბოლონაკლულები; აკლია შუაწიანაც. (XI ს.); ჩამოტანილია ჩხარიდან.

„დღე პარასკევი. პატიოსნისა ჯუარისა. უფალო ღაღადყავსა ჴმაჲ გ. შენ უფალო ძალთაო. — ჯუარი უძლეველი არს, ეკლესიისა კეერთხი და მეფეთა წინამძღუარი...“ 1r—3r.

„დღესა შაბათსა წმიდათანი უფალო ღაღადყავსა ჴმაჲ გ. ქერობინთა მი. — სიწრაფე იგი ცოდეისაჲ და რისხეაჲ მოტყინარე ზეცით მოსრულნი...“ 3r—5v.

„დღესა წმიდასა კჳრიაკესა დასდებელნი აღდგომისანი. უფალო ღაღადყავსა ჴმაჲ დ. — სამწუხროსა ამას გალობასა და მსხჳერპლსა შენდა, ქრისტე, შევსწირავთ...“ 5v—9v.

„დღჱ ბ შაბათი, წმიდათა მთავარანგელოზთაჲ და სინანულისაჲ. უფალო ღაღადყავსა ჴმაჲ დ. — თანასწორმან მ. — რომელმან შეჰქმნენ პირველად ანგელოზნი შენნი სულად...“ 9v—14v.

„დღჱ გ. შაბათი, წმიდისა ნათლისმცემლისაჲ. უფალო ღაღადყავსა ჴმაჲ დ. თანასწორმან ჱა. — თანასწორად უკორცოთა და თანამოდასედ წმიდათა წ წყალთა გამოსრნდი, შენ, ღირსო...“ 14v—18v.

„დღსა დ. შაბათსა წმიდისა ღ~თის მშობელისაჲ. უფალო ღაღადყავსა. ქრისტე დ. — თანა მოვისწრაფოთ, მორწმუნენო, ტაძრად დიდისა უფლისა...“ 18v—22v.

„დღჲ ე. შაბათი წმიდათა მოციქულთაჲ. უფალო ღაღადყავსა ქრისტე დ. თანასწორ. — ვითარცა თუალით მხილველთა და მოწაფეთა სიტყჳსა განჭორციელებულისათა განტრით თ~ჳნ...“ 23r—25r.

„დღჲ პარასკევი პატიოსნისა ჯუარისაჲ. უფალო ღაღადყავსა ქრისტე დ. მოგაცემიეს, ღმერთო, სასწაულად მოშიშთა შენთა...“ 25r.

„დღე შაბათი წმიდათანი. უფალო ღაღადყავსა ქრისტე დ. ცანი ცათან.— განჰკურნენ წყლულებანი სულისა ჩემისანი ს~ხრ...“ 28r—32v.

„დღჲ ზ. შაბათნი წმიდისა ნათლისმცემლისაჲ. უფალო ღაღადყავსა ქრისტე ა ზ~ი. გიხაროდენთა ზედა. — ბერწისაგან საშოჲსა ძისა უქმისა აღმოს ცენდი ნერგი ყოველად შუენიერი...“ 32v—35v.

„დღჲ დ. შაბათი წმიდისა ღ~თის მშობელისაჲ. უფალო ღაღადყავსა ქრისტე აგ~ი. გიხაროდენთა ზედა. — გიხაროდენ, ბჳერო ცათაო, წ~ჳ~ულთა მიერ ქადაგებულო...“ 35v—40r.

„დღჲ ე. შაბათი წმიდათა მოციქულთაჲ. უფალო ღაღადყავსა ქრისტე ა. ზ~ი. გიხაროდენთა ზედა. — რაჟამს მოხედვა ყო წყალობით დაბადებულთა თჳსთა ღ~თისა სიტყუამან...“ 40r—43r.

„დღჲ პარასკევი პატიოსნისა ჯუარისაჲ. უფალო ღაღადყავსა ქრისტე ა ზ~ი. გიხაროდენთა ზედა. გიხაროდენ ცხოველსმყოფელო ჯუარო, ქრისტეენგთა შესაეედრებელო ზეცისა...“ 43r—46r.

„დღჲ შაბათი წმიდათაჲ. უფალო ღაღადყავსა ქრისტე ა ზ~ი. რომელ ქებულ. — რომელსა გნებავს მოქცეულად შეცთომილთაჲ, სინანულითა მჴსნელო...“ 46r—48v.

„დღესა წმიდასა კჳრიაკესა დასდებელნი აღდგომისანი, უფალო ღაღადყავსა ქრისტე ბ ზ~ი. — რომელმან სიბრძნით მოსდრიკენ ცანი და კაცთმოყუარებით მოხუედ ქუეყანად...“ 48v—51v.

„დღჲ ბ. შაბათი წმიდათა მთავარანგელოზთა და სინანულისაჲ. უფალო ღაღადყავსა ქრისტე ბ ზ~ი. დასაბამად ქ.—ჰ~ლ დაბადებისა ყოველთა დაბადებულთაჲსა დამბადებელმან ღმერთმან დაჰბადნა ანგელოზნი...“ 51v.

წყდ~ა: „...ნათელო ჴემრთიტო, ქრისტე, მოეც გულსა ჩემსა სიწმიდე სათნოჲ და განანათლე გონებაჲ ჩემი, რათა...“ 52v.

**შენიშვნა:** ტექსტს გააჩნია მუსიკალური პუნქტუაცია.

## 117

### მეტაფრასი (ფრაგმენტი). XVII

20 ფ.; 30×19; ქაღალდი; უყდრო. დაშლილი ფურცლები; ნუსხური, სათაურები და მთავრული ასოები სინგურით; დაზიანებულია ფ. ფ.: 1,16—18; [XVII ს.]; ჩამოტანილია იმერეთიდან.

1 [მ~ტ~ა ფ~რ~ა ს~ი].„... მაშინ უკუე სადმე სრულ-ყო მთავარანგელოზმან ბრძანებული იგი მისდა საიდუმლოჲ და მეყსეულად წარვიდა და მიიწია ქალწულისა...“ 1r—2v.

2. „წიგნისა მამისა ჩ~ნისა გ~რ~ი~გ~ო~ლ~ი ღ~ი~ს~მ~ე~ტ~ყ~ვ~ე~ლ~ი~ს~ა მეორგასისათჳს და სულისა წ~მ~ი~დ~ი~სათჳს. მ. გ. — დღესასწაულისათჳს მცირედ ჳფლოსოფოსობდეთ...“ 2v—4r.

3. „აღსებებისა შემდგომად ამბორის ყოფისა. ესე საკითხავი ერსა ზედა აღითხუების, თქმული წ~მ~ი~დ~ი~სა მამისა ჩ~ნისა ი~ო~ა~ნ~ე~ ო~ქ~რ~ო~პ~ი~რ~ი~ს~ა. — რომელნი ხართ ქრისტჱს მოყ~რ~ენი და მორწ~მ~უ~ნ~ენი...“ 4r-v.

4. „წ~მ~ი~დ~ათაგანისა მამისა ჩ~ნისა გ~რ~ი~გ~ო~ლ~ი ღ~ი~ს~მ~ე~ტ~ყ~ვ~ე~ლ~ი~ს~ა ახალ კჳრიაკისათჳს და არისა და ენკჳნიათათჳს. —ენკჳნიისა პატივი ძჳლ~ ზჳალ და კეთილობის მჭ~ნ~ებელ....“ 4v—6v.

5. „წ~მ~ი~დ~ისა და ნ~ე~ტ~ა~რ~ი~ს~ა მამისა ჩ~ნისა ა~ნ~დ~რ~ი~ა~ ი~ე~რ~უ~ს~ა~ლ~ე~მ~ე~ლ~ ქრიტელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყ~ა ხარებისათჳს ყოვლად წ~მ~ი~დ~ისა დედოფლისა ჩ~ნისა ღ~ის მშობელისა და მარადის ქალწ~უ~ლ~ისა მარიამისი. — წარმოგჳდგა დღეს ყოველთა სიხარულად და მჳსნელად პირველსა მის წ~უ~ე~ვ~ისა...“ 6r—7r.

6. „ნ~ე~ტ~ა~რ~ი~ს~ა მამისა ჩ~ნისა ი~ო~ა~ნ~ე~ ო~ქ~რ~ო~პ~ი~რ~ი~ს~ა კ~ო~ს~ტ~ა~ნ~ტ~ი~ნ~ე~პ~ო~ლ~ელ ეპისკოპოსისა შესხმა წ~მ~ი~დ~ათა ათორმეტთა მოციქ~ულ~თა. — ჯეროვანითა და შ~უ~ნ~ი~ე~რ~ითა განგებულებითა დღეინდელიცა ესე მოსლვა სულისა ყოვლად წ~მ~ი~დ~ისა...“ 7r—9v.

7. „წ~მ~ი~დ~ათა მორის მამისა ჩ~ნისა ი~ო~ა~ნ~ე~ ო~ქ~რ~ო~პ~ი~რ~ი~ს~ა სიტყ~ა ხარებისათჳს ყოვლად წ~მ~ი~დ~ისა დედოფლისა ჩ~ნისა ღ~ის მშობელისა და მარადის ქალწ~უ~ლ~ისა მარიამისა. — კ~ლ~ ი~ა~ხ~ა~რ~უ~ლ~ი~ს~ა ს~ა~ხ~ა~რ~ებ~ა~ჲ~. — “ 9v.

8. „ამასვე თანა მ[წ]უხრად საკითხავი წ~მ~ი~დ~ათა მორის მამისა ჩ~ნისა ი~ო~ა~ნ~ე~ ო~ქ~რ~ო~პ~ი~რ~ი~ს~ა კ~ო~ს~ტ~ა~ნ~ტ~ი~[ნ]ოპოლელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყ~ა ენებისათჳს მაცხოვრისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა ...ი~ს~ა და ვითარმედ დღეს რომელსა განაელინა ადამ სამოთხით, მასვე დღესა შევიდა ავაზაკი სამოთხედ. — გუშინ აღთქმულსა მას ვაძსა დღეს მნებავს აღსრულებად...“ 10r.

9. [საკითხავი]. ...ერ არს მსახურება. ხოლო სულმან არაწ~მ~ი~დ~ამან, რომელი იყო კერპსა მას შინა...“ 11r—13v.

10. „დიდსა პარასკევსა საკითხავი ენებისათჳს და სიყ~დილისა მოსახსენებელი მაცხოვრისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესი, თქმული ანანია ებრაელისაგ. შუა დღე. — რამეთუ ცაან ღ~ისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესი წიგნთაგან სალთ~რთა...“ 14r—18v.

11. [საკითხავი]. ....თა რომელი პირველ მგმობარი იყო, მორწმუნე იქმნა, და მეორესა მასცა აბრალებდა და უფროსღა ეწმაკსა...“ 19r—20v.

12. „გაბრწინება პილატესი სიკუდილისათჳს ი~ჳ~ს~ი~ს~ა. — ნათესავთა შენთა თქუსა შენი მეუფებაჲ, ამისთჳსცა განეწირნა სიკუდილი შენი... 20v.

**შენიშვნა:** ხელნაწერი მეტად~ისის ფრაგმენტია. ფრაგმენტი დაფურცლილია, თანმიმდევრობა ფურცლებს შორის დარღვეულია. ყოველი სტატია ნაკლულია.

**ანდერძი:** „ღმერთო, შეიწყალე წიგნისა ამის განმაახლებელი არხიმანდრიტი პ~ე~ტ~რ~ე“ (10v).

**მინაწერი:** ქრისტეს აქეთ ათას შვიდას სამოცდა ~ეძვს სვ~ე~ტ~ი~ა ეიღს ოსმალთ და მეფე სოლ~ომან გადაადგეს“ (1r).

## 118

### სახარების თარგმანება. XVII

122 ფ.; 30,5×22; ქაღალდი; უყდო დაშლილი; ნუსხური, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ხელნაწერი ძალზე დაზიანებულია; თავსოლონაკლული, აკლია შიგნითაც; ხელნაწერის ფურცლების კიდეები შემოცეცხლილი და შემოხეულია; [XVIII ს.]; ჩამოტანილია იმერეთიდან.

[სახარების თარგმანება] „...ეტესი მაღლი მოუღებიეს სულისაგან წმიდისა. ვერ ძალ-მიც თითოეულად სა...თა მათთა თქმად...“ 1r—122v.

წყებაა: „...ეჰა, საკრველი, რომლისა საქმისა ნაცვლად რასა მიიღიბენ პურისა წილ და სართულისა და წყლისა სამოსლი...“

. **ანდერძი:** „წინამძღვარს ნეტარითს შეუნდოს ღმერთმან“ (16r. 24r).

## 119

### სადღესასწაულო. XVII

90 ფ.; 34×24; ქაღალდი; უყდო; დაფურცვლილი; ფრაგმენტი; ხელნაწერის ფურცლების კიდეები შემოცეცხლილი და დაფლეთილია; ნუსხური, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; დაზიანებულია ფ. ფ.: 10—19, 21, 24; ხელნაწერის კიდეები ჭიისაგან არის დაზიანებული; [XVII ს.]; ჩამოტანილია იმერეთიდან.

[სადღესასწაულო] „...ა იცით მომელინებელი ჩემი, და უკეთუმცა არა... დე მათ ცოდვაცა არა აქუნდა, ხოლო აწ მიზეზ არა აქუს...“ 1r—90v.

წყებაა: „... იბაკოჲ გ. მეფემ გუშინ ჴორცითა გამოგჳჩნდა ჩ̂ნ და დღეს მონაჲ ჴორცთაგან განვიდა, გუშინ მეფემ ჴორცითა იშუა და დღეს მონაჲ...“

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერში დარღვეულია ფურცლების თანმიმდევრობა.

2. ერთ-ერთი საკლოსტრის გასწვრივ აშიაზე მიწერილია ასომთავრულით „ⴐⴑⴝⴔⴍ ⴆ'ყლი“ (ქუთნელი?) (88v).

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერი შეიცავს მაისის, ივნისისა და თებერვლის თვეების სადღესასწაულოს ფრაგმენტებს.

2. რეცენზიებისა და ფურცლების თანმიმდევრობა ხელნაწერში დაცული არ არის.

**მინაწერები, 1.** „ქ. ქნა ომი მეფე სოლომან... ეიბდა აბაშიძის დავითის, ქ. ლეგან ჭრისტეს აქეთ ათას შვიდას [ო]თხმოცი რომ გასრულდა, თვესა წწიფების თვესა. დამიწერია მე სვიმონიკა... ხარაზიული“ (1v).

2. „ქ. ჯეიმარჯუა წელს სოლომან მათხოჯს ქრისტეს აქეთ ათას შვიდას ოთხმოცდა თოთხმეტს, თვესა ოქტომბერსა. შემწე იყოს მეფობისა მისისა ღმერთი, ამინ“ (81r).

3. „ქ. მიიცვალა ბატონიშვილი ალექსანდრე ათას შვიდას ოთხმოცსა, თვესა წწიფობის თვესა“ (82r).

4. „მის მაღალ ბრწყინვალებას და ჩვენს ფერიად (!) მოწყალეს ბატონს აბაშიძეს ლევნს. ქ. მის მაღალს ბრწყინვალებას და ჩვენს ფრიად მწყალობელს ბატონს“ (82v).

## 120

### სადღესასწაულო. XVII

24 ფ.: 30,5×21,5; ქაღალდი: უცხო, დაშლილი, დაფცქვნილი: ფრაგმენტი დიდი ტანის ხელნაწერისა; ნუსხური, დასაწყისები ასომთავრულით, სინგურით; ვარიზია მოხატული საზედაო ასოები: 1r, 2r, 5r, 6r, 8v, 17r. 21v; ბელნაწერის კიდეები შემოქვეთილი და დახეულია; ძალზე დახიანებულია ფ. ფ.: 4, 8, 9; [XVII ს.]; ჩამოტანილია იმერეთიდან.

[სადღესასწაულო]. „...ნა სიმკვნე, და ყოველითურთ უღონო იქმნა რაჲ ბილწი იგი მთავარი, იწყო გულმად წმიდისა მის, და ესოდენ უწყალო იხუპტნს ჯორცნი მისნი... თ^ა მაისსა კე. ხოლო წმიდაჲ პროკოპი შეკრული ჯაჭვითა შეყენა საპყრობილესა და იყო რაჲ მას შინა, მოვიდეს მისსა დედანი მთავარნი ობ-ნი...“ 1r—24v.

წყდება: „... ღ^გა, ნაწილი ჩემდა. ვითარ ხარ ბჭე ღმრთისაჲ და კრძალული და განუღებელი მტერთა ბოროტთა კრებულისაგან...“

## 121

### მარხვანი. XVIII

18 ფ.; 40×28; ქაღალდი: უცხო; დაშლილი; ფრაგმენტი: ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; დახიანებულია ფ. ფ.: 1—4, 6—8, 16; [XVIII ს.]. ჩამოტანილია იმერეთიდან.

[მარხვანი] „... ვ. და შემზღუდე, ნუ უკუე ცოცხალთან შემწუას მე, ცოდვისამან. დიდებაჲ. რომელმან თავი. წმიდითა სულითა განახლდების...“ 1r—18v.

წყდება: „...სულთა და ჯორცთა ჩემთა კურნებასა გეევედრები შენ, ჰ დედოფალო, და...“

## 122

### დასდებელნი აღდგომისანი. XVIII

8 ფ.; 29×21,5; ქაღალდი; დაშლილი; უცხო; ფრაგმენტი: ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ფრაგმენტი; ძლიერ დახიანებული მესამე ფურცლად ნაკლებად შემორჩენილი; [XVIII ს.]; ჩამოტანილია იმერეთიდან.

[დასდებელნი აღდგომისანი]. „...დიდსა შაბათსა მწუხრი, დასდებელნი აღდგომისანი ვ^ა ა. სამწუხრონი ლოკუანი ჩ^ნნი შეიწირენ, წმიდაო უფალო,...“ 1r—8v.

## 123

### სადღესასწაულო. XVII—XVIII

12 ფ.; 33,5×23; ქაღალდი: უცხო; დაშლილი; ფრაგმენტი; მეთერთმეტე-მეთორმეტე ფურცლები სხვა ხელით არის ნაწერი; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; დახიანებულია ფ. ფ.: 2—5, 7—9, 12; [XVII—XVIII ს. ს.]; ჩამოტანილია იმერეთიდან.

[სადღესასწაულო]. „...და ვნებათა არმფურნი მძვინვარედ მაჭირვებელნი უ[ღ]ბობისა ღელვანი აღდგეს ჩემ ზედა... თ[ა] ოკდონბერსა კგ. წმიდისა და დიდებულისა მოწამისაჲ დიმიტრისი, რომელი იყო მაქსიმიანე მეფისა ზე ქალაქსა თესალონიკესა...“ 1r-12v.

წყებ[ა]: „...და შემდგომად ამისაჲ ვითარითა... ჴებითა მიაგეგ როგორ[ც]ა[ლ]ენი არა სათნო გეყვნენ წმ[ი]ნ.. სატანჯველნი განმზადებულ არიან ცოდვილთათჳს...“

შენიშვნა: უკანასკნელი ორი ფურცელი სხვა ხელნაწერთა ფრაგმენტს წარმოადგენს.

## 124

### ჯამნი. XVIII

112 ფ.: 20.5×16: ქაღალდი: უყდრო: დამწილი: ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგრაფით: ქაღალდი დაზიანებულია ჭიისაგან; დაზიანებული ფ. ფ. 1—32; ტკბილი გადასული — 112v: თავბოლონაკლული: თავების დასაწყისს ვაკინი მარტივი თავსამკაულები: დაკარგებული ფ.ფ: 9—72. [XVIII ს.]; ჩამოტანილია სოფ. ჭალიდან.

[ჯამნი]. „...დღესა წმიდათა და ცხოველს-მყოფელთა ვნე[ბათ] უფლისა ჩ[ნ]ისა იესუ ქრისტესი... და დიდსა ხუთშაბათსა მწუხრ[ო]. მეორესა ჯამსა ღამისასა ვრცკა და შეკრბებით ეკლესიად. მღდელმან კურთხეულ-არსი...“ 1r—112v.

წყებ[ა]: „... აქებდის, ხვედრნი მწუხრის საგალობელი იძიე...“

მინაწერები: 12v.

## 125

### დიდი ხვინჯსარი. VXI—XVII

344 ფ.: 26,5×19: ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტყიფრული ყდა: ნუსხური, სათაურები და მთავრული ასოები სინგრაფით: დაზიანებულია ფ. ფ.: 1—8, 91, 242, 338—342; ამოვარდნილია ფ. ფ.: 91, 126—128, 202, 216, 218, 225: უკანასკნელი ფურცელი დაკრულია ქვედა ყდაზე: ქვედა ყდა დაზიანებულია ჭიისაგან; რესტავრირებულია ფ. ფ.: 1—8; დაზიანებული ადგილები ძირით არის ჯაკრილი (ფ. ფ. 2—3): დაზიანების გამო პირველი ხელრდი ცუდად იკითხება: [XVI—XVII ს. ს.]; ჩამოტანილია ზესტაფონიდან.

[ხვინჯსარი]. „თ[ა] სეკდენბერსა აქუს ლ დღე. დღეთა [აქუს ობ ჯამი] და ღამეთა ობ. გვირგვინი წელიწადისა, დაწყებაჲ ინდიკტიონისა და ჴსენებაჲ წმიდისა ღ[მ]ითს მწმებელისა...“ 1r.

წყებ[ა]: „... სახარებაჲ იოანესი სიგ. და ვითარცა შემწუხრდა... აქებდი იერუსალემ უფალსა. ალილუია და ცხრაჲ ჯამ განვიდეს..“ 342v.

შენიშვნა: ხელნაწერში ჩადებულია. ა. ნაბეჭდი ფურცელი — ათანასე ალექსანდრიელის სიმბოლო (343ფ.). ბ. ფურცელი საგალობელთა კრებულიდან (344 ფ).

მინაწერები: „ხ ა ბ ა ს ნ ა ჭ უ ფ ა ძ ე ს ა და მისთა მიცვალებულსა შუენოს დმერთმან, ამინ, და ვინცა ბრძანოთ, თკ[ნ]ცა შეგინდოს დმერთმან, ამინ“ (61r, 65r, 81v, 275r, 300v, 301r).

## 126

### ჯამნი. XVIII

274 ფ.; 20×14; ქაღალდი; ტყავდადკრული ტეიფრული ყდა; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ამოვარდნილია ფ. ფ.: 39—47, 55, 175—182; ფურცლები სინესტისაგან დალპვებულია; რუსტაურირებულია ფ. 229; ტყაპანცელი ფურცელი დაკრული ქვემო ყდაზე. ქვემო ყდა დახიანებულია ჭიისაგან; ტექსტს გააჩნია რეფულტრაჟი პაკინაცია; ტექსტი შიგადაშიგ ნაკლულია, აკლია 33—39, 44—45 ფ. ფ. შორის. (XVIII ს.): ხელნაწერი რამოტანილია ხუსტაფთნიდან.

„ჯამნი, ძალითა ღ~თისათა ყოველი, რაოდენი აქუს ლოცვა, მსგავსად წესისა მის წმიდისა იო~ანესალიმისა და პატრიარქთა მონასტერთა. რაჟამს აღსდგე ძილისაგან, განეშორე სარეცელსა და ბრძანე. — ლოცვითა წმიდათა მამათა ჩ~ნთა, უფალო იესო ქრისტე ღმერთო ჩ~ნო, შეგვწყალენ ჩ~ნ, ამინ.“ 1r—274r.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტი მისდევს ნაბეჭდ „ჯამნს“ (შდრ. ჯამნი, თბილისი, 1899 წ.) 2. 274r-ზე მოთავსებულია ზედნადებია ცხრილი.

3. ხელნაწერი ჩართულია ნაბეჭდი „ჯამნის“ ორი ფურცლის (ფ. ფ. 275—276) **ანდერძი** (გადაწერისა): „აწ უკუე ხსენებულნი რომელნიმე ხსენებულ ბრძანებულნი ჯამნსა შინა და რომელნიმე ფურცელნი ცოდვენი, და თუ ვერ გამწესებულ არს პირველთა მამათაგან თჳთითცრელისა (!) ცოდუასა კანონი, ესენოი აღმიწერიეს მე გლახაკსა და ცოირსსა, ყოველად წმიდაო ღ~ო მშობელო, შეიწყალე და მოიხსენე ამა წიგნისა მწერალი. სამრავლო ღ~ისანი, და ქრისტოპორობელს ესტატეს ღმერთმან შეუნდოს, ამინ. ვინცა შენდობაჲ გჳბრძანოთ, ღმერთმან თ~ქნეა მოგიხსენოს. ღმერთმან იცის რაიც ჩემის ფეხურის უცოდინარის თავით ჩემგან გაეწყობოდა, სიმართლეს ვეცავე. რაოდენი ლოცვა ს~წერიან სტამბის ჯამნსა შინა, არა დამიცია რა. სამარება-სამოცაქმული სტამბის გამოკვირბე ბეღნიერის დღეგან და დიდ მარხვის და ნაალდგომევის მცირე კრიკემდე, თუ ვინ იცის ეფხურობით შეცთომითი რაამე იყოს წიგნსა ამას შინა, ნუ მაგინებთ, ძმანო და მამანო, თ~ქს მადლს. ვინცა გულის წმიდით ილოცოს, სუფთა გამმანაულებელი... არის, მამანო და ძმანო“ (273v—274r).

**მინაწერები:** 172r, 273v—274r.

## 127

### მეტაფრასი. XV III

141 ფ.; 29×20,5; ტყავდადკრული ტეიფრული ყდა, ჭიისაგან დახიანებული; ზემო და ქვემო სავაკ ფურცლებად გამოყენებულია XIII ს. ნუსხური ნაწერი ხელნაწერის ფურცლები; დაშლილი: თავ-ბოლონაკლულები; აკლია შენთავე: 13—14, 17—18, 86—87, 100—101, 108—109, 113—114, 116—117, 130—131 ფურცლების შორის; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; (XVIII ს.): ჩამოტანილია ხუსტაფთნიდან.

[მ~ტაფრასი]. 1. „[მწყურ]ან ხელი მოგცა თ~ქნ საქმელად და კლდისაგან წყალი გამოგიდინა თ~ქნ სასუმელად...“ 1r.

2. „განხინება პილატესი სიკუდილისათჳს იჳ~სჲსა. — ნათესავთა შენთა ჰქ~ს შენი მეუფება, ამისთჳსცა განეჩინა სიკუდილი შენი და მაშინღა ცემა შოლტითა მისისა სასჯელისათჳს უძლეველთა მეფეთასა...“ 1r—9r.

3. „წმიდასა და დიდსა პარასკევსა საკითხავი ენებისთჳს და სიკუდილსა მოსახსენებელი მაცხოვრისა ჩ~ისა იესუ ქრისტეს, თქმული ანანია ებრაელისაგ შუა დღე. გ. მ. — რამეთუ ვცან უფლისა ჩ~ისა ქრისტესი წყენათაგან სა~ღთოთა...“ 9r—13r.

წყდება: „... და შორის ზ~ღსა გიძღოდა თქუენ, ჭმელსა და უდაბნოსა ზედა გამოვხარდნა თქუენ, ნანანა და მწყურმარ[ღილი]...“

4. „ამასაც თანა მწუხრად საკითხავი წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქრომპირისა კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყუა ენერგისათჳს მაცხოვრისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა, ძისა ღ~ისა, და ვითარმედ დღეს, რომელსა განეცხადნა ადამ სამოთხით, მასვე დღეს შევიდა ავაზაკი სამოთხედ. მ. გ. — გუშინ აღთქმულსა მას ვალსაჲ დღეს მნებავს აღსრულებად...“ 14r—17v.

5. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ეპიფანე კჳპრელ მთავარეპისკოპოსისა სწ~ლთა კრებათა უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესთა დაფლვისათჳს და იოსებ და ნიკოდიმოსისათჳს და ჯოჯოხეთს შთასლვისათჳს უფლისა შემდგომად განმცხოველებელისა ენებისა მისისა, რომელი ესე იკითხჳს დიდსა შაბათსა. მ. გ.—რაჲ არს ესე დღეს დუმილი მრავალი ქ~ყანასა და მყუდროჲსა მრავალი დუმილი, რამეთუ მეფეჲსა სძინაჲს...“17v.

წყუდება: „...შეკრეს დიდი სამფსონ მზე ღ~ი, არამედ განჴსნნა სჯ~ნითა~ნი საჯ~ველნი და უცხო თესლი]...“

6. „დიდსა პარასკევსა საკითხავი ჯ~რცმისათჳს და დაფლვისა უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა, თქმული ნეტარის მამისა ჩ~ნისა გიორგი ნიკომიდიელ მთავარეპისკოპოსისა. მ. გ. — მაღალსა და აღმატებულსა სახილველსა აღწერა ქადაგება იგი სახარებისა...“ 18r—22r.

7. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისა ამაღლებისათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა. მ. გ. — ბრწყინვალე არს ყოველი დღესასწაული უფლისა განგებულებისა და განმბრწყინვებელ გალობასა...“ 22r—24v.

8. „მისივე წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისა სიტ~ყა ამაღლებისათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესსა. მ. გ. — სამნი განსაკჳრებულნი საქმენი და არა საცნაურნი კაცობრივისა ბუნებისაგან“. 24v—31v.

9. „კჳრიაკესა ყოველთა წმიდათასა საკითხავი წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ეფრემ ასურისა შესხმაჲ ყოველთა წმიდათა მაცხოვრისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტეს მოწამეთა, ყოველსა სოფელსა შინა წამებულთა. მ. გ. — ჰაეროვან და საწადელ არს და მარადის ანგელოზთა და კაცთა იყო ჴსენებაჲ წმიდათაჲ...“ 31v—35v.

10. „სეკდენბერსა ი~ე. ნეტარისა ანდრია იერუსალიმელისა კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა სიტ~ყა... ამაღლებისა პატიოსნისა და ცხოველსმყოფელისა ჯუარისა. მ. გ. — ჯუარისა კრებასა აღასრულებთ და ყოველივე ეკლესიასა განბრწყინებენ სავსებაჲ...“ 36r—39v.

11. „სეკდენბერსა ი~ზ. თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ანდრეა იერუსალიმელისა კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა შობისათჳს დედოფლისა ჩ~ნისა ღ~ის მშობელისა მარადის ქალწულისა მარიამისსა მ. გ. — დასაბამსა უკუე ჩ~ნთა დღესასწაულთა არს მოწევნული ესე დღესასწაული...“ 40r—45v.

12. „ო~ა ნოენბერსა კ~ა. თქმული წმიდისა, ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა გიორგი ნიკომიდიელისა რიტორისაჲ. ტაძრად მიყვანებისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩ~ნისა ღ~ის მშობელისა მარადის ქალწულისა მარიამისსა. მ. გ. — ბრწყინვალე არს მიზეზი ამის კრებისაჲ, რომლისა მიერ მიუწვრთველისა მის ნათლისა მიმართ აღიწევიან აქა შემოკრებულნი ესე...“ 46r—53r.

13. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ბასილი დიდისა კესარიელისა შობისათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესსა. გ. მ. ქრისტეს შობაჲ თ~ლი ივი და პირველი და დაუსაბამოსა მის მისისა ღ~თებისა...“ 53v—55v.

14. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ანფილოქე იკონიელისა სიტ~ყა მგებებისათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესსა. მ. გ. — მრავალნი დიდთა მათ სახელოვანთა კაცთაგანნი საკრველ-ჰყოფენ ქალწულებასა...“ 55v—59v.

15. „თ~ა ფებერვალსა კდ. წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა თეოდორე აღმსარებელისა სტოდიელთა წინამძღურისა სიტ~ყა შესხმისა პოვნასა პატიოსნისა თავისა დიდებულისა წინამორბედისა ნათლისმცემლისა იოანესი მ. გ. — მესამე არს წოდება ესე, რომელი მოაქუს ჩ~ნდა ჴსენებისათჳს წინამორბედისა დღეინდელსა ამას დღესა...“ 60r—62v.

16. „თ~ა მარტსა თ. წამება წმიდათა ორმეოცთა სევასტიას წამებულთა, რომელთა სახელები ესე არს. გ. მ.: დომენტიანოს, კჳრილე, ვალენტი...“ 63r—66v.

17. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა იოვანე ოქროპირისა სიტ~ყა ხარებისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისა ჩ~ნისა ღ~ისა მშობელისა მარადის ქალწულისა მარიამისთჳს. გ. მ. — კ~დ სიხარულისა ხარება, კ~დ განთავისუფლებისა უწყება...“ 67r—68v.

18. „თქმული წმიდისა მამისა ჩ~ნისა სოფრონ იერუსალიმელ პატრიაქისა ნათლისღებისათჳს მაცხოვრისა და ზედა აღდგომისათჳს სარაკანთასა. მ. გ. — კ~დ ნათელი გამოჩნდების და კ~დ მე განვნათლდები...“ 69r—82v.

19. „თ~ა იანვარსა ა. საკითხავი, თქმული ამფილოქე მთავარებისკოპოზისა იკონელისა ცხორებასათჳს და საკჳრველთმოქმედისა წმიდისა მამისა ჩ~ნისა ბასილი მთავარებისკოპოსისა. გ. მ. — საყვარელნო, არა უცხოჲ არს ერთგულთა შჳლთაგან მამისათჳს წუხილი ცხორებისაგან განსლვასა...“ 83r—86v.

20. „...ლე. სულთა და წყლებრ დამშრეტელი სჱ~ჲთა მოტყინარობისა...“ 87r-v.

წ~ყ~ბა: „...რამეთუ დღითი-დღედთა მათ სწავლათა თ~ვნთა მიერ განსწმედთ ღელეთა ე...“

21. „თ~ა მაისსა ზ. გამოჩინება პატრონისია ჯ~ჲ, რომელი გამოუჩნდა დიდსა მეფესა კოსტანტინეს.— მეშჳდესა წელსა სუფევისა კოსტანტინესა დიდისა მეფისსა თუესა აპრილისასა შეჩრბა დიდძალი ერი წარმართთა...“ 88r—91r.

22. „თ~ა ივნისსა კჱ. წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინეპოლელ პატრიაქისა სიტ~ყა შობისათჳს იოანე ნათლისმცემელისა მ. გ. — შუენიერ არს და კეთილ ჴმაი ესე დღესასწაულისა ამის ჩ~ნდა მოწჳენულისა დღეინდელსა ამას დღესა...“ 91r—97v.

23. „თ~ა ივნისსა კ~ი. წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ნეტარისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინეპოლელ მთავარებისკოპოსისა შესხმა წმიდათა და ყოველად ქებულთა თავთა მოციქულთა პეტრესი და პავლესი. მ. გ. — ცისა და ქ~ყნისა ურთიერთას შესწორებისათჳს ჴდომსა ჴხედავ...“ 97v—100r.

24. „...ამის დამწ~კულეანისა გუამისა. და აღაშენენ ქალაქნი უცხონი და საცთომელნი...“ 101r—104v.

25. „წმიდათაგანისა მამისა ჩ~ნისა გ რ ი გ ო ლ ი ღ~ისმეტყველისა ახალ კრიაკისათჳს და არისა და ენკენიათათჳს. მ. გ. — ენკენიისა პატივი ძუელ შჯულ და კეთილობის მჭონებელ...“ 104v—108v.

26. „წმიდათა შორის ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ი ო ა ნ ე ო ქ რ ო პ ი რ ი ს ა კოსტანტინოპოლელ მთავარებისკოპოსისა საკითხავი, თქმული ბზობისათჳს. მ. გ. — საკრველთაგან საკრველებად და სასწაულთაგან სასწაულთა მიმართ...“ 109r—112v.

27. „... მისთჳსცა მიწადდე მიიქცე და მსგავსად პირუტყუთა დაიმკჳდრო სიკუდილი...“ 113r-v.

წ ყ დ ე ბ ა: „... ხოლო მე ორნი ერნი განყოფილნი შევიერთნე ზეცისათა ქუეყანისანი ჩემ მიერ...“

28. „წმიდათა შორის ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ი ო ა ნ ე ო ქ რ ო პ ი რ ი ს ა სიტყ~ა დიდისა ჴუთშაბათისათჳს იუდასაგან და მიცემისათჳს წმიდათა საიდუმლოთასა, და რათა არა ვიხსენებდეთ ძჳრსა. მ. გ. — მცირედ საჭიროა არს დღეს თ~ქნისა მიმართ სიყუარულისა თქმად...“ 114r-v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...რამე არს მაშინ, გარნა თუ რამეთუ პირველ ამის ქმისა მოვიდა მეძავი მჭონებელი...“ 114v.

29. „თარგმნილი ე ფ რ ე მ ი ს აგან და თქმული ი ო ა ნ ე მდაბლისა მოწაზონისა და ხუცისა დ ა მ ა ს კ ე ნ ი ს ა სიტყ~ა ლულჳსათჳს განჴმელისა და იგავისა მისთჳს ვენახისა. აღმოთქუა დიდსა ორშაბათსა. მ. გ. — აღმძრავს მე სიტყ~ად ერთარსი სიტყ~ა მამისა...“ 115r—116v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...ღმრთისა თანა იყავ და სათნოებითა ნაყოფის გამომღებელ იყავ, და არა სცან, არამედ უპირატეს საჯე შემსჭუალა საქმეთა ქუეყანისათა. და პირუტყუთა ცხორება შეიყუარე, ამისთჳს...“

30. „...ელი ალბასტრსა მიჰრონისასა და დაასხა ნელსაცხებელი იგი თავსა ზედა იესუისსა...“ 117r—121v.

31. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ი ო ა ნ ე ო ქ რ ო პ ი რ ი ს ა კოსტანტინოპოლელ მთავარებისკოპოსისა საკითხავი, თქმული დიდსა ხუთშაბათსა, და იუდას მიერ განცემისათჳს. თ ე ო ფ ი ლ ე ს თარგმანი. მ. გ. — მჭმუნვარედ ვხედავ დღეს ეკლესიასა სახითა და ფრიადცა შეწუხებულად...“ 121v—122v.

32. „წმიდათა შორის და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა გ რ ი გ ო ლ ი ღ~ისმეტყველისა სიტყ~ა ცხოველს-მყოფელისა და ბრწყინვალისა ყოველად დიდებულისა პასექისათჳს. გ. მ. — საჴუმილავსა ზედა ჩემსა დაედგე, იტყჳს საკრველი ამბაკუმ...“ 123r—130v.

წ ყ დ ე ბ ა: „... იყავნ, რომელ დაშურო აქა თიხის ბრძოლითა, საჭიროსა ამის...“

33. „... მამისა ჩ~ნისა ა ნ დ რ ი ა იერუსალემელისა კ რ ი ტ ე ლ მთავარებისკოპოსისა სიტყ~ა ლაზარესათჳს ოთ დღე მოკუდომისა, რომელი-იგი აღადგინა უფალმან. მ. გ. — მაშინ მართას ვითარცა ესმა, ეითარმედ იესუ მოვალს...“ 131r—141v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...განვებუელებისა ყოვლისავე აღსრულ...“

მინაწერები: 68v, 71r, 100v.

## 128

### პარაკლიტონი. XVIII

283 ფ.; 33×23; ქაღალდი; ტყდო, დაწლილი. ნუსხური; დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ფურცლის კიდეები მეტად დახიანებულია; თავნაკლული, ბევრი აკლია შიგნითაც; გაახლია რედულებრივი სათვალავი; იწყება ბ რედულით; [XVIII ს.]; ხელნაწერი ჩამოტანილია ხესტაფონიდან.

[პარაკლიტონი]. „...ითა ცოდვილთათა შეპყრობილსა განაფრთხეე გულის-სიტყუა ჩ'ი სინანულად... ორ შაბათსა მწუხრი სერობისად. გალობანი წმიდისა ღ'ის მშობლისანი...“ 1r—283v.

წყდება: „... აკ'ხა. ერთან იწ. ხეცით გარდამო ძხე სიმართლისა, ქრისტე მადლთა ნათლითა განაბრწყინევებს ტაძარსა შენსა, ღ'ის მშობელო ქალწულო, და განანათლებს ყოველთა, რომელნი სარტყელსა შენსა...“

მინაწერი: „აქ ერთი ფურცელი აკლია, რომელიც დროდი ჩემთან იპახებოდა სანიმუშოდ. აფრასიონ მერკვილაძე, 19 $\frac{6}{III}$ 02“(283v).

## 129

### პარაკლიტონი. XVIII

136 ფ.; 29×20; ქაღალდი; ტყვეგადაკრული ტეიფრული ყდა; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; თავნაკლული, აკლია შიგნითაც; ზემო ყდის საცავ ფურცლად გამოყენებულია ნაბეჭდი წიგნის ფურცელი; ქვემო ყდის საცავ ფურცლად ხელნაწერის ფურცელი (ნუსხურით და მხედრულით ნაწერი); ქაღალდი დალაქავებულია სინესტისაგან; დახიანებულია ფ. ფ.: 1—4, 133—136; ამოფარდნილია ფ. 16; [XVIII ს.]; ჩამოტანილია ხესტაფონიდან.

[პარაკლიტონი]. „...კ'ელნი აღვიპყრნეთ ფსალმუნთაებრ და ვღაღადებდით ბრწყინვალედ...“ 1r—136r.

შენიშვნა: 1. ზემო ყდის საცავად გამოყენებული ნაბეჭდი ფურცელი ბიბლიის სიმღერნიდან არის.

2. ქვემო ყდის საცავ ფურცლად გამოყენებული, მხედრულით ნაწერი ხელნაწერის ფურცელი სამკურნალო რეცეპტს შეიცავს.

მინაწერი: „ეს წიგნი წინამძღვრის არის“ (136r).

## 130

### კონდაკი. XVIII

59 ფ.; 22×16,2; ქაღალდი; ტყვეგადაკრული ტეიფრული ხის ყდა (დახიანებული); ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; მარტივი თავსამკაულები: 2r, 8r, 24v, 25r, 41v, 51r. გადამწერი — სვიმონ ქუჩაიძე (ქუჩაშვილი) 24r, 41r, 50v; [XVIII ს.]; ჩამოტანილია ხესტაფონიდან.

[კონდაკი]. „განგება სამღთოთა და სამღდელოთა წირვათა, რამეთუ დღისა ეკლესიასა და მთაწმიდასა ესრეთ იქმნების. — ოდეს ეგულებოდეს მღდელსა საღმოისა საიღუმლოსა სრულ-ყოფა...“ 2r—59r.

შენიშვნა: 1. კონდაკი შეიცავს: „განგება საღმრთოთა და სამღდელოთა წირვათა“ (2r—7v). „საღმრთო წირვა წმიდისა მამისა ჩუენისა იოვანე ოქროპირისა“

(8r—24v). „საღმრთო წირვა წმიდისა მამისა ჩუენისა დიდისა ბასილისაჲ“ (25r—43v). „საღმრთო წირვა სიწმიდის განსაღებისა წმიდისა მამისა ჩუენისა დიდისა გრიგოლისაჲ“ (44r—50v). „ლოცუანი ერის განტეგებისა ყოველთა დღესასწაულთანი. უწყოდეთ რამეთუ ესე ლოცუანი-არა აქეს ბერძენთა და რუსთა, არამედ საქართუელოსა შინა თჳსებრი-არს და ამისთჳს არცა ჩ'ნ დაუტეუთ“ (51r—56v). „ჩამოლოცუა შეიდეულთა“ (57r—58r). „ჩამოლოცუა სამეფოთა“ (58r—59r).

2. ტექსტი მისდევს ვახტანგ VI-ის სტამბის 1717 წლის „კონდაკის“ ტექსტს.

**ანდერძი** (გადაწერისა): 1. „გასრულება წმიდისა ოქტომბრის წირვისა ჴელითა ცოდუილისა სვიმონისაჲთ“ (24r).

2. „ღმერთოო, შეიწყალე და მოიკსენე მონა თ'ქნი და გლახაკი სვიმონ კუჯაშეილი (!), მას დიდსა დღესა საკუნესსა სასუკუნოსაგან იკსენ, და ვინცა შენდობა ბრძანოთ, თქუენცა მოგიკსენოს უფალმან, უ'ღ, ა'მ“ (41r).

3. „სრულ-იქმნა სიწმიდის განსაღების წესი და წირვა ჴელითა ცოდუილისა სვიმონ კუჭაიძისა“ (50v).

**მინაწერები**: 1r-v, 19v—20r, 24v, 50v, 51r, 55r, 59r-v.

## 131

## კრებული. XVII—XVIII

245 ფ.: 14,5×10; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტკიფრული ხის ყდა (შემორჩენილია მხოლოდ ზემო); ნუსხური, დასაწყისები სინგრაფით; ბოლონაკლული; აკლია შიგადაშიგ; ამოვარდნილია ფ. ფ.: 235, 236, 238; თავსაწყისები — 131r; გადაწერილი — ოქროსპირ ცირილიანე (119r); [XVII—VXIII ს. ს.]; ჩამოტანილია ზესტაფონიდან.

1. [ქურთხევანი]. „ლოცუა აღბეჭდულისა ყრმისა, ოდეს მიიღებდეს სახელსა დღესა მეორმოცესა შობისა მისისასა. დ'კნ.: უფლისა მიმართ ვილოცოთ...“ 1r—232r, 239v—243v.

**შენიშვნა**: ქურთხევანის შედგენილობა: ლოცვა ახალ ნათელღებულთათჳს და კონდაკესისა აქვსი დღესა მე[ო]რესა (26r—28v): ლოცვა წესლესაა დედაკაცისაჲს ეკლესიად დღესა მეორმოცესა (28v—29v). უკეთ ნათელ-სცემდე სპარსსა, ვინა ბარბაროსსა... (29v—47v): ლოცვა აქვსი გურგჳნთასა (47v—48v): განგება ბაიას ქურთხევისა (48v—52v): განგება წყლის ქურთხევისა (52v—69r); ლოცვა, რაჟამს ახლად-განსცდეს (!) საფლავსა (69v—71r): წესი, რომელი აღსრულების დაფლვისა შესვენებულისასა (71r—90v); ლოცვა ნუგეშინის-ცემისა (90v—97r); ლოცვა მღდელსა ზედა აღსრულებულისა (97v); ლოცვა მონაზონსა ზედა აღსრულებულისა (98r-v); ლოცვა ჩასუთა ზედა აღსრულებულისა (98v—99r); განგება პანაშჳდისა, რომელი გარდაიხდების ეფისკოპოზთა განწესებითა (99r—119r); პანაშჳდი ცოცხალთა (119v—125v); ლოცვა განკითხვასა ზედა სულთა და ჯორცთა ბრძოლისსა (125v—129v); ქურთხევა სატ'ძოს საკლესიოსი (129v—130r). ქურთხევა ზღარაკისა (130r—133v): ქურთხევა სატ'ძოს ტაბლისა (133v—134r); ქურთხევა სულის ტაბლისა (134v—135r); განგება რომელი ჯუარა (!) არს აღსრულებად. ჯუეთუ ბილწი და არაწმიდაი რამე შთავარდეს ჭურჭელსა (135r—136v): განგება წყალთა, გინა ჯურღმულთა (136v—137v): უნებლიეთ ცთომით მკამელისა (138r—140r); ლოცვა ყოველსა ზედა საზღეს და საქმრისა ჭურჭელისა შეგინებულისა (140r—143v). ლოცვა ყოველსავე ნაჯოგსა ზედა (143r-v). ქურთხევა ახლისა სახლისა (144r—148v); ლოცვა თესლსა ზედა შესვენებულისა (150v—151r); ლოცვა სინანულისა (151v—152r); ლოცვა გზად წარმავალისა (152v—153v); ლოცვა სამკალისა ზედა ჯუეთუმცა ცხინისა (153v—154r); ლოცვა დანერგვასა ვენაჯისასა (154r—155r); ლოცვა პირველ სთლილბისა ყორნისაჲ (155r-v); ლოცვა, რაჟამს კაცი აბანოი შეიდიოდეს (156r — 157v); ლოცვა რაჟამს ჭირსაჲ და სნეულებასა შინა შთავარდეს კაცი (56v—57v); ლოცვა, რაჟამს სნეულსა წყალსა ასმევდე (157v—158r); ლოცვა წარმდებებით შეფუცებისა ზედა (159v); ლოცვა რაჟამს დედაკაცი შობდეს (160r—161r); ლოცვა, ოდეს იწეი-

ლებდეს ეინმე (161r—162r); განგება ძმობილობისა (162r—163r); ლოცვა შიშისათჳს (163r-v); ლოცვა ეპისკოპოსსა ზედა აღსრულებულისა (163v—164r); ლოცვა საოცართა სიზმართა მხილველთა ზედა (164r-v); ლოცვა შიშისა და ძრვისათჳს (164r—166r); ლოცვა მოძღვრისაგან მოწაფისა მიმართ, რაკამს მოვიდეს სინანულად და აღუთაროს ბრალნი თჳსნი. (166r—167r); ლოცვა, რაკამს კრისტეს-განგებანი წმიდად ითხოვნის-ღებად მოვიდეს (167r—168r); კითხვა მონაზონისა ვისთჳსმე მეცნიერისა, რომელი ჰკითხა პეტრე პატიოსანმან ხარტოფილაკან (168r—177v); განგება იაზმისა ყოველთათჳს თჳეთა და დღესასწაულთა ეკლესიასა შინა (178r—196v); წესი და განგებაჲ, რომელი აღესრულებაი. წმიდა ზეთის კურთხევა სნეულსა ვინა მრთელსა ზედა (197r—233r); ლოცვა წმიდისა ეფრემ ფსალმუნსი, რომელი აენებენ ყანათა და ეკლესიათა და ბოსტანთა ზედა..." (239v—243v).

2. [ამინდის წინასწარმეტყველება]. „...იყოს ტრფიალი და კეთილი და არე კეთილი, წუიმეანი, დიდნი ჰაერნი საშინელებანი..." 233r—239r.

3. „სამთვარიო მართალი და ჭეშმარიტი. ერთსა მთვარისასსა დღე კეთილი ყოველსა საქმისათჳს. ადამ შექმნა ღმერთმან..." 243v.

4. [დავითნი]. „...[ო]დესმე მოკუდეს და წარწყმდეს სახელი მისი და შემო-თუ-ვიდეს ხილვად, ამათსა იტყჳნ..." 244r-v.

წყდება: „... ამისთჳს მოგიჴსენო შენ ქ'ყანით იორდა[ნით]..." დავითნი, 40,5—41,6.

შენიშვნა: „დავითნის" ფრაგმენტი დაწერილია სხვა ქაღალდზე, სხვა ხელით.

ანდერძი (ჭადაშწერის): 1 „ღმერთო, მოიჴსენე ამისი მწერალი ფრიად ცოდველი ოქროპირი ცირცლაძე და წყლულ მისი მახია სასუფეველსა შენსა და ცოდვანი მაპნი ღმერთმან შეუნდოს. და ვინცა შენდობით მოგიჴსენოთ, თქჳნცა მოგიჴსენოს ღმერთმან სასუფეველსა მისსა. ამინ" (119r).

2. „ღმერთო, მოიჴსენე ფრიად ცოდველი ოქროპირი სასუფეველსა შენსა" (48v).

შენაწერები: 1. „ეს სახარება-სამოციქულო დედასა არ ეწერა და სხვაჲდ ეწერა და ის დავწურე, ძმანო" (142v, 54r, 245r-v).

2. „წავიყოთხე თ. ქორდანიამ 1835 წელს, 22 თებერვალს" (245v).

## 132

### კონდაკი. XVII—XVIII

62 ფ.: 20×14; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ყდა, დასერილი და დახიანებული. ყდის შიდა მუყაოდ და ქსელით ყდის საცვა ფურცლად გამოყენებულია ნუსხურით ნაწერი ხელნაწერების ფურცლები; ნუსხური, მთავრული ასოები და სათაურები სინგურით; ხელნაწერი დაწელილია, ამოცეცხლილი ფურცლები და რვეულები წითელი ძაფით არის მაცერებული; თაუნკალული; [XVII ან XVIII ს. საუკუნის დამდეგი]; ხელნაწერი ჩამოტანილია ხუსტაფონიდან.

[კონდაკი]. „...საბა, ონოფრი, პეტრე, ეკუთვნე, და ყოველთა ღ'თ-შემოსილთა წმიდათა მამათა (!), წმიდათა მჳურნალთა კოზმან და დამიანესთა და ყოველთა წმიდათა მჳურნალთა..." 1r—62v.

შენიშვნა: 1. კონდაკში შესულია: იოანე ოქროპირის ჯამის წირვა, თავნაკლული (1r—31r); საღმთო ჯამის წირვა მამისა ჩ'ნისა გრიგოლი დიალოგოსისა წმიდის ვანასტაბისა (32r—42r); ლოცვა ხიარებისა, თქმული წმიდისა და ღ'თ-შემოსილისა მამისა ჩ'ნ-ისა იოანე ოქროპირისა (42r—44r); ლოცვა ხიარებისა, თქმული წმიდისა და ღ'თ-შემოსილისა მამისა ჩ'ნისა დიდისა ბასილისა (44r—47r); ერის განტკვება წმიდისა ღ'ის მწყობლისა მიცვალებისა (55v—57r); ერის განტკვება (57r—62v).

2. ხელნაწერის ტექსტი არ მისდევს ვახტანგის სტამბის კონდაკს.

**მინაწერება:** 1. „ჯ. უფალო, მიიხსენე (!) ნუგზარ ერისთავი და თან-მემეცხედრე თინათინ. ნუ დაკლებ, მადლია კრისტეს ჯილისგინ“ (11r).

2. „ჯ. უფალო, მიიხსენე ბეგან სასუფეველსა“ (11r).

3. „ღმერთო, მოიხსენე ულუმპა და ბეგან“ (12r).

## 133

### დასდებელნი აღდგომისანი. XVIII

351 ფ.: 24×16,2; ჭალღი; ტყავგადაკრული ხის ყდა; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; დაზიანებულია ფ. ფ.: 1—6, 157, 282—284, 347—351; დაზიანებულია საცავი ფურცლებიც; ხელნაწერის ყდა და ჭალღლის კიდეები შემთხეულია ჭიისაგან: [XVIII ს.]; ჩამოტანილია კახეთიდან.

„დასდებელნი ყოელად ბრწყინვალისა აღდგომისანი. უფალო ღაღადყავსა. ქმაჲ ა. — [სა]მწუხრონი ღოცვანი. ჩ̃ნნი შეიწირენ, წმიდაო უფალო, და მოგვმადლე ჩ̃ნ მოტევება ცოდეთა, რამეთუ შენ მხოლოო ხარ, რომელმან უჩუენე სოფელსა აღდგომა...“ (1r—277r).

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერში შესულია: დასდებელნი აღდგომისანი 8 ხმაზე (1r—277r); სახარებანი აღდგომისანი ათორმეტნი საღისკრონი (277r—282v); სტიქარონნი ათორმეტნი სახარებათანი (282v—283v); იბაკონი ღ̃ის მშობლისანი ღამისთეგუას კრას ძალთა (283v—284r); წმიდანო დიდნო შაბათსა მწუხრი. უფალო ღაღადყავსა (286r-v); წმიდანო დიდნო ქ̃ვანო ღამისთევად ვალობანი (287r—288v); ბრწყინვალესა ქ̃ვასა ცისკრად გალობანი (289r—293v); დასდებელნი ახალ ქ̃ებისანი (293v—297r); აღესხენითგან ჳ ქ̃ვასა მუნეცაცხებელთა დედათა და იოსებ მათლისა (297r—301v); მეოთხესა ქ̃ვასა ბანრღუნეულსა. უფალო ღაღადყავსა. დასდებელნი აღდგომისანი (302v—307v); ოთხშაბათსა შუახუთკისანი. განბოგებაჲ ბატკჳთა. სამშაბათსა მწუხრი (307v—313v); მეხუთესა ქ̃ვასა სამარტელისა (313v—319v); მეექუსესა ქ̃ვასა შაბათგან ბრძისა (320r—332v); ქ̃ვასა მეშვიდესა სამს ათორმეტთა წმიდათა მამათა ნიკიელთაჲ. დასდებელნი აღდგომისანი (332v—335r); გალობანი აღდგომისანი, ამაღლებისანი, და მამათანი (335r—339v); ქ̃ვასა მეერთსესა დღესა მოსლვა წმიდისა სულისა წმიდათა მოციქულთა ზედა (339v—351r).

2. 285v-ზე მინერილია განსხვავებული ნუსხურით „კუმეტი არის“ (ყიმატი დღეები).

## 134

### კონდაკი. XVIII

173 ფ.; 29×19; ჭალღი; ხავერდგადაკრული ხის ყდა, ხემო და ქვემო ყდის ოთხივე კუთხე და შუაგული შემკული ლიათონის ბარელიეფიანი ფირფიტებით; ნაბეჭდი წოვიდან გრავიურები: იესუ ქრისტე (4v); იოანე ოქროპირი (42v); გრიგოლი (106r); [XVIII ს.]; ხელნაწერი შემოსულია სიონის ტაძრიდან (თბილისი).

[კონდაკი]. „ლოცვანი სათქმელნი მწუხრთა ზედა. თავი ბ. ლოცუა ჳ. უფალო სახიერო, სულგრძელო და მრაველმოწყალეო, ყურად იღე ლოცუა ჩ̃ნი...“ 5r—169v.

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერში შესულია: წესი და განგება მწუხრისა (5r—25v); წესი ცისკრისა (25v—29v); განგება სადმოთოთა და სამღუდელოთაჲ წირვათა (29v—39r); წირვა ი ო ა ნ ე ო ქ რ ო პ ი რ ი ს ა (43r—74r); სინდოთ წირვა წმიდის მამისა ჩ̃ნისა დიდისა ბ ა ს ი ლ ი ი (75r—105r). სამღოთ წირვა სიწმიდის განბღებისაჲ წმიდისა

მამისა ჩ~ნისა გ ო ი გ ო ლ ი ს ა (107r—122v); Начало святых литургии (123v—138v); Месяцослов (139v—151v); На погребение мирских человек (152r—153v); საეკლესიო კალენდარი (160r—169v).

2. ხელნაწერის მრავალი გვერდის აშიაზე მიწერილია ლოცვები, სლაურ ენაზე ხოც მათგანს ვაარსია თარგმანები.

3. კიდეებზე მიწერილია სლაური ლოცვები ჯვრულით ტრანსკრიპციით (42v, 52r, 110v).

4. კონდაკს წინ უძღვის რუსეთის იმპერატორის პაველ პეტრეს ძისა და სამეფო სახლის წევრების მოსახსენიებელები (1r-v).

5. ხელნაწერს გააჩნია ძველი ნუმერაცია — „ტფ. 65. № 509".

## 135

## კონდაკი. XVIII—XIX

1—IV+126: 38×25: ქაღალდი; ლეონისეულ ხაზერდგადაკრული მუყაოს ყდა: ნუსხური, მთავრული ასოები და დასაწყისები სინგურით; ხელნაწერის ფურცლები გაზომილია, კიდეებზე დაკრული მოცისფრო ქაღალდი: ჩანს ხელნაწერის ფორმატი გაუზომავად ყდის ზომამდე: დაუწერელია: IIr—IIv, IVv, 4r-v, 9r—11v, 61r-v, 90r-v, 98v-v, 99v, 116v—118v, 121r—123v, 126r-v. შემოსულია სიონიდან (თბილისი); [XVIII—XIX ს. ს.].

[კ ო ნ დ ა კ ი]. „ლოცვანი მწყსრისანი. ლოცუა ა. — უფალო სახიერო სულგრძელო და მრავალმოწყალეო, ყურად-იღე ლოცუა ჩ~ნი და მოჰხედენ ჭმასა ვედრებისა ჩ~ნისასა, ჰყავ ჩუენ თანა სასწაულ კეთილი..." 1r—125r.

**შენიშვნა:** 1. კონდაკში შესულია: ზანგება მწყსრისა (1r—3v); ლოცვანი ცისკრისანი (5r—8r); წესი სამღდესოსა და სალმოთქუა ლიტურღიისა წმიდათა მოოის მამისა ჩ~ნისა იოანე ქ ს რ ო პ ა ი ს ა (12r—46v); სალმოთქუა ლიტურღიაა წმიდათა მოოის მამისა ჩუენისა დ ი დ ი ს ა ვ ა სი ლ ი ს ა არხიეპისკოპოსისა კესარია-კაპადოკიისა (47r—60v); წესი სალმოთქუისა ლიტურღიისა პირველწმწყიროუსასა, ეითარ ჰწმუნის წმწყირა მღუდელ-მთავარსა (62r—75v); წესი, დადგინებისა ზედა წოვნის მკითხუელისა და მგალობელისასა იქმნების ესრეთ (76r—77v); წესი, რომელი იქმნების კელდასხმისა ზედა იპოდიაკონისასა (77v—78v); წესი, რომელი იქმნების კელდასხმისა ზედა დიაკონისასა (79v—81r); წესი, რომელი იქმნების აღუკურნებისა ზედა ხარისხსა არხიდიაკონისა და პროტოდიაკონისასა (81r-v); წესი, რომელი იქმნების კელისდასხმასა ზედა პრეპოზიტერისასა (82r—84r); წესი შემდგომითი, რომელი იქმნების დადგინებასა ზედა პროტოპრესჳტერისასა (84r-v); წესი, რომელი იქმნების დადგინებასა ზედა იღუმენისასა (85r—89r); წესი, რომელი იქმნების დადგინებასა ზედა არხიმანდრიტისა (86r—89v); შუთხი, თუ ეითარ აკურთხეს ანტიმინსა მღუდელმთავარი (წსე იგი ოდიცა), რომელთა ზედა იმღუდელმოქმედებენ მღუდელნი ეკლესიასა შინა, სადაცა არა აქუს ნაწილი წმიდათა - წმიდასა ტრაპეზსა, ჯარმოთარგმნილი ბერძნულით ენელწერილისაგან განწესებისა (91r—96v); წესი კოლიეს კურთხეჳსი, ე. ი. წანდილისა, ანუ მგპარისა ხუარებელსა თაფლითა ზაეგუელისა და სხუადასხუათა ტკბილთა ნივთთაგან შემკობილისა, რომელი მოიტანების ეკლესიასა შინა პატივად და მოსასენებელად საუფლოთა დღესასწაულთა..." (97r-v); განძღუება საუფლოთა დღეთა (98r—99r); ესრეთი ლოცუა სამადლობელი შემდგომად ზიარებისა (100r—102r); სადღესასწაულო კალენდარი (104r—116r); კუთხუე აწ-ლად შეკრძნილისა ბარძიმ-ფეშხემისა (119r); სხუა კურთხუე და ჴნკნა, რომელი არს განძღება ძმესაჲსა ნაბრძისა ბარძიმ-ფეშხემისა (119v); წესი და განწება ხატის კურთხეჳსისა (119v—120r); კურთხეჳ ჯუარისა (120r-v); ლოცუა სამღდესოსა შესამოსელისა ზედა; ლოცვები რუსულ ენაზე (124r—125r).

2. წინ უძღვის კალიგრაფიული მხედრულით დაწერილი ორი ლოცვა (Iv).

3. კონდაკი თარგმნილი უნდა იყოს რუსული ენიდან.

4. ხელნაწერის აშიებზე მიწერილია ლოცვების რუსული თარგმნები.

**მინაწერები:** „Из книг Синоского Собора № 5-ъ" (IVr).

## 136

### მათეს თავის სახარება. XVIII

4 ფ.: 21×15 ქაღალდი, მოყვითალო ფერის; ფრაგმენტი: ნუსხური, მთავრული ასოები სხნეურით; ქაღალდის კიდეები შემოკეცილია; [XVIII ს.].

[მ ა თ ე ს თ ა ვ ი ს ს ა ხ ა რ ე ბ ა]. „...და განვიდა მესამესა ჟამსა და იხილნა სხ^ნი მდგომარენი უბანთა ზედა უქმად და ჰრქუა მათ...“ მ. 20.3. 1r—4v.

წ უ ნ დ ე ბ ა: „...კ^დ წარაელინნა სხ^ნი მონანი და ჰრქუა: ორქუთ ჩინებულთა მათ...“

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერი გადმოეცა საქართველოს მუზეუმის პალეოგრაფიულ განყოფილებას უნივერსიტეტის ხელოვნების მუზეუმიდან.
2. ხელნაწერის პირველ ყდაზე მიწერილია ხელნაწერის ძველი ნომერი — „ქ. № 1076“.

## 137

### შვიდეი კვერიაკესა. XIX

16 ფ.: 22×17: ქაღალდი: უცხო: ნუსხური, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით (სინგური ხშ ადგილას გადასულია, ცუდად იკითხება); დაზიანებულია ფ. ფ.: 1. 16; დაწერილია: 1r—2v: გადაწერი — ხარების მონასტრის იკონომოსი იერემონახი ნიკიფორე (16r): გადაწერის ადგილი — ხარების მონასტერი (სამცურლოში) 16r: მოშვებული — ტარასი ეპისკოპოსი მცირელისა (16r); 1866 წ. (16r).

„შ ვ ი დ ე ი მართალმადიდებელისა კ ვ ი რ ი ა კ ი ს ა. — შემდგომ წარკითხვისა ჟამნოსისა ეპისკოპოსი დასდგების თჳსსა ჩუსულებრივსა ადგილსა შეპოსილი...“ 3r—15v.

ა ნ დ ე რ ძ ა (გადამწერისა მხედრულად): „ყოველად უსამღდელოეს ტ ა რ ა ს ი ეპისკოპოსს მ ე ნ ა რ ტ ი ი ს ს და კავალერს. ბრძანებისამებრ მისისა მეუღეებისა დავსწერე მეორე ესე წიგნაკი, რომლისათვისცა უმდაბლესად მოვართმევ შრომისთჳს სჯულთა წმიდათა წიგნთაგან შინა მისთა და მეცა ესეთსა ვახსოვდე სჯულთა წმიდათა პირმეტყველთა ცხოვრთა მისთა მოსე მისისა მეუღეებისა, ხ ა რ ე ბ ი ს მონასტრის იკონომოსი იერომონახ ნ ი კ ი ფ ო რ ე. 1866-ს წ. მარტის 1-სა დღესა. მონასტერი ხ ა რ ე ბ ი ს ა“ (16r).

## 138-ა

### კითხვა-მიგება მაქსიმესი. XVI—XVII

5 ფ.: 19×14,5: ქაღალდი: უცხო ფრაგმენტი: ნუსხური, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; [XVI—XVII ს. ს.]. ფრაგმენტები აღმოჩნდა ხელოვნების მუზეუმის მიერ გადმოცემულ ყაურნეულ ქაღალდებში.

[ს ი ტ ყ ვ ა ს - გ ე ბ ა ჲ, როველ იქმნა შორის მაქსიმესსა და პიროს კოსტანტინეპოლელ პატრიარქისა]. „...რომელ არს სამოთხე იგი სამუშაჲსა, რამეთუ მარხვითა მით ორმეოცათა დღეთა შეგ[ე]ძლებს უფალი ჩ^ნი ცოდეთა ჩ^ნთა...“ 1r—5v.

წყდება: „...ამისთჳს სიბრძნით განაწესა სახიერმან ღმერთმან ცხ... ნაურებაჲ სიკუდილისა, რათა მცირედი...“

**შენიშვნა:** ფრაგმენტები 138-ა—138-ე აღმოჩნდა ხელოვნების მუზეუმის მიერ ჯადმოცემულ გაურკვეველ ქაღალდებში.

## 138-ბ

### გაწესება ეკლესიისა. XVIII

1 ფ.: 20×14,5; ქაღალდი: ნუსხური, მთავრული ასოები და დასაწყისი სინჯურით; ფრაგმენტი; ქაღალდი დასერილი, კიდეები შემთხეული; [XVIII ს.].

„განწესება ეკლესიისა, თუ ოდეს იკურთხების, ანუ ოდეს არა იკურთხების ჯერ-არს ცნობა ამისა. — ოდესმე იქმნების კურთხევა ეკლესიისა დღეთა შინა კჳრიაკესათა და ოდესმე არა იქმნების...“ (1r-v).

წყდება: „...ყოველთა საუფლოთა და ღ[მრ]თის მშობელისა დღესასწაულთა და გამოჩენილთა წმიდისათა, რომელსა აქუნდეს აუარებდითი.. “.

## 138-გ

### სვინაქსარის ფრაგმენტი. XVIII

1 ფ.: 14,5×9,5; ქაღალდი: ფრაგმენტი: ნუსხური, მთავრული ასოები სინჯურით; [XVIII ს.].

[სვინაქსარი]. „...ისოჳს ბრძნისა განძრცვად სამოსელსა მისსა მრავალ სასჯიდლისასა და შემოსად კოლბსა მატყლისასა... ამისვე დღესა წმიდისა მამისა ჩ[ე]ნისა ევსუქი აღმსარებელისა, რომელი იყო ადრაპინო ქალაქით კაცი სახიერი და მშჳდი...“ 1r-v.

წყდება: „თ[ჳ]ა მაისსა ია: წმიდისა მოწამისა მუკიოს ხუკისა... პირველად უკუე დამოჰკიდეს და ხუმტნეს ზურგნი, გუმრდნი და ღაწუნი მისნი და მერმე ალა...“.

## 138-დ

### მაქსიმე აღმსარებლის ცხოვრების ფრაგმენტი. XVIII

2 ფ.: 32,5×19,6; ქაღალდი: ფრაგმენტი: ნუსხური; ორივე ფურცელი ძალზე დაზიანებული, კიდეები შემთეცვეთილია; [XVIII ს.].

[ცხორება მაქსიმე აღმსარებლისა]. „...ხოლო ესმოდა მეფესა ყოველთაგან ღირსისა მის მაქსიმეს სიბრძნე და მეცნიერება და ფრიადი ღ[მრ]თის მოყუარება...“ 1r—2v.

წყდება: „...რამეთუ ბუნება უნებელი დაუსაბამო ...უკეთუ ბუნებანი განყოფილ...“.

## 138-ე

### ფსალმუნის ფრაგმენტი. XVII

1 ფ. (ფურცლის ნაგლეჯი): 7,5×14; ქაღალდი; კალიგრაფიული მხედრული; [XVII ს.].

„...ღ~თსა მაცხოვარსა ჩემსა... მოკლებისაგან და ნიავ-ქარისა დანთქენ, უფალო. და მიმოდაყუენ ენანი მათნი...“ 1r-v.

წყება: „...მთავდენ იგინი ჯოჯოხეთად, რამეთუ უკეთურება იყო სამკვიდრებელსა შინა მათ...“ ფს. 54$_{8-9}$; 54$_{14-15}$.

## 138-ვ

### მოსკოვის სტამბის ზატიკის ბოლოსიტყვაობა. 1738

1 ფ.: 19×13: ნაბეჭდი: კიდეები შემოცვეთილი: 1738 წ.

**შენიშვნა:** 1. ფრაგმენტი წარმოადგენს მოსკოვის სტამბის 1738 წლის „ზატიკის“ ბოლოსიტყვაობას, რომელიც კრისტეფორე გურამიშვილს ეკუთვნის (იხ. ქართული წიგნი, I, № 26).

2. 1v-ზე მიწერილია: „ჭ. ეს ზადიკი ეროსთავს როსტომს გრიგოლ ბერმა გამოუზავნა კრისტეს აჭეთ ჩდ§. უფალმან მრავალჟამიერობაში ახმაროს, ამინ“.

## 139

### ოთხთავი. XVIII—XIX

256 ფ.: 22,5×16; ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტკივიერული ყდა: დახიანებული ჭიისაგან; მხედრული, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; თავ-პოლოსამკაული 5r. 57v, 91v, 149v, 236v; ტექსტში სინგურით მობატული სასუდარო ასოები; დაუწერელია: 1r—4v, 58r-v, 92v, 150r-v, 243v—257v; [XVIII—XIX ს. ს.]; ხელნაწერები №№ 139—149 აღმორნდა პატრი ლაზარე გოხელიშვილის წიგნთსაცავში და მისი გარდაცვალების შემდეგ გადმოტანილ იქნა საქართველოს მუზეუმის პალეოგრაფიულ განყოფილებაში.

„წ~ი და სახარ~ება მათ~ესი, თავი პირველი. — წიგნი შობისა იესო ქრისტესი, ძისა დავითისი, ძისა აბრაჰამისი...“ 5r—195r.

**შენიშვნა:** 1. ოთხთავს ერთვის: ა „სიძეებელი. წამებათა ძველსა და ახლისა აღთქმისაგან წმიდასა სახარებასა შინა ჩართული და კ~დ, რომელსა წმიდანნი მახარებელნი ურთიერთს შესდევენ და ეშოზებიან. წმიდისა სახარებისა იესო ქრისტესი ებრ მათესი, თავი ა. — ა. დავითისა ძისა აბრაჰამისი. ლუკ. 3. 31...“ (197r—217v); ბ. „ყოველთა კეთილთა ხსენება და რომელი მას შინა სახარება წარიკითვის, მისი დასაწყისნი. უფლის მოსვლა. ა. ~ქიერე. იყოს სასწაული მხუსი შინა და მთვარესა. ლუკ. თავ. კ‘, კე...“ (218r—221v); გ. „პირველი ეპისტოლე კათოლიკე იოანე მოციქულისა. თავი ა. — რომელი იყო პირველთაგან, რომელი გუესმა და ვიხილეთ თვალითა ჩუენითა...“ (222r—227v); დ. „აღდგომისა შაბათს იბ საკითხვანი. საკითხავი პირველი. დაბ. ჶ. ა. — დასაბამად ქმნა ღმერთმან ცაჲ და ქუეყანაჲ...“ (228r—243r);

2. ხელნაწერის თავკაზმულობა და ბოლოკაზმულობა ძველი ქართული ნაბეჭდი წიგნიდან არის გადმოღებული.

3. თავსამკაულში ჩაწერილია: „იესუ, მარიამ, იოსებ“ (5r).

## 140

### ოთხთავი. XIX

I—VI+304; 17×11,5; ქაღალდი; ტაეცგადაკრული ტეიფრული მუქაოს ყდა; მხედრული, დასაწყისები სინგურით; გრაეიურები ნაბეჭდი წიგნიდან; მათე მახარებელი (ლათინური წარწერით) VIv, მარკოზ მახარებელი (ლათინური წარწერით) 89v, იოანე მახარებელი (ლათინური წარწერით) 234v; თავსამკაულები: 1r, 90r, 145r, 235; დაუწერელია: Ir—IVv, 301r. [XIX ს.]: ხელნაწერი აღმოჩნდა ლახარე გოხელიშვილის წიგნსაცავში.

„სახარება მათესი. თავი პირველი. წიგნი შობისა იესო ქრისტესი, ძისა დავითისი, ძისა აბრაჰამისი...“ 1—300r.

შენიშვნა: სახარების თავებს წინ უძღვის „შესხმა წმიდისა მახარებელისა... სოფრონის მიერ თქმული“.

## 141

### ჯამნი (კათოლიკური). XIX

285 ფ.; 21,5×17,5; ქაღალდგადაკრული მუქაოს ყდა; მხედრული; ყდამოცილებული [XIX ს.]: ხელნაწერი აღმოჩნდა ლახარე გოხელისშვილის წიგნსაცავში.

[ჯამნი] „I. მწუხრსა ზედა. მამაო ჩვენო და გიბაროდენი დუმილად. შემდეგ ხმით სთქვა: ღმერთო, შეწევნასა ჩენსა მოხედენ...“ 2r—261v.

შენიშვნა: 1. ჯამნი თარგმნილი უნდა იყოს ლათინურიდან. ზოგიერთ სათაურსა და ლოცვას მიწერილი აქვს შესატყვისი ტექსტები ლათინურად (35v, 49r-v, 50v, 58r, 62v, და სხ.).

2. ხელნაწერის ტექსტი არ მისდევს 1899 წელს თბილისში გამოცემულ ჯამნს.

3. წინ უძღვის: „კერთხევანი პირველ სახმილეისანი“ (1r—2v); ტრფიალ: „სიფლაეის კურთხევა“ (282r—283r).

## 142

### კრებული. 1826

139 ფ.; 20,5×16,5; ქაღალდი: ტაეცგადაკრული ტეიფრული ხის ყდა; ყდა და ქაღალდი დახიანებულია ჭიისაგან: ყდის გვარიანი შესკრეები; მხედრული, დასაწყისები სინგურით; გადმწერი — ანდრია შიხოს ძე შიხინოეი (10,7 რ). 1826 წ. (107r); ხელნაწერი აღმოჩნდა ლახარე გოხელიშვილის წიგნსაცავში.

[ლოცვანი]. 1. „ჯამის ლოცუა ყოველთა მორწმენეთა მიცვალებულთა. პირუელი სახემიღავი. — ა. მამაო ჩუენო, და სხუაც ჩუმათ...“ 1r—107r.

შენიშვნა: ტექსტი შეიცავს: მწუხრის ჯამის ლოცვა ენების კვირიაკისა დიდი ხუთშაბათის იესოს ტანჯვასთვის (23r—44v). ჯამის ლოცვა ენების კვირიაკისა წმიდასა პარასკეეისა იესოს სატანჯველზედ (45r—63v); მწუხრის ჯამის ლოცვა ენების კვირიაკისა წმიდასა პარასკეეისა სატანჯველზედ (65r—63v); წმუხრის ჯამის ლოცვა ენების კვირიაკისა წმიდასა შაბათსა იესოს ტანჯვასთან (64r—74v); ბჰობის წირვაზე „წმიდაო ღმთის“ მაგიერ სათქმელი (75r—77r); წმიდასა პარასკეეს ჯუარის თაყვანისცემის ლოცვა (77v—81v). მარტაროლოგიის საკითხეი წინა დღეს შობისა იესო ქრისტესსა (82r—84v); ჯუარის გზა, გინა ჯუარ-ახიდულის ქრისტეს მეზუარობის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ქებაჲთით გოლგოთამდემდე საღაჯრებელი ათოთხმეტნი წუსისამებრ ადგილთა მათ წმიდათა იერუსალიმისათა (85r—93r); ბრძ კუართბეგის ლილეა (93v—96r); წყლის კურთხევა (96v—101r); თარგმანი სიტყუჲსა, ესე იგი „მამაო ჩუენოჲსა“ (102r—104v); ლილეა ტერ ამენაკალი ნერსისაგან ნათარგმნი (105r—107r)

2. ტექსტს ერთვის „სიძეგებელი ამა წიგნისა“ (108r).

2. „კეირიაჲ და დღეისასწაულთა, დილის ფსალმუნები. — გიბაროდენ მოწაღლებულო მარიამ...“ 109r—137v.

* **ანდერძი** (ნაკამწერისა): სრულ იქმნა წიგნი ესე იესოს ქრისტეს ჴელოსნის გრიგოლის პატივისათჳს თორელისა ოქ-სა. დღესა ჩყკვ წელსა 1826. ეს წიგნი ეკუთჳნის თავადის ოსეფ თუმანოვის ასულს სალომეს. გასრულდა ფრიად უღირსი ანდრეი შიხოს ძე შიშინოვისათა. ვითხოვ აღმომკითხველთაგან „მამაოს ჩუენოჲთ“ შეწევნასა“ (107r).

## 143

### ძმობის წიგნი (კათოლიკური). 1808

76 ფ.; 33×20,5; ქაღალდი (მოლურჯო ფერის); ტყავგადაკრული ტკეფრული ხის ყდა: მხედრული, დასაწყისები სინჯრით; თავსათაური — 4r: დაუწერელია: 1r—3v, 4v—5r, 32v, 34v—35r, 43r—44v, 48v—64v, 75v—76v: ყდა ჭიისაგან დაზიანებულია; ნაკამწერი — სტეფანე (4r); 1808 წ. (4r); ხელნაწერი აღმოჩნდა ლაზარე გიასალიშვილის წიგნისაცავში.

[ძმობის წიგნი]. 1. „იესო, მარიამ, იოსებ.ისაჴელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა, ამინ. სულიერი ძმობა იესუ, მარიამ და იოსების საკელსა ზედა. — თქუენ ყოველნი ძმანი ხართ. მატთეს თავი, კგ. ჳ. — შეიყუარო უფალი ღმერთი, ჰრქუ იესუ ჩსჯულის მოძღუარსა...“ 6r—31r.

**შენიშვნა:** „ძმობის წიგნი“ შეიცავს შემდეგ თავებს: როგორია მიზეზისათჳს განწესება ძმობა ესე (9r—19r): რა საჭირო არს მათთჳს, რომელთა შესწავლა ჰნებავსთ ძმობასა ამას შინა (10r—11v); რა ვალი აქუსთ ძმებს უფროსსა და კანდელაკსა (11v—14r); ვალი ძმათა და დათა, რომელნი არიან ძმობასა ამას შინა (14r—16r); რად არს საჭირდე (16r—18r); ვითარ ჯერ არს დამსაფლება საჭირდეს ლოცჳსათჳს (18r—19r); რომელთა დღეთა შინა ძმათა თანა-აქეთ აღსარება და ზიარება (19r—20r); ვითარ მართებსთ ძმათა“ მისყოლა, ნახუა, „რაჟამს ძმათაგანი ეიმუნ უძლურ და სნეულ იყოს, და ოდეს მიიცვალოს, რა ვალი მართებსთ გარდასადგ (20r—21v); განსაწმედელში მყოფნი ძმანი რას არიგებენ ცოცხალთა ძმათა და დათა, და ძმათა რა ვალი აქუსთ მათი (21v—23r); რას მადლსა და შენდობასა მიიღებენ ძმანი ძმობისა ამისაგან (23v—27r); ამ ყოველად წმიდის საჯარდის ძმათათჳს წესიდა ჰაბეჭდისაგან წყალობად მღებელთა შენდობათ რიცხ; (27r—31r).

2. „წელსა ჩყკვ იანჳრის ა-ს ყოველად წმიდის საჯარდის ძმობასა შინა იესო, მარიამ და იოსების საფარუწსა ქუშე საქუნოდ მოსახსენებელად სულისა მათისა შემოიტანეს ძმობის სომობაში ქვემო ხსენებულთა გვამთა თეთრი. — ლუკაზა ისარლოვის მეულღე ანნამ შემოიტანა ოცი თუმანი თეთრი, რათა იმისი სულისათჳს ყოველს თუშე ერთის ხმიანის და ერთის ჩუმის წირვით იწირვებოდეს...“ 31v—32r.

**შენიშვნა:** მოსახსენებელნი დაწერილია ძირითად ტექსტისაგან განსხვავებულ ხელით.

3. სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა, ამინ. — ყოველად წმიდის სავარდის ძმობის საფარველსა ქვეშე საუკუნოდ მოსახსენებლად სულისა მათისა შემოტანილი არს სხვადასხვა პირთაგან. — რომელიც აღა მამად ხანის დროს 1795 წ. თფილისის ქალაქის აოხრების ჟამსა ჩენი წმიდა კათოლიკე ეკლესია და მონასტერი დამწვარა, მაშინ სხვათა წერეთა შორის ძველი კონდაკი სიგილებითა (!) დაკარგული, და იმ კონდაკში რაც დაწერილი ყოფილა სამო საკუთრება: მამული, დუქნები და ბაღი. და როდესაც დამშვიდებულა, ბაღი და ყოველი პატრონები თავიანთ ქონებას დაპატრონებიან, მაშინ ძმობაც ეკრებოდეს თავიანთ მამულებს დაპატრონებიან, გაახლებითა და ჴელახლად აშენებითა, სახელდობ პირველად ჯიგრაშენის ახლოს ოთხი დუქანი, რომელიც იავნგულაანთ სახლს აკრავს..." 33r—34r.

შენიშვნა: დაწერილია ძირითადი ტექსტისაგან განსხვავებული ხელით.

4. „დაეწერა ყოველად წმიდის სავარდის ძმობასა შინა იესუ, მარიამ და იოსებ საფარველს ქვეშე. — პატრთ მთავარი ეპისკოპოზი ლუკა-მარია კარმელიტანი, წმიდის აგუსტინეს რიგისა, მიიცუალა..." 36r—43r, 45r—48r, 65r—75r.

შენიშვნა: 1. ტექსტი დაწერილია ძირითადი ხელით (კალიგრაფიული ნუსხური).
2. ტექსტი წარმოადგენს ილაპების წიგნს, რომელიც მეტად საინტერესო ცნობილა ქართველ კათოლიკეთა ისტორიისათვის.
3. ილაპების ტექსტის თავისუფალი ადგილები შემდგომ არის შევსებული სხვადასხვა ხელით.
4. „ძმობის წიგნი" ნასწორებია და შესწორებულია სხვა ხელით.
ანდერძი (გადაწერის): „აღიწერა ძმობის წიგნი ესე ალექსანდრეს თვესა წელსა ჩენ — 1838 სტეფანწმინდა" (4r).
მინაწერები: 6r, 5v.

## 144

### მისალი. 1845

202 ფ.; 29 × 20, ქაღალდი; შავ-კალენკორგადაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული, დასწყობები სისხგრით; მოხატული ფურცლები და ჭრაგნერები ნაბეჭდი წიგნებიდან: 3r, 10r 11r, 12r, 15r, 16r, 22v, 23r, 25v, 26r, 63v, 64r, 99v, 101v, 107r, 114v, 115r, 120, 122v 123r, 202v; დაუწერელი: 1r—2v, 3v, 9v, 10v, 11v, 14v, 15r, 21r—22r, 24r—25r 100r—101r, 112v—114r, 120v—122r; გადაწერი იოანე პაელეს ძე მამულიეი (202v) 1845 წ. (202v); ხელნაწერი აღმორთა ლეხარე გოხალიშვილის წიგნსაცავში.

„წრფელი მისალი თავის რიგით. — პირველი კეირიაკე მოსულისა. სტაციონი წმიდა მარიამ მაჯორონს მიმართ. — (ფსალ. კდ). შენდამი აღიარმაღლე თავი ჩემი, ღმერთო ჩემო, შენ გესავ. არა შევრცხვე და არცა იცინონ ჩემ ზედა მტერთა ჩემთა. ყოველნი, რომელ გითმობენ შენ, არა ჰრცხვენეს..." 12r—202v.

შენიშვნა: 1. მისალი შეიცავს: პირველ კვირიაკე მოსულისა (12r—14r); შობასა შინა უფლისასა (16r—20v); წინადაცვეთისა შინა უფლისასა (23r-v); გამოცხადებასა შინა უფლისასა (26r—63r); დღესასწაული ბზობისა (64r—99v); აღდგომის წირვა (102r—112r); კვირიაკესა პენტეკოსტისასა (115r—120r); დღესასწაული შინა ყოველად წმიდის ჯვრისა ჭრისტესი (123r—137v); სადღესასწაულო ნოემბრის თვიდან

ოქტომბრამდე (137v—185v); სიცალკეო წერილები დიდრონით დღესასწაულთა (188v—202v).

2. მისალს წინ უძღვის: „სიძეებული მისალისა ამის, რომელი დაიწყობის თანჯრიდასგან (4r—9r); ერთიცაა: „მოსახსენებელი მისალისა ამის აღმწერთის: მოწყალებითა ღმისა და მეოხებითა ყოველად კეთილწილი ქალწული მარიამ ღმის მშობელისათა აღიწერა და აღსრულდა მ ი ს ა ლ ი ეს კაპუჩინთ მისიონართა პატრუბის რიგისა მათი დღესასწაულებისამებრ წმიდანთა და დღესასწაულობათა თვისთა მცველობის ნაწერითა, გარდმოღებული იმავე ლათინთ მისალთაგან (რომელი საზეიმოით მოგვიკრებია თვე სალმითო წერილთაგან ჴელთაგან და მისალისაგან სომხურისა) და აღგვისრულებია მთელი წლის საჭიროებისამებრ თუ საკითხავები, თუ საბერებები, და თუ პრეფაციები საჭიროებისაებრ, თუ საეხლო დღეთა და თუ სადღესასწაულოთა და თუ სხვათა საჭირო დღეთა, რომელნი შემთხუეიან წელიწადთა შორის ჩვენებით დიდ დღესასწაულთა კვირიაკეებთა და თვეთა და ყოველთ წმიდათა საკუთართა დღეთა ცოცხალთა და მკუდართა, ვითარცა საჭიროება მოთხოვნოს. ამის გარდა მოგებსენებთ დიდ ყოველთ ამ მისალის მხმარებელთა, რომელ ყოველი თავის რიგით არის დაწყობილი და რიგისად მისდეს შეუშლელად. და დაწყობილი მ ო ს ე ლ ის პირველი კვირიდგან მეორე იმ დრომდისინ, და ნოემბრის თვის 29-იდგან მეორე იმ დრომდისინ. ეს მხოლოდ ამას ეკრთხილებს ყოველთა, რომ ორგზის იხილოთ მრავალს ადგილას რომ გაგასწავლოსთ საკითხავის ანუ საზარების საპოეწელად რა ხამს, და დღესასწაულს კარგად დაჰკვირდეთ და სისწრაფით იპოვით.

ამის გარდა გეუწყებოდესთ, რომ ეს ქართული მისალი (ვითარცა ფრანგეფილი კვეწინით რიგისა) დაწყობილი არის მოსცლის კვირიდგან რიგ-რიგისად და მიდევნებით ყოველი კვირიაკენი და დიდრონნი დღენი მრთელი წლისა, და მერმედ დაიწყობის ნოემბრის თვის 29-იდგან მეორე იმ დრომდინ. ყოველნი დღესასწაულნი, რაიც იდღესასწაულებიან ყოველს თვეში კაფუჩინთ რიგისამებრ, კვალად მერმედ დასასრულსა წლისასა შეუდგებიან. მიცვალებულთა წირვანი და სხვა თუ მაზგირთა, თუ ავათმყოფთა და თუ სხვათა საჭიროთა, რაიც შემთხვევად შეიძლების. ამის გარდა, მერმედ შეუდგების სხვა საცალკეო დღესასწაულნი ყოველთ თვეზედ დაწყობილნი. რომელნი თუ საჭირო იქმნებიან იხმარებიან და ყოველს თავ-თავის ადგილს იპოვით შეუცილებელად, არა-რაას დაჰკირებას მოიტებს მხმარებელთ ამ ქართულის მისალისა, რადგან მრთელი წელიწადი შესრულებული არის ყოველნაირი საჭიროებითა. ბოლოს ეს ოფიციენი სარულის ნაყოფისათვის ვევდრები ამ მისალის მხმარებელთა, რათა მოგვიხსენიონ თქუნს ლოცვაში, ვინც ღირსი მისალისა ამის და თუ ხარკის ვაძლეი, რომელის შეგულიანებით გამიკეთებია ეს ქართული მისალი. და ფიქრი კაცისა უნაკლულო არ იქნება: ამისთვის ყოველთაგან ბოდიშს მოვითხოვ, რომ თუ რამ ნაკლულებობა ასოთა ანუ სიტყვათა ჰპოვოთ, არ დაეიძრახოთ, არამედ განსწოროთ და დაბრალოთ ფიქრსა კაცისასა და არა უნაღულებობასა მწერალისასა, და მოიხმაროთ სასარგებლოდ და გასამზრახველებლად სულთა თქუენთა, ამინ. აღიწერა და აღესრულა ვინმე წერილს მოყვარისაგან სახელად ტ ე რ ა ნ ტ ი ნ წოდებული, ყორნინო მღვდელსა, აბასტუმნელი თ უ მ ა ნ ი ნ ი ს ჯვარისა, ძესა ი ო ა ნ ე ს ი ნ ა საშუალოსა და ბარჯითა პატივდებული ტ ე რ ა ქ ა რ ე ლ ო ს ი ივეე კაპუჩინი რიგისამსახი სადიდებლად ღმისა, მისი დედა ქალწული მარიამისა და ყოველთა წმიდათა. 201r—202v.

3. თავდებულება წერია: „მისსალი კაპუჩინი პატრუბის რიგისამებრ გაკეთებული იმავე ფრანგული მისალისაგან ქართულს ენასა ზედა ვინმე წერეს მსახურისაგან, მოწმადინებით და ხარჯითა ტ ე რ ა ქ ა რ ე ლ ო ს იმავე კაფუჩინთ რიგისამისა, ხოლო ახლად გადმოწერილ იქმნა იმავე მისალიდან ხელითა ტ ე რ ი ო ა ნ ე მ ა ხ ე ლ ე ვ ი ს ა, ხარჯითა ს ტ ე ფ ა ნ ი ზ მ ი რ ო ვ ი ს ა თ ა საყოფოთ თავის დასამშვენებლად და ხსმარებლად ძმა თქუთა და სასარგებლოთ სულთა ყოველთასა. წერილი იქნა ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე წ ი ფ ი ს ა წ ი ლ ი ს ა ჯ ვ ა ნ ზედა წმიდა სვეტსა ღ ო მ ი ს ყ ო ფ ი ს ა მი. აღესრულა წელსა ფუფიაცსა ჩჟე, აღვისტოს 12 ა ხ ა ლ ც ი ხ ე ს ა შინა 1845[a] (3r), იგივე წერია 10r-ზე.

**ანდერძი** (ვადამწერისა): „ხოლო აწ ყოველისამან ღუდჯლმან ტ ე რ ი ო ა ნ ე მ ა ხ ე ლ ე ვ ი ს ა ჯ ვ ლ ე ს ა მ ე ს ნ ე ს გარდმოსწერე მისიონი ეს ა ნ ტ ო ნ ი ს ი ტ ე ფ ა ნ ი ზ მ ი რ ო ვ ი ს ა თ ი ს და თვისთ ძეთათვის სასმარებლად და მისაგებლად სულთა. 1845.8,12. დასრულდა[a] (202v).

## 145

### ლოცვანი. 1851

131 ფ.; 13,5×10; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტყიფარული ყდა; ქაღალდი; მზედრული, დასაწყისები სინგურით; თავ-ბოლოწასული; 63v-ზე დაკრულია ვრავიურა ნაბეჭდი წიგნიდან მარიამ მეგვიპტელის გამოსახულებით (ლათინური წარწერით); გადაწურა — ბუკრანი საბაზელი ოფაიმ (119r); 1851 წ. (119r); ამთავრებენილია: 1 ფ.; დაბინდებულია: ფ. ფ. 2, 126—131; ხელნაწერის მრავალი ფურცელი დალეწვებულია.

[ლ ო ც ვ ა ნ ი]. «ფიქრის ლოცვა» „... ისავან შენდობა ამიღია, თუ არა და ამისთვის არ ვიცი, თუ ჩემ სულს ანგელოზები წაიყვანებენ სასუფეველში...“ 1r—131v.

წ ყ დ ე ბ ა: „... გეყვდრები შენ, უფალო... შეუნდო მონათა შენთა... დაბდომილნი, რათგან ჩვ... საქციელით არ მოგეწო... არამედ მაგრამ გაეცხო...“

**შენიშვნა**: ლოცვანი შეიცავს: მესამე ფიქრი სიკუდილზედ (1v); სამშაბათის ფიქრის ლოცვა განკითხვის დღეზედ (3r—7r); ოთხშაბათის ფიქრის ლოცვა სასურველის დიდებაზედ (7r—11r); ხუთშაბათის ფიქრის ლოცვა ჯვოკუმენთის სატანჯველზედ (11r—16v); პარასკევის ფიქრის ლოცვა იესო ქრისტეს სატანჯველზედ (16v—25r); კვირის ფიქრის ლოცვა ღმერთის წყალობაზედ შენდეგ და შენი უმადურობაზედ ღმრთისაგან (25r—29v); ლითანია ყოველად წმიდისა მიმართ (30r—32v); დილის ლოცვა (33r—38v); წმიდა წირვის მოსმენის ლოცვანი (39r—62v); საკითხავი ცოდვების ჩხრეკასა და მოგონებასა ზედა (64r—81v); წმიდა ზიარების ჭმინ ეს ლოცვა თქვი (82r—94v); ლოცვა თაეთავიანთ სულითაეის ქრისტეს მორწმუნეთა, რომელი დარიგებულ არს უფელის ნეროსესისაგან სიმეცნოს კათალიკოზისა (96r—104v); ლითანია ყოველთა წმიდათა მამათა მთავართა (104v—111v); ყოველად წმიდის დიდება და ქება (111v—131r).

**ანდერძი** (გადამწერისა): 1. „ეს წიგნი მე კ ჯ ო რ ჭ ი ს ა ბ ა შ ვ ი ლ მ ა ო ვ ა კ ი მ ა შ დავწერე, ვინც რომ წაიკითხოთ, ასო მეტ-ნაკლები ნახოთ, ნუ მწყრებით და [ა] მამო ჩვენო, [ა] გიბაროდენი ჩემთვინ თქვით, რომ ღმერთმან კაი შნო მისცეს და სასურველი. ქრისტეს აქეთ ჩ ი ნ ა, ივანობის თვის დამდგეს“ (119r).

2. „ვინც ეს წიგნი იკითხოს, ამის დამწერისათეს ერთი „მამაო ჩვენო“ და „გიბაროდენი ბრძანოს“ (32r).

## 146

### ლოცვანი. XIX

396 გვ.; 11×7; ქაღალდი; ხავერდგადაკრული მეყაოს ყდა; მზედრული; ხელნაწერში ჩადებულია ორი გრავიურა ნაბეჭდი წიგნიდან; [XIX ს.]; ხელნაწერი აღმოჩნდა ლანჩვი გოხალინეთის წიგნსაცავში.

[ლ ო ც ვ ა ნ ი] „ლოცვა დილისა. სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა, ამინ. უფალო, აღახუნ პირი ჩემი, რათა ეუგალობდე წმიდისა სახელსა შენსა. განსწმიდე გული ჩემი ყოველისა უქმისა გულარძნილისა და უგუნისა ფიქრისაგან...“ გვ. 1—392.

**შენიშვნა**: ლოცვანს ერთვის საძიებელი: ლოცვა დილისა; ლითანია ყოველთა წმიდათა; სიხარულის სავარდი; შეწყნარების სავარდი; დიდების სავარდი; ლითანია ყოველად წმიდისა; ლოცვა წმიდა ნ ურ ს ე ს ი ს ა; ესპასმური მიწყალე; დამზადება

აღსარებისათჳს; ლოცუა სინანულისა; ლოცუა საიდუმლოს მიღებისა; ლოცუა წმიდა ზიარების შემდგომ სათქმელი; ლოცუა უწინარეს აღსარებისა; ლოცუა შემდგომ აღსარებისა; დამზადება ზიარებისა; ლოცუა წესიდა ზიარების შემდგომ სათქმელი, მრწმენელობა წმიდა წირვისა; გალობა ღუთის მშობლისა; დიდმარხვის შუადღის ლოცუა; შობის ცხრა დღის ლოცუა; ლითანია იესოსი.

## 147

### ლოცვანი. XIX

47 გვ.+50 ფ.: 13×9; ქაღალდი: კალენკორჯადკარული ტიპიერული ყდა; ყდაზე ყურის ჯამოსახულება; მხედრული; XIX ს.; ხელნაწერი აღმოჩნდა ლაზარე გოჩალიშვილის წიგნსაცავში.

[ლ ო ც ვ ა ნ ი]. „თვის თავის ლოცუა.—ლიტანია ყოველად წმიდისა, კირიე ელეისონ. კირიე, ელეისონ. ქრისტე, ისმინე ჩუენი. ქრისტე, შეისმინე ჩუენი...“ 1r—50r.

შენიშვნა: 1. ლოცვების ხელნაწერი ტექსტი აკინძულია ნაბეჭდ წიგნთან ერთად. წიგნი ლათინურია: Preces ante et post missam (1—47 გვ.);
2. ლოცვანი ქართულადაა;
3. ხელნაწერში ჩართულია ლათინური ლოცვები (30r—34v, 40r—41v, 45r—48v).

## 148

### ქადაგებები. 1864

I—VIII+95 ფ.: 21×17; ქაღალდი: ქაღალდგადაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული: დაუწერელია II—VIII, 42r—55v, 77r-v; დაწერილი — სოლომონ მაზნელოვი (64r); დაწერის თარიღი—უდგ (80r); 1864 წ. (80r); ხელნაწერი აღმოჩნდა ლაზარე გოჩალიშვილის წიგნსაცავში.

[ქ ა დ ა გ ე ბ ე ბ ი]. 1. „აღსარების საიდუმლოსა ზედა. თუ მის დღეში არ მოეინდომე ძალიანი ლაპარაკი თქუენთან, ქრისტიანო ძმანო, ახლა დიაღ მინდა...“ 26r—29r.

შენიშვნა: ზემო ამონაწერში ციფრებით: „დაეწყო ღ[ა]თის ძალითა წ. 1864-სა, იანვრის 19-სა“ (26r).

2. „აღსარებას ზედა.—უწინდელს სწაულებით გაჩუენ თქუენ უფალი ქრისტას სახიერება...“ 29r—32v.

3. „მეორედ სინანულსა ზედა.—ქრისტიანთა შორის არა მცირედნი, არამედ მრავალნი იპოვებიან, რომელნი წარაგებენ საცთო ეშმსა ქმნად ფრთხილისა ჩხრეკისა...“ 33r—38r.

შენიშვნა: სათაურის შემდეგ მოტანილია ციტატა სახარებიდან სომხურ ენაზე.

4. „მეოთხე ნაწილი აღსარებასა ზედა.—უკეთუ ერთი ვინმე თქუენგანი იყოს სატყუეისა შინა, ანუ ღუმესა შინა შეკრული და შებორკილი, მშიერი და მწყურავალე იყოს, სასიკეთილო დაშლადებული და უკეთუ ვინმე მოვიდეს და უთხრას...“ 38v—39v.

5. „აღსარების პირობასა ზედა.—მე კარგათ ვიც, ქრისტიანებო, რომ გაშტ[ე]რდებით და ვერ შეიტყობთ როგორ ამდენს სწაულებას...“ 40r—44r.

6. „საკანონოსა გარდახდასა ზედა. — ეგრე, ქრისტიანებო, რომ განდობის ბოლონდელს სწავლაზედ მოვედით...“ 44v—47v.

შენიშვნა: სათაურის გასწვრივ მიწერილია თარიღი: „1854. 26. I-სა“ (44v).

7. „თავი პირველი. წყრთნისა აღსარებასა ზედა. — ვითარ შემოქმედმან ჩვენმან გა[ა]ჩინა კვალად ბალახნი და ნერგნი და მადანნი სახმარად კაცთა...“ 48r—49r.

8. „თავი მესამე. პირობის დადების ზედა. — ბოლო თქმა წინა წყრთნისა იხმარება არა მესამე წილსა შინა, ვითარ პირველ დიდი და ახლო მყოფ ცოდის მიზეზებს განშორებასა ზედა...“ 51r-v.

9. „ქადაგება წმიდა სტეფანე პირველმოწამისა დკდბს (!) 26. შესხმა: და ქვასა დაჰკრებდეს სტეფანეს, ხოლო იგი იღოცევდა და იტყოდა: უფალო იესო. შეიენდრე სული ჩემი. მოციქულთა. 7.59. — გუშინ ჩვენსა დედამ კათოლიკე ეკლესიამ დაგვიპატიჟა ჩვენ ბეთლჰემს...“ 56r—63r.

10. „ქადაგება გასაწმენდელის სულთა. შემიწყალეთ მე, შემიწყალეთ მე, ჰე, მეგობარნო ჩემნო...“ 64r—78r.

შენიშვნა: 1. ქადაგებაში შეტანილია ჩართული სომხური ტექსტები.
2. სათაურის გასწვრივ მიწერილია: „1860. 27.2. დაიწერა სოლომონ მ ა ნ ვ ე ლ ო ვ ი ს ა გ ა ნ“.

11. „ქადაგება. ჯვრის ამაღლებასა ზედა. — აჰა, ხმითა გალობისა და ქებისა დიდებულისა ჯვარისა დიდის სიხარულით მოვსულვართ დღეკანდელ დღეს...“ 81r—92v.

შენიშვნა: 1. ქადაგებაში ჩართულია სომხური ტექსტები.
2. ხელნაწერი 1—24 ფ. ფ. ფაქტია ქადაგებებს სომხურ ენაზე.
მინაწერი: 1. „ქადაგების წიგნი დაწერებულია 1864, მაისის 10 დღეს, სოფელსა უ ბ ე ს. ტ. ს. ჯ.“ (80r).
2. „ესე წიგნი ეკუთვნის მღუდელ ტერ ს ტ ე ფ ა ნ გ ო ბ ა ლ ო ვ ს ა. 1881 წელს“(1r).

## 149

### იოვანე-თომა მინადოი. ისტორია ომისა ოსმალთა და სპარსთ შორის. XX

197 ფ.; 22×17,5; ქაღალდი; უცდო; 7 რეგული; მხედრული; ლაზარე გოხალიშვილის ასტყოფად; [XX ს.]; ხელნაწერები №№ 139—149 აღმოჩნდა მატრი ლაზარე გოხალიშვილის წიგნსაცავში და მისი გარდაცვალების შემდეგ გადმოტანილ იქნა საქართველოს მუზეუმის პალეოგრაფიულ განყოფილებაში.

„წიგნი I-ი ომისა ოსმალთა და სპარს შორის, მათს უწმიდესობას უ. ჩ. სიქსტო მეხუთეს ყოველად კეთილს და ყოველად დიდს მღვდელთ-მთავარს. — მე ვჰსწერ იმ ომის ამბებს, რომელიც მოხდა ორ ყოველად შეძლებულ მეომარე თავადს შორის...“ 9r—197v.

შენიშვნა: 1. ისტორიას წინ უძღვის „ჶ. მინადოის მიმართვა სიქსტე მეხუთესადმი: უუნებტარის და უუწმიდესს ჩვენს უფალსა სიქსტე მეხუთეს ყოველად კეთილს და ყოველად დიდს მღუდელთ - მთავარს“ (2r—4v); ბ. „წამკითხველებს“ (5r—6v); გ. „ჶ მოთავსებულია ეს მოკლე ახსნა ტექსტ სიტყვებისა, სანამ სხვა გამოცემებში, რაც მოხდება ამ ისტორიისა, დართულ იქნეს ტექსტ სიტყვების სია და ახლი განმარტე-

ბა ძველებთან ერთად, როგორც ამათი, ისე ჭალაქებისა, მდინარებისა, ტბებისა, მინდვრებისა, და სხ.“ (7r—8v).

2. ხელნაწერის თავფურცელზე წერია: „ისტორია ომისა ოსმალოთა და სპარსთ შორის ოთხ წიგნად, აღწერილი იოვ. თომა მინადოის მიერ, დაწყებული 1576 წლიდან, რომელშიც პირველად აღიძრა და ვასტანს 1585 წლ. შეასრულებით. ტფრინწში იოვ. პაპტისტა ბეველაქვას სტამბაში 1588 წ.“ (1r). (ჩანს ხელნაწერი თარგმნილი ყოფილა იტალიური ენიდან ტფრინწში 1588 წელს დაბეჭდილი გამოცემიდან).

3. მინადოის ისტორია თარგმნილი უნდა იყოს ლაზარე გოსალიშვილის მიერ. ეს ხელნაწერი, ისევე როგორც წინა ათი, აღმოჩნდა მის წიგნსაცავში.

## 150

### წერილები იერიის მონასტრის წინამძღვარ ბენედიქტესთან. 1883—94

30 ფ.; 22×14,5; ქაღალდი (სპვადასწვა ზომის), აუკინძავი. ფურცლები ძაფით არის შეკერილი რვეულად; მეფდრული; დაზიანებულია ფ. ფ.: 1.5; ზოგიერთი წერილი ნაკლულია; 1883—1894 წლები;[ა]შემოსწირა გიორგი წულაიამ.

1. „წინამძღვარს ათონის ახალ-იერიის იოანე ღვთისმეტყველის სავანის მონასტრისას. — გაძლეს თქვენ ცნობას ჯეროვანის თქვენის მხრით განკარგულებისათვის, რომელ წარმოდგენილი თქვენ მიერ 5 წარსულის სექტემბრიდგან მცირე სქემონაზონი დოსითე ჩემ მიერ აღკვეცილ არს იეროდიაკვნად 25 განვლილს სეკტემბერს, ხოლო მღედელ-მონაზნად 2 ამა ოკტომბერს, რომელსაც ეკუთვნის ზემოხსენებულს მონასტერშიდ. — გაბრიელ ეპისკოპოსი იმერეთისა. 3 ოკტომბერს 1894 წელსა“. 1r.

შენიშვნა: წერილი მიწერილია ათონის იერიის იოანე ღვთისმეტყველის მონასტრის წინამძღვარ ბენედიქტესთან.

2. [თავნაკლული წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. „...უსამართლობები ბერძენთა ვერ იდღესასწაულებს. ეს კი არის, რომ ნამეტან ბეური ითხოვე მათგან და მით შეაშინე და გააძწარე. ხომიერად რო გეთხოვა, იქნებ უფრო მმეიდობით გათავდებოდა საქმე. ფულების პაკეთები და წიგნები მე დავიტოვე და ჩემგან მიიღებ. — ეპისკ. გაბრიელ. 1 ივლისი, 1885 წელი“. 2r.

3. „ღირსო მამაო ვენედიქტე! თანახმად თხოვნისა შენისა გიგზავნი რაც აქამდე მოვიდა ფული შენ სახელზედ. სულ ას ხუთი მანეთი (105 მანეთი), გარდა ფოსტისა, რაც ერგება. ძლიერ კარგათ მიდის შენი მეცადინეობა, მაგრამ არ გადაიკმარო. ხომიზე ნუ გადახვალ. კუთხეება უფლისა იყოს შენ ზედა. გაბრიელ ეპ. იმერეთისა.“ (17 აგვისტო, 1883-ს). 3r-v.

4. „ღირსო მამაო ბენედიქტე, თანახმად თქვენი წიგნისა იენ. 22-დგან გიგზავნი, რაც ფული შენ სახელზე მიმიღია. აქედგან ასი მანეთი კუდაშში ერთმა ღვდელმა მომცა. კნეინა[მ] 276 მან. ორას სამოცდა თექმეტი — საკუთრად ჩემ ძმის ბესარიონის განკარგულებაში თუმცა უთხარ, რომ ჩემი ძმა მწირველი არ არის მეთქი, მაგრამ მაინც იმის განკარგულებაში იყოსო. გიგზავნით ამასაც მისთვის, რომ საჭირო ყოფილა შენთჳს ამჟამად. და მერმე უთოთ (!) გადაეცი ჩემ ძმას მოახსენებლად და საწირველად კნეინა პაოსევეა მიქელაძის ასულ[ი]სა. ცუდ დროს მოვიხიო შენ წასლვა პეტერბურს, ზაფხულში იქ რას მოახერხებს კაცი. მადლობა ღმერთს, რომ

ბერძნის ძალადობისაგან და მზაკვარებისაგან გიხსნა. მრავალი დაბრკოლება და ბრძოლა შეგხვა, მაგრამ ღმერთი შეგეწევა და დედა ხვთისა...“ 5r-v.

შენიშვნა: 1. წერილი დაწერილია გაბრიელ ეპისკოპოსის (ქიქოძის) მიერ.
2. წერილი ბოლონაკლულია.

5. [გრიგოლ არქიმანდრიტის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. „სულით საყვარელო, სანუგეშო მეგობარო და ქრისტეს მიერ ძმაო ვენედიქტე! სრულიადის პატივისცემით გიძღვნით საყვარელს და ხსოვნას. მადლი უფლისა ჩვენსა იყოს თქვენთანა...“ 6r—11v.

შენიშვნა: წერილი დაწერილია 22 ივნისს (6r), დაწერის წელი არ არის აღნიშნული.

6. [გრიგოლ არქიმანტრიტის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. „ქრისტეს მიერ ძმაო და სანუგეშო მეგობარო მ. ვენედიქტე! შეიძლება მემდუროდით, რომ ჩქარა ვერ შევასრულე შენი მოთხოვილი ქაღალდის გამოგზავნა...“ 12r—15r.

შენიშვნა: 1. წერილი დაწერილიაჯვთბილისში 1885 წლის 26 ივლისს (15r).
2. გრიგოლ არქიმანდრიტის წერილები ეხება ათონის ივერიის მონასტრის ქართველ ბერებისათვის მამულებისა და უფლებების დაბრუნების საქმეს.

7. [გრიგოლ არქიმანდრიტის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. — „ძმაო ვენედიქტე! ამ ბაროს დაჩქარებით გწერ, მგონია აღვასრულე ყოველი მოთხოვნილება დაჯექედან თითოეულს გაეგზავნა მინდობილება თანახმად ქუთაისის ღუბერნიის კრებისა...“ (20-ს ივლისს 1885-ს წელსა ბორჟომით). 16r—17r.

8. [გრიგოლ ეპისკოპოსის წერილი ვენედიქტე წინამძღვართან]. — „მაღაო ვენედიქტე! გთხოვთ სიმონ.არხიმანდრიტი გარდმოგცეთ ჩემს სიტყვას სახლის დაჭირავებაზე და ყური დაუგდოთ. მასაც ეპირვება. მარად თქვენი კეთილის მდომი ეპისკოპოსი გრიგოლი. 14-მაისს 1890 წელი. ფოთი“. 18r.

9. [გრიგოლ არქიმანდრიტის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. — „მამაო ვენედიქტე! შენის საამორის ბარათით დიდათ მანუგე (!) და ეს ნუგეშინის ცემა მაძლევს მე. გულითადი მადლობა გიძღვნა...“ 19r—20r.

შენიშვნა: წერილი დაწერილია 1884 წლის 22 ივნისს (20r).

10. [გრიგოლ არქიმანდრიტის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. — „მამაო და ძმაო ვენედიქტე! ვითმინე 26-ი დღე, რომლისა განმავლობაში განველო დღესასწაულებმა ქრისტეს შობამ და ახალმა წელმა...“ 1885 წლის 11 იანვარი. 21r—22v.

11. [გრიგოლ არქიმანდრიტის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. „სულით საყვარელო მეგობარო და ძმაო მამაო ვენედიქტე! ვაჲ თუ კიდევ მოსტყუვდით, რომ შენი მოწერილი ბარათის ჰაზრი აქამდი რომ არ სრულდება...“ 23r—24v.

12. [გრიგოლ არქიმანდრიტის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. — „სულით საყვარელო ძმაო და მამაო სხვიმონახო ვენედიქტე! ამბორს გიყოფ ქრისტეს მიერ და შენს დღეთა სიგრძეს უფალსა ვსთხოვ სასარგებ-

ლოდ მამულისა და სანეტაროდ წმიდა იოანე ღვთისმეტყველისა მონასტრისა...“ 25r—28r.

შენიშვნა: 1. წერილი დაწერილია თბილისში 1884 წლის 11 ივლისს (28r).
2. წერილში მოხსენებულია მ. სპბინინი.

13. [გრიგოლ ეპისკოპოსის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. „... ფულს. კანტორას უწმინდესის სინოდში რაპორტით გაუგზავნია ესრეთი შეამდგომლობა 15-ს სექდენბერს 1892 წელსა...“ 26r—30r (წერილი თავნაკლულია).

## 151-ა

### წერილები იერიის მონასტრის წინამძღვარ ბენედიქტესთან. 1872—1900

23 ფ.; 21,5×13,5; ქაღალდი; ფცდო; მხედრული; წერილების კრებული რუსულ და ქართულ ენებზე; დაუწერელია: 8r-v, 10v, 12v, 13v, 16v, 17v, 18v, 20v, 22v; დახვნებულია: 3, 7, 8, 17, 18, 21; 1872—1900 წ. შემოსწირა გიორგი წულაიამ.

1. [მოძღვარი იერონიმის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. „Преподобный отец Венедикт. Мир тебе и спасение Божие. Извещаю тебя, что получил твое письмо, посланное из Кутаиси от 30-го ноября. Церковь ваша покрыта, но купола на ней сделать монастырь не дал позволения...“ 1r—2v.

შენიშვნა: წერილს გააჩნია თარიღი: з. „От 29-го Генваря, 1872-го года. Афон Русский монастырь св. П[антелеимона]“ (2v).

2. [მოძღვარი იერონიმის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. „Ваше преподобие честнейший отец Венедикт! мир и спасение Вам. Извещаю Вас, что посланныя Вами деньги на имя Александра Яковлевича Новикова“,... 3r-v.

3. [მოძღვარ იერონიმის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]. «Ваше преподобие честнейший отец Венедикт. Христос посреде нас! Письмо Ваше я получил и писанное в нем видел...“ 4r—5v.

4. [ხელწერილი]. „Дано из русского на Афоне монастыря св. Пантелеимона для келии св. Иоанна Богослова, принадлежашей монаху отцу Венедикту Грузину, разными вещами — хлебом и деньгами всего на пятнадцать тысяч левов (15000). По 29-е сентября 1878-го года. Духовник Иероним“. 6r.

5. [ხელწერილი]. „Дано у[нтвердело] ваше преосвященство, что мною получено при письме схимонаха Отца Венидикта Баркалая, старца келии св. Иоанна Богослова, что на Афоне денег тысячу сто рублей, из которых сто руб-

дей, как он упоминает в своем письме, должны быть переданы лично Вашему брату...» 9г-v.

შენიშვნა: წერილს ხელს აწერს იერომონახი იერონიმი. წერილი დათარიღებულია 1779 წლის 19 თებერვლით.

7. ალექსანდრე ნოეკოვის ხელწერილი ბენედიქტეს წინამძღვრისაგან 800 მან. მიღებაზე. 10г.

8. ხელწერილი იერომონახ იერონიმისა ბენედიქტე წინამძღვრისაგან 1000 მან. მიღებაზე. 12г.

9. «Преподобный отец Венедикт, мир и спасение Вам! С пароходом получил от Господина консула из Солуня письмо, который пишет мне, между прочим просить Вас, приехать к нему в Солунь для личных нужных переговоров с Вами, остаюсь с любовию... Макарий. Июля 14,82". 13г.

10. [ხელწერილი]. «18[89]-სა, წელს, აგვისტოს 25-სა მე ქვემორე ამისა ხელის მომწერმა მივიღე ასი მანეთი მღვდელი ბენედიქთესაგან ათონის მონასტ[რის] საჴირო საქმის გამო, [რა]ზედაც ხელ ვაწერ თ'დი აკაკი...» 17г.

11. [ნ. ნიკოლაძის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან]«—მომიტევეთ მაღალ ღირსო მამაო ბენედიქტე, რომ გუშინ ვერ მოგიღეთ, მაგრამ მეტის მეტათ საჭჭარო საქმე მჭონდა და ამასთანავე, როგორც თქვენც თათონაც ნახეთ, ჯალაბს ვისჯმრებდი აგარაკენ. და არეულ-დარეული ვიყავით...» 18г.

12. [დ. ჩუბინოვის წერილი ბენედიქტე წინამძღვართან].— თქვენა მკითხაეთ აქაურს ამბავს და საქმის წარმართებასა. სინდმა, როგორც მიტროპოლიტმან იოანემ გეითხრა, ისე გადასწყვიტა ჩვენი ათონის მონასტრის საქმე. წერებს გამოგვეცხადა, რომ ეს გარეშე საქმე არისო, ამისი გადაწყვეტა ჩვენ ხელთ არ არისო და ამისთვის გარდავეცით ღმრთო საქმეთ სამინისტროსაო...» 19г-v.

შენიშვნა: წერილი დაწერილია «მარიამობის თვის 24 დღეს, 1886 წელს» (19г)

13. [ნ. ნიკოლაძის წერილი წინამძღვარ ბენედიქტესთან]. «მაღალ-ღირსო მამაო ბენედიქტე! მომირთმევია თქვენი არზა. თუ თქვენ გსურთ მიართვათ, შეიძლება ასე წარადგინოთ, როგორც დაგიწერინებიათ...» 20v.

შენიშვნა: წერილზე ზემო კიდეზე ნ. ნიკოლაძის მისამართი: «ერმი ადრესი: Старый Петергоф. у Запасного Пруда, дача 15, 14 ივნისი 1885».

14. [ნ. ნიკოლაძის წერილი წინამძღვარ ბენედიქტესთან]. «მაღალ ღირსო მამაო ბენედიქტე! ვომიგებენ (!) სულგრძელათ, რომ აქამდი პასუხი ვერ გაახლე თქვენს ბარათზე...» 21v-r:

15. «კვიტანცია. 1889 წელსა, მარტის 10 დღესა მე ქვემორე მისი ხელის მომწერი სოხუმის მცხოვრები ახზაური კოსტანტინე მაშავარიანი ვაძლევ ამ კვიტანციას მღვდელ-მონაზონს მამა ვენედიქტეს მას შინა, რომელ საქმის წარმოებისათვის წესაღებ მისის აღდგენის წმიდა იოანე ღვთისმეტყველის სავანისა ძველ ათონზედ და სხვათა მისთა საქმეთა, რომელნიც ეხებიან ქართველთა მონასტრის დაფუძნებისათვის დასაღეთ კავკაზიაში მივიღე თაედაპირველად მისგან ვენედიქტესგან ორმოცდა ათი მანეთი...» 22г.

16. „მაღალ ღირსო იღუმენო ბენედიქტე.— ზოგიერთი საჭირო საქმეები აღიძრა თქვენ შესახებ და გთხოვთ ინებოთ ქალაქში ჩამოსვლა ამ კვირაში. თქვენთვის მარად მლოცველი ეპისკოპოზი გორისა ლეონიდე. 1900 წ. ივნისის 6-სა". 23ვ.

## 151-ბ

### სამგლოვიარო განცხადება ბენედიქტე წინამძღვრის გარდაცვალების გამო. 1911

1 ფ. 17,5×21; ქაღალდი; ხელნაბეჭდი; ფურცლის მარცხენა კიდეზე დაკრულია ბენედიქტე წინამძღვრის სურათი; 1911 წ.

„Кончина настоятеля Ново-Иверского Афонского Иоанна Богослова обители грузинского братства Игумена Венедикта в монашестве 1865 году.

В мире дворянин Вахтанг Хахуев Баркалая, сел. Бетлеми (сенакского уезда).

Тело умершаго Игумена Венедикта похоронено 29 декабря Успенско-Хобском монастыре Гурийско-Мингрелской в (!) епархии.

Родился 1834 г. Скончался 23 декабря 1911 г. в пятницу, 10 час. вечера. Богу душу отдал в руках своего воспитанника питомика духовнаго чада Иеродиакона Георгия (Цулая). Скорбящий Георгий".

## 151-გ

### Грамота Иерусалимского патриарха Досифея. XIX

1 ფ.; ნაბეჭდი ტექსტი; 33×22; ქაღალდი; თარგმნილია ბერძნული ენიდან რუსულად პორფირი უსპენსკის მიერ; [XIX ს].

„Грамота Иерусалимского патриарха Досифея. (Извлечение из деловаго кодекса, хранящагося в библиотеке Святогробского подворья в Константинополе и переведенное с ново-греческого языка на русский язык архимандритом Порфирием Успенским). — Мерность наша объявляет настоящею патриаршею грамотою, что так как пречестный монастырь честного животворящего креста, находящийся в Иерусалиме, издревле данный Богом христолюбивым Иверийцам от обстоятельств времени впал в столь тяжкий долг, что отцы Иверские покинули его..." 1г-v.

შენიშვნა: 1. დოსითეოს პატრიარქის წიგნი დაწერილია 1706 წელს (1v).
2. 1v-ზე ფანქრით მიწერილია: От игумена Венедикта Баркалая 1911 г. с. 10. Игумену Георгию (Цулая)".

## 152

### ეგნატე ნინოშვილის წერილი. 1888

2 ფ.; 20,5×13; ქაღალდი; ავტოგრაფი; 1888 წ. (1r).

„ალექსანდრე! თქვენი წერილი, ათასგვარი რეცეპტებით, „ответ" ებით, les mots picants (თქვენი ტერმინია) და კიდევ ათასი სხვა რამეებით გავსე-

ბული, მივიღე. მწერთ, რომ სამსონ კანდელაკის ამბავი და ადრესი მამცნეო. დიდის კმაყოფილებით, მე რაც ვიცი, მოგწერთ...“ 1r—2v.

შენიშვნა: 1. წერილი დაწერილია $18\frac{X}{11}$ 88 წ. ჩოხნათში (1r).

2. ხელს აწერს ეგნატე ინგოროყვა.

## 153

### ვაჟა-ფშაველას წერილი. 1915

2 ფ.; 22×14; ქაღალდი; ავტოგრაფი; 1915 წ. (1r).

„ძმაო შიშო, შენი წერილი გვიან მივიღე და ამის გამო პასუხსაც გვიან გაძლევ. მოკითხვისათვის დიდადა გმადლობ პირადად შენ და აგრეთვე გთხოვ ჩემი უგულითადესი მადლობა მოკითხვისათვის გადასცე ბატონიშვილს ელისაბედს...“ 1r—2v.

შენიშვნა: წერილი დათარიღებულია: $19\frac{III}{15}$ 15 წ.

## 154-ა

### ქართველ მოღვაწეთა წერილები. 1887—1914

27 ფ.; სხვადასხვა ზომის ქაღალდები; ცალ-ცალკე ფურცლები; წერილები ჩადებულია 5 კონვერტში; 1887—1914 წლები.

1. აღ. ყაზბეგის სამი წერილი სოფრომ მგალობლიშვილთან. 1r—4v.

შენიშვნა: 1. წერილები უთარიღოა.

2. სამივე წერილი ჩადებულია კონვერტში, რომელზედაც სოფრომ მგალობლიშვილის ხელით წარწერილია: „ალექსანდრე (სანდრო) ყაზბეგის წერილები. სოფრომ მგალობლიშვილისაგან. იხილე „თეატრი და ცხოვრება“ 1914 წლ. №3“.

2. იოსებ დავითაშვილის წერილი სოფრომ მგალობლიშვილთან. 1884 წ. ნოემბრის 28. 5r.

3. ალექსანდრე თოძის წერილი სოფრომ მგალობლიშვილთან. 1887 წ. 16 მარტი. 6r-v.

შენიშვნა: 1. წერილს ბეჭს აწერს ალექსანდრე თოძე (სანდრუა ბიჭი) (6v).

2. ი. დავითაშვილისა და ალექსანდრე თოძის წერილები ჩადებულია კონვერტში, რომელზედაც სოფრომ მგალობლიშვილის ხელით წარწერილია: „იოსებ დავითაშვილის წერილი, აქვეა წერილი ა. თოძისა მოხსნის შესახებ. ს. მგალობლიშვილისაგან. იხილე „თეატრი და ცხოვრება“ № 4, 1914 წ.“

4. გ. წერეთლის სამი წერილი სოფრომ მგალობლიშვილთან. წერილები დაწერილია 1894 წელს. 8r—12v.

შენიშვნა: წერილები დაწერილია ჟურნალ „ივერის“ ნაბეჭდ ბლანკებზე.

5. პეტრე უმიკაშვილის 2 წერილი სოფრომ მგალობლიშვილთან. 14r—16r.

**შენიშვნა:** ორივე წერილი ჩადებულია კონვერტში, რომელზედაც სოფრომ მგალობლიშვილის ხელით წარწერილია: „ბეტრე უმიკაშვილის წერილები. იხილეთ „თეატრი და ცხოვრება“ № 29 და 32, 1914 წ. სოფრომ მგალობლიშვილისაგან“.

6. მარიამ დემეტრაძის შვიდი წერილი სოფრომ მგალობლიშვილთან. 18r—25r.

**შენიშვნა:** მესამე წერილი დაწერილია 1905 წლის 14 მარტს (21r); მეოთხე წერილი დაწერილია 1901 წლის 13 მაისს (23r).

7. კოტე ხერხეულიძის წერილი სოფრომ მგალობლიშვილთან, 1894 წ. 11 აპრილი, გორი.

**შენიშვნა:** მარიამ დემეტრაძის და კოტე ხერხეულიძის წერილები ჩადებულია კონვერტში, რომელზედაც სოფრომ მგალობლიშვილის ხელით წარწერილია: „მარიამ ივანეს ასულის დემეტრაძის წერილები (ივანიშვილის ქალიშვილისა). იხილეთ „თეატრი და ცხოვრება“ № 2—1916 წლისა. სოფრომ მგალობლიშვილისაგან“.

## 154-ბ

## ქართველ მოღვაწეთა წერილები. 1887

13 ფ.; 21×18; ქაღალდი: ცალ-ცალკე ფურცლები; 1887 წ.; წერილები ჩადებულია ერთ კონვერტში.

1. ილია ჭავჭავაძის წერილი სოფრომ მგალობლიშვილთან. 1r—3r.

**შენიშვნა:** 1. წერილი ავტოგრაფია (იხ. ილია ჭავჭავაძის ავტოგრაფები (აღწერილობა) შეადგინა ზ. გოხალიშვილმა. 1951 წ. გვ. 153).

2. წერილი დაწერილია ყაზეთ „ივერიის“ რედაქციის ბლანკზე 1877 წლის 9 ივლისს.

2. ანტონ ფურცელაძის წერილი სოფრომ მგალობლიშვილთან. 4r—5r.

3. სოფრომ მგალობლიშვილის წერილი „ივერიის“ რედაქციის მიმართ. 6r—7v.

**შენიშვნა:** წერილს ხელს აწერს ს. მგალობლიშვილი (ს. გუმცაძე). წერილი დაწერილია 1887 წ. 4 ივლისს, გორში.

4. სოფრომ მგალობლიშვილის წერილი გიგო ყიფშიძისადმი. 1887 წლის 4 ივლისი, გორი. 8r—9v.

5. სოფრომ მგალობლიშვილის წერილი „ივერიის“ რედაქციის მიმართ. 1887 წლის 4 ივლისი, გორი. 10r—11v.

6. მარიამ კერესელიძის წერილი სოფრომ მგალობლიშვილთან. 12r—13v.

**შენიშვნა:** ექვსივე წერილი ჩადებულია კონვერტში. კონვერტზე წარწერილია სოფრომ მგალობლიშვილის ხელით: 1. „ილია ჭავჭავაძის წერილი“.

2. ჩემი სამი წერილი „ივერიის“ რედაქციისთან.

3. ანტონ ფურცელაძის წერილი.

4. მარიამ კერესელიძის ყველა ამ წერილს კავშირი აქვს ილიას წერილთან. დაიბეჭდა „თეატრსა და ცხოვრებაში“: №№ 8—10, 15, 20, 21, 22, 23, 24. სოფრომ მგალობლიშვილისაგან“.

## 155

### გრ. ორბელიანის არქივი

## 156-ა

### „ივერიის" საქმე. 1902—1904

92 ფ.; სხვადასხვა ზომის ფურცლები; დიდი ნაწილი „ივერიის საქმისა" დაწერილია ალ. სარაჯიშვილის ხელით, დოკუმენტების დიდი ნაწილი 1902—1904 წლებით თარიღდება.

1. [ალ. სარაჯიშვილი]. „ეტუდების ლიტერატურა. — ფსიქოლოგიურის ეტუდების გამოჩენა ახალი ამბავია ჩვენს სიტყვიერებაში..." 1r—6r.

შენიშვნა: ტექსტი დაწერილია ა. სარაჯიშვილის ხელით, ფანქრით, გრძელი და ვიწრო ქაღალდის (35,5×11) ერთ მხარეზე.

2. [ალ. სარაჯიშვილი]. სამსონ [ფირცხალავას] „ივერიაში" თანამშრომლობის სურვილის გამოცხადების გამო. 7r—8r.

შენიშვნა: ტექსტი დაწერილია ა. სარაჯიშვილის ხელით, ფანქრით, ფურცლის (35,5×11) ერთ მხარეს.

3. [ალ. სარაჯიშვილი]. „სურათების გამოფენა. — I. ტურფა ხელოვნების წამხალისებელმა საზოგადოებამ გამართა დიდების. ტაძარში სურათების საგანგებოდ გამოფენა..." 9r—13v.

შენიშვნა: ტექსტი დაწერილია ალ. სარაჯიშვილის ხელით. ფანქრით, ფურცლის (35,5×11) ერთ მხარეს.

4. [ალ. სარაჯიშვილი]. „სალიტერატურო მიმოხილვა. „მოამბე", № VII, 1091 წ. — რუსეთში ბატონ-ყმობის გადავარდნის შემდეგ, განთავისუფლებულის გლების ცხოვრებამ მიიზიდა ერთის სალიტერატურო დასის ყურადღება..." 14r.

შენიშვნა: ტექსტი დაწერილია ალ. სარაჯიშვილის ხელით.

5. [ალ. სარაჯიშვილი]. „საგონებელი. II საზოგადო მოღვაწე. — რუსეთის გარდა მთელი ქვეყანა რომ მოიაროო, ვერსად ვერ ჰპოვებ ამ წოდების კაცსა..." 16r—17r.

შენიშვნა: ნაწერია ფანქრით ალ. სარაჯიშვილის ხელით ორ ჰატარა ზომის (17,5×11) ფურცელზე.

6. [ალ. სარაჯიშვილი]. „Пояснения к Рамаяне. — 1. Айодия, теперь Онде, на с.-з. от Бенареса..." 18r—28r.

7. ალ. სარაჯიშვილის წერილი ალექსანდრე [ჯაყელიშვილისადმი]. 31r.

შენიშვნა: წერილი დაწერილია „ივერიის" რედაქციის ბლანკზე 1902 წლის 18 თებერვალს.

8. [ალ. სარაჯიშვილი]. „Издательскому Товариществу „Иверия“ (გრ. ყიფშიძის თაობაზე). 33r—37r.

შენიშვნა: ნაწერია ფანქრით ალ. სარაჯიშვილის ხელით.

9. ალ. სარაჯიშვილისა და ივ. ჯაბადარის ხელშეკრულება გაზეთ „ივერიის“ გამოცემის უფლების ჯაბადარისათვის გადაცემის შესახებ. რუსულად. დედანი და ასლი. 1903 წლის 8 ნოემბერი. 35r—37v.

10. ამხანაგობა „ივერიის“ წევრების მიერ დადებული ხელშეკრულება. 1904.—15. I. პარი. 39r—40r.

11. გრიგოლ ყიფშიძის ხელწერილი. 1903. 8. XII.

12. „Товариществу «Иверия». — Открывая подписку на газету «Иверия» на 1904 год, Товарищество объявляло выдать в этом году подписчикам в виде премии «Воскресенье» Л. Толстого...“ 42r—44v.

13. ალ. სარაჯიშვილის განცხადება საცენზორო კომიტეტის სახელზე გაზ. „ივერიის“ ჯაბადარის ხელში გადასვლის შესახებ (რუსულად). 1902 წლის 28 ოქტომბერი. 44r.

14. ბეჭდვითი საქმის მთავარი სამმართველოს უარი გაზეთ „ივერიის“ ივ. ჯაბადარისათვის გადაცემაზე. 47r.

15. ალ. სარაჯიშვილის მიმართვა ამხანაგობა „ივერიისადმი“, რათა მათ დაასახელონ ახალი კანდიდატი, რომელსაც ამხანაგობა გადასცემს გაზეთის ბეჭდვის უფლებას. 46r.

16. ხელშეკრულება „ივერიის“ ამხანაგობასა და ალ. სარაჯიშვილს შორის (სტამბურად ნაბეჭდი). 1902 წლის 6 აპრილი. 47r—48r.

17. ბეჭდვით საქმეთა მთავარი სამმართველოს ნებართვა გაზეთ „ივერიის“ რედაქტორობის ილია ჭავჭავაძის ხელიდან ალექსანდრე სარაჯიშვილისთვის გადაცემაზე. 1902 წლის 10 ივლისი. 49r-v.

18. მოწმობა იმაზე, რომ გაზეთ „ივერიის“ რედაქტორად 1902 წლის ივლისიდან ალ. სარაჯიშვილია დამტკიცებული. 51r.

19. გაზეთ „ივერიის“ რედაქტორობის ილ. ჭავჭავაძის ხელიდან ალ. სარაჯიშვილის ხელში გადასვლის აქტი (რუსულად). 52r—53v.

20. ალ. სარაჯიშვილსა და ეკვთიმე ყარიბაშვილს შორის დადებული ხელშეკრულება გაზეთ „ივერიის“ გამოცემის უფლების ალ. სარაჯიშვილის ხელიდან ჩიქოვანის ხელში გადასვლის თაობაზე. 1903 წლის ნოემბერი. 56r-v.

21. გრ. ყიფშიძის წერილი ალ. სარაჯიშვილთან სამედიატორო სასამართლოში გამოწვევის შესახებ „ივერიის“ გარშემო შექმნილი უთანხმოების გამო. 1903 წ. 1. ნოემბერი. 58r.

22. გიორგი გძელიევის წერილები ალ. სარაჯიშვილთან „ივერიის“ გამომცემლობაში ჩამოვარდნილი უთანხმოების გამო. 1903 წ. ნოემბერი. 59r—60r.

23. ალ. სარაჯიშვილის წერილი გიორგი გძელიევთან იმავე საკითხზე. 1903 წ. ნოემბერი. 61r—63r.

24. ალ. სარაჯიშვილის წინადადება „ივერიის“ რედაქციაში შექმნილი უთანხმოების ლიკვიდაციისათვის (რუსულად). 65r—66r.

25. ალ. სარაჯიშვილის განცხადება გაზეთ „ივერიის“ ამხანაგობის სახელზე (რუსულად). 1903. 18 ოქტომბერი. 67r—68r.

26. ილ. ჭავჭავაძის თამასუქები. ფ. ფ. 69—72.

27. გაზეთ „იერიის“ პროგრამა (რუსულად). ასლი. 73ვ.

28. „დიტიატკოვსკის ამხანაგობის“ წერილი ილ. ჭავჭავაძესთან (რუსულად). 1902. 22. II.

29. ილ. ჭავჭავაძის ხელიდან ალ. სარაჯიშვილის ხელში გაზეთ „იერიის“ გადასცლასთან დაკავშირებით გაწეული ხარჯების ანგარიშები. დაწერილია ალ. სარაჯიშვილის ხელით. 76ვ-ვ.

30. „ზიზგერის“ კომპანიის ანგარიში წარდგენილი ალ. სარაჯიშვილისადმი. ფ. ფ. 77—78.

31. ილ. ჭავჭავაძის ხელწერილი „იერიის“ რედაქტორობაზე უფლების მიღებისათვის ალ. სარაჯიშვილისაგან ათასი მანეთის მიღებაზე. 79ვ.

32. ცნობა „იერიის“ რედაქციის ბინის ფულის გადახდის შესახებ (რუსულად). 81ვ.

33. „დიტიატკოვსკის ამხანაგობის“ წარმომადგენლის ხელწერილი იმაზე, რომ მას არავითარი პრეტენზიები არა აქვს „იერიის“ რედაქციის მიმართ (რუსულად). 1903 წ. დეკემბრის 5. 83ვ.

34. სტამბა „გუტენბერგის“ გამგის მის. გელოვანის ხელწერილი იმაზე, რომ მას არავითარი პრეტენზია არა აქვს გაზეთ „იერიის“ მიმართ (რუსულად). 1903 წ. 5 დეკემბერი. 85ვ.

35. მესტამბე ე. ქვითიძე ხელაძის და სხვათა ხელწერილები იმის გამო, რომ მათ არავითარი პრეტენზიები არა აქვთ „იერიის“ რედაქციის მიმართ (რუსულად). 1903 წ. 28. ნოემბერი. 87ვ, 89ვ, 91ვ.

## 156-ბ

### „იერიის საქმე“. 1902—1904

79 ფ.; სხვადასხვა ზომის ქაღალდი; ნაბეჭდია კონვერტი; მასალები დაწერილია რუსულ და ქართულ ენებზე; 1902—1904 წლები.

1. ი. ჭავჭავაძის მიერ ალექსანდრე სარაჯიშვილისათვის გაზეთ „იერიის“ რედაქტორ-გამომცემლის უფლების გადაცემის აქტი. აქტს ხელს აწერენ: ვ. უმიკაშვილი, ნ. ცხვედაძე, ვ. ყიფიანი. 1ვ-ვ.

2. დ. არაყიშვილის წერილი ალ. სარაჯიშვილთან (რუსულად). 3ვ—4ვ.

3. გ. რცხილაძის წერილი ალ. სარაჯიშვილთან. 5ვ.

4. რედაქციის პასუხი გ. რცხილაძის წერილზე. 6ვ.

შენიშვნა: გ. რცხილაძის წერილი და პასუხი ჩაბეჭდულია ერთ კონვერტში.

5. წერილი „ცნობის ფურცლის“ რედაქციისადმი. 8ვ.

6. თედო სახოკიას წერილი ალ. სარაჯიშვილთან. 8ვ-ვ.

7. გრ. დიასამიძის თხოვნა „იერიის“ რედაქციისადმი, რათა მისცენ მას ცნობა სარედაქციო კომისიის წევრობის შესახებ (რუსულად). 9ვ.

8. საცენზორო კომიტეტი აცნობებს „იერიის“ რედაქტორს, რომ მისი თხოვნა დროებით რედაქტორად დაინიშნოს ი. ჯაბადარი, არ არის დაკმაყოფილებული. 1902 წ. 11 დეკემბერი. (რუსულად). 10ვ-ვ.

9. ალ. სარაჯიშვილის წერილი „ცნობის ფურცლის“ რედაქციისადმი. ამ წერილს შავი იხ. სტ. № 5-ში.,11r—12r.

10. კავკასიის საცენზურო კომიტეტისა და გაზეთ „ივერიის“ რედაქციის მიწერ-მოწერა. 13r—19r.

11. თეოფილე ხუსკივაძის წერილი ალექსანდრე სარაჯიშვილთან. 20r.

12. ვ. პეტრიაშვილის წერილი ალ. სარაჯიშვილთან. 23r-v.

13. ალ. სარაჯიშვილის პასუხი საცენზურო კომიტეტს. 24r—25r.

14. ი. ჯაბადარის წერილი ალ. სარაჯიშვილთან. 26r.

15. გაზ. „ივერიის“ რედაქციის ხარჯების ანგარიში. 27—29.

16. საგამომცემლო ამხანაგობა „ივერიის“ ჩამოყალიბების პირობები. 30r—35r.

17. საგამომცემლო ამხანაგობა „ივერიისა“ და ალ. სარაჯიშვილის საქმიანი მიმოწერა. ფ. ფ. 36—45.

18. გრ. ყიფშიძის წერილი ალ. სარაჯიშვილთან. 46r.

19. ალ. სარაჯიშვილის წერილი „ივერიის“ ამხანაგობასთან და ამ წერილის მიღებაზე გრ. ყიფშიძის ხელწერილი. ფ. ფ. 48—50.

20. ალ. სარაჯიშვილის პასუხი თბილისის ნოტარიუსის წერილზე; ამ წერილში ალ. სარაჯიშვილი აცნობებს ნოტარიუსს თავის ვალდებულებებს „ივერიის“ საგამომცემლო ამხანაგობის მიმართ. აქვე „ივერიის“ საგამომცემლო ამხანაგობის განმარტება ამავე საკითხზე. ფ. ფ. 51—52.

21. ივ. ჯაბადარის განცხადება თბილისის ნოტარიუსის სახელზე. განცხადება ეხება ჯაბადარის საგამომცემლო უფლებებს. 1904 წლის 15 დეკემბერი. პირი. 54r-v.

22. განმარტება, რომელსაც ავზიანებს ალ. სარაჯიშვილი ნოტარიუსთან ივ. ჯაბადარის საგამომცემლო პრეტენზიების თაობაზე. 1904 წლის 15 დეკემბერი. 56r-v.

23. ნოტარიალური კანტორის ცნობები ალ. სარაჯიშვილისა და ივ. ჯაბადარის განცხადებების მიღების შესახებ. 58—61 ფ. ფ.

24. სასამართლოს უწყება ალ. სარაჯიშვილის სახელზე. 62r.

25. ალ. სარაჯიშვილის წერილი „ივერიის“ საგამომცემლო ამხანაგობასთან. 1904 წ. ფ. ფ. 63—64.

26. ალ. სარაჯიშვილის განცხადება „ივერიის“ საგამომცემლო ამხანაგობის სახელზე დროებითი რედაქტორის გამოყოფის შესახებ. 1904 წლის 10 ნოემბერი. 65r.

27. ილ. ჭავჭავაძის განცხადება ბეჭდვითი საქმის მთავარი სამმართველოს სახელზე გაზ. „ივერიის“ გამოცემის უფლების ალ. სარაჯიშვილისათვის გადაცემის შესახებ. 66r—67v.

28. ალ. სარაჯიშვილისა და „ივერიის“ რედაქციის მიწერ-მოწერა „ივერიის“ დროებითი რედაქტორის დანიშვნის შესახებ. 1904 წლის ნოემბერი. 68r—71r.

29. ალ. სარაჯიშვილის წერილი „ივერიის“ საგამომცემლო ამხანაგობასთან. 72r-v.

30. ი. ჯაბადარის წერილი ალ. სარაჯიშვილთან. 1904 წ. 13 ნოემბერი. 74r.

31. წერილი ალ. სარაჯიშვილთან. 75r—76v.

32. მასალები (უწყებები, მიმართვები, პირობები) გაზ. „იერიის“ გაყიდვასთან დაკავშირებით ფ. ფ. 77—79.

## 156-გ

### „იერიის საქმე“. 1902—1904

36 ფ.; სხვადასხვა ზომის ფურცლები: ჩადებული ერთ კონვერტში; 1902—1904 წლები; მასალები დაწერილია რუსულ-ქართულ-ფრანგულ ენებზე.

1. ალ. კლდიაშვილის წერილი ალ. სარაჯიშვილთან. 1r.
2. „სასამართლო“ (კორესპონდენცია გაზეთისათვის). 3r—4r.
3. Люблю смотреть я на снежинки,
   когда луч солнца ударив в них...“ 5r.

**შენიშვნა:** დაწერილია თბილისში 1868 წელს.

4. ლექსიკოლოგიური ჩანაწერები რუსულად, ფანქრით. დაწერილია ალ. სარაჯიშვილის ხელით. 6r.
5. გრ. ყიფშიძის წერილი ალ. სარაჯიშვილთან. 7r—8r.
6. რედაქციის ხარჯების ანგარიში. 9r.
7. ბ. კალანდაძის წერილი „იერიის“ რედაქტორთან. 11r-v.
8. ბარონ დე ბაის წერილი და სადარბაზო ბარათი ალ. სარაჯიშვილთან. ბარათი ჩადებულია კონვერტში. ფ. ფ. 12—14.
9. მელქისედეკ ხოხიაშვილის წერილი რედაქტორთან. 15 ფ.
10. ვასო ჯაფარიძის წერილი ალ. სარაჯიშვილთან.
11. ერმალოზ სირბილაძის წერილი რედაქტორთან. 1903 წ. 2. 11. (ფ. 17).
12. ანონიმური წერილი რედაქციის სახელზე. 18 ფ.
13. თეოფ. ხუსკივაძის წერილი ალ. სარაჯიშვილთან. ფ. ფ. 19—20.
14. ეფრემ კვანტალიანის წერილი „იერიის“ რედაქტორთან. 21r-v.
15. კიტა აბაშიძის წერილი „იერიის“ რედაქტორთან.“ 23r.
16. ალ. ჯავახიშვილის წერილი „იერიის“ რედაქტორთან. 24r.
17. სიმონ რამიშვილის წერილი „იერიის“ რედაქციასთან. 26r.
18. დიმიტრი ნადირაძის (მაჩხანელის) წერილი ალ. სარაჯიშვილთან. 1902 წ. 29. VII. ქვემო მაჩხაანი. 28r.
19. ე. ჭ—შვილის წერილი რედაქტორთან. 30r-v.
20. გიორგი ღუდუშაურის წერილი „იერიის ამხანაგობისადმი“. 31r.
21. საგაზეთო სტატია. 32r-v.
22. ბარონ დე ბაის ორი წერილი ფრანგულ ენაზე. 1904 წლის ნოემბერი. ფ. ფ. 33—36.

**შენიშვნა:** წერილები ჩადებულია კონვერტში, რომელზედაც ს. გორგაძის ხელით წარწერილია: „მიწერ-მოწერა ალ. ივ. სარაჯიშვილთან, როცა იგი „იერიის“ რედაქტორად იყო“.

## 157

### ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი. XVIII

16 ფ.; 22×17; ქაღალდი (მოლურჯო ფერის), უცდა: მუქდრული, სათაურები სინგურით; ფრაგმენტი; დაუწერელი: 1r-v, 9v—16v; [XVIII ს.].

„თქმული და ნაღუაწი და ნასიბრძნი მეფის ვახტანგისა დაითიანბაგრატოვანისა ქამსა უფლისწულობისა თჳსისასა. შესულა პირველი ა.— მყოფისა უმყოფისა, არსისა უარსისა და მაარსისა მჭეში არათუ ღირსად, არამედ შეძლებისაებრ ჩემისა მჭეველი და მშონებელი...“ 2r—9r.

წყდება: „...აწ ეს უნდა მოსაბარლემ იცოდეს ფიცი რომლისა არის. ვინც შესწამებს რასმე, იმ შეწამებულ კაცმან უნდა დაიფიცოს, ან დღეს...“

## 158-ა

### გენეალოგიური ნუსხები. XVIII

1 ფ.; 59×46; ქაღალდი; გადახეულია 4 ნაწილად; მუქდრული; კიდეები დახიანებულია, ხოგიერთი ადგილი არ იკითხება; [XVIII ს.].

„საქართველოსი ანუ იბერიისა ჩამომავლობა, თუ ვისის ტომისაგან არიან, და მეფენი მათნი ბაგრატოვანადმდე. ამა წინა მდებარის ხითა იცნობების პირველისა მეფისა ფარნავაზიდამ, ვიდრე მირიან ხოსროევიანისადმდე და მერმე მირიანიდამ ბაგრატოვანადმდე.

ჭ. ბაგრატიონთ ნათესავთ ჩამომავლობა ვიდრე თავისადმდე გამოიღო მეფემან ვახტანგ, ძემან ლეონისამან, რაჟამს განაგებდა ქართლს ბიძისა თეისისა გიორგი მეფისა წელ, არამედ არა იყო მას ზედა ქართლოსიანთა და ხოსროევიანთა ჩამომავლობა და არცა იმერთა და კახთა მეპატრონეთა. ხოლო ჩ'ნ ქარტი... თჳს ესრეთ ვჰყავთ, ეითარმედ არა წინამდებარედ ამას შინა ქორონიკონთა მოწმობითა, ესრეთ ძალ-ვიდეგით. და თუ ვინმე ჴელ-ჰყოს ქმნად სხვისა უმართლესად და უმჯობესად მოწმობით და ჭ'ქნითა, ჩვენ არა ვარო დამაყენებელ და არცა წინააღმდგომ, ვინაჲთგან სიმართლე და ჭეშმარიტება... სასუფეველისა ზეცათასა“.

შენიშვნა: 1. გენეალოგიური ნუსხა შეიცავს:
ა. ნათესავთა ჩამომავლობა ადამ და ევიდან ბაგრატიონებამდე.
ბ. ბაგრატიონთა გენეალოგია ვახტანგ VI შედგენილი.
გ. „შემდგომად გარყოფისა კახთ ბატონნი“.
დ. „შემდგომად ჴანქოფისა იმერთა მეფენი“.

2. გენეალოგია მიყვანილია: ქართველი — ბაქარამდე, კახეთში — ერეკლე II-მდე; იმერეთში — სოლომონ I-მდე.
3. გენეალოგიური ნუსხა ფერებით არის შესრულებული.

## 158-ბ

### თუმანიშვილების გენეალოგია. XVIII—XIX

1 ფ.; 52×73; ქაღალდი, გადახეული რამდენიმე ადგილას; მუქდრული; შესრულებულია ფერებით; [XVIII—XIX ს. ს.].

[თუმანიშვილების გენეალოგია]. „პირველი დიდი სამუკა, რომელიც არის ჩვენი სამის ძირის თუმანიშვილებისა, პირველი მამა ერთობისა.

ამ მამუკასაგან როგორც მოვდივართ, ჩვენი ჩამომაელობა აქედამ იცნობება და აქედამ იწყება, ამას ზევით როგორცა სწერიან. რომელიცა უფროსის შვილის ჩამომაელობა არის, ამის ზევით სწორეს ხახსა და სწორეს რიგზედ მიდის. უფროსის ჩამომაელობას აქედამა სცნობს და ამ უფროსის შვილის ძმების ჩამომაელობას გვერდების შტოებზედ მიდის და იქიდამ სცნობთ ვინ ვისგან მოდის...“ 1r.

## 158-გ

### თაქთაქიშვილთა გენეალოგია. 1825

1 ფ.; 44×35; ქაღალდი, გადახეულია რამდენიმე ადგილას; მხედრული; [1825 წ.].

[თაქთაქიშვილთა გენეალოგია]. „რომელიც ყოფილა წინაპარნი ჩვენი თაქთგრიძენი. სამცხესა შინა მათ სჭერიათ სამფლობელოთ თვით ახალციხე, ფოცხისა ხეობითა აჯარით, ლეთნით, ოლთ-ნარიშნით და აქვნდაც ორიაც მონასტერი: საფარა და ვარძია თვისით ხეობითა, და იყო მთავარი უპირველესი სამცხისა და იდგა თვით ახალციხისა შინა, რომელსაც ეწოდა სახელი იოვანე ახალციხელი. მხოლო ქართლისა ცერძოცა ეპყრა ციხე ხეობასა შინა ჯვრისა რველისა ხეობით და სოფლებით, რომელსაც დღესა მფლობელობენ ხეობისა ციხესა და სოფლებითა. — იოვანე ათაბაგი თაქთგრიძე, ფარსადან ათაბაგი თაქთგრიძე...“ 1r-v.

**მინაწერი:** „Высочайшим Рескриптом данным Правительствующему Сенату 20-го сентября 1825-го года, мнением Государственного Совета род князей Тактаковых утвержден в княжеском достоинстве, о чем последовал из Правительствующего Сената указ от 20-го января 1826-го года за № 254 в Грузино-Имеретинское Депутатское Собрание“ (1v).

## 159

### ქრებული. XIX

16 ფ.; 34×21,5; ქაღალდი; ქაღალდგადაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული; დაუწერელია: 7v—16v; გადამწერი — იოსებ აღმოსავლი (თავფურცელი); [XIX ს.].

1. „ფიქრი. — სულ ფიქრობა, ჩაფიქრება კაცს უმოკლებს სიცოცხლესა, ფიქრი სევდას განუღვიძებს, კაცს წაართმევს სიფიცხესა...“ 1r—2v.
2. [იოსებ აღმოსავლი, ბუნებითი თხზულება]. — ჩვენს საქართველოში რა ქალი ანუ დედაკაცი და უფრო ქალი რა მოიწეცა მშობიერეთა, მთელი ერთი თვე ემზადებიან და მოელიან საათობითა, ჲი ეხლა შობსო...“ 3r—7r.

**შენიშვნა:** თავფურცელზე ტექსტის ხელით სწერია: „დავთარს ამასა შინა იწერება ბუნებითი თხზულება იოსებ აღმოსავლისაგან“.

## 160

### ხ. პლეშკოვსკი. „ნაკალაქევის სამკურნალო წყარო სამეგრელოსა შინა“ (რუსული ტექსტი ქართული თარგმანით). 1851

29 ფ.; 35,5×22; უყდო; მხედრული, რუსულ-ქართული ტექსტი; 1851 წ. (თავფურცელი).

„Накалакевский теплый минеральный источник в Мингрелии. Историческое известие. Слово накалакеви по-грузинский означает место бывшаго города...“ 3r—28v.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტს ახლავს ქართული თარგმანი.

2. თავფურცელზე წერია: «Накалакевский теплый минеральный источник в Мингрелии. г. Тифлис. 1851 г., издал доктор медицины, надворный советник Сильвестр Плешкóвский. В пользу учебного заведения св. Нины в Кутаиси. В типографии канцелярии наместника Кавказского. Его светлости владетелю-Мингрелии князю Давиду Левановичу Дадиану, господину генерал-майору и кавалеру в знак глубочайшаго уважения посвящает доктор С. Плешковский. Перепечатано с 12, 13 и 14 №№ Закавказского вестника» (1r-v).

3. ტექსტს წინ უძღვის ავტორის მიმართვა დავით დადიანისადმი (2r-v).

## 161

### ძლევისათვის მტერთა ზედა. 1820

23 ფ.; 18×11; ქაღალდი; ქაღალდგადაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული, დასწორისები და მთავრული ასოები სინგურით; დაწერილია: 11r—23v; გადამწერი —ბაგრატ ბატონიშვილი (გიორგის ძე) 10r; 1830 წ. (10r); ს. პეტერბურგი (10r).

„ძლევისათვის მტერთა ზედა ქრისტეს ჴოსახელისა მჴედრობისა. ეკტენანი, რომელთაცა ჰშუაწნის წართქმაჲ მწუხრსა ზედა, ცისკარსა და ლიტურღიასა, რაჟამს ჱსთქუა ესრეთ: მშვიდობით უფლისა მიმართ ვილოცოთ და სხუანი, ვიდრე მენაევთადმე შეჰსძინე ესენიცა...“ 1r—10r.

**ანდერძი:** „მე საქართუელოს მეფის გიორგის ძემ ბაგრატმან გარდმოვწერე ესე ჩემთჳს. ვინცა-ვინ პატიოსანნი მოეგებენი იხმარებდეთ, ჩემთჳს ლოცუასა ჰყოფდეთ და შენდობას მიბრძანებდეთ. ჩყნ-სა—1830 იულისს 30-ე ს. პეტერბურხს“ (10r).

## 162

### ყარამანიანი. XIX

333 ფ.; 34,5×22; ქაღალდი; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული; თავ-ბოლონაკლული; მინიატურები: 3r, 15r. 41r, 55r, 59r, 82r, 88r, 92r, 97r, 109r, 126r, 136r, 139r, 142r, 145r, 150r, 154r, 193r, 194r, 195r, 209r; ხელნაწერი დაშლილია, ყდა მოცილებული აქვს; დაბიანებული ფურცლებია: 41, 59, 75, 89, 191—192, 217—218, 271, 297, 321—333. [XIX ს.].

[ყარამანიანი]. „...და ხელშეკრული ჩემს წინ მოიყვანეთო და ოთხთა გასუერიო, რომ ერთმა იმისთანა კაცმა ამისთანა კაღნიერება აღარა ჰქნასო...

ესე ამბავი დაუტოვოთ და დავიწყოთ უშანგის და რაიჩამანის ამბავი. — უშანგმა ბრძანა: სარდალნო, მოემზადენით სათრევად..." 1r—333v.

**შენიშვნა:** „ყარამანიანის" ტექსტი იწყება V კარით (შდრ. „ყარამანიანი", 1879 წლ. გამოცემა, კარი V, გვ. 332).

წყდება: „... დაიბილეს, რომ ერთი დიაცი პყრობლათ მოჰყავთ. ცნეს, რო ეს თავი[ა]ნთი პირველი სარდალი არის და ერთ ახალ... და მას ტომი ფალეანი თან მოსდევს და ორ დღეს დაჰერილი...".

## 163

### ერეკლე II-ის განწესება. 1835

34,5×21,5; ქაღალდი; ქაღალდგადაკრული მუყაოს ყდა: დაუწერელია: 22r—33v გადაწერილია ბაგრატ ბატონიშვილის ხელით (38v); პეტერბურგი (38v); 1835 (38v) შეძენილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

„სრულიად საქართველოს მეფის ირაკლის მეორისაგან, ძისა ცხებულის ლეფსის თეიმურაზისა მეორისა, დადებული ანდერძი თვისთა შვილთა და ჩამამავლთაძთა მათთათვის. — § 1. ა. სახელითა ერთარსისა და სამგვამოვანისა ღ~ისა მამისა და ძისა და სულისა წმიდისათა ვსწერ მე მეორე ირაკლი პანკრატოვანი, ძე ცხებულისა მეფისა თეიმურაზისა მეორისა და დედოფლისა თამარისა, და ვბრძარობ სიმკაცრესა ყოველსა მაარტოობით და უმანკოებით, რაათა არა საიქ[ო]ო საქმე რაჲმე, ანუ სიბრიყუნე იპოებოდეს ამაში..." 3r—21r.

**შენიშვნა:** 1. ერეკლე II-ს განწესება გამოქვეყნებულია (იხ. საქართველოს სიძველენი, I, გვ. 200).

2. ტექსტს წინ უძღვის ერეკლეს სურათი იოსებ ტულოვის სტამბაში დაბეჭდილი. სურათის წარწერაა: „ასე სახსოვრად ნატეფრი, მეორის ერეკლესია,
მეფის თეიმურაზის ძის, ახლისა ლერწულესია,
ქართველთა რან-ყახთ მეფისა, მტერთა ახოვნად მძლესია,
იოსებ ტულაევისაგან, ვინ მოხა ერთგულესია.
დაბეჭდილ არს ბარჯითა ღუბრისის სკვრეტარის იოსებ ტულოვისათა და მის მიერვე მოწერილ არს ლექსი ესე ბუნებითს ენასა ზედა წელსა 1832" (1v).

**ანდერძი** ბაგრატ ბატონიშვილისა: „მე საქართუმლოს მეფის გიორგის ძემან ბაგრატმა და ჩისის იმპერატორების იოსიას ნიკოლოზ პავლეს ძის ტაინი სოფტინიცმა და სენატორმა და კამარლერმან და სხვათა და სხვათა ორდენთა მეჭონმან და კავალერმან გადმოვსწერე ესე ნანდვილიდამ ნეტართა სახსოვართა და ღ~თისადმი განსუნნებულის პაპის ჩემის 2-ის მეფის ირაკლისაგან, ძისა ცხებულის მეფის თეიმურაზისა, განწესება თჳსისა სახლისა და ოჯახისა და ჯუმუნის ჰრჯულდება და ანდერძი. უნაკლულოდ, არცარა მომიმატებია და არცარა დამიკლია— რომელსაცა აქუს თჳს შორის პარალაფი 58. ნ. მუხლი 53. ნგ. ქართულსა წელსა 1385-სა, ხოლო ჭ~ნ ფვჯ, თთუესა მარტსა 4-სა. თჳთ პეტერბურღსა შინა" (38v).

## 164

### ვახტანგის სამართალი. XVIII ს. დამდეგი

44 ფ.; 31×21,5; ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტეხილული მუყაოს ყდა; მხედრული დასწუსისები სინგრით; დაწერილია გაეი თუმანიშვილის ხელით; ყდის საცავ ფურცლებად გამოყენებული XIII—XIV საუკ. ხელნაწერის ფურცლები, რომლის ტექსტი სამოციქულოს თარგმანებას წარმოადგენს; ქაღალდის ჰვირიშანი — სამი ერთმანეთის მომდევნო მთვარე: [XVIII ს. დამდეგი]; შეძენილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

[ვახტანგის სამართალი]. „ქ. მყოფისა უმყოფისა, არსისა და უარსისა დამაარსისა მქნელი არათუ ღირსად და შეძლებისა ჩემისაებრ მქებელი

მჭებელი და მმოწებელი, უდებად მოქენე მპოვნელ ვიქმენ, ვითარცა მეფენი დღითი-დღე მრეველნი ქელთა მაოგალიტთა შინა..." 1r—44r.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტი წყდება 201-ე მუხლზე (ბაბეჭდი გამოცემის მიხედვით): „თუ აქედამ ამრილი გულნი სხვის საბატონოში წავიდეს, თუ იქ ჭკუსი წელიწადი დაყო და ისევ ქალწიდის ყმათ მოვიდა..." (44r).

2. სამართლის **მუხლებს** არ გააჩნია რიგითი სათვალეები.

3. ტექსტი რედაქციულად ადრეული და მეტად საინტერესოა. ბელნაწერი ვახტანგის სამართლის ერთ-ერთ უძველეს ნუსხას უნდა წარმოადგენდეს (იხ. ვახტანგ **VI**, სამართლის წიგნი, თ. ენუქიძის გამოცემა, 1955 წ. გვ. 30).

**მინაწერი:** „ჯ. ყოველი საჭმე, სამართალი თუ სხვა რამ ლიიან კაცზე და **სულიან** კაცზე არის. ღუღოს კაცისაგან და ტოწმენოს კაცისაგან სწორე სამართალი არ იქნება და არც კეთილი საჭმე გამოვა. ამაზე უნდა ეცადოს კაცი, რომ კეთილი კაცი გამოარჩიოს და ის დაადგინოს მოსამართლედ. ახლა ბევრი სათნოებით არჩევს კაცს და არ ეარგა" (44v).

## 165

### ვახუშტი ბაგრატიონი, საქართველოს ისტორია და გეოგრაფია. 1829

156 გვ.; 34,5×21,5; ქაღალდი; ქაღალდგადაკრული მუყაოს ყდა: მხედრული, მთავრული ასოები, სათაურები და თარიღები სინგურით; დათვწერილია 95—156 გვერდები: ვახუშტის ავდგილი — პეტერბურგი (94 გვ.): 1829 წ. (94 გვ.); შეძენილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

[ვახუშტი ბაგრატიონი, საქართველოს ისტორია და გეოგრაფია. იმერეთის ისტორიის ბოლო ნაწილი]. „მეფობა იმერეთს ბაგრატ უთვალოსი.— დაჯდა ალექსანდრე მეფედ ქრისტეს აქეთ 1683, ქართუ. 371, მაშინ განდიდებულ იყო აბაშიძე პაატა და მოპრჩილებდნენ სრულიად მარგუშლნი..." გვ. 1—94.

**შენიშვნა:** ხელნაწერში შესულია: ა. იმერეთის ისტორიის ბოლო ნაწილი (1—35 გვ.), ბ. ქრონიკონები (გვ. 37—59.), გ. სინქრონიული ცხრილები (გვ. 62—79), დ. „სომხითის სოფლები ქრისტიანეთა და თათრებისაბან" (გვ. 80—94).

**ანდერძი** (გადამწერისა): „დიდება ღმერთსა სრულმყოფელსა ყოველსა კეთილისასა, სრულ იქმნა ს. პეტერბურგს წელსა 1829" (გვ. 94).

## 166

### კრებული. 1805

**55** ფ.; 20×16. ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტეიფრული მუყაოს ყდა: მხედრული სათურები და **დასაწყისები** სინგურით; გადამწერი — მერაბ (ქვ. ყდის საცავი ფურცელი): 1805 წ. (ქვ. ყდის საცავი ფურცელი): შეძენილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

1. „მოკლედ სიტყვის-გება სოკრატისი.[1] სწავლა პირველი, თარგმნილი რუსულისაგან ქართულად ერასტი თურქისტანიშვილისაგან.— კეთილის კაცის წესი არ არის, კაცს პირში აქებდეს და უკან კი ზრახვდეს..." 2r—39v.

2. „მოკლედ გამოსახული ამბავი. წიგნი მეორე რომის კეისრებისა, სხვათა მეფეთა, მთავართა და მწედართმთავრობისა. — იელიანე კეისარი ერთხელ ნაღში იჯდა და დიდი ღელვა აღუდგა, ესრეთ რომ მენავეთ-მოძღვარი იგი დიდად შეშინდა, უბრძანა: ნუ გეშინიან, კეისარი მიგყავს..." 39v—45r.

3. „რომელნიმე მორჩილნი სიტყუანი მისის წიგნებიდამ-
ვე.— ყოველი სიკეთე საქმით უნდა არა სიტყვით...“ 45r—47r.
4. [უცნობი ავტორის ლექსი. ვაქვეყნებთ მთლიანად]:

„ფილოსოფოსთ უწერიათ, სწორე არის მათი მცნება,
ათასის წლით უწინ იყვნენ, მაშინ იყო ჭკუა ერცლობა.
მიწა გაცდა, კაცი წარკდა, აღარ არის სრული ბრძნობა,
და რით ვედარნეთ ჭკუა-მცნებით, რით ვასრულოთ მათი ნება.
ვაი, სოფლისა სიტკბონი, სიმოკლით უხანობანი.
ათასის წლისა სიცოცხლე, ვით ერთის დღისა ნობანი,
ტანზედა ეცვას აღმასი, ცუდია მისი ნდობანი.
და ზამთრისაგან გაცუდებული ზაფხულის ფეროვნებანი.
არც არის ცუდი ამბავი, არც დიდად მოსაწონები,
სიბრძნე და გამოცდილება, ვითა უფსკრულში ფონები,
წამს შეეცვლება განგებით, გზა ცხენ გვიცს დასადონები,
და ცუდად დაჭკნება, გაჭმება ყორმაზი ვარდის კონები.
სოფლის საკთურსა რად ავჭყეე, რას მარგებდა მისი წილნი,
რა შეეძლო მუხანათსა, თუ არ ჰპირნი გასაწმილნი,
მიეენდეე და არ მიმინდო, გულს სეცდა მკრა, თვალთა —
მილნი.
და საშოთხისა სანაცვლოდ ჯოჯოხეთში მჰამდენ ღილნი.
ღმერთო ჩემო, გეეედრები, ეშმაკთ საცთურს განმარინე,
მიჴსენ მტერთა ჴელთა ჩემთა, ძალით შენით განმარინე,
არ მიშეებენ ნებად შენდა, განმშოდე და განმარინე,
და ძლევა მომეც მობრძავთ ზედან, ვითა ღირს ჰყავ, შენ მარინე.
უფალს ჩემსა ვეედრები, არ მიმადლოს მტერსა ჩემსა,
არ გაუშვას ძალი მათი, წარსაწყმედად გულსა ჩემსა,
არ აღმჴოცოს, ვითა ღვარძლი საშინელსა დღესა ჩემსა,
და მე მამონოს ძესა თჳისსა, დამშბადებელს ღმერთსა ჩემსა.
ცოდვისაგან აღსავსემან, უფალს ჩემსა რა მივაგო,
ჩვენთჳის იდვა ჯვარცმა თავსა, უნდომ, მწირმა რა განვაგო.
მე რით ძალ მიძს მაგიერი, სისხლიც ჩემიც თუმცა ვაგო,
და ცხორებასა ჩემსა შინა ცრემლის ტბანიც რომ დავაგო.
დამშბადებელს ღმერთსა ჩემსა ვეედრები—არ დამაგდო.
ყოვლისაგან განწირული ცოდვისაებრ არ მომაგოს,
მწუხარებას ნუგეში-მცეს, მჴირვებული არ განმაგდოს,
და მე მწირი ვარ ამ სოფელსა, იმ სოფელსა მან განაგოს.
ოდეს მჳსნელმან მაცხოვარმან ჯვარსა ეცვა ნებსით თჳისა,
ჩვენ დაგვიჴსნა ჯოჯოხეთით, დაარღვია ჴელით თჳისა,
ძველნი წყევა აღმოჰჭრაცნა მის ტკივრთვითა ჯვარით თჳისა,
და დასთ ანგელოზთ შეაერთა ჴელთა ქმნულნი თავისისა.
ენა წყაროო მწყურვალთათჳის, ენა ცეცხლი კაცთა მწველი,
ენა ნუგეშ მწუხარეთა, ენა მახეილ გამკვეთელი,
ენა ნათელ ბნელთა თვალთა, ენა სრულა დამშრეტელი,
ენა ბოროტთ მომქცეველი, ენა სიტყვით მრავალთ მკლველი“.
48r-v.

5. [ლექსი, საფიქრებელია, იმავე უცნობი ავტორისა]:
„ძმანო, კარგად მოიხსენეთ, ამ ცრუ სოფლის საქმე ნახეთ,
მოიწია რისხვა მღთისა, ქამი გაჩნდა თქვენცა ნახეთ.
კაცს გულს ცეცხლი ედებოდა, დედა ჩემი მომინახეთ,
და შვილი დედას წყალსა სთხოვდა, არ აძლევდა — თვალით ვნახეთ“.

**შენიშვნა:** ხელნაწერის გადამწერის გალექსილი ანდერძისა (იხ. ანდერძი) და ზემოთ მოყვანილი ორი ლექსის მხატვრული და იდეური სიახლოვე გვაფიქრებინებს, რომ ამ ლექსების ავტორიც გადამწერი მერაბი უნდა იყოს.

6. „შესხმა შემდგომად მისის დიდებულების უაღრესტესობისის დაგვირგვინებისა. და ესრეთ ღირს გვყო ჩვენ ღმერთმან ხილვად მეფისა თჳსისა გჳრგვინოსნისა და ყოველად ამაღლებულისა...“ 50r—54v.

წყდება: „...და მღთივ გვირგვინოსნისა ერთმოაგრისა ჩვენისასა, რათა ემხიარულებდეთ და ეღაღადებდეთ და მხიარულებანი ჩვენნი...“ 54v.

**შენიშვნა:** შესხმა მიძღვნილია **რუსეთის** იმპერატორ ალექსანდრე პირველისადმი.
**ანდერძი** (გადამწერისა) 1. (გადაშლილია, ცუდად იკითხება): „ეს წიგნი გარდა[ვწერე] ცოდვილმა მ ე რ ა ბ ჯ ვრისაგან **უძგ**, განმორციელებისაგან მღსა სიტყ. ჩყმ“ (კვეშო ყდის საცავი ფურცელი).

2.“(დაწერილი ტექსტის ხელით.):
„ეს წიგნი ვინცა იხილოთ, ჴელი მოთხრობა კეთილი,
ბრძენთაებრ ენა მჴერობა, კეთილისადმი დრტყილი.
ვინც ალსარულოს, ქება ჴამს, თუმც იქმნას ბოროტ კეთილი.
და ნურვინ ენდობით საწუთროს, რომ მსწრაფლ იქნებით წელ ხრილი“ (1v).

**მინაწერები:** 1r-v, 55r-v.

## 167

## კრებული. 1730

101 ფ.; 19,5×16; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეიფრული ყდა, დახიანებული ჰქონია; მხედრული, სათაურები და დასაწყისი ასოები სინგურით; დაუწერელია 1—3, 96—101 ფ. ფ.; პირველი ორი ფურცელი დახიანებულია ჭიისგან; ხელნაწერს აკლია 9 და 10 ფ. ფ. შორის; ხელნაწერი ნაოსლიჭ ტფილელის ავტოგრაფი უნდა იყოს; 1730 წ. (91r); დაწერის ადგილი — [მოსკოვი]: შეიძენილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

1. [ე ტ რ ე მ ო გ რ ი ლ ა].—„აღსარება მართლისა სარწმუნოებისა აღმოსაელეთისა მართლმადიდებელთა წმიდისა კათოლიკე სამოციქულოსა ეკლესიისა.—კითხეა ა. რა ჯერ-არს დამარხვად მართლმადიდებელთა ქრისტიანეთა მიერ, რათა დაიმკვიდრონ ცხორება საუკუნო...“ 10r—91r.

**შენიშვნა:** 1. წინ ურევს: ა. „შესავალი ამის წიგნისა. — სამნი არიან განყოფილებანი ღ'თის მტკიცებულებისა...“ 4r—6v. ბ. წინასიტყვაობა ნ ე კ ტ ა რ ი ო ს იერუსალიმელისა: „აღსარება მართლისა სარწმუნოებისა წმიდისა კათოლიკე და სამოციქულოსა ეკლესი[ი]სა მართლმადიდებელთა აღმოსავლეთისა. წყალობითა ღ'თისათა პატრიარქი ნექტარიოს წმიდისა ქალაქისა იერუსალიმისა და ყოველისა პალესტინისა ყოველთა მართლმადიდებელთა ძმათა და საყვარელთა შეილთა გიზა-

როდენ. ხოლო უფლისა მიერ მადლი, მშვიდობა და წყალობა იყავნ თქუენ ყოველთა თანა. — ჯ, საყვარელნო...“ 7r—9r. გ. წინასიტყვაობა კოსტანტინეპოლელ პატრიარქისა: „წყალობითა ღ-თისათა მთავარებისკოპოზი კოსტანტინეპოლისა ახლისა ჰრომისა და ყოელისა ქუეყანისა პატრიარქი...“ 9r-v. (წინასიტყვაობა დაწერილია 1643 წელს; ერთგვის პატრიარქთა „ბეულით წერილი“).

2. პეტრე მოგილას „აღსარება“ თარგმნილია არილ მეფის მიერ, ხოლო გაწყობილია ნიკოლოზ ტფილელის მიერ. ხელნაწერის აშიებზე მიწერილია ნიკოლოზ ტფილელის შენიშვნები: „ეს რუსულსა არ ემოწმა და მე დედას მივყევ, მე რა ვქნა“ (32r). „არცა აქ ეწმინა რუსულსა“ 38r; „არ ეწმინა რუსულსა“. (55r); „არც ეს ეწმინა და მე რა ვქნა“ (56r).

**ანდერძი** (ნიკოლოზ ტფილელისა): „ღმერთო, აცხოვენ ამ წიგნისა ჭართულს ენაზე გამწყოვებელი ტფილელ მიტროპოლიტა ნიკოლოზ ორბელის შვილი. მეფეს ვახტანგს ვერ ურჩ-ვექმენ, თორემ ჩემისთანას ცოდეილის ბერისაგან ძნელად შესართავი წიგნი იყო. 1730. გამომცემელი ღმერთმან აცხოვნოს“ (91r).

2. [ნიკოლოზ ტფილელი]. „შეიდნი ეს მომაკუდინებელნი ცოდვანი ძებით მათითოთო ცხადად აღწერილნი ყოველთათვის შესატყობლად. ვინც იხილოთ ანუ გარდაწეროთ, ტფილელ მიტროპოლიტს ნიკოლოზ ორბელისშვილს შენდობას უბრძანებდეთ ღ-თის სიყვარულისათვის. — უპირველესი ყოველთა მომაკუდინებელთა ცოდვათა ესე არს ამპარტავნება. — ამპარტავნება ესე არს, ვისაც თავისი ნაქმარი და ნათქვამი დიდად მოსწონდეს...“ 92r—95v.

**მინაწერები**: 1. „ჯ. თბილელის დაწერილი სარწმუნოების წიგნი“.

2. „კნიას დიმიტრი ბაგრატიონისა (!)“. (ზემო ყდის შიდა მხარე).

3. „ეს წიგნი უთარგმნია მეფისწულად ტფილელ მიტროპოლიტს ნიკოლოზ ორბელიშვილს ვახტანგ მეფის ქროს“ (3r). (მინაწერი XX ს. ხელით არის შესრულებული).

## 168

### კრებული. 1780

71 ფ.: 19×14; ქაღალდი; ტაეგადაკრული ტყავით გადაკრული ყდა; მხედრული, დასაწყისები ასომთავრულით; 8r-ზე სურათი — იოსტინიანე კეისარი და აღაპიტ დიაკონი; მთარგმნელი გაიოს რეგტორი; გადამწერი ნიკოლაოსი (36v); 1780 წ. (36v).

1. „სამეფო ტომარი, უსამღუდელოსსა და უკეთილმსახურესსა მეფესა ჩუენსა“ იმპერატორსა იოსტინიანეს აღაპიტ უმცირესი დიაკონი კრძალულებით შრომასა ამას უძღუნი. თავი ა. — ღმერთი არს ყოველთა მეფობათა შემოქმედ. — მყოფი უმაღლესსა ღირსებასა შინა...“ 9r—35v.

**შენიშვნა**: 1. ტექსტს წინ უძღვის: „მოწმობა წიგნისა ამის და აღმწერელისა მისისა სხეათა და სხეათაგან მწერალთა“ (6r—7r).

2. თავფურცელზე სწერია: „სამეფო ქარტა ანუ ტომარი მირთმეული ბერძნის იმპერატორისა იუსტინიანესადმი აღაპიტ კოსტანტინეპოლის სოფიაწმიდის ეკლესიის დიაკონისა მიერ სასარგებლოთა სხილიებითა სრულებმილი და გარდმოლებული რუსულით ქართულსა ენასა ზედა არიდიაკონისა გაიოსის მიერ წელსა 1776. მოსკოვს“ (2r);

3. ამას მოსდევს გაიოსის მიერ ერეკლე II „მოხსენება“ (იხ. საქართველოს სახ. მუზეუმის ქართ. ხელნაწ. აღწერილობა ტ. I, ილ. აბულაძის რედაქციით, № 70).

4. ბოლოში ერთვის გაიოსის ღოცვა მეფის ერეკლესათვის (იხ. საქართველოს სახ. მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (H კოლექცია). ტ I, № 70).

ანდერძი (ვადამწერისა): „სრულ აჩქმა იქნების 15, ჭორონიკონს უკის ქელითა ჩემ ცოდვილისა ნიკოლაოზისათ“ (36v).

2. „კიტაის სიბრძნე ანუ სწავლა ქუეყანასა შინა ბედნიერად ცხოვრებისა. — შესავალი. — ისმინეთ, ქუეყანასა ზედა მცხოვრებნო, იყავით მდუმარებასა შინა და მიიღეთ პატივით მცნებაჲ მაღლისა...“ 44r—70r.

შენიშვნა: 1. თავფურცელია: „კიტაის სიბრძნე ანუ სწავლა ჩრილეანეს ზედა ბედნიერად ცხოვრებისა“ რუსულით ქარაგმული. ესაა ზედა გარდმოღებული არხიდიკონისა გაოზის მიერ წულა 1777, მოსკოჳს“ (39r).

2. მთარგმნელის, გაოზის, მიძღუნა ესე მფუის ასულისადმი: „ჳნის ჭაბანაღლებულობასა შეფის ქალისოსის ასულს ანნას უმდაბლესად მოვასხენებ. უჯანაღლებულოსო მფის ასულო! უბედნიერეს ტომად ვრაცს მას, ოდეს ღირს ჴარ ქმედ მსაბერებად სწორებასა თქუენ მიერისა ჩემდამო მოწყალებისასა, ეინათგან ურიცხჳ მოწყალება თქუენისა უჯანათლებულოსობისა მაწუწედო ვითარმე თანმდებობისა ამის აღსრულებასა. ხოლო ოდეს მივაღე ბრძანება თქუენ მიერ ესეგითარისა სასარგებლოსა წიგნისა გარდმოლება რუსულით ქართულსა ენასა ზედა, მყისეე ჳნელ-ჳყე გარდმოლებად შრომასა არა რად შემრაცხებლმან, ეინათგან ამის მიერ დაშთების საყოფნით სურვილი სიხარნის მოყუარებისა თქუენისა და ჩემ მიერ ნაცნაღი მოწყალებისა მის, რომელსაცა ურიცხუად ჳგბეოლა ჩემ შორის და მარადისეა ვედება ამისსა მაღლობასა შინა. თქუენის უჯანათლებულოსობის უკანასკნელი მონა და მლოცველი არხიდიაკონი გაოზი“ (40r).

3. ტექსტს წინ უძღუის ა. „პატოსანსნო მკითხუელნო! ჯუფო მართალ არს სიტყუა იგი ბრძენთა, ეითარმედ ფრიად კეთილ არს სწავლა იგი, რომელიცა ასწავებს კაცთა ბედნიერად ცხოვრებასა, ეინა კმად კადნიერ ვიქმნები ეს წინა დადებად თქუენისადმი პატოსნებისა წიგნისა ამის ჩემ მიერ თარგმნილისა, რომელიცა ეითარცა ეანდი ფერშუნიერებე და გითხუნოთ თჳალსა ჯანღბითურთ მიზიდაჲ, ხოლო მიმხიდუნეი სულსა მაცხოურებითსა „კიტაის მოძღურებისასა მიჰყუნს და ესრეთ ყოველად ყოველთა კეთილთა ეღირსებს მსმენელთა თჳისთა მოძღურებისათა.

ხოლო ეინათგან ქომებესენებს მე სიტყუა იგი ბრძანისა სოკრატესა, ეითარმედ ეისაცა აქუს კეთილთა კაცთადმი ქცევაჲ, ისწაელს კეთილს რუსულებასა, ხოლო მცთოვარება ბოროტთა თანა წარისწყმედს ჯანსაღსენელსაცა გონიერებასა თჳსსა და ეინათგან წერილ არს წარმომდგენი ჰაზრისა და გონიერებითისა ეითარებისა პირთა მის, რომელსაცა ჲღუწრიეს იგი, ანუ უმჩნეს იგი, ეიპა წერილის მოყუარება (ეიტყჳ წერილის თჳს შორის მჯროზელსა კეთილისა თანამდებობასა ჰაზრთასა) არს ქცეჲა კეთილთა კაცთა თანა, ეინა წერილს მოყუარე, ისწაელს კეთილსა რუსულებასა.

ფრიად მცირეთგნებენ ჩუენ შორის წერილნი იგი ძუსლთანი (ესე იგი ძუსლთა ფილოსოფოსთანა), რომელთაცა ეპყრასთა მოკლედ და ბრწყინუალედ თჳს შორის სწავლანი კეთილმმართებულნი კაცობრიებისა ცხოვრებისანი, ანუ თანამდებობანი კაცად კაცადნის ჩინებისანი. ამისათჳს ეგონებ, ეითარმედ არა ამათდ დაშუენრ გარდმოღებად წიგნისა ამის, რომელსაცა უპყრიეს თჳს შორის სწავლა და მოძღურება ყოელისა მის, რაჲცა თანა აჭს კაცსა ბრძენებრ წარმართებასა შინა კაცთაბრჲნის ცხოვრებისასა.

ხოლო სასელი და გუარი წიგნისა ამის აღმწერელისა უცნაურ არს და მხოლოდ ესე ოდენ ცხად, ეითარმედ კიტაელთანა ბრძენთაგანი არს.

არარა მსმის აღმწერელისათჳს, ეინათგან დიდება და ჩინებულება წიგნაკისა ამის ცხად არს ყოველთა ბრძენთა ენათა ზედა და ყოველთა ბრძენთადმი, რომელსაცა დიდითა წყურეელითა კითხულობენ და ქებასა მიაწერენ, რომელთაცა განღძებულმან ვიძეჲლ ჯამოცად ძალისა ჩემისა თარგმანისადმი, მჯულეულებელი თქუენთჳს სასმოდ ძეულად და ჯანეთ ესრეთ, მაშინ შეეროცე უბედნიერესად დროსა მას, რაოდენცა მოცალება ეჭყე ამას შინა შრომითსა“ (41r-v). ბ. „პინაკს სიტყუობა თავთა ამის წიგნისათა“. 42r—43v.

ანდერძი: „დასასრული კიტაიის ბრძნის ჰაზრთა. 1779. 10.11 სრულ იქმნა ნაკლულს...“ (70r).

## 169

### სალმრთო ისტორია. 1805

127 ფ.; 20×17; ქაღალდი (მოლეწრული ტერის); ტყავგადაკრული ტიფიდრული ყდა დახიანებული; მხედრული, დასწყისები მთავრულით; ამოვარდნილია ფ. ფ.: 1, 122—123; დაუწერელია: 122—127 ფ. ფ.; მთარგმნელი — გაითს არხიმანდრიტი (2r); გადაწერი — ბეჭითაძე ბეგთაბეგოვი (121v); 1805 წ. (121v); ქაღალდს ჰეირნიშანი 1804 წ. (92 ფ.); შეძენილია სოსიკო მერკულოძისაგან.

„სალმრთო ისტორია. დაბადება სოფლისა იყო ვიდრე ქრისტეს შობამდე უწინარეს 5508 წლითა (ხრონოლოგიისამებრ. ანუ წლის-სიტყუაობისა აღმოსავლეთთასა საღუთებლითა სამეოცდა ათთა მთარგმნელთა). — დასაბამსა შინა დროთასა შექმნა ღმერთმან აღარაჲსაგან ცაჲ და ქუყანა...“ 5r—121v.

შენიშვნა: ნაწარმოებს წინ მიუძღვის: 1. თავფურცელი, რომელზედაც სწერია: „სალუდველო ისტორია ღუშლისა და ახლისა აღთქმისა, გამოკრებული წმიდათა მამათა ჯანმარტებითა წარმართებისათჳს სასარგებლოდ ყოველსა ქრ[ის]ა ქ[ა]ეშა, ბერძნული რუსულსა ზედა თარგმნილი, და რუსულით ქართულსა ენასა ზედა გარდმოდებული არხიმანდრიტის გაიოსის მიერ წელსა 1787, აგუსტოს 4, კრებენჟას, ქმნილი სამეძრძეთის ქალაქის ხაჟინოს ეკლესიის პროტოპრიხტერისა ანტონი კატიჩორას მიერ“ (2r).

2. მთარგმნელის მამართვა ანტონ II-სადმი: „მის მაღალ ყოვლად სამღუდელოებას, დიდს უდიდს ალეკეროელს უგანათლებულესს მეფის ი რ ა კ ლ ი მ ე თ ო რ ი ს ძ ს, უმოწყალეს ქელშჳიფს მწყემს - მთავარს. ყოველად სამღუდელოო მეფეო, უგანათლებულესო მეფის ძეო. — თანმდებობითამან მოარქიელობამან ბრძანებისა თ[ქ]ნისამან ყადნიერ მყო მე გარდმოგებად სამღუდეოჲსა ამის ისტორიისა რუსულით ქართულსა ენასა ზედა. რომელითაცა ცხად არს, ვითარმედ ყოველად სამღუდელოება თ[ქ]ნი ჰრაცხს ისტორიასა და ღუთისტა მიერისა საქმისასა წარმართებად კაცობრიებისა ცხოვრებისასა, ვინაჲთგან აღსძრავს ეხე ქელშჳიფეთა სიბრძნისადმი ჰსჯულის-მდებელთა კეთილგონიერებისადმი, მღუდელთა კრძალულებისადმი თანამდებობისა თჳსისა, მსაჯულთა კრძალულებისა პეშმარტებისა და ყოველთა ერთა ნამდვილისადმი მეგობრობისა. თ[ქ]ნის მაღალს ყოველად სამღუდელოების უმდაბლესი მოსამსახურე და მლოცველი არხიმანდრიტი გაიოს. 1787 წელსა, აგუსტოს 4. კრებენჟას“ (4r).

ანდერძი (გადაწერისა): „სრული იქმნა აღწერითა ქელითა ბეგთაბეგ ბეგთაბეგოვისათა. წელსა 18[0]5, იულისსა თჳრსა 30“ (121).

მინაწერი: 1r-v.

## 170

### ღვთისმეტყველება ქცევითი (კათოლიკური). XVIII—XIX

IV+951 გვ.; 26,5×17; ქაღალდი; ქაღალდადაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული; დაუწერელია: 1—IV ფ. ფ., 931—951 გვერდები; XVIII—XIX სს.; შეძენილია სოსიკო მერკულოძისაგან.

„ღ[ვთი]სმეტყველობა ქცევითი, ორ მატიანედ განწყალებული რომელთა შორის შეიცვიან ფერად-ფერადნი და საჴერო შემთხვეევანი განხოს მაშათათვის საფერად ჩენილნი, და პირველად შჯულისათჳს. თავი პირველი. — და ვინაით შჯული განურჩეელად და განუწყალებლად აღებული მოა-

სწავებს ყოველს კანონსა და სჯესსა საქმეთასა, რომლისათვისაც ყოველნი კანონნი თუ ღრამმატიკოზთა და თუ სხვათა ელოვნებათა სჯულად სახელ-იდებიან..." გვ. 1—92r.

**შენიშვნა:** 1. მოუძღვის თავფურცელი: „ღ'თისმეტყველობა ქცევითი, ორ მატიანედ განწყალებული, რომელსა შორის გარეშეიცევიან ფერად-ფერადნი საჭირო შემთხვევანი განდის მამათათვის სახმრო ცოდნანი და მრავალ-გზის მათთვისცე შემთხვევანი, შემოკრებული მრავალთა და ფერად-ფერად წერილთაგან ლათინთ წმიდა მამათა და შემთხვევად მძიმებელ ღ'ისმეტყველთა და დასხმული ნათლად და კვალად მღუდელთათვის ჩვენთა მროულთა, ესე არს სულიერთა მოურნეთა. მატიანე პირველი, რომელი შჯულისათჳს და მცნებათა. წელსა მაცხოვრისა ჩუენისა 1762, დედაქალაქსა კოსტანდინებოპოლესასა" (გვ. 1).

2. ერთთის ხანდაზი, დაწერილი მოგვიანო ხელით (გვ. 929—931).

3. „ღვთისმეტყველება ქცევითი" დაწერილია კიობა-მოგების სახით.

**მინაწერი** ლურჯი ფანქრით: „გრაგოლ გიორგის ძე ჩგულაშვილისა ვარ" (გვ. 10).

## 171

### კრებული. 1838

162 ფ.; 21×16,5; ქაღალდი; ქაღალდგადაკრული მუყაოს ყდა; მშეფრული, სათაურები სინგურით, დასაწყისი ასოები ასომთავრულით, სინგურით; ზემო ყდა მოგარდნილია; აკლია 114—115 ფურცლებს შორის; ამოვარდნილია 153 ფ.; 1838 წ. (113v); შეკინილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

1. „ღვთიეშუბნიერნი თხრობანი სულისა ფრიად სარგებელნი, რომელსა ეწოდებიან გ ჳ რ გ ჳ ნ ი, თავი პირველი. მღუდელ-მოქმედებისათჳს და საიდუმლოთა გამოცხადებისა. თხრობა ა. გამოცხადებისათჳს წმიდისა საიდუმლოჲსა და სიყუარულისა. — ღმერთი, რომელი სიყუარული არს, ნამდვილი, რომელი ეგოს სიყუარულსა ზედა, ღმერთი მის თანა ჰგიეს და იგი ღმრთისა თანა, რამეთუ ესე არს დიდი და პირველი მცნება..." 1r—101v.

**შენიშვნა:** 1. „გვირგვინის" ტექსტს დართული აქვს: ა. გამმარტება: „ღვთივ სულიერსა ამა წერილსა ეწოდების გჳრგჳნი ამათ ესენივითართა მიზეზითათჳს, რამეთუ ვითარცა გჳრგჳნი პატიოსანი შემკობილ არს მრავალფერთა პატიოსანთა ნივთთა და თჳალ-მარგალიტთა მიერ..." (101v). ბ. „ხანდაზი" (102r—104v).

2. ხელნაწერის კიდეებზე მიწერილია სიტყვათა განმარტებები.

3. „„გვირგვინი" შედგენილი გაბრიელ მცირის მიერ.

2. „თჳესა ოკდომბერს ბ. — წამება და ღუაწლი წმიდათა დიდებულთა მოწამეთა დავით და კოსტანტინესი, რომელნი იწამნეს ქუჱყანასა ჩრდილოეთისასა. — მეფობასა პერძენთა ზედა ღუთის-მსახურისა ერაკლესასა, ოდეს-იგი განაგებდა საბრძანებელსა მისსა, კურთხეევითა მეფობასა თჳსისათა, განლაშქრა სპარსთა მეფე ხჳსრო ქალაქსა მას ზედა ღუთივ-დაცულსა წმიდისა იერუსალიმისა..." 105r—113v.

**შენიშვნა:** ტექსტის პოლოს მიწერილია ტექსტის გადაწერის თარიღი: „ჩყლზ-სა წელსა, დგჳბერის (?) ღ დღესა" (113).

3. „შესხმა ღუთივ-პატივცემულისა ქალწულისა და ქალწულთა წინამძღურისა მარიამისი. მიერთუნენ მეუფესა ქალწულნი შემდგომად. — 1. გიხაროდენ, ქალწულო, მამისა საჳანო. 2. გიხაროდენ, წმიდაო ძისა სამკჳდრებელო..." 114r—116v.

4. „შესხმა ჯგ. წმიდათა და დიდებულთა და ყოვლად ქებულთა მოციქულთა პეტრესი და პავლესი. — ცანი უთხრობენ დიდებასა ღვთისასა. ეჰა, დიდნო მნათობნო პეტრე და პაველ, მზის უბრწყინვალესნო...“ 116v—119r.

5. [პასიკრატოს]. „თუმცა აპრილსა ჯგ-სა წმიდისა და დიდებულისა მთავარ მოწამისა გიორგისა. გ̃კხენ მამაო. — მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტეს პირველ საუკუნეთა მეუფების არა არს დასაბამი დღეთა, არცა დასასრული ცხოვრებისა...“ 120r—135v.

6. „შესხმა ღვთივკურთხეულისა და ყოვლად ბრწყინვალისა ღვთის მშობლისა. — უფალმან აკურთხოს ერი თჳსი მშვიდობით. — აღიპყრნა ჴელნი თჳსნი იესო და აკურთხნა იგინი და აღვედოდა ზეცად...“ 136r—137v.

7. „შესხმა ღვთივკურთხეულისა და ყოვლად წმიდისა ღვთის მშობლისა მშობლისა(!) მარიამისა. — მივფინო სულისაგან წმიდისა ყოველსა ზედა კორციელსა. —აღივსნეს ყოველნი სულითა წმიდითა...“ 137v—139v.

8. „შესხმა ღვთივსაკჳრველისა და ყოვლად განათლებულისა ღვთისმშობელისა. — კურთხეულ-არს უფალა ღმერთი ისრაელისა, რომელმან ჰჴსნა საკჳრველი. — თ̃ყნის-ცემა ხატისა პირმშოჲსა ძის სიხარულით აღიწევის, იტყჳს წმიდა და ღმერთშემოსილი დიდი ვასილ...“ 139v—141v.

9. „სიტყუა ღვთივშუენიერნი იესო ტკბილისა ყოვლად საყუარელისა. — უფსკრულ უფსკრულსა ჰჴადა ვმითა ზეგარდამოთა. — ეჰა, ძეო ღვთისაო, საყუარელო მამისაო...“ 142r—143v.

10. „სიტყუა ღვთივშუშნიერისა იესო ტკბილისა ყოვლად საყუარელისა. — ჭეშდა უფალი ცით გამო და მაღალმან მოსცა ჴმა თჳსი. — ესე არს ძე ჩემი საყუარელი, რომელი, მე სათნო ვიყავ მაგისი, ისმინეთ...“ 143v—145v.

11. „სიტყუა ღვთივშუშნიერისა იესო ტკბილისა ყოვლად საგალობელისა. — კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისაჲთა. ალილუია. — ოსანნა კურთხეულ მომავალი სახელითა უფლისათა მეუფე ისრაელისა...“ 145v—147r.

12. „შესხმა ღვთივშჳენიერისა და ცხოველმყოფელისა პატიოსნისა ჯუარისა. — კურთხეულ არს ძელი იგი, რომლისა მიერ იკურთხნეს წარმართნი. — გიხაროდეს, ჯუარო, ჯორცითა ქრისტესითა განწმედილო...“ 147r—149r.

13. „შესხმა ღვთივშჳენიერისა და ყოვლად ძლიერისა პატიოსნისა ჯუარისა. — თაყუანის-ვსცეთ ადგილსა, სადა დასდგეს ფერხნი უფლისანი. — საყუარელნო ღვთისანო, პატიოსანნო მსმენელნო!...“ 149r—151r.

14. „ახსნა წმიდისა სამღვთო ლიტურღიისა. — წმიდა ეკლესია ახე არს ხელულისა ამისა სოფლისა...“ 151r—161r.

შენიშვნა: ტექსტების ბოლოს მიწერილია გადაწერის თარიღი: „ჩყლმ-სა წელსა, ნოემბრის (!) ჳ-სა“ (104v, 101v).

## 172

### ყარამანიანი. 1831.

1340 გვ.; 32,5×21; ქაღალდი; უცდო; მხედრული; მოკარდნილია სატევი და ბოლო ფურცელი; დახიზნებულია: 1, 891. 1333—1337 ნუგრდები; გადამწერი — ნოდარ ჯორჯაძის ახული ელისაბედ (გვ. 1339); 1831 წ. (გვ. 1339); შეძენილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

„აქ ანბავი ყარამანისა სპარსულთაგან ქართულსა ენასა გარდმოთარგმნული ორბელიანის სარდლისა ქეშიჩი ბაშის ავთანდილისაგან.

თუმცა რიტორთა შეწყობილი არს, მაგრამ ამი[ს]თვის დავშერე თარგმანსა ამასა ზედა, ვინათგან წიგნი ყარამანისა ქალთაულს(!) ენასა ზედა აქომამდე არა იპოვებოდა. და აწ ვისაც უყეთ გაკეთება გნებავსთ, ესრეთ გამართეთ და უცოდველად იყვენით ყოველნითურთ. — პირველ ჟამთა სპარსეთს შიგან იყო ხელმწიფე დიდი, რომელსა ეწოდებოდა თახმურად...“ გვ. გვ. 1—1338.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერის ტექსტი ნაბეჭდი „ყარამანიანის“ (ყარამანიანი, გამოცემული ნ. კობაძისაგან და ლაზარევისაგან) 10 კარს ფარავს.
2. ტექსტის ბნოლოდ დასაწყისია დაფიქსირებული კარებად (1—6 კარები);
3. ხელნაწერის თავების დასათაურება არ ჴედება ნაბეჭდ გამოცემას.
ანდერძი: „ალმწერისაგან შეცთომა მოითხოვს მოტევებასა,
არცა ჩვენ გზრაბაეთ თქვენ გამო კურთხევისაგან კლებასა,
ლოცვაჲ წეტაჲმცა შეუდგაროს(!) მერმისი წმიდათა კრებასა,
არა შემასწროს სულითა მუნ ოდეს დაკნინებასა.
ალიწერა წიგნი ესე ყარამანიანი ქელითა დიდით ბრის მოურავის ნოდარ ჯორჯაძის ასულის ელისაბედისათა, როდესაც ვიყავ წლისა ჩვიდმეტისა. ვითარცა ჰირფილი წინაშე თვალთა ჩუენთა წარხდების, მსგავსად მისა მაშრალი ამისი გაცვდების და ნაწორები მისი ეგების. წულსა ჩაჲლა, ივლისის ი“ (გვ. 1339).

## 173

### არჩილიანი. 1829

I-II+104 ფ.; 32×20,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტრიფრული ხის ყდა (ყდა დაზიანებულია ჭიისაგან, ზემო ყდა გადატეხილია); მხედრული; დაზიანებულია ფ. ფ. I—II; 103—104; გადამწერი — ანდრია კასრაძე (103r); 1829 წ. (103r); შეძენილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

1. „[გ]ბაასება თეიმურაზისა და რუსთველისა.
„სამგეგმოვანო ღვთაებაე, ერთმანეთს არ შემდგომისო,
მაშაე, მშობელო ძისაო, გამოშელენელო სულისო...“ 1r—62r
2. „თაეი საქართველოს ზნეობისა. —
მოწყალე ხარ მართლის გულით მოსმენდა და უხუად, ღმერთო,
გუამოვნებით სამბატედო, ღუთაებითა მხოლოდ ერთო...“ 62r—68v.
3. „თქმა სიტყუათა საჩინოთა ასოთა რუათა გუამისათა: —
კიდეუ ესეც ვთქუა თუალსა და ცხვირსა, ორსაე ყურებსა,
ენა-პირ-ბეჭესა და ფერხსა რა ზნე სჩირს, რას ყუფრებსა...“ 68v—70v.
4. „სიტყუა სანათლისღებო, თუ რამდენნი ნათლისღებაა ცოდვისა განსაწმედელი, და სხუა შეერდომით ლექსები. და სრულ ამ წიგნის ბოლო ამაზედ დათავდება: ადიდე მეფე არჩილ.—
სიბრძნე მსურს, მწრთენელი არა მყავს, მაშ რა ვჰქნა, როგორ ვიშოვნო?
მრაელის ცოდვისა მოქმედი აწ წმიდათ ვითღა ვიშოო...“ 70r—72v.
5. [მ]ეფეთა საქებელნი და სამხილებელნი].
„ჩახრუხაძე ბრძენთ ვაბაძეთ, მაგრამ სახელს გეიმალავსა,
იარება, შებრკოლება არ ეტყობა დრკუდ რამ სლვასა...“ 72v—80v.

შენიშვნა: 1. „მეფეთა საქებელნი და სამხილებელნი“ ხელნაწერში არ არის გამოყოფილი წინა ტექსტისაგან.
2. სათაური აღდგენილია ნაბეჭდი გამოცემის მიხედვით (იხ. არჩილიანი, ტ. I, ალ. ბარამიძისა და ნ. პეტრიწეიშვილის გამოც., გვ. 225).

6. „თქვენი გაბაასება კაცისა და სოფლისა არჩილისაგან. — თქვეს, ჩარხი სოფლის სიმუხთლის სამუდამოთ არის მბრუნავი, ლხინს მოგვცემს, ჭირი გვერდთ ახლავს, ხან შვება, ხან საჭმუნავი... * 80r.

**შენიშვნა:** 1. წინ უძღვის: „ეს ერთი პირველი ლექსი დავით მაჩუკაშვილს ჯაფარიძეს ეთქვა სოფელზედ ასტრახანს, ხოლო ამას ქვეყითი სოფლისა და კაცის გაბაასება—ამერთშინ ლექსმან მოახდინა. ასრე არის ყოველის ფერის, კარგისა თუ ავის საქმისა ორისაც მიზეზი, რამეთუ პირველ ასრე ცოტათი იწყების და შემდგომად რაოდენმე. განშრაველდების".

2. „გაბაასება" წყდება 344-ე, სტროფზე ნაბეჭდი გამოცემის მიხედვით (იხ. არჩილიანი, ტ. I, გვ. 60).

**ანდერძი** (ვადამწერისა): 1. „აღიწერა წიგნი ესე არჩილიანი წელსა ჩყჳთ-სა, ანუ 1629-ით (!) ითა. თუესა მაისის ჳ-სა დღესა, или 3-го числа апреля сего" (103r).

2. „ლექსი მწერლისაგან თქმული: „დიდება მიმზმა მაღალ ღუთისა,
ყოველთა რა წარმომართა დასასრული ამ საქმისა,
ყოველთა კაცთა პატივი, უფროსაი დედათაც მამისა
და დიდებულთ ჴინა მეცოლეთა, ყოველი მოწაა ღუთისა.
მე სურვილით პატივსა ვცემ და ლოცუაა მერმე მდგდლისა,
წიგნო, ეს სრული მიღოფილარ, წარსულა ჴინამს პატრონისა,
ასაყიდელი დიდი არის ყოველთა ზედ მართლ მონისა
და შეცთომისათვის ბოდიში ვიხდი, თქუენ დღე ჴგუის წმჳიდობისა.
ქება, დიდება, პატივი, მადლობა მიეცით ღმერთსა" (103r).

3. „უფალო უფლებათაო, უმასჯო უხვებათაო, მხიარულებით და სიმრთელით მოახმარე წიგნი ესე პატრონსა წიგნისსა ამისსა ყოველთა დღეთა ცხოვრებისა თჳსისათა. უმოწყალესნო ქელმწიფენო, მხილველნო წიგნისა ამისანო, იკითხით რა წიგნი ესე, სახელდებული თჳთ მწარმოებელისა ანუ მთხზველისა ამის კურთხეულის მეფის არჩილისა და წუოდბა-მიეღებული ამა წიგნისა ხუთ, ესე არს არჩილიანი, რომელიცა სიტყ არს ყოველითა კეთილითა სამუდამოდ და საიროთათა, და ამის'თს უფლისწოდგინებად გთხოვით მნებელთა ამისთა კითხუად. რა ინებებდეთ კითხუასა, უკუთ ჰპოოთ რაჲმე შეცთომა ამას შინა და უკანონოდ ხმარება წერისა (ესე იგი ვითარსამე აღრალსა კეთილად, ვითარსამცნობად (!) და ვითარსამე წინააღმდეგ ამათდა), ნუ შეიჯაბებ-მყოფთ მისო'ს, არამედ მოიხსენიებდეთ კეთილად და მიბრძანებდით შენდობასა მე ცოდეთ'ს ამას. და ვისაჲდგან არა მაქუნდა სრული დრო, რამეთუ ვიყავ სწავლასა შინა და მიმძიმდა დაშთენა სწავლისა, და რა ჭკნობები დროსა თავისუფალსა, ამას ვსწერდი და არცა სწავლასა მოვალდებოდი, თუმცა არ ვიყავ მცირისა ხანისა, ვითარცდეღ ი'ტ წლისა ოდენ, არამედ უფროსთა დრო იგი, ოდესცა მაწვია გარდაწერა ამისი მამამან ჩ ა ბ ა რ ი ე ლ მ ა ყ ა შ ვ ი ლ მ ან, არა შორს იყო იგი პასჴისა, ვითარცდეღ ჳ დღე ოდენ, რამეთუ რომელსა დღესა ყოველნი კაცნი მიიცლებიან ჯანსრთამისადმი და არა დაეწყებისა ლ'ისა და საქმისაცა, და შემდგომად პასჴისა ია ანუ ია დღე ოდენ სრულ ჳვედ წიგნი ესე. და მაწყენებდეს ამას წიგნისისა წარუძღუნი მწუთიერნი მოხმარებანი მისნი და დღეგრძელობასა და ცხოვრებასა ჟამიერისა და საუკუნოსასაცა ლ'ისა მიერ გულს მოდგნით თჳთვისა, რომელისა არს დიდება თამაშით და სულის წმიდითურთ აწ და მარადის და უკუ უკე ან. გარნა ნუ დაბიეწყებს მე, ვინა დაწწყეო, მე მიხნე არ დაბიეწყებ შენ, ცოტ წუა. (!)" (103r).

4. ნარატული ნუსხური: „აღწერილ არს ხელითა ანდრიაკასარაძისითა" (104r).

**მინაწერები:** 1. ეკატერინე გიორგის ასულის ბეჭედზე:
„ესე წიგნი შეგამკე გიორგი მაღალ ქიანმან,
უფლისწულს ცისის თავადმან და გვარად აბაშიძემან,
სეფე-შორაბნის მჭედნემან თავსისულად ჭალ[ა]-ტყიანმან
და დროშის. ხელარის პატრონმან მოკრ[ე]ძილ, სიმდიდრით მე ამან.
მას ჯამად მეფე მესიძა, შვილი მიეცეო თამარი,

13. ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. I

მას გავატანე ბევრი რამ, ტკბო მურასა ქამარი.
იმერეთს, ოდიშს, გურიას, აფხაზეთს ვიყავ თამაში
და ვაი, რა ცუდად ვისაუკუ, კაცს გამითხრეს სამარი.
იერუსალიმის აბრამის ტაძრის ამგებელმან,
პატრიახისა მრავალ გამზაენმან და მარგებელმან.
ამ სამის სამატნოში სამართლით განმგებელმან,
და მტრისაგან შემოუალმან და მცველმან განმაგრებელმან.
წმიდავ დავით გარეკელო, ესე წიგნი შემოგწირე
ამისათვის, რომ სამდიდროში სული ცოდეთ შეეამცირე,
მერმე მეცავ ღვთის წინაშე, ვითა მწყალით შეიწირე
და აღმზღვენ ბრალნი ჩემნი, გამიბიბენე ცოდეის მწირე.
ოცდა ბეთი ლიტრა ცვილი ერთ კერასად გულად ვიღეთ,
ამა წიგნთან მოგიძღვენი, ჯამოგზავნით მოვიხვენ,
სხვათაც ასე შემოგწიროს, ცუდი არის, ნუ ინახვენ.
და საყდრულად ნუ შეჰირაცხ, ლოცვა ჩემი ყორად იბენე.
მეფეს, დადიანს, გურიელს სამსავ ჰვავს ჩემი ასული,
სამგანე მიჯდეს დედოფლად, კვებით ხმა ქონდათ გასული.
ამ სოფელს არა მაკლდარა, ცამდის არ ვიყავ ასული,
და ბოლოს ჭამს მიწად მივიქეც, სოფლისგან ვიქმენ გასული*. (103ᵛ).

2. ეპიტაფია საქართველოს მეფის ირაკლი ასულის ელენა. — მიწამან ფუტკუმან ქალმან დავითაშვილ
ლოდსა მწერალმან საცრაწმელეთა ხმათამან...* (103ᵛ—104ᵛ).

## 174

### სამართლის წიგნება. XIX

40 ფ.: 34,5×21.5; ქაღალდი; ფუდო; დაშლილი; მბეჭდური; დაუწერელია ფ. ფ.: 20ᵛ—24ᵛ,40ᵣ-ᵛ; თარიღიანი ჭეირნაშაი — 1833 (33—34 ფ. ფ.); [XIX ს.]; შეძენილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

1. „სამართალი დაბადების, ბერძული, მეფის გიორგისა, სომხური და აღბუღასი. — სამართალი ბერძული. ბჭობისათჳს. — მსგავსად ამისსა ას ოცდა მეორე კანონი ქართაგენისა კრებისა ბრძანებს: რომელმანცა ბჭის სამართალი არ ირწმუნოს, პატრიარქისაგან შეიჩენეს და მეფისაგან ატანჯოს...“ 6ᵣ—24ᵣ.

შენიშვნა: 1. ტექსტი წარმოადგენს გამოსაკრებს მოსეს, ბერძნული, სომხური, გიორგი ბრწყინვალისა და აღბუღას სამართლებიდან, დალაგებულს სავნობრივად.

2. ტექსტს თავში დართული აქვს სარჩევი (1ᵣ—5ᵛ).

2. „მეფის ვახტანგის სამართალი მსაჯულთათჳს. კარი პირველი. — ჯერ ესე გავდროთ და მოგახსენოთ, რომე მეფეთა და მსაჯულთა და ყოველთავე სამართალში მჯდომთ კაცთ ესე იცოდეთ...“ 25ᵣ—39ᵛ.

შენიშვნა: 1. ვახტანგის სამართლის წიგნი იწყება პირველი მუხლითაკლია წინასიტყვაობა;

2. ტექსტი წყდება 179-ე მუხლზე.

3. სამართლის ტექსტის მუხლების სათვალავი არ ჯაჭვია.

## 175

### ჯამნი. XVII—XVIII

182 ფ.; 18,5×14; ქაღალდი; ტაეფაგადაკრული ტყიფრული ყდა მოყვრდნილი; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; გადაწყდა — ნაკლებია (118r); [XVII—XVIII სს.]; შეძენილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

[ჯამნი]. „... დაწყება შაბათისა შუაღამისა. შემდგომად კურთხეულარსისა ჰსთქუან: მეუფეო ზეცათაო, წმიდაო ღმერთო, დიდება ყოველად წმიდაო, მამაო ჩ̃ნო...“ 2r.

**შენიშვნა:** 1. ჯამნს ერთვის: ა. „ეს წ̃ნე შუაღამი ჯამნზედ ბრძანეთ: შეგჳწყალენ ჩ̃ნ, ღმერთო, დიდითა წყალობითა შენითა...“ (118v—121r); ბ. „იწყებიან ჭმაჲ სახარებისანი ყოველთა წმიდათა კრებასა...“ (121r—123v). გ. „იმაკაბი წმიდისა ღ̃ის მწობელისანი, რომელ არს დაუჯდომელი“ (124r—130v); დ. „ლოცვა დღითიდღე სათქმელი ყოველად წმიდისა ღ̃ის მშობელისა მ̃რ, უკეთუ გჳფრის ხილვა მისი ჟამსა სულისა შ̃ნისა განჴოფისასა. — შეიწყნარე აწ, დიდებული დედოფალო ჩემო სპილენო, გლახაკი ეგდრებაჲ ჩ̃ნ...“ (130v—135v). ე. „ლოცვა ხატრებისა, თქმული წმიდისა მამისა ჩ̃ნისა იოანე ოქროპირისა. — უფალო, არა ღირს ვარ, რათამცა სართულსა სახლისა ჩ̃ნისასა შემობუნდმეა...“ (136r—140v); ვ. „ო̃ სჯდებ̃ბერსა ღ̃ისა მშობელისა. ცისკრად სახარება ლუკასი. — მათ დღეთა შინა აღდგა მარიამ...“ (140v—141r); ზ. „ო̃ სჯდებ̃ბერსა ჲდ, ჯ̃რთა აპყრობა. ცისკრად სახარება ი̃ესი...“ (141r—144r); თ. „ო̃ სჯდებ̃ბერსა კვ, მიცვალება წმიდისა იოანე მახარებლისა...“ (144r).

2. ქუემო ყდის საცავ ფურცელზე მიწერილია ბერძნული და რუსული „მამაო ჩუენო“ ქართული ტრანსკრიპციით, ასევე ბერძნული ტექსტი ქართული ტრანსკრიპციით მიწერილია ზემო ყდის საცავ ფურცელზე.

3. ხელნაწერის ტექსტი განსხვავდება ნაბეჭდი ჯამოცემისაგან (იხ. ვახტანგის სტამბის ჯამნი, 1717 წლისა და ჯამნი, დაბეჭდილი თბილისში 1899 წელს.).

**ანდერძი:** „დიდებაჲ ღმერთსა, სრულმყოფელსა ყოველისა კეთილისასჲ! სრულ იქმნა წმიდაჲ ესე ჯ̃ამნი ფრიად ცოდვილის ნათანაელისაგან, ღმერთმან უწყის, სიმართლეს ვიბრძოდი, მაგრამ, ფიცე, ვეშურებოდი, თუ რაჲ დამეშალა, ნუ ვინ დამწყვეტინ მ̃ღთის მადლსა. ჩემთა მამაჲ-დედათა და ძმათა შენდობასა უბრძანებდე მაღლის გულისათჳს“ (118r).

**მინაწერი:** „ესე წმიდაჲ ჯ̃ამნი კობაშვილის იოანე დიაკონის არის. ვინც მაპაროს, ჯუფწყრეს მამა, ძე და სული წმიდაჲ, ღვთის მშობელი მარიამ და ყოველნი წმინდანი ღვთისანი, ამინ. ქ̃ს უფო“ (1v).

## 176

### კურთხევანი. XVIII

207 ფ.; 18,5×13; ქაღალდი; ტაეფაგადაკრული ტყიფრული ყდა; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ქაღალდი გაყვითლებული; ტექსტი ადგილ-ადგილ გადასულია; ყდა მოყვრდნილი; ქუემო ყდის საცავ ფურცელად გამოყენებულია სხვა ხელნაწერის ფურცელი ნუსხურად ნაწერი; აშორებული ფ. ფ.: 8, 169; რესტავრირებულია ფ. ფ.: 2, 202, 206—207; [XVII ს.]; შეძენილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

„კურთხევანი, ქმნილი ძალითა ღ̃ისაჲთა კეპარიანე სამთავნელისა. — ლოცვა დედაკაცსა ზედა მშობიარესა პირველსა [დღესა]. უფლისა მიერ, მეუფეო უფალო, ყოველისა მპყრობელო ძ... განჰკურნენ ყოველნი სენნი...“ 2r—205v.

**შენიშვნა:** 1. კეპარიანე სამთავნელის მიერ ბერძნულიდან ჯადოთარგმნილი კურთხევანი დაბეჭდილია ვახტანგ VI-ის სტამბაში 1713 წელს.

2. კურთხევანს ერთვის: „სიძიებელი წიგნის ამის“ (206r—207r).
3. 207v-ზე მთავსებულია ცალკე: „კურთხევა სადღესასწაულო. — უფალო ძლევაო და სამშობელო, რომელნიმე არაარსისაგან არსად შემქმნე კაცნი...“

## 177

### სთრათემანი, თეატროსი. 1740

12 ფ.: 32×20; ჭაღალდი უცხო: ფრაგმენტი: მხედრული, სათაურები და დასაწყისი ასოები სინგურით; მთარგმნელი — ვახუშტი ბაგრატიონი; დაწერილია ვახუშტის ხელით; 1740 წ. (1v); გაიხსნა ჰეერინგშანი; შემონილია სოსიკო მერკვილაძისაგან.

[სთრათემანი, თეატროსი]. „სოფლის დასაბამი. — სოფელი თთევსა ოკდონბერსა შინა (მოწმობისაებრ უუბრძნესთა ხრონოლოგოთა: სკალიგერისა, კალეთისა, ღელეკისა და სხუებთათა) ღ'თისაგან შექმნული არს ექვსთა დღეთა. იწყო შექმნელებად იმ დროსა შინა, რომელი დღე შაფათოვანის ღამი მეექუსე წუთხისა გამოისახებოდა...“ 6r—12v

წყება: „...ძე მისი კესარ ბორღია მთავარი, ვალერთინური მამისაგან შექმნილი, ვინათგან ამისგანვე შხამისა, ხოლო ეგრეთითა უცნობნობლითა (!) სცა ვირა ახალს გაჴრილსა შინა შთადებული და ცოცხალი დაცული არს. ჴდა წელთა ჲა. დღეთა ზ. საფლავსა მისსა უსე არს...“

შენიშვნა: 1. შინაარსის განვითარების მიხედვით 11 და 12 ფ. ფ.-ს შორის აკლია ფურცლები.
2. ფრაგმენტში წარმოდგენილია შემდეგი თავები: ა. „სოფლის დასაბამი“ (6r—9v); ბ. „გამოსული პირველი ნოესი“ (9v—11v). გ. „შეორე გამოსული ამრაჰამისა“ (11v).
3. მე.12 ფურცელი ზემო კიდის წარწერილობის მიხედვით არის ნაწილი თავისა: „გამოსული თ“.
4. წინ ფანქრის ვახუშტის წინასიტყვაობები: „ᲐᲠᲐᲠᲓᲛᲝᲛᲔᲓᲒᲔᲚᲘᲡ ᲣᲤᲚᲔᲑᲐ. — აჰა ჴმერთა ჯუარ-არს, ვინათგან მრავალი უცნობი სახელი და ნივთი ქალაქთა, ჭმუნვანთა და კაცთა მოიპოვებიან წიგნსა ძს შინა და სხუათა უნათა: ანუ ბერძულთა, ანუ ლათინურთა, ანუ ნემეთა და სხეთა. იმიტომ, რომეთუ ანუ ანუ (!) მთლად წითლულით არს წერილი, ანუ თავს უნაზ. დედანს ასომთავრული ხუსხვნენ, ხოლო მე წითლულნი დაუსვენ, რამეთუ მხედრულის ასომთავრული არაორად გამოჩნდების. ეგრეთვე წითლულით, რომელნი შთედან შარნი ვრთნი, ორნი, თუ მრავალნი, მასაც ასომთავრული უნდების და ჴნაზ. ხოლო სხუანი, რომელნი სახელი გარე სიტყჳს წითლულნი თავს უსვიდან, იგი დასაწყისი არს სიტყჳს შეთხზვისა. ხოლო სხოლიოსა ზედა თარგმანნი მათნი უწერია ამით ⊙ დაბინაზული, ანუ მოწამენი სხვათა წერილთა. ხოლო რომელნი დაშმარენ წერათა შინა, სხოლიოსაჲე ზედა სწერია, ვარსკულავის წითლულითა თავს და ხოლოს ცერეთ —*. მუნცა, სადაცა აკლს, და მუნ წარტყიობ, მუნ ჯუარ-არს მის, ანუ ეიცა გარდაწერად ჴელ-ყოთ, მუნ დასწეროს, უუნჯნიელით ვინეც კითხვად ჴელ-ყოს, არარისაჲე მოეწროს, უკრძნობელი მოაჴცეს ასპარეზისაგან. სადაცა ასოს აბეთ-იჭ'ით წიწწკილი უხის — როცხი არს“ (1r).
ბ. „შეყუანებილება წიგნისა ამის გარდმომღებელისა. — საკვირველნი მეთხეულნი წიგნისა ამის, უკუმთქცა ვის საათნო ჴინდესთ ტრეატებისაებრ თჳსისა ასპარეზსა ამას შინა შემოსრულნი მატიანისა ყოველისა სიფლისასა, ნუცა გამჭერტელთაჲთ, არამედ გულსმოდგინეთ, ნუ საკვდრელად, არამედ შეცნობად, ეითარმე მყოფობდა ჭეშმარიტი. ნურცა რაასამე ორგულებ, რამეთუ წიგნი ესე არს თუ სხჳსა სარჭმუნოებისა მღებელთჲ, ქრისტე და შეწყობილი, რამეთუ არა თარგმანილ და გარდმოღებული, არცა პირველისაგან ეიათირა იტყჳის] და არცა ჴუნჯან, რაჲთა ეირწუმნოთ მათი, ვინა ვინ რაჲსა წარმოიტყოფნენ, არამედ რაჲთა

ვსცნათ. ეთაერ იყო ანაგები შეჭნილებისა ფრთით და ჭამთა სოფლისა. კაცნი ბოროტნი და კეთილნი, მეფენი და მთავარნი, მღუდელნი და ერნი, დიდნი და მცირენი, ხოლო კეთილნი მოუკმეცოთ ჩუენდა და ბოროტნი მოეტყოთ მათგე, რათა განვდგეთ ჩუენგან.

არა ჯერ-იყო ჩუენდა ესე, საყვარელნო მკითხველნო, ამის მოთხრობად, ვინათგან საცნობელ არს გარდმოწერებელისა ამის წინარე სიტყუერებასა და შეგუანილებასა შინა, რამეთუ ეთარისათჳს მიზეზისა გარდმოღებულ არს წიგნი ესე, ყოველსავე იტყჳნეს, უკუმეთქუა გულისსმენერებ გონებით ჭეშტანი ანე ძაგებანი, შეწყნარება ანუ არა შეწყნარება არა არს ჭასსაგდებელი, არამედ კეთილ სატრფო და მშრომელისა წილ სასყიდელისა ლოცჳა, არა თუ გმობა.

ხოლო ამ, ვინათგან მოკლებულ არს ენასა ჩუენსა ზედა ესე ეთარნი მატიანენი (რამეთუ რაზანის ეპისკოპოზი გაბრიელ, რუსულსა ზედა გარდმოშლები, ეგრეთ იტყჳნს: რაჲ ეთხილე, მთნდა და ვიტრფიალე, რამეთუ ჳნუწენიერ ყოველთა მატიანეთა იყუნენ სრულებითა სამოკლეჲთოი და საკლესიოთი. ამისათჳს ვიშრომე, რათა არა საოროცულო იქმნნეს შრომა ჩუენი, არამედ კეთილ-სატრფო ჩუსაწყნარებელი.

ჳყუოთ არს წიგნსა ამას შინა ეთარიმე ქართულისა ენისა ორფოლრაფიისა, ანუ გრაწლნი და მოკლენი სატყჳთა ქცეულნი ღულარჭნილნი, თანაზომიერი მრავალჯერის არა ურჩობელობითა, არამედ ენისაგან ენისაჲ რუსულისა გარდმოწერა. აქუს მას მრავალნი ხიარნი, ამისათჳს იქნა მიზეი ესე, ჩუენ ჳმკობე ვგიჩნდა. ანუ შეცდილნი სიტყუანი ჩუენ ჳგრეთ ვიჯერეთ. ჳნუ სჯულეტი თჳალეღებით, არამედ მართლმსაჯულებით; ჳნუ სარწმუნოებისა წილ, არამედ მატიანისაჲ ჳნუ დამჯერებლობისა წილ, არამედ ცოდნისა. ვანვაგროთ ბოროტი, შეეწყნაროთ კეთილი, ეინათგან სასუე არს ორთავეთაგან. ჳნუ მოიხსნეს შრომასა ჩუენსა უგბილებით ჳქმად, არამედ ლაკეით, რამეთუ ბოროტი ჳცეთრებისა არს, ხოლო მადლი — სახიერებისა. რამეთუ ვიდაჲ წერასა შინა ბრალეტანჯულ თჳსთაგან. აღვარჩიე ჳცეე, რამეთუ უჭჳობა წინაღმდეგ არს წმიდისა პაელსა, რამეთუ განმეცხნენ და მომიძულეს ცუდად მშრომელი მეფისა შეილი ეგზეტი. ვიძლეან მსურველთა ცოდნისა და გონიერებისასა, არა თუ უგბილთა, რომელნი არა ჰყვარობენ ესეეითართა გულსმოდგინებასა და გულისსმიერებასა. არამედ მცონარებასა. არა არს ძაღნი. ჳყუოთ სათნო გინმე, იტეე. ჳყუოთ არა—იდუას წიგნი, რომეთ მიტეცებულ არს, ხოლო მოწყალებით ჰყავთ შენდობა ჩუენთჳსეა, რამეთუ დავშეურ ფრიად მეფებასა ობპრატორის აწ ნაყოფსა რუსეთისასა, წელსა 1740 ქრისტეს აჭაო. შესრულდა ოცდაცხრის ე ოვნებსა წელსა, დიდება ღმერთსა ჩუენსა საყუარელსა, ამინ" (4v).

3. წინ უძუელს აგრეთჳ. ა. თეატროსის რუსულად გადმოლებელის გაბრიელ მღუდელ-მონაზონის თავნებულეთი წინასიტყუაობა (1r—2r).

ბ. „ცნობილჳთხელს მატიანესა მოყვარულსა" 2r—4r.

გ. წიგნის შინაარსი: „ღმთის თანა. მატიანე ძველის აღთქმისა შეჭნილებისაგან სოფლისა, რომელი დაიწყების ძნიად არა ოთხი ათასთა გამო წელთა, ვიდრე ქრისტეს უფლისადმდე ჩამოყალს." 5r-v.

დ. „ლეკსი ამისჳ გარდმოლებელისა შეყვანებისათჳს,
რომელი მუნვე დაწერად ჳყჳრ არს.—
მებრძოლთა ბრძოლთა ვით მართებს სიმაგრე, რაზმთა ცოდნანი.
მტკიცედ გულმაგრად მას ზედა თჳარ იქცნენ მოხაწყინანი,
ვგრეთ ასპარეზს ამასეე მსჯელს მართებს გამოჩენანი,
და სარწმუნოება გულს ეპყრას, მერ კითხვით იცეს ღირსენი,
თჳარ არა გამეს სიმტკიცენი, მიჰყეე ყოველსა თქმულებასა,
ქნელს ემჯობესი სიბოროტით, ჰყოფ გონებას აღესებასა,
ღმერთი არის შორის მჯები, ვეშინოდეს ხსოვნებასა,
და დიდი შიში, გრწყამს, განგმართებს, კეთილს მოგეებს მოსწრებასა.
სარწმუნოების მჯოროვნეს და ასპარეზსა მეემელსან,
ყოველი შეიძენოს სოფლისა რაი სწადს მონამოგმელსან,
ბოროტი გარე განასხნას კეთილთა შენამთოსეელსან
და არც წარხდეს შრომა ეს ჩუენი, მადლი გვეეს მომმადებელმან.

თეატრის მოდით მოკრბენით თქვენები დამმარხველნი.
იპრობეთ გული სიტკვა რჯულით და სოფლისა ცდელნი,
ვინც არ იმცნებდეს ამ მცნებას, ნუ ხელ, სხვა ძიე ველნი
და თვარ ღმერთს შენ ბიეც მოგება, ჩვენ ვიცვით უზრომელნი*. 5v.

4. „თეატროსის“ ეს ფრაგმენტი ხელნაწერი S—1614-ის დასაწყისი ნაწილია.

## 178

### ოთხთავი. XIV—XV

2 ფ.; 15×10; ქაღალდი, დაკრული ყდაზე; ნუსხური, სამედაო ასოები სანგურით; ტექსტი შეჭრილია ყდის ზომაზე; [XIV—XV]; შეძენილია სოსიკო მერკულაძისაგან.

[ოთხთავი]. „...ძლე ჟამ ერთი მღუძარებად ჩ'მ თანა. იღუძებდით და ილოცევდით, რათა არა შებჯდეთ განსაცდელსა...“ მ. 26,41.

წყდება: „... მიუგო იესუ და ჰრქუა. ჰ. ნათესაე ურწმუნოჲ, ვიდრემდე ვიყო თ'ქნ თანა. ვიდრემდე...“ მარკოზ, 9, 19.

## 179

### მიხეილ ყიფიანი. გეომეტრია. XIX

I—VI+382. ქაღალდი; ქაღალდგადაკრული მოყავის ყდა; მხედრული; დაუწერელია ფ. ფ.: I—II, 378—382. [XIX ს.]; შეძენილია სოსიკო მერკულაძისაგან.

[მიხეილ ყიფიანი. გეომეტრია]. „ნაწილი პირველი. პლანიმეტრია. წერტილი.—§ 1. კალმისა ან ყარანდაშის წვერი რომ ქაღალდს მიეკაროთ, ოდნავ შესანიშნავი წინწკალი დაიკვდება, რომელსაც წერაში იქა ეხმაროთ, სადაც აზრი თავდება. ამ წინწკალს ეძახით წერტილს...“ 1r—377v.

შენიშვნა: 1. წინ უძღვის ავტორის წინასიტყვაობა: „პატივცემული მკითხველო, მე მახსოვს ის ცუდი დრო (და ვის არ ახსოვს ჩვენს ტოლსა), როდესაც სასწავლებელში წასვლა ემზადებოდა იმ გულმხსკალე და სანშიერს წამსა, როდესაც გამტყუნებული ბრალდებული მიჰყავთ დასასჯელათა...“ (Vv—VIv).

2. ხელნაწერის თავფურცელი:

„სწავლა საკვდიმდე შენია, მუდამ შენთანა მყოფელი,
მას გეცილების ეერაენ, არ არის გასაყოფელი,
სხვას ყველას მაზე უგია, თავისა გასაყოფელი
და თუ კაცსა ცოდნა არა აქვს, გასტანჯავს წუთი სოფელი.
დაეით გურამიშვილი.

გეომეტრია. შედგენილი მიხეილ ხაალის ძის ყიფიანისაგან. 1886 წელს“ (IIIr).

3. ავტორის მიძღვნა: ა „ამ ჩემს მცირე შრომას ვუძღვნი ჩვენი ტომის სწავლა-განათლების მოსურნეს დ მ ი ტ რ ი ე ვ ნ ს ძს ყ ი ფ ი ა ნ ს უმორჩილესი ბიძაშვილი მ. ხ. ყ ი ფ ი ა ნ“ (IVr). ბ. „ამ ჩემს მცირედს შრომას ვუძღვნი გულით და სულით საყვარელს ბიძაჩემს დ მ ი ტ რ ი ე ვ ნ ს ძს ყ ი ფ ი ა ნ ს მე... უმორჩილესი ძმისწული მ. ხ. ყ ი ფ ი ა ნ“ (Vr).

4. ტექსტი სტილისტურად ნასწორებია სხვა ხელით.

5. ტექსტი გამოცემულია (იხ. ყიფიანი მიხ., გეომეტრია. ნაწილი I, ტფილისი, ე. ბელაძის სტ. 1888 წ.).

## 180

### პეტრე ლარაძე, დილარიანი. 1828

284 ფ.; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტყიფრული ხის ყდა; მზიდრული, სათაურები სინგურით; დაზიანებულია ფ. ფ.: 1—21, 28—30; 281—284; ყალი 7—8, 8—9, 12—13, 21—22, 28—29, 29—30, 198—199, 281—282 ფურცლების შორის; ამოვარდნილია ფ. ფ.: 1—36, 281—284; გადაწერი — იოსებ ჩხეიძე (283r); 1828 წ. (283r) გაარნია პეტრწმანი; შეძენილია მაია ჩოლოყაშვილისაგან.

[პეტრე ლარაძე]. „პირველი შესავალი წიგნისა დილარიანისა, რომელნი არიან შაირად და ყარიბულად ლექსტკბილად შაირი.
ოდეს სული ღმერთთმთავარი იქცეოდა ზედა წყალთა,
სრულ არსისა შესამკობლად ადამ მჭვრეტდა საღმრთო თვალთა..."
3r—282r.

**შენიშვნა:** 1. „დილარიანი" გამოცემულია (იხ. დილარიანი, თხზულება პეტრე ლარაძისა. თბილისი, 1903 წ.).

2. 1r-ზე გამორჩეულია შესავალი „პირველი: „შესავალი წიგნისა დილარიანისა რომელნი არიან შაირად და ყარიბულად ლექსტკბილად".

**ანდერძები:** 1. (პეტრე ლარაძისა) „შაირი —

ვიყავ რა მწირად პეტრემწირეს სვისაგან გამწარებული,
სამწუხაროსა ჰაზრთაგან შეშოპილ, დაცემებული;
პოროტი ვინმე შეიქმნა ნემზედ პრჭალგამეჭებული
და ჭირსა ვმადიდი უფალსა მარად ცრემლმოპირებული.

უქმობის დაჯნად ჯელს ეპაყარ კალამი, სუედის მალამი,
სადა ესწერდი, იგი ადგილი თეალთა ცვარითა კალამი,
დილარის ჰამბის გამოთქმად ალეგბი თეთრი ალამი,
და ჰაზრისა მოსაგონებლად გონების შიგ სალამი.

შეეწყნე, შეგვაწევრე, დავსწერე, ეიპყარ შავადა.
შეწყდა თეთრად შეხედო მხიარულთ არ საზრახავადა,
უცნა მეფის ძეს ირიონს, მობრძანდა სანახავადა
და ეგ მან მიმტკიცა, ფერორე შემექმნა საზრუნავად.

ესეცა მესმა: მას თჯსი სახელი შთაუწერია,
გზეუგარ სამისოდ სიცოცხე რა მისი შესაფერია,
ამას ეინა იქმს, მიბრძანეთ, თუ არ ჯონება შტერია,
და ცედ დიდებობა არ ეუყიან, რომე სულისა მტერია.

აწ ესე დილარიანი შეეჭმუადე ტურფა გვარადა,
სხეადასხეა ჯგარის ლექსების შერთეა არ დამეზარადა,
მხილველთ საამოდ საშეეზად და გულთა ჯასახარადა,
და ეინცა ისმინოს, ჯუეღოდ, შეექმნის შესაჯვარადა.

გიორგი მეფისა ძემან, იოანემან სახელით,
პირველ შრომილი, არ სრული, მტაცა მაღ გონებით ხელით.
ცუდად იქადის, ამაოდ, მაღლისა ჯმითა მძახელით,
და ამად მას არღა მიეხედე, არცაღა ჯელნი ეახლით.

ესე სხეა ახლად შეეამეე, ჯით მტილი ყეავილიანი.
იგი ამას არ ჰგავს, ჯით ეარდსა გოგნო თავსხეილ ეკლიანი.
ესე არს დიდად ნაღვაწი, ჩემგან ქმნილ დილარიანი
და ჯელმწიფეებითა მაღლი, ლომ-ყუელი, მკლავ მყარიანი".

2. „ამ ჩემგან აწლად შემხადებულს წიგნს დ ი ლ არ ი ან ს ა ზედა მრავალი ლეწვ-ლი და შრომა მიეცეს ჰამბის მოგონებასა და შეწყობასა ზედა. შილეულნო, გთხოვთ ლურთხეით მომისრულებდეთ. ქ ე ტ რ ე ყ ა რ ი ბ ი ლ ა რ ა ძ ე“ (282v).

3. (გადაწერილია): შაირი: — „ესე ჰამბანი ამონი, მსმენელთ გულსა გასაგმირნი,
უხესითაეს შეუწყვნა ქელმწიფენი დიდნი გმირნი,
მნათობნიცა შესაფერნი მათდა ქმა შეჰით შშირნი
და მათზე ბრძოლეით გამოსცადნა, თავნი ქმნეს შენაწირნი.
ყოველთა მბადმან ირხებამ მოგცეს მარადის ლხინები,
ძით და ასულით განმრავლეთო, გაქნდეს სიცოცხლის ჴვინები,
გულქველო, მკლავით მაჯარო ვერ გიდგმენ ქვითკირ ტინები
და ალმათქ სრულ-ჰქმენ, გლოცევიდე, არ ვიცო მონაწყინები
ქელ ქმაც ჰამბის მეშაკობად, ჯარდმოვსწერე სხვათა პირი,
პირველ მშრომელს გარდუხდია უსახავსაცა მრავლად ჭირი,
შეეთოჭისა მოტეეებას არ წუნარად ეჭვმოს, მაღლად ეცვირი,
და მეც ვიაჯი თქუენს წინაშე, სრულ ყოთ თქუენგან დანაბირი.

მრწემი მოწა ი ო ს ებ ჩ ე ი ძ ე. ოქტომბრის ლ-სა. ჩქმ-სა წელსა. დიდება ღმერთსა მხოლოსა, ამინ“ (283r).

**მინაწერები:** 1. (მოკვიანო მხედრულით): „სხვენი მოეაშორე ჩემსა არესა,
ბნელსა მასადგურე შესაზარესა,
ეიწყევ, მეეკვებით სიკვდილს მწარესა,
მისგანც ვლტოლვილვარ, არ ჩემდა ხასი“ (284r).

2. (დანჯრით): „ესე დილარიანი ეკუთნის თავად ნიკოლოზ ჩოლოყაშვილს“ (1r).

## 181

### ილ. ჭავჭავაძე, აჩრდილი. 1860

24 ფ.: 17.5×11; ქაღალდი: ფაქტი: დაშლილი; მხედრული; პირველი ფურცელი დაზიანებულია; დაფურცლილია: 21r, 22r, 23r—24v; მინაწერებია: 22r, 23r. 1860 წ. (1r) შემოსწირა პატრ ვალერიშვილმა.

(ილ. ჭავჭავაძე). — „ა ჩ რ დ ი ლ ი. „აღსდეგ, უფალო ღმერთო ჩემო!
აღმართე ჴელი შენი და ნუ დაივიწყებ გლახაკთა შენთა სრულიად...“
(ფსალ. დავითისა).
რა ვარდმან თესლი ყვავილი გაახმოს, დაამქნაროსა,
იგი წყავა და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა.
რუსთაველი.

1. მზე დაჰყურებდა კაცკაზს მღვიმარე,
განაბრწყინებდა მას თეთრ თოსანსა,
და მთა ურყევი, მძლავრი, მყინვარე
ხევდა ჰაერსა ლაჟვარდოსანსა...“ 3r—21r.

**შენიშვნა:** 1. წინ ფურცელი ა. მიძღვნა: „აჩრდილი (იგანე პოლტარაცკის და ილია წინამძღვრისშვილს.). ძუელა. — მიიღეთ, ჩემო მეგობრებო, პირშოო ძე ჩემი,
ახლად შობილი ნუგეშინის და იმედ მოსცემსი!
იგი მოგითხრობსთ ჩემსა ტანჯვასა და ჩემსა ფიქრსა,
რა მამის ცრემლი ზედ ატყდა ლაყებზედ შვილსა.

მიიღეთ ძღვანთა თქვენ შეგობრის ლაღი ტარიელი,
თამამად მოთქმა მის, რომელიც აშინებს სხვასა;
მიითვისეთ და შეიყვარეთ ჩემი „ამრეკილი“,
ეგ მოგაგონებსთ, მეგობრებო, ჩემ გულის წყვასა.
ილია ჭავჭავაძე“. 2r.

ბ თაქფურცელი: „ამრეკილი. ტფილისი. 1860 წ.“ (1r).

2. ტექსტი წარმოადგენს ამ პოემის მეორე ვარიანტს, რომელიც შესრულებულია 1859 წლის ნაბეჭდარში (იხ. ილია ჭავჭავაძე. თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად. ა. იწერეფაქის რედაქტორობით. თბილისი 1951 წ. ტ. I. გვ. 413).

3. ხელნაწერი ავტოგრაფის არ წარმოადგენს (იხ. იქვე, გვ. 413).

4. ილ. ჭავჭავაძის ზემოთ დასახელებულ გამოცემაში ეს ხელნაწერი აღწერილია და აღებინებია Н. ლიტერით (იხ. იქვე. გვ. 413).

5. ხელნაწერი ჩადებულია კონვერტში.

6. ხელნაწერი აღწერილია (იხ. ილია ჭავჭავაძის ავტოგრაფები, შედგენილი და დასაბეჭდად მომზადა შალვა გოზალიშვილმა. თბილისი, 1951, გვ. 72).

## 182-ა

### X საუკუნის ასკეტიკური კრებულის ფრაგმენტი.

ფრაგმენტი შეუერთდა მის ძირითად ნაწილს ხელნაწერ H—622-ს.

## 182-ბ

### კითხვა-მიგება (ფრაგმენტი). XI

ფურცლის ნახევარი; 9×15,5; ეტრატი; შესანიშნავი კალიგრაფიული ნუსხური, დასწყისები მთავრულით, სინგურით; [XI ს.]; ხელნაწერები №№ 182—205 აღმოჩნდა უნივერსიტეტის სიძველეთა მუზეუმიდან გადმოტანილ გაურჩეველ ქაღალდებში.

[კ ი თ ხ ვ ა - მ ი გ ე ბ ა]. „...სამას ნაკლულევანებისასა და მოლოუწებისასა. მ ი გ ე ბ ა ჲ: ყორანი თჳნიერ საჴმართა მათ განროდად ვერ თავს იდებენ...“ 1r-v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...ხოლო მაშინ ჰჴო საუკუნოჲ იგი ცხოვრება, რაჟამს ესე ცხოვრებაჲ შეურაცხ-ჰყო, და რაჟამს ამით განმზადებულითა შეხჴდე ღაწვლ-სა, მაშინ შეურაცხ-იყვნენ წინაშე თუალთა შ'ნ...“

## 182-გ

### საგალობლები (ფრაგმენტი). XI

2 ფ.; 22,5×16,5; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური, დასწყისები ასომთავრულით, სინგურით; ჯაჭვი საზედაო ასოები; ორივე ფურცელი გამოყენებული ყოფილა ყდის საცავ ფურცლებად. [XI ს.].

[ს ა გ ა ლ ო ბ ლ ე ბ ი]. „...შენთაჲსთა დღეს, დიდო, უჴორციოთა მთავარო, ღთიებდიდებულო ბრწყინვალეო მიქაელ...“ 1r—2v.

**შენიშვნა:** ეტრატის ფურცლებზე ყდიდან შემორჩენილია კანაფის, მიტკლის და ქაღალდის ნაწილები.

## 182-დ

### დავითნი (ფრაგმენტი). XIV—XV

1 ფ.; 16×9; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური, დასაწყისები სინგურით; [XIV—XI ს ს.].

[დ ა ვ ი თ ნ ი]. „...თა ცოდვილისაჲთა. და თქუას კაცმან, რამეთუ არს სამე ნაყოფი მართლისაჲ და არს სამე ღმერთი, რომელმან საჯნეს იგინი ჴ̇ყნაჲსა ზედა. დ ი დ ე ბ ა ჲ. დასასრულსა, ნუ განხრწნი, დავითის ძეგლის წერაჲ, ოდეს იგი მიაღწინა საულ და შეიცვა სჯ̇ლი მისი მოკლეად მისაჲ. ნ̇ჳ. — მიჴსენ მე მტერთა ჩემთაგან, ღმერთო...“ 1r-v.

## 183

### იოსიპოს ფლავიოს, იუდაებრივი დასაბამ-სიტყვაობა. XIII—XIV

1 ფ.; 32×24; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, სათაურები ქსნგურით; ქაღალდის ანიები შემოხეულია; ნოორგნელი — იოსებ პეტრიწი; [XIII—XIV სს.].

[ი ო ს ი პ ო ს ფ ლ ა ვ ი ო ს ი, ი უ დ ა ე ბ რ ი ე ი დ ა ს ა ბ ა მ-ს ი ტ ყ ვ ა ო ბ ა]. (ფ ლ ა ვ ი ო ს ჲ ს ი ო ს ი პ ო ს ჲ ს იუდაებრიელის დასაბამ-სიტყუაობისაჲ. წიგნი მეათოთხმეტე). „... თაცა უკუე აქცევდა უბოროტეს ძლეულებ... შემრაცხელი ძლევისაჲ. უკუეთუ რომელიმე უხილავთაგანი ხილულ ქმნეს მათ მიერ... 1r.

შენიშვნა: 1. 1r-ზე მოთავსებული ტექსტი წარმოადგენს XIV თავის დასასრულს, რაც ჩანს ტექსტის ბოლოს სინგურით მიწერილი სიტყვებიდან: „ფლავიოს იოსიპოსის იუდაებრიელის დასაბამ-სიტყუაობისაჲ, წიგნი მეათოთხმეტე:“

2. XIV თავს მოსდევს XV თავის სათაური: „ესენი არიან მ[ეათხუთმეტ]ესა შინა იოსიპოსის მოთხრობათასა იუდაებრიელის დასაბამ-სიტყუაობისასა“ (1v).

## 184

### წმიდათა ცხოვრება. XV

1 ფ. 35,×24,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური; [XV ს.].

[წ მ ი დ ა თ ა ც ხ ო ვ რ ე ბ ა]. „...და რჭუა სულსა მას ბოროტსა: სახელითა უფლისა ჩემ̇ისა იესუ ქრისტესითა გიბრძანებ სულსა მაგას არაწმიდასა, რათა მყის განხჳდე ყრმისა ამისგან და ყოელისა ამის ქალაქისაგან და ნუცა სხუათა ადგილთა, სადაცა უჰადაგებიეს ძმათა ჩემთა და მოციქულთა უფლისათა, იქადრებ დადგომად...“ 1r-v.

წ ყ ო ბ ა:...ამათ კეთილთა სიტყუათაგან უმეტესად განძლიერდა...ქს.. და განცხადებულად რჭუა ქმარსა თჳსსა, ვითარმედ: მე ქრისტეანე ვარ და სიწმიდესა ჩემსა... არღარა შევაგინებ... ვან ჩემისა...“

## 185

### საგალობლები. XIV—XVII

2 ფ.; ქაღალდი; 25×21; ფრაგმენტი; ნუსხური, დასწყისები ასომთავრულით, სინგურით; მეორე ფურცელი სხვა ქაღალდზე და გვიანდელი ხელითაა ნაწერი; ფურცლების კიდეები შემოფლეთილი; ტექსტი დახიანებულია, ადგილები გადასულია და არკითხება; [XIV—XVII ს. ს.].

[საგალობელები]. „...უსჯულოთაგან თხემისა ადგილსა ჯუარსა დაემსჭუალე. ჶ, მხოლოო უცოდველო, პორციათა იენე და სოფელი განანათლე ვნებითა შენითა...“ 1r—2v.

შენიშვნა: 1. ტექსტი შეიცავს იესო ქრისტეს სახელზე დაწერილ საგალობლებს.
2. მეორე ფურცელი გვიანდელი (XVI—XVII სს.) ხელით არის ნაწერი.
3. საგალობლის ტექსტს გააჩნია მუსიკალური პუნქტუაცია.
მინაწერი: 2v.

## 186-ა

### საგალობლები. XV

2 ფ.; 13,5×10; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით; ეტრატი გაყვითლებული და დალაქვებულია; ადგილები გადასულია, ცუდად იკითხება; [XV ს.].

[საგალობელი]. „...მოსცეს ჭმა მათი და...ობს მთათა ზესკნელთა მსლ[ა]გნ. ნაყოფთა საქმეთა შ[ე]ნთა განძღეს ქ[ვ]ყნა, რომელნიმ აღმოუცენ თივა პირუტყუთა. და მწუანე სამს[ა]ხურებელად კაცთა გამოღებაად პური ქ[ვ]ყნით. ღუინო (!) ახარებს გულსა კაცისასა...“ 1r—2v.

წყდება: „...იხარებდნ გულნი მეძებელისა...“

## 186-ბ

### კურთხევანი. XV—XVI

8 ფ.; 15×11; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური დასწყისები სინგურით; ეტრატი გამუქებული და დალაქვებულია; პირველი ფურცელი ცუდად იკითხება; დახიანებულია მერვე ფურცელი. [XV ს.].

[კურთხევანი]. „...ლოცვა ნუგეშინის-მცემა (!) მიცვალებულსა ზედა ყოველსა... და კურთხეულ არს ღმერთი. ისმინეთ, საყოველნო, სიტყუა და ნუგეშინის-ცემა...“ 1r—8r.

ანდერძი: „ამის მწერალი ადღეგრძელე ო[ ], ღმერთო. ა[ ], კრნ“ (8r).

## 186-გ

### კურთხევანი. XV

7 ფ.; 13×11; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური; პირველი ფურცელი გაშავებულია; 1r, გადასულია, აო იკითხება; დაწურულია 7v; [XV ს.].

[კურთხევანი]. „...თა მდის სოფელსა ამას შინა მდ... არ ნებითა ჩ[ვ]ნითა განვაცალთა ამიერ სოფლით, არამედ ბრძანებითა გუიბრძანებს მღდელ-

თა; მღდელნი ჩემნი ნუგეშინის-სცემდით ერსა ჩემსა თქმულსა და ანდერძსა იოანე ოქროპირისისამან...“ 1ვ—7რ.

წყდება: „...დედანი, რომელნი მოხუცდით და ვუამსა მოგზაურ ეკქნენით და ცრემლნი...“

შენიშვნა: ფრაგმენტები 186-ბ და 186-გ დაწერილია ერთი ხელით.

## 186-დ

### კურთხევანი. XV—XVI

2ფ.; 11,5×9,5; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური; ეტრატის კიდეები დახიანებული და დალპვებულია; ხელები ცუდად იკითხება; [XV—XVI ს. ს.].

[კურთხევანი]. „...უმითოთა წ~თა. და იშუ~ბდენ (!) წმიდა საიდუმლოსა ტრაპეზისაგან დაცულნი ჩ~ნ თანა წმიდასა შენსა ეკლესიასა, აქებდეს და [ა]დიდებდეს სახელსა შენსა ყოველთა დღეთა ცხორებისა მისისთა. რამეთუ შენი არს სუფევა, ძალი და დიდებაჲ მამისა. — ღ~ცა ყოელისე საჭმარისა უფლისა მიმართ. უფალო ღმერთო ჩ~ნო, მხოლოო, სახიერო და კაცთა მო~ყრეო...“ 1ვ—2ვ.

წყდება: „...ორშაბათსა ფსალმუნი. რომელმან შექმნა ანგელოზნი მისნი სულ~დ მსახურნი. აკურთხე სული ჩემი, უფალო. კორინთელთა მრ...“

## 187

### სადღესასწაულო. XVII—XVIII

189 ფ.; 14×10; ქაღალდი; ყავთ; დაშლილი; ხელნაწერი დაფლეთილია; ზოგიერთი ფურცლის მხოლოდ ნაკუწებია შემორჩენილი; ფურცელთა უმრავლესობა დალპვებულია სოკოსა და სინესტისაგან; მრავალი ფურცელი დახიანების გამო არ იკითხება; ნუსხური, მთავრული ასოები და დასაწყისები სინგურით; [XVII—XVIII ს. ს.].

[სადღესასწაულო]. „... ხ~ლ~ა მეწამულ კუ~რთხითა წიაღ ლიეს, ჯუარსა შეგმსუბუალეს...“ 1ვ—189ვ.

წყდება: „...ხელითა კაცთა ცოდვილთასა და მესამესა დღესა აღდგომად“...

მინაწერები: 44ვ, 46ვ, 47ვ.

## 188

### კურთხევანი. XVI—XVII

93 ფ.; 15,5×10,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, სათაურები და მთავრული ასოები სინგურით; ხელნაწერი დახიანებულია; ფურცლის კიდეები შემოკეცილია; დახეულია ფ. ფ.: 1,7, 81, 90—93; ქაღალდი დალპვებულია; [XVI—XVII ს. ს.]

[კურთხევანი]. „...წყალობაჲ ღ~ისა და სასუფეველი მისი ვითხოთ (!), თავნი თჳსნი ურთიერთარს და ყოველი ცხორებაჲ ჩ~ნი ქრისტესაჲ ღმერთსა ჩ~ნსა შეველრო შენ, უფალო...“ 1ვ—93ვ.

წყდება: „...განსვენებულსა შენსა მაცხოვარ, სადაც ყოველნი წინა მკჯდრ არიან, განუსვენე სულსა მონისა შენისასაც...“

შენიშვნა: კურთხევანი შეიცავს: „ლოცვა ახალ საბჭოს შესწირვისა (!) (15r-v); „წესი და განგება ხეთის კურთხევისა“ (16r—45r). „ლოცვა მონახონთა ზედა აღსრულებულსა“ (45r—47v). „ლოცვა დაფიცების კათოლიკე, რაჟამს ზეთი დაესხმოდის...“ (46r—47v); „ლოცვა ჩვილ-ბიჭთა ზედა აღსრულებულისა“ (47v—48r); „პანაშვიდი მიცვალებულისა“ (48v—72v); „კურთხევა ბაიისი“ (72v—75v); „ლოცვა შთავრდომილისა“ (75v—78r); „ლოცვა ჭრელსა ზედა შეჭინებულსა“ (78r—79r); „ლოცვა შეჭინებულისა მჭამელისაჲ“ (79r—83v); „ლოცვა განსვენებისა“ (83v—85v); „ლოცვა შესვენებულთა“ (85v—87r); „ლოცვა სიდღესა ზედა აღსრულებულსა“ (87r—89r); „ლოცვა ეპისკოპოზისა ზედა აღსრულებულისა“ (89r).

## 189-ა

### სადღესაწაულო. XVII

1 ფ.; 19×14; ქაღალდი; ფრაგმენტი: ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ქაღალდი გაყვითლებული, დახეთქებული, დალაქვებული; [XVII ს.].

[სადღესაწაულო]. „...რომელი შეჰკრაჲ ქუყნა ზედა, კრულ იყოს იგი ცათაჲ შინა. მას, რომელი განჰხსნა ქუა ზედა, ჴსნილ იყოს ცათა შინა. თ[ა]გჳსტოსაჲ ჳ. — ფერისცვალებაჲ უფლისა იესუ ქრისტესი...“ 1r-v.

წყდება: „...რამეთუ ამან ჰეროდე შეიპყრაჲ იოანე და შებორკილი იგი და საპყრო...“

## 189-ბ

### ბარბარას წამება. XV—XVI

ფურცლის ნაგლეჯი: 10—12; ეტრატი: ფრაგმენტი: ნუსხური; შემორჩენილია მხოლოდ ფურცლის ქვემო ნაწილი; [XV—XVI სს.].

[ბ]არბარას წამება]. „...ხოლო შეაღამესა, ოდენ გამოუბრწყინდა მას ზედა ნათელი, ეიდრემდის განათლდა საპყრობილო იგი ბრწყინვალებითა მით და გარდამოჴდა ქრისტე ანგელოზთა მისთა თანა და აღადგინა იგი ფერჴთა მისთა ზედა და განკურნაჲ იგი გუმბათთაჲ და წყლულებათა მისთაგან, და ჰრქუა მას: გუაკურთხენ მოწამეო ჩემო ბარბარა...“ 1r-v.

წყდება: „...რამეთუ ხარ შენ ბრძა და ღმერთნი შენნი ბრმანი, ვითარცა შენ, რომელნი ვერ შემძლებელ არიან ხედვად და ვერცა შეწევნად მოსაგეთა მათთა. და ვერ შემძლეგე...“

## 189

### ლოცვა. XVIII

2 ფ.; 14×8,5; ქაღალდი (მოლეწილი ფერის); ფრაგმენტი: ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; [XVIII ს.].

„...ლოცვაჲ უფლისადმი საეჭურებელი ორ ათეულ ჟამისა. — უფალო, ნუ განმაგდებ ცათა შინ[ა] საყუნოსა კეთილისაგან,...“ 1r—2v.

**მინაწერი** (მხედრული ხელით): „ფებერვალსა დ სრულ ქჳაე ღრამმატიკაი შენ დედისა უფალსაჲა მნებებელობითა და წყალობითა მე მონამან შენმან თავადის ზურაბ სამღთოჲსაჲ ძმამან წმიდაჲსთჳს გრიგოლ ქ̃სა უფე და ქრისტესით ჩ̃ჲე, და იყავე შენდა სადიდებელად ღ̃ისა მშობელსა (!) სოფლისად...“ (2v).

## 189-დ

### დახლებელნი აღდგომისანი. XVIII

2 ფ.; 13×10; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, სათაურები და სახედაო ასოები სინგურით; ქაღალდი დახიანებული, კიდეები შემოკვეთილია; [XVIII ს.].

[დ ა ხ ლ ე ბ ე ლ ნ ი ა ღ დ გ ო მ ი ს ა ნ ი]. „...ცხოველსმყოფელსა ყოველთასა, ვითარ ეძიებთ მ̃კრთა თანა... ოთხშაბათსა მწუხრი, უფალო ღაღადყავსა. დახლებელნი აღდგომისანი. ჴ̃ა გ̃ი...“ 1r–2v.

წ უ ხ ე ბ ე: „...წესი ს̃ჯლისა მკრთა საფლავსა...“

## 189-ე

### მარხვანი. XIV—XV

1 ფ.; 12,5×13,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით ქაღალდი დახიანებული და დალპვებულია; [XIV—XV სს.].

[მ ა რ ხ ვ ა ნ ი]. „... თავს იდვა, რამეთუ ენებაჲ ჴსნაჲ უშჯულ[ო]ებათა ჩ̃ნთაგან თჳსითა ს[ხე]ლითა, ვითარცა კაცთმოყუარე არს...“ 1r-v.

წ უ ხ ე ბ ე: „...ხოლო აჰმაღლდი... ძელსა ზედა შორის ორთა ავაზაკთა და უშჯულო...“

## 189-ვ

### საკითხავები. XV—XVI

ფურცლის ნაგლეჯი; 10×24,5; ქაღალდი; წვრილი ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით; [XV—XV სს.].

[ს ა კ ი თ ხ ა ვ ე ბ ი]. „...შეისწავედ რაოდენი რაჲ იყო... და ზეშთა მრავალთა სასმენელებისა, გინათუ ღ̃თისმეტყუელებისათჳს, ანუ საღ̃თოჲსა განგებულებისათჳს...“ 1r-v

წ უ ხ ე ბ ე: „...რამეთუ ვიდრე მოაჭამდე იქმს ღმერთი თქმულისაებრ საბარებისა შინა და ყოველთა ზედა განფენილ არს ძალი მოქმედებათა მისთა ერთობითა განუწვალებელისა...“

**შენიშვნა:** 1r-ს კიდეზე მიწერილია სინგურით „მიქაისი ლბ “, „მიქაისი ლგ“.

## 189-ზ

### საგალობლები. XVII

6 ფ.; 14,5×9,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით; [XVII ს.].

[ს ა გ ა ლ ო ბ ლ ე ბ ი]. „...ნი მიქუმისა თანა სჳმეონით, ისიდორ, აღათის, ეოკოლეს, ბართენ, თეოდორეს ნიკიფორეთურთ, ხარალამპის და ეელასის,

მელეტის, მარტიანეს, აექსენტონისიმეთ ენატრიდეთ. ღაღადყავსა. მუცლად იღო. — პამფილეს, ტიროსნა, თეოდორეს, ლეონტის, არქიპოს, ლეონტის, ტიმოთეს ღირსისა თანა..." 1r—6v.

წყდება: „...დახურვასა ქუდისასა. დ გ". დაადგ თავსა მისსა გჳრგჳნი ქჳსა მისგან პატიოსნის. კუართისს ჩაცმისათჳს. — შთამაცუნს მე კუართი სიხარულისა და წარმაელინეს მე ბრმათა..."

189-ტ

**აღდგომის საკითხავი.** XVIII

1 ფ.; 39,5×21,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, დასაწყისი ასოები მთავრულით; ფურცლის ზემო კიდე მიხეულია; [XVIII ს.].

[აღდგომის საკითხავი]. „... განზრახვათა და კ"დ მხილებასაცე... არაცე განაქებდა. ფერჳნი მისნი სხვათაცე თანა დაჰბანნა..." 1r-v.

წყდება: „... ზედას-ზედა ამხილებდა მას დაფარულთათჳს..."

189-თ

**კურთხევანი.** XVI

1 ფ.; 15×9,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; [XVI ს.].

[კურთხევანი]. „... განგებად ბაიას კურთხევისად. — შევიდეს მღდელი სახლად. ოდეს გალობით იტყოდის..." 1r-v.

წყდება: „...აჰა ესერა მეუფე შენი მოვალს შენდა მშჳდი და ზე ზის იგი ვირსა და..."

189-ი

**კონდაკი.** XVII

6 ფ.; 14,5×10; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით (წელი უსწორმასწორო, ჯაუშაფავი); [XVII ს.]; გაჩენილია ჰეირნიშნის ფრაგმენტი (ფ. 6).

[კონდაკი]. „... შენსა და დაუსჯელად წარდგომად წჳიდასა ამას და შეიწირვად (!) შენდა უსისხლოჲ იგი მსხუპრპლი, რამეთუ შენი არს სუფევა..." 1r—6v.

მინაწერი: 6r.

189-ია

**კურთხევანი.** XVII—XVIII

3 ფ.; 10×8,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური; დაუწერელია 3v; ქაღალდი დასჭრილი და დალაქავებულია; [XVI—XVII სს.]; ტექსტი ცუდად იკითხება.

[კურთხევანი]. „...კ"ნა ზეარაკისა ოს... ასა, წ" ღმერთო..." 1r—3r.

### 189-იბ

## კვინკლოსი. XVII—XVIII

1 ფ.: 14,5×10; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით; ფურცლის კიდეები შემოკეცილია; [XVII—XVIII ს.].

[კ ვ ი ნ კ ლ ო ს ი]. „... იყოს ძლიერთა სიკუდილი. უკეთუ ვ დადგეს, ზამთარი მძიმე იყოს. ჰაერნი ზაფხულისანი ჰგვლენ. თ˘ლთა ტკივილი, ნაყოფი მცირედ, ცჴოველთა სიკ˘დლი. უკეთუ ზ დადგეს, ზამთარი ფიცხი, გლახაკნი გაკეთდენ ძმო...“ 1r-v.

### 189-იგ

## კონდაკი. XV

2 ფ. 14,5×10; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით; ეტრატი გამუქებული და დალაქვებული; [XV ს.].

[კ ო ნ დ ა კ ი]. „... [სა]ხელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათჳს. დაიკლეს ტარიგი ღმრთისაჲ...“ 1r—2v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...უფალო ღმერთო ჩ˘ნო, აცხოვენ ერი შენი და აკურთხე სამკჳდრებელი შენი...“

შენიშვნა: ფრაგმენტი წარმოადგენს პალიმფსესტს. თავდაპირველი ტექსტი, ნაწერი წერილი ნუსხურით, გადასულია. ძლივს შეიმჩნევა.

### 189-იდ

## დავითნი. XVIII

14 ფ.: 13×9,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური. დასაწყისები სინგურით; ფრაგმენტის 1—8 ფ. ფ. წარმოადგენენ ხელნაწერს, ხოლო დანარჩენი — ნაბეჭდი „დავითნის“ ფურცლებია; [XVIII ს.].

[დ ა ვ ი თ ნ ი]. (კანონი ია). „... ჰგიეს უკუნითი უკუნისამდე, საჴსენებელ-ყო საკჳრველებითა მოწყალე და წემწყნარებელ უფალი...“ 1r—8v.

წ ყ დ ე ბ ა: „... ესე არს დღე, რომელ ჰმნა უფალმან. ვიხარებდეთ და ვიშუბდეთ ამას...“

### 189-იე

## კონდაკი. XVII

7 ფ.: 14,5×10; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით (ცალი უსწორმასწორო, გაუწაფავი); [XVII ს.].

[კ ო ნ დ ა კ ი]. „...მის სოფლისა და გარდამოაქცია წმიდაჲ იგი პური, განკუსთიელი ჯუარის სახედ...“ 1r—7v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...და კ˘დ იტყჳს დიაკონი: [უ]˘სა მიმართ ვი[ლოცოთ. ჩ˘ნ...“

## 189-ივ

### კურთხევანი. XVIII

1 ფ.: 20,5×15; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, სათაურები და მთავრული ასოები სინგურით; ქაღალდი დალპვებული; [XVIII ს.].

[კ უ რ თ ხ ე ვ ა ნ ი]. (წესი მონაზონსა ზედა მიცვალებულსა). „...რომლით, რათა მიცვალებულსა ამას განუსუენოს, ყოველნივე ორღანონი ჴორცთანი აწ უქმად იხილვებიან...“ 1r-v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...ეგრეთცა მონა ესე შენი ჯოჯოხეთით აღმოიყვანონ, კაცთმოყუარეო...“

## 189-ივ

### კურთხევანი. XVII

1 ფ.; 18,5×13,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით ქაღალდი გაყვითლებული და დალპვებული; [XVII ს.].

[კ უ რ თ ხ ე ვ ა ნ ი]. „...ავსე. და მადლსა შინა სრულ ჰყვენ. შენვე აკურთხე ზეთისაცა ესე ძალითა და შეწევნითა...“ 1r-v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...მ̃ონ თავს წყალი დასხას სამჯერ პეშუ...“

## 189-ივ

### თვენი. XV

1 ფ.: 18×14,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; წერილი ნუსხური, სათაურები და მთავრული ასოები სინგურით; ქაღალდის კიდეები შემოცვეთილი; [XV ს.].

[თ ვ ე ნ ი]. „...ოგუფინეთ. ტკბილითა სიყუარულითა ქრისტესითა დასტკბით, ნეტარნო, და შუბჱაჲ სოფლისა განხრწნადისა კეთილად განიშორეთ, და მის მხილოჲსა მოწყფე იქმნეთ და შეუდეგით ჴეშმარიტებით. აღმოსცენით აღმოჰვლეს, ნათელნი ყოველად ბრწყინვალენი და ექმნეს მჱაოთ დაბნელებულთა პარმენა და პროხორორ და ტიმონ ღირსი და ნიკაორ...“ 1r-v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...ა̃კა, ყრმანი ბრწ. იქმენ ხატ სრულ მოთმინებისა და ძეგლ პირმეტყუელ, მოწაფეო ყოველად ქებულო, და ასწავე ჴეშმარიტად ყოველთა ბრწყინვალედ ახოვნებასა, კალინიკე. ამისთჳს ღმერთმან...“

## 189-ით

### გამოკრეფილი სადღესასწაულო. XVI

1 ფ.; 13,×9; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, სათაურები და მთავრული ასოები სინგურით; ქაღალდის კიდეები შემოცვეთილია; [XVI ს.].

[გ ა მ ო კ რ ე ფ ი ლ ი ს ა დ ღ ე ს ა ს წ ა უ ლ ო]. „...ტაძარი მაცხოვრისა მრავალსასყიდელისა, სასძლო და ქალწული—საუნჯე დიდებისა, უფალო, დღეს ჩჩჳლებრი შეიყუანების ტაძარსა უფლისსა, მადლი თანა შემოჰყევს. სულისა

საუფლოსა ამას უგალობენ ანგელოზნი: შენ ხარ კრავი ზეშთა ცისა წმიდისა. თ~ა დეკენბერისაჲ აქუს დღე ლ. დღეთაჲჭუს ღამი ო. და ღამეთა—ღამი ოე. დ. წმიდის ბარბარეს უქმი"... 1r-ჳ.

## 189-კ

### ოთხთავი. XVI

3 ფ.; 21,5×15; ქაღალდი: ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით; ქაღალდი დახეიბებული, კიდეები შემოქვეთილი: [XVI ს.].

[მარკოზის თავის სახარება]. „...და მწიგნობართა და ეძიებდეს, ვითარმცა წარწყმიდეს იგი..." 1r—3v. შრ. 11. 18.

წყდება: „...ხოლო გეტყჳ თქუენ... [არაჲნი მათ კაცთა[განმან] გემო იხილოს სერობისა ჩემისა, რამეთუ..." ლ. 14. 24.

## 189-კა

### კურთხევანი. XVII

4 ფ.; 18,5×14; ქაღალდი: ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით; [XVII ს.]; გვარნია ჭერონიშანი.

[კურთხევანი წყლის კურთხევაჲ]. „...იესუ ისრაჱლსა და არს იერუსალემს ცხოვართა საბანელსა მას ტბაჲ, რომელსა ჰქჳან ებრაელებრ შილეს..." 1r—4v.

წყდება: „... სახელით ყოველისა პალატისა მჳედართა".

შენიშვნა: 1. ფრაგმენტში ფურცლების თანმიმდევრობა დარღვეულია.
2. გარდა „წყლის კურთხევისა" ფრაგმენტში შესულია ნაწყვეტები ერისა და მუფის კურთხევიდან.

## 189-კბ

### დავითნი. XVII

6 ფ.; 16,5×11; ქაღალდი: ფრაგმენტი; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ქაღალდი დალპობილია: [XVII ს.]; გვარნია ჭერონიშანი.

[დავითნი]. „...ცით დიდებაჲ ღმრთისა ისრაჱლისა ზედა, დიდად შუსწიერებაჲ მისი... კურთხეულ არს ღმერთი. დ~ბჲ. დასასრულსა ცვაილებათთჳს, ფსალმუნი დავითისი ჲᲫ..." 1r—6v.

წყდება: „... და სულნი გლახაკთანი აცხოვნნეს..." (ფსალმ. ოჲ)

## 189-კგ

### სადღესასწაულო. XVIII

2 ფ.; 28,5×20; ქაღალდი: ფრაგმენტი; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; [XVIII ს.].

[სადღესასწაულო]. „... მჳედრობათაო. მიჰაელ მთავარო ანგელოზო, წმიდისა სამებისა მსახურო, მიუწდომელისა ნათლისა მკუდრო..." 1r—2v.

წყდება: „... დეკენბერსა თ. მუცლად-ღებაჲ ანაჲსი, რომელმან ცა-სას მყ. -- ღმრთისა სიბრძნემან იშენა ტაძარი თჳსი ღ<sup></sup>ის...“

## 189-კდ

### სადღესასწაულო. XVIII

1 ფ.; 28×18,5; ქაღალდი: ფრაგმენტი: ნუსხური, დასწერისები და მთავრული ასოები სინგურით; [XVIII ს.].

[სადღესასწაულო]. „...თ<sup></sup>ა დეკენბერსა დ. წმიდისა მოწამისა ბარ-ბარესი და წმიდისა მამისა ჩ<sup></sup>ნისა იოანე დამასკელისა. მწუხრი. უქცევთ 3 მუნჯთა. ვ<sup></sup>ჲ ბ. მამისაგან. რაჟამს იხილა სამშჯაროსა მის საშინელსა ივ-ლია (!) მოწამე ბარბარე...“ 1r-v.

წყდება: „...უტებულ იქმნა მამისაგან თჳსისა წ<sup></sup>ჲ ბარბარა და კლდე-მან შეიწყნარა ვითარცა თეკლა პირველმოწამე ქრისტეს მიერ ღმრთისა ჩ<sup></sup>ნისა საკჳრველთ მოქმედისა...“

## 189-კე

### ოთხთავი. XVI

1 ფ.; 21,5×15; ქაღალდი: ფრაგმენტი: ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით; ქაღალდი დახიანებული, კიდეები შემოკეცვილია; [XVI ს.].

[ლუკას თავის სახარება]. „... [მო]ძღრნი იგი და მწიგნობარნი და მოხუცებულნი და ეტყოდეს მას: რომლითა ჴელმწიფებითა იქმ ამას. და ვინ მოგცა შენ. ჴელმწიფებაჲ ესე. რათა ამას იქმოდი...“ 1r-v. ლ. 20. 1.

წყდება: „...ლოდი, რომელ შეურაცხ ყუსს მაშენებელთა ესე იქმნა თავ კიდელაჲ უფლისა მიერ იყო...“

შენიშვნა: ფრაგმენტი 189-კე წარმოადგენს 189-კ-ს ნაწილს.

## 189-კვ

### დაუჯდომელი. XVI

15 ფ.; 14×10; ქაღალდი; ფრაგმენტი: ნუსხური, სათაურები და მთავრული ასოები სინგურით; ქაღალდი გაყვითლებული და დალპობილია; [XVI ს.].

[დაუჯდომელი]. „[ო]ჲ მიერ აღდგე, რაჲთა ძლის... გქონდეს პირსა შენსა ც<sup></sup>ჲ [ა]ღდგ...ნი ძალისაგან შეგიერძებითა... სახიერო და ანგელოზთა გალობასა გი[ღაღადებ შენ, ძლიერო ღმერთო...“ 1r—15v.

წყდება: „... ლოცვაჲ დღითი-დღე სათქმელი ყოელად წმიდისა ღ<sup></sup>ის-მშობელისა საეფრებელი, უ<sup></sup>კეთ სურის ხილვა მისი ცოდსა სულისა შენისსა განყოფისა. — შეიწყნარე, წ<sup></sup>ჲ დიდებულო დედოფალო ჩ<sup></sup>ო ღისმშობელო სახიერო, გლახაკი ვედრებაჲ ჩ<sup></sup>ი უღირსისა პირისაგან შენდაჲ...“

## 189-კზ

### კურთხევანი. XVI—XVII

26 ფ.; 15,5×11,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი: ნუსხური, დასწერისები და მთავრული ასოე-ბი სინგურით; ხელნაწერი მეტად დახიანებული, ქაღალდი დაფლეთილია, ზოგიერთი ფურცელი ერთმანეთზეა დაკრული; ტექსტი პრაქტი პრავალ ადგილას გადასულია და ამ ადგი-ლებში. [XVI—XVII სს.].

[კურთხევანი]. „... რაჲთა სიწრფოებითა გულისანი. ალ<sup></sup>ჲ, ფსალმუნი ჲ. კ<sup></sup>ი ესრა ესრეთ იკურთხოს კაცსა, რომელსა აშ<sup></sup>ნეს უფალი...“ 1r—26v.

წყდება: „...განგებაჲ გჳრგჳნის კურთხეცაის მოიღოს. მღ<sup></sup>ნ გჳ...“

## 189-კ⁰

### კურთხევანი. XVI—XVII

28 ფ.; 15,5×11; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ხელნაწერი მეტად დახიანებულია, ქაღალდი დაფლეთილია, ზოგიერთი ფურცელი ერთმანეთზეა დაკრული; ტექსტი მრავალ ადგილას გადასულია და არ იკითხება; [XVI—XVII სს.].

[კ უ რ თ ხ ე ვ ა ნ ი]. „ლოცვა შესლის (!) ახალსა სახლსა. — უფალო ღმერთო ჩ̃ნო...მაღალთა შინა დამკვიდრებულო...“ 4v—27v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...წესი, რომელი აღესრულების...“

შენიშვნა: 1. გარდა კურთხევანისა, ხელნაწერში შესულია: კალენდარი ამინდისა და მოსაელისათვის (ფრაგმენტი: ...[ხ]ენობები თ, მას წელსა იყოს ზამთარი მოკლე, გაზაფხული მობმელო...“ (1r—4v).

2. ოცდამერვე ფურცელი სხვა ხელნაწერის ფრაგმენტია, ტექსტი შეიცავს ლოცვას.

3. 189-კ⁰ უნდა წარმოადგენდეს 189-კ̃ს ნაწილს.

## 189-კთ

### კონდაკი. XVI—XVII

20 ფ.; 15,5×10; ქაღალდი; ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ხელნაწერი მეტად დახიანებულია, ქაღალდი დაფლეთილია, ზოგიერთი ფურცელი ერთმანეთზეა დაკრული; ტექსტი მრავალ ადგილას გადასულია, არ იკითხება; [XVI—XVII სს.].

[კ ო ნ დ ა კ ი]. „... სამოსელი... რწ̃ნელებისა მათისა ყოველისაგან ბილწისა ცოდვათა შე...გინებად დაიცევდა...“ 1r—20v.

წ ყ დ ე ბ ა: „... აკურთხენ ზეთიცა ძალითა და შეწევნითა და დანერგვითა წმიდისა სულისაჲ...“

## 189-ლ

### კრებული. XVI—XVII

2 ფ.; 15×10.5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, სათაურები და მთავრული ასოები სინგურით; ხელნაწერი დახიანებულია, ქაღალდის კიდეები შემოცვეთილი; ქაღალდი დალაქვებულია; ადგილ-ადგილ ცუდად იკითხება; [XVI—XVII სს.].

**1.** [კ უ რ თ ხ ე ვ ა ნ ი]. „... რომელ არს მყოფობაჲ ... რომელ იქმნების... და კურთხევა წყლისა ცისკრის გამოლოცვისა. შეიმოსოს მღდელი და დიაკონი და მიიღონ ემბაზი...“ 1r—14r.

2. „სამწუხარო მართალი და ჭეშმარიტი. ჲ მთავარისასა დღე კეთილი, საფუძველის დადება კეთილ, წარსული მსწრაფლ უკუმოიქცეს, რომელი დასნეულდეს, იტანჯებოდეს...“ 14v—24v.

წ ყ დ ე ბ ა: „... თარგმანი. ორ̃ კარაულსა ზედა დაჯდომა ინგბა, რომელი დასნეულდეს...“

## 189-ლა

### კურთხევანი. XVI—XVII

2 ფ.; 15,5×10; ქაღალდი; ფრაგმენტი: ნესხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სიხეურით; ქაღალდი დაფლეთილია; [XVI—XVII სს.].

[კ უ რ თ ხ ე ვ ა ნ ი]. „ლოცვა კუნკულის აწდასა. — უფლისა მიმართ ვ..., რომელმან გამოიჴსნა ცო...“ 1r—2v.

**შენიშვნა:** ფრაგმენტი 189-ლა ენდა წარმოადგენდეს 189-ლ-ს ნაწილს.

## 190

### ი. ჯავჯავაძე, თეზისები წერილისა ა. ყაზბეგის რომანის „მამის-მკვლელის“ შესახებ. XIX

1 ფ.; 30×11; ქაღალდის ვიწრო ხლო; დაწერილია მელნით და ფანქრით; ავტოგრაფი; [1880-იანი წლები].

ი. [ჯ ა ვ ჯ ა ვ ა ძ ე]. „მამის მკვლელი. — 1. დაწყებული არ არის ურიგო. 2. ბევრი მეტია შიგ ჩართული, მაგალითები იხილე სალდათების საუბარი, იაგოს გაქცევის ქაქმე (გვერდი 145 და შემდეგი. ავრეთვე დიამბევის სიაცის ამბები ერთობ გადამეტებულია. და ავტორს არც წესები სცოდნია). 3. კარგის აღწერის მაგალითი (გვ. 104, 155)...“ 1r.

**შენიშვნა:** ხელნაწერის აღწერილობა გამოქვეყნებულია (ი. ილია ჯავჯავაძის ავტოგრაფები (აღწერილობა). შედგენილი შ. გოხალიშვილის მიერ. თბილისი, 1951 გვ. 159).

## 191-ა

### ზღაპარი. XIX—XX

3 ფ.; 33×20; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული; ქაღალდი დაზიანებულია, კიდეები შემოკეცილია; [XIX—XX სს.]; ნაპოვნია პოეტ იოსებ დაქთაშვილის ქაღალდებში.

[ზ ღ ა პ ა რ ი მ ძ ი ნ ა რ ე მ ზ ე თ უ ნ ა ხ ა ვ ზ ე]. „...შეიქმნა, რომელ დაისხნება ასული თვისი მის განსაცდელისაგანა არამედ რა შეფეშან ასულისა თვისისა თავსა მოსავალი მოისმინა, არა მცირე განზრახვასა მიეცა და არ იცოდა თუ რა ექმნა...“ 1r—3v.

**შენიშვნა:** 1. ხლაპარი თარგმნილია რუსულიდან. ტექსტში გვხვდება რუსული სიტყვები: „დეკორაცია“, „კლიუჩის როზა“ და სხვა.

2. პირველი ფურცლის ზემო კიდეზე ფანქრით მიწერილია: „ი. დ ა ვ ი თ ა შ ვ ი ლ ი ს ქაღალდებითგან (№ 2490)“.

## 191-ბ

### ვახტანგ VI. ანბანთ-ქება. XIX—XX

1 ფ.; 33×20; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული (დაწერილია 191-ე ხელნაწერის ბოლოთ); ქაღალდი დახიანებულია. კიდეები შემოკლეკილი.

[ვახტანგ VI]. „ესე ამბათ-ქება, თქმული მეფე ვახტანგისავან. — ასრე არის აგებული ამგებელსა აქ აქებდეს...“ 1r-v.

წყდება: „...ცინცღილად ყოლისა ყველი ქირადო...“

## 191-გ

### წყევა მშობლისა შვილისადმი. 1851

2 ფ.; 35×22; ქაღალდი; მხედრული. 1851 წ. (1r).

„წყევლა მშობლისა შვილთადმი.
ა, ზღვის პირს ქსცხოვრებდა საწყალი მოხუცი მებადურია,
სიკუდილსა მისით მოესპო ცოლშვილი... უბედურია,
მას დაჰმთენოდა მარტვად — ასული უებარია:
ჭკვიანი, ზრდილი, გულჭკვლი, ტანსაროო და პირ ბადრია...“
1r—2v.

შენიშვნა: 1. 1r-ს ზემო ამოხაზე მიწერილია თარიღი: „18 3/28 51, თბილისი“.

2. ლექსი შეიცავს 35 სტროფს.

## 192

### „ეს ლექსი ლეკთ მეფის შამილისა ქურდულებ გამარჯვებასა ზედა სოფელს შილდაში“. XIX—XX

2 ფ.; 35×22; ქაღალდი; მხედრული; მეორე ფურცლის კუთხე ნაწილი შემოჰრილია; [XIX—XX სს.].

„ეს ლექსი ლეკთ მეფის შამილისა ქურდულებ გამარჯვებასა ზედა სოფელს შილდაში.
შამილ სახელად, ოსმალთ სახელად ვინ უწოდა მას,
ვაკე-დაღისტნელთ, ჩაჩანთ-დიდუელთ უწოდებს ვით ძმას,
მათთა ნათბთა, მოჩივართა რა რიგ უწყვეტს ხმას...“

შენიშვნა: ლექსი შეიცავს 15 სტროფს.

## 193

### სია ხელნაწერთა, რომელიც თხოვებით წაუღია პ. იოსელიანს. 1852

2 ფ.; 36×22,5; ქაღალდი; მხედრული; დაწერილია 1v—2v; 1852 წ. (2r).

[სია ხელნაწერთა, რომელიც თხოვებით წაუღია პ. იოსელიანს]. „რიცხვი და სახელები წიგნთა.

1. გვრდემლი, შეთხზული ბესარიონ კათოლიკოსისა.
2. სიბრძნე სიცრუე საბა ორბელიანისაგან.
3. კიტაის სიბრძნე გაიოზისაგან თარგმნილი.
4. იერუსალიმის დარღვევა ჰრომაელთა კეისრის ტიტესაგან.
5. აღწერა წმიდისა ჭაბაჭისა იერუსალიმისა რუსულად, დაბეჭდილი.
6. ტესტამენტი ხუცურად, დაბეჭდილი, რუსულიდგან თარგმნილი მეფის ძის ალექსანდრესაგან.
7. პორფირის შეყვანილება.
8. ველისარიონის წიგნი რუსულიდგან თარგმნილი გაიოსისაგან.
9. დავით რექტორის ალექსიევისაგან შეთხზული სწავლანი.
10. სიტყუა საღრამატიკო გაიოზისა.
11. აღხსნანი საზღუართანი დავით უძლეველისაგან.
12. იოანე დამასკელისაგან თქმული მართლის სარწმუნოებისათჳს.
13. ბორატთა ანგელოზთათჳს გაიოსისგან ნათარგმნი.
14. ისტორიული შენიშვნანი, რამდენიმე ფურცელი, დავით ბატონიშვილისაგან". 1r.

შენიშვნა: 1. სიას ხელს აწერს პ. იოსელიანი: „ეს წიგნები თბილისით წაიღო პ. იოსელიანმან, 5 ივნ. 1852 წ." (1r).

2. პ. იოსელიანის ხელწერის შემდეგ ტექსტის ხელითვე მიწერილია: „და წყობილსიტყუაობაცა აქუს" (1r).

3. ვისგან არის წაღებული წიგნები, არ ჩანს.

## 194

### დარგოს ექსპედიციის ერთ-ერთი ქართველი მონაწილის მემუარები, XIX

4 ფ.; 22×18; ჭაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული; ჭაღალდი დახიანებულია, კიდეები შემოცეცხლილია; [XIX ს.].

[დარგოს ექსპედიციის ერთ-ერთი ქართველი მონაწილის მ ე მ უ ა რ ე ბ ი]. „... ეროზნიდგან ამ რიცხჳს. უმთავრესი მხედრობა შემდგარი ორისა კორპუ[სისა] — მილიციონერთა და ხაზგათახან—მხედართ მძღუანეელობისა ქუშე უფლის კორპუსის კომენდანტის ლეიტენანტ ოტ ინფანტერიის ლიდერისისა წარიდგინეს ალიისკენ. მხნე და მოაგალრიცხუმდ მხედრობა ესე მიეიდოდა და გზაზედ არაინ გამმედავ იყო ომისა. უკანასკნელ, არღუნის მდინარეზე გადასულთ გამოუწყდენ რაოდენნი კაცი, რომელნიცა სდევდნენ ამ ოტრიადის მოძრაობასა. პირველ ყოველთა დაინახეს თუშთა, რომელთაც ჰსთხოვეს მილიციის ნაჩალნიკს ნება მათზედ მისვლის. მან წარგზავნა მათ ნაცვლად დიად მცირედი რიცხვი ყაზ-ბორჩალოელები. მათრახის ცემით წარვიდნენ, შეუტიენეს და საჩქაროთ გაგდებინეს მთიელთა ნიშანი მათი ბაირახი, რომლითაც უკუნ მოიქცნენ. კორპუსის კომანდერმა ლიდერისმა უბრძანა მაღლობა მისთჳს სრულიად მილიციის წინამძღომელს კნიაზს ორბელიანოვს და თათარნი იგი იქმნენ დაჯილდოებულნი..." 1r—4v.

წ ყ ვ ე ტ ა: „... ორიენს კორპუსისა შუალ განძაფხებულთა მთიულთა იყო დიდს მოძრაობაში. მილიცია იბრძოდა ყოველს მხარეს. აქ ცხენოსანთა თათართა აკლეს სიმხნესა და მით დიდათ აენეს დაჭრილთა და ავათმყოფთა,

რომელთაც მტრისაგან დამფრთხალნი ცხენ ფეხ ქუშ გაჰგონია (!). უკანასკნელ დროს ეროზნიდგან მოესწრა ოტრიადიც...“

შენიშვნა: 1. ნოტონებები დაწერილია ამ ბრძოლების მონაწილის მიერ.

2. ტექსტში მოხსენებულნი არიან: გრ. ორბელიანი, ჯრაფი ვორონცოვი, კოშანდირი ლიდერსი, შამილი, ლენერალ-მაიორი პასიჯი, გენერალი კლუგენაუ, ვეზერალი ფოკი და სხვანი.

3. ფრაგმენტი შეიცავს 1845 წლის დარგოს ექსპედიციის ალწერას.

## 195

### მთიულური და ოსური ლუდის გაკეთება. XIX—XX

2 ფ.; 35×22; ქაღალდი; დაწერილია მსგავსი მხედრულით; [XIX—XX სს.].

1. „მ თ ი უ ლ უ რ ი ლ უ დ ი ს გ ა კ ე თ ე ბ ა. — აიღე ერთი საარაყე დიდი ქვაბისათვის გასაკეთებელათ კარგი პური და ანუ ქერი და დაჰკმაზოს, რომ წმინდა იყოს, ჩაჰყარე ტომარაში და ერთ კვირას მდინარე წყალში ჩაზდე, რომ კარგათ დალბეს, მერმე ამოიღე, და ესე ტომრით ცმრალზედ დაზდე, რომ წყალი მისგან სრულად გამოვიდეს...“ 1r—2r.

2. „ო ს უ რ ი ლ უ დ ი ს გ ა კ ე თ ე ბ ა. — გაახმე პური და ჩაზდე წყალში ორი დღე და ღამე მერმე ისრე, ჰქენ როგორც ზეით არის...“ 2r.

3. „ო ს უ რ ი კ ა ბ ა რ ი ს გ ა კ ე თ ე ბ ა. — აიღე ფქვილი რასაც გინდოდეს, ჩაჰყარე კასრში...“ 2r-v.

## 196

### მოგზაურის თავგადასავალი. XIX—XX

4 ფ.; 21×17; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული; მრავალ ადგილას გადაშლილი და ნასწორები; [XIX—XX ს. ს.].

[მ ო გ ზ ა უ რ ი ს თ ა ვ გ ა დ ა ს ა ვ ა ლ ი]. „...ერთი წელიწადი მასთან ვიყავ სახლში. შემდგომ სამსახურში მიმცა თავის შვილობით. მე მერქო სახელათ მორი. მან გამომიცვა[ლა] სახელი და დამარქო მარკოზ და თითონც მამის ჩემის სახელი ერქო მიქელ. ამის გამო მარკოზ მიხაილოვიჩს მეძახდნენ. შემდგომ რამდენისამე წლისა თითონ გარდაიცვალა და თავის საცხოვრებელი მე დამიტოვა...“ 1r—4v.

წ ყ ო ბ ა: „... ოსმანოში ამგვამათ გააჩინეს სასწავლებლები სხვადასხვა გვარ[ი]; შიგ სტამბოლში კორპუსები სახელმწიფოს ხარჯით სდიან დიდროვანის კაცის შვილებს თავიანთის ხარჯით სასახლეში, საცა ასწავლიან ყოველს ევროპელს ენას: სპარსულს, არაბულს და ქართულს, მარამ უმეტეს ყოველისა ბეჯითათ ანგლიური. გარე ამისა, სამოქალაქოს სასწავლებელში ანგლიურს, არაბულს, თათრულს, რუსულს. სომხურს და ქართულს. ყოველი ანგარიში შემოვიდა რუსულის რიცხვით, სახელდობ ციფრის წერით. საკვირველი არ არის, რომ ამ მცირეს ხანს დიდს ზდილობას გავიგონებთ ოსმალთ ყრმათა...“

## 197

### აღმოსავლური ამბავი. XIX

1 ფ.; 21×16.5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული; [XIX ს.]

[აღმოსავლური ამბავი]. „..., შირაზის მეფე ყოველ წლივ(!) ნაწილი ჯარისა გზავნიდა ქირმანის სამფლობელოზედ ჩაფაულათ და არბევდა, ერთს წელიწადს ქირმანის ხანმა ერთ(!) კაცი ჯასუსათ გაისტუმრა შირაზს, რათა შეიტყოს იმ წელს რა დროს მოელენ ჩაფაულათ. ის ჯასუსი ორი თვე იარა შირაზის ქალაქში დაჰკითხულობდა. ვერა შეიტყო. ბოლოს რომ უილაჯო გახდა, მიეიდა შირაზის მეფესთან საიდუმლოთ, პირისპირ მოახსენა, რომ მე მეტყიკი კაცი ვარ. დიდი ხანია, რაც ჩემი ხანს გაუგზავნივარ აქ ჯასუსათ, რათა სწორე ვცნა, რომ წელს თქვენ რას დროს გამოგზავნით ჯარი(!) ჩვენზე ჩაფაულათ. ვერვისგან ვერა შევიტყე. მერე გიფიქრე, რომ ეს განზრახულება თქვენზე უკეთეს არვის არ ეცოდინება. მოველ და გკითხავ. ამაზე მეფემ დიდად გაიცინა. უბრძანა, რომ მქონდა განზრახულება ჯარის გაგზავნა. მაგრამ აწ შენის ხათრისათვის მოვშალე. აწ თქვენზე უკეთეს არვის ეცოდინება, რომ ჩემგან გწყენიათ თუ არა“. 1r.

შენიშვნა: 1v-ზე სპარსული შინაწერები.

## 198

### ძაღლის კარაბადინი. XVIII

6 ფ.; 13,5×14.5 ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული; [XVIII ს.]

„ხოლო წიგნსა ამას, რომელსა ეწოდების კარაბადინი, რომელიც იქმნა საქართველოს მეფის ძის ძის იოანესგან. ხოლო დავშვერ ამას ზედა და ეპოვე სნეულებანი დაცნობანი. და წამალნი ამას შინა არიან თავ-თავის ალაგს მოხსენებულნი ამისთვის, რომ რადგან სოფელსა შინა ჯერ-იყო შეკცევა და ნადირობა, რადგან სახმარნი იყვნენ ძაღლნი და მასიამოვნებელნი თავ-თავის ჯამზედ, ჩვენც მოვნახეთ და გაუკეთეთ კარაბადინი, რომელ არს წიგნი სამკურნალო ძაღლისა. ა. ქებისათვის მწერლისა ანუ სხვის ძაღლის დაბადებისათვის. — ქ. ქებულ არს ძაღლი, რომელმაც დამაკებაში არ შეიწყნაროს მრავალი ლეკვი...“ 4r—6v.

შენიშვნა: კარაბადინს წინ უძღვის ზანდუკი (1r—3v).

## 199

### კარაბადინი. XIX

1 ფ. 34×21; ფრაგმენტი; ქაღალდი (მოლეკურკო ფერის); მსხვილი მხედრული, საოფიციო სინგურით; ქაღალდი მეტად დახიანებულია; ამოგლეჯილი აქვს შუაგული; შემოცეთილია კიდეები; [XIX ს.].

[კარაბადინი]. „ჯანილოს აქიმი და ლოღმან აქიმი ასეთი აქიმნი და ბეცნიერი და ფილასოფოსნი კაცნი ვინმე იყვნენ და გამოჩნდენ, რომე ღ[მრთის

ბრძანებით საცა გაიარიან, ან რაც ვე და ბალახნი დახვდიან, ყოველმან ხემან და ბალახმან ენა აღმოიდგის. აქიმთა ჭმა გასციან და უამბიან, თუ ბრძანებითა ღეთისითა მე ესე და ესე მჭვიანო, ამ სენისა და ჭირისო მკურნალი წამალი ვარო, დასაწყისით ვიდრე აქამომ... რაოდენცა აქიმნი და მკურნალნი გამოჩენილან... სისა კარაბადინისაგან სწაელებულან მის... შიგან გამოჩნდენ აქიმობა და მასუკანით...“ 1r-v.

წყდება: „... ზოგი ასეთი სენი არის, რომე სხვა წამალი მიხვდეს და თუ არ აწყენს, არც არგებს და ამის[თვი]ს მოუმატებს სენს. ამისთვის აქიმობას მრავალი საქმე და გასინჯვა უნდა. ეგების ჭირსა ასეთი წამალი მიხვდეს, რომა რა რიგითაც ცეცხლზედან აფუებულსა ქვაბსა წყალი დაასხა, იგი დაა[წ]ყნაროს და მოაწელოს... ნელსა ჭირსა მიხდომილ...“

## 200

### შოთა რუსთაველის ქება. XIX—XX

1 ფ.: 22,5×18,5; ქაღალდი; მხედრული; ქაღალდი დალაქებული და დახაზებულია [XIX—XX სს.]

[შოთა რუსთაველის ქება]. „თუმცა განმხრწნადი სხეული მტვერთა თანა განიბნევს, გარნა ელვარე ნაყოფი გონებისა განჰცვეთს სიერცეს საუკუნეთა სიმრავლისასა...“ 1r-v.

შენიშვნა: ტექსტი მრავალ ადგილას წასწორებია.

## 201

### „სარგებლობისათჳს ბუნებითისა ენისა სიტყვიერებისა“. XIX

2 ფ.: 36,5×22,5; ქაღალდი; მხედრული; [XIX ს.].

„მოწყალენო კელმწიფენო! უპატივცემულესსა შეკრებულებას ამას შინა პირველად ყოველისა წარმოესთქუამ სარგებლობისათჳს ბუნებითისა ენისა სიტყვიერებისა, რომელიცა უაღრესობს ძალითა ყოველთა ჰსწაელთა ზედა, რამეთუ თჳნიერ მისსა გონება კაცობრივი უჭმ არს. იგი აღიყუანს კაცსა მზეცებრივის უმეცრებისაგან ხარისხსა ზედა უმაღლესისა გონიერებისასა და შეადრგენს ცხადსა განსხუაებასა განათლებულისა ერისასა...“ 1r—2r.

შენიშვნა 1. ტექსტი ნასწორებია მრავალ ადგილს.

2. ტექსტში წარმოადგენს ზებირად წარმოსათქმელ სიტყვას.

3. სიტყვა დაწერილია XIX ს. პირველ ნახევარში, ვინაიდან ტექსტში მოხსენებულია რუსეთის იმპერატორი ნიკოლოზ I.

4. 2v-ზე მოთავსებულია ამავე სიტყვის მეორე ვარიანტის დასაწყისი.

## 202

### იესე ოსეს ძე, დიალოგი. XVIII

1 ფ.: 43×12,5 ქაღალდი, მოლუსტრო ფერის; მხედრული; ქაღალდის ბეჭდიშანი — 1791; ალია თავი და ბოლო; [XVIII ს.].

[იესე ოსეს ძე, დიალოგი]. „...ჩემ სულმა ყმათ კარგი, თურმე ბატონათ ვისთჳსმე კი არ ვარგიხარ.

მღდელო, მაგის მეტი მართალი არ გითქვამს.
მე სიმართლე ავგრე არ მიყვარს...“ 1r-v.

წყდება: „... ეგ მაინც მითხარ ვისაც უნდა. ნიკოლოზ აბაშიძეს უნდა, და“.

**შენიშვნა:** იგივე ოსეს ძის „დიალოღი“ გამოქვეყნებულია (იხ. ს. კაკაბაძე. 1761 წ. დაწერილი ქართული სასულიერო მწიგნობრობის ძეგლი. 1946 წ. № 7, გვ. 135).

## 203-ა

### არჩილ II. გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთაველისა. XVIII

1 ფ.: 25×19. ქაღალდი: ფრაგმენტი: მიღებული, დასაწყისები სინგურით; ქაღალდის კიდეები შემოკეცილია: [XVIII ს.].

[არჩილ II. გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთაველისა].

„...გამომისტუმრა, წამოველ, მიბოძა ბედაურები,
ცხენები ოქროთკაზმული არ იყვნენ უსუსურები,
წესამოსელი სალუკი მნახველთგან მოსასურები
და სუფრისა გაწყობილობა, მურასი თასებ, სურები. 1r-v.

წყდება: „...მოიყუანა ცხრა ყმაწვილი აკუნებითა შიგ ჩაკრული,
ვიცი, არას არ შეიძლენი, ძღვენი გიძღვნა თუცა სრული,
სრულამც თქუენა გენაცვლების დედ-მამიან თქუენთვის
სრული.
და შენის ჭირის ჩენ სანაცლოდ სული გქონდეს ამოსული...“

**შენიშვნა:** ფრაგმენტი შეიცავს „გაბაასების“ 253—260 სტოფების ნაბეჭდი გამოცემის მიხედვით (იხ. არჩილიანი, ტ. II, ალ. ბარამიძისა და ს. ბერძენიშვილის რედაქციით, თბილისი, 1937 წ. გვ. 31).

## 203-ბ

### ანბანთქება. XVIII

1 ფ.: 16×14,8; ქაღალდი; ფრაგმენტი: მიღებული; დასაწყისი ასოები მთავრულით; შემორჩენილია მხოლოდ ფურცლის ზემო ნახევარი; ქაღალდი დალაქვებულია: [XVIII ს.].

[ანბანთქება]. „... და კურნება არა გაჩვენეს ურიათა სისხლის მჭეფესა
ლმობა არა ესცან შობასა სიმხნით გულქველმა მან,
ლომთ საშუალ საყდარ ქმნილმან ქმნილთა შენთა
მეობ მცველმან...“ 1r-v.

წყდება: „...სული დაესდვა(!) აწ, დედაო, აღვაგო უქმნელ ტაძარი,
სძლად უწოდო ეკკლესია, ურიათა უჭმო ტაძარი...“

## 203-ბ

### თეიმურაზ II, ხილთა ბაასი. XIX

4. ფ.; 23,5×18; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული; [XIX ს.].

[თეიმურაზ II, ხილთა ბაასი].

„... შენ მქავე ხარ, ტლირს ძირი, გიჩიოდა ყველა კბილსა, ცივებ-ცხელების ამტეხი, კაცს გაუცრთობ ღამე ძილსა. შენ თუთას როგორ აძაგებ, კაცთ გაუცვეთ მწარეთ ღრძილსა და დათვებიც აღარ მოგხედვენ, რაკი ჩამოსცევი ძირსა. ტოლა იკადრებს ქებასა, მეც ვიტყვი რაც მეფერისა, მოკლენ მრავალნი ფრინველნი, ჩემზედა შემოსხდებისა, კაცნიც მრავალნი მეძებენ, აღვილად ვერ მიხედებისა და სიყვარულითა ჩემითა მჭამენ და ვერ გაძღებისა...“ 1r—2v.

წყდება: „... კოწახურმა და მოცხარმა ორთ ერთათ გაეათავეთო. გემოთი ორნივ სწორე ვართ, სხვას არას დავაშავებთო, ჩვენთვის ქებასა ვიტყოდეთ, სხვათებრ არ გაეათავებთო, მის მეტი კარგი არა გვჭირს—საჭმელსა დავამტკივებთო...“

შენიშვნა: „ხილთა ბაასის“ ტექსტი არ მისდევს გამოქვეყნებულს. განსხვავებები ხილთა მოძსენების (ორივი, ფრაგმენტის რამდენიმე სტროფი ნაბეჭდში არ არის (იხ. თეიმურაზ II, თხზულებათა სრული კრებული გიორგი ჭყონიას რედაქციით, გვ. 109).

## 204-ბ

### ვახტანგ VI, სამართალი. XVIII—XIX

3 ფ.; 32×21; ქაღალდი (მოლუსკოვა); ფრაგმენტი; მხედრული, დასაწყისება და მთავრული ასოები სინგურით; [XVIII—XIX სს.]; თარიღიანი ჰკრნიშანი 1793 წ.

[ვახტანგ VI, სამართალი]. „... პატრონი მოყუარესა და მოვალეს წაეედოს. **რ ლ ვ.** თუ შვილი ან მამისაგან, ძმისაგან ან სხვის ვისგანმე ან გასყიდულ-ან დატუტევებიათ, იმას მამისა და სახლის ვალს და სარგებელში ჭილი არააქუს. და თუ ისრედ მამის მამულზედ და ჭონებაზედ ზოვიდა და ჰპრიც ინდომა მათი, ლხინიცა ეთხოვებას...“ 1r—3v.

წყდება: „... თვით თავით თვისით აღმომტკუეული წიგნისა ამის სამსაჯულოსა და მოშღებელი წინაშე ყოველთა ყოფთა დაყოფადთა ძე მეფეთა და განშგებელი ქართველთა ერთა ბატონიშვილი ვახტანგ... პირველვე დასაწყისთან წიგნისა ამისმანვე გამცრობთ და მუნვე მოგითხრასთ...“

შენიშვნა: ტექსტი დაწერილი ჩნდა იყოს ოსე ვაბაოშის ხელით.

## 204-ბ

### დავით ალექსიშვილი (რექტორი), სწავლანი. 1784

2 ფ.; 20,5×16,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული; დაწერილია 1v—2v; ფ. რექტორის ვატერმარკი უნდა იყოს; 1784 წ. (1r).

(დავით ალექსის ძე. სწავლანი ოთხ ნაწილედნი. ხუთ-ხუთ თავონად განყოფილნი)... ნოტრობა არა აწოვა, იგიცა ცვარისა ნიადაგ ამოღე-

ბითა დაწერების. კითხვა: თუცა ადვილად მიპოვია, მაშინ რად არ დაუბარჯე, რადგან გაურკვევლად შესწერებით საუნჯე დამალული ვპოვე. მიგებება: ამას სოფლისა კამათელმა ერთისა გაგორებისა შესწერებითა შეგამთხვიოს ბედნიერობა და საუნჯე გაპოვნინეს, იმას ადვილად ნუ განაბნევ..." 1r.

**შენიშვნა.** სწავლანი დაწერილია კითხვა-მიგების ფორმით. ანდერძი დ. ალექსი შვილის: „დასასრული ოთხნაწილედთა სწავლათა ხეთ-ხეთ თავისად განყოფილთა. დიდება ღმერთს, სრულმყოფელსა ყოველსავსა, დავით ალექსის ძის მიერ ნაღაწი თქმით და წერით. თებერვალის კგ, წელსა ჩქჲდ, ჯ'ქს ფობ" (1r).

## 204-გ

### ანტონ ჰყონდიდელის ქადაგებების ნუსხა. XVIII

1 ფ.: 22×17.5; ქაღალდი (მოლურჯო); ფრაგმენტი; მხედრული; დაუწერელია 1v; [XVIII ს.].

„ჰყოონდლის ანტონის ქადაგება გამოგონია ამდენი:

ა. ისაია. უკეთუ მამა ვარ, სადა არს დიდება ჩემი. და უკეთუ მეუფე ვარ, სადა არს შიში ჩ'ი;

ბ. პავლე: უკეთუ სოქვას კაცმან, ვითარმედ არს რაჲმე და იგი არარაი იყოს, თავსა თჳსსა აცდუნებს..." 1r.

**შენიშვნა:** სიაში დასახელებულია ანტონ ჰყონდიდელის 12 ქადაგება.

## 204-დ

ტიმოთე გაბაშვილის „მიმოსლვის" ფრაგმენტი. ფრაგმენტი შეუერთდა მის ძირითად ნაწილს ხელნაწერ Q—80-ს.

## 204-ე

### ანტონ I, გრამატიკა (ფრაგმენტი). XVIII

1ფ.: 22×17; ქაღალდი; ფრაგმენტი; კალიგრაფიული მხედრული; ტრიფილე არჭიბანდრიტის ხელით უნდა იყოს დაწერილი; ქაღალდის კიდეები შემოცეთილია; ქაღალდს ჯაჭვნია ჭეშორნიანი; [XVIII ს.].

[ანტონ I, გრამატიკა]. „... ოდენ ასოჲ ფრიად საჭიროჲცა შეემატებოდეს მეექუსე. მნებავს უწყებად თქუენდა რაბამი ღუაწლი მაქუს თქუენთჳს..."

**შენიშვნა:** ანტონის „გრამატიკის" ეს ნუსხა პირველი რედაქციისაა.

## 204-ვ

### ფილოსოფიური ხასიათის ტექსტის ფრაგმენტი. XVIII

3 ფ.: 22,5×15,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული; ქაღალდის კიდეები შემოცეთილია; [XVIII ს.].

[ფილოსოფიური ხასიათის ტექსტი]. „თავი ბ. პოვნისათჳს ჩარტიესა იდეაჲსა. § 23. ავქსონი სიტყჳსა მით უმდიდრეს პოვნითა გა-

ამდიდრებს რაოდენ უმსწრაფლესი აქუნ ძალი შეტყუებისა, რომელნიცა არიან სულიერნი ნიჭნი, რომელმან ერთითა ნივთითა გონებასა შინა წარმოდგომილითა ერთბამად გამოხატოს მეორე...“ 1r—3v.

## 204-ზ

### ფილოსოფიური ხასიათის თხზულების ფრაგმენტი. XVIII—XIX

2ფ.: 22×17,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული, დასაწყისი ასოები მთიერულითა; ტექსტი ორი ხელაწერის ხელით უნდა იყოს დაწერილი. [XVIII—XIX სს.].

[ფილოსოფიური ხასიათის ტექსტი]. „...ითი ფილოსოფია, რომელიცა უკუე აჩვენებდა მოუკიდებელსა მოქმედებასა დამკვიდრებითისა გულის-ჭმის ყოფისასა. მიზეზ მისსა იყენეს თალესი, ანაქსიმანდროს, ანაქსიმენ, ფერეცი დოსი, ლერმოტიმოსი, ანაქსაღორი და მოწაფენი მისნი...“ 1r—2v.

წყდება: „...რეცა თუ აჭამოძდე მრავალთა ჰრომაელთაგანთა, აღზრდილთა ბერძულთა სხოლათა შინა, ვერ ძალ-ეძეთ თჳსთა მეცნიერებათა თან-ზიარებად თან-მემამულეთადმი, შეუძლისად შემრაცხულთა გამოთქმად ლათინებრ იგი, რაჲცა ესწავათ ბერძულსა ენასა, გარნა მე ესოდენ...“

## 204-ი

### ს. ს. ორბელიანი. სიბრძნე-სიცრუისა. XVIII—XIX

1 ფ.: 22×17; ქაღალდი (მოლურჯო ფერის); მხედრული. [XVIII—XIX სს.].

[ს. ს. ორბელიანი. სიბრძნე-სიცრუისა] „... კაცი ვინმე იყო აზნაური ქეყანასა ბეჩისასა. ჰყუნს ვაჟიშვილი ერთი შემკული ყოველითა სიკეთითა, დიდად შეენიერი იყო...“ 1r-v.

წყდება: „... მეფე იყო ლავდიკისა ცალისა თელითა. ჰყვა მხატვარი ჭელოვანი და მიზეზსა ეძებდა მის მხატვრისასა თანა. უბრძანა: — მინდა მზგავსი ჩემი სახე დამიხ[ა]ტო! თქვაეე გულსა შინა მხატვარმან: — აჰა მოვიდა დღე აღსრულებისა ჩემისა. თუ ბრძა დავხატო — მომკლავს, ვით მკადრეო, თუცა ორთვ[ი]ლი — მომკეეთს თავსა, როდის არის მგზავსი ჩემიო. მოიპოვა ესე ღონე, დახატა ირემი და მეფეს ჭელთ თოფი მისცა. ბრმა თვ[ა]ლი დაუხჭა...“

შენიშვნა: ს.ს. ორბელიანის „სიბრძნე-სიცრუისა“ ფრაგმენტი ფარავს ნაბეჭდი გამოცემის 20—22 გვერდებს (იხ. ს. ს. ორბელიანი, სიბრძნე-სიცრუისა, ჯ. ლეონიძის წინასიტყვაობით და ს. იორდანიშვილის რედაქციით. 1938 წ.).

## 204-თ

### მოკლედ სიტყვის-გება სოკრატისა და სხვათა ფილოსოფოსთა. XVIII

1ფ.: 15×9,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული, დასაწყისი ასოები სინგურით; ქაღალდის კიდეები შემოკეცილია; მთარგმნელი ეროსტი თურქისტანიშეილი. [XVIII ს.].

[მოკლედ სიტყვის-გება სოკრატისა და სხვათა ფილოსოფოსთა]. „... რს საწამლავისს უძახდა. რომელმა ვინმე ნივთის შეტყობა მო-

ინდრომა და ჰკითხა: ოჭრო ყვითელი რატომ არისᲐ მიუგო: იმიტომ ყვითელი არის, რომ მრავალი შური არის იმაზე კაცზე, რომ კაცმა თვალი და შური აიღოსა, ისიც გაყვითლდება, შურს ხომ ვერა ვინ გაბედავს ოჭროსთან გამოჩენა...“ 1r-v.

წყდება: „... ერთი მონა ჰყუანდა, სახელად მანა ეწოდა, [გაე]პარა და სხვას მიუვიდა. მეგობრებმა ურჩიეს: მოძებნე ასე, როგორც გაპარულის მონას წესი არისო. მიუგო: აგდებით მირჩევთო. თუ მანა უდიოღენოთ გასძლებს, დიოღენ უმანოთ როგორ ვერ გასძლებსა.

სტუმრად რომ წავიდოდა, ცარიელს პურსა სჭამდა. ჭკითხეს...“

**შენიშვნა:** 1. ტექსტი წარმოადგინეს „ალფუვიმატას“ პირველ წიგნს.

2. შეადარე ხელნაწერ S—13, გვ. 147—148.

3. ოსეფიდან ჭარიფულად თარგმნა ერასტი თორჭისტანიშვილმა (იხ. კეკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, ტ. II, გვ. 381.

## 204-ი

### ალფუვიმატა. XVIII—XIX

1ფ.; 21×15,5; ქაღალდი: ფრაგმენტი; მხედრული: თარგმანი ერასტი თორჭისტანიშვილისა: [XVIII—XIX სს.].

[მოკლედ გადმოსახსნელი ამბავი ჰრომისა კეისრებისა და სხუათა მეფეთა, მთავართა და მხედართმთავრობისა]. „... ვიორგი ლეონტის ძე თვისის ცოდნისაგან ესრეთ გამდიდრდა, რომე მარტო ოჭროსი ჩამოასხა ხატი თვისი სიდიდითა, ვითარცა თვით იყო და დაადგინა დღესა შინა.

თეოპოპ გაიგონა ვისგანმე მეტყველისაგან: ამიტომ დგას ქვეყანა ლაკედემონელთა გრძლად, რომე მეფეთა მათთა უწყიან ბრძანება...“ 1r-v.

წყდება: „... ბრძენმან ვინმე ჩამოაგდო წინაშე კლეომენისა ამბავი სიმწნისა და მას გაეცინა, და რქუა ბრძენმან: რაზე იცინი მსმენელი სიმხნისა შენდა ხამს, ვითარცა მეფესა...“

**შენიშვნა:** 1. ტექსტი წარმოადგინეს „ალფუვიმატას“ მეორე წიგნის („მოკლედ გამოსახსნელი ამბავი ჰრომისა კეისრებისა...“) ფრაგმენტს.

2. ფრაგმენტი „ალფუვიმატას“ ცნობილ ხელნაწერებთან შედარებით შეიცავს ჯანსხვავებულ ადგილებსა და წაკითხვებს (იხ. ხელნაწ. S—13, გვ. 209).

3. „ალფუვიმატა“ თარგმნილია ერასტი თორჭისტანიშვილის მიერ.

## 204-იბ

### ხრონოგრაფის ზანდუკი. XVIII

1 ფ.; 31,5×21; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული, სათაური და მთავრული ასოები სინგურით; ქაღალდის კიდეები შემოცვეთილი; [XVIII ს. დამდეგი]. ქაღალდის ჰეერნიშანი — სამი ნახევარმთვარე.

„ზანდუკი წიგნისა ამის საქმეთა, რომელსა გარე შეუცავს შემოკლებით მოთხრობა, დაწყებული დასაბამითგან სოფლისა მეფობადმდე კოსტანტინე პალიოლოღისა. უკანასკნელისა ბერძენთა მეფისა. — ა. პირველსა დღესა; ბ. მეორესა დღესა; გ. მესამესა დღესა...“ 1r-v.

**შენიშვნა:** ხელნაწერი გაბრიელ სოლოღაშვილისა და ჯრჩილ მეფის თარგმნილ „ხრონოღრაფის“ ზანდუკს წარმოადგენს (შდრ. ხელნაწერ A—657).

## 204-ბ

### ხრონოგრაფი. XIX

2 ფ.; 32.5×21; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული; ფურცლის ქვემო კიდე დაზიანებული; [XIX ს.].

[ხ რ ო ნ ო გ რ ა ფ ი]. „... სასმელთა და საჭმელთასა, სადაც უშრომელად აღჰსწყვდა იგინი მუნით და მრავალნი მათგანნი შეიპყრნა, რომელთაცა მათ შეპყრობელთა რიცხჳთა შორის იყო ძეცა მეფჱსჲსა მის თამარისა. ესე ვითარცა მიესმა მეფჱსა თამირას, მრავლითა ვედრებითა მოსთხოვა კიროსს ძჱ თჳსი და აღუთქუაცა მას მიცემად მრავალი რამე...“ 1r-v.

წ ყ ო ბ ა: „... ბასრას დიდებულად და ღირსად საკრველებისა აღწერებულსა საფლავსა შინა ზედ-წარწერილობითა ეპიტაფიითა ესრეთ: „ჱჰი ჯაცნო, მე კიროს ვარ, რომელმან აღუდგინე მეფობა სპარსთა და ვიჭმენ ჴელწიფედ აზიისა. ნურავინ აღიძრვით შეშურებად საფლავისა ამის ჩემისა“. სტრაბონ, წიგ. 51 ...“

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: 1. ტექსტი არ მისდევს ბ. სოლოდაშვილისა და პრინც მეფის თარგმანილ „ხრონოლოგიას“ ტექსტს.
2. ტექსტის კიდეებზე მიწერილია ვრცელი განმარტებები.

## 204-გ

### პილატეს აქტები. XIX

2 ფ.; 34×20; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული; ქაღალდი დალაქავებული; [XIX ს.]

[პ ი ლ ა ტ ე ს ა ქ ტ ე ბ ი]. „...1550-სა წელსა კონსტანტინეპოლის იერემიას პატრიარხობისა ქამსა განცხადნა განჩინება ესე პონტოელისა პილატეს მიერ გამოცემული მაცხოვარსა ჩ-ნსა იესო ქრისტეს ზედა...“ 1r-v.

## 204-დ

### ღვთისმშობლის შესხმა. XIX

2 ფ.; 17×11; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული; დასაწყისები მთავრულით; ქაღალდი დალაქავებული; [XIX ს.].

(ღ ვ თ ი ს მ შ ო ბ ლ ი ს შ ე ს ხ მ ა). „...გზასა ზედა იხილა უცხო ვინმე გლახაკი შიშველი და განიძარცუა სამოსელი თჳსი და შემოსა მას...“ 1r-v.

წ ყ ო ბ ა: „... შესხმა ბ ღთივსანატრელისა და ყოველად ბრწყინვალისა ქალწულისა მარიამისა. ისმინე, ასულო, და იხილე და მოყავ ყური შენი...“

## 204-ე

### ძეგლის წერა მართლმადიდებლური სარწმუნოებისა. XVIII—XIX

ნ.ფ. 17×11; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული, დასაწყისი ასოები მთავრულით, ქაღალდი დალაქავებული და დაზიანებული; [XVIII—XIX სს.].

[ძ ე გ ლ ი ს წ ე რ ა მ ა რ თ ლ მ ა დ ი დ ე ბ ლ უ რ ი ს ა რ წ მ უ ნ ო ე ბ ი ს ა]. „... ილარიონ ნეტარისა არქიმანდრიტისა დალმატის მონასტრისა საუკუნოჲცა არს სახე.

სვიმეონ წმიდისა მის მესვეტისა და სტეფანე საკვირველთა მოქმედისა ახლისა მის აღმსარებელისა და ყოველთა მათ მამათა, რომელთა აღვაწერს ბართლმადიდებლობისათვის საუკუნო...“ 1r—8v.

წყდება: „...ისაკისი საკვირველთა მოქმედისი და იოანე წინასწარმეტყველებისა მადლითა აღსებულისა საუკუნოჲსა არს სახსენებელი...“

შენიშვნა: ტექსტი მრავალ ადგილას ნასწორებია.

## 204-იგ

### ქადაგება. XVIII

4 ფ.; 22,5×18,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მხედრული, დასაწყისები მთავრული ასოებით [XVIII ს.].

[ქ ა დ ა გ ე ბ ა]. „... მცა განსწავლულნი და კმისა სარგებლისა მიმღებნი განხუცდითმცა ამიერ, რამეთუ ეკლესია არს სულიერი სამკურნალოჲ, რომლისათჳს საჭირო არს, რათამცა აქა შემოკრებულნი სათანადოსა მიიღებდენ სამკურნალოსა და თჳისძთა წყლულებათა დამდებნი მათნი მიიქცეოდენმცა მით...“ 1r—4v.

წყდება: „... მსმელთა წურვილის (!) ღვინისა და პირველითა სუნნელითა მცხებელთა, რეცა დადგრომადად ჭრონეს ესენი და არა ეთარცა მტოლუარედ. იხილეთ, თუ ეითარ აყუედრებს...“

## 204-იზ

### ბასილი კესარიელი, ღვთისმშობლის შესხმა. XVIII

4 ფ.; 16×10,3; ქაღალდი, მოლურჯო ფერის; ფრაგმენტი; მხედრული, სათაური და დასაწყისი ასოები მთავრული; [XVIII ს.]; ჭვირნიშანი 1788 წლის.

„თთუსსა აგუსტოსა იე. მიცუალება ყოველად წმიდისა ღ~ის მშობელისა, თქმული წმიდათა შორის მამისი ჩ~ნისა ვასილი კესარიელ მთაევარპისკოპოსისა.— ა. რაჟამს იგი სულისაგან წმიდისა ღ~ის მშობელსა მარიამს ჟამი განსლჳსა თჳისისა ამიერ სოფლით გულისჴმა-ეყო განსულა, მაშინ მხიარულ იქმნა სიბრძნითა საღმრთოთა...“ 1r—4v.

წყდება: „...და ვითარცა განთენა დღე იგი, იყო ოთხშაბათი და სიონად მოიქცა მოწაფითურთ და ჟამსა მეექუსესა ქ~დ აცმეველი...“

## 204-იი

### ლოცვა. XIX

1 ფ.; 16,4×10; ქაღალდი მოლურჯო ფერისა; მხედრული; [XIX ს.].

[ლ ო ც ვ ა]. „... მიმაგციე. არამედ მაცხოვნე და შემიწყალე მე. აწცა, უფალო, შემინდვენ მე მრავალნი ბრალნი ჩემნი ნებსითნი და უნებლიეთნი...“ 1r-v.

წყდება: „...უფალო, დაამშვიდე წმიდა ეკლესია შენი. წმიდაო დედოფალო...“

## 204-ით

### პოლემიკური ხახიათის თხზულების ფრაგმენტი. XIX

2 ფ.; 24,5×19,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მეედრული დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; დაუწერელია 2r-v; [XIX ს.].

[პოლემიკური ხახიათის თხზულება]. „... ანუ იტყვით, ვითარმედ ღმერთსა ჰნებავს და სათნო მისსა არს, რათმცა თქუენ ამას იმარხვიდეთ, რომლისა გარნა დამტკიცებაჲ თქუენ არა სადა ძალ-გიძთ, რაჲსათჳს არა იმარხჳთ, რომელთამე ზემორე თქმულთა წესთასა...“ 1r-v.

წყდება: „... იყუნენ ოდენ სამეოცდა-ათსა წელსა ტყუობასა შინა, ხოლო ჩუენ უდიდესისა ცოდვისათჳს ვჰგიეთ უფროსლა...“

შენიშვნა: ფრაგმენტში შესულია: „თავი გ. მისთჳს, ვითარმედ დამარხუა ჰსჯულისა იუდაჲსთაგან არა სათნო არს ღ[ა]ისა ცოდვისა მისთჳს, რომელსა შინა არიან იგინი“ (1r-v).

## 204-კ

### ზიარების წესი. XIX

1 ფ.; 34×22; ქაღალდი მოლურჯო ფერის; ფრაგმენტი; მეედრული; ქაღალდი დაზიანებულია; [XIX ს.].

[ზიარების წესი]. „... სრულ ყოფისა კანონთა მიერ განჩინებულისა ქმისა დამტკიცებელ იქმნებოდეს ცხოვრებისა. ჰბრძანებს კაცთმოყუარება მამათა, რათა აზიარონ და არა ცალიერი საგზლისგან წარგზავნონ უკანასკნელსა მას და გრძელსა მგზავრობასა. გარნა ნებსით მკლველი თავისა თჳსისა თუ სადამე არა მოკუდა, არცა სამე მკლველ არს თავისა თჳსისა და თუ სადამე მოკუდების, ანაზდად სამე მოკუდების. და ჩ[ე]ნდა ჯერ-არს განბილვად პირი საქმისა ამის...“ 1r-v.

## 204-კა

### ქადაგება. XIX

1 ფ.; 35×21,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მეედრული; [XIX ს.].

[ქადაგება]. „...ვინა მომცემს მე აწ, რომ მოვეჯდო სხეულსა პავლესსა. რომ დავემხო საფლავსა ზედა მისსა, რათა ვიხილო აჩრდილი მისისა სხეულისა, რომლისა შორის აღიეცო მოკლება ქრისტეს მწუხარებათა, რომელსა ეტცირთა თჳის ზედა წყლულებანი უფლისა თჳისანი...“ 1r-v.

## 204-კბ

### სახულიერო ხასიათის ტექსტი. XVIII

1 ფ.; 14×19; ქაღალდი (ფურცლის ქვემო ნახევარი): მხედრული (კალიგრაფიული), მთავრული ასოები სინგურით: [XVIII ს.].

[სახულიერო ხასიათის ტექსტი]. „...მილია ღ~ისა გულისწყრომათა...ხლული დედათ ბუნებითთ ჰსჯულთაგან, რომელნ... გარდაეცა უფროს ნილოსისა. განჰვრცნა უფროს ქუჱყანის ზედ საჸინოსა პირისა, იკურთხა უფროს საზღუართა იაფეთისთა, გაუკ~დდ სამობად და უფროს იქლიოს ველისა, რომელთა კალოსა გამო იშუა ხუაი იგი გამომღები სიყმილთ მკლელისა იფქლისა. კორდ ქმნილჰან მან ქუჱყანამან სამშობლოთა წელთა დაჴშულმან მიმადლებულმან ანნამან... ლისა მოსახლემან შუა უკუმ დედა მადლისა...“ 1r-v.

## 205

### მეფესა დავითს მონაზონი არსენი. XIX

2 ფ.; 35×22; ქაღალდი (ლურჯი ფერის): მხედრული, დასაწყისი ასოები მთავრული: დაუწერელია 2v; ჷვირნიშანი 1819 წ.; [XIX ს.]: ხელნაწერები №№ 182—205 აღმოჩნდა უნივერსიტეტის სიძველეთა მუზეუმიდან გადმოტანილ „გაურჩეელ მასალებში.

1. „მეფესა დავითს მონაზონი არსენი. — ამათდა მომართ რასა იტყჳ, რასა სიბრძნის მოყვარებ, „შენ უმფროსად ბრწყინვალეო, თვალო ყოველისა სოფლისა, მეფეთა ერთგვამობისაო, რომელი ეგე ჰაეროვან ხარ, ვითარცა სამყარო ხილული...“ 1r—2r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოქვეყნებულია (იხ. თ. ჟორდანია, ქრონიკები, ტ. II, გვ. 68).

## 206

### სამართლის წიგნები. 1672

33 ფ.; 20×14,5; ქაღალდი: უცდო; დაზიანებულია; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით; გადამწერი — ცოდვილი ივსე (თავფურცელი); 1672 წ. (თავფურცელზე).

1. [აღბუღას კანონები]. „წიგნი სამართლისა კაცთა შეცოდებისა ყოველისაჲ. — სახელითა ღ~ჲთა დაუსაბამო მამისა, ძისა და წმიდისა სულისა, მეოხებითა ყოველად წმიდისა ღ~ის მშობელისა და ყოველთა წმიდათა ზეცისა და ქ~ყნისთა მე აოთბაგ ამილსპასალარმან (!) აღბუღა მოვახსენენე პატიოსანსა მაწყუჳრელსა და ბიძა-ძეთა ჩემთა...“ 1r—20r.

2. „ესე სამართალი არს, რომელი მოიგოთ (!), უბრძანა ღმერთმან წიგნსა შინა გამოსავლ[ა]თასა, და ესე სამართლები არს, რომელი წინაჲ-დაუდაჲ მათ. — უკეთუ მოიგოთ მონაჲ ებრაელი, ექუსს წელ გემონებოდეს შენვან თაჲის უფალი...“ 21r—30r.

3. „რაცხეთა შინა უბრძანებს ღმერთი მოსეს კაცისა მკლველისათ და ეტყოდეს: რაჲსათჳს არა აღასრულეთ დაწესებული იგი აღლიზისა საქმე თქ~ნი...“ 30r—32v.

შენიშვნა: „...ესე მთავარნი ტომთაჲ ლევიტელთანი, მსგავსად შობისაჲ მათისა. ესენი არიან: აბჭრონ და მოსე, რომელთა...“

შენიშვნა: 1 ხელნაწერი თავდაპირველად მოწაფე ფეიქრიშვილის საკუთრება ყოფილა. ხელნაწერის თავფურცელზე წარწერილია: „Учен. II. Пейкришвили“. ფეიქრიშვილისაგან იგი შეუძენია 1885 წელს თ. ჯორდანიას. ხელნაწერის თავფურცელზე ფანქრით თ. ჯორდანის ხელით რუსულად მიწერილია: „законы Аггури, переписанные 1062 году куплен, приобретено Ф. Д. Жордания от Пейкришвили 1885 г.“ ჯორდანიას გარდაცვალების შემდეგ მისმა შვილმა ვ. ჯორდანიამ ეს ხელნაწერი, მაშის წყნეთისაცავთან ერთად, უნივერსიტეტს შესწირა.

2. ხელნაწერს გააჩნია თ. ჯორდანიას ხელით გაკეთებული გვერდობრივი პაგინაცია. ამ პაგინაციის მიხედვით ხელნაწერში თავდაპირველად 72 გვერდი ანუ 36 ფ. ყოფილა. პირანდელ პაგინაციასთან შედარებით ხელნაწერს აკლია 4 ფურცელი.

3. ხელნაწერის აღწერილობა და შეფასება გამოუქვეყნებელია (იხ. თ. ჯორდანია, ქრონიკები, ტ. II. გვ. 256—257; ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია. წიგნი პირველი, გვ. 104, ი. დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, თბილისი, 1953, გვ. 71—78).

4. ხელნაწერის დაკარგულ ფურცლებზე ყოფილა ცნობა ხელნაწერის გადამწერისა და ხელნაწერის დაწერის დროის შესახებ. ეს ცნობა შემთხვევითია თ. ჯორდანიას აღწერილობაში და ამასთანავე ხელნაწერის თავფურცელზე თ. ჯორდანიას ხელით გაკეთებულ მინაწერში: „ეულითა ფრიად ცოდვილისა ი ე ს ე ს თ ა ჲ, კ'ეს ტ ე“. ამ მინაწერის საფუძველზე ხელნაწერი თარიღდება 1672 წლით.

5. ხელნაწერის კიდეებზე მრავალი შენიშვნაა მიწერილი.

6. მესამე ხაკითხავის ბოლოს მიწერილია: „ეს მწერალს ტყუილად დაუწერია სამი ფურცელი“.

7. ხელნაწერი Q—206 საფუძვლად დაედო ბექა-აღბუღას სამართლის ახალ გამოცემას (იხ. ი. დოლიძის დასახელებული ნაშრომი).

## 207

### ქართლის ცხოვრება (ჭალაშვილისეული). XVI ს. და 1731

614 ფ. 30×20; ქაღალდი; ფუძით: დაშლილი; მხედრული, სამაურები სინგურით; თავ-მოლითაკლული; დაწერილია სხვადასხვა ხელით; ხელნაწერი შედგება ორი ნაწილისაგან; დასაწყისი და ბოლო (ფ. ფ. 2—42, 214—216, 272—614) დაწერილი 1731 წელს ერთჯ ჭალაშვილის მიერ; შუა ნაწილი (ფ. ფ. 43—213, 217—271) დაწერილია XVI—XVII სს. ხელით; დამოუკიდებელი რვეულებრივი დანომვრა გააჩნია როგორც ჭალაშვილისეულ, ასევე ხელნაწერის ძველ ნაწილს; ჭალაშვილის მიერ გადაწერილი ტექსტის დასაწყისი იწყება ზ რვეულით და გრძელდება ი რვეულამდე; ამას მოსდევს XVI—XVII სს. ხელით დაწერილი ძველი ნაწილი, რომელიც იწყება ვ რვეულით და წყდება ლგ რვეულზე; ამას მოსდევს კვლავ ჭალაშვილისეული ნაწილი, რომელიც იწყება ა რვეულით და მთავრდება ბზ რვეულის ნათლით; ძველი ქაღალდის ჭვირნიშანია: ღუზა წრეში და ჭვრაკიანი ვარსკვლავი, ქაღალდი ამ ჭვირნიშნით გავრცელებულია XVI საუკ. მაბძინეზე; ჭალაშვილისეული ნაწილის ქაღალდის ჭვირნიშანია „პრაპატრაკა“; ხელნაწერი რესტავრირებულია; გადაწერი ახალი ნაწილის — ერაჯ ჭალაშვილი (2v, 295v). ახალი ნაწილის გადაწერის თარიღი — 1731 წ. (2v, 295v.); დაუწერელია: 1r, 41r-v.

[ქ ა რ თ ლ ი ს ც ხ ო ვ რ ე ბ ა. ჭ ა ლ ა შ ვ ი ლ ი ს ე უ ლ ი]. [ლეონტი მროველი, ცხოვრება ქართველთა მეფეთა და პირველთაგანთა მამათა და ნათესაეთა]. „...[უცხო]ნი იგი ალრეულნი ქართლს მყოფნი და უცხონი იგი ნათესაენი მოსრნა და დატყუევნა დედანი და ყრმანი...“ 2r—604r.

(„ანასხული ქართლის ცხოვრების“ ნაბეჭდ გამოცემაში იხ. გვ. 12, 29).

წ ყ დ ე ბ ა: „... და დედოფალმან მარიამ შეიმკო ეკლესიანი შესამოსლითა, ხატითა, ჯვართითა და წრფის იაოლისა (!), ნაკერითა მარგალიტითა და თვალთა. და ედვა ამა დედოფალსა პატივი დიდი ყეენისაგან და ყოველთა საჭართველოსა კაცთაგან და ქალთაგან მთავართა და დიდებულთაგან. იყო ყოველითურთ შეწყნელი კეთილითა, რომლისა მსგავსი თამარ მეფისა შემდგომად არღარავინ...“ (იხ. ბერი ეგნატაშვილი, ახალი ქართლის ცხოვრება, ივ. ჯავახიშვილის წინასიტყვაობითა და რედაქციით, გვ. 210, 30).

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერის ფაქსიმილეში ფურცლები (ფ. ფ. 206—214) უკუღმა აითვლება. ამიტომ ხელნაწერის ფურცლების ნუმერაციის მიხედვით ეს ტექსტი ასე იკითხება: „წ ე რ ა ქ ე ბ ა შ ე ი მ კ ო ს ა ნ ი. — ხოლო ესე მეფე ფარსმანჴოდ მოარჩუნე, ვითარცა მამის ძმა მისი და ჰხარ ყოველთა ცუდესათა შემკობაჲ... ამისგე მეფის ფარსმანის ჴე ი ო ა ნ ე შეა ნდობინა (!) მოწყალეთ თვისით, ვინმე ანანელებული ქართლისაჲ და ვამწესებდით სჯულისანი და მაშენებელი ცუდესათანა...“

წ ყ დ ე ბ ა: „...ხოლო რომელი-იგი კაცი სადარეულად ვის ხატისა ეიმართებულ იყო, მას ხედვან გამოსახულ იყო სხუი ხატი და შესაწყისად წმიდისა მის სათნეულისა ხატისა, რომელი-იგი სწორება.. პატივ იცემებოდეს და ნისტარიანთა ცუდესათა...“

2. ხელნაწერი ხელთ ჰქონია ვახუშტი ბატონიშვილს, ვინაიდან ხელნაწერის ფურცლების ციფრებზე, წითურით, ვახუშტი ბატონიშვილია ხელით მიწერილია იმ მეფეთა სახელები, რომელთა ხუთის აღწერაც იწყება ტექსტში.

3. ჯალაშვილისეული „ქართლის ცხოვრება“ აღმოაჩინა 1923 წელს ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ მ ა. ხელნაწერი მოავლინეს ივის საფლავდებში. ის შეიცავს ვახტანგ VI-ის წინადრომინდელი „ქართლის ცხოვრების“ XVI საუკუნის ნუსხას, რომელმაც შემოგვინახა ბასილი ეზოს მოძღვრის „ცხორება მეფეთ-მეფისა თამარისი“ და ამავე დროს ვახტანგ VI-ის „სწავლულთა კომისიის“ მიერ შედგენილი „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელება ყველაზე სრული სახით. ხელნაწერი ვახტანგის დროინდელ „ქართლის ცხოვრების“ ნუსხათა შორის უძველესია.

4. ჯალაშვილისეული „ქართლის ცხოვრების“ ხელნაწერი აღწერილი და შესწავლილია, იხ. ა. ივ. ჯავახიშვილი, „ახლად აღმოჩენილი ქართლის ცხოვრება და თამარ მეფის მეორე აქამდე უცნობი ისტორიკოსის თხზულება“. უნივერსიტეტის მოამბე, ტ. III, 1923 წ. გვ. 185—216. ხ. ბერი ეგნატაშვილი, „ახალი ქართლის ცხოვრება“, გამოსცა ივ. ჯავახიშვილმა. წინასიტყვაობა, ჯ. ბ ა ს ი ლ ი ე ზ ო ს მ ო ძ ღ ვ ა რ ი, „ცხორება მეფეთ-მეფისა თამარისი“, გამოსცა ივ. ჯავახიშვილმა 1945 წ., წინასიტყვაობა. დ. „ქართლის ცხოვრება, ანა დედოფლისეული ნუსხა“. ს. ყაუხჩიშვილის რედაქციით. 1942 წ., XXV გვ. ე. გ ა რ ე ჯ ი ა ნ ი, „ქართლის ცხოვრების მარჯვენისეული ხელნაწერი და მისი მნიშვნელობა მეცნიერებისათვის“. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. VIII, № 7, 1947 წ. გვ. 487—494. ვ. ქ. გ ი ო რ გ ა ძ ე, „რას წყობდეს ახალი ქართლის ცხოვრება“ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. V, № 2, 1944 წ., გვ. 189—193. ზ. ქ. ყ ა რ ა უ ლ ი ძ ე, „ახალი ქართლის ცხოვრება“, თბილისი, 1954 წ.

5. ჯალაშვილისეული „ქართლის ცხოვრება“ საფუძვლად დაედო შემდეგ გამოცემებს: ა. ბასილი ეზოს მოძღვარი, ცხორება მეფეთ-მეფისა თამარისი. გამოსცა ივ. ჯავახიშვილმა, 1945 წ., ბ. ბერი ეგნატაშვილი, „ახალი ქართლის ცხოვრება, ივ. ჯავახიშვილის წინასიტყვაობითა და რედაქციით, 1940 წ.

**ანდერძი** (ჯაჯანურისას): 1. „...Я Герасимъ Лавшичь писал сеи (!) книга от рождества-же пол0ти Бога слова **чѵ'кка** году, месяца июня **к9**.

ეს მე გ რ ა ს ჯ ა ლ ა შ ვ ი ლ ს დაბეჭდილია. ეს წიგნი და რუსულადაც დაბეჭდილია. ეს არის, რომელი ითარგმნება რუსულისა ენითა დიმსარად (!) ქეშმარიტი. სწერია ესე ქრისტიანეთა (!) ჩლეი, თუსა იელისსა კო. ერისჯ ჯალაშვილი დაიწერა ძე არს; Герасимъ Лавшичь Лесниковь я писал сеи книга **чѵ'кка** году" (zv, 295v).

**მიბაძვრები:** 1. „Я писать Платону Восседании от Григория Шадинова, 21 мая, 187: года" (zv).

2. (XVIII ს. გვარული მხედრულით):

აქ. შეილო სარიდან, უჩემოთ თვალი ცრემლითა შენამე,
გულსა არ უთბარა: მტრისაგან გიჯაბნე, მომხდა შენამე.
ჩემს ძეთ ძმობითა მსახურე, ეტკბე, ემდაბლე შენამე,
და მტერს ეპასუხე, როგორც მე. იკითხე, მეძნას შენაგე" (112r).

მინაწერები: 107r, 117v, 150v, 156v, 188v, 220v.

## 208-ა

### ფრაგმენტი გამოსვლათა წიგნისა. X

1 ფ.: 12×16; ეტრატი გადაჭრილი შუაზე; ფრაგმენტი: ასომთავრული, საზედაო ასოები სინგურით; ეტრატი დაბინძურებული, ვინაიდან გამოყენებული ყოფილა ხელნაწერის ყდის საცავ ფურცლებად; ხელნაწერი დაწერილი ყოველ ორ სვეტად, ფრაგმენტი შეჭრილია და შეიცავს თითო სვეტს: [X ს.]: ფრაგმენტი აღმოჩნდა მცხითარისტ კალატოზიშვილის ქალაქდებში, შეძენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[გამოსლვათა წიგნი]. „... გარდამოვიდა მოსე ამიერ მთით ერისა მის და ჰრქუა მათ ეგრეთ და განწმიდნა იგინი და განირცხეს სამოსელი მათი..." 1r-v. გამოსლვათა, 19,14.

წყდება: „... არა გული გითქუმიდეს ცოლსა მოყუსისა შენისასა, არცა მონისა მისისათჳს. არცა მწუველისა მისისათჳს და არცა ჴარისა მისისათჳს და არცა კარაულისა მისისათჳს და არცა ყოველისა საცხოვრისა მისისათჳს და არცა ყოველი, რაჲ იყოს მოყუსისა შენისაჲ..." გამოსლვათა, 20,17.

## 208-ბ

### ბიბლიის საკითხავები. X

1 ფ.: 20,5×29; ეტრატი; ფრაგმენტი: ასომთავრული; ფურცლის ზემო კიდე გადაჭრილია; ეტრატი გამოყენებული ყოფილა ხელნაწერის ყდის საცავ ფურცლად; ტექსტი ნაწერია 2 ფართე სვეტად: [X ს.]. ფრაგმენტი აღმოჩნდა მცხითარისტ კალატოზიშვილის ქალაქდებში, შეძენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[ბიბლიის საკითხავები]. „...ცხოვართა მამისა მათისა იოთორისთა. მოვიდეს მწყემსნი და წყარსხნეს იგინი ჯურღმული მისაგან. აღდგა მოსე და განარინნა იგინი მწყემსთა მათგან და აღმოუვსო მათ წყალი და ასუა ცხოვარსა მათსა..." 1r-v. გამოსლვათა, 2, 16.

წყდება: „...და. ჰრქუეს მას არა ეგრე, არამედ წენთანა მოვიდეთ ერისა შენისა. და ჰრქუა მათ ნოომან: მიიქეცით და..." რუთი, 1—10,11.

შენიშვნა: ფურცლის ქცევა კიდეზე და მარჯვენა კიდეზე სომხური მინაწერებია.

## 209

### დოგმატიკური კრებულის ფრაგმენტი. X

2 ფ. 34×27; ეტრატი; ფრაგმენტი; ასომთავრული, სათაურები სინგურით; ეტრატი დალპობებულია; ეტრატი გამოყენებული ყოფილა ხელნაწერის ყდის საცავ ფურცლად, ამას მოწმობს წყბოს ნაკვალევი კიდეებზე: [X ს.]: ფრაგმენტი აღმოჩნდა მცხითარისტ კალატოზიშვილის ქალაქდებში, შეძენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

1. [დოგმატიკურ კრებულ]. „... ქალწულისა მის, და იშუა მისგან ძე ღრთისაჲ. ძისაგან პირველი იგი კაცი, დაძლეულებული განჰაზლდა და განწმიდნა ნათესაი კაცთაჲ..." 1r.

2. „თქუმული კელესტინე არქეეპისკოპოსისაჲ ჰრომისაჲ აღგრძობაჲ სათჳს ქრისტესისა. — რამეთუ ღმრთისა ბუნებაჲ ძლიერებითა მით აღდგომისაჲთა გამოჩნდების, ხოლო სიკუდილი ბუნებისაგან კაცობრივისა...“ 1r.

3. „თქუმული ატეროს ეპისკოპოსისაჲ კოსტანტინეპოლელისაჲ. — რამეთუ ქრისტესთჳს მაცხოვრისა ჴენისა ორი ბუნებაჲ გჳცნობიეს და მას აღვიარებთ...“ 1r.

4. „ებისტოლე ათანასი არქეეპისკოპოსისაჲ ალექსანდრიელისაჲ ეპიკტეტოსისა მიმართ. — რომელი ქალწულისაგან ბოშა და სჴმეონ მკლავთა ზედა მიიქცა და შემდგომად ჯუარცუმისა და აღდგომისა თომაჲსგან წყლულებაჲ სამშჳნჳლთაჲ განეხილა...“ 1r.

5. „თქუმული ამბროსი ეპისკოპოსისაჲ მედროლიანელისაჲ (!).— თქუა უფალმან, ეითარმედ: დაჰჴენით ტაძარი ესე და მესამეს დღეს აღვჰმართო...“ 1v.

6. „თქუმული წმიდისა აგჳსტინე არქეეპისკოპოსისაჲ ჴორცით მოსლეესათჳს შეორედ მაცხოვრისა ჴენისა. — ნუსაღა აცილობა მას, ეითარმედ: ვითარ, ანუ ვინაჲ მოვიდეს ქრისტე...“ 1v—2v.

7. „თქუმული წმიდისა ამბროსი განკაცებისათჳს მაცხოჳრისა და წაეალებისათჳს აპოლინარიანთათჳს. — ვიდრე ამათ ვამხილებდით, სხუაჲ ღაჩძლი აღმოსცენდა, რომელნი იტყჳან, ეითარმედ: ჴორცნი უფლისანი და ღმრთეებაჲ ერთისა ბუნებისაგან არსო...“ 2v.

8. „თქუმული იოვანე არქეეპისკოპოსისაჲ კოსტანტინეპოლელისაჲ ამაღლებისათჳს უფლისა. — ვითარცა ორნი ნუ ვინმე კაცნი ილალებიენ და აღდგის ჴათ შორის სხუაჲ ვინმე შუამდგომელი...“ 2r.

9. „თქუმული წმიდისა კჳრილე მთავარეპისკოპოსისაჲ ალექსანდრელისაჲ. — რამეთუ კაცად სახელ-ედების ქრისტესა ბუნებისა მისგან კაცობრივისა, არამედ ღმრთით იყო ღმრთისაგან...“ 2r.

10. „ებისტოლე ტიმოთე მთავარეპისკოპოსისაჲ ალექსანდრელისაჲ ღმრთის მსახურისა მიმართ მეფისა ლეონტისა. — მივსწერ შენდა და ამას გაუწყებ, რაჲთა არა ვითარცა პროკლოშუარე დავისაჯო, არამედ რაჲთა განვერე ცეცხლისა მისგან...“ 2v.

წყებაჲ: „... არამედ ისმინე ჩემი, რაჲთა ზეცისასა გამო...“

**შენიშვნა:** 1. ფრაგმენტი წარმოადგენს X საუკუნის დიდი ზომის დოგმატიკური კრებულის ნაწილს.

2. ფრაგმენტში მასალა დალაგებულია თემატიკურად. მოტანილი სტატიები ეხება ღვთაების ორბუნებოვანობას.

3. დოგმატიკური ხასიათის ეს კრებული სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილი არ არის.

## 210

### დაზიანებული ფრაგმენტი. X

1 ფ.; 23×14; ტრატი; ფრაგმენტი; ასომთავრული, ტექსტი გადასწულია, იკითხება ცალკეული სიტყვები; ტრატი გამოყენებული ყოფილა ხელნაწერის ყდის საცავ ფურცლად; ფრაგმენტი აღმოჩნდა ძველთარისტ კალატოზიშვილის კალაქდებში; [X ს.].

## 211

### მათეს თავის სახარება. X

1 ფ.; 21×17; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნათაურული; ეტრატის კიდეები შეჭრილია; [X ს.].

[მათეს თავის სახარება]. „... წყეულიელი და გასულთ შენ. ოდეს გიხილეთ შენ უცხოჲ და შეგიწყნარეთ შენ, ანუ შიშველი და შეგმოსეთ შენ...“ მ. 25,37—38.

წყდება: „... და წარვიდენ ესენი სატანჯველსა საუკუნესა, ხოლო მართალნი — ცხოვრებასა საუკუნესა...“ მ. 25,46.

## 212

### სწავლანი. X

1 ფ.; 18×13; ეტრატი; ფრაგმენტი; ასომთავრული; ტექსტი ნაწერი ყოფილა ორ სვეტად. ტექსტის პირველი სვეტიდან შემორჩენილია მხოლოდ კიდური ასოები, ვინაიდან ეტრატი შეჭრილია; ეტრატი დალაქავებულია; ეტრატი გამოყენებული ყოფილა ყდის საცავ ფურცლად. ეტრატზე შემორჩენილია ბრეში; [X ს.]: ფრაგმენტი აღმოჩნდა მხითარიტ კალატოზიშვილის ჭალადიდურებისგან.

[სწავლანი]. „...თ მამისაგან, ვითარმედ ესე არს ძჳ ჩემი საყუარელი, რომელი მე სათნო ეყოფ მაგისი, ისმინეთ...“ 1r-v.

წყდება: „... და ვინმემცა იპოვა უფროჲს იოვანწსა, რომელი უდაბნოსა გარე ეყოფოდა და მჳნერვალსა მდელოჲსასა ჴამდა, და არცა-ღა მიხედვდა ამისი და სამოსელი იოვანწსსა ესწორების, რამეთუ უჩუჩო არს, რამეთუ ამისი ხატი შუენიერ და ფეროვან, ხოლო იოვანწსი ფერი ყჳთელ...“

## 213

### მარკოზის თავის სახარება. X

2 ფ.; 14.5×11,5; ეტრატი; ფრაგმენტი; ასომთავრული; ეტრატის ეს ორი ფურცელი წარმოადგენს ერთი ფურცლის ორ ნახევარს, ორსვეტად დაწერილი ტექსტი ისევ გადაჭრილი, რომ ფურცლის ნახევარზე თითო სვეტია დატოვებული; ეტრატის ფურცლები გამოყენებული ყოფილა ყდის საცავ ფურცლებად; ეტრატის კიდეებზე შემორჩენილია გამხმარი მელნი; [X ს.]: ფრაგმენტი აღმოჩნდა მხითარიტ კალატოზიშვილის ჭალადიდებში, შეძენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[მარკოზის თავისწსახარება]. „...ოწყო ტირილად. და მუნთ[ქ]ცე ხვალისაგან ძრახვა ყეს მღდელთმოძღუართა მათ მოხუცებულთა თანა და მწიგნობართა და ყოველსა კრებულსა. და შეკრეს იესუ, წარიყვანეს და მისცეს...“ 1r—2v. მრ. 15.1.

წყდება: „... და იტყოდეს: ჯუარ (!) აცუ ეგე, და პილატე ეტყოდა მათ: რაჲ ეგოდენი ბოროტი უქმნიეს, და იგინი უჭმობდეს: ჯუარს აცუ ეგე. ხოლო პილატე იზრახა...“ მრ. 15,13—14.

შენიშვნა: 1. ტექსტი განსხვავდება ოთხთავის ძველი რედაქციებისაგან (შდრ. ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია. გამოსცა ალექსი შანიძემ. თბილისი, 1945).

2. ტექსტში ფ ბევრ ყველგან ო ასოთი გადმოცემული.

## 214

### მარკოზის თავის სახარება. XI

2 ფ.; 8,5×13,5; ტრატა; ფრაგმენტი; ნუსხური; ტრატის ეს ფურცლები გამოყენებული ყოფილა პატარა ფორმატის ხელნაწერის ყდის საცავ ფურცლად, რის გამოც ტრატის კიდეები შეჭრილად ხელნაწერის ზომაზეა, ტრატაზე შემორჩენილია გამშმარი ბოქმის და მატკლის ნაწილები; ტრატის კიდეები დაზიანებულია: [XI ს.]; ფრაგმენტი აღმოჩენილა მცხეთის კალატოზიშვილის ქალაქდებში, შეფენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[მარკოზის თავის სახარება]. „...წარჰვიდოდა შაბათსა ყანებისა...ფ'თა მისთა ე...გზასა სლვად და ღრსრვად თავისა ჴუეილისასა. ხოლო ფარისეველნი იგი ეტყოდეს: ისიელ რასა ზჳენ მოწაფენი შენნი შაბათსა შინა..." 1r—2v. მრ. 2, 23.

წყდება: „...ანუ რომელი იგივი მიეცეოთ მისთჳს, ვითარცა მდოგჳსა მუარცუალსა (!), რომელი დაეთესის ქუეყანასა, უმცირეს არს იგი ყოველთა თესლთა, რომელნი არიან ქუეყანასა ზედა და ოდეს დაეთესის, აღმოჴდის იგი და იქმნი (!) უფროჲს ყოველთა მხალთა და მოი[ხუნე]ს რტონი დიდ-დიდნ[ი]" მრ. 4, 31—32.

**შენიშვნა:** ტექსტი მისდევს ოთხთაეის ძველ რედაქციებს, უფრო D ხელნაწერს (შდრ. „ქართული ოთხთაეის ორი ძველი რედაქციაᲜ. გამოსცა აკაკი შანიძემ, თბილისი, 1945).

## 215

### თვენი. XI

4 ფ.; 19,5×15 ტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური, დასაწყისები ასომთავრულით, სინგურით; ტრატი დალპვებული და გასვრილია; ადგილები არ იკითხება; [XI ს.]; ფრაგმენტი აღმოჩენილა მცხეთის კალატოზიშვილის ქალაქდებში, შეფენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[თვენი ოქტომბრის თჳის]. „...უფლისასა ტკბილისა... უზემთაჲს არს, მს'ვსა. ქრისტე... სასწაულთ საქმედ სუმონ უკთრ... გულად ნათელ იღო. ხოლო უკეთურებაჲ, რაჲგმს გიხილეს შენ..." 1r—4v.

წყდება: „...აკ'ხსა: ქრისტე ღმერთი როელი. ვერ განგაშორენეს, ნეტარნო, ქრისტესაგან..."

**შენიშვნა:** 1. საგალობლებს გააჩნია მუსიკალური პენტატეაია.

2. ფრაგმენტი შეიცავს: „ოქტომბერსა ი წმიდათა მოწამეთა ტრფობისა და ეულამპაიასი. ორ ღ'ლდაესა ჳ'ჲ დ. — მენეოს მოწამეთა. განბრწყინებით თ'ჳს მადლითა მით..." 3v—4v.

3. ფრაგმენტი ბაფუნელია ქალალების ყდაში.

## 216

### სიტყუა მირჭმისათჳს. XI

8 ფ.; 17,5×13,5; ტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური, დასაწყისები მთავრულით; ფურცლები დაზიანებულია, ზემოთა კიდეები შეჭრილი აქვს; ტრატი დალპვებულია, ადგილები ცუდად იკითხება; ზოგიერთი ფურცელი (6—7) გამოცვნებული ყოფილა ყდის საცავ ფურცლად; [XI ს.]. ფრაგმენტი აღმოჩენილა მცხეთის კალატოზიშვილის ქალაქდებში, შეფენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[სიტყუა იესუ ქრისტეს მირჭმისათჳს]. „...იყო ჴეშმარიტად დაფარული, უფროჲს ყოველთა საიდუმლოთა. ხოლო სიტყუანი იგი სჯმეო-

ნისნი გულისჴმის-ყოფით ვისმინნეთ, რასა იგი მოასწავებდა ტკბილისა და საწადელისა იესუსთჳს, რამეთუ რაჲმცა იყო უტკბილეს, ანუ ვსრეთ საესე სარგებელითა...“ 1r—8v.

წყებაა: „...ხოლო რომელი იგი ზოგად თქუმულ არს: თუ ყოველმან წულმან, რომელმან განაღოს საშოჲ წჳრია უფლისა ეწოდოს, ესე ამისთჳს, რათა ზოგებით თქუმულსა მას სიტყუასა შინა დაფარულ იყოს...“

## 217

### დოგმატიკურ-პოლემიკური ხასიათის ფრაგმენტი. XI

2 ფ.: 18×13,5; ტტრატი: ფრაგმენტი; ნუსხური, დასწყისი ასოები მთავრულით; ტტრატი გამოყენებული ყოფილა ყდის სატკეპნად, ამიტომ ტტრატის შუა ადგილას კანდის ჯასაყრელი ნახვრეტებია ამოჭრილი; [XI ს.]; ფრაგმენტი აღმოჩნდა მხითარისტ კილტოხიშვილის ქაღალდებში, შეძენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[დოგმატიკურ-პოლემიკური ხასიათის ფრაგმენტი]. „... არა მნებავს უმეცრებაჲ თქ~ნი, ძმანო, რამეთუ მამანი ჩ~ნნი ყოველნი ღრუბელსა ქუეშე იყვნეს და ყოველნი ზღჳსაგან ჴდეს და ყოველთა მოსეს მიერ ნათელ-იღეს ღრუბლითა მით და ზღუთა...“ 1r—2v.

წყებაა: „... უკეთუ ამას ხოლო ცხორებასა ვართ მოსაე ქრისტესა, უსაწყალობელს ყოველთა კაცთასა ვართ...“

## 218

### მარკოზის თავის ხახარება. XIII—XIV

1 ფ.: 9,5×15; ტტრატი: ფრაგმენტი; ნუსხური; შემორჩენილია ფურცლის მხოლოდ ნაწილი; ტექსტი გადასულია, ზოგან ცუდად იკითხება; [XIII—XIV ს. ს.]; ფრაგმენტი აღმოჩნდა მხითარისტ კილტოხიშვილის ქაღალდებში, შეძენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[მარკოზის თავის სახარება]. „... მათ მოსუცებულთა თანა და მწიგნობართა და ყოველმან კრებულმან. და შეკრეს იესუ და წარიყვანეს და მისცეს იგი პილატეს... 1r-v; მრ. 15,1.

წყებაა: „...და მეყსეულად...რბიოდა ერთი მათგანი და მოიღო ღრუბელი და აღავსო ძმრითა და დაადგა ლერწამი [დ]ა ასუმიდა მიერ. ხოლო ს~ნი ეტყოდეს: აცადეთ...“ მრ. 15,36.

შენიშვნა: მარჯვენა კიდეზე სომხური მინაწერი.

## 219

### დაზიანებული ფრაგმენტი. XIII—XIV

1 ფ.: 21×15; ტტრატი; ნუსხური: ტექსტი გადასულია, არ იკითხება; [XIII—XIV სს].

## 220

### ხვინჯსარი. XI

9 ფ.; 26×19; ეტრატი; ფრაგმენტი, ცალ-ცალკე ფურცლები. ნუსხური, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; გაანისი ფერებით მოხატული სასვდაო ასოები; ფურცლები დალაქვებული და დაზიანებულია, რამდენიმე ფურცელი გამოყენებული ყოფილა ყდის სავით ფურცლად; ეტრატის ფურცლების კიდეები შეჭრილია, ჯარდა უკანასკნელი ფურცლისა; [XI ს.]: ფრაგმენტი აღმოჩნდა მცხეთის კალატოზიშვილის ქალაქებში, შეძენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[ს ვ ი ნ ჯ ს ა რ ი]. „...და ჰკითხვიდეს მას და ჰრქუეს, ვითარმედ სადა არს დიოსკორიდე, რამეთუ ეძიებდეს მას, ხოლო თემატოკლეოს დამალა იგი და თქუა... თ ე უ ს ა დეკემბერსა კბ. წამებაჲ წმიდისა მოწამისა ანასტასიაჲსა. — ესე იყო დეოკლიტიანეს ზე შეფისა, ნათესავით ჰრომი...“ 1r—9v.

წ ყ ო ბ ა: „...თუესა ივნისსა კდ. შობაჲ წმიდისა იოანე ნათლისმცემელისაჲ. მწუხრი. უფალო ღ ღ ტყვსა. პირველ...ცისკრად კანონი, აქებდეთ სახლსა უფლისასა...“

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ა: 9v-ს ზემო კიდეზე სომხური მინაწერი.

მ ი ნ ა წ ე რ ე ბ ი: 1. (XI—XII ს.ს. ნუსხური). „საკითხავი ეძიე... მრგლოენსა შინა და კლიდე ჰპო პატარასა წიგნსა შინა“ (5r).

2. „სულსა ნ ა მ ო რ ა თ ქალისა შეუნდოს ღმერთმან ამინ (6v).

3. „სულსა ნ ა რ გ ა ლ ი ტ ა ს ა შეუნდოს ღმერთმან, ამინ“ (8v).

## 221

### საგალობლები. XIV

1ფ.; 21×15; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები სინგურით; ეტრატი გაყვითლებული; ეტრატის მაოკუნეს კიდე შეჭრილია; [XIV ს.]. ფრაგმენტი აღმოჩნდა მცხეთაში კალატოზიშვილის ქალაქებში, შეძენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[ს ა გ ა ლ ო ბ ლ ე ბ ი]. „...სახლვარ სარწმუნოებისა გ უ ქ მნა ჩ ნ ნიში ესე [ს]აუფლოჲ და სასწაული ცნობათა უაღრესისა, რამეთუ ჴელი რაჲ თომაჲი შეეხო გ უ ბ რ ღ ს ა საღთოსა, იქმნა საწრეულ მწიგნობრისა ჴელოვნისა ამის მიერ...“ 1r-v.

წ ყ ო ბ ა: „...იხარებდ განხილვასა მას შენსა მეორედ, კაცთმოყუარე; ამისთჳსცა ურწმუნოსა თომას უ ჩ უ ქ ნე რაჲ გ უ ბ რ ღ ი შენი, უჭადაგა სოფელსა მესამისა დღისა აღდგომაჲ შენი, ქრისტე...“

## 222

### საგალობლები. XIV—XV

4ფ.; 16.5×12; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური, მთავრული ასოები და დასწყისები სინგურით; ეტრატი დახიანებულია, კიდეები შეჭრილი აქვს; [XIV—XV ს.ს.]; ფრაგმენტი აღმოჩნდა მცხეთაში კალატოზიშვილის ქალაქებში, შეძენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[ს ა გ ა ლ ო ბ ლ ე ბ ი]. „...მამისა თანა მოსაყდრე პირველ საუკუნეთა, ძე სიმდაბლი[თ] [მოსრული ზეცით ქ ჳ ნად, დაბადებული წმიდისა ქალწულისაგან...“ 1r—4v.

წ ყ ო ბ ა: „...ხოლო დღეს ვარსკულაეთმრიცხუელთა [ძ]ღუენი იგი საეუფლო ბაბილონით ბეთლემს... მიუპყრეს და ღ ღ აღდებდეს აჳრთხებითა...“

**შენიშვნა:** 1. ფრაგმენტი ჩადებულია ქაღალდის ბუდეში, რომელსაც სომხური ხელწარწერა აქვს.

2. ფრაგმენტში შესულია: „ო"ა აგუსტოსსა ... მიცვალებაჲ ღ"ის შობლისა ჴ"ა" (2r).

## 223

### საგალობლები. XV—XVI

2 ფ.; 12,5×13; ტერატი; ფრაგმენტი: ნუსხური, დასაწყისები სინგურით; ტერატი დახიანებულია, მეორე ფურცლის მხოლოდ ნაწილია შემორჩენილი; ტერატის კიდეები შეკრილია; ფრაგმენტი გამოყენებული ყოფილა ხელნაწერის ყდის საცავ ფურცლად; [XV—XVI სს.]; ფრაგმენტი აღმოჩნდა მხითარიტ კალატოზიშვილის ქაღალდებში, შეძენილია მისი მემკვიდრეებისაგან.

[საგალობლები]. „...მან მოწყალებისა მოყუარე ღმერთი და ტკბილ.. აცხოვნნეს სულნი ჩ"ნი. ჱ, წშიდაო ქალწულო,..." 1r—2v.

წყდება: „... და სულო სახიერო... მხოლოო..."

## 224

### დავითნი. XVIII

125 ფ.; 6×4; ქაღალდი; წითელ-ყავისფერგადაკრული ხის ყდა, ყდაზე ოქროთია ამოტვიფრული: მხედრული (წერილი, კალიგრაფიული), დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; გადამწერი — ხატარია გარესკული (124r); გადაწერის ადგილი — დავით გარეჯის მონასტერი (124r); [XVIII ს.].

„დავით მეფისა წინასწარმეტყველისა გალობანი, ფსალმუნი ა.— ნეტარ არს კაცი, რომელი არა, მოვიდა ზრახვასა უ"ღთოთასა და გზასა ცოდვილთასა არა დასდგა..." 2r—123v.

**ანდერძი** (ქადაგწერისა): „ეღირსებან ხ ა ტ ა რ ი ა მრავალმთის ა გ ა რ ე ს კ ე ლ მან უფაბნოელმან ივფსწერე ესე ფ ს ა ლ მ უ ნ ი ნ, რამეთუ პირველ სიგრმესა შინა ჩემსა აღმწერია სწავლაჲ ნაბეჭარი და აწცა აღვასრულე კადეც დიაკონობასა შინა. ხოლო ცთომისათჳს ყველურებით, რათა მოშიტეთ, არამედ ფფროსად შენდობასა მიბრძანებდით ღ"ისათჳს, რათა ხოვად ვიხარებდეთ მარადის ღ"ისათჳს თანა" (124r).

## 225

### ვახტანგ VI, კვინკლოსი. XVIII

121 ფ.; 11×9; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტიფოური ყდა; კალიგრაფიული მხედრული; დაუწერელია: 1v, 2r-v, 5r—8r, 9v, 17v, 18v, 21r-v, 23r—26v, 85v, 87v—89v, 90v—94v, 119r—120v; გადამწერი — იოსებ გაბაშვილი (1 r); დახიანებულია ფ. ფ.: 29—33, 95—118; [XVIII ს.].

[ვახტანგ VI. კვინკლოსი]. „რომელსა ენებოს სწავლა მზის მოქცეისა ზეპირად, ანუ ცხრილ-ცხავთა შინა, ესრეთ არს: რამეთუ მზის მოქცეი ოცდა რვა წელიწადსა შინა მოიქცეის. ოდეს გასრულდეს ოცდა რვა, პირველსავე თავსავე იწყე. რომელსამე მზის მოქცეისა ნიშანი დაუნიშნავს ესრეთ: 1, 2, 3, 4...ი 10r—85v.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტს წინ უძღვის ცხრილები (8v—9r).

2. კვინკლოსში შესულია: ა. „ჴელთა" (10v—13v); ბ „რომელსა ენებოს რიცხის მზის მოქცეის სწავლა ელწურისა..." (16r—19r); გ. „ესე არს სხუა მზის მოქცეისა ნა-

კასა მიერ აღებული" (19v—20v). დ საკლესიო დღესასწაულთა კალენდარი ცხრილებით (22r—85v).

3. 4v-ზე მოთავსებული კრიპტოგრამა, ხოლო 90r-ზე მოთავსებული კრიპტოგრამული ანბანი. ამ ანბანის საშუალებით კრიპტოგრამა შემდეგნაირად იკითხება: „ფუნჯალეტასა მათსა, რამეთუ ამსჯაფოსად დასაჯეს კეთილი კაცი". აქ უნდა იგულისხმებოდეს მოძღვარი ხაჭარია გაბაშვილი, რომლის შესახებ ცნობები ამავე ხელნაწერის მინაწერებშია დაცული.

4. 95—118 ფ.ფ-ზე მოთავსებული მსგავი ბეჭედით დაწერილი სატყუება, რომლებიც სრულიად არ აკითხება, ვინაიდან ფურცლები ველხისგან არის შეჭამული და დაშლილი.

**ანდერძები:** 1. ვახტანგ VI-ის ლექსად:

„კ. პირველ ასორს ბრძნთაგან ფარეით ეს კვინკლოსთა საუბარი
ვახტანგ მოსკოვს ცხადად ვეწერე სათანადო საუბარი" (85v).

2. იოსებ გაბაშვილის ლექსად:

„ყოველგან რეული მეცნიერება ესეა
გიტყვი ფუთკრესა სათქოდ საწყობად ზესა,
ფუტკრისგრესა ზესით ყონებათა მზესა.
მაგრა მაცილებად სურვილა წინა გვიქვესა,
იფიქე ვითხოვ შენდესასა პრ... ყოფილსა" (1r).

3. კვინკლოსის სარგებლობის წესი, შედგენილი ვახტანგ ორბელიანის ბიერ: „უკუეთუ წელთა სამარადისო დღესასწაული ვეშებოს, თუცა რომელ წელს რაშელს დღეს მომავალ არიან, დასჭირატე იმ წლის ხუთასეულისა ქრონიკონსს და ოძიე მის შრესა შინა სანიებელი მზის მოქცეულისანი და წარმოვედ ზემორე ხელთასა საუწყებელსა თანა და მოიპოვე ცხრილი, რომელი შეშაფებულ არს... და რა ჰპოვო, შენდობა წარმოსთქვი ამაზე მწორომელს ვახტანგ ორბელიანისათვი" (22v).

**მინაწერები:** 1. „კ. ქრკ ფნა, ხოლო ქრისტესთობის ჩდჲგ და თთვესა იულისსა ე-სა ზაჭარია მოძღვარი გაბაშვილი ქისიჲს გაისტუმრეს სასტამბოდ და თებერვალსა ი3 მოიყვანეს და შეარჩიეს" (3r).

2. „კ. ქრკ ფნბ, თთვესა ავგისტოსა პირველსა კიდეე დაიჭირეს მოძღვარი ქრებინვალს და ჩამოიყვანეს ქალაქს და ოცდაბერს იზ გაკრიქეს და შეაყენეს სასპრობილეო შეიდთეთრით" (3r).

3. „კ. ქრკ ფნგ, თვესა ნოემბერსა ლ და დღეს სამშაბათს იოსებ გამოიკვანეს სასპროპილეით" (3v).

4. „კ. ქრკ ფნბ, ხოლო თთვესა ოცდაბერსა იბ პატარა ნინო აშვა, რომელსა ზედწოდებით მთიებად სახელ სფუბდენ, და დღე იყო სამშაბათი" (4r).

5. „ნინოს შემდგომი ევპრაქსია აშვა თვესა ნოემბერსა კბ, ხოლო ქორონიკონს ფნდ, და ღამესა, რომელი განთენდებოდა კვირაკედ, აღმრწყინებასა მხისასა მწყალთასინასა მიმართ" (4v).

6. „კ. ქრკ ფმგ, ხოლო თვესა ოცდაბერსა ი3 პატარა მინა აშვა ღამესა ორშაბათისასა, რომელი განთენდებოდა სამშაბათად" (87r).

7. „კ. ქრკ ფმთ და თვესა მარტსა თთ ოსე აშვა მინას შემდგომი" (87r).

8. „კ. ქრკ ფმთ და თვესა ფებერვალსა ი3 სუფრაჯის კაკოლა აშვა" (87r).

9. „კ. ქრკ ფნბ, ხოლო თვესა მაისსა ი3 ყრმა სვიმონ სუფრაჯის დაიბადა" (87r). ეს ცნობები გაბაშვილების თჯახის წევრებს უნდა ეხებოდეს.

10. „ყველი ქვრი ეცი იტყვის: პირველი რიცხვი ხარება. მეორე თებერვლის რაცხვი მარხვა დადგეს. მესამე [ა]პრილია. — მთვარე ცხრის და დღე იყოს. მეოთხე — აღდგომაა მოციქულებსა. მეხუთე — სიდიდებსა გასწავლის" (1r).

## 226

## კრებული. XVII—XVIII

44 ფ.; 18,5×13; ქაღალდი; ფრაგმენტი; უყდო; დაშლილი; წუნსტრი. დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ხელნაწერი მეტად ნაცრულია; დაზიანებულია ფ. ფ.: 9, 11; [XVII—XVIII სს.].

1. [საგალობლები]. „თ'ა ნოეწბერსა იგ. წმიდისა იოანე ოქროპირისა. — ა. ზეცისაჲ განწესებუ. ნათლისმცემელსა ემსგავსე მარხვითა, მაღაო, და სახლ-მოდგამ იქმენ..." 1r—14v.

2. „ძ ლ ი ს პ ი რ ნ ი დ ა ღ ე ს მ შ ო ბ ლ ი ა ნ ი. უგალობდეთსა ჯჲ გ. უკჳნი ქ ჳ ნ ა ჲ სამკჳრებელი ზ ღ ჲ თ ა. იხილა მზემან პირველ, რაჟამს აღზღუდნეს ღელვანი...“ 14v—29v.

3. [ს ა ე კ ლ ე ს ი ო კ ა ლ ე ნ დ ა რ ი]. „...მეოთხესა კჳრიაკესა განრღუეულისაჲ ქ ჳ ა გ. იბარებდინ ცანი. წარდგომაჲ...“ 30r—37r.

4. „კ ა ლ ე ნ დ ა. — უკუეთუ იანვარი დადგეს დღესა კჳრიაკესა, ზამთარი იყოს ნოტიაჲ, ზაფხულისა არე ჭარი და ჭელი იყოს...“ 37r.

5. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ ნ ი ს ა გ რ ი გ ო ლ ი ღ ს მ ე ტ ყ ე ე ლ ი ს ა მუქლები-იამბიკო სასწაულოსა წილ წარმართთასა, რომლისაგან განაყენნა ქრისტიანენი იელიანე განდგომილმან, ზედა წარწერილი თჳთ მისივე. უფალო წარმიმართე.

ა. გრიგოლის ვარ მე, ტკიველით ნამუშაკევი,
ოთხ მუქლედისა ჰინდურისა დამცველ ვარ,
მისაცემელად ცნობათა სულიერთა...“ 32r—43v.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: 1. იამბიკოები თარჯმნილია ეფრემ მცირის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძვ. ქართული ლიტერატურის ისტორია, I², გვ. 396).
2. წყდება ბ ა მუხლზე.

6. „... დავითის კილონი ჴ ჳ - ა ჲ. — აღგიარო შენ, უფალო, ყოვლითა გულითა ჩემითა და მიუთხრა მე ყოველი საკჳრველებაჲ შენი...“ 44r-v.

წ ყ დ ე ბ ი: „... ჴ ჳ ა დ გ ჳ. ნეტარ არს კაცი, რომელი არა მიიდა ზრახვასა უ[ღ]თ[ოსა] და გზასა ცოდველთასა არა დადგაჲ...“.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: ხელნაწერი ძალზე ნაკლულია, უკანასკნელი ფურცელი წარმოადგენს ლდ რვეულის პირველ ფურცელს. ხელნაწერში დარღვეულია რვეულებრივი და გვერდობრივი თანრიგი.

## 227

### მ ე ლ ო რ დ ი ა ნ ი. XIX

121 ფ.; 20×16; ქაღალდი მოლეწილი ფერის; მეცდრული, მთავრული ასოები სინგურით; ტყავგადაკრული ტილეწერული ყდა; ხელნაწერი დამშლილია; დანომრილია ფ. ფ.: 1, 7, 33, 90, 107—115. ქაღალდი დალპვებულია; XIX ს.

„ი ს ტ ო რ ი ა ა ნ გ ლ ი ე ლ ი ს ა გ ი ო რ გ ი მ ე ლ ო რ დ ი ს ი. თავი ა. — წარსულსა დროსა ევროპელნი, არა სრულიად ქრისტიანობისა მიმღებელნი, სცხოვრებდენ კერპთმსახურებასა შინა, მიიღებდენ ჭელოვნებისა სწავლასა დ. სამოქალაქოსა ყოფაქცევასა ანგლიაში...“ 1r—121r.

ა ნ დ ე რ ძ ი: „სრულ იქმნა ისტორია მ ა ნ გ ლ ი ე ლ ი მ ე ლ ო რ დ ი ს ა გ ი ო რ გ ი ს ა ჳლითა... პატრონს ღმერთმა მოაბაროს“ (121r).

მ ი ნ ა წ ე რ ი: „ყანია ე ლ ი ს ა ბ ე დ ი ს ა წიგნია ესე მ ე ლ ო რ დ ი ს ი, რომელიც არს წიგნი ესე დადი ერთგული. ამისათჳს ვინც ეს წიგნი მოიპაროს, გაჰწყვეტს [მადლი] ღმისა...“ (120v).

## 228

### მანუელ ქსანთოს. ქორწინებისა თავთათვის. 1802

36 ფ.: ერთად არის აკინძული ორი სხვადასხვა დროისა და ზომის ხელნაწერი: პირველი ნაწილი — 2—23 ფ. ფ.; მოლეწრული ქაღალდი; ზომა—21×16; მეორე ნაწილი—24—35 ფ. ფ.; ზომა — 21×17,5; მედიწული, დასაწყისები და სათაურები მთარგმნელით; პირველი ნაწილი დაზიანებულია და რესტაურირებულია თეთრი ქაღალდით; ტექსტი მრავალ ადგილას დაზიანებულია; ორიე ნაწილი შეიცავს ერთსა და იმავე ტექსტს, მთარგმნელი — იოანე ქსიფილინოს-პაპუწაშვილი; გადამწერი პირველი ნაწილის — ანრისხატის მღვდელი გაბრიელ კანდელაკი (22v); პირველი ნაწილის გადაწერის დრო 1802 წ. (22v); მეორე ნაწილის გადაწერის დრო XIX ს. მეორე ნახევარი.

1. [მანუელ ქსანთინოს]. „ქორწინებისა თავთათჳს. თავი სჯა მატთესი. — ხარისხნი ქორწინებისანი ამად ვიდრემე იწოდებიან ხარისხად, რამეთუ ვითარ იგი კიბეთა ზედა აღვლენ ხარისხად და შეამოვლენ, ეგრეთვე არს ნათესაობა ხუთ წესად და აღირიცხჳს ხუთ ნაწილად...“ 3r—23v.

**შენიშვნა:** ტექსტს წინ უძღვის მთარგმნელის—იოანე ქსიფილინოს პაპუწაშვილის მიმართვა ანტონ I-დმი იამბიკოს ფორმით დაწერილი: „უწეტარესსა და უწმიდესსა პატრიარხსა ყოველსა ზეშთასა საქართუელოსასა მეფისა ძესა, ჩუენსა უწმიდესსა სინოდისასა და დიოეტორის უმონებრივესი მოსსენება, უწმიდესო მუფეო. —

ზე აღმაველობა აღსაა მასწავებდით
და მიმართება კენტროისადმი ნიეთთა,
შემომიკრებდით კმათა რათმე მიხეხათა,
რომლისა კადრი წარმოება სურეელისაგან...“ (2r-v).

**ანდერძები:** 1 მთარგმნელისა: „ულოცარი ხუცესი იოანე ოსეს ძე. ბერძენი იოანე მიხაილის ძე ფსიფილელოსი:

თარგმნა ესე წიგნი წინა მდებარე,
ოდეს ბერძულით ნათესავთ ბერძნისაგან,
ამასთანავე შრომითა და თანლუმით
ნათხზნად ქართულებ ოსეს ძის მღუდელისაგან, ხოლო
ერთნი კიდურთა შეჯასწაოს საცერი.

[დაიწერა] აგუსტოს თთჳსა 10, 1785, ტფილისს“ (22v).

2. გადამწერისა: „[დაიწერა]... იფნისს 20, წელსა ჩჟვ, ქელითა [ანრის]ხატის მღუდელ კანდელაკის გაბრიელისითა. დიდება ღმერთსა საკრველთმოქმედსა, ამინ, გაბრიელ“ (22v).

2. [მანუელ ქსანთინოს]. „ქორწინებისა თავთათჳს. თავი სჯა მატთესი. — ხარისხნი ქორწინებისანი ამად ვიდრე იწოდებიან ხარისხად...“ 25r—35v.

**შენიშვნა:** წინ უძღვის მთარგმნელის მიმართვა ანტონ I-დმი (24r-v);
**მინაწერი:** „ეს კანონი სულელისა ნათესაობის აღრეველისათჳს გულთვის მღუდელს გიორგი მელითაუროვს თავანძეს. 1866-ს წელსა“ (36v).

## 229

### ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი. XIX

98 ფ.; 21,5×16,5; ქაღალდი (მოლეწრული); წრთელ-ტაეივდადაჭრული ტიფრული ხის ყდა; მხედრული, მთავრული ასოები და სათაურები სინგურით; თავსპაკული (უხვად 2r-ზე; დაუწერელია: 8ბ—98 ფ. ფ.; ამოვარდნილია 6ე-7ფ.; ქაღალდის ჭვირნიშანი 1821 წ. [XIX ს.].

[ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი]. „მყოფისა უმყოფისა, არსისა და უარსისა და მაარსისა მქნები, არა თუ ღირსად და შეძლებისა ჩემი-

საებრ მჭ̈ებელი და მმონებელი, უდებად მჭონე მპონელ (!) ვიქმენ, ვითარცა მეუფენი. — დღითი-დღე მრეველნი ბელთა მარგალიტთა შინა ჰპოებენ მძიეთა რათმე და უხილველობისათვინ აღიღებენ..“ 2r—77r.

**შენიშვნა:** 1. სანართლის წიგნს ერთვის: „საძიებელი წიგნისა ამის სახამართლოსა“ (77v—85v).

2. თავსამკაულში საწერილია: „მეფის ასულის მ ზ ე ბ ა თ უ ნ ი ს ვარ“ (2r).

## 230

### კრებული. XIX

153 ფ.; 22,5×17,5; ქაღალდი; ქაღალდგადაკრული მუყაოს ყდა; თავპოლონაკლული; ყდა დაზიანებულია ჭიისაგან; მხედრული, სათაურები სინგურით; ანალი 105—106 ფ. ფ. შორის; [XIX ს.]; შემოწირულია დავით გიგოშვილისეულ ¦მიერ.

1. «ეფრემ. თარგმანი დაბადებისათვის» „...ძეთა მისთა რა ვყოთ, მამაო ადამ, ანუ ვითარ დასრულდეს კაცი. მიუგო სეით ძემან ძმასა (!) მისმან და რჩუა: მამაო, ადამ რა არს?...“ 1r—105v.

წყდება: „... და ტირილი. უკეთუ ცოდვისათჳს ოდენს ტირ ამისთჳს, ოდეს ცოდვასა შინა აღესრულა და ესრეთ არს მიზეზი გლოვისა და ტირილისა...“

**შენიშვნა:** 13v-ზე, შიგ ტექსტში, სინგურით სწერია: „ამ წიგნს ეწოდების ბერძნულად ა ბ ო კ უ რ ო ფ ა, რომელ არს სამოძღვროთათ კაითბია და არა ყოელისა ერისა საჯაბსო (!) ყოფა უწყებათა უცებთა და უბეცართა, არამედ მეცნიერთა, ვითარცა სჯულის კანონი, თქმული მამისა ჩ ე ნ ი ს ე ფ რ ე მ ი ს ა თარგმანება დაბადებისათჳს“ (13v).

2. [ს ე ი ლ ა ნ ი ა ნ ი]. „... ჟამად ხელმწიფეს მოხსენდა, ვითარ სეილან ჯინისტანდამ ერთს ირმის სახეთ შეცევლილს გრძნეულს გაყვა...“ 106r—153v.

წყდება: „...ესე ანბავი აქ დაეტეოთ და მცირე რამ სარადჯრამას ამბავი მოვისმინოთ. — რა სეილან დაეთხოვა თავის მამასა და ჯინისტანს ჭუსყანაში წავიდა, მას აქეთ ორი წელიწადი გასრულ იყო, რომ სეილანის ანბავი აღარა შეეტყო რა, ამჟამად...“

**შენიშვნა:** „სეილანიანი“ თარგმნილია იოანე ბატონიშვილის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, ტ. II², გვ. 260).

## 231

### ჯანლისა, ველისარ. XIX

263 გვ.; 19,5×15,5; ქაღალდი; ქაღალდგადაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული, დასწუსული მთლიანად; დაზიანებულია 136, 254 გვერდები; თარგმნილია რუსულიდან; [XIX ს.].

[ჯ ა ნ ლ ი ს ი]. „ვ ე ლ ი ს ა რ. თავი ა. — ეჰა! საღმრთო მყუდროებაე ამის უდაბნოსაო, არა რაჲმესა ძალუძს აღრეულა წენი, არცა მას, რაჲცა მოიყუანს უბრალოთა ერთა განკურნებისა შინა...“ 1r—131v.

**შენიშვნა:** 1. „ველისარ“-ს ბოლოს ერთვის ნაწყვეტი ჯ ა ნ ლ ი ს ი ს წინასიტყვაობიდან: „მოწაფეთა უფალს ჯ ა ნ ლ ი ს ი ს წინასიტყვაობისაგან. — მე თუმცა ვერ

ვიკადნიერებდი გამომეცხადებინა ჯეელისრიისასა. ჯიუსტიკაბი საცნობლად შეუსიხვნ წიგნი სრულიად არა რასმე მეჭონე სახოგადოებისა ჰაბრისა უფლის მარმონტელის წიგნისა თანა, მისი პოლიტიკური მოთხრობა დაშთების ქელთა შინა საქელმწიფოთა ევროპისა, ხოლო ჩემი, შესაძლო არს, რათა რაოდენსამე წამსა სამშობლოდ იყოს დედათა და ერისთვისთვის და ესეცა საკმაო იქნების ჩემთჳს" (132r).

2. „ჯეელისარი" თარგმნილია რუსულიდან (იხ. В. Сопиковъ, Опытъ Россійской библіографіи. СПб., 1814, часть вторая გვ. 120).

3. „ჯეელისარი" შედგება ორი ნაწილისაგან. მეორე ნაწილს ეწოდება „ისტორია ღელიმერისა" (გვ. 137).

## 232

### ლოცვები და „საფიქრებელნი". 1812

344 ფ.; 13,5×9,5; ქართული; ტაეკვადრატული მუხაის ყდა (ყდის ტივფარი გადაღებულია); ხმელი; 1812 წ.; ადგილი: იზმირი-ზან; გადაწერილი: მეზამბარეთუნის ძე ტერაეტუპეტრე (341r); შეძენილია მარიამ ივანშერყოა-გამრკელისაგან, 1931 წ. თავმოყრებულია; 5r, 18v. 20r, 281v.

[ლოცვანი და „საფიქრებელნი"]. „დილის მადრიეღლობა.—დილაზე ადრე, რომ აღდგე, პირსჯვარი გამოისახე და სთქვი: „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წ~ისათა. ამინ". დიდება მამასა, რომ გამაჩინა: დიდება ძესა, რომ დამიხსნა, დიდება სულსა წ~ისა..." 5r—340v.

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერის შედგენილობა: ხელნაწერში ერთმანეთს ენაცვლება ლოცვებისა და „საფიქრებლების" ტექსტი. დილის ლოცვებს (5r—18v) მიესდევს „საფიქრებელნი", რიცხვით ცხრა. უკანასკნელი „საფიქრებელი" „ესსლების სწავლებას" წარმოადგენს (94r—119r). შემდეგ მოთავსებულია კვირის „დსალმუნი" (119r—134r), „ჯალობა" (134r—135v); ლოცვები (135v—340v). ტექსტში ჩართულია სალოცობები, „თარგმანება იესოს სატანჯველისა" და „ჯვარისა". ტექსტს დართული აქვს „სამეცხეო" (341v—342v).

2. ლოცვებისა და საფიქრებლების ტექსტი დაწერილია „მდაბიო" ენით და დადად განირჩევა „მართლმადიდებლური" ეკლესიის შესატყვისი ლოცვების ტექსტებისაგან.

3. გადამწერის ენობრივი და ენის მიხედვით ხელნაწერის მთელი მასალა „კათოლიკური" დედნებიდან თარგმნილი ჩანს (ლატალიტრიდან? იხ. წმინდანთა სახელები: ლუჩია, ჩენილია (10v).

4. ხელნაწერს აქვს გადაწერისთანავე შესრულებული გვერდობლივი პაგინაცია 1—732. მაგრამ იგი არ გამოხატავს მის რეალურ მოცულობას: აკლია 1 ფ. 10—11 ფურცელს შუა, გვ. 13—14. პაგინაციის გარეშე არის დარჩენილი 165v, 166r, 167r-v 168r, 169—172r-v; 422-ე გვერდის შემდეგ მიდის 435; 478-ით ანუმწყობილია ზედიზედ ორი გვერდი, 516-ს მისდევს 565.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „შესრულდა საკითხვი ესე მეცნიერ[თ]ათჳის, რომელთაც იცოდეს გემო ან სიამოვნე წიგნსა. ამასა შინა აღწერილი. უმცირესი ძმათა და მსახურთა თჳნებთა მეზამბარეთუნის ძე ტერაეტუპეტრეს დაწერია, ჩემდა საკითხავად, იესოს ქრისტეს ძალთა დედათა მარიამის შეწევნათა.

დაიწერა საკითხავი[ა] ესე ქ~ს ქრისტეს წელსა უფლისა 1812, იანვრის პირველს, იზმირს ზანზს.

კეთილნო ღმერთკაცთველნო! ვედრება ესე არის ჩემი თქვენთანა, თუ შეცილებული რაიმე ჰპოოთ, შემინდევ[ი]თ, რადგან არა ვარ მეზავსი ერთა მჭვალებულ იმერთა[ჭ] და არცა ვარ გაწურთნილ ტტოსა შინა. ვევედრები უფალსა, რომ ჯერ აჭ მიბოძოს ნაღველი და მერე სასუფეველში დაგვამკვიდროს მე და თქვენცა, რომ ღმერთმან გვა[ღირსოს]. ამინ" (341r).

16. ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. I

ეროვნული ბიბლიოთეკა

**მინაწერება:** 1. ესე წიგნი ცუღუნის პირველ ოტცეულენის ანსიონერსა ი ე ვ ნ ტ ბ ა ბ ი ს ო ლ ო მ ო ვ ს. ტფილის. 1839ª (2r).

2. „ხედავდა, ამა [!], სოფელი რათა საქმეთა მქნელია.
რაზომცა ნათობს სანთელი [!!], ჩემთვის ეგრედა ბნელია.
ბრძენნი იცნობენ, სწუნობენ, ვით მათგან საწუნელია,
და უშენოთ ჩემი სიცოცხლე. ვაიმე, და რა დიდი ბრალია [!]ა.
3r-ზე, იმავე ამბისოლომოვის ხელით.

## 233

### ვახტანგ VI. სამართლის წიგნი. 1796

45 ფ.: 21,4×15,8; ქაღალდი (კიდეგაზომეცეთილი, პუჭყიანი, 43, 44 — კიდეგამობეჟილია, 45 ფ. ვიწრო ზოლის სახით არის დარჩენილი); ზის ყდა, ტეიფრული ტყავით შემოსილი: ამგამად ცუდ და კიდეგები მეტად გაცეეთილი, ჭიისგან დახრეული, დაწებული თითქმის მოკლებულია; მხედრულად; 1796 წ.: გადამწერი: ოსე, ხაჭარია მოძღვრის (გვახ. შენილის) ძე; 143v. შემკულობა I ყდის შიგნით და 43v-ზე.

[ვ ა ხ ტ ა ნ გ VI, ს ა მ ა რ თ ლ ი ს წ ი გ ნ ი]. „ა. ჯერ ეს გკადროთ და მოგახსენოთ მეფეთა და მსაჯულთა და ყოველს სამართალში მჯდომს კაცს: ეს იცოდეთ, დამარხვით გუნებაში გქონდესთ, რომე ღმერთი ყოველს დამმადებელი თქვენგან სამართლის უფრო არას ითხოვს...“ 2r—38v.

**შენიშვნა:** 1. სამართლის წიგნის ტექსტს წინ უძღვის ვახტანგის შ ე ს ა ვ ა ლ ი: „მეფობისა უმფოფისა არსისა დაურსისა დამპარსისა მქმნელი, არა თუ ღირსად და შეძლებისა ჩემისაებრ მჭებელი და მმონებელი, უდებად მჭირე, მპოვნელ ვიქმენ, ვითარცა მეფენი, დღითიდღე მრეველნი კელთა მარგალიტსა შინა...“ (1r—2r).

2. დართული აქვს „სამიებელი წიგნისა ამის სასამართლისა“(38v—43v).

3. „სამართლის წიგნი“ 263 მუხლისგან (162გ) შედგება—გამორჩენილი ს ლ ე მეხლი ჩაწერილია ბოლოში, ცალკე (44r).

4. ყდის პირველი ფრთის შიგნითა არეზე (ხემო ნაწილზე), კალიგრაფიული ნართეული მთავრული ასოებით (ნიკოლოზ ორბელიანის ყდების მიბაძვით) მიწერილია: „უსაჯეთ, განაჩინეთ [ობოლის და ქვრივსა] მცირესა“. ამ წარწერის ზემოთ, შავი მელნით მცარე თავკაზმულობა არის დახაზული: ქვემოთ კი, ფერადებით ნაწერი თავკაზმულობისა და კარიკატურული სახეებისა ქვეშ, ფერადებითვე დახატულია ფრინველი (ფარშევანგი?).

**მინაწერები:** 1. „საჯრა გვმართებს: ბე — სახელწიფო ორი მანეთი და ორი ქარ-თული ახაში...“ (44r).

2. ძალლის მუნის წამლის რეცეპტი 45r-ზე. ასწერილ.

3. „ჩუქ წელსა, სეკდებრის ათ დღესა, მზის ამოსულისგან ნახევარს სა[ა]თზედ მიწა ინირა...“ (II ყდის შიგნითა არეზე).

**ანდერძი** (გადამწერისა): „აღიწერა წიგნი ესე სასამართლო ქელითა ცოდვილის არ ზ ი დ ი ა ე უ ნ ის ბ ა ბ ა შ ვ ი ლ ი ს ზ ა ხ ა რ ი ა მ ო ძ ღ ვ რ ი ს ძ ი ს ო ს ე მ ი თ ა, თქვს თემბერვალსა, ქრისტეს აქათ ჩ ჟ ჟ ვ. შენდობას ვეძრებით ეითხუ, აღმომკითხველნო. ო ს ე“ (ჩართულად, მრგვალოვანით). (43v).

## 234

### დავით ბატონიშვილი. ათორმეტ წარწერილებანი. 1802

23 ფ.; 17×11,5; ქაღალდი (ცისფერი): უცდო, ძაფებით შეკერილი; მხედრული; 1802 წ.

[დ ა ვ ი თ ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი. ა თ ო რ მ ე ტ წ ა რ წ ე რ ი ლ ე ბ ა ნ ი]. „იმისის უგანათლებულესობისა მ ე ფ ი ს ძ ი ს დ ა ვ ი თ ი ს ა გ ა ნ ქ ნ ი ლ ი ა თ ო რ-

მეტ წარწერილებანი. მოცალება კაცთა შესაქცეველად უქმთათვის. წიგნი პირველი. — ოდეს გონება ჩემი უზომოთარე მწუხთათვის შეოთიერ—ივნება და ვერ დავჰპოვე საგრძნობელნი, რათმეცა არა განღეძებულიყო ჩემ შორის ენებაჲ, ამად მიჭკაე კალმსი ჭელი და ვაცნობე ყოჭელთა მაბლობელთა და შორიელთაცა ჩემთა ურუა, მწუხარება და ჭირი ჩემი...“ 1r—23r.

მიწაწერი: ტექსტის ბოლოს: „მაისის 29; ქ'ეს უფ. ლგს (ჩართულად)“ (23r).

## 235

### თომა კემფელი. „ქრისტეს თანაშედგომა“. XIX

162 ფ.: 23.5 × 18,5; ქაღალდი; უდაბნო: დამწიელ-დაფურცლილი; 1 და 162 ფ. გაჰუბყიანებულია: ფიცი ცეთელი ლატა აქეს 1—8 ფ.: მკაფიო, სწორი მხედრულით; სათაურები — სინჯგრით; XIX ს.; ჰეირნიშანი: 1828; ლათინურიდან თარგმნილი „საქართველოს გორელი ტლუკაანთ დავითისაგან“; შენკულობა: 2r, 3r. 13r, 69v 71r, 101v, 103r.

[თომა კემფელი. ქრისტეს თანაშედგომაჲ. „თომა კემფელი ბერი ეკლესიერი, წესისაგან წ'ის ოჩოსტინესი, ქრისტეს თანაშედგომასა ზედა. წიგნი პირველი. სამშარი ტუქსეანი სულიერი ცხოერებისათვის. თავი პირველი, ქრისტეს თანაშედგომასა ზედა და ყოველი სოფლისა ამის ამაოების გალახვასა ზედა. I. „რომელი შემომიდგეს მე, არა ვიდრემდის ბნელს“ — იტყვის უფალი. იოანე. 8:12. ესენი არიან სიტყუანი ქრისტესი, რომელთაგან ვიტუქსეთ...“13r—162r.

წყდება: ესესამე წიგნის ოცდამეთერთმეტე თავის შემდეგ ადგილზე: „დიდ ჟამს მცირედ იქნება და კეკმორ შთაგოდების იგი, რომელიც სხუა რამეს უდიდესად შეირაცხებს, ვირემც მხოლოდ ერთს“.

შენიშვნა: 1. ტექსტის წინ ფურცელი: 1). თავფურცელი: „ი. მ. ი. თომა კემფელი: ოთხი წიგნი ქრისტეს თანაშედგომასა ზედა, რომელი იყო ბერი ეკლესიერი, წესისაგან წმიდის აგუისტინესი. ითარგმნა ლათინური ენისაგან წ'ა ჭრომაის ქალაქსა შინა, ქართულის მხედრულს ენასა ზედა, საქართველოს გორელი ტლუკაანთ დავითისაგან; მთარგმანასა კლემენთის მეთორმეტე ჰრომის პაპისასა სასწაულოსა შინა უცხოთასა, რომელსა ლათინურად ეწოდების „ფროფაგანდა ჰიდე“ სადედებელად იესოსა მარტეილობისათვის და სასარგებლოთ ძმათა და დათა სულიერთათვის.

ქრონიკონი ქრისტეს შობას აქეთ ჩ,ღლდ. ესე იგი არს ათას შეიდას ოცდ თოთხმეტი, იანეტრის დამდგჳმ. ბრძანებითა უფროსთათა“ (2r-v).

2). „შესაწირავი იესო ქრისტეს, მსწენიო ჩვენსა მიმართ“ (3r—5r).

3). „ქება ამ წიგნისა“ (სხვადასხვა ავტორიტეტულ პირთა მიერ (5r—7v).

4). მთარგმნელის — ტლუკაანთ დავითის წინასიტყვაობა — „წამკითხველთათჳის. — აწე, ქრისტეს მიერ ძმანო სულიერნო, რადგან ეს წიგნი თითქმის ყოველთჳგანით ენახება გადათარგმანებული არის, აწე მე ვიფიქრე, რომ ქართულსის გვარი ამ მადლისაგან არ გამოვარდეს და არც დანაკლულდეს; აწე ქრისტეს მიერ თქუენა სიყუარულმა შემრთა და გადმოვითარგმნე ქრისტეს მიდევნების წიგნი ლათინური ენისაგან ქართულსა ენასა ზედა და ასრე იცოდეთ, რომ ეს წიგნი ყოველს ქებას ღირსი არის... არა წიგნი არის ამთონს ენაზედ სტეფანესტვა გტრათ გარდათარგმანებული, რამთონსედაცა ესა...

„ეს წიგნი იქონიეთ თქუენს საყუარლათ; უბიდამ ნუ მოიშორებთ, კიდეც და კიდეც წაიკითხეთ... აწე მიიღეთ ეს ღ'თისაგან ნაბოძვარი სიკეთე, რომელსა შინა არის ყოველი ქეშმარიტი საქრისტიანო ფილასოფოსა“ (7v—8v).

5). „ცხოვრება თომა კემფელისა. — ეს ცხოვრება ასეთი კაცის დაწერილი არის, რომ თითქმის თომა კემფელის დროს ცოცხლულოსდა...“ (მოკლედ გადმოცემულია თომა კემფელის ცხოვრების ზოგიერთი ეპიზოდი) (9r—12r).

2. ხელნაწერს აქვს გვერდთბმულეი პაგინაცია (1—317), რომელიც იწყება 3r-ზე და (12v-ს, 13r-ს და 102rv-ს ჩაგდებით) თავდება 162r-ზე. შდრ. H: 3133. „საქართველოს მეზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა“. VI, 1953.

## 236

### საქრისტიანო მოძღვრება (კატეხიზისი). XVIII—XIX

77 ფ.: 10,5×8,8; ქაღალდი, მდარე ხარისხისა და მეტად დაზიანებული; ჰუქყიანი, ჰიისაგან დარეზტილი; 1 ფ. გაბეული და გაკერილი წითელი ძაფით; შეშებილი ქაღალდებისაგან გაკეთებული ტყავგადაკრული ყდა მთლად დატრიალებულია ჰიისაგან; მხედრული, მკრთალი მელნით ნაწერი: მრავალი გვერდი აჰყოლებულია ლურჯი ნავარჯიშევით და ნახაზებით: XVIII—XIX სს.

[საქრისტიანო მოძღვრება (კატეხიზისი)]. „... ყოველითა გულითა, სულითა, გონებითა მიყვარხარ და მიყვარს მოყვასი ჩემი.

[მ]ო[ძღვარი]: „შენ ქრისტეანი ხარ?“

მ[ოწაფე]: „ჰე, მე ქრისტიანი ვარ, ღ'თის წყალობითა“.

...ქრისტიანი რა არის?

—იგი აროს, რომელიც მონათლული არის და აღიარებს სარწმუნოებასა და შჯულსა იესო ქრისტესისა...“ 1r—52v.

**შენიშვნა:** 1. საქრისტიანო მოძღვრების ჯარდა ტექსტში დამატებით მოთავსებულია: ა. ლოცვები: „ლოცვა დილისა. უფალო! აღასრნე პირი ჩემი, რათა უკალბდეთ წ'სა სახელსა შენსა“... (57r—69r; 70v—73v).

ბ. „ფსალმუნი დავითისა კო: „ღმერთო, შეწევნასა ჩემსა მოკეცე...“ (69r—70v)

გ. ბარათების ნიმუშები (53v—56r, 74r). ნაწყვეტების სახით.

## 237

### პარაკლისი (ფრაგმენტი). XVIII

5 ფ.: 17,5×12; ქაღალდი: უყდო, დაფურცლული: 1—2 ფ. თაკისგან დაზიანებული (კიდეებშეთხრილნილი): მხედრული: XVIII ს.

„პარაკლისი, ახლად თარგმნილი ბერძულისაგან. სავედრებელი ყოველად წმიდისა ღმრთის მშობლისა მიმართ.—მღუდელმან: „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი“. „მეუფეო ზეცათაო...“ 1r—5v.

წყდება: „ცირე სერობის“ IV კვ.: „დაფარულნი სიბრძნისა შენნი სანი გამომიცხადენ მე: მასხურო მე უსუბითა [!]“.

**შენიშვნა:** ტექსტი წარმოადგენს „ღმრთისმშობლის“ და „ცირისა სერობის“ პარაკლისის ფრაგმენტებს.

## 238

### ლოცვანი. 1862

171 ფ.: 11×8,5: ქაღალდი მოოქროვილი კიდეებით; მყავიდრი, მშენივრად ნაკეთები ყდა, მოოქროვილი სალტეებით და ზეწანგნეით; ყდის შიგნითა არეები ტეიფრული მოოქროვილი ორნამენტით არის შემკული; ყდაზე დარჩენილია ოდესღაც დაკრული პატარა ჯვრის ნაკვალევი: მხედრული (დასწყისი ასოები მთავრულით); 1863 წ.; გადამწერი: მღვდელი თევდორე (მეთოდეს ძე) ხოშტარია; ადგილი: პარიზი — 1r; დაუწერელია 71v—171v; ცკატირინა ალექსანდრეს ასულის დადიანისათვის (ჰვეკვავძის ასულის).

[ლ ო ც ვ ა ნ ი]. „ლოცუა ღამსა დილით ძილისაგან აღდგომისა. — დიდება შენდა, ღმერთო ჩუენო, დიდება შენდა. მეუფეო ზეცათაო...“ 1r—71r.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „წიგნი საოცველი, დაწერილი მღუდლის თევდორე ხოშტარიას მიერ 1863-ს წელს, პარიზს, მისის ფუძანთლებულუსობის მთავრიბა ეკატირინა ალექსანდრეს ასულისათუს“ (1r).

## 239

### შოთა რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი. XIX

244 ფ.: 19×16: ქაღალდი (ცისფერი); მეყაოს ყდა, ყდაზე გაკეთებული, 1 ფრთა მოცილებულია: მხედრული: XIX ს. დასაწყისში (ჭყონიაშანი: 1808—1809); დაუწერელია: 240r—244v.

1. [შ ო თ ა რ უ ს თ ა ვ ე ლ ი. ვ ე ფ ხ ი ს ტ ყ ა ო ს ა ნ ი]. „ამა ამბისა დასაწყისი პირველად ამო და სასმენელად შეენიერი სწავლისათვის მოშაირეთასა ტარიელსა და ლესტან დარეჯანისა ამ წიგნს ვეფხისტყაოსნობით უკმობენ — რომელთან წექმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა...“ 2r—206r.

**შენიშვნა:** 1. ზელნაწერი იქეორებს „ვეფხისტყაოსნის“ ვახტანგისეულ გამოცემას: ნისი დამატებითი ნაწილებით (აკლია მხოლოდ თავეფურელის ტექსტი). ვახტანგის გამოცემისებურად ტექსტს წინ უძღვის: I „გასინჯულ მეჯდის იკაი...“ (1r-v). II „მადიდებელი წმიდისა სამებისა, მე, ჯვარტომობით, ძირმოდგმობით დავითიანმან...“ (ვახტანგის ანდერძი) (1v).

2. ტექსტს დართული აქვს: I მცსტამბე მიქაელის („მიქელაი“) ანდერძი: „აწ დაიბეჭდა სტამბაში პირველ ნაწერი ქელისა...“ (206v). II „თარგმანი პირველი წიგნისა ამის ვეფხისტყაოსანისა, თქმული ბატონისაშვილის გამგებელის პატრონის ვახტანგისა. — მე ვსწერ, ძმისწული მეფის გიორგისა“... (206v—239v).

წ ყ დ ე ბ ა: „ფცწ. ამითა გონება სამი არის — პირველად ღ-თისა, მერმე ანგელოზისა“.

3. გადამწერის უწიგნურობის წყალობით ტექსტი მრავალ ადგილას დამახინჯებულია.

4. ძველ გვერდობლივ პაგინაციაში (ა — უ ო თ) შეცდომებია: ვე-ს მისდევს ვზ; ტვვ-ს ტფ. მცდარია აგრეთვე ფანქრით შესრულებული მომდევნო პაგინაცია (იხ. 71—72-ს შუა გამორჩენილი 1 გვ.).

## 240

### წამება წმიდისა გიორგისი (და თეოდორესი). 1031

117 ფ.: 18×12,8; ეტრატი—ხოგიერთი ფურცელი, ჩანს, თავიდანვე არ ყოფილა სრული ხომის: 25, 46—48, 87, 88; ჩამოჭრილი აქვს კიდეები 51 ფ-ს; ნახევარზე მეტი მოჭრილი აქვს 116 ფ-ს; 98 ფ. იმთავიდანვე გაკერილია ტყავის ციწრო ზოლით; ხელნაწერში სულ 16 რვეულია, ფურცლების არათანაბარი შედგენილობით: ე რვეულში 6 ფ. ჯ. რვეულში — 2 ფ.; იე რვეულში — ნ ფ., ჯანასწენელ — იჳ რვეულს აკლია 1 ფ.; მაგარი მუყაოს ყდა, XIX ს. გაკეთებული; XI საუკუნის კეთხოვანი ხუსხურით. ყავისფერი მელნით (სათაურები სინჯრით); თარიღი: 1031 წ.; გადაწერი: იოვანე მესხეტე; მომგებელი: ეახტანგ ფარჯანიანი.

1. [წამება წმიდისა გიორგისი (და თეოდორესი). 1. „თ~სა აპრილსა. წამებაჲ წ~ისა გ~ორგისი, რომელი აღწერა და თანა დაბუდა ყო-[ვე]ლსა სიმჭნესა მისსა მოწაფემ წ~ისა გიორგისა მასიქარტოს. — რაჟამს იგი დაეპყრა კერპთ-მსახურებასა ეშმაკისასა ყო[ვე]ლი სუფელი, იყო ბერძენთა ზედა მეფე[ს], რომელსა სახელი ერქუა დიუნკლიტიანეს, მკუეი მძჭნვარე...“ 1v—49v.

თავდება: „და ვე — ბასიქარტეს, მონაჲ წ~ისა გიორგისი, შეუდგა უფალსა ჩემსა და აღეწერე წამებაჲ ესე მისი ჴელშეწირტად და უქცეველად და ნეტარ არს, რომელსა ჰრწყნენეს მაშაჲ, ძე და სული წ~ჲ, ჭნსელი სუეთა და ჯროცთა ჩ~ნთაჲ, რომელისაჲ არს დიდებაჲ ოკუნითი ოკუნისაჲდე ამენ“.

**ანდერძი:** „წმიდაო გიორგი! ზეწუწალე ეახტანგ ფარჯანიანი“. 47r: უკანასკნელი სტრიქონების თრიელ მხარეს).

2. „წამებაჲ წ~ისა თეოდორესი.—მაჭსიმიანეს და მაჭსიმეს მეფეთა წარაელინნეს ყ[ოველ]სა ქ~ყანასა საბრძანებელსა მათსა, ყო[ვე]ლნი რომელნი ჰნსახურებდენ სა~ღთოსა მას ღ~თის ცსახურებასა...“ (49v—114r).

**შენიშვნა:** თეოდორეს ცხოვრებას დართული აქვს „ასსწაულნი წ~ისა თ~ესნი“— 11 თავად (73r—114r).

**ანდერძი** (გადამწერისაჲ): „სახელითა მამისაჲ, ძისაჲთა და სულისა წ~ისაჲთა, მეოხებითა წ~ის ღ~თის მშობელისაჲთა და წ~ის იოვანე ნათლისმცემელისაჲთა და წ~თა მოციქულთა-ნეტარეოსთაჲთა, წ~თა მოციქულთა, წ~ტყლ და მღდელთ-მოძღუართაჲთა და წ~თა მოწამეთაჲთა: წ~ისა გ[იორგი]ი მთავარმოწამისაჲთა და წ~ისა თ~ე მოწამისაჲთა.

მე, ბლასჳმან იოვანე მესჳეტესმან აღვწერე წამებაჲ ესე წ~თა მოწამეთაჲ წ~ისა გ[იორგ]ისი და წ~. თ~სი და სასწაულნი სალოცველად, ადიდენ ღმერთმან ვახტანგ ფარჯანიანისა და ღ~თე მოსიჭეპულთა მელთა მისთა (იჳვნესა და აბულახტარს). (შეილების სახელები მერმინდელი ჩამატებულია ტექსტის ხელით).

აწ ვინ იკითხვიდეთ, გულსმოდგინედ ულოცველით, რათა ღმერთმან ერთობით ადიდებს შვილი და მშობელნი, ნებასა ზედა მათსა. ამენ.

დაწერა სუტსა ზედა ქ~უნდიდისასა.

ადიდენ ღმერთმან, შეუმატა ბაგრატ კორაპალატისაჲ; ინდიკტიონსა ჲ. კრონიკონსა სნ~.

კელითა იოვანე მესხეტისაჲთა.

ღმერთმან დაიჯერეს, ლოცვა ყავთ.“

იწყება 114v-ზე, მთავრდება 116r-ზე.

**შენიშვნა:** 1. ამავე იოვანე მესხეტის ხელით, იოვანე ფარჯანიანისთვის გადაწერილია „მარტყოლური თხრობაჲ“ (1050 წ.) ნაწილი (იხ. S:391 ხელნაწერი).

**შდრ. ებ.** თ ე ი მ უ რ ა ზ ი, ახალციხის ეპისკოპოსი ლეონტი-სვანეთში 1910 წელს, პარიზი, 1937, გვ. 303. § 2, სადაც აწერილია ეს ხელნაწერი.

**მინაწერები:** 1. „ჴ: ღმერთო, ღმერთო! ჯამიმარჯვე კარჲი ყველაი, რომე რაცა ვის რა ჩემის გულისათჳს დასჯილა, რომე მეც კარჲით შეჯლო". (12v). ქვემო ნაპირზე, შავი მელნით, XIV ს. ხელთწერილით. ჩ-ს დაწერილობა ჳ-ს სახით.

2. „ესა ტრონო ჩემო, ლეონ მ(ეფე)! ნიტარ მე, რომე შენი დიდებაი, ჰამოდ ყოფაი მესმის! აწ ამას მოგაკსენებ, პატრონო ლეონ მ(ეფე), ღმერთმან სახიერმან, მოაუალ-მოწყალემან კარგი ლაშქრობაი ბაგიბარჯოს დასცურად და ჯო(უ)ოდ..." (36v—38r-ს ქვემო ნაპირებზე, XV—XVI ს. ხელრწერით, შავი მელნით).

3. „ჴ: ღმრთისა და დედისა მისისა და ყოველთა წმიდათა მისთა: მთავარ-მოწამე ეთერ(ი)ა ოთხდებითა და შუენდებულებითა მათით ეარან ჴლხაგირისა თავ(ჴ)ს(დებ)ითა... უსიკეთესად და უკეთოთ გერმანი არა ჯობ(ო)თ ერთმა[ნ]ერთსა; [შ]ერსი არა დაეყუროთ ერთმანერთ[ი]ს, ერე პირათ არა გაეკიცხოთ ერთმანერთ(ს)ა. თუ ამისა თავ(ჴ)სდებად... კაცთაგან ბეჭითი ი(ო)ანი, ივა ყარლ ანი, მიქელ... ზა ანი, მიქაელ ბარლ ანი, ვარ(დ)... დან და გუნჭრავანი, ჯგან... რთანან და ბეგი ლა. მე, დ ო ს დაბიწ(ერ)ია". (ეს დანიშნებუ. ნი ათხოთი იწყება 117r-ს შუა ადგილიდან და გადადის 117 ფ-ის v-ზე; — ამ გვერდზე იგი არ იკითხება (მოავალწერტილებით აღნიშნული სტრიქონები). სახელთის გამოქცულებს წარმოადგენს 114r-ს ქვემო ნაპირიდან 115r-ს ქვემო ნაპირებზედე გადასული ტექსტი, რომელიც თავდება 115v-ზე. დაწერილია XIV—XV სს. მხედრულით, შავი მელნით. ამავე სახელთის თავისებურ ხელწერას ეხება წარმოადგენდეს 114v-ს მარცხენა ნაპირზე და 115v-ს მარჯვენა ნაპირზე დაწერილი ხაზები).

4. „ეს წიგნი გადაწერილია, როგორც ბოლოზედ ამაზე ნაწერიდგან ჩანს, საქართველოს-იმერეთის მეფის ბაგრატ კატრაპალატის დროს, ხელით იოანე მესვეტისაგან, ჯოსეფიდს, ე. ი. ჩემის ახრით, მ ა რ ტ ი ლ ი მონასტერში მოტანილი ვახტანგ ფარკოსიანისაგან. მ ც. ს. გ ა ვ ა შ ე ლ ი. 1888 წ." (სწორი მხედრულით, 82-ს ქვემო ნაპირზე)

ამავე პირის მინაწერები იხ. 2r-ზე და 73r-ს მარჯვენა ნაპირზე.

## 241

## დემურბულაძის ოთხთავი. XIII—XIV

252 ფ.: 21×17; ტეტრატი (თავსა და ბოლოში მეტად დახიანებული: 1—9, 16, 249—252 ფფ. მოცილებულია, აქედან — 1—9, 16 კიდევმოწერტილია, 16 ფ. გაშეულია, 251—252 ფ. სინღისისაგან გამოჭმული და დაჭმეჭნილი); ტეიფერული ტყავით შემოსილი შესაკრავებიანი (ტყავის ხის ყდა თითქმის მოცილებულია); ყდის 1 ფრთა დაფრაგებული და ალაგ გაცვეთილია; ყდის ამ ნაწილს ზემოდან ლითონის ორი ნაკერი აერთვს; ყდის II ფრთას ზემოდან წითელი ფერის ბრეზენტის ნაჭერი აქვს მოკრული. XIII—XIV ს. კლასიკური ნუსხურით; ორ-ორ სვეტად; ჩინებული ყავისფერი მელნით; გადასული ადგილები გაცხოველებულია მუქი შეღებით (23v, 28v, 24r და სხ). მრავალი ჴჯ.) ჩაბეჭდილია 1932 წელს, ს. დემურბულაძიდან (ბერტაკეტის ზეიმა, გომარეთი მახარე).

[დ ე მ უ რ ბ უ ლ ა ძ ი ს ო თ ხ თ ა ვ ი]. „პირველი თავი სახარებაჲ მათეს თავისაჲ. წიგნი შობისა იესუ ქრისტესი, ძისა დავითისი, ძისა აბრაჰამისი.— აბრაჰამ შვა ისაკ; ისაკ შვა იაკობ..." 5r—232r.

შენიშვნა: 1. ოთხთავის (სახარების) ტექსტს წინ უძღვის:

ა. „ე უ ს ე ბ ი კ ა რ პ ი ა ნ ე ს, საყვარელსა ძმასა, ღუნიასა მიერ ჴელითაჲ" (2r—3r).

ბ. „ესე თავები არს მათეს სახარებისაჲ" (3r—5r).

თავების სანიებელი წინ უძღვის ოთხთავის დანარჩენი სამი თავის ტექსტებსაც: 71v—72v; 113v—115r; 183r—184r.

ბ. ოთხთავის რედაქციის თანამიმდევრობა აკისძის დროს დარღვეულია: **კდ** რედაქციის ადგილას **კე** რედაქცია ჩაკინძული (185—200 ფ.). ტექსტის თანმიმდევრობა ასეთია: 184v-ს მისდევს 193—200v; 200v-ს — 185r—192v.

2. სახარების ტექსტს დართული აქვს:

ა. **ანდერძი** მთარგმნელის, „ვითარ გამთავრდა წიგნი ესე საღმრთო ღმერთ-მეტყველისა... ", რომლის უდიდესი ნაწილი გადასულია და არ იკითხება (232v).

ბ. „ზანდუკის სახარებისა საბიბლიოთეკო საწერლობით" (233r—251v).

გ. „ზანდუკის" ტექსტში შემჩნეულია გადამწერის ხელით შეტანილი შენიშვნები:

I. „ლოცვა ყავთ, რამეთუ ფრიადი ჭირი ეწინა ახლად შეჭნისა ამის ზანდუკისსა და ვინ გონიერად იქმარმდეს. ესე, რაცა წინა ესე, ორი სახარებაჲ-ოთხთავიცა და განთჳსულიცა და, უკუე სადა რომელიმე თავი სიტყჳსაჲ ოთხთავისასა არ ემოწმებოდეს, იგი განთჳსულისაჲ არს სიტყუა და ეგრეთ ყური არს დაწყებაჲ. გარნა განრიცხეთა და ბოლოსა დასასრულისა სიტყუასა ზედა განიმტკიცენ თ(ქუ)ენი გონებისანი" (250v, I და II სვეტზე).

II. „საგმარ არს ცნობად, ვითარმედ მწუხილისად ითქუმიან ასსარნი, რომელ არიან ფოფხი. ხოლო სამოც ასსარის „ეყო მაშინ დრაჲკონი და ას დრაჲკად ვეტნეს. და განისყიდა უფალი ოცდაათ ვეცხლად, რომელი შეკრბებიან (სამთას დრაჲკად)..."

ეს შენიშვნა უშეალოდ მისდევს წინას (I, გვ. 250v, II სვეტი), რომლისგანაც ცალკე აბზაცით და სინჯარით წარწერილი პირველი სიტყვით არის გამოყოფილი.

გადამწერის ეს მეორე შენიშვნა წაკითხული და ხელნაწერის აღწერილობაში შეტანილი აქვს თ. ქორდანიას („ქრონიკები", II, გვ. 179).

4. „ზანდუკის" ხსენებული ტექსტი ამჟამად მეტად გადასულია, რის გამო იგი აღდგენილია თ. ქორდანიას წაკითხვის მიხედვით. თ. ქორდანიას „ქრონიკებას" II ტომში გამოქვეყნებული აქვს ამჟამად წინამდებარე ოთხთავის მიწაწერებში მოხსენებულ პირთა ზოგიერთი სახელები; დაბეჭდის დროს ამ სახელების დამწერლობაში შეცდომები შესწორდა. აქ მოხსენებული არიან:

ა. რუისუნთი და მისი ძმა ისთაფანე (180v—181r — ქვემო ნაპირზე), XV—XVI სს. ხელით).

ბ. იოვ(ა)ნე მუსულგური. 232v, XIII—XIV სს. ხელით.

გ. ვარამანუკ, აიწმ, ვარგოლ, ქორქი, ხანდა, მირზა, თასიკ, ოსკიჰად, გულბაჰარ, ჯულბარ, მათონ, დავით (232v—233r—ქვემო ნაპირებზე, ა — 180v—181r-ს მინაწერის ხელით).

**მინაწერები:** 1v. 3r-v, 22v, 23r, 71r, 155, 180v, 181r, 232v, 233r, 250v, 251v, 252r-v.

1. **მომცხოველებელისა:**

ა. 15r. ქვემო ნაპირზე: „ამის მომცხოველებელს! შეუნდნეს ღ"ნ."

ბ. 71r. I სვეტის პოლოს: „ამოის დაწერა მირჩენია ცხოველებასა".

გ. 153r. II სვეტის ბოლო. „ნეტარი ვინ ამისთანა ტერატა ზედა მაწერინა!"

**მკუთხვარი:** 95r. ქვემო ნაპირზე: „ამის მკუთხვარს იესუ ნაზარელი შეუნდნეს, ღ"ნ." XV—XVI სს. ნუსხურით.

2. **შესანიშნავი:** 116r. ქვემო ნაპირზე: ღმერთო! შეიწყალე ფრიად ცოდვილი ბატონი ავგაროზ". სწორი ნუსხურით, ტექსტის ხელით.

3. 242v ქვემო ნაპირზე: „მეოხებითა ოშორიის ღმრთისმშობელისათა".

4. თ. ქორდანიას ხელით, შავი მელნით: „ეს ეტრატი მე-XIII საუკ. ხელით არის დაწერილი. ამ ეტრატში არის 252 ფურცელი, ანუ 504 გვერდი (თ. ქორდანია, 1892 წ." 1v (იხ. აგრეთვე 2r, 113r).

**ხელნაწერის დათარიღებისათვის:** საყურადღებოა, რომ **მინაწერებში** თ. ქორდანიას ამ ხელნაწერს XII—XIII ს. ათარიღებს (1v, 2r), „ქრონიკების" II ტომში კი, სადაც იგი დემონსტრაციის ოთხთავის აღწერილობას იძლევა, „პალეოგრაფიული ნიშნებით" ხელნაწერს 1310—1330 წლებში დაწერილად აცხადებს (იხ. „ქრონიკები". II, 179 გვ, 1310—1330 წ.წ. ქვემ).

## 242

### იბაკონი ღ[ითისმშობლისა]. XVIII

III. 54 ფ.; 7×4,7; ქაღალდი; ნაკლული, დაწლილ-დაფერცლული; ტექფრული ტყავით შეშოსილი ხის ყდა მთლად მოცილებულია; ყდის II ფიცრის შიგნიდან აკრული ვახტანგის სტამბის წიგნის (სამოცდაჭლოს?) საძიებლის ნაწილები: წერილი ნუსხურით; სათაურები სინგურით; XVIII ს.; დერმატინის თავგადახეხილობა: 1r, 22r. შეძენილია გ. ბალუაშვილისაგან (1932 წ.).

„იბაკონი ყოველად წ[ი]დისა ღ[ისმშობელისა, რომელსა დაუჯდომელი ეწოდების.—ხელთა მბრძოლისა ჩემისათჳს და მოღვაწისა ღ[ვ]თ[ი]ს[ა]ჲ...“ 1r—54v.

წყდება: „ძილისაგან აღდგომილის“ ლოცვით „... და აწცა განმინათლენ თუალნი გონებისა ჩემისანი. აღალე პირი ჩემი ზრახჳად სიტყჳათა...ნთა და გულისწმისყოფად გზათა“.

**შენიშვნა:** 1. 22r-დან მოთავსებულია: „პარაკლისი, ანუ თარგმნილი ბერძულისაგან ქართულად, საცდურებელი ყოველადწმიდისა ღ[ვ]თ[ი]ს[ა]ჲ მიმართ. „მოვედით, თაყუანისვცეთ. გ. .— უფალო! შეისმინე ლოცვაჲსა ჩემისა“.

2. „ქმნე შუა ღამისა. — ოდეს აღდგე ძილისაგან, განვშორე სარეცელსა ცხედრისა შენისასა და თქუ ლმობიერად: „ლოცვაჲ წ[ი]დისა მაცხისა ჩ[ე]მისა...“ (53r).

## 243

### სექტემო წიგნი. 1864

196 ფ.; 16×11,5; ქაღალდი; მუყაოს ყდა (დაზიანებული); 26—27 ფ. შუა ამოხეულია 14 ფურცელი (62—75 გვ.), 97-ე ფ. გაბეულია; კრიპტოგრაფიული ნაწერი; 1864 წ.; გადაწერილი ამბროსი ცეხანოველის; ადგილი: ქ. ჭუთაისი. დაწერილია: 35v—41v; 184v—186r. შეძენილია თომა ნასიძისაგან (ტფილისი); 1933.

[სექტემო წიგნი]. „წამალნი და შეტყობანი“. 3r—187r.

**მინაწერი გადაწერისა:** „ვისაცდგან ყოველნი ქუეშეწერ აღწერილნი წამალნი და შეტყობანი და გაუმოუბანი ყოველნი გამოცდილ არს და განმართებულ არიან ჩამდვილთა ექიმთაგან, მ[ა]მასადამე ეჯერარს მიმართვად მისდა და ახლა ამისთჳს გადმოვსწერე შეილმან კოლეყსკი რეალისტრატორის ფორტუნატ ცეხანოველის ამბროსიმ 1864-სა წელსა, მაისის 15-სა დღესა, ქალაქ ქუთაისს“ (2v).

**შენიშვნა:** 1. სექტემო წიგნის კრიპტოგრამის გასაღები ამოიცნო და აქ მოთავსებული „გადაწერის მინაწერი“ ამოიკითხა აკად. აკაკი შანიძემ (მისი წინაკითხი ჩადებულია ცალკე ფურცლად ხელნაწერში).

2. ხელნაწერს ძველი გვერდობლივი პაგინაცია აქვს: 9—32, 35—61, 76—399; I—XVII.

გვერდობლივ პაგინაციაში აკა-იქ შეცდომებია და, საერთოდ, ფურცლების ნაკლულოვანების გამო მისი გამოყენება ახლო შეიძლება.

3. ტექსტს დართული აქვს საძიებელი. 188r—196r. საძიებლის ორ-ორ სვეტად გაყვითებული ტექსტი ნაკლული დედნიდან გადმოწერილი ჩანს (192v—193r). საძიებლის II სვეტი 193v-დან მოყოლებული უკრიპტოგრამოდ არის დაწერილი: „საბარი; თეთრი დანამასტაკი, რეჭანს უგავს ფოთოლი...“ და სხვ.

## 244

### სძლისპირნი. XVIII

II. 210 ფ.; 10×7.5, ქაღალდი. ტექსტური ტყავით შემოსილი ფიცრული ყდა: მბედრული; სათაურები სინგურით, მრგვლოვანი, ჩართული ასოებით; XVIII ს. (ქვირაბიშვილი: ჯვირგვინზე გამობმული მტევანი); ფერადი თავსამხრეთა: 1r, 113r; 155r; მინიატურა (ფურცელი)—154v. შეძენილია ალექსანდრე ილიასძე ყავთიშვილისაგან, 1933 წ.

„სძლისპირნი საეისკრონი რუა ქმანი, ქმა: ა. გალობა ა. სძლის პირი. — სასწაულითა იქსნა ერი უფალმან და ხლტა მღელეარე სიტყჳთ განაჴმა...“ 1r—208v.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერში მოთავსებულია: ა. „სძლისპირნი საეისკრონი“ (1r—111r). ბ. სძლისპირნი სამწუხრონი“ (113r—153r). სძლისპირებში ჩართულია: „ხუთშაბათსა მეტრფესა წ'ია ორნეოცთასა, ცისკრად, კანონი დიდნი, თქმულნი წ'ისა მამისა ჩ'ენისა ანდრეა კრიტელ-იერუსალემელისა“ (155r).

## 245

### სამკურნალო კრებული. 1824

247 ფ.; 33×21, ქაღალდი, ოქტავულად დაწერილი; 240—247 ფ. დაუფურცლელი; „იდგებდაჰმეჭვნილი...245—246 — ლურჯი ქაღალდია; 245-ე ფ. გახეულია; 247-ე ფ. სხვა ხელნაწერია და: ბეს ყდა, ტექსტური ტყავით შემოსილი, მოცელებული; მბედრული; 1824 წ.; შეძენილია თბილისის მოქალაქის იუანე დავითშვილისაგან, 1933.

1. [დაუთხანი, იადიგარი]. — პირველი კარი და ნაწილი საქიმოს საქმეების რომ გამცნებს და გიამბობს, ეს არის, რომე, რასაც საჭელს ჰსჭამს, ყუელა კაცის მუცელს და სტომაჭში დადნების და მოდუღებულის ქერის წყალსავით გასჭელდების...“ 2v—136v.

წყდება: დაუთხანის „იადიგარის“ 30-ე თავზე და მის დამატებაზე: „მუფარიდათი, ვითამცა და წერილი და დაცდილი წამლები, რომ ამა წამლებითა ორსაე ფერს იარაყანს უშველის და ჰკურნებს“..... „ასრე უნდა: რა კაცი აშრაგად ნახონ, გრილი ტლეები შემოსდვან და გრილს სასუნებელს უსუნებდენ, რომ ყველა არგებს“.

2. „კარაბადინი. ხასიათი წამალთანი, რომელ არს ჯალინოზისგან ნათქუამი.—ეინც რომ უგუნებოდ იყოს და სიმსუქნეალე ან სიგრილე არ შეეტყობოდეს, ნამძინარევი რომ ადგეს, წინა შარდი უხმარებელს თიხის ჯამში და ან მოკალულს ტაშტსი [!] დააყენე...“ 136v—236r.

შენიშვნა: 1. კრებულის ამ ნაწილში მრავლად არის ჩართული შელოცვები (136r-v, 139r, 140v, 143r-v და სხვ.).

2. საამებო კრებულის ტექსტში ჩართულია: ა. „დღენი კჳმატნი“. 157v. ბ. სამეცნიერო თორმეტთა ტუტთა“. 170r. გ. „სამთავარო მართალი და ჭეშმარიტი. — ერის მთავრისასა დღე კეთილი ყოფილის საჭისათჳს: მოგზაურობა — ბედნიერი, ზღვასა, კჳნძსა; კეთილი თჳსა, ნაჯაგა...“ (236).

3. ქართული აქეს: ა. „სადაგები წიგნისა ამის სამკურნალოსა, რომელ არს ხანდუა“ (241r—243r, 243r). ბ. „ესაც ტანშიკე გამო[ა]ჩნდეს,

ამისი წამალი ეს არის: საროსძირა დანაყეთ, რძეში მოზარშეთ...“ (245r—246v).
ბ. „ვისაც ღრძილის ტკივილი აქვს და ენ ღრძილებიდან სისხლი სდიოდეს, მოიტანე ყირიმის ბალიის და ბროწეულის ყვავილი...“ (247r-v).

4. ტექსტი ნაკლული დედნიდან არის გადმოწერილი (იხ. დაწერილი სტრიქონები და გვერდებიც: 7v—8r-v, 43v, 44r).

5. ხელნაწერის შესავალი ნაწილი (§ 1) და ზოგიერთი სხვა ადგილი მოწმობს რომ იგი გარუსებულ მღვდლის შვილის, იოანეს მიერ მოზდოკის გადაწერილი დედნიდან მომდინარეობს.

თარიღი: „სრულ იქმნა, ძმანო ღვთისანო, წელსა ჩყქდ. იელისს ია-სა“.

ბ. ა. ხელნაწერის აღწერილობა და მისი სამი გვერდის რეპროდუქცია გამოქვეყნებული აქვს ლადო კოტეტიშვილს (იხ. E ვარიანტის აღწერილობა „იადიგარ დაუდ-ში“, თბ. 1938, გვ. 680—685). ბ. ლ. კოტეტიშვილის აღწერილობაში, არ არის აღნიშნული, რომ E ვარიანტის შემცველი ხელნაწერი Q:245 — მოამზადა მისმა მოხუცმა 1787—1792 წწ. იოანეს (ვასსევან მღვდლის შვილის) მარიანის ვული ხელნაწერიდან (შდრ. ლ. კოტეტიშვილის გამოცემის — „იადიგარ დაუდ-ის მესვალე წერილში „მედიცინა ძველ საქართველოში“ — ანგარიში ვარიანტების დასასათება).

**ანდერძი** (კრებულის შემდგენელის, დაუთხანის ანდერძის ზოგიერთი ადგილის ჩარჩენით): „[ქმა, დიდება დაუსაბამოს ღმერთს დაფსრულებელსა, მაღალსა ქრისტესა, მეფეს ჩვენს, რომელმან არაარისთვის არსებითი თქმითა შეჰქმნა... კვალად კაცი მიჩინაგან და ბრწყინვალე სული თჳსი შთაბერა. და ამისთანა წინასწარმეტყველი გამოგზავნინა და სამოთხე სამკვიდრო სამყოფად მოგვანება და ყოველი სული და იძერიანი მასვე დაუმორჩილა და ჩვენცა ერთის წყვეთისა წყლისაგან არაკაცად კაცად შესქმნა და ჰკეთა და სწავლა მანვე გვიბოძა და მრომე ცოდომითა და ურჯულოებითა ჩვენითა განვაწყრომეთო ტკბილით და მოწყალე ღმერთო ჩვენი და კვალად მეორედ შეგიწყნარა და შეგიწყალა წყრომის და შეცოდებაც წილ გარდამოხდა ზეცით და ჯოჯოხეთ შეიხსნა, სულისაგან წმიდისა და ქალწულისა მარიამისაგან გაგაკეთა და ჩვენ კაცებელთათჳს ბილწთა ჰხრიათაგან ჯუარს ეცეა და სიკვდილისა გემო იხილა და დაჰხადა ჩვენთჳს ფუასო სისხლი თჳსი და ძალითა თჳსითა ჭანელეფთა ჰსძლიო ბჭეთა და მბორძოლთა ჩვენთა და წარმოსჩუენენა ქმნაკითა სავსე ულოკოლეთი იგი და გამოიხსნა, რომელნი ჭაბადებდეს მოსულსა და ღუთცოდნე განჩორაციელებასა ქრისტესსა.

ამ ყოველთან სულთმა და იძერიამან ეს უნდა იცოდეს, რომელ იგი [— ღმერთი] არს ყოველის სენისა და ჭირისა მკურნალი და წამალი და იგი არს ყოველთა შუბორეულებასა და ულთნისა ღონე. იგი არს დაცემულთა და საბრალოსა ელლას ამპარობელი და აღმშენებელი. თჳსა თჳნიერ შეუწევნია ღ'თისა ყოველივე საქმე ანუ წამალი მორთული და მოკოხებული არის ბოლოს, შეწევნითა და ბრძანებითა ღ'თისათა, ჯალენოს აკიმი ასეთი აქვსი და ფილოსოფოსი იყო, რომე საცა ბალარის, ან რაც ხე და ბალახი დაბედის, ყოველთაჳე ენი ამოიდგიან და ჯალენოზს ცმა ჰსცია და უამბიან — ვითარმედ, ბრძანებითა და შეწევნითა ღ'თისათა, მე ესე და ეს მიქმნია და ესე და ესეო. მე ამა სენისა და ჭირის მკურნალი და აქიმი ვარ და მე ვამიოსა. შემდგომად მათჳს, ბრძანებითა (და ნებეგნითა) ღ'თისათა, ამა დღისა და ჟამითგან იწყეს საქმოსა და აქიმობა და ყოველსა ფერსა სენსა და ჭირსა და სატკივარსა მიბედის და შეატყუეს — თუ რა რომელი სენი და ჭირი რის მიჭირეებისაგან აღეძრის და დაებადების ან რისა და რომლისა ჯურის ნაწილებისაგან შეეჭმნების და ან კაცი ავად რის მიზეზით გაცდების და ან რისჯან მოკედების ან რაცა რომელი ნილეთი რის მიზეზისაგან აღეფიდების, ან რომლისა ძარღვებეთ შეეჭმნების და ან იმა სენებისა და ნილეულის ნიშნები და ალამთები რა და რომელი არის, ან იმისი წამლები და ვეღის შეწყობა როგორ უნდა.

ამ მრავალთა საკეთილო და სამეცნიერო წიგნებში დაჰწერეს და გაბრძოლეს, რომე ამ ქვეშის კაცთა ჭკუა და გონება ვერ მიხწეოდეს და მათნი სიტყვანი და საქმენი სწავლანი და წამლები ზეკაცთა ცმრთველი არის და არცა კაცის ენისაგან ითქმის.

ამ სოფლისა ამა წიგნებისაგან მე, ცოდვილმან შარიფ ზაქარიან ესე ამა მრავალთა წიგნთაგან გამოვიღე და გამოვკრიბე და რაც ან აქიმთა და ან წამლები მეცადა და გულზიგან შემომეიდა და ან აქიმთა და ფილოსოფოსთა კაცთაგან ბეერჯელ ნაქმარი და დაცდილი წამლები იყო და ან საქმენი, ყველა ამა წიგნები-

დამ გამოეკრანე და გამოვიღე და ეს წიგნი გავაკეთე და ცრ ამა წიგნში დავსწერე და ამა წიგნსა სანელად ვუნდა ნაგი შეფა დავაპრქვი, ვითამცდა სრულსა საკეთილს წიგნებიდამ გამორჩეული და ყოველსა სენისა და ჭირისა მკურნალი და წამლებაია.

აწ მე, ცოდვილი და უღირსი დაუთბან, ამას მიეხედი და შეიტაცე კაცმან რომე კაცი ავადმყოფი ძალითა შეწევნითა ღთისათა ჭირსა და სასჯელსა მოარჩინოსა და სიკეთილსა, დიდი მადლი არის.

მერმე ღუთრსმაცა ამა წიგნის გამომწეებმან და გაღშოშთარმგელმან გულსა მიეღო და შეიბედე და შეიდეადე და ღ-თისაგან ეითხოვე. და ვიაკე — ესე რომე ამდენი ბჯე და გონება, პსწავლა და ბულისყმენა მიბოძე და ამდენი ძალი და გაძლება — მეთქი, რომელ ესე ბრძენთა და ფილასოფოსთა კაცთაგან ნაქმარი და მოგონებული ესე საკეთილო წიგნები და საქმენი ჯრცხვნელად და მართლად გარდამოვიხსენეა და გარდამოვსთარგმნი და ნებისმებრ გავთათვო და ამას მიეხედე და შეეიტყო — თუ კაცი რომელსა ბიელისა და ან რომელსა ჭირისა და სენისაგან გახდების ავად და ან რა და რომელი სენი და ჭირი რომელსა ხელთასა და ან რომელსა მიჭირვებისაგან დაიბადების. ან ამა ხელოვნებასა და სენებისა ნიშნები და აღამთები და ან რომელი არის, ან მიაო წამლები და ჯელის შეწყობა როგორ ჯნდა.

აწ ღრთი საკეთილ მუხთასარი, ეითამცადა კარგი წიგნი გარდმოვიღეთ და ყოველსა საკეთილოს წიგნებიდამ გარდმოღებული და გამოკრებულია და ან რაც ბრძენთა და ფილოსოფოსთა კაცთაგან ნაქმარი და ან ნათქვამი სიტყვები ან საქმენი იყოს და ან მე, ცოდვილსა და ჯღირსსა მომეგონოს და გამომეცოს და ან მრავალჯერ მეცადოს, ყველა ამას წიგნსა შინა დავსწერეთ და ის სენი და ჭირი რომე ძესა კაცისსა არ ჰსცილდების, მის ყოველსახეის ჭირისა და სატკივრისა მიზეზები და ნიშნები და აღამთები, მათ-მათი შესაფერი წამლები მართლად შეეიტყო და გარდმოვსთარგმნეთ და ყველა მას წიგნსა შინა მართლად და ჯმტკიცედ დავსწერეთ. ამისთვის რომე, თუ კაცი ასეთს ალაჯს ავად ჯავდეს, რომე იქი აქიდი და შეტყობა კაცი არ იყოს, ეს წიგნი დაიდვან წინა და ამა წიგნითა ჯაქიმნი და ოროვრადაც ამ წიგნსა შინა ეწეროს. ან მრავალგვარის სენით ნიშნები და აღამთები, ან სენისა თავ-თავის შესაფერი წამლები და ჯელისშეწყობა და მაჯუნების და შარბათების ვაკეთებისა და მალამების და ტკლეპების გაკეთებისა, ან მაგრისა და ჯლფერისა შეტყობა, ან სისხლისაა და ხაფრისა, ან ბალღამისა და სენების სენების ნიშნები და მათ-მათი შესაფერი წამლები და შეტყობა ბსწერია და ყველა ისე ჰქმნან.

და ვინცა ამ წიგნსა მიხედეს და გაეგონოს, ძალითა და შეწევნითა ღ-თისათა, ესაოთხად კაცს გულისნება აღსრულდების და ავადმყოფსა მკურნალი ჯყოჩნეს. ძალითა და შეწევნითა ღ-თისათა ჭედეს ყოველსა სენსა და სატკივარსა მოვიდეთ და შეეიტყვეთ, თუ რა და რომელი სენი რომელსა ძარღვისაგან იქმნების და დაიბადების; ან სიცხისა და ან სიცრილისაგან რომე კაცი ავად გახდეს, იმას როგორ უნდა შეტკობა, ან იმა ოთხის ხილთის ნიშნები რომელი არის, ან იმა ხილთების წამლები და ჯლისშეწყობა როგორ უნდა. ყოველი მართლად და განრჩეული დამიწერია და ოთხმოცსა გვარსა სენსა ყველას თავი ერთად შემოღებარე და ერთად შეჯჩრიტე და იმავ ოთხმოცის სენის ნიშნები და აღამთები, წამლები და ჯელის შეწყობა, ყველა ამ წიგნსა შინა გამოჩენით და მართლად დამიწერია და თვითოს გვარსა სენზედ თვითო კარი გექმართეთ და ყოველსა სენსა და სატკივარსა თავ-თავისა მიზეზები და ნიშნები და წამლები ყველა განრჩეული დავსწერეთ; ამისთვის რომე, რომელსაც სენია ანუ სატკივრისა პოვნა გინდოდეს, ყველა თავ-თავის კარს და ჯერჯერში მოძებნეთ და იმა მრავალგვარის ნიშნებს სენებისასა და წამლებს ყველას მუნ ჰპოებენ.

აწ, ვინცა წიგნი ესე ნახოთ და წაიკითხოთ, ყოველნი საქმენი საკეთილნი ისწავლოთ და გარდაიღოთ წამლები, ლაბები, მალამები და ტკლები, ყველა ისწავლოთ და კარგათ ჰქნათ აწ ეს აქიმობა და მრავალჯერი წამლები ამისთვის არის მოგონებული, ხვაი საგრიჯო და ხვაი სამჭრელო, რომელ თუ კაცს დღენი არ მოსრულდეს, და ან, განგებითა ღ-თისათა, მის კაცისა დღენი არ აღსრულებულიყვნენ, კაცი მწეულ არ გაისაკუთ თვარა, რა ბრძანება და განგება ღ-თისა იქნების და ან კაცს საკეთილს დღენი მოეკუნენ, ტანი კლდეც იყოს, იგიც ცილად გარდიქცევის

და წიგნი განსვენის, არამც თუ ბრძანებასა და განგებასა ღთისასა კაცი მოუორჭეს და ან უგანებოდ წამალმან კაცი მოარინოს.

აწ ვინცა ამ წიგნითა და წამლებითა ჯაჭიმოთ და ძალითა და შეწევნითა ღ[მრთისათა ამა წამლებისაჲ მიხეხითა იგი კაცი მორჩეს და ელხინოს, მე, ცოდვილს და ტლეარსს იოანეს ნუ დამთვენდეთ. ვინც შენდობა მიბრძანოთ, ღმერთმან თქუენც შეგვენდოსთ [-შეგინდინის] ცოდვანი თქუენნი და ამა უბედოსა სოფელსაცა უჩირეველად გამყოფოსთ და გარდვეგებელოსთ [!] და შეგარგოსთ და თქუენზედა ალნად ჰქმნას შრომანი და ჴირნახულნი ნეშნი.

აწ ესე წიგნი სამად გაყვაჲით და სამ ნაწილად ვჰქმენით. და განვაჩინეთ. პირველი კარი ორი ბოძი არის. და ესე პირველი კარი საკმეთსა საკჳმეს გამცნებს და გიამბობს. და მეორე კარი: საკმელებსა, მაჯუნებსა და შაობათებსა გამცნებს მესამე კარი და ნაწილი ყოველის ფერის[-სნებებისა და სატკიერისა მიზეზებს და ნიშებსა და წაწყლებს გამცნებს და გიამბობს" (1r—2v).

## 246

### შოთა რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი. 1867

113 ფ.: 34,5×22; ქაღალდი; ტიფრული ტყავით შემოსილი ყდიდან დარჩენილია ყდის II ფრთის ფიცარი და ტყავი (არიელ მოციმციმე), რომელშიაც ჩაფებულია დაშლილი. თავწაკლული ბეჭნაწერი; 29-13 ფურცლისგან შედგენილ პატარა ნაშთია დარჩენილი; მხედრული; სათაურები წითელი მელნით; 1867 წელს; გადამწერია: ხარების ღ[მრთისშობლის მონასტრის იკონომოსი ნიკიფორე; აფხაზი [სოფელი ხარება, საშჳერველოში]. შეძენილია წინო ბაგრატის ასულის დედებეძისაგან (თბილისის მცხოვრები), 1933.

[შოთა რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი].

„აქანამდის ნაუბარსა თუცა ვერას ვერ ვეტყჳთი,

[მაგ]რა შორით სიყვარული შენგან ჩემი შემიტყვია..." 1r—92r.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტი იწყება ვეხტანგის სტამბის 1712 წლის გამოცემის **რამ** (128) სტროფით და თავდება ამავე გამოცემის **ჩემი** (1589) სტროფით.

2. დართული აქვს: ა. მწყემსობე მიქაელის ლექსი: „აწ დაიბეჭდა..." 92r. ბ. ვახტანგის: „თარგმანი პირველი წიგნისა ამის ვეფხისტყაოსნისა" (92v—112v). „თარგმანი" ბოლონაკლულია: აკლია **ჩუე** სტროფის თარგმანიდან ბოლომდის).

3. ტექსტი მრავალ შეცდომით არის გადმოწერილი: მაგ. „ვეფხისტყაოსნის" „ამსა სძებნე წელიწადსა იგი შენი სამებარი" — გადმოწერილია:

„ამსა სძებნე წელიწადსა იგი შენი სამებარი".

ეს გარემოება გეფიქრებინებს, რომ გადამწერს დედანად ჰქონია ნაბეჭდი ტექსტის გადანაწერი და არა ნაბეჭდი „ვეფხისტყაოსანი".

4. გადამწერი ნიკიფორე, „ხარების ღ[მრთისშობლის მონასტრის იკონომოსი", ღმერთის თავის ნაშრომს თავის დედას, ქეთევან ასულის კვლა მარტვილელს (113r-v).

## 247

### ლოცვანი. XVIII

I—II, 1—227 გვ.: 16×9,5; ქაღალდი რესტავრირებული (იხ. 1, 2, 5 ფ. ფ.) ტიფრული ტყავით შემოსილი ბის ყდა, ტყავის შესაკრავებიანი (შერჩენილი აქვს ორი შესაკრავიდან მხოლოდ ერთი); ნუხბური; სათაურები და დასაწყისი ასოები სინგურით; XVIII ს.; დაუწერილია თავსა და ბოლოში მერმინდელი ჩაკინძული ლურჯი ქაღალდის ფ. ფ. Iv, IIv, 226v. შეძენილია ნიკოლოზ ივანეს ძის არჯევნიძისაგან 1933.

ლოცვანი. „ლოცვანი შეალამისანი. — რა ცამს აღდგე ძილისაგან, განეშორე სარეცელსა და ბრძანენი: „ — ლოცჳთა წ[მა მამათა შენთჳთა, უფალო ქრისტე ღმერთო ჩ[ნო, შეგვწყალენ ჩ[ნ. ამინ..." (1r—225v).

**შენიშვნა:** 1. 1r—2v დაწერილია სხვა ხელით, სხვა ქაღალდზე.

2. **შედგენილობა:** „ლოცვანი შუაღამისანი“ (სხვათა შორის — იოსებ გამოშტყვნელის). (1r—56r): „იბაკონი წმიდისა ღ-თისმშობელისა, რომელსა, დაუჯდომელი გუოდების. „ხუმრა მბრძოლისა ჩემისათჳს და მოუგოს“ უძლეველისა...“ (56r—65v); „ლოცვანი ყოელად წმიდისა ბრ. ღ-თისმშობელისა, თქუმული ღირსისა ფილოთეოს მთაწმ. არჩილისკოზაისა. — ღმერთო, შეგიწყნარებელო, უკორწინებელო სძალო...“ და სხვანი ლოცვანი ღ-თისმშობლის მიმართ (65v—82v). „ლოცვანი ყოველთა შჯდელთა დღეთანი, ვინ ჰყოფდეს ცხოვრებასა თჳსა ცოდვათასა, კრძალვასა სათნოებით, თეოფანესაგან თქმული. — აღიარებ შენ, მამაო, უფალო ცათა და ქუე[ყ]ანისაო...“ „ლოცვანი ბრწყინვალისა გულის სიტკჳთათჳს“—და სინანულის ლოცვები (82v—116r). „დაძინების“—ლოცვები. (116r—119r).

იოანე დამასკელი. „ლოცვა ოთხშაბათსა სავედრებელი წ-ისა ღ-თისმშობელისა. — ყოველად დიდებული, კურთხეული, ტურფენელი...“ და სხვა ლოცვები (ცვრის დღეების მიხედვით), მათ შორის ეფრემისა „სინანულისათჳს, — შენ, მხოლოო, ძეო უხრწნელისაო...“ (ცრთ-ეჰდ ლოცვაში: „ძეო ქუეყნისაო...“ ნეტარი იოანე, ქადაგო სამებისაო...“) (119r—166v). ღამის ლოცვები (166v—179r). დღის ლოცვები (179r—188r). დაცვების ლოცვები (194v). ზოგიერთი ლოცვის ავტორები: ვასილი დიდი, იოანე ოქროპირი. (188r, 194v), „წესი და განგება წ-ის ზიარებისა“. (194v—225r.) ზიარების ლოცვების ავტორები: ბასილი, სჳმონ ტ-ვი (?), სჳმონ მეტაფრასი, იოანე დამასკელი, დიდი ბასილი, სჳმონ. ახალი ღ-თისმეტყველი, იოანე ოქროპირი.

**მანაწერი:** „ესე ლოცვები გაბოთის დეკანოზისაა“ (225v. ტექსტის ზელით).

## 248

## ლოცვანი. XVIII

156 ფ.; 17×9; ქაღალდი; ტყიფრული ტყავით შეკოსილი ხის ყდის შიგნითა ორეები ჭიისაგან დაბრუელია, 156 ფ. დახუეულია; დანარჩენი ფ. ფ. ლაქებიანია (სინესტისაგან); ნუსხური (სათაურები და აბზაცების დასაწყისი — სინგურით). დაწერილია 129v—130r. XVIII ს.; შეეხებიან ნიკოლოზ იერუსალიმის ძის არჯევანძისაგან, 1933.

„ლოცუანი შუაღამისანი. — რაკამს აღსდგე ძილისაგან, განეშორე სარეცელსა და ბრძანე: — ლოცუთა წ-თა მამათა ჩ-ნთათა, უფალო იესუ ქრისტე...“ 1r—156v.

**შედგენილობა:** 1. „ლოცუანი შუაღამისანი (1r—16r). ჩართულია „სძლისპირნი“.

2. „გალობა უფლისა ჩუენისა მიწ[ა]ართა ესო ქრისტესი... ა. ჳმაჲ. 3. სძლისპირნი „ხელ[ა მეწამული“ (16r—28v).

3. [დაუჯდომელი]. იბაკონი წ-ისა ღ-ისმშობლისანი, ჳმაჲ ზ. — ხელთა მბრძოლისა ჩემისათჳს...“ (29r—58r). სხვა ლოცვათა შორის არის ლოცვები იოანე დამასკელისა და მაკარ.ს.

4. ღამის ლოცვები (59r—75v).

5. დღის ლოცვები (78r—90v).

6. „დაცვების“ ლოცვები (91r—100v).

7. ზიარების განგება (101r—140r).

8. „პარაკლისი, ახლად თარგმნილი, საკედრებელი ყ-ვ წ-ის ღ-ისმშობელისა მიმართ. — „მოეგდით, თაყუანის ეცით“ გ. — ფუალო, შეისმინე...“ (ლოცვები და საკითხავები) (141r—156v).

## 249

### ღვთისმშობლის მიცვალება. 1842

90 ფ. (მცირე, გვერდობრივი, პაწინაეიით 1—174 გვ.); 16,5×11; ქაღალდი (ლერწი) მუქაოს ყდა, ტყიფურული ტყავით შემოსილი; ჩონგებული მხედრულით: 1812 წ.; გადაწერი: ტერტერა. დაწერილია: 1—2v, 89—90 ფ. შეფნილია ანასტასია ფალავანდიშვილისაგან, 1933.

„მიცუალება ქუჳყნით ზეცად ყ[ო] წ[ი]დისა ღ[ა]ისმ[ა]ობლისა. რა ჟამს იგი ეუწყა სულისაგან წ[ა]ისა წ[ი]დისა ღ[ა]ისმ[ა]ობელსა ჟამი განსლისა თჳსისა ამიერ სოფლით, მაშინ მხიარული იქმნა..." 3r—88r.

**ანდერძები**: 1. (დედნის გადაწერისა): „წმიდაო ღ[ა]ისმ[ა]ობელო, მეოხ ეყავენ მჴსაბაესა ზუცყ[ს] დ ა ვ ი თ ს. აღიწერა თთჳსა ნოემბერს, ჳ. წელსა 1799; ქ[ა]ჯში უჭ[ა]."

2. (გადამწერისა): „ჰოი, ცისა და ქ[ჳ]ნის დამაარსებელის მშობელო, უდიდებულესო დედოფალო მარიამ! გთხოვ უმდაბლესად, მეოხად [!] მ[ე]ცქინ ყ[ო] შეცოდებულს. მეორედ ამ წიგნის აღმწერავს, ყ[ო] მშთა [!] და უკ[ა]ცწესს მოანას და მსაბურსა შენსა ტ ე რ ტ ე რ ი ს (ჩართულად), რომელიც ვთხოვ ამა წერილის აღმომკითხველთა, რადგანაც კაცთა ბუნება უძლებელ-არს და ყ[ო] შემძლე დაუმცდელი უფალი ღ[ა]ერთი არს; მეორედ ვთხოვ ამასა, თუ რამ შ[ე]ცთომით ნაკლული და ანუ მეტად დამწერიოს რაიმე, მოტევებით შემინდვენით, რ[ა]გჳმენით თქჳენა იესოსაგან მოტევებით მიძღებელ. ამინ.

იეუოს აქეთ, წელსა 1812-სა, ოქტომბრის 2—ქ[ა]ს [?] ქ[ა]ს ფ-სა. დასრულდა დღესა კრ[ი]ცესა და, ვმადლობ უფალსა იესოს ქ[რ]სტეს. ამინ".

**მინაწერი**: „კერენა ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, მ ა ყ რ ი ნ ა ი ი არის ეს მეტაფრასი" (2v, გაკრული მხედრულით, მკრთალი მელნით).

## 250

### ალექსანდრიანი. 1843

154 ფ.; 34,5×22; ქაღალდი; ტყიფურული ტყავით შემოსილი ბის ყდა; მოშლილი, დაზიანებული; ხელნაწერის 1—2, 142—154 ფ. ფ. — მოცილებულია. ჭუჭყიანი, ლაქებიანი მედრული; სათაურები სინგურით: გამოცემაკი: ჰეტრე [ჩხეტარაძეს]: 154r; 1843 წელს აგვისტოს 30. შეჭენილია ფოთის მოქალაქის ტოფო ზოშტარიასაგან, 1933.

„[ა]ლექსანდრიანი]. — ამბავი ძუელ მოსახსენებელნი დიდისა და პატიოსნისა კეთილის მოქმედისა კაცისა და ცათ ქუშ მპყრობელისა და მეფისა მაკედონელისა ალექსანდრესი შობისა და ცხოვრებისა და სიმხნისა მისისათვის.

— იყო ეგვიპტეს ნაფთალიმ, მეფედ, დიდგამდიდრებულად..."
1r—154r.

თ ა ვ დ ე ბ ი. „სიბრძნესა შინა მეფის ძე იტყვის, სოლომონ, ქებული:
ამაღლებული დაეცეს, ზე აღდგენ დამდაბლებულ[ნ]ი;
ზეავნი იქმნების მოკლებულ, დიდ-მეტყუ[ე]ლ-დადუმებული;
და მიწა და ნაცარ-მტევრნი ვართ ყოველნი დაბადებულ[ნ]ი."

**ანდერძი** (ვამლექსვისა):

1. „ესე ამბავი ჩრდილოეთს, რუსთ ქუ[ე]ყნად იყო დებული;
ჭამთა სიგრძისა ძუელ-ქმნითა ყოველს ქუ[ე]ყნად დავიწუებული.
გარდმოვთარგმნე ქართულად ა რ ჩ ი ლ ს, ვინ იყო ქებული.
და მიბრძანეს, ლექსად გამოვთქვი, მსმენნო, იყო[ნ]ითა შუ[ე]ფულნი".
1r-ზე, [ სტროფის წინ.

2 „ღმრთივ სულიერთა სიტყჳის თქმა. მინდოდა, არ ტყუილისა;
არად მეწადა ლექსით წმასნა, მიჯობდა სინანულისა;

ვიწყე დამარხვად მცნებისა, მობერვისაებრ სულისა,
და დამორჩილება უფლისა, მოციქულთაებრ თქმულისა.
ვინებე ქ ტ რ ე გალექსად ამ[ა] ალექსანდრეანისად,
მცირედ სიცრმითა მწყრივითა ამალექსანდრეანისად.
მსუროდა სიბრძე დამეცა ამა ალექსანდრეანისად,
და მძღეს, ცოუ სოფლისა, ალეირე ამა ალექსანდრიანისად.
მრავლის ცდით ამა ალექსის [!] მწოველი ვიქმენ მალული;
აღმიწერია სიჩქარით, შეცთომისა ვარ ნანელი;
მკითხველთ შეცთომა იხილოთ, სიჩქარით გარდაფარული,
და მომიტევნით, ნუ ვინ წწყვით, შენდობით მყავთ მოძრული.
ოთხს მახარებელს შევხტარი: წყალობანი თქუენ დამმართე!
მოწყალება მოავლინე, მტერს რასხვა ეც, თქუენ სამ-ათე!
სასწაული თქუენან მექმნას, დავსდებული მე აღმანთე,
და ლეკა! შენ და იოვანე! ეითხოვ[ე]— მიბსნათ, მარკოზ, მათე!*
(154r).

**თარიღი:** „წელსა ჩყმზ. — განსრულდა. დიდება ღმერთსა! აგვისტოს ლ" (154r). იხ. აღ. ბ ა რ ა მ ი ძ ე. ქართული ალექსანდრიანი, „საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე", IX ტ. 1935—1936 (1), ტფ., 1936, გვ. 41—50.

## 251

### კიტაიის სიბრძნე. 1777

79 ფ.: 16×9,5. ქაღალდი; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა, ტიტრული ყუთი, მზედრული; 1777 წ.; ხელნაწერი: მოსკოვი; რუსეთიდან თარგმნილი და გადაწერილი „არიფიანკოის ჯ ა ი ო ს ი ს მიერ (3r). დაწერილია 77v—79v. შეტანილია იოანე ბედნიერისაგან. 1933.

„კიტაიის სიბრძნე ანუ სწავლა ქვეყანასა შინა ბედნიერად ცხოვრებისა. შესავალი. ისმინეთ, ქვეყანასა ზედა მცხოვრებნო, ქვეყნიერნო! იყავით მდუმარებასა შინა და მიიღეთ პატივით მცნება მაღლისა. ყოველგან, სადაცა ნათობს მზე და ჭრის ქარი, სადაცა არს ყორი სასმენელად და გონება გულისხმის საყოფელად, იყავენ რიგიანნი ცხოვრებაჲ... ნ ა წ ი ლ ი პ ი რ ვ ე ლ ი. თავი პირველი. — განხილვისათვის თავისა თვისისა ანუ თანამდებობათათვის კაცობრიჲთა, თუ ვითარ განუყოფელი წყარო არს ქვეყანის ერთობისა თვითოეული კაცი..:" „ნუ აღაღებ ბაგეთა შენთა და ნურა რას ჰყოფ პირველად, ეიდრემდის არა განიხილო ძალი სიტყჳისა შენისა და შემდგომი თვითოეულისა საქმისა შენისა...". „ურცხვი არა აღეირ-ასხამს ენასა თჳისა..." „პირველი ხარისხი სიბრძნისა არს ესე, რათა იცოდეს უმეცრებაჲ შენი. უკეთუ არა გნებავს, რათა შეგრაცხონ შენ სხეთა უგუნურად..." 18r—77r.

**შენიშვნა:** ტექსტს წინ უძღვის:

ა. თავფურცელი: „კიტაიის სიბრძნე ანუ სწავლა ბედნიერად ცხოვრებისა, თარგმნილი რუსულითი ქართულსა ენასა ზედა, არიფიანკოის ჯ ა ი ო ს ი ს მიერ, წელსა, 1777, თვესა იანვარსა, 12, სამეფოსა ქალაქსა მოსკოჳს" (3r).

ბ. მიძღვნა: „მისს უგანათლებულესობას მეფის ქაიხოსროს ასულს ა ნ ნ ა ს უმდაბლესად მოვახსენებ. უგანათლებულესო მეფის ასულო, უმოწყალესო ქალწულნიო! უბედნიერეს ქამად ვრაცე დროსა მას, ოდეს ღირს ვიქმენ შეძლებად ნაცვალსა თქუენ მიერისა ჩემდამო მოწყალებისასა, ვინათგან უჩიებელი მოწყალება თქუენის უგანათლებულესობისა მაწუჳებდა ვითარმე თანამდებობისა ამის აღსრულებასა. და ოდეს მივიღე ბრძანება თქუენ მიერ ესეეთისა სასარგებლოსა წიგნისა გარდამოთარგმნად რუსულით ქართულსა ენასა ზედა, მეისწე ქელეჳკე გარდმოლებად, შრომისა

ბრძანდა შემოსცეკვეთმან; ვინათგან ამის მიერ დაშთების საფუძვლად სურვილი სიბრძნის მოყვარებისა თქუენისა და ჩემ მიერ ნაცვალი მოწყალებისა მის, რომელსაცა ჭირაცხოვ ეგუღთა ჩემ შორის და მარადისცა ეგებეთ ამისსა მადლობასა, შინა თქუენის უვანალებულებისა, ეშოწყალესო ეულებრიფეო!

უკანასკნელი მონა და მლოცველი გ[ა]ი[ო]ს[ი]". (4r, 5r-v).

გ. მთარგმნელის (გაიოსის) მიმართვა: „პატრიარქნო მკოსებელნო! უკეთუ ჰეშმარიტ არს სიტყუა იგი ბრძენთა..."

„ხოლო მიზეზი ჩემისა ამის შრომისა იყო ჩინებულება წიგნისა ამის და მოკმედიად მისისა ყოველსა შინა ევროპასა, რომელიცა თჳით წიგნსა ამას შინა ჩანს, რომელთაცა დიდგვაროვნებაცა და სრულ უქმნებესთა სახელოთა და 211 სურვილი მსახურებისა ჩემთა ერთმეტკბეცებითასი. რომლისთჳს არა დავჯერ გარდმოღებად წიგნისა ამის რუსულით ქართულსა ენასა შედა, და წინა დადებედ ძღენად პატრიარქებასა თქუენსა; და თუ რაამე შეუნჯებელი უცვანი ჭარბულსა ენისა, იგი ყოველივე მომიტევეთო. უცხოებასა და სწავლასა შინა ყოფისათჳს. და ოცდათქვა მშვიდობით წელსა 1777.

პატრიარქნო მკ[ა]ბ[ა]ურნო, თქუენის პატრიარქებას უკანასკნელი მონა ა[რქე] დ[იაკონი] გ[ა]ი[ო]ს[ი] მოსკოვს".

დ. „მინაწერი ანლლიელი მთარგმნელისაგან რომელიცაშე დიდის ბრიტანიის ლრაციასიდში, რომელსა შინა იპყრობის ამბავი წიგნისა ამის პოვნისა აღმოსავლეთსა შინა და შეტყობა აღმწერელისა მისისა..." 11r—17r.

თ ა ვ დ ე ბ ა: „დაწერილ არს ბ ე რ ე ნ ი ს შ ი ნ ა, მაისს, 21, წელსა 1743".

ინგლისური თარგმანის წინასიტყვაობა მოწერობს, რომ „ლიტაიის სიბრძნე" ტიბეტური წარმომავლობის არის.

მისი ავტორი, როგორც ჩანს, უცნობი ყოფილა: ზოგი მიაწერს მას კ ო ნ ფ უ ც ი, ზოგი ტ ა ო ტ ე ც ი, ზოგი ეილაც სხვა ჩინელ ფილოსოფოსს, რომელსაც კონფუცის დროს ცხსოვრია, ზოგი კიდევ ვინმე ბრაძინნ დ ა ნ დ ა ნ მ ა ს, რომელსაც. თითქოს, ალექსანდრე მაკედონელისათვის მიეწერებია ეს „სიბრძნე", ხოლიც — ბერძენ და ლათინელ მწერლებს მიაწერს მის ავტორობას.

აქედ აღნიშნულია ამ წიგნის დიდი პოპულარობა ჩინელთა შორის.

შდრ. „ქართული წიგნი, ბიბლიოგრაფია". I, თბ. 1941, გვ. 63—64, § 61.

მინაწერები: I. „კნიაზ დ მ ი ტ რ ი ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი ს ი" (2v).

II. „Георгию Орбелиани. 1872 года" (1r).

„ლიტაიის სიბრძნე" დაბეჭდილია ეკატერინე II-ის სტამბაში, თბილისში, 1784 წ.

## 252

### ჩარდავრიშიანი. XIX

1V, 59 ფ.: 18.5×16; ქაღალდი; მუყაოს ყდა, ყუდაცეცხლით; მეტად დახიანებული, 1—1V, 1—2 — ჰიისგან დაჭრეტილი; 12 ფ. — ჭიდემიხეული; 22 ფ. — ამოვარდნილი, 29 — 41 ფ. ზემო ნაპირი თაგვისაგან გამხრეული, ტენსტიიფული; 56 ფ. — გახეული. 58—59 ფ. — მოცილებული, ჰეკკიანი, ლაქებიანი; თავბოლოსკენული; მხედრული, XIX ს. I ნახევრისა. ილუსტრაციები (ფერადი) — 1v, 2r. შენერილია თბილელი მოჭალაკის სვანიძისაგან, 1933.

„[ჩ]არდავრიშიანი]... რა გზირმან ჭელმწიფისაგან ესე მოისმინა, მაშინ მოახსენა: ბედნიერო ხელმწიფეო! ეგ ბრძანება თქუენგან მართალი არის, მაგრამ ეგოდენი ჯაერი და მწუხარება რას მოგიმატებსთ. ღმერთს მიენდეც, მასაც ეყოდრე, საჭურჭლე შენი გლახაკთა განუყავ..." 1r—59r.

წ უ დ ე ბ ა: მეოთხე დაგირაშის ნაამბობის შემდეგ ადგილზე: „იმ კაცს დიაღ შეეგბაღდი და მრავალი იტირა და იოხრა; მითხრა: „ეჲი, ნეტავ, შეიღო, ღმერთს მაგ ბედისა გავეჩინე ერთი თუალის-სინათლე შეილი მყუანდა, ამისი კეთილი მენახაო, მაგრამ ჩემს ქალს ასეთი საქმე არ მოსწ[ჳ]ლოდაო".

17. ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. I

## 253

### ყარამანიანი. 1837

VI, 408 ფ.; 21,5×16,5; ქაღალდი; ტკივრული ტყავით შემოსილი ხის ყდა, მოხლილი, დახაზებული; ხელნაწერის ფ.ფ. მტვერიანი, ჯუკყიანი, და დაობებული არის; ალაჯალაჯ მრავლად ეტყობა მწერების ნაკვალევი; ბიბლიური; 1837 წ.; გადამწერი: ავგტიქ გორგიჯანოვი, შეძენილია გ. თუთბერიძისაგან, 1933.

[ყარამანიანი]. „ქ. ანბავი სპარსეთის ჴელმწიფის შვილი ყარამან ფალევნისა, თურქთა ენისაგან ქართულსა ენაზედან თარგმნილი არს ორბელიანი, საქართველოს სარდლის დავთისაგან. თუმცა ამა რიტორრცა ენასა შეწყობილი არს, მაგრამ ამისთვის დავშეერ ამაზედან, რომ ყრმათათვის საკითხავად საამური არს და მეორე ეს, რომ, ვინათგან საქართველოში წიგნი ყარამანისა [!] ქართულსა ენასა ზედან დღეს აქამდინ არსად არ იპოვებოდა, მე ასე შეეიძელ. აწ ვისაც უკეთ გაკეთება გენებოსთ და შეგეძლოთ, გამართეთ.

ანბავი ყარამან ფალევნისა. ამბავი სპარსეთის ჴელმწიფისა.— ქ. პირველ ჟამად სპარსეთსა შინა იყო ჴელმწიფე დიდი, რომელსაც სახელად თხმურად ეწოდებოდა...“ 1r—405v.

თავდება: „აქა სეილან შაჰისა და ჰთეჰიან ფერის მოსვლის“ ამბავით: „... ყაჩაღობამან სიმჭაბის სამოცდაორი იარაღი გაშინჯა. მოსაწონი იყო და ყარამანსაც მოეწონა. მერე წინ წადგა; მის თავს ქეუშ რამდენიმე სტრიქონი წერილი ეწერა; ფალავანმა იგი წერილიც წაიკითხა, ესრედ ეწერა: „ჰეი, ჯანი სესდან...“ „ჰეი შენ, ქეყანის მპყრობელო ჴელმწიფეე, შაშსივარ ამდენი წელიწადია მე ქეყანაზედ ვარ. ესე ცხოვრებით ვიცხოვრე და ბოლოს კიდეე სიკედილმა კალთა დამიპირა. მრავალი ეეცადე იმისგან დახსნასი, მაგრამ წამალი არა დამედგა რა და ჩემის სიცოცხლის დასასრული სიკუდილი იყო“.

შენიშვნა: 1. ტექსტს დართული აქვს: „ყარამანიანის“ თავების „ხანდეყი“ (405r—480v).

გადამწერის შესახებ ცნობა: „აქა დასრულდა კარი ხოსროე-შირისა და ახლა უშანგისა და რაიახმისა მოთხრობითი და ეყენი აქვე დაუტოვოთ. აღიწერა ავგტიქ გორგიჯანოვის ჴელითა, წელსა ჩყნზ-ს, აპრილის ა-ს (211v).

მინაწერები: I. „1850-ს ჩყნ-ს წელსა, ენკენისთვის კვ-ს, შუადღის უკან, მეტუთე საათზეე, ხელმწიფის შვილი ალექსანდრე ნიკოლაიჩი მობრძანდა ტფილისში“ (1Vr-ზე, მკრთალი მელნით).

II. 1850-ს, ჩყნ-ს წელსა, ღვინობისთვის კვ-სა, ხუთშაბათს, ჩღღრეთის ღუთისმშობლის ეკლესიის საძირკველი ჩაიყარა.

III. 1851 წელს, მარტის დ-ს დღესა, ჩღღრეთის ღუთისმშობლის ეკლესია მოწთილა მინას იეფისკოპოზს (შემდეგ არის ჩამატებული).

IV. 1850-ს, ჩყნ-ს წელსა, თიმბათეს 18-ს დღესა, გიორგი ნეფის ცოლი მოაბძანეს გარდაცვალებული რუსეთიდამ; ცხუთის სობორში დაასაფლავეს (1Vr).

ხელნაწერს მრავალ ადგილას ჟუჩის ბეჭდები; აქედან 404v-ზე სამ ადგილას (ტექსტის ბოლოს), წარწერით:

„მონა ღ[მრთ]ისა ავეტიქ გორგიჯანოვ[ი]“.

## 254

**ჟამნი.** XVI—XVII

332 [+2—60 და 236 ფ. ორ-ორი არის]: 13,7×10; ქაღალდი; ტვიფრული ტაკვედრ შემოსილი, დამტვრეულ-დაზიანებული ხის ყდა; ხმარებისაგან გაცვეთილი, ნაკლული, ჭუჭყიანი ფურცლები, ალაგ-ალაგ დაშლილი. დაფურცლილი და დაბეჭდილია (168, 176, 219—221, 332): ასოთა: 1 (ა) რვეული მთლიანად, ბ რვეულის 3 ფურცელი და სხვ. მრავალი; 228—332 ფ. ფ. — სხვა ხელნაწერიდან, სხვა ტექსტი არის (იხ. ქვემოთ); ნუსხური; სათაურები—სინგურით, მრავალ ადგილას გადასულია; [XVI—XVII ს.]; გადაწერილი გრიგოლ (298v). შეძენილია გ. თუთბერიძისგან.

„[ჟ]ამნი... მოაკლდა თ[ვ]ალთა ჩემთა მაცხორებისა მიმართ შენისა და სიტყუათაჲ მათ სიმართლისა შენისათა [ფსალ. **რკდ.** კანონი **ოზ**)...“ 1r—298r.

**შედგენილობა:** 1. „ჟამნი“ იწყება ფსალმუნის თავწაკლული საგალობლებით (1r—7r).

2. მიცვალებულთა მოსახსენებელი (7r—8v).

3. „ჟამნი დიდისა შაბათისანი“ (8v—20r).

4. „დიდთა მარხ[უ]ათა ამ გალობათა მორთევდით. გალობანი შუალამისანი“ (20r—28v).

5. „იბაკონი ღ[თის]შობელისანი“ (28v—31v).

6. „კრიაკესა ცისკრად“ (განგება) (31—48v).

7. „ძლისპირნი გალობათა“ (48v—62v).

8. „ჟამნი ცხრა ჟამისანი“ (62v—71v).

9. „ჟამნი მწუხრისა“ (71v—104r).

10. „ლოცვანი დაძინებისანი: რაჟამს დაწვე“ (104r—110r).

11. „ოხითა იბაკონი [მარხვათა და ხატ(ა)თანი“. (110r—123v).

12. „მეგძ[უ]სესა კვრიაკესა შობითჳნ“ (123v—126v).

13. „ოხითა ობაჲ“ანი აღდგომისანი (126v—134v).

14. „სახარებანი... აღდგომისანი“ (135r—147v).

15. ცისკრის განგება (147v—149r).

16. ლოცვები; „ღამისანი“ და „დღისანი“ (149r—167v).

17. სახარებისა და სამოციქულოს საკითხავები და ფსალმუნის საგალობლები (168r—183r).

18. თვენი (მოკლე) (183r—259r).

19. ლოცვები (259r—279r).

20. „სამთვარიო მართალი და ჭეშმარიტი“ (279v—286v).

21. „მრვისა (და ჭეხნილისათჳს). — თანვარსა თუ იქუხნის, იფქლისა და ღვინისა სავსება იყოს; თუ იძრას, სიკუდილსა მოასწავებს; თუ ელვა იყოს, მკალთა სიმრავლე იყოს; თუ ცისარტყელი გამოჩნდეს, ნაყოფთა კლებაჲ იყოს; თუ მნათობი დაბნელდეს, შიმშილი მოიწიოს (286v—288v).

22. „სეტლა.,— მარტში როიმელი იშვას, შეიქმნას ტანად და პირად კარგი, გულღაბნი და უსმენარი. კაცსა მოყუარე, გონებად კარგი...“ (288v—298r).

**შენიშვნა:** 1. „სიტყოებში“ იელისი — კრიაკობისთვედ, აგვისტო — მარიობისთვედ. სექტემბერი — ენკენისთვედ, ოქტომბერი — წმიფობისთვედ, ნოემბერი — გორგობისთვედ, დეკემბერი — ქრისტეშობისთვედ არის მოხსენებული.

2. „ჟამნის“ ტექსტს დართული აქვს: ა. „ლურთხევანის“ ნაწილი: „კურთხევა ზეაოსა...“, „მარიამისა“ (299r-v) და ლოცვები (300r—305v); „ლოცვა შეგინებულისა“ (315r-v), ბ. „ფსალმუნი — ნეტარ არს კაცი...“ (316r—314v). — კანონი ა. მთლიანად და კანონი იე (18) (316r—328r). გ. „პასექი ბრწყინვალე...“ (328r).

**ანდერძი** (გადამწერისა): „დიდება ღმერთსა, სრულმყოფელსა ყოველისა კეთილისასა. სრულ იქმნა წი ესე და სუეთა განმწათლებელი ჟამნი, სრული და უცილო შემსგავსებულის საქმითა. ღმერთო! მოიხსენე მწარედ ცოდველი ამის წერაჲსი გრიგოლ“ იანგარსა **8**, ჴელითა ცოდველისა გრიგოლისითა; მრავალმცა არიან წუენი ცხორებისა მისისანი. ამინ და კირიელეისონ“ (298v).

**მინაწერები**: I. „...ამის საბა“ „ღმერთო! მოიხსენე მომწერელი“ (იგულისხმება, კიდების მომჭრელი). (145v, ზემო ნაპირზე, მარცხნივ).

II. „აჲი ჴელი არა რჩი ბარი (!); აჲი ქაღალდი და აჲი მელანია“. (75v, მარცხენა ნაპირზე). ასწერივ. ტექსტის ხელით).

III. „ღმერთო, შეიწყალე... გრიგოლ“ (191r-ზე, სინგურით, ტექსტის ხელით).

## 255

### იოანე დამასკელი. დიალექტიკა. ბერძნულიდან თარგმნილი არსენი იყალთოელის მიერ. 1749

44 ფ.: 19,5×15,5; ქაღალდი; ტყიფრული ტყავით შემოსილი მუყაოს ყდა, დახიხნებული, ყუნგაცევიანი, ჭიის ნაკვალევით; რომელიც 1—2 ფურცელსაც ემრნევა: 44 ფ. კომპოზიტორია; ჩინებული მხედრული, სათვრები — სინგურით, ზოგან მრგვლოვანია. ასოებით (ჩართულად): 1749 წ-ზე ადრე (იხ. შენიშვნა 2 და ჰვორნშანი „pro patria“ -ს I ვარიანტი, C R ინიციალებით ურთ.). გადამწერი: „მცდელი ონისიმე“), 41v მომგებელი: ონისე სამებელი; ადგილი: მოსკოვი. შემოწირულია ელო ანდრონიკაშვილის მიერ 1933.

1. [იოანე დამასკელი. დიალექტიკა. „მყოფისათჳს, არსებისა და შემთხუევისათჳს. თავი ა. — მყოფი ზოგადი სახელი არს ყოველთა მყოფთა. ესე უკუე მყოფი განიკეთების არსებისაგ მიმართ და შემთხუევითისა. არსება ეგრეთ (!) არს საქმე თავით თჳსით მყოფი, არა მოკჳენე სხჳსა შემტკიცებისა მიმართ; ესე იგი არს თავსა შორის თჳსსა მყოფი და არა სხჳსა შორის მჭურებელი ყოფისა. ხოლო შემთხუევითი არს არსებასა შინა ხილული...“ 1r—40v.

**შენიშვნა**: I. 1r-ზე, პირველი სამი სტრიქონის გასწვრივ, მიწერილია (მარჯვენა ნაპირზე): „არისტოტელისსა საზღვართა წიგნისაგან და სხჳთაცა ფილოსოფოსთა მიერი ღრამმატიკებრთა საზღვართა“.

II. ტექსტი შედგება **მი** (49) თავისაგან: ა „მყოფისათჳს, არსებისა და შემთხუევისათჳს“. ბ. „ნათესავისათჳს ნათესაჲნისა და სახისა სახეფისა და ურთიერთ არსთათჳს“. გ. „განყოფილებისათჳს“. დ. „შემთხუევისათჳს...“ თავებსა მთ „(ესე-მოყუებითის“ შეერთებისათჳს) თავით: „...ხოლო საზღარ არს ცნობად, ეთანარმეტ რაჟამს შუაჴვებული ბუნება იქმნებოდის, თანამოჟამე ყოფა ჯერ არს კერძოთა და სხჳთაგან სხჳსა რასმე შესრულება, არა დაცვითა, არამედ ქუეითა და შეცუალებითა მაჟითა, რომელთაგანეცა შემოკრბა, ეთარი იგი ოთხთა ასოთაგან შე...“

III. სქემა (4v, 22r).

IV. სქოლიო — იხ. 3r, ქვ. ნაპირზე.

2. „ათთა ნათესაჲთა ნათესაონთათჳს განჴრინება. — თქმულთაგანნი რომელნიმე თან შეთხზეით ითქმან, ეთარიმედ: „ცხენი რბის“, „სოკრატე ფილოსოფოსობს...“ 41r-v.

**შენიშვნა**: 1. პირველი სტრიქონების გასწვრივ, მარჯვნივ, სინგურით, მთავრული ასოებით მიწერილია: „დამასკელი“.

2. ტექსტი ნაწერია ყოველ გვერდზე სავანჯებოდ შემოხაზულ ოთხკუთხედ ჩარჩოებში.

3. 2—34 ფფ. r-ზე, ქვემო ნაპირზე, მეტად მცროალი მელნით რუსულად მიწერილია თარიღი და მომგებელის სახელი (ზოგიერთ ადგილას მინაწერი სრულებით არ იკითხება):

[«Граматику] по приказу архиепископа новгородского Иосифа Самбеласк[ы]ого, обретавш[егося] при его преосвященстве различ[ного], умершего грузинского..., которая граматика [по освидетельствовании? явилась сходна], которую граматику его преосвященство мне [подарил?] для вседневного..., в граде Москве, 1749 году, декабря 2-го".

ხსენებული მინაწერის მიხედვით ხელნაწერი ბანა გადაწერილი უნდა იყოს არა უგვიანეს 1747 წლისა, ცნობილი იოსებ სამებელის, ნოვგოროდის არქიეპისკოპოსის პრძანებით: [მოსკოვს].

4. „დიალექტიკის" ტექსტის ბოლოს, საკანგებოდ გაკეთებულ ოთხკუთხედში ჩაწერილია: „შეიწყალენ: ქეკლნის მზომელთა ქველიენანი არიან ნიშანნი ეს. ამას ღმრთისა სტიქმად..." (40v).

ეს ჩანაწერი, უეჭველია, სულხან-საბას ლექსიკონის ნუსხიდან არის გადმოწერილი.

5. შედარებულია S: 1463 კრებულის არსენი იყალთოელის მიერ თარგმნილ ტექსტთან. ზედმიწევნით მისდევს ხსენებულ ტექსტს.

**გადამწერის სახელი** ჩაწერილია სინგურით დასაზღუდა და ოთხ ფურცად გაკოფილ ჩარჩოში. სინგურითვე: „ღმერთო (ჩართულად)! შეიწყალე ცსედველი მღდელი] ონ[ისე]მე" (41v).

**მინაწერებში** ყურადღებას იპყრობს: I. „იმენითელნი — სახელის დება. როდითელნი — ზათესოვანნი. დათელნი — მიცემადნი..." და სხვ., რაც რუსული გრამატიკის ტერმინების გადმოჭართულების ცდას წარმოადგენს (42v).

II. „ითხოვეთ სიბრძნე ღ[მრ]ისაგან! შემოიკრიფეთ გონება, სიწმიდე, სიმხნე, სიმარილე, სიმდაბლე, უმანკოება" (43r).

III. წიგნის პატრონების სახელები ირკვევა შემდეგი მინაწერებიდან: ა. „ეს წიგნი მე, არ[ქ]ევან ცალკამბრძე, კნიაზ დავით[ს, ს]არდლის შვილს მივართმევია [!], ვინც... მოიპარის, გაეწყრეს სვეტი ცხოველი" (43v).

IV. „ქ. ამ წიგნზედ ცელი მომიწერია.
ჩემს პატრონს, სარდლის შვილს
... ბრწყინვალეებას მიეთოს..." II ყდის შიგნით.

## 256

### ფილოსოფიური თხზულებათა კრებული. 1805

I—II, 136 ფ.; 20,8×16,5; ქაღალდი (ლეონკა); მუყაოს ყდა; ხელნაწერის ყდისა და ფურცლების ერთი ყუა დახანძრებული სინესტისაგან; I—II ფ. ტექსტი დაწერილია სხვა ქაღალდზე, სხვა ხელით (XVIII ს.) და ორად არის გახეხილი; მხედრული; სათაურები — სინგურით; დასაწყისი ასოები — ასომთავრული; 1805 წლის აგვისტოს 26 — ოქტომბრის 28; დაწერილია: 128—136 ფფ.; შემოწირულია ელო ანდრონიკაშვილისაგან 1933.

1. [ი]ოანე დამასკელი. „აითა ნათესაითა ნათესაოთა თ[ჳ]ს ვანჩინება. — თქმულთაგანნი რომელნიმე თან-შეთხზუთ ითქმიან, ვითარმედ: «ცხენი ჰრბის», «სოკრატი ფილოსოფოსობს"; ხოლო რომელიმე თჳნიერ თან-შეთხზულსა, ვითარცა არსებაა, შემთხუსვითი და ეგეითარნი..." 2r-v.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტის პირველი 4 სტროკონის გასწვრივ, მარცხენა მხარეს ნაჭერზე, ნუსხურით, მიწერილია: „დამსკ[ელი]".

2. ხელნაწერის დასაწყისში ჩაკინძული: 2 გარეშე ფურცელი, მოყვითლო თეთრი (ფოსტის?) ქაღალდი; XVIII ს. ხელით (მხედრულით) ნაწერი: „პორფირის შეყვანილობა. უნდა ვიცოდეთ, რომ ყოველს წიგნს აქვს თავისი სკოპოსი..." (1r—11v).

3. ი. დამასკელის თხზულების წინ მოთავსებულია სულხან-საბას ლექსიკონიდან გადმოწერილი: „შეისწავნეს, ქ'ყის მზომელთა კელლენებანი არიან ნიშანნი ესენი: ა. ამას უწოდებენ სტილმად...“ (2r).

2. „უფროსად ბრძნისა ამბონიოს ერმისისა მოსახსენებელი ბუთთა ხმათადმი პორფირი ფილოსოფოსისათა, რნ მგულეებელთა თ'ს დაწყებისა ფილოსოფოსისა, სიტყჳსასა საჭირო არს სწავლა, თუ რაჲ ვიღრემე არს ფილოსოფოსობა...“ (2v—17v).

შემდეგ მისდევს: ა. „ნამდჳლ საჭიროსა ხერხიაორიე“ (17v—23v).

ბ. „განსაზღურებათა განჩინისათჳს და ქნჳლად განწ'ებითისა-თჳს და გამოჩინებისა სახმარად მყოფისა ამათისა ბედჳსა ბედჳსა განმარტებითი. — საქმარ არს ცოდნა პირველად, ვითარმედ სტჳ არს არისტოტელის მიერ პაეჭრობითი და სტჳ პლატონის მიერი...“ (23v—25v).

გ. „სახმარად მყოფისა ამათისა ბედჳსა. — ნაცჳლად ამათისა მეცნიერებისა, რ ბედჳად უწოდენ ფილოსოფოსნი მეცნიერებასა...“ 25v—26r).

დ. „მყის ნათესავთათჳს და სახისა. ა. — გჳქადაგებდა პორფირიოს, და შემოკლებით ქნისად მასწავლელობისა და ლექსსა აჲკუსა და უღრმესთაგან საძიებელთა განმჳნებასა...“ (26v—28r).

ე. „ხოლო ვითარ მათთჳს აღთქმა იყო ფილოსოფოსისა სახმარეფა ამის წიგნისა, არისტოტელის კატეღორიათა შინაცა...“ (28r—29r).

ვ. „ხოლო ვითარ ამათ თ'ქს წინამდებარეთა უსიტყჳერესად წარმოსჩუნს ჭეშმარიტსა ძეს...“ (29v).

ზ. „და ამათ უფროს პერიჰატოს გამო[თა“ (29v—31v).

თ. „ხოლო არცა ნათესავისა, არცა სახისა. განმარტება...“

„რ ნათესავად ითქჳნის მჭოვნებელთა ეიეთთავნიმე ერთისა რაჲსამე მიმართ ვიეთათამე. განმარტება“ (31v—42r).

ამ ნაწილში ჩართულია სქემა: „არსება“, „სხეულევანად“. „უსხეულოდ...“ (36v).

თ. „სახისათჳს. — ხოლო სახე ითქმის, ვიდრემე თჳთეულისაცა შესახედაჲ ზედა...“ (42r—53r).

ი. „განყოფილებისათჳს“ (53r—62r).

ია. „თჳსისათჳს, — ხოლო თჳსა განჰყოფენ ოთხგჳარად...“ (62r-v).

იბ. „შემთხჳევითისა თჳს“ (62v—65v).

იგ. „ხიარებისათჳს და განყოფილებისა ზეთთა ხმათასა“ (65v—71v).

3. „ამონიუს ერმიოსისა მოსახსენებელი ათთა კატეღორიათადმი არისტოტელისათა, — ქითამცა არისტოტელისსა შინაგან ქნის გუნებაჲს ფილოსოფოსობასა, მოვედ ამისდა მიმართ...“(71v—127r).

შენიშვნა: 1. შედგება:—ა. არსებისათჳს:—ხოლო არსება არს უყოველდაკუთრესი...“ (93r—105v).

ბ. „რაოდენისათჳს“ (105v—113v).

გ. „რაჲსა მიმართთათჳს“ (114r—127v).

2. ამ ნაწილში მრავალ ადგილას არის დაუწერელი სტრიქონები, ალბათ, დედნის ნაკლულოვანების გამო: 115v, 116r-v, 117r-v, 118v, 119r, 120r-v, 122r, 124r, 125r-v, 126r-v, 127r-v.

წყებაჲ: „ხოლო ამათ თანა მერმე განმარლთებულება და გულარძნილობაჲ, რ ითქმიან ამათდა მიმართცა ვრცად თანმჭონებელნი, ვითარ იგი განმართლებულობისაგან მართა“ (127v).

**ანდერძი:** „ეიწყე წერა ამისი აგჳსტოს 26 და შეესრულე ოქტომბრის 28, წელსა 1805“ (126v).

## 257

**ავრელი მარკოზ. საყოფაქცევო ჰსჯა.** XVIII—XIX

II, 86 ფ.; 20,5×16,5; ქაღალდი (ცისფერი); ტიციფრული ტაეპით შემოსილი ხის ყდა, ჭიისაგან დაცხრილული; ფურცლების უმეტესობასაც ტეხილი ჭიის კვალი; მბეჭდური სათაურები — სინგურით, მთავრული ასოებით; XVIII —XIX ს. (ქვეთონშიაწი: [17]98") დაუწერელია: I—II, 85—86 ფფ. შემოწირულია ელ. ანდრონიკაშვილის მიერ, 1933.

„საყოფაქცევო ჰსჯაჲ მარკოზ ავრ(ე)ლიანი, ჰრომის კეისრისა. წიგნი პირველი. 1. — პაპასა ჩემისა ვერუსისგან ვისწავე სიმდაბლე და უშურველობაჲ. 2. დიდებამან და ჭკოვნამ მამისა ჩემისამან მასწავა მე, რათა ვიყო მორცხი და სრულისა ჰასაკისა კაცი...“ 1r—84v.

წყებაჲ: — „მეთორმეტე (და უკანასკნელი) წიგნის“ შემდეგ ადგილზე; „23 ჩემი ძმაო! შენ ხომ ამ სოფელში, ეითარცა დიდს ქალაქში, მოქალაქედ იცხოვრე! არა სწორ იყო შენთჳს ხუთ წელ, ანუ ორმოცდაათ წელ“.

შენიშვნა: 1. „საყოფაქცევო ჰსჯის“ სრული ხელნაწერი ნუსხები დაცულია H უონდში (იხ. 2206, 2313) — ამათგან 2206 დათარიღებულია 1796 წლით.

2. H 2206 და 2313 ნუსხებისათვის წამძღვარებული „წინასიტყვაობის“ მიხედვით მარკ ავრელის „საყოფაქცევო ჰსჯა“ რუსული თარგმანიდან ქართულად უთარგმნია გაიოზ რექტორს, 1795 წელს და მიუძღვნია დავით ბატონიშვილისათვის.

იხ. „ხელნაწერთა აღწერილობა“. V. თბ. 1949, № 2205 აღწერილობა (გვ. 146—147).

## 258

**ბაუმეისტერი. ფილოსოფია საპრაქტიკო (ხამ ნაწილად).** XIX

154 ფ.; 20,5×16; ქაღალდი (ცისფერი); ტიციფრულების ნაწილი მეტად დახიანებულია: 4, 5, 6, 35, 36 ფ.ფ. ამოხეულია და მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილია დარჩენილი; 11 და 12 ფ. შუა მთლად ამოხეულია; 3 ფ. ამოვარდნილია: შეწებებული ქაღალდების ყდას გადაჭრული აქვს ტიციფრული ტაეპი; მბეჭდური (სათაურები მთავრულითა და ნუსხურით) XIX ს. შემოწირულია ელ. ანდრონიკაშვილისაგან, 1933.

[ბაუმეისტერი. ფილოსოფია საპრაქტიკო. I ნაწილი. ითიკა]. „თავი პირველი. საქმეთათჳს კაცობრივთა და განყოფილებისა მათისა. — ოდეს ფილოსოფისსა [შინა ითიკასა მჭრუწველსა ვ-რათმე ნივთთა წწადნელ-ყოფად და რომელთაგანმე განწორებად ჯერარს, რათა პირველ დადებულ-ვყოთ საზოგადონი მოგონებანი საფუძჳლისა წილ (§. 4. დადებ. 1). ამისთჳს საჴსარ-არს განმარტებად — რაჲ არს საქმე თჳისუფალი, რაჲ არს საქმე კეთილი, რაჲ არს არაკეთილი ანუ ბოროტი, რაჲ არს სჯული, რაჲ არს თანამდები, რაჲ არს პატიჟი, რაჲ არს წყალობა, რაჲ არს კეთილ-მოქმედება, რაჲ არს ბრალი, რაჲ არს ბეჭდიერობა, სჴნდისი და სხჳანი...“ 8r—131r.

შენიშვნა: 1. ტექსტს წინ უძღვის:

ა. თავდებული: „ფილოსოფიაჲ ყოფა-ქცევათა მოძღურებისა. ზედ დადგინებანიჲ რომელნი შეიტყნ ბუნებითსა სამართალსა, ითიკასა და პოლიტიკასა“ (2r).

ბ. „პინაქსი საყოფაქცევოსა ფილოსოფიისა. თავი. პარადიგმა. წინასიტყუაობა საითიკოსაებრი ფილოსოფიისა. § 1...“ (2v—3v).

გ. „წინასიტყ[ჳაობა] საითიკოსაებრი ფ[ილ]ოსოფიისა]. § 1. — უკეთუ ვშურებით ჩუენ, ამ[ი]სთჳს, რათა უცხადესად გამოვა]ჩინებინ კანონნი, რომელთ[ადმი ქცევანი კაცობრივნი სათნადნ] არიან თანჳმობად...“ (5r—7v).

5-6 ფ.ფ. უნდებსი ნაწილი მოხეულია.

ტექსტი აღდგენილია II: 2359 ხელნაწერის აღწერილობის მიხედვით (იხ. „ხელნაწერთა აღწერილობა", V, გვ. 252).

2. ტექსტს დართული აქვს: „ზედ-დადგინებანი ჰოლიტკისანი ესე იგი სამოქალაქოსანი. წინასიტყუაბა, § 1. — ტილოსოფია პრაკტიკა ეწარობს თჳს შორის სამთა ვიდრემე ჰსწავლთა, ვითარ იგი ზემო ითქუა მისთჳს..." (131v—154v).

წყაროა: „§. 123. გაჭრდეს უკუე შესახებელი ესეჯერი, რომელიცა ჰშუნის კაცსა გონიერსა|".

3. „სპარკჭიერ ფილოსოფიის" შედგენილება: I. ნაწილი პირველი. „თავი პირველი". ითავ (8r—54v).

II. „ტილოსოფიისა სპარკტიკოსის ნაწილი მეორე. ზედ-დადგინებანი ბუნებითისა სუბართლესანი" (55r—98v).

III. „ტილოსოფიისა სპარკტიკოსის ნაწილი მესამე. ზედ-დადგინებანი საითეოსანი ანუ ყოფა-ქცევათა მოძღურებითისა ტილოსოფიისა. ესოთა შემოკლებით ზედ-წყობებულისანი... თავი პირველი, მრწყინებელი რომელთაჲ კანონთა სახოგადოთა შერისათჳს კეთილთა სჯმეთა და სჭესთანა, თუ ვითარ ჯერარს პოვნად იგინი". (წინ უძღვის „წინასიტყუაბა ითავსა სახოგადოჲ" (99r—131r).

4. ტექსტს ახლავს მრავალი სქოლიო, რომელიც ანტონ კათალიკოსს ეკუთვნის (იხ. ყოველი სქოლიოს პოლოში მოწერილი: „ანტონი") (13v, 14r, 14r-v, 15r, 26v. 33r, 34v, 42v, 60r, 62v, 64v, 66r და სხვ.).

ანტონის ერთ-ერთი განმარტება: „ტჳნი არს შეზდომა ანუ შემთხუედა კეთილდღეობისა, ანუ არაკეთილდღეობისა, რომელიცა ორსავე დანიშნაჲს. ესე ჯერეს რუსულს ტილოსოფიასა შინა ლათინურითა სიტყუათა წერილ-არს, ესე იგი ტორტუნა· გარნა მე ეგულებრი უმჯობეს ესრეთ დადებად სიტყუა ტილოსოფიასა ამას შინა და რაჟამს გარეშემოვიეულ წიგნსა, ყოველთაჲვე შინა. მით, რ' ესრეთ აქუს ჩუმელუნებაჲ ჩ'სა ენასა; სადაც სიტყუა არა იპოვების, მაშინა ქართულთა ნიადაგ ულებრი უმჯობესიცაც სახელნი. ანტონი" (ანტონის სახელი — ნებერით (34v).

5. „ხელნაწერთა აღწერილობის" V ტომში თსხულების ავტორად იოანე ბაგრატიონი მიეწერება (იხ. გვ. 356, „ფილოსოფია — ლეონ მეტყველება"—II სეტი სიძიებლისა —„13. ბაგრატიონი იოანე, ეიჟი. 2359").

ნამდვილად ეს არის ბაგრატიონის ეიჟი. თარგმნილი ქართულად ანტონ I კათალიკოსის მიერ.

(იხ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, ვებოცემა II, 1942, გვ. 351).

## 259

### კატიფორა ანტონი. „სამღვდელო ისტორია". 1810

IV, 114 ფ.: 21×16,8; ქაღალდი (ლურჯა): ტეიფრული ტაეიით შემოსილი ხის ყდა, შიგნიდან ჰქონი დაწერული; მუყრული: 1810 წ.; აგისტოს 6 (111v); მთარგმნელი (რუსულიდან): არხიმანდრიტი ვაიოს (1r); ნაგამაწერი: „ჩუენული ანდრია შიბნიოი" 111v. მომკებელი: „საკართუელოს მფიის სპასი, იმერთ სალხინოჲის, ღენერალი-კავალერ|ის წეზეთის ზურაბის ასული ქეთევან". შემოწირულია ელო ანდრონიკაშვილის მიერ, 1933.

[კატიფორა ანტონი. სამღვდელო ისტორია]. „საღმრთო ისტორია. დაბადება სოფლისა იყო ვიდრე ქრისტეს შობადმდე, ჳწინარეს 5508 წლითა (ხრონოლოგიისამებრ, ანუ წლის-სიტყუობისა აღმოსავლეთთასა, სიფუძჳლეთა სამეოც და ათთა მთარგმნელთა). — დასაბამსა შინა დროთასა შექმნა ღმერთმან ცა და ქუეყანა და ქ'ყანა..." 4r—111r.

შენიშვნა: 1. „სამღუდელო ისტორია" შეიცავს მხოლოდ „ძველი აღთქმის" ისტორიას, ქუეყნის „ჩაწენიდან" — ქრისტეს დაბადებამდის.

2. ტექსტს წინ უძღვის — ა. თავფურცელი: „სამღუდელო ისტორია ძჳელისა და ახლისა აღთქუმისა, გამოყრებული წ'ია მამათა განმარტებანია, წარმოთქუმისათჳს სასარგებლოდ ყოველსა ქრისტჳანესა ქეყანასა. ბერძულით რუსულსა ზედა თარგმნილი და რუსულით ქართულსა ენასა ზედა გარდმოღებული

არხმანდრიტის გაითან მიერ; წელსა 1787, ავგუსტოს 4, კრემენწკას. ქმნილი საბერძნეთის ქალაქის ზაკინთეს ეკლესიის პროკურორ[ის]ა ანტონი კატეტორას მიერ".

8. მთაწმიდელის ჯაითანის მიძღვნა: „მისს მაღალს-ყოვლად-სამღთ[ო]ებელთას, დიდს უფალს, ელევთერ[ი]ელს, უგანათლებულეს[ს], მეფის იერაყლის მეორის ძეს, უმოწყალეს[ს] კნეზ[ო]ეს, მწყემს-მთავარს ქართ[ლ]ის".

ყოველ-სამღთ[ებ]ელო მეფეო, უგანათლებულეს[ო] მეფის ძეო! თანამდებობითმან მორჩილებამან ბრძანებისა თქ[ვე]ნისამან კადნიერსყო მე გარდმოღებად სალ[ო]თაისა ამის ისტორიისა რუსულით ქართულსა ენასა ზედა. რომლითაცა ცხადარს, ეითარ-მედ ყ[ო]-სამღთ[ებ]ელოება თქ[ვე]ნი პრაკის ისტორიასა და უფროსად ღ[ა]ისა მიერისა სჯ[ა]მისასა, წარმართებად კატ[ო]ბრიელის ცხოვრებისასა, ეინაჲთგან აღსთაჲეს ესე ქ[ე]ლმწ[ი]ფეთა სიბრძნისათჳს, ჴსენ[ე]ბელთა — ქართლ-გონიერებისადმი, მღ[ვ]ელთა — კრძალულებისადმი თანამდებობისა თჳსისა; მსაჯულთა — კრძალებისათჳს ჴმამაღ[ა]ლებისა და ყოველთა ერთა ნამდჳილისადმი მჴ[ა]რობისა.

მიიღეთ ესე მამ[ე]ღ[ე]ლ[ო]ბითითა ერთაჲ[ე]ლ[ო]ბითა თანამდებობითა, რომლითაცა ჴ[ა]ხე მე, ეიფრე საფლავადმდე.

**1787 წელსა, ავგუსტოს 4. კრემენწკას**

თქ[ვე]ნის მაღლის ყოვლად-სამღთ[ებ]ელოების უმდაბლესი მოსამსახურე და მღთ[ვ]ელ[ი] არხიმანდრიტი გაითა[ნ].

3. ხელნაწერში ჩადებული გარეშე ზუთკალი (16×11), თეთრი, გაბეული, ქართული და სომხური მინაწერებით: „ქ. ხელთ ანათ ფული ერთან ნახევარი ასრ[ულ]ებანი..." 1r.

**ანდერძები** (გადამწერისა): I. „სრული იქმნა ალწერით ქ[ე]ლითა არხიმანდრიტის 314 131 5312 191. წელსა 1791. მარტის 19. დღესა ოთხ სარიცხ[ვ]ელსა" (111r. ტექსტის ბოლოს).

II. „ჰვალ[ე]ს სრულ იქმნა ალწერილ[ი]თა ქ[ე]ლითა ცრიად ცღერ[ი]სი გორგელი ანტონი შიხნოვისათა. წელსა ჩყნ. ავ[გ]ისტოს 3 დღესა" (111v).

III. „ბჭ[ე]ბნო უგანათლებულესობაე, საქართველოს მეფის ს[ა]ძ[ე]ლო, იმერთ სალთხუცის ღ[ვ]ერად კავალერის წერეთლის ბაროვნის ასულო, ქ[ე]ლევან ბრძანებული ქ[ე]ნი" (111).

ქეთევანის ტიტულატურა და მისადმი მიმართვა ჩაწერილი ჩანს შემდეგში (მსხვილად, მკრთალი მელნით).

**მინაწერები:** 1. „მოიპანის ნანილ[ი]ის მოქე დ[ა]თ[ა]ა სჯ[ა]ნძე მოკედა ჩყკდ წელს. სეკდემბრის ი[ა]-სა.

2. ამავე წელს, სეკდემბრის კჱ მიიცვალა საბრალო ჩვენი ვახტანგ ჯაფარიძე". I ადის შიგნით.

3. „ჩყკდ-სა წელს, ივლისის ა[ა]თს, მოგვიხდა ომი ა[ფ]ხაზეთს, კ[ო]დორის მდინარიდან სოხუმ[ა]ლედმდე. დავბატივებინეთ ა[ფ]ხაზთ რვა მაგარი საფრები და გავიმარჯ[ვ]ეთ; დღე იყო ზუთ[ხ]აკი.

ამავე წელს, ივლისის კ[ა]-სა, გაეცით. ხუთი სოუკ[ა]ს. გვიომეს ა[ფ]ხაზთ, დავიჭირეს პოდპოლკოვნიკი ლ[ი]ანაზოვი[ჩ]. დღე იყო ორშაბათი, აქ დაეცვეთ სამი დღე. მეოთხეს დღეს წაეცით ს[ა]უკ[ა]ს, სადაც შემოგვდგნენ ა[ფ]ხაზთ ცხენოსანნი ჯარები. გავაბრუნეთით და მიეცდით სოუკ[ა]ს: გამოეიჯარნენ მთავარი და როტები.

ესე ყოველი ჰქმნა წინამძღოლობითა და მზღდარი მთავრობითა ღ[ვ]ერად-მაიორის და კავალერის თავადის ალტარ დიმიტრის ძის გორჩაკოვის[ა]თ" (1r).

4. „ჩყკდ-სა წელს, ივლისის კ[ა]-სა, მიიცვალა ქ[ე]თაისს პოლკოვნიკი და კავალერი ქ[ა]ბახოროთ პაპუნაძე თავადი წერეთელი. დაეფლა ჯ[ა]რუკს" (114r).

5. „წელს ჩყკდ-სა, ფებერვალის ბ-სა, დღესა ზაბათსა მიიცვალა ს[ა]ბ[ა]ჯ[ა]რეს მეფ[ე]ლ[ე] სიმონ ხ[ა]რაბ[ა]ძ[ი]ს ძის, კაპიტნის წ[ე]რ[ე]თ[ე]ლ[ი]ს, იმერეთის მეფის დავითის პირველი ასული მზ[ე]ბ[ა]თუნ, მასვე ქ[ვ]ეყნად ნათლის სახელი ელისაბედ და დაფლეს ჯ[ა]რუკის მონას[ტ]რ[ი]ში" (114r).

6. „ჩყკდ წელს, სეკდემბრის იდ, დღესა კვირაკ[ი]ესა მობრძანდა ოზნ, ჩემს სახლ[ი]ს ზედ იმერთის მმართებელი უფალი ღ[ვ]ერად-მაიორი და კავალერი თავადი პეტრე დიმიტრის ძე გორჩაკოვი. უცადა ათერთმეტი დღე შთაერმშვ[ი]დობ[ი]ებულს. არ მობრძანდა აჰა და გორჩაკოვი წაბრძანდა ქ[უ]თ[ა]ისს" (114v).

7. „ამა სეკდემბრის იდ-სა წაბრძანდა თავისი ხერსონის ჯარის ერთის ბატალიონით, ხერსონის პოლკის კ[ა]მანდირი, უფალი პოლკოვნიკი ვასილისძე პაველ პა-

პოვი ოსეთში, მამისონით თებერ... ამას გაედევნენ წერეთლები — სიმონ, რომლომ და გიორგი ერისთავი, დავითის ძე" (114v).

8. „ჩქა" წელსა, ფებერვლის კა-სა, დღესა ხუთშაბათსა, ყველივრი იყო. აკურთხებინა თქსის კარის ეკლესია სარხეთეს თავადმან სიმონ ზურაბის ძემ წერეთელმა, სახელსა ზედა წმინდისა იოანე ოქროპირისასა, ნებითა არხიეპისკოპოსის სოფრონისითა, მიტროპოლიტს დავითს". II ყდის შიგნიდან.

9. „ჩქა-სა ყადავაწერიანე ესე... გიორს, თბოვნითა დისა ჩემისა საჭართე ელოს მეფის გიორგის ასლის ქვეყნისა... ხელფასი მიეცეი ხუთი მანეთი, შეკერიანა. თ. გრიგოლ წერეთელი". 3v.

## 260

### სალთხისმეტყველო-დოგმატიკური კრებული. XVIII—XIX

168 ფ.; 26×18; ქაღალდი; ტეიფრული ტყავით შემოსილი ხის ყდა, ჭიისაგან დაზიანებული; ვასაკეთრებით დაზიანებული; ჭიისაგან აგრეთვე 1—50 ფ. ფ.; 7,168 ფ. მოყილებული; ნოსხური; სათაურები სინგურით; XVIII—XIX ს.; უთარიღო ხელნაწერის ზოგიერთ ფურცელზე შემრნეული ჰეირნიშანი, ვეირვეიინისებური თაღი და ნახევარმთვარე, რომელიც აღნუსხულია თარიღიანი ხელნაწერი სპეციების ფფ.-ზე — Ad: 520—1789 წლისა და Ad: 137—1785 წლისა; გადამწერი: მთავარ-დიაკონი მიტროფანე; დაფნერელია სტრიქონები 1r, 2r-ზე. შეძენილია პაპლე ამხანაშვილისაგან, 1933.

1. [ი]ოანე დამასკელი. წინამძღვარი ანუ „სარწმუნოებისათვის", გამოკრებილი ეკვთიმე მთაწმიდელის მიერ.] „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ[ნ]ისა ინ[ე] მონაზონისა და ხუცისა დამასკელისა თქმული მართლისა სარწმუნოებისათჳს. სიტყჳს გებად უთაოთა მიმართ მწჳალებელთა, რომელნი ორთა მათ ბუნებათა ქრისტესთა უარყოფენ. — სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა, ერთ[ი]სა მის სამგუამოვნისა და თაყუანისსაცემელისა ღ[ო]ებისა..." 1r—67v.

შედგენილობა: ა. ქრისტეს „ორთა ბუნებათათვის" (წინასიტყვაობა).
ბ. „თქმულთათჳს და გამოუთქმელთა".
გ. „ეჭმარიტ არს ღმერთი".
დ. „მიუწთომელ არს ღმერთი".
ე. „სამებისათჳს".
ვ. „დაბადებულთათჳს".
ზ. ანგელოზთათჳს".
თ. „კაცთათჳს".
ი. „სამოთხისათჳს".
ია. ქრისტეს „განკაცების" მნიშვნელობისათვის.
იბ. ორთა ბუნებათათვის.
იგ-იდ. ქრისტეს ერთი გვამისათვის.
იე. „წ[ა] ღმრთოსათჳს."
ივ. „ღ[ო]ისმშობლისათჳს".
იზ. „თჳისებათათჳს ორთა ბუნებათასა".
ით. „ორთა მათ თჳთმყოფელთა ნებათათჳს უფლისა იესუ ქრისტესთა".
ი. „განჴორციებისა მის ჴორცთა ქრისტესთასა" (ამ თავს შეცდომით მიწერილი აქვს: „თავი ით" და ეს შეცდომა მომდევნო თავებშიაც არ არის გასწორებული — კგ თავიდან 23 თავიდან მოყოლებული — გასწორებულია).
კ. „ბუნებითთა კაცებისა სამყოთათჳს".
კა. ღვთაების განუშორებლობისათვის ქრისტესგან.
კბ. „ჯუარ[ი]ცემულ შთასულთათჳს".
კგ. „წამებანი ძუძლისა და ახლისა წერილისაგან, ვითარმედ არა ერთ არს ბუნებაჲ და პირი".

ძღ. „...შეზავებული და შერთებული ბუნებისათჳს უთათა მიმართ მწვალებელთა“.

**ანდერძი**: „დაესრულა დამსყიდელი ნებითა ღთისათა, რომელსა ეწოდების წინამძღუარ და არს ბჭემარიტებით წინამძღუარი მართლმადიდებელთა სასუფეველად და განმანებელი მწუალებელთა ჯოჯოხეთად. ჰოჲ, საყუარელნო ქრისტჱნო, მამანო და ძმანო, როგორცა აღმოიკითხეთ და წმიდასა ამას და სულთა განმანათლებელსა წიგნსა. ლიცეაჲ ჰაყვეთ მიტროფანესათჳს, რომელმან ურიადითა მოსწრაფებითა და მოღუწებითა დაჳწერე, სამოძღურებელად სულთა ჩ(ე)ნთა და თჳნთათჳს და სიმტკიცედ(ე) მართლისა სარწმუნოებისა, ამინ“ (68r).

**შენიშვნა**: 1. ანდერძი ძველი დედნიდან მომდინარე ჩანს.

2. მიტროფანეს სახელი ჩაწერილი უნდა იყოს ძველი დედნის ანდერძში მოხსენებული გადამწერის სახელის ნაცვლად, მსგავსად 161r-ზე მოთავსებული ანდერძისა, სადაც ვახტანგ VI-ის თანამუდრიად მოღუაწის — **გრიმანე ბუცეს-მონაზონის** ადგილას იგივე **მიტროფანეა** ჩაწერილი (იხ. კვეშოთ).

3. ალაგ-ალაგ დატოვებულია ცარიელი სტრიქონები (ალბათ, დედნის ნაკლულოვანების გამო) (53r).

4. ამ თხზულების შესახებ იხ. კ. კეკელიძე. ქართ. ლიტ. ისტ., ტ. I, 1941, გვ. 178, 627, § 95: 2.

2. „მიქაელ სჳნელისა იწლმლისა — მართლისა სარწმუნოებისა წარმოთქმა. — მრწამს ერთი ღმერთი, მამა უწობელი...“ 68v—71v.

**შენიშვნა**: ეკვთიმე მთაწმიდელის თარგმანი.

შდრ. კ. კეკელიძე. ქართ. ლიტ. ისტ. I. 1941. გვ. 179.

3. „თქმული დიდისა მის ღთისმეტყუელისა გრიგოლისი. ღთის მეტყუელებისათჳს. თავი ბ. — ჯერარს უწყებაჲ, რ იუნეს ქამთა მათ ბორგნეულნი იგი მწუალებელნი ევნომიოს და ნავატ ფილოსოფოსნი გარეგანთა სწავლათა ზედა, ესე, იგი არს ენათასა და იტყოდეს უკეთურნი იგი, ვითარმედ: „ჩუენ მეცნიერებასა ღთისასსა მიწუთომით მიწუენილ ვართო — და გუამად იტყოდეს ღთებასა ყოფად და აცთუნებდეს მრავალთა. ხოლო დიდმან ღთისმეტყუელმან ამით თქმულითა მოუკონა პირნი მათნი, ვითარცა თუთ იტყჳს, გ(ა)ლათჳნ უფალო. — რ სიტყჳთა მით პირველ თქმულითა განწყრიდეთ ჩ(ე)ნ ღთის-მეტყუელი, და თუ ვითარი ჯერ არს იგი ყოფად ვთქუათ და რომელთა სახითა ღთისმეტყუელებდეს...“ 72r—93r.

ბოლო: „ხოლო შენ გიცნობიეს მთოვარისა ბუნებაჲ და ვნებ(ა)ჲნი და ზომი ნათლისა და სრბანი და ვითარ რომელ ერთსა მას დღისა აჰუს ძლიერებაჲ, ხოლო მეორეს — ღამისა და რ ერთი მჴეცთა მისცემს კაცნეიერებასა, ხოლო მეორე იგი კაცთა აღადგინებს საქმისა მიმართ; გულისჴმათა უკუე გიყოფიეს საკჳრველი“.

4. „წინა განსაწყობელად ჰურიათა. წამებანი წერილებრნი, ვითარმედ სამებასა შინა ღ(ა)ჲ საღოთოა წერილთა მიერ საადუმლოდ იქადაგების. — მეორისა სჯულისა. ისმინე, ი(სრ)ლ, უფალი ღმერთი შენი...“ 94r—103r.

5. „თქმული წ(ა) მამისა მაქსიმესი სარწმუნოებისათჳს. — მრწამს ერთი ღმერთი..“ 103r—105r.

6. „იამბიკონი ამბ(ა)რ(ქ)ისნი სამსახეობაჲ.

— რჩეულისა მის მკჳდრმან ქალაქისამან...“ 106r-v.

7. „ხანდუკი ამ წიგნისა“. 106v—107v.

**შენიშვნა**: ხანდუკის ბოლოს მოთავსებულია **ანდერძი**: „დაესრულა წ(ა) ესე და სულთა განმანათლებელი წინამძღუარი ძალითა და შეწევნითა ყოველისა მჴყრობელისა ღ(ა)ისათა. ამინ. ჴელითა მთაწარ-დაჰქნის მიტროფანესითა. თუესა იფლისა: ჳბ“

8. [გერმანე ხუცეს-მონაზონი]. „სწავლა თუ ვითარ მართებს მოძღვარსა სწავლება მოწაფისაჲ. — მოწაფე ჰკითხეაეს და მოძღვარი ასწავლის. — უწყოდეთ რ' მჭ. იტყჳს მოწაფესა და მძრი — იტყჳს მოძღვარსა. — მჭ. ვინ არს ღმერთი ანუ რაჲ შეუძლიან?

მძ. — ღმერთი ძლიერი არს და ჴელმწიფე..." 108r—161r.

**შენიშვნა:** 1. გერმანე ხუცეს-მონაზონის ეს სახელმძღვანელო შეიცავს ავრეთვე ცალკე თავს: „სწავლა შვიდის საიდუმლისა, შემოკლებულად თქმული" (126r—161r).

2. გერმანეს ანდერძში მისი სახელის ნაცვლად გადაშენილ თავისი სახელი რატწურაა (იხ. ავრეთვე ამავე №-ის 260-ის აღწერილობის § 1-ლის ანდერძი და შენიშვნა მის შესახებ).

**ანდერძი** (გერმანე ხუცეს-მონაზონისა): „ეჳ არს სწავლა შვიდის საიდუმლისაჲ, შემოკლებულად თქმული. გელოცავ გლახაკი ბერი მიტროფანე[!] ყრმანო ახლად მოსწავლენო, რათა აკითხედით და ზედიზედ დაისწავლიდეთ. ამისთ[ჳ]ს დავწერე საეროსა და სოფლურის სიტყჳთა, რომ სიადვილისათჳს მსწრაფლ ზედ მიიწიენეთ და მტკიცედ დაიჭედეთ გონებასა და ჩემ ცოდვილისათჳს შეწდობას იტყოდეთ".

შდრ. ვახტანგ VI-ის სტამბის ამავე სათარიღო 1711 წელს გამოცემული, მხედრული შრიფტით დაბეჭდილი წიგნის ანდერძი; იხ. კრ. შარაშიძე. პირველი სტამბა საქართველოში. თბ. 1955, გვ. 139—142, 194—195, მიტროფანეს მიერ ამ თხზულების ავტოგრაფის მიუნებენ, ეჭვიც გამოთქმულა შეზნეული (იქ. გვ. 161, შარაძეული ნაპირზე, სახელი მიტროფანეს გასწორივ მიწერილია: „გერმანე უწდა!")

9. [შვიდი „მომაკვდინებელი ცოდვის „სათვითოდ განმარტება: „შუორა არს პირველი შვიდთა სასიკუდინეთა ცოდვითაგან..." 162v—168r.

**შენიშვნა:** 1. ჯარდა შურისა განმარტებულია: ვეებერის მოყვარება, სიძვა, მეცნიერთ უპატიება, ამპარტავნება, უდებება და რისხვა.

2. ტექსტის ბოლოს გადაწერის თინაწერი: „აღწერული ამისი მთავარდიაკონი მიტროფანე ჴმაღლად უთხრა".

## 261

### რუსთაველი შოთა. ვეფხისტყაოსანი. XVII

224 ფ.: 23×19,5; ქაღალდი, ჭეროვნშრიანი; შეკვეთის ყდა, ტექნარეულ საბეჭდაო ტაფიფრული ტყავით შემოსილი; ხელმაწერის ფ.ფ. მეტად დახიანებული; 1-ლი ფ. ზემო ყურე და ქვემო კიდე მთლიანად და ტაკარნული ნაწილი ირიბად გაბეულია ორად და თეთრი აბრეშუმის ძაფით არის მიმაგრებული, იგივე 1-ლი ფურცლით უხეშად რესტავრირებულია XIX საუკუნეში, ამჟამ მდგომარეობაში არის ავრეთვე 157-ე ფ., რომლის მთლიანი ნაწილი მიკერებულია თეთრი აბრეშუმის ძაფით გაბეულია ავრეთვე 19, 20, 21, 27, 68, 78, 84—87, 94, 102, 112, 114, 158 ფურცლები. ზოგიერთი მათგანი უხეშად რესტავრირებულია (20, 21, 27, 69, 78, 94); ლაქებიანია 13v, 128, 129 ფ.ფ.; უმნიშვნელო ნაშთებს სახით არის მიჰეუფია 140—141 ფ.ფ.; მოცილებულია დასეულ-დახიანებულია ავრეთვე 2—5, 6—7, 135, 136, 137 ფ.ფ. მოცილებულია 138—158, 215—224 ფ. ამათგან მეტად არის დახიანებული 221—224 ამ უკანასკნელს 1/8 ნაწილი აკლია, ვიხსაკან დახიანებულია 96—122 ფფ. ნაპირი; ყოველი გვერდის ტექსტი ნაწერილია ფერადებით (იქრო-მელნით, წითლით, მწვანით, ლურჯით და შავით) დახიხულ ოთხკუთხედ ჩარჩოში; ჩანებული მხედრულით, სათაურები, სტროფების დასაწყისი სიტყვები, სტროფის მეოთხე სტროკონის დასაწყისი „და" — სინგურით; უთარიღო (ქეირნშრის მიხედვით) — XVII საუკუნისა; ალექსანდრე ილიას ძის ჯავახიშვილისაგან შეძენილია 1933 წ.

[„ვეფხისტყაოსანი"]. „დასაწყისი პირველი. ამბაჲი რუსთველისაგან ქართულ[ჲ] ნათარგმანები, რომელსა ვეფხისტყაოსნად უწყობენ..." „ამბავ[ი] პირველი არაბეთა მეფისა როსტევანისა.

იყო არაბეთს როსტევან მეფე, ღვთისაგან სვეანი..." 4r—194r.

თავდება: — „და ვითა მაროებდეს, პეროზდეს. ღვინოსა სმიდეს — არ დოსაო.

**შენიშვნა:** 1. „ვეფხისტყაოსნის" ეს წუხსა შესანიშნავია თავისი დამატებების სიმრავლით, როგორც პოემის თავსა და ბოლოში, აგრეთვე ძირითად ტექსტშიაც.

ჯესჩეს წინ ეძღვნის „ვეფხისტყაოსნის" შესავალი ნაწილი, რომელიც ამ ხელნაწერში გამოკვეთილია ყალბი სტროფების სიმრავლეში. ისი იწყება:

„პირველ თავი დასაწყისი ნათქუამია იგ სპარსულად. უქმობით ვეფხისტყაოსნებით..." (1r—4v).

სულ 30 სტროფი.

2. ბოლოში ხელნაწერის დართული აქვს:

ა. „ტარიელისაგან ინდოთ მეფის სიკუდილის ცნობა" (194v—197r).

ბ. „ტარიელისაგან ინდოეთს მისული და ხატაელთა დამორჩილება" (197r—201v).

გ. „ქორწილი ტარიელისა და ნესტან[ა]ნ დარეჯანისა" (201v—205r).

დ. „ამა ტარიელის დასნეულება და ხვარაზმშა მეფისაგან სისხლის ძებნად მოსული" (205v—214r).

ე. „ამა ომი ხვარაზმელთა, ინდოთა, არაბთა და თურქთა" (214r—221r).

ვ. „სიკუდილი ტარიელისა და ცოლისა მის[ი]სა ნესტან— დარეჯანისა)." (221r-v)

ზ. „ანდერძი[ ავთანდილისა სიკუდილის ჟამსა" (222r—223r).

თ. „მოსული ფრიდონისა და ტარ[იელისა]" (223r—224v).

თავდება:

„ცუდია ესე სოფელი, ვითა სიზმარი ღამისა,
არ მიბუმბრი საჭურკლე დედისა არცა მამისა,
ღანაზისა ჭარი ქრის, ვითა ერთისა წამისა
და ორად დანდე]ბის ერი ტკბილისა თვალ-წამებამისა".

2. გარდა ტექნიკური აღწერილობაში აღნიშნული დახიანებისა ხელნაწერს ემჩნევა მკვლევართა მუშაობის კვალი:

ა. კიდეებში ანტრისიფური ფანქრით აღნიშნულია სტროფების სათვალავი.

ბ. ჩვეულებრივი ფანქრით აღნიშნულია (ზაზვაძეული) სიტყვები და სტრიქონები — ამ ნუხის განსხვავებული ლექსიკა და სხვ.

3. დაწერილებით აწერილია: ალ. ბარამიძე, „ვეფხისტყაოსნის" ახალი ხელნაწერი, მოკლე აღწერილობა; ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, I, თბ. 1935, გვ. 400—410.

4. ორ ადგილს გამოტოვებული სტროფები აღდგენილია XIX ს. ხელით, ქვემო ველზე.

ა. „ავთანდილ ლაღი, უკადრი, მიეკა — არეისგან ჰსცხენოდა..." (მთელი სტროფი) (16r).

ბ. „დღეჩი, ლაშა, შენდა ნაცდელად სიტყუა ვისმეცა დანერგვდეს..." (მთლიანად 23r).

მინაწერები:

I. ყდის შიგნითა ზედა:

„იმათა ასვამ, ასეთი ითესა თავსა ატანი". I ყდის შიგნიდან, რაც ერთნაირად იკითხება თავიდანაც და ბოლოდანაც.

II. მეორე ყდის შიგნითა ზედა შემნეული კრიპტოგრაფიული მინაწერები.

## 262

### ტეზეი (ფრაგმენტი). XIX

4 ფ.; 35×22; ქაღალდი (თაბახი); უცდო. აღკინძავი; ფ. ფ. ერთი ადგილას გამოწეწილია; მხედრული (დასწყისი ასოები მთავრულით) — მტკად ლამაზი ხელი XIX ს.; შემოწირულია აღ. ყაუხიშვილის მემკვიდრეთაგან 1933.

[ტეზეი]. მოქმედება პირველი. თეატრი წარმოადგენს ველსა, წინად ამა ველისა დაცემულ არს მეფის ტალავარი; შორიდამერთს მხარეს ჩანს ქალაქი ატინა, მეორეს მხარეს ტაძარი ევმენიდისა, რომელსაცა გარშემო ატყია კიპაროზის ხეები. **წარმოდგენა პირველი.** მეფე ტეზეი გამოდის ტალავარიდამ. ერნი ატინელთანი ჩამოდიან მთიდამ; მცუწლნი მეფისანი იყოფებიან ტალავარისა თანა. **ერთობრ ქმა ერთა:** „ვითარ ძნეჲ ცხადად აღმოსულებასა ზედა არს შემოდგომით სრულიად ბუნებისა აღიძებს, ესრედ კეთილი მეფე ჩუენი, თვისითა მოსულითა გულთა ჩუენთა ამხიარულებს...“ 1r—4v.

**წყებაჲ:** „...წარმოვედ შენ ჩემთანა! ჩემნი ერნი შეკრებილ არიან ტაძარსა შინა ევმენიდისასა. იხილე ჩემი მოფიცრებაჲ! მოისმენ ხმათა მათთა, იხილავე სიყუარულსა ტეზეისადმი და ცივინელთაცა აუწყებ, რომელ პირისპირ დადგომაჲ“.

## 263

### სამღდელმთავრო კონდაკი. XVIII

196 ფ.; 31×19,5; ქაღალდი; ხის ყდა ტყავგადაკრული, ოქროთი ტიტრული ტყაეთ შემოსილი, ყუაშემოცეცთილი, დახეულ-დაჰპეწილი, ჰეჰყიანი; ყდის II ფურთა მთლად მოცილებულია: იგი სხვა ხელნაწერის (პარაკლიტონის) უნდა იყოს; ხელნაწერის ფურცლები შეტად დახიანებულია, როგორც სინესტისაგან, აგრეთვე ზხამიანი შავი მელნის შეჭმულებისაგან, შეწებებია 3—4, 5—6—7ფ.; დახეული და შელესილისაგან გაცვეთილია 3, 5, 6, 7, 13, 15, 140, 156, 164, 165 ფ.ფ.; ამოვარდნილია: 1, 68—75 ფ. ფ.; სწორი, მსხვილი, გარკვეული ნუსხურით; ტექსტის დიდი ნაწილი (ვაწწყებანი) დაწერილია სინჯურით XVIII ს.; შემცველია ილარიონ კორიძელისაგან; ჩამოტანილია სამთავისიდან [1933].

[სამღდელმთავრო კონდაკი]. „წესი სამ<sup></sup>ღდელოსა და სა<sup></sup>ღთოსა ჟამის წირვისა, წ<sup></sup>ესთა შორის მამისა ჩუნისა ი<sup></sup>რ ოქროპირისა. ვითარ ჯერ<sup></sup>წჩს წირვა პატრიარქსა, მსგავსად შემდგომთაცა მღდელ-მთავართა. — ოდეს იქმნების დღესასწაული მოწყენასა ანუ ზეიმასა ჟამის წირვისაჲ, წარვიდეს პატრიარქი წ<sup></sup>ა ტაძარსა. მივალს პატრიარქისა პრიმიკერიოს ლამპრითურთ. რ<sup></sup>ლ ჯერეთ პატრიარქი სახლსა შინა თჳსსა იყოფებოდეს, მღდელთმთავრებითურთ და არქიმანდრიტებითურთ, მ<sup></sup>ღდლებ<sup></sup>ა, კლერიკოსებით და სრულ კრებულებითა თჳსითა, ხოლო პრიმიკირი დადგების წინაშე პატრიარქისა მნთებარე ლამპრითა და ჰყოფს თაყუანისცემასა პატრიარქისა მიმართ. პატრიარქი აღდგების ადგილისაგან თჳსისა და წარვალს ეკლესიად და წინაშე მისსა უძღუან მიწესენი, რომელ არს მო<sup></sup>ძღუენი [!], ეგრეთ დიაკონნი და მ<sup></sup>ღდელნი. ხოლო კლერიკოზნი მივადოდენ რაჲ, გალობენ დასდებელთა დღესასწაულისათა. ეგრეთ პრიმიკერი ვალს წინაშე პატრიარქისა, მჭვრეტელ ლამპრისა...“ 1r—195r.

**შედგენილობა**: 1. „სა[ღ]თო წ[ი]რა [ი]ოანე[ს] ოქროპირისა“ (1r—91r).
2. „ჩამოლოცვანი სიტყუანი დღესასწაულთანი“. (91v—93).
3. „სა[ღ]თო წ[ი]რა წ[ი]სა... დ[ი]დ[ი]სა ბ[ა]სილ[ი]სი“. (95r—136r).
4. „სა[ღ]თო წ[ი]რა სიწმიდის განბანებისა... დ[ი]დ[ი]სა გ[რ]ი[გო]ლ[ო]სი“ (137r—151).
5. „წესი დადგინებისათჳს წოდ[ე]ნის მ[ღ]ვდ[ე]ლ[თ]ა ანუ მ[ა]ლობელ[თ]ა“. ანუ „კელდასხმა“ დიაკონისა, მ[ღ]ვდლისა და სხ. (152r—195r).

წ[ყ]ნდ[ე]ბა: „პატრიარქმან... „მომჴსენებელნი უკუე საცხოვრებელისა ამის მცნებისა და ყოველთა ჩ[ვ]ენთათჳს ქრ[ისტ]ჱსა“.

**შენიშვნა**: 1. ხელნაწერი გადაწერილი უნდა იყოს რუსეთში, ი[ო]ს[ებ] ს[ა]მებ[ე]ლ[ო]ს (წ[ი]გნ[ი]ს დ[ი]დ[ი] არქ[ი]ეპ[ი]ს[კ]ო[პ]ოსი[ს]) დავალებით.
2. შემდეგში ხელნაწერი მიტროპოლიტის ათანასე თბილელის (ამილახვარის) ხელში ჩავარდნილა, ხოლო ამ უკანასკნელს შუაწერავს სამთავისის ეკლესიისათვის (იხ. ათანასე თბილელის მინაწერი).
**მინაწერები**: ა. „ჲ[ო]ანე შენი ოროსებ“ (66r. წერილი ნოსხურით. ქვ. ნაპირზე).
ბ. „ქ. ეს სამღ[ვ]დელთმთავრო კონდაკი სამთავრ[ო]ს ღ[ვ]თაებ[ი]ს ეკლ[ე]სი[ი]ისათვის შეგვიწირავს. ვინც გამოსწეროს, ისიც[ე] რისხავს. წესსა აგვისტოს კა ჩლოზ. მდაბალი მიტრაპოლიტი ათანასე“.
(193r-v, 194r-v, 195r — ქუდო ნაპირებზე, მსხვილი, გაკრული მხედრულით).

## 264

### ხახარება ლუკას თავი. XVIII

58. ფ.; 5.5×4,5 (პირველი ორი ფ. 5×4,5); ქაღალდი; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა ზოგიერთ პირისფერ ქაღალდ-გაკრული; მეტად წვრილი ნუსხურით, ორ-ორ სვეტად; 1r-ზე სათაური მთავრული ასოებით, ჩართულად. სინგურით; XVIII ს.; გადაწერილია გ[რ]ი[გო]ლ მხ[ა]ტ[ა]რის ძ[ა]ლ[ე]ს[ი]. 56v; შეფერილია დ. არავიძისაგან 1933.

„ს[ა]ხ[ა]რებ[ა] ლ[უ]კ[ა]ს[ი]. თ[ა]ვი პ[ი]რ[ვ]ელ[ი]. — ვინ[ა]თგან უკუე მრავალთა ჴელყუ[ნ]ს აღწერად მოთხრობისა საქ[ე]ცთათჳს გულსავსე ქრ[ისტ]ჱ ჩ[ვ]ნ შორის...“ 1r—55v.

**შენიშვნა**: 1. ტექსტს დართული აქვს: ა. „შესხმა წ[ი]სა მახარებელისა, თქმული სოფრონის მიერ“. (57r-v).
ბ. „შესხმა კრებულად მახარებელისა იოანესი, თქმული გ[რ]ი[გო]ს, მოწამისა სინოპელისა ეპისკოპოსისა მიერ“. (58r).
**ანდერძი** გადამწერისა: „ღმერთო! შეიწყალე გ[რ]ი[გო]ლ მხ[ა]ტ[ა]რის ძ[ა]ლ[ე]ქსი, ამა წიგნის მწუსხელი“ (56v).

## 265

### ავგაროზი. XIX

7 ც[ალი]: 228,5×10; ქაღალდი, ერთმანეთზე გადაწებებული; 1 კეცის ნაწილი მოხეულია, დანარჩენი ნაწილიც დახიანებული: მთელი ქაღალდი რამდენიმე ადგილას შეჩმულია ჭიისაგან; მხედრული, გაკრული, მსხვილი ხელით; XIX ს., აქვს რამდენიმე ფერით შესრულებული, უხეში, ეულებრული ილუსტრაცია: ჩვილიდი ღვთისმშობლისა, ანგელოზისა, ჯვარისა, კიდობნისა, წმ. გიორგისა და სხვ. შემოწირველი რ. გაბუნია.

[ა]ვ[გ]ა[რ]ო[ზ]ი[ა]. 1. „[ს]ახ[ა]რებ[ა] იოანესაგან. თავი 1. 1. პირველითგან იყო სიტყუა ... სოფელსა შინა იყო და[ა] სოფელი მის მიერ შეიქმნა და]

სოფელ[მან]... [იგი] ვერ იცნა...“ I კეფი და II კეფის 1/3 ნაწილი—r. იოანე, თავი 1, მუხ. 10—17.

2. „ოთხნო თავნო სახარებანო: მათე, მარკოზ, ლუკა და იოანე! შენ განაჭარეე ყოველი ჴირი და სნეულება სენისა, სენებისა, ცხელების და უკამოს...“ მეორე კეფის მესამედი და III კეფის ნაწილი.

3. „ებისტოლე ესე, რომელი მიუწერა ავგაროზ მთავარმა ედესის ქალაქისამა[ნ] უფალსა ჩვენსა იესო ქრისტესა...“

4. „წმინდანო ანგელოზნო ზეცისანო, მხედრობანო. და ძალნო უფლისანო...“ მე-6 კეფი და მე-7 კეფის r; გადადის მე-7 კეფის v-ზე.

**შენიშვნა:** 1. იხსენიებიან — „მიქელ და გაბრიელ, ურიელ, გურიელ[!], რაფიელ, რაშთიელ“. და სხვა მრავალ წმიდათა სახელები: სხვათა შორის: „ნინო, ქართველთა განმანათლებელი“ და აქვე — „წმინდა ნიკოლოზ, განმანათლებელი რუსეთისა“.

2. შემდგომი ლოცვები მიმართულია სხვადასხვა ტაძრების ღვთისმშობლისადმი, მოდებვისა, ბოდნისი [!]. ანანურისა, ქვთა[ხ]ეველისა, შუამთისა, „ვარძიელისა“ [!], იტრია[ლ]სა, ბაბწულისა.

5. „ტყეცთა განმთავისუფლებელო და გლახაკთა ხელის ამპყრობელ[ო], სნეულთ მკურნელო, ყოველთა ქრისტიანეთა შემწეო, დიდო მთავარმოწყალეო, ღმუწლის მაძლეო გოორგი...“

**შენიშვნა:** ჩამოთვლილია: „წმ. გიორგი იერუსალიმისა...“ გალატის, ბეთლემის ნაზარეთის, ცესარია-კაპადოკიის... თესალონიკისა, კორინთისა, თბილისის ადგილისა... ტიბერიასა, ურიასტანისა...“ ჩხარისა, მაცხოვრისა, წყდისა, მრავალძერხისა, კახორისა, კოლაპურისა, დიდებისა, ქუთაისისა, ქანისა, ფერსთისა, გაღრისა, გესსანისა, სვიმონეთისა, მეხრისა, ჩაქვისა, მთელი იმერეთისა, შორაშისა, ჭალადიდისა, კუდაშისა, ხეგრისა, მერისა, ვახანისა, ჭარტლისა, მთაწმინდისა, სავანეთისა... დაბისა, დამსტურისა, ჭერმისთვისა, ფსანეთისა, ატოლისა [!], გორის-ჯუკრისა, ლომისა მთავარმოწამისა ხეარასანტყეცთმხსნელისა, ალავერდისა... (დანარჩენი მოხეულია).

„ავგაროზის“ ტექსტი ა-მეტია.

**მინაწერები:** 1. იხსენიება ვინმე გ ე თ ე ვ ა ნ (ტექსტის ხელით).

2. „ცნობის მეხეიმე. რ, გ ა ბ უ ნ ი ა, 1933, 20, IV“. ლეონჯი მელითა.

## 266

### ლოცვანი. XIX

266 ფ.; 17×0,5; სადა ტყავით შემოსილი მუყაოს ყდა, მთლად მოცილებული. მეტად ჰუმეიანი; ხოგიერთი ფ. მოცილებული. კიდეებშემოცვეთილი: 206—210, 223, 232, 234, 265; მხედრული; XIX ს.; მრავალ ადგილას აქეს მეტად მდარე თავსახმეულობა: 2r, 16r, 17r, 21r, 83r და სხე. ჩამოტანილია ახალციხიდან გ. ბოჭორიძის მიერ 1933.

[ლ ო ც ვ ა ნ ი]. „წირვაზედ წასელის უწინ ეს ლოცვა სთქვი: „დიდება მამასა, რომ გამაჩინა, დიდება ძესა, რომ დამიხსნა...“ 1r—264v.

წ ყ დ ე ბ ა: „გულით ლოცვის“ შემდეგ ადგილას: „მსწრაფად და სიმბიარეთ (წა)იყვანე სახლსა შინა შენსა, სულო ჩემო, გლახაკნი, მაშვილნი და მ[კმ]ლობელნი და გარემოისნი ტაბლასა შენსა ზედა ბრმანი, უძლურნი და სნეულნი, რომ იმათი სტუმრო“.

**შენიშვნა:** 1. ლოცვების ენობრივი თავისებები, სათაურები და მთელი შედგენილობა დიდად განსხვავებს ამ ლოცვანს „მართლმადიდებლური „ლოცვანის“ ჩვეულებრივი ტიპისაგან.

2. ცხადია, „ლოცვანი“ ქართველ კათოლიკეთა წრეში არის შედგენილი და გადაწერილი (იხ. 9r-ზე წმინდათა ნუსხაში „წმიდაი ლუჩია... ანესია“; დამახასიათებელია ბგრემიც „სულის ანდერძი“, „ფიქრის ლოცვა“, „გულით ლოცვა“.

3. ხელნაწერს ჰქონია „ზანდუკი“, რომლისგანაც მხოლოდ ერთი ფურცელია დარჩენილი: „ლოცვა ბუთი დაკოდილისა ქრისტესი“. (273, 278).

„ლოცვა ყ“დ წ“ის შიდი ლაზერისა“ (265r-v).

4. ყდის II ფრთაზე მიკრული ყოფილა ერთი ფურცელი სხვა ხელნაწერიდან, სხვა ხელით ნაწერი (ტექსტი კრისტეს წამების მოთხრობის ნუსხა შეიცავდეს): „...ბით და ელესი ეწესი ათას ექვსას სამოცდა ექვსი შოლტი ჰკრეს. ჰოი, უი, ჩემო იესო ქრისტეო...“ (266r-v).

## 267

### ხვანეთის კრების მატიანე. IX—XI, XV—XVI

15 კრეტი, 3 მეტრი და 35 სმ ვრ ანაწილი; ეტრატი; უმეტესი ნაწილი პალიმფსესტია; ზოგიერთი კეფი მეტად დახიანებულია; გადაკერებული ერთმანეთზე, ზოგან წითელი ძაფით. [„მატიანე ხუანეთისა კრებისა“].

I კეფი. 12×13; ეტრატი-პალიმფსესტი; თითქმის ნახევარი თაგვისაგან დაზრუნულია; გადარჩენილი ნაწილი უხეშად რესტავრირებულია ეტრატის ნაჭრებით; კეფის r-v-ზე ძველი ტექსტი, XI ს. კუთხეები, წვრილი ნუსხურით ნაწერი, გადასლილია; r-ზე ტექსტი. ოდესღაც ქანჭისფერი მელნით დაწერილი, „აღდგენილია“ შავი მელნით, დამახინჯებით; [XV—XVI ს.?] ნუსხურით; თავსკლეტილი: ახალი ტექსტი დაწერილია მხოლოდ r-ზე.

ხვანეთის კრების მატიანე

„იგიმცა ქაცი კორმ...
ფილისა შჳანმ შიმ
ცქლ[ებოდესჲ ს[ა]ჯ“კოსჲ...
ორჩჲ უცხრმილი დი[?]...
ესე არს ყ“დ წ“ი და...
ა, რ[ომელ]ნი დასხნესა და განაწ[ინნეს წ“თა]
მოციქულთა პრძ[ანებითა და...]
თა ჰრომსი და ი[ე]რუსა[ლემის მო]ნასტერთა და ქა[ლა]ქთა
და ეკელ[სია]სა“.

II კეფი. 12,5×13; ეტრატი-პალიმფსესტი; როგორც ჩანს, იმავე ძველი, XI ს. ხელნაწერისა, რომელიც გამოყენებულია I კეფისათვის (იხ.); იმავე ძველი, XI ს. ხელით და შავი მელნით ჯაჭვუელებული ვეკანდელი ტექსტით (შეტად დახიანებულია); [XV—XVI ს.] ნუსხურით. ახალი ტექსტი დაწერილია მხოლოდ r-ზე.

„დაიწერა წ[მიდაჲ ეს]ე სალოცველ[ად ქრისტ]ანეთა კრებისა [ყო]ველთა და შემოქ[მ]ედ[ებ]თათჳს [ჭ]ინ[ც(...)... არს ა[მა კრებასა]... მოე[გება] [და სული] შე[ჰ]ვედრა]... [ყოველთა შ]ეუნდ[ვნეს ღ]ერთმან[ი]“.

III კეფი. 17×19; ეტრატი-პალიმფსესტი; ძველი ტექსტი უკლებლად გადარეცხილია და ალარ ირჩევა; წინა (II) კეფს უკავშირდება გადაკერებით; მომდევნოს (IV)—გადაწებებით; აქაც ძველი, გადასული ტექსტი გაცხოველებულია შავი მელნით [XV—XVI ს.] ნუსხურით; დაწერილია ამ კეფის r-ცა და v-ც. დახიანებულთა თაგვისაგან.

„ღერთო! ამწენე, აკურთხე ს[ახლი...]
სი ორსაგანის, კეთილის ყოფ[ითა]...“

შენიშვნა: ამავე III კეფის V-ზე „ს“ა ღ“ორის კუ“ცესა... მეუღლჲა მის[ა]..., თე“დრს ცოდვილის...“

IV კედი. 17×21; ეტრატი-პალიმფსესტი; r-v-ზე საკმარისად გარკვეულად ჩანს X ს. სწორი მრგვლოვანით ნაწერი სტრიქონები; r-ზე ძველად დაწერილი გადასული მოსახსენებლები აღდგენილია შავი მელნით, ნუსხურით, იმავე ხელით, რომლითაც წინა კედებზე:

„სულსა ⁂გიდრესა ურსგანას შ̃ნ ღ̃ნ. ალა[ალილუია]...“

**შენიშვნა:** ამ (IV) კედის v-ზე არის გადასული მინაწერი XVI—XVII ს. ნუსხურით:

„ამ მთ̃ლ თ̃ქ̃ სახელ
სოფელში სა[?] აქვს და ფ̃რანს
მას ზედა ბუნაფლისა და არც და
სანთელ დადგის კვეშა კუ-
მრელისა სასანთელსა ზედა ჰნ-
თობენი იგი...“
(აქნებ ეს იყოს პალიმფსესტის ძველი ტექსტის ამოკითხვა).

V კედი. 26×23; ეტრატი-პალიმფსესტი; ძველი ტექსტი IX—X ს. მსხვილი მრგვლოვანით; ახალი — XVI ს. გამართული ნუსხურით r-ზე:

„ღმერთო! აშენე, აკურთხე სახლი საყოფელი აზნაურის ბაბანისა და, ღმერთო, მიეც დღე აზნაურს და მის შვილებსა. სულსა დ[იდე]ბუ[ლ]სა⁂ რასტმს ბაბიანისა“...

„...სულსა ამა ციხისა აღმაშენებელისა ბადის მარეგიანისა შ̃ნს ღ̃ნ. ღმერთო! მიეც დღე აზნაურს ბაბიანისა! ორი მარტიანი მოასონა სალოცველად... ჯაკეული შესწირეს. სულსა ამის მწერალსა თამანდის გადრანისა შ̃ნ ღ̃ნ...“.

**შენიშვნა:** v-ზე მკრთალი შავი მელნით დაწერილი 9 სტრიქონიანი ტექსტი ძალზე გადასულია; დაწერილია r-ს ტექსტის ხელისაგან განსხვავებული (XV ს.) მსხვილი ნუსხურით: „სულსა ელებრდის და დანჭანისა...“

VI კედი. 25×22,5; ეტრატი-პალიმფსესტი; ძველი სტრიქონები, IX—X ს. მრგვლოვანით დაწერილი, ცხადად ირჩევა; ახალი ტექსტი[ XV ს.] კუთხოვანი ნუსხურით, მკრთალი, გადასული (შავი მელნით).

„ღმერთო! აშენე, აკურთხე სახლი საყოფელი პირნათლის ბატონს დ[იდე]ბ[უ]ლსა პარნათლის [!]... დ[იდე]ბ[უ]ლსა მეუღლესა მის[ი]ა ნესტარ-ჴანს...“.

**შენიშვნა:** ამავე VI კედის v-ზე, შედარებით უკეთ ირჩევა ტექსტი:
„სულსა გ[ორგი] ელდანას შ̃ნ ღ̃ნ...
...ღმერთო! მიეცი დღე პარნ[ა]ხლის ბელდანსა:
ორი მატანა მოასონა სალოცველად[...
... ესე კრება შეგვ[ა]ჴრე ჯ̃ვ̃ა ჯოჭ-ხე[ო]...“

VII კედი. 12,5×23; ეტრატი-პალიმფსესტი; ძველი ტექსტი მრგვლოვანით: v-ზე, ბიბლიის ფრაგმენტი; ახალი—XV—XVI ს. მომცრო ნუსხურით, შავი მელნით:

„ღმერთო! აშენე, აკურთხე სახლი, საყოფელი ბურნაყის ბაბიანსა, ესე კრება შეგუყარა და ორი მატეანი მოასენა, სალოცველად მისსა შვილისა გამრავლებისათჳს, — ღმერთო! მიეც[ა!... და სამიათასისა შესწირა...“

VIII კედი. 10×23: ეტრატი-პალიმფსესტი, ორ ერთმანეთთან გაკვრით მჭიდროდ დაკავშირებულ ნაწილად; ძველი ტექსტი X ს. მრგვლოვანით; ახალი —[XV—XVI ს.] მსხვილი ნუსხურით:

„სულსა თამუზუყი უშუხიანისა...“

**შენიშვნა:** დაწერილია r-ზე, სამიოდე სტრიქონად.

IX კედი. 12×22; ეტრატი — პალიმფსესტი; ძველი ტექსტი — XI ს. თავისებური ნუსხურით (გარკვევით ირჩევა სათაური: „უდაბნოს დაცემისაჲსჲ“ —

„ოჯულისკანონის“ ფრაგმენტი?).ახალი ტექსტი — 10 სტრიქონი. დიდრონი ასოებით, გაუმართავი ნუსხური (წაიგავს წინა კეფის ხელს):

„ს[ულს]ა ამას ჩ[ა]რკ[ვია]ნს შ̃ნ ღ̃ნ...“

შენიშვნა: რიგი სტრიქონები დაწერილად წვრილად, ფურო გამართულად.

X კედი. 12×23; ტტრატი-პალიმფსესტი; ძველი ტექსტი X ს. შრეულვავით; ახალი — მსხვილი ნუსხური, წინა კედების წარწერების მსგავსი ხელით:

„ს̃ა თმ̃ბუყა უშახანას შ̃ნ ღ̃ნ...“
ს̃ა შათოი უხწანისა შ̃ნ ღ̃ნ...“

XI კედი. 8.5×20.5: ტტრატი-პალიმფსესტი: ძველი ტექსტი XI ს. წვრილი ნუსხური; ახალი — მსხვილი ნუსხური, ზოგან საკმარისად სწორი ასოებით:

„ს̃ა ვბითადს კ̃ოცანსა შ̃ნ ღ̃ნ.
ს̃ა მ̃ღდელსა ცოდეილსა დემეტრეს...“

XII კედი; 44×22: ტტრატი (ძველი ტექსტის კვალი არ ემჩნევა არც r-ზე და არც v-ზე; XVI—XVII ს. სწორი, გამართული, ნუსხური, r-ზე:

„ს̃ა ბახსარ ათარიანისა გამზდელსა მარგალიტაძსა შ̃.
—ჩკინისა და მეუღლესა მისა შ̃. ს̃ა გ̃ისა და მეუღლესა შ̃...“
...მისისა კაცისა, რომელმან შავი სამოსელი მოიღო, მიქელაძსა შ̃ე ღ̃ნ...“

შენიშვნა: 1. XII კედის r-ზე მოთავსებული მოსაწირწილეები თავდება: „ს[ულს]ა მიქაელ რუბაე[ი]ანისა შ̃ე ღ̃ნ... მეუღლესა მისა ნუნაძსა შ̃. და შვილთა მათთა ანგუთრას და სარგის შ̃ნ ღ̃ნ.

2. ამ ტექსტის ქვემოთ დარჩენილ ცარიელ ადგილზე, სხვა ხელით, მომსხო, ნაკლებად გამართული ნუსხურით, მოწერილია: „სფლსა ოქროპორია ბიცეცასა [!] ხვე[ფი]ა[სა შ̃ნ ღ̃ნ; მეუღლე [!] მისი ნათლი შ̃ნ ღ̃ნ“.

3. XII კედის r-ს მასალა მთლიანად გამოკვეყნებულია, იხ. პაველ ინგოროყვა. „სვანეთის საისტორიო ძეგლები, ნაკვეთი მეოთე. ტექსტები, თბ., 1941, გვ. 125—126.

საყურადღებოა, რომ პ. ინგოროყვას ხსენებულ გამოცემაში ეს მასალა მეტჩვენ კედის r-ზე დაწერილად არის აღნიშნული, რაც უნდა მოწმობდეს, რომ გამოცემულს ხელში სხვა საბუთი ჰქონია.

ამის მიხედვით სვანეთის კრების მატიანის ტექსტების ნაწილი მაინც გადმოწერილად [და ვამოაცლებულად?] უნდა ჩავთვალოთ.

ამ მოსაზრებას ადასტურებს სხვა ფაქტებიც (იხ. ქვემოთ).

4. XII კედის v-ზე დაწერილია ტექსტის ხელითა და მელნით:

„ს[ულს]ა შაღვა ხაფთანისა შ̃ნ ღ̃ნ.“
„ჩორძან ღშენაანისა...

ერთობაილნი კრებულნი შეგუაორნეს იოვანე ხარიტონიანმან. ს[ულს]ა მისა შე ღ̃ნ..“
თ ა ვ დ ა ბ ა: „კრებულნი შეუღაოა მიქაელ სულისა მისისათჳს. ს[ულს]ა მიქაელისა შე ღ̃ნ. ს[ულს]ა ჯიჯანა შე ღ̃ნ. სულსა ივანესა“. და აქვე, ქვემოთ, სხვა ხელითა და მელნით, გაუმართავად (ნუსხურით): „ს[ულს]ა მოდა[ნს, თორმეტიანს...“

5. XII კედის v-ზე მოთავსებული ეს მასალა პ. ინგოროყვას გამოკვეყნებული აქვს (ნაწილობრივ). გვ. 153—155.

XIII კედი. 69×22; ტტრატი (ძველი ტექსტი არ არის შეჩნეული); წინა (XII) კედის r-ს-ს ხელითა და მელნით (ზოგან იხმარება სინგური).

„ს[ულს]ა მეუღლესა მისა თინათისა შ̃ნ ღ̃ნ ... მეშქენს და მეუღ...ნავსა შინა მახდომარენი უბილიანნი წყალთა მოიძრწენს.

სულთა მათთა შ̃ნ ღ̃ნ.....
...ფაქიანისა — საბელი არ აწნდა...“

თავდება: „აქა, უფალნო, არიან აწინდა. მათ ყოთა შენდეგენ, უფალო-ღმერთო, ყოველნი ცოდვანი მათნი ღმესა მას დიდსა განკითხვისასა“.

**შენიშვნა:** 1. ქუემოთ, სხვა ხელით, მეტად გაუმართავი დიდრონი ნუსხური ასოებით მიწერილია რამდენიმე მოსახსენებელი.

2. XIII კუთს v-ზე, იმავე ხელითა და მელნით, რომლითაც r-ს ტექსტია დაწერილი: „ს[ულს]ა მამა ბაბთანია შენ ღ-ნ... ფროდი ეკლდიანისა...“ თავდება მოსახსენებლებით ეს ნაწილი: ძაძე წიფიანია და მისი მეუღლის ბორ[ენა] მოსახსენებელით: ქეციონი, ნ სტრაქონი გაუმართავი (ნუსხური) დაწერილი მოსახსენებლების შემდეგ, იწყება ამ კუთს r-v-ზე დაწერილი წინა ტექსტებივე ხელით, სინგურით ნაწერი სათაურით, მოსახსენებლების ჩამოყრით წყება:

„ვინცა ბერძულა ამა კრებასა მო ეგუება და სრულიად
შეჰვედროს, მათ ყოველთა შენ ღ-ნ. ს[ულს]ა როუსდან წიფიანისა...“

თავდება: „სულსა როუსდან გულელისა შე ღ-ნ, ს-ა ბევშაკი ან..“

— როუსდან ნეფისულიანისა... რატისა...
... ბეკანისა... ი-შე კვასდიანისა...“

3. ამის ქუემოთ, სხვა ხელით (გაუმართავი ნუსხურით) მიწერილია: „[სულსა] მიეპეულ დღვანოზანსა სოციასა შე ღ-ნ“.

4. „ბერის კრების“ 56 მოსახსენებელი ზედმიწევნით ემთხვევა ჰ. ინგოროყვას „სვანეთის სასტორიო ძეგლების“ (გვ. 152—153) ტექსტებს.

XIV კუთ. 41×21,5; ეტრატი (ძველი ტექსტი არ ჩრის შენარჩუნული); r-v-ს მოსახსენებლები დაწერილია წინა კუთების ხელითა და მელნით r-ზე:

„ს[ულს]ა თუთი რუბაგიანისა შ-ნ ღ-ნ.. მეუღლესა მისი თამთასა... გვანცისა... უჯგუშისა... მეუღლესა მისა ნათელისა... რუსუდანისა...“

„...ს[ულს]ა აწუნა გაბელდანისა შ-ნ, მადლო კრებისაო! სახელი მისი აკურთხე...“

**შენიშვნა:** 1. ხსენებული გამართული ხელით დაწერილი ნუსხა თავდება: „... ს[ულს]ა ტაოელ პოლიხრონიანისა... ინაბ მეგელიანისა... ოქალისა მისისა ნანჩისა... მარუშანი ჭარიდანისა შე ღ-ნ.“

2. კუემო 9 სტრიქონი უჭირავს ცხეკასხეი ხელით, უფრო მდარე ნუსხურით დაწერილ მოსახსენებლებს: ბოროგვან ხეცეგანისა, როსთდან მარეციხისა ...თ'ლხი ლოლანისა, [მისი მეუღლის] თამთასი [თამთას], გამრ[ე]ლ[ე]ლ[ა]ს, ჩორმან ათარი[ა]-ნისა, ნათოხისა და სხვ.

3. ხსენებული მინაწერების ქუემოთ იწყება (დასწყისი ასო — სინგურით) ისევ გამართული ხელით ნაწერი ტექსტი:

„ვინცა ლმას ამა კრებასა მოეგება...
მაკარი მანაშიანისა... მეუღლესა მისა გაგტდაჲა...“

თავდება: „ს[ულს]ა პაბუნი მახუკეანისა...
მეუღლესა მისა თეკლინდი გაგანიანისა შე ღ-ნ“.

4. ამ ნუსხის 16 მოსახსენებელი გამოქვეყნებულია ჰ. ინგოროყვას გამოცემაში „სვანეთის სასტორიო ძეგლები“, გვ. 129, სადაც დამატებით მოთავსებულია შვიდი მოსახსენებელი ლმას კრებისა.

5. ამავე XIV კუთს v-ზე მოთავსებულია r-ს ტექსტების ძირითადი (გამართული) ხელით ნაწერი მოსახსენებლების გრძელი წყება:

„ს[ულს]ა ი-წვსა შ-ნ ღ-ნ... მეუღლესა მისა [ინ]დოასა...“

თავდება: „ს[ულს]ა მრიამისა... აფაშელ გულუხანისა
... მეუღლესა მისა თამთას შ-ნ ღ-ნ“.

6. ამ ნუსხის ქებამთ, სხვა ზელითა და ზელნით (ნუსხურით) მიწერილია მცირედელა, ფრულად ამოსაკითხავი მოსასხებები: მა[ტ]ასი, თამ[აქრისა და სხვ.

7. ფურცლებული — XV კუნი არ არის ვამოყენებული მოსასხებლებისათვის; მისი ერთი მეოთხედი შემოწებებულია ბის „კიდაკუნ", რომელზედაც დაწერებულია გრა-ნილი; XV კუნი იმეთათი ხელოვნებით ნაკეთები ტეტრატის ნაშლილ 2 ფურცელს წარმოადგენს; თითოეული ფ. ზომა: 22,5×17; ტექსტი ფართელი ზელნით არის დაწერილი, XI ს. წერილი, სწორი, კუთხოვანი ნუსხურით. ტექსტის ნაწყვეტი:

„ეითარცა ღმერთმან ივნე ქაკათაოზს და მკედართა თანა შეირაცხე. ხოლო ალდგომამან შენ[ან სარწმუნო ყო დღეს წყ'ლ(ო)ს[ა შენი..." — მოწმობს, რომ XI ს. ხელნაწერი საკალიგრაფიო კოპეტის წარმოადგენდა.

შდრ. H კოლექციის № 2401-ს — მატიანეს ფუნქციის კრებისაგ, რომელიც გამოქვეყნებულია პ. ინგოროყვას „სვანეთის საისტორიო ძეგლებში" (ნაკვეთი მეორე — ტექსტები), თბ., 1941, გვ. 117—160.

შდრ. „ხელნაწერთა აღწერილობა" (კოლექცია H), ტ. V, თბ., 1949, № 2401, გვ. 276—277.

## 268

### სახარება — ოთხთავი. 1770

182 ფ.; 29,5×20; ქაღალდი (ჭერნიშანი: ყურძნის მტევანი ლათინურ A და A-ს შუა); ტეხილური ტყავით შემოსილი მფეთის ყდა; ხისდრული; ორ-ორ სვეტად; სათაურები და დასაწყისი ასოები ასომთავრულით, სინჯურით; 1770 წ. (182r); გადამწერი: ანრისხატის დეკანოზის ალექსის ძე სოლომონ, კრძო დიაკონი (182r); ადგილი: ს. ბღლოური; შემკულობანი: 2r (ტეროდებით, შესრულებული თავკაზმულობა) 44r. — დონი ფურადებით, ორი ფრინველის მხატვრით; 150 v; შეძენილია არძენაკ ოყანოვისაგან 1934.

„სახარება მათეს თავი. ა. — წიგნი შობისა იესო ქრისტესი, ძისა დავითისი, ძისა აბრაჰამისი. აბრაჰამ შუა ისაკ, ისაკ შუა იაკობ; იაკობ შუა იუდა და ძმანი მისნი..." 2r—150v.

შენიშვნა: 1. ცალკე თავებს წინ უძღვის:

ა. „შესხმა წმიდისა მახარებლისა მათესი სოფრონის მიერ თქმული" (1r).

ბ. „შესხმა სოფრონის მიერ წმიდისა მარკოს მახარებლისა" (42r).

გ. „მისვე (მარკოს) მახარებლისათვის შესხმა დოროთეს მიერ, წმიდისა მოწამისა და სინოყსელისა ეპისკოპოსისა ტარფელისა" (42v).

დ. შესხმა წმიდისა მახარებელისა [ლ]უკასი სოფრონის მიერ" (70r-v).

ე. „შესხმა წმიდისა მახარებელისა ლუკასი, რომელი დაწერა დოროთეოს" (70 v).

ვ. „შესხმა კვალად მახარებელისა იოანესი, თქმული დოროთეოს მოწამისა მიერ" (119r).

2. ოთხთავის ტექსტს დართული აქვს:

ა. ვრცელი „სიძეებული წმ. სახარებისა" (151r—169r).

ბ. „თვეთა მეტყუ(ლ)ებანი". (169v—180r).

გ. „სახარებანი წმიდათა მამათა ჩუენთა, ქართლისაა მნათობთა, ეთორმეტთა, ასურეთით ღ'თისა მიერ მოელინებულთანი და სხვათა" (180r—182r).

3. 182r-ზე, ანდერძის ზემოთ, სამ სტრიქონად, გადამწერის კალიგრაფიული ხელით ჩამოწერილია ქართული ანბანი, ასომთავრული, ხისდრული შესატყვისებითურთ ა — ჭ.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „დიდება და შადლობა ღმერთსა, სრულმყოფსა ყოველისა კეთილისასა, რომლისა ძლით ვიმოშაკ ჩხაბა ამის წმიდისა სახარებისა, მე, ყოველად ფუღირსმან ანრისხატის დეკანოზის ალექსის ძემან სოლომონ კერძო დიაკონმან. გუკვდრები ითმოსკითხველთა წმიდისა ამის სახარებისათა, უკეთუ ცთომილი რაიმე იხილოთ, ნუ წწყვეთ, ღ'თისათვის, არამედ შენნდობელ მე-

ბრწინვით ცთომისათვის. ვითარცა ცასა ეჩრ იხილავთ, რომ არა აქუნდეს მცირედი ღრუბელი, ეგრეთვე ჩემ მიერ ნაშობი ეგრეთ არს. და შენდობასა ჰპოვებდეთ ჩემ ცოდვილისათვის. სრულ იქმნა **ბელოთისა** წელსა ჩღი, კ'ს ჟზ'ს, თთუსა სკჳდმბერს, ბ" (182r).

მანაწერებია: 182v-ზე — სოსპატრი ანბანი, ასოებად და მარცვლებად (ასწერილი?).

## 269

### მანანა. 1800

142 ფ.; 21,3×16,5; ქაღალდი, ცისფერი; ჰვირნიშანი 1799; 1—6 ფ. — დაწერილ-დაფურცლული; ხის ყდა, ტეტრტული ტყავით შემოსილი. ტყავის სამი წესარკვეთ: მხედრული: სათაურები სინჯურით; 1800 წ.-ს გადაწერილი: „იეროსიმანთა გენიალე, ნიკოლაოზ". 109r. შენიშნული ვახტანგ ბარათაშვილისაგან 1934 წ.

„ღ'თივ დიდებულთა წ'თათჳს შესხმანი, სულისა დამატკბობელნი, რომელსა ეწოდების მანანა. შესხმა ა. ღ'თივ ბრწყინვალისა და ყ'დ დიდებულისა დედოფლისა ჩ'ნისა ღ'ისშობელისა.—„აღსდეგ, უფალო, განსაჴ'ნებელად შენდა შენდა კიდობანი სიწმიდისა შენისა". ეჰა, ღ'ისა სიტკბობებისა საუნჯეო, შემოსილო გარეთ და შინათ არა ოქროჲთა, არამედ სულითა წ'თა, ღ'თივ ბრწყინვალეო მარიამ!

1. გიხაროდენ, პირველ საჭურუნეთა ღ'თისა მიერ განზრახულო..." 1r—141v.

**შენიშვნა:** 1. კრებული „მანანა" გ ა ბ რ ი ე ლ მ ე ი რ ი ს მიერ შედგენილია (იხ. ქ. ყაუხიძე, ჭარხული ლიტერატურის ისტორია, I, ვე 369, VII, თბ. 1941).

2. კრებულში შესულია შესხმანი: დვთისმშობლის, ქრისტესი, ჯვრის, პაჭელოსის, ნათლისმცემლის, მოციქულების, მოწამეების, მღვდელმოძღვართა და „ღირსთა მამათა" და „სარჩევი" (101r—102v).

3. „მანანას" დართული აქვს ა. „პარაკლისი წ'ისა ჭალწულ-მოწამისა ეკატერინესი" (103r—108r), ბ. ე ვ ა ნ ე ლ ი დ ი ო ნ. „თთუსა ჲგ'სტოსა ჲე—მიცვალება ყ'დ წ'ისა ღ'ისმშობელისა" (110r—141v).

4. კრებულის შემდგენლის ანდერძი — „პეშვედი" — იხ. 100v—101r-ზე. შდრ., ქ. ყაუხიძე, ქართ. ლიტ. ისტორ. I; ვე. 366, VII, თბ., 1941. „ჯუკუნის" „მეშვედი".

**ანდერძი** (დადამწერისა): „ეპისტოლე. — ღ'თივ სულიერსა ამას წყნესა ვიძლეგნი ესაკურნებელსა დაო ჩემო, კეთილმორწმუნეო ეკატერინაო!.. ყ'დ ღელისმან ბერმან უმორწმუნოსმან ძმამან, იეროზონახმან ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ო რ გ ი ა ნ ი ძ ემ ესეცა პარაკლისი (ეკატერინესი) შესძინე წიგნსა ამას, სიყვარულისათჳს შენისა, დაო სასურველო..."

$18\frac{5}{3}$ 00" (109r-v).

მანაწერებია: წიგნის წამკითხველთა შენიშვნები: „ენიგმა (!)" ე ლ ე ნ ე ბ ა რ ა თ ა შ ვ ი ლ ის ასოებით და სხვ.

## 270

### სამკურნალო კრებული „იადიგარ დაუდ". XVII

I—II, 260 ფ.; 39×27; ქაღალდი; მუყაოს ყდა, ოდესღაც ტეიფრული ტყავით შემოსილი, ამჟამად დაშლილია. ყდის I ფრთის მეჯაო დაჩენტრტელია ჰპის ნაკვალევით და ყდის ამ ნაწილს ტყავი შემოძარცული აქვს, დაზიანებულია ხელნაწერის ფურცლებიც, განსაკუთრებით: I—II, 76, 120, 155, 187, 188, 189, 190, 231, 232, 237, 251; ლაქებიანი (199—207); ჩინებული მეტრულით; სათაურები სინჯურით; როსტომ მეფის დროს (1632—1658); ჰვირნიშანი — სამი ნახევარმთვარე. შემოსულია მუზეუმში 1934 წ.

„იადიგარ დაუდ". ა. პ ი რ ვ ე ლ ი წ ი ლ ი და კ ა რ ი, საქმისა საქმეებსა რომე გამცნებს და გიამბობს, ესე არის რომე, რასაცა საჭელსა

სჯამს, ყოელა კაცის მუცელსა და სტომაქშიგა დადნების და მოდუღებულსა ქერისა წყალსაითა გასქელდების..." 3r—260v.

**შენიშვნა:** ტექსტს წამძღვარებული აქვს დაუთხანის წინასიტყვაობა: „ჴ ნებითა და ბრძანებითა ღ[მრ]თისათა, კაცსა უჯუ, რეუნ, მეფეთ მეფისა ს[ა]ტრონისა ლუარსაბის ძე, საწყალი დაუთხან ჩუენსა საქმეზედა ისტამბულს სულთან მურად ჴელწოფეს[ა]თან მოვედით სასაქმოდ და აქა, ისტამბულს, ორასა წელთა წადსა ვიყავით; და ერთსა დღესა ერასა მეგობრისა და ფილოსოფოსისა კაცსა შემოეყარენით და თავის სახლშიგა მიმიყოფნა და მრავალი საქმითა და სამეცნიერო წიგნები ჰქონდა და გვიჩუენა. და რა სრული ისი წიგნები ვნახეთ და გეცოინეთ, მწოლეც მოგვიწდა და მოგეწონა და წინას კაცსა მცნებასა და მეცოდინარობასა გაგვკვირდით: თუ — ამა ყოელსა სენსა, ჭირსა და სატკიერსა ან როგორ მიბუდეს და ან გული როგორ გაალეს და ან ამთენსა სენსა და ჭირსა თავ-თავისა წამლები როგორ უკუნეს.

აწე ესე ჩუენცა ვიცოდით, რომე დღეს სჯრიასტიანობაშიგა ამისთანა და ამგუარი ქართული წიგნა საკმისი არ იყო და სჯრისტიანობაშიგა მრავალი ასეთი კაცი ვნახეთ, რომე უკეღარებითა და ფცოდნელობითა მოკუდა და დაზიანდა, რომე რაცა მათ კაცსუდა სენი და ჭირი ენახეთ და ან მის სენისაგან ისი კაცნი დაზიანდეს, მის სენისა და ჭირის წამალი ყოელა ადგილის საქმითა მათ წიგნებშიგა ეწერა. ენახეთ და წავიკითხეთ და ამ როგისა სენისა მეცნიერი წამალიცა ბევრი ენახეთ.

მერმე ჩუენ შეგიდეთ და შეეეკვეთეთ, ეითა — ესე ორი თათრული საკმითო წიგნები ქართულად გარდმოვათარგმანა - მეთქი. ამისთვის რომე თავად ესე დიდი მადლი არის, რომე კაცმან კაცი სარჯულისა და სიკეთეისაგან დაიხსნას და მოაბრუნოს: მერმე ჩემი თავი და გულისყური, ჩემი ჭკუა და მცოდნარობა დავსცადე, თუ — ამა ორისა თათრულისა წიგნისა ურთგან შეკრება და გარდმოთარგმანება შემიძლოსა თუ არა - მეთქი. და მეცა იმა სრულთა წიგნთაგან ორი ბრეზია და ფილოსოფოსთა კაცთაგან სრულისა იმა საქიმოსა წიგნებიდამან გამოკრებული და დაცდილი წიგნები გამოვარჩიეთ და ესე ორი წიგნი ორსა ბრეზესა და ფილოსოფოსთა კაცთაგან სჩეთა მრავალთა საქიმოსა წიგნებშიგა გამორჩეული და გამოკრებული ეყო და რაცა იმა მრავალთა საქიმოთა წიგნთაგან ან აქიმობა და ან წამლები მოსწონებოდა და ან მრავალჯერ დაეცადა, ყოელი იმა სხეთა წიგნთაგან გამოეღო და გამოეკრიბა და სრულად ამ ორსა წიგნშიგა დაეწერა. და ეროთს წიგნასთვის „ჭუნთა ხაბი შაჯა" დავრქმეუნეს, ეითაც — სრულსა საქიმოსა წიგნებიდამან გამოკრებული და გამორჩეული და ყოელსა სენსა მკურნალი და წამალია. და მეორისა წიგნისათუის „იადიგარ შაჰიფი" დავრქმეუნეს, ეითამცა — ჩემი სახე და ჩემი მოსაგონებელია.

აწე ჩუენცა ამა ორისა წიგნისა გარდმოღებასა და გარდმოთარგმანებასა შეეცადენით და ამა ორისა თათრულისა წიგნისაგან ერთი ქართული წიგნი გარდმოვათარგმანენით და ჩუენსა გარდმოთარგმანებულსა წიგნსა ჩუენცა სახელად იადიგარ დაუდი დავარქუით, ეითამცა „ჩემი სახე და ჩემი მოსაგონებელი".

აწე ჩუენცა დ[ა]თესაგან ესე ვითხოვეთ, და ესე ვიაჯეთ, რომე ამდენი ჭკუა და გონება, სწავლა და გულისყური მიბძოე და ამდენი ძალი და გაძლება მამეც-მეთქი, რომე ესე ორი წიგნი ერთად შემოჭკრებოდ და ორთაუე თაეი ერთად შემოფარო და ნებისაებრივე ვათარგმნო და მართლად და ურცხვად გარდმოვიღო-მეთქი, რომე თუ კაცი ასეთსა ავდგესს ავად გაქდეს, რომე იქა აქიმი და შემტყობი კაცი არ იყოს და განგებითა შენითა მის კაცისა დღეში არ აღსრულებულიყოს, ძალითა და შეწუენითა შენითა ამა წამლებითა მორჩეს და მრავალთა ხანთა და ჟამთა გაქნებდეს და გადიდებდეს შენ ტკბილსა და მრავალმოწყალესა ღმერთსა ჩუენსა იესუ ქრისტესსა.

აწე მან უწყოს, რომელსაც არცა ცხადი დაებადების და არცა იდუმალი, რომე ამა წიგნისა დაწერასა და გარდმოთარგმანებაშიგა მრავალი და მრავლისაგან უფროსი ჭირნი და სარჯულნი ენახეთ და მრავალსა ალაჯსა დავღონდით და მწუხედ გადგიწელდა და მრავალი საჭირო და საძნელო სატყუენი და საქმენი გარდმოვათარგმანეთ.

ბოლო ისმინეს ღმერთმან აჯა და მოხსენება ჩემი და მოაკუეა ამდენი ძალი და შეძლება, ჭკუა და გონება, რომე რაცა იმა ორსა თათრულსა წიგნშიგა თათრულად

ეწერა: ან მრავალფერისა სენებისა მიზეზი ან ნიშნები და აღამიანები, ან მაჯუნებისა და შარბათების შექმნა ან ტლანქისა და ლოპავების გაკეთება და ან მრავალფერისა სენებისა წამალები, ყველა მართლად კარგად და გაჩენით გარდმოვსწერეთ და გარდმოვათარგმნეთ და ყველა ქართულად ამა წიგნშივე დავსწერეთ და ძალითა და შეწევნითა ღ'თისათა ადვილად გარდაუწყუტებეთ და იმა მრავალფერისა სენსა და სატკივარსა რომე ძვსა კაცისასა არ ასცილდების, ყველასა თავი ერთგან შეჰყარეთ? (აქ აკლია — ერთი ფურცელი — 1 და 2 ფ. შეა).

...სამეფონი ურცხეთი და მართლად გარდმოვიქცა და გარდავთარგმანეთ და ნებისაებრივ გავათავეთ და ამას მიეხუედ და შეიტყო თუ კაცი რომელსა ხალთისა და ან რიდლისა სენისაგან და ჰირისაგან გაეცინის ავად და ან რა და რომელი სენი და ჰირი რომელსა ხილთისაგან და ან რომელისა მიჭირვებისაგან დაიბადების, ან იმა ხილთაებისა და სენების ნიშნები და აღამიები რა და რომელი არის, ან მისი წამლები და ქელის შეწყობა როგორ უნდა.

აწე ერთი საკვირველ მეზთასარი, ეითამცა და ცოტა და კარგი წიგნი გარდმოვიღო და ყოველისა საქმეთისა წიგნებიდამცან გამოეუტები და გამოკრებული და ან რაც ბრძენთა და ფილასოფოსთა კაცთაგან ნაქმარი და ან ნათქუამი სიტყუანი და ან საქმეები და ან მე ცოდველსა და ულირსსა მამეცონოს და გამოქელოს და ან მრავალჯერ დამეცადოს, ყველა ამა წიგნშივან დავსწერო და ისი სენი და ჰირი რომე ძვსა კაცისასა არა ასცილდების, მის ყოველისა ფერისა ჰირისა და სატკივრისა მიზეზები, ნიშნები და აღამიები და მათ მათი შესადგილი წამლები მართლად შეეცადუთო და გარდმოვთქუა და ყველა ამა წიგნშივან მართლად და უმტყუენოდ დავსწერო. ამისთანა რომე, თუ კაცი ასეთსა ალაჯსა ავად გაჯდეს, რომე იქი აქიდი და შემტყობი კაცი არა იყოს, ესე წიგნი დაიფენ წინა და ამა წიგნითა უკეთმან და რარაგადეკი ამა წიგნშივან ეწერას, ან მრავალჯერისა სენებისა ნიშნები და აღამიები ან თვითვესა სენისა შესადგილი წამლები და ქელის შეწყობა და მაჯუნებისა და შარბათებისა გაკეთებისა და ან ძალმებისა და ტლეწების გაკეთება, ან მაჯისა და ელენჯრის შეტყობა, ან შარდისა და ცარცისა შეტყობა, ან სისხლისა და ან სანრისა, ან ბალღისა და ან სქელის სენების ნიშნები და მათ-მათი შესადგილი წამლები და შეტყობა სწერია, ყველა ისრე ქნან. და ვინცა ამა წიგნსა მიჰკედეს და გაეგონოს, ძალითა და შეწევნითა ღ'თისათა, ჭკუათუ კაცსა ყველის ნება აუსრულდების და ავადმყოფსა მკურნალი ჰკურნებს, ძალითა და შეწევნითა მისითა.

აწე, ძალითა და შეწევნითა ღ'თისათა, ჩუენცა ყოველსა ფერსა სენსა და სატკივარსა მიეხედით და შეეტყუენ თუ რა და რომელი სენი რომელსა ძარღვისაგან იქნების და დაიბადების; ან სიცხისა და ან სიკრიესისაგან რომე კაცი ავად გაქვდს, იმის როგორ უნდა შეტყობა, ან იმა ოთხისა ხილთისა ნიშნები რომელი არის, ან ამა ხილთაებისა წამეცონა და ქელის შეწყობა როგორ უნდა, ყველა მართლად და გარნენით დამიწერია და ოთხმოცსა გუარსა სენსა ყუელასა თავი ერთად შეჰყუარე და ყველა ერთად შემოვქრიბე და ამა ოთხმოცისაც სენისა ნიშნები და აღამიები, წამლები და ქელის შეწყობა ყველა ამა წიგნშივან გარნენით და მართლად დავსწერეთ და ღეითისა გვაოს სენზედა თეითო კარი გიმართეთ და ყოველსა სენსა და სატკივარსა ფარ-თავეისო მიზეზები და ნიშნები და წამლები და ყველა გიჩენით დაწერეთ; ამისთვის ოთმე, რომელისაც სენისა და სატკივარისა პოვნა გინდოდეს, ყველა სენი და ჰირი თვე-თავის კარსა და ჯურჯაშიან ნუდა მოხანოთ და იმა მრავალფეროვანისა სენებისა ნიშნებსა და წამლებსა ყველასა იქი ისპოვნი.

აწე, ვინცა ესე წიგნი ნახოთ და ჴაიკითხოთ, ყოველი საკჳმეზი საქმენი ისწავლოთ და ვაიაღვილოთ: წამლები და ლეობები, მაჯასები და ტლეები — ყველა ისწავლოთ და კარგად ჰქნათ. აწე ესე აჭიმობა და მრავალფერი წამლები ამისთვის არის მოყორენები — ზოგი საჭიროცა და ზოგი სამწუროცაო, რომე, თუ კაცსა დღენი არ მოსლოდეს და ან განჴებითა ღთისათა მის კაცისა დღენი არ აღსრულებულ იყუნენ, კაცი მწოდე არ გაიაკუნოს, თვრამდა, რა ბძანება და განჴება ღ'თისა იქნების და ან კაცსა სიკუდილისა დღენი მოფუღენ, ტანი კლდე იყოს, ისიც ცვილად გარდაიქცევის და ნელი გაკმენის, არამთუ ბრძანებასა და განჴებასა ღ'თისასა კაცი მოეწრიტს და ან ჴუანგებოდ წამალმან კაცი მოარჩინოს.

აწე, ვისცა ამა წიგნითა და ამა წამლებითა ჴეჭიმოთ, და ძალითა და შეწევნითა ღ'თისათა, ამა წამლებისა მიზეზითა იგი კაცი მოარჩინ და ჴლხინოს, შ ე, ც ო დ ვ ი ლ ი ს ა

და უდირსსა დაუთხანს ნუ დაგუეყენებთ. ვინცა შენდობა მიბძანოთ, ღმერთმან თქუენცა შეგიწყნაროს თქუენი ცოდვანი და ამა ცხანოსა სოფელსაცა უჭირველად გაგათოფოს და გადღეურძღულოს და შუგაროს და თქუენნიდა ანდაც ქნას სარულები და პირნაბულნი ჩენნი.

აწ ესე წიგნი სამად გავქაცეით და სამ წილად ვჰქენით და გაეანიეთ: პირველი ქარი ორი ბაბი არის და ესე პირველი ქარი საჭიმოსა საქმე[ე]ბსა გამცემებს და გიანბობს.

მეორე ქარი — საქმლებსა, მოკუნებსა და შრობათებსა გამცემებს და გიანბობს.

მესამე ქარი და წილი ყოელისფერისა სენებისა და სატკივრისა მიხუხებსა, ნიშებისა და წამლებსა გამცემებს და გიამბობს". (1r—3r).

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერი „იადიგარ დაუდის" A ნუსხას წარმოადგენს; იგი დაწერილებით აწერილი აქვს ლ. კოტეტიშვილს, ტექსტისა და გვერდების რეპროდუქციების დართვით. იხ. ლ. კოტეტიშვილი. „იადიგარ დაუდი", თბ., 1938.

2. ხელნაწერის ყოველი გვერდის ტექსტი მოთავსებულია საგანგებოდ ფერადებით დახაზულ ჩარჩოში.

3. ნაპირებზე მრავალ ადგილას ვხედავთ მინაწერებს ტექსტის ხელით: 52r, 64r, 66v, 93r, 94r-v, 95r-v და სხვ. განსაკუთრებით საყურადღებოა 52r-ს შარჯვენა კიდის მინაწერი: „არაბულად: აბათელ: ხიზრა: და: ბან: სპარსულად — ირიც ჩალ[ხ]ყუშია ჰქვიან". საყურადღებო მინაწერებია აგრეთვე დედნის ნაკლულოვანების შესახებ (122r, 161r-v, 246r და სხვ.). დედნის ნაკლულოვანების მოწმობის მრავალ ადგილას დაუწერიათ დატოვებული სტრიქონები, დანარჩენი მინაწერების 90 პროცენტი საწყენარაოდ დარჯებებს წარმოადგენს.

4. სამეფონაო დარიგებანი მიწერილია აგრეთვე II დურელის ორივე გვერდზე (ეს ფ. მეტად დახაზებულია, ტექსტითურთ).

5. 1r-v-ზე მოთავსებულია XVIII საუკუნის ხელით შედგენილი სარჩევი.

6. ხელნაწერს თარიღი არ გააჩნია.

დაუთხანის ანდერძის დასაწყისში შეცდომით არის აღნაშნული უბ ქრონიკონი, როგორც თარგმნის თარიღი.

დაახლოებითი დათარიღება ხერხდება XVII საუკუნის I ნახევრისათვის მეტად დამახასიათებელი მწერრულის მიხედვით და, კიდევ უფრო ზედმიწევნით, როსტომ მეფის მოხსენიების წყალობით შემდეგ მინაწერში:

„აწე ამა მალამებისა ამ დედას წიგნშიჯა ვერცა თავისა და ვერცა ბოლოსა ვერ შეეტაევე, თუ სხვა სად ეწერა. სამი ფურცელი ცუდად ეგდებოდა და, რაცა იმაშიგა ეწერა. უკლებებისათვის აქ დავსწერეთ.

როსტომ მეფის ბედნიერობითა, ქალაღი ბევრი იყო და სხვის არას დაეხარდით და აქ დავსწერეთ და რაცა აკლდეს, თუ სხვაგან იპოვნოთ, თქუენ ჩაუმატეთ, ალაჰი აჯსენ".

(259r, მარჯვენა ნაპირზე, ასწერია).

7. ხელნაწერში ჩადებულია ერთი გარეშე ფურცელი, რუსულად დაწერილი ნუსხა ქეენი და ზეინ ნაჰბისის ზოგიერთი ასტროლებისა, რომელთაც საერთო ჯამით გადაუხდიათ 80 მან. და 39 კ. (რისთვის? ეის სასარგებლოდ? — არ ჩანს).

8. IIv-ს ქვემო ნაპირზე მოთავსებული მინაწერის (ტექსტის ხელით) მიხედვით (კ. არის ამ წიგნის რეცეპტების ოცდაოთხმეტი) ფურცლების რაოდენობა 288 უნდა ყოფილიყო (ხელნაწერში ლზ—37 რეცეპტია!). სინამდვილეში კი I—II, 260 (-262) ფ. არის.

დაკარგულია: ა რეცეპტის 1 ფ.; ბ — 2 ფ.; გ — 2 ფ.; ია — 1 ფ.; იგ — 2 ფ.; კგ — 1 ფ.; კე — 6 ფ.; კვ რეცეპტი სრულებით არ არის; კთ — 3ფ.; ლ — 2 ფ.; ლბ — 1 ფ.; ლვ — 2 ფ.; ლზ — 5 ფ.

9. იხ. ამავე ტომში აწერილი სამეურნეო კრებულები, № 245 და 281, რომლებშიაც შესულია დაუთხანის „იადიგარის" 30 კარი.

## 271

### რიგის სახარება. XVI

380 ფ.; 18,3×13,3; ქაღალდი (შეტად დაზიანებული, დაობებული, ლაქებით დაფარული ფ. ფ.: 1—7 ფ. ფ. მოცილებულია; ფურცლების შემოცეთილი ადგილები, უმეტესად არის რესტავრირებული; ტექსტური ტყეკაცი შემოსილი ხის ყდა თაიმების მოცილებულია; ნოსტრები: სათაურები — წარონჯისფერი მელნით; XVI ს.: ჭადაშწერი: ნავერატიონი [ციმაში]. თავსამშვენისა ფურცლებით შესრულებული: 1r. ჩაშიტაბილია ცაგერის ეკლესიიდან გ. ბოკორიძის მიერ, 1934.

„წ~დასაჲ და დიდებულსაჲ კ~ესა აღსებისასაჲ, სამრად — სახარებაჲ ე~ლი თაი პირველი. — პარველითაგან იყო სიტყ~ჲ და სიტყ~ჲ იგი იყო ღ~ი თ~ა და ღმერთი იყო სიტყ~ჲ იგი..." 1r—320r.

შენიშვნა: 1. რიგის სახარება იწყება აღდგომის („აღესების") კვირის სახარების საკითხვით და თავდება შემდგომი აღდგომის საკითხვებით: „სახარებანი აღდგომისანი სრულ ყოფილნი, ათორთმეტნი" (308v—330r).

2. დართული აქვს თვითა მიხედვით განლაგებული ნუსხა სახარების საკითხვებისა, პირველი სქემებრივად 31 ავეიტომდის: „თქუმ: სეფდენბერსაჲ ა — დაწერებაჲ ინდიკტიონისა და კისნება წ~ისა სქმონ მეცნიერისა და წ~ი ორმოცთა დიდთა დასრ. ძისა ნათესა. სახარებაჲ ლუკა თავი. იზ. — მას ჟამსა შინა მოვიდა იესუ..." (320v—380v).

3. ტექსტის დასაწყისში, თავსამშვენების ქვეშ, ნარინჯის ფერი მელნით: „ღ მ ერთ~ს! ა დ იდე კ ი ს ტ ე ფ ორ~" (1r).

სათაურის ბოლოს, იმავე ნარინჯისფერი მელნით: „კ რ ი ს ტ~! წ არ ჰ მ ა რ თ ე წ ე რ ა!"

ანდერძი (ჭადაშწერისა): I. „ღმერთო ტკბილო და სახარებაო, პირო და პრძანებაო სახიერისა ღმრთისაო, მოწყალეო და ბუნებაისა სულისა ცოდვილისაო! მე, ცოდვილთა უკუდავეულეს საწყალობელი, საბრალო, დაღონებული, გლახაკი, ობოლი და ღარიბი, უსასულო, უსახლკარო (ნავრატიონს) ვეედრები, ნუღარ მიხაზავ მტერთა ჯუღისასა, ნუცა ჯორეიფილისაც და ნუცა უკრაცისაც. არამედ მტერთა ჩემთა თვალი დაუფენე და ყური დაუგენე დღეს დაუღიე და ამისა მწერალსა ნავერატიონს ცოდვა შეენდე და მფარველ ეგნენ აქა და საუკუნესა, ორთავე ცხორებათა და იქსენ ბოროტთაგან და კაცთა მოსისხლეთაგან და ნუღარ უხაზ მტერთა ჯუღისასა, მოწყალებისა, დიდებისა და ყუეცისა შენისა მადლისა. ამინ. .." (320r-v, რიგითი სახარების ტექსტის ბოლოს).

II. უფალო ტკბილო, სახიერო და [მადლო] სახარებისაო და პრძნობისა მის სახისა ბატო [ო]ჭვისაო! მე, ამ სახარებისა მწერალსა, მამაოებსა და [მადიდებელსა სახელისა შენისასა, ყოფილთა ცოდვილთა უცოდველისა და საწყალობელსა ნავრატიონს, აჴა, ამ ორთა დღეთა სოფლისა საწუთროისა ფიფქრმუქლობათა და სიამონე მამოიდე და მოჴ საუკუნოსა მართალთა თანა აღმრაცე და ნუ მიხაზ მტერთა ჯუღისასა" (380v).

III. კრიპტოგრაფიულად (წაშლილ სტრიქონებზე), წერილად:

„ოღ ე~ბ: ქ~ტ: ნტ~ი: ბ~წ: ტრ~ჩჩ: რღხრჩკჩ დიდსა მას დღესა განკითხვისასა, უფალო" (380v. ანდერძის ქვეშ).

შენიშვნები: 23r ქვემო ნაპირზე; 1r, 30v—31r, 144r, 148v—149r, 273r, 304r, 309r.

## 272

### კურთხევანი. XVIII

98 ფ.; 21×16; ქაღალდი; ნაკლული: (შეტად ხუჭყიანი, ლაქებიანი. 1—21, 85—88; ამოვარდნილია — 29 ფ.); ტექსტული ტაეპით შემოსილი ხის ყდა, გადაღებულ-გაცვეთილი; ნუსხური (დიდი ნაწილი სინგურით არის ნაწერი); 92—98 ფფ. — ვახტანგის სტამბის 1713 წლის „კურთხევანის“ ფურცლებია; XVIII ს. ჩამოტანილია ცაცერის უკლესიიდან ვ. ბოჭორიძის მიერ, 1934.

„კ უ რ თ ხ ე ვ ა ნ ი, ძალითა ღ-ისათა ახლად თარგმნილი ბერძულისაგან ქართულად კვირიანე სამთავნელისა მიერ. ღ-ცაჲ დედაკაცსა ზედა მშობიარესა პირველსა დღესა უ-ჲ მიერ. — მეუფეო, უფალო ყოველსა მპყრობელო, რომელთან განკურნენ ყოველნი სენნი და უძლურებანი კაცთანი...“ 1r—91v.

წ ყ ო ბ ა: ყანისა, ვენახისა და ბოსტნის მავნებელთაგან დაცვის წესზე, ერთ-ერთი ლოცვის ტექსტით: „და არა ხოლო ესე, არამედ მეცა თავადმან ფიცით შევკრენ იგინი, რა არღარა შეუძლონ მოსლვად ადგილთა მათ მეედრებელთა ჩემთასა და უკეთუმა ადგილსა განვეადენ იგინი. ხოლო ფიცი იგი ესე არს: „გეფიცები შენ, წმიდა...“

**შენიშვნა:** „კურთხევანის“ ტექსტი გადმოწერილია ვახტანგის სტამბის ნაბეჭდი გამოცემიდან (ტფ., 1713). კ ვ ი რ ი ა ნ ე სამთავნელის ამ თარგმანის ანტონ I-ლის ბრძანებით გასწორებული ტექსტის დაბეჭდვამდის (ტფ., 1764).

## 273

### მეტაფრასი. XVIII

382 გვ.; 29,5×21; ქაღალდი; ტექსტურად ტაეპით შემოსილი ხის ყდა, შიგნიდან შეწუმოსვი; ნუსხური; სათაურები სინგურით; XVIII ს.; ჰვირნიშნი: მკრთალად გამოხატული სამი ნახევარმთვარე; პრემიტიული თავკვშმლობა და მოხატული ინიციალები. ჩამოტანილია ცაცერიდან ვ. ბოჭორიძის მიერ, 1934 წ.

1. „თ[ვეს]ე სეკნებერსა [!] ი საკითხავი, თქუეულ წ-ისა და ნეტარისა მამისა ჩ-ნისა თ[ეოდორე] აღმსარებელისა, სტოდეელთა წინამძღვრისა. შობისათჳს ყოველად წმიდისა ღედოფლისა ჩ-ნისა ღ-ისმშობელისა, მარადის ქალწულისა მარიამისა. მამაო, ევაკურთხენ! — ბრწყინვალედ დღესასწაულობს დღეს ესე დ-ლი...“ გვ. 1—7.

**შენიშვნა:** 1. შდრ. კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე. ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბ., 1941, გვ. 619, § 3.

2. კვლობთ, ხელნაწერის დანარჩენი მასალის აღწერისას, მივუთითებთ „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ იმავე I ტ. II გამოცემის (1941 წ.) მხოლოდ ცვლილებასა და პარაგრაფს.

3. ტექსტში ხაზგასმით სტრიქონი (ალბათ, დედნის ნაკლულობის გამო) დაუწერელია (2—3 გვ.).

2. „თ[ვეს]ე სეკ ე ნ ბ ე რ ს ა იდ წ-თა შორის მამისა ჩ-ნისა ა ნ დ რ ი ა მთავარეპისკოპოსისა. სიტყუა ყოველად მსოფლიოსათჳს ამაღლებისა

პატიოსნისა და ცხოველს მყოფელისა ჯუარისა. მამაო, გკ'ხნ! — ჯუარისა კრებასა აღვასრულებთ..." გვ. 7—12.

შდრ. კ. კეკელიძე, 576, §. 15, 2, ა.

3. ანდრია იერუსალიმელი. „მისვე — ცხოველს-მყოფელისა ჯუარისათჳს სიტყუა მეორე. მამაო, გვაკურთხენ. — აღვძრნეთ დღეს, საყუარელნო, ბაგენი ჩ'ნი სახედ ბობრნისა..." გვ. 12—15

შდრ. კ. კეკელიძე, 576, §. 15, 2, ბ.

4. „თ[ქვე]ს ოკნობრსა [!] კგ. წამება წ'ისა და დიდებულისა მოწამისა დიმიტრისი. მამაო, გვაკურთხენ. — მას ჟამსა შინა უსჯულოსმან მეფემან მაქსიმიანე დაიმორჩილნა გ'ლნი და სავრომატნი და მოჴდა თესალონიკეთა ქალაქსა და მუნ იყოფებოდა..." გვ. 15—19.

5. „თ[ქვე]ს ნოენბერსა კჱ. საკითხავი, თქმული წ'ისა და ნეტარისა მამისა გრიგოლი ნიკომიდიელისა, რიტორისა, ტაძრად მიყუანებისათჳს ყოვლად წმიდისა დედოფლისა ჩ'ნისა ღ'ისმშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა. — მამაო, გვაკურთხენ. — ბრწყინვალე არს მიზეზი ამის კრებისა, რომლისა მიერ მიუწდომელისა მის ნათლისა მიმართ აღიწევიან..." გვ. 19—26.

შდრ. კ. კეკელიძე, 585, § 33, 2.

6. „თ[ქვე]ს ნოენბერსა ლ. მიმოდასვლა მოციქულთა, ოდეს იგი წარავლინა უფალმან მოციქული ანდრია სოფელსა მას კაცის მჭამელისა გამოყუანებად მათგან საჳრომბილით. მამაო, გვაკურთხენ. — მათ ჟამთა ოდენ იყუნეს მოციქულნი ყოველნი ერთად შეკრებულ და განყოფოდეს თჳთოეულად თავიან მათისა სოფლებსა ყოველსა..." გვ. 26—38.

შდრ. კ. კეკელიძე, 679. ანდრია მოციქული. 3.

7. „თ[ქვე]ს დეკენბერსა დ. წამება წ'ისა ბარბარესი. მამაო, გვაკურთხენ. — იყო მათ ჟამთა მეფე ვანშე, რომელსა სახელი ერქუა მაქსიმიანოს... გვ. 38—45.

შდრ. კ. კეკელიძე, 681. ბარბარა.

8. „თ[ქვე]ს დეკენბერსა [!] ვ. ცხოვრება და მოქალაქობაჲ წ'ისა და საკჳრველთ-მოქმედისა მამისა ჩ'ნისა ნიკოლაოზ მთავარეპისკოპოზისა მირონ ქალაქისაჲ, რომელ არს ქ'ყანასა ლუკიისსა. მამაო, გვაკურთხენ. — ცხორებანი და მოქალაქობანი ღმერთშემოსილთა და წმიდათა მამათანი მსგავს არიან მაგალითსა მხატჳართასა..." გვ. 45—62.

შდრ. კ. კეკელიძე, 693,2.

9. „თ[ქვე]ს დეკენბერსაჲ [!] თ. საკითხავი, თქმული წმიდისა და ნეტარისაჲ მამისა ჩ'ნისა ეპიფანე კჳპრელ მთავარეპისკოპოსისაჲ. მუცლად ღებისათჳს ანნასა, რაჟამს ეხარა ზოსაჲ წმიდისა ღ'ისმშობელისაჲ. მამაო, გვაკურთხენ. — რაჲ არს საიდუმლო ესე ახალი და დიდებული: ღ'ისაჲ ქუეყანად გარდამოსულაჲ..." გვ. 62—68.

შდრ. კ. კეკელიძე, 608, 9.

10. „სწველა სიყვარულისათჳს წინა კჳრიაკესა ქრისტეს შობისასა. საკითხავი მარგალიტისაგან, რომელი იკითხების მამათმთავართათჳს. მამაო, გვაკურთხენ. — არა რაჲ არს სათნოებათა შორის უჴუნველს სიყვარულისა...“ გვ. 68—71.

11. „თ[ვესი]ა დეკნებერსაჲ [!] კ. თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ[ენისა] ი[ო]ვანე ოქროპირისა. შესწსა და ქებაჲ ნეტარისა ფილოლონესი, ანტიოქელ მთავარ-ეპისკოპოზისაჲ, ვითარმედ ყოველთათჳს ჴორცთა სწორი არა რაჲ არს ღ[მრ]თისაჲ სათნოყოფად და ვითარმედ განუკრძალველად მიახლება წ[მ]ა საიდუმლოთა სასჯელისაჲ დიდისა მომტყუებელ არა, დაღათუ ერთგზის ხოლო ვინმე ეზიარებოდის წელიწადსა. ხოლო აღმოთ[ქ]ჳ უჴნარეს ქრისტეს შობისა პირველ ხუთისა დღისა. და იკითხების დეკნებერსა [!] კ. მამაო, გვაკურთხენ. — მე უკუე განვზადებულ ვიყავ სწ[ა]ვლებელთა ღ[მრ]თისა მიმართ წყობად...“ გვ. 71—73.

შდრ. კ. კეკელიძე, 640, V, 106.

12. „თ[ვესი]ა დეკნებერსა [!] კდ. წინადღით ქრისტეს შობისა საკითხავი, თქმული წ[მ]ისა და ნეტარისა მამისა ჩ[ენისა] ათანასი ალექსანდრიელ მთავარეპისკოპოზისა. სიტყუაჲ აღწერისათჳს ყოველდღიდისა ქალწულისაჲ და ღ[მრ]თისმშობლისა მარიამისაჲ და იოსებისათჳს, რომელმან მიი[ა]ხუაჲ იგი. მამაო, გვაკურთხენ. — ვითარცა მუშაკნი იგი. რომელნი აღმოკუსდიან მიწისაჲ გამოსაღნობელსა ოქროსსაჲ... გვ. 73—80.

შდრ. კ. კეკელიძე, 572, [§ 3], 15.

13. „თ[ვესი]ა დეკნებერსა [!] კე. უწყებათაგან პირველთა დიდთა გამოწველილითა მწერებრით ნეტარისაგან ი[ო]ანესი და მონაზონისა დამასკელისა. სიტყუაჲ ყ[ო] ქებულისა ბუნებისათჳს უფლისაჲ ჩ[ენისა] იესუ ქრისტესსა. მამაო, გვაკურთხენ. — რაჟამს ხაფხული მოიწიოს, ყოველსა სოფლისა ნივთი კ[ნ]ულ[ო]დ განსაცდელად მოიქცეიან... გვ. 80—89.

შდრ. კ. კეკელიძე, 628, 7.

14. „თ[ვესი]ა იანვარსა ა. გრიგოლის, ღ[მრ]თისმეტყუ[ე]ლისა ეპისტაფიად ბასილისა სტიხონი აროიკონი პარაფრასენი ნიკიტა ფილოსოფოსისანი. მამაო, გვაკურთხენ! — ეჰა, ქრისტეს მოყუარეო და მსახურო და მონაო მისო ერთგულო, ბასილი...“ გვ. 89—91.

შდრ. კ. კეკელიძე, 598: 57.

15. „თ[ვესი]ა იანვარსა, ვ. წმიდათა შორის მამისა ჩ[ენისა] გრიგოლი ღ[მრ]თისმეტყუ[ე]ლისა სიტყუაჲ ნათლისათჳს. მამაო, გვაკურთხენ. — კ[ა]ლად იესუ, [მაცხოვარი] ჩემი და კ[ა]ლად საიდუმლოჲ, საიდუმლო არა საცოურეანი...“ გვ. 91—99.

შდრ. კ. კეკელიძე, 593 „ნათლისღებისათჳს“...“

16. „თ[ვესი]ა იანვარსა კე. წ[მ]ა შორის მამისა ჩ[ენისა] გრიგოლი ღ[მრ]თის მეტყუ[ე]ლისა. ასერგასისთა მიმართ ებისკოპოზთაჲ სიტყ[უ]აჲ ჴმნისა. მამაო, გვაკურთხენ. — ვითარ თქუენ და ჩუენბანო [!], ოი საყუარელნო მწყემსნო და თანამწყემსნო...“ გვ. 99—111.

შდრ. კ. კეკელიძე, 599: 31, ეფრემ მცირის თარგმანი.

17. „თ[ვესა ფებერვალსა ბ. საკითხავი, თქმული წ-სა და ნეტარისა მამის ჩ-ნისა ა მ ფ ი ლ ო ქ ე ს ი, ი ო ნ ი ე ლ ი ს ა. მიგებებისათჳს უფლისაჲ ჩ-ნისა იესუ ქრისტესსა. მამაო, გვაკურთხენ. — მრავალნი დიდთა მათ სახელოვანთა კაცთაგანნი საკჳრველ ჰყუნან ქალწულებასა და არსცა ჴეშმარიტად საკჳრველ... გვ. 111—116.

შდრ. კ. კეკელიძე, 574:2.

18. „თ[ვესა ფებერვალსა ი ზ. წამება წ-სა მოწამისა თ ე ო დ ო რ ე ს ი ს. მამაო, გვაკურთხენ. — ტკბილ არს და საწადელ ჴსენება მოწამეთაჲ და საცხე საღთოთა მადლითაჲ...“ გვ. 116—122.

19. „თ[ვესა ფებერვალსა კ ზ. წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ-ნისა თ ე ო ფ ი ლ ა ქ ტ ე ს ი ს ა, ს ტ ო ლ ი ე ლ თა წ ი ნ ა მ ძ ღ ო ლ ი ს ა ს ი ტ ყ ჳ ს ა შ ე ს ხ ჳ მ ი ს ა პ ო ვ ნ ი ს ა პ ა ტ ი ო ს ნ ი ს ი ს ა თავისაჲ წინამორბედისა და ნათლისცემელისა ი ო ა ნ ე ს ი ს. მამაო, გვაკურთხენ. — მესამე არს წოდება ესე, რომელი მოაჭუს ჩ-ნდა ჴსენებისათჳს წინამორბედისა დღეინდელსა ამას დღესა...“ გვ. 123—126.

შდრ. კ. კეკელიძე, 619: 2.

20. თ-სა მარტსა თ. „წამება წ-თა ო რ მ ე ო ც ა ა ს ე ვ ა ს ტ ი ა ს წ ა მ ე ბ უ ლ თ ა ჲ, რომელთა სახელები ესე არს. გვაკურთხენ, მამაო. — დომენტიანოს, ვალენტი, ეულოის, ფლაბოს... გვ. 126—130.

21. „ხორობა დიდებული და საკჳრველი ძუძლთა მათ წიგნთაგან საუწყებელთაჲ, ჴსენება სასწაულისა მის ყოვლადდიდებულისა და ბრწყინვალისა, რაჟამს იგი სპარსთა და ბარბაროზთა სანეფრო ესე ქალაქი მოაცუმს ბრძოლად, ხოლო საღთოთა სასწაულითა წარიწყმიდნენ იგინი სიბნელედ მეყსა შინა და ქალაქი ესე დაცულ იქმნა შეურყეველად. მეოხებითა ყოვლად წმიდისა ღთისმშობლისათაჲ. მიეროთგან განეწესნა წლითი-წლად დღე ესე წინა შაბათი ხარებისა ვედრებითა, სამადლობელად, რომელსა დაუჯდომელი ეწოდების. გჳხნ მამაო, უფალო იესუ ქრისტე. ღმერთო ჩვენო. — მრავალნი უკუე და უაღრეს მთხრობისა მადლნი და საკჳრ[ვე]ლებანი, მსგავსად მამათაჲ მოცემულისა მის წესისაჲ...“ 131—147.

შენიშვნა: 1. ჩვო ნაპარუ (131 გვ.), მცენიი მიწერილია: „ეს მოთხრობა დაბეჭდა ტფილისში 1903 ავგისტოში. მღ. პ. კარბელოვი“.

2. აქვე იხ ნაწერ სეტ-შუა, ფანჭრით „იხ. ფორდ. კრონიკ. I, გვ. 65“.

22. „წ[ი]ნ[ა]ა და ნეტარისა მამისა ჩ-ნისა გ რ ი გ ო ლ ი ს ა კ ჳ რ ვ ე ლ თ მ ო ქ მ ე დ ი ს ა, რომელი იყო მთავარ ებისკოპოზი ი[ე] კ ე ს ა რ ი ს ა, პ ო ნ ტ ო ს ს ი ა. სიტყუაჲ ხარებისათჳს ყოველად წმიდისა დედოფლისაჲ ჩ-ნისა ღ-ისმშობელისა. გ. მ.. — ოდეს ანგელოზთა განწყობილებანი გალობითა განბრწყინდებიან...“ გვ. 147—151.

შენიშვნა: 1. ბოლოში დაუწერელად დატოვებულია 151 გვერდის უდიდესი ნაწილი.

2. შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 587, § 37:2.

3. ა. როგორც შეიძარებამ გამოამჟღავნა, ეს მეტაფრასი ხუთმოწეწილი იმავე შედგენილობისა არის, როგორც ამავე ტომში აწერილი № 39-ის 1560—78 წწ. გადაწერილი მეტაფრასის (მეტაფრასის დანარჩენი მასალა იხ. № 39-ზე).

ბ. № 273 ხელნაწერი ავსებს № 39-ის ხოკიურად დაზიანებულ სტატიას (იხ. № 39 აღწერილობა, § 1, 42, 43).

## 274

### საპოლიტიკო თეატრი. 1829

300 ფ.; 35×22,4; ჭაღალდი; ტეიფრული ტყავით შემოსილი ბის ყდა; მზედრული (სათაურები სანგრით); გადაწერა: „ლუბერსკი სეკრატარი იოანე იალღუბის ძე; 1829 წ. (295r). დაუწერელია: 1—6, 295v, 297r—300v.

„საპოლიტიკო თეატრონი ანუ საყოფაჭეცო სახილველობა, რომელსა შინა შეკრებულ არიან უალრესნი განზრახვანი თუ რაჲ უბმს ქრისდ და რაჲსაგან ლტოლუად თანამდებ არს მთავარი. თავი პირველი. ვითარმედ ეთავარსა თანა-აძს, რათა განატაროს ცხოერება თვისი პატიოსნებით, რამეთუ მას შეუდგებიან ჴელის ქვეშენი მისნი, ვითარცა ანრდილი გვაძსა. — თუმცა თვითოეული კაცი თანამდებ არს, რათა გარეშეიცაედეს სათნოებასა...“ 14r—295r.

შენიშვნა: 1. ეს თხზულება — „თარგმნილი ლათინურისაგან ელლინურსა ენასა ზედა... უნაროყლაბიის მთავრისა ნიკოლაოს მავროკორდატოვისაგან“ და გამოკვეყნებული 1758 წ. სტეფანე პისიდიელის მიერ, ქართულ ენაზე თარგმნილი ტეიფილიში, არხიმანდრიტის ევენიკეტეს შორ და „ჭართულსა ენასა ზედა შეწყობილი“ 1817 წელს — ყველა თვისი დამატებებით (ტექსტის წინ) დაწერილებით აწერილია H კოლექციის „აღწერილობათა“ III ტომში, № 1015.

2. წინამდებარე წყსბას დართული აქვს ოთარე იალღუბისძისვე ხელით დაწერილი: „... განიწებაჲ პონტოელის პილატეს მიერ... იესო ქრისტეს ზედა“ (296r-v).

ანდერძი (გადაწერისა): „დიდებაჲ ღმრთისა, ყოველთა კეთილთა მასრულისა. სრულ იქმნა ჴელითა ღუბერსკის სეკრატარისა იოანე იალღუბის ძისათა. ჩყკ-სა წელსა, იენისის ე-სა დღესა“ (295r).

## 275

### სვინაქსარი (ფრაგმენტი). XI

1 ფ.; 23×16,3; ტრატი; ფუდო, ლაქებიანი, დაჭუნჭული; ნუსხური: XI ს., გაცხოველებული XV—XVI საუკუნეში (იხ. r-ზე მე-6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 და სხ. სტრიქონები, სადაც ცვადად არის გადარჩენილი სტრიქონების ნაწილი პირვანდელი სახით (შდრ. A : 193, A : 97 ხელნაწერების ხელა). შეძენილია მარიამ შალვლდიანცისა გან, 1934 წ. 10 მარეთად.

„... და უფლისა მიმართ მიიცვალა მისვე ღ-თ შემოსილისა გრიგოლის მიერ მრაველითა პატივითა თჳსთა მშობელთა თანა დაიმარხა, რომელმან ცხორებაჲცა ამის სანატრელისა აღწერა.

ამასვე დღესა წ-ისა გ[რ-გ]ლ ...ანიდელ-ეპისკოპოსისა ახლისაღმსარებელისაჲ: — თ-სა იულისსა: — კ ამაღლებაჲ ელია წ-წტყუ-ელისაჲ ეტლითა ცეცხლისაჲთა...“ 1r-v.

წყებაჲ: „ამან, სანატრელმან სიწმიდით და ღ-თის მსახურებით, აღასრულა ცხორებაჲ თჳსი მოკალაქობაჲსა შინა მონაზონ...“

## 276

### ოზვეკოვი მარია. მილენა. 1852

84 ფ.: 20,5×17; ქაღალდი: ბუკოს ყდა, წითელი, მოოქროვილი, ტიტერტული ქაღალდით შემოსილი; ყდა — ტყავისა; ბინდარული; სხვადასხვა ხელით; რუსულიდან თარგმნილი დედით მანუჩარის ძის თუმანოვის მიერ — 1838 წ. დაწერილია 83v—84r. ბოლო ფურცელები ამოჭრილია (84 ფურცელს იჭირთ).

„მილენა ანუ ოზვიათი მაგალითი სულგრძელობისა. — ვითარცა მშვენიერი ვარდი, მიფარული ეზრდილსა შინა ეშრომთა ხეთასა, დამცველთა მისსა მზის მხურვალებისაგან, აღქაჯაედების...“ 5r—83r.

**შენიშვნა:** 1. თავფურცელი: „მილენა ანუ ოზვიათი მაგალითი სულგრძელობისა, შეთხზული ქალის მარია ოზეკოვისაჲს; ხოლო რუსულის ენათაგან გადმოთარგმნილი ნადიარნია სიუეტნიის თავდა დედით მანუჩარიძის თუმანოვისაგან. წელსა ჩყლ©“. (1r).

2. ტექსტს წინ უძღვის ავტორის მარიამ ოზეკოვის მიძღვნა დედისადმი: „უსაყვარლესო და უბატიოსნესო დედაჲ! — ღირს ჰყავით მილებად მცირე მსახურსა მადლობისა..“ (2r—4r).

3. 1r—22v დაწერილია ერთი ხელით; 23r—83r. — სხვა ხელით.

ბოლოში გადაწერის თარიღი: „დასასრული ჩუნს წელსა, ივნისის თ. „დღესა“.

**მინაწერი** 84v-ზე.

## 277

### ავგაროზი. 1845

14 კეფი; სქართო სიგრძე ფრაგნელისა 640 სმ, სიგანე — 11 სმ.; ქაღალდი; ნეხბურა; 1845 წ.; გადაწერი: „პრიტჩინია ახპაური იოანე ზოქწივაძეჲ“. შემკულია წმიდანთა მრავალი უხეში გამოსახულებით.

1. „სახარება იოანესი. — პირველითგან იყო სიტყჳა და სიტყჳა იგი იყო ღეთისა თანა...“ (თავი 1,1—17).

**შენიშვნა:** სახარების ტექსტის ქვემოთ: „დაიბრუნეთ ჯოვლის პირისაგან სწურისა (?) და სნეულისაგან, ცხრისა და ხურკ(ე)ისაგან, ავის ჯუღის ძგერისაგან, კრთომისაგა(ნ), ავის სიხრმისაგან, ავის თვალ-ყურისაგან, ჯრძნეულის ქაჯის ქარ-ფეულებისაგან, დაიხსენ მონა ღეჲ ზენ[ი]. სახელი“. III კეფზე.

2. „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისა ღუთისათა, მიჭედ და გაბრიელ. ლოცვა მუცლის ტეხისა.—„ლილისა წყალი ამოდის, ლილისა ფრინველი მოფრინავს, ლილისა ხესა შეჯდა, ლილისა ყრიდა ნაღტკვენსა; ლილისა მოვიდოდა (დედა)-კაცი, ცოფით მოცინვარე. სვა წყალი იგი ლილისა, ღაღადყო და სთქუა: „უფალო, შემიწყალე მე დ(ა) ასოთა ჩემთა გამოიყვანე ტეხისაგან ტომაქსა შინა და (ა)სონი დ(ა)ტკეე და სიტყვანი მოანჩენ მონასა შენსა“. IV კეფზე.

3. „ლოცვა ალისა. სახელითა ღუთისათა, მამისა, ძისათა, სულისა წმიდისათა. ჩვენ ვიყვენით სამნი ძმანი, სამებისა ძალისანი: ოროზ, მოროზ და კვიროსტინე: გავედით მთასა მაღალსა სანადიროსა...“ IV—V კეფზე.

4. „ლოცვა ცხრო-ხურვებისა. სახელითა მამისათა... — ვითარ საკვირველ არს ალითა და სამჭელითა, ეგრეთვე დასამჭელხარ შენ, ცხრო და ხურვებაო...“ V კეფზე.

5. „ლოცვა ქაჯისა. დიოდონი წვრილნი კაცნი წვრილსა გზასა კლდოვანსა ისხდენ და იცინოდენ, ჩანგს კერიდენ, ცეკვას იქმოდენ...“ V—VI კეფზე.

6. „ლოცვა თვალ-ყბისა. — გამოვიდა ზღვით კაცი. ვით ღრმი ბღაოდა...“ VI—VII კეფზე.

7. „სახელითა მღთისათა. — ქვასა ქვეშე შუა ასპიტი. ერთი თვალი ედგა წყლისა და ერთი — ცეცხლ(ი)სა. დაშ(რ)ტა ცეცხლი იგი...“ VII კეფზე.

8. „ლოცა თვალ-ყბისა. — გამოვიდა შავი კაცი შავის კლდიდგან, შავის შეკაზმულობითა. ჩაყო (?). შავი ჯაჭვი ტანთა ეცვა. კბილსა მოაღრჭენდა, თვალთა მოანთებდა, მოკაკაჩობდა, მოაჯუნდრუკებდა...“ VII—VIII კეფზე.

**შენიშვნა:** აქვე, ქვემოთ, ახალი აბზაცით: „გამოვიდა შავი კაცი ტყით: გამოიევანა ცხენი შავი, ადგა ლაგამი შავი. შეჯდა და გამოვიდოდა წყალსა შავსა; ჩაყო შავი მათრახი. ამოიღო და ნახა, რომ შავი ღირფოლტი გაჰკრა მგელი, აყარა მარილი შავი, დასვა მთელთამთველასა, გულთა მხაკვარსა თვალთა ნაცარი, გულთა ლახვარი, ქვა და რკუ, ვისიც თვალი შენ გქცა“.

9. „ლოცვა თვალ-ცემულისა. — მთავარ ანგელოზი მოსილითა და წმინდა სისინა დადგა სალოც(ა)ვდ. მოვიდოდა გრძნეული ცეცხლისფერად...“ VIII კეფზე.

10. „ლოცვა მისვე დომეტისა. გაის, გვირგვინის [?], ევტუქის, მელიტონის, ათანასეს, კვირილეს...და ქურდიანოს. — ლალე ე ბანი, ბანი ესენია, ედენია, იღეე, ქიშა... ამათითა სახელებითა შეიკრა პირი გრძნეულისა დღითა და ქაჯთა...“ VIII კეფზე.

11. „ლოცვა შვიდთა ყრმათა ზედა. — უფლისა მიმართ ვილოცოთ! — ღმერთო, დიდო და მაღალო, ყოველად მოუკლებელო...“ VIII—IX კეფ.

12. „ლოცვა სნეულსა ზედა. — ღმერ(თ)ო ჩვენო, ღმერთო ცხოვრებისა! მოყავ ყური ვედრებასა ჩვენსა, მორთმა შენთასა და მოგვეც სახიერებისა შენისაგან...“ IX კეფ.

„13. „წ'ა გ[იორგ]ი შიწეფისაო... ლიგანისაო, ქედისაო, მახუ[ნ]ცეთისაო, ერგისაო, ჩეხნარისაო, ქაჯვეთისაო[!], ქვეშულე[თი]ს[ა]ო, ახალშენის[ა]ო, თეთროსანისაო, ალაბ[ბ?შ?]რისაო, ხანჯერისაო, ეჭადი[ნ]საო, ხონისაო, რახვე'თის[ა]ო, ვაჭალეტის'ო, დაფანდისაო, ნამწყადი[ნ]საო, ხონისაო, რახვე'თის[ა]ო, ვაჭალეტის'ო, ლაფანდისაო, ნამწყავეტ'სო, ვაკისჯვრისაო, კახორისაო, ურმის თვალისაო, ნამტკაველტისაო, ვაკის ჯვარისაო (მეორეჯერ ეს ორი და მომდევნო ორი), ზეგორისაო, გალავანისაო, ეზოსაო, იეიდისაო, ჩიბეთისაო (თუ „ჩიბათის“?), ბეხელისაო, ეველისაო, მწრაელისაო, ჯორცელო, ყორეისაო [!], სუჯუნისაო, ლანისაო, ჩხარისაო, მთისაო, ბრაყარძლისაო, ედეთისაო, ალავერდისაო, სამებისაო, ზღვისაო [!], ხვაწლისაო, კახეთისაო, გორისჯვრისაო, იტოკისაო [ატოკის?], [მ]თაწმიდისაო, სეკრისაო, პარეკისაო, ქაშვეთისაო, სვანეთისაო, ზეინდრისაო, საწირისაო, მუხურისაო, კაცხისაო, ვახურისაო [!], ვასანისაო [თუ ვახანის?], გორგორყმისაო, ზღვის პირისაო, გვარემეტისაო [თუ გვარამეთის?], ხუცუბ[ნ]ისაო, ჯიხანჯურისაო, ლეხურისაო, გამოჩინებულისაო, დღვაბუისაო [თუ ღუაბზუის?], წითელევისაო [!], გორისაო, გორემეტისაო [!], ძევრისაო, სალხინოსაო, მელ[ტ]ეხისაო, გორ-მაღლისაო, როკითისაო, [ფ]ერ სოფისაო[!], სავნავარისაო, მაღლაკისაო, შმურისაო, ჯრუპისაო.

წ'ა გიორგი, ხვარასანთ ტყეთა მხსნელო და წ'ა გიორგი კაბადუკიასაო! დაიცევ ყოვლის გასაჭირისაგან და განსაცდელისაგან და ავის მოჩვენებისაგა[ნ] და ყოვლის უგმურისაგან და უმცნაურის ეშმაკისაგან დაიხსენი მონა ესე შენი". X, XI XII კეფი.

15. „წმინდაო მოწამეო დავით და კოსტანტინე, მაცხოვარო ჩხარისაო, მაცხოვარო რვენისაო [რვანის?] ...გოდობნისაო, ...გელათისაო, საქარისაო, კაცხისაო, სამებ[ისა]ო, ღვთისაო... სამასსამოცდახუთის ჭირის განმაქარვებელო, წ'ოგიორგი, ტყეთა მხსნელო... მეოხ, მცველ ეკლესიათ მონასა ამას ღვთისასა..." XII—XIII კეფი.

**ანდერძი** (ვადამწერისა): ჩემი წელს, მარტის კგ. აღწერე ესე ანგაროზი [!] ჩემდა სამშვიდობოდ და სადღინგრელოდ და განსაძრიელებლად და ღვთისა სადიდებლად ა ხ ნ ა ზ უ რ მ ი ვ ა ნ ე ბ [რ] ი ს ტ ნ ე მ ა ს წ ი ე წ ი ვ ა ძ ო ე მ. და თუ ვინმე მომპაროს ესე ანგაროზი, ან დამწყაროს, ნახოს სხვამ, არ გამომიჩინოს, მაშინ იქმნეს შენისანებული და წყეული ღვთისაგან და რაც ამაში მოწამების სახელი სწერია, ან წმინდა გიორგის მათი მადლი გაწყრეს. ამინ, ამინ, ამინ", ბოლოში.

## 278

### სომხური ლოცვანი. XIX

32 ფ.; 20,5×17,3; ქაღალდი (ცისფერი); მუყაოს ყდა, მოშლილი, დახიანებული (II ფრთა); მხედრული, სომხური ტექსტი ქართული ასოებით; სათაურები სინგურით; XIX ს.; დაწერილია: 28—32 ფფ.

[სომხური ლოცვანი].

„ჰრეჟარიმქ ისატანე იევ ამენ ხაბეუთენ ნორა იპატრნც, ნორა იხორურდუც..." 1r—27v.

**შენიშვნა:** ხელნაწერში ჩადებულია 2 ფ. სხვა ქაღალდი: „როშელნიც საჭმელნი მეჭმებიან და არ აღმკრძალებიან, ქმეკმორე ამისსა აღიწერებიან და რომელნიც აღმკრძალებიან და არ მეჭმებიან, ისინიც აჰკე ერთად აღიწერებიან, ქ. ცხერის ხორცი, ბოზბაშად თუ ცივად მეჭმება..." აღმოსავლურ-ქართული საჭელების ნუსხა— XIX ს. I ნახევრისა.

## 279

### შოთა რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი. 1826

132 ფ.; 31×20,3; ქაღალდი: თვრამეტული, დახიანებული; 1—6, 83—85 დაბეჭდილია: 14—17, 30—31, 86—105 ამოვარდნილია; ტექიერული ტყავით შეშოსილი მუყაოს ყდა მოშლილი, ყუასა და კიდეებზე გაკეთილია; მხედრული: 1826 წ. გადაწერილი ყარაბაღ. ში, ს. ჩანახჩიში.

„წ. რუსთაველი. „ვეფხისტყაოსანი". ყარაბაღული ვარიანტი".

ამბავი პირველი როსტევან არაბთა მეფისა.

— იყო არაბეთს როსტევან, მეფე ღმრთისაგან სვიანი..." 1r—119r.

თ ა ვ დ ე ბ ა: „ვასრულდა მათი ამბავი, ვითა სიზმარი ღამისა.

გარდახდა, განვლო სოფელი, ნახეთ სიმუხთლე ქამისა!

ვის გრძელად ჭგონია სოფელი, არის მისთჳსცა წამისა

და მე, რუსთაველმა გავლექსე ამბავად მათთ შესაბამისა".

**შენიშვნა:** 1. ტექსტს დასწყისში აკლია „წესაცალი“—გადარჩენილია მხოლოდ უკანასკნელი სამი სტრიქონი:

„სიარული, მარტოობა შენის, გაჭიმად დაეფიცულების.
იგონებდეს, მისგან კიდე ნუროადეს მოეცლების
და არ დაიძინდეს მიჯნურობა, სჯობს თუ კაცთა ტაბლების“ (1r).

2. ხელნაწერს აქვს ჩანართები:
ა. „ტარიელის დასწეულება და ხვარაზმით მეფისაგან სისხლის ძებნაი“ (108v—110r).
ბ. „ესმა ინდოთ მეფეს« ტარიელს მოსულა ხვარაზმელთა“ (110r—111r).
გ. „ტარიელისაგან ავთანდილთან და ფრიდონთან კაცის გაგზავნაი“ (111r—112v).
დ. „მოსწყლა ავთანდილის და ფრიდონისა ტარიელის სანეწულოდ“ (112v—113v).
ე. „ავთანდილისა და ფრიდონისაგან წასწყლა ხვარაზმშისა ზედა და მათთან ომი“ (113v—115v).
ვ. „ომი ხვარაზმელთა, ინდოთა, არაბთა და თურქთა თანა“ (115v—119r).
3. ხელნაწერის პოლოს მოთავსებულია „ეფუძნებაფოსნის“ „თარგმანი“ — ანუ ლექსიკონი: „თარგმანი.—აბჯარი ტანსაცმელს ჯავშანი, მშვილდისარსა და სხვათ ამგვართ იარაღს ჰქვიან...“ (121r—131r).

4. „ეფუძნებაფოსნის“ ტექსტის გარდა ხელნაწერში შეტანილია ვახტანგ VI-ის მაჯამები, სხვა ხელით დაწერილი:

„ესე აბანით ქება ღაცხო და ახლად შემოღებული და არ ადეხილად სათარგმნებული, თქმული მეფისა ვახტანგისა მიერ, უფალმან მრავალჟამიერ ჰყოს სახსენებელნი მისნი. ამინ. ამინ.

—კ. ასრე არის ავეფხისთა ამაგებელსა აქ აქებდეს...“ (119v—120r).

წყდება: „ოდეს ოხროსა ოხვიანდეს [?], ოხრიდენ ოხა-ოხითა“.

**ანდერძი** (გადამწერისა):

„დავშურე არ ცუდად და გარდმოვსწერე მე წიგნი ესე ეფუძის ტყვეისა,
ამად, ვინათგან აოს სატკივილი ქართველთ გომერის შენათხზვისა.
ვინ იყო ძველად არ ნაკლულებად ელლენთ შულეკსეთ სადარისა,
და თამარის დროსა დიდებული მეფის ქალაქსა შინა მას რუსთაველსა.
მეთხველნო ამა შეთხზულთა ლექსთა, ქართველთა ძველთა რუსთველისთა,
ღირს-სახსოვრისა მის მეღვინისა. ცოდნა-მრავლისთა და მეტყველისთა.
ეკეთესთხზეთა, არ ბაკლეს სტრაი ენათა გეპართა ტკბილ-მეტყველისთა
და დიდებად მისად მიჯნურთ მქებრისად, მართ საკადრისად სიტყვა-ქველისთა.
ესე მცირენი, თუც ვერ სიტერნი მის დიდებულის მოხსენებანი,
ლმობიერ-ყოფად გულთა ყოველთა, მეითხველ-მსმენელთა მისნი ქებანი.
იწყარეთ ყოველთა ბრალნ-მოყვარულთა და ჰქმენით მართლად განმარტებანი.
და საეროდ, საღმრთოდ სასულიეროდ მის აღწერილნი შეთხზულებანი.
თუცა მრავალნი არ გამოჩინჯვენი შეთხზეთა მისთა ხუნობენ ამას,
ჭმნულსა მის მიერ, ერთთა მორეულ საწუთროსად კეცეის შემსჭვალეას.
მაგრა, გარშემღნებ ყოველთ მკითხველთა, მრთელად მისის ჰაზრის წრფელ გაგონებას.
და ფერმეს გასინჯვეთ და კეთილ ეთზეით იქით მისთ აღწერილით ჰაზრთ განმარტებას.
ლამაზ წყობილთა მართ ფატკიბილთა. მისთა შეთხზეთა კეზად მიჯნურთა,
ნუთუ ჯორეელთ ოდენ ეიგონებთ, გარნა სტლიერთაც, ღ'თის მოყვარულთა.
ინიღეთ, სადა სწერს მეფე ეახტანგ ღ'თის მიჯნურობის თარგმანთა ბრძნულთა.
და ამად ეკიტყეთ მის მიჯნურობას, ნაკმულად ჯორეელთ გადმთარგმნულთა.
სრულ იქნეს დროსა დიდებულისა რუსთ ქმეწიფისა ნიკოლოსისსა,
სამფლობელოსა ძველ განსაგისა, წილად ხდომილის მის ბარფოსისსა;
წრფდებულითა ენით სპარსულით მას სახანოსა ყარაბაღისასა,
და სოფელსა შინა სომხობრძოლთებულს ავეტარანუცს აწ ჩანაბრისასა.
აღვსწერე წელსა შემდგომად შობის ყოველთ მაცხოვრის იესო ქრისტესა,
ათას რვაასსა, ექვსმ[ო]ც და ოცსა, რიცხვითა ოთხსა ივლისის თთვესა.
დიდება ღმერთსა, ყოველთ შემწესა, არსთა მოქმედსა და სრულყოფელსა
და ჯთხოვთ თქვენ, ყოველთა აღმომკითხველთა, შენდობ ღბრძანოთ ამის მწერალსა“.
(132r).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

**მინაწერები**: 1. „ამის მაღალს კეთილშობილებას მიხაკ ყორღანოვს...“ (წერილის დასაწყისი ნაწილი — მიმართვა) (132v).

2. „მონა ვარ მე ვახტანგისა, მისთვის ვაქებ მაჯამითა,
ოდეს შევასხი ქებანი არ მელალვის მაჯა მითა.
ნებით ვიწერ შაშრი მელკო, ანუ რა მაჭვს მა ჯამითა.
ახარე მწყურვალი გული! წყარო მომეც მა ჯამითა.

შეკრებულნ ერთად მკრთოლვალენი [უს]დოთ მნათნი.
ვარდნი, ზამბახთა ნაკაზნავნი [!] და გიშრის სათნი.
ლალნი, შემკეფელნი მარგალიტთა, მკვლენ ეშინი მათნი!
ფშვიან სხემბუეთა სურნელება მგზავს ქასიათნი.
ვაი, აწ[ა] ვცან სოფლისა საქმენნი და ხასიათნი“.

I ყდის შიგნიდან, ტექსტისაგან განსხვავებული ხელით.

3. „Q 279. ვეფხის-ტყაოსანი, ყარაბაღული ვარიანტი. გადაწერილია 1826 წელს (ლექსიკონითურთ)“.

ეს მინაწერი დაწერილია I ყდის შიგნით გაყრილ ქაღალდზე, პროფ. ალ. ბარამიძის ხელით.

## 280

### შოთა რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი. XIX

187 ფ ; 21×17,5; ქაღალდი; ტეიფრული ტყავით შემოსილი მუყაოს ყდა, თითქმის მოცილებული; 1—14 ფ.ფ. მოშლილი, 5,181 ფ. ამოყრილნი; მხედრული; სათაურები წითელი მელნით; XIX ს. I ნახევრის. შეჭრილია ალექს. ლეონიძისაგან, 250 მ.

„ამბავი პირველი როსტევან არაბთა მეფისა.

— იყო არაბეთს როსტევან, მეფე ღვთისაგან სეიანი...“ 4r—157r.

თავდება: — „და ტარიელ — მისსა რუსთველსა, მისთვის ცრემლშეუშრობელსა“.

**შენიშვნა**: 1. „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტს წინ უძღვის: „ამა ამბისა დასაწყისი პირველი, ამო და სასიწრფესად შეკნეფრი სწავლისათჳს სხჳ და სხჳ ჰაზრისა.

— რომელმან შექმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა...“ (1r—4r).

თავდება: — „და არა დაიწდეს მიჯნურობა; სჯობს თუ კაცთა ბანლების“.

2. ბ. ხელნაწერის ტექსტი გადმოწერილია ვახტანგის სტამბის 1712 წლის გამოცემიდან. ბ. მას არა აქვს დასაწყისში ნაბეჭდი გამოცემის თავფურცელი, ბაგრატიონთა ღერბის ქვეშ მოთავსებული ლექსი და 1712 წ. გამოცემის ვახტანგის ცნობილი ანდერძი (სადიდებელად წ'სა სამებისა“ და სხ.) გ. ბოლოში დართული აქვს:

I. მცხეთაში მიქაელიოს ორსტროფიანი ლექსი (157r).

II. „თარგმანი პირველი... ბატონიშვილისა, გამგებელისა, პატრონისა ვახტანგისა. — მე ვსწერ, ძმისწული მეფისა გიორგისა...“ (157v—187r).

III. ვახტანგის „თარგმანი“ თითქმის მთლიანად არის გადმოწერილი (ბოლოში რამდენიმე სტროჭინი აკლია). ალეგ-ალაგ ტექსტის დაძახილებით და შემოკლებით: შდრ. მაგალითად ხელნაწერის ბოლო სტროჭინები:

„[რ]ა გამ: თნება სიძულილია.

[ხ]ამბრ: თვითანვე ისწავლება (აქ წყდება)“.

ნაბეჭდ ტექსტში: „რა გამ: თნება სიძულილი არ არის, მაგრამც უგვანად თნება ურიგოა“. (იხ. „ვეფხისტყაოსნის“ 1712 წლის გამოცემის აღდგენილი გამოცემა 1937 წ. ა. შანიძის გვ. ტნა).

## 281

### სამკურნალო კრებული. 1834

321 ფ.: 34×21,5; ქაღალდი; ხის ყდა, ტეიფრული ტყავით შემოსილი, კიდეებზე ჯაკვეთილი, თოძქმის მოცილებული; ნაკლული — აკლია: 1 ფ. 32—33 ფ. შუა, 6 ფ. 106—107 შუა, 2 ფ. 182—183 ფ. შუა, 1 ფ. 193—194 შუა, 3 ფ. 220—221 ფ. შუა, 1 ფ. 250—251 ფ. შუა; ამოვარდნილი და კიდეშემოცვეთილია: 1,8—9, 16, 25—27; 30—33, 316—321 ფ.; ჯახეულია 226 ფ.; დაუწერელია 267v და 276v-ს ნაწილი; აქეს ძველი გვერდობლივი პაგინაცია (1—664), ფურცლების დაარჯვის გამო გამოუსადეგარი: მხედრული; სათაურები ოქრომელნითა და სინჯრით; თავთავული გვერდის ტექსტი ჩაწერილია სინჯრით შემოხაზულ ოთხკუთხედ ჩარჩოში; 1834 წ.; შეძენილია ნ. ოქრუაშვილისაგან.

1. «იადიგარ დაუდი». ა. „პირველი წილი და კარი საქიმოსა საქმეებს რომ გამცნებს და გიანბობს, ეს არის რომ, რასაცა საქმელსა სჭამს, ყველ ქაცის მუცელსა და სტომაქ შიგა დადნების...“ 3r—169v.

წყდება: ოცდამეათე კარის შემდეგ ადგილზე:

„მერგეს დღესა ეგრისა, ან გარეულის ფრინველის ლაპების ხარშოები შექნან და აჭამონ. ნუშის ზეთი ურიონ, ქინძი და ისპანახი გამოხარშონ და ისრე აჭამონ და ცოტა ბრინჯიცა ურიონ [და], სადამდი სიცხე და სიმხურვალე გამოუვიდოდეს, ესე საქმელები აჭამონ“.

2. „[სათულ ‡ ჯ]ანბით და ვადადებულს აჭამონ] მცავე ბროწეული, მცავე ხართუთა, მაყვალი, ქლიავი, კოწახური...“ (169v—260v).

**შენიშვნა:** 1. დართული აქეს:

ა. „სამთვარიო მართალი და ჰეშმარიტი“ (261r—266v).

ბ. სამკურნალო დარიგებანი: „ქ. ცელის გაჭრა თუ გინდოდესთ...“ (267r).

გ. „მაჭლამების ხასიათი“ (268r—272r).

დ. „ჯალინოზის ზეთები. — ჰ. ესე კოლინჯისა ზეთია. ამიე ბალილაჯი ქაბული...“ (272r—276v).

ე. „[სა]ტ[ტ]ო[ლ]. — ჱტლი მართალი და ჰეშმარიტი...“ (277r—279v).

ვ. „ხარიევი არს კარაბადინისა...“ (280r—288v).

3. „ცხენის კარაბადინი“. „ა. კაცთაგან პე[ი]ტართა კაც[-კარი] ცხენისა და ჯოგის შეყრისა. — ჯოგის საქმეს ასრე ეცადე...“ (291r—317r).

**შენიშვნა:** 1. კარაბადინი ვახტანგ VI მიერ არის თარგმნილი და შეკრებილი. — იხ. „თქმული სპარსთა და არაბთ შინა, ფუძისად ქუეყანისა ამას შინა ცდილობისასა, რომელსა უწოდებდენ. ქართულად გამოცადნა თარგმანებითა და შეკრიბნა ერთად ღმით დიდებულმან ძემან მეფეთამან ვახტანგ“ (291r).

2. ცხენის კარაბადინს წინ უძღვის:

I. „ცხენის კარაბადინის სარჩევი“ (289r—290v).

II. „ცხენის კარაბადინის“ წინასიტყვაობა (მთარგმნელისა):

„ქ. ძლიერებითა და შეწევნითა ყოველთა შემოქმედისა და ღ[მი]სა ერთისასა და სამთვისებებისათა და თანადგომითა ყოველთა მისთა წმიდათათ მცირესა რასმე სწავლასა მოვიღებთ...“

3. წინასიტყვაობაში განმარტებულია: I. ცხენის მნიშვნელობა ადამიანისათვის, განსაკუთრებით მონადირეთა და მხედართათვის.

II. ცხენის წარმოშობის ისტორია: ღმერთმა ცხენი ხეღაში გაარინა. მოთხრობილია — რა პირობებით გამოვიდა ცხენი ხეღიდან ადამიანის სახმარად.

III. ცხენის მოვლისა და მკურნალობის ძირითადი წესები.

4. კრებულს დართული აქვს: ა. ასტროლოგიური ცნობები: „იანვარი. წყლის საქნელისა ზედა ოთხესი იწყას, ნიშანი ჰკრნდეს წყლსა...“ დაწერილი XIX—XX ს. ლამაზი ხელით, სათაურით „სამკითხაო...“ (317v).

(„ამ სამკითხაოს“ ნაწილი იხ. 32v—33r-ზე).

ბ. შეტად საყურადღებო ტაბლეტები, საწერუხაროდ ნაწილობრივ ცარიელი — აღნიშნულია ცალ-ცალკე, აღნუსხულია წამლების სახელები ახეადასხვა ენაზე და წამლების ჭარხლული სახელები (318r—320r).

გ. სახიებლის ნაწყვეტი (321).

ეს სახიებელი მცრმიწდელი შედგენილია და დაწერილია იმავე—XX ს. — ხელით როგორიცაა „სამკითხაო“ (317v).

დ. ხელნაწერში ჩართულია „ა ს ო თ ა ს ა მ ღ ვ რ ო ე ლ ი მართალი და ჰეშმარიტი, ნათქუამი დანიელ წინასწარმეტყველისაგან და ალექსანდრე მაკედონელისაგან და და იმის ჯადოსნისაგან ერანელთა ეპრანელისაგან“. დაწერილი იქვე ხელით, როგორიცაა „სამკითხაო“ და სახიებლის ნაწყვეტი (31v—32v).

„ასოთა სამღვროელის“ ბოლოში მაწერილია: „დასრულდა ეს სამკითხაო წიგნი მამროზითის სჯულის. მართალი და ჰეშმარიტი არის, ვამოწმებ ქართველი აბაში

ს ვ ი მ ო ნ დ ა ვ ი თ ი ს ძ ე ცოტაძემ. 18 $\frac{10}{VII}$ 99“.

ე. კრებული, როგორც მისი ფურცლების მდგომარეობა და მინაწერი-ჩანაბატი მოწმობს, ხმარებაში ყოფილა მისი გადაწერის დროიდან XIX ს. უკანასკნელ წლამდის (1899—1900), იხ. 260v.

**ანდერძები** (გადაწერისა): 1. „ცოდეილს ამის მწერალს, ტატულარნი სოფელნიკ ნ ი კ ო ლ ო ზ მოსეს ძე ბაღრატიონს შენდობას მიმძინებდით, ძმანო, შვილნო და მამანო“ 31r-ზე, ოქროშელნით, მარჯვენა კუთხეში (ზემოთ).

2. „გაბასრულდა. დიდება ღმერთსა. ნოემბრის კბ-სა, ჩყლდ წელსა“ (ტექსტის ბოლოს, 290v).

3. კრებულის შემდგენისა. დ ა ფ თ ხ ა ნ ი ს ანდერძის ზოგიერთი ადგილების ჩართვით): „კმა დიდება დაფსაბამსოსა მაღალსა ქრისტესა ღმერთს ჩვენსა, რომელმან არა[რაჯნაჯან არსებითი თვისითა მიწათი მიწათა გიჯათა კაცად შექმნა და სახე პირისა თვისისა მაზედა გამოსახა და ბრწყინვალე სული თვისი შთაბერა და ადამისათნა წინა სარტყელი [?— წინასწარმეტყველი] გამოგეიჩინა და სამოთხე სამყოფოდ-როთ სამოყოფად დაგიმყენდრა და ყოველი სული და იძერიისა მასე დაამორჩილა და ჩვენც ერთის წყვეთისა წყლისაგან არაკაცი კაცად შეგეკმნა, ჭეშა და სწრაფლაე მანვე გვიბოძა. და მცრმე ცოთი[თა] და უგუნურებითა ჩვენითა გასვიწყრომეთ ტკბილი და მოწყალე ღმერთი ჩვენი. და კიდევე მეორედ შეგვიწყნარა და შეგვიწყალა და წყრომისა და შეცოდებისა წილ მოგვაბოძა ჯართაბოძა ზეცით და სულისაგან წმინდისა ხორცნი შეისხნა და ჩვენ — ცოდვილთათვის ბიწიერთა ჰეროითაგან ყველის ტკეა და სიკვდილისა გემო იხილა, დასთხვა ჩვენთვის უფასო სისხლი თვისი და ძალითა უძლეველითა თვისითა სძლო მტერთა ჩვენთა და მეძრძოლთა ჩვენთა და წარმოსტყუენა გმობა[ი]თა სავსე ჯოჯოხეთი იგინი ძნელისა სატყრობილისაგან, რომელი კაცდაგებდეს და იტყოდეს მოსვლასა და ფიცულითად გაანძორცეველებსა ქრისტესა.

აწე ყოველმან სულმან და იძერიისაგან [?] ესე უნდა იცოდეს: ის არის ყოველის სენისა და ჭირის მკურნალი და წამალი; ის არის ყოველის შეჯარეებულისა და ტკონის ღონე; ის არის ყოველისა დაცემულისა და სპარალის ყელის ამპყრობელნი და აღმაყენებელი. თუ არა სხვა საქმე, წამალი ყველი მოთოფილი და მოგებული არის. ბოლომ[ი]. შეწევნითა ღ ო ი ს ა და ბძანებითა, ჯ ე ი ე ნ ო ზ აქამდი ასეთი ავიში და ფილასოფოსი იყო, რომე, სადაც გაიარის, ან საცა ბე, ბალაში დახედის, ყოველმან ხემან და ბალახმან ენა ამოქცდის და ჯალიანს აქიმს ხმა საცის და უანბის და შეწევნითა ღ ო ი ს ა ნ ი ს ა და მე ესე მქვიანო და მე ესეო; მე ამ სენისა და ჭირის მკურნალი და აქიმი ვარო და მე ვყო. იმთაეც, ბძანებითა და ჯანყებითა ღ ო ი ს ა ნ ი ს ა, ამა ეამსა და ამა დღესა უკანა დაიწყეს საქმოება და აქიმობა და ყოველსა ფერსა სენსა და ჭირსა მიუხედეს და სათვივისა [?] და შეატყეეს თუ რა და რომელი სენი და ჭირი სჭირსა და რის მიჯარეებისაგან აეძერის და დაებადების, ან რისა და რომელისა ჯეარისა და

ხილთაგან შეიკნების და ან კაცი ავად რის მიზეზისაგან გახდების და ან კაცი რისაგან მოკვდების, ან რა და რომელი ხილთი რის მიზეზისაგან ადუღდების, ან რომლისა ძარღვიდგან ადუღდების და ან შეიკნების და ან იმა სენისა და ხილთებისა ნიშნები და ალამათები რა და რომელი არის, ან იმისი წამლები და ექიმის როგორ უნდა.

აწე მრავალი საკმაო სამეცნიერო წიგნები დასწერეს და გამართეს, რომე ამა ქამისა კაცთა ჭკუა და გონება ვერ მიხვდების და მათნი სიტყვანი და საქმენი სწავლითა და წამებები ზღვათაგანეც უმრავლესი არის და არცა კაცის ენისაგან ითქმის. აწე სრულსა ამა წიგნებისაგან მე, ცოდვილმან შარიტ ზადამან ესე წიგნი იმა მრავალთა წიგნთაგან გამოვიღე და გამოვკრიბე და რაც ან აქიმთა და ან წამებები მცეთა და გულშინა შემოშთებოდა და ან აკადემია და ფილასოფოსთაგან კაცთაგან ბეეროჯერ ნაქმარი და დაცდილი წამლები იყო და ან საქმეები, ყველა იმ წიგნებიდამ გამოვკრიბე და გამოვიღე და ეს წიგნი გავაკეთე და სრულად ამ წიგნში დავსწერეთ და ამ წიგნსა სახელად მუნთახაბი დავარქვი, ეითამცა სრულისა და საჭიმოსა წიგნებიდაღმან გამორჩეული და გამოკრებული და ყოველი სენისა და ჭირის მკურნალი და წამლებაო.

აწე ცოდვილი და უღირსი დაუმზარ ამას მიეხედი და შევიტყევ: კაცმან რომე კაცი ავადმყოფი, ძალითა და შეწევნითა ღ'თისათა, ჭირსა და სარჯულსა და სიკვდილს მოარჩინოს, დიდი მადლი არის. მერმე ღუარისმსცემა ამა წიგნისა გარდმომდებმა და გარდმომთარგნელმან ბეღლსა მოვიდეც და შეე[ვ]ედე და ღ'თისაგან ესე ე[ნ]თხოვე და ესე ვიპოვე, რომე ამდენი ჯერ და გონება და სწავლა და გულისყური მიბძოე და ამდენი ძალი და გამხლეობა მომეც მეთქი, რომე ესე ბრძენთა და ფილასოფოსთა კაცთაგან ნაქმარი და მოგონებული ესე საკიმო წიგნი და საქმეები ურცხვად და მართალად გარდმეთქვა და გარდმეგრთარგნი [!] და ნებისაებრ გავითარო და ამას მიეხედე და შეეტყო თუ კაცი რომლისა ხილთისა და ან რომლისა სენისაგან და ჭირისაგან გახდების ავად და ან რა და რომელი ჭირი რომლისა ხილთისაგან და ან რომლისა მიჯარებისაგან დაიბადების და ან იმა ხილთებისა და სენებისა ნიშნები და ალამათები რა და რომელი არის, ან მისი წამლები და ექიმის შეწყობა როგორც უნდა.

აწე ერთი საჭიმო მუხთასარი, ეითამცა და კარგი წიგნი, გარდმოვიღე და ყოველისა საკმოებისა წიგნებიდაღმან გამოვკებული და გამოკრებული და ან რაცა ბრძე[ნ]თ და ფილასოფოსთა კაცთაგან ნაქმარი და ან ნათქუამი სიტყვანი და ან საქმეები იყოს და ან მე, ცოდვილსა და ღუარისსა, გამეგონოს და გამთელიყოს და ან მრავალჯერ დამეცადოს, ყველა ამ წიგნშიგან დაესწერო და ის სენი და ჭირი [რომე ძესა ქრისტესა არა ასცილებების, მის ყოელისა ფეროსა ჭირისა და სატკივრისა მიზეზები და ნიშნები და ალამათები და მათ-მათი შესაფერი წამლები მართლად შევიტყო და გარდმოვთარგნენ და ყველა ამა წიგნშიგან მართალად და უმტკუნესად დავსწერო. ამისთვის, რომე, თუ კაცი ასეთსა ალაჯსა ავად გახდეს, რომე იქი აქიმი და შემტყოში კაცი არ იყოს, ესე წიგნი დაიღეან. წიგნი[!] და ამ წიგნითა უკანმონ და რა რიგითაც ამა წიგნშიგან ეწერიოს, ან მრავალეარიანს სენების ნიშნები და ალამათები თავ-თავისა სენისა შესაფერი წამლები და ქლისა შეწყობა და მაჯღუნების შარბათებისა გაკეთებანი და ან მალამებისა და ტკეპნების გაკეთებანი, ან მაჯისა, ან ღეღერისა შეტყობა, ან სისხლისა, ან ზაფრისა და ან ბალღმისა და ან სქესის სენებისა ნიშნები და მათ-მათი შესაფერი წამლები და შეტყობა სწერია და ყველა ისე ჭნან და ვინც ამ წიგნს მიჰყვება წდა გაეგონოს, ძალითა და შეწევნითა ღ'თისათა უსაოურად კაცსა ბეღლის ნება აუსრულდების და ავადმყოფსა მკურნალი ჰყრნებს. ძალითა და შეწევნითა ღ'თისათა ჩვენ შევატყევით თუ რა და რომელი სენი რომლისა ძარღვისაგან იქნების და დაებადების. ან სიცხისა და ან სიგრილისაგან რომე კაცი ავად გახდეს, იმას როგორ უნდა შეტყობა, ანა იმა ოთხისა ხილთისა ნიშნები რომელი არის, ან იმა ხილთების წამლები და ან ქლისშეწყობა როგორ უნდა — ყველა მართლად და გარჩევით დამიწერია და ოთხმოცსა გვარსა სენსა ყველას თავი ერთად შემოვკარე და ყველა ერთად შემოვკარიე და იმავ ოთხმოცისავე სენისა ნიშნები და ალამათები და ქლისშეწყობა, ყველა ამა წიგნშიგა გარჩევით და მართლად დავსწერე და თვითოსა გვარსა სენშეგა თვითოსა კარი გავხარეთ [! = თვითო კარი გავმართე]. ყოველსა სენსა და სატკივარსა თავთა მისი[! = თავ-თავისი] შიზეზები და

წამლები ყველა გარჩევით დავსწერეთ; ამისთვის, რომე რომლისაცა სენისა და სატკივრის პოვნა ვინდომებს, ყველა სენი და ჭირი თავ-თავის კარსა და ჯურჯაშიგან მონახოთ და იმა მრავალთა გვარისა სენებისა ნიშნებისა და წამლებისა, ყველას იქ იპოებთ.

აწე, ვინცა ესე წიგნი ნახოთ და წაიკითხოთ, ყოველი საჭიმონი საქმენი ისწავლოდ [!] და გარდაიღოთ: წამლები, მალამები და ტლები. ყველი ისწავლოდ და ყველა კარგად ცნათ.

აწე ესე აქიმობა და მრავალფერი წამლები ამისთვის არის მოგონებული — ზოგი საქრილო და ზოგი სამხურავალო, რამეთუ [!] კაცსა დღენი არ მოსლოდეს და ამ განგებითა ღ'თისათა მის კაცისა დღენი არ აღსრულებულ იყვნენ, კაცი მწყრდ არ გაისარჯოს, თვარა რა და რა ბრძანება და განგებითა ღ'თისათა იქნების და ან კაცსა სიკუდილის დღენი მოუსულნ, ტანი კლდეც იყოს, ისიც ცვილად გარდაიქცევის და ნებლი[!] გაბმების, არამ თუ ბრძანებასა და განგებასა ღ'თისასა კაცი მოერჩეს და ან უნანგებოთ წამალნიც კაცი მოარჩინოს.

აწ, ვისაც ამ წიგნითა და ამ წამლებითა უაქიმოთ და ძალითა და შეწევნითა ღ'თისათა ამ წამლებას მიხვეთითა იგი კაცი მოარჩეს და ელხინოს, მე, ცოდვილსა და უღირსსა იოანეს ნუ დამივიწყებთ. ვინც შენდობა მიბრძანოთ, ღმერთმან თქვენც შეგინდ[ნ]ეს თქვენი ცოდვანი და ამა უხანოსა სოფელსაც უბრალოდ ამყოფოს და ჯადოქარეულოსთ. და თქვენზედაც ალვად ქნას სასჯელნი და პირნახული ჩემნი".

„აწე ესე წიგნი სამთა გაყოფილი და სამ ნაწილად ცქნით და გავაჩინეთ. პირველი კარი ორი ბაბი არის. და ესე პირველი კარი საქიმოსა საქმეებსა გამეცნებს და გიანობაზს. მეორე კარი — საჭმელებსა, მაჯუნებსა და წარბათებსა გამეცნობს და გიანობას. მესამე კარი და წილი ყოელის ფერისა სენებისა და სატკივრისა მიხვნებსა, ნიშნებსა და წამლებს გამეცნებს და გიამბობს" (1r—2v).

**მინაწერები:** 1. „მე ეს კარაბადინი შეავსწორე, ასე მქონდა ნდომებაო. ვინც ამ კარაბადინით მორჩეს, ამ სოფელს დღეგრძელობა მითხარით და იმ სოფელს — ცხონებაო.

ქალაქ თბილიზის ქართველი ებაში სვიმონ დავითისძე ცოტაძე" (30v).

2. „ჩუღურეთშე, ქართველი ებაში სვიმონ დავითისძემ ცოტაძემ შევასწორე და შევამოწმე ესე კარაბადინი, მართალი და ჭეშმარიტი, ვინც ამ კარაბადინით მორჩების, ყველამ შენდობა შეუთვალონ ამის მოღვაწეს, შემსწორებელს და სხვათა. ამინ" (172v).

## 282

### რუსულ-ქართული ლექსიკონი. 1835

176 ფ.: 20,6×15,6; ქაღალდი; მუყაოს ყდა, სადა ტყავით შემოსილი, დახეთნებული, შებდრული; დასაწყისი და ბოლო ფურცლები ოდნავ დახეთნებული და მეტად ქუჩყიანია, განსაკუთრებით 174—176; 1835 წ.: ქვეყნიშანი: „1831" — (172 ფ. და სხვ.). „აღმწერელი იოსებ კანაძევი, მოწაფე ტფილისის სემინარიის უმაღლესის განყოფილებისა". 176r. შეძენილია გიორგი ბერღუთაშეილისაგან, 1935.

A

„Аb", და, კი.
Абум ეტკი
Агнец კრავი, ტარიგი, ბატკანი.
Агничій ტარიგისა.
Адамант ალმანტი..." 2r—166v.
თავდება: Θеологія — თეოლოგია, ღვთისმეტყველება".

**შენიშვნა:** 1. ლექსიკონის ტექსტს დართული აქვს „განმარტება ლიტურგიისა — წმინდა ეკლესია საბე არს ხილულისა ამის სოფლისა, რომლისათჳს წმიდა ღვთისმეტყველი გრიგოლ იტყვის.." (168r—175v).

2. ლექსიკონის პირველ გვერდზე (2r), ქართული შესატყვისების გვერდით, მცირთა-ლი მელნით, მიწერილია სომხური შესატყვისებიც (სომხური ტრანსკრიპციით).

**ანდერძი** (ვადამწერისა): I „ესე ლექსიკონი აღწერილად ჴელსა მეր ი ო ს ებ ქ ა ნ ძ ე ვ ი ს ა. **ჩუღე**-ს წელსა, თიბათვის ი ა". 166v, ტექსტის ბოლოს.

II. „ლექსიკონი ესე არს აღწერილი ი ო ს ებ ქ ა ნ ძ ე ვ ი ს ა, მოწაფის ტფილისის სემინარიის უმაღლესის განყოფილებისა და ეკუთვნის (აპოლ...). უკეთუ მოიპაროს ვინმემ, ჰრისხვედეს პირველად ღუთისა, მამისა, ძისა და ღუთისა წმიდისა მადლი და შემდგ წმ. ხერუბიმთა და სერაფიმთა და სხუათა წმიდათა მამათა მადლი, რომელნიცა იქმნებიან აღმომფხერილნი მის მომპაროვისა. ამინ, ამინ. ამინ (176r).

## 283

### ავგაროზი. XIX

**საერთო ზომა:** 35×23 — ერთი მთლიანი ქაღალდიდან გამოჭრილი, ერთმანეთთან დაკავშირებული ოცდათხი მრგვალი ნაჭერი ქაღალდისა: ამათგან პირველ ორზე (1,5) ფერადებით დახატულია კრისტეს სახე: დანარჩენი 22 უჯრიანს ტექსტს, რომელიც ჩაწერილია მრგვალად შემოხაზულ ფერად წრეებში; ჩაფებულია სავანგებოდ მოჭრილ ძველებურ ბოხჩაში; მხედრული; XIX ს.; შემოწირულია მ ი ხ ე ი ლ მ ა მ ლ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ.

„ე პ ი ს ტ ო ლ ე, მიწერილი იესო ქრისტეს მიერ ავგაროზის მიმართ. — ნეტარ ხარ შენ, ავგაროს და ქალაქი შენი, რომელსა რქჳიან ედესია..." 2—4,6—23.

თ ა ვ ე დ ე ბ ა: „ხოლო რაჲ ცხად ჰყოფს, რამეთუ მხსნელ ვეყავ ნათესავსა კაცთასა. ხოლო ფარი ცხად ჰყოფს, ვითარმედ ყოველითურთ მართალ და სამარადისო და ცხოველ ვარ და ვგიე უკუნისამდე".

**შენიშვნა:** 1. უკანასკნელ ნაჭერზე წარწერილია: „წ'ისა ამის ეპისტოლის მადლო! დაიცევ და დაიფარე მსასოებელი შენი მოსა ღ'თისა". ამ წარწერის გასწვრივ, მერმინდელი მინაწერია მცრთალი მელნით: „დ ი მ ი ტ რ ი ი ნ ა ნ ა ვ ი".

2. მ ო ჭ ა რ ე ბ უ ლ ი ბ ო ხ ჩ ა, რომელშიაც ჩაფებულია „ავგაროზი", ქართული მოჭარბულობის საყურადღებო ნიმუშს წარმოადგენს: ზომით 6×7; გამოკრული აქვს აბრეშუმის სარჩული.

## 284

### ა პ ო კ რ ი თ უ ლ - ა ხ ტ რ ო ლ ო გ ი უ რ ი კ რ ე ბ უ ლ ი. 1862

98 ფ.: 22×17: ქაღალდი; უყდო, უკანა; თაკვისაგან ოდნავ დახიანებული; მხედრული; 1862 წ. 55r; შემოწირულია ვალიკო ურუშაძის მიერ (ს. მათხოჯიდან), 1935.

1. „კ ი თ ხ ვ ა - მ ი გ ე ბ ა ს ა მ ე ც ნ ი ე რ ო ნ ი. კითხვა წმიდისა და ნეტარისა დიდისა ა თ ა ნ ა ს ი ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ი ე ლ ი ს მ თ ა ვ ა რ ე პ ი ს კ ო პ ო ს ი ს ა. კითხვა-მიგებანი წმიდათა მამათა ჩვენთა ბარსანუფი და იოანესი. გვაკურთხენ, მამაო. — **კითხვა**: ვინა უწყის კაცმან ყოველად ყოველითურთ ნათელიღო და სული წმიდა მოიღო, ვითარ ჩჩვილად მყოფმან წმიდის ნათლისღებისა? **მიგება**: წინასწარმეტყველი ესაია იტყვის ღუთისა მიმართ..." 1r—7v.

2. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩვენისა მ ა ქ ს ი მ ე აღმსარებელ ი ს ა მიერ მიწერილთა მამისა თ ა ლ ა ლ ე ს [!] კითხვა-მიგება, გამოღებული რჩეევით, მცირენი კითხვა-მიგებანი, თავი თ. — უკეთუ ვი[ნ]მე ცოდოს და შეინანოს და კეალად შთავარდეს ცოდვასა შინა, ცუდ იქმნების სინანული იგი და შრომა..." 7v—11v.

3. „წმიდისა და ნეტარისა დიდისა ათანასი ალექსანდრიელ-მთავარეპისკოპოსისა კითხვა-მიგებანი წმიდათა მამათა ჩვენთა ბარსანუფი და იოანესი. გვაკურთხენ, მამაო. — **კითხვა**: რაითამე უცუე შენდობის ქრისტეს უარისმყოფელსა...“ 11v—13v.

**შენიშვნა**: შდრ. კ. კეკელიძე. ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I. თბ. 1941, გვ. 371, § 9.

4. „სათნოებისათვის ვნებათა. კითხვა-მიგებანი. **კითხვა**: რომელნი საქმენი ბოროტნი განვაშორნე...“ 13v—15r.

5. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩვენისა იოანე ოქროპირისა. მეორედ მოსვლისათვის უფლისა, ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი და რათა მარადის ვიხსენებდეთ დღესა მას დიდსა და საშინელსა. მამაო, გვაკურთხენ! — მოიხსენე წესიძრწუნებელი იგი დღე და საშინელი...“ 16r—18v.

**შენიშვნა**: ტექსტის დასაწყისი გაანსვავდება კ. კეკელიძის მიერ აღწერილის — იოანე ოქროპირის „მეორედ მოსვლისათვის უფლისა“ და „დღისა მისთჳს საშინელისა“-ჯან. შდრ. კ. კეკელიძე. ქართ. ლიტ. ისტ., I, თბ., 1941. გვ. 632, 631.

6. ზოდიაკონი. „მზემან იბ. — ვერძი მარტისა... 20 მიითვალება...“ (19r).

7. ქრონიკონი. „დასაბამითგან გარდასულთა წელთასა ადამისითგან წყლით რღვნამდინ **ცხმბ** (2242)...“ (19r—21r).

**შენიშვნა**: 1. ჩართულია ზოგიერთი ცნობა საქართველოს ისტორიიდან: „დასაბამითგან ქართლის მოქცევამდე წმიდის წინა მოციქულისა ზუთიათას ოთხას ორმეოცდაათხუთმეტი...“.20r.

2. „ესე წიგნი დაიწერა **ჩჯკე**. დეკემბრის ე — მოწმობს, რომ ხელნაწერი 1825 წლის დეკემბრიდან არის გადმოწერილი.

3. აქვე დართულია ცნობები თვეების დღეთა და „ჟამთა“ რაოდენობის შესახებ (20v—21r).

8. „კვირიაკე აის სეკდემბერს 3 და 24...“ 21r.

9. „იან'ნის ცხრამეტს მზე ზამთრათ იქცეს...“ 21v.

**შენიშვნა**: „მზის მოქცევასთან“ ერთად: „აპრილს 6 დაბნელდეს მთოვარე და სკუნდემბერს 30 დაბნელდეს მთოვარე“.

10. თუ იყოს ზედნადები 8, მას წელს იყოს ზამთარი თოვლიანი...“ 21v—23v.

11. „სიცოცხლისათვის და სიკვდილისათჳს. — უკეთუ იშვას მთოვარისა მჭონებელისათა ბედნიერი იყოს ყოველითურთ...“ 23v—25r.

**შენიშვნა**: ბოლოში დართულია „ნიშანი სამეცნიერონი ცხოვრებისა და სიკვდილისანი. პითაღორასი. — ისწავე, ოდეს დასწყუს სნეულსა..“ (სულ 6 სტროჭონიანი ტექსტია).

12. „ათნი წყლულებანი ეგვიპტისანი. — პირველად წყალი სისხლად გარდაქცია...“ 26r.

13. „ათნი მცნებანი მოსეს სჯულისანი. — მე ვარ უფალი ღმერთი შენი...“ 26r-v.

14. „კითხვა ძმისა ვისიმე დიდისა ეპიფანეს მიმართ. — რასათვის ნეტარებანი ვიდრემე ცხრანი არიან, ხოლო მცნებანი მოსესთვის მიცემულნი — ათნი...“ 27r.

15 „კითხვა-მიგება მცირე. — **კითხვა**: რა არს გარეგანი კერძო ქვეყანისაჲ? **მიგება**: ზღვა არს...“ 27r.

16. „ტაძრისა აღშენებისათვის მიცემულისა ნივთისა საცნაურ ქმნა დაწყება აღშენების. — დავით, დიდი მეფე და წინასწარმეტყველი...“ 27v—28r.

17 „შეუწუნარება და მრწემენან წმიდანი შვიდნი სოფლიონი კრებანი: ა. ნიკეას...“ 28r-v.

18. „კითხვანი მონაზენისა ვისმე, რომელთა აღხსნა გამოსცა პეტრე, პატიოსანმან ხარიტოველკმან [!]. — **კითხვა**: უკეთუ ჯერარს კურთხევასა წ[ა] ნათლითასა ქმნად ლანკანთა შინა კარ[დართა...“ 28v—31v.

19. „წ[ა]სა და ღმრთშემოსილისა მირონისათვის. — 3[დ] მოსე მოსცა ოთხთა სახეთაგან ქმნა მირონისა...“ 31v — 32r.

20. „გამოცხადება წმიდათა ანგელოზთა მიერ მაცხისა მაკარისა მიმართ მართლმადიდებლობით წესვენებულთა ძლითისა საქმისა. — გუთხრობად ჩენ მოწაფე აბბა მაკარისა, ალექსანდრიელისა...“ 32r—36v.

**შენიშვნა**: ტექსტი პეტრესა და გრიგოლის დიალოგს წარმოადგენს.

22. უკეთუ გინდეს ცნობა, ესე არიან შვიდნი საროკულნი ცისანი...“ 51r-v.

**შენიშვნა**: 1. ტექსტის ბოლოს, ცალკე სტრიქონზე: „ტ ფ[ი]ლისა ერკვა სახელად ფატავარან“.

23. „ეპისტოლე აგვაროზ მთავრისა, რომელი მიუწერა უფალსა ჩენსა იესუ ქრისტესა. — აგვაროზ, მთავარი ედესიისა...“ 51v—53v.

**შენიშვნა**: აქვეა ქრისტეს ეპისტოლე აგვაროზისადმი და „პეჭდები“.

24. „შემდგომად აღდგომისა იქმნება ხოროცი ოთხშაბათს და პარასკევს...“ 53r-v.

25. „სასფიალოსოფოსო წიგნისაგან აღმოწერილი... — ნეტარ არს, რომელმან დაიმარხოს მცნება ესე...“ 53v—55r.

**შენიშვნა**: ბოლოში უხის თარიღი: „ჩყჵბ წელს“.

26. „ამას ეწოდების ათცხრამეტური. 55r—56v.

**შენიშვნა**: 1. დაბატუნება გაშლილი მარცხენა ხელის გული, რომლის ხუთივე თითს შესაფერისი ანბანი აქვს წარწერილი (ნესხურით).

2. 55v-ზე—მარცხენა და მარჯვენა ხელის გულებზე, თითებზე, გარდა ცერებისა და მარჯვენა ხელის სალოკი თითისა, სხვა წესით არის მიწერილი ასოები (ნესხურითვე). ქვემ მოწერილია: „ამათ ეწოდების ხელთა“.

3. 56r-ზე ჩამოწერილია თვეების სახელები, მარტიდან თებერვლამდის, ყოველი მათგანის ასოს აღნიშნით: „მარტს აქვს ე: აპრილს ა —...“

4. ბოლოში მოთავსებულია განმარტება: „ხელთათი თუ დადგების და ითცხრამეტ-ტერით აღდგომა...“ (56r-v).

27. „თავი მეორე ეტლებისა პყრობა დაბადებულთა. ეს შვიდნი ეტლნი პატრონებენ ყოველთა ქვეყანათა ზედა, მეტად ყოველთა ცხენოსთა [ცოცხალთა?] ცხოველთა ზედა და უზესთაესად ადამის ტომზედან. წინაბრალელ ეტლი მთოვარე...“ 56v—61r.

28. „თავი მესამე. ეტლები თუ როგორ უნდა შევიტყოთ კაცის ხელზედ მისი ნაქმარნი საქმენი...“ 61r—65r.

**შენიშვნა:** მესამე თავს მისდევს: მეოთხე — „თავის და შუბლის ამის შეტყობა“; „თავი მეხუთე სხის [!] სახეზედან რაც რომ ასხა [?] მათ[ი] შეტყობაჲ“.; „თავი მეექვსე. მკერდის და მწვრივისა ფეხების შეტყობაჲ.“; „თავი მეშვიდე. ვადარისა და დარის შეტყობაჲ...“ „არისტოტელი იტყვის შეხისათვის...“ „ღრუბელი ჩვენგან შორის არი ხ[უთ ალაჯი; ქუხილის სიშორე ჩვენგან ოთხი ალაჯი...“ „თავი მერვე. მთვარი[ს] სიკეთის და სიმარცხის დაბადებულთა ზედა...“ (75r): „მონაჯიბები იტყვიან, ნამეტნავათ ალექსანდრე გალილეო, გაავეთებინა ათი ახალი დღრანბინდი სათვალე და შეხედა და ასე დაამტკიცა, რომ [მ]თვარეში შავ-შავი ლაქა რაც ჩანს, მისი წყაროანი არიან...“ „თავი მეცხრე. მთვარისა და ეტლების შემოყრის ერთმანერთთან.—პირველ დღეს მთვარე შეეყრება ზაალ[ს]...“ თავი მეათე. მთვარის სადგომებისა შესახებ...“ („სადგომების სახელები: ერკვლიის მთარჯა, ალთაია, ატარაი, ალდგ; ალფატია, ალარიქ, ანტარქია, აჯული იქე, ამბორა, ამარფა, ალფყარე, ამენაქია, ალბეთალჯუქე, სადაჩანა, სადაგალა, სადაქად, სადალატია, ალეთი, ალყარჯა, ალბოთან]: „თავი მეათერთმეტე. პატრონობა მთვარისა ყოველ დღეზედან წინა“. (65r—86r).

29. „ვარსკვლავთ-მრიცხველობა, რომ თუ რომელს წელიწადს, რომელს თვეში, რომელს ღამეში, რომელს ბურჯზედ, რომელს ნაწილში დაბნელდებაინ მზე, ან მთვარე...მზის სიდიდე ასე უნდა შევიტყოთ...“ 86r—87r.

30. „თავი მეათცამეტე. მთვარე და მზე რომელს წელში რომელს თვეს, რომელს კვირას, რომელს დღეს, რომელს საათზედ დაბნელდების. ჭორონიკონს: ტჸ. ამ წელს სამ დაბნელება იქნებისა: ერთხელ მზისა და ორჯერ მთვარის...“ 87r—90r.

31. „თავი მეთოთხმეტე. ძოდიაქოს შეტყობა, რომელ არს დამწვარი სარტყელი. აწ ეს მოდიაქოს [!] შეჭმნილ არს თორმეტის ბურჯისაგან...“ 90r—91v.

32. „პირველი მთოვარის სიარული მოგახსენოთ. მთვარე იარების ერთს ჭამს ოცდათორმეტს წინწყალს და ერთი წინწყლისაგან მესამედის ერთი კერძი, მესამე მესამედისაგან — მეოთხედი, ერთი კერძი მეოთხედისაგან მეხუთედი, ერთი კერძი; მეხუთედისაგან მეშვიდეთის [!] ერთი კერძი. აწ ესენი, რასაც ვსწერ, ცოტაღ ძნელია ამითი შეტყობა. მისთვის უოსტატოთ კაცსც მართლად ვერ მიხვდება...“ „მზე, ზოპრა და ოტარიდი, ესენი სწორედ ერთად გაათეებენ მის სიპრულსა, ერთ ჭამს იარებიან...“ „მუშთარ იარების ერთს დღეს 4 წინწყალს...“ „ზოჰალ ერთ დღეს იარების 8 წინწყალში...“ 93r—97v.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტში ჩართულია დედამიწის გამოხატულება („ქვეყანა, წყალი“), შეკრული წრის სახით: დედამიწის გარშემო თორმეტი წრეა შემოყვლებული; ამთავან პირველი სამი: „ჰაერი“, „ცეცხლი“, „მთოვარის ცა“ (92r).

2. დართული აქვს მნათობების და ბურჯების გამოხატულება (98r-v).

## 285

### დადიანი დავით. რუხის ომი. 1892

163 ფ.; 22×18; ქაღალდი; დაზიანებული, განსაკუთრებით 160—163 ფ. ჯაბეული და ძალით მომაგრებული; ჩადებულია მუყაოს ჰრელ ყდაში; მხედრული (ასტოგრაფიი?); 1892 წ.; შეძენილია დადიანის ქვრივისაგან 1935.

„რუხის ომი. კარი I. — კავკასიის მთათ დიდი მდინარე
მოქუხს, მოქექავს, მოარღევენ კლტეთა [!].
ლამის წალეკოს კოლხიდის მხარე,
ახლად გვიბრუნებს წარღვნისა დღეთა...“
2r—163v.

თავდება: „ამით გათავდა რუხისა ომი
და ეს ამბაჲი მე მათქუეენეს“.

შენიშვნა: 1 „რუხის ომის“ ტექსტს წინ უძღვის თავფურცელი: „მის უგანათლებულესობას მეგრელიის მთავრის ლეონ მეორის ძს, გრიგორი დადიანს, ღენერალ-ადიუტანტს, სხეთა და სხეთა ორდენთა კავალერს — უძღვნი კნიაზი დავით გიორგის ძე დადიანი. 1892 წელსა, თებერვლის 2-სა“ (1r).

2. ბელნაწერს ძველი გვერდთბერვითი პაგინაცია აქვს (1—325), რომელიც ერთი შეცდომის გამო (121 გვერდს შემდეგ აღნუსხულია ვვ. 123) გამოუსადეგარია.

## 286

### დადიანი, დავით. ახპინძის ომი. XIX

20 ფ.; 22×18; ქაღალდი; უყდო, რვეულად შეკრული; მხედრული (ასტოგრაფი)?; XIX ს. მიწერილი. შეძენილია დადიანის ქვრივისაგან 1935 წ.

„ახპინძის ომი. პოემა.

„ვინც სამშობლოსთვის ერთგულად იბრძვის,
ის საყვედურსა არ ერიდება...“ 1r—20v.

თავდება: „შამა-პაპათა ნაქმარნი შვილებთა დავვამბილებს;
მათისა ზნისა მოყოლა სამშობლოს შეგვამკობინებს;
გარდავიწყება იმათი მაღე სჯულს შეგვაცვლევინებს“.

შენიშვნა: ტექსტის პოლოს მიწერილია
„დავით გიორგის ძე დადიანი“.

## 287-ა

### ივანე მაჩაბლის მოწაფეობის რვეული. XIX

6 ფ.; 22×18; ქაღალდი; ეზაზო რვეული; უყდო (9 ფ. ბოლოში ამოკრილია, ტეტრადა — დაუწერელი); მხედრული; ივანე მაჩაბლის ხელით; პეტრე უმიკაშვილის ხელით ნასწორები (ლურჯი ფანქრით); XIX ს. 70-იანი წლებისა. პეტრე უმიკაშვილის არქივიდან; ფილიპე გოგიჩაიშვილისაგან. 1935.

„ქართულის რვეული ივანე მაჩაბლისა. მითოლოგიისგან.
XII. მედეა არგონავტებს პირდება თავის შეწევნას. — იასონ აიყარა თავის

ადგილიდგან და აგვე, ტელემონ და არგოსითურთ დაანება თავისუფლება 1r—6v.

**შენიშვნა:** რვეულის თავფურცელზე ფ. გოგინაშვილის ხელით წარწერილია: „პეტრე უმიკაშვილის არქივიდან. ნასწორებია პ. უმიკაშვილის მიერ, რომელიც ქართველოლოგიის მასწავლებელი იყო გიმნასიაში.

5. III. 35. ფ. გ."

## 287-ბ

### ვახლ აბაშიძის მოწაფეობის რვეული. XIX

3 ფ.; 20,7×16,7; ქაღალდი; უხაზო რვეული; უყდრო (ბოლოში ამოჭრილია 7 ფ. — დაუწერელი); მხედრული; ვახილ აბაშიძის ხელით; XIX ს. 70-იან წლებისა. პეტრე უმიკაშვილის არქივიდან; ფ. გოგინაშვილისაგან. 1935.

„ჩემიერ გატარებული დრო კანიკულებში. — ჩყო წელსა, მარტის ლ-ს დღესა, მე და ჩემი ამხანაგები დავგვითხოვეს სწავლისაგან კანიკულეფში... 2r—3r.

**შენიშვნა:** 1. რვეულის თავფურცლის წარწერა ვ. აბაშიძის ხელით: „ეს ქართული რვეული ეკუთვნის ვახილ აბაშიძეს.

По грузинскому языку Василия Абашидзе. 3-го класса, I-го отделения (1r).

2. ფ. გოგინაშვილის მინაწერი: „პეტრე უმიკაშვილის არქივიდან.

5. III. 35. ფ. გ." (1r).

## 288

### მესხი, ი[ვანე]. ქართული წერის ნიმუშები. 1871

14 ფ.; 11×18; ქაღალდი; უყდრო, რვეულად შეკრული; მხედრული; 1871 წ.; ავტოგრაფი; ადგილი: ახალციხე. შემოსწირა მუზეუმს ლ. ციხისთავმა.

„ძველებური თავი ასოების და რგვალის ხელი. — ა, ბ, გ, დ, ე..." 2r—14r.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტში წარმოდგენილია ქართული მხედრული ანბანის 13 სხვადასხვა ვარიანტი, შედგენილი ივანე მესხის მიერ („ჭვინმე მესხი" — გვარამაძე), და დაწერილი 2—14 ფ. r-ოებზე. ტექსტს წინ უძღვის: „ცნობა: ერთმან კეთილმოსურნე მამულის მოყვარემან შემიკვეთა მე ეს ნივთი საქმე: მიმებაძა ფარნავაზური ასოები ევროპულ ასოების ფორმასა..." (1r).

ხელს აწერს „მესხი ი. მღ. ჯ. 1871, ახალციხე".

## 289

### ახალი აღთქმის ისტორია. XIX

78 ფ.; 17,5×11,5; ქაღალდი; უყდრო, უკანო; მხედრული (გაუმართავი); XIX ს. შემოსწირა აკაკი გაწერელიამ.

[ახალი აღთქმის ისტორია]. „...იქმნევა. წაიყვანე შენი ცხვარი და გაგვეცალე. როცა ეს გ[ა]იგონა; მიაბა საბელი თავის სამას სამხოთსა და

წამოიყვანა. დაბრუნდა შინისაკენ დაწუნებული ტირილით, დაესია [!] იყრიდა დ[ა] იტყოდა. კიდევ გაბრუნდა ცალკე, დაკლა. დ[ა]ჩოჩა ტირილითა..." 1r—78v.

წყ უ დ ე ბ ა: იესო ქრისტეს ჯვარცმის და ღვთისმშობლისაგან მისი გლოვის ამბებზე: „ვაი, ჩემსა ყურებსა, რომა შენ[ა] სიტყვა გავიგონე; ვაი, ჩემს ბაგესა, რომა შენა გემთხვივე; ვაი, ჩემსა ენასა, რომ შენი გეხეწნები! აჰა, აღარა მოხვალ დედის..."

შ ე ნ ი შ ე ნ ე ბ ა: 1. ტექსტი „ახალი აღთქმის" ამბების აპოკრიფულ გადმოცემას წარმოადგენს.

2. იგი ა-ფეტი და, საერთოდ, გაუმართავია.

## 290

### ლოცვანი (ფრაგმენტი). XVIII

95 ფ.; 10,5×8; ქაღალდი; ნუშდა; დაშლილი. თავბოლონაკლულია: დახიხებულია ფ.ფ.; 5ი — გახეხული და ძალით გაკერილი; 49 — გახეხული აქვს ზემო კუთხე; 30v—31r — ლერწო მელნის ლაქები აქვს; აკლია: ბოთი რეული დასწყისში (ა-ე რეულები, ე. ი. 40 ფ.); ზ რეულს აკლია 2 ფ.; ნაკლულია ბოლოშიაც; მიდერული; სათაურები და დასაწყისი ასოები სინგურით; XVIII ს. II ნახევარი: გადაწერილი: ნ ი კ ო ლ ო ზ ნ ა ნ ი კ ა შ ვ ი ლ ი; პრიმიტიული თაქაშოლობა: 6v, 8v, 51r, 82r; 50v-ზე დაწებებულია რუსული ნაბეჭდი წიგნიდან ამოღებული ჩვილედი ღვთიმშობლის გამოხატულობა. შეძენილია დეკანოზ შვილისაგან.

„...[თ ვ ე ნ ი...თ ვ ე ს ა ა პ რ ი ლ ს ა აქვს დღე ლ, დღეთა აქვს ჟამი ოგ და ღამეთა-ია]... ტ: წ~სა მოციქულისა იოდიონ, აგაბოს და მისთანათა. თ: წ~სა მოწამისა ევსუქისი..." 1r—95v.

წ ყ უ დ ე ბ ა: იესოს ჯვარცმისა და სიკვდილის „მოგონებაზე": „ოი, სულო ჩემო, მოიგონე და სტიროდე, იოსებ, მწარედ შეწუხებული, როდეს მარიამს შეწუხება და გოდება რომ..."

ფ რ ა გ მ ე ნ ტ ი ს ტ ე ქ ს ტ ი ს შ ე დ გ ე ნ ი ლ ო ბ ა:

1. მოკლე „ოვენი" (თვნსკლული, 1r—11v).

2. ღთისმშობლის „ჯვაკრთხენი" (თავნაკლული). (12r—36r).

3. „ლოცვა წისა ღვთისმშობლისა მიმართ, რომელსა დ ა უ ჯ დ ო მ ე ლ ი ეწოდების". (36r—44v).

4. „ლოცვა დღითი-დღე სათქმელი წ~ისა ი ო ვ ა ნ ე დ ა მ ა ს კ ე ლ ი ს ა. — დიდება შენდა, ღმერთო, დამბადებელო და ამეტებელო ყოველთაო..." (44v—49v).

5. პარაკლისი, ახლად თარგმნილი. საედრებელი ყოფილად წმიდისა ღვთისმშობელისა მიმართ. — მოედითი, თაყვანისცეთ.. (51r—78r).

6. „ე ქ ს ი მ ო ს ა გ ო ნ ა რ ი. ლოცვა სენდისისა, ცრემლით მოსაგონარი. ოცდაოთხ საათში ერთხელ უნდა ილოცოს და განიზრახოს სიკვდილი — პირველად მოიგონე და განიზრახე..." (78v—81v).

7. „ლოცვა ცრემლით სათქმელი სენდისისა და მოგონება იესოს ჯვარცმისა და სიკვდილისა. — ეჰა, ეჰა! ვაი შენდა, ოი, სულო ჩემო..." (82r—95v).

ა ნ დ ე რ ძ ი (ჭადამწერისა): „ყოველად უღირსმან მღვდელ[მან] ნ ა ჩ ი ა ხ ა შ ვ ი ლ მ ა ნ ი კ ო ლ ო ზ აღესწერე ლოცვა, თორმეტი თვე, დაუჯდომელი და პარაკლისი ღმერთო! მშვიდობაში ახმარე პატრონს" (78r).

## 291

**ჟამნი.** XVIII

221 ფ. (ძველი პაგინაციით: 5—5, 14—122, 124—125, 127—232, რომელიც ფურცლების ნაკლებობის და ორიოდე შეცდომის გამო ადარ გამოდგება); 11×8,5; ქაღალდი; ტიტიერული ტაეპით შემოსილი მორკეული ხის ყდა, კრისტეს და ღვთისმშობლის გამოხატულებით; თავნაკლული, დაზიანებული; ზოგიერთი გვერდი დაბუღნილია ფანქრით (2r, 18r, 108r. 135r, 136r და სხვ.); 135-ე ფ. მოცილებულია; 64-ე ფურცლის მცირე ნაშთია მხოლოდ. მხედრული; XVIII ს.; შეძენილია ყანჩელისაგან.

„... (და აცხოვნე), სახიერო, სული ჩვენი". „წმიდაო ღმერთო" და „შამაო ჩვენო". „კირიელეისონი" **ბბ**. „მოვედით, თაყუანის ვცეთ მეუფესა, ღმერთსა ჩვენსა..." 1r—220r.

წ უ ყ დ ე ბ ა: აღდგომის „ოხითა-იბაკოზე"; აღრასდეგ, მჭსნელო, საფლავთ... ვინაცა კიდენი სოფლისანი დღესასწაულობენ მკუდრეთით აღდგომისა შენისათვის, მრავალმოწყალე ქრისტე ღმერთო, დიდება შენდა".

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: 1. შდრ. „ჟამნი", დაბეჭდილი ვახტანგის სტამბაში 1717 წ.; რომელსაც მასალის განლაგებით ემთხვევა ეს ხელნაწერი (ხელნაწერის 1r-ν ემთხვევა ნაბეჭდის გ—დ გვ.; ხელნაწერის ბოლო გვერდები 206ν—220r — ემთხვევა ნაბეჭდის ტპდ — (ტ)ე გვერდებს).

2. ხელნაწერში მასალა ნაბეჭდი ჟამნის მასალასთან შედარებით შემოკლებით არის წარმოდგენილი, განსაკუთრებით „თ ე ე თ ა მ ე ტ ყ ე ვ ე ბ ა" (ნაბეჭდის: **რჟთ—ტნგ**).

მ ი ნ ა წ ე რ ე ბ ი (მხედრული ხელით):

1. „ქ. პროტოპოპი გიორგი მაღრაძე რუსეთს წავიდა და თავისი დისწული იოანე კლიმიაშვილი თან ახლდა.

მოელეს ყირიმი, პოლშა, კი[ე]ვი, თავისი ეპარხიათი, ნიჟნი, ხარკოვი, ბელაგოროთი, თავისი ეპარხიათი, ვარონიში, ჩერკეზ-ყირმანი, ასტრახან-ყიზლარი, მოსდოგი, ეკატირინესლავი, თავისი ეპარხიათი. თებერვლის თექვსმეტს, ქკს **უპა**.

ქართლში მოვიდენ მწყრდობით ქრისტშობის თხუთმეტს, ქკს **უპდ**" (221r).

II. სხვა ხელით, მხედრულითვე, მცრთალი მელნით, აღნიშნულია ხმალაძის ასულის დარიას დაბადება 1843 წ. და ალექსანდრე ხმალაძის დაბადება 1844 წ. (220ν).

III „ქ. იოსებ ჯავახას შვილი მი[ი]ცალა. ქკს **უპჯ**" (221ν · იმავე ხელით როგორც მიწერილია ჯ. მაღრაძისა და ი. კლიმიაშვილის მოგზაურობის მარშრუტი).

## 292

**იბაკონი და იაკოსნი, მარგალიტიდან" კითხვა-მიგება და სხვ.** XVIII

I. 170 ფ.; 8×5,5; ქაღალდი (სხვადასხვა); ტაეპგადაკრული ტიტიერული ხის ყდა; თავნაკლული ტექსტი აღდგენილია მერმინდელი ჩანამატი 1—2 ფურცლით მხედრული; ძირითადი ტექსტი (XVIII ს.) დაზიანებულია: 1, 1—2 ფ. ფ. შეძენილია ივანე ხუციშვილისაგან.

1. „იბაკონი და იაკოსნი. — ზესთა — მბრძოლისა ჩემისათვის და მოღვაწისა უძლეველისა... I, 1—120ν.

**შენიშვნა:** 1. ძირითადი ტექსტის თავსაკლული ნაწილი იწყება: „[კად]ნიერებით საკვირველებაჲ ჴმისა შენისა...“ (2r).

2. „იბაკო — იყოსთა“ შედგენილობა:

ა. „გიბაროდენი“ — „გიბაროდენ, მესაიდუმლეთაო განზრახვისა გამოუთქმელისაო...“ (2v—29v).

ბ. „ლოცვა ყოვლადწმიდისა ღ[ა]თისმშობელისა მიმართ, თქმული ღირსისა ფილოთეოს კოსტანტინოპოლელ მთავრეპისკოპოსისა. — უბიწოო, შუენიერებელო...“ (30r—44v).

გ. „სხუა ლოცვა ყოვლად წმიდისა ღ[ა]თისმშობლის მიმართ. — მიიღე, ყოვლად კეთილმოღებაჲ...“ (44v—47r).

დ. „სხუა ლოცვა სავედრებელი. — ოი, დიდო მეუფეო, ყოველსა მპყრობელო, მოწყალეო ტფილო, იესო ქრისტე...“ (47v—49r).

ე. „ლოცვა დღითი-დღე სათქმელი წმიდისა ღ[ა]თისმშობელისა მიმართ, უკეთუ ჴსენის ხილვა მისი ჯაჭუა სულისა შენისა გჳსურდესსა. — მეიწყნარე აწ, დიდებულო დედოფალო...“ (49v—60r).

ვ. „ლოცვა განთიად და მიმწუხრ სათქმელი წმიდისა იოვანე დამასკელისა. — დიდება შენდა, ღმერთო, დამბადებელო, აწ[ე]ბელო...“ (60v—73v).

ზ. „გალობანი წმიდისა ღ[ა]თისმშობლისანი, ვიდრე ჰ[ა]. სძლისპირი. გალობა ა. — ქებაჲსანაჲ მწყურნებსა, ეითარცა ვნებულსა, განვიდა და შრომათაგან ეგჳპტისათა განურა...“ (73v—80v).

თ. „გალობა ჹ. სძლის პირი. — მესმა, ტფილო, ვანგებაჲ საიდუმლოთაჲ შენთა გამოუთქმელთაჲ...“ (80v—102r).

ი. „ლოცვა ლმობიერად სათქმელი ღ[ა]თისმშობელისად. — ოი, ყოველადწმიდაო დედოფალო...“ (102r—108r).

ია. „ლოცვა შუაღამისა, გინა სხუა ჟამისა, ოდესაც ჴენებაჲს, თქმული ვასილი დიდისა. — მეუფეო ზეცათაო, ღმერთო პეშმარიტო, რომელმან მოაკლინე ძე შენი...“ (109r—120r).

2. „კითხვა-მიგებანი რომელნიმე, გამოკრებულნი მარგალიტიდამ და რომელნიმე იგავნი სახარებისანი და ფსალმუნთაგან გამოკრებულნი. კითხვა-მიგება გრიგორისი და ვასილისი. — ვასილი ჰკითხა: სად გამოდის ერთის თვალისაგან ორი? გრიგორი მიუგო: სოდომს და გომორას. კითხვა: ღვედრმან ჴმა ჰყო და ბორსლნი მოვიდეს? მიგება: დავითის შურდულმან ჴმა ჰყო და გოლიათი მოკლა...“ 121r—138v.

**შენიშვნა:** 121 ფურცლიდან სხვა ქაღალდი იწყება და სხვა ხელით არის ნაწერი.

3. „კალანდრა, თქმული ეზრა წინასწარმეტყველისა. — უკეთუ დადგეს იანვარი დღესა კჳრიაკესა, ზამთარი იყოს ნოტიო...“ 139r—143r.

4. „გრგჳნვის და ქუხილ[ი]ს ათ[ჳ]ს. — იანვარს თუ იქუხოს, თქმულისა და ღჳნის სავსება იყოს და თუ იძრას, ერთობლივ სიკუდილი იყოს ყოველს ქჳყანასა...“ 143v—146r.

5. „მთოვარის შეტყობა მართალი და ჭეშმარიტი. თუ რა ხასიათი აქუს. — მთოვარისა დღე [ა] კეთილი, თესვა, ნერგვა, ცხოვართ რისეა კეთილ...“ 147r—170r.

**შენიშვნა:** 1. 121r-ზე შემჩნეულია XVIII ს. თბილისის სტამბის წიგნის შემკულობის მსგავსი თაგასწორება.

2. ლოცვებში შემჩნეულია მეფის ირაკლისა და პატრიარხის ანტონის სახელები (103v—104r).

## 293

### იპაკონი და იკოსნი ღვთისმშობლისანი. 1852

80 ფ.; 10,5×8,5; ქაღალდი; ტექსტური ტყავით შემოსილი ხის ყდა; შეუად დახიანებულია ფურცლები; 1, 68, 76; „მხედრული: 1852 წ. შეძენილია ლუკა ხითარიშვილისაგან.

„იპაკონი და იკოსნი წმიდისა ღვთისმშობელისანი. — „ზესთა-მბრძოლისა [ჩემი]სათჳს და მოღვაწისა უძლეველისა...“ 1r—61r.

**შენიშვნა:** 1. იპაკოთა და იკოსთა უმეტესი ნაწილი ეძებნება წინა 292 ხელნაწერის მასალას.

2. აჭ არის: ა. „უფალო ღმერთო, დამბადებელო! ყოველთაო...! ღირსება ჩემი ისმინე, ქრისტეს მოყვარისა ერისა შენისა... დაიცვენ სიმტკიცით მფუ ჩვენი...“ (57r—59r).

ბ. „უფალო იესო ქრისტე, ღმერთო ჩემო...“ (59r—61r).

გ. ტექსტს დართული აქვს: „თვენი“. — თვესა იანვარსა აქუს დღე ლა... (61v—70r).

დ. „ლოცვა ძილად დაწოლისა. — აღსლვასა ამას ჩემსა ცხედარსა ზედა სარეცელისა...“ (70v—74v).

ე. „ფსალმუნის“ ტექსტები: „ა. მიწყალე მე, ღმერთო, დიდითა წყალობითა შენითა...“ (75r—76v).

„მრწამსი“. — მწამს ერთი ღმერთი...“ (77r—78r).

**ანდერძი** (ჯადამწერისა): „დაიწერა წიგნი ესე დაუჯდომელი ჩუნბ-სა წელსა სჯ(ვენ)ბრის კო-სა“.

## 294

### „მარიამიჲ გული“. 1780

400 გვ.; 15,4×10; ქაღალდი; ტექსტური ტყავით შემოსილი ხის ყდა (ორი შესაკრავი დახიანებული და მომტვრეულია); მხედრული: 1780 წ., ნოემბრის 13 (291 გვ.); თავეაშმულობანი: 23, 53, 85, 125, 163. 203, 241, 282, 291, 293, 330, 347, 353, 356, 359, 366, 381, 397 გვ. შეძენილია ლ. ხითარიშვილისაგან.

1. [მარიამის გული]. „განსაზრახველნი კეირიაკესა დღესა. „ღ(მრთის)მშობელისა გული სარკე არს უბიწო“. განსაზრახველის სიტყუა პირველი, ყოველად წმიდასა მოეცა სიწმიდე სრულად, რამეთუ მამა ღ(მრთის) ასულ არს. — განუკუე იზრახე, რომელ ღ(მრთის)მშობელისა გული ცუდად არა მოიწოდების უბიწოდ სარკედ...“ გვ. 23—278.

**შენიშვნა:** 1. „მარიამის გულის“ ტექსტი განაწილებულია კეირის შიდ დღეზე.

2. ტექსტს წინ უძღვის ავტორის წინასიტყვაობა: „მარიამის გულის წინარე სწავლება. — უკუთუ კაცი სადმე შემძლებელ იყოს ერთითა ჴელოსნითა მხოლოთ განიხილოს ყოველნი აწინდელთა ქრისტეანეთა სარწმუნოებანი...“ (გვ. 1—22).

3. ტექსტს დართული აქვს: „სახიებელი გულისა მარიამისი“ (გვ. 279—282).

2. „მონანული გული. პირველი საგონებლო კეირიაკისა. ცოდვა გინება არს ღ(მრთისა. რომელი სცოდავს, აგინებს ღ(მერთსა. — ისაგონებლე: უკეთუ შენ წჯულსა ღ(მრთისასა დაჰსნი, ძაგებენ უფალსა მას, რომელმანცა სჯული ივი ბრძანა, ვითარცა ბრძანებს წ(ა) პავლე...“ გვ. 307—396.

**შენიშვნა:** 1. „მოწანული გულის“ მასალაც კვირის შიად დღუს არის გაწანწილებული.

2. ტექსტს წინ უძღვის: ა. თავფურცელი.

— „მოწანული გული, არე მიზეზნი გულიანი სინანულისათჳს, საგონებელნი ერთსა შჳიდეულსა შინა დღეთასა; თითოეულად. ნათარგმნი ფრანგულისაგან ვინმე სიტყჳის მოყუარისა.

ა. ლეწერა კჳს 1780: ნოემბრის 13, ჳისაგნ ცოდვილისაგან, სადღებელად ღ-თისა“. (გვ. 291).

**ბ** წინასიტყვაობა: „მოწანული გული. მიზეზნი გულიანი სინანულისათჳს. წინასწარ ვსთქუ, — ესე არს ნეტარებისა ჭეშტ დიდებედი, რომელ მადლსა ღ-თისასა ვერღარა წარსწყმედენ...“ (გვ. 293—305).

3. ტექსტს დართული აქუს: „სამიებელი გულისა მოწანულისა“ (გვ. 397—399).

**მინაწერი:** „ტერ იოანე ასტავატრეოჲის არის. ფსალი ორი მანეთი“. (გვ. 399: მხედრული ხელით, XIX ს.).

## 295

### ჟამნი და ლოცვანი. 1754, 1763

405 ფ.; 15,3×10,3. ტექნიური ტყავით შემოსილი ბის ყდა. მიჯნიდან გაძარცულია; ყდის II ფრთის ფიცარი დაწილე-დამტვრეულია; ხელნაწერის ფ. ფ. სინესტეში ნამყოფობა (ლაქები, შეწყალილი, ჰაიასაგან დაზოლილი ფურცლები) ტყობა; ნესხური (სხვადასხვა): 1—195 ფ. ფ. — ჟამნი — დაწერილია პავლე მაწალობელის ხელით, 1754 წ. (173v): 197—403 ფ. „წრფელის, დეკანოზის ილეზისი მიერ“, 1763 წ. მაისის 28 (403v.). დაუწერელია: 92v, 93r. შეძენილია თ. სახოკიასაგან.

1. „[ეჟამნი შაბათსისა] .... — წ[ი]თა და სულითა მაღლობითა შეწირავად უღირსთა ამათ ბაგეთა ჩუენთაგან ქებაჲ, რათა მეცა ზიარ ვიქმნე ბრძენთა მათ ქალწულთა თანა ბრწყინვალეთა ლამპრითა სულისა ჩემისათჳს, რათა გადიდებდეთ, შენ, თანა მამით და სულით წ-დითურთ, უფლისაჲ სიტყ-ო. აწ და მარადის და უკუნითი. ეჟამნი პირველისა შაბათსისა. — დიდებაჲ შენდა...“ 1r—84v.

თავდებ: „განსრულებაჲ დიდისა სერობისა. ეჟამნი მცირე სერობისა. შემდგომად კურთხეულ-არსისა: „მეუფეო ზეცათაო...“ „სასოება ჩემდა მამა, შესაყენებელად ჩემდა ძე, მყოვრელად ჩემდა სული წმიდაჲ. სამებაო წმიდაო! დიდებაჲ შენდა“. „და ჩამოიღოცონ. ხოლო შენდობისა მოიღებენ მღდლისაგან, ესე ყოველნი ჰჳოო დიდის სერობის ბოლოს“.

**შენიშვნა:** შეაღამის ეჟამნი (თავსაკლულს) დართული აქუს:

1. „თჳეთა მეტყუელებანი, ძალთაჲ ღთისათა. თ-სა სეკდემბერსა აჳს დღე ლ...“ (85r—156r).

2. „ობითა-იბაკობი მარხვათანი და ხადიჟთანი“ (156r—174r).

3. ლოცვანი: ა. „ლოცვაჲ უკეთუ მღდელსა დაეცეს შეშთხჳს ძილსა შინა, შემდგომად დაცქმისა მეყსეულად აღდგეს და თქუს „ეროსნეულ-არსი“, „წ-ო ღმერთო“, „მამაო ჩ-ნო“, „რამეთუ შენი არს“ კირიელეისონი ჲბ, „მოუდიდ თაყ-ნის ვსცეთ“ გ... — ვიდრე შენდამი, მაცხოვარ...“ (175r—176r).

ლოცვას დართული აქუს საგალობელები.

ბ. „და ზედა ლოცვაჲ ესე მარკოზ მონაზონისა. — უბრწყინელო, უბიწოო, ყ-ო მოწყალეო უფალო...“ (176r).

გ. სხვაჲ ლოცვაჲ წ-სა ბასილისი. — მრავალმოწყალეო, მოუკლებელო, შეუგინებელო...“ (176v—177r).

დ. „ლოცვაჲ... იოანე-ე ოქროპირისა. — კეთილად შემიბრკემა მე, უბადრუკსა...“ (177r-v).

ე. ლოცვაჲ ძილსა შინა დაცქმისა ერისკაცისაჲ. — მრავალმოწყალეო, ყოველად დიდებულო...“ (178r).

ვ. „წესი და განგება წი~სა ხიარებისა ლოცვისა. — ოდეს გენებოს შეწირვა ყისანლისა მსხ[ტ]ოლისა..." (178v—185v).

4. „ხიარების" განგებაში ჩართული ლოცვები:

I. ბასილი. — „უფალო, უფალო იესუ ქრისტე..."

II. სჳმონ მეტაფრასისა". — მხოლოო, წმიდაო, უხრწნელო..."

— ეითარცა საშინელისა და თვალუხუ~სისა..."

III. იოანე დამასკელის ლოცვისა მხოლოდ სათაურია.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „ქრისტე! შეიწყალე ამის მწერალი მ ჭ ა ლ ო ბ ე ლ ი პ ა ვ ლ ე". „ქრისტეს აქეთ ათას შჳდს მიჲ —"[1754] 173v.

2. „ლოცვანი ღამისანი. — რაჟამს აღსდგე ძილისაგან, განეშორე სარეცელსა და ბრძანე: აღდგომილნი ძილისაგან შეგიერდებით შენ, სახიერ..." 187r—196v.

**შენიშვნა**: 1. ეს ლოცვები დაწერილია, როგორც პ ა ვ ლ ე მ ჭ ა ლ ო ბ ლ ი ს, ისე ა ლ ე ქ ს ი დ ე ა ნ ო ზ ი ს (მესხიშვილის) ხელისაგან განსხვავებული ხელით, არ შეიძლება არც პირველის, არც მეორე ხელით დაწერილი ფურცლების რეცენზირებაც სათვალაეში.

2. ლოცვებს (187r—188r) მისდევს „ჯალობანი შეაღამისანი" (188r—196v).

**მინაწერები**: „ჯ. [წ ა მ ა ლ ი] კ ო ლ ი ნ ჯ ი ს: არწერეისა თორმეტი ძირი, დედალი გოგო დაბალი არის; ღერო არ გქნებს 11 ფული ძირი აქეს: ერთი გოჯი დედალი იოსეა, ეს ცალკე უნდა დანაყოს, ის ცალკე: კაის ღვინით მოუდუღარი [ღვინითა]. არა უშავს რა".

„ჯ. ...ერის ლოცვა. მოვიდა ყმა ათასნაე მთასა თაბორსა, ასითა ცხენითა, ასითა[ჯო]რითა, ასითა აქლემითა. დადგა მთასა თაბორსა. რომელმა ჭამა მთაბორი [ვერა...]. რომელმა სვა შავი წყალი, ვერა... ხის ყმა ათასნაი მთასა თაბორსა ბძანა თქმო ქრისტემა: რომელმა ჭამოს ჩემი მთაბორი, მორჩეს. ეს ისაბა..[ურდა]" (186v-ზე, მხედრული ხელით).

3. „ლოცვანი შეაღამისანი, თქმული იოსებ გამომეტყუშლისა მიერ. — ლოცვითა წ~თა მამათა ჩ~თა, უფალო იესუ ქრისტე, ღმერთო ჩ~ნო, შე~ნ ჩ~ნ: „წმიდა]ო ღმერთო", „მამაო ჩვენო", „კირიელეისონი" ჲბ, "მოვედით, თაყუანის ვსცეთ" — გ. უ[ფალი] ნათელ ჩემდა და მაცხოვარ ჩემდა, ვისა მეშინოდის! უფალი შესავედრებელ არს ცხორებისა ჩემისა..." (197r—206r).

**შენიშვნა**: 1. სათაური დაწერილია სინგურით, კალიგრაფიული მრგვლოვანით, ჩართული ასოებით.

2. იოსებ გამომეტყველის ლოცვის გარდა აქ არის:

ა. „სხვა ლოცვა ჲ~დ წმიდისა ღ~ისა მშობლისა მიმართ, თქმული გ ე რ მ ა ნ ო ზ კ ო ს ტ ა ნ ტ ი ნ ო პ ო ლ ე ლ ი პ ა ტ რ ი ა რ ქ ი ს ა. დ. — დიდებული დედოფალო..." (206r—210v).

ბ. „სხჳაჲ ლოცვა, საედრებელი უფლისაჲ ჩ~ისა იესუ ქრისტეს მიმართ, — დიდებაჲ შენდა, ღმერთო ჩ~ნო, დიდებაჲ შენდა..." (210v) და სხე.

3. ხელნაწერის ტექსტი მისდევს ევანგელის სტამბის „ლოცვანის" (ტფ. 1710) ტექსტს.

4. ტექსტის დართული აქვს: „ლოცვა უფლისადმი საედრებელი, ორათულ [!] ქამისა. — უფალო, ნუ გამბრაზდებ..." (404v—405v); — დაწერილი სხვა ხელით.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „აღიწერა მაისს კ~ს, ქ~ეს უ~ნა. ულორსის მღდლის დეკანოზის ალექსის მიერ".

## 296

### წმ. გიორგის ცხოვრება და ვეფხისტყაოსანი. XVIII

178 ფ.; 32×20; ქაღალდი (ჰეკუიანი, 45—46, 53—54 ფ. ამოვარდნილია; 47, 63, 87 ფ. დახეულია და რესტავრირებულია XIX ს.); მხედრული და ნუსხური (41v, 42r); XVIII ს. — ქვირნი მანი: 1788. გადამწერი: მ ა ნ ა ნ ა. შეძენილია ანასტასია ყეენაძისაგან.

[წმ. გიორგის ცხოვრება].

1. „თა [!] მყოფელისა, ღაწლით შემოსილისა წმიდის გიორგის ურმის თვალსა ზედა შესვლა მის მწარისა ორღანოსა და ვრაველ-მახვილოვანის შეუისა ურწმუნოს დიოკლიტიანესაგან.

— იყო მას ჟამსა ბერძენი მეფე, ურწმუნო, ფლდია.
სახელი მისი გიაშბო, სიაფის გარდამკიდია...“ 1r—38r.

თავდება: „დასრულდა ესე ამბავი უტყუარი და სწორია“.

ანდერძი: [გადამწერისა]:

„დავწერე წიგნი სარო, ეს სამღთო უცილესია.
ხოგა ის უყვარს და ხოგს ესე — ამ სოფელს ესე წესია.
რომელს რომელი ჯენებოს, იკითხენ ორივ ესია.
და დამწერს შენდობა მიბძანეთ, თქუნც შეგეწევათ მესია.

კანონად მირნდა მსოფლიოს მხნეთა ამბავთა წერანი.
ნაშრომთა ჩემთა ნაყოფნი ეპოვე სარგებლად ყოფანი.
შესაქცევია გულისა, სულსა შეეშატე მე რანი?
და რას მომეხმარების ტარიელ, როს ვიქმნი მიწა, მტკერანი!

ამის ნუგეშად მოგიღე წმიდის გიორგის წამება;
სრულებით ლექსად ნათქვამი, როგორც ადიდა სამება...“ (38v).

თავდება: „წმიდაჲ გიორგი, მომხედე. შენგან წყალობა-ჩვეულსა!
მ ა ნ ა ნ ა ღ ი რ ს მ ყ ა ს ფ ე ს ა, ჴშირთგან ნუ მყოფ ძლეულსა!
მისცენ სატანის კელთაგან! ნუ მიიცემ ღვთისგან წყეულსა!
უხვად მოშუენე წყალობა, ანგელოზთ მიმეც ჩრ[დ]ილსა“.

2. შ ო თ ა რ უ ს თ ა ე ლ ი. ვეფხისტყაოსანი. „ამა ამბისა[ნ] დასაწყისი პირველი ამო და სასმენლად შეენიერი სწაელის[ათვის] მოშაირეთასა ტარიელს და ნესტანდარეჯანს ვეფხისტყაოსნობით უხმობენ.

— რომელმან შექმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა...“ 42r—45r.

„ამბავი პირველი როსტევან არაბთა მეფისა.

— იყო არაბეთს როსტევან მეფე, ღვთისაგან სვიანი...“ 45r—178v.

წყდება: „თინათინ ზედა აწყვა ტახტსა მეფესა ზეთასა.
ტარიელ უთხრა: შენ დაჯე! სწადიან ბჭესა-ბჭეთასა.
დღეს ტახტი შენი შენ გმართებს მეტად ყოველთა დღეთასა“.

შენიშვნა: 1. „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტი ვახტანგისეული 1712 წლის (თფილისი) გამოცემიდან არის გადმოწერილი.

2. წყდება ჩ[ხლ]. (1431) სტროფზე (შდრ. 1937 წლის აღდგენილი გამოცემა).

3. „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტს, მსგავსად ვახტანგისეული გამოცემისა, წამძღვარებული აქვს „ბეჭდის იგავის“ ლექსი (41v), რომელიც ხელნაწერში ნუსხა-ხუცური ხელით არის დაწერილი.

4. ამავე ნუსხა-ხუცურით არის დაწერილი „ეფუნისტყაოსნის“ სათაური (42r).

5. ვახტანგის „თარგმანება“ ბოლოსანელულ ტექსტს არ ახლავს.

6. ვახტანგისეული გამოცემის მიხედვით „ეფუნისტყაოსნის“ ტექსტში არაერთი თავკახმულობა არის მოთავსებული (41v, 42r, 45r და სხვ.).

7. ბელნაწერის ორიე ნაწილი: წმ. გიორგის ცხოვრების გალექსილი ტექსტიც და „ეფუნისტყაოსანიც“ — მ ი ნ ა ნ ა ს ა ე ბ ე ლ ი თ გ ა დ ა წ ე რ ი ლ ა დ იგულისხმება მის ანდერძში (იხ. „დაგვწერე წიგნი სერო [ეფუნისტყაოსანი], ეს სამლოთი [წმ: გიორგის ცხ-ბა] ჟამეთისაო“, ანდ: „ქანონად მიჩნდა მსოფლიო მხნეთა ამბავთა წერანი“

8. „წმ. გიორგის გალექსილი ცხოვრება დედნიდან არის გადმოწერილი (იხ. ბელნაწერის გვერდებზე დაწერილად დატოვებული ადგილები: 3v, 4r-v 5r-v, 9r, 12r, 14v, 15r. 17r, 30v, 31r.

**მინაწერები** (ტექსტისაგან განსხვავებული ხელით): I „თავისტკივილის წამალი კ. ჯაბანელი გარეცხოს წყინდათ, ჩაკაროს ჯაში, დაჭრილის ცხარი ოთკა, დაჭრილოს მარილი წყინდა. საშოსელის ნაჭერი ლილიაში შეღებოს ახალშეღებილზე ესენი ზემოსსენებული წამლები. საშოსელზე დაყაროს და თავიც მოიპარსოს და მოპარსულ თავზე დაიდოს“ (41r).

II (პირველი მინაწერის ქვეშ, მოშორებით, სხვა ხელით):

„ხელი შეგვემენ აწ, ხელი! საწერელს ხელი ვახელი.
ვისთვისაც ცუდი ვახელი, ვერ ვიქმენ მისი მხატელი.
მიყვარდა მისი სახელი, ვინ ბუნებ არს დასახელი.
ის ჩემი მოსაწადებელი ნეტამც [ჩემ]თა ვახელი“.

## 297

### კალენდარულ-ლიტურგიკული და დოგმატიკური კრებული. [1843]

274 გვ.; 20,5×17; ქაღალდი; მუყაოს ყდა; მხედრული; [1843] (იხ. 14r). შეძენილია ანსტასია ცეცხლაძისაგან.

1. [მ ო კ ლ ე ს ა დ ღ ე ს ა წ უ ლ ო ს]. „აღდგომას უკან ორმოცდა ცხრა დღე უკუსთვალე — ყველიერის აღების ღამე იქმნება. იმისი უკანა სწორი — ჭორცის აღების ღამე იქმნება...“ გვ. 1—3.

2. „ა თ ო რ მ ე ტ ნ ი თ უ ნ ი, საცნობელნი დღეთა და ჟამთა ღამედღეთასა და საჩინოთა დღეთა და დღესასწაულთა საუფლოთა და წმინდათა. თ ვ ე დ ა დ გ ი. — მარტსა აქეს დღე ოცდაათთერთმეტი; დღეთა აქეს ჟამი ათორმეტი...“ გვ. 3—12.

**შენიშვნა:** თვენი იწყება მარტით და თავდება თებერვლით.

3. ქ რ ო ნ ი კ ო ნ ი 1844—1876 წწ. — „წელსა დასაბამითგან შეიდი ათას სამას ორმოცდა თორმეტი, ქრისტეს აქეთ წელსა ათას რუა[ა]ს ორმოცდა ოთხსა ზედნადები გვაქუს წელსა ცხრამეტი. შობა უფლისა შაფათს დღეს. დიდი აღება დღე...“ გვ. 14—65.

თ ა ვ დ ე ბ ა: [1876 წ.] — „პეტრე-პაველობა სამშაფათს დღეს“.

4. „რა ჟამს აღსდგე ძეღისაგან, განეშორე სარეცელსა და ესრეთ იღოცე საიღუმლოდ. — ღოცუთა წმინდათა მამათა ჩვენთათა, უფალო იესო ქრისტე, ღმერთო ჩვენო, შეგვიწყალენ...“ გვ. 66—98.

5. „მოკლე ზნეობითი ჰსწავლა. — დასაბამი სიბრძნისა არს შიში უფლისა...“ გვ. 98—105.

**შენიშვნა:** ჩართულია: ა. „შეიდნი საიდუმლონი“ (ნუსხა). ბ. „სათნოებანი“. გ. იოანეს სახარების პირველი თავი („პირველითგან იყო სიტყუა...“).

6. „ქ. განდობა მოძღურისა და მოწაფისა და მისატევებელი ცოდჳსა. — მოწაფე ჰკითხავს: ეს სამნი გვამოვნებანი როგორაითაც სახელითა და გვამოვნებითა განიყოფის, ღუთაებითაც ისრე განიყოფის? მოძღარი უპასუხებს: მაგას უსჯულო არინოზ იტყოდა...“ გვ. 106—271.

7. „მრწამს უფალი: რამეთუ ომეორი წარწყმენდილისა ცხოვარისა სახე არის, რომელი ჰპოვა უფალმა იესო ქრისტემა ადამ ნაოესავიანად და მიჰგვარა ღმერთსა...“ გვ. 172—173.

## 298

### ფატარეთის სძლისპირნი. XIX

182 ფ.: 20×12,5; ქაღალდი; მოთეთრო-ცისფერი ტონირებული წვრილი ტაეპით შემოსილი მუქად ყავა მოყავისფრებული; ყდის ყავა მეტად დაზიანებულია; მხედრული; XIX ს.; გვირწინაში: 1814. სათაურები და აბზაცების დასაწყისები სინგურით; საგალობლების მცირედ ნაწილს ზემოდან, უმეტეს ნაწილად, სინგურით გაკეთებული აქვს სანოტო ნიშნები (ნეგმატური ნიშნები); დაწერილია: 1—3, 80r-v, 80r-v, 177r—182r: შეძენილია ვასილ ქარბელაშვილისაგან.

1. „სძლისპირნი და ღ[ა]ის-მშობელისანი საცისკრონი. ჴმა ა. უ[გა]. — სასწაულითა იხსნა ერი უფალმან და ზღუად მღელუარე სიტყჳთ განაჴმო...“ 9r—79v.

2. „სძლისპირნი სამწუხრონი: „უფალო, ღალად-ვჰყავსა“ზედა“, ჴმა ა.— შენ, სიტყუა-დაუსაბამო...“82r—91r.

3. „წ[მი]თა ორმეოცთა შინა. მესამესა კჳრიაკესა ჯუარის თაყუანისცემისა: ქატავასია. — წინათვე გამოსახა დიდმან ღ[მრთის]მშჳლველმან მოსე ჯუარი შენი...“ 92r-v.

„აგვისტოს საგალობლები“. 93r—95r.

„სამფსალმუნი დიდისა ორშაბათისანი“. 94v—96v.

„ორ-ფსალმუნი დიდისა სამშაბათისანი — “ და „დიდისა ოთხშაბათისანი“. 97r—98r.

„წმიდასა და დიდსა პარასკევსა ცისკრად საგალობელი, რომელსა ეწოდების შეხჳტილიანი. — საცნობელნი ჩუენნი, ჰოი, მორწმუნენო, ქრისტესა წარუდგინეთ...“ 99r—106r.

„წ[მი]თა ორმეოცთა მეხუთესა კჳრიაკისა ხუთშაბათსა: წ[მი]სა მამისა ჩუენისა ანდრია კრიტელისა საგალობელი სამწუხრო. დასდებელი ჴმა ვ.— ყოველი ცხოვრება ჩემი...“ 107r—110r.

„კანონი ცისკრისა, თქმული... ანდრია კრიტელ-იერუსალიმელისა. ჴმა ვ. გალობა ა; სძლის-პირი.— შემწე და მხსნელ და მფარველ...“ 110r—131r.

4. „საგალობელნი აღდგომისანი. ჴმა ა. გალობა ა. სძლისპირი.

— აღდგომისა დღე არს! განვბრწყინდებოდეთ...“ 132r—136v.

5. „ნუსხა ჰრელისა სრული და მრთელი თავი, უცხო, სამკლო, განუხრწნელადზე. — წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო...“ 137r—166v.

**შენიშვნა:** დართული აქვს: „გუძარნი ჰრელიანი“:

„ელეწიე კილო,
ბოხეში,
საჭექნი,
სამი საბრუნაი,
მცირე სამი საბრუნავი,
უკბო,
წინაქმა,
დიდი წინაქმა,
ეზტატრი,
ოინი,
მცირე ოინი,
ყოველად წმიდის კილო,
ასამაღლებელი,
დიდი ასამაღლებელი,
ნოინი,
დაბანება,
ჩაბანება,
ჩაცანგული,
შეყრილი,
მრავალ-გუარა,
ამონი,
ახაია,
ოფიი,
დასდებლის კილო“.

6. „გალობა[ნი] ყოველთა წმიდათანი, რომელნი მოატყუან რიცხუსა ყოველთა ჩვენთასა. წესისაებრ ტიპიკონისა. თვესა სეკდენბერსა აქუს დღე ლ...“ 167r—176r.

**ანდერძი** (ვადამწერისა): „სრულ იქმნა... საცისკრო ესე სძლისპირი... გარდმოწერილ იქმნა სრულისა და ჩრეულის ფიტარულის სძლისპირდამ“ (79v).

**მინაწერები:** 1. „სადღეგრძელოდ და მარადმოსაგონებლად ჩემისა ეუღლენი ჩემს ძმას და შვილს მღ. ვასილ კარბელაშვილს მე, მღდელ[ი] დიმიტრი კოკლაძე. 1894 წ. 4 სექტემბერისა“.

2. (იმავე ხელით): „მარად ჯსენებულ იყოს მეფის ირაკლის ძე ფარნაოზ საქლობით“ (3r).

**შენიშვნა:** ტექსტს მრავალ ადგილას მიწერილი აქვს მოკლე შენიშვნები [ვ. კარბელაშვილის ხელით]: (9r-v, 10r-v, 11r-v და სხვ.).

## 299

### კონდაკი. XVIII

97 ფ.; 20×15,8; ქაღალდი (ი რეულს აკლია I ფ., 5 ფ. მოკლებულია: მთელი I რეული თითქმის მორღეულია — სულ 13 რეულია); ტექიფრული ცვივით შეშავილი ბის ყდა; ნერსურა; სათაურები და ტექსტის ნაწილი სინგურით; XVIII ს. შეძენილია ვასილ კარბელაშვილისაგან.

[კონდაკი].

„განგება მწუხრისა. შევალს მღდელი ეკლესიასა შინა, დაიდებს ოლარსა, დადგება წინაშე სამეუფოსა ბჭისა და იტყჳს: „კურთხეულ არს...“ 1r—96v.

**შედგენილობა:** 1. „განგება მწუხრისა“ და „ციკრისა“ (1r—23r).

2. „წესი სამღდელოსა და სამღთოსა წირვისა“ (23v—32r).

3. „სჯროთა მსახურება წმინდათა შორის მამისა ჩ[ვე]ნისა იოვანე ოქროპირისა“ (32v—56v).

4. „სალმრთო მსახურება წ[ი]სა მამისა ჩვენისა დიდისა ვასილისა“ (57r—78v).

5. „სალმრთო მსახურება პირველ განწმენდილისა“. „წირვა გრიგოლისა“ (79r—91r). ამ უკანასკნელს დართული აქვს სავალიბების განება: „შეენის ღუნება რ პირველ განწმენდილისა ლიტურღი[ა]სსა ი[ე]ვ[ა]ლ[ე]ბ[ა]ი[ს]...“ (91v—92v).

6. „ბანტეგება საუფლოთა დღესასწაულთა“ და „შვიდეულისა“ (93v—96v).

**მინაწერი:** „მღ[ვ]დ[ლ]ი ი[ო]ვ[ა]ნ[ე]“ (97r, მხედრული ხელით).

## 300

### მამათა და დედათა ცხოვრება. XIX

438 გვ.; 21×16; ქაღალდი (სხვადასხვა, ძირითადად ცისფერი); დახიბებული; ყდის გან დარჩენილია მხოლოდ ტეიფრული ტყავი, მთლად ნოტიოებული; ყდის ტყავი და, განსაკუთრებით, ხელნაწერის ფურ. ჭიასაგან დაცხრილულია; 1—2 ფურ. გაკეთილ-განულია, მე-3—მე-4 გვ. აკლია, მე-7—მე-8 გვ. მოგვიანებით ხომის აღდგენილი; 88-ე—89-ე გვ. შუა ჩაკინძულია აუნუსხავი ფურცელი; მხედრული; სათაურები სინგურით, წრფელოვანი ასოებით; XIX; ჰეირნშანი: 1800; 1—231 გვ. დაწერილია თრ-ორ სვეტად; დაუწერელია; 43-ე—44-ე გვ. შემნილია ვასილ კარბელაშვილისაგან.

1. „ცხოვრება და მოქალაქობა წ[ი]სა და ღმერთ-შემოსილისა მამისა ჩ[ე]ნისა დავით გარესჯელისა. ა. — საკნენჯელსა მართლისასა მომთხრობელთა და მოქალაქობას წმიდათასა აღმწერელთა გონებისა სადამე თუალთა განწმენდილად ჯერ იყო ქონებად...“ გვ. 1—42.

შდრ. გ.“საბინინი, „საქართველოს სამოთხე“, პეტერბურღი, ჩყპბ, გვ. 265—286.

2. „ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა მამისა ჩ[ე]ნისა ილარიონ ქართუ[ლ]ისა, ბ. — შემოსლვამან ბძან ეამთამან ჩენ ზედა კეთილი, ნაცდალი პირველთა მათ, შემოიღო და აწ ჩენ მიერ შესხმადი ესე აღმოგვიცენა ილარიონ...“ გვ. 45—88.

შდრ. „საქართველოს სამოთხე“, გვ. 371—392.

3. „თ(ვის)ა სეკდენბერსა ი[ზ]-წ[ელ]სა ყოვლად დიდებულისა მოწამისა დედოფლ[ი]ს ქეთევანისა, რომელი იწამა სპარსთა მეფისა შაჰბაზ უსჯულოსა მიერ ქალაქსა შირაზისასა. გ. — საქმისა რაჲსამე კეთილისა დამწუებელსა გონებაცა კეთილი უქმს...“ გვ. 89—124.

შდრ. ტ. რუხაძე, ახლად აღმოჩენილი ცხოვრება და წამება ქეთევან დედოფლისა. „ლიტერატურული ძიებანი“, V, 1949, გვ. 229—267 (საკუთრად ტექსტი: 248—267)

4. „წამება წ[ი]სა მოწამისა შუშანიკ დედოფლისა. დ. — და აწ დამტკიცებულად მიგითხრა თ[ქ]ნ აღსასრული წ[ი]სა და სანატრელისა შუშანიკისი. მერვესა წელსა...“ გვ. 125—146.

შენიშვნა: ტექსტი მრავალ შეცდომა-დამახინჯებას შეიცავს. შდრ. გ. საბინინი „საქართველოს სამოთხე“. გვ. 181—192; იაკობ ხუცესი, წამებაჲ წმიდისა შუშანიკისი. ს. გორგაძის გ-მა, ჭკოთაისი, 1917; იაკობ ცურტაველი, მარტყოლობაჲ შუშანიკისი. ქართული და სომხური ტექსტები გამოსცა, გამოკვლევა, ვარიანტები, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ილია აბულაძემ. ტფ., 1938.

5. „შესხმა წ[ი]სა მოწამეთა: ბ[ე]ძინასი, შალვასი და ელისბარისი და უწყება წამებისა მათისა. — ე. მოწამეთა სომრაელთან გარემოცვეს ჩ[ე]ნ მრავლითა რათმე ბრწყინვალებითა და გარდამტებულითა ჰაეროვნებითა...“ გვ. 147—168.

შენიშვნა: 1. მისდევს ე. საბინინის „საქართველოს სამოთხის“ ტექსტს (გვ. 599—609).

2. „შესხმა“ ბესარიონ ქათალიკოსის ნაწარმოებია. შდრ. S: 3269 (გვ. 243—252); A: 1325: 2. იხ. ხელნაწერთა აღწერილობა A კოლექც. IV.

6. „(თვეს)ა მისსა, ე. წამება წ-ისა და დიდებულისა მოწამისა ი რ ი ნ ა ს ი. ვ. — პირველ წარსულთა მათ ჟამთა იყო ვინმე მეფე, სახელით ლიკონოს... გვ. 169—208.

შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 689.

7. „თთჳსსა იელისსა ი%. წამება წ-ისა, ყოველად ქებულისა ჱ ი რ ი ნ ა ს ი. %. — შემდგომად აღდგომისა უფლისა ჩ-ნისა იესუ ქრისტესა და დიდებით ამაღლებისა მისისა...“ გვ. 209—231.

8. „თთჳსსა სექდემბერისა კვ. ცხოვრება და სიმჴნე წ-ისა დედისა ე ვ ფ რ ო ს ი ნ ი ს ი და მოჭალაჭობა მამისა მისისა პ ა ფ ნ ო ტ ი ს ი. ჳ. — იყო ვინმე ალექსანდრეას კაცი ახნაური და სახელი მისი პაფნოტიოს...“ გვ. 232—244.

შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 685.

9. „თთჳსსა ოკდომბერსა ჳ. ცხოვრება და მოჭალაჭობა პ ე ლ ა გ ი ა დიოსისა, ა ნ ტ ი ო ქ ე ლ ი ს ა. თ. — დედობრივისა სათნებისა, რომელი არა-ოჲთ ნაკლულევან იყოს მამათსაგან, ყოველთაგე მოთხრობა სარგებელ არს...“ გვ. 245—257.

10. „ამასვე დღესა ცხოვრება და სინანული ნეტარის ტ ა ი ი ა მ ე გ ვ პ ტ ე ლ ი ს ა, რომელი იყო პირველად მეძავ და იქმნა ჭეშ ჰრწყულ. ი. — ძმანო ჩემნო საყუარელნო...“ გვ. 257—258.

შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 696.

11. „თთჳსსა ოკდომბერსა იდ. წამება წ-ისა, ყოველად ქებულისა ქალწულისა პ ა რ ა ს კ ე ვ ი ს ა. ია. — ესე ასული იყო ა ღ ა თ ო ნ ი კ ე, ჰრომისა სტრატელატისა...“ გვ. 261—279.

შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 693.

12. „ცხოვრება ქალწულისა კ ა ნ ო ნ ი კ ე ს ი, რომელი იყო ასული მთავრისა ერთისა კოსტანტინოპოლელისა და იქმნა მძოვარ. — იყო ვინმე ერთი მამათაგანი, რომელსა ერჩუა სილოვანე და ჰსჯდა ივირჭუაბსა შინა მონასტერსა ფარასასა, მახლობელად იერუსალიმისა...“ გვ. 280—285.

შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 689.

13. „თთჳსსა სექდემბერსა ოვ. წამება წი-სა ყოველად ქებულისა მოწამისა ე ვ ფ ე მ ი ა ს ი. — მეფობასა უღთოსა და უსჯულოსა დეოლიტიანესსა და მთავრობასა პრისკოსსა...“ გვ. 286—298.

შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია I, 1941, გვ. 685.

14. „თთჳსსა ნოემბერსა კდ. წამება წმიდისა ე კ ა ტ ე რ ი ნ ე ს ი, რომელი იყო ასული კოსტა მეფისა. — წელსა ოცდამეოთრამეტესა მეფობასა უსჯულოსა და უღთოსა მაქსენტიოსისა...“ გვ. 299—319.

შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 685 (1).

15. „თთჳსსა დეკემბერსა დ. წამება წ-ისა და ღუაწლით-შემოსილისა ვ ა რ ვ ა რ ე ს ი. — იყო მათ ჟამთა მეფე, რომელსა სახელი ერქუა მაქსიმიანოს...“ გვ. 320—336.

შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია. I, 1941, გვ. 681.

16. სოფრონი იერუსალიმელი. „თთჳსსა ოთხმეტსა აპრილსა ა: ცხოვრება და მოქალაქობა ღირისა მარიამ მეგვ[3]ტელისა. — სიდიდენოთა მეფისათა დაფარვა კეთილ არს, ხოლო საქმეთა ღ-თისათა საკრველთა ქადაგება — დიდებულ...“ გვ. 337—374.

შდრ. კ. კეკელიძე. I, 1941, გვ. 672, § 173, 4.

17. „თთჳსსა ივლისსა ზ. სარტყლისათჳს ყოველად წ-ისა ღ-თისმშობელისა. — ხოლო თუ ვითარ დიდსა მას ქალაქსა კოსტანტინეპოლსა მოსცა წ-დამან ღ-თისმშობელმან ჳრწყინვალი იგი სამოსელი თჳსი...“ გვ. 375—390.

18. „მოთხრობა ჰსჳლულთა თათრისათა გამოკრებული და სიტყჳსგება კრისტეანეთა მიერ, თქმული ბატონის შვილის ბაგრატისა. — ქებათა უკუე ჰმრეკელ მეფისათა გამოსჩნდა მოჰმედ ვინმე, ახალი მწუალებელი, უღთო და უსჯულო...“ გვ. 393—435.

იხ. კ. კეკელიძე. ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 312—313.

**შენიშვნა:** 1. „სიტყვა ვეებაში“ ანუ „წინა-გაწყობაში მართლისა სარწმენოებისა“ ჩართულია:

„აწ უკუე იყვნეს უწინარეს მოჰმედისა კაცნი წრფე და სასწაულთა-მოქმედნი, ნათესავით ქართველნი: დავით, სტეფანე, არსენი, გეთმე, გიორგი და ეფრემ, რომელნი წარვიდეს იერუსალიმს და შთაწმიდას და მრავალი ღუაწლი აღასრულეს... და მათ გეითარჩინეს ჩრ წიგნები ესე ყოველი ბერძნულისაგან ქართულად, ორ-ორგზის და სამ-სამგზის, ვითარცა იგი პირველ ებრაულისაგან, რომელსა ეწერნებოს ყოველი საბერძნეთი და არაბეთი...

„შესწავება სახმარ არს, ვითარმედ დავით და სტეფანე ძველადვე იყვნეს იერუსალიმს და გეითარჩინეს წიგნები ბერძნულისაგან ქართულად და არაბულისაგანცა. ხოლო ოდეს მთაწმიდას პროტატისა [!] ღთისმშობლის მონასტერი ჴამოჴუნდა ქართველთა, მრავალი ჴელნი შთაბეჭდეს და იღუწოდეს. წმიდა მამაცა ევთჳმი, ნათესავით ტაოელი, წარვიდა და ესოდენი ღუაწლი აღასრულა, რ-ლ სასწაულთა აღსრულებისა მადლი მოეცო და კურნებისა. და ესოდენ ისწავა ყოველი საბრძე და წიგნი ბერძული, რომელ ფილოსოფოსთაცა თანაწარჰყა. და ყოველი ძველად თარგმანებული წიგნები ახლად გეითარგმნა, რამეთუ რომელნიმე მწუხრალთა მიერ განრყუნილიყვნეს და რომელნიმე არა ჩნდებნდეს და სხვანიცა მრავალნი, რომელნი არა თარგმნილ იყვნეს ჩვენსა ენასა ზედა.

ბოლო წიგნადა მამა ჩრ გიორგი ნათესავით ქართველი იყო და იგიცა შენ იყოფოდა, ქამთა დავით აღმაშენებელისათა. ხოლო სიბრძნისა და ჰსჩვენულებისა მისისათ“ რომელმან ჴვამან ჴამოთქმად შეუძლოს. და მანცა ახლად გეითარგმნა მწუხრალთა მიერ განყოფილნი ყოველნი წიგნნი.

არამედ შემდგომად მათსა გამოსჩნდეს ორნი ძმანი სულიერნი, ნათესავით მესხნი: ს ა ბ ა თუ ბ ა რ ე ი და ე ფ რ ე მ ი ნ ნ ე, რომელთან სახელითაცა „ეფრემ მცირე“. ეს ეფრემ უალრესი იყო ფილოსოფოსობითა. და ეძებეს საბა თუბარელმან თარგმანებად რაოდენთამე წიგნთა და ჰსთარგმნნა, რომელნი არა თარგმნილ იყვნეს ენასა ჩრსა ზედა, თჳნიერ გარდამოცემა დ ა მ ა ს კ ე ნ ი ს ა, რ[ომელ] იგი წმიდამანცა ეფთჳმეცა ჰსთარგმნა სულ მცირედ.

ხოლო ღთაჭმანებელნიცა ნეშტნი გ რ ი გ ო ლ ი ღ-თა-მეტყუელის საკითხვანი, თარგმანნი დავითისნი ორ წიგნად და სხვანი ცხოვრებანი და წამებანი წმიდათანი და ლესიკონი, რომელსა წურილ არიან კასიანეს ჰრომიანი.

ხოლო ესე ეფრემ იყოფოდა მთასაცა შავსა და იერუსალიმსაცა. არამედ ერთი პირველთა და უძტუნესთაგანეს თარგმანი არსენია არს. ხოლო მათი არა უუნი თუ ვინა იყვნეს. და ამისთჳს არა ვჩუმებიან წიგნნი ესე ურაიერთას, რომელ რომელნიმე მათ თარგმნეს და კ[ელა]დ ამათ და მერმე მათ. არამედ ყოველივე კეთილ და ჴმშრიტ.

ბოლო ფრად უკუტუსად თარგმანებულნი ეფრემის და ჲიორიის მიერ არიან...“ (გვ. 418—420).

2. კრებული, როგორც ჩანს, თავდაპირველად 390 გვერდით თავდებოდა — აქ, 391 გვერდზე, მოთავსებულია „ხანდაკი წიგნისა ამის და სარჩეო“ (391 გვ. ხოლო მომდევნო გვერდზე — გადაწერის ანდერძი, სათაურით:

„პისტოლე. წმა ესე ცხოვრებანი და წამებანი აღმწერენ სრულითი და სასოებით მრავალ მთის უდაბნოსა, მონასტერსა ჴუდ ღირსისა და საკვირველ-მოქმედისა მამისა დავით ჴარჭუსჴელ-ისასა და მოუძღვანენ თქუენსა კეთილს მოსურნეობასა, სასურველნო ძმანო და ჰსძენო და ჴელთ-ნაწერ სახლისა ჩემისანო. სულთა თქუენთა მაგჴრგუნოდ და გულისა მახარებელად, ხოლო გონებისა მანათლებელად. დაღათუ წყობა სირცისა რავზედ არა აქუს წმა ამათ ცხოვრებასა და წამებასა, ჴარნა თჳითოეული, რომელიცა აღმიწერიეს, ჭმუნჳს. სამღთოსა ტრფიალებისა განუყრომელი სურეილი აჴდენდეს, რომელიცა ჴელსმოდგინებით და სასოებით მიიღებს და წარიკითხავს, რომელსაცა დასაბამად მოთხრობისა აქუს ცხოვრება უდაბნოთ მნათობისა მამისა დავითისა და შეუდგების მას მონათესავესა ჩუენისა საკურველით-მოქმედისა ილარიონისა. და შემდგომითი შემდგომად უსაზინოსი თხრობანი და წამებანი.

ხოლო დასასრულად ღ'თის წმობლის სამოსლის მოთხრობა, უმეტესად სიპატიჟით ცოდვილის ბერისა, ერომონახის ეჳნანძე ნიკოლოზისა“ (გვ. 392).

3. ხელნაწერის სტრიქონები მრავალ ადგილას არის გახაზული წითელი და მწვანე ფანქრით.

**შენაწერი:** 1. „უფალო შემკურელო! ეს რეული და ამისი შემდგომი ორი, ამ წიგნში ჩაატანე შკვრაში“. მიწერილია ტექსტის ხელით ქვ (26) რეულის ქვემო ნაპირზე.

ეს დამატებითი რეული შეიცავს ბაგრატ ბატონიშვილის პოლემიკურ თხზულებას, აწერილს 17-ში (იხ. ზემოთ).

2. „ეს წიგნი ნიკოლოზ ბერისა არის..“ (გვ. 438).

## 301

### მასსილეონი. მცირეთა რიცხჳთათჳს რჩეულთასა. XIX

25 ფ.: 22×18; ქაღალდი: უყდო; მხედრული: XIX ს. II ნახევრისა. შეძენილია ვ. კარბელაშვილისაგან.

„მასსილეონი. — მცირეთა რიცხჳთათჳს რჩეულთასა..“—მარადღე გუკითხავთ ჩუნ, მსმენელნო: „მართალ-არსა, რომელ გზაჲ ზეციერისა სუფეჳსა ძნელ-არს?...“ 2r—25r.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტის წინ უძღვის სახარებიდან („ლუკა, დ, კზ“) ამოღებული აფორიზმი.

2. თავფურცლის წარწერა: „სიტყჳა მასსილეონისა, კლერმონტის (ფრანციისის ქალაქის) ეპისკოპოსისა. მცირეთა რიცხჳთათჳს რჩეულთასა. ფრანციულიდგან თარგმნილია იოანე ათსტრგაჳაძის მიერ, ხოლო რუსულიდამ ქართულად გარდმოითო დავით გრიგორიევმ“.

3. მასილეონის სიტყვა მორალურ-რელიგიური ხასიათისაა.

## 302

### წმ. ნინოს საგალობლები. XVIII

8 ფ.: 23×16,3; ქაღალდი; უყდო; გაცვეთილი, დაშლილი, დასაბამებული ფურცლება უხვად რესტავრირებულია: ბოლოპაკლული; მხედრული: სათურები და დასწორისი ასოები სიმეტრით; XVIII ს. (ერეკლე II-ის დროინდელი). შეძენილია ვასილ კარბელაშვილისაგან.

„პარაკლისი წ'ისა მოციქულისა ნინასი საველრებელნი. მღდელმან „კურთხეულ არს...“ 1r—8v.

წყდება: ჯრი, ყდ ქებულო მოციქულო ნინა! ვედრებითა ყდ უმცხინვარესთა მეობებათა შენთათა ეკმენ თანაშემწე კეთილმსახურსა მორწმუნესა მეფესა ჩ~ნსა ირაკლის და მიმადლე ძლეუა მტერთა ზედა, რომელნი გვეკადიან ჩ~ნ და კეთილ-მორწმუნე დედოფალი დარჭჯან, ძენი და ასულნი მათნი აცხოვნენ და შე~ნ ყოვლად სამღუდელო ბოდბელ მიტროპოლიტი დავით და ყოველნი მართლმადიდებელნი ქრისტეანენი დაგვიფარენ და ვედრებად ნუ დასცხრები ყოველად სახიერისა მეუფისა მიმართ, რათა შეჰყუარელ ვიქმნენთ ხილულსა და უხილავსა მტერსა ზედა.

ჯრი, მოციქულო ნინა! გვევსენ ჩ~ნ ყოელისაგან ენებისა სულისა და ჴორცთასა და ყოელისაგან მოწეუნულისა ჩ~ნ ზედა რისხჳსა, სრჳსაგან და ვრებისა და გამ[ჳრ]წყნელისაგან ქარისა და ყოელისაგან ბოროტებისა და მომადლე ქ[რ]ს[ტ]ჳანაჲსა ნაყოფთა იაფობა, ეკლესიათა მწუხრობა: დაგვიხსენ გვალვისაგან და უწეიმრობისა და მოგუმადლე მშვიდობა და სიმართელეჲ სურვილით და სარწმუნოებით შემჴვებთა ყდ წ~სა ლარნაკსა ნაწილთა შენთასა და გარეუკუნ-აქცეულ მჴედრობანი აგარიანთანი და შეაძრწუნენ და შემუსრენ ქედნი მათნი მზეჰაბარნი ქვემე ფერხთა მორწმუნეთასა და ყოველნი ქრისტეანენი დაგვიფარენ, მეობებითა შენითა და შეგუარწუნარენ ნათელთ-დასაბამისა მამისა, ყოველად ძლიერისა ძისა მისისა და სულისა ყდ წ~სა. აწ და მარადის და უკ~ი უკ~ე ამინ. სიბრძნით და ჩამოლოცუა მცირე. ჴმაჲ დ. ყოველ...“

მინაწერი: „ეს ნაწერი ეკუთნის მღუდელს გრიგოლ გაორგიევს“ (1r-ზე, XIX—XX ს. ხელით, ლურჯი მელნით).

## 303

### საგალობლების ფრაგმენტები. XVI

27 ფ.; 21,5×15 (დაფურცლული ხელნაწერის ფურცლები, სხვადასხვა ზომისა, კიდეებშემოცვეთილი, ამჟამად რესტაურირებულია; ქაღალდი: უყდრო; დაფურცლული: 27-ე ფ. სხვა ხელით, სხვა ხელნაწერიდან უნდა იყოს; ლამაზი ნუსხური; XVI ს. (სათაურები სინგურით, დასაწყისი ასოები მთავრულით). შენახულია ვასილ კარბელაშვილისაგან.

[საგალობლები]. „... რისა განმდეველთა და სოფლისაჲ მნათობთა და მორწმუნეთაჲ მეოხთა (ესე ორჯელ ბრძანეთ!). ღ~ისმშობლისაჲ: — დედაო კაცთ-მოყუარისა ღ~ისაო! ევედრე შენგან შობილსა ღმერთსა, რა მიჳსნენს ჩ~ნ საშინელისაჲ მისგან დიდისა სასჯელისაჲ, ვითარცა ხარ მეოხ ყოველთა სოფლისაჲ. ქალწულო! ითხოვე სულთა ჩ~ნთათჳს დიდი წყალობაჲ“. მესამესა კანონსა ზედა — წარდგომაჲ მოციქულთაჲ. ჴმაჲ გ~გი. — დიდ არიან საქმენი თ~ქნი, სანატრელნო, რომელნი ჰქმნენით სოფელსა შინა...“ 1r—26v.

**შენიშვნა:** 1. ფრაგმენტებს შემოუნახავს დიდტანიანი საგალობლების მცირედი ნაწილი (10v-ზე გვაქვს 45-ე რეფრენის აღნიშვნა: **მე**, 12r-ზე 57 რეფრენისა: **ნ~ს**; 13r-ზე —58 რეფრენის **ს~ე**).

2. ფრაგმენტებში გვხვდება საგალობელთა შემდეგი სახელწოდებანი: ობითა, ანუ ა~ლა, წარდგომანი, დასდებელნი, მომიყენებნი, აღვიდგენით, გამოვალინე, წმიდაარხა—ნი, სტიქარონნი.

3. ფრაგმენტის 1—26ფ. დაწერილია ერთი და იმავე ხელით, ჩინებული ნუსხურით, ორ-ორ სვეტად.

4. 303-ე ნომერშივე მოთავსებულია XV—XVI ს. ხელნაწერის 1 ფ., 19×16, დაწერილი სხვა ხელით (ნუსხურით), მთელისა სტრიქონებით. იწყება: „დასდებელნი და გალობანი ბერნი, სრ~ლ~ა: „შენ, სიტყუა და“. წართგან სულისათა ჰბრწყინვედ, დიდებულო, და მის მიერ (აღ)რული ჰმეტყ~ლებდ, მოწამეო...“ (27r-v).

წყდება: „მონაზონებისა ღუაწლი კეთილი... წყო თ[ქ]ნ, ცორეთა აღძრული მოაქდინენით... თ ხედვა აჰმაღლდით, ხოლო ჯუანასწყლ მოწაფეთა შეჩაცხენით და იქმნენით გვრგვნ, დ-ბა და".

## 304

### ანტონი I, მარტყოფელი (ფრაგმენტი). XVIII—XIX

8 ფ.; 17×7×11.5; ქაღალდი; უყდო; თავბოლოჩაკლული; ასოდა დასაწყისში ცხრა „სიტყვა"-ს: პოლოდ ნაკლული აქვს (იხ. ქვემოთ); მხედრული; დასაწყისი ასოები ნოსხურით; XVII[—XIX ს.; შეძენილია ვასილ ქარბელაშვილისაგან.

1...[სიტ]ყუა მეათე. წმიდათა მოწამეთა გარესახეთა შესხმა და ვნებათა მოთხრობა... და შეერთებად] ვუნდოა მათ წმიდა[თა ძმათა თჳსთა თანა.

და მიერითგან ღელესა მას შინა, სადა იგი მოსწყუდეს მოწამენი ქრისტესნი, აჟამამდე ორძილობენ ვარდნი, ნეროგნი მრავალნი, ფრიად სუნნელნი, უორწყუოთა მათ ადგილთა და ყუავილთა თჳსთა მიერ შეენიერთა და სუნნელთა დანიშნეენ წმიდანი მას სიმეწამეულესა და ღ-თისა მიმართ სუნნელებათა წ-თა და პატიოსანთა სისხლთა მათთასა..." 1r-v.

თავდება: „ხოლო ჰყოფენ ნაწილნი იგი წ-ანი სარწმუნოებით მთხოვნელთა მიმართ კურნებასა სხვადასხვაგჳართა სნეებათასა, რომელნიცა მღუდელნი და მეფენი პატივით თაყუანისჰსცემენ და შიშით და სიყუარულით ამბორს უყოფენ".

2. „თოესა იულისსა კ. სიტყუა მეათერთმეტე. წ-ისა დიდისა მოწამისა ევსტათი მცხეთელისაჲ. — აწ ვიტყოდეთ ევსტატისთჳს კეთილ-მდგომარისა, რ- ესრეთ განიმარტების ელლინებრი იგი ლექსი ევსტათი.

საოანაოო ვიდრემე არს ჩემდა არა დატეუება ევსტ[ათი]ი. ყ-დ საგალობელი და ტკბილ-სახელი. — წუწებულ ეართ ძველთაგან მატიანეთა წ-ნთა ჴმისგიდეთ [!?] რა დროსა მთაეროპისა ჭართლსა ზედა სტეფანოსისა, ძისა გურამ კურაპალატისასა, ოდეს იგი ნებსით თჳსით განუდგა სტეფანოს ბერძენთა და ფლობასა შინა სპარსთასა მისცა ქართლი და თჳთ თავეცა თჳსი..." (1v—8v).

წყდება: „და ახა, იჯმნი წ-ნ გჳსტათი ცოლისაგან და შვილთა და სახლეულთაგან ყოველთა. რ- შეჰდგომად ნათლისღებისა შეერთებულ იყო მეუღლისათანა კეთილმსახურისა, რომელიცა იყო ასული მცხეთელისა ვისიმე მოჭალაჭისა. ხოლო ეტყოდა სანატრელი იგი სიდედრსა თჳსსა და მონათა და მჭეელთა თჳსთა: „აჰა, განგეშორები თ[ქ]ნ და უკანასკნელსა დაგიტევებ გიხაროდენსა, რ- განიგო რემთჳს ქრისტე ჩემისა..."

შდრ. ბელიაშვილი N:2988 „ჩვენი მარტირიკა", ანტონი I-სა, გვ. 108r-v, 111r—117r.
Q 304 ხელნაწერში ტექსტი, ეტყობა, შემოკლებული სახით ყოფილა შეტანილი.

## 305

### დღესასწაულობითი ძღევა სახარებისა. 1866

101 ფ.; 35,5×22; ქაღალდი; უყდო; დაშლილ-დარღვეული; მხედრული; 1866 წ.; ტექსტისავე ხელით ნასწორები: თარგმნილია ოფსული თარგმანიდან; დაწერილია 39v—40r, 61v—63v. შეძენილია ვ. ქარბელაშვილისაგან.

1. „დღესასწაულობითი ძღვენი სახარებისა. ნაწილი 1.— ეპისტოლე ანუ მიწაწერი. მიუწერს ფილოსოფოსი თეოდორეს: „მასვე ჟამსა, ოდეს უკმოვიქეც მე აქა, შემდგომ გრძელებაჲ[ერ]ისა განწორებისა, მოწყალე მე, საყვარელო მოყუასო, წერილი შენი, დაწერილი ადრითკამს...“ 5r—91r.

**შენიშვნა:** 1. თხზულება რეა წერილისაგან შედგება.

2. მას წინ უძღვის ავტორის წინასიტყვაობა, რომლის მიხედვითაც ავტორი ყოფილა ერთ-ერთი იმ სამი მონაზონიდან, რომელსაც ანტიოქიის მეფე ალექსი კომნენოსი (1081—1118) სთხოვდა, რომ ეთარგმნა ბერძნულიდან ლათინურად ის ნაწერები, რომლებიც ეკლესიის მამებს ეწერათ ქრისტიანული სარწმუნოების დასაცავად ებრაელების, მაჰმადიანების და სხვა ურწმუნოების წინააღმდეგ. ამ სამ მონაზონს შორის ეკლესიის ისტორიკოსი ზონარა ასახელებს ეუთვიმე ივერიელს, რომელიც ბერძნულიდან ლათინურად თარგმნიდა ეფრემ ასურის, იოანე დამასკელის და სხვათა ნაწერებს. ეუთვიმეს ეკუთვნის ასევე ეფრემ ასურის ნაწერების ქართული თარგმანიც. ამ ცნობების მიხედვით, ეუთვიმე ივერიელი ცხოვრობდა XI საუკუნის ბოლოსა და XII საუკუნის დასაწყისში. ამ ცნობებს ადასტურებს ეუთვიმეს ნაწერებიც, რომლებიც ჩვენამდე მოაღწიეს ხელნაწერებში. ეუთვიმეს ნაწერებიდან ცნობილია ორი ნაწერი: „ცხორებაჲ წმიდისა მამისა ჩუენისა ეფრემ ასურისაჲ“ და „ცხორებაჲ წმიდისა მამისა ჩუენისა იოანე დამასკელისაჲ“

ეროვნული ბიბლიოთეკა

## 306

### იპოლიტე რომაელი. თხზულებანი. 1889—1904

320 ფ.; 35×22; ქაღალდი, დახახული; უყდო; ყოველი გვერდი გაყოფილია ფანქრით გავლებული ვერტიკალური ხაზით ორ ნაწილად. ტექსტი მარტო I ნაწილზეა დაწერილი, ფურცლის ორივე გვერდზე (1—144 ფ.); 145—320 ფ. დაწერილია გაუკუღმელად, მთლიანი სტრიქონებით (რუსული ტექსტი); ქართული ტექსტი — 1—144 ფ. — მხედრული; ვ. კარბელაშვილის ხელით; მის მიერვე თარგმნილია რუსულად — 1889—1900 წწ. შეძენილია ვ. კარბელაშვილისაგან.

1. „ი ო ა ნ ე ს ი ტ ე ს გ ა ნ ძ ა რ ტ ე ბ ა ჲ ა ჲ კ უ რ თ ხ ე ვ ა თ ა მ ა თ თ ჳ ს მ ო ს ე ს თ ა ი თ ო რ მ ე ტ თ ა მ ი ნ ა რ თ ნ ა თ ე ს ა ე ბ ა. კ ნ. — ნ ე ტ ა რ ი ს ი ა მ ი ს ი ს ა ბ ი ს ა...“ 1r—145v.

**შენიშვნა:** 1. ქაღალდის ნაბეჭდ ფურცელზე, რომელშიაც ჩადებულია ხელნაწერის ეს (ქართული) ნაწილი, წარწერილია (კარბელაშვილის ხელით): „რომის პაპა იპოლიტეს წერილები“.

„ეს წერილები პაპა იპოლიტესი გადმოწერილია ჩემ მიერ წ. კ. გ. სახ. წ. საცავიდ. № 1141 მესხ. ანუ შატბერდის კრებ. 1889 წ., ხოლო თარგმანი ა რ. ჰ ა რ ნ ა კ ი ს ა თ ვ ი ს“.

2. ქართული ტექსტი, გადმოწერილი შატბერდის კრებულიდან (S : 1141) შეიცავს
ა. ი ო ა ნ ე ს ი ტ ე ს „განმარტებას კურთხევათა მათთჳს“ (1r—46r).
ბ. „ „დავითისათჳს და გოლიადისათჳს განმარტებას“ (46v—57r).
გ. „ თარგმანებაჲ ქებაჲ ქებათაჲსა“ (58r—83r).
დ. „ „აღსასრულისათჳს ქებათაჲსა“ (83r—109v).
ე. „ „სიტ ყ ჳ ა... სარწმუნოებისათჳს“ (109v—125v).
ვ. „სახე აღთქმისაჲ-ს“ (125v—145v).

3. იპოლიტეს ტექსტების ბოლოს, ვ. კარბელაშვილის ხელით მიწერილია: „პარასკევი სად. 18 ოქტომბ., ღამის 2 საათი სრული“.

აქვე, სტრიქონის ბოლოს „1900 წ.“

4. ზოგიერთ ადგილას, გვერდების სუფთად დატოვებულ ნაწილზე დაწყებულია რუსული თარგმანი (22r-v, 58r-v, 59r-v, 60r-v და სხვ.).

2. „Сказанный святого и блаженного отца нашего Ипполита архиепископа образец обета (образ обещания). — Праведное (правдоподобное) слово сие (это), которое говорю (скажу)...“ 145r—320r.

**შენიშვნა:** 1. ხსენებული ტექსტები წარმოადგენს იპოლიტეს თხზულებების ვ. კარბელაშვილის ხელით გადმოწერილი ნუსხების რუსულ თარგმანს, შესრულებულს ვ. კ ა რ ბ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ ა. ჰ ა რ ნ ა კ ი ს ა თ ვ ი ს.

2. „სახე აღთქმისაჲ“-ს რუსული თარგმანი ორ ცალად (ვარიანტებად) არის წარმოდგენილი (145r—162v, 293r—320r).

3. გადმოწერა დამთავრებული ჩანს 1900 წ. (იხ. 145v); თარგმნა კი 1904 წლის 22 მაისს (ძვ. სტ.):

„1904 г, 22 мая, суббота, 10ч. утра. Свящ. В. Карбел[ов]. Закончил 14 июля и послал 18 листов — 1880 строк“ (320r).

4. თარგმნის ადგილებად ნუსხებში დასახელებულია: გ ო რ ი (208r) და შ ე მ ა ხ ა, ბაქოს გუბერნია (163r).

5. თარგმანებზე წარწერილია (ვ. კარბელაშვილის) ხელით: „ეს თარგმანი პროფეს. ჰარნაკისათვის, 1903 წ., ქ. შემახა“.

### 307-ა

#### წინასწარმეტყუ̈ლებანი იესოსთჳს. XIX

18 ფ.; 22×18; ქაღალდი; უყდო, რგეულად შეკრული; მხედრული; XIX ს.; შეძენილია ვასილ კარბელაშვილისაგან.

„წინასწარმეტყუ̈ლებანი იესოსთჳს, გამოკრებილნი ძველის აღთქმის წიგნთაგან. — წიგნისაგან დაბადებისა, თავი გ, მუხ. ეი. ღერთი ეტყვის გველს: „მტერობა დავდებ შორის შენსა და შორის დედაკაცისა და შორის თესლისა მისისა...“ 1r—18v.

### 307-ბ

#### კარბელაშვილი, ვასილი. ისტორიული, მასალა. 1903

90 ფ.; 36×22; ქაღალდი (დახაზული, თაბახებად); უყდო, დაფურცლული, უმეტესად ორ-ორ ფურცლად; ხოგა ფ. უყრია ჰატარა სიგრძისა (8—36), მრავალი ჩანაწერები ნაწილებით; მხედრული; 1903; შემკვეთია ავტორისაგან.

„№ 1. ლიტურღია. თავში უხატია იოანე ოქროპირი მდგომარე. ხუცურად აწერია „წმიდა იოანე ოქროპირი“ — ასომთაერული...“ 4r—87r.

შენიშვნა: 1. მასალა ლიტურღიული ძეგლების აღწერილობას წარმოადგენს.

2. თავფურცელი: „ისტორიული მასალა. საღმრთო ლიტურღიათა მიმოხილვა: იოანე ოქროპირისა, ბასილი დიდისა და სიწმიდით განანლებისა“ (1r).

ა. 1 ფ.-ხე დაწებებულია 80 კ. მარკა.

ბ. 1v-ზე ცენზორის ვიზა, ბეჭდიდერთ, 1903 წ. თბილისი.

3. ტექსტს წინ უძღვის „წინასიტყუაობის წილ“ (2r—3v).

4. აღწერილობათა შემცველ ფურცლებში მოხვედრილია ვ. კარბელაშვილისავე „ჩემი მოსაზრებანი შესახებ ქრისტეს სწავლის გავრცობისა საქართველოში“ (75r-v)

### 308

#### ქადაგებანი და წმ. გიორგის ცხოვრება. XIX

130 ფ.; 21,2×16,6; ქაღალდი თაბოლინაკლული, მოშლილი, სინესტისაგან დაზიანებული, დახეულ-დაბღოჯნილი: მე-8, 9, 52, 62, 63r, 81r, 83; ამოვარდნილი: 89, 110, 111, 127-ე; აკლია 7—8 ფ. შეა 1ფ.; 119—120-ე ფ. შეა 4 ფ.; ტყავგადაკრული ხის ყდა, შიგნიდან გაძარცული; მხედრული (სხვადასხვა: I-2r—44r; II—46r—130v); XIX ს.; შეძენილია შალვა მაჭავარიანისაგან (თერჯოლა).

1. დადიანი ნიკოლოზ. ქადაგებანი. — „პირველსა კვირიაკესა მარხვათასა ქადაგება სინანულისათჳს, თქმული დ(ადიანს) ნ(იკოლოზ) პირველის მიერ. — იტყჳს დიდი წინასწარმეტყველი დავით პორფიროვანი: „მძინარემან არღარა ნუ შესძინოს აღდგომა“. მძინარემ თუ აღდგომა და განღეიძება არ შესძინა, საკვდილი შეუდგება...“ 3v—27r, 40r—44v.

2. „თქმული ყოელად ნტარისა კაცისა ყოელად სანღდელო ანტონ ჭყონდიდის მიტროპოლიტის, დადიანის ძისა, მეოთხესა კვირიაკესა მარხეთასა. ქადაგება აღსარებისათჳს. — იტყჳს წინასწარმეტყველი დიდი დანიელ...“ 27r—40r.

**შენიშვნა:** 1. აქ მოთავსებულ ნიკოლოზ დადიანისა და ანტონ ჴუთნდიდელის მიერ თქმულ ქადაგებათა (რიცხვით 7) სრული ტექსტები აღწერილია „ხელნაწერთა აღწერილობაში" III ტომში, თბ., 1948 (H კოლექცია), № 1008, გვ. 4—5.

2. ქადაგებებს წინ უძღვის ნ ი კ ო ლ ო ზ დ ა დ ი ა ნ ი ს თავნაკლული წინასიტყვაობა „... რათა მუშრომა თქუენგან ქნილი ესე..." როგორც ამას H : 1008 ხელნაწერის 2r—4r-ზე მოთავსებული სრული ტექსტი მოწმობს, იგი მიმართულია „არხიმანდრიტისა და მოძღვართ-მოძღვრის გიორგი ქუთაისშეიელისადმი". ამ უკანასკნელის წინადადებით დაწერილა ნიკოლოზ დადიანს წინამდებარე ქადაგებანი (ის. იქვე, გვ. 5).

3. ქადაგებანი დაწერილია 1837 წელს (დაწერისა და არა გადაწერის თარიღი).

3. [წ მ. გ ი ო რ გ ი ს ც ხ ო ვ რ ე ბ ა, თავნაკლული]. „... აქა წარიედა მამულად თავისად წ^ა გიორგი და მირაჲვიდა მუნ, ყოველიეე მონაგები თჳისი განუყო გლახაკთა..." «პასიკრატოს». „რაჟამს იგი დაეპყრა კერპთ-მსახურებასა საეწმაკოსა ყოველი სოფელი, იყო მათ ჴამთა ბერძენთა ზედა მეფე, რომელსა ეჴქუა დეოკლიტიანე..." 46r—62v.

**შდრ.** კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 667 § 153. მ. ს ა ბ ი ნ ი ნ, საქართველოს სამოთხე, გვ. 48—58.

4. „ჴ უ რ ი ი ი დ ე დ ა ი ა ც ი, რომელსა აქუნდა ყოველი სასუფა ამის წ^ისა გიორგისა, ყსეტი შესწირა ტაძრის მარჯუენის კერძო ასამართველად. — რომელნი ნებითა ღ^ისათა მომხუეედად სურვილეულთათ სახსენებელსა და კრებასა წმიდათასა შეფორგულებელითა სარწმუნოებითა და მზურაველითა სიყვარულითა დღესასწაულობად ნუ უდებ იქმნებით..." 62v—65v.

**შდრ.** „საქართველოს სამოთხე", გვ. 63—65,

5. „აქა მოიყვანა წ^ნ გიორგი ტყეედ წარყვანილი მნე ეკლესიასა თჳისსა და განათაჲსუფლა. — მას ჟამსა, ოდესმე ერი აგარიანთა ბრძოლად მოუხდა და მრაჟალნი წაოსტყუენეს..." 66r—68r.

**შდრ.** „საქართველოს სამოთხე", გვ. 66—68.

6. „აქა წ^ნ გიორგი აღიტაცა ყორე ჭეყანისაგან ბოლოარისა და მოგჳარა მამასა და დედასა თჳისსა, ხელთა მქონებელი კურკუმასა მღუაროასა. — არს უკუე ტაძარი ყ^დ შეენიერი სახელსა ზედა მთაჲვარმოწამისა გიორგისსა აღშენებული, რომელსა პატმო ეწოდების..." 68r—76v.

7. „აქა მხედრებითურთ მოიწია წ^ა გიორგი სახლსა თეოფისტოსსა და ესტუმრა და აღსარჭუა სასწაული საკვირველი, რომელი არა სადა ჴშირ არს ესეეითარი. — ისმინეთ, ძმანო, შემდგომი ესეცა სხუათა თანა სასწაული..." 77r—82r.

**შენიშვნა:** ტექსტის ბოლოს დაწერილია შემდეგნო სასწაულის სათაური: „აქა აღადგინა მკუდარი წმ^ნ გიორგი, რომელიცა მოკლა მნათესან და დაასჯა მცირედ და განაკჳრებაჲსა ხორციისაჲ იგრძნებად საწყალობელი".

თვით ტექსტი კი არ არის.

8. „აქა მოიკლა ლეოს უსჯულო ნესტორ მოწამისა მიერ, ლოცვით წ^ისა მოწამისა დ ი მ ი ტ რ ი ს ი ი ს ა. — მას ჟამსა შინა უსჯულოსან მეფემან მაქსიმიან დაიმორჩილნა ეფთინი და საერომატნი..." 82v—89v.

**წ უ ხ ე ბ ა:** „...და მიეახლის სამოსელი იგი წმიდისაჲ მის და რომელსაცა ადგილსა დადგის იგი, ყო..."

9. წ მ. თ ე ო დ ო რ ე ს წამება (თავნაკლული) „... სა დაკლდა და ნათლად საუკუნოდ მიიცვალა იგი..." 90r—97r.

**შდრ.** კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ქართული ლიტერატურის ისტ., I, 1941, გვ. 686.

10. „სასწაული წმიდისა თეოდორესი. — კაცი ვინმე იყო ფრიად მხურვალე სარწმუნოებასა ზედა და მახარებასა წმინდისა მოწამისა თეოდორესსა, რ აქუნდა მას იგი შეწყნედ და მეოხად...“ 97r—99r.

შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 686.

11. „აჰა წარდგეს წმინდანი ორმეოცნი მოწამენი აღრიკოლაოს მთავრისა, რომელთაცა კაც(ნ)იერად ამბილეს მას უსჯულოება მისი და იწვნეს ქრისტესთჳს: დომენტიანე, ვალენტი, ევსუქი...“ 99r—107r.

12. (იოანე ოქროპირი). „ფარისეველი იღოცავს და მეზვერე. მეზვერე განმართლდა სიმდაბლითა და სცხონდა. ფარისეველი წარწყმდა ამპარტავნებითა. — საყვარელნო! ორნი კაცნი აღვიდოდეს ტაძრად ლოცვად: ერთი ფარისეველი და ერთი მეზვერე...“ 107v—111v.

შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 641, § 116.

13. (იოანე ოქროპირი). სიტყუაჲ უძღებისათჳს შვილისა. „— მარადის თანამდებ ვართ ქადაგებად კაცთმოყუარებასა ღ(ვთისა)...“ 111v—126r.

შენიშვნა: 1. სათაური არა აქვს.

ტექსტის წინ: „მამამან მოწყალებისამან, ღმერთმან, შეიწყალა და შეიტკბო უძღები და ცოდვილი მოჭკუული შვილი...“.

შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1941, გვ. 641, 117.

14. „... იყო ვინმე კოსტანტინოპოლის მაღალსა სათოფებასა შინა მყოფი დაყუდებული, რომლისა სახელი ვ(ასი)ლი და ეპყენინთ ამა სათნოებათა მუშაკისა ყოველად ღირსისა მოწაფენი ასული თეოდორა და მეორე — მე, უღირსი მონა მისი გიორგი. ხოლო ოდეს მოიწია ჟამი აღსრულებისა თეოდორასი...“ 126r—130v.

წყდება: „... მოძღვარმან ჩემმან ვასილი, მომმადლა რა ზეგარდამო ნიჭი იგი, ანგელოსთა უჩინენს და მით დაუყენეს პირნი მათნი და წარვიდეს და მე წარმიყვანეს რა ზენად“.

შენიშვნა: 1. 45-ე ფ. თავდაყირა არის ჩაკინძული.

2. მისი ტექსტი ქადაგების თავსაკლებ ფრაგმენტს წარმოადგენს.

ი წ ყ ნ ე ბ ა: „... და უმეტესსა ცდთა და ამათთა საქმეთა ზედა წარაგებ ხადილობად მთავალისაჲ...“

წ ყ დ ე ბ ა: „პირითა პავლესითა ჩრისტე იტყოდა: ისმინეთ უკუე რას იტყჳს ამის ჯერისათჳს: ნუ თავისა...“

## 309

### ორბელიანი სულხან-საბა სიბრძნე სცრუისა. 1810

233 გვ.; 21,5×17,5; ქაღალდი (ცისფერი); ტეიფრული ტავთით შემოსილი ბის ყდა (ტავის ორი შესაკრავიდან შერჩენილი აქვს ერთი); მხედრული, სათაურები ჰიისფერი მელნით; 1810 წ. გვ. 191. შესწავლილია დაკმარა წერეთელიანმან.

„ჭ. წიგნი სიბრძნე სიცრუისა, ნათქუამი სულხან ორბელიანისა, ქამსა სიქმებუკისა მისისასა. თავი პირველი. — ჭ. იყო წელმწიფე ერთი, რომლისა საქმენი არიეს [გან]მოიგონებიან...“ 1—191 გვ.

ბოლო: „ეს; სიდრაკ! მეც მიმძიმს თქვენი გარდაკიდება. მაგრამ ასრე გქვდავ — ვერც შენ გადარჩები ამ საქმესა უფათერაკოთ, ვერც მე და ვერც სხვა ვინმე“.

შდრ. ს. ს. ორბელიანი, სიბრძნე სიცრუისა. თბ., 1938. გვ. 170.

**შენიშვნა:** 1. როგორც მოტანილი დაბოლოებაც მოწმობს, ხელნაწერის ეს ტექსტი ხედმოწერვით არ მისდევს ცნობილი ნუსხების ტექსტს; იმაში შეიმჩნევა სიტყვების ჩადება და ორთოგრაფიული სხვაობა (მაგ., ფელგარიზმი „ამხანაგი“ — გვ. 150).

2. **თარიღი:** „გათავება სიბრძნე სიცრუისა. ესე აღიწერა ქ'ს უყ'ს, მაისის თვეს“.

3. ამავე ყდაში, სხვა პაგინაციით (1—34 გვ.) მოთავსებულია „ს ა მ კ უ რ ნ ა ლ ო სწავლებანი. — კაცს რომ შეეცლოს ქცევითი და სტკივოდეს და ანუ ვვრებდეს, პრასა ღორის ჭიშში მოიჩრაკ ცდცხლითა, შერე ნელთბილათ ქვეშ დაუდეგჭაში-ოთხ-ჯერ და მორჩება ღ'თითა...“ (გვ. 193—227).

## 310

### „დაბადება ქვეყნისა“ და სხვ. 1848

494 გვ.; 22×17.7; ქაღალდი; შეტად ჰუმეიანი, დახიზნებული, დახეული, განსაკუთრებით 7—8, 263—264, 306—310, 329—330, 335—336, 453—454 გვ.; მუყაოს ყდა; გაცვეთილი; მხედრული; 1848 წ.; მკათათვის 15 (1 გვ.); შეძენილია თამარ ბოჭორიშვილისაგან.

„დაბადება და აღშენება ქვეყნისა. — პირველათ გააჩინა ღმერთმან ქვეყანა, რომ ქვეყანა იყო უბილავი და მოუმზადებელი, ბნელი და მხოლოდ სული მღთისა დადიოდა წყალზედ...“ გვ. 3—472.

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერის ძირითადი ტექსტი თავდება 472 გვერდზე (იხ. „დასრულდა დაბადება“).

2. ტექსტს წამძღვარებული აქვს ლოცვები (1 გვ.).

3. დართული აქვს ლოცვა უცნობი გადამწერისათვის და სხვ. ლოცვები (472—485).

4. ხელნაწერი მისდევს H : 1284 კრებულის ტექსტს.

5. იგი გადაწერილი ჩანს სომეხ მოქალაქეთა (გაჭართეღლებული სონბების) წრეში.

## 311

### სამკურნალო ცხენთა. ორ ნაწილად. 1817

155 ფ. (ძველი პაგინაციით 182 [+148] გვ.); 19,5×15,5; ქაღალდი (სხვადასხვა ცისფერი, თეთრი, მოლურჯო); ტეიფრული ტაეთი შემთხვევი მუყაოს ყდის ყუა გაცვეთილია, დაზიანებულია ტყავის პატარა ნაგლეჯი; ყდის მეორე ფრთა მოცილებულია; მხედრული; სათაურები სინგურით; თავსა და ბოლოში — ილუსტრაციები: 1. ცხენის გამოხატულება—3 ფ. ქუემო ნაწილი მოხეული აქვს; სისხლის გამოსაშვები ნესტარისა და სხვ. სადოსტაქრო იარაღის ნახაზები, წარწერებით. 5ᵛ—6ʳ.: „ანატომია ცხენისა: წინა მხარე“, ანატომია ყოველადი, „ანატომია ცხენისა: უკანა მხარე“. — გაბეჭდილია 150 ფ.; 153 ფ. — 11×14 — ჩაფენძავად არის ჩადებული: ხმდრული; I ნაწილი — პეტერბურგს, 1817 წ., მთარგმნელის ბაგრატ ბატონიშვილის ხელით; II — მოსკოვს. შეძენილია კანაანძისაგან.

1. „სამკურნალო ცხენთა“. — „ნ: 1 : ა. სისხლის გამოშვებისათვის. ცხენი რომ დიდხანს დაბმული იქნება საყანიბოში, ამისთვის საჭირო არის სისხლის გამოშუშება...“ 8ʳ—85ᵛ.

შენიშვნა: 1. ძირითადი ტექსტი 33 პარაგრაფს შეიცავს.

2. წინ უძღვის: ა. „ზანდუკი ანუ სამიცელი“ (4r—5r).

ბ. თავფურცელი: „სამეფნისლო ესე — ცხენთა კარაბადინი, რომელიც გარდმოღებულ არს ფრანცეზულისაგან რუსთა ენასა ზედა პეტრე პეტრის მიერ, ქ ო ვ ი ლ ი ს ა. ხოლო ეს დაბეჭდილ არს ს. პეტერბურგსა შინა, 1779 წელსა.

„მე, მეფის გიორგის ძემან, ბაგრატმან ვთარგმნე ესე კარაბადინი რუსულითა ქარათულსა ენასა ზედა და ქ[ვ]ეყ[ა]ნ[ა]ზ შევისძინე გამოკრებაცა სხვათაგანი საკეთესოთა კარაბადინთა და შევაწყე ერთად და არს უმრავლეს ყოლთა ცხენთა საკურნებელი. წელსა 1816, იანუარის 14. ს. პეტერბურგსა შინა“ 7r.

3. დ ა რ თ უ ლ ი ა ნ ე ს ი: ა. „§:34: ლდ: ს ა ხ ე ლ ნ ი წ ა მ ა ლ თ ა ნ ი, რომელთაც ეწოდებათ ლათინურად [!], აჭა არს ქართული და სხვათა ენაზედ განმარტებული, საცნობელად:

ჩ ი ნ თ ი ა ნ ი არის ქართულთა დიდი ასისთავის ძირი; ლატინურებ ჯენციანა ჰქვიან...“ 85v—86v.

სავარადებთა სამეურნეოდ მცენარეთა სახელების ლათინური, არაბული, თათრული, სპარსული და ქართული შესატყვისები.

ბ. რ ე ც ე პ ტ ე ბ ი. „§:35:ხ ა ნ დ ი ყ უ ნ ი სასმელის გაკეთება, რომელსა ღვინოდეც უბრალებ... მოიღე კოკა, მისხალი 3:

გ. მიხაკი მისხალი 3: გ...“ 93r—89v.

დ. „ჯიაფრის-ჭიით ალისფრად რომ გინდოდეს შეღება თეთრის მოუდისა...“ 93v.

დ. „ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო შ ი — ადგილს ა ტ ე ნ ს ი ს ხ ე ო ბ ა შ ი დგას ხილის ზენი და იისთას ხილსა მჭსგავსსა ა ნ ა ნ ა ს ი ს ა ს ი და ტკბოცა შიგმსგავსები ანანასსა, ხოლო ამასა ჰქვიან ქართულად სახელი ყანჩორა“.

ე. „ხ ო ლ ე რ ი ს ს ნ ე ფ უ ლ ე ბ ი ს წ ა მ ა ლ ი“, მინაწერით: „ესე სენი განნდა რუსეთსი და ქართლში წელსა 1630“ (95r-v).

ვ. „ეს გველის ნაკბენის წამალი მასწავლა ხელმწიფის დიდმა ფოხტურმა ვ ე ლ ი ე მ...“ (96r-v).

ზ. „ქ ე ნ ი ს ი რ ა ყ ი ს გ ა მ ო ხ დ ა ანუ ენდო...“ (100r).

ი. „ყ უ ე ნ ე ს ტ ე ნ ე ბ ი ს ა, ანუ ხარშან... დამპალი ღეძის წყალი დალიოს..“ (101r-v).

ო. „.... ახლად შემოღებული კ ლ ე რ კ ი ს წ ა მ ა ლ ი...“ (101v—102v).

აკადემიის ჯახეთიდან, 1836 წ. № 177, სპბ.

ი. „სატკეთესო თოფის წამლის დასაყრა. — მოიღე გორკილა...“ (104v).

4. ერთ-ერთი წყაროდ დასაზუსტებელია სომხური კარაბადინიც (იხ. 18r).

5. ხელნაწერში არის ჯეიანდელი (1832 და სხვ.) ნაწყვეტებიც.

**ანდერძები:** I. მთარგმნელისა და გადამწერის: „მ ე ფ ი ს ძ ე ბ ა გ რ ა ტ მ ა ნ ვთარგმნე ესე კარაბადინი რუსულითა ქართულთა სხვათა და სხვათა კარაბადინთაგან, ფრიად საუკეთესოდ და მრავალრიგად გამოცდილი. ვინც ეს კარაბადინი იხმაროდეთ და წარიკითხოთ, გთხოვთ, დავიწყებასა არ მიმეცეთ. თუთ კეთილის ჩემითა აღავსწერე შავიცა და თეთრიცა. ს. პეტერბურგს, 1817: მაისის 2: სრულ იქმნა“. (5r, საძიებელის ბოლოს).

II. „ეს ცხენთა სამკურნალო, რომელიცა აღეწერიებ უფალს ლ ე ო ნ ტ ი ე ვ ე ს ტ ა ვ ი ჩ ი ო ვ ი ჩ ი პრის, წელსა 1795, მისის ბრწყინვალების ღრაფის ა ლ ე ქ ს ე ი გ რ ი გ ო რ ი ე ვ ი ჩ ი ს ო რ ლ ო ვ ი ს ა თჳს, რომელიცა იყო ფრიად ცხენთა მოყვარე. ხოლო ეს ითარგმნა გამოკრებით სამთა ტომთა წიგნთაგან, მისის უკანასკნელ ტულუსობის ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს მეფის 13 ძის ბ ა გ რ ა ტ ი ს ა გ ან. სამეფოსის კალაქსა მ ო ს კ ო ვ ს ი; წელსა 1807, დეკემბრის 14“. (105v).

III. „უკანასკნელსა შ ე ფ ი ს გ ი ო რ გ ი ს ძ ე ი ო ა ნე, მოწყალე ხელმწიფე! უცხოებასა შინა მყოფსა თანაკან შრომად განელისათჳს დროსა, რათა არა მიეცეს უმეტესსა მწუხარებასა; და უმჯობეს არს ესეცაითარსა შრომისა ტკივრთვად, რომელიც ნიშნეულს სიბრძნესა და მისცემდეს კაცთა სარგებელსა.

და ესე არს მიზეზი შრომისა ჩემისა გარდმოღებად სამკურნალოსა ცხენისა ამის რუსულითგან ქართულსა ენასა ზედა.

საჭიროდ განვსაზეე, გამოვჭრიე და ერთად შევაწყე, რომელიცა არს ესეცა ნაწილი სიბრძნისა და სარგებელ კაცთა და ეცოდინე ადრიდგანვე ფუძენ სურვილი უგანათლებულოესობისა თქვენისა სიბრძნისმოყვარებისადმი და გამოცდილება სამკურნალოსა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ველოვნებასა შინა. ამისთჳს უმჯტესად ვიგულსმოდგინე შეძღუნად თქუენდამი, რათა მიიღოთ უმდაბლესად უმცირესისაგან ძმისა თქუენისა. და უკუეთ ნაკლულეუნება რაჲმე ჰპოოთ, სრულ ჰყოთ. რომელისათჳსაც ვეყოფი.

თქუენის უგანათლებულესობისა უმდაბლესსა პატივის ცემასა შინა მეფის ძე ბაგრატ. 1807, დეკემბრის 14; მოსკოჳს" (1С6г).

2. „საამურნალო ცხენისა. ნაწილი მეორე ბეიტრისათჳს, თუ როგორ მსახუროს სნეულსა ცხენსა. § 1.— ბალაზინი ყოფლის სენის მარგებელი. მოიღე ვენეცის საპოვნი 12 მისხალი, ოპიო მისხალი. ესენი ერთათ აურიე და გალესე ამათში საპოვნი და ჩაყარე ბუტლიაში და დაასხი ერთი სტილი საიო ოტკა..." 107г—146г.

შენიშვნა: 1. ცხენის სამკურნალოს ეს მეორე ნაწილი 117 პარაგრაფისაგან შედგება.

2. იგი წამლების შემზადების წესებს მიუთითებს; ყოველი პარაგრაფის ბოლოს დასახელებულია სენი, რომლის სამკურნალოდაც გამოდგება მაგალი წამალი.

3. შემნეულია ანტონ I-ლის მიერ შემოღებული ასო ჯ-ს ხმარება.

4. 1822 წლის 9.10-ის თარიღით, ბაგრატის ხელით დაწერილია „დაჭრილისა და ავის მუწუკის" „საუკეთესო მალამო"-ს რეცეპტი (152г—153г).

**ანდერძი** (ვადაწერილის): „ჯ. ესე ცხენთა სამკურნალო წიგნი რუსულისაგან ქართულსა ენასა ზედა ნათარგმნი მისის უგანათლებულეულობის საქართველოს 13 მეფის გიორგი ისის ბაგრატის მიერ.

აღიწერა ჴელთათა ცოდვილის ხუცის დეკანოზის ბაბილარისათა, სამეუფოსა ჭალაჯსა შინა მოსკოჳს" (151г).

## 312

### კურთხევანი. XVII—XVIII

103 ფ.; 15×10,7; ჭაღლდი, მეტად დაზიანებული, დაზღლეო, დაფურცლული, ნაკლული, ჰუმჯიანი, ობისაგან ნაფუჭებული; ასოა: ა რეცეული მთლიანად, ბ რეცეულს 6 ფ. ზ რეცეულს 6 ფ.; თ რეცეულს 1 ფ.; აგრეთვე ბოლოში 1 ფ.; შერჩენილი აქვს ცალი ყდა მთლად შემძარცეული. დაფრაგმებული; ყდის ფიცრებიც დაზიანებული ტყავი და ზედ ტილოს ქსოვილის ნაჭერი; ნუსხური; XVII—XVIII ს. გრ. თოდუასაგან.

[...კურთხევანი. გვირგვინის კურთხევის თუ ქორწინების წესი]... — „წელიწადი სთა. გარე მიქცეცა გურგუნოსან ჰყაე. შენგან ძრწიან ძალნი ნათლისანი. შენ გიგალობს მზე. შენ გადიდებს მთოვარე; შენ გაქებენ ვარსკულავნი; შენ გეჩრის ნათელი; შენგან ძრწიან უფსკრულნი. შენ გმონებს წყაროები წყალთა. შენ გარდათხენ ცანი, ვითარცა კარავნი; შენ დაამტკიცე ქუსყანა წყალთა ზედა. შენ შეზღუდე ზღჳა ქჳშითა; შენ ჰაერნი განსაცხრებელად განფინენ..." „და მისცეს მღდელმან ბეჭედი ოქროსა მამაკაცსა და ჩრანსა დედაკაცსა..." 1г,3в—103в.

შენდგენილება: „კურთხევა გურგჳნთაჲ" „[ლოცვა] ახმასა გჳრგჳნთასა". „ლოცჳ მეორედ ქორწინებეულთა ბ' წილნი". „წესი და განგებაჲ, რომელი აღესრულების მიცვალებულსა ზედა". „ლოცჳ მღდელსა ზედა აღსრულებულსა". „ეფსკოპ[ო]ზსა ზედა". „ჩრჳსა ზედა". „მიწყალე და გალობანი სულისანი". „კურთხევა ბაიანი ბზისა". „კურთხევა ზ(უ)არაჲსა". „კურთხევა ტრედისა". „კურთხევა სა'ღთისა კრავისა". „კურთხევა მარილისა". „კურთხევა ახლისა სახლისა" და „სახლად შესლვისა". „კურთხევა უკუეთ არაწმიდათაგანი რამე შთავარდეს რასმე საჴმარისა ჰტრებელსა". განგებაჲ და კურთხევა წყაროსა, უკუეთ არაწმიდათაგანი შთავარდეს... ანუ ჯურღმულსა. — ჳცრ არს აღმოცენებაჲ და განგებაჲ, აღმოსჴმა წყლისა ორშეოცი-

სარწყულისა..“ „ლოცვა შვილებულისა მშობლისა“. „ვანგებაი წყლის კურთხევაი, რომელი არს ცისაზა“.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტში მრავლად არის შტამპილი ლოცვები, საკითხავები — დაბადების, სახარებისა და სამოციქულოსი. წყდება მარკოზის სახარების საკითხავზე.

## 313

### „შესალოცავი ლოცვები“. 1878

15 ფ.; 17×10.4; ქაღალდი: უყდო; რვეულად შეკრული; მხედრული; 1878 წ. 1r. შეძენილია ხელნაწერების ოთახიდან.

[შესალოცავი ლოცვები“]. „ლოცვა ტაბასტისა.—სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა წმიდისათა. ამინ. სისხლის ტყეს შეველ...“ 3r—14v.

**შედგენილობა:** შელოცვები: ტაბასტისა, თევლების ტკივილისა, მიწის აყოლისა „ბედნიერისა“, კბილის ტკივილისა (3), „მშობიარეს მუცლის მტეხიროებისა“, თვალში ტრიჩილისა, წითელი ჭრილის, დედაკაცის, ველის ნაკბენისა (3), ლებრისა (4) („დაგჭრი... შეტკარა ჰიტა დანითა“), ნაკრავისა, მუცლის წახველისა, შეშინებულისა, თვალსაჩრისა, დამწერისა, მორიელისა, ნაღრძობისა, ჟუჟერისა, ქარსურავნდისა, მჭვალისა, შაჯიკისა („შეკიცისა“), თიაქრისა. სულ 24.

**შენიშვნა:** თავფურცელზე წერია: „შესალოცავი ლოცვები ადამიანსა ზედა შესალოცი, 1878-სა წელსა. Мая 12-го. Павла Тихонича Хунцева“.

## 314

### ლექსებისა და სხვ. კრებული. 1922

28 ფ.; 21,5×16; ქაღალდი: უყდო, ჯანა; ძველი შეკერილი რვეული; მხედრული (უმეტეს ნაწილად რუსული ტექსტები): 1922 წ. შეძენილია ხელნაწერების ოთახიდან.

1. **ლექსები**: ა. „საახალწლოდ (ძველი და ახალი). — ძველთა ჩვენთა სარბაელი...“ 1r—2r.

**შენიშვნა:** ბოლოში — თარიღი — 21 აპრილი 1922 წ., თბილისი. იგივე თარიღი აქვს მიწერილი დანარჩენ ლექსებსაც.

ბ. „ჩემი სიმბოლო. — ვინემ ცოცხალვარ ამ სოფლად...“ 2v—3v.

გ. „ვახტანგ გორგასლანი. — რამ დაგაღონა გმირთ-გმირო...“ 2v—3v.

დ. „კენჭოსანის აღსარება. — გაუმარჯოს ჩემს კუჭსა...“ 3v—4r.

ე. „განდეგილი. — უდაბნოში განდეგილი...“ 4r—5r.

ვ. „ადამის მუდარება. — ღმერთო, მოხედე ჩემს ჩივილს...“ 5r-v.

2. „Великая дидактика Яна — Амоса Коменского (Изложение глав I—IV) I.—Человек есть высшее и совершеннейшее творение“.—Дидактика открывается известным изречением древнего греческого мудреца...“ 6r—9r.

3. „Значение долга и любовь к истине.—Мысль о долге для человека неизбежна...“ 9r—11r.

**შენიშვნა:** 1. რვეულში ჩაწერილია აგრეთვე სხვა სტატიები: „Религия“, „Человеколюбие и милосердие“. „Уважение к человеческому достоинству и любовь к отечеству“, „что такое истинный патриот“ (19r—21v).

2. 22r—28v-ზე მოთავსებულია ფანჯრით დაწერილი ლექსები სრულიად უცნობი ავტორებისა: Ф. Пестряков, Ал. Эдесский, П. Морозов და სხვ.
3. ხელნაწერის მთელი მასალა ტექსტო-კლერიკალური სელით არის გაკეთებული

## 315

### დოლმატიკური სწავლა და ქადაგებანი. XIX

106 ფ. 23×16; ქაღალდი; უყდო, უკანო, რვეულად შეკრული; დაშლილი; მბეჭდური; XIX ს.; ხუცესშვილის თუკანიდან.

1. „ადგილ-სასმენელად გამოხატვა მართლმადიდებელის სარწმუნოების დოლმატიკურისა სწავლისა.— კითხვა: რაჲ არს დოლმატი? მიგება: სიტყუა დოგმატი არის მტკიცე, უტყუარი და შეუცვალებელი სწავლა...“ 1r—54v.

შედგენილობა: 1. ადგილ-სასმენელად გამოხატვა მართლმადიდებელის სარწმუნოების სწავლისა.
2. დამტკიცება ნამდვილად გარჩევისათვის ღვთების სამი პირისა.
3. შექმნა ქუეყნისა.
4. დაცვისათვის ქუეყნისა.
5. სწავლა ანგელოზისათვის.
6. პოროტთა სულთა ანუ ეშმაკთათვის.

შენიშვნა: როგორც პირველ გვერდებზე მოთავსებული რუსული ტექსტები მოწმობს, ხელნაწერის ეს ნაწილი თარგმნილი უნდა იყოს რუსულიდან (1r—2r).

2. „სწავლა მღელეთმთავრისაგან ახლად დადგინებულთა მღვდელთა შიმართ... — აჰა, ესერა მოცემულ არს შენდა მადლი ღმრთისა..“ 55r—58v.

ანდერძი: „აღსწერე ღირსმან დიაკონმან პავლე ხუცეციმან, საღმრთო წერილთაგან სჯულის კანონისათა შეგვირბე სამდვდელოთ სწავლად. გიორგობისთვის 18-ს, 1835 წელს“.

3. „მოკლე მოძღვრება ახლად ნაყოფხისა მღვდლისა, დღესა წმიდისა წინასწარმეტყველისა ილიასსა, რომლისაცა არს ხსენება ანუ დღესასწაული 20 იულისსა.— მცნებისაებრ იესო ქრისტესსა მოგიძღვნი თქუენ, საყვარელო ძმანო...“ 59r—61v.

4. „შურისა და ცილისწამებისათვის.— შური, სიძულვილი, ზაკჳა, ერთმანეთზე ცუდი ლაპარაკი...“ 61v—62r.

5. „შესანიშნავი მოთხრობა სასულიერო თხზულების შეწერალთათვის.— ყოველი შეწერილობა და უმეტესად სასულიერო თხზულება, უნდა იყოს შედგენილი ცხადად...“ 62v—63v.

6. „მოკლე აღწერა საქართველოს მონასტერთა.— უწყიან ყოველთა წიდათა მამათა წერილთა და ისტორიითაგან...“ 63v—88r.

შედგენილობა: 1. უდაბნო წმიდისა წინამორბედისა და ნათლისმცემლისა იოანესი“.
2. „უდაბნო შიომისა“.
3. „უდაბნო შიო-მღვიმელისა“
4. „მონასტერი კვათახევისა“.
5. „ტფილისის,.. ფერისცვალების მონასტერი“.
6. „ეკლესია ალავერდისა და წმიდა მოწამე დედოფალი ქეთევან“.

7. „შესხმა კავკაზიის დაპყრობაზედ, ევსევის [საქართველოს ეგზარხოსის] მიერ თქმული. — კეთილმორწმუნეო ხელმწიფეო, დიდო მთავარო! რისთვისაც ჩვენ ეკრეთ გულსმოდგინედ ვილოცევდით..." 88r—90v.

8. „მოთხრობა ხელთუქმნელის ხატისათვის უფლისა ჩვენისა და მაცხოვრისა იესო ქრისტესა. — ოდეს იშვა უფალი ჩვენი იესო ქრისტე, ამ დროს, გარდა სხვადასხვა სახელმწიფოებისა, რომელთა ბრძანებლობის ქვეშ იყო მთელი პალესტინე, ასურისტანი..." 90r—93v.

9. „სიტყვა დღესა მიძინებისა ყოვლად წმიდისა ღვთისმშობლისასა. — „ანგელოსთა მიცვალება ყოვლად წმიდისა იხილეს და უკვირდათ — ვითარ ქალწული აღვალს ქვეყანით ზეცად". — ესრედ გვასწავებს ეკლესია..." 93v—95v.

10. „სწავლა ყოვლადწმიდისა ღვთისმშობლის მიძინების დღესა. — აწინდელსა დღესა ვდღესასწაულობთ მიძინებასა..." 95v—96v.

11. „სიტყვა დღესა დაღისტინის დაპყრობისასა. — დღევანდელსა ამას დღესა ვდღესასწაულობთ..." 96v—99v.

შენიშვნა: 98r-ზე: „ესრედ, საქართველო ღმერთ დასაწყისად და მიზეზად განრცელებისა რუსეთის ძლევა-შემოსილის მზედრობის მოკმეფებათა და განსადიდებელად სახელთა რუსეთის სამეფოსათა კავკასიის მხარეს შინა".

12. „სიტყვა დღესა შინა იოანე ღვთისმეტყველისა. — მოწაფე ქრისტეს სიყვარულისა ჰქადაგებს ქრისტიანობრივსა სიყვარულსა..." 99v—102r.

13. „შობა ყოვლად წმიდისა... მარიამისა იყო შემდგომისა საბითა..." 102r—105v.

14. „შესხმა მინგრელიის ეპისკოპოსის ბესარიონისაგან თქმული 22 ივნისს, 1863 წ. — სახარულევანი შემთხვევა..." 105v—106r.

15. „... გრიგოლი დეკლოგოსისა... დარიგება მეუღლეობასა შინა მყოფთათვის. — მყოფნი მეუღლეობასა შინა..." 106r-v.

## 316

### რჯულის კანონთა კრებული. XIX

113 ფ.; 21×18; ქაღალდი, ჭიისაგან დაზიანული; მუყაოს ყდა; მხედრული; XIX—XX სს.; გადამწერი ტიხონ ბერი. შეძენილია პ. ხუციშვილისაგან.

1. „წესი და განგება და რჯულის კანონი მეექვსისა კრებისა ასისამოცდა რვათა წმიდათა მამათა... ამან, წმინდამან მეექუსემან კრებამან... თ'ვი პირველი. — დიდმან ამან და ყოველთა ქალაქთა და სოფელთაგან ნებითა და მადლითა ღუთისათა და ბრძანებითა მორწმუნისა და ღუთის მსახურისა მეფისა კოსტანტინესითა შემოკრებულმან ღუთივდაცულსა სამეუფოსა ქალაქსა მეექვსემან კრებამან..." 1r—56v.

შენიშვნა: 1. შდრ. H კოლექციის 1272 ხელნაწერი, § 1. — „აღწერილობა" III, გვ. 207.

2. ეს არის ექვთიმე მთაწმიდელის მიერ თარგმნილი „მცირე რჩულის კანონი მეექუსისა კრებისაჲ", ას თავად. იხ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I. 1941, გვ. 187.

ანდერძები: 1. (მთარგმნელისა): „რომელნიცა ამას რჩულის კანონსა იკითხვიდეთ ლოცეთსა შემახსენენით გლახაკი ეფთიმე, რომელმან ვთარგმნე ესე მცირეულისაგან[ი] ქართულად. ამინ" (56v).

2. (ჯიმშერული, დედნისეული): „ლოცვა ყავთ მამისა ჳრიგოლ მთაწმინდელისა, რომელმან იწება აღწერა ამის რუსულის კანონისა, სალოცველად სულისა მათისა..." (56v).

2. „კანონნი შეცოდებულთანი, აღწერილნი ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოანეს მიერ, კოსტანტინეპოლელ მთავარებისკოპოსისა, რომელსა მმარხველ ეწოდებოდა. თაჳი პირველი.—ჳუენებულ იყავნ, ვითარმედ ესე იოანე მმარხველი... პირველად უკუე ვთქუათ რაცაჲი და სახენი ცოდვათანი.." 57r, 62r—68r.

3. „კანონნი შეცოდებულთანი, განწესებულნი ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოანე მმარხუელისა მიერ.—ჯერთუ ეის შეიმთხუევნენ ბუნებითი ცოდვანი..." 68r—81r.

შენიშვნა: სათაურების ტექსტებს დართული აქვს:
I „ქრისტე! ადიდე მამა გრიგოლ!" 57r.
II „ქრისტე! ადიდე წმიდათა შენთა თანა მამა გრიგოლ მთაწმინდელი. 68r.

4. „კანონნი დღითა-დღეთა ცთომათანი, ვითარცა წმიდამან მამამან ჩუენმან ბასილი განაწესნა.—პირველი მოსლეა გულის სიტყჳისა, რომელი ჰოუხდეს..." 81r—84v.

5. „ძეგლის წერა სარწმუნოებისა, რომელი აღწერეს წმინდათა მამათა კოსტანტინე პირველის [!!] შეკრებულთა, წმიდათა ხატთა თაყვანისცემისათჳს, რომელ ესე წარიკითხების სოფია-წმიდას, პირველსა კვირიაკესა წმიდათა მარხეთასა. — წინასწარმეტყველთა ქადაგებისაგან დამტკიცებულნი და წმინდისა სახარებისა ბრძანებითა დამორჩილებულნი, ვდღესასწაულობთ დღესა ამას სატჳურებისა..." 84v.

6. ლოცვები სინანულისა. „ლოცვა მათ ზედა, რომელთა ცოდვანი აღიარნენ.—უფალო ღმერთო ჩუენო, რომელმან პეტრეს და მეძავსა მას ცრემლთა მიერ მიტევება ცოდვათა მიანიჭე..." 92v—96v.

შენიშვნა: 1. აღწერილი მასალა გადმოწერილი ჩანს 1855—1881 წწ. შეა (რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე II-ის მეფობაში. იხ. 92r).
2. გადმოწერი ტიპონ ბერი. იხ. 57r სათაურის შემდეგ და
ანდერძი: „შეცა ცოდვილი იეროდიაკონი ტიპონ ღირს მყავ, უფალო, სასფიცულსა შენსა..." 56v.
3. 98r—110v-ზე მოცდილ ჯ. ბღაშვილის ხელით გადმოწერილია „საქართველოს კალენდრიდან" 1903 წ., გვ. 190—„საქართველოს მოკლე ისტორია", „ტფილისი" და სხვ.

## 317

### კურთხევანი. XIX

66 ფ.; 17×11; ყალამჭრის ყდიანი, დავთრისებური რეწული; მეტად დაზიანებული ნაცვეთილი, მბეჭდური; XIX ს.; შეჭრილია ბაგრატ ბარნაბიშვილისაგან 20 მ.

[კურთხევანი]... „ლოცვა მშობიარესა დედაკაცსა ზედა.—მე[უ]უეო, უფ[ალ]ო, ყოველსა მპყრობელო..." 1r—66r.

შენიშვნა: შედგენილობა: I. ლოცვები — „მშობიარესა ზედა", რაჟამს „ჩუეცელი წაუხდეს", „ლოცვა კათაკმეველთა", ხათლების ლოცვები და განგება, „ლოცვა აღკჳეცისა თმისასა, ლოცვა ბადისა", „ანაფორის შიაცმისა და კუდისა", „ლოცვა-

გვემულსა ზედა“,„კალოსი“,„შეილოპილოპისა“. „თესლსა ზედა“, „წარმდებად მფფცველ ი სა“, „ყოველსა სწიულებასა ზედა“, „ჯერეულსა შეგინებულსა ზედა“, „სახლის საუფ ლოს დადებისა“ და სხვ.

II. **კურთხევა**: ყურძნისა, თევზისა, ახლისა ხილისა.

III. „წესი მცირისა აბაზისა“, „წესი ანდერძის აგებისა“, „პარა კლისი საეკლესიო“... ღ[მრ]თისმშობლისა, ანგელოზთა. იოანე ნათლისმცემელი სა, მოციქულთა, „წესი, უკეთუ არაწმიდა შთავარდეს ჭურჭელსა“ ღვინი სა, თაფლისა, ზეთისა...“

## 318

### ლექსთა კრებული. XIX

39 ფ.: 34×21; ქაღალდი: უყდრო. დაშლილ-დაფხრალული, ჰუმყიანი; მხედრული; XIX ს. 60—70 წ.; გადაწერილი, ხოგიერთი მასალის შემდეგნელი და ავტორი იოანე მღვდელი ბარნაბიშვილი; შეხსნილია ბაგრატ ბარნაბიშვილისაგან.

I. ჰაგჭაეაძე ალექსანდრე. ლექსები.

1. „ლექსი.

—ნხოლოობისა და მოცლის (გამო) ნაყოფით კალმისა მდარით მეგობარსთ (!) გიძღვნი, ვინცა მიიღებთ პირის მღიმარით...“ 1r.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტის ბოლოს: „ა. ჭ...“
შდრ. ალ. ჰაგჭაეაძე, თბ., 1940, გვ. 76.

2. „შექცევისათვის სხვა ლექსი.

—თქვენ, რომელნი ლხინთ მორევში დაფლულნი და უძლურქმნილნი...“ 1r-v.

შდრ. ალ. ჰაგჭაეაძე, თხზ. თბ., 1940, გვ. 134.

3. „სხვისა და სხვისა დროსათჳს კაცისა.

—(ეს) სოფელი ძნელი სამყო(!), მაჩუქნებელ პირის ალთა...“ 1v.

**შენიშვნა:** ლექსი მრავალი შეცდომით და დამახინჯებით პირის გადმო წერილი.
შდრ. ალ. ჰაგჭაეაძე, თხზ. თბ., 1940, გვ. 29.

4. „მეხუტაზადი.

—მწამებ ხსოვნისა არცალთა მშთონნგიძსა ჩრდილი...“ 1v—2r.

შდრ. ალ. ჰაგჭაეაძე, თხზ., თბ., 1940, გვ. 126.

**შენიშვნა:** ლექსში ხაზგასმულია სიტყვა ყარიბო და სქოლიოში განმარტებულია: „მრავალნი მოლეკსენი უწოდენ თავის თავს ყარიბად და ამისა გამო მეც უწოდ“ (2r).

5. „თეჯლისი.

—პრეის მართებს მის ეარდისა მიხვედრა...“ 2r.

შდრ. ალ. ჰაგჭაეაძე, თხზ., თბ., 1940, გვ. 9.

6. „ბაიათი.

ამად მემდურევი ვინამო[!]...“ 2r-v.

**შდრ.** ალ. ჰაგჭაეაძე, თხზ., თბ, 1940, გვ. 79.

7. [პუშკინით]. „გაღვიძება.
— სად არიან, ოცნებაო, სიტკბონი შენნი!..“ 2v.

შდრ. ალ. ჯავახაძე, თხზ., თბ., 1940, გვ. 140.

8. „არაბაბათან ჯიში მასტუმის ხმა.
— მიკვირს, რათ სძრახვენ მას, ვინცა არს შვენებითა ძლეული...“ 4r.

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოს მიწერილია: „ღ მ ა ჯ“. [ლუწერალ-მაიორი ალექსანდრე ჭავჭავაძე].

შდრ. ალ. ჯავახაძე, თხზ., თბ., 1940, გვ. 35.

9. „თავსა უფლათ ნუვინ ჰგონებთ....“ 4r.

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოს იგივე ინიციალები: „ღ. მ. ა. ჯ“.
შდრ. ალ. ჯავახაძე თხზ., თბ., 1940, გვ. 90.

10. „ღუგის გუშა.
— ვისაც გსურთ ჩემთა ანბაეთა ცნობა...“ 4v.

შდრ. ალ. ჯავახაძე, თხზ., თბ., 1940, გვ. 34.

11. „სპარსული ხმა.
— სახე შენი მემახევა, მებადა...“ 4v.

შდრ. ალ. ჯავახაძე, თხზ., თბ., 1940, გვ. 3.

12. „მეზამბაზი.
— ელების კარი გაზაფხულისა... ღ. მ. ა. ჯ. 5r.

შდრ. ალ. ჯავახაძე, თხზ., თბ., 1940, გვ. 7.

13. „ბაიათი.
— ვიწყო წერა მაჯამით...“ 5r.

შდრ. ალ. ჯავახაძე, თხზ., თბ., 1940, გვ. 15.

14. „ესე ხელ-ხლების ხმაზედა გაფი.
— ჩი, წარმავალნო გზასა ქალნო...“ 5r.

შდრ. ა. ჯავახაძე, თხზ., გვ. 1940, გვ. 32.

15. „თეჯლისი.
— ვინ არს ესე სრულ თამთირებს[!] მანათი...“ 5v.

შდრ. ალ. ჯავახაძე. თხზ., თბ., 1940, გვ. 14.

16. „კაეკასია.
— თხემის შეუპოვარის პონტოს ზღუათა მიმყრდნობი...“ 7r-v.

შდრ. ა. ჯავახაძე, თხზ., თბ., 1940, გვ. 77—78.

17. „პყრობილობის დროს.
— ჰკვნესს გული, ძმანო, ხსოვნად კმანო, მომხსენით ევბას...“ 7v.

შდრ. ა. ჯავახაძე, თხზ., თბ., 1940, გვ. 60.

II. ბესიკი [ბესარიონ გაბაშვილი]. 1. „სხვა ლექსი.
— მე, შენი მგონე, ჭირს შემკონე, დამწვი, მალალო...“ 2v.

შდრ. ბესიკი, III-ე გამოცემა, 1932, გვ. 11.

2. „მუსტაზადი. — ცრემლთა ისარნი, მოსისხარნი, ჩუტნდა არენით...“ 2v—3r.

შდრ. ბესიკი, III-ე გამოცემა, გვ. 12—13.

3. „ყაფაია.

— რომელი [!] დაეგე შენად სარებლად,
მუნითგან ვარდს გიფენ ვითამ არებით...“ 3r.

შდრ. ბესიკი, მესამე გამოცემა, გვ. 18—19, „რა ჯული დაეგე შენად სარებლად...“

4. „— შავნი შაშვნი, შაშვს გალიას შემსხდარნი...“ 3r.

შდრ. ბესიკი, III გამოცემა, გვ. 21.

5. „თეჯლისი,

— ხმა სირინოზ; ღაწუ-ღულამპარ-წინამოს...“ 3r.

შდრ. ბესიკი, III გამოცემა, გვ. 20.

თავდება: „მას მიჯნურსა რამცა ჰქონდეს არ ვებით,
ჯამს ეკალი ზედან გულზედ ეარე“.

შენიშვნა: 1. გადაწერის მინაწერი: „ზოგში მუნ მუსიკა სწერია, ნაცვლად „მას, მიჯნურს[ა]“.

2. ტექსტის ბოლოს, ჩართულად, ნუსხა-ხუცური ასოებით — ინიციალები: „ბ. გ.“ [ბესიკ გაბაშვილი] — აქაც და სხვაგანაც ამცვარადეც არის აღნიშნული ბესიკის ავტორობა.

6. „ბაიათი.

— იადონს ის ევარდა
და სუნბულს ის ევარდა...“ 3r-v.

შდრ. ბესიკი, III გამოცემა, გვ. 22.

7. „თურქნი „ბალაი მანდუგი“ ხმას უწოდებენ.
— ვაჲ, სტუმნს ბულბული ვარდსა ზედა...“ 3v.

შდრ. ბესიკი, III გამოცემა, გვ. 23—24.

8. „ჰაერი ციე-ნამიანი, ჩემთჳს აღარ[ა] დღიანი...“ 3v.

შდრ. ბესიკი, III გამოცემა, გვ. 24.

9. „თახმისი, რომელ არს ხუთ-ტაეპიანი.
— როს განგიცადე, ბედკრულმან, გული საკვდავად დარია,
ცნობა მიმხადა მთიებმან, სურვილმან მისმან დარია...“ 3v—4r.

შენიშვნა: ბესიკის თხზულებათა მესამე გამოცემაში (თბ., 1932 გვ. 92) ეს ლექსი „სადაოთა“ შორის არის მოთავსებული.

ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის კოლექციაში კი (M—15 და E 49 NN) იგი მინწერით ყოფილა ლეონ ბატონიშვილისად. იხ. საქართველოს მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა (H კოლექცია), ტ. II, თბ., 1951, № 610 : 17. შენიშვნა. ლეონ ბატონიშვილს მიეწერება ამ ლექსის ავტორობა დავით რეკტორის „ყრუხულშიაც“ A 1164. იხ. „ხელნაწერთა აღწერილობა“, (A კოლექცია), ტ. IV, თბ. 1954, გვ. 222, § 58.

10. „როს მოგიხილე, მყის შეიქენ თავისა მტერი...“ 5v.

11. „ტანო ტანტანო [!] გულის [!] წამტანო, უცბოდ მარებო...“ 5v—6r.

შდრ. ბესიკი, III გ-მა, გვ. 6—7.

12. „მუსტაზადი.
— მე შენმან ფიქრმან მიმარიდა, ჩამრთო პირებსა...“ 6r.

შდრ. ბესიკი, III გ-მა, გვ. 7—8.

13. „სხუაგუარი მუსტაზადი.
— მოდით მიყუნურონ, სოფლიურნო, ვინ ხართ დაგუულნი...“ 6r-v.

შდრ. ბესიკი, III გ-მა, „სადავონი“, გვ. 90.

14. „შეყრილან ერთად მკრთოლვარენი, უზადო მნათნი...“ 6v.

შდრ. ბესიკი, III გა-მა, „სადავონი“, გვ. 91.

15. „ქება ყოველდუმიდისა ღ[ა]ისმობლისადმი.
— ჯერისაებრ ქება შენი არვის ძალუძს, ღ[მ]თისა სძალო...“ 7v.

შდრ. ბესიკი, III გა-მა, გვ. 89.

III. (იოანე მღვდელი, ბარნაბაშვილი). ლექსები.
1. „ახალი წელწუადი.
— დღეს შემოხდა სოფლათ უცხო და მშვენიერი...“ 8r.

შენიშვნა: იოანე ბარნაბაშვილის ლექსებში შეტანილი უნდა იყოს ფოლკლორული მასალაც, რომელიც ჩაუწერია მას თუშეთში (იხ. ქვემოთ).

2. „ნანინა
— ნანა, ნანა, ნანინა,
ჩემო შვილო, მაკრატელა...“ 8r.

შენიშვნა: ლექსი დაწერილია სხვა ხელით (უფრო გვიანდელით, ფანქრით).

3. „ოცდახუთის წლის ვაჟკაცსა შემექმნა წერი ქაღარა...“ 8v.
4. „ეპიტაფია.
— არ თუ უმრწმესმა, არ თუ უფროსმა,
გიქმენ ძეგლად ქუა მე, შვილმა შენმა,
ვერა ვიგონე იოანნე მღვდელმა...“ 8v.

შენიშვნა: 1. დაწერილია ფანქრით.
2. ბარნაბაშვილს უნდა გადუთვნიდეს ანჩისთვე პატარ-პატარა, ერთსტროფიანი ლექსები 37v—38v-ზე:
ა. ნეტავ ლამაზი ვიყო.
— სიმღერა, მასთან ლხინი...“ (37v).
ბ. „სავი გინდა მას შუბედნე...“ (37v).
გ. „დიდი კაცი და გული ყველა მას ემონება...“ (37v).
დ. „შენთვის არს განმბადებული მშვენიერი ის მტილი...“ (37v).
ე. „როცა აკლია ლამაზს...“ (38r).
ვ. „სიშინლად გაუწყრები...“ (38r).
ზ. „ერთთან იქნებით კარგა“...“ (38r).
თ. „არამც თუ ლამაზისათ...“ (38r).
ი. „ლექსი გარდაცვალებულზე თქმული“. ეპიტაფიები, სულ 11. (38r).
ი. „თუშის აკლდამა. ელეგიად.
— ვაი, რა საზარელია, ოდეს სული გაეყოფა...“ (38v).

5. „...მას უკან ბევრსა ცდილობდნენ მათ, კაცთა დამშვიდებასა, მაგრა ვეფუხეი სისხლსა შესომს, გისსა იქს შეგობრობასა...“ 24v—26v.

**შენიშვნა:** 1. თავნაკლული ლექსი თუშეთის სოფლის ფარსმის გმირის, ვეფხვის (სახელია თუ ეპიტეთი?) სავშირო საქმეებს მოგვითხრობს.
(თავდაპირველად „შეიტყო იმპერატორმა ალექსანდრემა, რუსმაო,
სახსარი გამოეგზავნა დიდმა, წყალობით ხუნძაო".

2. ქვემოთ მოთავსებული ლექსები, ეტყობა, თუშური ფოლკლორის ნიმუშებს წარმოადგენს; ისინი დაკავშირებული ჩანან საკულტო წესების შესრულებასთან.

6. „ჯერე ვადიდოთ ლაშაი, ლაშაი თამარისაა;
მერე ვადიდოთ კოპალე, კოპალა ფარსმის მთისაა;
მერე ვადიდოთ ფიშალე, პიშალე [!] დოქოს მთისაა;
მერე ვადიდოთ ჰიხალე, ჰიხალე ხისოს მთისაა" 27r.

**შენიშვნა:** პირველი სტრიქონის უკანასკნელ სიტყვად თავდაპირველად დაწერილი ყოფილა „ვიორგისაა"; წაშლილია და „თამარისაა" დაუწერიათ.

7. „ქორა მეორე.

კოპალა გალავანზედა უსარტყლო გამოსულაო;
იმის გამონავალზედა ხე ალვად ამოსულაო;
ზედა ყორძენი დაუსხამს, მწიფეთაც შემოსულაო;
იმის მჭამელი ქალ-რძალი შაეთა შემოსილაო". 27r.

8. „ქორა მესამე.

ცა სხეტდეს, ქუხდეს, ელავდეს (გამეორებულია),
ფარსმის გიორგი იქნება. „
მოყმე რო ტოლებს ჰმეტობდეს, „
ის ჩენი ვეფხვი იქნება. „
ქალი რო ქმარსა სწუნობდეს, „
ჩუნქისა ნინა იქნება. „ 27ŗ

9. „ქორა ქალთა.

ვისაც მოველოდ, მოვიდა (გამეორებულია).
აწ. გულო, გამხიარულდი! „
ვეფხვი დაღესტნით მოვიდა „
შენ, ჯაროო, გამხიარულდი! „ 27r.

10. „ქორა მეორე ქალთა.

სტუმრისად მონა დიაცსა მზე თავზე დაუღამდების;
ზურგთა აქვანი ეკიდოს, ხელშიც არაენ შერჩების..." 27r.

IV. ანდრონიკაშვილი ქაიხოსრო. მიჯნურთა ბაღე. „ქარი პირველი. შესაყარი წიგნისა ამის, რომელსა ეწოდების მიჯნურთა ბაღე.
— ახლა გამოვჩნდი; საბუელად დამირქვა მიჯნურთა ბაღეა..."
29r—33r

ბოლო: „და მოემატა სიხარული: მას დაასვა დანასულად".

**შენიშვნა:** 1. ამ თხზულების (მიჯნურთა ბაღის) ნაწილი მოთავსებულია ხელნაწერის სხვა ადგილას — 36v—37v-ზე: „აჭა ფრანგისტან ჭაბუკი ჯარნის მოკვლა, მისი თვალების ნახვა და ტირილი, — ერთი მორბოდა ჯარანი..."
წყდება: „სოველით საცთურით ქცევასა ამისაის ფუქსერელობდეს."
2. ხელნაწერია პირველი რვა სტროფი ქმიხეევი „ანთოლოგიის" II წიგნში გამოქვეყნებულის 1—8 სტროფს (იხ. ანთოლოგია, III, ტფ., 1928, გვ. 257). ამას მისდევს

ხელნაწერში (29v-ზე) ნაბეჭდის 26—28, 30 სტროფი (ანთოლოგია, 259—260). შემდეგ მოთავსებულია ნაბეჭდის 44—61 სტროფი (გვ. 261—62) და ბოლოსმდის არევითი და სტროფების ჩაგდებით არის გადმოწერილი Q 318 ხელნაწერში.

3. მრავალ წუხსაზა შორის „მიჯნურთა ბადის“ ტექსტი მეტი სისრულით ჩანს წარმოდგენილი S : 1511 ხელნაწერის 559—591-ე გვ.

იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, II, 1952 წ., გვ. 316—319.

V. „თქმული ლექსნი სამიჯნურონი, რომელსა ეწოდების ე შ ხ ი-ხ ო ნ ი ა. ჩაბრუხაული.

— ზამბახის პირის [!], მნახავთა პირი, კეკლუცს უფარავს მაზე წარებით...“ 33r—35v.

თ ა ვ დ ე ბ ა: „დასრულდა ეშხი-ხონია. უსაოგებლო სულებისა, მკითხველთათვის საშუნაი, გულს საწუხელ სულ [ლ]ებისა. ვინცა მისდევს ამ სოფელსა ეშხი[ს] მახეს სულ ებისა; ვნატრი იმას, ვინ დუმილით შემტკობიჲ სულებისა“.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: 1. ჩვენს ნუსხაში ამ ბოლო სტროფს უშუალოდ მისდევს:

„ამიყს ეთქმა ესე ლექსი, მას სახელად.
ხუცესად ექვსნილვარ [მ]ჯობინი ესე, მეც მნებავი მას სახელად
თუ ვინ ჩვითხოს, აწ მის მეტი არვინ ნებავს მას სახელად.
მისთჳს ეწყო — იგი სტირდა ამ სიტყვითა მას სახელად:
„შენ გტრფიალობ, მზეო მზეო, განავრდო მაისურო!..
არ დამიჭრა გული წყრული, სისხლი სხად არ მაისურო!
ჰე, გული! სულთქმის სადგური, ხარ ცრემლთა დენით მდიდარი;
რახომეც სწყრები, ეგრეთვე მისკენ ხარ მონაზიდარი.
თჳით ლაღი, ლაღობ[ს] განებრომეთ. შენ შეგჭმნა განაკიდარი“.
—რითაც ეს ტექსტი განსხვავდება S : 1511, გვ. 609 დაბოლოებისაგან.

2. Q : 318 ხელნაწერის ტექსტი მისდევს S : 511 ხელნაწერისას (შდრ. გვ. 595—609) პირველი 9 სტროფი იცვლება, რაც S : 1511-ისა; 9 სტროფის შემდეგ Q : 318 ხელნაწერში გამოტოვებულია S : 1511-ის 16-ე სტროფი.

„ეშხი-ხონიასათვის“ იხ. კ. კეკელიძე, ძვ. ქართული მწერლობის ისტორია, II, 1952, გვ. 526, სქოლიო 2.

„ეშხი-ხონიის“ ტექსტის შემცველ ხელნაწერებში უსრულესი ჩანს S : 1511-სა, გვ. 595—609.

VI. ნარგიზოვანი. „სხვაგვარი ჩახრუხაული“.

ა „შენ, საყდარო, [!] რა წახველ, მე დავრჩი შესაბრალები...“ 35v.

შდრ. „შენ, საყვარელო, რა წახველ...“ „ნარგიზოვანი“, ტფ. 1936, გვ. 25. ნაბეჭდში ცალკე ლექსად არის მოთავსებული ჩვენი ხელნაწერის მეხუთე სტროფი: წითელი ვარდი გიყვაოს“ (ნაბეჭდის გვ. 27).

ბ. „სადა ხართ ისრებთ [!] მართალო, ტან-სარო, სიტკბოე-ნელია...“ 36r.

შდრ. ნაბეჭდის VII ლექსის 1—3 სტროფს (გვ. 28).

ამ ლექსის მე-4—11 სტროფი, რომელიც ნაბეჭდში VII ლექსის ხანგრძლივ სამ სტროფს მისდევს (გვ. 28-29), ხელნაწერში ცალკე ლექსად არის წარმოდგენილი: „სადა ხარ თვალთა ნათელ ო...“ 36r-ე.

გ. „გტრფიალობ, მზეო,
თუ შენკენ მაზეო...“ 36r-ს შუა არეზე.

შდრ. ნაბეჭდის VIII ლექსი, გვ. 30; მისგანა განსხვავებულია ხელნაწერის ბოლო, რომელშიაც ჩართულია ნაბეჭდის IX ლექსი: „პირი ბამბაში, ფერად ახალი, ზედა გაქეს ხალი...“ (ნაბეჭდის გვ. 31) ამავე ლექსის გაგრძელებად არის წარმოდგენილი ხელნაწერში.

„მიფიცავს შენი სახელი,
სულო, თუ ბელი გაბელი...“ 36r.

**შდრ.** ნაბეჭდის XI ლექსი: „მიფიცავს შენი სახელი...“ (გვ. 33). ხელნაწერში ლექსი სტროჭონების ჩაგდებით არის გადაწერილი.

**შენიშვნა:** ხელნაწერში მოთავსებულ „ნარგიზოვანის“ სტროფებს, ისე, როგორც ამ ხელნაწერში შეტანილ სხვა ლექსებსაც, ახასიათებს შეცდომების სიმრავლე და სტროჭონების ნაკლულობა.

VII. იოანე მღვდელი. ქადაგებანი. 1. — „სიტყვა დღეს ზედა ნათლისღებისასა ფულისა ნტშნისა იესო ქრისტესსა.—ახალსა ქადაგსა ეხედამთ ეუმწყანასა ზედა...“ 9v.

**შენიშვნა:** 1. სიტყვა ჯვარფიცნი ბაზებით (ფანქრით) არის გადაბახული.

2. დასარჩენ ქადაგებათა სათაურები: 2 „სიტყვა კვრიაკესა ზედა მეზუგრისა და ფარისეველისა“. 10r—12r.

3. „მამაო ჩუენო“ განმარტება. 12r—13v.

4. [სწავლა მეორესა კვრიაკესა დიდმარხეისასა.] 14r—15v.

5. „სწავლე მესამესა კვირიაკესა დიდისა მარხეისასა“ 16r—17r.

6. „სიტყუტა მისთჳს, თუ ვითარ მსეთნიან იგინი, რომელთაცა აჴსენთ მიდრეკილება ძველთა რტუულებათადმი ამათი მორწმენთადმი...“—

ამ სიტყვაში ფიქსირებულია თუშეთის, ხევსურეთისა და ფშაველების ადათები XIX ს. 60—70 წწ. 17v—19v.

7. „სიტყუტ: თაყუანისცემისათჳს ჯუარისა, მიმართული წინააღმდეგ თუშეთის ჯუარებთა. — საყუარელთა მსმენელნო...“ (დაუმთავრებელია). 20r.

8. „სწავლა წინააღმდეგ თუშეთის კერპთა“ [მიმართულია თუშეთში შემონახულ ძველ, ქრისტიანობის წინაუროინდელ სოციალმდეგულობის წინააღმდეგ. — შეიცავს ეთნოგრაფიული ხასიათის მასალას. 20v.

9. „სწავლე სასოებისათჳს სინანულისა“. 21r—23r.

6. „მოკლედ სწავლა დღეს განცხადებისასა“. 23r-v.

7. „(სწავლა) კვრიაკესა ყელისასა“. 23v—24r.

**მინაწერები:** 1. „მოკარნენ დილო, გიო, ვარძიე, ბასო, ინუა...“ 39r.

II. „მტროზაში ფშაველებთ მოკლეს მოწმები ს. ომალოდგან: მიქო თავერიშვილი, თავბერა ვარდანაიძე...“ 39r.

III. **ნამყარნაწილა ხაშველებანი:** „ნაფაზის წამალი: მტრედის კუჭი, სამლებროს ლილა, ყინვარე შაქარი და წითელი ბიზა ერთად დანაყოს და ისე ჰჭამოს.

გიკუნის წამალი. აყარო, ჯოგისა ქერჩი, დაშქვარი წიფის ნაცარი ფურის მაწონში ღუმა აურიოს და ისე წუსოს და ტარაბანა ბალახის წყენით ნამობანის“. 39v.

IV. იე. სოფლების ნუსხა: „ფარსმა, დაქიურთა, ქელაბიძე, ბასილა, იმედი, ჰონთით“ 39r.

**შენიშვნა:** 1. 39v-ზე ნამოწერილია ოცი [მოწაფის?] ვგარი რუსულად.

2. აქვე აღნიშნულია ბელნაწერის პატრონის სახელი და გვარი:
„Принадлежит... Ивану Барнабову“.

## 319

### ადამის გოდება. XIX

10 ფ.: 22×18; ქაღალდი, ფუდო, უკანო, მტკად დაძველებული, კიდეებშემოცვეთილი; 6v-დან გაცხოველებულია XX ს. ხელით; ხმეღრული; XIX ს. შეძენილია ბაგრატ ბარნაბიშვილისაგან.

„ადამის გოდება. — პირველ კაცისა დაცემას შეუდგებოდა გოდება...“ 1r—10v.

წყდება: „მრავალი ტანჯვით დაიხსნა ადამ და ევა მუხთალი;
ძველი, დამწყვარი ქმნა ახლად ჰყო განელღებული:
ამათი მოთქმა...“

შენიშვნა: ხელნაწერში ამოჭრილია პირველი შვიდი ფურცელი.

## 320

### წმინდა გიორგის წამება (გალექსილი). XIX

39 ფ.; 22×17,5; ჭალაღდი; უყდრო, რვეულად შეკერილი; თავგაკლული; კიდეებშემჭ. ცვეთილი, ლაქებიანი; ხმიდერული; XIX ს. შეძენილია თამარ ბოჭორიშვილისაგან—1936.

„წამება დიდის, ახოვანის, ზღვისა და ქმელეთის მპყრობელისა, ღაწლით შემოსილისა წმინდის გიორგისა. ურმის თვალზედ სასჯელი დეოკლიტიანე მეფისაგან.

— იყო მას ჟამსა ბრძანება მეფე ურწმუნო, ფლიდია...“ 3r—39v.

თავდება: „ყველა დასხდენ, სადილობად, მერე ჭანი [!] გამოედა,
და თეოფისტოს, ცოლი მისი დასხდენ, შინა შემოედა“

შენიშვნა: 1. ტექსტი იწყება: „კარი პირველი. დასაწყისი. წამება...“
2. ტექსტს წინ უძღვის თავნაკლული შესავალი:

„... პირველი მცოდნე გაშინჯეთ და ჭელმწიფეთ[ა] წესია:
ბარძიმსა ჰსთქვა საამიანი, ამით გაკეთდა ესია.
საამს და რასხურომს, ტარიელს — გიორგი უშეფთესია [უხეშთესია?];
და ისინი ვესმით, ეს პრა — რომელი უკეთესია?...“ (1r—2v).

შესავალში მოცემული მეტად საყურადღებო დაზასიათება იმ ეპოქისა, როდესაც ბუეულ დამწერლობას და რუსიფიკურ თეზებს ვასაცილი აღარ ჰქონდა. ამან აიძულა „გალექსაი“ მკითხველთა ფართო წრეებისათვის მიეწოდებინა მისაწყობომი ფორმით (ლექსად). მხედრული დამწერლობით შესრულებული აკილოგრაფიული ნაწარმოები.

„ეწ მისი [წმ. გიორგის ცხოვრების ავტორის] ამბად ნათქვამი გაგლეკსეთ,
რემან თქმული;
ვინცა არ იცის ჭეშკური, იკითხოს ეს მჭედრული...“

## 321

### ორბელიანი, სულხან-საბა. სიბრძნე სიცრუისა. 1845

152 გვ.; 21×17; ჭალაღდი; მწკაოს ყდა; დახიანებული; ქუჩიანი, მე-9—10 გვ. ამოვარდნილი და გამუქებულია; მხედრული; 1845 (152 გვ.; გადამწერი: პაველ ჭურთოველი. შეძენილია ეგნატი ბერთიელისაგან.

„წიგნი სიბრძნე-სიცრუესია, ნათქვამი სულხან ორბელიანისა, ჟამსა სიჭაბუკისა თვისასა. — იყო ხელმწიფე ერთი...“ გვ. 1—152.

წყდება: ყასაბისა და მყიდველის არაკზე — ... „ეჰაო! თვით აქ იყო წვერითა და ულაშით და ერთი გამოსაცოსნაც არ ვაჭამეთ. ახლა ერთის ბალწით ბევრი რათ გავუზანოვო“.

შენიშვნა: 1. შდრ. 1936 წლის გამოცემის გვ. 161.
2. ტექსტს შიგნითაც უჩვა ადგილს. მარტო 150—152-ე გვერდზე შემჩნეულია შემდეგი არაკების გამოტოვება: „გრძნეული ცოლის პატრონისა“ (ნაბეჭდში გვ.

143—146), „მეცნიერი აჭიმის“ (ნაბეჭდ. გვ. 46, „ანჩხლი ცოლის პატრონისა“ (ნაბეჭდ. გვ. 146—148, „მუშისა და ბედისა“ (ნაბეჭდ. გვ. 149—150), „მეფისა და მებაღისა“ (გვ. 150—151), „განშორებულის და მარტელისა“ (გვ. 151—152), „კატის გაზომილი ლოპისა“ (გვ. 52, „მოტარებულის და მოვიწარისა“ (გვ. 152—153) და „კიდევ შიდი სხვა არაკისა (გვ. 153—161).

**ანდერძი** (გადაწერისა): „აღიწერა 1845 წელსა, მარიამობას [16-ს] წიგნი ესე სიბრძნე სიცრუესაჲ“ პავლე ქურთოევისაგან“ (გვ. 152).

## 322

### გულასპაიანი. XIX

IV. 206 [+1] ფ.; 21×17; ქაღალდი; მუქაოს ყდა, მოცელებული; მხედრული XIX ს. შეძენილია ლუარსაბ ხელაძისგან. 1936.

[გ]ულასპაიანი. „ალვასტრიანი. აჭა კარი პირველი დასაწყისი დიდისა სემწიფისა ინდოეთის მეფისა ვარდოსისა და ძისა მისისა მშვენიერისა და უცხოსა თალავნისა გულასპისა, რომელსაცა მოთხრობა მისი ამისა [ქ]ვ[ე]ითა აღიწერების. — დიდსა სამეფოსა ინდოეთისასსა იყო ხელმწიფე ერთი... ეარდან..“ 1r—20v.

**შენიშვნა:** 1r-იდან 19v-მდე სათაურად ყოველი გვერდის თავში წერია „ალვასტრიანი“; ხელნაწერის 20r-დან 89v-მდე — „გულასპიანი“; 90r-დან ბოლომდის — ისევ „ალვასტრიანი“. 1r-ზე XX საუკუნის ხელით „წარწერილია: ეს გულასპიანი ეკუთვნის გიორგი ლეონიძეს“.

## 323

### ზაუმეისტერი, ფრიდერიკოს-ხრისტიან. ლოღიკა. XVIII და XIX

63 ფ.; 23×17,5; ქაღალდი; შერჩენილი აქეს ცალი ყდა. მუყაოსი, შეღებილი; მხედრული, სხვადასხვა ხელთა და მელნით. 2r-დან 16r-მდე XIX ს. მხედრულით, მკრთალი მელნით; 16v-დან — 60r-მდის — XVIII ს. ჩინებული მხედრულით, ღია შავი მელნით, სათაურები და დასაწყისი ასოები სინგურით, მოგვლენილნი; შეძენილია ალექსანდრე ლეონიძისგან, 1936.

„ნაწილი პირველი ლოღიკისა, სათეორეთიკო ანუ საცნაოთსუ მოქმედებათა გონებისათა. თავი ა. მოგონებისათჳს ანუ იდეათათჳს. § 33.— პირ'ლსა ვიდრემე მოქმედებასა გულისჴმისყოფისა ჩუნჩისასა მარტიგად მოგონებად ანუ იდიად წოდებულ-ეჴყოფთ...“ 23r—60r.

წყვდება: ზ თავის — „უკანონოთათჳს სილოგიზმოთა“-ს პირველ სამ სტრიქონზე — ხოლო რაჟამს უკუე იქმნების ესრეთ, იზედწოდების ესე დამაღლულ ანუ დაფარულ სილოგიზმოდ“. 59v.

**შენიშვნა:** 1. ვარდა ლათინური დედანის (იხ. ა. ფრანგიშვილი, მასალები ფსიქოლოგიური ცოდნის გავრცელებისათვის საქართველოში. „ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის შრომები“, ტ. VII, 1950, გვ. 251), მთარგმნელის — ანტონის — ხელში უნდა ჰქონოდა ბაუმაისტერის რუსული თარგმანი: Логика, Перевод с латинского Александра Павлова, Москва, 1760.

2. ანტონ I-ლის სქოლიოები შეშჩნეულია 17r, 17v, 30v, 51r, 54v-ს კიდეებზე.

3. ლოღიკის ტექსტს წინ უძღოდა: ა. თავფურცელი. 2r.

ბ. „ანტონის მიერ არისტოტელესეული ფილოსოფიის ამის წესიერებისათვის. — აღნაკმა ვიდრემე გონებისასა ვერ სადაც მისდა სიბრძნესა, მით, რ' წოდებულ-ჰყოფენ მას ფილოსოფისანი მეფედ... ხოლო აწ ესპარტა მიზები თარგმანებისა ამის ფილოსოფიისა.“ 3r—11r).

გ. „პინაქსი ლოღიკის“ (12r-v).

დ. „თავი ა. წინასიტყვა. ფილოსოფიისათჳს" და ნაწილთა მისთა" § 1—§ 28: (13r—22v).

დაწერილებით, მთარგმნელის ანტონ I-ის წინასიტყვაობის ტექსტის ნაწილის მოტანით, იხ. „საქართველოს სახ. მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა". ტ. I (II კოლექცია), № 255, გვ. 181—182.

## 324

### პოლნიც. კ. ლ. მიმოსვლა ბარონ დე-პოლნიცასი. 1820

VI+164 გვ. 21×18; ქაღალდი (ლურჯი, ჰეერნიშით: 1819); მუყაოს ყდაში გადაკრული ქაღალდი, ყდაზე—ტყავი; მზედრეული; სათაურები სინჯარით; გადაწერილი: ლუარსაბ ხახანაძე თარხნიშვილი (მოურავი)—I ყდის შიგნით, Ir, VIv; ავტორი: კ. გორი. I გვ.; მთარგმნელის რედაქციული: გაითხარებიგორა; თარიღი: 1820 წ. I რეგულში ამოკრეფილი 6 ფ.; დაწერილია 50—51 გვ. შეძენილია ერეკლე ციციშვილისაგან.

„მიმოსვლა ბარონა დე პლონციასი [!], აღწერილი მისგანვე. წიგნი პირველი. უფლისადმი დე...—ვლემწიფეო ჩემო! სიცოცხლემან, რომელიცა განვაგრძელე მე პაიროსა შინა, შემიწუხა..." გვ. 4—155.

**შენიშვნა:** 1. „მიმოსვლა" ზედმიწევნით იმავე შედგენილობის არის, როგორც H 96 ხელნაწერი (იხ. „ხელნაწერთა აღწერილობა", ტ. I. ილია აბულაძის რედაქციით. გვ. 71—72).

2. თავფურცელი: „მიმოსვლა ბარონ დე-პლონციასი. აღწერილი ისტორიულისა, და ღირსოქაჲთულისა გეოგრაფია, თჳით მისგანვე; ტომი I. თარგმნილი რუსულით ქართულსა ენასა ზედა არხიდიაკონის გაითხის მიერ. მოსკოვს. 1776 წელსა თებერვლის 23 დღესა. ქართველსა ჩუენ წელსა, ივნისის კე დღესა".

3. ტექსტის წინ: ა. მიძღუანა გაითხისა—მეფის ვახტანგის ძის გიორგისადმი. 1—2. ბ. ავტორის წინასიტყვაობა (დაწერილებით იხ. „ხელნაწერთა აღწერილობის" I ტ., გვ. 71—72, № 96) გვ. 2—3.

4. ტექსტს დართული აქვს კალენდარული ცნობები 1820 — 1837 წწ. გვ. 156—163.

5. II — III გვ. მოთავსებულია: „დრასა ნეგროთაის ყოფილის ელჩენებისასა...მიცემული ენანი ესენი არიან..."—ჩამოთვლილია 66 სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ხალხი, მათ შორის—ქართველნი, ჩქრკეზნი, ლაზნი.

**ანდერძი** (ვადაწერისა.—თანმკვლელი): „...ამის ისტორიისა. არამედ ეგრეთვე ნებსით მრავალთა მუეხარებიანთა ფიქრთა რემთაუის და მით განვაჯერე დროსა დღეთა ჩემთანი აჟამომდე. და შემდგომნი ამისნი იყვენ ნება უფლის ღ'თისა ჩენისა ესსო ქრისტესი.

დუდანი ამის ისტორიისა ესთხოეს მის ბრწყინვალებას, გორის ქალაქის პოლიციმეისტრისა [!] ბართველ თუმანოვს და იქიდამ გაემოსწერე მე, ხახა ყორასაბაშის შვილმან, თავადმა თარხნიშვილმან, ლუარსაბ მოურავმა, ჩქყ წელსა, თებერვლის ა დღესა, გორის ქალაქსა შინა" (გვ. I).

**მინაწერები:** ტექსტის ხელით, დაუთრელი ხასიათისა არის, თითქმის მთლიანად საგანგები ჩამოსაღების აღრუხვას წარმოადგენს და მეტად საყურადღებოა XIX ს პირველი ათეული წლების სოციალურ-ეკონომიური ურთიერთობის ისტორიის თვალსაზრისით. მაგ.:

„ნურალაშვილი გაბრიელა ავყარე ტფილისის მაზრიდამ; ხარფუხის სოფლიდამ მოვიყვანე ჩენს სოფელს, ახალქალაქს დავაფენე ჩქყ წელსა" გვ. III.

„ჩყლა—წლისა თქმიდამ ჩრდ ალილია და არ უმსაზრენია ნურალაშვილსა ხარებიდამ:

ჩფყ. ფარცხეა ორი დღე, უღელი ბარით, ფასი.

ჩსკ. სარწყული ხოდაბენისა შემოდგომერი.

ძეკ დალა ნაფეტრისა; სალალო კასრით ბ. სამეზლითოთი იქნება სწორე ჩანაბში კოდი ბ.

ცკ. შეშა ურემი ორი.

ცკ. ფიჩხი ურემი ორი საწყეი.

ცკ. ძელები ზომისა.

შკ ქ. პური სახლის გირისა, კოდი სამი ჭს ალია ზემო წლის ანგარიშიდამ.

ჩქ. წელსა, იანვრის ა დღესა, რაც დაგვაკლდება, ამას ქვემორ დაიწერება.
ქ. ამავე წლის თებერვლის თვეში არ მოგვცა საყველიერო ერაბო და კვერები. წელსა.
ჩქ. ნუროლაშვილს აკლია:
ჯქ. მოკამაკორის ფული არ მოგვცა.
ტქ. დავიბარე სასხლავით ბალისა—არ წამოვიდა.
ტქ. კიდევ შეხედა მცირე რიგი და არ წამოვიდა ბალის სხულაში.
ცქ. შეშა ორი ურემი.
ცქ. აპრილის ი, ბორწიანელე აღდგომის დღეს არ მოგვეტანა ძღვენი.
ცქ. ფიჩხი ორი ურემი.
ცქ. ვენახის კჩხა, ურემი ორი.
ჩქ. ლატანი ნაძვისა ათი.
ქქ. ბოძი მუხისა სამ ადლიანი ქვესი.
ჭქ. სარეა ორი დღე ბალისა.
ჭქ. გაამა და ყელი ბალისა ორი დღე.
ჩქ. . . . . ბალის შესალობაი ერთი ურმით კან. რა*.
ჩხქ. სარწყავი ეახაფხულისა ჩქლ წლისა.
ცქ. ძღვენი შობისა.
ქქ. საყველიერო.
ცქ შეშა ორი ურემი.
ცქ. ფიჩხი ორი ურემი.* გვ. IV—V.

დაახლოებით ასეთივე ხასიათის არის I ყდის შიგნით გაკრული „ქაღალდისა და 164-ე გვ. მინაწერები.

**მინაწერი** (გვიანდელი ხელით): „ალექსანდრეს ივანიჩს კნიაზ ლეონიძეს მიერთვის ეს კნიგა". გვ. 50.

## 325

### ბიბლიის ხაკითხვები. XIX

94 ფ., 22×17; ქაღალდი; ტეიფრული ტყავით შემოსილი მუყაოს ყდა; მხედრული, სათაურები სინჯარით; XIX ს.; გადაწერი: პეტრე ოლეის ძე ჩარკოვი (73v); დაუწერელია 1—7,74—76,85v—92r; თავსაბმელობა 8r; შეცენილია დომენტი კილაბისაგან 1936 წ.

1. „ენება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი (მეზრ მათესი). დიაკონი—მას ღამსა შინა ჰრქვა იესო მოწაფეთა თესისთა..." 8r—23v.

**შენიშვნა:** უფლის ვნების საკითხავები ამოღებულია ოთხივე მახარობელის „თავთავებ".

2. ფსალმუნის საკითხავები. „ა-კა: შურმან სახლისა შენისამან შემჭამა მე..." (დაითის ფსალმუნი. კანონი ა-დ, ი, ზ—კე და სხე.) 24r—46v.

3. გოდებანი იერემია წინასწარმეტყუელისანი და სხვ. „გოდება პარასკევისა, პირველი სახუმილავი.—ვ. შეითქუნენ მეფენი ქუეყანისანი და მთავარნი შეკრბეს ერთად..." 47r—73r.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტში ერთმანეთს ენაცვლება: ფსალმუნის მუხლები, „სახმილავი", იერემია წინასწარმეტყველის გოდებანი და სამოციქულოს ნაწყვეტები (28r-დან 73r-მდე).

2. ბოლოში დართული აქეს მოკლე სადღესასწაულო, 25 დეკემბრიდან (შობა ქრისტესი) 21 ნოემბრამდე (ტაძრად მიყვანება). (77r—85r).

3. ხელნაწერში ჩადებულია ოთხი ფურცელი (91—94), საგალობლების ტექსტით (თავსოლონკულები): „4. წოლარელი [!] მუცელს ბნელსა სენასა..." (91r—94v).

* ამ სტრიქონს ხაში აქეს გადაფხეკილი.

წყდება: „ცთილებამიწენო რაჲცნეთა და დამძიმებული ძილითა გუმწყემსენ წი-ნამძღოლობითა, გუხსენ საწყ. ნ. [სვეტებასა]".

4. ხელნაწერი „კათოლიკეთ" წრეულში შედგენილი ჩანს.

**ანდერძი** (გადამწერისა). „მოძღვარება ვარ ქებული,
მოციქულთაგან დებული;
მწატრობენ და ვერა მპოვენ
აწ ქვეყანის დიდებულნი.
ქალ.ა]ნ[მ]ან აღწერა ფრთამან;
[ა]ღმოიკითხოს მოაწყვეტ ყრმაჲან.
თუ ცთითა[გ]ნ აღწერილი ვისჰაჲ არს,
ისჰეფის ძე პატრ ნ ა რ ე კ ო ვ ი ს გ ა ნ არს" (73v).

## 326

### ოთხთავი. XVII—XVIII

217 ფ.; 7,5×5,5; ქაღალდი; ბის ყდა, კუთხე გაცვეთილი, მწვანე, გლუვი ქაღალდით შემოსილი; 1 — 6 ფ. ფ. მოცელილია; 207—217 ფ. ფ. მოშლილია; 1 — 6, 7v—14v, 177v — 181v, 213v,— 217v—დაუწერელია; ნუსხური, ორ-ორ სვეტად (მეტად წერილი). სათაურები—მრგვალოვანით, ოქრომელნით; ცოცხალი გვერდის ტექსტი მოთავსებულია ფერადებით შესრულებულ ორკარად ჩარჩოში (15r-v — ნაწილის ჩარჩოში); XVII—XVIII ს.; გადამწერი. იოს (191r). შენებილია ანტიკვარულ მაღალპაში.

„სახარებაჲ მათჱს თავი. წიგნი შობისა იესუ ქრისტესი, ძისა დავითისი, ძისა აბრაჰამისი. — აბრაჰამ შვა ისაკ..." 1r — 177r.

**შენიშვნა:** 1. სახარების ყოველ თავს წინ ეძღვის: „ესე თავები არს მ ა თ ჱ ს (მარკოზის, ლუკას, იოანეს) სახარებისა". 15r — 16r; 60r-v; 89v — 91r; 139r-v.

2. მინაუბეჭდავია პორტატები, შესრულებული ფერადებით, ოქროს ფოთლ, ქართული (ნუსხური) წარწერებით: 17v, 61v, 92v, 140v. ბ. თავსაბმულობანი: 18r, 62r, 93r, 141r.

3. ოთხთავის ტექსტს დართული აქვს: „ვანგებაჲ სახარებათა საძებელისა საწყლისწყოთა, ვითა მიგალს სუნაკსარი წესსა ზედა ბერძულსა (182r — 212r).

**ანდერძი** (გადამწერისა): „ღმერთო! შეიწყალე ყოველად ღირსი ცოდვილი ი ო ბ". 191r, II სვეტის ბუანასწერ სტრიქონზე.

**მინაწერები:** I „ჩემი საყვარელი შვილი გ რ ი გ ო ლ! ეს წა სახარება იყოს შენი მფარველი სულით და ხორცით სულდებერს 3, წელსა ჩქვ, პეტრეპუღით. მე ფ ი ლ ი პ ე ი ვ ა ნ" (7r).

II. „დასი ამისი მ თუმანი. ი ო ა ნ ე ბ ა ტ ო ნ შ ვ ი ლ ი ს ხელითვე, 213r-ზე.

III. XVII—XVIII საუკუნის ნუსხურით: „ღმერთო! შეიწყალე ცოდვილი ს ფ ი ლ ი პ ე ნ" (177r).

## 327

### ოთხთავი. 1727

228 ფ.; 6,6×4,5; ქაღალდი; სადა ტყავით შემოსილი ბის ყდა; წერილი ნუსხური, ორ-ორ სვეტად, სათაურები სინგურით, ჩართული ასომთავრულით; 1727 წ. (228r); გადამწერი: პაპუე მაჭალაბელი; დაუწერელია: 2,55—56, 89—90, 150v—151v. შენებილია ანტიკვარულ მაღალპაში.

„სახარებაჲ მათჱს. თავი პირველი. წიგნი შობისა იესუ ქრისტესი, ძისა დავითისი, ძისა აბრაჰამისი. აბრაჰამ შვა ისაკ..." 3r—198v.

**შენიშვნა:** 1. ოთხთავის ტექსტს წინ ეძღვის „შესხმა წმიდისა მახარებლისა, მათესი, ს ი ო ტ ი ნ ი მიერ თქმული" (1v).

2. დართული აქვს: „სათნებელი წმიდისა სახარებისა (199r—218r).

**ანდერძი** (გადაწერისა): „[დიდე]ბაი ღმერთსა სრულ-მყოფელსა ყოველისა კეთილისასა! ქრისტე, მფლობელო ყოველთა სუფევათა! შემინყალე ცოდვილი მგალობელი პაველ, რომელმან აღვწერე წმიდაჲ ესე სახარებაჲ! აწ, გეყოფდრები, ჴიმცავენ ქველად მიელთო, შენდობა გიჴო ჩემ ცოდვილისათჳს. ქ(რ)ა უფე". [1727 წ.] 228r. II სვეტში.

## 328

### ჟამნი. 1822

222 ფ.: 15×9.3; ქაღალდი; მაგარი მუყაოს ყდა, ტყიფრული ტაკიით შემოსილი; მხედრული; დასაწყისი ასოები—მთავრულით, სათაურები სიწყრით; 1822 წ. (57r); ადგილი: ბელოყოროდი (57r); გადამწერი: გაბაონი ოსე, ზახარია მთძღუარ. ძე (57r); მომგებელი: იმ ერთა დედოფალ ი ა ნ ნა. დაუწერელია: 1v—5v, 219r — 222v; ტექსტში ჩართული ბიბლიური შინაარსის სურათები ნაბეჭდი გამოცემიდან, რუსული წარწერებით; 6v, 58v-ზე. ამოშლილია რუსული წარწერა და გაცვეთებულია ქარაფული, მრგვალ-ვანი; 63v, 67r, 97v, 110v, 116r და სხვ. ბოლოყანშეუთხულობა: 67v,173v; ჯვარის გამოხატულობა: 176v. ანტიკვარულ მაღაზიაში შეძენილი.

[ჟამნი] „იწყების ჟამნი ცისკრისა, ჩუსხა მის წმიდისა ღმრთისა ქალაქისა იერუსალემისა. — ლოცვითა წმიდათა მამათა ჩ̃ნთა, უფალო იესო ქრისტე, ღმერთო ჩ̃ნო, შეგვიწყალენ ჩ̃ნ. ამინ დიდება შენდა, ღმერთო ჩ̃ნო, დიდება შენდა". „შეუფეო ზეცათაო... "1r—208v.

**შენიშვნა:**

1. **შედგენილობა**: ა. ჟამნი ცისკრისა, საგიჟისა. მწუხრისა, სერობისა (7r—56v).
ბ. „თუმცა მეტყველებანი...წლეთი-წლადნი" (59r—181r).
გ. „ტროპარნი და კონდაკნი მარტჳთა და ზადიკთანი.." (181r—201v).
დ. „სახარებანი აღდგომისანი" (202r — 208v).
ე. კალენდარული ცნობები 1823—1864 წწ. (209r—218v).

2. ხელნაწერში ყურადღებას იპყრობს კალიგრაფიულად შესრულებული, ოქროთი და სინგურით, ჩართული ქრომოთვრულით ნაწერი სათაურები: 7r, 59r და სხვ., განსაკუთრებით 58r-ზე, ოქროთი შემთხვეული კამარის ქვეშ:

„იმერთა დედოფალმან ანნა აღმაჳერინა მონასა თჳისსა ოსუს, პრთოოიერსა".

3. ჟამნში ჩართულია იოანე პეტრაწყოს იამბიკოები: ა. „იამბიკო წმიდისა მოწამისა სოხონისი და სხტ̃ათაჲ მოწამეთა, დღეიმყელი.

„ლოცვამან, ანნა".

სოხონ, ცეცხა ძმულ-შემსრეელი, სულსა
შეიმბერეელისა ღ̃ისა შეგდრებს ჴელთა..."

ბოლოში, სინგურით, შიწერილია:

„ეს იამბიკო და შემდგომი ამისი იამბიკო თქმული არს იოანე პეტრიწყოსა".

ბ. „იამბიკო ჴ̃დ წმიდისა შობისა.

„ლოცვამან ანნა".

„ქალწულთა შორის დედა, ბოლო დგებათა [შორის]
ქალწული ხსოლო დღეს გაჩნების კრულებასა...(63r-v).

იამბიკოები შემნეულია აგრეთვე 67r-v, 97v, 110r-v („აღვისტო ჰსწერს..."), 116r-v, 125r-v, 137 r-v, 176r.

4. ხელნაწერში რამდენიმე ადგილას ყვნეულება ოსე გაბაშვილის ხელით შესრულებული ბოლოყანშეულობანი (67 v.).

176 v-ზე ფარადებით დახატულია ჯვარი, რომელსაც კეკმოთ, სინგურით მიწერილი აქვს:

„ჯ̃ჯარო, მფარველო ყოველისა სოფლისაო! შენ ხელითნე და დაიფარე ყოველი ენებისა, სულიერისა და ჴორციელისა, მასპინძელი შენი უმ-ღვლესი იმერთა დედოფალი ანნა".

**ანდერძი** (ყადაშწირისა): „განსრულდა ქმნი ესე იმერთა დედოფალთა დედოფლისა ანნასი, ორბელიანთა ასულისა, ჭილაქსა შინა ბელოღორთოსა, მონასტერსა წმიდისა ნიკოლაოსისსა, რომელსა მადლი და წყალობა იყვე მასზედა მოფულებელ, რ' უცხოდ ყუნრიდეს ჩ'ნ, უცხოთა, აჰა, ჩქარობასა შინა, ყოველთურთ უნაკლულოებით. და ეიხაგან ებრძანა ესეითარად აღწერა, აღეწერე ჩ'ნ, მონამან მისმან, ყ'ლ ულირსმან პროთიერეან გაბაონაშვილსა, ზაზარია მოძღუარის ძესან, მარტის ლა, ქრისტეს აჰას ჩყაბ...ესე გაბაშვილ-ი" (ხართულად, ერთი მონოგრამის სახით).

**მიმწერები:** 1. „Из книг протоиерея Моисея Иванoвича Шангуладзе" (მელნით, I სავი ფ. v).

2. „ჯლეჭის წაბალი: კაცის ძალი, ტუხტის ძირი, ვირის რძე, კოჩიორდას ძირი, ვირის რძით ასვი უმცოთ დილით" (1r, ქიმიური ფენქრით).

## 329

### რიტორიკა. 1761

306ფ.: 21×16; ქაღალდი 7 ა ფ. მოცილებულია; ტყავგადაკრული ტკეიფრული ყდა ხისა; მაგარი, დაუზიანებელი; ბრტყელი; სათაურები სპეციური; დასაწყისი ასოები ნუსხური-მრგვლოვანით; 1761 წ. (303r); თარგმნილი სომეხიდან ფილიპე ყაითმახუაშვილის მიერ, დასითეოს ნეკრესელის მოსაწილეობით. შემდგომი ანტიკვარულ მაჯახაში [75 გ.].

[რიტორიკა]. „თავი ა, 1: ვითარმედ რაჲ იყოს რიტორება.—რიტორება, რომელიცა მჭევრ-მეტყუელება, მკუსრ-მეტყუელება, მიხჳ-მეტყუელება, მჭევრ-მეთქუმობა, სიმკუსრით, სიმჭევრედ და მჰყაჳარ-მეტყუელებად თქჳმის, ესრეთ განისაზღურება რიტორთაგან: ჴელოუნება კეთილ მეტყუელებისა..." 9ვ—298ვ.

**შენიშვნა:** 1. „რიტორება" შედგება 5 „მატიანისაგან"; თითეული „მატიანე" დაყოფილია „პრაქსისებად".

2. „რიტორების" ტექსტს წინ უძღვის დოსითეოსის „წინასიტყუა". იხ. ქვემოთ.

3. დართული აქვს „ხანდუკი რიტორების, რომელ არს საძიებელი" (299r—303r).

**ანდერძი:** „სრულ იქმნა რიტორება გარდმოთარგმნითა ჩარპანელთაგან ქართველთა ენისაზედ თთჳსა იფლისსა ქ, ქრისტეს აჰეთ ჩ'ლა. დასაბამითგან წელსა ჳსჱთ" (303r). (დოსითეოსის „წინასიტყუაში" ყოველგან ჩ'რპანელია და არა ჩარპანელი).

დოსითეოსის „წინა-სიტყუა": „თ'ჳ'ნი თარგმანებათა ძლითნი, სიტყუენი დოსითეოსის მიერ".

ირწმუნებიდით, საქმენი რ' იყოს ესრეთ: სულმან მჱცრტლმან შარად ქეთილთ-ბათან ანათლისმეტყუა შინაჲან განჴრებაჲ ყ'ლ მსიტყუოებამამებრონი ზეცებითი ჴვირგუნოსანის მუჴის თჳისმრა'სნი, რომენი ცხოლებად საქართველოსა, და ძისა მისისა ირაკლი'ნი, რომელი ფოლაჲი კახთა და რანთა, აღდგომად შარავანდისა თჳსისა და ჭირიმტლით მეფის ძის ა'ტანრ'სა, მაღლად მრენისა სასანძლესა, სანთელი მარად მიეტრარე მოჴენითა ნათლისათა.

აწ უკუე აღდგომითგან სანათლოსა მანათი იასელის-მჭრობისა, რაჲთა და ესეითარითა ნათლმეცნიერებითა და მჭელმეცნიერებითა, ვითარცა იაფეთისმტყუეს ულის სიტყუისა მდიდარ-მოეულარეს და ნათელთ-ტბათამი შემეურტყალსა ნავ-ნაიეთა სახბორძოთაჲ, ნავ-ნაიეთა სასიტყოთა და ნავ-ნაიეთა სანათლოთა რომელთამე სიტჴურთითა, რომელ არს სიბრძნის-მოყუარებითი იგი ძალი, ნათელი და ბრწყინუალება ჩ'ნ, სიტყუერთა.

ხ' ა'დ ამისდამი შეტრფიალნიმან მომხადნა შინაგანნი თჳსნი განგრძებითისა მის ძალისა სახლი, რომელ არს გოზება და აღანთნა ორნი იგი ლამპარნი, რომელ ვიტყჳ ბედვითსა და ცნობითსა სულისა ძალსა.

აწ უცუტ შე[ნ]ც რმან და მოიწ[ყ]ივლმან სახლად სძლად სიბრძნისმან, განაბუნაცა დიაკრისნი კეთლეულისბრძოსფოათანი, რეცა შესწუსად შემაველისა და ფრინნაცა მელამარენი წუნულსა წინაშეროდ და შემდგომდაცა არ ფუსილოსფო, რომელ ციტყვი მეცნიერებითისა და წარმოჩენითისა ძალსა.

და ესრეთდესეობასა კეთილ-ხაზებათსაო თანმჭრახ, ყურჩინებითა ირაკლი მეფისა, ბრძენ-გონებითისათა, იწყო მითესად არ ფერიცტულეთ სატაცია ოგი, ორამედ სიბრძნე და სიბრძნე ესე არს მეცნიერება ბედითთა და საქმითა.

ბოლო ვინათგან შემოსჭვა სახლუარი სიბრძნისა, ყურ იყო რათა სიბრძნისათჳსცა მცირედ რაჲმე გტესაბრძნისაცუტყუტსა. გარნა კეთილ ვჭირეს მცირეც ერთ-დაცადებასა, ვინათგან სძე ა არს სასიბრძნო ჩ[ნ]და და მისთჳსც მუტყუტსებასად

აწ უცუტ ვინათგან აღიკისკრა სიტყჳთისა მოფარდულთანისადმი მოფარდულთად, რომელ არს ორღანო სიბრძნის მოყუარებისა და მან, ნათელსანაცა აფროდიტებრმან არაეც ჰრიდა სძლად მიმყუანსა თჳსსა და ალაჯთა მისთა, მაოად ყოენა მას.

ბოლო ვინათგან მუშაც იყო ფუნტეტს საკეთილოსა სამუშაოსა სიტყჳთისა მოფარდულთანისასა, უკეწდაცა ძიებად: რაჲ სიტყუა, ანუ რაოდენ გუარ, ანუ რაოდენ ნაწილენი სიტყჳსანი?

ბოლო აოამედ ზედნიწევნილოსითი მასწაუებელი პირველ თქმულთა საზედმიწყენულოთანისა, არა მცეროტულოსითი ოგი ძუნლთაგანისა ბრძნისა უსიროსისანი, რომელ არს ღრაფმატიკა.

და რ[ა]. მოამეცნან ამის ნათჳსმან პრთიტულითა ძუნლთა წერილთა შორის, არცადაოთ ენიროდენ რაჲმე ჰპოვა, თუნიერ ბუნებრიებისა ენათა რეტულებისა წყობათა, მარცუალთა, ლექსთა და სიტყჳთისა.

რ[ა] ძუნლთა მოარგმანებელთაო არა ეხილნათ გარდამოთარგმნად წიენი ესე, ანუ ფუალობისათჳს და ანუ ტუბრეტს სიძნელის ძლით, რ[ა] ესრეთ ეგზონებ მე.

ბოლო ვინათგან ღრამმატიკა არს ჴელოფნება წრფელად[მ]ეობისა და ფუთოფულ ჭსჳსა და პირველი ხარისხი ფუჲროს სიბრძნის მოყუარებითისა სპესისა, ამისთჳს, ვინათგან სიტყჳთა იგი მოფარდულობა თჳსობითად მეცნიერებად შეისწინების და არიან ესენი მცეროტულობითი, დიალიტიკობითი, რიტორებით და განმჭყულებითი.

ჲაჲ, სიტყჳსა შინა მოფარდულობასა პირველი ობჯო წესი მცეროტულობამან და ამისი წესდებით პირველად ჴყურ-იყო ეიმიფრედი სჯეფნებრთა გულისსმისყოფათა-ვან სიბრძნის მოყუარებისათა.

და ვინათგან საზედიწყენილოთ არა იყო ზედმიწევნა ზედმიწევნილისა, ვერ ეხებოდა და თუ არა ჴკეშოთა, მაშა საჭიროა ოქმნა ღრამმატიკა.

ბოლო შეჰყრაობამან ამით ფუონოებითითა ჴრეთა იგეფლისსიტყუტა გულისსიტყუტა, მზისა სხივთაგან ფბოწყინტელეს მაბრწყინი ტრფიალთა სიბრძნისათა: გარდმოკეთება ღრამმატიკისა, და რ[ა]. დაეჭოფილი წინაშე ყოველად წმიდისა სამებისა, გეხნა თჳსა სიტყუასა ზესით სიტყჳსა: „სიტყუტო ღრთოო! ვინ იყო სრულიცა ძეთა შორის კაცთასა და გაჭშორებულ სიბრძნისა, არარადეც შეიროკოს!

ამისთჳს ბეც მე სიბრც შემართოდ სამეულისა, შესწუტად ძლეწსაჲლისა! ანათლე გონებაჲ ჩემი! ასიტყუტ განსიტყჳთი ძალი! ამეუსიერე შესხიერობითი ორღანოო და წარმოჩენითითა მით ანათლის-კამარის აღებებაჲ ჩემი, რათა კეთილწყობითა მარცუალ-ლექს-სიტყჳთათა იდიდებოდე შენ ზედაჲ სიტყჳსა! და მიძღოდე საქრეთა შინა ჩემთა სიწმიდით, რომელ სათნო შენი ისწაონ ცათა და სიბრძნითა ცხონდეს!".

და მერმეტა შჭადრა მწიად შესაკადრას საჭესეს შიშით და სიხარულით, შიშით, კანონითა სიმეაძლისათა და სიხარულით—კანონითა სიმესნისათა.

და მოიწყინა სიბრძნის მოყუარეთაჲვანი ვინმე მლედეფი ჭრმანთა, სახეღთ ტილიპე, ადგილობითისა ნათესაობისა სესითა ქართველთ და ტომობითისა სესეითა ძეზანჯრთა დ[ა] ფრიად მეცნიერი ჩ[ნ], ქართველთა ენისა ქეეკით და ჰერმანულთა ენებრეს ხედმიწევნილ იყო.

და რ[ა] იკადრა, ვითარ მოსე, სიბრძნისა სიმშოაობითა ნისლთა შორის შესწუტად აზოვნითა გულისსიტყუთა და იწყო კეთებად ღრამმატიკისა, თარგმანებითა ზემოთქმულისა ფილოსპეთისა. და გარდამოაკეთა ღრამმატიკა ფიქითა ღეწღლითა და შრომითა და თანმწყობითა მეცნიერ ა ირაკლისათა.

ვინთანგან თანაუვიდოდა მას და მეფობისა ჯანმგებელობითისა სჯისთა. ესითარცა სატრფიალოსა ძმისა და სასიძოჩინოსაჲ, თანამოლეწულ და თანაატკივილთმოყუარე ექმნებოდა ძმისა, მაშურალეს ჯონებისა ჰსჯულთაჲან და სხეულთა ძრჭოთგანაც, ჯამოსა ქეთილითა და ტკბილითა სიტყჳთა სიბრძნისა ქებითა, მოსაგონებელთა პადებითა თუსით და ღრისგანეც, და ბრძნეულითა ნუგეშითა ჭირთა აღფხრეშებითა, და ჰრჩებს: „ერსენი სიბრძნეს და შესძინე ცოდსა შენსა გულისჯის ჩაყოჲაო".

ხოლო სასიძოჩინოს დაშჯიტრტი და მხილტჳნი ახლისა სასეფოსა და ურჩჳნეელისა სჩჭისა მიმენელი, ვ'რ სატრფიალოსა ბრძნისა ჯონებისა თუსისანი, სფრეველით შეიტაბობად და ტრფიალებით შეიკონჭებად ჯონებაჲ ჯონებისა წიალით და ჯარედან სხეულისათა და თჳს: „ჲაჭ ითჳოს კეთრება ჯოცთა ნემთა და მოლუაწება ძუელთა ჩემ ია".

და რ' ესრეთ ითქუა და უმტკჳს მრავლებითი ტრფიალებისათა მის ზედა, უმეტეს ახარებდა, აძჳნობდა და აჲეფსმოდგინებდა მეუმაეთა მათ სიბრძნისათა.

ხოლო აწ, ესეეთითარითა მეკლიობითი მეფისა, კათალიკოზისა და თარგმანისათა, გარდმოჲეთდა ღრამმატიკჳ ქართჳლთა ენათა ზედა. და სრულჰჳნა. ძალითა დაუსაბამოსა სიბრძნისა ღ'ისათა, რ' ესე კაცობრიებითა ძალითა და სიბრძნითა არა ეგებოდა, თჳნიერ ძალისა სიბრძნისა ღ'ისა, რ' მან მოსცა სიბრძნე და პირსა მისსა მეცნიერება და გულისხმისყოფაჲ.

ხოლო აწ ჩ'ნ, ქართჳლთა ცრმანი, დაჳელთგენებულნი კანონებრითა შემლეწჳლნითაგან, ენამხეპრ შემლეწჳელობით და „პ'ილელ" ბაბაბოსყრის ენიდ წოდებულნი, აწ, ვითარ ელლინნი და ატტიკელნი, ლამაზ-წყობითა მარცჳალ-ლექს სატყჳთაჲთა თქჳთა და თხზჳთა ვაატტიკურებთ.

და რ' ესეეთითარითა შემჭლეწებითა აღიმეო ენა ქართჳლთა, ძალითა და წყალობითა დაფსაბამისაჲთა და ნიჭმოფენელთაჲთა ყოველად წმიდისა სამებისათა, ხოლო ღუსწყლთან და შრომითა წ'ისა მამათ-მთავრობა ანტონ'ისაჲ.

ხ' ა'დ მარად მოჰფენებამან კეთილთაბამან აწჳე არ დაიკონა ბრძოლად კეთილებისა და თჳსთა არ მოსცებედ ჯოპანან იბერიებრნაცა[?] და თანაჯიერთ თჳსით აღმაბერნა ჭარნი სიპროტანისნი ოთხ-ცერო საატჳთოჲნი, სიბრძნის ჭეშკარეტსა ზემონაკჳმებულსა მის ნათესანი და პერად აღმბრძოლნან ტენგიანებად მიგჳტაცა მაგთერე იგი ენითა ჩ'ენთა. ხ' მან, მხეპან ჩ'ემან, აღორჩინა კერძოთა ევროპიისათა და ს'დ რუსეთის მჳსკრობელის იმპერატორის ალექსანდრესგან აზნაურებად და ისაჩინოა ჯელთ-დებითა მწყანად სამწყსოთა ელ'ადმთ ქალ'აჭისა სამრჯეულისა მისისათა.

ხოლო ამისა შემდკომად კ'დ ისპრძნებაის სიბრძნე, რ' სიბრძნეჲსა ეცრისად მძლეყოფაჲ პოროტი. და ამისთჳს ჭატრჯიალნეტ სიცეთისა მისსა ითანე ორბელ'იანი, პრჯე მსაჯულ-ქმნილი ქართჳლთა და წმიდა მღუდელი, ნიკოლოზ ჯანიშჯელი, რ' პ'ერველ კსენებულისა ქალაქსჲ მღდელისა ოთხ ეკლესჲეს ჭელ-პყოფაჲ სასერო კაცთა ბენჯანისა და აწჳე ამფენაცხებად შენაკი ბედითისა სწეულფლებისასა, რომელ არს კ'ე'შირი, სიბრძნით სიტყჳეი პლატონ'ისი და ნამეკარი პროკლე დიადოხოსის მიერ, მისჳ პლატონურისა ფილოსოფოსისა.

ხოლო ამითა დიადოხობით ეპისკოპოსი ჭრმანთა ტფილისჳელი ევეტიჭ და თარგმანსი მღუდელი ფილიპჭეე ისაკიერებად, რ' მან, ჭპისკოპოსმან, ქართჳლთა ენა არა ფუჭოდა.

დარ მომეცნებით შიზგან ჯანგრძებითისა ძალისა და მიმეცნეთა ცნობითისა მის და შეხსირებითისა მის შორის საეჭჳსა შინა დამამეხიერეჭეთა წარმოწერითითაცა ამოჭმეფესჳ და, აღმოჩენებეთა ძეეთ-საერთოთა, გარეშოთარგმნეჭესა აღწერი იგი ახლად.

ხოლო ახლადობამაჲ აღეჭალს ესრეთ, რ' პირველ ქართჳლთა ენისა მხასი, ი ო ა ნ, პ ტ რ ი წ ჳ დ წოდებულისაგან, გარეშოთარგმნილიყო ელადელთა ენაჲსგან სპეეთითაც საცნო ნათჳი იგი.

ხოლო მანე, წმიდამან მღუდელმან, ნ ი კ ო ლ ო ზ კ ი ს ე ლ მ ან გარეშთიო ორი პრაქტიკულეს თხზეთნი ტ ი ლ ო ს ო ფ ო ს ი ა ნი, რომელ არს პერიერმენია, და კ ლ ი მ ა ქ ი ს მისჳ ტ ი ლ ო ს ო ფ ო ს ი ს ნათჳსა ჰაზრი, რომელ არს დაალეჭატეა, თარგმანებითა მისჳ მ ღ უ დ ე ლ ი ს ფ ი ლ ი პ ჭ ე ს ი თ ა.

და კაცმან საკრტულმან ირაკლი ბრძენრუნებიანმან, ტრფიალმან სიბრძნისა და ნათელით-ფენათამან, მოურიდად და მოვიდა მისდა სული სიბრძნისა და განსაბრძნად და დაჰკვდრებად მის შორის სიწმიდისა ძლით, რ არაწმიდასა გუამსა არა შეუალს სული სიბრძნისა.

და მოიყვანა იგიცა ჭერმანთა მღუდელი ფილიპე თჳსა სამღთოებელოსა შინა-კაენაჲ და დიდითა პატივითა პატივსცა. რ სიბრძნე მდაბალისა აღმაღლებს თავსა და შორის დიდ შემძლეთასა დასჯიან მას და მისეე სიბრძნისაგან ესეცა მღუდელი იდიდა.

და შემოეკრიბნა ერთანი საბრძანებელისა თჳსისანი. და რ მეცა, მდაბალი ვინმე ესაბასთანი ნეკრესისა, დისითეოს, თან ვედასებოდი მათ, შეკრებულთა ბერძნებითა მეუისათა.

ბოლო რ ვითარ შეკრება მსხოლეთა და ვითარ შეხედება სხოლისა და ვითარ თარგმანთა წყება და ვისგან და რომელსა გამა და რაოდენსა რიცხჳსა წყეთასა და რომელსა ქრონიკონსა და ქრისტჱს აქეთსა მერამდენესა, ჩემ მიერეე გარდამოცემულს სახღრტრის წიგნის ხსენებით ძლითნი ხსენები მოეთხრობენ. ხოლო ჩ-ნ პირველისაცდე სიტყჳსა მოეკჱთი.

რ ნათლოეგნებასა თანა შინაგანთასა სხივთაგან მანათობთა სიბრძნის მოყუარებისათა, რომელთა დღითი-დღე შევიწყნარებდით, არა დავსცხრებოდი ჱ, მდაბალი, შეშაობასაცა გარდმოლებისასა ტრილოსოფოსტრთა ნათჳსთასა, რომელნიცა აკლდენ ჴსნად ჩ-სა.

ხოლო ვიწინაჲგან წესდებით ჯერ არს ყოველთა ტრილოსოფოსტრთა შეჭმეობათა ჭმნა, თარგმანებაცა ჯერ-იყო წესდებით შეჭმეობად და ცნორეცა იქმნა. რ სიტყჳსა მის თქმაობისა არს პირველი მკრდტჱლ მითი და გარდმოცემული წ-სა ქათოლიკოსისა ანტონისგან.

ხოლო მეორე არს დიალიკტიკებითი და გარდმოჲთდა წ-სა ნიკოლაოს მღუდელისაგან.

ხოლო მესამე არს რიტორობითი და ამას ჭეშტ კილავე გარდმოლებად მდაბალმან ესაბასთანმან ნეკრესისამან დოსითეოს, ბრძენებითა მეტისა ირაკლისათა. და გარდმოეთქუა, ძალებითა დაუსაბამოსა წ-სა სამებისათა და მეშობებითა სერაფიმეს მრავალ ჭელწყოსანა. და გარდმოეთქუა ჩ-ნ, გარნა ფრანაში შოთმანი აღეირხენით თარგმან[ება] მწერლისა თანა, ვიდრეცა შეცღლასა ნათჳსთა-წყობილებისასა და ანუ უჩინოსა ანუ ჰრთჳლსა შერაცვასა და ანუ ხე კრტ კუეგასა. არამედ მითეე წყობილებითა და მითეე აღსაწყეთობითა გარდმოჲკაზმეთ სამეცნო ესე საცნოდ და ცნობათა მოპობებეთ ტრფიალთა ცნობისათა.

რ ესე ახარებს გონებასა ცნობიერთასა, რ ესე არს ძალი ენელოვნებითი დამარწმუნებელისა სიტყჳსა საქმესა შინა სამოქალაქოსა, დასასრულად მჭირებეთ კეთილად მეტყჳლებისა.

რ ესე ითქმის მეცნო-მეტყჳლებად. მეტსთო-მეტყჳლებად და ჱპისკეთ-მეტყჳლებად. რ ესე ცნოეთ განისხლეობების რატორთაგან. ენელოვნება კეთილად მეტყჳლებისა, რომელი გჳსწავლებს ჩ-ნ თქჳსა კეთილსა. რ ენელოვნება არს, რომელ მოსაცემს ბანარეულსა კანონსა ჴლთა საქმეთა. კანონთაებრ თჳსთა.

რ ესე სხჳადასხჳ ნაკლეთთა მიერ შეამცთის სიტყჳასა და ზეშინიერ-მეტყჳლებისა მიერ აღეტყდრაჲს გონებისა შორის მსჯელთასა, რაჟამს ესე ეოპიაოვს საქმეთა სატრფიალოთა, წესსა ფსხანს კეთილთჳნად, აზრირებეტყჳლებს შეშინერად, ანეზსიერებს თრაჲნოსა შორის სანეხიერ[ო]სა და წარმირენითა ახარებს გონებასა ყოჯმიმჰკრობასა. რ ესე შეჰკონაეს გრაჲლსა მოახრობასა და შემოზღუდებს მცირეთა შორის სიტყჳსა ღმაზითა შეზღუდულებითა და მცირეთჳსა განრთსჳს უხამობად, არა საწყინოდ მსმენელთა.

რ ესე მართალსა აღმოაბრწყინვებს მართლად და დრკჳთა მისცემს სიფრკუეთა.. რამეთუ ესე ცრუსა განბართლებულსა აღმოაჩინებს ცრუდ და მისცემს ტახჳტასა მართლ-

მსაჯულობითა და მართლ-მსაჯულობითა და მართალსა ეჯდაყოფების სიმარჯვით. რ' ესე ყოველსა აღძრულებასა წინაალმდეგ შფოთებათაგან მწყრალ-ბუჯულებითა აწყნარებს. რ' ესე ხუთთა საქმეთა ჭაობი ოთხთა თანა სათნოებათა. რ' ესე პირველად იღმერთნი მოპოვნად საქმეთა ქველთაჲთა, რომელ სძლევდეს ცნობისა და მნებელთაბისა ძალსა მსმენელთასა. თჳსსა ამტკიცებს და წინააღმდეგთასა ჴანსთხევს. რ' ესე მოპოვნილთა შჯულისეთად განაწესებს და დაადგინებს..."

...და რ' ესე [რიტორიკა] ესოდენითა თავსა თჳსსა ჭაობს ნაწილად სიბრძნის-მოყუარებისა.

აწ ცუტა, ვინათგან შემოკდა სიტყჳსა შორის კრებულად ქებენება სიბრძნის მოყუარებისა, ვისათანადცა ჴრა, რათა სიბრძნისათჳსცა მცირედ რამ ითქუას აღსატყოფად უჯრმესთარე გონებათა..."

(მოსცდეს გრძელი განსარტება „სიბრძნის მოყუარებისა" 7v-7ა v.) „და რ' ამას ეტრფიალნენ მეფე და კათალიკოსი და ბ'ლ ქსენებულნი ესე და ესე იყო სამეცნო მაჲი, მიწუტუცლნიცა ჩემნი ესითა ამით: „აღკობები შენსა მცირედ-მცირედ ნაბიქებეთაგან გარდამოცვივნებულთა ამის ტაბლისათა, რომელი წარმოგიდგა სიბრძნის-მოყუარებამან!".

და რ' იქმნა ესრეთ და ირწმუნებოდედ ესრეთ, რ' იყოს ესრეთ და იყოსცა ღმერთი ყოველთა ყოველსა შინა, ითე და სულით წმიდითურთ, აწ და მი უკუნისამდე". (3r—7ა v).

## 330

### იოანე ოქროპირი. „ოქროს წყარო", „განმარტება წირვისა", „გვირგვინი სულისა". 1861

X, 266 ფ.; 21,5×17,5; ქაღალდი: ტაეფაგადაკრული ტეხრული ყდა, მაგარი ტიტრისა: მხედრული, დასაწყისი ასოები მთავრულით, სათაური ჰიაფურა მელნით; დაწერილია: IIv—Xr, 116r—123v, 133v, 184v, 228v, 261v—266v. გადამწერი: ალექსი ბაქრაძე, დიაკონი. 115v; 261r. მონაცემები: მწყემსთმოძღვარი იოანე. იოანე ოქროპირის ფერადოვანი ნახატი პორტრეტი (Xv). შენრილი ყოფილა ბეჭდისაც ეკლესიისათვის. შეძენილია ანტიკვარისაგან.

1. „წ'თა შორს მამისა ჩ'ნისა ი'ე ოქროპირისა, კოსტანტინეპოლელ პატრიარხისა თქმული ღ'თიე შეენიერი სწავლანი, რომელსა ეწოდების ოქროჲ წყარო. სწავლა 1. წ'თა წერილთა ხელთმოღებისათჳს.—საყუარელო! იცოხვიდე რა საღთოთა სიტყვათა, პირველად ეუდრე ღმერთსა..." 1r—115v.

შენიშვნა: 1. ტექსტი 100 სწავლისაგან შედგება.

2. დართული აქვს: ა. „შესხმადა ეედრება წ'ისა...იოანე ოქროპირისა" (113r—v).

ბ. „ხანდღაჲ წიენის ამისი" 114 r—v. გ. „ბეჭედი ოქროს წყაროსი" (115r—v).

ანდერძი (ვადამწერისა): „ყ'დ უსამღუდელოჲსს მწყემსთ მთავარს იოანეს! თქუენის ყ'დ უსამღუდელოსობის ბრძანებისა მიერ აღწერილი ჩემ მიერ წიენი ესე ოქროს წყაროჲ ვეძიტნი ყ'დ უმდაბლესად.

თჳტნი ყ'დ უსამღუდელოსობის მარად მორჩილ-ერთგული მონა...დიაკონი ალექსი. ბაქრაძე" (115v).

2. „მღუდელ-მთავრისა ლიტურღიის განმარტება სახისმეტყუელებითი, ეითარცდა ყოველსაჲ მღუდელმოქმედებისა მისსა საღდღეღმოებითი ძალი უსჯიეს. —ღმერთმთავარო გონებაო..." (121r—133r).

3. „ღ'თაე-შეენიერნი თხრობანი, სულისა ფრიად სარგებელნი, რომელსა ეწოდების გჳოჳნი. თავი ა. მღუდელ-მოქმედებისა და საიდუმლოსა გამოცხადებისა თხრობა ბ. განმეცხადებისათჳს წმიდისა საიდუმლოსა და სიყუარულისა.—ღმერთი, რომელი სიყუარული არს..." 135r—261r.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

**შენიშვნა:** 1. „გვირგვინი“ ჩვეულებრივი შედგენილობისა არის. (იხ. კ. კეკელიძე, ძვ. ქართული ლიტერატურა, 1. 1941, გვ. 366).

2. დართული აქვს სანდერძო. 238v—261r.

**ანდერძი** (გადაწერის): „სრულ იქმნეს სულისა გვირგვინი, სადიდებელად ძისა, ღმრთისა ცხოველისა. ამინ. ქ[ო]ს აქეთ 1851 წ., სექტემბრის 18-ს. ...ტკბეთ ცოდნაშია რაიმე იხილოთ, ნუ მწყენეთ, არამედ შენდობა ბრძანეთ ბრმის, უგულოების და ცოდვილის დიაკონის ალექსისათვის...სისწორუს ეკლესიაში“ (261r).

## 331

### ჟამის წირვა. 1772

160 ფ.: 28×18; ქაღალდი; ტყავგადაკრული, ტეიფრული, ოქროს ვარაყიანი ხის ყდა. მოშლილია; ნუსხური, დასაწყისი ასოები მთავრულით, ტექსტის ძნიშვნელოვანი ნაწილი სინგურით, სათაურები და მთელი რიგი დასაწყისი ასო ოქრო-ცინნობის და ფერადებით არის შესრულებული; 123 ფ. მოკლებულია: ფერადებით ნაწერი პორტრეტები; იოანე ოქროპირისა—13v, დიდება ყასიდასა—70v, გრიგორი დიოლოგოსისა—101v. გადამწერი, ბერძნულისა და რუსული ტექსტების მიხედვით გამმართველი და მომპოვებელი, ბაჭარაძ ხუცესი, გაბაშვილი, 113v—114r. შეძენილია ანტიკვარული მაღაზიიდან.

„სალთო ჟამის წირვა წესისა მამისა ჩ[ვ]ნისა იოანე ოქროპირისა, განწესებაჲ თუ ვითარ სათანადოჲ არს საღმრთოჲ ლიტურგიაჲ პატრიარხისა მიერ და ეგრე-სახედ შემდგომითა მღდელმთავრთა.—ოდეს დაემთხუოს დღე სასწაული და მოიწიოს ჟამი სალთოჲსაჲ ლიტურგიისა, შემოკრებიან სახლსა შინა პატრიარხისსა მღდელმთავარნი, არხიმანდრიტნი, მღდელნი და დიაკონნი...“ 4r—160v.

**შენიშვნა:** 1. ჟამის წირვის ეს ტექსტი იოსებ სამებელის მიერ პეტერბურგში 1734 წელს გადაწერილი ნუსხის ტექსტს ემსგავსება.

2. იგი რედაქციულად განსხვავდება ბსეწებული ტექსტისაგან.

3. ქართველოური ტექსტის (4r—113v) დართული აქვს:

ა. „წესი, რომელი იქმნების დადგინებისათჳს; წიგნის მკითხველისა და მგალობელსა ზედა“.

ბ. „კელდასხმასა ზედა დიაკონისასა“.

გ. „პღუანებასა ზედა, ხარისსა არხიდიაკონისასა ანუ დიაკონისასა“.

დ. „კელდასხმასა ზედა მღ[ვ]დელისსა და „უპარატჲსაჲ მღდლისასა“.

ე. „დადგინებასა ზედა არხიმანდრიტისასა“.

ვ. „წესი და გამორჩევა და კელდასხმა მღდელმთავრისა“.

ზ. „კურთხევა ახლად-შეჩვნილისა ბარძიმისა და ფეშხუმისა, ახლად თარგმნილი ბერძნულისაგან ქართულად“ (116r—160v).

4. „ჟამისწირვის“ ტექსტის წინ, ორ გვერდზე, 4 სანტიმეტრის სიმაღლისა და შესაბამი სიგანის ასომთავრული (ნრგკლოვანი), ჩართული, წითელი, ლურჯი და წმწვანე ფერადებით, დაწერილია: „პოეტო-ჩრდილოისა და აფხაზი[ი]თრთა ყოველისა [!!] ქალაქთა-მამად მთავართან, ძეთან ალექსანდრე დიდისა, მეფეთ-მეფისათან, წყალობითა ღ[მრ]თისათა, იოსებ ალავერიენ წინადა ესე სამი ლიტურგიანი ბერძენ-რომაო საპატრიარხოთა. ლიტურგიკულსა თანა შეკრებილითა. სავსე ყოველით, საუკეთესო მოსახსენებელად ჩემდა. ქრისტეს აქეთ; ჩლიბ, დეკემბერი ის, (2v—3r).

5. ხელნაწერის პირველ გვერდზე მოთავსებულია სოლომონ I-ის „დამტკიცების წიგნი“, დაწერილი შედარებით, ზ. გაბაშვილის ხელით: „წყალობითა ღ[მრ]თისა, ჩვენ, ღ[მრ]თე დიდებულმან სოლომონ დავითიანმან, ჩვენის ძმის გ[ა]ხის იოსების მიერ შეწირული ანდერძის შინა, რ[ო]მელი წ[ა]დსა და დიდსა ეკლესიასსა ჯუალთისასა შესწირა, დამამტკიცეთ და შეეწირეთვეც: წმწვნე მცირარე, თავისის ტერფებით გაწყობილი; სტოლის სტიხარი. ყიათლის ართმიი გაწყობილი; სირმის ორარი, მარგალიტით ნაკერი სამკლავებითანა; სარტყელი, ოქროსქედით ნაკერი, ვეც-

ხელი და თვლებით გაწყობილი: ყვითელი სტოუის ბისონი, არშიით და ოქროს ღილებით გაწყობილი; ეპერკი, სირთით ნაკერი; ოშფორი, თეთრის სტოუისა, ოქროს ღილებით და არშიით; დაფარნა და ორი პერკეული, სირთით ნაკერი; ოქროთ დაფერილი ბარძიმ-ფეშხეული, ყოველითურთ გაწყობილი; ერთი სეფისკერის ეკლესიის თეფში; ოთხკუთა, ვრცაკი და მოხატული ყავარყუნი, ხელსახოცებითურთ; ჯვაროს სასანთლეები ეფრებლისა და ეს კონდაკი; ორი პირველი, დორის პირი და ფსალტი; ერთი ჩვენ მიერ მირთმეული ხატი; არშიები, თვლებით და ოქროს ჯაჭვები; სამღუთელთაგირო მიტრა, პირველითანვე ხახულისა ღ-ისშობელისა, აწ ეკალდა გვანახვებული; ერთი ეერცხლის საცეცხლური; ერთი სეფის კანონი და ენების კერის სახარება გამოცრტული; ერთი საყდრის კურთხევის წიგნი და ერთი დამასკული; ერთი კლიმაქსი.

ესენი ყოველივე, ჩვენ ძმის მიერ შეწირული, ჩვენც შევეწირავეს და დავუმტკიცებთა და წყეულ იფავს კაცი იგი, რომელმანცა ჯელაყის დაჰნიად და დარღვევად ეთქოს. დამტკიცებულ იქმნეს ჩვენ მიერ მაისს, ასცაბამტს, დღესა გაბედისა ძმისა ჩვენისასა.

წელთა ქრისტესითვან ჩღოგ. 1776ª.

ქვემოთ: დამტკიცების შავი პეშვით სოლომონ I-ლისა, წარწერით: [„ეთილ ძართაგან რტოანი.

შეფენ ეარ ბაგრატიანი* (გარშემო). [„სოლომონ“] (შიგნით) (1r).

**ანდერძი** (ვადამწერისა): „ჯ. ზაბარია ყოველად ცოდინებამან ბუცეს-მოძღვარმან ბოლო სჩესტიმობით ეიღრძენე გაბატონებან, თანამოკვდებითია ეემორელ განმამაკაცებულისა ძისა მღრთისა მხოლოდ-შობილისათა, ეიმეშკვნე. აღვსწერენ წმიდანი ღმე სამნი ლტტურიანნი, გამოსატეთია წ-თა სამთა მღდელთმოძღვართა ხატთათა თანად-შეზავებითა ოქროსიხტელ წერილ ასოთაურულთათა: ბრძანებითა და მჭირისად [!] მოსწრფებითა ანფხაზ-იმერთა ეყოფელთათდესაც და ტერთისიად ბრძანისა დადისა ეულისა, მეფეთ-ეეფის ძის იოსიფ კათალიკოზ[ს]. მ ა მ ა თ - მ თ ა ვ რ ი ს ა. ერთიანთი ვიღაცნეი და თანმშეყვნებენი ბერძენროსიისა სპატრიარხთთა და ერიეი აღვაღეთ ნაკლი რაჲმე და ყოველითურთ გავასრულეთ, მაღლითა მარიამ ხახულისა ღ-ისმშობელისათა. განიკურება ყეენათის დიდება ეკლესიისა [!] ეხოსი შინა. მოეაღვნებენი განეჭვნეს ეედარებასა მწერალი აღმოჩეთხეული წინაშე. ოდეს ისნელეიდეთ მრომენსა, შეიდობას ყოფდით ჩემ ზახარია საწყალობელისათეს, და თუ რაჲმე ცთომილი ბპოვით, სიმშეიდით განმარტეთ. ან სამაცდაზეთისა ეამისა წყლნი წარმეულნეს და მოხუც-მკეთებითა მეცდეულობითნი ეულეურა-ქმნილ იყვნეს. დღეგნებრსა ა ბ: კ“ა აქეთ ჩღოგ“. (ალიგრაფიული მეცადინეობით, 113v-114r-ზე.

## 332

### ხასწავლო კრებული. XVIII (1774 წ.) და XIX

393+7—400 ფ. (პაგინაცია ვაკეთებული აქეს ლურჯი მელნით, 12, 25, 45, 73, 92,375, 290, 295, 312 ფფ. მომდევნო ფ. გამორჩენილია; 164-ე ფ-ის შემდეგ შეცდომით 167 არის ალნიშნული: I ფ. და 274-ე ფ. ქვემო კუთხე მთლეულია: მე-7 ფ. თითქმის მოკლებულია; ტექსტი მოაკლ ადგილას დაბეზღული ფანქრით: 1r, 7v, 8r, 126r და სხ. მე-10—11 გვ. შუა ფურცლები ამოკლეკილია, ამოშტეულია ვარეულე ფ. ფ. მე-16 და მე-17; 70—71; 92—93, 143—144, 159—160, 179—180, 270—271, 324—325, 377—378 შეა: დაფწერილია: 14v—16v, 19r—20r, 28r—v, 33v, 87r—v, 88v, 126v, 134v, 159r—162v, 183v, 207v—209v, 237v, 308r—309v: დანესტიანებისაგან ლაქებიანია: 93,100 ფფ.; ქაღალდი სხვადასხვა უხეტესი ნაწილი—ლურჯი; ყდა ხის, ტყავიწაკეთი ტყავით შემოსილი, მეტად დაზიანებული; დიდი ნაწილი—ქართული და რუსული ტექსტები; ქართული—ხელნაწერული (1774 წ.) XVIII და XIX ს. I ხანგრძლ. მასალის ცალკეული ნაწილის დაწერის ადგილი: ყინწარი (225v). შეკრებილია ლამაზ-შემოსაფენ.

1. [ქ ა რ თ უ ლ - რ უ ს უ ლ ი „რ ა ზ ღ ვ ა რ ი ს წ ი გ ნ ი“.]— „...ხომ მშვიდობის ამბაეი მოგხსენდათ...Из дому благополучное известие получил[и] ?. ფული ვაძლევ...деньг [!] даю.

ტყუის, ტყუილია, ტყუილს ამბობს...вреть [!!], лож[ь], лжет.
ეძინა, ეღვიძა, პურის ჭამად ისხდნენ,... იარება, იარები...спал, не спал, куш[ать]; ходить, ходитель[!!]..." 1r, 1r—7v.

შენიშვნა: 1. ტექსტი დაწერილია ერტხაკლური ხაზებით ორად გაყოფილ ფურცლებზე: მარცხენაზე—ქართული, მარჯვენაზე—რუსული.
2. 6v-დან ცხადლად ჩართული ტექსტებია, რუსული დასაწერი ადგილი ცარიელია.

2. „Введение в Географию. География или землеописание есть наука, показивающая [!]нам сведение [!] о состоянии [!] земного шара..." 8r—10v.

შენიშვნა: ტექსტი წყდება შემდეგ ადგილზე: „О состоянии земных поясов" (შეადარეთ „земных поясах")...Холод[н]ые поясы [!!] лежать [!!] между полярны [!] ная"...

3. „ქართული ღრამმატიკა.—§ 1. ღრამმატიკა არს ჰსწავლა წელთ-მძღუანელი კანონიერი უბნობისა და მართლწერისადმი.
§ 2. ღრამმატიკა განყოფების სამთა ზედა უპირველესთა ნაწილთა:
1. მართლწერასა ზედა.
2. ლექსთწარმოებასა ზედა.
3. ლექსთთხზულებასა ზედა.
ნაწილი პირველი, მართლწერისათჳს"...11r—12v.
წყდება: „წოდებითი ბრუნჳა არს იგი, რომლითაცა აღინიშნის მოწოდება".

4. „ქართული ღრამმატიკა (ასოთაურულით, ჩართულად).—§ 1. ღრამმატიკა არს ჰსწავლა წელთმძღუანელი კანონიერისა უბნობისა და მართლწერისადმი.
§ 2. ღრამმატიკა განყოფების სამთა ზედა ნაწილთა:
1) ეტიმოლოგიასა ზედა (ესე იგი) ლექსთწარმოებასა.
2) სანტაქსსა ზედა (ესე იგი) ლექსთთხზულებასა.
3) ორთოგრაფიასა ზედა (ესე იგი) მართლწერასა. ნაწილი ა. ლექსთ წარმოებისათჳს...11a. r—17r.
წყდება: „წ[ოდებითი:] არსებანო—ებო. აწნით—ებო. პირ[ველ]ისა მებრ მაგალითისა იბრუნვიან ყოველნი სახოგადონი".

შენიშვნა: გრამატიკის ნაწილია ადრეული 26r—33r-ზე მოთავსებული „კითხვა-მიგების" მასალა: „ნაწილი მეორე. ლექსთ-თხზულებისათჳს. § 1. კი[თხვა:] რაჲ არს ლექსთ-თხზულება ანუ სინტაქსის? მი[გება:] ლექსთ-თხზულება არს ნაწილი მეორე ღრამმატიკისა"...
წყდება: დამწერლობის სახეობათა („სპერნაო", „ასომთავრული, „მრგულოვანი" „ნოტრო" [?], „სახოგადო", ყოველისფერ[ნ]ილოვანი") ჩამოთვლით.

5. [კითხვა-მიგება]...„მი[გება:] იგინიცა ეგრეთვე.
კ[ითხვა:] რაჲ შეეწყობა ნოეს?
მი...ღმერთმან დაიცუა იგი კიდობანსა შინა". 16r-v
წყდება: „თავი დ, აბრაამისა და სხუათა მამათმთავართათჳს".

6. [სულხან-საბა ორბელიანი. ქართული ლექსიკონი. ფრაგმენტები.]—ანბანი პირველად სასწავლონი ყრმათანი: ა. ბ. გ...ჯ ძველად უნის ადგილს მჯდარა...ეს ნუ ყოველთა რიცხუთა და ანგარიშთა უმჯობეს არს..." 20v.

I. „ღრამმატიკათა რომელობანი, სინგულარე [!], რომელ ა ზმა მარტივი...“ 21r-v.

II. „...ლებათა შინა. რომელიმე ღრმათა ფილოსოფოსთა წიგნთაგან, ღუთის მეტყუელებისაგან, კაეშირთა, პროკლუს, პლატონტრთა, დიოდიმოსისთა და არისტოტელისთა კათიღორიათაგან გამოკიღე...“

[სიბას ანდერძის ნაწყვეტი].

წყდება:...„სადა ესე სჯდეს, წყნარად წაიარე კითხუა“. 23r-v.

III. „საქცეენი ხუთთა ჴმოანთა ასოთანი და სხუათა თავ-პოლ[ო]თანი.— ქართულისა ენისა ანბანთა ასონი არიან 37 და ებრაელთა 22...“ 24r—25a-v.

წყდება: „სადა კიდურთა წეთლითა ჴუწერია, რომელსაც წიგნში ძნელი სიტყჳი რომლის სიტყჳთ სწერია, თუ ვინმე გამოძიებას ეცადოთ და იპოვოთ, ზედ მოაწერეთ, მე ვერ გამოვსთარგმნე. 25v.

7. [სახენი ცოდეთანი] „პირველად იწყე ცოდვისათჳს, რომელ არს ქვემო ფურც. წინასიტყუობა ცოდეთა აღსარებისათჳს წინაწე სულიერისა მამისა. თავი ა.—უფალი დიდებისა ბრძანებს: „არაჳინ არს უცოდველ, გარნა ღმერთი მხოლო...“ 34r—70v.

8.—ბიბლია (გალეჭილი).

„...და მას, გარეწესა ზენასა, ცად უხმო ჰაერთ მფლობელად.

მანვე თქუა: წყალნი შემოკრბეთ ქუეშე კერძოსა ცისასა...“ 86v—83r.

თავდება: „მან განაელინა იგინი სამოთხით საშუებელითა, საჭმელ ქუეყნისა, რომლისაგან მიღებულ იქმნა ხელითა, დაეც...წლა განსდილი იგი ედემს წინ გველითა. მყისვე ბრძანა, დააწესა ქერობინი მოტყინარე და მახვილი იქცეგისი, არა დია მოციონარე“.

შენიშვნა: ესა და მომდევნო (9—10) ტექსტები მოთავსებულია თუთრი ჭაღლდის თავდაყირა ჩაკინძულ ფურცლებზე (71r—86v).

9. „ალექსანდრე ამილახვარის ნათქუამი: „ანზედ ვისი ყმა ხარ?“ —აღმოსავლეთით წამოველ, ასურეთს მივალ ნებითა...“ 83r—80r.

10. „თქმული მეფის მიერ დიდის თეიმურაზისა. [მაჯამა]. —კელაეც მითქუამს სიტყუა უქმისა, პატიჟმან შემაშინაო...“. 79v—71r.

წყდება: „პირსა, მთვარულებ გავსილსა, ალმურსა დასდებს ბნელებსა“.

შენიშვნა: თეიმურაზ I-ლის პოემის ნიმუშებიდან აქ არის:

1. „მაჯამა („შესაულიდან“ ტექსტის ბოლო სტროფამდის). იხ. თეიმურაზ I, ტფილისი, 1934 გვ. 113—124.

II. „შედარება გაზაფხულისა და შემოდგომისა“ [პოლოსიტყუაობა]. სტროფი 76, 79—85, 86, 87, 88—99 (ამ უკანასკნელისა პირველი ორი სტრიქონისა მხოლოდ (შდრ. 1934 წ. გამოცემის 108—111-ე გვ.). აღნიშნული მასალის გარდა აქ არის კიდევ შემდეგი სტროფი:

„ყოველს საქმის მოწყვმამდის, კაცო თავი განიცადე!
მოიწიოს, ნუ ისწრაფი, სჯობს თუ ცოტა ვან იცადე.
მაგრამ დროშან სატანჯველში სულ შეგეასწრა, განიცადე,
და აწ გაისვრეტე სოფლის საქმე და სიკვდილი განიცადე“.

11. ცან ცაკრუსო. „ჰაზრნი სხუა და სხუათა საგანთათჳს. სვინდისისათჳს. § 1.—ყოველთაგან ღ-თის-მეტყუელთა სინდისი არს უმჯობესს...“ 89r—126r.

**შენიშვნა:** 1. თავფურცელი: „ჰაზრნი ფანგაკრუსოსანნი სტჶ და სტჶთა სავანთაითჳს. წიგნი ა. ფრანციცელისგან გარდმოლებული პეტრე ანდრე[ე]ვისაგან. ლუბერსის პრავლენიის სტამბასა შინა. წელსა ჩჯ, 1800. ბოლო ქართულსა ენასა ზედა რუსულისგან თარგმნილი სარჩართველოასა მეფის პავლეს ძის ფარნავაზისა მიერ".

2. სულ 26 §-ისაგან შედგება.

3. თავდება: „სრულთათჳს. § 26-ით:" „უცაოთ დავიცავთ მარტიესა, უცხოლებელსა და მუდრობებითსა ცხოვრებასა, ვითარცა უკეთ მოცემულ არს ჩ'ნდა პირველად ბუნებისაგან".

12. „ცხოვრება და მოღუაწება წ'ისა მამისა ჩ'ნისა დავით გარესჯელისა, ათორმეტთა მამათაგანისა. გ'ხენ მამაო.—რაჟამს იგი მოციქულებრითა მადლითა ღ'თისა მიერ განშენობილმან ღ'ისმან დედამან ჩ'ნმან ნონა ღ'თის მეცნიერებით განანათლა ყოველი ქ'ყანა იევრიისა..." 127r—134r.

13. „მსწავლა მაკურთხეველისა ახლად დადგინებულისა მღუდლისა მიმართ, მიცემული მისდა გამოკრებულად, ხშირად კითხჳსათჳს, გამოწერილი კანონთაგან წ'თა მოციქულთა და წ'თა მამათა.—აჰა, ესერა, შვილო, უფალმან გარწმუნა შენ მღუდელობაჲ..." 135r—139r.

14. „უსაჭიროჳსნი თანამდებობანი მღუდლისა და დიაკონისანი. I.—სამღუდელო მსახურება ეკლესიასა და სამწყსოსა შინა..." 139r—155v.

წყდება: „და უჭეშნაისსა აღგიღსა მის ხატისასა იყუნენ დახატულ ყოველნი ტაძრანნი, რომელნი მრაველიაჲ ბორო..."

**შენიშვნა:** 148r-დან სტე ნაწარმოები ჩანს: „თავი კგ. რათა არა ჰმღლოდეს ბედნიერებათა შენა მოავალი".

15. „ისტორიაჲ ეკლესი[ი]სა ძველისა აღთქმისა. პერიოდი 1. შექმნისათჳს სოფლისა წარღუნადმდე 2262 წელი. § 1.—ღმერთმან შეჰქმნა ცაჲ და ქუეყანა ესრეთ ყ'დ კეთილად და დიდშვენიერად, ვითარცა ჩ'ნ აწ ვხედავთ მათ, ეჭუსთა დღეთა შინა არარაჲსაგან"...156r—158v.

წყდება: „მაშინ გამოვიდა ნოე თესლოვანებითურთ თჳსით და ცხოველებით კიდობნითგან. ვან მადლობა შესწირა ღმერთსა ცხოვნებისათვის თჳისისა ძეებითურთ, ქამსი შინა აბა..."

16. „სწავლაჲ წ'ისა შინა დიდსა ორმეოცსა, პირველსა კჳრიაკესა დიდისა მარხჳსისა. „ხუალისაგან უნდა ეჱსოს განსლვად გალილაად და ჰპოვა ფილიპე და ჰრქუა მას იესო: „ჰმიდევდი მე!" წინაგანსაზღურებისათჳს.—არა რა არს ესრეთ ამპარტავან და ესრეთ სიბრძნის მოყუარე, ვითარ კაცობრიჲ გონება..." 163r—217v, 230r—237r.

**შენიშვნა:** 1. „სწავლათა" ეს კრებული თავდება: „წ'ისა, და დიდსა პარასკჳესა...ყნებისა...იესო ქრისტესათვის..." წარართმეული სწავლით.

2. „სწავლათა" უმეტესი ნაწილის ავტორი უცნობია.

3. 192r—199r-ზე მოთავსებულია: „სიტყუა სიყუარულისათჳს ღ'თისა, წმიდისა მამისა ჩ'ნისა იოანე ოქროპირისა".

17. „სამადლობელი თხოვათა მიმართუ წ'ისათჳს და ყოველისაჲ კეთილის მოჰმედებისა საღმრთოჲსა.—უწყებულ-იყავნ ყოველთა მართლმადიდებელთა ქრისტეანეთად, თუ ვითარითა სახეთა თჳ[ს]ე ვართ..." 218r—225v.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტი დაწერილია მოყვითალო ჭაღალდზე, რუსულიდან მთარგმნელის ტრიფილე იღუმენის (არჭიმანდრიტი, ანტონ I-ლის თანამოღვაწე) ხელით, რასაც მოწმობს ტრიფილეს ანდერძი:

23. ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. I

„სამადლობელი პარაკლისი, რუსულისაგან ქართულად გარდმოთარგმნილი ტრ ა-ფ ე ლ ს მიერ, ი ღ უ მ ე ნ ი ს ა, ქალაქსა შინა ყ ი ზ ლ ა რ ს, წელსა წმისა 1774“ (225v).

18. [გ ე ო რ გ ე ნ ი]. ფრაგმენტი. „ღმითივ შეუწყნიერნი თხრობანი, სულისა ფრიად სარგებელი, რომელსა ეწოდების გურგენი. თავი ა. მღუდელ-მოქმედებისათჳს და საიდუმლოსა გამოცხადებისა. თხრობა ა. გამოცხადებისათჳს წმიდისა საიდუმლოსა და საყუარულისა.—ღმერთი, რომელი საყუარული არს ნამდვილად...“ 226r—229v.

წ ყ დ ე ბ ა: ბ თხრობაზე: „გამოცხადებისათჳს საიდუმლოსა.“—„პიუგო სარკინოზმან და რქუა: „ამით მსახურებითა, უბადრუკო, რომელმან დაკლე ჯრმა და ხორცნი მისნი ფეშხუმსა ზედა განანწილენ და შესჯამენ იგინი, ხ ორომლდ“.

19. „Переводические [!] упражнения с Грузинского на Россиский язык, с Декабря месяца 1804 года.—ალექსანდრემან იწყო მსწავლად თჳთ მცირეთა წელთაგან...“ 238r—306v.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: 1. პირველი გვერდების (238r—240v) მასალა ალექსანდრე მაკედონელის ისტორიიდან (პლუტარხითჱ) მომდინარეობს.

დანარჩენ გვერდებზე ჯარბობს „ძველი აღთქმის“ ისტორიის ამბები და ზნეობრივი სწავლა-დარიგება.

2. 238r-დან—270v-მდე ჯერ წერია ქართული ტექსტი—6—7 სტრიქონად; ქვემოთ კი რუსული თარგმანი.

271r-დან—306v-მდე ყოველი გვერდი გაყოფილია (ვერტიკალურად) ორ თანაბარ ნაწილად: მარცხენა მხარეზე მოთავსებულია ქართული ტექსტი, მარჯვენაზე—მისი რუსული თარგმანი.

20. „ა თ ი მ ც ნ ე ბ ი ს გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ა (თავნაკლული): „მეექუსითა მცნებითა მოითხოვს ღმერთი, რაითა ჩუენ არავისმე ეუყოფდეთ ძკრსა...“ 307r-v.

წ ყ დ ე ბ ა: „ანუ მხედუმლნი სხუათა სნეულებითა ენებულად და შემძლებელ მათდა...“

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: მომდევნო მასალაც (იხ. კვემოთ, § 21 ათი მცნების ვრცელ განმარტებას წარმოადგენს.

21. „თ ა ვ ი ბ. ს ჯ უ ლ ი ს ა თ ჳ ს ღ მ ე რ თ ი ს ა.—კანონნი კეთილთა საქმეთანი წარმოწერილ არიან ჩუენდა სჯულსა შინა ღმრთისასა, რომელიცა იპყრობეს ა თ თ ა შ ი ნ ა მ ც ნ ე ბ ა თ ა...“ 310r—317v.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: ტექსტში თანმიმდევრულად მოტანილია ათი მცნება, თითოეულის ვრცელი განმარტებით.

22. ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი ს უ ლ ხ ა ნ - ს ა ბ ა. ქ ა რ თ უ ლ ი ლ ე ქ ს ი კ ო ნ ი (ფრაგმენტი).

— ა. ანი არს პირველი ასო, ჳმიანი და ართრონი...“ 328r—340v.

წ ყ დ ე ბ ა: „გ რ ძ ნ ო ბ ა შეტყობასაჳთ. ესე არს ძალი სულისა შემატყუებელთანი, ესეიგი არს განშრეველობითი ნივთთა.

გ რ ჩ ო ლილი ლატანი“.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა: 1. ლექსიკონის ტექსტს წინ უძღვის „ანდერძამაგი, რომლის დასაწყისი 325r-ზე არის მოთავსებული: ანდერძსამაგი ამის მუსაკისა...“ (325r-v), ხოლო გაგრძელება 318r-ზე: „მე უწინარეს ლათინური და ელინური ლექსიკონი ერე ენახე, თჳრა უფრო რიცით აღვსწერდი. ამ წიგნთა შინა არიან სახელნი კეთილნი და უბადრნიეა. არათუ კიცჳვისათჳს აღმიწერია, არათუმცა საჭირულად იპყრათ...“ რო-

მელშიაც ჩართულია: „გაჴსჳფისა და მისის თამაშობისა სახელები“; „არიან ქარაგმანიცა ათნი, რომელთა ელ-ნებრ პროსოდიანი ეწოდებიან“; „ესე ოთხნი ნიშანნი ქეყანანი-მზოველობა-ხელოვნებანი არიან..“; „ხაცეუენი ხუთთა ჴმოვანთა ასოთანი და სხჳთა თავბილონი“; „ესე ნიშანნი სადაცა სჭირნან, მიჴასწაულის ცხოელი არს თუ მცენარე“...; „ებრაულ-ქალდეულები და ბერძენულ კაცთა სახელია...“ (318r—320r).

2. ლექსიკონის თავდაპირველად ნაკლული სახით, სიტყვების და მათი განმარტების ჩაგდებით დაწერილი ტექსტი შემდეგში შევსებულია:

23. „...წერა, ეითარმედ სიმრავლე ბრძენთა არს ცხოვრება სოფლისა და მეფე ბრძენი არს სიმტკიცე ერისა. და კვალად, ეითარმედ ყოველი ოქრო წინაწე სიბრძნისა მტუჩრ არს მცირე...“ 341r—344r.

**შენიშვნა:** 1. თავწაკლული ტექსტი რუსულად ნათარგმნი ჩანს.

2. იგი წარმოადგენს უცნობი [სასულიერო?] პირის მოხსენებას [მეფისადმი?] სწავლის დიდი მნიშვნელობის შესახებ, „სიღმრთო წერილის“ ტექსტების და „მამათა“ მაგალითის მოტანით.

3. მომხსენებელი, სხვათა შორის მომხრეა, რომ „ჴულსმოდგინებითისა ჰსწავლათადმი ხელოვნებისა წინაუძღვებოდეს საუფლისანი მოძღურება მართლ-მადიდებლობითისა ჩვენისა ჰსჯულისა“ (342v) და საჭიროდ მიაჩნია „გამოცემა წიგნთათა“ ღვთის სიტყვის-დასანერგავად.

4. თარგმანის ტექსტს დართული აქვს მიმართვა: „მაღალ-ღირსო პროტოიერო...“, რომელშიაც ითარგმნელი თავის თავს უცნობი „პროტოიერის“ მოწაფედ აცხადებს და აბობს: „ეიკადრე დადებად შრომაჲ ამას მელჭისდჳკისათჳს განსჯაჲსა ზედა და გარემოეულე ქართულსა ჳნახ ზედა“-ო (343v).

24. „ქ. რუსეთით აწნახანუმ დედოფალთან მოწერილი სამძიმარი მეფის თემთურახის, ყოველად სანატრელის საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარხის, მეფის ძის ანტონისა მიერ, ყოველად ბრწყინჳალეს მეფისა მისის სიმაღლეს საქართველოს დედოფალს.—რაჲ დაწყება დაკჳსდუა საიგიო ძნელბედმან აწინდელისა სიტყჳისა...!“ 344v—347.

25. ანტონი I. „იოანე მღვდაბეგთან მოწერილი ელადიმერიდამ.—ბრწყინვალესა მთავარსა იოანე ორბელიანსა, მსაჯულთ-უხუცესსა ყოველისა ქართლისასა, უსასყიდლოსა. მეგობარსა ჩემსა, ანტონი, არხიეპისკოპოსი სიყვარულით მოგიკითხავ...ოდეს შენის მის სიბრძნისა ნოყუარისა გონებისა თანაკერული მიდრეებდეს რა გონებასა შენსა წარწომიდგენს თჳს შორის წერილისა აღუწერელსა ხატსა და ცისრეთ წარყუენებისა მას და შენისა სიბრძნის-მოყუარებისა შთამაგდებს წალკოტსა მას, უკუე ვიტყ[ყ]ვი, არა ლუწენ შენისა ფილოსოფოსობისა დაჰრგენ და ჰფშოდი მათ მიერ ჩემ შორის უსაყიდლოჲთა მით სიყუარულითა...“

„მესმა, ეითარმედ უკუმოქცეულხარ საქართუელოდეე...გარნა ითნოს ღმერთმან, რა[თამც]ა უკეშოიქცე ჳენშორიტებადცა და შენისა მის სიბრძნის მოყუარებისა შესაფერ, მართლმადიდებელ—იქმნე, დამტკეცებელი ახალთა და ზედ-შემოსრულთა არაჳშმარიტთა სარწმუნოები[თ]თა ჰსჯულისათა...“ 348r-v.

**შენიშვნა:** 1. ანტონ I-ის წერილი იოანე ორბელიანის მიმართ ნათლად მოწმობს მათ დაახლოებულს მეცნიერულ, საკუთრად, ფილოსოფიურ მეცნიერებისადმი ინტერესის ნიადაგზე.

2. წერილის შინაარსისა და ლიტერატურაში არსებული სხვა ცნობების მიხედვით, ანტონი, იოანე ორბელიანის უფროსი თანამედროვე, უნდა ვიგულისხმოთ—ყოფილა თავისი ნათესაჳის, იოანე ორბელიანის მოწაფე ფილოსოფიურ დარგში.

26. რუსულ-ქართული ლექსიკონების ფრაგმენტები:

I. „Вырезываю, ешь, вывал, зал, жу, [ж]ешь, г. д. გამოვსჭრი, ამოვსჭრი...“ 349r—372v.

წყდება: „Заколдовываю, ешь, вывал, довал, г. д. შეულოცავ, შეგკრავ“.

II. „Вдруг. მყის, ერთიანად...“ 373r—377r.

წყდება: „Волк' მგელი“.

III. „А союз в[ольг], არამედ, და...“ 278r—353v.

წყდება: „Выростаю აღვიზრდები“.

## 333

### „იფარული პალიმფსესტი“. VIII და XIV—XV

53 ფურცელი (და 1 ფ-ლის მცირედი ნაში 2—3 ფფ. შუა); 17×14; ტტრატი: ღუდო 1—13 ფფ. დაფურცლული და თავისაგან დაცრუნდილია, ალაგ-ალაგ გამო-წვარიც; 14—53 აკინძულია, მაგრამ მოშლილი; ფფ. გამეურცელ-გაალელია; ნუსხური: ძველი ტექსტი—მრგვლოვანი. ა. შანიძის დათარილებით ძველი ტექსტი VIII ს; ახალი—XIV—XV სს. ჩამოტანილია სვანეთიდან 1924 წ.; მუზეუმში გადმოსცა პროფ. ა. შანიძემ 1936.

[მწუხრისა და ცისკრის საგალობელ-სალოცავები]. . .

„მენ თ'ქნ, რ' უფალი იესუ ქრისტე ღმერთი მას, რომელსა მიეცემოდა, მოიღო პური, ჰმადლობდა, განტეხა და თ'ქა: „მიიღეთ და ჭამეთ...“ 1r—53v.

წყდება: „კურთხეულ არს შობად შენი, იესო“.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერი და მისი ძველი და ახალი ტექსტი დაწვრილებით აწერილი აქვს (ჰაემეტი ტექსტების პუბლიკაციით) აკად. ა. შანიძეს. იხ. მისი—ჰაემეტი ტექსტები და მათი მნიშვნელობა ქართული ენის ისტორიისთვის, „ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მოამბე“, № 3, 1923, გვ. 353—388.

2. ა. შანიძის დაკვირვებით, ეს ნუსხა (Q 333) საქართველოს სასტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებისეული მუზეუმის (H კოლექცია) ხელნაწერის № 1329-ის ნაწილია.

3. ამ ხელნაწერმა, როგორც „ქართული ენის ისტორიისათვის“ გამოქვეყნებულ მნიშვნელოვან ძეგლში“, მიიპყრო პროფ. ა. შანიძის ყურადღება 1923 წ., სვანეთში მოგზაურობის დროს, სოფ. იფარაში.

4. ა. შანიძის ახრით, ძველი ტექსტი, მრგვლოვანი ხელით დაწერილი, „იფრუსალიმის განნინებისა და გაწმენდის წიგნია“, რომელშიაც ჩართულია საკითხავები და ტიპიკონური შენიშვნები“.

5. ა. შანიძე ძველ („ჰაემეტ“) ტექსტებს VIII ს. ათარიღებს, ხოლო ახალს—XIV—XV სს.

6. ა. შანიძის მითითებით, პალიმფსესტის ტექსტების არსებობა სვანეთში პირველად ა. ხახანაშვილმა აღნიშნა: Свинетские рукописные евангелия. Приложение к X-му выпуску Материалов по археологии Кавказа, Москва, 1904, стр. 22.

მინაწერები ა. შანიძის ხელით: I. „იფარული პალიმფსესტი. 1924“. (ხელნაწერის გაცვეთილ მუყაოს კანზე).

II. „ეს იფარული პალიმფსესტი მივიღე სვანეთიდან 3 ივნისს, 1924 წელს. ა. შ.“ (იმავე მუყაოს ფურცლის ც-ზე).

## 334

### გამოკრებილი ფსალმუნი. 1792

115 ფ.; 8,5×5,5; ქაღალდი; ტკივრული ტყავით შემოსილი მაჯარი ხის ყდა; თევნალული (აკია ა რვეულის I ფურცელი); ბიგდრული (დასაწყისი ასოები მთავრულით; დამოძღვრებანი სინჯარით); 1792 წ.; გადამწერი ჰაარონ (114v). შეძენილია ნინო შოშიაშვილისაგან.

[„გამოკრებილი ფსალმუნი]...იგი დღე და ღამე. და იყოს იგი, ვითარცა ხე, დანერგული თანაწარსადინელსა წყალთასა, რომელმან გამოჰსცას ნაყოფი მისი ჟამსა თჳსსა და ფურცელნი მისნი არა დაჰსცვენ...“ 1r—114v.

თავდება: **რკ** ფსალმუნის ტექსტით; „არა თუმცა უფალმან აღაშენა სახლი...არა პრცხვენოდეს, რაჟამს ეტყოდიან მტერთა მათთა ბჭეთა შინა“.

შენაშენი: ფსალმუნის ტექსტები გამოკრებილია მორწმუნე ადამიანის ცხოვრების სტრადასხვა შემთხვევის დროს სავალოზედად და ყოველ მათგანს წინ უძღვის სათანადო დარიგება, მაგალითად:

„და თუ მთავართა, გინა ჴელმწიფეთა, გინათუმე ოჯახთაჲთა ჴანიხარონ ბოროტი შენი, სახედ მაცხოვრისა აპყრობითა ჴელთაჲთა აფეთქე მტერსა და სთქუა ფსალმუნი ბ: „რად აღიძრნეს წარმართნი...“ (23r-v).

ანდერძი (გადამწერისა:) „სრულ იქმნა. დიდება ღმერთსა. [ა]ჲკვესტას კბ, წელსა ჩლჯბ, კ'ს უბ. ჰაარონ (ჩართულად)“.

## 335

### „ოჴროს ალნაჴუსი“ და „გვირგუნი“. 1828

120 ფ.; 21×17; ქაღალდი; ხის ყდა, ტკივრული ტყავით შემოსილი; მხედრული (სათაურები სინჯარით, დასაწყისები მთავრულით, ზოგან ჩართულად (116r); ჴაისგან ოდნავ დაზიანებულია 90—120-ე ფფ.; დაუწერელია 32, 52, 116v, 119v, 120 ფფ.; ჯვარის გამოსახულება—116r. შეძენილია ნინო შოშიაშვილისაგან.

1. „ესაჲ ელ რაბინ მორაკნელისა, ოპირუსლესისა სინაღოლის გინა ჰშჯულის შესაკრებელისა) მოძღურისა ისაკ რაბინის მიმართ, რომელი არს საბულ-მეტს, მორაკანის ქალაქსა შინა. თავი 1. მისთჳს, ვითარმედ რაჲსათჳს იყოფებიან ღ'თისა რისხჳსა შინა იუდეანნი.—ღმერთმან დაგიცუას შენ, საყუარელო ძმაო, და განგაძრახოს საუკუნოჲცა შენი...“ 3r—31v.

შენაშენი: 1. ტექსტი ნისფეს ფიმიტრი ბაგრატიონის ამ თარგმანის სხვა ნუსხებს. იხ. H: 1009, ნელსაწერთა აღწერილობა“, ტ. III (მ კოლექცია), თბილისი, 1948.

2. გადამწერს ფართოდ გამოუყენებია მთარგმნელის ნებართვა მისი ნაშრომის „ეშუშინიერსად განკარგვისთვის“ და ტექსტში მრავალი სტილისტური. შესწორება შეუტანია.

3. დიმიტრი ბაგრატიონის „მკითხველთათჳს“ ნაშაოთას ამ ნუსხაში 1785 წლის თარიღი ჯუის. 2 r.

4. ტექსტი 27 თავისაგან შედგება და მას ათავსთარი დამატება არ ახლავს.

ანდერძი (გადამწერისა): „ეე დაშეშურ ამაჲ, ეროი წჩუმი სამად: სულად, ძედ, მამად, იუდეელ ჟამად“.

„1828. აპრ. 18-სა დღესა. იაკობ მთავარდიაკონის ჴელით დასრულდა წიგნი ესე, ავაღლოვით“ (!) (31v).

2. „ღ'თიე-შუსნიერნი თჳროპანი სულისა ფრიად სარგებელნი, რომელსა ეწოდების გვირგუნი. მღდელმოქმედებისათჳს და საიდუმლოთა გამოცადე-

ბისა. თავი ა. თხრობა ა. გამოცხადებისათჳს წმინდისა საიდუმლოსა და სიყუარულისა.—ღმერთი, რომელი სიყუარული არს ნამდჳლ[ე]ე...“ 33r—119r.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერის ეს ნაწილი „ყვირგვინის“ ასსავე „თხრობას“ შეიცავს.

2. დართული აქვს: ა. „ღ[მრთ]ისუფლებისა ამის წერილსა ეწოდების ყვირგვინი...“ (შდრ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია. ტ. I, 1941, გვ. 366).

ბ. ყარიბი (ყვირგვინის აღნიშნულად შედგენილი ნუსხა).

3. „ყვირგვინის“ ტექსტი იმავე იაკობ ალაღონელის ხელით არის გადაწერილი.

## 336

### კრებული. 1874

157 ფ.; 21×17; ქაღალდი; მუქი ყავ. მორღვეული; მუხლური; დასაწყისი ასოებ მთავრული; სათაურები ჭიისფერი მელნით; 1874 წ.; ვედაბეწერი: სოფ. ალიანის (ყორის მაზრა) მღვდლის შიო რევაზიშვილ ძე, ნათ-ყოფილი სტეფანე, მღვდელ მოწამისი (145r-v). შეძენილია ნანო შიშაშვილისაგან.

1. „თ[სა სა]კ[ურ]ებერსა ჳ. თქმული წ[ი]სა და ნეტარისა მამისა ჩ[ე]ნისა ანდრია იერუსალიმელისა, კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა. სიტყუა შობისა დედოფლისა ჩ[ე]ნისა ღ[მრთ]ისშობელისა, მარადის ქალწულის მარიამისა. მამაო, გ[ა]კრ[ე].—დასაბამი უ[კ]ე ჩ[ე]ნთა დღეისაწ[ო]ლთა...“ 1r—4r.

შენიშვნა: 1. გარდა ამ ნაწარმოებისა კრებულში მოთავსებულია ამავე ავტორი შენდეგი „თქმულნი“: ა. „კ[ა]ცთა მ[ო]ყუარისათჳს ამაღლებისა პატრიარხისა ჳ[ე]ნ[ა]ისა.—ა[მ]ენ[ე]რნეი დღეს, საყუარელნო, ბაჳენი, სიხე მობრ[ძ]ნებისა...“ 4r—6v.

ბ. „ამაღლებისათჳს და თაყუანის[ც]ემისა პატრიარხისა და ცხოველ-მყოფელისა, ჯ[ვ]ა-რისა.—ჯ[ვ]არისა კრებასა აღვსარულებთ...“ 68r—70r.

გ. „ლაზარესათჳს, ოთხდღე მოხ[უ]ტ[ა]რისა, რომელი იგი აღადგინა უფალ[მა]ნ.—ლაზარე შემყარება აწინდელი ესე შესაკ[ე]თებელი...“ 70r—82v.

შდრ. კ. კეკელიძე: ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. 1, 1941, გვ. 576—577; §§ 1 (ბ), 2 (ბ), 2 (ე) 8.

2. „თ[სა სა]კ[ურ]ებერსა კვ. მოხსენებული წ[ი]სა და დიდებულისა მოციქულისა ქრისტესისა და მახარებელისა ი[ო]ანესი, ღ[მრთ]ისმეტყუელისა. მ. გ. —რ[ა] ა[ო] ფრიად დაკ[ა]ლდა ან[გე]ლოზ[ო]საგან კაცი...“ 6v—11v.

3. „თ[სა ო]კ[ტ]ომბერსა კვ. წ[ი]სა და დიდებულისა ქრისტეს მოწამისა დ[ი]მიტრ[ი]სი. გ. მ.—აქუნდა რაჲ სკიპტრა ბერძენთა წეროპისა მაქსიმიანეს ერკულესა...“ 11v—15v.

4. „თ[სა სა]კ[ურ]ებერსა კვ. წ[ი]სა დ[ი]ნ[ე]ტარის მამისა ჩ[ე]ნისა ი[ო]ანე ოკ-როპ[ი]რისა, კ[ონ]სტ[ა]ნტ[ი]ნეპოლელ მთავარეპისკ[ო]პოსისა, სიტყ[უა] ზაქარიას დადუმებისა და ელისაბედის ბიძგომილებისათჳს. გ. მ. ა[მ]ე.—არარაჲ არს ურჩ საზღ[უ]რთა სამე[უ]ფ[ო]თა...“ 15v—17r.

შენიშვნა: კრებულში შესულია ამავე ავტორის:

ა. „ჲ[ე]სჳასი მისთჳს მეზ[ვ]ერისა და ფარისეველისა. მ. გ.—საყუარელნო! ორნი კაცნი აღვიდეს ტ[ა]ძრად“...52v—55r.

ბ. „უძ[ღ]ებისათჳს ზ[ე]ილისა.—მარადის თანამდებ ვართ ქ[ა]დაგებად...“ 55r—58v.

გ. „სიტყ[უ]ა (!) მეორედ მოსულ[ე]ისათჳს ტ[ა]ძრისა და რათა ზ[ე]ნ[ა]ებელ[ე]ი სარგებელ[ი]სათჳს სულთა ჩ[ე]ნისა. მ. გ.—რაოდ[ე]ნმა დაგიტ[ე]ბიან სოფელსა ამას წარმავალნი და ცუდნი საქმენი...“ 58v—61r.

დ. „სიტყუა ხარებისათჳს ყ[ო] წ[ი]სა დედოფლისა ჩ[ე]ნისა ღ[მრთ]ისშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა. მ. გ.—ყ[ო] სიხარულისა ხარება...“ 74r—76r.

ე. „ბზობისათჳს. გ. მ.—საკჳრველთაგან საკჳრველებად და სასწაულთაგან სასწაულთა მიმართ უფლისათა ვიტყოდეთ..." 83r—86r.

ვ. „სიტყუა დიდისა ბერძნობისა. განეცხადისთჳს იუფსაგან და მიცემისათჳს წ'თა საიდუმლოთასა და რ'ა არა ვისსჳნებდეთ ჭირთა. მ.—ჲ.—ცხორედ საჭირო არს დღეს თქჳნისა მიმართ საყუარულისა თქმად..." 86v—89v.

ზ. „ამაღლებისათჳს უფლისა ესრი (ქრისტესჲ).—ბრწყინვალე არს ყოველი დღესასწაული..." 99r—103v.

ტ. „ზეცისა წ'თა და თავთა მოციქულთა პეტრესი და პაულესი.—ცისა და ჭეშკარისა ურთიერთას შესწორებისათჳს ვნობასა ვიდვიე დღეს მოწყვლულსა ამას დღესასწაულსა ხოვნებისა წ'თა მოციქულთასა..." 112v—115r.

ტექსტის დასაწყისი განხეცდება ჴ. კეკელიძის მიერ მოტანილი ტექსტისაგან. ქართ. ლიტერ. ისტორ., I, 1941, გვ. 638, § 76.

ი. „ითხოვნეა და ეუწყებაა და სახიობა გამოთკჳმაჲ აღესებისა ზრახჳსთჳს. გ. მ.—რაჲ არს ეგზომ? ვინცა ჩ'ნდა ენად აღესებაჲ..." 142r—145r.

შდრ. ჴ. კეკელიძე, I, 1941, გვ. 634, 635, § 40, 638, 641, §§ 83, 116, 117, 63, 29, 38, 58.

5. „თ'სა ნოემბერსა ტ'. თქმული წმინდისა და ნეტარისა მამისა ჩ'ნისა გერმანოს კოსტანტინეპოლელ მთავარ ეპისკოპოსისა. თხრობა სასწაულთათჳს და საკჳრველებათა დიდებულის მთავარ ნგელოზისა და ს'ხთა მათ...გ. მ.—დაჲ არს და მრთველ და თჳთოსახე უხორცოსა ნის და დიდწმჳნიერისა დიდებისა წერილსა ქველისმოქმედებანი..." 17r—24 v.

შდრ. ჴ. კეკელიძე, ქართ. ლიტერ. ისტორია, I, თბ., 1941, გვ. 585, § 2.

6. „თ'სა ნოემბერსა კა. თქმული წ'ისა და ნეტარისა მამისა ჩ'ნისა იოანე მწყალობელისსა. კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისა. ტაძრადმფუძნებისათჳს ყ'დ წ'ისა ღ'სმშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა, ოდეს იგი სამსახურად წ'ისა მიაყენეს მშობელთა მისთა ტაძრად და შეწირეს ღ'ა და შეიწყნარა იგი ხალარია მღუდელთმოძღურმან, მამამან იოანე ნათლისმცემელისამან და შეიყუანა იგი წ'საწ'თისა შინაგან[ე]სა ტაძრისსა და იყოფოდა მუნ შინა წმიდაჲ იგი ქალწული და მოიღებდა საზრდელსა ჴელითა ანგელოზისთა. გ. მ.—ბრწყინვალე არს და |დი|დებულ დღეიისა ესე კრება და გონებასა დღესასწაულის მოყუარეთა მორწმუნეთასა გალობად წ'დირჩ'კოფუს..." 24v—30r.

შდრ. ჴ. კეკელიძე, I, 41 წ. გვ. 625, 89, § 1.

7. „თ'სა დეკემბერსა თ. საკითხაი, თქმული წ'ისა და ნეტარის მამისა ჩ'ნისა ეპიფანე კჳპრელ მთავარ ეპისკოპოსისა. მცცლადღებისათჳს აწნასა, რაჟამს ეხარა ანგელოსის ხარებითა ზაქა წ'სა ღ'სმშობელისა. გ. მ.—რაჲ არს საიდუმლო ესე აბალი და დიდებული..." 30r—33v.

შდრ. კეკელიძე, I. 41 წ. გვ. 608, § 9.

შენიშვნა: კრებულში მოთავსებულია ამავე ავტორის: „დაფლვისათჳს უფლისა ჩ'ნისა და მაცხოვრისა იესო ქ'სტესა და ყოველთაჲსა წმიდათა და შემფარველ ცხოველმყოფელისა ჯ'ვრისა და იოსებ არიმათიელისათჳს. გ. მ.—რაჲ არს ესე დიდი მრავალი ქ'ნაჲ ჴელთა ჩ'ღა..." (137r—142r).

შდრ. ჴ. კეკელიძე, I, 41 წ. გვ. 608, § 8.

8. „თქმული წ'ისა და ნეტარისა მამისა ჩ'ნისა ბასილი კესარიაკაბადუკიელისა. შესხმა წ'თა ორმეოცთა მოწამეთა. გ. ჱ.—მარტჳლთა ჭსენებითა ოდესმცა იქმნა განძლომა მოყუარისა მათისა..." 70v—74r.

შდრ. კ. კეკელიძე, I, 1941, გვ. 580, § 3 („ითია"—5).

შენიშვნა: კრებულში შესულია ამავე ავტორის:

„შობისათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესო ქრისტესსა წ~დისაგან ქალწულისაა ღ~ისმშობლისა. გ. მ.—ქრისტეს შობა თჳსი იქნ და პირველი და დაუსაბამოსა მის მისისა ღ~თებისა დუმილით პატივ-იცემებოდენ..." (34r—38r).

შდრ. კ. კეკელიძე, I, 1941, გვ. 582, § 53.

9. „თ~სა იანვარსა ა. საკითხავი, თქმული ამ უღელოქე მთავარეპისკოპოსისა იოანე ლისა. ცხოვრებისთჳს და საკჳრველთ მოქმედისა წ~დისა მამისა ჩ~ნისა ვასილი მთავარეპისკოპოსისა გ. მ.—საყვარელნო! არა უცხო არს ერთგულთა წყალთაგან მამისათჳს წუხილი..." 38r—44r.

შენიშვნა: 1. ტექსტში ჩართულია „პირველი სასწაული ბასილი, რომელიც იწყებაჲ „ლმობიერ, ღირსად მოჳსენებული, თჳთმხილველ და მსახურმქნილ მის მიერ..." (43r).

2. კრებულში შესულია ამავე ავტორის „სიტყუა მიგებებისათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესო ქრისტესი. მ. გ.—მრავალნი დიდთა მათ სახელოჲანთა კაცთაგანნი საკჳრველ-ჰაოდენ ქალწულებასა..." 50r—52v.

შდრ. კ. კეკელიძე, I, 1941, გვ. 573—574, 607 (ელადიოს); გვ. 574, § 2.

10. „თ~სა იანვარსა გ. წ~თა შორის ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა სოფრონ იერუსალემელისა პატრიარქის სიტუა წ~ისათჳს ნათლისღებისა მაცხოვრისა ჩ~ნისა იესო ქრისტესი. მამაო! გეკაცურთხენ.—პირველ ჩ~ნ ბეთლემმან ზეცაერმან სა~დოდ სერობად მიგჳწოდა..." 44v—50r.

შდრ. კ. კეკელიძე, I. 1941, გვ. 672, § 3[ა].

11. „წამება წ~დისა მოწამისა თეოდორესი.—ტკბილ არს და სანადელ ჴსენება მოწამეთა..." 61r—64v.

შენიშვნა: დართული აქეს „სასწაული წ~დისა თ~ე მოწამისა". 64r-v.

12. „თხრობა დიდებულისა სასწაულისა, რომელი იქმნა წ~სა მას ზედა ჯუარმუესა დიდსა ეკლესიასა სოფიაწმიდასა სფეთოსაგან (?!—საფულოსაგან) და პატიოსნისა პატისა თ~ესა და ღ~ისა და მაცხოვრისა ჩ~ნისა იესო ქრისტესსა და მუნ მისულისა მისთჳს პატრიკისა და ქ~ეს მოყუარისა მწიგნობრისა მისისა. მ. გ.—არა რაჲ არს ჭირთ მახარებელ სულთათა ღ~თისმოყუარეთა..." 64v—68r.

13. „თ~სა აპრილსა კგ. წამება წ~ისა და დიდისა მოწამისა გიორგისი. მ. გ.—დიოკლიტიანე, რომთა თჳთმპყრობელი, ღჳრსებით მიმღებელი სჳპ(ტ)რათა..." 91r—98v.

14. „წ~თაგნისა მამისა ჩჳენისა გრიგოლ ღ~თისმეტყუ~ლისა. მერგასისათჳს და სულის წ~დისა მოჳღინებისათჳს. გ. მ.—დღესასწაულისათჳს მცირედ ცფილოსოფოსობდეთ..." 101r—107v.

ეფრემ მცირის თარგმანი.

იხ. კ. კეკელიძე, I, 1941, გვ. 599, § (—28)=10).

15. „თ~შსა ივნისსა კდ. შობისათჳს იოანე წინამორბედისა და ნათლის მცემელის. სიტყუა მეორე. მ. გ.—დასაბამი სოფლისა სახარულისა ზაქარიას მიმართი მთავარანგელოზისა გაბრიელის ხარება..." 107v—112r.

15. „თჳესა აგვისტოსა გ. წ~თა შორის მამისა ჩ~ნისა ეფრემ ასურისა. სიტყ~სა ფერისცვალებისათჳს უფლისა და ღ~თისა და მაცხოვრისა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ჩრნისა იესუ ქრისტესსა. მ. გ.—აგრაკისაგან მყა სიხარულისა, ხოლო ცუნა ბისაგან ნაყოფნი სათნოთანი და წერილთაგან სწავლანი ცხოველსმყოფელნი...“ 115v—118v.

შდრ. კ. კეკელიძე, I, 1945, გვ. 614, § 10.

17. „თუესა აგვისტოსსა ი, წ[ელსა] და ღთივ-განბრძნობილისა მამისა ჩ[ნ]ისა იოანე მონაზონისა და ხუცისა დაბასკელისა სიტყუა შესხმისა და დაბინებისა ყოელად დიდებულისა, წ[ელ]თა უზეშთაესისა დედოფლისა ნ[ა]რ[ე]სისშოშელისა. მ. გ.—ჩუნულება არს ეკლესიამიმართ მქონებელთა ტრფიალებისათჳს, რ[ა] მარადის ენასა ზედა მოაქუნდეს სასურველი იგი...“ 118v—121v.

შდრ. კ. კეკელიძე, I, 1941, გვ. 627, § 4 (ბ), რომლისგანაც ჩვენი ტექსტის რედაქცია (დასწყისის მიხედვით) განსხვავებული ჩანს.

18. „თუესა კთ აგვისტოსსა, სიტყუა. რ[ა]ლთა მოიკსენებს შობისა, აღზრდისა და თჳის კუნთისათჳს წ[ელ]ისა და დიდებულისა წინასწარმეტყუელისა, წინამორბედისა და ნათლისმცემელისა იოანესი და პოენისათჳს თჳისა მისა. გ. მ.—იოანე ნათლისმცემელისა მკუდროანისა, დიდისა, დიდებულისა...“ 121v—127v.

19. „საკითხავი, თქმული წმინდისა და ნეტარისა მამისა ჩ[ე]ნისა [!] გრიგოლი ნიკოზიდელ მთავარ-ეპისკოპოსისა, ცხოველსმყოფელისა ჯუარცმისა და დაფლულისათჳს უფლისა ჩ[უ]ნ[ე]ნისა იესო ქრისტესა, რომელი იკითხვის დიდსა პარასკეესა. მ. გ. (ამას სომეხნი უწოდებენ ქრისტეს ტირილსა).—მაღალსა და აღმატებულსა სახილველსა აღიწია ჯადგება იგი სახარებისა...“ 128r—137v.

შდრ. კ. კეკელიძე, I, 1941, გვ. 586, § 3.

20. „მოთხრობა შჯულთა უღთოთა თათრისათა, გამოკრებილი და სიტყჳსგებნი ქრისტიანეთა მიერ, თქმული ბატონიშვილის ბაგრატიასა.—ეამთა უკუე ორაქელ მეფისათა გამოჩნდა მოჩამედ ვინმე, ახალი მწუალებელი, უღთო და უსჯულო, ტომით იზრაისაგან, ძისწულისა ისმაილისა...“ 146r—156v.

**ანდერძები** 1. (ავტორისა): „ქრისტეს მიერ მორწმუნენო! წუწყოდეთ ჩემ ცოდვილისა მიერ, მოწისა თჳ[ს]ისა, რ[ა] სარკინოსთანა, რ[ო]ლ ისმაიტელნი, ბილწნი მოსჩედიანნი, ცილისმბედს სჯულზე და სარწმუნოებასზედ, თჳნიერ ამათ სიტყუათა, სხჳა საჩინო სიტყჳა საცილობელი არა აქუსთ. და, ჳკუთ სწაულები ვინმე ქრისტიანელთაგანნი სიტყჳსა უკუბდეს, რომელი დასაბამითგან და შებედოსნი მეცნიერ იყუნ, რასაცა მიზეზისათჳს ისტყოდის მაჰმადიანნი, ყოველსა ზედა პირი დაყოფაეს, ძალითა ქრისტესითა. წინეითა მოსწყისითა და მეფეთა და სახარებითა, რომელთა თჳნიერ თჳთ მოჰბედ ეწინაბის. ხოლო ამისიცა განკრძალვა ჳკნე ჰრს: რომელთა ეგეთისა მეცნიერ მიერ სიტყჳა ეყოთ, რომელი ფრიად წერილ იყოს ჯ[ე]ნსა მისსა და ანუ კარქი [!] მოენე და არცა ზოგისათჳს სიტყჳსა ზე-ეწერ ქაცსა დაეწყოს და ეგეთისაცა კაცსა ეტყოდეთ, რომელი ფრიად მოკლ[ე]ტარი იყოს სჯულსა მათისა და წერილი ყურანისა, რ[ა] ეკუთ ეუნველეყოს კაცსა ეტყოდეთ, ეერცა ერთსა სიცრუესა და ცდა ცეცდათ დაშრეშებს [!]. და ვინცა იკითხუდეთ და ჩემ ცოდვილისა და ყოელისა სჯულისა [! „სასიკეთისაჲ“—კ. ჳ.] თანამდგომისა ბაგრატ ბ[ა]თ[ო]ნ[ი]ს შენდობა ჰყოთ დღეს მას დიდისა, შესაძრწუნებელისა განკითხვისასა, ალეკსანდრეს ეუნველნს ყოველი ბრალი თქუენი და ყოველთა სათნოყოფელთა მისათა აღრაცხეს“.

2. (გადაწერისა): „ხოლო ჯუთხ ვინმე ბოროტისა რასმე მოხსენებითა მწყრიოთ მე, ცოდვილი მღუდელ-მონახონი სტეფანე, თქუნ უფალმან მოგიტეწნენ. მე რ არა ღირს ვარ ყოლისა სასჯელისა და წყევისაცა.

აღიწერა ჩყოგ-ს წელსა, თებერვლის ი9 დღესა სრული ქმნა". 156r-v.

21. „ესე ათცამეტური ჩყოგ წელს დ იყო..." 156v.

22. „ბ ელთა წლისა. ამით და თავების ნიადაგით თქე დაფენდება [!].." 156v.

23. „თჳს ნიადაგები ესე არიან: მარტიდგან იწყება პირველი..." 156v—157r.

24. „და, ამა, ეიწყოთ ჩყოგ-სა წლიდგან ინდიკტიონი, რომელიცა არს ერთი ინდიკტიონი ხუთასოცდაათერთმეტი წელი..." 157r-v.

შენიშვნა: მთავრდება ქალუნდარული ცხრილით.

ამნირძი (გადაწერისა): „ამა სამთა ნაწილთა მოთხრობასა დასამტკიცებელნი ტექსტები შიგ თავთავის ადგილს შთაწერილ არიან, ჯერეთ რაოდენთა არიან, და ნიშნები უსხედს, თუ რაძდენს შეიტანს [!] თჳთეული მოთხრობა, რეჱსულის ციფრითა და ქართულის ანბანთა; თუ რომ სტრიქონში აღნიშნული არს, ანუ რეთერ კიდურზედაც წერილ არიან. თუ ვისმე ენებოს პოვნა, მაშინ შესაძლო არს ფასალნიდგან. სახარებიდგან, ხამოციქულოთაგან[6] და საწინასწარმეტყუელთაგან [!] ამისთჳს ყოველივე ტექსტი". „ესე მოთხრობა აღუწერე მარილი და ეპიშპიტი, გრიგორი ნიკომიდველ [!] ეპისკოპოსისაგან თქმული და ითარგმნა ოკროპირისაგან თქმულნი, თავთავის დასამტკიცებელი ტექსტებითურთ, აღვწერე ნამდჱლისტრატიდგან, მე, ღუტრამან და ცოდვილმა მღუდელ-მონახონმა სტეფანემ. და ჯუთხ შეცთომა რაიმე იხილოთ, კეთილ-მჳთხეულნო, ნუ მწყრები, რადგანაც ეგრეც თჳალთაგან მძრწეთ ნაკლული და მოშეცთებულობისა გამო ჩუსაძლის[ა] ანუ წრფდეთ ანუ ასოწკლულ იყოს. ამისთჳს ჯეელდრებით, შენდობას ჰყოფდეთ ჩემთჳს და თქუენც მოგიტეწნე[!] შეცოდებანი თქუენნი. ამინ.

„სრულიქმნა ჩყოგ-ს წელსა ქრისტეს აჴკი. იანეროს ე-სა დღესა.

„ხოლო ჩემი წლოვანება არის ეიდრე აჴამომდე [!] მე დაბადებიარ სოფელს აღიანის პრობიციის ღუტდელს შიოდავითს ძეს რევაზოჳს [შეცდომით— ევაზოსეს] ჩაჴ-სა წელში, ა-სა დეკემბერსა. პირველად მეწოდა სახელი ნათე; ხოლო მღვდელობა მიეიღე ჩყზ-სა წელსა, ლენონაბისთვის ოგ-სა დღესა" (145r-v).

ანალოგიური ანდერძები და მობოდიშება იხ. 33v, 38v, 56v, 103v, 127v-ზე.

## 337

### ხელნაწერთა ფრაგმენტები (სახუთთა კოლექციაში აღმოჩენილი)

### 337 ა—1

### ჰაექაევაძე, ალექსანდრე. ჯვარი ჯვანდა ზარიბამ. 1804—5

1 ფ., 16,6×12,5. ქაღალდი; უყდოა; მეტად დახიანებული (ტექსტითურთ); რუსტაური-რებული (უფარგისი უბითი ; [1804—5 წ.], ავტოგრაფი.

ჰაექაევაძე ალექსანდრე. „პატიმარი". „ჯვარი ჯვანდა ზარიბამ.
—ტუსელოვარ ჭირთა მაღვას...
სურვით შემშლიან თვალნი..."

შენიშვნა: იხ. ლილი ქუთათელაძე, ალ. ჰაექაევაძის ფენობი ავტოგრაფი, გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნება", 1946, 16, XI.

მინაწერი: „ალექსანდრე ჰაექაევაძის ლექსის „ჯვარი ჯვანდა ზარიბამის" ავტოგრაფი, დაწერილი 1804—5 წ. I პეროხოლოხის ქამს. ლ. ქუთათელაძე. 23. VII—45 წ. (ქაღალდის კანზე).

## 337 ა—2

### ანდრია სალოსის ცხოვრება (ფრაგმენტი). XVIII—XIX

1 ფ.; 16×10,5; ქაღალდი (ლურჯი); უყდო; მხედრული; დასაწყისი ასოები მთავრული; XVIII—XIX სს.

[ანდრია სალოსის ცხოვრება. „...[დაუ]ჭნობელთაჲ და უბილავი კაცთაგან, რომლისა... ებისა მისისა მითხრობად ვერვინ შემძლებელ არს. წადიერ იქმნაჲ ანდრია და იტყოდა გულსა შინა თვისსა, ეითარმედ რაჲ ღონე ვიძიო, რომლითა მოველოჲ მათ გვეროვნთანი ერთი...“ 1r-v.

წყდება: „და რაჲთამე ესმა ნეტარსა ანდრიასა, შეძრწუნდა და განიბაბაცა. მიუგო“.

## 337 ა—3

### სინანულის ლოცვა და ხხვ. XIX

1ფ.; 18×14,5; ქაღალდი (სქელი); უყდო; მხედრული; XIX ს.

[სინანულის ლოცვა].

„ქ. უფალო იესო ქრისტე, ძეო ღთისა ცხოველისაო! რომელმან უკანასკნელ ჟამ[ს]ა ზედა მოკუდინებულმან შეიდნი სიტყუანი სოქუ და ჩუენცა მარადის მოვიხსენეთ, გეეედრები, შეიდნი სასიკეთოდნენი ცოდუანი მეცა შემინდევ...“ 1r-v.

შენიშვნა: 1. ლოცვაში ჩართულია ასოკრითული ბასილოსის დეტალური ქრისტეს ჯვარზე ვნებისათვის.

2. ლოცვის ტექსტის ქვემოთ მოთავსებულია ლეჭსი:

„ქ. დიდებული ხელმწიფეო, მაღალო და ღირსო, ქეისრო!
გეარ-ბატონ-დავითიანო, სოლომონ, სიბრძნის მქადაგეო!
გულ-ქველო და პილატონო, ჯარისარდებით ბეჭ-მაგრო ცნელო [!],
და ქრიტესა და ობლებისა მოწყალებით გამომზრდელო“.

## 337 ა—4

### ხერხეულიძე, ომან მეფობა ირაკლი მეორისა. XIX

2 ფ.; 21,5×17; ქაღალდი, ლურჯი; უყდო; მხედრული; XIX ს.

[ხერხეულიძე ომან. მეფობა ირაკლი მეორისა, ფრაგმენტი].— ...„[გაისტუმრა... თიღვის] მისაშველებლად გაგზავნა და თვით მეფე ირაკლი კახეთს წავიდა ჯარების გამოსაყვანად. ლეკოც თიღვა ეელარ აიღეს. შემოეცალნენ თიღვას, გამობრუნდნენ და პატარა ლიახს გამოღმა თარეში გამოუშვეს. კარბს რომ მოვიდნენ, იქ დროს ეს ჯიმშერ ერისთავიდა გეგი ამილახვარი შემოეყარნენ; ამ ჩერქეზის ჯარით შეუტიეს და ლეკის ჯარი დაამარცხეს და მრავალი ლეკი მოკლეს; წარმოვიდნენ და ქალაქს მეფეს თეიმურაზთან ჩამოვიდნენ და მეფე ირაკლიც ჩამოვიდა კახეთის ჯარითა და ორნივ მეფენი ქართლისა, კახეთისა და ჩერქეზის ჯარითა თბილისიდამ გავიდნენ...“ 1r—2r.

წყდება: 1755 წლის ამბებზე: „მეფე ირაკლი ჩავიდა ქისიყს. ამან შეკრიბნა მეიდრობანი და გაუსივა ჭარს; მოწვეს და მოარბიეს. ამის მცნობნი ჰარულნი აიყარნენ ყუარელიდამ“.

**შდრ.** „ქართლის ცხოვრება, ნაწილი მეორე, სპბ, 1854, გვ. 487—488.

**შენიშვნა:** 1. ფრაგმენტის ტექსტი ვარიანტულად განსხვავდება დ. ბუბინაშვილის გამოცემის ტექსტისაგან.

2. აქედ არის ამ[ი]ვე ომ[ა]ნ[ი]ს[ა]გ[ა]ნ ისტორიის მეორე ფრაგმენტი:

„[ვ]ხედნენ უმეტეს ოცდათ[ა]სი ძლევანი მიეღოს და ჰქონ[ა] სიცოცხლესა თვისსა განუკ[ა]ნ, ვარამბაღი და ერეკლეანი მოპარ[ა]ვასა თვისსა.

„ამან, მეფე[მ]ან ირაკლიმ, განაახლა ციხე გორისა; გააკეთა ზალავანი ქვისნ[ა]ვალისა, გალავანი შინდისისა, არაგვეთისა. და ამის მეფობასა შინა გაკეთდა ქართლსა შინა სოფელთა გალავანნი და ქვითკირის ბურჯნი, ვიდრე ასამდე, სიმაგრისათვის და გალავანი კოლეგიისა.

და აგრევე კახეთს გა[ა]კეთა ციხე ბოდორმისა, ციხე ჰერეთისა, ზალავნები თელავისა, გალავანი ყვარელისა, წილკნისა, საბუისა, გრემისა, გალავანი სიღნაღისა, თელისა[ვ]ი, კატარძეულისა და ნორიოსა და ვიდრე სამოცამდე წერილ-წერილი გალავანნი და ბურჯნი; სიმაგრისათვის და გარდაიცვალა წელსა 1798, ქ[რ]ს ჟჩ, ივნერის ეა.

„მეფემან ირაკლიმ მიაქცია ყოველი გონება თვისი ამისადმი, რათა ეპოვნა ქრისტიანსა შინა მადანი, რომელი არა ყოფილიყო და მოაყვანინა საბერძნეთით მადანნები და მრავალს ადგილს ეცნება და დიდი ღვაწლი დადვა და ჰპოვა დებედის ბეშპასუდ მეფლიანსთ სოფელში, ახტალას, ოქროსი, ვერცხლისა და ტყვიის მადანი მრავლად და გამოართნა ხალხები და ამეშენებდა. და კვალად ამაე ბეიბასუ, არლუთაანთ მამულში— სპილენძის მადანი და ამასაც ამეშენებდა და იყო ამა მადნების მუშაობითა საქართველოს სარჯებლობასა დიდსა“.

**შდრ.** ქართლის ცხოვრება. II, გვ. 499—500, რომელთან შედარებით ჩვენი ტექსტი გაცილებით უფრო ვრცელია და შესანიშნავად განსხვავებულიც.

## 337 ა—5

### წერილის დასაწყისი. XIX

1 ფ.; 11×18; ქაღალდი; ფუფო; მხედრული; XIX ს.

„ბრწყინვალეო კნიაზო, მოწყალეო ელმწიფეო! კალამსა რა ველი შევახე, იქმნა რასა ვახვიე...“ 1 — r-v.

**შენიშვნა:** ტექსტში თავიდან ბოლომდის მორდება ეს უაზრო მიმართვა.

## 337 ა—6

### სენტენცია. XIX

1 ფ.; 13×21; ქაღალდი; ფუფო; მხედრული; XIX ს.

„დაიპყარ მტკიცედ თვისი ლეკაი და მარადის მოიქეც მისისა ძალისაებრ...“ 1r.

## 337 ა—7

### ლექსის ნაწყვეტები. XIX

1 ფ.; 18×22; ქაღალდი (ლურჯი, ბუსკიანი); მხედრული; XIX ს.

„ადამის ხელის წერილმა მოკლა უფალი მეუფე...“ 1r-v.

## 337 ა—8

### სატრფიალო წერილი ლექსად. XIX

1. ფ.; 14X22, ქაღალდი (ლურჯი, გაცვეთილი); უყდო; მხეცრული; XIX ს.

„უსაყვარლესო და უსატრფიალესო მეგობარო და სულო ჩემო ბატონის შვილო!

მე შენმა თვალმა გადამიბარა, როს გნახე მთვარე;
შვიდნი ციურნი, მოციმციმე ვერ შეგადარე.
შენის ბაგისგან ორნი მეცნეს: ტკბილი და მწარე;
ორკეცად შენი სიყვარული თავს დავიფარე.
ტანსა გმოსიეს ატლასი, ჩაგინავერი [!] ალვისა,
ვარდისა პირსა გიხდება შაენაკეთობა ხალისა.
ბუდეშურ აღმის თითებსა ზედ ბეჭედი გაჭუს ლალისა
და მე, შენსა შემხედვარესა, ცეცხლი მომედგა ალისა*.

## 337 ბ

### გაბაშვილი ბესარიონ (ბესიკა). სოლომონ I-ლიხ ეპიტაფია. XVIII

1 ფ.; 22×12; ქაღალდი; უყდო; მხეცრული; ბესიკის ავტოგრაფი; ერთ ადგილას ოდნავ გამოშვერილია (იხ. ლექსის მეათე სტრიქონი). XVIII ს.

გაბაშვილი ბესარიონ (ბესიკა). „სოლომონი[ს] საფლავის ქვაზედ დასაწერი იამბიკონი:

„ადამის ძლითმან მიწა თქმისა სმენამან
მომატყვა ჭმაჲ ურჩებით შოვებული...* 1r.

შენიშვნა: 1. სამსტროფიანი იამბიკო სულ 15 სტრიქონს შეიცავს და სოლომონის მოღვაწეობის დახასიათებას წარმოადგენს.

2. ტკბილის ბოლოს (იმავე ხელით?), სხვა მელნითა და კალმით მიწერილია: „ქურთხეულის სოლომონი[ს] საფლავის ქვაზედ დასაწერი იამბიკონი, რომელი თქმა ვასარიონ. ძმის მოძღურისა ზაქარიასმან, მდივანმან ემალღისის მეფეთ-მეფისა, დავითიანისა, დავითისმან*.

3. ჩადებულია ორად გაკეცილ დახაზულ ფურცელში და ა. ბარამიძის ხელით წარწერილი აქვს: „ბესიკის ავტოგრაფი: სოლომონ მეფის ეპიტაფია*.

## 337 გ

### „ივანიკა სალხუცესი“. ლექსი. XVIII—XIX

1 ფ.; 11,5×18; ქაღალდი (მეტად მდარე ხარისხის); უყდო; მხეცრული; XVIII—XIX სს.

„ჭ. ოდეს ბოლბოლმან უსტვინოს, იქ ვარდნი გაიშლებიან;
თეთრ ფილასა (?) სწორეთ სპეროეთ (!), შაენი რაღასა შერებიან;
შორით მჭეროტელნი მნათობნი სასიკვდილოთა ბნელებიან,
იოსებ და თეით ნათლია მწუხარებითა კვდებიან.

თქვენი ბანდა ივანიკა სახლთხუცესი“ (1r).

შენიშვნა: ორად მოკეცილ ქაღალდზე, რომელშიაც ჩადებულია ხელნაწერი, ა. ბარამიძის ხელით წარწერილია: „თარხნიშვილებისა ქაღალდებიდან*.

## 337 დ

(4 ცალი. ლექსები, ერთ პაკეტში).

### 337 დ—1

### ლექსის ფრაგმენტი. XIX

1 ფ.; 11×17; ქაღალდის 1 ფ. ნაშთი; უყდო; თაკისაგან გამოხრული, მეტად დაზიანებული; მხედრული, XIX ს. დასაწყისისა.

„ . . . . . ვეწებენეთ ხალებს, ლამაზს თვალებს, მარად და მარად, — ვაგონოთ თავი მას, მეშთარსა, ჩვენს მოსახმარად...“ 1r.

წყდება: „ტუჩნი შლილობენ, ზედ ლბინობენ ბულბულთ დასია, ღაწვნი სჯავრობენ და ჰკვირობენ მეუთა დასია“.

**შენიშვნა:** ც-ზედაც წარწერილია ლექსის ნაწილი:
„წულთა წვლილობა, ხილეთა შლილობა იტაცებს გულსა“.
ნუ დამგმობთ ყარიბს, მისთვის ზარიფს, ვერ წაოცსქვი გვარად;
ვეწებენეთ ხალებს[ს], ლამაზ თუალებს“.

### 337 დ—2

### ლექსის ფრაგმენტი. XIX

1 ფ.; 10,8×14,5; ქაღალდი (ცისფერი); უყდო; ნაკეცებზე გაცვეთილი; მხედრული XIX ს. დასაწყისისა.

„ქ. ოთხსავე კუთხეს წალკოტი, უცხოდ შემკულნი ჩრდილითა...“ 1r-v.
ბოლო: „ქ. მას ჟამსა ვიქმენ მნაველი, როს ჩალხი წაიმა დაბრუნდა,

მომბერნა ლხინი სოფელმან, ჰირსაღა ხსოვნა რად უნდა!
შესახსნე მტერსა ლაბარი დ[ა]ასო გულსა, დადუნდა.
და ესთქვი—ელიზბარმან: მეგობრის სახლსა რიდი და რად უნდა!
ვინცა [მო]ითმენს, სოფელი ბოლოს ჟამს მისცემს რაც უნდა“.

### 337 დ—3

### დავითის შესხმა. XIX

1 ფ.; 9×10,8; ქაღალდი; უყდო; მხედრული (დასაწყისი ასოები მთავრული); XIX ს. დასაწყისისა.

„დავითს, მნათობსა, სულისა ჩემის სანთელს,
ადიდებს ესე ყოველითურთ პსიხ[?] გონება.
ვინცა უყუსთქვამს, გულისჴმათა მორჩილებს—
იდიდებისცა მზე [ე]ჯე ჩემდა მნათად,
თან მყოფობითურთ ესენე ესე უძღვნას“.

**მინაწერი** 1 v-ზე: „ქ. ნახარბეგიშვილის წიგნები სახლებისა“ (?)

### 337 დ—4

### გამოცანები. XIX

1 ფ.; 21,5×9,5; ქაღალდი; უყდო; დაჭუჭყნული; მხედრული; XIX ს. დასაწყისისა.

„მოვიდა შარავანდედი, ვითა ლამპარი ენთება,
ცეცხლია ნაბერწკალისა, ბნედს არ მოეკიდება,

თვალია უსასყიდლოი, საჭურჭლეს არ ჩაიდებს
და მისი გამომცნობელი ბრძენება მოუდარება [!]..“ 1r.

შენიშვნა: 1. სულ 6 გამოცანა არის ჩაწერილი ლექსად.
2 პირველის ახსნა: ცეცინათელა; II—ცხენი; III—წყურბელა; IV—ისარი; V—?; VI—ქვა.

## 337 ე—1

### თამარ მეფის ეპიტაფია. XIX

1 ფ.; 8,6×22; ქაღალდი; მბეჭდური; XIX ს.

„როს გაეზარდე, გაეივსე, თავი ცათამდის გავიღე,
მისრეთის ხმალი ვქარ, დარუბანდს—მუნ საბალაზე ავიღე,
დასავლეთს პატო მიწერდე, რაზსის წყალს გალმა გავიღე,
ამა ყველასა მოკმედმან სული ვარძიან [!] დავიღე“.

ტექსტის ბოლოს, იმავე ხელით:
„თამარ მეფის საფლავზედ სწერია“.

შენიშვნა: ქაღალდის უკანასკნელ დაკრულია ეტიკეტი, წარწერით (წითელი მელნით)

„896“
II. M.

## 337 ე—2

### [სირინოზიანი]. ფრაგმენტი. XIX

1 ფ; 19×22; ქაღალდის 1 ფ. ნახევარი; უყდო: XIX ს. დასაწყისი.

„...[სირინოზიანი შთარიმ მოაბსენა მამასა. „ყოველიე ბრ... მარ. თალ არს, მაგრამ რასათვის მოიკლავ თავსა უუნარეს ძვირის შემთხვევისა და ესრეთ მხედველთა შენთა სპათა გულთაგან სიმამენი მოაკლდებიან. და რასათვის სწყევ შობასა ჩემსა, რომელიცა ყოველივე ღვთისაგან არის და არა ჩემგან. მაშინ მოიღო ბარათი იგი სირინოზისა...“ 1r—v.

წყდება: „მაშინ იეჭდასტი ზედ მიეხარდა, ცალის ხელით ქვეითი ყბა დაუჭირა და მეორეს ხელით მიორე [!] გასწივა და გახლიჩა“.

## 337 ვ—4

### ნავის გაკეთების ლოცვა. XIX

1 ფ.; 22×18; ქაღალდი; უყდო; მბეჭდური; XIX ს.

„ლოცვა ნავის გაკეთებისა.—უფლისა მიმართ ვილოცოთ! უფალო ღმერთო მამთა ჩვენთაო! რომელმან უბრძანე ნოეს, ნებისმყოფელსა შენსა, აღშენება კიდობნისა საცხოვრებლად ქუეყანისათვის; რომელმანცა მრავალთა ხეთაგან სათნო იყავ ერთ ხედ შეერთება...აწ, მეუფეო, ნავი ესე დაიცევ და მოეც ამას ანგელოსი სახიერი წმიდობისა...“ 1r-v.

## 337 ე—1

### ლექსი. XIX

1 ფ.; 36×23; ქაღალდი (მოლურჯო); უყდო; მბეჭდური; XIX ს. დასაწყისი.

„1. მოვედით, ძმანო, მსოფლიერნო, ვინც ხართ დაგული...“ 1r.
თავდება: „ჰოი, რაბამად საკვრველ არს ჩემები გაძლება!

მარადის სულთქმა და ტირილი, კნინად ქცეულად რება.
ასე უწყალოდ ჩრა და ბევა, აწ სისხლში ღება.
ვს მაჯტს ნუგეშად: ჩემნი ბრალნი მას ეკითხება;
ყველით ჭეშმარიტის მცლოვარენი, გულტკივნეულნი".

## 337 ვ—2

### ლექსი. XIX

1 ფ.; 35×22; ქაღალდი; უყდო; მხედრული; XIX ს. დასაწყისის.

„მე ხომ მაქვს ერთი სული მარადის მისდა მსხვერპლადა..." 1r.
თავდება: „ჩემო გულის წალკოტო, ვაღდო ზამბახიანო!
უფასო მარგალიტო, დამწხულ სარდაფიანო [სადაფიანო?]!
სათო, ბროლო და ლალო, დათხზულ-ავებიანო,
ბულბურებრ მოჩიკჩიკე, სირინოზის ხმიანო!
მზეებრ სხივად ფენილო, ყოელად დიდებიანო!
ახლოს მწვავო ცეცხლებ, შორით გეტრფიალები".

## 337 ვ—3

### ლექსი. XIX

1 ფ.; 10×17; ქაღალდი; უყდო; მხედრული; ფანქრით ნაწერი. XIX ს.

„პორტრეტ[ს] გიგზავნი, არ ვითა სხვანი, შენი ერთგული აწ სიკვდილამდე..."

შენიშვნა: 1. სულ 4 სტრიქონია.
2. უკანასკნელ ფანქრითვე მიწერილია: „ჰაპუნა წერეთლისაგან".

## 337 ვ—4

### ლექსი. XIX

1 ფ.; 7,8×13,7; ქაღალდი (ლურჯი); უყდო; მხედრული; XIX ს. დასაწყისი.

„სნეულ გულსა სიყვარული ეზხის ალში ქნინა მურვად"...1r-v.

შენიშვნა: სულ 4 სტრიქონი.

## 337 ვ—5

### ლექსი. XIX

1 ფ.; 6×11; ქაღალდი (ლურჯი); უყდო; მხედრული; XIX ს. დასაწყისისა.

„ქ. ჰი, მოესთქვამ მისთვის, მსმენელო, ვის ღაწვი ბროლ-ვარდია..." 1r-v.

შენიშვნა: დაზიანებულია (გადასული) და ბოლო არ იკითხება.

## 337 ვ—6

### სენტენცია. XIX

1 ფ.; 9×11; ქაღალდი; უყდო; მხედრული; XIX ს. I ნახევრის.

„ქ. როველი ძმათა შინა საყუარელ არს, იგი ძმათა შინა მოიტანს სიყუარულს..." 1r-v.

## 337 ვ—7

**ორი ლექსი.** XIX

1 ფ.; 11,5×17,5; ქაღალდი (მოლუქული); უყდო; მხედრული; XIX ს. დასაწყისისა.

1. „ქ. მცირე ფეშქაში მოგართვი: დანა, კოლოფი სოსანი;
   სიწმინდით, მშვენიერებით ანგელოსი ხარ ფრთოსანი;
   კეთილი მღვაწი ბრძანდებით, მოჭ[ა]ართვი კრიალოსანი.
   ღმერთი შემწე არს **ყოველთა** წერილთა გვირგვინოსანი“. 1r.
2. „ქ. ავრე უსჯულო არ ეიყავ, ოჯახის დამამხობელი,
   სარწმუნოების მონა ეარ, ეით ეარდი დაუჭკობელი.
   მღთის მაცდერებელი ეიყავ, მღაღადებელი, ცხრობელი;
   თუმცა მახსენოთ, არა ეარ სულის წამწყმედისა მგმობელი“.

**შენიშვნა:** ტექსტის ქვეშ, იმავე ხელით, წერილად, მიწერილია: „ეს ლექსი ს ტ ა ნ ბ ო ლ ი დ ა მ მოიდა“.

## 337 ვ—8

**სენტენციები.** XIX

1 ფ.; 32×11; ქაღალდი; უყდო; მხედრული; XIX ს. დასაწყისი.

„ქ. ნუ აღაღებ ბაგეთა შენთა, ვიდრემდის არა განიხილო ძალი სიტყვისა შენისა.

ქ. პირველი ხარისხი სიბრძნისა ეს არს, რათა იცოდე უმეცრება შენი...“ 1 v-r.

## 337 ვ—9

**„აღსრულებულთათვის“.** XIX

1 ფ.; 27×14; ქაღალდი; დახეულ-დაჭმეჭნული; მხედრული; XIX ს. დასაწყისისა.

„...სარწმუნოებით აღსრულებულნი, მეუფეო, როგორეთა იგი კაცად-კაცადისა სახელნი მხოლომან უწყნი...“ 1r.

## 337 ვ—10

**[ხალხური] ლექსები.** XIX

2 ფ.; 18×17; ქაღალდი; (ლურჯი); უყდო; მხედრული; XIX ს. დასაწყისის.

1. „დაო, გამგზავსე მას ხესა, ედემის კარს რომ ნერგია...“ 1v.
2. „ანთებულს სამთელს გამგზავსე, ცისკარსა ჯვარზე განაღო...“ 1v.
3. „წაძოყევ ზეცას ფრენითა...“ 1v.
4. „შენ რომ წიგნი მოგეწერა, წავიკითხე მეცა კიდე...“ 2v.
5. „მზეო! ქებანი გებძანა თქვენ თქვენი დედის დისაო...“ 2v.
6. „[იმედით] ეს მაქვს! და ნუ გონებთ...“ 2r.
7. „თვალთა, ლალთა უმჯობესსა, მეცნიერაფება თქვენი ხლება...“ 2r.

## 337 ვ—11

**ვახტანგ VI. სამართლის წიგნის მუხლთა სახიებელის ფრაგმენტი.** XIX

1 ფ.; 20×16; ქაღალდი (ცისფერი); უყდო; მხედრული; გახეული; XIX ს. დასაწყისი.

„. . . ფ ი ც ი ს ა თ ვ ი ს და მ ო ფ ი ც რ ი ს ა . . . . . ს ლ თ ა“.

თავდება: „თუ სხვის ქვეყნის კაცმან ერთმან მეორისაგან ვალი აიღოს, ხარ".

## 337 ვ—12

### სამკურნალო დარიგებანი. XIX

1 ფ.; 19×9; ქაღალდი; უყდო; მბეჭდური; XIX ს. დასაწყისისა; ერთ ადგილას ჯაბეჭდია.

1. „დამე რომ შეშინდეს და სიტყვას წარეცდეს, ასე უყავით: ქ. თავი მოპარსეთ სულ მთლათ და თოფიაწამალი შეუსვით თავ-პირზე.." 1r.

შენიშვნა: აქ წარმოდგენილია ფსიქიური დაავადების ბარბაროსული საშუალებით „მკურნალობა".

2. „ქ. ხარისძირა დანაყე, მდოში ჩაყარე, ოთხ დღეს ისე იდგეს. მას უკან რომ ვისაც ქცევა სჭირდეს, ახალს მთვარეზედ ეს მზათ დაიპიროს..." 1v.

## 337 ვ—13

### ფებრონიას წამება (ფრაგმენტი). XIX

2 ფ.; 22,5×17,3; ქაღალდი; (ლეროკი); თავისაგან დახიანებული; უყდო; მბეჭდური; XIX ს. დასაწყისისა.

„...წაიღო გუამი წ[მ]ისა ფებრონიასი და მოიწია ე . . . მონასტრად და სთხოვდა ბერნის (?) გუამსა, მოღებად თჳსსა ქალაქსა..." 1r—2v.

## 337 ვ—14

### ლადი. „მაღალ მთის წვერზედ". XIX—XX

1 ფ.; 35×22; ქაღალდი; უყდო; მბეჭდური; XIX—XX ს.

„უძღვენი ქალბატონს გალაშვილისას. ლადი.
— მაღალ მთის წვერზედ ვიდექ მარტოკა..." 1r-v.

## 337 ვ—15

### უცნობი პირის დასაფლავების აღწერა. XIX

2 ფ.; 36×23,4; ქაღალდი; უყდო; მბეჭდური; XIX ს. ნახევარისა.

„. . . . . მას დღესა კეთილი დარი არს, [გარ]ნა საშინელი აღმართი არიან შემაწუხებელნი ჩუნი. რადღა ეგაძეცლო, მეგობარო ჩემო! ჩუნ მოვახლოვდით თიანეთს. ხალხნი მოგვეგებნენ; სამღუდელონი შემოსეილნი..." 1r-2v.

წყდება: „მე ვეღარ ძალიედე შინ დგომაი; გამოველ გარეთ, აეედი სხუასა სახლსა შინა, შოშხადგებულსა ჩემთჳს".

შენიშვნა: ტექსტში უშუალოდ ჯადოქებულია ავტორის შთაბეჭდილებანი უცნობი მიცვალებულის თიანეთიდან (უფრო ადრე სადან მიისვენეს თიანეთის, არ ჩანს) ახმეტას, მიცვალებულის სასახლეში, ჩასვენებისა და იმ დიდი ჯვლოვისა, რომელიც გამოუწვევია ამ გარდაცვალებას. სხვათა შორის, აქ ვითხულობთ: „ახმეტას სამღვდელოებასა ამა უბედურისასა, მრავალი ერნი მოისწრაფიან მოგებებად. (იხსენიებიან ძიცვალებულის „მოყმენი" და მათი „ერემნი"): მოყმენი მისნი „შორს მოიგლეჯნენ მეფთა, საყდრო გარდაგლეჯილნი, მოიცემენ თავსა შიგან...ერთი მოსეცებულთა

გულხთაგანი ესრეთ სტაროდა: ქელმწიფეო ჩემო! ნუგეშო ჩემო, მამაო ჩემო, გამომხრწყვნო ჩემო! რაისათვის არღა ცხადად ყპაჲ შენთა!..“

## 338

### „კითხვა-მიგებანი სამეცნიერონი“. 1831

108 ფ.: 22×17.5; ქაღალდი: შეწებებული ხელნაწერი ფურცლების კანი; მუყდრული; 1831 წ. (53v). შემოწირა მუხუმის ალექსანდრე კანდელაკმა. ადგილი: კულაში.

1. „კითხვა-მიგებანი სამეცნიერონი წმიდისა და ნეტარისა დიდისა ათანასი ალექსანდრიელი მთავარ-ეპისკოპოსისა, კითხვა-მიგებანი და წმიდათა მამათა ჩვენთა ბარსანუფი და იოანესი. გთხენ მამაო. — კითხეა: ვინა უწყის კაცმან, ვითარმედ ყოველითურთ ნათელიღო და სული წმიდა მიიღო...“ 1r—6v; 10v — 14r.

2. „წ[ი]ს...მაქსიმე აღმსარებელისა მიერ მიწერილთა მამისა თალასეს კითხვა-მიგებანი გამოღებულნი...“ 6v — 10r.

3. „თქმულ წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩვენისა იოანე ოქროპირისა: მეორედ მოსულისათვის უფლისა...—მოიხსენე შესაძრწუნებელი იგი საშინელი დღე, ოდეს იგი...“ 14v — 16v.

4. „ჲბ თვის საცნაბელი ზოდ[ი]აქოს ესენი არიან სახელნი და ნიშან სახეთა მათთანი... — I ვერძი მარტის . . . 20 მითივალება. 8 კურო ბერიელის . . . . . 20 მი...17r“.

5. „დასაბამითგან გარდა[ს]რულთა წელთასა. — ადამისითგან წ[ყ]ლით რუნამდენ...“ 17v — 18v.

შენიშვნა: ამ ქრონოლოგიურ ცნობებში შეტანილია „წინო მოციქულის“ მიერ ქართლის მოქცევის თარიღიც („დასაბამითგანი“); რუსთა მოქცევის თარიღიც.

6. დღე-ღამეთა „ეამნი“, თვეების მიხედვით, თვეებში შემავალ დღეთა და წელიწადის დღეთა ჯამის აღნიშვნით: სეკნდემბერს [!!] ქონან დღენი 30...“ 18v — 19r.

7. „ქეთატი არს: სეკნდემბერს 3 და 24...“ 19r.

8. „იენის ცხრამეტს მზე ზამთრათ იქცეს; დეკემბრის ცხრამეტს ზაფხულათ იქცევა. თუ იყოს ზედნადები 26, მას წელს ზამთარი იყოს ფიცხელი და გრძელი...“ 19r — 20r.

9. „კალენდრა, თქმული ეზდრა წინასწარმეტყველისა. —უკეთუ დადგეს იანვარი დღესა კვრიაკეს, ზამთარი იყოს ნოტიო...“ 20r-v.

10. „ძვრისათჳს და ქუხილისა. — თებერვალს თუ იქუხნოს, ყოველსა კეთილსა ნიშანი იყოს...“ 20v — 21r.

11. [ს]ამთვარიო] „სიცოცხლისა და სიკვდილისათჳს.— უკეთუ იშვეს მთოვარისა ნათლისა მჭვნებელისათა, ბედნიერ იყოს...“ 21v — 22r.

შენიშვნა: ბოლოში ჩამოწერილია (არაბული ციფრებით); „ნათელსა მჭვნებელნი დღენი მთოვარისანი“ (21v — 24r) და დართული აქვს: „ნიშანნი სამეცნიერონი ცხოკრებისა და სიკვდილისანი პითიღორასი. — ისწავე — ოდეს დასწეს სნეული...“ (23r).

12. „ათნი წყლულებანი ეგვიპტისანი. — პირველად წყალი სისხლად გარდააქცია; მეორედ — ბაყაყი აღმოვიდა...“ 24r.

13. „ათნი მცნებანი მოსეს სჯულისანი“. — მე ვარ ერთი ღმერთი“...24r — 25r.

14. „კითხვა ძმისა ვისიმე დიდისა ეპითანეს მიმართ: რასათვის ნეტარებანი ვიდრემე ცხრანი არიან...“ 25r.

15. „კითხვა-მიგება მცირე. — კითხვა: რა არს გარეგანი კერძო კეთილისა? — მიგება: „ხლვა არს...“ 25r-v.

16. „ტაძართა აღშენებისათვის მიცემული ნივთისა...“ (ბიბლიიდან). 25v — 26v.

17. შვიდთა კრებათათვის: „ა ნიკეის სამასათერთრმეტთა წ-თა მამათა...“ 26v — 27r.

18. „კითხვანი მონაზონისა ვისმე, რომელთა აღხსნა გამოსცა პეტრე პატრიარქმან ხარიტოფლაქან [!]. კითხვა: უკეთუ ჯერარს კურთხეული წ-თა ნათელთასა ქმნად ლაკანთა შინა კედართა [! — უნდა იყოს კარდართა. კ. წ.] და ჰურეელთა...“ 27r — 30r.

19. „გამოცხადება წ-თა ანგელოზთა მიერ მამისა გავრი[ილი?]სა მიმართ მარიამადიდებლ[ო]ბით შესუენებულთა ძლითასა საქმისა.— გვითხრობდა ჩუენ მოწაფე ამბა მაკარისა ალექსანდრიელისა...“ 30r — 34v.

20. „დიდება წ-სა ღ-ისა შობელისა. — პეტრე თქუა: „რაჟამს უკუე სარგებელ ექმნეს შემდგომად სიკუდილისა სულთა მათ მიცუალებულთა ქამისწორივა?...“ 34v — 43r.

21. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა ათანასისა ალექსანდრიელისა, აღსარება მართლისა სარწმუნოებისა.— უკეთუ გისმე ნებავს ცხოვრება, პირველ ყოელისა ჯერარს, რათა აჰქნდეს მართალი სარწუნოება...“ 43r — 49r.

შენიშვნა: აქ, ქუემოთ, მოთაესებულია იმავე ათანასის: „ქრისტეს ჯუარისათჳის“ თქმული, რომელსაც მისდევს გრიგოლისა და პეტრეს დიალოგი: ჩუენლობაჲი („ჟამსა სიჩოსა“) გარდაცვალებულთათჳის და სხე.

22. „უკეთუ გინდეს ცნობა, ესე არიან შვიდნი სარტყელნი ცისანი: იელიოს...“ 49r-v.

23. „პირველნი სახელნი ბაგრატოვანთანი, რომელნი ურიაობით შემოიტანნეს, ესენი არიან: ბაგატია, ტოვბია, იელენას, სარა, სეწჳკია, აოდ, სათანია, აზარია, ენიანოს; ხოლო უკანას ნამეტნავნი: ბაგრატ, რომელ არს ბაგატია, აშოტ, აოდ, სუმბა, სუმბატ, რომელ არს შამბატი, ხოლო ბიერატ და ურდატ ნამეტნავნია...“ 49v — 50r.

24. „ეპისტოლე ავგაროზ მთავრისა, რომელი მიუწერა უფალსა ჩუენსა იესუ ქრისტეს.—ავგაროზ, მთავარი ედესიისა...“ 50r — 51v.

შენიშვნა: 1. ავგაროზის ეპისტოლეს შემდეგ მოთავსებულია ქრისტეს საპასუხო ეპისტოლე. 50v — 51v.

2. დართული აქუს შენიშვნა ავგაროზის და ქრისტეს მიმოწერის სასწაულებრივ მოქმედებაზე.

25. „შემდგომად აღდგომისა[ა], ოთხშაბათ-პარასკევს იჭმება ხორცი...“ 51v — 52r. (აღნიშნულია როდის „იჭმება“ და როდის არ იჭმევა ხორცი).

შენიშვნა: მარხვის დღეების აღრუსხვა თვეების მიხედვით იხ. 54v — 55r-ზე.

26. „ისმინეთ ხელით წერილი ესე, ყოველნო მართლ-მადიდებელნო ქრისტიანენო! რ აღმოწერილ არს საფიცოსოფოსასა წიგნისაგან... — ნეტარ არს, რომელმან დაიმარხოს ჱ ცნება ესე...“ 52r — 53v.

27. ხელთა (54r) და განმარტება „ხელთისათვის“ (55r): „ხელთისთვის დადგეგი ამით და ჴეითს ორ ხელგზე რომ სწერია...“ 55r.

28. სატლო. „იტლნი პატრონობენ ყოველთა ქეეყანათა ზედა...“ 55v — 61r.

შენიშვნა: პოლონი: ეტლების შეტყობა კაცის ხელზე.

29. ქირომანცია. — „მართალია, რომე ყოველის ადამიანის ტომს ორი ხელი აბიან და ხელი უნდა გავშინჯოთ...“ 61r—72r.

30. „ახლა შევიტყოთ დარების სიკეთე და სიავე, თუ როგორ მოხდებიან. წინაპირველათ ზამთრიდამ. — ზამთარი თუ დიად წვიმიანი და თოვლიანი არის...“ 72r.

შენიშვნა: 1. ამინდის ცრუ წინასწარმეტყველებასთან ერთად აქ ვეძებს ისეთ საყურადღებო ცნობებს, როგორიცაა ცისარტყელასთვის, სეტყვისთვის ნიადაგისა და ღრუბლებისათვის და სხვ.

2. ზამთარი, სადაც ჯვითხლულობთ ცნობას, რომ „მთვარემან მხისაგან მიიღო ნათელი“ და სხვ.

3. ცალკე თავად არის გამოყოფილი „მთვარისა და ეტლების შემოყრისათვის“ „თვარის სიდროებისათვის“, მთვარის დაბნელებისათვის და სხვ.

4. „თავი მეოთხმეტე. ძოდიაკოს შეტყობა, რომელი არს დამწ-რა სარტყელი“, (87v — 89r).

5. „პირველი მთვარის სიარული მოკაბსენოთ...“ (90v — 91r).

6. „მზე: ხეჭრა [!] და ოტარიდი — ესენი სწორედ ერთად გაათეეზენ მის სიარულსა...“ (91r — 96v).

შენიშვნა: ამ ნაწილში არის: „ეის კრულის სიმრგვლე-სივანე“; აგრეთვე ვარსკვლავებისა, მათი „სიდიდის როგით“.

31. „ვარსკვლავთ მრიცხველობა, რომეთუ რომელს წელიწადს, რომელსა თვესა, რომელს კეირაში, რომელს დღესა, რომელს ჟამსა, რომელს ბურჯზედ, რომელს ნაწილსა დაბნელდება ან მზე ან თვარე — მოგახსენებთ: აწ ამას ზემოთაც დაგვიწერია — მზე უდიდესია ქვეყანასაგან. მზის სიდიდე ასე უნდა შეიტყოთ...“ 96v — 101v.

წყობა: „ქორონიკონს ქრისტეს ჩჟვ (1658 წ.) — ამ წელს ოთ[ბ]ჯელ დაბნელდება... პირველი დაბნელება იქმნების მზისა მაისის ოცდათერთმეტს და მეთუთხმეტე ჟამს, ორმოცდა ხუთ ნაწილსა.

„მეორე დაბნელება მთვარისა თიბათვის თორმეტს, ოცდა ორს ჟამსა...“

32 „...აწ მოგახსენოთ ეტლების ბურჯების სახე, თუ მუნაჯიბით როგორ დაემსახურებაით და უხატავთ ესენი არიან: ხოალჩ, მუშთარ?...“ 120r — 103r.

33. სამკითხაო ცხრილი: „დაიმშვიდე შენი გუნება და ნუ ჩქარი შენი სიამესა“. „2. მუნებულის ნაღვლის უკან მოგენიქებათ ნუგეში...“ 104r.

სულ 24 გამოსათქვამი.

თავდება: „24. მოიგონეთ გაელილი, უფრთხილდით მომავალსა“.

შენიშვნა: მკითხაობისთვის დანიშნული უნდა იყოს აგრეთვე ნახაზი 107r-ზე, წარწერით: „ჯამოერნობა. — აიღის პერის მარცვალი...“

34. „ტაბლიცა $18\frac{6}{2}$ 31. დანაშთენი კარგის ევროპელისა ავსტრონომისა [!] ტიხობრახოვისაგან [!!] კუნძულსა უნედიაკისა, მონასტრის კედელსა ქვისასა 1600-სა. წელსა...“ 105v.

**შენიშვნა:** აქაც ჩამოწერილია წლის თორმეტი თვის სახელები, ყოველი მათგანის კვირატი დღეების აღნიშვნით.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „ჴელდებული წ-ნა მამანო! ვინც ეს ჩემი (!) აღმოიკითხოთ, მომიხსენოთ მე, ფრიად ცოდვილი, ჩუნი-ს წელსა, თვესა ივნისის 5, სოფელსა ქულაშს შევასრულე წიგნი ესე, სახელად კითხვა-მიგებაჲ" (53v).

**შენიშვნა:** 1. „ამ სანცენტრო წიგნში არის გარდანომრღლი და ფურცელი ას ხუთი. ამას შინა ხელისმოწერითა ჩემითა ვარწმუნებ. ხელს ვაწერ მღვდელი სპირიდონ კანდელაკი" (105v).

2. „უძღვნი საქართველოს მეზობელს ალექსანდრე იოსების ძე კანდელაკი: 10.IX 1936 წ. ქ. თბილისი". კანის წარწერა, მელნით.

3. ხელნაწერის კანის I საცავ ფურცელზე მიწერილია: „...წ. ბესარიონ მარჯანელმა იცის რუსულს და ქართულს დაწყებით[ი] ლიცეა „მამაო ჩვენო"; ო. გიორგი მარჯანელმა იცის რუსულს და ქართულს დაწყებით[ი] ლიცეა „მამაო ჩვენო", „მრწამსი"...სულ 16 კაცის ატესტაცია.

4. II საცავ ფურცელად გამოყენებულია 1856 წლის, 4 ივლისის თარიღით დაწერილი მიმართვა ყმის ბასილა სტურუასი „ჭეთაისის უეზდნის ნაჩალნიკისადმი"—სარიერით თავად დიმიტრი არჩილისძე მიქელაძეზე, ყმის შეიწროების გამო.

## 339

### სიტყვათა განმარტებანი. XIX

30 ფ.; 22,5×18; ქაღალდი; ფუძე; დაშლილი; მხედრული; XIX ს. შემომწირველი ალექსანდრე იოსებისძე კანდელაკი, 1936 წ.

ა. „უსჯულოება—ეს კაცი სჯულის ბრძანებაზედ რო არ დადგეს და სხვარიგად რასმე ამბობდეს.

ბ. ურცხვინობა ეს არის: კაცი რასაც სასირცხვოს ვინმე რამე თქვას, თუ ქნას, არ შეირცხვინოს... 1r—7v, 20r-v.

**შენიშვნა:** 1. პირველ რიგში განმარტებულია ადამიანთა „ცოდვის" წარმომშობი ათი უარყოფითი თვისება (ენება), შემდეგ მადლისაგან მომდინარე სათნოებანი ანუ დადებითი თვისებები: კრძალება, სულკვეთება და სხვ.

2. 7—10. ფ. შუა ხელნაწერში ჩადებულია ეპატანე VI-ის სამართლის წიგნიდან ამოწერილი ტექსტი, რომელიც იწყება: „უსამართლოდ მოხდების და ბჭეს ესიც უბედ სჯირდეს, რომ რაც მოჰივარამან შესანიშნის, ასე დაისწავლოს".

თავდება: „ვინმემ წყალს [თუ] სათავე გარდაუგდოს და ერთი ადლი სიღრმიდამ აღმოიღოს..."

3. 10—19, 22 ფურცლების r-ზე დაბატონია ცოდვა-მადლის სქემები, მცენარეების (უმეტესად—ყვავილების) სანით.

## 340

### ამირან-დარეჯანიანი. XVIII

195 ფ.; 21×17,5; ქაღალდი (სხვადასხვა); ტკივფრული ტყავით შემოსილი ბის ფიცარ. კიდეებზე გაეცეთილი; ჰიბისგან დახიპნებული; დახიპნებულია ჰიბისგან აგრეთვე ფფ. 1—32; მხედრული (სხვადასხვა); XVIII ს. შეძენილია ე. ბერძენიშვილ.

[ამირან-დარეჯანიანი.] „კარი პირველი აბესალომ ინდოთ მეფისა ამბავი. მისივე მეფისა მორჩილისა და განმდიდრებულისა წიგნი ამირან-დარეჯანის ძისა. კარი პირველი.—იყო

აბესალომ მეფე, მორჩმული და უძლეველი და არა იყო შეჩერება გულსა მისსა. ისე[!] იყო წესი მისი...“ 2r — 195r.

**შენიშვნა:** 1. ძველი, ძირითადი, ტექსტი იწყება: „და მე და დედოფალი ერთსა მილიონსა კიდე დავდებით ლაშქართაგან. რჩეა უსიბ ინდოსა ჭაბუკსა: „აქა დეკეა ბუკვანა არისა“ (10r — 179r).

წყდება: „მოვედით ბაღდადსა. აქა დასრულდა კარი სასხლეთა ძებნისა და ნუმცა დაესრულებას სუფევა მეფობისა თჳენისა უკუნისამდი, ამინ“.

2. თავბოლოსპარალელი ტექსტი შესებულია XIX ს. დამდეგის ხელით ნაწერი ფურცლებით (ლურჯი და თეთრი ქაღალდი) (2r — 195r); ქაღალდის ჭვირნიშანი 1803 (ფ. 194).

3. ძველი ტექსტის სიტყვათა შორის ორ-ორი წერტილია დასმული (10r — 93v). სხვა ხელით არის დაწერილი 93v-ს ნაწილი, 94r-v, 95r-ს ნაწილი და სხვ.

4. რესტავრირებულ ლურჯ ფურცლებზე მოთავსებული ტექსტის გადაწერა არის დიაკონი დავით.

**ანდერძი** (გადამწერისა): [და]წყებული სხვისგან, სრულ-ქმნილი ჩემგან: თაყის ბოლოდის [!] შრომის მიმღები ვარ კერძო დიაკონი დავით“ (195r).

**მიწაწერი** (ფანქრით, 1-ლ ყდაზე): „ე-IV ძირითადი კლასის მოწაფე ანდრო ხაჭარიაძე აბაშიძე“.

## 341

### საგალობლები. 1867

74 ფ; 17×10,5; ქაღალდი; გაზ. „Кавказ“-ის ფ. ფ.-დან შეწებილი ყდა; მხედრული; 1867 წ. თებერვლის 5 (72v1); გადაწერა: „ახალური სიონ ნეფსაძე“ — 52v, 72v. შემკულია უბეში, პრიმიტიული სურათებით (1v, 2r. 14, 24, 55r). ჩამოტანილია წყალტუბოდან იასონ ლორთკიფანიძის მიერ, 1936 წ.

[დაუკდომელი]. „გალობა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი. გალობა ხმა ჳ. სძლისპირი.—„ზღვა მეწყობული კეცრთხმან განპო. განბმეს სიღრმენი და უფსკრულ იქმნეს“... 2r — 73r.

საგალობლების შედგენილობა:

ა. „გალობა... იესო ქრისტესი“. 2r — 13r.

ბ. „გალობა...ანგელოზისა მიმართ, მცველისა სულთა...“ 14r — 23r. ჩართულია ღვთისშობლის საგალობებიც (71r).

გ. „იბაკჳნი და იყოსნი წმინდისა ღ'თის მშობლისანი. ხმა 0.— ზესთა [მ]ბრძოლისა...“ 24r — 49v.

დ. „დიდება შენდა, დამბადებელო ყოველთაო...“ 49v — 51v.

ე. „იოანე... ნათლისმცემლის“ ლოცვა. 51v — 52v.

ვ. თეოპტირიტა მონახონის „გალობა სიქადრებელი ღვთისშობლისა“. 55r — 72r.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „დაუკდომელი“ ესე გამოვწერე სიმონ ნეფსაძემ და თუ რამე შეცთომა იყოს, მომიტევეთ, წარმცთომელნო! გარმოწერილ იქმნა ათას რუაას სამოცდა შვიდსა წელსა, თებერვლის ორსა“ (52v).

ანალოგიური ანდერძები: 13 r, 23r, 38r, 72v — 73r.

342

## ვახტანგ VI. დასტურლამალი. XIX

206 გვ.; 21.5×16; ქაღალდი (ლურჯი); რბილი მუყაოს ყდა, ტიტრული ტყავით შემოსილი; მეფერული; სათაურება სინჯურით; XIX ს. პირველ ათეულ წლებში (ქვირიკაშანი 1819). ჩამოხტანა წყალტუბოდან იასონ ლორთქიფანიძემ 1936 წ.

„აწ ეიწყოთ და ამით ყოველთა სცნან და დაიმახსონ წესი და რიგი ესე თუ რომელი სამსახურის ნოქრედი და მოხელენი დაგვიდგინებია საქელოთა თჳსთა ზედა, ესრე თჳთოეულად აღწერილის წიგნითა ამით იცნობდენ და ეგნენ და ნუმცა ვინ დაკლებულ იქმნების ნახევარი ერთ-ხანად და ნახევარი მეორედ ხანს ცვალებითა და რიგითა სამსახურსა ჩვენსა, რაჟამს რომლისა რიგი აღესრულოს, კვალად სხვა კარისაგან განყოფილად იქნებოდენ თჳსთა უხუცესთა დასტურითა და შეკითხვითა. — პირველად ჯუარარს ჰჭსენება და აღწერა, რაებეთუ ამათ მიერ არს რიგი პატრობისა, წყალობისა და რისხვისა:

| | | |
|---|---|---|
| სოიბათ იასაულასათჳს: დ: | აბდრებისათჳს ვ: | ზინდრებისათჳს: ბ: |
| იოთამისშვილი ორბელი: | აბდარბაში ქაიხოსრო: | ყორღანისშვილი ავთანდილა: |
| თარხნისშვილი ზაალ. | ზალია: | რუისელი გოგიტა: |

. . . . . გვ. 2 — 203.

შენიშვნა: 1. „დასტურლამალის“ ტექსტს წინ უძღვის: „ქ. ჭმ. შენ, ყოველთა მბაძდო! დიდება შენდა, რომელმან ყოველნი არსნი და არაარსნი არსებად მოიყვანენ, იფქვ, ხარ და ეგების ჴელნიასმენ... ჩვენ მიერ პირველითგანვე ზეცით საქართველოს მეფედ განჩუენილის და ან სასუფეველ ცათა შინა სულ-პრწყინჳალედ მნათობელის, პირველ ვახტანგ ჴმობილისა და შემდგომად სპარსთა ვითა შანავან წოდებულის, ძისა მისისა, ქართველთ მეფისა და სრულიად ერანელთა სპასალარისა და სპასპეტად დადგინებულისა, ყანდაარისა და ქირმანისა ბეგლარ-ბეგისა გირიშჳისა და აჰიალათის მჭირავისა, პირველ გოლრი ქმობილისა და შემდგომად მეორე შანავაზ წოდებულის მაგიერად მოყოფილ, ძისწულ მან მისმან და ძენ, ერანის მდივანბეგის შჳეულებანიმან, საქართველოს ჯანიშანმან, ბატონიშვილმან პატრონმან ვახტანგ, ოდეს ეიტუეტა და ეიგულჳსოდგინეთ წესი და განგება სამეფოსა დარბაზობისა განწყინეთ და განუწუსეთ წიგნითა ამით, რათა ყოველნი ჴელისუფალნი და მოქმედნი დარბაზის რიგისანი ესრეთ იქცეოდენ და განაგებდენ თჳს-თჳისნი მოხელენი სახელოთა თჳისთა და წესითა და შემსაჯერებითა იქცეოდენ, რომელთაცა არს გონიერება, უცდით ჰსუეულის-დებასა საელმწიფოთასა ვჱნენ უეცაღებელად. და ნურაინჳეც მეადრე იქმნებიან პრაჭანჭალესა და განჩინებულისა რიგისა ამის შეცდომებით სულსა, არამედ კეთილად და ესრეთ ჰყოს, ეითარცა ჴვედენსა, რამეთუ უეჭველად დაეცადებენ არს მილტინება პირიმტი ეუნესოდ მჭეცეთა ზედან. ხოლო პატრეი და დიდება არა მედგარსა მთასა, არამედ მორჩილად განმკჳსენ და მარჱთებით მჭცეს“. გვ. 1 — 2.

2. სათაური გეურდების თაეზი: „დასტურლამალი მეფის ვახტანგისა“.

3. „მეფის ვახტანგის დასტურლამალს“ (1 — 157 გვ.) დართული აქვს: ა. „დასტურლამალი სადედოფლო“ (გვ. 159 — 189). ბ. „სამებელი სამეფის დასტურლამისა“ (გვ. 191 — 201). გ. „სამებული სადედოფლის დას[ა]ტუ[რ]ლამისა“ (გვ. 201—203).

4. ხელნაწერის ალაგ-ალაგ აქეს მინაწერები (ფანჯრით—გვ. 2, 31, 79 და სხე.).

5. ხელნაწერში ჩაიდებულია: ა. ჭილაძის ნაბეჭი, ფაქსიმილით დაწერილი: „ქართველ ფეოდალებში სანთლისან რომ გახედავ, რაღაც გაფარჩენელი ასოები და ციფრებია“.

ეს შენიშვნა მოწმობს, რომ ამის დამწერს (პ. უმიკაშვილს?) შეუმჩნევია პეირინიშანი „1819“ (იხ. 205 — 206 და სხვ. ფ. ფ.).

6. ყდის მეორე სატარ ფურცელზე, ფაქსიმილით მიერთებულია ქართული ანბანის რიცხობრივი მნიშვნელობა, ფეხის ნიშნების აღნიშვნით:

„ლ ეწერი ფეხი; მ ორი ბისტი...“ და სხვ.

7. ვადამწერის ვინაობა გაფრკვეველია. ხელის მიხედვით იგი ერთ-ერთი თემანი შვილთაგანი ჩანდა იყოს.

8. „დასტურლამალი“ ორას ცალად დაბეჭდა და გამოსცა პატრუ უმიკაშვილმა. იხ. „დასტურლამალი მეფის ვახტანგ მეექვსისა, რედაქტორობით პატრუ უმიკაშვილისა (დაიბეჭდა მხოლოდ ორასი ეგზემპლარი)“, ტფილისი, 1886.

დასტურლამალისათვის იხ. ავრეთვე:

Е. Такаишвили. Описание рукописей „Общества распространения грамотности среди грузинского населения“. Т. II, გვ. 697 — 700, სადაც აღწერილია დასტურლამალის ნუსხები: S : 1507, 3684, 1738, 4532.

ივ. ჯავახიშვილი, ქართულ სამართლის ისტორია — წ. I, ტფ.: 1928, გვ. 73 — 81.

ვ. გაბაშვილი სპარსული დასტურლამალი, „მტკვლინის საბერლობის თბილისის სახ. უნივერსიტეტის შრომები“, XXXV ტ, 1949, გვ. 191 — 220.

ვ. გაბაშვილი, დასტურლამალის 1729 წ. ხელნაწერი [ისრის ისტ.-ეთნ. მუზეუმში]. „მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის“ ნაკვეთი 30, თბ., 1954, გვ. 83 — 99.

ზ. მეტრეველი, მასალები საქართველოს ეკონომიური ისტორიისათვის, „მასალები სატ. და კავკ. ისტორიისათვის“. XXX, გვ. 71 — 81.

**აწდერა:** „დასრულდა მისის უპალელისობის, სრულიად ზემოსა საქართველოს მპყრობელის, მეფის ვახტანგ[ს] ბაგრატოვანის დასტურლამალი, რომლისა ჰხსენება სიტკბოდ იყავნ მარადის“ (გვ. 157).

ამას ძისდევს სიდუთფლო დასტურლამალის ტექსტი, სათაურით: „დასტურლამალი სიდედოფლო, პირველ მეფის გიორგისაგან განწესებული და შემდგომად მეფის ვახტანგისაგან განახლებით დამტკიცებული“ (გვ. 159).

## 343

### სამართლის წიგნები. XVIII

122 ფ.: 21.5×19; ქაღალდი; ჭყოს; დამწერი: 122-ე და 107-ე ფფ. კიდემოხეულია, დაბეკვილია მხოლოდ: 5r-v, 8v, 10v, 13v, 73r, 106v, 108r; მხედრული; [XVIII ს.]-იანთ ლორთქიფანიძისაგან [წყალტუბოდან] მოტანილი.

„სამართალი მოსესი“. (თავნაკლული) „[...იგლოე თავი შენი. ნუ უქცე იყოს სამე დაუჭრელ სიტყუა უსჯულოებისა გულსა შინა შენსა და სთქუა მოხს[!] წელი იგი, მეშვიდე წელიწადი იგი...“ 1r — 122v.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი: 1. 1v-დან 24r-მდის ყოველი გვერდის თავში, სინაურით, ტექსტის ხელით, მიწერილია: „ვანმატებლობა ვახტანგისა“.

2. ტექსტი ვახტანგის სამართლის კრებულის შემდეგ ნაწილებს შეიცავს:

ა. „სამართალი მოსესი“. ე მუხლიდან ნა [51] მუხლამდის (1r—15v).

ბ. „სამარხთანი ბერძნისა“. ა მუხლიდან ტოვ (376) მუხლამდის (15v — 122v).

## 344

### ბაგრატიონი დიმიტრი. წამება ქეთევან დედოფლისა. XIX

I, 17 ფ.; 21,5×17; ქაღალდი; უყდო; დახიანებული; 17 ფ.-ის კუთვნ ნაწილი მოხეთქილია, მხედრულა; XIX ს. დასწერა ათეულ წწ.; დაბასა ბონს: გადამწერი ბაჭია წ..., სვიმონ-კუტაის ზედამხედველობით (17v). იასონ ლორთქიფანიძისაგან (წყალტუბოდან მოტანილი).

„წამება ქეთევან დედოფლისა, ახლად თქმული თაყადის დიმიტრი ბაგრატოანის ციერ.

— შენ, ფუნიარეს ყოველთა საუკუნეთა მყოფელო...“ 2r — 14r.

შენიშვნა: 1. ტექსტს წინ უძღვის: ა. თავფურცელი: „წამება წმინდისა ქეთევან დედოფლისა, ლექსად თქმული. სანკტპეტრებურს. ტიპოლოგიითა შინა იოსებ იოანესოვიანაა. წელსა ჩყით, ივლისის კ“ დღესა“.

ბ. მიძღვნა ირაკლი მეფის ასულის ქეთევანისადმი: „მისს უგანათლებულესობას ფრინწესულს ქალბატონს, საქართველოს მფის ირაკლის ასულს ქეთევანს, მოსკოვით სანკთ-პეტრბურს.

— მეფის ასულო, ქეფელ-ცეთილ სულით...“ (1r-v).

2. დართული აქვს „მის მალალ-ბრწყინვალებას, უმოწყალეს ქელმწიფეს თავადს დიმიტრი გიორგისძეს ბაგრატიონს სანკთ-პეტრბურგით მოსკოვს. — მალალ-ბრწყინვალეს თავადსა...“ (16r — 17r).

წკანასკნელი სტროფი და ავტორის გვარი მოხეთქილია.

3. 17v-ზე „დაიბეჭდა წიგნი ესე სტამბასა შინა იოსებ იოანესოვისასა, ბოლო ზედა-მხედველობითა და ჯამნათურითა გიორგი ელიო ზვიადათა, წელსა ჩყით, ივლისის ა დღესა. ს. პ. ბურღს“.

4. დაწერილია კალიგრაფიული მხედრულით, 1819 წლის ნაბეჭდი გამოცემის შრიფტისთვის ხედნიწერით მიბაძვით.

5. სიმონ კუტაის (ფოცხვერაული) კალიგრაფიული სკოლისა და პედაგოგიური მოღვაწეობისათვის იხ. ვ ე ყ ო ლ ბ ე რ ი ძ ე. სვიმონ-კუტი ფირცხალავა. კრბ. „სწავლა-აღზრდის ისტორია საქართველოში“, I, ტფ., 1937, გვ. 143 — 148.

ანდერძი: (გადამწერისა): დაიწერა წიგნი ესე დაბასა ბონს, ზედამხედველობითა ს[იმონ] კუნტისაჲთა კელითა ბიჭია წ. რ. აგვისტოს“.

## 345

### მირიანი. 1849

70 გვ.; 21,5×17,3; ქაღალდი; უყდო (თხელ კანზე გადაკრული აქვს სქელი ქაღალდი); მხედრული; სათაურები მეტად მკრთალი მელნით; გადამწერი: „მეტუდეის დავით ისაკოვის ასული კეთევან“; 1849 წ. (გვ. 70). იასონ ლორთქიფანიძისაგან (წყალტუბოდან მოტანილი).

[მ ი რ ი ა ნ ი]. „1. ამბავი დასაწყისი მაშრიყის ხელმწიფისა. — იყო ერთი ხელწიფე ხოსროვშაჰ; ჩინეთს დგებოდა...“ 1 — 70 გვ.

ანდერძი (გადამწერისა): დასრულება წიგნისა ამის ცრუცისა და ავისა. ესე მირიანი წიგნი აღესწერე მე, მღუდელი დავით ისაკოვის ასულმან კეთევანმან, წელსა ჩყმთ, თებერვლის ა დღესა“. (გვ. 70).

ტექსტის ბოლოს.

## 346

### რუსულ-ქართული ლექსიკონი. XIX

80 ფ.; 22×18. ქაღალდი; ყუდო; ძაფებით შეკრული; მეტად დახიანებული და ჭუჭყიანი, 1 — 5 ფურ. თაგვისგან დაზიანული; ეშხნევა ჰიასი და ბეჭების ნაკლული; ქართული ტექსტი—მედრული; XIX ს. (ქვირნიშანი „1835", წარწერა 1r-ზე 1843 წ.). იასონ ლორთქიფანიძისაგან (წყალტუბოდან) მოტანილი).

„А боломъ, аламедъ, да.
Агнецъ тарнаго. кравы...“ 2r — 80v.
თავდება: Яхонтъ аканти, аагунди.
Яченицый [?!] фоманъ, сурендоуани.
Ячмень кери.
Ячерица [! ящерица-ს მაგიერ] жужу.
Я[ш]ик ааѣаци, коломоти, жукна“.

შენიშვნა: 1. შდრ. А : 1148 ბელნაწერი, რომელსაც ეს ლექსიკონი წაგვავს, მაგრამ განსხვავდება კიდეც მისგან და უფრო სრულია (იხ. საქართველოს სახ. მუზ. ქართ. ხელნაწერთა აღწერილობა. VI (А კოლექცია), თბ., 1954, გვ. 198 — 199).

2. ზოგი რუსული სიტყვა შეცდომით არის დაწერილი.

3. პირველ გვერდზე (1r) მოთავსებულია წარწერა: „Сия книга принадлежитъ[!]...Симону Бакрадзеву. В г. Тифлис. 1843-го года. Сентябр 2 дня“.

## 347

### ლექსთა კრებული. (1896)

174 გვ. (87 ფ.); 20,5×17; ქაღალდი; ყუდო, თაქალლული, მეტად დახიანებული სინესტეში გდებისაგან (ფურ. 1 — 9); 24-ე ფ. ამოვარდნილია; 61-ე ფ. გახეულია; შიგნეული (სხვადასხვა ხელით): ცენზორისათვის წარდგენილი და დასაბეჭდად ნებადართული 189ი წ. იხ. ცენზორის ვიზა, წითელი მელნით წარწერილი 1, 3, 5, 7, 9, 11 და სხვ. გვერდებზე (თავიდან ბოლომდის), იასონ ლორთქიფანიძისაგან (წყალტუბოდან მოტანილი).

1. წერეთელი, აკაკი.
—„ყველასათვის კარგი მსურს,
ბოროტების მტერი ვარ...“ გვ. 1 — 2.
ბოლოში მიწერილია ავტორის სახელი: „აკაკი“.
2. ერისთავი, რაფიელ, „სამშობლო ხელსურისა.
— სადაც ვშობილვარ, გავზრდილვარ და მისროლია ისარი...“
ავტორის სახელი და გვარი ტექსტის ბოლოს.

შენიშვნა: 1. კრებულის ზოგიერთ ფურცელს ასოთამწყობის თითების კვალი ეშჩნევა.

2. ეს კრებული უნდა იყოს ქუთაისში 1896 წ. დაბეჭდილი „ჭარის“ დედანი:
შდრ. „ჭარი ანუ რჩეულ ლექსთა კრებაჲ“. ქუთაისი, 1896. დაცულია „სახელმწიფო არქივში“ (თბილისში) და საკვლევრო აკად. ბიბლიოთეკაში (ალმის. მეთოდ. ინსტიტუტის ბ-კა).

3. ავტორები: დ. გურამიშვილი (1): ბესიკი (1); ალ. ჭავჭავაძე (2); ნ. ბარათაშვილი (5), გრ. ორბელიანი (4), ილ. ჭავჭავაძე (7); აკ. წერეთელი (16); ვაჟა ფშაველა (3); რაფ. ერისთავი (6); ბარონი (2); ეახტ. ორბელიანი (2); შიო მღვიმელი (1); ცაბელი (7); დავითაშვილი ი. (3); დუტუ მეგრელი (3); მოსიბურაძე (2); დ. მაჩხანელი (1); ჯოლყი გრ. (1); გურიელი მამია (1); პ. ფურცელაძე (2); ნ. ლომოური (1); ჭიაურელი ერისთავი (2); ე. ორეულოვი (1); ნ. დადიანი (1); ნინო ორბელიანი (1); ცერცვაძე, ი. (1); ქობაკიძე-ჭალადიდელი (2); რუს-ამცრელი; მსხილაძე (ამოწმლი-

ლია): ქვარიანი, ლ.; ბაკრაძე, ი.; წინამძღვრიშვილი: სოჯოხელი (— ბუნდაძე) რაჟდენ; ჯაყელი; ანასარიძე; ა. ცაგარელი.

## 348

### შოთა რუსთაველი და მისი ცოლი. XIX

10 ფ.; 22×17.5; ქაღალდი: უყდო; რვეულად შეკერილი; 1-ლი ფ. დახიანებულია; მხედრული; XIX ს. იასონ ლორთქიფანიძისაგან წყალტუბოდან მოტანილი.

„შოთა რუსთაველი და მისი ცოლი. ძველებური ლეგენდა.

— ვინ იქმნება ჩვენ ქართველებში ისრეთი, რომ რუსთაველის სახელი არ იცოდეს...“ 1r — 8r.

**შენიშვნა:** 1. ლეგენდა ხელოვნურად შეთხზულის (არაფოლკლორული, არაბალხური) შთაბეჭდილებას ტოვებს.

2. წინ უძღვის:

„მრავალჯერ თხზულ შენ რუსთველის
შოგგერიდა სურვილს მის ანბის ცნობის.
ჰმა, მოგითხრას მის ლეგენდასა, თუ შეიკერებს ესე შენს სურვილს“.

**შდრ.** შოთა რუსთაველი და იმისი ცოლი. ძველიდგან ამბათ დარჩენილი. ანტონ ფურცელაძისა. თბილისი, 1886.

3. ხელნაწერის დასაწყისზე ყვირდებზე შთათესებულია:

ა. ალაკი წერეთლის „მ უ შ უ რ ი“.

— სიმღერა თორნი დაფწყოთ, ერთხმათ დაესძაბოთ მეშური...“ (8v — 9r).

ბ. უცნობი ავტორის „ნ ე მ ი ღ ა ს ტ ა ტი.

— მოდის, მოგალობს, ღიღინებს ნელა,
ფეხებსა ხლოთავს, ყყურებს ყველა...“ (9r-v).

## 349

### დავით და კოსტანტინეს წამება. 1833

10 ფ.; 23×18, 4; ქაღალდი; უყდო; რვეულად შეკერილი; მხედრული; დასაწყისი ასოებით მთავრულით: 1833 წ.; გადმწერი: სვიმონ აბაშიძე (10r). იასონ ლორთქიფანიძისაგან — წყალტუბოდან მოტანილი.

[დავით და კოსტანტინეს წამება]. „თთჳსა ოკდომბერსა ორსა, წამება და ღუაწლი წ-თა და დიდებულთა მოწამეთა დავით და კოსტანტინესი, რომელნი იწამნეს ქრ-ჳსანასა ჩრდილოეთისასა. გ. მ. — მეფობასა ბერძენთა ზედა ღუთის მსახურისა, ჰერაკლისასა...“ 1r — 10r.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტი მისდევს სვიმონ აბაშიძის „საქართველოს სამოთხეში“ გამოქვეყნებულს (იხ. „საქართველოს სამოთხე“, პეტერბურგი, 1882, გვ. 323 — 330).

2. ვარიანტულად განსხვავდება სიბინინის ტექსტისაგან, მსგავსად A : 1136 ხელნაწერისა (იხ.A კოლექციის ხელნაწერთა აღწერილობა, თბ., 1954, გვ. 175 — 176).

**ანდერძი** (გადამწერისა): „ნამფული ამა სვინაქსარისა, ძველადვე დაწერილი ზუცოლად (ეულნაწერი), ესე წ-თა მოწამეთა მონასტრიდგან 2-ს ოკდომბერს წამოვიღე და თანაწერო გარდმოვსწერე 1833 წელსა შინა, ოკდომბრის თვესშიე. სვიმონ აბაშიძე“. (10r ტექსტის ბოლოს).

**მინაწერი:** „ეუთვნილობისამებრ კმიას სვიმონ აბაშიძეს მიერთვას ეს წიგნი“ (10v).

## 350

### დავით და კოსტანტინეს წამება. XIX

18. ფ.; 22×18; ქაღალდი; უყდო; რვეულად შეკერილი; მხედრული; XIX ს. II ნახევრისა. იასონ ლორთქიფანიძისაგან — წყალტუბოდან მოტანილი.

დავით და კოსტანტინეს წამება. „თთჳსა ოცდამბერსა ორსა: წამება... დავით და კოსტანტინესი, რომელნი იწამნეს ქრისტჱსა ჩრდილოეთისასა. გ. მ. — მეფობასა ბერძენთა ზედა ღუთის მსახურისა ჰერაკლიასსა"... 1r — 18r.

შენიშვნა: ხელნაწერის ტექსტი მისდევს წინა ხელნაწერის (Q : 349) ტექსტს.

## 351-ა

### კალენდრის ისტორიისათვის („ცოდნის საქსუალი"). XIX

8 ფ.; 22×18; ქაღალდი; უყდო, დაშლილი; მხედრული; XIX ს. იასონ ლორთქიფანიძისაგან, წყალტუბოდან მოტანილი.

„ცოდნის საქსუალი. სათეორიო ნაწილი. — ძჳლად, როცა ჯერ არაფერი არ იყო მოსაზრებული, ყოვლისფერისაგან უფრო ძნელი გამოსაცნობი იყო დროს საზომის დადება და ნიხტდომა და თჳთონ ეს ზომა კი დაღიან სჭირდებოდა ყოფა-ცხოვრების გარიგებულობას, კაცმა მისებურს ბუნებითს გონების ტრიალით და თჳალიერობით შენიშნა დროს სიცრცელე სახსრები..." 1r — 7r.

შენიშვნა: 1. ტექსტი ორ ნაწილად იყოფა: „სათეორიოდ" (1r — 5v) და „პრაქტიკოდ" (5v — 7r).

2. დართული აქვს ცხრილები.

3. ცნობები ავტორის ნაშრომი კალენდარული სისტემის ისტორიის შედგენის ერთგვარ ცდას წარმოადგენს; აქ გამოყენებულია როგორც ისწავლეს ადამიანებმა მზის წელიწადის და მთვარის წელიწადის განსაზღვრა; გადმოცემულია მზის მოქცევა მთვარის მოქცევა, წელიწადის ოთხ დროთა განსახორცა, „ბაკის შემნევა და მისი წარმოშობის გარკვევა"; „ბელთას ანგარიში", „ინდიკტიონი", „თვის დადგენა" და სხვ. აღნიშნულია „რომული კალენდრის" დამახასიათებელი მხარეები, „პასქალიის" ცოდნის გავრცელება ქრისტიან ერთა შორის, პაპი გრიგორის (XIII-ის) საკალენდრო რეფორმა (1582 წლისა) და სხვ.

4. ავტორი დაფუძნებულია ქართულ კალენდრულ ტერმინოლოგიას, მაგრამ მის ნაშრომში არსად არ არის აღნიშნული ქართველ მეცნიერთა (ა ბ უ ს ე რ ი ძ ე - ტ ბ ე ლ ი ს ა და სხვ.) წვლილი კალენდრული მეცნიერების განვითარების საქმეში.

5. ავტორის ცოდნა ძველი ქართული კალენდრული ცოდნის დონეზე მაღლა არ დგას.

## 351-ბ

### ალექსი, კაცი ღვთისა. XIX

4 ფ.; 21×17; ქაღალდი; უყდო; დაშლილი; მხედრული (მეტად გაუმართავი); თავბოლოწაკლული; XIX ს.

[ა ლ ე ქ ს ი, კ ა ც ი ღ ვ თ ი ს ა]. „...და მამული და მე შემომიდექით. თორმეტ წელიწადს იმ კარზე იყო უცნობ გლახაკად. მერმეთ მივიდა მიქელ-გაბრიელ თავარ ანგელოზი და რქვა მას: „გეხაროდენ (აქ ცარიელი ადგილია დატოვებული) ზენ, მხნეო მოწამეო ალექსი, კაცო ხთისაო..." 1r — 4r.

წ უ დ ე ბ ა: „ადგა ალექსიმ, ხელმწიფის ქალს უთხრა: ადეგ, მარგალიტო! ვილოცოთ[ო]. ადგეს და ილოცეს. მერმეთ დაწვეს; როგორც და·ძინეს, ისე იყვნენ. მეთორმეტე დღეს რომ გაეღვა, უთხრა მარგალიტმა".

შენიშვნა: დაწერილია მეტად უწიგნურად.

## 351-გ

### ლორთქიფანიძე, ხიმონ. ლექსი. XIX

1 ფ.: 16×22; ქაღალდი; უყდო; ჰეტყიანი, კიდე-მოხეული; მხედრული: [ჯეტა-გრაფი?]; XIX ს.

„მოდი, ყური მომი[ვ]ყარი, ანბავს გეტყვი მე თქვენ მართალს:
ავი ჩვენი სუდიები ოტკით აჩენს სულ საბართალს.
სტოლზე ოტკას დაიდგამენ, აღარ წინჯვენ ტუუან-მართალს..." 1r-v.
თ ა ვ დ ე ბ ა: „ეს ლექსი დამიწერია ლ ო რ თ ქ ი ფ ა ნ ი ძ ე ს, ს ი მ ო ნ ს ო".

## 352

### ხამთვარიო. XV — XVI

21 ფ.: 10,6×9,5; ეტრატი; უყდო, დაშლილი, 21 ფ.; მოხისა და კვანძისაგან გაშვებული; ნუსხური (ჯაფარმთავი); სათაურები სინგურით; XV — XVI ს. შეძენილია არჩილ დადუნაშვილისაგან 1936 წ.

[ხ ა მ თ ვ ა რ ი ო]. „...ითა უფლისთა... და ჴრ[ც]ნ[ი] ჩემნ[ი]. იხარებდე[თ] ღთ[ა]ს[ა] მიმართ ცხოველისა..." 1v — 21r.

თ ა ვ დ ე ბ ა: „... კეთილ. რ[ომელ] იშვას, ნ[ი]შანი [ჰ]ონდეს] ყორს ანუ ფერჩხა და ბედნიერი. სნეული აღრე აღდგ[ეს]. ს[ი]ზმარ[ი] კარგ[ი] არს".

შენიშვნა: 1. ხელნაწერის 1r-ს ტექსტი მჭვარტლისაგან გაშავებული და უმეტესი ნაწილი არ იკითხება.

2. მეორე ფურცლის r-ზე მოთავსებულია წელიწადის ყოველი თვის კვიმატ დღეთა აღნიშნა.

3. ხელნაწერის უდიდესი ნაწილი — 2v-დან 21r-მდე — სამთვარიოს წარმოადგენს: [„მთვარისა დღე ა] კეთილ ყო[ფილ]ი საქმისათჳს. მგზავრობ[ა]ჲ კეთილ არს ხელ-[ვა]ხა და კმელსა... ბ მთვარის დღე ბედნიერ: თესვა, ნერგვა..." (2v, 3v...).

მეტად გაფხართავად და უწიგნურად დაწერილი ტექსტი აღნიშნავს ადამიანთა საქმიანობის შემდეგ სახეებს: მგზავრობა „ხელუსა და კმელსა", თესვა, ნერგვა, გასყიდვა და მოსყიდვა, მუშაკისა დადგინება, წვედრობა, ცხენთა „ეედნა", ნადირობა, ახალ სახლსა შესყლა, ყრმათ სწავლა, თევზთა ნადირობა, სისხება („ივასხეს"), შენება, შრომა, „მგზავრობაჲ", „ნავსა ზედა სლვა", ეკჳრობაჲ, „ცხოვართა რისჳა", „ყორნებაჲ" (ცხოვართაჲ) 15r. „საკლავთა კლვაჲ", „ქორწინებაჲ"; „მონათა და მუშაკთა განთავისუფლება" (19v). „ყრმათა ანბან[ის] სწავლა]" (20r).

## 353

### რუსუდანიანი. XIX

235 ფ: 32×21; ქაღალდი (ცისფერი); უყდო: შერჩენილი აქვს ყდის სამოსი ტეხილი ტყავი, დაზიანებული); ა რვეული მოცილებული და დაშლილია; ბ — ჯ რვეულები ერთად არიან აკინძული; კ, კთ, ლ რვეულების ფურ. დაშლილია; მხედრული; XVIII—XIX ს. ხელით (ჰეირნიშანი 1808). მომხვეჭელი: ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი თ ა მ ა რ — 1 ფე. შეძენილია ვ. ბერიძისაგან.

„ჰ ი რ უ წ ლ ი დასაწყისი რუსუდანიანთა ანბავი, ცხოვრება მისი, დაბადება — სიკუდილამდის, თუ ვითარ აღიზარდა და ^ანუ ეთარსა

ჭირსა და განსაცთელსა შთავარდა, ანუ ვითარითა სიტყუებითა შეაქცევდნენ და ნუგეშინისცემითა მშობელნი ანუ ძმანი მისნი, რასღენსა უცხოთა ქრისტჱსგანთა ნახულთა და ანუ ბრძენთა მეცნიერთაგან ნასმენსა ანუ ძჱსლთა წიგნთაგან ამოკითხულთა გამოთარგმანებულთა ამბავთა უამბობდიან ითხუთმეტს წელ მწყრეთა სენთაგან მრავალგზრად დამძიმებულსა, ლოგინთა ზედა მდებარესა უამბობდიან, მისის სულის შერჩომისათჳს ღონესა ეძიებდიან. მერმე, ბრძანებით მღ~თისათა, კიდეც მისთა პირთაგან მორჩენა და ძისა მისისა გამოხსნა, მისი განკურნება და მღთისა მადლითა. მიცემა, მშობელთა და ძმათა მისგან დიდი სიხარული და განსუჯნება. მერმე დედისაგან მბრძა, ვითა: „შენ, ახალო ხელმწიფეო და ქრისტჱსანსა მაშჳნებელო! შენისა თჳალითა განხახებს მშობელთა ჩემთა პირი ჩემდედ და არცა თქმა უნდა. მაგრამ, რაცა ძმათა ჩემთა უნახამს, შენთა დიდებულთაგან განკითხე განა ისინი რომე ამბავთა იტყჳან, არ დაიჯერების კაცთა ნახეთაგან. ინება ფრიდონ მეფემან მისი წართოქმა და ფიცითა ეჯერის: რომელთა თჳალთ ენახა, რომელთა კაცთაგან სმენოდა, რომელთა წიგნითა ამოეკითხა, მოეწონა დიდათ. მათის რიგისა და მეფობისა მიბაძვაცა განიზრახა გულსა შინა და ბძანა: „არცა მშობელთა და თჳალთა თჳსთა პირნახულთა განჭარება სმს და არცა ამა ამბავთა ჩვენაო, რომ ჩ~ს უკან ჩ~ნი სახელი აღარ იხსენებოდეს". იხმო გონიერი მწიგნობარი, უბრძანა, ვითა: „ჩემსა მხვრივ, კარგად და გონიერად შენებურებრ უცდომელად დასწერეო". დაჯდა და დაიწყო [წერა ესრედ]: „იყო ამოსავლებისა სახელთა შუა კაცი დიდებული, (რომელსა ერქუა ევთჳმიანე), მორჭმული და მოვლენილი..." 1r — 234v.

წყდება: „...და გვაქუსმცა გონება ერემიასნი, სულთქმანი მანასესნი, ტყებანი იაკობისნი, ტირილი პეტრესნი, მოუბრანი...".

შენიშვნა: I. პირველ გვერდზე, სინგურით ნაწერი სათაურის ზემოთ, სინგურითვე: „ღმერთო! წარმართე ბატონის შეილი თამარ".

II. შედგენილობა: 1. „რუსუდანიანის" 1 კარი. 1r—59v.
2. ჯიმშედიანი. 60r — 92v.
3. ხოსროანი. 92v — 123v.
4. „აჭ კარი პირუმელი დასუყსისი ურუმელთა კელშეწიფისა ყარამანის და ძისა მისისა ყაისარისა, სასმენელად ამო და შეენიერი, რომელსა ყაისარიანი ეწოდების. ეს ამბავი სარკინოზთაგან გუესმა მთარს ენათა. ჩვენ ქართულად ვთქუათ. კარი მეოთხე". 123v — 152r.
5. „გვარჯასიანი". 152r — 191v.
6. ბბრეთიანი. 191v — 196v.
7. კოსტიანი. 196v — 198v.
8. ამირ-ყასუმიანი. 198v — 201v.
9. გოსტამიანი. 202r — 217v.
10. ბარნოზიანი. 218r — 226v.
10/ა. ფრიდონის წყენი დედასთან. 221r — 222r.
11. ზაზარეთის მეფისა და სამთა დელმთა შეფისა ძეთა ამბავი. 223r — 225v.
12. („იტალიური" და „ილაპარაკეს" ამბავის თავსაკლუტი. იწყება)=
„...ვარო რომ ჩემი შეილი ხელმწიფის სახლს... აქე ეთად ვხდიდით ახიზად და ნებიერად..."

კო რუეულის მეტად დაზიანებული ფურცლები ნაკლულია: აკლია შიგნით, 227 — 227 ფუ. შუა — ორი ფურცელი. აქვე რუსუდანიანის ორი სხვა ნაწილი:
ა. „აქა ფრიდონის მოსული დედასთანა... და გაზელწიფეება". 232r — 231r.
ბ. „აქა რუსუდანის სიკვდილი". 231r — 234v.

ვ. „რუსუდანიანისათვის“ იხ. ალ. ბარამიძე, რუსუდანიანის ლიტერატურული წყაროები. „თბილისის უნივერსიტეტის მოამბე“, VIII, გვ. 316 — 326. 1928 წ.

კ. კეკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია. II, 1952, გვ. 320—328.

„რუსუდანიანის“ შესახებ იხ. ა.ერისთავი. II. Марр. Грузинский извод сказки о трех остроумных братьях из „Русудании“, книга первая „Восточные заметки“, Санктпетербург, 1895, გვ. 221 — 259, სადაც გამოცემასთან ერთად გამოქვეყნებულია „აჭა ბაზარი მუენა ანბაკი და სამი ძმისა, დელაბი მეფის ძეთა“ — „რუსუდანიანის“ ნაწილი. იხ. ზემოთ, შენიშვნა 11.

## 354

### ქართლის ცხოვრება. 1876

454 გვ.: 21×17; ქაღალდი, მუყაოს ყდა, დაბიანებული: I ფურცელი მოკლებულია 1—2 გვერდითურთ, II ფურცელი მეორეხარისხოვანია; მისდრული: 1876 წ.; გადაწერილია: „მეუღლეთ-მოწამისა სტეფანე“ (-ნაომ შოთაძე რევაზოვი). 383 გვ.; დაუწერელია 392 — 395 გვ. შეტანილია ვ. ბერიძისაგან.

[ქართლის ცხოვრება] „. . . . . ბრძოლა სასტიკი, რომელი ემსგავსებიან სასტიკებასა [ჰაერისასა], რ' მტევრი ფცრებისა მათისა, ეითარცა ღრუბელი სქელი; ელვა ამხჭრისა მათისა, ეითარცა ელვა ცისა...“ 1 — 383, 396—454 გვ.

წყდება: „ხოლო წარისწრაფა სარგის და მიეწია ეამლოვანს მათთა ზედა თურქსა. და ეითარ იხილეს უკანაკნელთ ლაშქარი, განკვირდეს და მოაკლინეს ჴენენი სარგისისა კერო, იხილეს რა სიმცროო ლაშქრისა, რ' იყუნეს მესხნი ხუთასნი, ხოლო თურქენი — ოცდაათი ათასნი. და ჭრონეს ყოცელთა მოწყუედა. მაშინ მუედარნი სარგისისანი ზედა მიეტეენეს უშიშად. ხოლო თვით სარგის“.

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერის შედგენილობა და ტექსტი ზედაწერით იმეორებს A : 131 ხელნაწერის (ვახტანგის „სწავლული კაცთა“ კომისიის ძველ შკაწორეტულის, როგორც ეტყობა, XVIII ს. დასაწყისად წულაძეას — ჭეკრანიშვილი სამი ხახვარმთავარე) შედგენილობას და ტექსტს.

განსხვავება აქ მხოლოდ ის არის, რომ Q : 354 ხელნაწერში „მოჭკეე მირიან მეფისა და მისთანა ყოელისა ერისა ქართლისა“ და სხვ. — გადატანილია ხელნაწერის ბოლოს — 396 — 454-ე გვერდებზე.

2. A : 131 და Q : 354 ხელნაწერის დასაწყისი და ბოლო ზედაწერით ერთი და იგივეა. რომ Q 354-ს გადაწერა სწორედ A 131 ხელნაწერი ჰქონია ფიქრობ, ამას, სხვათა შორის, ისიც მოწმობს, რომ 51 გვ. მდგომელ-მონაზონი სტეფანე გვიწყებს: „აჭა დედანსა აკლდა სიტყუანი. ფურცელი მოხეული იყოო“.

მართალია, A 131 ხელნაწერის 99-ე — მე-100 გვ. — ფურცელს კიდემო მარჯუენა კუთხე მოხეულია და აქ ოცითოდ სიტყვა აკლია დედანსაც.

3. მეღუმელ-მონაზონ სტეფანეს საკუთარი ხელით გადაწერილი ტექსტისათვის დაურთავს:

ა. ქარაგმების ნუსხა (გაუსნილი) გვ. 384 — 386, 454.

ბ. „სარჩევი მეფეთათჳს ფურცელნი და გეერდნი“. გვ. 387 — 391, სადაც საგანგებოდ ყურადღებით აღნიშნულია „კარგი ამბავები“.

ანდერძი (გადამწერისა): „აჭა დასრულდა დედანი, რომელიცა გადმოწერ. ეყოენდა, რომ კიდეე აკლდეს და გთხოეთ უმორჩილესად — ნუ წყრებით, შენდობას ეითხოეთ ცოდეენის მღუმელ-მონაზონის სტეფანესთჳს, კეთილად მკითხველნო, თუმცა იხილოთ შეცთომა რაჰმე, ანუ აკო მრუდეთ და სიტყუა, საძნელოთ გამოსაკრძნელი.

ხოლო დედანში ო და ჲ უ და ჴ; ზ და ხ; ვ და ჳ; მ და ბ; გ და მ; ი და ჲ უ და ჳ; ჯ და უ — ესენი ერთმანეთის ჭკუასდენენ და არ განირჩეოდა. ამით გამო იქმნება ძნელი გამოსათქმელი სიტყვა მრავალი. ამის მიერ ვითხოვ მომიტეოთ შეცდომა.

ჩვენ-სა წელში ვიწყე მაისიდგან, რომელიც თავსა პირველსა ფურცელსა წერილ არს რიცხვი მაისისა — და დასრულდა ამავე წელსა, დეკემბრის კგ-სა რიცხვსა.

აღვწერე დროსა ჩემს ხანშესრულობისასა და თვალთ ბრყვილობისა მიერ ვერ განვაწყე ასონი. გვარათ ვარ რეგაზოვი, შიოს ძე. ხათლობის საწელი ნაშან და ბერობისა — სტეფანე.

აგრეთვე, რაც რომ ქარაგმით არის აღწერილი, ამის მეორე გვერდზედ არის გამოყრებილი ქარაგმიანი სიტყვანი, თავისის განმარტებული სიტყვებით ყოველივე და იხსინდეთ, მკითხველნო!“ გვ. 383.

## 355

### ვისრამიანი, XVIII

213 ფ.; 20×15; ქაღალდი (ჰვირნიშანი სამი ნახევარმთვარე); ხის ყდა, გადაწებილი ტყავიერი ტყავით შემოსილი; მხედრული; სათაურები სინგურით; XVIII ს. I ნახევარში (ჰვირნიშნის მიხედვით); თავბოლონაკლული; შეძენილია პაპუნ წერეთლისაგან 1936 წ.

[ვისრამიანი]. „. . . . . აცემინებდა, ზოგთა შუბითა ამღერებდა და კეკლუცთა ქალთა შუშპარითა აქნევდა. ესეთსა ერთსა განიხარნა დიდითა სიხარულითა; რაცა მის სმისა და სიხარულისა მიჯლისი [!?], თვალ-მარგალიტი და საჭურჭლე იყო, ყუელა გასცა...“ 1r — 213v.

წყდება: „საკურველი რამე და ბოლოშეუქმარი ეტლი, დღე და ჟამი თურე იყო, ოდეს გავმიჯნჯნურდი და სიყუარული ჩამედგა გულსა და თავისითა ჴელითა ჩემისა სიყმისა სიხარული თვით მოვჰკალ. [ე] ჰაი!, ჰაი ოდიდგანითა ჩემნი პირნი! ოდიდგან დამიძაბუნა.

შენიშვნა: აკლია: დასაწყისში 6 ფ. (ა რვეულისა), 1 ფ. (ბ. რვეულისა — 2 — 3 ფ. შუა); იე რვეულის მე-8 ფ. (128—129 ფ. შუა); ით რვეულის I ფ. (128 — 129 შუა); კ რვეულის I და VIII ფ. (133 — 136, 141 — 142 ფ. შუა); კბ რვეულის VII ფურცელი (154 — 155 ფ. შუა); კგ რვეულის VIII ფ. (162—163 ფ. შუა); კდ-ს 1 ფ. და VIII ფ. (162 — 163 ფ. შუა); კე-ს VII ფ. (168 — 169 ფ. შუა); კი — რვეულის VII — VIII ფ. (197—198 ფ. შუა) და ბოლოფურცლები.

რესტავრირებულია 76 ფ. (ძველებური რესტავრაციის ნიმუში).

## 356

### ასკეტიკონი (ისაკ განშორებულის „თქმულნი“). 1903

159 ფ.; 21,5×19; ქაღალდი; მუყაოს ყდა, ტყავით შემოსილი (I ფურთა გატეხილია); მხედრული; სათაურები სინგურით; 1903; გადამწერი: მღვდელი ალექსი ბაკრაძე; ადგილი: ათონის მთა სპერანდოში (3r-v, 155r); ისაკ ასურის პორტრეტი: 4v; შემოწირულია ილია კობაიძისაგან, 1934.

[ისაკ ასური]. „თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა ისაკ მონაზონისა, განშორებულისა, ასურისა. გამოსლვისათვის სოფლით და მოკალაქობისათვის მონაზონებისა. თავი ა. — სულსა, რომელსა ყუყარს ღმერთი, მისა მიმართ არს ყოველივე სწრაფა მისი...“ 5r—149v.

შენიშვნა: 1. კრებულში შესულია ასაკ ასურის სწავლათა 41 თავი.

2. ეს არის ერთის დიდი ნაწილი „ასეტიკონის“ იმ ტრაქტის ხელნაწერისა, რომელიც მოტანილია ათონის მთიდან (სამღვდელოებიდან) და ამჟამად დაცულია საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა A კოლექციაში 1101 ნომრით.

3. ხსენებული ხელნაწერის (A : 101) აღწერილობა იხ. „საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში“, ტ. IV (A კოლექცია), თბ., 1954, გვ. 66 — 71, 75.

4. ყველა ნიშნით (თარიღი და ანდერძები) A : 1101 ხელნაწერი არის ის დედანი, საიდანაც გადმოწერილია ტექსტი Q : 356 ხელნაწერის გადაწერა ალექსი ბაკრაძეს.

5. დედნისგან განსხვავებით, ხელნაწერს (Q : 356) წამძღვარებული აქვს:

ა. თავსურაული: „წმიდათა მთის მამის ჩვენისა ასაკ ასურისა, მოღვაწისა და განშორებულისა, დიდის ნინევის ქალაქის ეპისკოპოსად ცოფილისა, სწავლანი მოღვაწებისა. წმიდა ათონის მთა. 1903 წ.“ (3r).

ბ. ათონის მთის ახალ იერონის ქართველთა მმათა სავანის („ახალი ათონის“) ხელმძღვანელთა მინაწერი: „Сия рукопись—Поучения... Исаака Сирина, переписанная грузинским братством Новоиверской Иоанно-Богословской обители с древней рукописи на пергаменте, переведенной с греческого языка препод. Ефимием и хранящаяся в библиотеке Иверского на Афоне монастыря, посылается для назначения в пастующий град Москву, г. профессору Лазаревского Института Восточных языков Александру Соломоновичу Хаханову с тем, чтобы по напечатании сия рукопись была возвращена Грузинскому братству Новоиверской...Обители“. „Св. г. Афон“.

ხელს აწერენ: წინამძღვრის მაგიერ Иеромонах Иоиз,
მოძღვარი მღვდელმონახონი თეოდორესი,
ჯადამწერი, შტატგარეშე მღვდელი ალექსი ბაკრაძე.
თარიღით: 1904 წ. 30 სექტემბერი.
დასწერა აქვს ბეჭედი რამდენიმე ადგილას.

გ. 4v-ზე მოთავსებულია ასაკ ასურის პორტრეტი, დახატული ჯადამწერის, ალექსი ბაკრაძის ხელით (იხ. მინაწერი: „მხატვარი მღვდ. ალექსი ბაკრაძე“).

დ. 150r — 155v-ზე მოთავსებულია „ასეტიკონის“ ჯადამწერილი ნაწილის ვრცელი „სპისებელი“ (სარჩევი).

ე. 155r-ზე ჯადამწერის ცნობა: „წიგნი ესე... გადაწერილ იქმნა მთასა წმიდასა, ათონს 1903 წელსა, ახალ ქართველთ წმ. მოციქულის მაზარებელის და ღვთისმშობელის და მცირედ მიცრდნობილის ოანეს სავანესა შინა, ძველს მონასტრის იერის ქართველთ წიგნთა საცავსა შინა დაცულისა, პერღამენტზედ დაწერილს, ნათარგნის ბერძნულიდამ წმიდისა და ღმრთშემოსილისა მამისა ჩვენისა ევთვიმეს მიერ“ (155r).

6. დედნისეული ანდერძები, მოთავსებული წინამდებარე ხელნაწერის 156r—157v-ზე, იხ. ხემოხსენებული IV. ტომის 71,75 გვ. (A კოლექცია, № 1101).

## 357

### სირინოზიანი. ნაწილი. II. XIX

44 ფ. (ძველი, გვერდობლივი, პაგინაციით 84 გვერდი); 24×18: ქაღალდი: უცდა; რეცეტად შეცრილი, მოშლილი; მხედრული; XIX ს. შემოსწერია მეზეუმეს თ. სახოკიას.

„სირინოზიანი“. „წაწყალი მეორე. კარი მეორე. ამბავი მამაჲი წამრიყთა ეგმწყიასა სირინოზის და ძისა მისისა მარიხასი. რა ჴრაველმან წელმან განვლო და იყო სირინოზ შვებასა და განცბოლასა შინა, დაეშორნილნენ ყოველნი. ამის გამო ნადიმობდა და განისარებდა ჴრაველდღე...“ 1r — 44v.

წყდება: „ვგონებ მე, რომელ ბარზუსი სიკვდილი და სპათა მისთა ამოწყვეტა აწ ადვილი იყოს, ვინაიდგან ბრძოლითა ჩემითა დასუსტდნენ. მერმე მოესალმა იეკატერი, პირსა აკოცა; განიყარნენ. მაშინ ალიმამან“.

შენიშვნა: ხელნაწერის ძველ მფლობელებად იხსენიებიან: „Княжна Нина Абхазиева“, „ანდრონიკოვი“, „ვასო ნათიძე“ (იხ. 1r, 2r).

## 358

### დადუმა, ალექსანდრე. უკანონოთ შობილი. 1899

93 ფ.; 21.5×17; ჭიაღლები; ყდა შემოკეთილი, ნაწილობრივ დაშლილი; 1 ფ. მოცილებულია; ჩადებულია რვეულის მწკრივ კაბაში; მხედრული; 1899 წ.; თარგმნილი ხ ა სან ფრანგულიანების მიერ, მიხეილ მარჯანოვის დასმარებით (1r).

შემოსულია სათეატრო მუზეუმიდან.

დადუმა ალექსანდრე. უკანონოთ შობილი.
„1. ლიუსიენ და ქ-ბ ტერენ.
ლუს. (შემოდის). ქ-ნ ტერენს ვახლავარ...“ 2r — 93r.

შენიშვნა: 1. ტექსტს წინ უძღვის:

ა. თავფურცელი: „უკანონოთ შობილი (ბეგი). (Le fils naturel — Дитя). კომედია 4 მოქმედებათ, პროლოგით (წინასიტყვაობა).

ა. დ ი უ მ ა ს ი. ნათარგმნი ს ა ს მ ო ნ ფრანგულიანების მიერ და მიხეილ მარჯანოვის დასმარებით.

ბ. ქუთაისი, მაისის 6-ს, 1899 წ. (პირველად დაიდგა ქ. ქუთაისის თეატრის სცენაზე ვლადიმერ სარდიონისძე მესხიშვილის (Алексеев-Месхиев, В. С.) რეჟისორობით, მსახიობი დ ა თ ი კო ჩ ა რ კ ვ ი ა ნ ი ს ს ა ბ ე ნ ე ფ ი ს თ ო [!!], 1899/1900 სეზონში“.

ბ. მოქმედ პირთა ნუსხა. 1v.

გ. „პროლოგი“.

2. დართული აქვს: „რეკვიზიტი“-ს ალნუსხა პროლოგისა და თითოეული მოქმედებისათვის.

3. ტექსტის ბოლოს: „6 მაისი. 1899 წელი, ქ. ქუთაისი“ (93v).

## 359

### სანატრელი ცოლი. 1901

37 ფ.; 22×16; ჭიაღლები; უყდო; მხედრული; 1901 წ.; ნათარგმნი ა. ცაგარლისა. შემოსულია სათეატრო მუზეუმიდან.

სანატრელი ცოლი.
„პირველი მოქმედება. 1 სანახაო... იულია — არა, მე ეხლა არ მინდა; მერე დავლევ...“ 2r — 37v.

თ ა ვ ფ უ რ ც ე ლ ი: „სანატრელი ცოლი (Идеальная жена). კომედია 3 მოქმედებათ. ნათარგმნი ა. ც ა გ ა რ ლ ი ს ა“.

ტექსტის ბოლოს: „25 აგვისტო, 1901 წ. თბილისი“.

## 360

### კეზელი დავით. ორცოლიანი. 1889

21 ფ.; 22.5×18; ჭიაღლები; უყდო; რვეულად შეერილი; თავფურცელი მოცილებული აქვს; მხედრული; 1889 წ. სათეატრო მუზეუმისაგან.

„დ ა ვ ი თ ს ო ს ლ ი ა ნ ი. ორცოლიანი ანუ ახალი დროების გვირი. მოქმედება პირველი. გამოსვლა 1. სოფრონ ბედიანიძე, მარტო.

**ბედიანიძე** (ერთს მაგრა დაამთქნარებს და ზედ პირჯვარს გადიწერს).— „სული წმინდა დამადე ჩემთანა, ღმერთო და გული წრფელი განმიახლე გვამსა ჩემსა“! ჩემ დღეში ეს არ დამმართნია!...“ 2r—21v.

შენიშვნა: 1. თავფურცელი: „ორცოლიანი ანუ ახალი დროების გმირი. კომედია ორს მოქმედებად. თხზ. დავით სოსლანისა. „—ამას მისდევს ცენზორის ვიზა: „Настоящая комедия разрешена“... და სხვ., 1889 წლის 18 იანვრის თარიღით (1r).

2. ფანქრით ჩამოწერილია იმ მსახიობთა სახელები, რომელთაც მონაწილეობა მიუღიათ კომედიის სცენაზე წარმოდგენაში:

გამყრელიძე, ვახვილი, მდივანი, აბაშიძე, ჟვანიძე, ჯედენოვი, ბერიშვილი, იმედაშვილი, გამყრელიძე, ყალაბეგიშვილი, ლალიაშვილი. 1v-ზე, მოქმედ პირთა წყების ჯასუფრივ.

3. დავით სოსლანი დავით კვეზერის ფსევდონიმია.

## 361-ა

### ეხლანდელი სიყვარული. XIX

46 ფ.; 22×17; უცდო; მეიდრული; დახიანებულია ფურცლის კიდეები; ამოვარდნილია 45 — 46 ფ. ფ.; უკანასკნელი ფურცელი დაწერილია სხვა ფერის მელნით, სხვა ხელით ტექსტი მრავალ ადგილას ნაწყრობია. [XIX ს.].

„ეხლანდელი სიყვარული (Нынешняя любовь). კომედია 4 მოქმედ. გადმოკეთებული ვ. ა. აბაშიძისაგან. — მოქმედება 1. (ბაღი, ღობე, პატარა კარებით. სცენის ერთ მხარეს ერდო (терраса), საიდამაც შესავალია სახლში. ავანსცენაზე მარცხნივ გრძელი წყლიანი სკამი, სკამის წინ რვაკალი სტოლი. ერთოსთან(!) ორი ჩალის სკამი). გამოსვლა 1. იაკობი (მარტო სკამზე ზის და ყავას სვამს); რა სასიამოვნო დღეა!... მშვენიერი დილაა!... გული მიხარის ნუცას რომ ფყურებ. ის სწორეთ აჰყვავდა ამ სოფელში. დიახ, ადგილი არ არის ქალის გაზდა და გათხოვება...“ 1r — 46r.

შენიშვნა: წინ უძღვის „მოქმედნი პირნი (1v).

## 361-ბ

### ივ. კერესელიძე, ნება მიბოძეთ, ბატონო! 1892

3 ფ.; 21,5×17; ქაღალდი; ფრაგმენტი; მეიდრული; ქაღალდი დახიანებულია; 1892 წ. (1r).

„ნება მიბოძეთ, ბატონო! კომედია 1 მოქმედ. ი. კერესელიძისა... გამოსვლა 5. ვასილი და ელენე. ელენე (მივა ქმართან): გამარჯობა ვასიკო, კარგად გეძინა? ხომ დროა ისაუზმო?...“ 1r — 2r.

შენიშვნა: 1. თავფურცელზე სწერია: „Позвольте сударыня! комедия в 1 дейст. Соч. И. Кереселидзе. ნება მიბოძეთ, ბატონო!.. კომედია 1 მოქმ. ი. კერესელიძისა“ (1r). აქვე წაშლილი მელნით ცენზორის ვიზა 1892 წლის თარიღით.

2. ჰორელ გვერდზე ქართული დრამატიული საზოგადოების ბეჭედი.

3. ფრაგმენტი შეიცავს მხოლოდ VI სურათის. ხელნაწერი ივ. კერესელიძის ავტოგრაფი უნდა იყოს.

## 362

### გოლდონი, როგორც ჰქუხს, ისე არ სწვიმს. XIX

20 ფ.; 35×22,5; ქაღალდი; მიდრეკილი; აუკინძავი; უკანასკნელი ფურცელი დაზიანებულია; ივ. მაჩაბლის ავტოგრაფი; [XIX ს.].

„როგორც ჰქუხს, ისე არა სწვიმს. გოლდონის კომედია (იტალიურიდან) სამს მოქმედებად... პირველი მოქმედება. მარტუჩია, ანჯელიკა და ვალერიო. ანჯელიკა: ვალერიო, მე გთხოვ, რომ აქედამ წახვედე. მე ჩემის გულისთვისაცა ეშიშობ და შენთვისაც. ოჰ, რომ უცებ შემოვიდეს ვინმე!...“.

შენიშვნა: 1. წინ უკლია მოქმედი პირნი (1ր).
2. პიესა თარგმნილია ივ. მაჩაბლის მიერ.
3 ხელნაწერი ივ. მაჩაბლის ავტოგრაფს უნდა წარმოადგენდეს. ტექსტი მრავალ ადგილას ნასწორებია.

## 363

### გ. ერისთავი. პოეტი, ანუ ტოჩკა და ზაპეტაია. XIX

33 ფ.; 35,5×22; ქაღალდი; უცყო; დამლილი; მიდრეკილი; ავტოგრაფი (უკანასკნელი 4 ფურცლის გარდა); ბოლოწაკლული; დაზიანებულია ქაღალდის კიდეები; XIX ს.

[გ. ერისთავი]. „პოეტი, ანუ ტოჩკა და ზაპეტაია! კომედია ბუთთა შინა მოქმედებათა... მოქმედება I-ლი. ოთახში ზის ამირინდო დაფიქრებული. მოშორებით დგას სოროზან მოურავი...“ 1ր — 33ր.

წყდება: „...გამოსული 2. ივინიე და ბერუა. ბერუა: ლომი გადობრელიე ვახლავსთ, თავი დაგვკრათ.

ამირინდო: ეჰ, ეგღა მაკლდა. მთხოეს რასმე, მამაჩემში არ წამიწყდება... შემოვიდეს. (პიჭი გავა).

გამოსვლა 3. ივინიე და ლომი (შემოვა).

ლომინი: სალამი, ღმერთი გადღეგრძელებს...“.

## 364

### უსათაურო მოთხრობა. XIX — XX

60 ფ.; 34×21; ქაღალდი (ორ რეცეპტად აკინძული); უცყო; მსხვილი ბაკრული ხელი; დაზიანებულია: ფ. ფ. 25,43; თავსაკუთხე; ტექსტი მრავალ ადგილას ნასწორებია; მთარგმნელი — ვ. ს. ალექსიშვილი-მესხიშვილი.

[მოთხრობა]. „...რამდენიმე დღის შემდეგ მოხუცი ბიუტნერ მიდიოდა სოფლის გზაზე თავისი პატარა სამარგოთი (тележка). თეთრთან წინ იჯდა და ხშირად ხვდებოდა ფეხებზე კუდი...“ 1ր.

შენიშვნა: 1. მოთხრობა თავსაკუთხეა, იწყება III თავით.
2. მოთხრობა ორი ნაწილისაგან შედგება.
3. ტექსტში რამდენჯერმე გვხვდება ფრჩხილებში ჩაწერილი ქართული სიტყვათა რუსული შესატყვისები, რაც გვაფიქრებინებს, რომ მოთხრობა თარგმნილი უნდა იყოს რუსულიდან.
4. მოთხრობის ავტორი და სახელწოდება არ ჩანს.

5. მოთხრობაში გერმანელ გლეხთა ცხოვრებაა აღწერილი.

6. ცალკე პატარა ფურცელზე რუსულად სწერია: „Рукописный перевод В. С. Алексеева-Мехнева, можно предположить, что с немецкого. От Варвары Алексеевой-Мехневой". ფურცელი ჩადებულია ხელნაწერში.

## 365

### გ. პუფენდორფი. თანამდებობისათვის კაცთა და მოქალაქეთა. 1810

132 ფ.; 19,5×16; ქაღალდი: ვარაყით მოტკიცრული წითელი ტყავის ყდა: ზურგზე ოქროთი დაწერილია: „Пуфендорфъ. О должностяхъ человѣка и гражданина. Переводъ съ латинскаго. 1810 г."; ფორზაცზე ბეჭედი: „Библіотека Императорскаго Московскаго Университета".

[გ. პუფენდორფი]. „თანამდებობისათვის კაცთა და მოქალაქეთა. — ნაწილი პირველი, სახეობისათვის სულისა. ა. არა მხოლოა სხეული შეადგინებს კაცსა, რომელიცა სახელელ ჩვენდა არს კაცად..." 6v—131r.

შენიშვნა: 1. ტექსტს წინ უძღვის: ა. შესავალი (4r—6v); ბ. სარჩევი ნაწილთა და თავთა. (2v).

2. ტექსტი თარგმნილია რუსულიდან გოდერძი ფირალოვის მიერ. წიგნის თავფურცელზე სწერია: „თანამდებობისათვის კაცთა და მოქალაქეთა, საკითხავად და სასწავლებლად ყრმათათვის სასწავლებელსა შინა ერიოსსა, გარდმოცემული ღმრთ[ის]ისა ბრძანებითა სანკტპეტრბურგსა შინა წელსა ჩყე. ითარგმნა რუსულის ენისაგან ქართულსა ენასა ზედა კალმყის ასულისა გოდერძი ფირალოვისაგან წელსა ჩყა, ს. პეტრებურგს, იანვრის ლ' (2r). 1r-ზე წიგნის რუსული სახელწოდებაა „О должностяхъ Человѣка и Гражданина, в Санкт-Петербургѣ, 1810 года".

3. „თანამდებობისათვის კაცთა და მოქალაქეთა"-ს ავტორი ჭეშმარიტად გახლავთ ს. პუფენდორფი, თხზულება ლათინურიდანაა თარგმნილი გაბრიელ ბუტნისის მიერ და რამდენჯერმე დაბეჭდილი. პირველად ეს წიგნი დაიბეჭდა 1726 წელს პეტერბურგში („О должностяхъ человѣка и гражданина по закону естественному" сол. Г. Пуффендорфа, переведено с Латинскаго Архимандритом Гавриилом Бужинским. СПб. 1726. იხ. Опыт российской библиографии собранный Васильем Сопиковым. 1814 г. СПб. ч. II, № 3216). აქედან ცნობა იყოს გადმოცემული ამავე წიგნის მეორე გამოცემის, რომელიც, თავის ბრივ, საფუძვლად დადვა ქართული თარგმანს: „О должностяхъ человѣка и гражданина для народныхъ училищъ Россійской имперіи. СПб. 1786. იხ. Сопиков, იქვე, № 3257). ვ. სოპიკოვის ცნობით ეს წიგნი შემდეგ რამდენჯერმე გამოიცა. გოდერძი ფირალოვის უთარგმნია 1805 წლის გამოცემიდან.

4. წიგნში ჩადებულია ქაღალდის ფურცელი, რომელიც შეიცავს ცნობას წიგნის მფლობელის შესახებ: „Книга из библіотеки Алексеевых — Мехневых в деревнѣ „Руисипри", от Варвары Алексеевой — Мехневой".

## 366

### დ. გურამიშვილი. ქაცია მწყემსი. XIX

61 ფ.; 22,2×17,2; ქაღალდი; უყდო; შეფერხული, სათაურები და დასაწყისები სინგურით; ამოკარდაჩილია — 55 ფ.; დაუწერელია: 36v; შემოსულია 1936 წელს სათეატრო მუზეუმიდან; [XIX ს.].

[გურამიშვილი დ.]. „ზამთრის დამარცხება და ზაფხულის გამარჯვება და მწყემსთ პირობის დადება.

ზამთარს წაუხდა აწ ჰირნახული,
ხურმუხტის ტახტზედ დაჯდა ზაფხული...“ 1r—61r.

**შენიშვნა:** თავფურცლის v-ზე მიწერილია: „პირველი 1852 წელსა, მაისის 23 დღესა“ (შესაძლოა ეს იყოს ხელნაწერის გადაწერის თარიღი).

## 367

### ანტონ I, გრამატიკა-სიმეტნე. XVIII

24 ფ.; 21×16,5; ქაღალდი; მუქთაო ყდა (მოცილებული); მრგვრული, სათაური და დასაწყისი ასოები მოავთულით, სინჯარით; გადაწერი — გელათი მიწურმი (24v); [XVIII ს.]; შეგნებულია კალატოზიშვილისაგან.

[ანტონ I].ს ი მ ე ტ ნ ე ღ რ ა მ ა ტ ი კ ი ს ა. პირველისა კერძოსა კითხვა-გებანი ღრამატიკისათვის და ნაწილთა მისთა, რომელთა ზედა უკმს-ყე გაშოხატეან გონებასა შინა სწავლის შინათა ქუეშეთ ამისსა. გრამატიკისა ნაწილთათჳს თავი პირველი. კ ი თ ხ უ ა: რაჲ არს ღრამატიკაჲ. მიგებაჲ: ღრამატიკაჲ არს გამოცდილებაჲ სიტყჳს ნოქმედთა და ალმწერელთა ზედ მიწერნილთა მიერი...“ 2r—24r.

**შენიშვნა:** წინ ტექსტის ნუსხურად ნაწერი შესავალი. „სასულიერო მამისათა, და ძისათა, და სულისა წმიდისათა, ამინ. — სამნი პოიან, რომელნი აიტყუებენ დღეს გონებასა ჩემსა წარმოდგომად ამას სამკჳრველოსა. პირველ—ჲგისტორიკი ბრძანებს ჲ-ოიკუტებულისა მეფისა და ულუმაებრიკა ბრძანება საუფლეცხი მეტრფ დედოფლისა, უფალ მეფიდსა ჩემისა. მეორედ — წუდაა ზეშთა ბრძანისა მოძღვრისა მიერ ა ვ ე ტ ი ქ ი ს ი ა ნ ი ს ა ე ბ ე რ ი ს ა და სიბრძნით მწერთდელისა ჩემისაგან ბრძანება ამად სამკჳრველოდ წარმოდგომისა. მესამედ — ღ ე თ ი ს მ ო ყ ჳ ა რ ე ნ ი ა ნ ი ჲ ო ა ნ ე გულისშოდგინებით ყურად მოყოფაჲ საისწავლა მოძღჳნელთასა და ამით უნდოთა სიტყჳათა ჩემთა და სმენა წესჳერად ყურად იღეთ, ძმანო“ (1r).

**ანდერძი** (გადაწერისა): „აღიწერა ესმოცდებული ღრამმატიკა ესე, რომელსა შორის დაითხების და აღმოჩინების მქნელებისა, კარი ყოველისა სიბრძნისმოყუარებისა ზედვითისა სჳეულისასა, ჴელითა გლახა მ ო წ ე რ ი ს ა. წინაშეყურის ი ო ს ე ბ ი ს ძისაჲ წელისათჳს, მნედლეანო, შენდობას გე-მო-ვიდები ყოველთა ნეშთჳს და ბიძისა ჩემისათჳს, რათა თქუნცა განჰსწეთ ყოველთა ბრალთა კრულებისაგან მადლითა ყოშაებულისა მისა ღმრთისთა და მეოხებითა დედის მისაჲსა, მაგრამ ზეშა სოფლისა მეცხრამეა და ყოველსა ადამისულთა სიტყეერთა შენდობა და კადნიერად მეიმედსა უფლისა ბეგრისათჳს, ამინ, ჲყოფ“.

## 368

### წიგნი ლოცვისა, 1771

107 ფ.; 10×8,5; ქაღალდი; ტყავი; მხედრული, დასწყისები სინჯარით; ქაღალდი ხელახლისაგან ფასგრილით; დაზიანებულია 104—107 ფ. ფ: დაუწერელია: 4v—11v, 101r—107v; მთლიანად სომეურიდან — გრიგოლ ვართაპეტი (12r); გადამწერი გიორგაძველი თავი (12r); გადაწერის ადგილი ასტრაბანი (12r); 1771 წ. (12r); შეფინილია 1936 წელს კალატოზიშვილისაგან.

(წ ი გ ნ ი ლ ო ც ვ ი ს ა სომეურიდან გადმოთარგმანებული ქართულათ გორელი გეორქ ქართაპეტისაგან). „სალოცაოდგან მობრუნდი და ეს ლოცვა სამჯერ თქი დასაღეთზე ქუდი (!) დაბერეთ. — გაეშორდები ეშმაკისაგან და ყველას მისი საცთურისაგან...“ 12v—93v.

**შენიშვნა:** 1. ერთის სიმბერი ლოცვა "ქართული ტრანსკრიპციით დაწერილი: „ლოცვა მანანა ხელმწიფისა. — ტერ ამინაკალ ასტვაწ"... (95r—100v).

2. ლოცვანს წინ უძღვის ცნობა მთარგმნელისა და გადაწერის შესახებ: „წიგნი ლოცვისა სიმბერიდამ გადმოთარგმანებული ქართულათ ვორელი გიორგი ვართაგეტისაგან, აღწერილი ხელითა ყორღანაშვილის თაყასაგან პატრახანს ქუა უნა, ესენისთვის იდ" (12r).

3. ხელნაწერის პირველ ფურცლებზე ხელნაწერის ძირითადი ხელისაგან განსხვავებული მოგვიანო ხელით დაწერილია საკითხავები სახარებიდან (1r—4r).

**ანდერძი** (გადამწერისა): „შენ, ამ წიგნის მეითხავო, ერთის შენდობით მამიგონე ამ წიგნის დამწერს ყორღანაშვილს თაყასა, დედრთან თქუენც შეგინდოს" (94r).

## 369

### დაუჯდომელი. 1747

68 ფ.; 4,5×3,5; მუყაოს ყდა, შემოსილი ტყავფერული ტკაცით; მხედრული, დასწყისები სინყურით; ტექსტი ჩაწერილია ვარაყიან ჩარჩოში; მრავალი ფურცელი დაზიანებული, ქაღალდი გადახეხილია ჩარჩოების ხაზის გასწვრივ; ხელნაწერი მოიხატება: ფარშევანი (1v), მშვენიერი თავსამკაულით (3r), მცენარე (2v); გადამწერი — ნიკოლოზი (67v); 1747 წ. (67v); ხელნაწერი ბიბლიოთეკა ოქროკედით ნაჭარე ფარჩის ბუდეში. შეძენილია კალატოზიშვილისაგან 1936 წ.

„ი ბ ა კ ო ნი წმიდისა ღ-ისაწმიმრელისანი, რომელსა დ ა უ ჯ დ ო მ ე ლ ი ეწოდების. — ზეშთა მბრძოლისა ჩემისათვის და მოღვაწისა უღირებელისა..." 3r—67v.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „იცოს, შეიწყალე მწერალი ამისი ნ ი კ ო ლ ა ო ზ ი. ქ-სა ულუ, სიონის დეკანოზი" (67v). (ეკატერინეს ორი სიტყვა ხანსხვავებული ხელით არის დაწერილი).

**მაბაწყარი:** „ეს ლოცვანი არის ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი იოანეს სარდლის ასულის მზითვისა, ე ლ ე ნ ე ზ ა ნ შ ე რ ი ს თ ვ ი ს შეულიცია" (68r).

## 370

### რიგის სახარება. 1814

170 ფ.; 11×8,5; ქაღალდი; ეპოქაში დატყვიფრული წითელი ტყავის ყდა; მხედრული, სათაურები და დასწყისები სინყურით; ფერებით შესრულებული 4 მახარებლის გამოსახულება: 4v, 32v, 53v, 91v; დაუწერელია: 1r—3v, 5r-v, 92r-v, 136r—137v, 166v—170; გადამწერები: ბაგრატ ბატონიშვილი (158v) დ ე პ ი ფ ა ნე ბატონიშვილი (135v); 1814 წ. (135v, 158v); გადაწერის ადგილი — პეტერბურგი, ალქსანდრე ნეველის ლავრა (135v); შეძენილია კალატოზიშვილისაგან 1936 წ.

[რიგის სახარება]. „სახარება მათთესი. თაყი პირველი. — წიგნი შობისა იესო ქრისტესი, ძისა დავითისი, ძისა აბრაჰამისი..." 1r—135r.

**შენიშვნა:** 1. ერთის: ა. „შეიდეულთანი სამოციქულო და სახარებანი..." 138r—156r („შეიდეულთანი" გადაწერილია ბ აგრატ ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი ს მიერ. იხ. ანდერძი 158v-ზე). ბ. „წმიდასა და დიდსა კვირიაკესა პასეკისასა და ამაღლებასა უფლისასა სამოციქულო სჯანი მოციქულთა..." (159r—166r).

2. ხელნაწერი მთარგმნელი ი ო ა ნ ე ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი ს მიერ. მაბარაზელთა სურათების კუშ სწერია: „მეფის ძემ ი ო ა ნ ე დაბატე წელსა 1814" (4v, 32v, 53v, 91v).

**ანდერძი** (გადამწერისა): ა. „აღესრულე მე მღვდელ-მონაზონმან ე ვ ა ნ გ ე ლ ი ბ ა ტ ე ყ ო ა შ ვ ი ლ ი ს ანანტრის ი ო ა ნ ე ს ძემან მათისა ფგანათლებულებისობის საქართა-

ველოს მეფის ძის ბაგრატისათვის წმიდა ესე სახარება გამოკრებული. გთხოვეთ, ვინც მიემთხვიენით ამ წმიდა სახარების კითხვას, ჩემ ცოდვილისათვის შენდობას სთხოვდეთ ღმერთსა, რათა თქვენცა შეგენდვნეს ცთ[ომ]ანი თქვენი, წელს 18 $\frac{7}{25}$ 14. ს[ა]ხ-პეტერბურხსა, ალექსანდრეს ლავრაში". 135v (ანდერძი ბაგრატ ბატონიშვილის ხელით არის დაწერილი. — ე. ბ.).

ბ. „შეიწყალე, იესუ, ძეო მღთისაო, ცოდვილი მეფის ძე ბაგრატ, აღმწერი ამისი. 18 $\frac{8}{21}$ 14 ს. პეტერბურხსა" (158v).

## 371

### შესხმანი და ლოცვანი. XIX

262 ფ.; 17×11; ჭაღალდი; ტყავდაკრული ტივიურული ყდა, ყდაზე ვარაყით ამოტივიურული ჯვარი; მხედრული, სათაურები, და დასწყისები სინჯურით; თავსაკლული; დაუწერელია: 257r—261v; |XIX ს.|; შეძენილია კალატოზიშვილისაგან 1936 წელს.

[შესხმანი და ლოცვანი]. „...კაცდა. და ჯუარს ეცვა ჩვენთვის, პონტიოლე პილატეზე იენო და დიეცლა..." 1r—251v.

შენიშვნა: 1. იესო ქრისტეს და ღვთისმშობლის შესხმა და ლოცვები კათოლიკური ხასიათის არის.

2. ერთეულ ანდერძი: „სახიუბელი, როშეულთა ავეცილთ იპოვების, რაიც რომ საკითხავად ეკირაბოდეს კაცსა." (251v—256v).

## 372 ა

### ალ. სარაჯიშვილი, ავ-გიორგი (ისტორიული დრამა). XIX—XX

35 ფ.; 17,5×22; ჭაღალდი, 3 რეცეულად გაკერილია; ქაღალდი, გაკეცილი ორად; ტექსტი ნაწერია ერთ მხარეს, მეორე მხარეს — შენიშვნები და შესწორებები; მხედრული, ნაწერია ფანქრით; დაუწერელია: 31r—35v; რეცეულები ნადებულია მეყაულ ლერწყ ყდაში; |XIX—XX ს. ს.|; ალ. სარაჯიშვილის არქივიდან; მუზეუმს გადმოსცა ირ. სოსლიკაშვილმა.

[ალ. სარაჯიშვილი]. „ავ-გიორგი. I. ზამთრის სუსხიანი ღამე იყო. უმთვაროით ცა ურიცხვ ვარსკვლავით მოკენკილი ალაზნის ველს წამოპბუროდა..." 1r—27r.

შენიშვნა: 1. 30—32 ფ. ფ.-ზე ქრონოლოგიური და ისტორიული ბასიათის ამონაწერები, რომლითაც სარეპეტიციო ავტორი „ავ-გიორგისა" მუშაობის დროს.

2. თავდაპირველად დრამის სათაური იყო „ავ-გიორგის მეფის შეილი", შემდეგ ავტორს ეს სათაური გადაუშლია და ლურჯი ფანქრით წაუწერია „ავ-გიორგი".

## 372-ბ-1

### ალ. სარაჯიშვილი, გინდ „სამი ალი", გინდ სამ ალი". XIX

4 ფ.; 35,5×22; ჭაღალდი; მხედრული, ნაწერია ფანქრით ფურცლის მარჯვენა ბაღვარზე; ავტოგრაფი; |XIX ს.|; ალ. სარაჯიშვილის არქივიდან.

[ალ. სარაჯიშვილი]. „გინდ „სამი ალი", გინდ სამ ალი". — დღევანდელ „ივერიის" მე-3 ნომერში ბ. მ. გიორგიძემ დაბეჭდა მცირე შენი-

შენები—„სამ ალი, თუ სამი ალი?“, რომელშიგაც მოჰყავს მაგალითი რუსთ ველის ტექსტის გაუგებლობისა...“ 1r—4r.

შენიშვნა: წერილი დაბეჭდილია (იხ. ივერია, 1899, № 34).

## 372-ბ-2

### ამონაწერები „ვეფხისტყაოსნიდან“. XIX—XX

86 ფ.: 19×13,5; ქაღალდი, ცალ-ცალკე ფურცლები; მეორადული; ნაწერია მელნით და ფანქრით ცალ გვერდზე; იწყება მე-300 სტროფით; [XIX—XX სს.]; ალ. სარაჯიშვილის ხელით ნაწერი; ალ. სარაჯიშვილის არქივიდან.

## 372-ბ-3

### „ვეფხისტყაოსნის“ ვარიანტები. XIX—XX

10 ფ.: 11×16; ქაღალდი; ცალ-ცალკე ფურცლები; ნაწერია ცალ გვერდზე ფანქრით; დაწერილია ალ. სარაჯიშვილის ხელით; [XIX—XX ს. ს.]; პირველი ფურცლის კიდეზე მიწერილია ციფრი 47.32, ეს უნდა იყოს „ვეფხისტყაოსნის“ იმ ხელნაწერის (S—4732), ნოშეროი, საიდანაც ამოწერილია ვარიანტები; ალ. სარაჯიშვილის არქივიდან.

## 372-ბ-4

### მახალები და შენიშვნები „ვეფხისტყაოსნის“ არტანუჯული ვარიანტის შესახებ. XIX—XX

5 ფ.: სხვადასხვა ზომის ქაღალდი; ცალ-ცალკე ფურცლები; ნაწერია ფანქრით; ალ. სარაჯიშვილის ავტოგრაფი; [XIX—XX სს.]; ალ. სარაჯიშვილის არქივიდან.

[მახალები და შენიშვნები „ვეფხისტყაოსნის“ არტანუჯული ვარიანტის შესახებ]. „გარდა ჩვენდეტის ჩამატებულის ხანისა, ამილახვრისეული ხელნაწერი და იმისი პირი, პეტრე ლარაძის გადმოწერილი, წარმოადგენს ბევრს სხვა წერილმანს საბუთს, რომელიც გეიმტკიცებს „არტანუჯული“ ვარიანტის ლეგენდარობას...“ 1r.

## 372-ბ-5

### ალ. ხარაჯიშვილი. ზოგიერთი მსგავსება „ვეფხისტყაოსანსა“ და ევროპულის ხარაინდო რომანებისა. XIX—XX

4 ფ.: 18×22; ქაღალდი, გადაკეცილი შუაზე; ნაწერია გვერდის მარჯვენა ნახევარზე ფანქრით; მეორადული; დაწერილია: 2v—4r; სტატია დაუმთავრებელია; ავტოგრაფი; [XIX—XX სს.]; ალ. სარაჯიშვილის არქივიდან.

„ზოგიერთი მსგავსება „ვეფხისტყაოსნის“ და ევროპულის სარაინდო რომანებისა.— „ვეფხისტყაოსანს“ და ევროპულის სარაინდო რომანების მსგავსება სჩანს ისეთის კლასიკურის ნაწარმოებიდან, როგორიც არის არიოსტოს „გაშმაგებული ორლანდი“, ტორკვატო ტასსოს „გამოხსნილი იერუსალიმი“ და, მეტადრე, სერვანტესის „დონ-კიხოტი...“ 1r—2r.

**შენიშვნა:** ალ. სარაჯიშვილის მასალები და შენიშვნები „ენეიხისტქაოსნის“ ირგვლივ ჩადებულია ლერწ მუყაოს ყდაში.

## 372-გ-1

### პუბლიცისტური წერილები ალ. სარაჯიშვილის არქივიდან. 1 მოლიერი. XIX—XX

9 ფ.; 18×11; ქაღალდი; ცალ-ცალკე ფურცლები; ნაწერია წერილი გაკრული ბელით; დაუწერელია: 1r, 4r, 5r; 6r; [XIX—XX ს.ს.].

„მოლიერი. ქართველობაში არც ერთი უცხო ქვეყნის მწერალი ისე ცნობილი არ არის, როგორც მოლიერი...“ 1v – 6v.

**შენიშვნა:** 1. წერილი მრავალ ადგილას ნასწორებია.
2. წერილს ერთვის წერილის გეგმა, დაწერილი სხვა ხომის ქაღალდზე (7r—9r).
3. წერილი მოლიერზე, სხვა ქაღალდებთან ერთად, ჩადებულია კონვერტში, კონვერტს წარწერილი აქვს: „ალექსანდრე სარაჯიშვილის ნაწერები“.

## 372-გ-2

### ენდროს დროება. XIX—XX

3 ფ.; 21×11,2; ქაღალდი; წერილი გაკრული მხედრული; დაწერილია ცალგვერდზე; პოლონაკლებული; [XIX—XX ს.ს.].

„ენდროს დროება: თითო კაცის ცხოვრებაში მოხდება ხოლმე ერთი რამ არაჩვეულებრივი შემთხვევა, რომელიც მას ცხოვრებაში სამუდამოდ რჩება ამოუშლელი...“ 1r—2r.

**შენიშვნა:** ტექსტი წარმოადგენს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ხასიათის ნარკვევს დერბენდის ისტორიიდან. ნარკვევს ერთვის ცალკე ფურცელზე დაწერილი ნარკვევის გეგმა (3r).

## 372-გ-3

### ალ. სარაჯიშვილი, ნუ დავივიწყებთ. XIX—XX

3 ფ.; 35,3×11; ქაღალდი; ცალ-ცალკე ფურცლები; ნაწერია ფანქრით; ტექსტი მრავალ ადგილას ნასწორებია; ავტოგრაფი; [XIX—XX ს.ს.].

[ალ. სარაჯიშვილი]. „ნუ დავივიწყებთ. — გაზეთებში ერთმაორმა წერილმა გაიელვა: წმ. თამარ მეფის სახელზე ეკლესია უნდა აშენდესო...“ 1r—3r.

**შენიშვნა:** ეს საგაზეთო წერილი ეხება თამარ მეფის სახელობის ეკლესიის აშენებას.

## 372-გ-4

### პუბლიცისტური წერილი აჭარის შესახებ. XIX—XX

1 ფ.; 22×18; ქაღალდი; წერილი გაკრული მხედრული; [XIX—XX ს.ს.].

[პუბლიცისტური წერილი აჭარის შესახებ]. „აჭარელი სანუგეშო ამბები მოგვდის ჩვენ ბათუმიდან წესიხებ აჭარის და ქობულეთის დგმოიაობისა...“ 1r-v.

## 372-გ-5

### „ალმანახის“ ლიტერატურული ნაწილის შესახებ. XIX—XX

2 ფ.; 22×18; ქაღალდი; წერილი გაკრული მშვრთული; დაუმთავრებელი; [XIX—XX ს.ს.].

[„ალმანახის“ ლიტერატურული ნაწილის შესახებ]. „ალმანახის“ ლიტერატურული ნაწილი იწყება პუშკინის „დონ-ჟუანით“, ნათარგმნი თავ. მიხ. ბირთვ. თუმანიშვილისაგან...“ 1r—2v.

წყდება: „...ამისთანა თვალთმაქცობა შეუძლიან მხოლოდ იმას, ვისთვისაც ადამიანის გული...“

შენიშვნა: ტექსტი მრავალ ადგილას ნასწორებია.

## 372-გ-6

### ალ. სარაჯიშვილი, პუბლიცისტური წერილი. XIX—XX

1 ფ.; 20,5×11; ქაღალდი (ბახაინი); ნაწერი ფანქრით; ავტოგრაფი; ნაკლული; [XIX—XX ს.ს.].

[ალ. სარაჯიშვილი, პუბლიცისტური წერილი]. „ქალობრობა ერთის ზნისა და გონების ადამიანების გროვა როდია, რომ ვისმე შეეძლოს მისი ერთობილად შეყვარება ან შეძულება...“

## 372-გ-7

### ჯიბეს ვინ ჩივის! XIX—XX

3 ფ.; 35,5×11; ქაღალდი; დაწერილია მხოლოდ გაკრული მშვრთულით; [XIX—XX ს.ს. ].

„ჯიბეს ვინ ჩივის!... გუშინ ყ-მა გაგვკრა კლანჭი, დღეს იმის მიბაძვით კლ-მა, ხვალ კიდევ გაგვიჩნდება ჩორჩილა...“ 1r—3r.

შენიშვნა: ქაღალდს ზემოდან ფანქრით აწერია: „ალ. სარაჯიშვილის ქაღალდებიდან“.

## 372-გ-8

### ამონაწერები ტექსტებიდან. XIX—XX

13 ფ.; 18×15; სხვადასხვა ზომის ქაღალდი; ნაწერია ფანქრით; ალ. სარაჯიშვილის ავტოგრაფი; [XIX—XX ს.ს.].

შენიშვნა: 1. ტექსტი შეიცავს ამონაწერებს თეიმურაზ I-ის „ლეილ-მაჯნუნიანიდან“, „იოსებ-ზილიხანიანიდან“ და აგრეთვე „ბარამიანიდან“.

2. 10—13 ფ.ფ-ზე ამოწერილია რომელიღაც ისტორიულ ნაშრომიდან სინტაქსური შეფასებამობისა, ქარაგმისა და ტერგენერების ნიმუშები.

## 373-ა

### ილ. ჭავჭავაძის წერილი ალექსი გულისაშვილთან. XIX—XX

2 ფ.; 21×13,5; ქაღალდი (ფოსტის); მხედრული; დაუწერელია 1v-2v; ავტოგრაფი; 1923 წ. ავტოგრაფი მეზუმეს გადმოსცა პოეტმა გ. ლეონიძემ.

„მოწყალეო ბატონო მამაო ალექსი, უმორჩილესად გთხოვთ გადასცეთ სოლომონ ბიჭინაშვილს, თევდორე მამადაშვილს, გრიგოლ ალიაშვილს და ლაზარე ლეგეროშვილს, რომ სვიმონიანთ-ხევში მამული კიახო ჩოლოყაშვილისა სამოცდათერთმეტი დესეტინაა...“ 1r.

**შენიშვნა.** წერილი აღწერილია (იხ. ილია ჭავჭავაძის ავტოგრაფები (აღწერილობა). შეადგინა და დასაბეჭდად მოამზადა შალვა გოხალიშვილმა, გვ. 154).

## 373-ბ

### შ. ალხაზიშვილის წერილი ექვთიმე თაყაიშვილთან. 1917

3 ფ.; 21×13,2; ქაღალდი ფოსტის; მხედრული; ავტოგრაფი; 1917 წ. (1v).

„ბ. ექვთიმე! ეს ორი წარწერა გადავწერე ჩემს მოგზაურობის დროს ახალქალაქის მაზრაში. პირველი წარწერა (რვა სტრიქონი) მთლად ერთს დიდს ქვაზეა გამოჭრილი სოფელ საროში, კოშკის ახლოს. მეორე წარწერებიც ერთ დიდ ქვაზეა ამოჭრილი ნაისას ეკლესიის ახლოს...“ 1r-v.

**შენიშვნა:** 1. წერილის ბოლოს მიწერილია სტუდენტ შ. ალხაზიშვილის მისამართი და წერილის დაწერის თარიღი.

2. წერილს ერთვის ასომთავრული წარწერების პირები (2r—3r).

## 374

### კრებული. XIX

17 ფ.; 17×11; ქაღალდი; უცდო; მხედრული; დახიანებულია მე-17 ფ.; [XIX ს.]; ჩამოტანილია ქართლიდან.

1. „...აღგიარებ შენ, მაცხოვარო, ყოველთა დაფარულთა გულისა ჩემთათა. სულიერო შვილო, იტყვის წინასწარმეტყველი ისაია, იტყოდე პირველ ცოდეთა შენთა სიმართლედ. სანამდი კაცი ცოდვასა თავის პირით არ აღიარებს წინაშე მაცხოვრისა თანა, ვერაოდეს მიემთხვევა განხსნას და ცოდვის მიტევებასა...“ 1r—9v.

2. „კანონი შეცოდებულთანი ნეტარისა მამისა ჩვენისა იოანე მახაროპელისა (!) მიერ კოსტანტინეპოლელ პატრიარქისა. — უკეთუ ვინ ქმნას სიძვა დედათა თანა, განათუ ქრიტიან(!), ანუ მსეცალთა...“ 9v—17v.

**შენიშვნები:** 1. „ეს რვეული ეკუთვნის გიორგი ლომთათიძეს“ (1r).

2. „1929 წლის 3 ივლის ეს რვეული გადმომცა ბატონმა ილარიონ (!) ასულ ლომთათიძისამ (45 წლისამ) სოფ. მეწიფეთში. ი. ბ. მგელაძე, 19 3/VII 29 წელი“ (1r).

## 375

### რუსთაველი შ., ვეფხისტყაოსანი. XIX

71 ფ.; 33×21,5; ქაღალდი; ტყდომ. დაშლილი; ხმეყრილი; დასაწყისები სანგურით; ნაკლულია; ქაღალდის ჭიაონახვრეტი — 1841 წ. (13 ფ.); დაწერილია სხვადასხვა ხელით; [XIX ს.]. შემოწირულია 1936 წ. გ. ბახტაძისაგან (1r).

[რუსთაველი შ., ვეფხისტყაოსანი].

„რომელმან შექმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა,
ზეგარდმო არსნი სულითა ყენა ზეცით მონაბერითა...“ 4r—71v.

წყდება: „...ფატმან მიეცა, ავთანდილ ხმა ესმა მისჯან ოხისა,
იტყოდა, მომკლავს, უცილოდ, ტანი ალვის მონისა,
გვერდს დაიცვა ბალიშსა, მისცა მისისა ნოხისა,
ვარდის ბაღსა უჩრდილობდა ჩრდილი წამწამთ ქოხისა...“

**შენიშვნა:** 1. „ვეფხის ტყაოსანი“ ტექსტი ვახტანგისეული რედაქციისაა“.
2. ტექსტს შიგადაშიგ ბეჭრი აკლია.
3. ტექსტში მოთავსი გაუმართავი ადგილია.
4. ტექსტი წყდება ჩასწ სტროფის ვახტანგისეული გამოცემის მიხედვით (იხ. შ. რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი ვახტანგისეული გამოცემა 1712 წლისა, აღდგენილი აკაკი შანიძის მიერ. 1937 წ.).
5. პირველ ყურადღებე მიწერილია რამდენიმე ლირიკული ლექსი:
ა. ნანა, ნარა, ნანა.—
კაკანას გაფრინდი, სულიკოს ეძინება,
გვართავს ლურსმა ვაფეხროთ მისი აღორძინება,
კეკე ფეხე აწევ, გულს მეშვი გეფიცება...“ (1r-v).
(ლექსის პოლოს: „მიხეილ ჯახიბეგოვიმ შეუთხზე“).
ბ „ეხ, სოფელო, ჯალი შენი ვილამ მყოს მკვიდრად წაშენი...“ (1v—2r).
გ. „ჩარხმან სამუდამო ბრუნველმან
შემაცა კეთილი ქოცება...“ (2v).
დ. „მოეი ქება შეფისად ამად ყაისიანსა,
სოლაში გახრდილსა, ეჭიხიე ქვეანსა...“ (2v).

**მიმწერები:** „წელსა ჩე გარდაცვალება მეფისა ჩვენის გიორგისა თვესა დეკენბერსა კზ დღესა“ (3r).

## 376

### რუსთაველი შოთა, ვეფხისტყაოსანი (არტანუჯული ვარიანტი). XIX

155 ფ.; 35,5×23,5; ქაღალდი; ტყდომ. დაშლილი; ხმეყრილი (ზსხეილი, კალიგრაფიული), სათაურები და დასაწყისი სიტყვები სანგურით; ქაღალდი დახიანებული, ამჟამად ხელახლა რესტავრირებული; თავბოლოპასტელით; ქაღალდის ჭიაონახვრეტი — 1827 (ფ.ფ. 2—3); [XIX ს.]. შეძენილია სოფ. მეტეხში მაკრო მაღალაშვილისაგან 1936 წელს.

[ვეფხისტყაოსანი]. „ამა საქმესა მიჯნურნი ნუ უჭმობთ მიჯნურობასა...“ 1r—134v.

წყდება: „... მობრუნდა, სპათა უბრძანა აეთანდილის თაყუანება,
ესეთ მეფე თქუმნი, ასე იქმნა ღ'თისა ნება.
დღეს ამას აქუს ტახტი ნენი, მე სიბერე, ვითა სნება,
ჩემად სწორად მსახურებდით, დაიჯერეთ ჩემი ცნება...“ 134 v.

შენიშვნა: 1. ტექსტს აქვს სტროფების, გვერდების და რვეულების ასოებრივი სათვალეები.

2. ერთგან: ა „საძიებელი წიგნისა ამის ეფთჳსტყაოსნისა“ (135r—137v).

ბ. „ლექსიკონი ამა წიგნსა შინა წერილთა ძნელთა ლექსთა“ (139r—153v).

3. ლექსიკონის ბოლოს ტექსტის ხელით მიწერილია: „განმარტება ლექსთა. ბრძენსა მას შოთა რუსთველს... სა ამას... მიღსა ეფთჳსტყაოსანსა“ შინა. რომელნიც ერეთთაგანნი მღიმედ საცნობელ და მისახმად იქმნიან, [ბ]ისთჳს აჰა ანბანსა ზედა ასხმულნი არიან ლექსნი იგი მისაგნე განმარტებითა თჳისითა, მხილველთაგან ადგილ მისახმომელად. ხოლო მრავალთა უწყიან და არა საქმარ არს მათთჳს განმარტება ლექსთა და ესე შრომა დაშთების მათთჳს, რომელთაცა საქმარ იქმნების. ესრეთ უწერია უჟეჯულსა და ძნელად აღმოსაჩენობელსა დედანსა შინა“ (154r).

4. ტექსტი მისდევს „ეფთჳსტყაოსნის“ არტანეჯული ვარიანტს“ (შდრ. აღ. სარაჯიშვილი. არტანეჯული ვარიანტი „ვეფხისტყაოსნისა“, ძველი საქართველო, ტ. IV, გვ. 1—30).

## 377

### ღვთისმშობლის მეტაფრახი. 1834

68 ფ.; 17×10,5; ქაღალდი; ცუდი; მხედრული (დაწერილია სხვადასხვა ხელით). დაშვილი; თავსკლეული; გადაწერი — ზაჭარია ქანჩაველი (67v); 1834 წ. (67v); ჩამოტანილია ქართლიდან ს. ბოჭორიძის მიერ 1935 წელს.

[ღ ვ თ ი ს მ შ ო ბ ლ ი ს მ ე ტ ა ფ რ ა ხ ი]. „ესრეთ, ჰი, დამშვიდებელო ღმერთო და უფალო ჩემი იესო ქრისტე, კაცთმოყვარეო...“ 1r—67v.

შენიშვნა: ხელნაწერს გააჩნია ასოებრივი პაგინაცია.

ანდერძი: (გადაწერისა): „ეს მ ე ტ ა ფ რ ა ხ ი აღსწერე ზაქარია ქვანქაბაძემა ჩყლდ წელსა, თჳსა ასრილსა, ი-სა დღესა“ (46v, 67v).

## 378-ა

### ლოცვანი და ხაგალობლები. XIX

19 ფ.; 15×11; ქაღალდი; ცუდი; ფრაგმენტი; მხედრული; [XIX ს.]; ჩამოტანილია ქართლიდან ს. ბოჭორიძის მიერ 1935 წელს.

[ლ ო ც ვ ა ნ ი]. „...სარ ყოველად მაღალი სახიერი ნაღველსა...“ 1r—19v. წ ყ დ ე ბ ა: „...გიხაროდენ მოციქულთა ქადაგებაი...“

## 378-ბ

### ლოცვანი. XIX

11 ფ.; 18×11; ქაღალდი; ცუდი; ფრაგმენტი; მხედრული: [XIX ს.] დაწერილია: 2r—3v; ჩამოტანილია ქართლიდან ს. ბოჭორიძის მიერ 1935 წელს.

[ლ ო ც ვ ა ნ ი]. „ლოცვა ძილად მისელისა. — ღმერთო ყოველისა მპყრობელო, რომელმან განძრახვითა შენითა ღირს მყავ მე მოწევნად ჟამსა ამას ღამისასა...“ 1r—11v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...მსხვერპლი მღვთისა არს სული შემუსრული...“

## 379

### კარაბადინი. XIX

16 ფ.; 35×22.5; ქაღალდი; უყდრო; მბეჭდური; ქაღალდი ძალზე დაზიანებულია; გადამწური — ქეთევან გუგუნაშვილი (16v), [XIX ს.]; ჩამოტანილია ქართლიდან გ. ბოპორაძის მიერ 1936 წელს.

„კარაბადინი ადვილი წამლობისა მარველი სანეულებისა ესმე გინდოდეთ. ღვინით მთერალმა მაცე კონბოსტოს ფოთოლი მირთავეთ, გუნებას გადაყრის...“ 1r—16v.

**ანდერძი:** „... ნუ დამმუდურებით ამ ნაწერაზე... ძრიათ (!) დავწერე მე ქეთევან გუგუნაშვილის ასულმა ქალმა. დავწერე — იანვრის... ცხონება...“ (16v).

## 380

### ბაგრატიონი დიმიტრი. წამება ქეთევან დედოფლისა. XIX

4 ფ.; 22×17; ქაღალდი: უყდრო; ფრაგმენტი; მბეჭდური; ქაღალდის კუთხე კიდე დაზიანებული; [XIX ს.]; ჩამოტანილია ქართლიდან გ. ბოჭორიძის მიერ 1936 წელს.

[ბაგრატიონი დიმიტრი]. „წამება ქეთევან დედოფლისა. — შენ, უწინარეს ყოველთა საუკუნეთა მეფეო, თვისისა დასაბამისა თვის თავსა შორით მყეფეო(!)...“ 1r—4v.

წყდება: „... კლავ ამას გვედრებ უფალო, მაღალო ზეცით ზედაო, ჰერ — კაცთა (!) მეფედ მჯდომელი თვიმფრად ნემი ძე და, დაიცევ იგი ქეყანითურთ იქმნს მტერთა ზე მძლეველად...“.

**შენიშვნა:** ტექსტი გამოცემულია (იხ. წამება წმინდისა ქეთევან დედოფლისა, სანკტ-პეტერბურგს 1819 წ., სტამბასა შინა იოსებ იოანესოვიასა).

## 381

### კრებული. XIX

12 ფ.; 21,5×17; ქაღალდი უყდრო: ფრაგმენტი: ქაღალდი ძალზე დაზიანებულია; შემოცეთილი აქვს კიდეები; მბეჭდური; [XIX ს.]; ჩამოტანილია ქართლიდან გ. ბოჭორიძის მიერ 1936 წელს.

1. [ქალაქიანი]. „... გაიარა და კარის კაცებს უთხრა: ტყვეები არეის უნდათ... მოახსენეს ხელმწიფესა, დაიბარა, აქ მოიყვანეთო...“ 1r—7v.

2. [ალექსიანი]. „... კაცი ვინმე იყო სტანბოლსა შინა მეტად ქონიარე, უთვალაყეს ცხოერების პატრონი...“ 7v.

წყდება: „... ახლა იმისი მეუღლე მარგალიტი დიდი მწუხარებით ტიროდა, რომ იმისის ცოდვით მოელი ქალ[ა]ქი იწოდა. ამოიღო იმისაგან მიცემული ბეჭედი და გულზე...“ 12v.

## 382

### ღვთისმშობლის ა[პო]კრიფი. XIX

25 ფ.; 215×17,5; ქაღალდი: უყდრო; ფრაგმენტი: მბეჭდური, დაზიანებულია: 1—2, 25 ფფ.; [XIX ს.]. ჩამოტანილია ქართლიდან გ. ბოჭორიძის მიერ 1936 წელს.

[ღვთისმშობლის ა[პო]კრიფი]. „...მიაბარა მარიამ ხუცებსა და წაავიდა შინ. ცოტას ხანს უკან მივიდნენ მარიამის დედ-მამა...“ 1r—25v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...დაიქუხა ვითარცა ღრუბელმან და იკივლა, როგორათაც ლომან(!) თავის ლეკვნიდა. და დაიბრაკლა, როგორათაც მოზვერმან, შეიძრა ვითარცა ზღვა. აიმღერას მდინარე გაზაფხულისა, დაეხრუკა წელები, როგორც ეტრატი დაეწვა...“

## 383

## ქართლის ცხოვრება. XVIII

291 ფ.: 32×20,5; ქაღალდი: აკინძული, ფუდო; მბეჭდური, დასწყისები სინგურით; თავსამკაული (1r): ქაღალდის აქეს თარიღიანი ჭვირნიშანი—1793: შენიშვნები ამიაზე ნუსხურით: [XVIII ს.]; გამოუზავებელია უკრისანიდან მიხაილის მიხაილის ძე ბელავენცევისაგან.

[ქ ა რ თ ლ ი ს ც ხ ო ვ რ ე ბ ა]. „პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო, ჭამთა ვითარებისაგან ქართლის ცხოვრება განრყვნილიყო რომელიმე მწურალთაგან და რომელიმე ცამთა ვითარებისაგან არღარა წერებულიყო. ხოლო მეხუთემან ვახტანგ, ძემან ლეონისამან და ძმისწულმან სახელოანის გიორგისამან, შეკრიბნა მეცნიერნი კაცნი და მოიხუნა საცა რამ ქართლის ცხორებები ჰპოვნა და კვალად გუჯარნი მცხეთისანი, ველათისანი და მრავალთა ეკლესიათა და დიდებულთანი, და შეამოწმეს და რომელიცა განრყვნილიყო, განმართეს და სხვათა წერილთა მოიხენეს, რომელიმე სომეხთა და სპარსთა ცხოვრებისაგან გამოიხენეს და ესრეთი აღაწერინეს. — პირველად ვახსენოთ ესრეთ, რამეთუ სომეხთა და ქართველთა, რანთა და მოვაკნელთა, ჭერთა და ლეკთა, მეგრელთა და კაეკასიანთა. ამათ ყოველთა ერთი იყო მამა, სახელით თარგამოს...“ 1r — 284r.

შენიშვნა: 1. „ქართლის ცხოვრების“ შედგენილობა: ა. ლეონტი მროველი, ცხოვრება ქართველთა მეფეთა (1r — 44v);

ბ. ჯუანშერი, ცხოვრება და მოქალაქობა ვახტანგ გორგასლისა (44v — 73r). (წყდება „ანსიფული ქართლის ცხოვრების“ ტექსტის 143 გვერდზე).

გ. სუმბატ დავითის ძე, ცხოვრება და ღუწება ბაგრატიონთა (73v — 103r).

დ. ცხოვრება მეფეთ მეფისა დავითისა (103r — 118r).

ე. ცხოვრება დიმიტრი მეფისა, დავითის ძისა (118r-v).

ვ. ცხოვრება გიორგი III-ისა (119r — 126r).

ზ. ცხოვრება მეფეთ მეფისა თამარისა („ისტორიანი და ვზმანი“) (126v — 161v)

თ „ქამთა აღმწერელი“ (161v — 221r).

ი. ეგნატაშვილი ბერის „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელება და უცნობ ავტორთა ისტორია 1744 წლამდე (221r — 284r). (ეგნატაშვილი ბერის „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელება ზუსტად არ მისდევს გამოკვეყნებულ ტექსტს).

2. ხელნაწერი ოლეა გრუნზინცკაიას საკუთრება ყოფილა: „Из книг принадлежавших княгине Ольге Ильинишне Грузинской“ (1r).

3. ხელნაწერი გამოგზავნა მიხაილ მიხაილის ძე ბელავენცემა (სოფ. დუნაევცი-დან, ვინიცის ოლქი).

4. ხელნაწერს აქვს რვეულებრივი პაგინაცია.

მინაწერები (ტექსტის ხელით ამოვიბე): „ადამს აქეთ ათას შვიდას ოთხმოცდა ათხუთმეტის წელიწადს ჭან ოყო ნებროთ“ (1r). „არარატი ალგონია“ (1r); „მიდია თავრეზი არის“ (1r); „ბერდუჯისი მდინარე დებედაა“ (1r); „რაჟსი არაბია“ (1v); „მოვაკანი არს მცირის ალანების შესაყარს ქვეით, ვიდრე ზღვამდე, მცირე ალანიაი იორია“ (1r); „ჭერეთი არს მცირისა ალანთით ამომართ ვიდრე ხეღწულამდე ციღის აქეთ და ვიდრე ახანბურამდე და მტკვრამდე“ (1v); „ადარაბადაკანი ადრიბეჟანი, რომელ არს თავრიზის პირ“ (2r); „ხუნანი ვატტინელის ჯიღის ციხეა. სკვირეთი მდინარე მაშკვერია. გარდაბანი ჰაპალის ქვეით ნაკიდურსა და ტაგნაგეთს ქვეით ვიდრე მტკვრამდე ცწოდების. კახეთი არს თურდოს ჯვეს ზეით, თავნეთი ვიდრე ხევსურეთამდე. კუხეთი არს ნინოწმიდას ზეით სამშორი და იმის ზეით ერწოს მთამდის და არაგვამდის“ (2v). „შიდა ქართლი არს ტასისყარს ქვეითი. ზემო ქართლი არს ტასის კარს ზემო სამცხე და კლარჯეთი“ (3r). „ბაზარი როსეთი არის“ (3v); „ჭასრუ

სპარსთ მეფე. ამან ჭაბრე შეიპყრა ვალერიანე ცისარი, არამედ მუნ ჭაბრეს სახელი ვალერიანე წერილ არს" (19v); „ბრანჯნი ფრანჯნი არიან" (23v); „ბერძენთა მეფე კოსტანტინე, სკორის მოსახელე, ქრ აქეთ ლბა" (83r); „იყო ბერძენთ მეფე კოსტანტინე, ძე რომანოზისა" (90r); „ვაზუშტი მესხად სწერს" (96v); „სამსაევში ასე წერია" (97v); „რა მოკდა, რა არის, როგორია მთქმელო" (108r); „არ მოშწონს მდივნობა შენი..." (113v); „სამსაე დედაში ასე იყო დასახელი და ასე მოეწერა: მე ეს ყარ დაწერეთ, ადგილი დაუტეველ" (113v); „35 წელი იმეფა, მოწწომას გუჯარი ბარათიანთა, რამეთუ ბაგრატ ესე ძე იყო დავით მეფისა" (224v). „ქართ. 936 მოკვდა მახმად. 1480 დაჯდა ძე მისი; მოკვდა ბაიეზით 1510; დაჯდა სელიმ, ძე მისი; მოკვდა სელიმ, 1520 დაჯდა სულეიმან, ძე მისი. ამან ალიღი ერევანი" (241r). „მწერალს შეცთომაი, თორემ ამ გიორგი მეფის ძე იყო გოჩა, რომლისა გამო ეწოდათ ძეთა მისთა დღეგრძელად გორაშვილად" (241r). „მოწყა ტფილისა მაჰთამაზისაგან" (241v). „ამავე ქრონიკონსა მოკდა მუხრანის ბატონი ვახტანგ" (245v).

(სხვა ხელით): „ჯაქელნოდეს, დედნის შემცველო და ცოლისა ნარჩენ აღმწერო. ჯაფლანისშვილის ჭალს ვინ დაესმენინებდა ხასად, მერმე რომელსა თათარს უნარესობია ბების მძისწული და დედის ბიძის ნაცოლარი" (273v).

## 384—389

### გ. წერეთლის პირადი არქივი.

## 390

### ცხოვრება ანდრია ხალოსისა. 1855

66 ფ.; 35,5×22; ქაღალდი; აკინძული; მხედრული; ორი სხვადასხვა ხელით ნაწერი; დაუწერელია: 3r — 4v, 61v — 62v; ამოვარდნილია ფ. 60; გადამწერი — ლუკა სპირიდონის ძე ნიკორაძე (61r); 1855 წ. (61r); შეძენილია ალ. ქალანდარიშვილ 1936 წ.

„ცხოვრება და მოქალაქეობა ნეტარისა ანდრიასი, რომელი იქმნა სალოს ქრისტეს ღუთისა. გვაკურთხენ მამაო. — ძმანო, ჩვენო და მამანო, ისმინეთ ვეღრებასა ჩემსა და გიუწყო, რამეთუ არს საქმე ესე ტკბილ, ვითარცა თაფლი და საყნოსელად სუნნელ და ჰამო..." 61r.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერის თავფურცელად გამოყენებულია „ოხერგეთის უეზდის სამართლის" განცხადება იმის თაობაზე, რომ ოხერგეთის მაცხოვრებლებმა ომის დროს წაღებული ირაღები უნდა დააბრუნონ.

2. 1r — 2v-ზე მოთავსებულია მიქელაძეების, ტორონჯაძეების და სხვათა ოჯახების აღწერა.

3. ხელნაწერის ბოლოს: „წიგნი ესე ქადაგებისა.—ყოველსა კრისტეს მორწმუნესა ერსა ვალი გვაქვს, რომ ძარად დღე თქვენის სულისა სარგებელსა გასწავლიდეთ..." (63r — 65r).

4. თავფურცელზე, საგანგებოდ დაკრულ ქაღალდზე წერია: „წიგნი ანდრია სალოსისა".

ანდერძი: 1. „ჩუნა-სა წელსა, აპრილის კო-ს ბიცენტსა დღესა გარდაწერა ანდრია სალოსის წიგნი ესე სასარგებლოდ მკითხველისა" (61r).

2. „ფრიადის სისწრაფით გარდავწერე წიგნი ესე ლუკა სპირიდონ მღედლის ძემ ნიკორაძემ, უყეთუ რაიმე შეცთომა ჰპოვოთ, ნუ მწყინეთ, არამედ მომიტევეთ, ღუალო" (61r).

მინაწერები: 61r, 65v, 66v.

## 391

### კრებული. XIX

48 ფ.; 35×22,3; ქაღალდი; აკინძული; ქაღალდის ჯგუფ.; მხედრული, დასწყისები მთავრულით; დაუწერელია: 26v, 41r-v; [XIX ს.]; შეძენილია ალ. ქალანდარიშვილ 1936 წ.

[ი ო ა ნ მ ა რ ხ ვ ე ლ ი, ს ჯ უ ლ ი ს კ ა ნ ო ნ ი]. „აღწერილნი ნეტარისა ღირსისა მამისა ჩვენისა ჩვენისა (!) ი ო ა ნ ე ს მიერ კოსტანტინეპოლელ არ-

ხიეპისკოპოსისა, რომელსა მ მ ა რ ხ ე ე ლ ე ც ო დ ნ ე ბ ო დ ა. — უწყებულ იყავნ, ვითარმედ ესე ნეტარი იოანე მმარხეელი უკანასკნელ იყო უფროს ყოველთა მათ, რომელთა სჯულისა კანონისა წესნი აღუწერნეს..." 3r — 26r.

შენიშვნა: იოანე მმარხეელის კანონი თარგმნილია ეკვთიმე მთაწმიდელის მიერ.

2. „ქორწინებაის თავისათჳს **სჯა** მატთესი. — ხარისხნი ქორწინებისანი ამად ვიდრემდე იწოდებიან ხარისხად, რამეთუ ვითარ იგი კიბეთა ზედა აღელენ ხარისხად და შთამოველენ..." 27r — 40v.

შენიშვნა: 1. „ქორწინებისა თავითათჳს" თარგმნილია იოანე ჭყონდიდელის-ჰაპუზაშვილის მიერ.

2. ყდაზე, სავანეებიდან დაკრულ ფურცელზე წერია: „წიგნი წმიდისა მღიქჳლისა მაზარეველისა და ღვთისმეტყველისა იოანესი და სჯულის კანონი".

3. ზემო ყდის საცავ ფურცლებად ჯამოყენებულია მოსახლეობის აღწერის ნუსხები რუსულად დაწერილი.

4. ქვემო ყდისათვის და საცავ ფურცლებად გამოყენებულია რუსული დოკუმენტები (რაპორტი, მოწმობა).

5. ხელნაწერში ჩადებულია 2 ფ. (42 — 43) „ცოროხეევანის" ზანდუკის ტექსტით.

## 392

### ცხოვრება იოანე ღვთისმეტყველისა. XIX

30 ფ.; 36,5×22,5; ქაღალდი; ქაღალდის ყდა; მხედრული; [XIX ს.]; შეძენილია ალ. კალანდაძისაგან 1936 წ.

1. „ცხოვრება და ქადაგება წმიდისა და ყოველად ქებულისა იოანე ღვთისმეტყველისა, აღწერილი პ რ ო ხ ო რ ე, [მოწა]ფისა მისისა ერთობინისა(!), ძმისწულისა წმიდისა პირველ მოწაფისა იოანე კაცი ღმერთშემოსილი, უზესთაესი ანგელოსთაცა, შეყვარებული მეუფისა, განმანათლებელი დაბნელებულთა მათ... ნესტი ხმა მაღალა და ღ~თის მეტყველებისა ღირს ქმნული..." 1r — 25r.

2. „განწირვა პილატესი სიკვდილისათჳს იესოსა. — ნათესავთა შენთა თქუს შენი მეუფება, ამისთჳსცა შენი სიკვდილი. და მაშინღა ცემა შოლტითა"... 25r — 30r.

შენიშვნა: 1. „ცხოვრება და ქადაგება წმიდისა და ყოველად ქებულისა იოანე ღვთისმეტყველისა" თარგმნილია ეკვთიმე მთაწმიდელის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, 2, გვ. 669).

2. ყდაზე, სავანეებიდან დაკრულ ფურცელზე წერია: „წიგნი იოანე ღვთისმეტყველისა".

3. ზემო და ქვემო ყდისა და საცავ ფურცლებად გამოყენებულია რუსული ნუსხები და დოკუმენტები.

## 393

### ალექსანდრიანი. XIX

145 ფ.; 35×21; ქაღალდი; ავინყული, ქაღალდის ყდა; მხედრული; სხვადასხვა ზელით ნაწერი; [XIX ს.] შეძენილია ალ. კალანდაძისაგან 1936 წ.

[ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ი ა ნ ი]. „...ქვეყანასა მაკიდონიისასა, კითხეა და მისნობა წყალი და ოქროსა რამეი და ჯამ-სტროლაბი. უთხრა ვინმე გამდელსა დედოფლისა ალუმპიადესა მალვით და საიდუმლოდ: შეიმოსოლ არს ქალაქსა ჩუენსა კაცი ვინმე უცხო, სრული და უნაკლულო ანაგებითა..." 5r — 143r.

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერი თავისკლებულია შერ. (Н — 1047,8v).

2. „ალექსანდრიანის“ პროზულ რედაქციას წინ უძღვის გალექსილი „ალექსანდრიანის“ დასაწყისი, დაახლოებით იმ ეპიზოდამდე, სადაც ალექსანდრე „ალექსანდრიანის“ ნაკლული ტექსტი. ჩანს, პროზაული ტექსტის შეცდების მიზნით არის შეტანილი ხელნაწერში გალექსილი „ალექსანდრიანის“ დასაწყისი.

გალექსილი „ალექსანდრიანის“ დასაწყისი: „ამბავი ძველ მოსახსენებელნი დიდისა და პატიოსნისა, კეთილის მოქმედისა კაცისა და ცათ ქეშ მკაროვნელისა და მეუფისა მაკედონელისა ალექსანდრესი შობისა და ცხოვრებისა და სიბრძნისა მისისათვის.

— ესე ამბავი რრდიელთეს, რუსთ ქვეყანად იყო დებული,

ამთა სიგრძისა ძეულქმნილთა ყოვლს ქვეყნად დაეწყებული...“ (1r—4v).

წყდება: „...სტეფრად მოზედე, არ ახუნად, აქ მოპრძანდი თქვენად სახლად, თქვენთა ტახტთა არ სადარი, ჩვენი ნაზი ახალ ახლად,

შენ სიდაშენ ჯონიერსა უჯუნერთათა არ ზარ მძახლად,

ღრხინად შესცელის ღმერთი ჭირსა ვინც პატიჟთა არის მნახლად...“

3. „პროზული „ალექსანდრიანი“ ჩხატარაისძისეული რედაქციისა (იხ. ა. ბარამიძე, ქართული ალექსანდრიანი (ისტორიულ-ლიტერატურული ნარკვევი), საქ. სახ. მუზეუმის მოამბე, XI B, გვ. 41).

4. ყდაზე საგანგებოდ დაერთულ ფურცელზე წერია: „წიგნი ალექსანდრე მაკედონელისა“.

5. ხელნაწერში ჩადებულია პატარა ზომის ფურცელი (144 ფ.), რომელიც შეიცავს გალექსილი „ალექსანდრიანის“ ტექსტის ნაწყვეტს (5 სტროფს).

**ანდერძი:** „დედანსა ამას ოლარა ეწერა, აღსრულდა წიგნი ესე ალექსანდრე მაკედონელისა ცელითა...“ (143r).

**მინაწერები:** 4 ა: ქვემო ყდის საცავი ფურცლებია; ქვემო გარე ყდა.

## 394

### ს. ს. ორბელიანი. წიგნი სიბრძნე-სიცრუისა. XIX

119 ფ.; 23X18; ქაღალდი; აკინძული; ქაღალდის ყდა; მხედრული; პირველი გვერდი გადასულია, ძნელად იკითხება; [XIX ს.]; შეძენილია ალ. კანდელაკისაგან 1936 წელს.

„წიგნი სიბრძნე სიცრუისა, ნათქუამი[ე] სურხან ორბელიანისა ყმისა სიპაიჭუასისა თვისისასა. — იყო ხელმწიფე ერთი, რომლის საქმენი არაფისაგან მოიგონებოდა. რომლისა სიკეთისა და საქეელისაგან ეგოდენი მოწუალებანი შეეკრიბნა გულსა თვისსა, თავად არ აღირაცხოდა...“.

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერში უკანასკნელი არაკია „ანბანი ცოლის პატრონი“ (იხ. ს. ს. ორბელიანი, სიბრძნე-სიცრუისა, ს. იორდანიშვილის რედაქციით, 1938 წ., გვ. 146).

2. ზემო და ქვემო ყდის საცავ ფურცლებად გამოყენებულია 1854 წლის შემოსავლის **საბუთი** და აღწერის ნუსხის ფრაგმენტი.

3. ზემო ყდაზე წერია: „წიგნი სიბრძნე-სიცრუისა“.

**მინაწერი:** ქვემო ყდის შიდა მხარეზე.

## 395

### ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი. XIX

55 ფ.; 22,5X17,5; ქაღალდი; აკინძული; ქაღალდის ყდა; მხედრული; ზოგიერთი გვერდი მრთალია, ცუდად იკითხება; ყდად და საცავ ფურცლებად გამოყენებულია სხვა ხელნაწერის ფურცლები; [XIX ს.]; შეძენილია ალ. კანდელაკისაგან 1936 წელს.

[ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი]. „ჯერ ეს გკადროთ და მოგახსენოთ მეფეთა და მსაჯულთა და ყოველთა სამართალშიდ მჯდომთ კაცთა,— ეს იცოდეთ და დამარხვით, გონებაში გქონდესთ...“ 2r—51v.

**შენიშვნა:** 1. სამართლის წიგნი შეიცავს 270 მუხლს.
2. სამართლის წიგნს ერთვის სამებელი (51v — 55v).
3. სამართლის წიგნს ახლია ვახტანგ VI-ის წინასიტყვაობა.

**მინაწერები:** „ვინც ეს სამართლის წიგნი განიხილოთ და ამის ძლით სამართალი კანონიერად არ განარჩიოთ, გაგიწყრეს ყოველი მართლმადიდებლობითის ქრისტიანის მადლი; ამ სამართლის წიგნშიდაც არის დაწყეველული უსამართლო მსაჯული“ (1r).

## 396

### ყარამანიანი. 1858

305 ფ.; 22,5×18; ქაღალდი; ცხისათვის გამოყენებულია გაზეთი „Кавказ“-ის ფურცლები; მხედრული; ტექსტს ახლია 2 და 3 ფ. ფ. შორის; დაწყნარულია: 223v—224r, 233v; გადამწერი—მღვდელი სპირიდონ (305v); 1853 წ. (305v); შეძენილია ალ. კალანდაძისაგან 1936 წელს.

„ანბაჲი ყარამანისა თჳრქთა ენისაგან ქართულსა ენასა ზედა თარგმნილი ორბელიანის სარდლისა ქეზოგბაშის დავითისაგან. თუმცა არა რიტოროთა ენათა შეწყობილ არს, მაგრამ ამისთჳის დაეშვერ თარგმანსა ამისსა, ვინათგან წიგნი ყარამანისა ქართულსა ენასა ზედა აქამომდე არა იპოვებოდა. აწ ვისაც თქვენ გაწყობა გნებაჲსთ სიტყვისა ლექსთა, გამართეთ.— პირველ ჟამად სპარსეთსა შიგან იყო ხელმწიფე დიდი, რომელსა ეწოდა თახმურად. ეს იყო მორჩმული და ალმატებული ყოველსა ზედა. სპარსეთსა, ჟამსა ამის მეფობისასა, ქაჯთა და დევთაგან მრავალი ზიანი ეცემოდა...“ 2r — 305v.

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერის ტექსტი ნაბეჭდი „ყარამანიანის“ VII კარის პირველ თავზე წყდება (იხ. ყარამანიანი, VII კარი, გამოცემული დავით ლუხარელისაგან, თბილისი, 1878).

2. ყარამანიანის ტექსტი ნაბეჭდ გამოცემასთან შედარებით შეშოკლებული ჩანს, **ანდერძი**(გადამწერისა): „ეს ყარამანიანი მის მაღალ მსჯელობამან ბოქაულთ-უხუცესმან წერეთელმან ვახტანგ მიერ ალწერილისა ყარამანიანისაგან გარდმოვსწერე მღუდელმა სპირიდონმა სიჩქარით ჩუნგ წელსა, იენისის კგ რიცხუსა, დღესა ხუთშაბათსა, მთოვარესა კე“ (305v).

## 397

### ცხოვრება ანდრია მოციქულისა. 1851

21 ფ.; 28×22; ქაღალდი; ქაღალდის ყდა; მხედრული, დასაწყისები ასომთავრულით, სინჯურით; სინესტისაგან მეტად დაზიანებული და დაზიანებულია ფ. ფ.: 1—11; დაწყნარულია: 1r—2v; გადამწერი—გრიგოლ ანდრიას ძე ნიკოძე (21r). 1851 წ. (21r); შეძენილია ალ. კალანდაძისაგან 1936 წელს.

„თ[ა] ნოემბერსა ლ. წმიდისა მოციქულისა ანდრიასი. გ. მ. — ოდეს ამაღლდა უფალი ჩ[ვ]ნი და ღმერთი იესუ ქრისტე ზეცად, მაშინ აღთქმა იგი სულისა წმიდისა აღასრულეს წმიდათა მოციქულთა და განეფინესნეს და წარვიდეს ყოველთა ქალაქთა და დაბად მიმართ შეწევნითა მამისათა და ძისათა და ძისა სულისა წმინდისა..“ 3r — 20v.

წყდება: „...და ნიეგებნეს მოციქულსა მას ქრისტესსა გაღონებითა და ხმაღალითა ქებითა მონოზონნი და ერისაცანი ჰაბუკნი და ქალწულნი, მოხ[უ]ცებულნი ყრმათა თანა, უგალობდეს მას და ამბორს უყოფდეს და ესრეთ...“.

**ანდერძი:** (გადაწერისა): „წ(ა)რო მოციქული გ(ესო) ანდრია პირველწოდებული, რ(ო) არკუ ძმასა შენსა პა[ე]ტრეს: ჭაობი მესია, რომელი თქვე წინასწარმეტყველთა — ქრისტჱს ნაზარეთი გალილეასით, რომელ არს მაცხოვრი სოფლისა. დატჱტევ ყოველივე და შეიდეგ მას. მეოთ მეყავნ მეუფისათა მწერალსა გ(რი)გოლს და ნუ ჩამაგდებს სასიკუდინეს ცოდკაში, რომელსა ყოვლივე თანამდებ ვარ.

განსრულდა ცხოვრება ანდრია მოციქულისია წელსა ჩ(ჳ)ა, ოდომბრის (!) 2-ს დღესა ღმრთო ყოელისა შემძლებელო, შენ გიედრები შემიწყალ(ო). Григо ѧндриас зе ипкразе. ѧмин, ѧмин, ѹдиѧлѡ ѕѣмоу.“ — 21r.

**შენიშვნა:** 1. ზემო ყდის ქვედა ასცა ფურცლად გამოყენებულია მარია ჯაფარიძის შემდეგი შინაარსის არხეინ: „...თუნდა მაღალ ბრწყინვალებისაცა, და ვითხოვ, ბრძანოთ განკარგულება თქვენი და მოეთხოვოს სიმტკიცე გიორგი ბერიძეს, თუ რისათვის არ ჩამაბარა ასული ჩემი. და უკეთუ მართალი აღმოჩნდეს თხოვნა ჩემი, და უბრალოდ ყავდეს მიყენებული, შთამბარდეს ჩემი შვილი ირინე, ხოლო მეორე — გულჩან, უკეთუ უკანონოთ გაეყვანოს რამიშვილებით — იგივე შთამბარდეს საფუძველსა ზედან განსთლებულის დროის კანონთამებრ. და ყ(ო)ველ მოწყალებას ვითხოვ, განკარგულებას ნუ მომაკლებთ მე საწყალსა მოხოვილსა, უკეთუ თხოვნა ჩემი დაემაბუროს სამოთხესა. მჭერიე მარია ჯაფარიძის ასული“.

2. ქვედა ყდის გარე ზხრისათვის გამოყენებულია რუსულად დაწერილი არხე.

## 398

### „ქადაგება და თარგმანი დაბადებისა“. 1850

175 ფ.; 22×17; ქაღალდი; მუქაოს ყდა; მზიდრული: დახიანებულია ფ. ფ.: 1, 103, 106; რესტავრირებულია ფ. ფ.: 27, 48; დაფწერილია: 138r-v, 141r — 148v, 151r — 175r; გადამწერი მიწერილ ოქრომკვლა(წ)ეული (175r); 1850 წ. (175r); შეძენილია ზახარიაშვილისაგან 1936 წელს.

1. „ქადაგება და თარგმანი დ(ა)ბადებისა, თუ] როგორ გადმოვარდა [ადამ და ევა] სამოთხიდამ. — დასაბამიდგან გააჩინა ღმერთმ[ა] ...ანგელოზების, უფროსებისა და ...უცელას ზ(ე)მოთ ს... [პა]ტიოსანი...“ 1r—137v.

**შენიშვნა:** ტექსტი შედგება 29 თავისაგან.

2. „ეს არის სულთამხუთავისა, როგორ ამოართმევს კა(ც)[ს] სულსა. — ჰკითხა წმიდა გრიგოლ განმანათლებელისა ანგელოზისა მიმართ. მიუგო წმინდა გრიგოლმან ანგელოზსა...“ 139r — 140v.

**ანდერძი** (გადაწერისა): „წყალობა მჱრის მღუთისა. არ მეშინია მტრისა, ეჭა, ამ ლხინსა, ღმერთო, მშიეიდობაში მოახმარე მ ი ხ ე ლ ო ქ რ ო მ კ ვ ლ ა შ ვ ი ლ ს ა. დამიწერია ჩყნ წელსა აპრილის კ-სა“. 175v. (იხ. ანალოგიური ანდერძები: 4v, 6v, 17v, 21v, 30r, 34v, 35v, 42v, 44v, 57v, 63r, 66r, 70r, 72r, 74r, 79v, 83v, 88v, 90v, 92v, 108v, 111r, 115r, 119v, 121r, 124v, 132r).

## 399

### იოანე სინელი, კლემაქსი. XVIII

212 ფ.; 22,5×17; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეიფრული ყდა; ხუსტური, სათაურები და მთავრული ასოები სინგურით; ქაღალდი ნესტისაგან დაზიანებულია; ამოფარდნილია შეხუთ ფურცელი; [XVIII ს.]. შეძენილია თბილ ისტორიისაგან 1936 წელს.

„სწ ა ე ლ ა ნ ი წ(ი)ა და ნ ე ტ ა რ ი ს ა მამისა ჩ(ჳ)ნისა ი ო ა ნ ე სინელ მამასახლისისანი, რ(ო)ნი მიუძღუანა მამასა იოანეს, რაითელ მამასახლისსა, რომელი ითხოვა მისგან, რომელი აღწერნეს სწ(ა)ელანი მონაზონთა მიმართ. პირველი

თავი გამოსულეისათჳს სულით. — შეწევნითა სახიერისა და კაცთმოყუარისა და მოწყალისა ღ-ისა და მეუფისა ჩ-ნისათა ვიწყოთ სიტყუად..." 10r — 211v.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტს წინ უძღვის ა. „კიბე სათნოებათა ცად აღმყუანებელი, თქმული დ ა ნ ი ე ლ მონაზონისა რ ა ი თ ე ლ ი ს ა წიგნისა ამისათჳს, სულთა განმანათლებელისა, რომელსა ჴწოდების კ ო ნ ე მ ა ჴ ს ი..." (1v — 3r).

ბ. „ცხოურება წ-ისა და ნეტარისა მამისა ჩ-ნისა ი ო ა ნ ე ს ი ნ ე ლ მამასახლისისა მოძღურებითა განთქმულისა, სულთა განმანათლებელისა და ჰეგ-დ სანატრელისა, რომელი ესე აღწერა დ ა ნ ი ე ლ მონაზონმან რ ა ი თ ე ლ მ ა ნ." (3r—6v).

გ. „ეპისტოლე წ-ისა მამისა ი ო ა ნ ე რ ა ი თ ე ლ მამასახლისისა ნეტარისა იოანეს მიმართ სინჳდ მამასახლისისა..." (7r—9r).

დ. ე უ თ ვ ი მ ე მთაწმიდელის ანდერძი: „ესე საცნაურ იყავნ ყოველთა..." (1r-v). (ანდერძი გამოქვეყნებულია, იხ. საქართველოს სახ. მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. IV, № 1669)

2. ტექსტში ნაბმარია ანტონის მიერ შემოღებული ასო.

**მინაწერები** (ნუსხურით): „სულის მაცხოვებელი წიგნი ესე წაკიკითხე მე მღდელმან ბ ა რ თ ლ ო მ ე ო ს ი ძ ემ 1923 წ. 31 მაისს" (212r).

(მხედრულით): „მღვდელი ბ ა რ თ ლ ო მე ო ს ი ძ ე ს წიგნთაგანი. 1923 წ." (ქვემო ხდის შიდა მხარეზე).

## 400

### ხ. ხ. ორბელიანი. ლექსიკონი. XVIII ს. დამდეგი

249 ფ.; 21×16; ქაღალდი; ტყავდაკრული ყდა; მხედრული, დასაწყისები სინჯურით ბეჭდურის ასლია: 1 — 2. 44 — 45. 52 — 53. 101 — 102. 120—121. 124—125. 245 — 246 ფურცლებს შორის; დახიანებულია: ფ. ფ. 3. 245; ტექსტი რედაქტირებულია თვით სულხან-საბას მიერ; დაწერილია სხვა ხელით 18v; გაანძრა მინაწერები სხვადასხვა ხელით გაკეთებული; გადაწერილია ს. ხ. ორბელიანის ძმა ხოსიმე (1r. 1v.; გადაწერილია 1707—1716 წლებში), გასწორილი და ნაბოდვებია ქვემო და ზემო ყდის სავსე ფურცლები, 1r-v, 4v, 5r, 13r. 37r, 155r, 249v; შეძენილია ს. იორდანიშვილისაგან 1935 წელს.

[ს. ხ. ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი. ლ ე ქ ს ი კ ო ნ ი]. ა ჳმიანი, თავი, ბოლო, აქა იწყებიან ლექსიკონი ქართული განმარტებულად ენათა, რომელთა თანაჲ უწერია ენა. ა, აა. აქა დასჯურატენ სწაელის მოყუარეო, ვითარ ცნელ არს ფილასოფოსთა ენანი, ა-დ გემოან და საწადელ. აქა ვითარ განჰყოფს ოობასა და მყოფსა..." 5v — 245v.

წ უ დ ე ბ ა: „...ჰ ა რ ე არს ქუეყანათა მაერკეთილობა და მშჳენობა. ჰარი ჴართ შეწყრომა. ჰ ა რ ი ლ ი ო..."

**შენიშვნა:** 1. წინ უძღვის ა. ან-ბანი სასწაულონი ყრანათა მიერ" (1r).

ბ. „რაცა ესე ქართულთა აბჳანთანი" (1v—2r).

გ. „საქცეველი ხუთთა ჴმიანთა ასოთანი და სხჳათა თავ-ბოლოთანი" (2v—2r).

დ. „ანდერძნაშავი მეშჳკისა ფრიად დამაშჳრალისა მრავლით მოსწაელეთათჳს, ბოლო მრავლით მოსწაელნი მეგობარ და მოკიცხარ ქუნებაან შრომისათჳს და არა სარგწაად მისცემს შენდობასა..." (3r—4v).

ე. „არიან ქართაშინაც ათნი, რომელთა ბერძნულად ეწოდებიან პროსოდიანი." (4r-v).

ვ. „შეისწაე. რამეთუ ჴელცაინს ცხოველობათა ჴელოვნებანი არიან ესე ნიშნანი ოთხნი" (4v — 5r).

ზ. „ესე ნიშნანი სადაც სხჳნან, ყოველთა აქეთილთა მიჰასწაელის მის მისთანა მცენარეთა ანუ ცხოველთა, გონება ათასად..." (5r).

2. ლექსიკონს ეროთვის ა „სახელები თჳეთანი" (246r-v).

ბ. „რიცხუი ჩინებულთა, რომელ ათორმეტთა წელიწადთა ათორმეტთა პირუტყუთა სახელსა უწოდიან და თჳითოსა წელსა თჳითოსა აუფლებენ. რომელთა სახელები ესე არს..." (247r).

ვ. „ათორმეტთა ზედიაქთა სახელები, რომელსა მზე მოითვლეს (!) თვითოსა თთვესა თვითოსა, ხოლო მთელჯერ ერთსა თთვესა ათორმეტსავე" (247v).

დ. „სომხური ჟამის სახელები" (247v).

ე. „ჭართულნი მოქცევნი და ვერსიფიკაციანი და თათრულნი, რაც ვთარგმნე" (248r).

3. ხელნაწერის ბოლოს ზოსიმეს ხელით დაწერილია: „დაიბადა სულხან ჭკუა ტფ. ღვინობისთვეს კდ. დღეს ცერიოდესა".

4. ზოგი სატყვის განმარტების მიწერილი აქვს რუსული შესატყვისები (6r—13v, 209v—210r).

5. ხელნაწერი C რედაქციისა (შდრ. ს. ს. ორბელიანი ქართული ლექსიკონი, პროფ. ი. ყიფშიძისა და პროფ. ა. შანიძის რედაქციით, თბილისი, 1928 წ. გვ. IX).

6. ხელნაწერის აღწერილობა გამოქვეყნებულია (იხ. ალ. ბარამიძე, სულხან-საბა ორბელიანის ავტოგრაფული ლექსიკონი, ენიმკის მოამბე, V—VI, თბილისი, 1940, გვ. 109—114).

**ანდერძი** (გადაწერის): I.(ნუსხური, სამგორითა): „ზოსიმე ბერი ცოფილი"(1r).

2. (მხედრული ხელით): „ქრისტე, შეიწყალე ზოსიმე ბერი ცოფილი" (1v).

**შენაწერი:** „ეს ვარიანტი საბაძის ზოსიმე-ზაალ ყოფილის გადაწერილია, რიცხვით მეოთხეა. გიორგი ლეონიძე, 1927, ფებ. 13-ს. ტფილისი".

## 401

### ს. ს. ორბელიანი, ლექსიკონი. XVIII—XIX

341 ფ.: 32×22; ქაღალდი (მოლბერკა); ტყავგადაკრული ტიფოტული ყდა: მხედრული, დასწყისები სინგურით; დასრულებულია ფ. 180; დაუწერელია 13r-v,r 322v—324v; რუსტაგრირებულია ფ. 324; გადაწერი დადით რეჭმარი (322r); ქაღალდის თარიღიანი ჭეროწვანი 1798 (2 ფ.); გადაწერილია XVIII ს. მიწურულში ან XIX ს. დამდეგს; შეჭვნილია პროფ. ვეც. ბერძენიშვილ 1936 წელს.

[ს. ს. ორბელიანი]. „სიტყვის კონა, რომელ არს ლექსიკონი, ანი არს პირუელი ასო და ჭმოვანი და ართრონი მრავალრიგად თავად და ბოლოდ მოვალს მრავალთა სიტყვათა ზედა, ვითარცა დავჰწერია. აა 18 კაეშრინი...ს 14r—322r.

**შენიშვნა:** 1. წინ უძღვის: ა. „აბანი პირუელად სასწაველნი ყრაბათნი" (1r). ბ. „რიცხვ ქართულთა ანბანთანი" (1v). გ. „არაბთაგან პოეზიკი ნაწილი და ქართული ანბანის რიცხვ თანდართული ესე არს". (1v—3r). დ. „საქმენი ხუთთა ჭმოანთა ასოთანი და სხუათა თავბოლოთანი" (3v). ე. „ანდერძთმაცი ამის მუშაკის ფრაად დამშრომელისა მოსწაველთათჳს. გარნა მრავალნი მოსწაველნი მემოპარ და მოკიცრო ეგმენებიან შრომისათჳს და არა სარუველად მისცემენ ლოცვასა" (4r). ვ. „არიან ქართაგანნიცა ათნი, რომელსა ქართულად ეწოდების განწესებულ" (4v). ზ. „ესე ოთხნი ნიშანნი ქუსანისმხოველობათა ყელოვნებასა არიან" (5r). ი. „ესე ნიშანნი სადაცა სხჳნან, მიგანაწესველის ცბოველი არს თუ მცენარე, გოსები ოჯანშიდეულნი" (5v). ი. „იესო ქრისტეს 72 მოწაფეთ სახელები, ვინა იყუნენ და სადა ეპისკოპოს იქმნენს.." (6r—7r).

ი. „სიბრძნის წყარო ხარ მდინარი, ტუსაოდ ასვამ ყოველთა,
მცირე რამ ცვარი გვაკმარე ჩვენ სიტყუებით მოხილეთაა" (7r).

ია. „ეს ლექსიკონი ჩემი საკონი, ცხრეთ სასურველი, ვით ვარდის კონი,
ეს ლექსიკონი გულსა ვიკონი, ანბის ხილვითა სიბრძნე ვიკონი" (7r).

იბ. „მოდგ, მუშაველებო სიბრძნისნო, მე ამ წიგნისათჳს უსაქილაფოდ,
გული დაატკბო სიტკბოთი, ყური შეგეცეთ უსაქილაფოდ,
ეძიებდით და ჰპოოთაც, ვან, ღმრთის მისათჳს უსაქილაფოდ.

და უმჯობეს სასწაველისათჳს ცრუებაც ნურვინ ნაბედალოა" (7r).

იგ. „თთუმცა სანწაველი სხუადასხუა ენითანი" (8r).

იდ. „ათორმეტთა ზოდიაკეთა სახელები სხუადასხუა ენასა ზედა" (9v).

ე9. „მოკვეთენი, რომელნი არიან ქართველნი, რომელთამე არღარა უწოდენ და დავიწყებისეს და სხუა თურქთა ენასაგან მოხუეთს მისად ნაკლულად“ (10r—11r).

ვ9. „განწკრადის საზეპირო თათრული და ქართული“ (11r).

ზ9. „დასაბამითგან ქრისტეს მოსლულამდე ქართულის რიცხვით გარდაბდა წელიწადი ხუთი ათას ას ოთხმოცდაათერთმეტი...“ (11r-v).

ი9. „ეგრეთ ტრაღ კეფუნის მზომელი...“ (11v).

ი9. „თ. მოურნე მარიამ განსწრებულ ეფრკესლისაებრ ბერთა. ი. მუნდ არს მიღწეული მოსავთა მისთა მწუდრთა, კაცი სამი, კნეზი კდ. ადგვ ბეგად შავი ცხენი ქიტაის მიეც. წმიდის ხაიჩრების კიდობანსა კერო ჰქვიან“ (11v—12r).

კ. „მეფის ვახტანგის ნათკუამი.—სიყრმითგან იყო მდედამად სიბრძნის სწავლისა მხაზეული...“ (12r)

კა. „სახაზ ნათკუამი. — ამ ლექსიკონის რიგები თუ ბრალმან დამიწუნოთა...“ (12r).

კბ. „ამ ლექსიკონი არ იყო და-ცა-ჭარგოდათ ქართულნი...“ (12r).

კგ. „ეს რა შეცყრიბე, შეუწყევე, ჩემი ვიშრომე სულხანი

საბამან ორბელიანმან, ვის ერად მრჩეა სულხანი“. (12r).

კდ. „კინც ეს ლექსიკონი გარდასწეროს და სახაზს სახელი არ დაჰწეროს, მის მაგიერად უფალმან ის გაკითხოს“ (12r).

კე. „დაბადებული სულხან-საბა ორბელიანი. ქართულს წერს 346, ოცდაშვიდერს 24. რომ ლათინურად ოთხი ნოემბერი იქნება, დღესა კვრიაკესა, ქამსა შუადღემისასა“ (12r).

კვ. „ამა წიგნისა მოშღუაშებელსა სულხან-საბა ორბელიანსა ლიცკუთ მოიხსენებდეთ მეფის არჩილისა და მეფის გიორგისა და ბატონის დედის ძმისწულსა, საქართველოს მსპყრულის პატრონის ორბ ელიანძესა...“ (12v).

კზ. „ჭაბუნებ ლათინთა მიერ არს მიპაროებული რიცხეი ესე, რომელი აქა დამისხამს ეითა არაბთა მოიპოეს ციური. ესე ჭშრად ასრეთ საათსა და მე ავი დაესხა, ქართველნო, თქუენად გამოსაცნაღ. რეკტორი ვარ. I. II. III...“ (12v).

2. ლექსიკონის უკანასკნელი ასოს ჭ-ს ჴ-ში რეკტორის ვერცელი შენიშვნა: „ძველს ქართულსა წიწერალსა ეს ჭ-ი ამ შესაწყობაზედ და ამ ნაკეთილთა ესხათ წერილში, როგორც ამ ლექსიკონშიც სხედ. ახლა ამ ჭამეშა ჭ-ს მეგარის ნაკეთისა და შესახედავისა შემოეიდა და ეფრო ანტონი კათალიკოსის, მეფის იესეს ძის, დროს. იმ ჭამეში სანატრელმან ერაკლე მეორემან, ს'დ საქართველოსა, ქართლისა და კახეთის მეფემან თეიმურაზ მეორის მეფის ძემან, რა ითრთან და სიფასის წარგებითა ტფილისს სამეფოსა ტახტსა თჳსსა სტამბა წიგნთა გამოართო და გაალეთა, და კოსტანტინეპოლიდამ მოაყუანინა ჴელოვანი კაცი ვინმე, განსწავლული სტამბისა, ქამსა მას, რაჟამ-ოდეს საქალაქოო წერილები ზუცრის ასოთი დაიბეჭდა, მას წიგნებსა შიკა, სადაცა ეჭირებოდა და საჭარ იყო, ძველი ეს ჭ-ი არ დაბეჭდეს ამ ნაკეთისა. სადაც ქ-ა ამგვარი დაბეჭდეს და რაცა მას ქამსა ჴელწერი ფილოსოფიის წიგნები მეფროულად თუ ზუცრად მწერალთაგან იწერებოდა, ქ ამისთანა და ქ ამისთანა იწერებოდა, სიბრძნის მოყუარენო ქართველნო, ეს ჭ ძველიცა და ეს ამგვარი ქ ჭ — ახალი, ორივ თქუენთჳს წინამდებარედ დაბისხენა. რომელიც ჴელებითა, წერილში ამ ნაკეთისა დასხით. რეკტორი დავით“ (322r).

3. ლექსიკონს ერთგის უცხოური წარმომავლობის საკუთარი სახელები ანბანზე დალაგებულია: „სადაც ბანი იკუდნა, ფუძეები, რამთუ ლექსი იყო ბერძული არის, ხოლო სიტ უნი ყადეს, ჴელისსმა ჰყავ ბერიოლად. და სადაცა რაც ფუძეს, ჰკონე რომაელად. ა. პანასიანი პ. — უკუდავი. ანნა. ფ.—მადლი...“ (325r—332r).

4. ნელნაწერის კიდეებზე მრავლად არის მიწერილი დ. რეკტორის ვრცელი ისტორიულ-ლიტერატურული და ლექსიკოლოგიური ხასიათის შენიშვნები, გარდა ამისა დ. რეკტორის მიერ მრავალი სიტყვა ტექსტში ჩამატებული და განმარტებული. დ. რეკტორის ნაშრომებს ყველგან მიუთითილი აქვს „დავითი“.

5. ს. ს. ორბელიანის დაღით რეკტორისეული ნუსხა აღწერილი და შესწავლილია პროფ. ეფსოლ ბერძიის მიერ (იხ. ბერძიე ე., დავით რეკტორი — ლექსიკოგრაფის სახა ორბელიანის ჴამგრძელებელი. ცალეკე ამობეჭდვილი. 1936 წ.).

## 402

### ბ. ხუნდაძის არქივი.

## 403—404

### ივ. ელიაშვილის არქივი.

## 405

### კლაპიტონოვი. კარაბადინი. XIX

155 ფ.; 19,5×12,5; ქაღალდი: ქაღალდგადაკრული მუყაოს ყდა; კარაბადინი წარმოადგენს დაბეჭდილ ტექსტს, რომლის ნაკლული ფურცლები აღდგენილია ხელით; ნაბეჭდი ტექსტი: 20—21, 24—27, 30—155; ხელნაწერი ტექსტი: 1—19, 22—23, 28—29; დაუწერელია: 1—XI ფ. ფ.; დაზიანებულია ფ. ფ. 111,,112; [XIX ს.]; შეძენილია გრიგოლ გურგენიძისაგან.

[პ. კლაპიტონოვი]. „მოკლე კარაბადინი და დარიგება სიფრთხილით მოქცევისათჳს, პირველი ნაწილი, — მისთჳს, თუ ვითარ გამოიძიონ ნამდვილნი მიზეზნი და ნიშანნი სნეულებისანი და რაგვარ უწამლონ და მოუაროს დასაბამსავე სნეულებისასა...“ 7r—155v.

შენიშვნა: 1. წინ უძღვის: ა „Краткое наставление“ (ქართული თარგმანით სჭოლიოში) (1r-v); ბ. „წინასიტყუაობა მთარგმნელის — შტაბ-ლეკარის ა ე ტ რ ე კლაპიტონოვისა“.

2. კლაპიტონოვის კარაბადინი დაბეჭდილია (იხ. ქართული წიგნი, ტ. I. №№ 143—145).

## 406

### კანონიკური ხახიათის კრებული. 1823

52 ფ.; 16,5×10,5; ქაღალდი (ლურჯი ფერის); ტყავგადაკრული ტიფრული ყდა; მხედრული, სათაურები სინგურით; ყდა მოცალებული აქვს; დაზიანებულია: 1—3; ამოვარდნილია ფ. 3; ქაღალდის თარიღიანი ჭვირნიშანი: 1822 წ.; დათარიღებულია 1823 წ. (52r); შეძენილია 1937 წ. ლონგინოზ ცაბაძველისაგან.

1. „კანონნი შეკოდებულთანი, აღწერილნი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოანეს მიერ კოსტანტინეპოლელ არხიეპისკოპოსისა, რომელსა ეწოდება მმარხეელ. — ვინაჲდგან მაიძულეს ღ̃თისმოყუარეთა და სულიერთა ძმათა აღწერად მცირედი ესე სჯულისკანონი და თჳთოეულისა ცოდჳსა განწესებული სინანული, რათა არა ურჩებისა ბრალსა ჰმთავარდე...“ 2r—27v.

2. „კანონნი დღითი-დღეთა ცოდჳათანი, ვითარცა წმიდამან ვ ა ს ი ლი განგვიწესნა. — პ̃ლი მოსლჳა გულის-სიტყჳსა, რომელი მოუხდეს და გონებამან ჰსწრაფით განიოტოს, რომელსა ეწოდების ბერძულად პროსეულინ...“ 28r—33v.

3. „წიგნი აღსარებისა. უკეთუ გნებავსთ წართქმა პარაკლისისა აღმსარებელსა ზედა, კურთხეუანში იძიეთ. — მღუდელმან კ̃ღ არს ღ̃თი ჩ̃ნი, რომელსა ნებავს ყოველთა კაცთა ცხოვრება...“ 34r—43r.

4. [ნიკოლოზ ტფილელი. შდთა მათ მომაკუდინებელთა ცოდვათა და შდთა მადლთათჳს]. — „უპირუელსი ყოველთა შიდთა მომაკუდინებელთა

ცოდუათა არს ესე ამპარტავნება. — ამპარტავნება ესე არის, ვისაც თავისი ნაქმარი და ნათქუამი დიდად მოსწონდეს...“ 44r—52r.

**ანდრძი:** „სრულ იქმნა ათრიალის ა, ჩუკგ წელსა“.

**მინაწერები:** ზემო და ქუემო ყდის საცავ ფურცლებზე ხელნაწერის მფლობელის მინაწერები თავისი ოჯახის წევრების შესახებ (43v, 44r, 45v, 46v, 48v, 49r).

## 407

### კურთხევანი. XVIII—XIX

84 ფ.; 20,5×17: ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტაფერული ბის ყდა (ზემო ყდის ფიცარი გადატეხილია შუახე); კალიგრაფიული მხედრული, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგრაფით: დაწერილია: 36v; 63v, 66r—68v, 82v—84v; შეძენილია 1937 წელს ლონგინოზ ყანჩაველისაგან.

„კურთხევა ეკლესიისა, განგება, თუ ოდეს იკურთხების, ანუ ოდეს არა იკურთხების, ყურ არს ცნობა ამისი. — ოდესმე იქნების კურთხევა ეკლესიისა დღეთა კჳრიაკეთა და ოდესმე არა იქნების...“ 4r.

**შენიშვნა:** 1. „კურთხევანი“ შეიცავს: „ტაძრისონი მის დღისა დღესასწაულობითი, რომელსა დღეს იქმნების კურთხევა ანუ განახლება ეკლესიისა (5r—26v).

„განგება, თუ ეითარ ჴშირნის არხიმანდრიტისაგან, ანუ ეპარატესისა მღუდელისაგან კურთხევა ეკლესიისა...“ (27r—36r). „წესი სამღუდელმთავრისა ღირსთრიასა და სამღუდელონი ეკლესიასთანი“ (37r—63r); „წესი, რომელი იქმნების განგებასა ზედა წმიდისა ტრაპიზისასა წმიდასა დიდსა ბერსაბათსა...“ (64r—66r); „შეფუცი მცირისა საჭისა მღებისა, ესე იგი არა მახარისა“ (67r—82r).

2. „კურთხევანს“ წინ უძღვის: „უწყება მასალისა წმიდასა ტრაპიზსა ზედა დასასმელისა“ (3r-v).

## 408

### ხალხური მასალები შოთა რუსთველისა და „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ. XX

7 ფ.; 29,5×21: ქაღალდი; საბეჭდ მანქანაზე გადაბეჭდილი; შეძენილია ცალფენა გ. ლომთათიძისაგან. 1937 წ.; მასალის შეძენები ცალფენა გ. ლომთათიძე. [XX ს.].

1. „შოთას შაირი. — შ. რუსთველი ბაღში ერთ ქალთან ქეიფობდა: იჯდა ვახით შეფოთლილ კარავში, სამღდა და მიჯნურობდა. ბაღის გვერდით ვიღაცა ახმაურდა: ჯავრობდა, სწყრებოდა, ილანძღებოდა. ლანძღვა შოთას მისამართით მოდიოდა, თუმცა იგი შოთას პიროვნებას ვერ იცნობდა. შეურაცხყოფილი შოთა შველივით წამოიჭრა, ისარს ხელი დააღო, ჩოხა გადაკალთავა და გარეთ გამოვარდა. გასწია იქით, საიდანაც ლანძღვის ხმა მოდიოდა. დაინახა ვიღაც ჰაბუკი. შოთას მასთან შებმა ჭკუაში არ დაუჯდა, დაბრუნდა უკანვე. იღო ჩანგური და დაამღერა:

„ნადიმად მჯდომსა რუსთველსა
ხმა მესმა ვინმე ყმისაგან.
ავდექ და გავედ. რა ვნახე?
ყოფილა მოვაჭრისაგან.
ვთქვი: „მოკლავ! — მან რომ მომასწროს!...
მოკლული ვიყო ვისაგან!..

სადაცა არ ჯობს, — გაცლა სჯობს
კარგისა მამაცისაგან". 1r.

**შენიშვნა:** სქოლიოში გ. ლომთათიძის ცნობა: „ზუბალაშვილის სახელობის სახელმწიფო სახლში თავშეფარებული იყო სამეგრელოს დიდი მემამულე, ყოფილი თავადი როსტომ ჩიქოვანი. მამულების ჩამორთმევის შემდეგ ეს თავადი შეეფარა ზუბალაშვილის სახელობის სახლს. იყო ღრმად მოხუცებული, ნაკითხი, წერა-კუთხებოდა, მაგრამ იყო მეტისმეტად ხარბადი. ბევრი რამ ცოდა სამეგრელოს წარსულიდან, განსაკუთრებით დადიანების სასახლის ცხოვრებიდან. გადაეწერეტე მასალებში ამ შესახებ ცნობები და დამეწერა ის მასალები, რაც მის თავში დაგროვილიყო, მაგრამ ეს კაცი იმდენად ხარბი და უხასიათო აღმოჩნდა, რომ საშინაოდ არაფერს გაიმეტებდა. ძალიან მოვახერხე ჩავაწერინე მოგონებანი ნ. ა. დადიანზე.

ამ მოგონილი შაირიც მისგან გავიგონე. მისი აზრით ეს შაირი შოთასეულია, აფორიზმიც „ეეფხისტყაოსნური" ეკუთვნა. მან „ამას" გარდა ბევრი სხვა აფორიზმებიც იცოდა „ვეფხისტყაოსნიდან", რომელსაც წამძღვარებული ჰქონდა ასეთივე მოხდენილი ხალხური კომენტარიები შაირით, მაგრამ, სამწუხაროდ, ვერ მოვახერხე ჩამეწერა და... მისმა სიხარბემ და სიხასიათემ ხელში ჩაგვიტანა ისინი. გ. ლომთათიძე" (1r—2r).

2. „ვეფხისტყაოსნის" დასასრული. — ძველად ქართველი მეფეები ყოველწლიურად აგზავნიდნენ საბერძნეთში ნიჭიერ ახალგაზრდებს სწავლის შესაძენათ..." (3—5r).

**შენიშვნა:** სქოლიოში „გ. ლომთათიძის ცნობა: „ეს ლეგენდა იმ ხანებში გამოგონილა, როდესაც ფოლკლორზე ბეშობას ჯერ კიდევ არ მჭერია განხრახული, და მაშასადამე არც ჩამიწერია, ოღონდ... მახსოვდა მუდამ და... ეხლა გამოვიყენე... მხოლოდ ჩანჩხი მისი. — გ. ლ."

3. შ. რუსთაველის ცხოვრების ბოლო. — შ. რუსთაველი დაუახლოვდა ერთ დაბალი წრის ქალიშვილს. მათ ერთმანეთი მოსწონდათ, ბოლოს ერთმანეთს გაუმჟღვნარდენ. მათი სიახლოვე დაჭორწინებით უნდა დამთავრებულიყო..." (6r—7r).

**შენიშვნა:** გ. ლომთათიძის ცნობა სქოლიოში: „ეს თქმულება იმ დროს გამიგონია, როდესაც ფოლკლორზე მეშობა ჯერ კიდევ არ მჭერხდა განზრახული, ამიტომაც მასალა ცალია ხალხური გამოთქმების თვალსაზრისით, ოღონდ ფაქტი მაქვს სწორად დაცული. გ. ლ." (7r).

## 409

### წმინდაითა ცხოვრება. 1845

433 გვ.; 22,5×17,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტყიფრული ყდა; მხედრული, დასწყისი ასოები სინგურით; მთარგმნელი სოსრურიდან — იოანე მამფლიანი; 1845 წ. (434 გვ.); ჩამოტანილია ლენინგრადის აპაქნა წერილის მიერ 1936 წელს.

1. (ცხოვრება წმიდისა იეფსტაქიესი) „... ზა ირმისასა. კ'დ უწყო პლაკიდემ თქმა: თუ ვინ ხარ, რომელი მელაპარაკები, განმიცხადე მეო. და ამა ლაპარაკში ისილა ჯვარსა ზედა სახე კაცისა, რომელი ჩნდა, და მერმედ მოუვიდა იქიდგან ხმაჲ და ეტყოდა..." გვ. 3—21.

2. „მოთხრობა მეორე. შეიდთა ყრმათა მათ იეფესელთა. — ქალაქი ესე იეფესელთა, აწ ითქმის ადასლქ, ესე იგი კუნძული ფრინველთა, რომელი ახლოს არის იზმირისა .." გვ. 21—36.

3. „მოთხრობა წმიდისა მის იეგგინე ქალწულისა. — ქალწული ესე იყო ასული პილიპესი, ხოლო პილიპე (!) ესეცა იყო ჰრომის თავადთაგანი ერთი..." გვ. 36—56.

4. „მოთხრობა წმიდისა მის ადრიანესი და ანატოლასი. — იყო ადრიანე, შვილი კერპმსახურისა, ხოლო ცოლი მისი ანატოლა იყო ქრისტიანე. ესენი იყვნენ ქალაქისაგან იზნიმატისა..." გვ. 56—76.

5. „მოთხრობა წმიდისა მის სანდუხტა ქალწულისა. ქალწული ესე სანდუხტა იყო ასული სანატრუკ სომეხთა მეფისა"... გვ. 76—92.

6. „ცხოვრება წმიდისა მის სოსანასი. — ამა წ'ის სახელი ითქმოდა ვარდუი, გარნა რომ სახე პირისა მისისა იყო დიად შვენიერი..." გვ. 93—94.

7. „მოთხრობა წ'ისა ფიფრონასი. — ესე ფიფრონა ორისა წლისა იყო, როდისაცა წარიყვანა მონასტერში ბრონიე ამისმან მამის დამან, რომელი იყო მონაზონი მონასტრისა..." გვ. 25—115.

8. „მოთხრობა წმიდისა გიორგისა. — იწამა ესე კერძოდ ყაისარისა და აღიზარდა ქალაქსა ბარაშამისასა, რომელი არის პალესტინი, საიდანაცა იყო დედაჲ თვისი, და იქ ჰრომაელების მოლაშქრენი აღიწერა შორის ამ გუნდისა..." გვ. 115—129.

9. „მოთხრობა წ'ისა კლემენტე ჰრომის მამამთავრისა. — ესე იყო ჰრომაელი და შვილი კერპმსახურისა, იყო სახელმწიფო სახლისაგან, ვითარცა ჰგონებენ..." გვ. 129—133.

10. „მოთხრობა წ'ისა მის იოვანე ოქროპირისა. — წ'ისა ამის მამისა ერქუა სახელად სეკუნდე, რომელს აქუნდა პატივი ჯართმთავრობისა..." გვ. 133—148.

11. „მოთხრობა წ'ისა მის ქალწული ბარბარესი. — დიდებული ქალწული ესე იყო პელიუპოლის ქალაქისაგან, რომელი იყო დაბასა პამფილაგონისასა..." გვ. 148—157.

12. „ცხოვრება წმიდისა მის იოვანე ნებიერი გლახაკისა. — ამა წმიდა ივანეს მამასა სახელად ერქუა ევტროპიე, რომელი იყო სტამბოლის არკადე კეისრის სარასვარ ფაშა..." გვ. 157—171.

13. „მოთხრობა წი'სა მის ნიკოლოს მამამთავრისა. — წ'ისა ამის მამამთავრის ცხოვრება იყვნენ ყოველთურთ სასწაულნი. ესე იწამა ქალაქსა მაურიისასა, რომელი იზმირზედ ახლოს არის..." გვ. 171—178.

14. „მოთხრობა წ'ა თეკლა ქალწულისა. — ქალწული ესე იყო იკონიონ, გინა ლინეა ქალაქისაგან. ხოლო დედა ამისი იყო ქუჩრიე (!)..." გვ. 178—191.

15. „მოთხრობა წ'ისა მის იაკობ მწბინის მამამთავრისა. — მამამთავრისა ამის მამასა ერქუა სახელად ტრიან, რომელნიც ამბობენ, რომ იყო მეფე ჰეფთალთ გვარისაო..." გვ. 191—203.

16. „მოთხრობა წმიდისა თეოდორისი, გ'ა დროას წოდებული ტაფრასი. — ესე იწამა ახლოს ამასია ქალაქისა, რომელი ახლოს არის მეორე სომეხთ ველის ქალაქისა. და ჯერეთ ყმაწვილი იყო, ოდეს მოკუდა ამისი (!) და მამამან ამისმან, რომელი იყო კეთილმსახური ქ'ტიანე..." გვ. 203—211.

17. „მოთხრობა წმიდისა მის თეოდორე სარდლისა. — ესე წა'ცა, მსგავსად პირველი თეოდორესი, იყო სოფლისაგან იეფქაბტისა და იყო მისი ბიძის შვილი..." გვ. 211—217.

18. „მოთხრობა ქალწულისა მის იეპრაქსესი. — ქალწული ესე იშვა ქალაქსა სტამბოლისასა წელსა 308-ში, მეორე წელსა დიდი თეოდოს კეისრობისასა. მამასა ამისასა ერქვა ანტიგონე..." გვ. 217—232.

19. მოთხრობა წ-ისა მის ბასილისა. — იშობა ესე კესარიასა. მამა ამისი იყო ნევოსერალი, რომელს ერქუა სახელად ქ-დ ბასილი..." გვ. 232—237.

20. „ცხოვრება წ-ისა მამა ანტონ მეუდაბნოესისა. — წმიდა ესე იყო იეგვიპტელი, სულიერ და კეთილმსახურთ შვილი. იყო ყრმობიდგანვე მოყვარული ლოცვისა და ეკლესიისა..." გვ. 238—251.

21. „მოთხრობა წმიდისა მის იეფიმი ქალწულისა. — ქალწული ესე იყო ხატიგელისაგან, ჟამსა დეოკლეტიანე კეისრისა... გვ. 252—257.

22. „მოთხრობა წ-ისა მის ათანასისა. — იშვა ესე აღექსანდრიასა, რომელი თათრულად ითქმის ისკენდერი, მამა ამისი ითქმოდა მარკელე..." გვ. 257—271.

23. „მოთხრობა წ-ისა მის სარჭისისი. — იყო წ-ა ესე ქალაქისაგან კაპადოკისა, რომელი არის ქვეყანა ყაისრისა..." გვ. 272—281.

24. „მოთხრობა წ-ისა სიმეონ მესვეტის. — ესე წ-ა შობილა ქალაქსა ანტიოქისასა, დღესა თეოდოს მეფისასა, რომელი იყო შვილი ღარიბისა..." გვ. 282—295.

25. „მოთხრობა კატერინე ქალწულისა, გინა ნეჭტარინესი. — ქალწული ესე იყო ქალაქისაგან ისკენდერისა, რომელიცა ძველი სახელითა ითქმის ალექსანდრია..." გვ. 295—299.

26. „მოთხრობა წ-ისა მის კირილე იერუსალიმელისა. — იყო ესე ქვეყნისაგან პალესტინისა, რომელი არს ბარაშაში, ისწავა და გაიწურთნა ქალაქსა იერუსალიმისა(!)..." გვ. 299—306.

27. „მოთხრობა წ-ა პანდალეონისა და იერმოლესი. — იყო ესე ქალაქისაგან იზნიმიტისა, დღესა მაქსიმიანე კეისრისა, მამა ამისი იყო კერპთმსახური კრებულთმთავარი..." გვ. 307—314.

28. „მოთხრობა წ-ა ვინოფორე მეუდაბნოესისა. — იყო ესე წ-ა იეგვიპტელი და ყრმობიდგანვე გახდა მოწესე ერთს მონასტერში..." გვ. 314—320.

29. „მოთხრობა მარინე ქალწულისა და მარგალიტისი. — ქალწული ესე იყო ქალაქისაგან ანტიოქისა, რომელი არის დაბასა პისიდისა. დედისერთა, მდიდარი კაცის შვილი, რომელს მამა იყო კერპების ხუცესი..." გვ. 321—329.

30. „მოთხრობა წ-ისა ევნატე ღმერთმხმოსეელი მამამთავრისა. — იყო ყმაწვილი ესე იგი, რომელიცა ქრისტემან აღიღიაცა მკლავსა და დასხმითა მას ზედა ჭელისა თჳისა აკურთხნა იგი..." გვ. 329—333.

31. „მოთხრობა გრიგოლ ღ-თისმეტყველ-ნაზიანზელისა. — იშობა წ-ა ესე ქალაქსა ნაზიანზისა. დედა ამისი იყო კეთილმსახური ქრისტიანე..." გვ. 334—341.

32. „მოთხრობა წ-ა გრიგოლ ნივსელისა. — ესე წ-ა გრიგოლი ძმად იყო წ-ა ბასილისა და გაწურთნილი ყრმობიდგანვე თჳისი ძმისა და დისაგან..." გვ. 341—343.

33. „მოთხრობა გრიგოლ სასწაულმოქმედისა. — ესე იყო შვილი წარმართთა, გარნა კეთილშობილი გვარისაგან..." გვ. 343—353.

34. „მოთხრობა წ-ისა მის ქრისტინე ქალწულისა. — ქალწული ესე ქრისტინე იყო ქალაქისაგან ტუროსისა, ჟამსა ტრაიანე კეისრისა..." გვ. 353—367.

35. „მოთხრობა წ[მი]სა მის იეპიფან კეპრელისა (გინა ყბრზელისა). — ესე წ[ა] იყო შვილი ერთი გლახაკი ჭორიისა ერთს სოფელში...“ გვ. 362—370.

36. „მოთხრობა დიომიდე მკურნალისა. — იყო ესე შობილი ქალაქსა ტარსონისასა, რომელი აწ ითქმის თარსისი, ძველად ითქმოდა კილიკია...“ გვ. 370—375.

37. მოთხრობა ჯულიანა ქალწულისა. — ქალწული ესე იყო ასული აფრიკიანე დიდი მთავრისა ქალაქსა შინა იზნიმიტისა...“ გვ. 376—385.

38. „მოთხრობა წ[მი]სა მის კიროლე ალექსანდრიელისა. — ესე იშვა ალექსანდრიას საზღვრის კერძოდ აზნაური და კეთილმსახურ მშობელთაგან...“ გვ. 386—389.

39. „მოთხრობა წ[მი]სა მის მამა გ[ა] აბბა მარკესი. — ერთს დღეს, რაჟამს წ[ა] სრაპიონ(!) იყო იოვანე მეუდაბნოესთანა, იხილა ხილეა...“ გვ. 320—405.

40. „მოთხრობა პელაგია ქალწულისა. — ქალწული ესე იყო ბრძენი და შეენიერი გოგო, მდიდარი კაცის ასული...“ გვ. 405—408.

41. „მოთხრობა წ[მი]სა მის გრიგოლ განმანათლებელისა. — მამა წ[მი]სა ამის ითქმოდა ანაკი, დედა ამისი — ვოგუპე. მამა ამისი იყო პართ, გინა ყ[ა]ლაშაის გვარისაგან და კერპთმსახური...“ გვ. 409—423.

42. „მოთხრობა რიფსიმესი და გაიანესი. — ესენი იყვნენ შეკრებულნი მონასტერსა ქალწულთასა ჰრომაში ეამსა დეოკლეტიანე კეისრისა...“ გვ. 423—433.

**შენიშვნა:** 1. „წმინდათა ცხოვრება“ წარმოადგენს 1832 წლის სომხური ნაბეჭდი გამოცემის თარგმანს (იხილე მთარგმნელის ანდერძი).

2. ტექსტს ერთვის „მოსასხენებელი“ სომხური ნაბეჭდი გამოცემიდან (გვ. 435—436).

3. ერთვის სამიებელი (გვ. 437).

**ანდერძი** (გადაწერისა): „წიგნი ესე წ[მი]ნ[და] ცხოვრებისა მადლითა ღ[მრთისა და მეოხებითა მაროან ღ[მრთის მშობელი ქალწულისა გარდამოთარგმნული სომხურიდან ქართულ ენასა ზედა ულირსი ღ[ვთ]ივნე მა[მუ]ლ[იშ]ვილ[ისა]გან სასარგებლოდ სულიერ ძმათა და დათა, ბილო უკეთუ ჰპოვნოთ რამ ნაკლებულობაჲ წიგნსა ამას შინა ლეწესთა, ანუ ასოთა, დაბრალეთ კაცებრივ უძლურებასა ჩემსა, კ[რ]ე მომიტევეთ აღმომკითხველნო წიგნისა ამისანო, რამეთუ არა არის კარგად გაწყობილი ქართული და რადგან ქვეყნიერთათვის იყო ესე გადაბეჭდილი ყელიურს ენაზედ სომხურისა, ამის გამო არა ჩაჭრილ მცა განგებ ღრმად ქართული, თუ ვიცოდი რამ. კ[რ]ე ვითხოვ, რათა მოშინსწინოთ თქვენს ლოცვაში. თე არა, მაინც თვითო მამაო ჩ[ვ]ო გიბარდებინა. 1845-ს 19.5“, გვ. 434.

**მინაწერები:** 1. Сия Книга принадлежит Саломя Плавовне Мелисовой“.

„ეგვენია მეფისაშვილისა“ (ზემო ყდის საცავი ფურცელში).

2. „ეს წმიდანების ცხოვრება ეკუთვნის სომხ ნეფისა“ (ქვემო ყდის საცავი ფურცელი).

## 410

### ოთხთავი. XVIII

230 ფ.; 18,5×13,2; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეიფრული ყდა; კალიგრაფიული მხედრული, დასწრისები სინჯურით; თავსკალული; ამოვარდნილია: ფ. ფ.: 3,154; დაზიანებულია ფ. 154; აკლია 3—4 ფ. ფ. შორის: 53—55 ფ. ფ. დაწერილია სხვა ქაღალდზე გვიანდელი [XIX ს.] ხელით; დაუწერელია 1r—IVr; [XVIII]; ს. ჩამოტანილია ლეჩხუმიდან პაპაჭა წერეთლის მიერ 1936 წელს.

(ბ ო რ ე ს თ ა ვ ი ს ს ა ხ ე ლ ი ): „... წარვიდა ეგეპტედ და იყო მუნ, ვიდრე აღსრულებადმდე ჰეროდესი, რათა აღესრულოს სიტყუა იგი უფლისა, თქმული წინასწარმეტყუელისა მიერ...“ 1r—203v.

**შენიშვნა:** ოთხთავს ერთვის: „ზანდუკი სახარებისა საძიებელისა საწელიწადო წმიდისა კვირიაკესა აღუდგებისასა სამხრად..." (204r—230v).

**მინაწერები:** 154v, 203v, 225v—226r, 230v.

## 411

### „სულიხათვის". XVIII—XIX

111 ფ.; 16×10.5; ქაღალდი; ტყავდაკრული ტაიფოლი ბის ყდა; მიდრეული, დასაწყისები მთავრულით; ტექსტი დაუმთავრებელია; დაზიანებული: ფ. ფ. 1—3, 109—111, ფურცლის კიდები დაწკვეტებულია სინესტისაგან; [XVIII—XIX ს.ს.]. ჩამოტანილია ლერხუმიდან პაპუნა წერეთლის მიერ 1936 წ.

„მიგეცა. სულისაჰკუ შეწოკრებული თჳთო სახეთაგან სიტკუთა და მოგონებათა წ̃თა მამათა ჩ̃ნთა მაკსიმე აღმსარებელისა და იოანე დამასკელისა. ვინცაჲთგან მყოფნი ვ̃ქმე ყოველნი ანუ გრძნობითა იცნობებიან..." 2r—111r.

**წყდება:** „... რამეთუ რომელთაცა შორის პ̃ლნი ნაკუთნი, მუნცა პ̃ლნი გუთარნი. ხოლო სა..."

**შენიშვნა:** ტექსტში ხშირ ადგილებია გამოტოვებული სიტყვების ჩასაწერად (94r-v).

**მინაწერი:** „ისტორიალის წიგნი არის, ძრიელ კარგი, ვინც კითხვა იცის. სწერს ფარსადან გიორგაძე. 1874 года, февраля, г. Тифлис" (სავარაუდოდ ფურცელი).

## 412

### დ̃ავითონი. XV — XVI

109 ფ.; 19,5×12,5; ქაღალდი; ნუხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ხელნაწერი დაზიანებულია: ტექსტის დასაწყისი და ბოლო XVIII საუკუნეშია აღდგენილი: ფ. ფ. 9 — 17, 96 — 97, 108; ხელნაწერის დაზიანებული ფურცლები ფურო ადრე ყოფილა რესტავრირებული: ფ. ფ. 62 — 63, 77, 89 — 90; ავლია: 27 — 28, 98 — 99 ფ. ფ. შორის; დაზიანებულია ფ. ფ.: 27 — 28, 70; ამოვარდნილია ფ. 37; ხელნაწერის განმაალებული და შემკერილი — ცოდეილი მღვდელი ნუნის კანდელაკი (109v); ხელნაწერი განსხვებულია 1755 წ. (109v); ჩამოტანილია ლერხუმიდან 1936 წელს პაპუნა წერეთლის მიერ.

[დ̃ავითონი]. „დავით წინასწარმეტყველისა და მეფისა მიერ გალობაჲ კანონი პ̃ლი ჲ. ნეტარ არს კაცი, რომელი არა მივიდა ზრახვისა უღმოოთასა და გზასა ცოდეელთასა არა დადგა..." 9r — 109v.

**შენიშვნა:** 1. „დავითონ" წინ უძღვის 1748 წლის სადღესასწაულო კრების დადგენილება, რომელსაც ხელს აწერენ: ეროკლე, II, ანტონ I, ნიკოლოზ ამბა ალავერდელი, არსენ სამთაწროსა და გორის მთავარეპისკოპოსი, ათანასი ტფილელი, იოსებ ორბნაბუჯისა და ქიზიყის ეპისკოპოსი, საბა ნინოწმინდელი, იოსებ რუისისა და სრულიად ქართლის ეპისკოპოსი, იოანე ნეკრესის, გრიგოლ ეპისკოპოსი და ჯარუკის არქიმანდრიტი. კრისტეფორე წილკნის ეპისკოპოსი, იოანე კაშრის ეპისკოპოსი, ფილიპე ურბნისის ეპისკოპოსი, ზოსიმე კარგიფალას ეპისკოპოსი და წინამძღვარი, ბენედიქტე სამთავისის ეპისკოპოსი, დანიელ ჭერემის ეპისკოპოსი, იოვანე არქიმანდრიტი ქვაბთახევისა, ამბაკო წინამძღვარი გაბთა მეფის კარის, იოსებ წინამძღვარი ჭართველთა მეფის, ხაჩატრი ხუცესი, მეფეთა და პატრიარქის მოძღვარი, გაბრიელ დეკანოზი, მეფეთა მოძღვარი, ებრაჰამი, ალავერდის ეკლესიის დეკანოზი (1r — 8v).

2. „დავითონ" ერთვის: „უწყოდეთ ძმანო, რამეთუ რიცი დავითონსა კითხუსა ჳსურეთ უნდა წმიდა და უბიწოსა დიდთა მარხეთა შინა. — შაბათსა მწუხრად: ნეტარ არს კაცი..." (108r-v).

**ანდერძი** (ხელნაწერის განმაახლებელისა): „ესე ჳელით წერილი დაძველებული დავითონ ხელთაშანის საყდარს წ̃ის მღთისმშობლის არის. მე ცოდეილმან მღვდელმან ნუნის კანდელაკმან შეკცარ, დავსწერე, სადაც აკლდა, და გავაკეთე სულისა ჩემისა სა-

ობად. შენდობას ბრძანებდეთ წერილისა კეთილად აღმომკითხველნო ძმანო და მამანო. პროტონკოსიჲ ოშე" (109v).

მინაწერები: ა. XVIII ს. ხელით: 1r, 18r, 32, 26r, 34r, 35r-v, 36v, 40r, 41r, 45v, 58v, 68r, 71v, 91r, 97v, 105v, 106r-v, 109v.

ბ. XVI ს. მხედრულით: 41v, 59v.

## 413

### ლოცვანი. 1826

100 ფ.: 15×10; ქაღალდი: ტალღადაკრული ტეტრფურცელი ყდა; მხედრული, დასწყისი ასოები მთავრულით; ჯადამწერი—უცნობი ილარიონ ბერი ლოსიათხეველი (99v); ასლია 19 — 20, 98 — 99 ფ. ფ. შორის; 1826 წ. (99v); ჩამოტანილია ლერწმიდან 1936 წელს პაპუნა წერეთლის მიერ.

[ლოცვანი]. „ჰ, ალესებაო დიდო და პატიოსანო; და ყოველისა სოფლისა გამწმენდელო, და სიტყუაო ღ'ისაო და ნათელო..." 1r — 100v.

ანდერძი (ჯადამწერისა): „გიორგი და წ'ნო მეუდელთამოძღვარნო, ლერწმიდმოსილნო მამანო, წ'ა ნიკონ და ყოველნო წ'ნი ღ'ისნო, მეოხ მეყუენით მე ცოდველს და უბადრუკს ილარიონს ბერს და მწყალებით და ძმათა ჩემ'ა, აბან, ამინ, ამინ.

ეს წიგნი ოცდაოთხი ლოცვა არის, თითო ლოცვა—ასი წ'ი იესო ქრისტე, ძეო ღ'ისაო, წ'ე მე ცო. და ერთი ლოცვა — ღ'ის მშობელის, რომელ არს ყ ლოცვა, და ქ'დ შვიდ ლოცვათ ოთხ-ოთხი შეერთებული. ეს ლოცვა განამზრახეს ბერს მარტომყოფს და განსდგების ქ'ლს ბოროტს ჯელისსიტყუის და დაამკეცდრეს შიგნივ გულზედ ქრისტეს, უკეთუ ლმობიერად და მხნედ და დაწყნარებით ილოცა. უკეთუ არა, მოიქარვებით და გულისსმას ყოფილად ილოცა ქ'დ ვერარას აგრძობს. უკეთუ ვისმე იბილო (!) ეს წიგნი და ილოცა და შეატყო შიგნივ გულზედ სარგებელი, ვითხოვ ვედრებასა, რომ მეცა მოვიხსენო ცოდველი და უღირსი ილარიონ ბერი, ამიერ ეს ლოსიათხეველი. ქ'ა ქ'ეს აქეთ ჩყკ. ივლისის კ" (99r-v).

მინაწერი: „ეს წიგნი ეკუთვნის ნიკოსხუიეს. 1864 წელს" (ზემო ყდის შიდა მხარე).

## 414

### კრებული. XIX — XX

27 ფ.: 21,5×17; ქაღალდი; ქაღალდდადაკრული მუყაოს ყდა; მხედრული, გაკრული ხელი; დაწერილია 19v — 20r; ამოვარდნილია ფ. 19; [XIX — XX ს. ს.]; ჩამოტანილია 1936 წელს ლუხუმიდან პაპუნა წერეთლის მიერ.

1. „სოფლიონი კრებანი, რაოდენნი და რომელთა ხელმწიფეთა ჟამსა და რომელთა პაპათა, პატრიარქთა და რომლისა გადგომისათჳს იქმნა, სცანით და ისწავეთ ანუ სად იქმნა:

ხელმწიფენი — პაპნი და — პატრიაქნი
დიდისა კონსტან- — სილოკისტრა — მიტროფანე კონსტან-
ტინეზე. — ეიტოს ეკენტოს. ტინეპოლისა". 1r-v.

2. [ლექსიკონი]. „ ა—იქავ ახლოს შეძლეცა
აბრაკი — წურწუმა
აბრაჰამ — ზე ამაღლებული..." 2v — 18v.

შენიშვნა: ლექსიკონის ბოლოს მიწერილია: „გასწორდეს ნებითა ღუთისათა სგყდნებრის ოგ-ს ხელის მპარებითა სტეფანესითა, დღეს შაბათს ჭ'ის, თქ, ჩსე თთხმოცდა სამს წელს". ეს ანდერძი ხელნაწერის დედნიდან მომდინარეობს.

3. [ლექსი]. „კლდეს, გინდ ღრეშიდ გარდამავდეთ,
ყვავ-ყორანთან მომეცეთ ბინა,
გინდ მომკალით, გინდ მაცოცხლეთ,
არ ვინაღვლი მე მისთვინ..." 19r.

4. [საოჯახო რეცეპტები]. „ლახანის შენახვა ნედლათ. — 1. დაყარეთ სილა მშრალს ადგილს რამოდენიმე ვერშოკი სიმაღლით..." 21r — 27v.

შენიშვნა: შეიცავს 45 სხვადასხვა რეცეპტს: დაწვება ქურქისა, ცხენის ანუ ძაღლის მუნის წამალი, ბორცის შენახვა ხაფხუნში, კიტრის შენახვა ნედლად, ლიმონის შენახვა, ბუხის გასაწყვეტი და სხვ...".

## 415-ა

### შესხმა სიკვდილისა. XIX — XX

2 ფ.; 35.5×21.5; ქაღალდი; მბეჭდური; ქაღალდი დახანებულია, ამოკუწკულია შუაგული; [XIX—XX სს.]; ჩამოტანილია ლეჩხუმიდან პაპუნა წერეთლის მიერ 1936 წ.

„შესხმა სიკვდილისა. ძმანო, საყვარელნო ძმანო! რა არს ცხოვრება ესე ჩვენი ამა სოფელსა შინა..." 1r—2r.

მინაწერი: 2v.

## 415-ბ

### წმ. გიორგის შესხმა. XIX

4 ფ.; 22×17.5; ქაღალდი; მხედრული; თავბოლონაკლული; ქაღალდი დალაქვებული და დახანებულია; [XIX ს.]; ჩამოტანილია ლეჩხუმიდან პაპუნა წერეთლის მიერ 1936 წ.

[წმ. გიორგის შესხმა]. „...შესაკრებელთა მათთა გტანჯვიდენ თქუენ. და წინაშე მთავართა და მეფეთა მიგიყვანენენ თქუენ ჩემთჳს საწამებლად..." 1r — 4v.

წყდება: „...დედოფალო ყოველად ბრწყინვალეო მარიამ, წმინდისა მოწამისა გიორგის ლოცვითა წარგვემართენ დღენი ცხოვრებისა ჩუენისანი სადიდებელად..."

## 415-გ

### ქადაგებები. XIX

9 ფ.; 21.5×17.5; ქაღალდი; (რვეული); უცდო მხედრული; თავბოლოკლული; მერედ ფურცელი ცალკეა, არ გუოდენის ამ ხელნაწერს; ნაწერია მელნით და ფანქრით; [XIX ს.]; 1936 წელს ჩამოტანილია ლეჩხუმიდან პაპუნა წერეთლის მიერ.

III. შაბათს პირველსა კვირიაკესა დიდმარხეულისასა. — იესო ქრისტე გამოსჩნდა რა ჭუჭყანასა ზედა, არა მხოლოდ მოგჳცნა მცნებანი და სჯულნი სასარგებლონი ჩუენის სულის და ხორცისათჳს..." 2v — 4v.

„IV. ბრწყინვალესა კვირიაკესა ქრისტეს აღდგომისასა. — შემდგომად მისსა, როდესაც კაცმან შესცოდა, დაარღუია აღთქმა ღუთისა, განხრწნა ყოველი თჳსი ბუნება"... 4v — 6v.

V. „კვირიაკესა ზედა ბრძისასა.

არცა ამან სცოდა, არცა მშობელთა ამისთა, არამედ რათა გამოსცხადნეს საქმე ღუთისა მაგას ზედა. იოან. თ. 9. მ. 3.

არა კაცი არა არს უცოდველი, ამისთჳს ცხადია ჰაზრი მაცხოვრისა, რომ შობითაგან ვითომც იყოს სრულებით უცოდველი..." 7r — 8v.

შენიშვნა: 1. ქადაგებებს წინ უძღვის „წინასიტყვაობის მსგავსი" (1v — 2r).

2. ხელნაწერის მეცხრე ფურცელი, ავრეთვე ქადაგების ტექსტის შემცველი, სხვა რვეულიდან ჩანს იყოს.

3. ქადაგებების თ.ის გამოყენებული რვეული თავდაპირველად სხვა დანიშნულების ყოფილა, რასაც მოწმობს რვეულის 2r-ზე გაკეთებული წარწერა: „Шнуровая тетрадь, выданная в Великонскую Петро-Павловскую церковь для сбора пожертвований на улучение быта православных поклонников в Палестине. Марта 27 дня 1859 года" (1r).

4. ფურცლების კიდეებზე (2—8 ფ. ფ.) სწერია: „Исправляющий должность Благочинного священник Давид Пурцеладзе".

5. მერედ ფურცელზე შემორჩენილია ლუქის ნაშთები.

## 416

### ერმალოს გელოვანის დღიურები. 1856—57

68 ფ; 22×18,5; ქაღალდი; უყდო; მხედრული; დახიანებული, ქვემო კიდე შემოცვეთილია; ალაგ-ალაგ ტექსტი გადასულია; [1856 — 1857 წლები]; ჩამოტანილია ლურხუმიდან პაპენა წერეთლის მიერ 1936 წელს.

[ერმალოს გელოვანი]. „დღიური. აპრილი 27. დილას 10 საათზედ მოვედი ოხურგეთში, სადაც არ ვყოფილვარ ეს რვა წელიწადია. გასტინიაში ჩამოვხტი, მაგრამ უჭონლობისა გამო ნომრისა სახლში დავყუდე ჩემი ბარგი...“ 2ვ.

შენიშვნა: 1. დღიურები იწყება 27 აპრილით თავდება 11 ივლისით.
2. დღიურები დაწერილია 1856 — 57 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის მონაწილის მიერ. ერმალოს გელოვანი ქართველთა ნაწილთან ერთად იბრძოდა ჰეპრაში. მოყოვნებებში მოხსენებულია ალი ფაშა თავდგირიძეც.
3. თავფურცელზე წერია „გელოვანის დღიურები“.

## 417

### ავგაროზი. 1874

358×11; ქაღალდი; გრაზნილი; მხედრული; 1874 წ. (ანდერძი); ჩამოტანილია ლურხუმიდან პაპენა წერეთლის მიერ 1936 წელს.

[ავგაროზი]. „უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესაგან მიწერილი ავგაროზ მთავრისა მიმართ წერილი. ესე ჯერ-არს ჩემდა აღსრულებად განგებულებისა მის, რომლისა თვისცა მოელინებული ვარ მომავლინებელისაგან ჩემისა...“

„ლოცვანი და კურნებანი სნეულთანი ავ ავგაროზის და უჯმურის ეშმაკისანი“.

„ლოცვა ალისა, ეშმაკის მაცთურისა, დედაკაცსა მშობიარესა. ჩვენ ვიყვენით სამნი ძმანი: კერ-ოზ, კოროზე და კოსტანტინე. განვედით მთასა ნადირობად. ვერა ვპოვეთ კვალი ნადირისა...“

„ლოცვა თვალცემულისა. — გამოვიდა ზღვით კაცი და თვით ღრმი ბღაოდა. შეემთხვივნეს წმინდანი ანგელოზნი — მიხაილ და გაბრიელ, კითხეს: სად მიხვალ შენ, ზღვისა კაცო...“

„ლოცვა მისივე თვალცემულისა. — ადგა ლეშეონი დიევი, დაენჯირა კაცი, სჯიდა უკვე; რძლენიდა ძარღვსა მისსა, სმინდა სისხლსა მისსა, ხვრეტდა ტვინსა მისსა...“

„ლოცვა თვალცემულისა. იდვა ქვასა ქვეშე გველი. სჯდა გველ-ჯერკალი, ჯერკვალსა ქვეშე ენახე, შვა ასპიტი, ერთი თვალი წყლისა და ერთი ცეცხლისა“.

ანდერძი (ავგაროზის დასაწყისში): „მამაო, ძო და სულო წმინდაო, დაიფარენით ამისი მჭირნეველი საფარველითა თქუენითა ქნიახი კოსტანტინე ალმასხანის ძე გველოვანი“.

(დასასრულს): „ღუთისა მადლითა ეშველეს და გაიცალე ყოველი ცუდი შემთხვევა ქნიაჲ კოსტანტინე ალმასხანის ძეს გელოვანსა. 1874 წელსა, 4 იანვარსა“.

## 418

### ქილილა და დამანა. 1782

370 ფ.; 32,5×20,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ხის ყდა; ქალიგრაფიული ნუსხური; დაზიანებულია: საცავი ფურცელი, I — 3, 366 — 370 ფ. ფ.; ტექსტში გამოტოვებულია ადგილები სურათებისათვის; გადაწერი უღირსი იეროდიაკონი ნიოფიტე (37.r); ტფილისი (370r); 1782 წ. (370r); ჩამოტანილია ლეზმუნიდან, პ. წერეთლის მიერ 1936 წ. დეკემბერში.

[ქილილა და დამანა. სპარსულისაგან ქართულად ნათარგმნი მეფის ვახტანგისაგან... დასაწყისი პირველი წიგნისა ამის, შესავალად თქმული ბრძნისა ანვარი სოილისა].

„...ვერც წესჩერის მწერე ნათელსა, სხივითა და მზისა მზობასა და ნათობს და მატობს ყოველგან, მიმოსთქმენ არაკობასა.

ნუშრევან მეფის გამოჩენამდე ესე ანბავი ყოველგან განუენილაყო..." 1r — 369.

შენიშვნა: ტექსტი თავნაკლულია (შდრ. ქილილა და დამანა სპარსულისაგან ქართულად ნათარგმნები მეფისა ვახტანგისაგან. ილია ჭყონიას რედაქციით, ტფილისი, 1886 წ., გვ. 3).

ანდერძი (გადაწერისა): „სრულ იქმნა წიგნი ესე, რომელ არს ქილილა და დამანა ქალაქსა ტფილისს ქედითა ყოველთა ღურისა იეროდიაკონის ნიოფიტესითა განკორციელებითგან სიტყჳსა ღ'ისა ჩღბ, თჳსა ოცდაშჳდსა ჲსა, ქართულსა ქორონიკონსა ჳო" (370r).

## 419

### ნ. ბარათაშვილის წერილი ბაბალე და ალექსანდრე საგინაშვილებთან 1845

2 ფ.; 19,5×12,5; საფოსტო ცისფერი ქაღალდი; მბეჭდური; ავტოგრაფი; დაწერის ადგილი — მერეტი (1r); [1845 წ.]. 23 აგვისტო; წერილი გადმოტანილია Q ფონდში ი. ჯავახიშვილის არქივიდან (A — 1718).

[ნ. ბარათაშვილის წერილი ბაბალე და ალექსანდრე საგინაშვილებთან]. „საყვარელო დაო ბაბალე! შენ თვითონ მწერ, რომ ახლა ჩამოხველ ბორჯომიდან..." 1r — 2v.

## 420

### „ჩვენი კლასი" (მოწაფეთა ჟურნალი). XX

172 ფ. 30,5×24,5; ქაღალდი, შუაზის ტყიფრული ყდით; მბეჭდური; შემოწირული ქალთა საოსტატო სემინარიის ყოფილი მასწავლებელი კრ. შარაშიძე. დაწერილია ფფ. 11v — 14v, 22r — 172v; (XX ს.).

„წინასიტყვაობა. ჩვენი კლასი! ამ სიტყვებმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიიღეს მას შემდეგ, რაც სემინარიის პირველ კლასში გადავედით..." 2r — 11r; 16r — 21v.

შენიშვნა: 1. ჟურნალში მოთავსებულია ქალთა საოსტატო სემინარიის მოწაფეების: ანნა ციციშვილის, ლუბა ციბისელის, ანნა კანდელაკის, ქ. ყიფშიძის, ბ. ელიოზიშვილის, მ. ლობჟანიძის, ლ. იაშვილის და ე. უნაფეტოველის წერილები.

2. შემომწირველ ჭრ. შარაშიძის ცნობა, დაწერილი ცალკე ფურცელზე და ჩადებული ხელნაწერში: „ჩვენი კლასი". ტფილისი 1916—17 წწ., „გაბათლების" სახოგადოების ქალთა სოსტატო სემინარიის პირველი გამოშვების (I, II წელი) ჟურნალი. ხსენებული სემინარიის ქართული ენის ყოფილი მასწავლებლის ჩრისტინე შარაშიძისაგან საქართველოს სხ. მუზეუმის ხელნაწერების განყოფილებას. 1937 წლის თებერვლის 10-ს.

3. ჟურნალი ილუსტრირებულია.

## 421

### ჯაიხსრო ჩოლოყაშვილი, ომანიანი. XVII — XVIII

156 გვ.; 28.5×19.5; ქაღალდი; უყდო; მბეჭდური; დასაწყისები სინგურით; ტექსტი ჩაწერილია ფერად ჩარჩოში; თავსართქაღალდები; ქაღალდის კიდეები შემოცვეთილია; დაზიანებულია ფ. ფ.: 73, 151 — 156. ქაღალდი დაძრული და დალპობულია; [XVII—XVIII სს.]; ხელნაწერი შეძენილია 1937 წელს აპ. ტაქთაძისაგან.

[ომანიანი]. „...ჰე, მზათობო, სინათლითა მზესა სჯობხარ ქვეყნიერსა, ამის მეტი რამცა გკადრო თქვენ ყოველსა მეცნიერსა..."
გვ. 1—156.

წყდება: „...ამბაეთა გუასმია, რომე ჩუენ ვირემ ქმალთა დაეიწუდიდით, ღმრთა ტანი თაეიდგან გააშორა, ღეღოფალნი და ქალნი ღ-თსა მეფისა ჰარე გამარჯუებისათჳს ადიდებდეს. ომიანისათუის მეფისა მაწუე..."

შენიშვნა: 1. „ომიანიანის" ეს ნუსხა, სხვა ხელნაწერებთან შეურაცხად დადგა ნაბეჭდ გამოცემას. გამოცემაში ხელნაწერი L ლიტერით არის აღნიშნული. ამავე გამოცემაში გამოკვეთილებია ხელნაწერის მოკლე აღწერილობა (იხ. ჭიაბერაძე, ომიანიანი, გ. ჯაკობაის რედაქციით. 1937, გვ. XIII).

2. ნაბეჭდი გამოცემის მიხედვით ტექსტი იწყება 264-ე სტროფით (იხ. „ომიანიანი", 1937, გვ. 45).

## 422

### ზაქარია გაბაშვილი. „სინდისის ლოცვა". XIX

48 ფ.; 28×21; ქაღალდი; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; მბეჭდური; დაწერილია 48ვ; დაზიანებულია ფ. 43; შემოცვეთილი აქვს კიდეები ფ. ფ.: I—XV; [XIX ს.]; ხელნაწერი შეძენილია 1937 წ. აპ. ტაქთაძისაგან.

„ზაქარია გაბაშვილისაგან თქმული სინდისის ლოცვა. ეს საეჭდრებელი მღუთისა. — ნუ თაეის მოყეარეთითა და ხორცის ნებიერობითა გასინჯავ და გაისჯები თავსა შენსა, სულო ჩემო, არამედ შენსაე თაეში ჰქმენ შემშარიტი და მიუფერებელი..." 19r — 47r.

შენიშვნა: ხელნაწერს დართული აქვს ნაბეჭდი ტექსტები:

ა. [დ ი დ ი ტ რ ი ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი], „წაბეძვა წმინდისა ქეთევან დედოფლისა ლექსად თქმული. სანკტპეტრბურღს, ტიპოლოგიასა შინა იოანეს იოანესფიასა, წელსა ჩყოთ, ივლისის კა დღესა" (1r — 98r).

ბ. ხელნაწერში ჩადებულია ბიბლიური შინაარსის 15 ილუსტრაცია ნაბეჭდი წიგნიდან რუსული წარწერებით. სერთაებს აშიაზე მიწერილი აქვს რუსული ტექსტების ქართული თარგმანები. ილუსტრაციებს უკავიათ I — XV ფ. ფ.; ამის გარდა ორი ფურცელი გამოყენებულია ყდის საცავ ფურცლებად.

## 423

### ახკეტიკური ხასიათის კრებული. 1857

170 ფ.: 32,5×20,5; ქაღალდი: ქაღალდგადაკრული მუყაოს ყდა; მუხლრული, სათაურები სინგურით; დასაწყისი ასოები მთავრულით; დალაქვებულია ფ. ფ. 1 — 7; გადამწერი — ანტონ ხაპარიას ძე დადგეული (169v); გადაწერის ადგილი — ტფილისი (169v); გადაწერის დრო — 1857 წ. (170r); მოპყრობელი — მინადორა მოხაზოში (169v); შემონილია თ. სახოკიასგან 1937 წელს.

1. „თქუული წ~ისა მამისა ჩუენისა ი ს ა ა კ მონაზონისა განწორებულისა ა ს უ რ ი ს ა გამოსულისათჳს სოფლით და მოქალაქობისათჳს მონაზონებისა.— ქრისტე შეიწყალე იღარიონ. — სულსა, რომელსა უყუარს ღმერთი, მისა მიმართ არს ყოველიეე სწრაფა მისი...“ 3r — 72r.

შენიშვნა: 1. ისაკ ასურის სწავლანი შეიცავს 39 თავს.

2. სწავლანი თარგმნილია ევთვიმი მთაწმიდელის მიერ (იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. 1² გვ. 645).

3. „სწავლანის“ სათაურში მოხსენებული „ილარიონი“ გადაშლილია. მის მაგივრად შეწერილია გაკრული ხელით, სინგურით „მინადორა და ანტონი“.

2. „თჳესა აპრილსა კგ~სა, დღესა წმიდისა და დიდებულისა და ძლევაშემოსილისა და ახოვნისა დიდისა მოწა~ისა ქრისტესისა გიორგისი. პირველი საკითხავი, წამება მისი, თავი 8. 40. — რაჟამს იგი დაეპყრა კერპთმსახურებასა ეშმაკისასა ყოველი სოფელი, იყო ბ~ერძენთა ზედა მეფე, რომელსა სახელი ერქუა დეოკლიტიანე...“ 72v — 79v.

3. „სწავლანი წ~ისა დ ი დ ი ს ა ვ ა ი ლ ი ს ი. — თქუა წ~ნ ბასილი: რაჟამს იღოცევდე პ~დ მოწაფეებისათჳს ცრემლთასა, ილოცე, რათა გლოვისა მიერ მოალბო სიფიცხე ეგე..“ 80r — 83r.

4. „კითხვა მამისა ვისიმე ბე~ისა მიმართ თიმაიდელისა. — **კითხვა**: ეითარ ჯერარს დაყუდება სენაკსა შინა...“ 83r — 84r.

5. „თქმული წ~ისა მამისა ჩუენისა ე ს ა ი ა ხ უ ც ი ს ა სათნოებისათჳს, — სამნი სათნოებანი არიან, რომელნი შეეწევიან მარადის გონებასა...“ 84r-v.

6. „სწავლანი წ~ისა მამისა ჩუენისა დიდისა მ ა კ ა რ ი ს ი. კითხვა-მიგება, თავი ნდ. 44. — რომელნი იმსენენ სიტყუათა ღთისათა და იქმოდიან ნაყოფსა კეთილსა...“ 84v — 100r.

შენიშვნა: შეიცავს 4 სწავლას.

7. „სწავლანი წ~ათა მამათანი, რომელი აღსავსე არს და შემკობილ ყოველთა მიერ კეთილთა, ეითარცა სახოთხე ღ~თისა. მოთმინებისათჳს. თავი მჳ. 48. — თქუა მამამან იოსებ თებელმან, ეითარმედ სამი საქმე არს პატიოსან წინაშე უფლისა...“ 100r.

შენიშვნა: შეიცავს 7 სწავლას.

8. „სიყუარულისათჳის მოყუსისა.— რჟუა მამამან ანტონი: მე არღარა მეშინის ღ~თისა, ა~დ მიყუარს იგი, რამეთუ სიყუარული გარე განსდევნის შიშსა, თავი ნე. 55. — იტყოდა მამა აგათონ: უკეთჳსცა შესაღებელი იყო და ვპოვე გონჯი მდებარედ, მი-მცა ვსცენ მას ხოცნი ჩემნი...“ 110v—111r.

9. „თავი ნზ. 57. დიდისა მ ა კ ა [რ ი ს ] ქმნილთა თხრო[ბა]. — ვინაჲდგან მეუფე იგი საუკუნო~ა და მფლობელი ყოველთა ღმერთი უხვებით და მდიდრათ მისცემს...“ 111r — 113r.

10. „თავი ნზ. 58. კითხვა: სთქუა ბერმან: ახლად მონაზონქმნული, რომელი მონასტრით მონასტრად ვიდოდის, მსგავს არს იგი ძროხასა აღბორგებულსა და აჭა და იქი მიმორბედსა. — კითხვა: რაჲ არს ცეცხლის მოყვარებაჲ...“ 113r — 114r.

11. „თავი ნთ. 59. სწავლა სულისა განმანათლებელი წ[ი]ს და ნეტარისა ეფრემ ასურისა სულით და გულით შეატკბობი. — ნეტარ ქალაქი ღ[მრ]თისმსახური, სამეუფო ქმნილი, სოლო ნავი გამოცდილთაგან მართებული...“. 114v — 116r.

12. „თავი ნა. 60. მისივე წ[ი]სა ეფრემის თქმული, ვ[ი]დ არა ჯერ-არს სიცილი და განცხრომა, არამედ ტირილი და გლოვა. — დასაბამ მონაზონისა სულის დაქცევისა — სიცილი და განცხრომა. რაჟამს ამათ შინა იხილო თავი შენი მონაზონო, სცან თავისა თვისისა სიღრმედ ბოროტთა მიწევნილობა...“ 116r — 118v.

13. „თავი ნბ 61. სიმდაბლისა. — დასაბამ ნაყოფიერებისა ყვავილი და დასაბამ სიმდაბლისა მორჩილება უფლისა მიერი...“ 122r-v.

14. „აღსარება მიქაელ სინკელისა იერუსალემისა მართლისა სარწმუნოებისა წ[მ]ათ[ა]თქმა. თავი ნბ. 62. — მრწამს ერთი ღ[მერ]თი, მამა უწოებელი, და ერთი ძე ბ[ა]ნილი, და ერთი სუეტი წ[მ]ინდა...“ 122v — 125v.

15. „თავი ნგ. 63. კეალად სწავლანი წ[მ]ინდათა მამათანი. სულისათჳს შრომა. თქუა წ[მ]ნ მამამან ეფრემ ეწმაკისა მისთჳს უძღებისა, რომელი უძღებებასა შეუთსესა...“ 125v — 126r.

16. „თავი ნდ. 64. დაყუდებისათჳს კ[ა]დ თქმული წ[მ]ინდათა. — წაი-თანწარდა სამ ნაკეცსა ღელვათა, და მხედარი — მბრძოლათა...“ 124r — 128r.

17. „თავი ნე. 66. თქუული წ[მ]ისა მამისა ჩ[ე]ნისა იოანე ოქროპირისა კაცთმოყუარებისათჳს მოწყალისა ღ[მრ]თისა. — უკეთუ ვინმე შთაჴრკეტით გულისხმა-ჰყოს, პოვოს ყოველივე ღ[მრ]თისა წყალობისა ნებითა მოწევნულ ტანჯვა მლოკველთა ზედა...“ 128r-v.

18. „თავი ნზ. 67. თქმული წ[მ]ისა გრიგოლ ნოსელისა ცხოველსმყოფელისა ჯვარისათჳს. — ხოლო საიდუმლო ჯვარისა — ძალი და სიღრმე მისი, რომელისა იგი (!) მიერ სრულ იქმნა ჯვარცმა მაცხოვრისა...“ 128v — 130v.

19. „თავი ნთ. 68. სწავლა წ[მ]ისა იოანე ოქროპირისა მოთმინებისათჳს. რამეთუ ცოდვილი, რომელსა ზედა ამისაცა საწუთოსა არა მოწევნულ იყოს ვანსაცდელი და ჭირი, უმეტესსა სასჯელსა მიეცემის მას საუკუნესა...“ 130v — 131v.

20. „თავი ნი. 69. საკითხავი, თქმული წ[მ]ისა მამისა ჩ[ე]ნისა ეპიფანე კვიპრელ მთავარეპისკოპოსისა სამღთოთა ხორცთა უფლისა ჩ[ე]ნისა იესო ქრისტესითა დაფლვისათჳს და იოსებისათჳს არიმათიელისა და ნიკოდიმოსისთჳს და ჯოჯოხეთს შთასელისათჳს უფლისა შემდგომად განმაცხოველებელისა ვნებისა მისისა, რომელი ესე იკითხების დიდსა შაბათსა. გვაკურთხენ მამაო. — რაჲ არს ესე დღეს დღემილი მრავალი ქ[ვე]ყანასა ზედა...“ 131v — 142r.

21. „თავი ო. 70. ეპისტოლე წ[მ]ისა გრიგოლი ნოსელისა არმოწიოს და კესარიონ და ულუმპიოს მოღუწეთა მიმართ სისრულისათჳს და რათა უწყოდით, თუ ვითარ ჯერ-არს, რათა იყოს ჭეშმარიტი ქრისტიანე. — ყვენის კეთილსა მაგას და ღ[მრ]თისმოყუარესა ნებასა და გონებასა თქუენსა...“ 142r — 158v.

22. „თავი ოა. 71. მისიედ წ'ისა გრიგოლი ნოსელისა ძისა ბასილისა თჳსისა დისა მის მაკრინას თანა. — გრიგოლ. ეითარ გულისხმა-ჳყოთ სიტყჳა იგი უულისა მდიდრისათჳს და ლაზარე გლახაკისა, და ჴკრაზანისა და ცეცხლისა, და მამათმთავრისა აბრაამისათჳს იგიაცით თქმული..." 158v—163v.

29. „თავი ოზ. 72. წმინდისა გრიგოლ ნოსელისა მიერ თარგმანება. ნეტარ იყუნენ გლახაკნი სულითა, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათა. თავი ა. — ეინაცა უკე ყო შემოკრებულთა ამათ შორის ესე-ეითარი, რომელიცა ღირს იყო..." 163v — 169r.

შენიშვნა: ტექსტს წინ უძღვის ზანდური: 1r — 2r.

ანდერძი (გადაშურილია): „სასენითა მამისა, და ძისათა და, სულისა წმიდისათა, ამინ ძალებებითა ცხოველსმყოფელისა პატიოსნისა ჯუარისათა და მეოხებითა ყოველად წ'ისა ღ'ერთსმშობლისათა და მეოხებითა წ'ათა იოანე მახარებლისათა... გარდმოეწერე წიგნი ესე სამოვნოჲსო, წმიდათ მამათაგან სწაული და ძიება სულისა, და შეესწორე წ'ის ნიშნა ფედათ მოხასტ'ისა ჩემდა სულის მეოხად და სალეგომენლად მე, უღირსითა ბერმა ეფრემ ტფილელმან ქალაქსა შინა შეწუენითა და ლხ'ენითა წმინდათათა, და აღესრულე სჳრგიელი ღირსისა დღითა მინაგადმოცა მოხაზონისა, რომელმანცა დასდო დიდი ღუაწლი ამ წიგნის შოვნაზედ და ესრეთი აღსრულდა სურვილი მისი. ამისთჳს ეითხოე ყოველთა ძხ'ლეელთა ამა წიგნისათა — უკეთუ შეეთხჳა რაჲმე ნაჩიი ამას შინა, ნუ მწყჳედ: პირველ ამისათჳს, როდესცა სამსაზრისია გამო უკეთესის წერა ვერ ძალ-მედგა და არცა დრო მქონდა, ეანაგდებ წიგნი ესე გეკნდა მოკლეს დროითა ნათხოები, ასე რომ ჩემს ენეთ დაჰყო მხოლოდ სამი კეირა. და ამისთჳს ეითხოე მოტკეცებასა კარგს ენეზედ გადაწერაობისათჳს. ამბობ, რომელ ამისი გადამწერი უნდა ყოფილიყო მარტო ამბრჳდ მიჩვებული, და უკანასკნელი სამი თთჳეც მოუნდებოდა ამის გადაწერასა, როგორც რიგი იყო, თუ ისრე გარდასწერად რგეალს ენეზედ. ე'დ ეითხოე ყოველთა კაცთა და ყოველთა პირუტყჳთა ურაჟენიდგესა, და მაგით ყოველთა წინაშე დაბმიდებენოს ქრისტესისა, რათა ღ'ერთი ლოცეითა შენიჭებელოს. და მოსმენებას ეყოფი ეითხოეთ. უფალო, აღმოიყვანე ჴეოჯოხეთით სული მოიეელშეცოდებელისა გლახაკს ანტონისა და მოანახოს მინა დ ო რ ა ს ა... დაიწერა წიგნი ესე წერილსა ჴელითა ანტონი დაუქვეცნებითა ჩყნზ წელსა, აგვისტოს ე-ს დღესა, 1857 წელსა, აგვისტოს 6 დღესა. ხოლო ძველად იყო დაწერილი 1823 წელსა". 169v — 170r.

ანტონისა და მანადრის ანდერძ-მოსახსენებელება: 72r-v, 80r, 113r, 122v, 125v, 127v, 130v, 142r, 158v.

## 424

### იონა ხელაშვილი, ფსალმუნთა ცხადოვნება. 1830

XII+577, ვე.; 23.5×20,5; ქაღალდი: ქაღალდსადარტყმული მეყაოს ყდა: მხედრული, მთავრული ასოები სინჯრით; დაწერის ადგილი — პეტერბურგი (X ვე.); 1830 წ. (X ვე.); შეძენილია თ. სახოკიასგან 1937 წელს.

[იონა ხელაშვილი]. „ფსალმუნთათჳს დაეითისა. — მეფემან დაეით, შემდგომ ცხებულებისა თჳსისა, დაჰწერა წინასწარმეტყუელებით ფსალმუნნი ეს ორეოცდაათნი, რომელი მიიღო ძუელისა აღთქმისა ეკლესიამან სულისა წ'ისა წიგნად..." 1.

შენიშვნა: 1 წინ უძღვის იონა ხელაშვილის შესავალი: „ესე წიგნი გასაღებაი შიგ მოხსენებელთა ფსალმუნთა სარ'თოთა, მეითხუელთა ცხადოვნებისა ამის ასრგასიელეს ფსალმუნთა მათ, რომელთაცა ცხადოვნება აღმორნილ არიან, ...მე ესრე უკანასკნელი მრწემი, უცები ამა თჳესნი, დიდ ფრიად განღაჯებულ-მყო ადგილმან ამან (კორ. თავი 14. მუხლი 26) ასერგასთა ფსალმუნთა ცხადოვნებისა ენელ-

ყოფად, გარნა ვერა ეცოდ წმიდათა მამათაგან თარგმანი ფსალმუნებისა ქართულსა ენასა ზედა, რათამცა ჭირნოსნი და დაფარულნი საიდუმლონი მესმინა საუკუნოსა ცხოერებისათჳს საწალობელისა სულისა ჩემისა და ცოდვილისა ჴორცთა ჩემთა[თჳს]. ამისათჳს მცა შეუძინოვე ყოველად წმიდასა სულსა და ვყე ახალთ თარგმანი გინა განმარტება, რათა არავინ ჩვენსა, ვითარცდა ვარ რაჲმე წმიდათა შორის, რომელი მოპასხონ-ხეცთბისაცა ახა ვარ ღორს წოდებად. გარნა გონებამან ჩემისნ და გულმან ჩემმან შეისუარებელმან მაცხოვრისა, „რომელმანცა მირეშა ალმატებული გზა მადლითა... მოიხსენნით ცხადოებება ესე კელთა ჩემითა მოპასხონ-ხეცთა იონანითა, რომელისა გასაკეთებელნი და კრულებანი მეულიან ნე, ვიცრე წარწირვადმდე. ამისათჳს ჯეშდრი თქუენ, ყოველთა მეთხეპელთა, ლუკაჲა ყოფად ხემ გლახაკისათჳს, რათა განეყოო, ჯუფთ ფუიეს ფუდასა, რაისხაჲან გარდამოსაწერელისა მაწყალისა მის ფრიდნალისა, რომელი ჰკუნის ლეღუსი უჴაცოთა: რომელსა მსურს ჴორცთა ამათ შინა დადგომა მხილოდ სინანულისათჳს, რათა არა მოეეკუმეთ ფსალეი პირუთნებელისა მის მართლმსაჯულისაჲს. ვიამე, რომლისა განრისხებადმდე არა შეეძინე წინაპართა ჩემთისა ჴცალეთისა ჩემისაცა. რომლისა მოწყალებანი მრავალ არიან. ესასთა, რათა დაჰსძლიოს მაჯსა თჳსსა, რამეთუ ღმერთი არს სულთა და ჴორცთა, რომელმან ვინაძალა ცკთა თქუენითა ჴელეს სინანულისა კაცნი. წელსა 1830, ოქტომბერსა 17; დიდის პეტრეს ქალაქსა კარის მსაზრებასა შინა. მ ჲ მ. ჯ. ი* (ჯანისკენელი 5 ასო დაწერილია ასომთავრულით). III—X ჴელოვნება.

შენაწერები: 1. „ეს წიგნი ჴელთუნის ანიაოტია ელიზბარის ძეს დადიანს 20 ოქტომბერსა 1845 წ." XI ჴე.

2. „ოტია დადიანის წიგნების კატალოგი, ესე იყო მეფნით წაშლილი და გადმოყსწერე გასაგებათ წარქართველთათჳს, ალანბაყი ბათლომე ოსიძე.—

1. ღ'თისმეტყველება საწყალეფი.
2. ქადაგება კეირიაკეთა და დღესასწაულებთ (!).
3. კატეხიზმო დიდი.
4. მეორე მცირე კატეხიზმო.
5. ფსალმუნი განმარტება.
6. მოსეს ხუთი წიგნის განმარტება.
7. ისო ნავეს ძე მეფეთა განმარტება.
8. იობის წიგნის განმარტება.
9. იაკობს განმარტება სამი წიგნითურთ.
10. ისო ზირაქის წიგნის განმარტება.
11. ათორქსმეტთა წინაწ'ლთა წიგნის განმარტება.
12. ასოთა და ჴცვითა განმარტებია წიგნი.
13. ალეკსიტა ანბანზე ისმეული წიგნი.
14. ათი მცნების და ცხრა ნეტარების წიგნი.
15. მეფის ისოანეს ოცდა ათოთხმეტი ზჳრთხების წიგნი.
16. ღ'თის სიყვარულის წიგნი.
17. ქართლი ენასა ზედა წერაჲ და ლოცვის მოსმენის წიგნი.
18. ორგნ კაცის აკრძალვის წიგნი.
19. იონა მოხუცებულის წიგნი.
20. წიგნი წყალლებისათჳს.
21. წიგნი ამაოებისა.
22. წიგნი ქარწყინებისა.
23. ნაზთთა განმარტების წიგნი.
24. წიგნი ურწყნელისა სარდელისა.
25. იეკუდ-ლეგორძის წიგნი.
26. კაცის ცხოვბის წიგნი.
27. ბრაკინ წინასწარმეტყველი შეჴსარებულ არს ჭიგნი.
28. შესაწე კეტებიზმო.
29. შეღჭისდეკის მოცდილობის განმარტება.
30. სიბრძნის სამიებელი.
31. ქრისტეს მოციქულის მეფეთისა—გასაცნობელი—წიგნი.
32. ქრისტეს მიერ მოწოდება ცოდვილთა.

33. მემბოლოეთა წიგნი, რომელ არს ბერთა დარიგებისა.
34. ფსეინდოსის მხილების წიგნი.
35. ანდრიანეური წიგნი.
36. არა განიკითხვის წიგნი.
37. ილია წინაწარმეტყველის წიგნი.
38. წიგნი მასწავლებლისაჯან მოსწავლისადმი.
39. მელქისედეკის მღვდლობის განმარტება.
40. ლექსიკონი ყოველად ერკელი, შეკად ნაწერი.
41. წერილის განმარტების წიგნი.
42. წიგნი მაკაბელთა.
43. წიგნი თფილთა ცხოვრებისა.
სხვა ითვეთ სხვა წიგნებში" (I ფ.).

3. „წყალეულებისათვის ქრისტესი. — ოდესაც წმიდა ელისაბედ საკვირველმოქმედი ევდოკიასდა თ'ჯსა ი'ე ქრისტესა გამოცხადებად მისდა, სატანჯველი მისი მაშინ გამოუცხადა მას და რქუა...". I გე. მინაწერია სოლოს წერაა: „ეს გადმოვიღე ძველთა-ძველი ხელნაწერიდან. აქა ამა სულთადმატკბობელი ფსალმუნთა ცხადუენების წიგნის საფარსა შინა ჩატრთა(?), რაჟა ისარგებლოს მკითხველთა. გლახაკი მღ. ბ ა რ თ ლ მ ე ფ ო ს ი ძ ე. 1931 წ. 10 მარტი. ს. მარტვილი! (ვე. I).

4. „სულიერი რეცეპტი. მოვიდა ვინმე მკურნალისა მიმართ და კითხა: გაქვს შენ მცენარე რაიმე მკურნები ცოდვათა? მოეცა და მიიღე..." (სემო ყდის შიდა მხარე). მინაწერია სოლოს წერაა: „გადმოვიღე ძველი ხელნაწერიდან გლახაკი მღ. ბ ა რ თ ლ ო მ ე ო ს ი ძ ე".

5. „თქმული ა ც ტ რ ე ლ ა ხ ძ ე ს ა გ ან.

აღსრული მაღალს კათედრასა სამღუდელოსა.
დღეს იჩქმნება პავლეანერ ტე ეპაჭსობით.
იქნების ჰანდელს, ნათელ-ჰყოფ მამენელთა გულებსა.
ალატრფოთ ერთ-ერთ სამობით ნათლისად.
ამად დაესტკბეთ ვიხარეთ, მოგილოც-ეა" (ვე. 577).

6. „თქმული ს ო ლ ო მ ონ რ ა ხ მ ა ძ ე ს ა გ ან.
მაღლისა ძეო, სიბრძნისა მხეო, ვნებასთან მძლეო, ეშმაკეთ მორჯულველო.
ნათლისა, მფრტკველთო, გონება ერკელო, შორი
გამქვრეტელო, გულად მე ჯდელო.
ქველის საქმეთა ღმერთ მფენელო, ნუგეშინის წყლისა მაჭურებელო.
სამართალი იდიდებოდე, ჯესო თესლთაცა შენწყნარებელნო". (ვე. 578)

7. „ანტიარების გაზაფხონილი ნოემბრით,
ორიოზ სიბრძნის დღისა წინა მარხვისა.
ნათლისა მიერ მოფენითა ცვაილთ ზე.
ს ა გ ან მხედველსა, ორნატისა მოსთველებად.
თქმული მეფის ძის თ ე ო დ ო რ ა ხ ი ს ა გ ან" (ვე. 575).

8. „თქმული შუ ს ძის ი ო ა ნ ე ს ა გ ან.
დღეს აღმოსცენდა ძირთაგან ჯეღაანთა
მთიები ყიდი, ბერი მამა იონა.
გვივრამს ჩუენ ვიოუმნდეთ შობის მაგის დღისათჳს.
ვინაცდან გაჯუნა ტაბლისა სულიერისა.
ამისა გამო ჩუენც შეესტუმთ სადღეგრძელოს.

იონა ბერისა მონოზონთა გურჯენსა.
ახალ რიტორისა ღ'თისმეტყველების ჭერსა,
წიგნთა ჯელ-მწერსა, ქადაგების აქსონსა.
და ყოფა-ქცევით ძღუნთ მამათ შენადარსა.
მონაზონების კანონთა სრულ დამცუმელსა.

მისჯო მიძღუნად მისდა ეს იამბიკონი.
ვინაცდან ჭნე იღვწის ყოველთა ქაროუმლთათჳს.

ამისთჳს ჯერ-არს ჩუენდაცა სიხარული,
მხიარულება მის ანგელ სხჳობისათჳს
და ჴეცართ შესმა დღე გრძელობისა მის" (გვ. 577).

9. „თქმული მეფის ძის ი ო ა ნ ე ს ა გ ა ნ.

ამღუდელმოქმედებ ანგელოსთა წესისაებრ,
ჲხად აღიყუან, წყალობით გარდმოიყუან,
ასურეთ სახეთ ათორმეტ მამათაშებრ,
ნამოქანისა ცრეცით განაბრძნობ უმეცართა,
ერთ მემამულეთ და სხუათაცა" (გვ. 577).

10. „თქმული მეფის ძის ი ო ა ნ ე ს ა გ ა ნ იამბიკო ესე.

იერრიის ნორჩსა ვაზსა კეთილსა,
ოჭრო ნილოს, ტკბილად მომდინარესა,
წეკარასა სამ^ლოთოსა, მწყურვალთ განმარწყლესა,
ანთრაკს მშუენიერსა, მწყურვალთ განმაგრილესსა,
საუნჯეს სამეოთოს სულისა მომპურვალესსა" (გვ. II).

11. „იამბიკონი ლოცვამან აწნა.

იყავ ხსენება წინასწარმეტყველის
ოხად მეოხის თესისა მოსაზელის.
ნებად უფლისა, მის ჴმად წარმართებელს.
აქენდეს ამასცა ნიჭი მისხუ პირველის.
სწაელით განაუოდად უმეცართა გულის სიბნელის.
მეფის იოაკლის ძე მ ი რ ი ა ნ წელსა 1817, სექდენბრის 22" (გვ. II).

## 425

### სამართლის წიგნები. 1825

413 ფ.; 21,5×17; ჭალღდი; ტკეცგადაკრული ხის ყდა: მხედრული სათაურები სინგურით, ხელნაწერი დაზიანებულია, თითქმის მთლიანად მოგლეჯილი აქვს ყდა, ჴიისაგან შეკმულია ყდა, დასწყისი 2 ფ. ამოვარდნილია და ფურცლების უმრავლესობის კიდეები სინესტისაგან დაზიანებულია. გადამწერი —ცაცერის დეკანოზის შვილი სვიმონ მღვდელი (369v) დაუწერელი 1 — 3, 370r — 371. 1825 წ. IV. 14. (369v); შეძენილია 1937 წ. ალექსანდრე ცქიტიშვილისაგან.

1. [მ ო ს ე ს ს ა მ ა რ თ ა ლ ი]. „დაბადება და ღთისაგან სამართალი მოსესი. ა. ქ. თავი უყავ მამასა შენსა და ვითარცა გამცნო შენ უფალმან ღმერთმან შენმან, რათა კეთილი გეყოს შენ..." 7r — 21v.

2. [ბ ე რ ძ ნ უ ლ ი ს ა მ ა რ თ ა ლ ი]. „ქ. ლეონ ბრძნისა და კოსტანტინესი და სხეათა მეფეთა მიერ მართლმადიდებელთაგან თქმული და განგება სჯულის კანონი მეფეთა და სამართლისა მოსამართლეთათჳს, რათა როდენიცა ეწეროს წიგნსა ამას შინა, მცირედიცა არა განეაგდოთ, არამედ ყოველი ვისმინოთ და ყოთცა(!) სამართალი. —ა. ქ. რომ მოსდეს და დადგეს მსაჯულად კაცი იგი ვინმე სასამართლოდ კაცსა ზედა, უკეთუ ენებოს კაცსა მას მსაჯულისა სახელის წოდებად, ამა წესითა და რიგითა ნუ განაგდებს..." 22r — 112r.

3. [ს ო მ ხ უ რ ი ს ა მ ა რ თ ა ლ ი]. „ქ. ესე წიგნი არს დიდისა სომხეთისა სამართლის წიგნთა ზედა გარდმოთარგმნილი და ეწოდების სახელად წიგნი სამართლისა..." 112r — 257r.

4. [კათალიკოზის სამართალი]. „...ა. ქ. სახელითა ღვთისათა მე ქრისტეს მიერ კურთხეულმან ყოველისა საქართველოსა კათალიკოზმან-პატრიარქმან მალაქია, მე ქრისტეს მიერ კურთხეულთან აფხაზეთის კათალიკოზმან მამამთავარმან ეკდემონ დაესხედით და შემოკრებენით ყოველნი ეფისკოპოზნი აფხაზეთისანი...“ 257v — 261r.

5. [ძეგლისდება მეფეთ-მეფე გიორგის მიერ]. „ქ. მეფის გიორგის ძეგლის დადება მეფეთ-მეფისა გიორგის მიერ ჩენ მეფეთ-მეფემან, ძემან ყოველთა შორის წარჩინებულისა მეფეთ-მეფისა დიმიტრისაგან, დავზდეთ ბეგლი-განაჩენი ესე მას ქამსა, ოდეს შეველით მთიულთაში შიგან...“ 261v — 272r.

6. [სამართალი აღმუღასი]. „ქ. შევიყარენით ჰოლთა მინდობილნი ღვთისანი და აწყუეთისა ღვთისმშობლისანი და გაჭეცვისა დავიდევით წინა პატრონის ჩემისა მანდატურთუხუცესისა ბექას განაჩენი და იგი ვერვეე სრულებით დავსწერეთ...“ 272r — 300r.

7. [სამართალი ბატონიშვილის ვახტანგისა]. „ქ. მყოფისა უმყოფისა, არსისა დაარსისა და მარსისა მჭეშ, არა თუ ღირსად და შეძლებისა ჩემისაებრ მჭეშელი და მშორეველი, უდებად მჭონე მაპოვნელ (!) ვიქმენ, ვითარცა მეფენი დღითა-დღე მრეველნი ხელთა მარგალიტთა შინა პოებენ მძივთა რათამე...“ 300v — 369v.

შენიშვნა: 1. ფართენი აქეს სამართლის წიგნთა კრებულის სიგრძით შესავალი (4r — 7r) და სამართლის ყველა წიგნის მუხლობითი სათვებელი (372r — 413v).

2. ყველა ფურცლის r-ს ზემო კიდეზე მიწერილია: „განმცდელობა ვახტანგისა“.

ანდერძი: 1. „აღიწერა ხელითა ცაგერის დეკანოზშვილის სვიმეონ მღვდლისათა. მხილველსა ყოველთასა, შენდობა მიბრძანოთ მე ულირსთა მოწამეთა. ქ(რისტ)ს ქ(ვეშ) აქეთ ჩ(ყვ). აპრილის ია“ (369v).

2. „ქ. განსრულდა სათვებელი ქორონიკონს ჩ(ყვ). აპრილის ათოთხმეტს“ (413v).

შენაწერი: 67v, 68r, 69r.

## 426

### კრებული. XIX

355 ფ.; 21×16,5; ქაღალდი; მუყაოს ყდა; მედიოლური; სათაურები სინგურით; დაწერილია: 236, 236, 268 გვ.; [XIX ს.]; შეძენილია გურჯუნიძისაგან 1937 წ

1. „მოთხრობა დამადებისა, თუ როგორ აღაშენა ღმერთმან ცა და ქვეყანა. — პირველით გააჩინა ღმერთმან ქვეყანა, რომ ქვეყანა იყო უსიცარიელო და მოემზადებელი ბნელი და მხოლოდ სული ღ(მრთი)ა დადიდა წყალზედ...“ გვ. 1—234.

2. „კვალადვე საკითხავი აღდგომისა, როდესაც ეჩვენა იესო ემმოსა და კლეოპესა. თავი ლე. — ორნი კაცნი მიდიოდნენ გზაზედა და ერთს ერქვა ემმოსა და მეორეს ერქვა კლეოპე...“ გვ. 237 — 251.

3. „მიცვალება ყოვლად წმიდისა ღ(მრთი)ა მშობელისა, ქალწულისა მარიამისა. თავი ლთ. — მართებული არს აქა აღწერად გაოდაცვალება ამაიერ სოფლიდამ ზეცად ყოვლად წმიდისა ღ(მრთი)ა მშობელისა...“ გვ. 251 — 267.

4. „დღესასწაული ჯვართ ამაღლებისა, თავი ჸ. — წმინდა ჯვარის პოვნის შემდეგ, ელენე დედოფლის ბრძანებითა რომ იყო, დედა კოსტანტინე

მეფისა და ომან ალაშენა ეკლესია ერთი იესო ქრისტეს საფლავზედა..." გვ. 269 — 275.

5. „სხვადასხვა მეფეთა მოთხრობა და გამოჩენა გრიგოლ სასომხეთოს განწმანაოლებელისა. თავი მა. — ალექსანდრე მაკედონელის სიკვდილის შემდეგ დაიმონაცა არშაკმან, რომელი იყო სომხის ჯელმწიფის ნათესავი, მთელი აღმოსაელეთი..." გვ. 276 — 312.

6. „ახლა დაიწყება სხვადასხვა აღმორჩეული ქართული ლოცვანი და ღ'თის დიდება. — შე, ებო ღ'თისაო იესო ქრისტე, აღმაშენებელო ცისა და ქვეყანისაო..." გვ. 312 — 320.

შენიშვნა: 1 წიგნს ერთვის საძიებელი (გვ. 321 — 325).

2. კრებული ალაკრიფული ხასიათისა.

3. ხელნაწერი შედგენილობით მისდევს H — 1284-ს (იხ. ხელნაწერთა აღწერილობა (H კოლექცია) ტ. III, შედგენილი პრ. შარაშიძის ხელმძღვანელობით. 1948 წ.).

## 427

### კანონიკური კრებული. 1778—1779

147 ფ.; 19×14,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტიფრული ყდა: მხედრული; კრებულის შემდგენელი მეფის ერეკლეს ასული ენკრატისა მაკრინე (74r); გადაწერის ქრონტოფორე კლერაშელი (141v); 1778 — 1779 წლები (74v, 134v); შეძენილია ბარნოვისაგან 1937 წელს.

1. [სჯულის კანონი]. „თავნი სჯულის კანონისანი, თავი ა. — ხოლო ვინათგან გარდასრულთა ამათ წელთა და განწვალებასა ეკლესიისასა განდრეკასა თანა სარწმუნოებისასა კანონიცა ეკლესიისანი დაიწუნნეს და უგულებელს იქმნნეს, ამისთჳს ნებითა ღ'თისათა და ჯერჩინებითა ღ'ის მსახურისა მეფისათა..." 8r — 59r.

შენიშვნა: ერთვის ხანდაჯი „ხანდაჯი სჯულის კანონისა. ვისაც რა კანონი გენებოსთ რომლისათჳსე ცოდვილსა და მსწრაფლ ვერ ჰპოოთ, აგეთგან ოდეით" (59r — 63r).

2. „წიგნი სამოძღურო სჯეულ თესალონიკელისა მიერ თქჳლი. ა. ჯუარარს მოძღურისა მიერ, რათა ჰქონდეს ადგილი გამზადებული..." 63r — 93r.

შენიშვნა: „წიგნი სამოძღურო" შეიცავს 17 თავს.

3. „კანონი შეცოდებულთანი, აღწერილნი ნეტარისა მამისა ჩ'ნისა იოანეს მიერ კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისა, რომელსა ეწოდება მშარხველი. — უწყებულ იყავნ, ეითარმედ ესე ნეტარი იოანე მშარხველი უკანასკნელ იყო უფროს ყოველთა მათ, რომელთა სჯულის კანონისა წესი აღწერნეს..." 93r — 139r.

შენიშვნა: 1. „შეცოდებულთა კანონი" შეიცავს 54 თავს.

2. ერთვის ორი უკანასკნელი ნაწილის საძიებელი: „ხანდაჯი წიგნისა ამის" (139v — 141v).

ანდერძი (კრებულის შემდგენელ მარიამ-მაკრინას):

1. „ბევრთ ფრიად ყოველთა, რომელთა საკმრად რადმე გჳნდეს წიგნი ესე, რათა ლოცუა ჰყოთ ჩემ ცოდვილისა მეფის ერეკლეს ასულის ენკრატისის მაკრინასთჳს, რომელმან ფრიადი შრომა დაესდვე ამას ზედა და გამოწუელილეით გამოციძე, და სადაც რამ ვპოე, შევკრიბე და გავმართე, რომელთა გენებოსთ, მიიღეთ

უმურველად. და რომელნი სწერდეთ, ვითა აქა სწერია, მუხარას დააკლებთ ღ"ის სიცუდოლესობასა. თუ უმჯობესი ანუ უმეტესი რამ ჰპოოთ და ამას აკლდეს, შჰმატეთ, უკეთუ არად გენებოსთო, ანუ თუ არად საჭმარ იყოს, თ"ქნ უმჯობესი უწყით, ნება თქუენი იყავნ, და მე ნუ საჭიროდეს მყოფთ. და ჩემის უსწავლელობისაგან გაკვირვებულთ, თუ ვითარ შეეძლე ამისიცა აღწერა, არამედ ფრიად მსუროდა, რამეთუ ფრანგთა და სომეხთა ჰქონდეთ ესე ვითარნი აღსარებანი წიგნი. მეც ამისთჳს დავშურჱ. რაჱთუ ჩნდა — არა სადა პოვნილ იყო, გარნა არა კეთილად, რაჱთუ უცებ უცებსა რამე იგულისჴმებს. ამისთჳს ნე განკვეტილ მყოფთ და შენდობის წილ ნუ მწყევეთ. რაჱთუ მე სადღეგრძელო დავსდგე და რომელსა მოჴცეთ ღმერთმან გულისჴმის ყოფა, თქუენ უმჯობესად შესცვალეთ და ადამჱნეთ სადღეგრძელოსა ამას ზედა. უკეთუ ჴელეწიოს და აღსწეროთ, ესენდერძიანი ასე დაწერეთ და ღმერთმან თქუენც წუალოსა თჳსი მოგანიჭოსთო. დაიწერა ქრისტეს ამჱთ ჩჲ, ქ"ს ჟჲგ" 72ჳ—74ჱ (ქ"ნი ჟჲგ (1778 წ.) არ უნდა იყოს მართამ-მაკრინას ანდერძის თარიღი, ვინაიდან ამ დროისათვის მარიამ-მაკრინა გარდაცვლილი იყო).

2. ანდერძები (კეყნურშვილისა): ა. „ღმერთო, შეიწყალე კეყნურშვილი მღუდელი ცოდვილი ქრისტეფორე" (134r). ბ. „ჴანსრულდა სადღებლად შენდა იესო ქრისტე თჳსა ივნისსა ა. ქ"ს ჟაზ". (134v). გ. „ღმერთო შეიწყალე მრხაბაი ამისი ქ რ ი ს ტ ე ფ ო რე. ორი რუფლი დავწერე ბოლოსი" (141v). დ. „კეყნურაშვილს ცოდვილს მღუდელს ქ რ ი ს ტ ე ფ ო რ ეს შენდობა ჳთხანდეთ. ღმერთმა თქუენც შეგინდეთ, ორჟი მოგიყეს დიდებით" (139r) (ანდერძის პირველი სტრიქონი გადაშლილია წითელი მელნით. მეორე სტრიქონზე კი წითელი მელნით მიწერილია „ე ა ს ლს". ასევე ამოშლილია ქრისტეფორეს სახელი ა ანდერძიდან).

3. „ღმერთო, მშჳენიერით მოახმარე ჴ ი ლ ა შ ვ ი ლ ს მღუდელ-შუენიერს ვ ა ს ი ლ ს". 139r (ანდერძი გადაშლილია შავი მელნით).

4. „ჴანსრულდა თჳესა იენისსა ა. ქრისტეს აჳთ ჩჲთ. ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი მღუდელი ჴ ი ლ ა შ ვ ი ლ ი ვ ა ს ი ლ" (141r). (უკანასკნელი სამი სიტყვა გადაშლილია).

## 428

### კარაბადინი. XIX

90 ფ.; 10×8; ქაღალდი; ქაღალდის ყდა; მხედრული; ხელნაწერი ნადებულია სხვა ხელნაწერის ეერცლას ზედაზე; ბეღის ზედა მხარეს — ქრისტეს ამაღლების გამოსახულება, ქვედაზე — ნათლისღება; დანიშნებულია ფ. ფ.: 1 — 3, 55 — 56; ქაღალდი დაკარგულებულია; თავსაკუთული: [XIX ს.]; შეძენილია 1937 წელს შალვა მაკალათიასაგან.

[კარაბადინი შელოცვებით] „...მთხართ ცოტა წუალი... შიგ შაბი უყაე მადესა... სამჯერ პერანგი გაუცქე, ჩაასწინე, სიცხე მონელდება. სიმსიენისა სახელ წამლები..." 1r — 70v.

შენიშვნა: 1. ხელნაწერის 25r — 28v-ზე ჩაწერილია მთესვარის იგავი სახარებიდან: „ჴამთიდა მთესველი თესლისა თჳისისა...".

2. ხელნაწერის 34v-ზე ლექსი: „დაო სად ხარ დახატული,
თავი მოგიშალებია,
პირი მზე და ღაწუი ვარდი,
შუქი მოგიელებია".

3. კარაბადინს ერთვის: ა. [ესთი სამღერელი]. „მჴ. თუ მარჯუენა ცერი ემღერებოდეს, მდიდართაგან პატივი მოეცეს..." (71r—78v). ბ. შელოცვები (78v — 90v). გ. ლოცვა (39r-v).

ანდერძი: „ეს ჯადმოწერილი კარაბადინი (!) რუსული კარაბადინიდამ არის. საფრანგეთიდამ მოსული დოხტურის კარაბადინიც ამას უმოწია. რაც რომ წაბლები სწერია, ყოველივე გამოცდილი არის სარწმუნოებით. იცოდეთ, ყოველი სწერულების წამლები არის, ან წაშლების გაკეთება როგორ ენება, ან მალამოს გაკეთება, ყოველივე სწერია, თქმული ფილოსოფოსთაგან, ამინ" (40r-v).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

**მინაწერები:** „გრიგორეს რძალი დაუჯვრიდა ათ[ა]ს რეა[ა]ს ოცდაცხრაში. სამი თვე[და ცდილობენ], კ[რ]თომს იღებდე[ნ] მის შერთვაში, მიქელაძე და ბერიძე წამოვიდნენ ზემო ჭალაში და ორივე ცდილობა ჯვის შეყრისა." (35v).

**მინაწერები:** 36r — 38v, 29r.

## 429

## რეღლამენტი პეტრე I-ის. XVIII

47 ფ.; 19,5×15,5; ქაღალდი; უყდრო: მხედრული, დასწყისი ასოები მთავრულით; ქაღალდი დალპეკვებულია; [XVIII ს.]. შემოსწირა სქართველოს სახ. მუზეუმს სოზნითის ბან. სახალხო კომისარიატის წარმომადგენელმა 1937 წელს.

**„რეღლამენტი, ანუ მოძღვრება სულიერისა კოლლეღიისა, რომლისამებრ თანამდებობა მისი იცნობების..."** 4r — 47 r.

**შენიშვნა:** წინ უძღვის: 1. „წყალობითა ღ[მ]ისათა ჩვენ, პ ე ტ რ ე პ ი რ ვ ე ლ ი, მეფე და თვითმპყრობელი ყოვლისა რუსეთისა და სხვათა და სხვათა..." (1r—3r).

2. „ფიცი წევრთა სულიერისა კოლლეღიისა.." (2v — 3v).

3. „რეღლამენტი" თარგმნილია გაითხ რეჭტორის მიერ.

## 430

### დავითნი. 1704

249 ფ.: 7×5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტიპიური ყდა: ყდის შიდა მხარეზე დაკრულია სახიანი ფარრა; კალიგრაფიული ხუსნური; დასწყისები და მთავრული ასოები სინჯურით; ფერადი თავსამკაული 1 r-ზე დაზიანებულია ფ.ფ: 1, 25 — 26; გადაწერილი — ნიკოლოზ ზერქვიშვილი (247r); გადაწერის ადგილი მოაჯენთის ფუძანნის ნათლისმცემლის მონასტერი (247r); მოპატრონეა — დედოფალი ელენე (247r; 1704 წ. (247v); შეძენილია სიმონიანისაგან 1937 წელს.

**[დ ა ვ ი თ ნ ი]. „ნეტარ არს კაცი, რომელ არა მიეიდა ზრახვასა ღ[მ]ერთ-თასა,...** 1r — 246r.

**ანდერძი** (გადაწერისა): 1. „ძმა, დიდებაჲ პირველ შისდამი, რომელმან სიბრძნითა განაყო და განაწესა ყოველივე. რომელსა უსაზრიან ბრჭყალითა თჳსითა კიდეჲნი ციანი. და აღრაცხა პეშჲთა თჳსითა ყოველთა წყალთა ხღჳსთა და განზომა ცათა მტკჳცეჲთითა და ქუჱყანა არს კეტარებეშედ ფერჴთა მისთა, რომელსა მიერ შეიქმნეს ბიღჯენი და არაბილელნი, თანა ნებაჲ დართეცა მისთა მე, არა კაც წოდებად ღირსსა, არმედ მატლად სიმჴილესა შინა ფუფუნებულსა, მოამიჯა მან სახეირო აღწერა სულისა განმანათლებელისა და მჲათხეულთა განჩჩუმებელისა მცირისა ამის დ ა ვ ი თ ნ ი ს. რაოდეს უძლეტებაჲსა ჩემსა გუკანიდგებდა და დაჴნილებაჲ ჩემი თავისუფალ მყოფდა ფრიად, ეიგულსმოდგინე და გამოწყალე[ბით ვწერე. დაღათუ სატყუჲ, ანუ სტრიქონი ხასხა გარეთ შემატებულ იყოს, მისთჳსცე ნუ მწყრები, უფალნო, და უკეთე კელიასა უნდოებამან სიმართლე არ გარეწმუნოს, და უკეთე წეროსა კეთილ, კელიან არა ვიყავ, გარნა მადლითა თჳ[თ]ისა ასოთა ვეცნობედი და რომელი მართალი იყო, თანა ვიცოდიდი და მოუდაი ვერ ვიძწუნებოდი. აწე, ვინცა ჴელად, მიიღოთ კითხვად, პირველად ღმერთსა მადლობაჲ მიეცით და მერმე ბრძანებელი და მ.ზეი ამის ღ[მ]ის მოყუარე კეთილჰპერიფერ ქმნილი და ყოველად ჭეშმარიტი ქართველთა და კაშთა მეფეთ-მეფეისა ასეთი ჴელნე დღეკეთილობით და მრავალჟამიერობით მოიწყნეთ, და მე ცოდეილი მოსა მაპატრონეისა ღმრთისა ნერქვიშის ძე, პაპის მამეულად აგარიანი, ზოლო აწ ღმრთის მოყუარისა მამა-დედისა შვილი, დიაკონ-მონაზონი ნიკოლოზ ჴსენებით მცირე ლიკვით შინა ძ[ნ]ა, ტყუილი უყუროდეთ, რამეთუ ნაშრომი მჭირს, ზოლო მწორეული ცოდვილი ნაყოლიზ მიწყოთ შინა გამიბრწყინეს უზეცრად. დაიწერა უდაბნოს მრთველთაჲს ნათლისმცემელთაჲს, წიმამძღუროპასა მაშინს ხარა-

ტონისასა. განსრულდა დღესა ოცდახუთსა. კ"ზს ტკბ". 246r — 247v. (ეს ანდერძი საგულისხმოა, ვინაიდან მას შემდეგ ახავს ნიკოლოზ ჩერქეზიშვილის ბიოგრაფიის აქამდე უცნობი მასალა. კერძოდ ის, რომ 1704 წელს ნიკოლოზი მოღვაწეობდა მრავალწმის უდაბნოს ნათლისმცემლის მონასტერში).

2. „ფუალო, მთიულნე ასული" მეფისა ჯ ლ ე ნ ე" (21v, 37r).

3. „მეფეო, სიმარჯოსით და კეთილეცხორებით ჰყოფ საწერთოსა ამას შინა ასული მეფისა ჯ ლ ე ნ ე, რამეთუ ბრძანებითა მისითა ვიწერ" (50r).

4. „შენწე ევმენ, იესუ, ქრისტეო, და კაცთა მეფის ასულს ჯ ლ ე ნ ს, რამეთუ მისი ვარ" (62v).

5. „მიმადლენინ უფალმან ცუალობა მისი ნებისმყოფელსა მისსა, ასულსა მეფისასა ე ლ ე ნ ე და მე ბრძანებითა მისითა მწორებულს ჩ ე რ კ ე ზ ი ს ძ ს ნ ი კ ო ლ ო ზ ს შემწეე, რამეთუ ნაშრომი ჰკიდა და მწორებული წარვალს, უფალო, შემე" (79r). ანალ. 93r, 104v, 116v, 147v.

6. „მადლითა ღმრთისაჲთა განიზოგნეს ცანნი ფსალმუნთანი და იქნეს აწ საბრულებად წიგნისა" (130v, 159v, 171r, 182v, 194v, 217r, 237r).

## 431

### შ. რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი. XIX

III+136 ფ.; 32.5×20.5; ქაღალდი. ქაღალდდაკერული მუყაოს ყდა; ყდამოვარდნილი; დაზიანებულია: ფ. ფ.: I — III, 1.2; პირველ ფურცელზე ტექსტი ხოჯ ადგილას გადახსნილია; თავბოლონაკლულია; აკლია III და 1 ფ. ზორის; ქაღალდი მრავალ ადგილას დალაქვებულია; [XIX ს.].

[ვ ე ფ ხ ი ს ტ ყ ა ო ს ა ნ ი ]. „...მაშინღა ნახეთ მელექსე და მისი მოშაირობა, რა ჴელარ მიხუდეს ქართულსა და ჭუჭყს ლექსნან ძვირობა,.."

1r — 136v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...ტარიელ შეჯდა მეფისა გამყრელი გამომსალამე სრულად ლაშქართა (!) სდიოდა ცრემლი მინდორთა სალამე, მზე შენ გელმისო საომრად და თავი შენ მას აღამე და უბრძანა: თქუენთჳის მტარალსა ყოლა რად მიჩნდეს სალამე...".

**შენიშვნა:** ტექსტი მისდევს „ვეფხისტყაოსნის" ვახტანგისეულ გამოცემას. წყდება ჩფვე სტროფზე (იხ. ვეფხისტყაოსანი, ვახტანგისეული გამოცემა 1712 წლისა, აღდგენილი აკაკი შანიძის მიერ 1937 წ. გვ. ხბა).

## 432

### ანდრია სალოსის ცხოვრება. XIX

130 ფ.; 21.5×16.5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტვიფრული ხის ყდა; მხედრული, სათაურები და დასაწყისი სტრიქონები სინგურით; ყდა დაზიანებულია ჭიისაგან; ქაღალდი დალაქვებულია; [XIX ს.]. შემონილია ანასტასია ჯანდიერისაგან 1937 წელს.

„ცხოვრება და მოქალაქობა ნეტარისა ანდრიასი, რომელი იქმნა სალოს ქრისტეს ღ"ა. გ. მ. — ძმანო ჩემნო საყუარელნო და მამანო უფლისანო, ისმინეთ ვედრებისა ჩემისა და გაუწყო, რამეთუ არს საქმე ესე ტკბილ, ეითარცა თაფლი და საყნოსელად სურნელ..." 1r — 130r.

**მინაწერები:** ზემო ყდის საცე ფურცელზე.

## 433

### შ. რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი. XIX

200 ფ.; 20,5×16,5; ქაღალდი; მხედრული, სათაურები და დასაწყისი ასოები სინგურით; ტყავგადაკრული ტეიფრული ბის ყდა; ზემო ყდა მოვარდნილია; ამოვარდნილია ფ. ფ.: 1—47, 191 — 200; ყოველი თავის დასაწყისში თავსამკაულები, პრიმიტიული, შავი და წითელი მელნით შესრულებული; [XIX ს.]; შეძენილია სოფიო ფალავასგან.

[ვეფხისტყაოსანი]. „ამა ამბავისა დასაწყისი საამოდ და სასმენელად მშვენიერი სწავლისათვის მოშაირეთასა. ტარიელს და ნესტან-დარეჯანს ვეფხისტყაოსნობით უხმობენ. —

როშელმან შექმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა..." 1r — 200r.

**შენიშვნა:** 1. „ვეფხისტყაოსნის" ეს ხელნაწერი წარმოადგენს ვახტანგისეული ნაბეჭდი გამოცემის პირს.

2. ტექსტს არ გააჩნია: ა. ვახტანგ VI-ის კომენტარები. ბ. თავფურცლის ტექსტი. გ. „ბასილნჯეთ ბეჭდის იგავი..." დ. ვახტანგ VI-ის წინასიტყვაობა: „მადიდებელი წმიდის სამებისა მე გვარტომობით, ძირმოდგმობით დავითიანსმან...".

## 434

### ყოველთა წელიწადთა მოთხრობა. XX

48 ფ.; 218×17; ქაღალდი; ფუდო; მხედრული, სათაურები სინგურით; დაწერილია 47v — 48r-v; [XX ს.]; შეძენილია ნორგმელაძისაგან 1937 წელს.

„ყოველთა წელიწადთა მოთხრობა, თუ მას წელიწადსა რაჲ შემთხვეულობანი იქმნებიან ქუყანასა ზედა, რაოდენ ძალუძს კაცსა მიწთომად მისა.— ხოლო მე ეიწყეს ამ წლიდამ, რომელ არს ქრისტეს აქეთ 1800 და წელსა 1829, 1858, 1887. — რადგან თვისება მზისა არს, რომ მარტის თვის 11 შევა ერკვმალში, მაშინ იასრონების მარიხი სასწორის ბურჯთა, რომელიცა არს ზოარის სადგომი და მაშინ მზე ცის. შვიში იქნება პირველ გამოჩენაშე, ამ წელიწადს ღვინო ნაკლებად მოვა..." 2r — 47r.

## 435—437, 440—448, 450—462

**თუმანიშვილთა პირადი არქივი.** (№№ 438—439-ის აღწერილობა იხ. დამატებაში).

## 449

### ისტორია ივერიისა. XIX

43 ფ.; 24×18,5; ქაღალდი; ფუდო; მხედრული, სათაური ასომთავრულით; დაწერილია: 14v, 38v—43v. ხელნაწერი გ. თუმანიშვილის არქივიდან აჩის; [XIX ს.] შეძენილია გ. თუმანიშვილის მემკვიდრეებისაგან.

„ისტორია ივერიისა. — რაჟამს განიყვნენ ძენი თარგამოსისანი და განიწილა ჰაოს ცალკეე, იგინი იწოდებოდეს მთავრად თჳსთა ქუყანთა, გარნა მცხეთას მყოფი (ვითარცა მცხეთოს) უწარჩინებულეს მთავრად მამასახლისად და მეურნეე სხუათა ყოველთა ისახელებოდა..." 1r—38r.

**შენიშვნა:** 1. „ისტორია ივერიისა" წარმოადგენს გამონაკრებს ვახუშტის ისტორიიდან.

2. ტექსტი წყდება გიორგი ლაშას გამეფებაზე.

3. ქიდებებზე გაკეთებულია მინაწერები და შენიშვნები.

**მინაწერები** (არა ტექსტის ხელით): „დასწერა 1661 წელსა სიმონ განდელაკმა" (41v).

## 463

### ცხოვრება და ქადაგება იოანე ღვთისმეტყველისა. 1831

34 ფ.; 21×17,5; ქაღალდი; ქაღალდსადარული მუყაოს ყდა; მზედრული; გადამწერი — ბირთველი გიორგის ძე თუმანოვი (32r).; 1831 წ. (32r); თუმანიშვილების არქივიდან.

„ცხოვრება და ქადაგება წმიდისა და ყოველად ქებულისა მოციქულისა და მახარებლისა იოანნე ღ თ ი ს მ ე ტ ყ ვ ე ლ ი ს ა, აღწერილი პ რ ო ხ ო რ ე ს მიერ მოწაფისა მისისა, ერთისა შვიდთაგანისა, ამისწყლისა წმიდისა სტეფანე პირველმოწამისა. — ესე კაცი ღმერთმოსილი უხესთაესი ანგელოზთა და შეუარებული მეუფისა, განძანალებელი დაბნელებულთა, ნესტან ქმაღალი ღ თისმეტყ ვ ე ლ ი ს ა, ღირსქმნილი ძედწოდებისა წმიდისა ქალწულისა, დედისა უფლისა...“ 3r—32r.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „ჩ ო ი ა წმიდაო, მოციქულო და მახარობელო ი ო ა ნ ე, გევედრები, რათა მოიხსე ცოდვანი და მოხუცსა მონასა შენსა ბ ი რ თ ვ ე ლ ს წმიდითა ოხითა შენითა წინაშე ქრისტესა, რათა კაცთმოყვარებითა და მოწყალებითა თჳსითა მომცეს გზვიდობა თჳსი და ესპა ცოდვათაგან ჩემთა, რამეთუ ყურთნელ არს მეფეება მისი თანადაუსაბოჭითა მამითა მისითა და ცხოველსმყოფელითა სულით წმიდითურთ აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისადმდე. ამინ“.

სრულ იქმნა ესე ცხოვრება წმიდისა იოანნე მოციქულისა და მახარებელისა ქ ე ლ ითა გ ი ო რ გ ი ს ძ ი ბ ი რ თ ვ ე ლ ი თუმანოვისათა თ ო ე ს ა ივნისს, ი-სა დღესა, ხოლო წელსა ჩ ყ ლ ა - ს ა, გევედრები აღმომცთხველნო, უკუეც ცთომილება რაჲმე იხილოთ, აჳა მომიტევენ ამისთჳს, ვინაჲდგან ვიყავ ოიცხეთ სამეოცდა რვის წლისა შობიდგან აქამომდე“ (32r).

**მინაწერები:** ცნობები თუმანიშვილთა ოჯახის წევრთა დაქორწინების, შვილსნობის, გარდაცვალების შესახებ 1840—49 წლების მანძილზე. (1v, 32v—34r).

## 464—465

### თუმანიშვილთა პირადი არქივი

## 466

### კარაბადინი. 1911

584 გვ.; 35,5×22; ქაღალდი; ნაბერკადაკრული მუყაოს ყდა; მზედრული, დასწყისში სინგურით; გადამწერი — კონსტანტინე იორდანოვი (567 გვ.); მომგებელი — სტეპან არტემოვის ქვაღილიანცი (567 გვ.); გადაწერის ადგილი და წელი (567 გვ.); 1911 წ. (567 გვ.); შეძენილია გ. ბინიაშვილისაგან.

[კ ა რ ა ბ ა დ ი ნ ი]. „ქი (?) აჰა დიდება დაუსაბამოსა დაუსრულებელსა მაღალსა ქრისტესა ღმერთსა ჩვენსა, რომელმან არათგან არსებითა თჳისითა ცა და ქუეყანა შექმნა და გამოსახა, რომელმან არსითგან არსებითა თჳისითა მიწა მიწათგან კაცად შექმნა და სახე პირისა თჳისისა მაჰქუდა გამოსა[ხა], და ბრწყინვალე სული თჳისი შთაბერა და ადამისთანა წინასწარმეტყველი გამოგვიჩინა და საჴოთხე სამკეცროთ სამყოფათ დაგვიკეღრა...“ გვ. 1—567.

**შენაშენი:** კარაბადინის ერთეული სარჩევი (გვ. 563—583).

**ანდერძი** (გადამწერისა): „ეს კ ა რ ა ბ ა დ ი ნ ი გადმეწერე მე კ ო ს ტ ა ნ ტ ი ნ ე გ ი ო რ გ ი ს ძ ე [ჲ] ი ო რ დ ა ნ ო ვ ი ს ა, სოფელ მ ე ხ ე ი ო ნ ე ში მცხოვრებელმა (თბილისის გუბერნია, დუშეთის მაზრა), ქრისტეშობისთვის 10-სა დღეს, 1911 წელსა ქალაქ თ ბ ი ლ ი ს ი ს მოჭალაქეს სტ ე პ ა ნ ა რ ტ ე მ ო ვ ს ძ ე ყ ვ ა ვ ი ლ ი ა ნ ც ს, რომელმაც შრომა ღირებული დამიფასა, რისთვისაც დიდ მადლობას უხდი და ჭეშმარიტ მოახმაროს ღმერთმა ჩემი შრომაც და კარაბადინიც მშვიდობაში, დღეგრძელობაში და ბედნიერებაში, ალილი იყოს“. გვ. 567.

## 467—468

### ა. თუმანიშვილის პირველი არქივი

## 469

### დავითნი. 1727

VII+228 გვ.; 8×5; ქაღალდი; ტკეცვადაკრული ტეიფრული ხის ყდა; წერილი ქალიგრაფიული ნუსხური, დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ტექსტი ჩაწერილია ვარაყიან ჩარჩოში; I—VII ფ. ფ. და 218—228 გვერდები — ფერადი ქაღალდის; დაუწერელია; I—VII ფ. ფ. და 218—228 გვერდები: გადასწერი ანისიხატის დეკანოზი; — გიორგი 1727 წ. (235 გვ.); შეძენილია ნინო გოგოლიანი ასულ ლორთკიფანიძისაგან 1937 წ.

„დავით წ[ა]მტყლისა მიერ ქება ზედაწარწერილი ებრაელთა შორის ფსალმუნი დავითისი. — ნეტარ არს კაცი, რომელი არა მიეიდა გზასა უღთოთასა...“ გვ. 1—205.

ანდერძი: „ღმერთო, ადიდე ორსავე სოფელსა შინა სულითა და ჯორცით საქართველოს პატრიაქი ბატონის შვილი ქათალიკოზი დ ო მ ე ნ ტ ი, ამინ“ გვ. 205.

2. „დაიწერა დ ა ვ ი თ ი ესე კელითა ჩემ ცოდვილის გ ი ო რ გ ი მღდლის ანისიხატის დეკანოზისათ. თ ს ხედმბერისა. ოგ, ქ[რ]ს ოთ, ერისტეს აქეთ ჩლ[ჯ] 1727“ გვ. 205.

3. „უფალნო და მეუფენო ჩემნო, ვინც იხილოთ, წყევას ნუ ჰყოფთ უფლისა საყვარელსა. ამის მეტი ჯერ არ დამიწერია. ვინც შენდობაჲ ჰყოთ, ღმერთმან თ[ა]ნაც შეგინდნეს“ გვ. 205.

## 470

### ლოცვანი. XV—XVI

33 ფ.; 9,2×8; ეტრატი; უყდო; მხედრული, დასაწყისები მთავრულით, სინგურით; პირველი ფურცელი დაბიანებულია; ტექსტი მრავალ ადგილას დაბიანებულია; [XV—XVI ს.ს.]. შეძენილია ნინო გოგოლიანის ასულ ლორთკიფანიძისაგან 1937 წელს.

[ლ ო ც ვ ა ნ ი]. „...რამეთუ დიდ ხარ შენ და მოქმედი საკჳრველებათა, შენ ხარ ღმერთი მხოლო. მიძღოდე მე, უფალო, გზათა შენთა და ვიდოდე მე ჭეშმარიტებითა შენითა...“ 1v—33v.

წ ყ დ ე ბ ა: „...ვინ დამიშიოტოს მე ალი იგი. ვინ განშანათლოს მე...“

## 471

### ადამის მოთქმა. XIX

12 ფ.; 22×17; ქაღალდი; უყდო; დამლილი; მხედრული, დასაწყისები სინგურით; თავნაკლული, აკლია შიგნითაც; ფურცლების რიგი დარღვეული უნდა იყოს; [XIX ს.]; შემოწირულია 1937 წ. თ. სასოიას მიერ.

(ადამის მოთქმა). „...მან დამიხსნა, მისი ვარ მე ხატად დაბადებული,
გონება, სიტყვა დასული არს ჩემი მოთავსებული,
ამით ვესწორე, შეეიქმენ დიდებით აღეცებული
და ვიი, დამეხვნ, ოტყოდის, სამოთხის კარი ღებული...“ 1r.

შენიშვნა: ა. „ადამის მოთქმის“ ერთი: ა. „თქმული კელმწიფე იმპერატორის ალექსანდრეს მობრძანებასზე. — ცაჲ ოქროს ბრჭალით განვეღო ორიონისა კრებაი,
შუ აღმობრწყინება, განათლდა ტუმბადს სუკდომი ბრები,
ყინვით სახურში ხამარი გეცქნა ხატხლად სარეში,
და დაკეცებულება დამკანარნი შეძენეთ გუხარები“.

ბ. ლეჭსი: „პოეტშენა ეს ტაძარი სახლად ღვთისად სალოცველად...“ (12r). ლეჭსის ბოლოს მოხსენებულია ავტორი დიმიტრი დიაჩოჭი. დიმიტრი დიაჩოჭთან დაკავშირებით ლეჭსის ბოლოს მიწერილია: „ამ დიმიტრი დიაჩოჭის შვილმა, აწ 80 წლის მოხუცმა დეკანოზმა სოლომონ უსტაბაშელმა მოიმატანა ეს ფურცლები. მერე ფურცლის შემდეგ უნდა აკლდეს რამდენიმე ფურცელი თუ არა, ერთი მაინც. ჯ. ჯ. პ. გადაწერილი ყოფილა დიმიტრის ხელითა“ (12r).

გ. 12v-ზე მიწერილია რამდენიმე სტრიქონი „ქაცეია მწყემსიდან“.

## 472

### ვახტანგ VI. სამართლის წიგნი. XIX

31 ფ.; 31×21, ფუდო; ქაღალდი (დალაქავებული); მზედრული; სათაურები და: მუხლის დასაწყისები სინაჯურით; დაწერილია: 30v—31v; ამოჯარშენილია ფ. ფ. 8, 21; შემოწირულია ე. ა. გამრეკელისაგან 1937 წ.

[ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი]. „თქმული და ნალაწი და ნასიბრძნი ნეტარად სახსენებელის მეფის ვახტანგისა ქამსა უფლისწულობისა მისისასა, რომლისა საყურუნო იყავენ ხსენება მისი. — შესავალი პირველი. მყოფისა უმყოფისა, არსისა დაუარსისა და მაარსისა მქნები, არათუ ღირსად, არამედ შეძლებისაებრ ჩემისა მქებელი და მშონებელი, უდებად მჭონე მპოვნელ ვიქმენ, ვითარცა მეფენი დღითი-დღე მრეელნი ჴელთა მარგალიტთა შინა...“ 1r—28v.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტს ერთვის: „ხანდუკი წიგნისა ამის“ (29r—31r).

2. ტექსტი შეიცავს 270 მუხლს.

3. 173 მუხლის ადგილას მხოლოდ მუხლის სათაურია სინაჯურით ჩაწერილი. გასწერივე კიდეზე კი მიწერილია: „რომ მუხლი აკლია“ (19v); ასევე მხოლოდ სათაურია მოტანილი 185 მუხლის („მეწყერი რომ მოდგჳდეს“), გასწერივე კიდეზე კი მიწერილია: „ჯ. ამისი ვერა ვპოეთ რა“ (20r).

## 473

### ვახტანგ VI. სამართლის წიგნი. XIX

98 ფ.; 21×18; ჭაღალდი დალაქავებული, კიდეებშემოცლეთილი; ფუდო, ნაკლული; მზედრული; სათაურები და მუხლების დასაწყისები სინაჯურით; გადაწერილი — როსტომ გოცირიძე (64v); [XIX ს.]. შეძენილია ე. ა. გამრეკელისაგან 1937 წ.

[ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი]. „...და თუ არ დასწვა, მართალი იქმნების და თუ დასწვა, მტყუანი არს. და რასაც სწამებენ, გარდაახდეინონ...“ (იწყება 8 მუხლიდან). 1r—98r.

წყდება: „... ხთნ. თუ ერთმა კაცმა ჯმომ, უსაკლკაროს, გაყრილმა, უშვილომ ცოლმა-ქმარმა ერთი სხვისი შვილი დედმამიანი, თუ უდ[ე]დმამოდ ობოლი ნაპოენი ან გაგდებული ვისგანმე იყიდოს... მისი მამული და საქონელი მას აქონოს და იმითი იმსახუროს...“

**შენიშვნა:** 1. ამ ხელნაწერში S—3683 ხელნაწერთან შედარებით შეერთებულია მუხლები 136—137 (55r-v), 139—140 (56r-v) 212 და 213 (81r-v).

2. სრულიად გამოტოვებულია 149-ე მუხლი (59r) და ბოლოსიტყვაობა (78r); ფურცლების ამოვარდნის გამო აკლია 206-ე მუხლის ბოლოდან 208-ე მუხლის დასაწყისამდე (79r).

3. დაუწერელია 166-ე მუხლის ბოლოდან 168-ე მუხლამდე (64r).

4. 175-ე მუხლის სათაურთან („ლაშქარში დანარჩენებულ კაცსა და იარაღზედ ირჩოდენ"-ის) მიწერილია: „ამის მეტი არ ეწერა" (68r).

181-ე მუხლის სათაურთან („რაჲა. მეწყერი რომ მოგლეჯდეს..."-ის) მიწერილია: „ეს ამის შეტი აღარ ეწერა" (70v).

195-ე მუხლის სათაურთან („რეგ. კაცმა თუ ორმოს პირი აჰფილი გაუშვას, იმაზე კაცი პირტუტი ჩაიჭრას") მიწერილია: „ისიც მოსამართლემ იცის" (73v).

**ანდერძი:** „ჯ. ღირს არს ჰეშმარიტად, რათა გადიდებდეთ შენ, ღუთის მშობელო, რომელი მარადის სანატრელი იქმენ ყოველად უბიწოდ და დიდად ღუთისა ჩუენისა უპატიოსნესსა ქერაბინთასა და აღმატებით ჴუსეთესასა სერაბინთასა განუხრწნელად მშობელსა სიტყჳსა მღთისასსა ჩუოლისა ღუთის მშობელსა გალობით ვადიდებდეთ. დაჳწერე ესე წიგნი გ ო ც ი რ ი ძ ე მ ა რ ო ს ტ ო მ ე ა" (64v).

## 474

### ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი. XIX ს.

74 ფ.; 20, 5×16,5; ტყავგადაკრული ტკივრული ბის ყდა (ზედა ყდა გატეხილია) ჭაღადი ლერჯი ფერისა, ძველთული სათაურები და დასაწყისი ასოები სინგურით; [XIX ს.] დაუწერელია 63v—71 და 72r-v; შეძენილია ე. ა. გამრეკელისაგან 1937 წ.

[ვახტანგ VI. სამართლის წიგნი]. „მყოფისა უმყოფისა, არისისა დაუარსისა და ამა არსისა მქენი არათუ ღირსად და შეძლებისა ჩემისაებრ მქებელი და მმონებელი, უდებად მჭონე მპოვნელ ვიქმენ, ვითარცა მეფენი დღითი-დღე მრეველნი ჴელთა თჳსთა მარგალიტთა შინა და ჰპოვებენ ძძიეთა, რათამე და უხილველობისათჳს აღიღებენ და შთასდებენ საოჴრად პატიოსანთა, შემკობით უპატიოსნედ მარგალიტთა ჰყოფენ..." (1r—63r).

**შენიშვნა:** 1. ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნის ეს ნუსხა 266 მუხლისაგან შედგება.

2. დართული აქვს: „სიძიებელი წიგნისა ამის სასამართლისა" (64r—70v);

3. ტექსტში მუხლები „ამანათის" (149) და „კაცმან თუ ორმოს პირი აჰფილი გაუშვას" (195) სრულიად გამოტოვებულია, ხოლო 185 მუხლის შესახებ 45r-ს მარჯვენა კიდეზე მიწერილია: „მეწყრისა დედაში არ ეწერა".

4. მუხლების ნუმერაცია არეულია.

## 475

### ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი. 1831

80 ფ.; 22,5×17,5; ქაღალდი, მუყაოს ყდა; მხედრული; ვადამწერი: გენერალ-მაიორი ვახიშვილი ნიკოლოზ გაბრიელის ძე (74v). 1831 წ. IV (74v). დაუწერელია: 1—2 r-v, 65v, 66—67r-v; 76—80r-v; შეძენილია ეკვთი გამრეკელისაგან 1937 წელს.

[სამართალი პირველი შესაფალი ბატონიშვილის ვახტანგის ნაბრძანები. — მყოფისა უმყოფისა (!), არსისა დაუარსისა მქები, არა თუ ღირსად, არამედ შეძლებისა ჩემისაებრ მქებელი და მმონებელი უდებად მჭონე მპოვნელ ვიქმენ, ვითარცა მეფენი დღითი-დღე მკრეველი ჴელთა თჳსთა მარგალიტთა შინა ჰპოვებენ ძძიეთა რათამე..." (3r—65r).

**შენიშვნა:** 1. ვახტანგის სამართალი შეიცავს 270 მუხლს.

2. თითქმის ფოტოპირებულია S.3683 ხელნაწერისა.

3. 225-ე მუხლთან მიწერილია: „აქ მუხლები აკლია, მაგრამ მე რა ვიკმნა, ასე არის გარიგებული" (59v).

4. 259-ე მუხლთან მიწერილია: „აქ მუხლები აკლია, მაგრამ მერა ვჰქმნა". 63v.

5. ხელნაწერი გამოყენებული აქვს დ. ბაქრაძეს წიგნში „Сборник законов царя Вахтанга VI-го». 1887 г. Тбилиси.

6. ტექსტს დართული აქვს: ა. მუხლების ანბანური საძიებელი: „საძიებელი წიგნისა ამის სამსაჯულოსა, განწესებული ანბანსა ზედა, რომლითაც აღეღიოთ შესაძლებელ არს პოვნად, რომელსაც ეძიებთ..." (68r—74v).

ანდერძი: „სრულ იქმნა დიდება ღმრთისა სრულ-მყოფელსა ყოველთასა. საქართუელოს მეფის ვახტანგის მიერ დაფუძნებული ჰსჯული ქალაქთა ღენერალ-მაიორის გაბრიელის ძის ნიკოლოზის ყაზიბეგოვისათა წელსა ჩყლა-სა, აპრილის დ-სა დღესა. 18 $\frac{4}{IV}$ 31-го года» (74v).

| | |
|---|---|
| მინაწერები: 1. „მეფე ერეკლეს ქორონიკონი. | ჭკს ტოზ |
| თათბით რომ სრუბავი მოვიდა მკათათჳს ი-სა | ჭკს უჳ. |
| ვახტანგ მეფე რომ ჯანჯას წაბძანდა ენკენისთჳის ი-სა | ჭკს უი. |
| ოსმალი რომ ქალაქში შემოვიდა თიბათჳის ა-სა | ჭკს უიი |
| ივსე მეფე რომ ჩამოვიდა მარტის ზ-სა | ჭკს უიე |
| მელიქ აშხარბეგ რომ ფრონგმა მოჰკლეს | ჭკს უკზ |
| ხანჯალმა რომ ქალაქი დაიპყრა | ჭკს უკჳ. |
| თამაზხან რომ ქალაქს შემოვიდა დეკემბრისთჳს ჴ'-სა | ჭკს უკჴ. |
| არბაბობა რომ მოვიდა თებერვლის ჲ-სა | ჭკს ულე. |
| აბდულაჰეგ რომ მოვიდა აპრილია ა-სა | ჭკს ულჳ. |
| პარიზი რომა დამარცხდეს თებერვლის ა-სა | ჭკს ულთ |
| განჯას რომ დამარცხდენ მარტის კჱ-სა | ჭკს უმ |
| მეფე თეიმურაზ რომ რუსეთს წაბრძანდა აპრილის ოჳ-სა | ჭკს უმთ. |
| ახალთიან რომ დამარცხდა მკათათჳს კთ-სა | ჭკს უნთ. |
| ქალაქს რომ დიდი ჭირი იყო | ჭკს უნთ |
| ომანხანმა რომ მადანი აიღო ენკენისთჳის ი-სა | ჭკს უოჳ. |
| მისი უწმინდესობა მეფის ირაკლის ძე ანტონი წაბრძანდა რუსეთს ნოემბერს ო-სა | ჭკს უეზ. |

(75r).

2. „მარტსა ო დ კჱ; აპრილისა ჳ და კე, მაისის დ და კე, თიბათჳის ო დ კჱ მკათათჳის ო დ კჱ. აგვისტოს ო დ კო. სექტემბრის ჴ და კჱ. ოქტომბრის თვე კარგი არის, ნოემბრის ჴ დ კჱ, დეკემბრის ე და კჱ, იანვრის ა და კჱ, თებერვლის თ და კჱ — არც მეშობა, არც მცხავრობა, არც ქორწილი, არც ახალს სახლში შესვლა, არც საქმის დაწყობა, არც ლეინის სმა. არც ძილი, ყმაწვილის დაბადებაც ძნელია, თუ დაიბადა — თავად არ ვაისდება, და თუ ვაისბარდა — უხერხო გამოვა. თუ ავად ვინმე ვახდა, ძნელად მორჩება ეს დღეები დიად ავი და ძნელი დღეები არის. ყველა საქმეს ფრთა ერიდოს კაცი, თორემ ძნელია. ეცოვნეს უფალმან ღმერთმან განუწყვნა ისრაელით ამ რიცხვებში გაფრთხილებითო" (75v).

## 476

### ვახუშტი. საქართველოს ისტორია. XIX

26 ფ.: 22×17.2; ქაღალდი; უყდრო; დაშლილი; მხედრული; ბოლონაკლული; [XIX-ს.]; შეძენილია ევგენი ალექსანდრეს ძე გამრეკელისაგან 1937 წელს.

[ვახუშტი. საქართველოს ისტორია]. „ნოეს ძის იაფეთის თესლისაგან, ვიდრე ქართლოსიისა და ძმათა მისთამდე და განყოფილებანი მათნი და ძეთა მათთა. აწ ზნეთათვის ვიწყოთ, ძველითგან ახალთადმე საქართველოსათა ზნეთა ჩეეულებათა და წესთა მათთა..." 1r.

შენიშვნა: 1. ტექსტი ნაბეჭდი გამოეცემის მიხედვით იწყება მე-2 გვ. (იხ. ვახუშტი, საქართველოს ისტორია განმარტებული და შევსებული დ. ზ. ბაქრაძის მიერ. თბილისი, 1885, გვ. 2).

ტექსტი წყდება ჯიორგი I-ის მეფობაზე. (იხ. იგივე გამოცემა, გვ. 144).
2. ხელნაწერს წარწერილი აქვს რუსულად Паренекъ Бахутти, Географія Грузіи".
3. ხელნაწერი ალ. გამრეკელის საკუთრება ყოფილა (1r).

## 477

### საშთვარიო. 1823

20 ფ.; 16,5×11; ქაღალდი მოლურჯო ფერის; მხედრული. დასაწყისები მთავრულით, სინგურით; ქაღალდი დალაქავებულია; პირველ გვერდზე ტექსტი საგრძნობლად გადასულა; დაუწერელია: 19r, 20r-v; გადაწერი მღვდელი ხაჭარია იაშვილი (18v). შეძენილია ევგენი ალექსანდრეს ძე გამრეკელისაგან 1937 წ.

[საშთვარიო]. „ყოველი შენი... ითათრცა მუწაკითა. — მიხეილ ავარაკსა თვისსა და... საქმე გაუწყე, კეთილ არს..." 1r—18r.

**შენიშვნა:** 1r-ზე წერა, რომელშიც ჩაწერილია ცხრილი.

**ანდერძი** (გადაწერისა): „ეხილწერა ხელითა მღუდლისა ზაქარია იაშვილისათა. უკეთუ შეცთომა რაიმე იხილოთ, ნუ გკუწყენთ, არამედ ლოცვით მოგვიხსენებდეთ. დედანი იყო უკანასკნოთ გამართული და ასონაკლები, და ჴე ამის მეტი ვერ შეიძლე და ესეც რომ აკლია, თედაეკუნის ზედნაწებიდამ რეას ზედნადებამდი, თერთმეტის წლის ფურცელი იყო დაკარგული. და მერმე რეას ზედნადებიდამ იწყობა და ასე შესრულდება წერილი ესე საშთვარიო. ჩყკგ წელსა, ივლისს კგ დღესა ვიყავ წლისა მგ ამაჟე თვეს ვ" (18v).

**შენაწერი:** 19v.

## 478-ა

### კრებული. 1831

9 ფ.; 23,5×18; ქაღალდი: უყდო; მხედრული, დასაწყისი სიტყვები სინგურით; თავბოლონაკლულია; ქაღალდი დალაქავებულია; 1831 წ. (5v); შეძენილია ევგენი ალექსანდრეს ძე გამრეკელისაგან 1937 წელს.

1. [ქითხვა-მიგება]. „... მიგება: ყოველად წმინდამან მიცვალებისა ჟამსა დაბანა ფერხნი მოწაფეთანი. ქითხვა: დაეით წინასწარმეტყველმან სთქვა: ფრთენი ტრედისანი ვერცხლით მოსილნი და ბეჭთასაშუალნი მისნი ფერთა ოქროსანთა..." 1r—5v.

2. „უბნობა ურთიერთსა მოწაფეთა შორის. — 1 თქუუნ, საყუარელნო მძანო ჩემნო, გთხოვთ მოპყრობად ყურიასა ჩემდამო. მე დიდად განცუიფრებულ ვარ, როგელ ჩუენ ყოველთა ყრმათა შეკცევისა დრონი ჩუენნი შეგეშურებოს მისთვის, რომელისაგან არა რაჲმე სარგებლობა არა არს..." 6r—7v.

3. „ნაწილი მეორე. თავი ჲ. წიგნი მამისაგან ძისადმი დარიგებისა. ლდ. — უსაყვარლეს ძეო (სახელი)... 8r-v.

4. „მის პატიოსნებას, ჩემს საყვარელს მამას, მოწყალეს ჴელმწიფეს. — დიდის სიყვარულით და სიმდაბლით მრავალს მოკითხვას მოგახსენებ..." 9r-v.

**შენიშვნა:** წერილები ხელმოწერილია იოვანე კებანოვის მიერ.
**ანდერძი:** „წელსა ჩყლა-სა, თიბათვის გ-სა დღესა" (6v).

## 478-ბ

### ქართული გრამატიკა. XIX

4 ფ.; 22×18; ქაღალდი; უყდო; ფრაგმენტი; მხედრული; დაუწურელია 4r-v; [XIX ს.]; შეძენილია ეგნატე ალექსანდრეს ძე გამრეკელისაგან 1937 წ.

[ნაწყვეტი ქართული გრამატიკიდან.] „ქართული სრული ანბანი 40 ასო შესწორებულად აღრიცხუათა სხუათა ენათა.

| წესი | ქართული | ბერძული | სლავენური | რომაული | სომხური | არაბული |
|---|---|---|---|---|---|---|
| 1 | ა | α | а | I | ա | 1 |
| 2 | ბ | β | b | II | բ | 2 |

უკანასკნელი სამნი ჯ, ჴ, ჭ სათვალესა შინა არა იხმარებიან, ვინათგან არიან შეძინებულნი შემდგომად. იხლე აჰა განმარტება ამათი თჳთოეულად.

ასოთათჳს უ, უ ბრჭყუტი, ჳ და ჭ.

საბა-სულხან ორბელიანი შესაფალსა შინა თჳსისა ლექსიკონისასა, აღრიცხავს ქართულთა ასოთა 37, ხოლო ასოსათჳს ჳ იტყჳს...“ 1r—3v.

## 478-გ

### ბუდაჲ ოლანი, მუხამბაზი. XIX

1 ფ. 34,5×18; ქაღალდი, დახიზნებული; მხედრული; [XIX ს.]. შეძენილია ეგნატე ალექსანდრეს ძის გამრეკელისაგან 1937 წ.

„მუხამბაზი. — ქ. კრონოზის დარად, დასადარად აღმობრწყინდებიდემად ხაროს, შროშან დაროს, ჭუფრად ბზინდებაკაჰმაზებ მთვარედ, ყოველს არეს არ დაბინდებაეს ჴვიკეირს, სიდამ მოგიზიდამ მშვილდ რაინებალალ-ბროლ შეთხზულო, ბაგემკულო, წყნარ მოღიმდები...“ 1r.

**შენიშვნა:** 1. მუხამბაზის ავტორი ლექსის ბოლოს არის მოხსენებული: „მსწრაფ განუცხადა ბუდაღლ[ი] ღლანს, ნუ მოსწყინდებით“.

2. კიდეზე ფანქრით მიწერილია: „ეგნატე გამრეკლის არხივიდან“.

3. 1v-ზე თიხტული ლექსი:

„ქ. ნაღიჟდ აღოც, აზგოდრეი ჯჰადუხ...“

## 479

### ვისრამიანი. XVIII

233 ფ.; ქაღალდი; უყდო; დაზიანებული; კალიგრაფიული წერილი ნუსხური, სათაურები და დასაწყისები სინგურით; ქაღალდი გაყვითლებული; დახიზნებულია: 91, 98, 141—142, 195, 211—212, 219—233,24; ხელნაწერის მარჯვენა კიდე შეჭმულია თაგვისაგან; თავ-ბოლონაკლულია; აკლია შიგნით ბრავლ ადგილის. [დაშვებული XVIII ს.]; დაუწერელია: 4r, 8r, 17v, 19r, 37r, 56r, 90r, 104r, 106v, 120r, 140v; ხელნაწერი 1937 წელს მუზეუმს შემოსწირა დოც. შალვა ასლანიშვილმა. ხელნაწერი შეუტანია არტანუჯში მ. ასლანიშვილის მამას.

[ვისრამიანი]. „... ეიროდა ასული ვისი. დარბაზსა მაისსა ზედა კოშკი იყო აგებული და მას კოშკსა შიგან სხდეს სამეფე...“ 1r—233v.

წყდება: „... რადგან მიჯნური ხარ და ყოველთა მიჯნურთა... მომავალთაგან უსაბრალოესი და უფრო მიჯრეებულ ხარ...“

**შენიშვნა:** 1. ტექსტი თავ-ბოლომკლულია, იწყება ნაბეჭდი გამოცემის მიხედვით მე-13 გვერდზე; წყდება — 399-ე გვერდზე (იხ. ვისრამიანი ალ. ბარამიძის, პ. ინგოროყვას და ქ. ქუჩხიძის რედაქციით და შესავალი წერილით: 1938 წ.).

2. „ვისრამიანის“ ტექსტი მცირეოდენ ვარიანტულ სხვაობებს იძლევა ნაბეჭდ გამოცემასთან შედარებით. ხელნაწერის ვარიანტული თავისებურებები ნაბეჭდი გამოცემის ვარიანტებში არ ჩანს.

3. „ვისრამიანის“ ეს ნუსხა სიძველისა და გამართულობის თვალსაზრისით არ ჰგავს მნიშვნელოვან მოკლეებულ.

4. ხელნაწერში აქა-ღა დატოვებულია ცარიელი გვერდები, სატაკრებელია, სურათებისათვის.

5. ტექსტში ყოველი ახალი წინადადება იწყება სინკურით.

6. სასვენ ნიშნებად ნახმარია პატარა წრე და წრე წითელი ხაზით.

7. ხელნაწერს გააჩნია რეცენზირების აღრიცხვა. რამდენიმე ფურცელი დაწერილია ტექსტის ძირითადი ხელისაგან განსხვავებული ხელით: 56v, 57r-v.

**მინაწერები:** 4r, 8r, 37r, 177r—179v.

## 480

### ყარამანიანი. 1820

235 ფ.; 34 × 21,5; ქაღალდი; წყდო; თავნაკლული; მხედრული; დახიანებულია ფ. ფ. 1,235; დაუწერელია: 49v—57v, 131v—138r, 230r—235v; ჰეერანშანი—1819 (54—5 ფ. ფ.); გადაწერი ხოსროე ართქმული (229v). 1820 წ.; შეძენილია პეტრე დავითის ძე ჩარუეულისაგან.

[ყარამანიანი]. „... შემიკრამს, მაგან იგი ლოცვა არ იცის და ვერც თავის თავს მოარჩენს და საქმე საჭიროდ გახდებაო...“ 1r—229v.

**შენიშვნა:** ხელნაწერი შეიცავს „ყარამანიანის“ 3 კარს.

**ანდერძი:** „ეს ყარამანიანი ხოსროე ართქმული გარდაწერილია. ვინც წაიკითხოთ, თითო შენდობა უბრძანეთ“ (229v).

**მინაწერი:** „ჩემ წელსა გადაწერინა გეფურ ალექსანდრემან, ვინცა ითხოვოს, წაიკითხოს, ისევე პატრონს მისცეს. თუ არ მისცეს ან მ(ო)პაროს, ან დამალოს, რისხვა ქონდეს წმიდა სამებისა. მოკალე იყოს პრისტეს სამართალში ჩემი. (გეფურ(!) ალექსანდრე“ (229v).

## 481-ა

### ყარამანიანი. 1856

530 ვე.; 21×17; ქაღალდი; ტაეფადაკერული ტიეიერული შეყაოს ყდა; ნუსხური; დაუწერელია: ვე. 491—530. მელნით გასწორებულია ვე. 342; გადაწერი — ოაგარ ფარსადანის ეე ნახარებეული (იხ. Q—481-ბ, 1 ვე.). 1856 წ. (იხ. Q—481-ბ, 1 ვე.). შეძენილია 1937 წ. პეტრე დავითის ძე ჩარუეულისაგან.

[ყარამანიანი]. „აჰა უშანგისა და რაიაზამის ამბავი მოიხსენიეთ. კარი მეხუთე დაიწერება. — ივ ჟამად, ოდეს მოეიდა ქეთან ბაი, უშანგ შაჰმა ხელითა დაიმორჩილა...“ ვე. 1—490.

**შენიშვნა:** 1. ხელნაწერი შეიცავს „ყარამანიანის“ V—VI კარებს.

2. თავფურცელზე წერია: „კარი მეხუთე და მეექვსე არის ამბაში დაწერილი ყარამანიანი“.

3. ტექსტის პოლოს: „კარი მეექვსე დასრულდა, ახლა მეშვიდე დაიწყო, ამბავი ყარამანისა და ახარიეჭ დასტისა“ (ვე. 490).

4. „ყარამანიანის“ გაგრძელება იხ. ხელნაწერ Q 481-ბ-სა და 481-გ-ში.

## 481-ბ

### ყარამანიანი. 1856

1230 გვ.; 21×17; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტიპოგრული მუყაოს ყდა; მწდრული; დაუწერელია: 1121—1230 გვერდები; ყდაშოცილებული; გადაწური ისაგურ ფარსადანის ძე ნახარბეგოვი (1 გვ.); 1856 წ. (1 გვ.); შეუნილია 1937 წ. პეტრე დავითის ძე ჩარუელისაგან.

[ყარამანიანი]. „აჟა ყარამანის ლხინსა და შეჭცეაში დაუტეთო, მცირე რამ ყაფის მთისა, ფერისტანისა, ჯინისტანისა და აზარიეჭ (!) დასტისა ანბავი მოვიხსენიოთ. კარი მეწიდე. დაიწყობის ანბავი ყარამანისა და აზარეიჭ დასტისა. — დღესა ერთსა ფერითა დიდებულნი და ჯინისტნის მეფენი მოვიდნენ ინდოეთსა"... გვ. 1 — 1120.

**შენიშვნა:** ყარამანიანის დასაწყისი იხ. ხელნაწ. Q-481-ა-ში, გაგრძელება—481-გ-ში.
**ანდერძი** (გადაწერისა): „წელსა 1856-ს, ქრისტესშობას თვის 25 დღესა. დროებელნო და ყრმანო, რომელმანაც ეს ყარამანიანი წიგნი იკითხოთ და შეჭცეთ, მოიხსენიეთ ამისი აღმომწერალი და თვით პატრონი მოქალაქე იაგორ ფარსადანის ძე ნახარბეგოვი, რადგან ამიხედან დამამწერალა და შეუსრულებია, რათა თქვენცა იყვნეთ წინაშე ღვთისასა ხსენებულ, ამინ" (გვ. 1).

## 481-გ

### კრებული. 1860

410 ფ.; 21×17; ქაღალდი; ტიპოგრული ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; დაშლილი; თანმიკლული, ძველი პაგინაციით იწყება 47-ე გვერდზე; ამოვარდნილია: ფ. 150; გადამწერი: იაგორ ნახარბეგოვი (392r), ივანე ბალანიაშვილი (396), იაგორ ფარსადანის ნახარბეგოვი (396r); 1860 წ. (396r); შეუნილია 1937 წ. პეტრე დავითის ძე ჩარუელისაგან.

[ყარამანიანი]. „...და ფერითა რა დიდი ხანი იბრძოლეს, ფერიანი გაიქცნენ.—დღეთა ეწყოდათ, რათა ბარამ ცოცხალი შეეპყრათ..." 1r—331v.

**შენიშვნა:** 1. „ყარამანიანის" დასაწყისი ნაწილები იხ. ხელნაწერ. Q-481-ბ, 481 ბ-ში.
2. ტექსტის ბოლოს გადაწერილი ანდერძი: „აჰა დასრულდა კარი ხიხროვი-შორისა, ანუ უშანისი რიაზამისა ანბავი მოხსენიეთ. ესენი ამა ბაღატეთ. აღიწერა და დასრულდა ესე ყარამანიანი თვით პატრონისა მოქალაქე იაგორ ფარსადანისძე ნახარბეგოვისა[ს] ხელითა. საკითხავად და მწერად ანბანის საგონებო ფრმათათვის საკითხავათ. რომელმანაც ესე შესაქცეარი აღმოიკითხოთო, კეთილთა მოიხსენიეთ. რომელნიცა თქუენცა იყვნეთ წინაშე ღუთისათა. ამინ. წელსა 1856-ს, ღუნობისთვის 30-სა დღესა, დროებელნო და ყრმანო, რომელმანცა ეს ყარამანიანი წიგნი იკითხოთ და შეჭცეთ, მოიხსენიეთ ამისი აღმომწერალი და თვით პატრონი მოქალაქე იაგორ ფარსადანისძე ნახ[არბეგოვი], რადგანაც ამიხედან დამამწერალა და შეუსრულებია, რათა თქუენცა იყვნეთ წინაშე ღუთისა სახსენებელი. ამინ" (321v — 322r).

2. [ალექსიანი]. „ეფრენიაყო ღთის მლოცავი, მაგრამ ძენი ენატრება. საქონელი ბევრი ჭონდა არ ვინ იცის ვის დარჩება..." 324r—334v.

3. „ნანი უფლისა ჩვენისა იესოს ქრისტეის ყოვლად წმინდისაგან ნათქუამი. — ნანით გალობა. მოისვენე, მოისვენე შვილო ჩემო საყვარელო, ტკბილის ძილით დაიძინე..." 335r — 336r.

4. „ქალ-ვაჟის ბასობობის (!) წიგნი. — ერთი კაცი იყო, დიაბ მდიდარე (!) და მოხელე დიდის ქალაქისა..." 335r — 346v.

შენიშვნა: ტექსტის პოლოს მიწერილია: „დაიწერა აპრილის ექვსი დღესა ათას რვაას ორმეოც და თერთმეტსა დღესა, წელსა" (346v).

5. [მ ე ტ ა ნ ი ა ნ ი]. „კარი პირველ დასაწყისი. ერანელთ გოდერძიანთ გივის შვილი შეკან ფალავანისა და თურანელთ ჯელმწიფისა აფრასიონის ასული პირმზე მანიჟაის ამბავი.—

თურანა ტაბტი დაეკარგა, ხორციელათ ყველას ცნობდა..." (347r).

შენიშვნა: ტექსტის პოლოს: „დასრულდა ბეჟინის და მანიჟაის ამბავი ყრმათათვის საკითხავად პირველ სპარსთაგან თქმული.

ყრმათათვის საკითხავად ქართულად ნათარგმნელი.

ვინცა არ ისმენსთ, ნუ იწყენთ, ეყოა ზართ ცნობა სრული.

ეს წიგნი დაეწერე მე ი ა ვ ა ო რ ხ ა ხ ა რ ბ ე ჯ ო ვ ე ლ ა, როდესაც ვინ წაიკითხოს და შეუქცეს და თავის დროსა ამის დამწერს მოახსენოს. და ვისაცა სურდეს ამის კითხვა, თავი მისცეს დიდსა ფიქრსა: ღმერთსა ჭეშეას, რამეშას წაიკითხავს, ეყოფე დღეს დაგიბრუნებს" (369r).

6. „სასწაულების მოქმედება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი—ნათლობის უკან შეღვარა იესომ. — ათორმეტნი მოციქულნი რომ არიან ესენი: პეტრე, ანდრია, იაკობ, იოვანე..." (369v — 375r).

7. „აქ დაბეჭდება ქრისტესი მოისმინეთ. — ბზობის ორშაბათი რომ გათენდა, გამოიარა იესომ ერთს ადგილსა და გზაზედ ერთი ლეღვის ხე იდგა..." (375v — 379v).

8. „ანდერძი ქრისტეს ჯვარცმისა. — ჩვეულობა არის ქალთა, როცა ვინმე მოკვდეს, სხვა ადგილსა იქს ანდერძსა..." (379v — 326r).

ანდერძი: 1. „წელს ჩყლგ-სა თიბათვის ა© დღეს გადავწერე ესე ღვთისა ის ბრძანება მე ბ ა ხ ტ ა ნ გ ი ო ნ ე მ ა ი ო ვ ა ნ ე მ, და ვისაც ვთხოვთ ესე წერილი და არ მომიტანოს, გაუწყრეს რაც რომ ამ წიგნში სწერია ამის მადლი, ამინ და კრიელისა" (396r).

2. „წელს 1860. ჩყა გადმოეწერი (!) მე ი ა ვ ა ო რ ვ ა ს ი ლ ი ჩ ი ხ ა ხ ა რ ბ ე ჯ ო ვ ე ლ ი ა" (396r).

## 482

### ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი. 1843

155 გვ.; 22×16,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ხის ტყიფრული ყდა; მხედრული, დასაწყისები სანჯრითა; გადამწერი ნიკოლოზ იოვანეს-ძე მაღლაძე (155 გვ.): 1843 წ. (გვ. 155); შეძენილია ლანჩხუთელ მოქ. ელისე ჯიჯეიშვილისაგან 1937 წელს.

[ვ ა ხ ტ ა ნ გ VI, ს ა მ ა რ თ ლ ი ს წ ი გ ნ ი]. „მყოფისა უმყოფოს, არსისა და უარსოსა და მარსი მქები, არა თუ ღირსად და შეძლებისა ჩემისაებრ მქები და მქონებელი, უდებად მქონე, ვპოვნელ ვიქმენ, ვითარცა მეფენი დღითი მრავალთა ხელთა მარგალიტთა და პოვებენ მძიფთა რათმე და უსალელობისათვის აღიღებენ და შთასდებენ საუნჯესა პატიოსანთა შემკობილ უპატიოსნესა მარგალიტთა ყოფენ... (გვ. 3 — 138).

შენიშვნა: 1. ტექსტი შეიცავს 263 მუხლს.

2. ტექსტს ერთვის „სამებელი" (გვ. 139—155).

3. ხელნაწერი ფუნქციური გადამწერის გადაწერილია.

ანდერძი: „აღიწერა სამართლის წიგნი ესე ქებულთა ნ ი კ ო ლ ო ზ ი ო ვ ა ნ ე ს ძ ი ს მ გ ა ლ ა ძ ი ს ა თ ა ჩყმგ წელსა, იელის ე" (გვ. 155).

## 483

### რუსთაველი შოთა. ვეფხისტყაოსანი. XIX

(ვრცელი რედაქციის)

161 ფ.; 35×20; ქაღალდი: დაშლილი; ტყავდადარული ბის ყდა (დაზიანებული); ყდა მოცილებულია; მბეჭდური: დასაწყისი სიტყვები სინჯურით; თავსაკლული; ქაღალდის კიდეები შემოკვეთილი, ქაღალდი დალაქებულია: დაზიანებულია: 1—2, 156—161 ფ. ფ.; [XIX ს.]. შენახულია ელისე ჯაჯანიშვილისაგან (ლანჩხუთი) 1937 წ.

[შ. რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი].

„შაირობა პირველდვე სიბრძნისაა ერთი დარგი,
საღთო საღთოდ გასაგონი, მსმენელთათვის დიდი მარგი...“
1r — 161v.

დასასრული: „მაღორებლისა მუხთლისა სოფლისა წესი ბარი
ყოველთა მოაწევს ბოლოდ ყამ ტკეცილსა საუბარი,
იგი სოფლისა ჯაჭვარნი საფლავთა მიაბარი,
ზედა მიწანი მიყარეს, მინიჩბეს მთა და ბარი“.

## 484

### კრებული. 1841

186 ფ.; 33,5×21; ქაღალდადაკრული მუყაოს ყდა; მბეჭდური. დასაწყისი სიტყვები სინჯურით; ნაკლულია; გადამწერი — ქაიხოსრო დავითის ძე ხიხანოვი (8r); ადგილი — დედოფლის წყარო და გორი (8r); 1841 წ. (8r). შენახულია ელისე ჯაჯანიშვილისაგან (ლანჩხუთში) 1937 წ.

1. [მირიანი]. „...და აწვიმეს ცეცხლი და წრეში რომ ჩამოეიდოდის, მაშინვე გაქრებოდა. სამი დღე და ღამე რომ ჯადოთი იყო, მეოთხესა დღესა ცალი ხურგი ჩაშოქცა, ჯადო გველეშაპად გარდაიქცა...“ 149r — 181r (ძველი პაგინაციით 3 — 68 გვერდები), 1r — 8r (ძველი პაგინაციით 69 — 104 გვერდები).

შენიშვნა: 1. ხელნაწერი არ არის სწორად აკინძული, ამიტომ „მირიანის“ დასაწყისი ხელნაწერის ბოლოს არის მოთავსებული.

2. „მირიანის“ ტექსტი თავსაკლულია; ტექსტს აკლია შეკვეთაც (1v — 2r-ს შორის; ძველი პაგინაციით 70 — 92 გვერდებს შორის). 3. ნაპეჭდი გამოცემის მიხედვით ტექსტი იწყება მე-6 გვერდზე (იხ. მირიანი, ანუ ზღაპრული მოთხრობა, ტფ. 1876 წ.).

ანდერძი: „ესე წიგნი ჩინეთის ქუეყნის ხოსროვ შაჰის შვილის მირის მოთხრობა არის. წასაკითხი საშური, როისუფიც წერა ამაენ მოთხრობისა დაესრულე დედოფლის წყაროს და გორში პატრონმა ამისმა ქაიხოსრომ დავითის ძემ ხიხანოვმა სრულებით 1941 წელსა, ქათომბერის 1-სა“ (8r).

2. „ამა ამბისა დასაწყისი პირველი ამო და სასმენელად შეუწნიერი სწავლისათვის მოშაირეთსა ტარიელისა და ნესტან-დარეჯანისა—ვეფხისტყაოსნოსანად(!) უქმობენ.—

როგორმან შექმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა,
ზე გარდამო(!)არსნი სულითა ყკნა ზეცით მონაბერითა...“
10r—146r.

**შენიშვნა:** ტექსტი ვახტანგ VI-ის ნაბეჭდ გამოცემის პირს წარმოადგენს. „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტს არ გაანჩია ვახტანგისეული თარგმანება.

**აწერაძე:** „სრულ იქნა, მკითხველნო. იყავნ სადიდებელად ღმრთელსა და უბიწოდ მშობელსა. წიგნი ესე „ვეფხისტყაოსანი“ აღიწერა ქალისაროვ დავითის ძე ხიზანოვისაგან ჩყმ-სა წელსა, თიბათვის ია-სა დღესა.

ამა ძმანო და დანო, მკითხველნო ამაჲ წიგნისანო,

იფიქრეთ, თუ ესე სოფელი რა მიუნდობელი ყოფილა.

დავსწერე და დავასრულეთ წიგნი ესე სამწროი (!).

და ვთხოვეთ ოდეს იკთხოთ, არ მცოთ თქუენგან დაუდაწყარი“ (146r).

3. [ბარამგულანდამიანი] „ბარამიანის წიგნი არის. — იყო ქვეყანსა (!) ურუმელთასა ჴელმწიფე ჭინეარ ზნე უკლებელი, მორჩილი და სიმდიდრისაგან გალაღებული ღ-თისაგან...“ 145v — 148v, 182r — 185v.

წყდება: „...ჟამი მოეწყრა და ომი დამწვიდდა ბინდისა ხანსა. ბულღარელთა ჯარში მიეიდა, მათი სპანი და მოკაზმულობა ყოველივე დასინჯა, უკანის ბეზადის მხარეს მიმართა და ძებნა დაუწყო...“.

**შენიშვნა:** 1. „ბარამგულანდამიანის“ ტექსტს ქართი პაგინაცია არ გააჩნია.

2. ტექსტის ბოლოს: „ლექსიკონი ამა წიგნისთა ძნელთა ლექსთა“. 186r-v (გაკეთებულია ლექსიკონი მხოლოდ პირველი ორი ასოსი).

## 485

### დიდმარხვის მეტაფრასი. 1766

251 ფ.; 33×20; ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტიპიური ხის ყდა; ნუსხური, სათაურები სანუსხურით; პირველი ფურცელები რესტავრირებული; დასრულებულია ფ. ფ. 1 — 6; გადამწერი იესე სულთანშვილი (204v); 1766 წ. (204v).

1. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ-ისა იოვანე ოქროპირისა იგავისა მისთჳს მეზვერისა და ფარისეველისა. — საყვარელნო, ორნი კაცნი აღვიდოდეს ტაძრად ლოცვად...“ 1r — 4r.

2. „წმიდათა შორის მამისა ჩ-ისა იოვანე ოქროპირისა კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყ-ჲ უძღებისათჳს შვილისა. — მარადის თანამდებ ვართ კაცთმოყვარებასა ღ-ისასა...“ 4r — 8v.

3. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ-ისა ანასტასი სინელისა ქრისტჱს მიერ შესევნებულთა და სარწმუნოებით დაძინებულთათჳს.— რაჲ არს ესე დღეს ჰ, საყვარელნო...“ 8v — 13v.

4. „წმიდისა და ღ-თივგანბრძნობილისა მამისა ჩ-ისა იოვანე დამასკელისა სიტყ-ჲ ქრისტჱს მიერ შესევნებულთათჳს... — საზრდელთა გემოვანთა წინადაგებანი...“ 13v — 22v.

5. „კრიაკესა ჴორცთა აღებისასა საკითხავი, თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ-ისა ეფრემ ასურისა მეორედ მოსჳლისათჳს...“ 22v — 30r.

6. „მამათსა ყველიერისასა ჴსენებასა წმიდათა მამათასა სიტყ-ჲ წმიდისა მამისა ჩ-ისა ეფრემ ასურისა მამათათჳს შესევნებულთა. — გული ჩემი მელშის, შემდობელ მეყენენით მე, ძმანო...“ 30r — 35v.

7. „წმიდათაგანისა მამისა ჩ-ისა ბასილი მთავარეპისკოპოზისა კესარია-კაპადუკელისა მარხჳისათჳს.— დანესტენეთ, იტყჳს, ახალ თჳესა შინა ნესტჳსა, კეთილშესწავებულსა დღესა...“ 35v — 41v.

8. „წმიდათაგანისა მამისა ჩ-ისა ბასილი მთავარეპისკოპოზისა კესარია-კაპადუკელისა მარხჳისათჳსეე მეორე. — ნუგეშინის-სცემდით, იტყჳს...“ 41v — 45r.

9. „თქმული ანასტასი მონაზონისა სინნელისა შემოსვლისათჳს მარხვათისა და შეჭმისაჲსათჳს ფასალმუნისა.— შემსგავსებული მარხვათა დაწყებისა...“ 45r — 51v.

10. „წამებაჲ წმიდისა მოწამისა თეოდორესი.— ტკბილი არს და საწადელ ჴსენებაჲ მოწამეთა...“ 54v — 59v.

11. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ნექტარი კოსტანტინეპოლელ მამათმთავრისა საკითხავი, რომელი-ესე აღწერა სასწაულისა მისთჳს წმიდისა თეოდორეს მიერ აღსრულებულისა, რომელი-იგი აღსრულა ყოვლად ქებულმან და უძლეველმან მოწამემან ღმთა იელიანე განდგომილისათა...“ 59v — 66v.

12. „პირველსა კჳრიაკესა წმიდათა მარხჳთასა თხრობაჲ სასწაულისა მის, რომელი აღესრულა ბივრტიას სატისა მიერ უფლისა ჩ~ნისა ი~ჳ ქრისტჱსი, და სიტყ~ჲ სწავლისა მარხჳსათჳს და მოწყალებისა. — ბივრტია არს ქალაქი რომყლიჲ, მყოფი სახლჳართა ტჳროსისა და სიდონისთა და იმწყაებს იგი და განვლებს...“ 66r—72r.

13. „ცხორებაჲ მოღუებული წმიდათა დ~ა სამსახურებელთა სატითჳს და თუ ვითარ, ანუ რომლისა მიზეზისათჳს განწესეს დღესასწაული მართლმადიდებლობისა, რომელი მიიღო წლითი-წლად აღსრულებად წმიდამან და დიდმან კათოლიკე ეკლესიამან პირველსა კჳრიაკესა წმიდათა მარხჳთასა.—მეფესა თეოფილეს მის ღმისა, რაჲ იგი თჳთ მპყრობელობისა ბერძენთასა დაეპყრა მთავრობაჲ მიშჳებითა ღ~ისათა...“ 72r — 79v.

14. „წამებაჲ წმიდა ორმეოცთა მოწამეთა სებასტიას წამებულთა, რომელთა სახელები ესე არს: დომენტიანე, ვალენტი, ეშუე, ელიანოს...“ 79v — 84r.

15. „წმიდისა მამისა ჩ~ნისა ბასილი მთავარეპისკოპოზისა კესარიაჲაბადოკელისა შესხმაჲ წმიდათა ორმეოცთა მოწამეთა. — მარტჳლთა ჴენებითა ოდესმცა იქმნა განძღომა მოყუარისა მათისა...“ 84r — 89v.

16. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა...ქებაჲ ეკლესიად მიმაჳალთა და კეთილწესიერებისათჳს დიდების-ჴე უკუეთათა შინა და სიტჳსა მისთჳს, ვითარმედ ვისიღე უფალი მჯდომარედ საყდარსა ზედა მაღალსა და აღმატებულსა. — მრაველისა მოსწრაფებისა ჩჩენებელად გხედავ თ~ქნ...“ 90r — 97r.

შენიშვნა: აშიაზე ასომთავრული სინჯურით მიწერილია „ეფრემ“.

17. „ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ ღრსისა მარიამ მეგვიპტელისა, აღწერილი სოფრონის მიერ იერუსალემელ მთავარეპისკოპოსისა. — საიდუმლოთა მეფისათა დაფარვა კეთილ არს...“ 97r—111v.

18. „ცხორებაჲ მარგჳელი თხრობათაგან, შეკრებული მაუწყებელად სახსენებელისა საკრებელებით ქჳნილისა სასწაულებისა, რაჟამს სპარსნი და ბარბაროზნი დედოფალსა მას ქალაქთასა ბრძოლად მოადგეს და წარწყმდესცა საღ~თოთა ბჭობითა განსჯელნი. ხოლო ქალაქი ესე, უცნებელად დაცული მეოხებითა ღ~ის შობელისათა, მიერითგან წლითი-წლადსა გალობასა სამადლობელისა დაუჯდომელ სახელდებული დღისა ამის. — წელთა ირაკლის ბერძენთა მეფობისასა...“ 111v — 117r.

19. „ნეტარისა ევსუქი ხუცისა იშრუსალიმელისა შესხმა ხარებისა ყოველდ წმიდისა ღ~ს მწობელისა. — ყოველი, ვინ კეთილცნობიერი ენა სამრთლად მოაკითხაეს ქალწულსა ღ~ის მშობელსა...“ 117r — 119v.

შენიშვნა: ამიაზე ასომთავრული მიწერილია „იფორმ“.

20. „იოვანე მთავარეპისკოპოსისა თესალონიკეთისა სიტყუა განკცებისათჳს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა დღე ხარებისაჲს ყოველდწმიდისა ღ~ის მშობელისა. — ღამე წარჴდა, ხოლო დღე მოგუებლა...“ 119v — 121r.

21. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა სიტყუაჲ ხარებისაჲს ყოველდ წმიდისა დედოფლისა ჩ~ნისა ღ~ის [მშობელისა] და მარადის ქალწულისა მარიამისა. — ქ~დ სიხარულისა ხარებაჲ, ქ~დ განთაეს უფლებისაჲ უჴყებაჲ...“ 122r — 124v.

22. „წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა ანდრია იერუსალიმელისა კრიტელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყუაჲ ლაზარესათჳს ოთხ დღე მომკუდარისა, რომელი აღადგინა უფალმან. — ლაზარე, შემოიკრიბა აწინდელი ესე შესაკრებელი...“ 124v — 135r.

23. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოზისა საკითხაი, თქმული ბზობისათჳს. — საკრველთაგან საკრველებად და სასწაულთაგან სასწაულთა მიმართ უფლისაჲთა ეიდოდით, ძმანო...“ 135r — 139v.

24. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ანდრია იერუსალიმელისა კრიტელ მთავარეპისკოპოზისა სიტყუაჲ ბზობისათჳს და იერუსალიმად შესვლისა უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესსა. — გუშინ მეუფისა თანა ლაზარე მისტუმრნა ჩ~ნ“... 140r — 151r.

25. „იოვანე მდაბალისა მონაზონისა და ხუცისა დამასკელისა სიტყუაჲ ლეღვისათჳს განმომბილისა და ოგაეისა მისთჳს ვენაჯისა, აღმოჰქუა დიდსა ორშაბათსა. — აღმძრვეს მე სიტყუაჲ...“ 151r — 155v.

26. „წმიდათა შორის ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა სიტყუაჲ დიდისა ხუთშაბათისა და განცემისათჳს იუდასაგან და მიცემისათჳს წმიდათა საიდუმლოსა, და რათა არა ვიხსენებდეთ ძჯრსა. — მცირედ საჭირო არს დღეს თქ~ნისა მიმართ სიყუარულისა თქ~ად...“ 156r — 162r.

27. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინეპოლელ ეპისკოპოსისა საკითხაი დიდისა ხუთშაბათისა განცემისათჳს...“ 162v — 164r.

28. „დიდსა პარასკეესა საკითხაი ჯუარცმისათჳს და დაფლისა უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა. თქუენი ნეტარისა მამისა ჩ~ნისა გიორგი ნიკომიდელ მთავარეპისკოპოზისა. — მაღალსა და აღმატებულსა სახილველსა აღიწია ქადაგებაი იგი სახარებისა...“ 164r — 174r.

29. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა იოანე ოქროპირისა კოსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოზისა სიტყუაჲ ენებისათჳს მაცხოჳრისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესა, ძისა ღ~ა, და ვითარმედ დღესა შერეულსა განიკლინა ადამ საშოთხით, მასვე დღესა შეეიდა ავაზაკი სამოთხედ. — გუშინ აღთქმულსა მას ვალსა დღეს ხმებაჲს აღსრულებად...“ 174v — 177v.

30. „წმიდათა შორის მამისა ჩ~ნისა ეპიფანე კჳპრელ ეპისკოპოსისა სამ~თა ჯოჯოთჳს უფლისა ჩ~ნისა იესუ ქრისტესთა დაფლისათჳს და ოსებ და ნიკოდიმოსისათჳს და ჯოჯობეთს შთასლისათჳს უფლისა, შემდგო-

მად განმაცოცხლებელისა ვნებისა მისისა, რომელი ესე იკითხვის დიდსა შაბათსა. — რაჲ არს ესე დღჱ დუმილი მრავალი ქუ̃ნასა ზედა...“ 177v—186v.

31. „წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნისა გ̃რიგოლი ნოსელისა მკჳდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩ̃ნისა იესუ ქრისტჱსი. — რაოდენიცა მამათმთავართა კურთხევა სულსა(!) სულისა მიერ დამტკიცებულ არს...“ 186v — 198v.

32. „წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნისა ი̃ოანე ო̃ქროპირისა სიტყუა ამაღლებისათჳს უფლისა ჩ̃ნისა იესუ ქრისტჱსი. — ბრწყინვალე არს ყოველი დღესასწაული...“ 198r — 201v.

33. „ვისიეს წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნისა ი̃ოანე ო̃ქროპირისა კოსტანტინპოლელ მთავარეპისკოპოსისა სიტყუაჲ ამაღლებისათჳს უფლისაჲ ჩ̃ნისა იესუ ქრისტჱსი. — სამნი განსაკჳრველნი[ნ] საქმენი და არა საცნაურნი კაცობრიჲსა...“ 201v — 203r.

34. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა სოფრონ ი̃ერუსალიმელ პატრიაქისა სიტყუა ცაღ ამაღლებისათჳს უფლისა და ღმრთისა და მაცხოვრისა ჩუენისა ი̃ჳ̃ ქრისტჱსი, ითქუა ესე ადგილსა თხემისასა შიშისათჳს უღმრთოსა სარკინოზთასა და იგი აღასრულებდეს წმიდასა დღესასწაულსა ამაღლებისასა. — ვღუმე, მუნ უკუ მარადის ვდუმენი...“ 203r—240v.

შენიშვნა: ტექსტი ნაცლებია. კიდეზე მიწერილია ჯადამწერის ხელით: „შეისწავლეთო, რამეთუ დედანსა შინა აღრე იყო ნუშტი ამისი, არამედ დაკარგულ იყო და სადაცა დგჳანი იწოოთ, მოაწერეთ ძმანო“ (204v).

35. „თ̃ა სეკდენბერსა ჱ, თქუმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ̃ნისა თ̃ეოდორე ალმსარებელისა, სტუდიელთა წინამძღვრისა, შობისათჳს ყოვლად წმიდისა დედოფლისა ჩ̃ნისა ღ̃ის შობელისა, მარადის ქალწულისა მარიამისა. — ბრწყინვალედ დღესასწაულობს დღეს...“ 205r — 211r.

36. „თ̃ა ნოენბერსა კ̃ა. თქუმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ̃ნისა გ̃იორგი ნიკომიდელისა რიტორისა ტაძრად მიყუანებისათჳს ყოვლად წმიდისა დედოფლისა ჩ̃ნისა ღ̃ის შობელისა, მარადის ქალწულისა.—ბრწყინვალე არს მიზეზი ამის კრებისა, რომლისა მიერ მიუწუთოველისა მის ნათელისა მიმართ აღუწეენ...“ 212r — 218r.

37. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩ̃ნისა ბ̃ასილი დიდისა კესარიელისა შობისათჳს უფლისა ჩ̃ნისა იესუ ქრისტჱსისა. — ქრისტჱს შობაჲ თჳსი იგი და პირველი და დაუსაბამოსა მის მისისა ღთაებისა...“ 218r—223v.

38. „თქუმული წმიდისა მამისა ჩ̃ნისა სოფრონ ი̃ერუსალიმელ პატრიარქისა ნათლისღებისათჳს მაცხოვრისა და ზედა აღდგომისათჳს სარკინოზთათჳსა. — კ̃ლ ნათელი გამოჩ̃ნდების...“ 223v — 232r.

39. „წმიდათა შორის მამისა ჩ̃ნისა ამფილოქჱ ი̃კონიელისა სიტყუა მოგებებისათჳს უფლისა ჩ̃ნისა იესუ ქრისტჱსისა. ფებერვალს ბ̃. — ბრავალნი დიდთა მათ სახელოვანთა კაცთაგანნი საკჳრველ ჰყოფენ ქალწულებასა...“ 232v — 236v.

40. „თ̃სა სეკდენბერსა ჱდ. ნეტარისა ანდრია ი̃ერუსალიმელისა კრიტელ მთავარეპისკოპოზისა სიტყუა ყოვლად მსოფლიოსათჳს ამაღლებისა პატიოსნისა და ცხოველსმყოფელისა ჯ̃ვრისა. — ჯ̃ვრის ა კრებისა აღვასრულებთ...“ 236v — 240v.

41. „თ̃სა სეკდენბერსა კ̃ზ. მოსაჴსენებელი წმიდისა და დიდებულისა მოციქულისა ქრისტჱსისა და მახარებლისა იოანე ღ̃ის მეტყველისა. — რამეთუ არა ფრიად დააკლდა ანგელოზთაგან კაცი...“ 240r — 251v.

**ანდერძი** (გადამწერისა): „აღიწერა და განსრულდა წიგნი ესე მეტაფრასი წმიდისა დიდმარხვისა ქებათა ცხოველისა მოგებლის მეტეხის ეკლესიის იესეთა აგვისტოსს ზ, ქრისტეს აქეთ ჩ[ლ]ვ, ქრონიკოხის ონდ" (204v).

**მინაწერი** სატაც ფურცელზე: „იესე სულთანოვის წიგნებითგან. იესე გარდაიცვალა 1817-სა წ. ივლისის 3-ს, საუკუნოთ იყავნ სახსენებელი მისი, დავსაფლაველი ჭერის სასაფლაოზე".

## 486-ა

### დაბადების ფრაგმენტი. X

2 ფ.; 23×14.5; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური, სახედაო ასოები მთავრულით; დაწერილია ორ სვეტად; ეტრატი გამოყენებული ყოფილა ყდის სატავ ფურცლად; ფურცელთა კიდეები და ტექსტის მეორე სვეტის დიდი ნაწილი შეჭრილია; ეტრატი დაზარალებულია, ტექსტი ხოგ ადგილას გადასულია; [X ს.]; შეკნილია დავით დავითის ძე კარიჭაშვილისაგან.

I ფურცელი. [დაბადება]. „...და თ~ქა ღმერთმან: იყავენ სამყაროჲ შორის წყალთაჲ და წყალთა..." 1r-v. შესაქმე, თავი ა, მუხლ. ზ.

წყდება: „...და შექმნნა ღმერთმან მჳცენი ქუეყანისანი თესლად თესლადისაებრ მათისა..." შესაქმე, თავი ა, მუხლ. კე.

II ფურცელი. [დაბადება]. „...შექმნა ღმერთმან კაცი იგი ხატად ღ~ებისა..." 2r-v. შესაქმე, თავი ა მუხლ. კზ.

წყდება: „...და თ~ქა ღმერთმან: არაკეთილ არს კაცისა ამის მარტოჲსა ყოფაჲ, უქმნეთ მაგას შემწე მსგავსი... და თავი ჰბადა ღმერთმან ქ~ნით მჳცეი ველისაჲ, და ყოველი მფრინველი ცისაჲ და მოიყვანნა იგინი..." შესაქმე, თავი ბ, მუხლ. ი0.

## 486-ბ

### იოანეს თავის სახარება. X

1 ფ.; 25.5×22; ეტრატი; ფრაგმენტი; ასომთავრული. X ს.

[იოანეს თავის სახარება]. „...აღსრულ ვარ მამისა ჩემისა. წარ-ვედ ძმათა ჩემთა და არქუ მათ..." იოანე, 20,17.

**შენიშვნა:** რედაქციულად ოთხთავის ფრაგმენტი მისდევს ჯრუჭისა და პარხლის ოთხთავებს (იხ. ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატბერდული ხელნაწერის მიხედვით. გამოსცა ა. შანიძემ, გვ. 376).

## 486-გ

### ქადაგებათა კრებული (ფრაგმენტი). XI

2 ფ.; 36,5×27,5; ეტრატი; ფრაგმენტი; ნუსხური, სახედაო ასოები მთავრულით; დაწერილია ორ სვეტად; [XI ს.]; შეძენილია დავით დავითის ძე კარიჭაშვილისაგან.

[ქადაგებათა კრებული]. „...ხოლო ზოგადი არს და ზიარი ყოველთა ზედა ეშჩაქთა მონებაჲ და საცთური ბოროტი, და ნანდჳლეჲ ჯერ ეგრე იყო, ვინაჲთგან დიდებისაგან ღმრთისა განაშორნეს თავნი თჳსნი..." 1r — 2v.

წყდება: „...ნათელს იღებს იესე ესე. ხოლო ჯერ-არს ხილვად, ანუ თუ შემდგომიცა ამისი გჳკმს გულისჴმის-ყოფით განცდად და თუ ვინ, ანუ ვის მიერ, ანუ ოდეს წმიდაჲ იგი და იოვანესგან და დაწყებასა..." 2v.

### 487-ა

**ოთხთავი.** XVII — XVIII

1 ფ.; 39×20,5; ქაღალდი; ფრაგმენტი; ნუსხური, სამეფო ასოები სინგურით; გამოკვეთილი ყოფილა ყდის სავარც ფურცლად; კიდეშემოკვეთილი; დალპვებული; [XVII—XVIII სს.]. შეწირულია დავით დავითის ძე კარიჭაშვილისაგან.

[ოთხთავი]. „...მოსე და წ'წყანი მათი ისმინონ. მან თ'ქუა: არა, მამაო აბრაჰამ'...“ 1r-v. ლ. 16. 29.

წყდება: „...ხოლო პირველად ყურ არს მისა ფრიად ენებაჲ და...“ ლ. 17. 25.

### 487-ბ

**საგალობელთა ფრაგმენტი.** XVIII

1 ფ.; 29×18; ქაღალდი, ფრაგმენტი; ნუსხური, დასწყისი ასოები მთავრულით; კიდეები შემოკვეთილია; [XVIII ს.]; შეწირულია დავით დავითის ძე კარიჭაშვილისაგან.

[საგალობელი]. „...მას. ჭამსა შინა გამოუცხადა თავი თჳსი იესუ მოწაფეთა თჳსთა...“ 1r-v.

### 487-გ

**საკითხავები.** XVI—XVII

4 ფ.; 11.5×8,5; ეტრატი; ფრაგმენტი, ნუსხური, დასწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; [XVI—XVII ს.ს.].

[საკითხავები სახარება-სამოციქულოდან]. „— „...განრისხებად სული თჳსი წარწყმიდო იგი და რომელმან წარწყმიდოს სული თჳსი...“ 1r — 4v.

წყდება: „...ებრაელთა მიმართ ეპისტოლე... პანაკები აოტეს, უცხოთ სულთა მოიყვანნეს დედათა აღდგომელნი მკუდარნი...“.

### 488

**თომა კემფელი. ბერი ეკლესიერი.** XVIII—XIX

309 ფ.; 25.5×11; ქაღალდი; ტყვეკადარული ტეხურული ბის ყდა, დახიანებული; მბეჭდური, დაავწყისები სინგურით; [XVIII — XIX სს.]; ხელნაწერი ჩამოტანილია ქუთაისიდან ჯ. გოგიბაშვილის მიერ 1937 წ.

„თომა კემფელი. წესისაგან წმიდის ოქოსტინესი ქრისტეს თანაწიდგომისა ზედა. წიგნი პირველი, საქმარი ტუქსვანი სულიერი ცხოერებისათჳს. თავი პირველი. ქრისტეს თანაწედგომისა ზედა და ყოველი სოფლისა ამის ამაოების გალახვისა ზედა, რომელიც შემომიდგეს მე, იგი არა ვიდოდის ბნელსა, იტყვის უფალი...“ 1.

**შენიშვნა:** 1. წინ უძღვის ა. „შესაწირავი. იესო ქრისტე მჳსნელი ჩუენისა მიმართ...“ (1r—2v). ბ. „ჭაბა ამ წიგნისა“. (3r—5r). გ. „წამკითხველთათჳის“ (5r — 6r). დ. „ცხოერება თომა კემფელისა“ (6r — 9r).

2. ერთვის: ა. „ლოცუა ყოელად მჳრეულე მამა ღ'თისა მიმართ სათქმელი...“ (301r — 306v). ბ. „ხანდუნი ოთხთავ წიგნთა“ (307r — 309v).

3. თომა კემპელის ბერი ეკლესიისა ეს რედაქცია თარგმნილია დავით ტლუკანთ-პაპაშვილის მიერ (შდრ. II — 594. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (II კოლექცია), ტ. II).

## 489

### ლოცვანი (კათოლიკური). XIX

310 ფ.; 17.2×11,5; ქაღალდი; ტაეგადაკრული ტყავით; ხის ყდა; მხედრული, დასწყისები სანვეტით; ტექსტი ჩაწერილია ნარნარებში; თავ-პოლონაკლულია; კანი შენახულია 5 — 6 ფ. ფ. შორის; ვაჭრობა ძველი პაგინაცია (ციფრდობრივი); ქაღალდი დაზიანებულია; დახიობებულია ფ. 84; მარტივი თავსამკაულები: 19, 45, 84, 222, 282 ფ. ფ.; [XIX ს.]; ჩამოტანილია ქ. გოგრიაშვილის მიერ 1937 წ.

[ლოცვანი]. „ლოცვა, [რაცა] სოფელსა ამას იღოცევდი შენ ღმისა მიმართ“... 1r — 340v.

შენიშვნა: 1. „ლოცვანი“ კათოლიკური.

2. „ლოცვანში“, სხვა მასალასთან ერთად, შესულია: „ქართული ტერ ამენკალი“ (72r); „ლოცვა წმიდა წერილს“ (97r).

## 490

### „გბაროდენის“ თარგმანება. XIX

215 ფ.; 16×11,5; ქაღალდი; ტაეგადაკრული ტყავით; ხის ყდა; მხედრული, დასწყისები სანვეტით; დახიობებულია 1,2 ფ. ფ.; ამოვარდნილია 1 ფ.; თავ-პოლონაკლულია; [XIX ს.]; ხელნაწერი ჩამოტანილია ქუთაისიდან 1937 წ. ქ. გოგრიაშვილის მიერ.

(თარგმანი გიბაროდეს დედუეაო მოწყალებისაო გლეხურის ენითა გამოთარგმანებული ჰრომაელის ენისაგან). „თავი ა. გიბაროდეს დედუეაო მოწყალების მშობელო. რაოდეს ურდა იყოს ჩვენი მთნდობრობა მარიამის მიმართ...“ 3r — 213v.

შენიშვნა: 1. თავსურათებზე წერია: „თარგმანი გიბაროდეს დედუეაო მოწყალებისაო გლეხურის ენითა გამოთარგმანებული ჰრომაელის ენისაგან“ (1r).

2. წინ უძღვის წინასიტყვაობა, რომელიც მხოლოდ ნაწილად შემორჩენილი (2r).

3. ეროვნის საძიებელი (214r — 215v).

4. ამიტომ მიწერილი აქვს ქუჩათა სახელები: წმიდა ბონავენთურა, კოზმა იერუსალემელი, წმიდა ბირჯიტა და სხვები.

შენიშვნები: 1. გადაწერილი ხელით; ა. „წამოიხმენელო, თუ პატივი სიტყვების არ იცი, პოლონდელს ფურცელში ნახე — თარგმანი პატივისა სწერია“ (1v). ბ. „ეს წიგნი სტეფანემ წაიკითხა 1821-სა წელსა სექტემბრის 20-სა დღესა“ (ქვემო ყდის საცავი ფურცელი).

2. „ეს წიგნი შესწორდა ქუთაისის რომის კათოლიკეთა ეკლესიის საწიგნეს შიძღვენ დრო გაბარიელ ასლანიშვილმა 1913, იანვრის 18, ქ. ბათომ“ (2v).

3. „ზუსტიანთი ვარ“ (ბეჭდ ყდის საცავი ფურცელი).

## 491

### შემოკლებული ფიზიკა თეორეტიკებრი. XVIII

I—V ფ.+294; გვ.:19×14; ქაღალდი; ტაეგადაკრული ტყავით ხის ყდა; კალიგრაფიული მხედრული (წერილი), სათაურები ასომთავრულით; მთლიანი ანტონ I კათალიკოსი; [XVIII ს. მეორე ნახევარი]; ჩამოტანილია ქუთაისიდან ქ. გოგრიაშვილის მიერ 1937 წ.

„შემოკლებული ფიზიკა თეორეტიკებრი. შესავალი, ანუ წინასიტყვაობაჲ. § 1. ფილოსოფია ბუნებითი, ანუ ფიზიკა არს ცნობა ბუნე-

ბითთა ნივთთა, ესე იგი ყოელისა მის, რაჲცაღა არსებისაგან და თჳსებისა სხეულთასა ყოფად შესაძლებელ არს...“ 1—283 გვ.

შენიშვნა: 1. წინ უძღვის: ა. მთარგმნელის ანტონ I წინასიტყვაობა: „ანტონის მიერ არხიეპისკოპოსისა წინასიტყუაობა ფისაკისა ამის წინამდებარისა.—შემდებელ მეცნიერნი სორჭლნი წყოელთამოყუარენთა და უფროსღა სიბრძნისმოყუარეთანი, რამეთუ წინასიტყუაობაჲ შეაბამნი აჰა დადებაჲ, ვითა დაყენებულთაჲ გარემოებათაგან საჭიროჲთა ვერ უძლე. ვინათგან ჴსპობენ ზედორე, ვითარმედ გარემოებათაგან საჭიროჲთა ვითა დაყენებულთაჲ წინასიტყუაობაჲ აჰა დადებად ვერ უძლე. ამისთჳს თანა-მიცს განცხადებად, თუ რაჲმენი იყუნეს საჭიროჲნი იგი დაყენებანი მზაჲროობა მაშუალადებად, რომელსაცა მოხარბებაჲ მიმართ დიდითარე თხოვითა მივემთხჳ.

გარდამოვიღე წინამდებარეჲ ესე ბუნებითი ტიელოსოფია საჴმარად სწაულისმოყუარეთა ჩუესთა სამოელაჭმაჲ ენისაგან ჩუმსა ენასა. ხოლო საკმარად ცხად(!). გუშინ წელსა 1762, თთუესა დღეჲსმცირესა 26 შეკრებელ ვიყუენით სახლსა ვისმე ნათესავისა ჩ'ნისასა, სადაცა ითქუა ვისჲმე, ვითარმედ ფისიკა გარდაჲქცეულ კაცად ჲქმნარიტებაჲსაგან ცნობისა. ხოლო უკანასკნელელულსმან ენინე და, უდიდებელი ესპილტა. ღჳრისტესმოყუარემან მიეცუა მას: უმეცარნო ფისიკისანი მსგავს არიან ბრმათა, ბნოელად ნივთთა წინამდებარეთა ყელითა ოდენ განბრძილებულნი და მკრძნობელნი შუბებითა ოდენ ნივთისანი და ვერ სადამე მცნობელნი შესახებათანი. ხოლო მცნეარენი ფისიკისანი არიან ვითა მხედველნი და არა შუბებითა ოდენ მკრძნობელნი ნივთთანი, რომელნიცა არა რაჲმეთა მიზეზითა ფისიკოსობისათა გარდაჲქცეულან ჲქმნარიტებისაგან ცნობისა.

არს ფისიკასა ამას შინა ანბანი, რომელიც გუაცობებს ჩუენ ცნობასა არისასსა, გჳრაჲნთა და მაცდურთა მხეთასა და მიზიდულსა წყალისასა მოოგარისა მიმართ. და ესე დაღათუ არა ადვილ არს, მაგრა ნაკუნთანი დახატული ბოლოს წიგნისა, ადვილად შეჲტუასწავებენ.

გარდამოვიღე ფისიკაჲ ესე სხუათა და სხუათა ავქსონთაგან შემრებელმან, მითრამეთუ ვოლ[ტოისასჲანისა სისტემასა სოფლისასა მიეროიდე.

ხოლო მუეუდესა მას სათუფეთასა უნორწენელსა უხილველსა მხოლოსა ბრძენსა ღმერთსა ჰატეი. და დიდებაჲ ჯ'კი ჯ'კე, ამენ“. IIIr-v.

1. „ჰიპაქი ფისიკისა“. IVr—Vr.
2. ერთგული ნაბაზები (287, 289 გვერდები).
3. სქოლიოებში ანტონ I-ის კომენტარები და შენიშვნები.
4. ტექსტში ნახმარია ანტონისეული ნიშანი /.

შენაწერი: „შემოწირული ს. იოანე მღ. ეკლესიისაგან 27. III. 1929 და დამიანე სააკ[შვილისაგან]. ქუთაისი“ (IIr).

## 492

### კარაბადინი. 1877

231 ფ.; 21×17; ქაღალდი, ნაწერგადაკრული მეცოს ყდა; მწერდული, სათაურები და დასაწყისი ასოები სისწორით; 2r—9v, 199v—221r დაუწერელია; ალია 127—128 ფ. ფ. შორის; 1877 წ. (10r); გადაწერი — ანტონ თიმსი ეტ მღებოროი (10r); ჩამოტანილია ქუთაისიდან ქ. გოგირაიშვილის მიერ 1937 წ.

[კარაბადინი]. „1. ათუშაკის წამალი. უწინ ამი ყლაპოს, მასუკან არაყი დალიოს, პირიც გამოირეცოს, ათი დღის განმავლობაში მორჩება ღ'თით.

2. სახამებელი რძით და ყინული შაჭრით მოადღეც, ათ დღეს მორჩება, საწყენ საქმელებს ერიდოს...“ 1r—164r,

შენიშვნა: 1. კარაბადინი შეიცავს 747 რეცეპტს.

2. კარაბადინს ერთვის ანბანზე დაწაგებული საძიებელი: „საძიებელი ყოველთა რიგი სწერილების საკურნალო წამლებისა ღ'ღითი“ (167r—199r).

3. რეცეპტებში ხშირად არის დამოწმებული ჯანაოზ ეჭიმი: „ჯანაოზ ეჭიმზე ოქვა...“ (90r).

4. ერთგან „ყველაფრის მკურნებელ“ წამლის ვრცელი აღწერა ბუსულად. «Копия. Универсальное лекарство почти от всех болезней. А следующие болезни или недуги много испытаны этим лекарством и совершенно излечены, причем больной как-бы снова родится...“ (221v—230v). მიწერილია ეს რეცეპტი 1887 წლის 20 ივნისს (230v).

5. რამდენიმე რეცეპტი მელნით არის გადაშლილი, არ იკითხება.

6. 231r-ზე სხვა ხელით მიწერილია რეცეპტი.

**ანდერძი** (გადმწერისა): „1877-სს წელსა, მარტის 8-სა გარდავსწერე ეს კარაბადინი მე ანტონ თომას ძე მღებრისამან სახელითა ღვთისათა. ეს კარაბადინი იქნებითაგან (!) ნაცადია, ყოველივე სოლომონ ბრძენისაგან თქმულია შეუწვნითა ღვთისათა“ (10r).

## 493

### თომა კემფელი, ბერი ეკლესიერი. XIX

181 ფ.; 21×17; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეიფური ყდა; მხედრული, დასწყისში სინჯრითი; ამოვარდნილია: ფ. ფ. 98 — 109; დაზიანებული — 170 ფ.; მარტივი თავსამკაული 3r. ტექსტი ჩაწერილია ჩარჩოებში; [XIX ს.]; ხელნაწერი ჩამოტანილია ქუთაისიდან ქ. გოგოჩაშვილის მიერ. 1937 წ.

„თომა კემფელი. — ბერი ეკლესიერი. წესისაგან წმიდის ქრისტეს თანა-შედგომასა ზედა. საწმარნი ტკბესვანი სულიერი ცხოვრებისათჳს. წიგნი პირველი. თავი პირველი. ქრისტეს თანა-შედგომასა ზედა და ყოველი სოფლისა ამის ამაოების გალახვასა ზედა. — რომელი შემომიდგეს მე, არა ვიდოდეს ბნელსა...“ 3r.

შენაშენები: 1. წინ უძღვის: ა. „შესაწირავი“ (2r — 3r). ბ. „ქება ამ წიგნისა“ (3r—4r). გ. „წამკითხველთათჳს“ (4v). დ. „ცხოვრება თომა კემფელისა“ (5r — 7r). ერთგან: „ლოცვა სათქმელი ყ'ველ მუხრანელ მამა ღ'თისა მიმართ“ (173v). ბ. „სასიკეთელი წიგნთა ამათ თავსა და რიებუთა“ (178r — 181).

2. თომა კემფელის ეს რედაქცია თარგმნილია ტლუაანთ-ამბამშვილი დაეთის მიერ. (იხ. Q — 438).

**მინაწერები:** 1. „ჭის პატიოსნებას სიმონი ეზეკიანი სახში მიერთოს“ (8r).

„ეს თომა კემფელის წიგნი ეკუთნის ეზეკიანის ოჯახს“. (181r).

3. „დამიწერია მე დიაკვნი (!) შვილს, სახელი მქვია ისეთი ის, რაცამ მქვია. ამენ“ (181r). (დიაკვნის შვილი არ უნდა იყოს გადამწერი, ეინაიდან მინაწერისა და ტექსტის ხელი განსხვავდება ერთმანეთისაგან).

4. „ეს თომა კემფელი ეკუთნის ეზეკიანის, შახში დაწერე. მე ვნიკოლოზ ასური, სახელი მქვია ისეთი ის, თუმც ვერ მიცანა, ვარც სალომე ეზეკიანის ასული“ (181r).

## 494

### ბაგრატიონი დავით. ნარკვევი. XIX

98 ფ.; 17×11; ქაღალდი; ქაღალდგადაკრული შუყაოს ყდა; მხედრული; [XIX ს.]; ყდისთვის გამოყენებულია ფერადი შტამპიანი ქაღალდი; ხელნაწერი ჩამოტანილია ქ. ქუთაისიდან 1937 წ. ქ. გოგოჩაშვილის მიერ.

[ბაგრატიონი დავით. ნარკვევი]. „თავი ა. — ასურის ძემან სიმონისამან დაუტევა სენარი მიზეზისა ძლით, რომელიცა მძლავარ (!) ნებროდ და აღაშენა ქალაქი ნინეე...“ 4r—98v.

**შენიშვნა:** 1. ტექსტი გამოცემულია (იხ. ბაგრატიონი დავით. ნარკვევი. თბილისი. 1800 წ.).

2. წინ უძღვის წინასიტყვაობა: „სადიდებლად წმინდისა ერთარსისა ცხოველმყოფელისა და განუყოფელისა სამებისა: მამისა და ძისა, სულისა წმიდისათა. დროსა უკეთილშობაზეს დიდებულისა გიორგი მეფეთამეტისა ყოველსა საქართველოსა...“ (1r—4r).

2. „ნარკვევის“ ბოლოს: „განსრულდა, დიდება ღ'თისა მუშაკთა წიგნისა ამის. შენდობა უბრალენი ცთომათა, მარტა ქ. ქ'ს უპ'ე“ (98v).

## 495

### ხ. ხ. ორბელიანი. წიგნი სიბრძნე-სიცრუისა. 1858

380 გვ.; 17×11: ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეიფრული ხის ყდა: მიდგრული. 1858 წ. (380 გვ.); ხელნაწერი ჩამოტანილია კუთაისიდან ქ. გოგებაშვილის მიერ 1937 წ.

„წიგნი სიბრძნე-სიცრუისა ნათქუამია სურხან ორბელიანისა ღმისა სიკაბუკისა თავისისასა. — იყო ჴელმწიფე ერთი, რომელისა საქმენი არაისაგან მოიგონებოდნენ. რომლისა სიკეთისა სიქველისაგან ეგოდენი მოწყალებანი შეეკრიბა გულსა თვისსა...“ 1—380 გვერდები.

**შენიშვნა:** ტექსტის ბოლოს ხელნაწერის ხელისაგან განსხვავებული ხელით მიწერილია: „დასრულდა კელითა ტერ ბაკრატ ფეიქრაძისა. 1858. 15. მ“. გვ. 380.
მინაწერი: 1. „წიგნი არის ივანე მგებაროვ. 1888 წ. 10 ნოემბერსა“ (IIr).
2. „კარლო მღებაროვის არის ეს წიგნი ნაყიდი“ (გვ. 381).
3. „ეს წიგნი ტერ აკოფის დაწერილი არის“ (გვ. 384).

## 496

### მინა მხითარისტი. გეოგრაფია. 1834

149 გვ.; 22×17: ქაღალდი; ტყავგადაკრული ტეიფრული ხის ყდა: დახიანებული. ნაწილობრივ მოცელებული; დახიანებულია: 1,2 145—149 ფ. ფ.; მთარგმნელი და დამწერი მღვდელი ანტონ თუმანოვი (2v); თარგმნილია 1834 წელს (148r); ქუთაისი (2r); ჩამოტანილია კუთაისიდან ქ. გოგებაშვილის მიერ 1937 წ.

[მინა მხითარისტი]. „გონიერება, გინა სწაელა ღოსწაე ყრმათა. ნაწილი მესამე. რიცხუი 41. — რა თქმა არის ქუეყნის მოთხრობა. — 152. მოთხრობა ქუეყნისა არის ისტორია ქუეყნისა, გინა ქუეყანასა ზედა ლაპარაკი, რომელიც მოგუითხრობს მრთელი ქუეყნის მთავართა ნათესავთა...“ გვ. 1—147r.

**შენიშვნა:** 1. თავფურცელზე წერია: „გონიერება სწაელის მოყუარე ყრმათათჳს, გამოღებული მინას მოძღურისაგან მკურნალიანისა, მიხითარ აბბის ძმათაჳსნის, სომხურს ენასა ზედა გასანათლებელად სომხის გუარისა, ოთხ წილად გაყოფილი. ვენეტიკის სტამბისა შინა მონასტრისა წმიდისა ლაზარესი დაისტამბა სომხურს ენასა ზედა განზორციელებიდგან ღუწისა 1818 წელსა შინა. შემდგომად სომხურისაგან ითარგმნა ქართულს მხეურლსა ენასა ზედა ამაღლებული მღუდლის ტერ ანტონ თუმანოვისაგან, სამოციქულო მისიონარისა, გორჭების განათლებისთჳის ქართულის ენის მჭრნე ძმათათჳს წელსა ღუწისასა 1831 ქალაქსა ქუთაისსა შინა. ბრძანებითა მთავარ ღუროსის პატრი ფილიპესითა, რომელიც არს რიგისაგან წმიდა ჳრანჩისკესი“ (IIr).

2. Ir-ზე. 1834. 17.91 ჩვლდ ოზ

3. მთარგმნელის წინასიტყვაობა: „სწავლის მოყვარე ამომკითხველთა მიმართ. — თუმცა ქანონი მოითხოვს, რათა ოდეც ერთმა ვინმე წერილს მოყვარეშან ისტორიას, რათა ერთი რაამე წიგნის უცხო ენისაგან გამოთარგმანება და აღწერილ თავის ენასა ზედა (რომელი დიდათ სასარგებლო და საამო იყოს თავის ენის მცოდნეთათვის), მაგრამც, რათა ორჭოს თარგმანი და აღწერილი წიგნისა მის პირველის წიგნისაგან და არა ნაზედრიისაგან, ეთათერა მე ვქმენ ესრედ. პირველ ვიწყე ბაზეჭრისაგან, (ესე იგი) მესამეს წილისაგან. რომლისათვის თანა-ვასთო, რათა ს[წრ]ად არ განმკიცხოთ, ვიდრემდის არ ისმინოთ მიხვნი, თუ რაჲსათვის მოვქცეულ ვარ ესრედ პირდაპირ კანონისა, რათა მისცა თავი ჩემი საკიცხველად, მაშ მისმინეთ: ოდეს ვიბილე წიგნი ესე ღვთიერაჲთა და წავიკითხე, რა მრავალჯაირად გაანათლა ჴორება ჩემი, რომელიცა იყო დასტამბული სომხურს ენასა ზედა, გარნა შეცსწუხდი დიდად, ვინაჲთგან არას არგებდა მცოდნეთა მხოლოდ ქართულის ენისათა და ჴელოსდ შევსწუხდი, რომ წიგნი ესე ერთი ნაკუეთი იყო მხოლოდ—ორი ნაწილი. (: ესე იგი: მესამე და მეოთხე, და არ იყო თან ორი ნაწილიცა, (ესე იგი) პირველი და მეორე, რათა სრულებითი მეთარგმნა ქართულს ენასა ზედა და ჩემი სურეელი აღსრულებულიყო—ორი ნაკეეთისა და ოთხი ნაწილის შეწირეითა სჲჭართველოსათჳს.

გარნა სასოება არ წარეკეცდეს ამ განზრახჳთისა, რათა პირველ ეს ნახეცარი აღმეწერა, ვიდრემდის პირველი ნაკეეთიც მომეშოვა, რათა, რომ არ გვნელიყო, სრეელი აღსრულებულიყო—ორი ნაწილი და ორი თან ორი ნაწილიცა, (ესე იგი) პირველი და მეორე, რათა სრულებითი მეთარგმნა ქართულს ენასა ზედა და ჩემი სურეელი აღსრულებულიყო—ორი ნაკეეთისა და ოთხი ნაწილის შეწირეითა სჲჭართველოსათჳს.

ა[წ, ჯვეშინჯე რა კარგათ, როგორ ამ წიგნსა შინა იყო ფრიად მშეენიერად დაწყებული ადამიდგან ნოემდისინ და ნოესაგან შთამომავლობა ჯვაროსათა და კ[ნ სრულიად კჳეენოს ახლისა, აჩრიკისა, ეგრისაიისა და აზერაკისა თავიდა ავაყოფათა, რომელთა ყოველი ენიმე სცნობს, თუ რაჲ და ჯვარნი რაამენი არიან ცისა შინა, მრთელს კჳეყანასა შინა: ხლეჲ თუ ზეხელთჳთი, ეკლმწყობასა, თუ მეფობა, თუ ჯვარნი ფიქიანნი, თუ ჴრიგოლნი, რათა ყოველთან ვინმემ სიბრონე მიიღოს, კეთილს ეკლ-ჴყოს და ბოროტი განაძოს, ამისთჳი (!) აღარ დაესტოფეს ამისი ქართველად თარგმნა, რათა ეს მაინც იპოვნებოდეს და ჯეეთ ღმერთი მომმადლეს სიცოცხლესა, ვედარლობ, რათა ის პირველი ნაკეეთი წიგნიც მოეშოვო. და ოდეს ვიშოვე, იმისაც ჯნელეყოფად და ჯიმოვითარგმნი შეწეევნითა ღუთისათა. და თუ მას ვერ ეეშეკი, ეს მაინც დარჩება საქართველოსა შინა. და შემდგომად ჩემსა ვინც ისურვოს მისიც ქართველთათჳს თარგმნა, მან აღსარულოს პირველად ღ[ვთისა და მერმედ კჳეყანის მოყვარულთასათჳის.

ამის გარდა საცნაურ იყოს თჳენდაც, რათა არ მისაყედუროთ წიგნისა ამის აღწერილ თაბიერს ენასა ზედა და არც ჯანკეტხეთ ვიქმნა ღრამატიკოსთა და მჴეგრმეტყველთაგან, რადგან ვარ მე აღნოდილი იმდენრი კჳეყანასა, სადაცა საკუთარი და სრეეთა ენა არ იპოვების ქართველი, სხეადასხეა ენანი აროან აღრეულნი. ამისათჳს მეც ვარჩიე, რათა სახოგადო ენით ბემეწერა, რომლითა ყოველი კაცნათ სმენოდათ ამ წიგნსა შინა მოთხრობილნი რაამენი და ესრედ აღეწერე, და თუმცა მესრეეა წმიდა ენით აღწერა, არ ვიცავ შემძლებელ სრულიად აღწერისა. იმჯართ.

კ[დ ფუჩყოდეთ, რომელ ამ წიგნსა შინა გამაკეთებია საძებელნი, ვითარცა მესამე წილის შეჯ ადგილს, (ესე იგი) დასასრულსა. მესამე ნაწილისასა, ეგრეთვე მეოთხე ნაწილისაცა გამაკეთებია ბოლოს, ორიე ადგილს არს გაეეთებული ანბანზედ რომლითაც, დიაღ, ადვილად იპოვნით ყოველთა ადგილთა ფურცელის პირთა, რიებზთა თუ მუხლთა, და ჯეეთ ჰპოვით ასოს რაამე შეცდენება, ანუ ლუჭსი ფუნერებაზ, დაეიქრებით გაასწორებდეთ და ნუ დაეაბრალებთ ჩემს უნაკეულესობასა, არამედ კაცობრივი ფიქრის სისუსტესა.

ამას გარდა კ[დ ადგილთა შორის იხილავთ რახამთა შეხმეტსა ორ ფრჩხილთა შორის ამ სახედ (ააა), რომელი გირჩევნებსთ იმ ადგილსა, სადაც ლაპარაკობს იმავე საქმის ვითარებასა ზედა და იმ ჯანსწავლებით მოძებნით მუხლსა, სადაცა ჭკიებთ იმავე საქმის ლაპარაკსა, რათა მით კარგათ მოადგილე იქმნა იმ ლაპარაკის შეტყობისა.

ბოლოს ვსახოვ, რომელ ყოველთა წამკითხველთაგან წიგნისა ამის არა თუ მიეღო (!) რამე საკეთილო, გინა უპატიოობა, პრიალად ცთილმოხსენება ამა ჩემის შრომისათვის, და იქმნეთ მლოცველი ულირსებისა ჩემისა თქვენ, მეფენო ქართველის ენისა, შემოწირვისათვის ამა წიგნისა, რომელი გაბლავარ თქვენ ყოველთა უფალი მფედველი ტერ ანტონ თუმანოვი, ახალციხელი სამოციქულო მისიონერი". IIv—IIIv.

4. ხელნაწერი შეიცავს მინას მხითარისტის გეოგრაფიის III და IV ნაწილებს.

5. ტექსტში ადგილ-ადგილ ჩართულია ყრმათა დამოძღვრა ლექსად.

6. ტექსტს ქართის წიგნის ორიოდ ნაწილისათვის მთარგმნელისაგან შედგენილი „ზანდუკი ანბანგანური, რომლისა ასოებით იპოებიან ყოველნი ადგილნი, ადგილთ-დაწყებანი, რიცხვნი და ფურცლის პირნი თავთავეთი (!) რახმის მოძებნითა" (37v—75v, 146r—148r).

7. ხელნაწერში „გეოგრაფიის" თარგმნის ორი სხვადასხვა თარიღია ნაჩვენები, ერთი — 1831 წ. (2r), მეორე — 1834 წ. (75v, 143r). შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ პირველი — თარგმნისაა, ხოლო მეორე გადანუსხვის.

8. მინას მხითარისტის „გონიერება, გინა სწავლა მოსწავე ყრმათა" ანტონ თუმანოვის მიერ სომხურიდან თარგმნილია ვენეციაში 1818 წელს დაბეჭდილი გამოცემიდან (2r).

9. ხელნაწერში ჩადებულია ერთი ფურცელი სხვა ხელნაწერიდან, დაწერილი XIX ს. მხედრულით; შინაარსით — ქადაგება.

*ნიშნები: „დასრულდა მესამე წიგნი სძიებლითურთ 1834 წელსა" (75v). „აღსრულდა მეოთხე წიგნი 1834 წელსა" (148r).

## 497

### ბიბლიური წიგნები. XIX

I—III+161 გვ.; 22×17; ქაღალდი: ცაცო; მხედრული; (XIX ს.). ჩამოტანილია 1937 წელს ქუთაისიდან კ. გოგონიაშვილის მიერ.

I. „წიგნი ეკკლესიასტე, ესე იგი არს საეკკლესიო მეფისა სოლომონისა. თავი ა. — სიტყვანი ეკკლესიასტესანი, ძისა დავითისა მეფისა ისრაელისა იერუსალემსა შინა..." გვ. 1—28.

II. „წიგნი სიბრძნისა ისო. ძისა ზირაჭისა. თავი ა. — ყოველი სიბრძნე უფლისაგან და მისთანა არს საუკუნითგან ქვიშანი ზღვისანი..." გვ. 29—161.

## 498

### საქრისტიანო მოძღვრება. 1828

I—II ფ. ფ.+162 გვ.; 20×17; ქაღალდი: ტყავგადაკრული ტვიფრული მუყაოს ყდა; მხედრული; გადაწერი ტერ ანტონ თუმანოვი (გვ. 159) 1828 წ. (გვ. 159) გადაწერის ადგილი — ქუთაისი (11r); ჩამოტანილია ქუთაისიდან 1937 წ. კ. გოგონიაშვილის მიერ.

„საქრისტიანო მოძღვრების თავი პირველი. — ო.: ეინ დაგბადა შენ შ. ღ-თნ.

ო. რასათვის დაგბადა შენ ღ-თნ. შ. ამისთვის, რათა ვიცნათ ღმერთი და ვემსახუროთ მას ამ ქვეყანაშიდ..." გვ. 4—159.

შენიშვნა: 1. ტექსტს წინ უძღვის: „საქრისტიანო მოძღვრების წინათქმული" გვ. 1—4.

2. უძღვის ცნობა მთარგმნელისა და გადამწერის შესახებ: „საქრისტიანო მოძღვრება ყოველთა ქრისტიანეთათვის და საჭირო ცხონებისათვის მხედრული ენით თარგმნილი და აღწერილი პატრი მართოს ავგან, წ'ა მამა ფრანჩისკეს კაფუჩინის რიგისაგანის, ნემის გვარისა, ქალაქსა შინა ტულპეტის შობილისა, პრომის წ'ა კრებისაგან მოვლინებულის საქადაგოდ ‹საქართველოსა შინა. შემოკრებული და აღსრულებული წელსა უფლისასა 1809-სა. მეორედ გარდაწერილი და განწმედილი ტერ ანტონ თუმანოვისაგან საპოეკნო მისიონარისა ქალაქსა ქუთაისისასა წელსა უფლისასა 1828, იანვრის 10-სა. სასარგებლოდ სულუნო ცხოვრებისა სულის მცველნე ძმათა და დათაისა“ (IIr).

3. საქრისტიანო მოძღვრება დაწერილია კატეხიზმოს სახით.

**ანდერძი:** (გადამწერისა): „დასრულდა საქრისტიანო ესე ჴელითა ტერ ანტონ თუმანოვისა წელსა უფლისასა 1828, იანვარსა 10“. გვ. 159.

**მინაწერი:** „დონ დამიანე საბაქიშვილი წინამძღვარი ქუთაისის კათოლიკეთა ეკლესიისა. 1905 წ.“ (IIr).

## 499

### ცხოვრება წმინდათა. 1858

302 გვ.; 21×17; ქაღალდგადაკრული მეჯოხის ყდა; მხედრული: გადამწერი კონსტანცია ხუბაძა წელი (გვ. 295); [ქუთაისი]; 1858 წ. (გვ. 295). ჩამოტანილია ქუთაისიდან ქ. გოგბერაშვილის მიერ 1937 წ.

1. „ცხოვრება წმინდათა. ცხოვრება წმინდა მის ევსტაქესი. — ესე იესუ ქრისტე, განა იეესტაოთე არა იყო ჯერეთ ქრისტიანე, რომელი პლაკიდიე, ანუ პლაკიდიეც ითქმოდა და ჩვენს წერილთა შორის აპლაკიდეც ითქმის...“ გვ. 1—15.

2. „მოთხრობა მეორე. შვიდთა ყრმათა იეფესელთა. — ქალაქი ესე იეფესელთა, აწ ითქმის ადასლუგი, ვითარმედ კეთნული ფრინველთა, რომელი ახლოს არს კონსულითა...“ გვ. 16—26.

3. „მოთხრობა 3-სა. წმინდისა მის იევგენე ქალწულისა. — ქალწული ესე იყო ასული ფილიპესი. და ესე ფილიპეცა იყო ჰრომის თავითთაგანი ერთი...“ 27—43.

4. „მოთხრობა 4. წმინდისა მის ადრიანესი და ანატოლიასი. — ადრიანე იყო შვილი კერპთმსახურთა...“ გვ. 44—61.

5. „მოთხრობა 5. წმინდისა მის სანდუხტა ქალწულისა. — ქალწული ესე სანდუხტა იყო ასული სომეთა მეფისა...“ გვ. 62—75.

6. „წმინდისა მის შუშანასი. — ამა წმინდის სიცილი ითქმოდა ვარდანუე, განა ვარდუი...“ 76—77.

7. „მოთხრობა 7. წმინდისა ფეფრონესი. — ესე ფეფრონა იყო ორისა წლისა...“ გვ. 78—94.

8. „მოთხრობა წმინდისა გიორგისა. — გიორგი ესე იშვა კერძოდ ყაისარისა და აღიზარდა ქალაქსა ბაროშიმისასა, რომელი არის პალესტინე...“ გვ. 95—106.

9. „მოთხრობა წმინდისა კლემენტი ჰრომის მამამთავრისა. — ესე იყო ჰრომაელი და შვილი კერპმსახურისა...“ გვ. 107—109.

10. „მოთხრობა წმინდისა მის იოანე ოქროპირისა. ამა წმინდის მამას ერქუა სახელად სეკუნდე...“ გვ. 111—124.

11. „მოთხრობა წმინდისა მის ბარბარესი. — დიდებული ქალწული ესე იყო პელიუპოლის ქალაქიდგან...“ გვ. 124—133.

12. „მოთხრობა წმინდისა მის იოვანე ნებიერი გლახაკისა. — ამა წმინდასა იოვანეს მამასა სახელად ერქვა იეტოპაე...“ გვ. 133—148.

13. „მოთხრობა წმინდისა მის ნეკოლოზ მამამთავრისა. — ამა წმინდასა მამამთავრის მოთხრობა და ცხოვრება ს[ა]დ სასწაულნი იყუნენ...“ გვ. 149—156.

14. „მოთხრობა წმინდა ქალწული თეკლასი. — ესე იკონიონ, გინა ღონვა ქალაქისაგან იყო...“ გვ. 157—169.

15. „მოთხრობა წმინდისა მის იაკობ მწვნის მამამთავრისა. — ამა მამამთავრის მამასა სახელად ერქვა ტირან...“ გვ. 170—182.

16. „მოთხრობა წმინდისა თეოდორესი. — ესე იშვა ახლოს ამასია ქალაქისა...“ 182—190v.

17. „მოთხრობა წმინდა თეოდორე სარდალისა. — წ[ა]და (!) ესე იმერთი თეოდორესაით იყო სოფლისაგან იეფქიდისა და იყო მისი ბიძას შვილი...“ გვ. 191—197.

18. „მოთხრობა ქალწულისა მის იევპრაქსესი. — ქალწული ესე იშვა კოსტანტინპოლს...“ 198—214.

19. „მოთხრობა წმინდისა მამა ანტონ მეუდაბნოელისა. — წმინდა ესე იყო იეგვიპტელი, სულიერი და კეთილმსახურ დედ-მამის შვილი...“ გვ. 215—231.

20. „მოთხრობა კატარინე ქალწულისა, გინა ნეკტარინესი. — ქალწული ესე იყო ქალაქისაგან ისქენდრისა, რომელი ძველი სახელით ითქმის...“ გვ. 231—237.

21. „მოთხრობა წმინდა ევნატე ღმერთშემოსილი მამამთავრისა. — წმინდა ესე იყო ყმაწვილი იგი...“ გვ. 237—242.

22. „მოთხრობა წმინდისა სვიმონ მესვეტისა. — წმინდა ესე შობილა ქალაქსა ანტიოქისასა დღესა თეოდო მეფისასა...“ გვ. 243—259.

23. „მოთხრობა პელაგია ქალწულისა. — ესე იყო ერთი ბრძენი და შვენიერი ქალი...“ გვ. 260—264.

24. „მოთხრობა გრიგოლ გამნათლებელისა. — მამა აჲისი ითქმოდა ანაკი...“ გვ. 264—281.

23. „მოთხრობა რიფსიმესი და გაიანესი. — ესენი იყუნენ შეკრებელნი მონასტერსა შინა ქალწულთასა ჰრომაწი...“ გვ. 281—293.

შენიშვნა: ერთვის საძიებელი გვ. 294—295.

2. პირველ გვერდზე ბეჭედი: „კუთაისის ქართველ ქალთაღვაწთა დავთარხანა“ (წარწერილია ქართულად და ფრანგულად).

3. ტექსტების ენა ეფლგარულია.

**ანდერძი** (გადაწერისა): „დასრულდა წიგნი ესე წელსა 1858-ს, სექტემბრის 15-ს. კონსტანცია ზუბალოვისა“. გვ. 295.

**მინაწერი**: „წიგნი ესე შემოსწირა 1919 წ. იანვრის 16 დღესა ქუთ. კათოლ. არხიეპ მარია ანტონის ასულმა ჯუხინსკისამ. დაწერილია კონსტანცია ზუბალაშვილის მიერ და დამიანე საყაშვილი[სა]“ (11r).

## 500

### იტალიურ-ქართული გრამატიკა და ლექსიკონი. 1724

138 ფ.; 20,5×13,5; ქაღალდი; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა (დახიანებული); მხედრული (ქართული, იტალიური), გაკრული ხელი; ქაღალდის კიდეები შემოკვეთილია, ფურცლის მარჯვენა კიდეები ცეცხლისგან დამწვარი გაშავებული; ამოვარდნილია ფ. ფ.: 15—16, 123; დაწერის დრო — 1724 (1r); ჩამონტაჟილია ქეთათისიდან ქ. გორგიჭაიშვილის მიერ 1937 წელს.

1. „Gramatica Giorgiana, o per (?) dir meqlio alcune regole della lingua giorgiana, la quale è totalm. irregolare...“ 1r—17r.

**შენიშვნა:** 1. გრამატიკას წინ უძღვის ქართული ანბანი (Alphabetum georgianum) მხედრული, ნუსხური, მთავრული. ანბანი დაწერილია ტექსტის ხელისაგან განსხვავებული ხელით, საფიქრებელია, ხელნაწერზე უფრო გვიან, ვინაიდან ამ ფურცელზე ტექსტის ხელით მიწერილია 1750 (საფიქრებელია, თარიღის აღმნიშნელი ციფრი).

2. ქართული ანბანის დამწერის ხელითვეა დაწერილი იმავე გვერდზე ნუსხურით: „ლორ წარმართე ჳეროლიმოს“ (1v).

2. [ლექსიკონი]. „Abbagliare — დამიბნელდება — ოდა, დამიბნელდა დამიბნელა, დამიბნელდეს.

Abbagliam — to — სიბნელე, დაბნელებული,

Abbaiare — ვყეფ-დი, ვიყეფე, მიყეფნია, მეყეფნა, ვიყეფ...“

**შენიშვნა:** 1. იტალიურ-ქართული ლექსიკონი და გრამატიკა დაწერილი უნდა იყოს 1724 წელს. ამას მოწმობს იტალიური მინაწერი ზემო ყდის საცავ ფურცელზე: „Questo libro è stato scritto l' anno 1724“.

2. გრამატიკისა და ლექსიკონის დამწერს ზედმიწევნით სცოდნია ქართული და იტალიური ენები.

3. გრამატიკა-ლექსიკონი ჯორში უნდა იყოს დაწერილი, ამას მოწმობს გრამატიკის სააღტუტრაციო მასალიდან ზოგიერთი წინადადება: „აქ ჯორში მრავალი ავი კაცები არიან“, „ჯორს მოვალ“ (5v).

4. ზოგიერთი სიტყვის დამწერლობა (გვინო, ამპართავანი) გვაფიქრებინებს, რომ გრამატიკა და ლექსიკონი შედგენილია არაქართველის მიერ, საფიქრებელია ჯორში მცხოვრებ იტალიელ მისიონერის მიერ.

5. იტალიურ-ქართული ლექსიკონისა და გრამატიკის ეს ნუსხა სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილი არ არის.

**მინაწერები:** იტალიურ-ქართულ ენებზე (1r-v, 138r-v), ქვემო ყდის საცავ ფურცელი.

## დამატება

## 438-ა

### ლექსთა კრებული. XIX—XX

59 ფ.; 22×17, 5; ქაღალდი; ფცდო; დამწერილი; მბეჭდური; [XIX—XX ს.]; გ. თუმანიშვილის არქივიდან.

1. „ლხინი. — ვეტრფი საღამოს სადილობასა..“ 1r.
2. „ღვინო. — ღვინო ხასიათს არა ჰსცვალებს..“ 1r.
3. ⟨თ'ა. გ. ორბელიანოვი⟩, „დავითისადმი (ტუკოვსკიდამ). —მას უხაროდეს, ვისაცა ლხინი...“ 1v-9r.

მიწერილია: „პეტერბურს, 1832 წელს“.

4. ⟨თ'ა. გ. ორბელიანოვი⟩, „ქიდევ ლხინი (მიბაძვა პუშკინისა).— მე ოგი მიყვარს ლხინი, სად თავისუფლება მეფობდეს...“ 2r.

მიწერილია: პეტერბურს, 1832 წელს“.

5. ⟨თ'ა. გ. ორბელიანოვი⟩, „მ... დმი.—მნათობო, თუთ შენ ალმიხსენ, რა მემართების, რასა ვგრძნობ?..“

მიწერილია: „თბილისი, 1829“.

6. „მას წყალობსა მშვენიერსა, სად მდელონი შენაყრბიან...“ 2v.
7. ⟨ა. ჭავჭავაძე⟩, „ძვირფასო საყვარელო, მხოლოდ მფლობო გულისაე...“ 3r—4v.
8. ⟨ა. ჭავჭავაძე⟩, „ჰსძგერს გლახ გული, საყვარელო...“ 3v.
9. ⟨ა. ჭავჭავაძე⟩, სიხვარი (პუშკითით). — სადა არიან, ოცნებაო, სიტკბონი შენნი?..“ 4r.
10. ⟨თ. გ. ორბელიანოვი⟩, „მ... დმი (ჰსძგერს გლახ გულის ჭმახედ).— თაყვანისმცემელთ როს გუნდი გარე შემოგფრფის ფარვანებრ...“ 4r-v.

მიწერილია: „პოლტავა, 1831“.

11. „როს მიყვარდი სურვილით შეყვარებულსა...“ 4v—5r.
12. ⟨თ'ა. გ. ორბელიანოვი⟩, „ანტონისადმი. — ჰე, ჰაბუკო, სიხარულით დღენი შენნი განატარე...“ 5r—6r.

მიწერილია: „ნინოწმიდა, 1827“.

13. ⟨თ'ა გ. ორბელიანოვი⟩, „მტირალს ნ... ს.— თუ ტურფანი თვალნი შენნი ცრემლს აფრქუშენ მწუხარებით...“ 6r.

მიწერილია: „წინანდალს, 1829“.

14. ⟨თ'ა გ. ორბელიანოვი⟩, „გმოსალმება (ს—ს). — ვითა ცის ნამი დილითა ჰბრწყინვალებს ახლად ზლილს ვარდზე...“ 6v.

მიწერილია: „ტფილისი, 1831“.

15. ⟨თ'ა გ. ორბელიანოვი⟩, „ღამე. — მთოვარე აშიკთ მოწამე სიამით ნათელს მოჰფენდა...“ 7r.

მიწერილია: „ნოემბერი, 1832“.

16. (თ'ა. გ. ორბელიანოვი), „მუხამბაზი.—არაეისთვის მე დღეს არა მცალიან...“ 8r—9r.

მიწერილია: „ავლაბრის კახურმა, 1833 წელსა“.

17. (ა. ჭავჭავაძე), „შენის გონების სხივნი ესრედ ბრწყინვენ ძლიერად...“ 9r.

18. (ა. ჭავჭავაძე), „ეს სოფელი, სამყო ძნელი, მჩუნებელი ჰმუნეის ალთა...“ 9v.

19. (თ'ა. გ. ორბელიანოვი), „გულით ერთონო, მოლხინენო, აწ შეკრბით...“ 10r—11r.

20. (ა. ჭავჭავაძე), „მე შენ არ გეტყვი: გეტრფი, ვითა სხვანი გეტყვიან...“ 11r.

21 (ა. ჭავჭავაძე), „ჰმუნეის მახვილი გულსა მსობია... 11v.

22. (ა. ჭავჭავაძე), „ვაჲ, დრონი, დრონი, ნაგებნი მტკბარად...“ 12r.

23. (ა. ჭავჭავაძე), „ჟამნი რბიან, შენ[ა] მელტევი, ჭ, სულგრძელო საყვარელო...“ 12v—13r.

24. (ა. ჭავჭავაძე), „ჩემო სიამენ, შვებავ, განცხრომისა სავსებავ!..“ 13r.

25. (ა. ჭავჭავაძე), „შენთან არს გული, მნათობო, ვიყო სად გინა...“ 13v.

26. „წერილი ლექსები: „მის წალკოტსა მშვენიერსა, სად მდელონი შენაკრბიან...“ 14r.

შენიშვნა: შეიცავს ეჭვს პატარა ლექსს.

27. (თ'ა გ. ორბელიანოვი), „მირზაჯანას ეპიტაფია.—
მუხთალს ამ სოფელს გსურს ვისაცა იყო ბედნიერ..“ 14v.

მიწერილია: „პეტერბურგს, 1832“.

28. „წერილი ლექსები“. „ამა სოფელს დამშთენიეს მე მხოლოდ ეს სანატრელი...“ 15r.

შენიშვნა: შეიცავს 22 ორსტრიქონიან ლექსს.

29. (ა. ჭავჭავაძე), „ლოთური სიმღერა.— ლოთებო, ნეტავი ჩვენ— იარიალალა...“ 17r—19r.

30. (თ'ა გ. ერისთოვი), „ბიშპრნის ალბომში.—
მაქენდა დრო მცირე, გარნა ნეტარი...“ 19r-v.

31. (თ'ა ნ. ბარათოვი), „ჩემსა ვარსკვლავსა.—
რად მრისხანებ, ჩემის ბედის ვარსკვლავო?..“ 20r.

32. (თ'ა. ერისთავი), „მოედანი.— ჰი, მოედანო! მიყვარდა
მე ჟამს გაზაფხულის...“ 20r—21r.

33. [ა. ჭავჭავაძე]. „კამენსადმი.— ოჰ, თუ ვით არის ტრფობით და აღტაცებით დიდით...“ 21r-v.

34. (თ. გ. ორბელიანოვი). „იარალისადმი.—
ჩემო იარალო! ნეტავი ოდეს..“ 21r—23r.

მიწერილია: „ნოემბერსა, 1832 წელსა“.

35. (თ'ა. გ. ერისთავი), „მტკვარს. — მტკვარო, მდინარევ ჩემის მაშულის...“ 23v.

36. (ა. ჭავჭავაძე), „კობლე და ხლოე. — კობლე. ხლოე! რაა მაგრე მარტო ტარება...“ 24r-v.

37. (თ'ა. გ. ორბელიანი), „სოფლელნი და მდინარე (კრილოვიდამ). — სადღაცა, ერთსა სოფელსა...“ 24v—25r.

მიწერილია: „ნოემბერი. 1832 წელსა“.

38. (თ'ა. გ. ორბელიანი), „ჭრიჭინა და ჯინჭველა (კრილოვიდამ!). — ჭრიჭინამ ერთხელ ჭრიჭინით მთელი ხაფხული ატარა...“ 25r-v.

39. (თ'ა გ. ორბელიანი), „ნადირთ ჭირი (კრილოვიდამ).— ჯოჯოხეთს შინა ნაშობი, ქუშყინისა შესაძოწუნებლად...“ 26v—28v.

მიწერილია: „ნოემბერი. 1833 წელსა“.

40. „(გრ. ორბელიანი), „ტოლუმბაში. — დადუმდა ბრძოლის გრგვინვა საზარი...“ 28v—33r.

41. (გრ. ორბელიანი), „ეუკოვსკიდამ. — ჰი, სოფელო! რად ხარ ესრეთ მდიდარ ოცნებით?..“ 33v.

42. (თ. გ. ორბელიანი), „ჟიანურო! მაღლად, ტკბილად დაუკარ!...“ 33v—34r.

მიწერილია: „ნოემბერი, 1832“.

43. (თ. გ. ორბელიანი). „სალომეს ბედნა მკერდის მაგვერ. — სიხარულო, ხვედა, ლხინო...“ 35r.

მიწერილია: „ეკიმნ, 1834 წელსა“.

44. (თ. გ. ორბელიანოვი), „ჩემი ეპიტაფია. — როს ვიყავ ცოცხალი, ვითა შენა, მკითხველო...“ 35v.

45 (თ'ა გ. ორბელიანოვი), „ეკ. ჭა-სას. — წინანდლის ვარდო...“ 36r.

46. (თ'ა. გ. ორბელიანოვი), „მუხამბაზი. — ნუ მასვეე ღვინოს — უღვინოდ ვარ მთურალ შენის ეშხით...“ 36v—37r.

47. (თ'ა. გ. ორბელიანოვი). „მ... ს. — ჰე, საყვარელო, ვის მიერ ძვირფას მიწნე კუალად სიცოცხლე...“ 37r-v.

48. (თ'ა. გ. ორბელიანოვი), „ჩემს დას. ქმა პყრობილისა. — ჩემდა ნუგეშად, ჩემდა შვებად, სასიხარულოდ...“ 38v—41v.

49. (თ'ა გ. ერისთავი). „სატარა. ივანის სართაფნის ქმაზედ.—დუეტი ქალი: ნუ მიკვრავ, დედილო, წითელს კაბასა...“ 41v—42v.

50. (თ'ა გ. ერისთავი). „სალამური. — იყო დრო, ოდეს სალამური ჩემად მომლხენი...“ 42v—43r.

51. (თ'ა გ. ერისთავი). „კურთხევა (პეტრარკით). — კურთხეულ იყოს იგ წელი, თვე იგი, იგი კვირაცა...“ 43v—44r.

52. „მოგონება (из Мицкевича). — „ლაურა! ნუთუ მაშვენნი იგი წელნი...“ 44r-v.

53. „სიფლავი გრაჭინა პოტოკკისა (из Мицкевича). — გაბაფხულისა მხარეს, საშუალ მდიდართ მტილთა...“ 44v—45r.

54 „გარემის სიფლავნი (из Мицкевича). — აქა ყურძენნი ტროფობის, ჯერეთ შემოუსვლელნი...“ 45r-v.

55. „პილიგრიმი (из Мицкевича). — ფერხთა ჩემთ ქუშზე ფენილ არს მხარე ტურფა და მდიდარი...“ 45v—46r.

56. (გ. ერისთავი). „სეიმონ მარაბელს. — გახსოვს, როს, ამაო, ბედისა მწარით...“ 46v—47v.

57. „ნ. ჭა-სას. — ვისთჳს ეთქვა ლექსნი? ნუთუ ჰგონებთ იყოს ადგილი...“ 47v—48r.

58. „მიცკევიჩიდამ. — მებრალვის იგი, ვინც არის ამოდ შეყვარებული...“ 48r-v.

59. „პელაგია არციმოვიჩს. — ვითა სიხარბით სმენა ჩემი გაველებული...“ 48v.

60. „როზალია ბიშპინგს. — გმადლობ, რადგანაც მეტყვი: ნახვამდის!..“ 49r.

61. „მა... ოს. — რადა ხარ აგრე შენ ფერმიხდილი?...“ 49v.

62. (თ'ა. გიორგი ერისთავი), „დედა და ქალი. I. დედა:

მოდი, აქ დაჯექ, შვილო, კარგად მოგიგდე ყური!“ 50r—52v.

63. (თ'ა. ალექსანდრე ჭავჭავაძე). „ყვავილი (პუშკინით). — ყვავილი მხმარი, სუნვიერებული...“ 53r.

64. (თ'ა ალ. ჭავჭავაძე). „ზღვაი (პუშკინით). — ზღართნი ჭოვანნი, აღტყებულნი...“ 53v—54v.

65. (თ'ა გიორგი ერისთავი) „აკერმანის მინდორი (из Мицкевича). — აჰა გამოველ, დავცქერაე მინდორსა ოკიანა ხმელსა, ვრცელსა...“ 55r.

66. (თ'ა. ვ. ე.). „აიფდალი (из Лермонтова). —

მიყვარს მე, აიფდალის კლდეზედან დაყრდნობილი...“ 55v.

67. (თ'ა ვახტანგ ორბელიანოვი). „ვარდი, ბულბული და ყვავი. — ერთს განშორებულს მშვენიერს მტერსა...“ 56r-v.

68. (თ'ა ალექსანდრე ჭავჭავაძე), „რუსული სიმღერა (რუსულით). — ფერსა ბნელს, ფერსა შავს...“ 57r-v.

70 (...ვი). „ელეგია, [ღრუბელი გარდიყარა... მაგრამ გარეშე ბნელი...“ 58r.

71. „სიმღერა რუსულ ჭმაზე. — რაო, გსურს მოსმენა ჭმისა მწუხარისს?...“ 58v.

შენიშვნა: 59-ე ფურცელზე — ნაწყვეტი „ტოლუმბაშიდან“.

## 438-ბ

**გრიგოლ ორბელიანი, ლექსები.** XIX—XX

11 ფ.; 35.5×22.5; ქაღალდი; უყდო მეჯდუღილი: [XIX—XX ს. ს.]; ჯ. თუმანიშვილის არჩივიდან.

1. „ანტონისადმი. — ჰე, ჰაბუკო, სისარულით დღენი შენნი განატარე!..“ 1v.

2. „დავითისადმი. (ტუკოვსკიდამ). — მას უხაროდეს, ვისაცა ლხინი...“ 1v.

3. „გულით ერთნო, მოლხინენო, აწ შეკრბით...“ 2r-v.

4. „მტირალს ნ...ს. — თუ ტურფანი თვალნი შენნი...“ 2v.

5. „ღვინო. — ღვინო ხასიათს არ ჰსცვალებს...“
6. „ლხინი. — ვეტრფი სალამოს სადილობასა..“

შენიშვნა: ორი უკანასკნელი ლექსის გასწორივ კიდეზე ფანქრით მიწერილია: „ეს სხვის ლექსებია“.

7. „კიდევ ლხინი (მიბაძვა პუშკინისა). — მე იგი მიყუარს ლხინი...“ 3r-v.

8. „მ... დმი. — მნათობო, თუთ შენ აღმიხსენ, რა მემართების, რასა ვგრძნობ?...“ 3v.

9. „მ... დმი (ჰსძგერს გლახ გულის ჭმაზედ). —
თაყუანის-მცემელთ როს გუნდი გარე'შე მოგფრფის ფარვანებრ...“3v.

10. „გამოსალმება (ს—ს). — ვითა ცის ნამი დილითა ჰბრწყინვალებს ახლად შლილს ვარდზე...“ 4r.

11. „ღამე. — მთვარე — აშიკთ მოწამე...“ 4v—5r.

12. „მირზაყანას ეპიტაფია. — მუხთალს ამ სოფელს გსურს ვისაცა იყო ბედნიერ...“ 5r.

13. „იარალისადმი. — ჩემო იარალი! ნეტავი ოდეს...“ 5r.

14. „ტოლუმბაში. — დადუმდა ბრძოლის გრგვინვა საზარი...“ 6v—10r.

შენიშვნა: 1. ტექსტის გასწორივ მიწერილია: „ეს შეცვლილია“ (7r).
2. ერთი ნაწილი „ტოლუმბაშისა“ ამოჭრილია, მის ნაცვლად მიწერილია სტროფი „სადღეგრძელოდან“ (6v).

15. „ფუკოვსკიდამ. — ჱ, სოფელო! რად ხარ ესრეთ მდიდარ ოცნებით...“ 10v.

16. „ჰიანური. — ჰიანურო! მაღლად, ტკბილად დაუყარ!..“ 10r—11r.

17. „მუხამბაზი. — არავისთს მე დღეს არა მცალიან...“ 11r—12r.

18. „სალომეს ბეჭედი მკრელის მაგიერ. — სიხარულო, შეებავე ლხინო...“ 12r.

19. „ჩემი ეპიტაფია.—როს ვიყავ ცოცხალ...!“ 12v.

20. ეკ. ჭა... სას. — წინანდლის ვარდო...“ 12v.

შენიშვნა: ლექსები მრავალ ადგილას ნასწორებია ფანქრით.

## 439

### ნ. ბარათაშვილი, თხზულებები. XIX—XX

36 ფ.: 22×17.5: ქაღალდი, სამი რეცეპტი; დაშლილი: უყდრო; მზედრული; დაუწერელია 24r-v; [XIX—XX ს. ს.]; გ. თუმანიშვილის არქივიდან.

1. „ქეთევან, რომანსი. — ზვირთები მოდუღუნებენ..“ 2r—3r.

2. „შემოღამება მთაწმიდაზე. ელეგია.—მო, მთაწმიდაე, მთაო წმიდაე! ადგილნი შენნი...“ 3v—4v.

3. „ჭმა იდუმალი. — ნეტარ რა ჭმაა ეს იდუმალი...“ 5r-v.

4. „ფიქრები მტკვრის პირზე. — წარვედ წყლის პირს სეფდიანი...“ 6r—7r.

5. „ჩანგურს. — შენნი მოთქმანი, კაეშნის ჭმანი...“ 7r.

6. „თავადის ჭ'ძის ასულს ეკ-ნას. — ჭმით მშვენიერით...“ 7v—8r.

7. „ჩემს ვარსკვლავს. — რად მრისხანებ, ჩემის ბედის ვარსკვლაო..." 8r—9r.

8. „ნაპოლეონ. — ნაპოლეონ გარდაავლო თვალი ქრანციას..." 9r.

9. „საყოველ. — ვითა პეპელა..." 10r-v.

10. „ჩვილი. — მიყვარს, მიყვარს მე ტკბილი ჩვილის ყრმის..." 10v—11r.

11. „სული ობოლი. — ნუ ვინ იტყვის ობლობისა ვაებას..." 11v.

12. „სატრფოვ, მახსოვს, თვალნი შენნი..." 12r-v.

13. „ჩემი ლოცვა. — ღმერთო მამაო, მომიხილე ძე შეცდომილი..." 12v—13r.

14. „აღმოხდა მნათი აღმოსავალს, მზეებრ ცხოველი..." 13v—14r.

15. „ჩემთა მევობართ. — ჰაბუკნო, ვიდრე ცხოვრების დღეთ დილა გათებსთ..." 14r—15v.

16. „ფანტაზია. — ვჰპოვე ტაძარი, შესაფერი, უდაბნოდ მდგარი..." 15v—16r.

17. „სუმბული და მწირი. მწირი. — სუმბულო სიდ არს ფეროვნება შენი სამო?... 16v—17v.

18. „თვალები. — მიყვარს თვალები, მიბნედილები..." 16r.

19. „ლამაზ ბანოვანს. — რათ ჰყვედრი კაცსა, ბანოვანო..." 18v—19r.

20. „ქნიან ბარატაევის აზარფეშაზე. — ამავსებ ღვინით..." 19r.

21. [მერანი]. „მირბის, მიმაფრენს უგზო-უკვლოდ ჩემი მერანი..." 19v—20v.

22. „შენნი დალანძი ყრილობენ გველად..." 20v.

23. „საფლავი მეფის ირაკლისა. (ქნიაზს მ. პ. ბარათაევს).—
მოვედრეკ მუხლთა შენს საფლავს წინ, გმირო, მბრძანო..." 21r.

24. („გალობა სიტურფისა). — შევიშრობ ცრემლსა ჰირთ მანელებელს..." 22r.

25. „სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩემად წინამძღვრად..." 22v—23r.

26. ჩინარი. — გაამაროვებულს ფრიალოს კლდეზე ჰსდგას ალვის ხისა ნორჩი ახალი..." 23r-v.

27. „ბედი ქართლისა. ქარი პირველი. — „მწყემსო კეთილო, შენს ფშიდას სამწყსოს..." 25r—36v.

---

ეროვნული ბიბლიოთეკა

## ხელნაწერთა ქრონოლოგიური ცხრილი

| წელი ან საუკუნე | ხელნაწერის № | |
|---|---|---|
| VIII | 333 | |
| IX — XI | 267 | |
| X | 208-ა | |
| „ | 208-ბ | |
| „ | 209 | |
| „ | 210 | |
| „ | 211 | |
| „ | 212 | |
| „ | 213 | |
| „ | 486-ა | |
| „ | 486-ბ | |
| 1028 — 1031 | 34 | (კონსტანტინეპოლი, მონასტერი აგიაზანტის) |
| 1031 | 240 | |
| 1091 | 37 | (შაჟი მთა, ქასტანას მონასტერი) |
| XI | 36 | |
| „ | 99 | |
| „ | 100 | |
| „ | 116 | |
| „ | 182-ბ | |
| „ | 182-გ | |
| „ | 214 | |
| „ | 215 | |
| „ | 216 | |
| „ | 217 | |
| „ | 275 | |
| „ | 220 | |
| „ | 486-გ | |
| XIII — XIV | 183 | |
| „ | 185 | |
| „ | 218 | |
| „ | 219 | |

| წელი ან საუკუნე | ხელნაწერის № | |
|---|---|---|
| XIII — XIV | 241 | |
| XIV | 221 | |
| XIV — XV | 26 | |
| „ | 178 | |
| „ | 182-დ | |
| „ | 189-ე | |
| „ | 222 | |
| „ | 333 | |
| XV | 5 | |
| „ | 21 | |
| „ | 22 | |
| „ | 184 | |
| „ | 186-ა | |
| „ | 186-ბ | |
| „ | 186-გ | |
| „ | 189-ბ | |
| „ | 189-იგ | |
| XV — XVI | 186-დ | |
| „ | 189-ვ | |
| „ | 352 | |
| „ | 412 | |
| „ | 470 | |
| 1560 — 78 | 39 | |
| 1578 — 1605 | 87 | (ქყონდიდი) |
| XVI | 84 | (იერუსალიმი) |
| „ | 189-ი | |
| „ | 189-ია | |
| „ | 189-კ | |
| „ | 189-კე | |
| „ | 189-კვ | |
| „ | 189-კი | |
| „ | 207 | |
| „ | 303 | |
| XVI — XVII | 91 | |

| წელი ან საუკუნე | ხელნაწერის № | |
|---|---|---|
| XVI — XVII | 125 | |
| „ | 138-ა | |
| „ | 186 | |
| „ | 189-ბ | |
| „ | 189-გ | |
| „ | 189-ე | |
| „ | 189-ვ | |
| „ | 189-ზ | |
| „ | 254 | |
| „ | 271 | |
| „ | 487-გ | |
| 1672 | 206 | |
| XVII | 22 | |
| „ | 40 | |
| „ | 74 | |
| „ | 117 | |
| „ | 118 | |
| „ | 119 | |
| „ | 120 | |
| „ | 138-ე | |
| „ | 189-ა | |
| „ | 189-ზ | |
| „ | 189-ი | |
| „ | 189-იე | |
| „ | 189-იზ | |
| „ | 189-ი0 | |
| „ | 189-კა | |
| „ | 251 | |
| „ | 270 | |
| XVII — XVIII | 24 | |
| „ | 123 | |
| „ | 131 | |
| „ | 132 | |
| „ | 175 | |
| „ | 187 | |
| „ | 189-იი | |
| „ | 189-იბ | |
| „ | 226 | |
| „ | 312 | |
| „ | 326 | |
| „ | 487-ა | |
| 1704 | 430 | (ყარიგის უდაბნოს ნათლისმცემლის მონასტერი) |
| 1719 | 85 | (ყარიგის იოანე ნათლისმცემლის მონასტერი) |
| „ | 86 | (ყარიგის იოანე ნათლისმცემლის მონასტერი) |
| 1724 | 500 | |
| 1727 | 327 | |
| „ | 469 | |
| 1730 | 167 | [მოსკოვი] |
| 1731 | 207 | |
| 1736 | 56 | |
| 1738 | 76 | |
| „ | 138-ე | |
| 1740 | 177 | |
| 1741 | 18 | |
| 1746 | 2 | |
| 1747 | 369 | |
| 1749 | 103 | |
| „ | 255 | (მოსკოვი) |
| 1754 | 295 | |
| 1760 | 53 | |
| 1761 | 35 | |
| „ | 88 | |
| „ | 89 | |
| „ | 329 | |
| 1763 | 295 | |
| 1766 | 485 | |
| 1769 | 78 | (თბილისი) |
| 1770 | 268 | (ბულთაო) |
| 1771 | 70 | (ტფილისი) |
| „ | 368 | |
| 1772 | 331 | |
| 1774 | 332 | (ციხლარი) |
| 1777 | 50 | |
| „ | 251 | (მოსკოვი) |
| „ | 51 | |
| 1778 | 58 | |
| 1778 — 1779 | 59 | |
| 1779 | 57 | |
| 1780 | 168 | |
| „ | 294 | |
| 1782 | 418 | (ტფილისი) |
| 1784 | 204-ბ | |

| წელი ან საუკუნე | ხელნაწერის № |
|---|---|
| 1792 | 334 |
| 1796 | 97 |
| „ | 233 |
| XVIII | 3 |
| „ | 10 |
| „ | 11 |
| „ | 12 |
| „ | 14 |
| „ | 17 |
| „ | 20 (გარეჯის მრავალმთის მონასტერი) |
| „ | 21 |
| „ | 25 |
| „ | 41 |
| „ | 44 |
| „ | 61 |
| „ | 64 |
| „ | 66 |
| „ | 80 |
| „ | 90 |
| „ | 92 |
| „ | 104-ა (გერიანთა) |
| „ | 104-ბ |
| „ | 105-ა |
| „ | 105-ბ |
| „ | 106 |
| „ | 107 |
| „ | 108 |
| „ | 109 |
| „ | 110 |
| „ | 111 |
| „ | 113 |
| „ | 121 |
| „ | 122 |
| „ | 124 |
| „ | 126 |
| „ | 127 |
| „ | 128 |
| „ | 129 |
| „ | 130 |
| „ | 133 |
| „ | 134 |
| „ | 136 |

| წელი ან საუკუნე | ხელნაწერის № |
|---|---|
| XVIII | 138-ბ |
| „ | 138-გ |
| „ | 138-დ |
| „ | 157 |
| „ | 158-ა |
| „ | 164 |
| „ | 176 |
| „ | 189-გ |
| „ | 189-დ |
| „ | 189-წ |
| „ | 189-იდ |
| „ | 189-ივ |
| „ | 189-კგ |
| „ | 189-კდ |
| „ | 202 |
| „ | 203-ა |
| „ | 203-ბ |
| „ | 204-გ |
| „ | 204-ე |
| „ | 204-ვ |
| „ | 204-თ |
| „ | 204-ია |
| „ | 204-ივ |
| „ | 204-იზ |
| „ | 204-კბ |
| „ | 224 (დავით გარეჯის მონასტერი) |
| „ | 225 |
| „ | 237 |
| „ | 242 |
| „ | 244 |
| „ | 247 |
| „ | 248 |
| „ | 263 |
| „ | 264 |
| „ | 272 |
| „ | 273 |
| „ | 290 |
| „ | 291 |
| „ | 292 |
| „ | 296 |
| „ | 299 |
| „ | 302 |
| „ | 337-ბ |

| წელი ან საუკუნე | ხელნაწერის № |
|---|---|
| XVIII | 340 |
| „ | 343 |
| „ (I ნახევ.) | 355 |
| „ | 383 |
| „ | 399 |
| „ | 400 |
| „ | 410 |
| „ | 429 |
| „ | 479 |
| „ | 487-ბ |
| „ | 491 |
| XVIII — XIX | 9 |
| „ | 16 |
| „ | 52 |
| „ | 60 |
| „ | 63 (თაკვერი) |
| „ | 101 |
| „ | 95 |
| „ | 102 |
| „ | 135 |
| „ | 139 |
| „ | 158-ბ |
| „ | 170 |
| „ | 198 |
| „ | 199 |
| „ | 204-ა |
| „ | 204-ზ |
| „ | 204-ი |
| „ | 204-ი |
| „ | 204-იე |
| „ | 204-ით |
| „ | 236 |
| „ | 257 |
| „ | 260 |
| „ | 304 |
| „ | 323 |
| „ | 337 ა-2 |
| „ | 337-გ |
| „ | 401 |
| „ | 407 |
| „ | 411 |
| „ | 488 |
| 1800 | 114 |
| 1800 | 115 |
| „ | 269 |
| 1801 | 112-ა (ჩხარის წმ. გიორგის ეკლესია) |
| „ | 112-ბ (ჩხარის წმ. გიორგის ეკლესია) |
| 1802 | 228 |
| „ | 234 |
| 1804-5 | 337 ა-1 |
| 1805 | 166 |
| „ | 169 |
| „ | 256 |
| 1807 | 62 |
| 1808 | 143 |
| 1810 | 259 |
| „ | 309 |
| „ | 365 |
| 1811 | 65 |
| 1812 | 69 |
| „ | 232 (იზმირხანა) |
| „ | 249 |
| 1814 | 370 |
| 1817 | 311 (პეტერბურგი, მოსკოვი) |
| 1820 | 45 (სპირიდის უდაბნო) |
| „ | 324 (ჯორი) |
| „ | 480 |
| 1822 | 328 (ბელგოროდი) |
| 1823 | 406 |
| „ | 477 |
| 1824 | 23 |
| „ | 94 |
| „ | 245 |
| 1825 | 96 |
| „ | 158-გ |
| „ | 425 |
| 1826 | 142 |
| „ | 279 (ყარაბაღი, ჩანახჩი) |
| „ | 413 |
| 1828 | 180 |
| „ | 335 |
| „ | 498 (ქუთაისი) |
| 1829 | 54 |
| „ | 165 (პეტერბურგი) |

| წელი ან საუკუნე | ხელნაწერის № | |
|---|---|---|
| 1829 | 173 | |
| „ | 274 | |
| 1830 | 161 | |
| „ | 424 | (პეტერბურგი) |
| 1831 | 172 | |
| „ | 338 | (ქუღამი) |
| „ | 463 | |
| „ | 475 | |
| „ | 478-ა | |
| 1832 | 43 | (მარტვილის მონასტერი) |
| 1833 | 79 | |
| „ | 349 | |
| 1834 | 33 | (პეტერბურგი) |
| „ | 38 | (საირმის ან ნამარნევის მონასტერი) |
| „ | 261 | |
| „ | 377 | |
| „ | 496 | (ქუთაისი) |
| 1835 | 163 | (პეტერბურგი) |
| „ | 282 | |
| 1837 | 253 | |
| 1838 | 49 | |
| „ | 82 | (მარტვილი) |
| „ | 171 | |
| 1839 | 48 | |
| 1841 | 484 | (დედოფლის წყარო და ჯორი) |
| 1842 | 46 | (საირმის უდაბნო) |
| 1843 | 250 | |
| „ | 297 | |
| „ | 482 | |
| 1845 | 144 | |
| „ | 277 | |
| „ | 321 | |
| „ | 409 | |
| „ | 419 | |
| 1847 | 93 | (ნამარნევის მონასტ.) |
| 1848 | 310 | |
| 1849 | 345 | |
| 1850 | 398 | |
| 1851 | 145 | |
| „ | 191-გ | |
| „ | 397 | |

| წელი ან საუკუნე | ხელნაწერის № | |
|---|---|---|
| 1852 | 193 | |
| „ | 276 | |
| „ | 293 | |
| 1853 | 396 | |
| 1855 | 390 | |
| 1856 | 481-ა | |
| „ | 481-ბ | |
| 1856—57 | 416 | |
| 1857 | 73 | |
| „ | 423 | (თბილისი) |
| 1858 | 495 | |
| „ | 499 | [ქუთაისი] |
| 1860 | 181 | |
| „ | 481-გ | |
| 1661 | 330 | |
| 1862 | 284 | |
| 1863 | 238 | (პარიზი) |
| 1864 | 146 | (უფა) |
| „ | 243 | (ქუთაისი) |
| 1866 | 305 | |
| 1867 | 246 | [პარეპა, სამეგრელო] |
| „ | 341 | |
| 1868 | 27 | |
| 1871 | 288 | (ახალციხე) |
| 1872—1900 | 151-ა | |
| 1874 | 336 | |
| „ | 417 | |
| 1875—77 | 47 | |
| 1876 | 354 | |
| 1877 | 492 | |
| 1878 | 313 | |
| 1883—94 | 150 | |
| 1887 | 154-ბ | |
| 1887—1914 | 154-ი | |
| 1888 | 152 | |
| 1889 | 360 | |
| 1889—1904 | 306 | |
| 1892 | 285 | |
| „ | 361-ბ | |
| 1896 | 347 | |
| 1899 | 358 | |
| XIX | 4 | |
| „ | 6 | |
| „ | 7 | |

| წელი ან საუკუნე | ხელნაწერის № | |
|---|---|---|
| XIX | 8 | |
| „ | 13 | |
| „ | 15 | |
| „ | 19 | |
| „ | 28 | |
| „ | 29 | |
| „ | 32 | |
| „ | 55 | |
| „ | 67 | |
| „ | 68 | |
| „ | 71 | |
| „ | 72 | |
| „ | 75 | (მარტყოფის მონასტერი) |
| „ | 77 | |
| „ | 81 | |
| „ | 83 | |
| „ | 98 | |
| „ | 137 | (ნარეკვის მონასტერი, სამეფო) |
| „ | 140 | |
| „ | 141 | |
| „ | 146 | |
| „ | 147 | |
| „ | 151-გ | |
| „ | 159 | |
| „ | 160 | |
| „ | 162 | |
| „ | 174 | |
| „ | 179 | |
| „ | 190 | |
| „ | 194 | |
| „ | 197 | |
| „ | 201 | |
| „ | 203-გ | |
| „ | 204-იბ | |
| „ | 204-იგ | |
| „ | 204-იდ | |
| „ | 204-იშ | |
| „ | 204-კ | |
| „ | 204-კა | |
| „ | 205 | |
| „ | 227 | |
| „ | 229 | |

| წელი ან საუკუნე | ხელნაწერის № | |
|---|---|---|
| XIX | 230 | |
| „ | 231 | |
| „ | 235 | |
| „ | 239 | |
| „ | 252 | |
| „ | 262 | |
| „ | 265 | |
| „ | 266 | |
| „ | 278 | |
| „ | 280 | |
| „ | 283 | |
| „ | 286 | |
| „ | 287-ა, ბ | |
| „ | 289 | |
| „ | 298 | |
| „ | 300 | |
| XIX ს. II ნახევ. | 301 | |
| XIX | 307-ა | |
| „ | 308 | |
| „ | 315 | |
| „ | 316 | |
| „ | 317 | |
| XIX ს. 60—70 წ.წ. | 318 | |
| XIX | 319 | |
| „ | 320 | |
| „ | 322 | |
| „ | 325 | |
| XIX ს. I ნახევ. | 332 | (ქიზლარი) |
| XIX | 337-ა-3 | |
| „ | 337-ა-4 | |
| „ | 337-ა-5 | |
| „ | 337-ა-6 | |
| „ | 337-ა-7 | |
| „ | 337-ა-8 | |
| „ | 337-დ-1 | |
| „ | 337-დ-2 | |
| „ | 337-დ-3 | |
| „ | 337-დ-4 | |
| „ | 337-ე-1, 2, 3, 4 | |
| „ | 337-ვ-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15 | |

| წელი ან საუკუნე | ხელნაწერის № |
|---|---|
| XIX | 339 |
| „ | 342 |
| „ | 344 (ხონი) |
| „ | 346 |
| „ | 348 |
| „ | 350 |
| „ | 351-ა |
| „ | 351-ბ |
| „ | 351-გ |
| „ | 353 |
| „ | 357 |
| „ | 361 |
| „ | 363 |
| „ | 364 |
| „ | 366 |
| „ | 371 |
| „ | 372-ბ-1 |
| „ | 374 |
| „ | 375 |
| „ | 376 |
| „ | 378 |
| „ | 378-ბ |
| „ | 379 |
| „ | 380 |
| „ | 381 |
| „ | 382 |
| „ | 391 |
| „ | 392 |
| „ | 393 |
| „ | 394 |
| „ | 395 |
| „ | 405 |
| „ | 415-ბ |
| „ | 415-გ |
| „ | 426 |
| „ | 428 |
| „ | 432 |
| „ | 433 |
| „ | 438 |
| „ | 439 |
| „ | 449 |
| „ | 471 |
| „ | 472 |
| „ | 473 |
| „ | 474 |
| „ | 476 |
| „ | 478-ბ |
| „ | 478-გ |
| „ | 483 |
| „ | 489 |
| „ | 493 |
| „ | 494 |
| „ | 497 |
| XIX — XX | 1 |
| „ | 30-ა |
| „ | 30-ბ |
| „ | 191-ა |
| „ | 191-ბ |
| „ | 192 |
| „ | 195 |
| „ | 196 |
| „ | 200 |
| „ | 337-გ-14 |
| „ | 369 |
| „ | 372-ა |
| „ | 372-ბ-$_2$ |
| „ | 372-ბ-$_3$ |
| „ | 372-ბ-$_4$ |
| „ | 372-ბ-$_5$ |
| „ | 372-გ-$_1$ |
| „ | 372-გ-$_2$ |
| „ | 372-გ-$_3$ |
| „ | 372-გ-$_4$ |
| „ | 372-გ-$_5$ |
| „ | 372-გ-$_6$ |
| „ | 372-გ-$_7$ |
| „ | 372-გ-$_8$ |
| „ | 373-ა |
| „ | 414 |
| „ | 415 |
| 1901 | 359 |
| 1902 — 1904 | 156-ა |
| „ | 156-ბ |
| „ | 156-გ |
| 1903 | 307-ბ |
| „ | 356 |
| 1905 | 31-ა |
| „ | 31-ბ |
| 1911 | 151-ბ |
| „ | 466 (მცხეთა) |
| 1915 | 153 |
| 1917 | 373-ბ |
| 1922 | 314 |
| XX | 149 |
| „ | 508 |
| „ | 420 |
| „ | 434 |

ეროვნული ბიბლიოთეკა

# გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი

## ა


**აგიაპანტის მონასტერი** 34 ანდ. გადამწ.
**ადარბადაგანი** 383 მინაწ.
**ადრიბეუანი** 383 მინაწ.
**აზანბური** 383 მინაწ.
**აზია** 496 შენ. 3
**აითინა** 80 შენ. 5
**აითინის ივერიის მონასტერი** 150:1 (შენ.), 6 (შენ. 2)
**აითინის მთა სპერძნეთში** 151-ა:1 (შენ.), 4, 5; 151-ბ; 356 ანდ.
**ალავერდი** 315:6, შედგ. 6
**ალექსანდრე ნეველის ლავრა** (პეტერბურგში) 151-ა:5, 370 ანდ. ა;
**ალგონი** 383 მინაწ.
**ამერიკა** 496 შენ. 3
**ანგეოქია** 92 მინაწ. 10
**ანჩისხატის ეკლესია** 268 ანდ.
**არაზი** 383 მინაწ.
**არარატი** 383 მინაწ.
**არგვეთი** 11:8
**არტანუჯი** 479
**ასკანას ციხე** 103 მინაწ. 10
**ასტრახანი** (აშტრახანი) 173 შენ. 1; 291 მინაწ. I; 368 შენ. 2
**ატენის ხეობა** 311 შენ. 3
**აფრიკა** 496 შენ. 3
**აფხაზეთი** 63 ანდ. 1; 87 ანდ. 1, 2; 259 მინაწ. 3
**აღიანი** (გორის მაზრა) 336:24 ანდ.
**აჭარა** 372-გ-4; 416 შენ. 2
**ახალი აითინი** 356 შენ. ბ
**ახალქალაქი** (ქართლისა) 324 მინაწ.
**ახალციხე** 103 მინაწ. 10; 144 შენ. 3; 265; 288
**ახმეტა** 337 3—15 შენ.
**ახტალა** (დებედის ხეობა) 337 ა:4


## ბ


**ბათომი** 490 მინაწ. 2
**ბეთლემი** (სენაკის მაზრა) 151-ბ
**ბასილა** (თუშეთში) 318, გვ. 337
**ბებნისის ეკლესია** 330
**[ბელგოროდი]**, ბელაგოროდი 291, მინაწ. I; ბელოღოროთ 328 ანდ.
**ბელოთი** 268 ანდ.
**ბერჩა**, „ბერჩუს კრებაჲ“ (სვანეთი) 267: XIII კეფი
**ბერდუჯისი** 383 მინაწ.
**ბოლნისი** 85 ანდ.
**ბუკას ციხე** (გურია) 103 მინაწ. 10


## გ


**გარდაბანი** 383 მინაწ.
**გარეჯის უდაბნო** იხ. დავით გარეჯის უდაბნო
**გელათის ეკლესია** 37 მინაწ. 1, 2; 103 მინაწ. 3; 331 შენ. 5
**გომარეთის მხარე** (ხურტაკეტის ხეობა) 241
**გორი** 154-ბ:3, შენ.; 154:4:5; 306:2 შენ. 4; 324 ანდ; 484 ანდ. 1; 500:2 შენ. 3—4
**გულგულა** 383 მინაწ.
**გურია** 103 მინაწ. 10
**გურჯაანის** ციხის მონასტერი 104-ა ანდ. 9

დ

დავით გარეჯის მრავალმთის იოანე ნათლისმცემელის მონასტერი 20 ანდ.; 85, ანდ.; 430 ანდ. 1
დავით გარეჯის ათორმეტი მონასტერი 304:1
დავით გარეჯის მონასტერი 224 ანდ.
დავით გარეჯის უდაბნო 11; 85 ანდ.
დარგო (დალესტანი) 194 შენ. 3
დაქალწართა (თუშეთი) 318, გვ. 337
დალისტანი 315:11
დებედა (მდინარე) 383 მინაწ.
დებედის ხეობა 337 ა-4 შენ. 2
დედოფლის წყარო 484:1 ანდ.
დემურბულახი 241
დერბენდი 372-გ-2
დუნაევცი (ვინიცის ოლქი) 383 შენ. 3
დუშეთი 466 ანდ.

ე

ევროპა 496 შენ. 3
ეზრას მონასტერი 37 ანდ. 1
ეკატერინოსლავი 291 მინაწ. 1
ერევანი 25; 383 მინაწ.
ერწოს მთა 383 მინაწ.

ვ

[ვარანეული], ვაროწიში 291 მინაწ. 1
[ვარძია], ვარძიანი 337 ე-1

ზ

ზაკითეს ეკლესია (საბერძნეთში) 169 შენ. 1
ზემო ფხარი (იმერეთი) 428 მინაწ.
ზეხანაონი 131, 132
ზურტაკეტის ხეობა 241

თ

თავრეში 383 მინაწ.
თაკვერი 63 ანდ. 2
თბილისი (ტფილისი) 150:6 შენ. 1; 156 გ;3; 160 შენ. 2; 175 შენ. 2; 179; 180 შენ. 1; 181 შენ. 6; 232 მინაწ.; 243; 253 მინაწ. 1; 273 მინაწ. I; 274 შენ. 1; 281 მინაწ. I; 282 ანდ.; 346 ანდ.; 383 მინაწ.; 411; 418 შენ., ანდ.; 423 ანდ.; 466 ანდ.
თელავი 30-ა 3 შენ.
თერგოლა 308
თიანეთი 337 ე-15; 383 მინაწ.
თურდის ხევი 383 მინაწ.
თუშეთი 318:III გვ. 335—337

ი

იზმირ ხანა 232 ანდ.
იერუსალიმი 84 ანდ; 167:1 შენ. 1; 300:18 შენ. 1
იმედი (თუშეთი) 318, გვ. 337, IV
იმერეთი 82 ანდ; 103 მინაწ. 10
იფარი (სვანეთში) 240 მინაწ. 3; 333

კ

კავკაზი 181:1
კახტანას მონახტერი 37 ანდ. II.
კახეთი 11:3, 9; 133; 158-ა, შენ. 2; 329 ანდ.; 383 მინაწ.
კიევი 291 მინაწ. I.
კლარჯეთი 383 მინაწ.
კოლიანი 5 მინაწ. 2
კოდორი, მდ. 259 მინაწ.
კოსტანტინეპოლი 34 ანდ. გადამწ.; 36 მინაწ. 3; 168:1 შენ. 1; 170 შენ. 1
კრემენჩუკა 169 შენ. 1, 2; 259 შენ. 20
კულაში 150:4; 338 ანდ.
კუხეთი 383 მინაწ.

ლ

ლანჩხუთი 384—384
ლეჩხუმი 38 ანდ. 2; 63 ანდ. 1; 411—418
ლეჯოური (გურიაში) 103 მინაწ. 10
ლჰა (სვანეთში) 267, XIV კეთი, შენ. 3

მ

მათხოჯი 119 მინაწ. 2; 284
მარაბდა 85 ანდ.
მაშისონი 259 მინაწ. 7
მარტვილის მონასტერი 38 მინაწ.; 39 მინაწ. 6; 53 ანდ. 3; 54 ანდ. 2, 2; 59 მინაწ.; 71 მინაწ. 1; 75 ანდ.; 82 მინაწ.; 88 ანდ.; 240 მინაწ. 4
მაღლაკი 277:13
მაშავერა, მდ. 383 მინაწ.
მეგრელოა ქვეყანა 63 ანდ. 1
მელიქიანთ სოფელი (ახტალაში) 337 ა:4 შენ.
მენრრელიის სამთავრო 82 ანდ. 1
მენეთი 374 მინაწ. 2.
მთაწმიდა (სამრძანეოს) 300:18 შენ. 1; 356 ანდ.
მიდია 383 მინაწ.
მოვაკანი 383 მინაწ.
მოზდოგი, მოსდოგი 245 შენ. 5, 6; 291 მინაწ. I
მოსკოვი 30-ა-4 შენ.; 167; 168:1 (შენ. 2), 2 შენ. 2; 225 ანდ. 1; 251 შენ. ა; 255 შენ. 3; 311 ანდ. 2; 324 შენ. 2
მოქვი („მოქვეის ღვთისმშობელი") 39 ანდ.1, მინაწ. 6
მონასტრები (მონასტ.) 349 ანდ.
მტკვარი 383 მინაწ.
მურუტა 419
მცხეთა 253 მინაწ. IV; 255 მინაწ. III; 466 ანდ.
მცირე ალაზანი 383 მინაწ.

ნ

ნამარნევის უდაბნო 38 ანდ. 2; 93 ანდ.
ნახარეშუს მონასტ. 100 მინაწ. 5
ნაჯიდური 383 მინაწ.
ნეკრესი 11:5
ნინოწმინდა 383 მინაწ.
ნოვი [ნოვგოროდი] 291, მინაწ. 1
ნიჩბისი (ზემო და ქვემო) 270 შენ. 6

ო

ოდიში 63 ანდ. 1
ობურგეთი 390 შენ. 1
ომალო (თუშეთში) 318, გვ. 337
ონი 259 მინაწ. 6
ოფეთი (თელავის მახრა) 30ა:1 (შენ. 2), 5 (შენ.) 17 შენ. 2; 31-ა შენ. 2; 31-ბ შენ. 1.
ოსეთი 259 მინაწ. 7
ოშორის ღვთისმშობელი, 341 მინაწ. 3

პ

პალესტინა 167:1 შენ. 1; 415-გ, შენ. 3
პარიზი 238
პეკინი 251 შენ. დ
პეტერბურგი, პეტერბურღი 27:7 შენ.; 151 ა.:5; 163 ანდ.; 165 ანდ; 366 შენ. 3; 380 შენ; 326 მინაწ. 1. 331 შენ. 1; 370 ანდ. ბ; 422 შენ. 1ა
პოლშა 291 მინაწ. I

რ

რანი 11:4
რაჭა 383. მინაწ.
როკითი 277
რომი 144 შენ. 3
რუისპარი 366 შენ. 4]
რუხეთი 71 შენ. 2; 177 შენ. 4 ბ; 253 მინაწ. IV; 253 მინაწ. IV რუსთ ქუეყანა 250 ანდ. 1; 263 შენ. 1; 311:1, შენ. 3
რუხთავი 279 ანდ.

ს

**საბერძნეთი** 24 შენ. 2; 71 შენ. 2
**სამგორი** 383 მინაწ.
**საირმის მონახტარი** 42 მინაწ.; 45 მინაწ. 2; 46 ანდ.; 74 მინაწ. 2
**საირმის უდაბნო** 38 ანდ. 2; 42 მინაწ.; მონასტერი 73 ანდ.
**სამეგრელო** 160 შენ. 1; 408:1
**სამცხე** 383 მინაწ.
**საქართველო** 23 ანდ. 1; 92 მინაწ. 10; 130 შენ. 1; 270 (წინასიტყვაობა); 490 შენ. 3; 498 შენ. 2
**სვანეთი** 63 ანდ. 1; 267; 333 შენ. 3, 6
**სიონის ეკლესია** 134; 135
**სკვირეთი** 383 მინაწ.
**სომხითი** 85 ანდ.
**სოუკსუ** 259 მინაწ. 3
**სოფია წმიდა** 51 მინაწ. 1
**სოხუმი** 151-ა:15
**სოხუმ ყალე** 259 მინაწ. 3
**სტამბოლი, ისტამბულ** 104-ა ანდ. 9; 196; 270 შენ., გვ. 279; 337-ვ: 7 შენ.
**სუჯუნის საყდარი** 103 მინაწ. 10

ტ

**ტაგნაგეთი** 383 მინაწ.
**ტასის კარი** 383 მინაწ.
**ტულპეტი** (იტალიაში) 498 შენ. 2
**ტურინი** 149 შენ. 2

უ

**უდე**, სოფ. 148 მინაწ. 1

ქ

**ქართლი** 11:3; 18 ანდ. 2; 85 ანდ.: 158-ა შენ. 2; 291 მინაწ. I; 304:2
**ქაშეთი** 311:1 შენ. 3; 374; 377—382; 247 მინაწ.
**ქელაძიძე** (თუშეთში) 318, გვ. 337, IV
**ქვათახევი** 315:6 შედგ. 4
**ქვემო მაჩხაანი** 156 გ:18
**ქირმანი** 291 მინაწ. I
**ქისყი** 225 მინაწ. 1
**ქრცხინვალი** 225 მინაწ. 2
**ქუთაისი** 103 მინაწ. 10; 160 შენ. 2; 259 მინაწ. 4, 6; 347 შენ. 2; 358 შენ. ა: 490 მინაწ. 2; 496 შენ. 1: 498 შენ. 2, მინაწ.; 499 შენ. 2, მინაწ.; 488—500

ფ

**ფარსმა** (თუშეთში) 318:III, IV
**[ფ]ერსოფი?** 277:13
**ფიტარეთი** [ფიტარული] „ფიტარული სძლისპირი" 298 ანდ.

უ

**უაზახ-ბორჩალო** 23 ანდ. 1
**უარაბაღი** 279 ანდ.
**უზლარი** 391, მინაწ. I; 332:17 ანდ.
**უჩიმი** 291 მინაწ. I

შ

**შავი მთა** 37, ანდ. I; 300:18 შენ. 1
**შემახა** 306:2 შენ. 4
**შემოქმედის მონახტერი** 92 მინაწ. 1
**შიდა ქართლი** 383 მინაწ.
**შილდა** 20-ბ.: 4 (შენ.), 6 შენ.; 192
**შიომღვიმე** 315:6, შედგ. 3
**შირაზი** 300:3
**შუამთა** 315:6, შედგ. 2.

ჩ

ჩანახჩი (ყარაბაღში) 279 ანდ.
ჩერქეზ-ქირმანი 291 მინაწ. I
ჩინეთი 484 ანდ.
ჩოჩხათი 103 მინაწ. 10 152 შენ. 1
ჩხარის წმ. გიორგის ეკლესია 112-ა მინაწ. 1; 112-ბ ანდ. 2, 4.; 114 ანდ.; 115 ანდ.
ჩულურეთი (ტფილისში) 281 მინაწ. 2
ჩულურეთის ეკლესია (ტფილისში) 253 მინაწ. II — III

ც

ცივი 383 მინაწ.
ცაგერი 425 ანდ. 1
ცაგერის ეკლესია 271; 272; 273

წ

წყალტუბო 341—350; 351-ა, ბ, გ.

ჭ

ჭაპალი 383 მინაწ.
ჭარი 475 მინაწ. 1
ჭონთიო (თუშეთში) 218, გვ. 337, IV
ჭყონდიდი (ჭყონდიდის სვეტი) 38 ანდ. 2; 240 ანდ.

ხ

ხაზარი 383 მინაწ.
ხარება (სამეგრელოში) 137 ანდ.; 246
ხარკოვი 291 მინაწ. I
ხახულის ღვთისმშობლის ხატი 331 შენ. 5
ხევსურეთი 383 მინაწ.
ხობის მონასტერი 38 მინაწ.; 82 მინაწ.; 151-ბ.
ხონი 344 ანდ.
ხოტევი 56 ანდ. 13
ხუნანი 383 მინაწ.

ჯ

ჯრუჭის მონასტერი 259 მინაწ. 5; 277

ჰ

ჰერეთი 383

# პირთა საძიებელი

## ა


**აბაშიძე ანდრო** 340 მინაწ.

**აბაშიძე გიორგი** 100 მინაწ. 3; 173 მინაწ. 1

**აბაშიძე ვახილ** (მსახიობი) 278 ბ; 360; 361 ა

**აბაშიძე ზურაბ** 105-ა ანდ. 2, 3, 4; 113 ანდ. 1—3

**აბაშიძე კოტა** 156 გ:15

**აბაშიძე ლევან** 103 მინაწ. 10

**აბაშიძე ლეონ** 119 მინაწ. 4

**აბაშიძე მიქელა** 2 მინაწ. 1

**აბაშიძე სვიმონ** 349 ანდ.

**აბიბოს ნეკრესელი** 11:5

**აბისიღოშოვი იაკობ** 232 მინაწ. 1

**აბრაამი** ალავერდის ეკლესიის დეკანოზი 412 შენ. 1

**აბულაძე ილია** 300:4 შენ.

**აბულახტარ ფარაჯანიანი ვახტანგის ძე** 240 ანდ. იხ. ფარაჯანიანი

**აბუსერიძე-ტბელი** 351 ა შენ. 4

**აბხაზოვა ნინა** 357

**აგვახტინე**, არქიეპისკოპოსი 209:6

**აეტეოს**, კონსტანტინეპოლელი ეპისკოპოსი 209:3

**აველოვი იაკობ**, მთავარდიაკონი 335:12

**აგვარონ**, პატონი 241 მინაწ. 2

**აგვარონ**, ედესის მთავარი 265:3; 284:23; 338:24

**აგეტრკ**, არმანთა ებგური, „ეპისკოპოსი ჰერმანთა, ტფილისელი“ 329 ანდ.; 367 შენ.

**აგრელი მარკოს** 257

**აზათხანი** 475 მინაწ. 1

**ათანახე ალექსანდრიელი** 39:12; 209:4; 273:12; 284:1, 3; 238:1, 21

**ათანახე ტფილელი**, იხ. ამილახვარი ათანასე

**ათანახე ფილოსოფოსი** 50:35

**აიწმ** 241 შენ. 4 გ

**ალექსანდრე** 152

**ალექსანდრე ბატონიშვილი** 119 მინაწ. 3

**ალექსანდრე**, იმპერატორი რუსთა 318:III-5 (შენ. 1) 471 შენ. ა

**ალექსანდრე მაკედონელი** 251 შენ. დ

**ალექსანდრე**, მეფე ქართველთა 103 მინაწ. 10

**ალექსანდრე ნიკოლაიჩი**, რუსთ ხელმწიფის შვილი 253 მინაწ.

**ალექსანდროვი გიურკ** 480 მინაწ.

**ალექსიშვილები**, იხ. ქესხიშვილები

**ალხაზიშვილი შ.** 373-ბ, შენ. 1

**ამბაკო**, კახთა მეფის კარის წინამძღვარი 412 შენ. 1

**ამბერკი** 260:6

**ამბროსი** 84 შენ. 4, ანდ.

**ამბროსი**, არქიმანდრიტი 103 მინაწ. 9

**ამბროსი მედიოლანელი** 209:5, 7

**ამბროსი** წყდელ-ოსნახონი 65 მინაწ.

**ამბროსი** სჭმ...ანი 240 მინაწ. 3

**ამილახვარი ათანასე**, ტფილელი 263 შენ. 2, მინაწ. ბ

**ამილახვარი ალექსანდრე** 332:9

**ამმონიოს ერმას** 256:3

**ამფილოქე იკონიელი** 39:17; 43:5; 273:17; 336:9; 485:39

**ანა** იმპერატორი 177 შენ. 4 ბ

**ანა** დედოფალი 65 მინაწ.

ანა იმერთა დედოფალი, ორბელიანის ასული 328 შენ. 2—4
ანა მეფის სპარი 33
ანა, მეფის ქაიხოსროს ასული 168 შენ. 2; 251 შენ. 8
ანანია ებრაელი 39:45, 43:13
ანაპოვი დიმიტრი 283 შენ. 1
ანასტასი ანტიოქელი 92:2
ანასტასი სინელი 51:19 შენ. 3; 485:3, 9
ანახანუმ დედოფალი 332:24
ანდრია კრიტელი (იერუსალიმელი) 39:2, 6, 32, 41; 43:3, 9; 244 შენ. 8, 273:2, 3; 298:1; 336:1
ანდრია მოციქული 273:6
ანდრია ხალხიი 337ა-ბ; 390 შენ. 4, ანდ. 1; 397
ანდრონიკაშვილი გიორგი სოლომონის ძე 28; 30-ა:1 შენ. 1, 2; 30-ა:2 შენ.; 30-ა:3 შენ.; 30ა:5, 8, 9, 15, 16, 17 შენ. 1; 30ა:21, 25—27; 31-ა შენ. 1, 2
ანდრონიკაშვილი გრიგოლ 27:16
ანდრონიკაშვილი ელენე (ელო) 28; 30ა; 255—257; 259
ანდრონიკაშვილი მარიამ გრ.ას. 30-ბ:30 შენ.
ანდრონიკაშვილი მიხაკო 27:43
ანდრონიკაშვილი ს. 30ა:30
[ანდრონიკაშვილი] სოლომონ 30ა:28
ანდრონიკაშვილი ქაიხოსრო 318:IV
ანდრონიკოფი 357; 357 შენ.
ანვარი სოჰაილი 418
ან... ბ 27:60
ანტონ, არხიმანდრიტი 52 მინაწ.
ანტონ ალავერდელი (შემდეგ კათალიკოსი ანტონ II) 259 შენ. 2 ბ
ანტონ კაკაფოპრა, პროტოპრეზვიტერი ზაკანთის ეკლესიისა 169 შენ. 1
ანტონ II 475 მინაწ. 1
ანტონ I 11, 11; 13 შენ.; 14 შენ. 2; 15 შენ. 2; 57—59; 57 შენ. 1, 3; 70 ანდ. 1; 71; 78 შენ. 2, 3; 96 შენ. 1, 2; 204-ე; 228 შენ.; 258 შენ. 4, 5; 272; 292:5 შენ. 2; 304; 322 შენ. 1. 3 ბ, დ; 329 ანდ.; 332:24, 25; 357; 399 შენ. 2; 401 შენ. 2; 412 შენ. 1; 491 შენ. 1
ანტონ მიტროპოლიტი (ოტია დადიანის ძე) 65 მინაწ.; 102 ანდ.
ანტონ ტბელი 37 ანდ. 1
ანტონ ჭყონდიდელი 93 ანდ.
ანტონ ჭყონდიდელი (ნიკოლოზ დადიანის ძე) 62 მინაწ. 1; 63 მინაწ. 1
ანტონ ჭყონდიდელი (ოტია დადიანის ძე) 46:5, ბ; 94 შენ. 2; 95 შენ. 3; 308:2
ართმელაძე ალექსანდრე 99 მინაწ. 10
ართმელაძე ბოსტრომთანგი 99 მინაწ. 10
არისტოტელე 80:1, შენ. 5 ბ; 256:3
არსენ ვაჩეს ძე (იყალთოელი) 50; 50:8 შენ. 2; 50 შენ.; ანდ. 2; 51; 51 მინაწ. 1; 106 შენ. 1; 255:2 შენ. 5; 300:18 შენ. 1
არხენ მონაზონი 205
არსენ, სამთავროსა და გორის მთავარეპისკოპოსი 412 შენ. 1
არხენ ჭყონდიდელი 55:7 შენ. 2; 119 შენ. 2
არტემოვი ხოსროვ 480 ანდ.
არუთინა მებაღე- იხ. პეტრე ტირაცუ
არლუთაშვილი გიორგი 282
არჩილ მეფე (II) 18 ანდ. 2; 25:1; 167 შენ. 2; 173 ანდ. 3; 203-ა; 204-ია შენ.; 204-იბ შენ. 1; 250 ანდ. 1; 401 შენ. 1, კვ.
არჩილ (პოეტი) 11:2,3
არჯევანიძე ნიკოლოზ ივანეს ძე 247; 248
ახათიანი 56 ანდ. 6
ახათიანი იესე 56 მინაწ. 5
ახათიანი იოანე 56 მინაწ. 11
ახლოძე გრიგოლ 68 მინაწ. 4
ახლანაშვილი გაბრიელ 490 მინაწ. 2
ახლანაშვილი 479
ახტაფსატურიფი ტერ იოანე 294 მინაწ.
აღათონ 92 მინაწ. 10
აღბუღა 23 მინაწ. 1; 174:1 შენ. 1; 206:1
აღმეროფი იოსებ 159 შენ.
აჰმად (ახალი) 18 შენ. 5, ანდ. 3; 334 ანდ.

ბ


**ბაგრატ კურაპალატი** 80:1 შენ. 5 გ; 240 ანდ.

**ბაგრატ მეფე** 55:2 შენ. 4

**[ბაგრატიონი] ბაგრატ** (ბატონიშვილი) 91:1; 161 ანდ.; 163 ანდ.; 370 ანდ. ა, ბ, შენ. 1, 2; 300:18; 311 ანდ.; 336:20 ანდ.

**[ბაგრატიონი] გიორგი,** ვახტანგ VI ძე 324 შენ. 3

**[ბაგრატიონი] გრიგოლ** 326 მინაწ. II

**[ბაგრატიონი] დავით,** გიორგი XII-ის ძე 27:21, 23, 64, 74; 30 ბ:28 234; 257 შენ. 2; 494; 494 შენ. 1

**ბაგრატიონი დიმიტრი** 167 მინაწ. 2; 251 მინაწ. I; 335:1; 344; 380; 422

**[ბაგრატიონი] ვახუშტი** 165, 177; 177:4 შენ. 4 ბ; 449 შენ. 1; 476 შენ. 1, 2

**[ბაგრატიონი] იოანე** (გიორგი XII-ის ძე) 258 შენ. 5; 311:1 ანდ. III; 326 მინაწ. I, II

**[ბაგრატიონი] ლეონ** (ბატონიშვილი) 318:II-9 შენ.

**[ბაგრატიონი] მირიან** 245 შენ. 6.

**[ბაგრატიონი] ფარნაოზ** (ერეკლე II-ის ძე) 298 მინაწ. 2; 332:11 შენ. 1

**ბაგრატოვანნი** 338;23

**ბაზიერთვი,** დეკანოზი 311:2 ანდ.

**ბაი ბარონ დე** 15 გ:8, 22

**ბაიზით,** ძე ბახმადისა 383 მინაწ.

**ბაკურაძე თეთრუა** 2 მინაწ. 2

**ბალასოვი ბაგდასარ** 23 ანდ. 2

**ბალასოვი ნიკოლაოზ** 23 მინაწ.

**ბალაბვარ** 40:6

**ბალიკაშვილი იესე** 68 მინაწ. 3

**ბალუაშვილი გ.** 242

**ბალქინაშვილი იოანე** 481 გ:8, ანდ. 1

**ბარათაშვილი ბარამ** 27:20, 44; 58

**ბარათაშვილი ზაალი** 27:73

**ბარათაშვილი ნიკოლოზ** 4:16; 27:32; 30-ბ:1, 7, 8, 14; 419; 438 ა:31; 439

**ბარათაშვილი ელენე** 269 მინაწ.

**ბარათიანნი** 85 ანდ.

**ბამბეჟი ალ.** 173:5 შენ. 2; 203 ა შენ.; 250 შენ. 2; 279 მინაწ.; 353 შენ. 3; 393 შენ. 3; 400 შენ. 6; 479 შენ. 1

**ბარბარა წმ.** 39:7; 189 ბ; 273:7

**ბარკალაია ბენედიქტე** 150; 151ა—151 გ; 151 გ შენ. 3.

**ბარლაამი მიქაელ** 240 მინაწ. 3

**ბარნაბიშვილი ბაგრატ** 317; 318; 319

**ბარნაბიშვილი იოანე,** მღვდელი 318; 318:III, 1—4

**ბარნოვი** 427

**ბარხანუფი** 284:3; 338:1

**ბასილი დიდი** (კესარიელი) 2 შენ. 1ა, ანდ. 1; 21 შენ. 1; 39:31, 38; 41:3; 42:2, 13; 68 შენ. 1; 106 შენ. 1; 107:2; 107 ანდ.; 130 შენ. 1; 132 შენ. 1; 134 შენ. 1; 135 შენ. 1; 204-ის; 247 შენ. 2; 263 შდგ. 3.; 269 შენ. 3 ბ; 292:1 შენ. 2 თ; 292:2; 295:1 შენ. 3 გ; 299 შდგ. 4; 316:4; 336:8, 9; 406:2; 423:3; 485:7, 8, 15, 37

**ბასილი ეზოს მოძღვარი** 207 შენ. 3, 4 გ, 5

**ბაუმეისტერი ფ. ხ.** 15 შენ. 2; 79; 95; 97; 258; 323

**ბაქარ ვახტანგის ძე** 85 ანდ.; 158 ა შენ. 2

**ბაქრაძე ალექსი,** დიაკონი 330:1 ანდ.; 356

**ბაქრაძე ლ.** 87 შენ. 4; 103 შენ. 4; 104 ა შენ. 3; 476 შენ. 1

**ბაქრაძე სიმონ** 346 შენ. 3

**ბალნოვი ნიკოლოზ** მოსეს ძე 281 ანდ.

**ბეკთაბეგოვი ბეკთაბეგ** 169 ანდ.

**ბელავენცევი მიხაილო მიხაილის ძე** 383 შენ. 3.

**ბენედიქტე,** სამთავისის ეპისკოპოსი 412 შენ. 1

**ბეჟანი** 132 მინაწ. 2, 3; 481:5 შენ.

**ბერი** 99 მინაწ. 28

**ბერიშვილი** (მსახიობი) 360 შენ. 2

**ბერიძე გიორგი** 397 შენ.

**ბერიძე ვ.** 340; 344 შენ. 5; 353; 354; 401 შენ. 5

**ბერძენიშვილი ნ.** 173:5 შენ. 2; 203-ა შენ.

**ბესარიონ** (გაბრიელ ქიქოძის ძმა) 150:4
**ბესარიონ**, არხიმანდრიტი 38 მინაწ.; 82 მინაწ.
**ბესარიონ, კათალიკოსი** (ორბელიშვილი) 300:5, შენ. 2; 92:4
**ბესარიონ ჯუნდიდელი** 41 მინაწ. 1
**ბესარიონ** [დადიანი], „მინგრელიის“ ეპისკოპოსი 315:14
**ბესიკი**, იხ. გაბაშვილი ბესარიონ
**ბერძიე იოანე** (ჯუმათელი) 103 მინაწ. 10
**ბექა** 206 შენ. 7
**ბერჯღიტა** წმ. 490 შენ. 4
**ბიძინა** წმ., იხ. ჩოლოყაშვილი ბიძინა
**ბიჭვა ჯ.** 344 ანდ.
**ბოკუჩავა კოჩა** 39 მინაწ. 1
**ბონავენთურა** წმ. 490 შენ. 4
**ბოჟორიშვილი** 310; 320
**ბოჟორიძე გიორგი** 266; 271—273
**ბუდალ ოლანი** 478-გ
**ბუღინსკი გაბრიელ** 366 შენ. 3
**ბუჭკიაშვილი ეპიფანე იოანეს ძე** 370 ანდ. ა.

**გ**

**გაბაშვილი ბესარიონ** 27:12, 26, 31, 38, 57, 63, 82; 30 ბ:9, 15; 318:II—1—15; 337 ბ
**გაბაშვილი ვალერიან** 342
**გაბაშვილი ზაქარია** 112-ბ ანდ. 7; 225 მინაწ. 1, 2; 225 შენ. 3; 331 ანდ.; 412 შენ. 1; 422
**გაბაშვილი იხე** 62 ანდ.; 69 ანდ. 1, 2; 112-ა ანდ. 1, 2, 3; 112-ბ ანდ. 1, 4, 5, 7, 8; 114 ანდ.; 115 შენ., ანდ.; 204-ა შენ.; 225 ანდ. 2; მინაწ. 3; 233; 328 შენ. 4, ანდ.
**გაბაშვილი** [ეკატერინეს] 337 ვ—14
**გაბაშვილი ტიმოთე** 80; 80:1 შენ. 4; 204 დ
**გაბრიელ** დეკანოზი, მეფეთა მოძღვარი 412 შენ. 1
**გაბრიელ** ეპისკოპოსი (რიაზანის) 177 შენ. 4 ბ, 5
**გაბრიელ მცირე** 46 შენ. 1; 269
**გაბრიელ ჯუნდიდელი** (ბეჭან დადიანის ძე) 53 ანდ. 2, 3
**გაბუნია კირილე** 84 მინაწ.
**გაბუნია** [ნაკო] 360
**გაბუნია რ.** 265 მინაწ. 2
**გავაშელი**, მღვდელი 240:4 მინაწ.
**გავრიელ იოანეს ძე**, მეფის მოძღვარი 78 შენ. 3
**გაითჳ** 65 მინაწ.
**გაიოს** (რეჭტორი), არქიდიაკონი, არქიმანდრიტი 78 შენ. 3; 168:1 შენ. 2, 4; 168:2 შენ. 1, 2; 169 შენ. 1, 2; 251 შენ. ა, ბ; 257 შენ. 2; 259 შენ. 20; 324; 429 შენ. 3
**გალილეო ალექსანდრე** 284:28 შენ.
**გამრეკელი ევგ.** 472; 475; 478-გ
**გამრეკელი მარიამ**, იხ. იეშმენკო-გამრეკელი მარიამ
**გამყრელიძე** (მსახიობი) 360
**გაფრინდაშვილი აკაკი** 289
**გაფურნელოვი ეპიფანე** 91 ანდ.
**გაფფენკოვი** (მსახიობი) 360
**გელეიშვილი** 181
**გელოვანი** 156 ა:34
**გელოვანი ერმალოს** 416 შენ. 2
**გელოვანი კოსტა ალმასხანის ძე** 417 ანდ.
**გეორგ ვართაპეტი** 368 შენ. 2
**გერასიმე** 88 მინაწ. 2
**გერმანე** ხუცეს-მონაზონი 260:8 შენ. 1, 2; 260 ანდ.
**გერმანე** მდიან-ყოფილი 43:15
**გერმანოს** მთავარეპისკოპოსი 39:56
**გერმანოს კახაანგინეპოლელი** 336:5
[გვეჩია] მაიე 105-ა ანდ. 1
**გვეჩია მარიამ** 105-ა ანდ. 1
**გვეჩია მახარებელი** 105-ა ანდ. 1
**გიორგაძე ფარსადან** 411 მინაწ.
**გიორგი** 65 ანდ. 2
**გიორგი**, ანჩისხატის დეკანოზი 70 ანდ. 1, 2; 469 ანდ. 2
**გიორგი ბრწყინვალე** 23 მინაწ.; 174:1 შენ. 1
**გიორგი**, ლეჩხუმისა და ჭყონდიდის არქიმანდრიტი 38 ანდ. 2; 45 მინაწ. 1
**გიორგი გიორგის ძე** 63 ანდ. 1
**გიორგი ლაშა** 449 შენ. 2
**გიორგი III** 383 შენ. 1
**გიორგი მეფე** (სვიმეონ დიდის ძე) 11:2

გიორგი მეფე 103 მინაწ. 10
გიორგი მეფე 383 მინაწ.
გიორგი მეფე (XI) 18 ანდ. 2; 279; 280 შენ. 2 II; 342 შენ. 1; 401 შენ. 1 ვ3
გიორგი მეფე (XII, XIII) 163 ანდ.; 373 მინაწ.; 494 შენ. 2
გიორგი კოსტანტინეპოლელი 92 მინაწ. 10
გიორგი მთაწმიდელი 37 ანდ. 1; 48; 49; 300:18 შენ. 1
გიორგი მცირე 48; 49
გიორგი ნიკომიდიელი 39:5; 43:12; 485:28, 36
გიორგი წმ. 39:25, 26; 72:14; 171:5; 240 მინაწ. 3; 240:1; 295:1; 308:3, 5—8; 320; 336:13; 415-ბ; 423:2
გიორგი ჭონდიდელი [დადიანი] 48 ანდ.; 62 ანდ. 1, 2; 82 მინაწ.
გიორგიევი გრიგოლ 302 მინაწ.
გეგეჭკორი კეხა 246 შენ. 4
გერმანოზ კოსტანტინეპოლელი 295:3 შენ. ბ
გლახა მრწემი 367 ანდ.
გოგიბაშვილი ფ. 287 ბ შენ. 2
გოჯიბაშვილი ქ. 489—500
გოზალიშვილი ლაზარე 139—149
გოზალიშვილი შ. 181 შენ. 6; 373-ბ შენ.
გოლდონი 362
გორგაძე ს. 156 ვ შენ.; 300:4 შენ.
გორგიჯანოვი ავეტიქ 253 შენ.
გოჩა, გიორგი მეფის ძე 383 მინაწ.
გოცირიძე როსტომ 473 ანდ.
გრიგოლ არქიმანდრიტი 150:5, 6 შენ.; 150:8—12
გრიგოლ 62 შენ. 1
გრიგოლ ბერი 138 ვ შენ. 2
გრიგოლ 254 ანდ.
გრიგოლ დალალოზი, ღვთისმეტყველი 2 შენ. 1 გ; 39:14—16; 39:50—51, 55; 72:9, 10; 132 შენ. 1; 134 შენ. 1; 226:5; 260:3; 263 შენგ. 4; 273:14 — 16; 284:21; 292:2; 315:15; 331; 336:14; 338:21 შენ.
გრიგოლ მთაწმიდელი 316:1 ანდ. 2; 316:3 შენ. I, II
გრიგოლ მონახონი 96 ანდ.
გრიგოლ ნიკომიდელი, რიტორი 273:5; 336:19
გრიგოლ ნოსელი 39:49; 41:1; 51 მინაწ. 1; 423:18, 21, 22; 485:31
გრიგოლ საკვირველთმოქმედი, ნეოკესარიელი 39:22; 43:6; 273:22
გრიგოლ წმ. 299 შენგ. 5
გრიგოლ, პრომოთა პაპი 40:1
გრიგოლია კ. 207 შენ. 4
გრიგორიევი დავით 301 შენ. 2
გორჩაკოვი პეტრე დიმიტრიის ძე 259 მინაწ. 3, 6
გრუზინსკაია ოლღა ილიას ასული 383 შენ. 2
გრძელიევი გიორგი 156 ა:22, 23
გუგულაშვილი ქეთევან 379 ანდ.
გუგუნავა ალექსანდრე 5 მინაწ. 3
გუგუნავა ვახუშტი 99 მინაწ. 11
გულბარ 241 მინაწ. ვ
გულისაშვილი 373 ა
გულქან ბობოყვაფხე 39 მინაწ.
გულქან ერისთვის ასული, ოტია დადიანის მეუღლე 76 ანდ.; 88 ანდ.
გულქან (ჯაფარიძის ქალი) 397 შენ.
გურამიშვილი დავით 179 შენ. 2; 366
გურამიშვილი ქრისტეფორე 138-ვ შენ. 1
გურგენიძე გრიგოლ 405; 426
გურიელი 173 მინაწ. 1
გურიელი გიორგი 99 მინაწ. 7, 15, 17, 19, 22; 103 მინაწ. 10
გურიელი დიმიტრი 103 მინაწ. 10
გურიელი მამია 68 მინაწ. 2; 100 მინაწ. 3; 103 ანდ. 1, 2, 9, 11, 13, 15—17, მინაწ. 10; 104-ა ანდ. 9
გურიელი ქაიხოსრო 103 მინაწ. 10
გურჯაშვილი ალექსი 305 მინაწ. I
გ··· ჯ··· 27:28

დ

დაგუნძრვანი გარ[დი]...დან 240 მინაწ. 3
დადიანი 173 მინაწ. 1
დადიანი (დიდიანოვი) ანტონ გიორგის ძე 35 მინაწ. 2; 36 მინაწ. 2; 44 მინაწ.; 49 ანდ.; 55 მინაწ.; 72 მინაწ. 1
დადიანი ბეჟან 53 ანდ. 2, 3; 103 მინაწ. 10; 104-ა ანდ. 9
დადიანი გრიგოლ, ჭყონდიდის მიტროპოლიტი 50 ანდ. 3; 63 ანდ. 1, 2
დადიანი გრიგოლ, ლეონ II-ის ძე, ლეონ-ადიუტანტი 285 შენ. 1
დადიანი დავით გიორგის ძე 285 შენ. 1; 286 შენ.
დადიანი იოანე 62 ანდ., მინაწ. 2; 65 ანდ. 2; 69:2 ანდ. 1, 2
დადიანი კაცია 62 ანდ.; 65 მინაწ., ანდ. 2; 69 ანდ. 1
დადიანი ლევან (ლეონ) 38 ანდ. 2; 62 ანდ. 1; 83 შენ. 1
დადიანი ნიკოლოზ 62 მინაწ. 2; 63 მინაწ. 4; 308:1; 408:1 შენ.
დადიანი ოტია 76 ანდ.; 88 ანდ.; 424 მინაწ. 1, 2
დადიანი პეტრე ნიკოლოზის ძე 62 მინაწ. 1; 63 მინაწ. 1
დადიანის ქვრივი 285; 286
დუდუნაშვილი არჩილ 352
დავით 87 ანდ. 3, 7, 9, 11
დავით 105-ა ანდ. 3
დავით 241 მინაწ. გ
დავით (მთარგმნელი) 300:18 შენ. 1
დავით წმ., ირგვეთის მთავარი 11:8; 171:2; 337 დ:3; 349; 350
დავით არხიმანდრიტი 77 მინაწ. 2
დავით აღმაშენებელი 103 მინაწ. 10; 383 შენ. 1
დავით ბაგრატიონი იხ. ბაგრატიონი დავით
დავით გარეჯელი 173 მინაწ. 1; 300:1; 332:12
დავით დიაკონი 340 შენ. 4
დავით, მიტროპოლიტი [წერეთელი] 259 მინაწ. 8
დავით, სამეგრელოს სამთაროს მიტროპოლიტი 75 ანდ.
დავით მღვდელი 65 მინაწ.
დავით პეტრაწყნელი 50 ანდ. 2
დავით რეკტორი იხ. მესხიშვილი დავით
დავით სოსლანი (კუზელის ფსეუდონიმი) იხ. კუზელი დავით
დავით სუკესი 249 ანდ.
დავითაშვილი იოსებ 154-ა:2; 191-ა შენ. 2
დაკიშვილი ივანე 245 .
დანდანმხი ბრაზინი 251 შენ. დ
დანიელ, ჭყერემის ეპისკოპოსი 412 შენ. 1
დარეჯანა 4:17, 19
დარეჯან დედოფალი (დადიანი) 57 ანდ. 1 ბ, ანდ. 2
დარიჯან ბატონიშვილი 99 მინაწ. 30
დაუთ (დაუდ) ხანი 245; 245:1 ანდ.; 270 შენ. წინასიტყ. 281:1 ანდ.
დაფქვიევი 423 ანდ.
დგებუაძე ნინა ბაგრატის ასული 246
დეუდარიანი აღლეკსი 74 მინაწ. 1
დემეტრაშვილი იოანე 81: 6 შ
დემურია მარიამ 154-ა:6
დიასამიძე გრ. 156 ბ:7
დიმიტრი წმ. 39:4; 72:16; 273:4; 308:8; 336:3
დიმიტრი დიაკრიძე 471 შენ. ბ
დიმიტრი მაკაროვი 95 მინაწ. 1
დიმიტრი მეფე, დავითის ძე 383 შენ. 1
დიმიტრი უეიარი 20 ანდ.
დიოდორე ტარსელი 50:41
დიუმა ალ. 358
დოლიძე ისიდორე 206 შენ. 3, 5
დომენტი კათალიკოსი, ვახტანგ VI-ის ძმა 69:1 შენ. 1, 2; 469 ანდ. 1
დომენტიოს წმ. 39:20
დოროთეოს 264 შენ. 1 ბ
დოსითეოს ნეკრესელი (ჩერქეზიშვილი) 329 ანდ.
დოსითეოს პატრიარქი 151 გ

## ე

ეგნატაშვილი ბერი 207 შენ. 4, 5
ეკლამპი წმ. 215 შენ. 2
ეკპრაქსია 225 მინაწ. 5
ეკხები 241 შენ. 1
ეკხევი 315:7
ეკხთაო მცხეთელი 304:2
ეკხუმი ხუცი, იერუსალიმელი 485:19
ეკტუმი 39:20
ეკუმენი წმ. 300:13
ეკურხანა წმ. 300:8
ელეკოვი სალომე 493 მინაწ. 4
ელეკოვი სიმონა 493 მინაწ. 2, 3
ელრა წინასწარმეტყველი 292:3; 338:8
ელკტრინა წმ. 269 შენ. 3; 300:14
ელენე დედოფალი 99 მინაწ. 21; 100 მინაწ. 2, 3
ელენე, ორბელიანის ასული, შანშე ერისთავის მეუღლე 369 მინაწ.
ელენე, ერეკლე I ასული 173 მინაწ. 2; 430 ანდ. 1—4
ელენე, მხევალი 65 მინაწ.
ელიზბარ 337 დ—2
ელიოზიშვილი 420 შენ. 1
ელისაბედ ბატონიშვილი 153
ელისაბედ, კნეინა 227 მინაწ.
ელისაბედ, მხევალი 65 მინაწ.
ელისაბედ, ნოდარ ჯორჯაძის ასული 172 ანდ.
ემლამპი წმ. 215 შენ. 2
ენუქიძე თ. 164 შენ.
ეპიფანე კვიპრელი 41:2; 43:14; 39:9, 52; 273:9; 284:14; 336:7; 338:14; 423:20; 485:30
ერეკლე II 70 ანდ. 1; 78 შენ. 2; 81:5 შენ. 3, 96 შენ. 2; 158 ა შენ. 2; 163 შენ. 1, 2, ანდ.; 168:1 შენ. 4; 169 შენ. 2; 292:5 შენ. 2; 302; 329 ანდ.; 337 ა:4 შენ.; 401 შენ. 2; 412 შენ. 2; 475 მინაწ. 1
ერეკლე I 427 ანდ. 1
ერისთავი ანასტასია 65 მინაწ.
ერისთავი გ. 27:18, 81; 28:18; 30-ბ,8; 259 მინაწ. 7; 363; 438:30, 32, 35, 49, 50—51, 62, 65—66
ერისთავი ელიზბარ, წმ. 11:9; 300:5
ერისთავი შალიბან (გ. ნაკაშიძის მუღლე) 104-ა ანდ. 3,9
ერისთავი ნუგზარ 132 მინაწ. 1
ერისთავი რაფიელ 4:15 შენ.; 28:1, 3, 4, 15, 23; 347.2
ერისთავი რევაზ შალვას ძე 27:15
ერისთავი როსტომ 138 ვ შენ. 2
ერისთავი შალვა 33; 300:5
ერისთავი შანშე 369 მინაწ.
ესაია ხუცესი 423:5
ესტატე 126 ანდ.
ეფთვიმე მთაწმიდელი 34 შენ. 1, ანდ. 1; 35 შენ. 1, ანდ. 2; 36 შენ.; 37 ანდ. 1; 40:1 შენ.; 54 ანდ. 1; 114:20 შენ.; 260:1—2; 300:18 შენ. 1; 316:1 შენ. 2, ანდ.; 356 შენ. 5 დ; 391:1 შენ.; 398 შენ. 1; 399 შენ. 1 დ; 423:1 შენ. 1
ეფრემ ახური 39:30, 35, 36; 42:6, 12; 43:1; 44; 230:1; 247 შედგ.; 423:11, 12; 485:56
ეფრემ მცირე 37 შენ. 2, 3, ანდ. 1, მთარგმნ., II; 92:2 შენ.; 114:2 შენ., 5 შენ., 6 შენ., 19 შენ., 23 შენ., 26 შენ., 29 შენ., 30 შენ., 38, შენ., 39 შენ., 40; 226:5 შენ. 1; 300:18 შენ. 1; 336:14 შენ.; 336:16
ეფრემ უშკილი 37 ანდ. 1
ექსანოვი ივანე 491 მინაწ.

## ვ

ვალენტი წმ. 39:20
ვალერიანე კეისარი 383 მინაწ.
ვაჟა ფშაველა 29:1 შენ. 1, 3; 29:2 შენ. 2; 29:3 შენ. 2; 29:6, შენ. 2; 30-ა:9; 153
ვარგოლ 241 მინაწ. გ
ვართმანუგ 241 მინაწ. გ
ვარვარა წმ. 300:15
ვაშალომიძე იოანე 91 ანდ.
ვაჩნაძე ეკატერინა 269 ანდ.
ვაჩნაძე ნიკოლოზ 269; 300 შენ. 2
ვახტანგ 92 მინაწ. 6

**ვახტანგ ბატონიშვილი** (ერეკლე II-ის ძე) 78 შინაწ.
**ვახტანგ გორგასალი** 11:7; 80:1, შენ. 5 ზ; 383 შენ. 1
**ვახტანგ** VI 18 შენ. 2 ა; 19 შენ.; 23 მინაწ.; 23 შენ. გ, ანდ. 2; 69:1 შენ. 1, ანდ. 1; 82 შენ. 2; 85 ანდ.; 130 შენ. 2; 132 შენ. 2; 157; 158-ა, შენ. 1 ბ; 164 შენ. 3; 167 ანდ., მინაწ. 3; 174:2 შენ. 1; 175 შენ. 3; 176 შენ. 1; 191-ბ; 204-ა; 206 შენ. 5; 207 შენ. 3; 225 ანდ. 1; 229; 233; 239 შენ. 2, II; 242; 343 შენ. 1, 2; 246 შენ. 1, 2 ბ; 260:8 შენ. 1—2, ანდ.; 272; 279 შენ. 4; 280 შენ. 2, II—III; 281:2 შენ. 1; 296:2 შენ. 1; 337 გ-11; 342; 354 შენ. 1; 395 შენ. 3; 401 შენ. 1 კ; 418 შენ.; 425:7 შენ. 2; 433 შენ. 1, 2; 472—475; 475 ანდ., შენ. 1, 5, მინაწ. 1; 482; 484:2 შენ.
**ვახტანგ** [V] მაჩნავაზი 342 შენ. 1
**ვახტანგ მუხრანბატონი** 383 მინაწ.
**ვახუშტი ბატონიშვილი**, იხ. ბაგრატიონი ვახუშტი
**ვედრო-კოპეევსკი** 24 შენ. 2, მინაწ.
**ვეინენფელზი** 30 ა:4, შენ.
**ვენეციქე** არქიმანდრიტი 274 შენ. 1
**ვერდერევსკი** ა. 30 ა:1, შენ. 2
**ვეფხვი** 318:III—5 შენ.
**ვოლვი** 491 შენ. 1
**ვორონცოვი** 194 შენ. 2

ზ

**ზაზუნაშვილი** 398
**ზაოზერსკი** 54 შენ. 3
**ზაქარია ბანელი** 34 ანდ. გადაწ. 1, ანდ. 3
**ზაქარია გარესჯელი** 224 ანდ.
**ზაქარია** მღვდელი 81:6 ტ
**ზაქარია ხუცესი, მოქცევარი**, იხ. გაბაშვილი ზაქარია
**ზებედე** 56:2 შენ.; 87 ანდ. 6
**ზედგენიძე ივანე** 251
**ზოსიმე**, ჯვრისთაველის ეპისკოპოსი 412 შენ. 1
**ზუბალაშვილი** 408:1 შენ.
**ზუბალიანთი** 490 მინაწ. 3
**ზუბალოვი კონსტანცია** 499 ანდ., მინაწ.

თ

**თავნაძე გიორგი** მელითაურთუხი 228 მინაწ.
**თავდგარიძე ალიფაშა** 416 შენ. 2
**თავდგარიძე გიორგი** 99 მინაწ. 30
**თალალე** 284:2
**თალხე** 338:2
**თამაზხანი** 475 მინაწ. 1
**თამარ** (ბატონი, დედოფალი) 91 ანდ.
**თამარ ბატონიშვილი** 353 შენ. 1
**თამარ ქეფე** 207 შენ. 3; 279 ანდ.; 318:III—6; 337 ე—1; 372 გ—3; 383 შენ. 1
**თარხნიშვილები** 337 გ შენ.
**თარხნიშვილები ზაალ** 342
**თარხნიშვილი-მოურავოვი ლუარსაბ** 324 ანდ.
**თახიგ** 241 მინაწ. გ
**თაქთაქიშვილა** 158 გ
**თაყაიშვილი ეკვთიმე** 34:3; 39 შენ. 2; 342-შენ. 8; 373-ბ
**თაყაიშვილი კ. ზ.** 30-ა; 21, 25
**თედოსე**, ნაცვალი 56 ანდ. 15
**თევდორე გარონისაძე** 39:18
**თეიმურაზ** I 11:2; 173:1; 203-ა; 332:10, შენ. I—II; 372 გ-8
**თეიმურაზ ბატონიშვილი**, 81:6ზ; 424 მინაწ. 7
**თეიმურაზ** II 23 ანდ. 1; 163 შენ. 2, ანდ.; 203-გ შენ.; 329 ანდ.; 401 შენ. 2; 475 მინაწ. 1
**თეოდორე აღმსარებელი** 39:1, 19; 42:1; 273:1, 18; 485:35
**თეოდორე წმ.** 240:2; 308:9, 10; 336:11; 485:10
**თეოდორე ხარანელი** 50:4, 15—17, 20. 26 შენ.; 51:15

თეოდოსი მღვდელ-მონაზონი 356 შენ. 5 ბ
თეოდოსი წინამძღვარი 65 მინაწ.
თეოფანე 56:7, შენ. 2
თეოფანე ანტიოქელი 92 მინაწ. 10
თეოფანე 247 შენ. 2
თეოფილე ბუცესმონაზონი 114:11 შენ., 28 შენ., 30 შენ., 35 შენ.
თინათინ, ნუგზარ ერისთავის თანამეცხედრე 132 მინაწ. 1
თოდუა გრ. 312
თოიძე ალექსანდრე 154 ა:3
თომა გადამწერი 61 ანდ.
თომა კეშოელი 235; 488 შენ. 1 დ, 3; 493 შენ. 1, 2, მინაწ. 2, 3
თუთბერიძე გ., 253; 254
თუმანიშვილები 463 მინაწ.
თუმანიშვილი 158 ბ; 342 შენ. 7
თუმანიშვილი ბერთველი 324 ანდ.; 372-გ-5; 463 ანდ.
თუმანიშვილი გივი 164
თუმანიშვილი გიორგი 27:36
თუმანიშვილი დავით მანუჩარის ძე 276 შენ. 1
თუმანოვი ტერ ანტონ 144 შენ. 2; 496; 498
თუმანოვი ოსებ 142 ანდ.; 144 შენ. 2
თუმანოვი ხალოშე 142 ანდ.
თურქესტანოშვილი ერასტი 204-თ;
თუხარელი გ. 32 შენ. 2

## ი

იალღუზის ძე იოანე 97 ანდ. 1; 274 ანდ.
იაკობ ცურტაველი 300:4 შენ.
იასონ მკაზმაეი 241:1 მინაწ.
იასტრებცოფი იოანე 301 შენ. 2
იაშვილი შაქარაძ 477 ანდ.
იაშვილი ლ. 420 შენ. 1
იერონიმი იერომონახი 151 ა:1, 2, 3, 5 შენ.
იესე, მეტეხის მღვდელი 485 ანდ.
იესე, მეფე 401 შენ. 2; 475 მინაწ. 1;
იესე ოსეს ძე 202 შენ.; 318:5 შენ. 1
იესე ცოდაელი 206 შენ. 4
ივანიკა სასწაულსი 337 გ
ივაშენკო-გამრეკელი მარიამ 232
ივლიანე წმ. 72:19
იზვეკოვა მარიამ 276
იზმირთოვი ანტონ ტატიანეს ძე 144 შენ. 3, ანდ.
ილარიონ 423:1 შენ. 2
ილარიონ ბერი ლოსიათხეველი 413 ანდ.
ილარიონ ქართველი 300:2
იმედაშვილი 360
ინგოროყვა პ. 181 შენ. 2; 479 შენ. 1
იოანე არქიმანდრიტი ქვაბთახევის 412 შენ. 1
იოანე 284:3
იოანე 281 ანდ.
იოანე ბაგინაშვილი 81:6 ბ, დ, ვ; 180 ანდ. 1; 230 შენ.; 424 მინაწ. 8—10 იხ. ავრეთვე ბაგრატიონი იოანე
იოანე, გარსევან მღვდლის შვილი 245 შენ. 5, 6; ანდ.
იოანე დამასკელი 39:13, 43, 58; 42:3; 43:4; 51:3, 19 შენ. 3; 247 შენ. 2; 248 შედგ. 3; 255:1, 2; 256:1 შენ. 1; 260:1; 273:13; 290 შედგ. 4; 292:1 შენ. 2 ზ; 295:1 შენ. 4—III; 336:17; 485:4, 25
იოანე დიაკონი 103 ანდ. 2, 6, 7, 11, 12, 18, მინაწ. 2
იოანე ზედაზნელი 207 შენ. 1
იოანე თესალონიკელი 39:23; 485:20
იოანე, მამა 338:1
იოანე მესვეტე 240 ანდ.
იოანე მწირველი 209:9; 316:2, 3; 336:6; 374:2; 391:1 შენ.; 401:1; 427:3
იოანე მანსური 51:5
იოანე მთაწმიდელი 34 ანდ. 1 მთარგმნ.
იოანე მონაზონი 50 ანდ. 1; 51:2 ანდ.
იოანე მღვდელი 299 მინაწ.
იოანე მღვდელ-მონაზონი 77 მინაწ. 1
იოანე მწყემსმთავარი 330 ანდ. 1
იოანე ნეკრესის, გრემის ეპისკოპოსი და გარეჯის არქიმანდრიტი 412 შენ. 1

**ეოანე ოხეს ძე** 228 ანდ. 1
**ეოანე ოჭროპირი** 2 შენ. 1 ბ, 3, ანდ. 3; 16; 21 შენ. 1; 39:10, 24, 27, 28, 29, 33—34, 42, 44, 48, 53, 54; 41:7—9; 42:4, 5, 9—11; 43:7, 10, 11; 68 შენ. 1, ბინაწ. 1; 72:8, 18; 99; 100; 130 შენ. 1; 132 შენ. 1; 134 შენ. 1; 135 შენ. 1; 175 შენ.; 186 გ; 244 შენ. 2; 263 შედგ. 1; 273:11; 284:5, შენ.; 295:1 შენ. 3-დ 299 შედგ. 3; 308:12, 13; 330:1; 332:16 შენ. 3; 336:4, შენ.; 331; 338:3; 423:17, 13; 485:1, 2, 16, 21, 23, 26, 27, 29, 32, 33
**ეოანე პეტრიწი** 17 შენ. 3; 183; 329 ანდ.
**ეოანე სინელი** 369 შენ. 1 ბ
**ეოანე ღვთისმეტყველი** 336:2; 392 შენ. 1, 2
**ეოანე,** ცაგერელი მიტროპოლიტი 56 მინაწ. 10
**ეოანე ცოდელი** 50 ანდ. 3
**ეოანე წინამძღვარი** 65 მინაწ.
**ეოანესოვი ეოსებ** 380 შენ.; 422 შენ. ა
**ეოანე ქაჯარის** ეპისკოპოსი 412 შენ. 1
**ეოხ** 326 ანდ.
**ევკაკიმ** წინამძღვარი 39 მინაწ. 6
**ეოთაშისშვილი ორბელი** 342
**ეონა** იერონონახი 356 შენ. 5 ბ
**ეორდანიშვილი ს.** 394 შენ. 1
**ეორდანოვი** 466 ანდ.
**ეოსებ** წმ. 12
**ეოსებ** 56:7 შენ. 2; 103 შენ. 3, ანდ. 14
**ეოსებ.** აფხაზ-იმერთა კათალიკოსი, ძე ალექსანდრე მეფისა 331 შენ. 4
**ეოსებ გამომეტყველი** 247 შენ. 2; 295:3
**ეოსებ,** რუისისა და ქართლის ეპისკოპოსი 412 შენ. 1
**[ეოსებ სამებელი]** 255:2 შენ. 3; 263 შენ. 1
**ეოსებ წინამძღვარი** 267 ანდ.; 412 შენ. 1
**ეოსელიანი** 193 შენ. 1; 207 მინაწ. 1
**ეოსელიანი ლუკა** 41 მინაწ. 2
**ეპოლიტე პრომაელი** 41:5, 6; 50:33; 306
**ერინა** წმ. 300:6
**ესაია** წმ. 12
**ესაკ ასური** 36 შენ.; 356; 423:1 შენ. 1
**ესაკოვი ქეთევან** 345 ანდ.
**ესაკ უცაბაძისრულელი** 34 ანდ. გადამწ., ანდ. 2
**ესაკ, ძე სოფრომ პალესტინელისა** 40:6
**ესონელი** 241 შენ. 4 ა
**ეუსტაფიანე** ეპისკოპოსი 168:1 შენ. 1
**ეშხნელი ა.** 420 შენ. 1
**ეშხნელი სვიმონ** 112-ბ, ანდ. 2; 114 ანდ., მინაწ.; 115 ანდ.

## კ

**კაკაბაძე ს.** 202 შენ.
**კალანდაძე** 156 გ:7
**კალატოზიშვილი** 208—223; 368; 370; 371
**კანდელაკი ალ.** 338; 339; 394—395
**კანდელაკი ანა** 420 შენ. 1
**კანდელაკი გაბრიელ,** ანჩისხატის მღვდელი 228
**კანდელაკი სამხონი** 152
**კანდელაკი სიმონ** 449 მინაწ.
**კანდელაკი სპირიდონ** 338 მინაწ.
**კანონიკე** 300:12
**კაპანაძე** 311
**კარბელაშვილი ვ.** 46 შენ. 2; 298—307; 306:2; 307 ბ შენ. 4
**კარბელაშვილი ს.** 273:21 შენ. 1
**კარიპაშვილი დ. დ.** 486-ა; 486-გ; 487-ა, ბ
**კარლოს, ფრა** 144 შენ. 2, 3
**კარპიანე** 241 შენ. 1
**კასიანე მრომველი** 36
**კახრაძე ანდრია** 173 ანდ. 3
**კატიფორა ანტონი** 259 შენ. 2, ანდ.
**კაშელი დავით ‖** დავით სოსლანი 360, შენ. 3
**კეკელიძე კ.** 17 შენ. 3; 34 შენ. 1; 35 შენ. 1; 36 შენ.; 37 შენ. 3; 40 შენ.;

57 შენ. 3; 92:2 შენ.; 226:5 შენ. 1; 230 შენ.; 258 შენ. 5; 260:2; 269 შენ. 1; 273:1 შენ. 1; 273:5 — 9, 11—19, 22 შენ. 2; 284:3, 5 შენ.; 300:6, 8, 10—16, 18 შენ.; 308:3, 9, 10,12, 13 შენ.; 316:1 შენ. 2; 318:IV შენ. 3, V შენ. 2; 330 შენ. 1; 335:2 შენ.; 336:1, 4 შენ.. 4—10, 14, 16, 17, 19; 353 შენ. 3; 392 შენ. 1; 423:1 შენ. 2; 479 შენ. 1

კეკელიძე მარიამ 154 ბ:6, შენ. 4

კელესტინე არქიეპისკოპოსი პრომისი 209:2

კერესელიძე 361-ბ შენ. 1, 5

კეფერაშვილი ქრისტეფორე 427 ანდ. 2

კვანტალიანი ეფრემ 156 გ:14

კვარაცხელია 377 ანდ.

კვესაძე ანასტასია 296, 297

კვპრიანე სამთავნელი 69:1 შენ. 1, 2; 71 შენ. 2; 176; 272

კვირიკე ალექსანდრიელი 37 ანდ. I

კეკნაძეები 282 ანდ.

კეკოლა სუფრაჯი 225 მინაწ. 8

კილაძე დომენტი 325

კოვთელი 311:1 შენ. 2 ბ

კირილე 42 მინაწ.

კირილე 39:20

კირილე ალექსანდრიელი 50:38; 51:6, 7; 209:9

კირილე, საორმის იღუმენი 56 მინაწ. 11, 12; 77 მინაწ. 1; 73 ანდ.

კლაპატონოვი 405

კლდიაშვილი ალ. 156 გ:1

კლემენთოს მეთორმეტე, პრომის პაპი 235 შენ. 1

კლიმაშვილი იოანე 291 მინაწ. II, III

კლუგენაუ გენერალი 194 შენ. 2

კობალაძე 172

კობაშვილი იოანე 175 მინაწ.

კოზმა იერუსალიმელი 490 შენ. 4

კომენსკი იან 314:2

კოლმაკოვი ა. 151 ა:5

კონფუცი 251 შენ. დ

კოპალე II კოპალა 318:III 6, 7

კორინთელი ელარიონ 263

კოსტანტინე, არგეთის ეპისთავი 11:8; 171:2; 349; 350

კოსტანტინე ბერძენთა მეფე 383

კოსტანტინე პოლონატი 92 მინაწ. 10

კოტეტიშვილი ლ. 26 შენ. 4; 245 შენ. 6; 270 შენ. 1

კოჩარიანი ელენე 23

კოკლაძე დიმიტრი 298 მინაწ. 1

კრეპაშვილი ა. 29:2 შენ.

კრეპაშვილი ვ. 29:4 შენ.

კუპაშვილი (კუპაიძე) სვიმონ 130 ანდ. 1 — 3

კუხალაიშვილი გიორგი, მოძღვართ-მოძღვარი 308:2 შენ. 2

## ლ

ლაღი 337 გ - 14

ლავრენტი (ოკრიბელიძე) 36 მინაწ. 1, 2

ლაზარე 53 ანდ. 1

ლაზარეს ცხ 172

ლალიაშვილი (მსაბიობი) 360

ლარაძე პეტრე 81:6 გ; 180 შენ. 1, ანდ. 1, 2; 424 მინაწ. 5

ლაშა გიორგი 449 შენ. 2; ლაშაჲ 318:III—6

ლევან შამყულიხან (ვახტანგ VI-ის შამა) 18 ანდ. 2; 342 შენ. 1

ლეონიდე, გორის ეპისკოპოსი 151 ა:16

ლეონიძე ალ. 280; 323; 324 მინაწ. II

ლეონიძე გ. 20: 32 შენ. 2; 322 შენ.; 373-ა

ლეონ დიდი, კანონი მეფე 11:2

ლეონ, პატრონი, მე[ფე] 240 მინაწ. 2

ლეონ, რომის პაპი 51:17

ლეონ, ძე გიორგი მეფის 103 მინაწ. 10

ლეონტი მროველი 207: 383:1 ა შენ.

ლიდერსი, კომპოზიტორი 194 შენ. 2

ლიპარიტიანი 11:2

ლისანევიჩი, პოლპოლკოვნიკი 259 მინაწ. 3

ლობჟანიძე მ. 420 შენ. 1

ლომთათიძე გ. 374 მინაწ. 1; 408:1—3 შენ.

ლომთათიძე ა. ი. 374 მინაწ. 2
ლორთქიფანიძე ნ. გ 470
ლორთქიფანიძე იასონ 341—351 (ა, ბ, გ)
ლორთქიფანიძე სიმონ 351 გ
ლუარსაბ მეფე, წვ. 11:2
ლუჩია 232 შენ. 3

მ

მავნეშვილი ფილიპე 87 ანდ. 3, 10
მაგროკორდატოები ნ., უნგროელასიის მთავარი 274 შენ. 1
მათათ 241 მინაწ. გ.
მაკარი 151-ა:9
მაკარი 248 შენ. 3
მაკარი აბბა ალექსანდრიელი 284:20; 338: 19
მაკარი დიდი 423:6,9
მაკარი, იერიდაკონი 100 მინაწ. 5
მაკაროვი გ. ა. 22
მაკედასი 65 მინაწ.
მამიი 106 შენ. 1
მამიკონიანი ვ. 11:4
მამულაიშვილი მ. 383
მამულოვი იოვანე 144 შენ. 3, ანდ.; 409 ანდ.
მანანა 296:1 ანდ., 2 შენ. 7
მანანი ხელშეფე 368 შენ. 1
მანუნტა 50:41 შენ.
მანველაშვილი თეორე 99 მინაწ. 4
მანველაშვილი მამუკა 99 მინაწ.
მანველაშვილი ნიკოლოზ 103 მინაწ. 10
მანველიანი სოლომონ 148:9 შენ. 2
მანიფი 481:5 შენ.
მანუელ ქსანთოსის 228
მარგალიტა 220 მინაწ. 3
მარდელიძე ხახუტა 2 მინაწ. 3
მარი ნიკოლოზ 353 შენ. 3
მარიო ნუმხი, პატრი 498 შენ. 2
მარიამ დედოფალი [ციციშვილის ასული], გოგონი XII-ის მეუღლე 253 მინაწ. IV
მარიამ იმერეთის დედოფალი 63 მინაწ. 2
მარიამ-მაკრინე, ერეკლე I-ის ასული 427 ანდ. 1
მარიამ მეგვეპტელი 39:40; 300:16; 485:17
მარინა წმ. 300:7
მარკოზ მონაზონი 251:1 შენ. 3-ბ
მარმონტელი 231 შენ. 1
მარუჯანოვი მიხეილ 358, შენ. 1 ა
მასსილონი 301
მიქსიმე აღმსარებელი 34 შენ. 1, ანდ. 1 მთარგმნ.; 34:1, 2; 35 შენ. 1, 3, ანდ. 1, 4. მინაწ. 1, 2; 92:3; 138-ა; 138-დ; 260:5; 284:2; 338:2
მიქსიმე ბერი 99 მინაწ. 24
მიქსიმე ხანონწმიდელი 99 მინაწ. 16, 26; 100 მინაწ. 1
მოლალაშვილი 376
მორაძე გ. 291 მინაწ. I, III
მუკაშვილი გაბრიელ 173 ანდ. 3
მაყაშვილი სვიმონ 27:5, 6, 48, 50, 52, 56; 28:6; 30-ბ:30
მაყაშვილი სალომე 28:9
მაყაშვილი ხოფიო 27:1 შენ.
მაყაევი ლ. 28:22
მაყაევი რამან 28:21
მაჩაბელი აბ. 27;62
მაჩაბელი გიორგი 338 მინაწ. I
მაჩაბელი ივ. 4:15 შენ.; 287-ა
მაჭავარიანი კონსტ. 151-ა:15
მაჭავარიანი შალვა 308; 428
მახარობელი 56 ანდ. 9, 10; 99 მინაწ. 5, 22
მგალობლიშვილი ხოფრომ 154 ა:1—7; 154-ბ:1—6
მგელაძე ნიკოლოზ 482 ანდ.
მგებროვი ივანე 495 მინაწ. 1
მდივანი გიორგი 75 ანდ.
მდივანი [მარიწ] 360
მებუნიაძე მშვენიერი 39 ანდ. 3, 7
მეგრელიშვილი ბერა 99 მინაწ. 3, 12, 13, 25
მეგრელიძე ი. ბ. 374 მინაწ. 2
მეთოდე 106 შენ. 1
მელიქ აშხაბეგ 475 მინაწ. 1
მელიქსედეკ 92:1; 332:23 შენ. 4
მერაბ 166 ანდ.
მერკვილაძე აფრასიონ 128 მინაწ.

მერკვილაძე სოსიკო 163; 165
მერკვირი 72:17
მესხია შოთა 342 შენ. 8
მესხი ივანე 288 შენ. 1
მესხიშვილი, ალექსიშვილი-მესხიშვილი ბ. 364 შენ. ბ; 365 შენ. 4
[მესხიშვილი] ალექსი, გრიგოლ მხატვრის ძე 254 ანდ., 295:3 ანდ.
მესხიშვილი დავით (რექტორი) 30-ბ:16; 204 ბ შენ.; 318:II—9 შენ.; 401 შენ. 1 კბ, შენ. 2, 4, 5
მესხიშვილი ვლადიმერ სარდიონის ძე (მსახიობი) 358 შენ. 1 ა; 364 შენ. 6
მესხიშვილი სოლომონ ალექსის ძე 58 ანდ. 1; 268 ანდ.
მეფარიშვილი ლ. 4:19 შენ. 3
მეფისაშვილი ალექსანდრე 144 შენ. 3
მეფისაშვილი ევგენია 409 მინაწ. 1
მეფისაშვილი სალომე 409 მინაწ. 1
მწარეულაშვილი 8; 10
მწვანთუნ დადიანის ასული 65 მინაწ.
მწვანთუნ მეფის ასული 229 შენ. 2
მოთვარაძის ძე იოვანე 37 ანდ. I, II
ნინა 225 მინაწ. 6, 7
ნინა მხითარისტა 496 შენ. 4, 9
ნინადრია მონაზონი 423 ანდ.
ნინას ეპისკოპოსი 253 მინაწ. IV
ნინაღდი იოვანე-თომა 149 შენ. 1 ა, 2
ნორზა 241 მინაწ. ბ
ნორი 484:1 ანდ.
ნორიან ორაკლის ძე (ბატონიშვილი) იხ. ბაგრატიონი ნორიან
ნორიან მეფე 60:1 შენ. 5 ე
ნატროფანე მთავარ-დიაკონი 260:1 ანდ., 7 ანდ., 8 ანდ., შენ. 1—2, 9 ანდ., მინაწ.
ნაჭელ მესტიძე 239 შენ. 2-I; 246 შენ. 2 ა; 280 შენ. 2-I
ნაჭელ სვინკელი იერუსალიმელი 260:2; 423:14
ნაჭელ ფსელოსი 50:14
ნიქელ ხა···ანი 240:3 მინაწ.
ნიქელაძე დიმიტრი 338 მინაწ. 2
ნიქელაძე 422 მინაწ.
ნიქელაძე გრიგოლ 38 ანდ. 2; 45 ანდ.; 46 ანდ., მინაწ., 79 ანდ.
ნიქელაძე ჯარასკევა 150:4
ნიქელაძეები 390 შენ. 2
ნიქელი 35 ანდ. 1
ნიშო 153
ნიხელ ხუცი 50:4
ნ···6 27:72
[ნოგილი პეტრე] 167:1 შენ. 2
ნუსლოკური ი(ვ)ანე 241 მინაწ. 4 ბ
ნღებროვი ანტონ თომას ძე 492 ანდ.
ნღებროვი კარლო 495 მინაწ. 2
ნ-შვილი ე. 156 გ:19
ნხითარ სვეტიცელი 14

## ჟ

ჟალირაძე (მაჩხანელი) დიმიტრი 156 გ:18
ჟაზარბეგოშვილი 337-ე მინაწ.
ჟაზარბეგოვი იაგორ ფარსადანის ძე 481-ა; 481-ბ ანდ.; 481-გ:1 შენ. 2, 5 შენ., 8 შენ. 2
ჟავკრაკოსი 271 ანდ.
ჟათანელ 175 ანდ.
ჟათიძე ვასო 357 შენ.
ჟაკაშიძე ბეჟან 104-ა ანდ. 4, 6-8; 104-ბ, ანდ. 2—5, 9
ჟაკაშიძე გოორგი 104-ჟ ანდ. 3, 4, 6, 8, 9; 104-ბ ანდ. 5
ჟაკაშიძე თეთრუა (ნიკარაძის ჭალი), ბეჟან ჟაკაშიძის შეუღლე 104-ა ანდ. 4, 6; 104-ბ ანდ. 4, 5
ჟაკაშიძე მამუკა 104-ა ანდ. 4; 104-ბ ანდ. 5
ჟამორათ ჭალი 220 მინაწ. 2
ჟასიძე მიხეილ 243
ჟაშიძე 5 მინაწ. 1
ჟაჭუაძე ხაბა 125 მინაწ.
ჟეკტარი კოსტანტინეპოლელი 39:39; 485:11
ჟეკტარიოს იერუსალიმელი 167:1 შენ. ბ
ჟეკტარიოს წინამძღვარი 118 ანდ.

ნემსაძე დავით (გენათელი) 56 ანდ. 4, 5
ნეოფიტე. იეროდიაკონი 418 ანდ.
ნეოფიტე ურბნელი 11:6
ნერსე 489 შენ. 2
ნეფანა[შვილი] 409 მინაწ. 2
ნეფნაძე ხიმონ 341 ანდ.
ნიკა ბოსაშონი (სტრითატი) 50; 6—8 შენ. 2; 50:10, 13
ნიკიფორე 137
ნიკიფორე იერომონახი 101 მინაწ.
ნიკიფორე მღვდელ-მონაზონი 73 ანდ. 1—3
ნიკიფორი, იკონომოსი 246
ნიკოლოზ 168 ანდ.
ნიკოლოზ, სიონის დეკანოზი 369 ანდ.
ნიკოლოზ ქიზიყელი 329 ანდ.
ნიკოლოზ წმ., საკვირველთმოქმედი 273:8
ნიკოლაძე ნ. 151-ა;11, 13 შენ.
ნიკოლოზ, ვადაშენერი 56 ანდ. 1, 3
ნიკოლოზ 103 ანდ. 1, 15
ნიკოლოზ ამბა ალავერდელი 412 შენ. 1
ნიკოლოზ, არქიმანდრიტი 65 მინაწ.
ნიკოლოზ ბატონიშვილი 92 მინაწ. 5, 9
ნიკოლოზ, დიაკონი 113 ანდ. 2
ნიკოლოზ, მთავარეპისკოპოსი 39:8
ნიკოლოზ პირველი, რუსთ ხელმწიფე 169 ანდ.; 201 შენ. 3; 279 ანდ.
ნიკოლოზ, სიონის დეკანოზი 57 ანდ. 1 ა, ბ
ნიკოლოზ ტფილელი (ორბელიშვილი) 167:1 შენ. 2, ანდ., 2, მინაწ. 1, 3
ნიკოლოზ ცოდელი 41 ანდ. 2
ნიკრაძე გრიგოლ ანდრიას ძე 397 ანდ.
ნიკურაძე ლუკა სპირიდონის ძე 390 ანდ.
ნინო 225 მინაწ.; 302
ნინო მეფეთა, საქართველოს მეფის ასული 63 ანდ. 1
ნინოშვილი ევსტატე 152
ნოვაკოვი ალექსანდრე იაკობის ძე 151-ა; 2, 47
ნორაშელაძე 434
ნუროლაშვილი გაბრიელ 324 მინაწ.
ნ···ყ··· 27:42, 54, 61

## ო

ოგანოვი არმენაკ 268
ოდიშარია გ. 102 ანდ.
ოთარხანი 475 მინაწ. 1
ონისიმე მღვდელი 255:2 შენ. 5
ონოფრე, ხორნაბოძისა და ჭიჩიყის ეპისკოპოსი 412 შენ. 1
ორბელი (სულხან-საბას მამა) 18 ანდ. 2; 401 შენ. 1 კვ
ორბელიანი ავთანდილ 172
ორბელიანი ბარბარე ილიას ასული 30-ა;1 შენ. 2
ორბელიანი (ორბელიშვილი) ბეხარიონ 85 ანდ.; 85
ორბელიანი გიორგი 251 მინაწ. II
ორბელიანი გრიგოლ 1 შენ. 1; 27:34; 194 შენ. 2; 438-ა;3, 5, 12—16, 19, 27, 34, 37—48
ორბელიანი დავით, სარდალი 253; 255:2 მინაწ. III
ორბელიანი ვახტანგ 225 ანდ. 3
ორბელიანი ზოსიმე 400 შენ. 3
ორბელიანი იოანე, მღიანაბეგი 329 ანდ.; 332:25, შენ. 1—2
ორბელიანი იოანე. სარდალი 369 მინაწ.
ორბელიანი მაკრინა 249 მინაწ.
ორბელიანი მამუკა 27:75
ორბელიანი ნიკოლოზ 233 შენ. 4
ორბელიანი ს. ს. 18. შენ. 2 ა, 2 ბ, შენ. 5, ანდ. 1, 2; 82, შენ. 2; 204 ტ; 255:2 შენ. 4; 256:1 შენ. 3; 309; 321; 332:6, 22; 394; 400 შენ.; 401 შენ. 1 კა, კგ—კვ, კტ; 478-ბ; 495
ორბელითთა ასული იმერთა დედოფალი ანა, იხ. ანა იმერთა დედოფალი
ორბეზენი 50:41 შენ.
ორლოვი ალექსი გრიგორიჩი 311:1 ანდ. II
ორნატი წმ. 72:14
ოსე 225 მინაწ. 7
ოსეს [ოსეს ძე] 318:V შენ. 1
ოსიძე ბარსღემე, მღვდელი 399 მინაწ.; 424 მინაწ. 2—4

**ოსკობად** 241 მინაწ. გ
**ოქროპირი** 39 მინაწ. 3
**ოქროპირი**, მღვდელი 114 მინაწ.
**ოქროპირი** 131 ანდ. 2
**ოქრომკედლიშვილი მიხეილ** 398 ანდ.
**ოქრუაშვილი** ნ. 281

პ

**პავლე**, დეკანოზი ქაშეთის 95 მინაწ. 1
**პავლე მგალობელი** 295:1 ანდ.; 327 ანდ.
**პავლე** მოციქული 171
**პავლე პეტრეს ძე**, რუსეთის იმპერატორი 134 შენ. 4
**პაპუაშვილი** იოანე იხ. ქიქოლაძეპაპუაშვილი იოანე
**პარახევა** 300:11
**პასკა**, ღუნერილ-მაიორი 194 შენ. 2
**პასიკრატოს** (ბასიკრატოს) 175:5; 240:1
**პატარიძე პეტრე** 61 მინაწ.; 105-ა, ანდ. 5
**პაფნოტი** 300:8
**პელაღია ანტიოქელი** 300:9
**პეპანოვი ივანე** 478-ა:4
**პეტრე** 284:21; 338:21 შენ.
**პეტრე ალექსანდრიელი** 50:31
**პეტრე ანტიოქელი** 51:18
**პეტრე არქიმანდრიტი** 117 ანდ.
**პეტრე მგალობელი** 25:2
**პეტრე** მოციქული 174:4
**პეტრე პირველი** 429 შენ. 1
**პეტრე ტარაცუ, არუთინას ძე** 232
**პეტრე „ხარიტოვლაკი", „ხარიტოფლაკი"** 284:18; 338:18
**პეტრაშვილი ვასილ** 156-ბ:12
**„პითალორა"** 338:11 შენ.
**პილატე პონტოელი** 274 შენ. 2
**პიწალი, ფანწალე** 318:III—6
**პლატონ ბრძენი** 27:1; 80:1 შენ. გ; 80:1 შენ. 5
**პლეშკოვსკი ხ.** 160 შენ. 1
**პოლნიც კ. ლ.** 324
**პოლტორაცკი** 181 შენ. 1
**პოპოვი ა. გ., კომანდირი** 259 მინაწ. 7
**პორფირი** 256 შენ. 2
**პროკლე დიადოხოსი** 17 შენ. 1, 3; 329 ანდ.
**პუზინკა ზ. ა.** 499 მინაწ.
**პუფენდორფი** 365; 366 შენ. 3
**პუშკინი** 30-ა:10—13, 17, შენ. 1, 2; 318:I—7

ჟ

**ჟანლისი** 231 შენ. 1
**ჟვანია** 360
**ჟორდანია თ.** 37 შენ.; 131 მინაწ. 2; 241 შენ. II. 4; 273:21 შენ. 2; 205 შენ.; 206 შენ. 1—4
**ჟორდანია ლ.** 89 მინაწ. 2

რ

**რაზმაძე სოლომონ** 81:6 ე; 424 მინაწ. 6
**რამიშვილი** 397 შენ.
**რამიშვილი სამსონ** 156 გ:17
**რაჟდენი წვმ.** 11:7
**რაფაილ** 20 ანდ.
**რევაზოვი ნაომ, ყოფილი სტეფანე** 336 ანდ. 2—3; 354 ანდ.
**რევაზოვი სტეფანე** 336:20 ანდ. 2
**როდამ დედოფალი**. მამია გურიელის თანამეცხედრე 68 მინაწ. 2; 103 ანდ. 1, 13
**რომანოზ** 43 ანდ.; 45 მინაწ. 1; 52 მინაწ.; 82 ანდ. 1, 2
**რომანოზ არგვანი** 34 შენ. 2, ანდ. 1 გადამწ.
**რომანოზ დაცუდებული** 48 ანდ.; 49 ანდ.
**როსეპ** 263 მინაწ. ა
**როსტომ მეფე** 270 შენ. 5
**რუიჯნთი** 241 მინაწ.
**რუხთაველი შ.** 173:1; 181; 200; 203-ა; 239; 246; 291; 279; 280; 296; 348; 375; 376, შენ. 3; 408; 431; 433; 483

რუსო ჟან-ჟაკ 332:11
რუხაძე ტრიფონ 300:3
რჩეულიშვილი გ. 27:41
რცხილაძე 156 ბ:3, 4

ს

სააკაშვილი დამიანე 491 მინაწ.; 498 მინაწ.
საბა, დიაკონი 104-ა ანდ. 1, 2, 5, 7—8, მინაწ. 1; 104 ბ ანდ. 1, 2, 5—7
საბა თუბარელი სულას ძე 37 ანდ. 1; 300:18 შენ. 1
საბა, წმიდელი 103 მინაწ. 10
საბანინი გაბრონ 300:1, 2, 4—5 შენ. 1; 308:3, 5
სავანაშვილი ბარბარე 419
სავანაშვილი გაბრიელ 85 შენ. 3, ანდ.; 86 შენ. 3
სამოელ რაბინ მორაკნელი 355:1
სარაჯიშვილი ალ. 156 ა:1—9, 13, 15—25, 2ª—31; 156 ბ:2, 3, 6, 9, 11—14, 17—18, 20, 22, 23—31; 156 გ:1, 4, 5, 8, 10, 11, 13, 18 შენ. 372-ა; 372 ბ—1; 372-ბ—2; 372 ბ - 4; 372-ბ—5; 372 გ—1; 372 გ—3; 372-გ—6; 372 გ—7 შენ.; 372 გ—8; 376 შენ. 4
საყვარელიძე ეფუფემე, მოქალის მთავარეპისკოპოსი 39 შენ. 2, ანდ. 1, 5, 6; 87 შენ. 3, ანდ. 1, 2, 5—6, 8
სახოკია თედო 156 ბ:6, 295; 357; 399; 424; 471
სელიმ ძე ბაიეზითის 383 მინაწ.
სერაპიონ, ბერი 65 მინაწ.
სერაპიონ, წინამძღვარი 65 მინაწ.
სერაფიმ პისიდიელი 274 შენ. 1
სვანიძე 252
სვანიძე დავით 259 მინაწ. 1
სვიმონ თესალონიკელი 427:2
სვიმონ, წმიდელი 425 ანდ. 1
სვიმონ „ახალი ღვთისმეტყველი“ 247 შდგ.
სვიმონ ბატონიშვილი 100 მინაწ. 3
სვიმონ დიდი, წმიდე ქართველთა 11:2
სვიმონ მეტაფრასი 247 შენ. 2; 295:1 შენ. 4—II
სვიმონ, სუფრაჯი 225 მინაწ. 9
სვიმონ ჯულფელი 17 შენ. 3; 94
სვიმონ ტარხნი 247 შენ. 2
სთრაბონი 177
სიმონ, წინამძღვარი 65 მინაწ.
სიმონიანი 430
სირბილაძე ერმალოზ 156 გ:11
სიქსტე V 149 შენ. 1 ა
სოლომონ I, იმერეთის მეფე 117 მინაწ.; 158 ა, შენ. 2; 331 შენ. 5; 337 ბ
სოლომონ II, იმერთა მეფე 63 მინაწ.; 119 მინაწ. 2. 103 მინაწ. 10
სოლოღაშვილი გაბრიელ 204-აა შენ.; 204-აბ შენ. 1
სოპატოვი გ. 231 შენ. 3; 365 შენ. 3
სოხანაი დავით. იხ. კეხელი დავით
სოფრომ იერუსალიმელი 42:7; 485:17, 34, 38; 259 მინაწ. 8; 300:16; 336:10
სოფრონი 264 შენ. 1 ა; 268 შენ. 1 ა—დ; 327 შენ. 1
სპარიდონ, მღვდელი 396 ანდ.
სტეფანე 55:7 შენ. 2
სტეფანე 143 ანდ.
სტეფანე 414:2 შენ.
სტეფანე 490 მინაწ. 1
სტეფანე 300:18
სტეფანე, მღვდელი 2 ანდ. 1, 3
სტურუა ბასილი 338 მინაწ. 2
სტურუა ევგენი 30-ა:28
სულეიმანი, ძე სელიმის 383 მინაწ.
სულხანოვი 485 მინაწ.
სუმბათ დავითის ძე 383 შენ. 1 გ
სურხავი 475 მინაწ. 1

ტ

ტაბლიევი პეტრე მოსეს ძე 62 ანდ. 1, 2
ტოტცი 251 შენ. დ
ტარახი, ეპისკოპოსი მენგრელისა 137 ანდ.

ტასიო მეგვიპტელი 300:10
ტერტერა 249 ანდ.
ტვილლანის ქალი, მიქელა აბაშიძის მეუღლე 2 მინაწ. 1
ტვირფოანი 106 შენ. 1
ტიმოთე ალექსანდრიელი 209:10
ტირაცუ იხ. პეტრე ტირაცუ
ტირონ წმ. 273:18

ტახონ, ბერი 316:6 შენ. 2, ანდ.
ტლუკაანთ დავით (პაპაშვილი) 285; 488 შენ. 3; 493 შენ. 2
ტრიფოლე იღუმენი 332:17 შენ.
ტროონჯაძეები 390 შენ. 2
ტულოვი იოსებ 163 შენ. 2
ტყემალაძე ა3. 421

უ

ულუმპა 132 მინაწ. 3
უმოკაშვილი პეტრე 154 ა:5; 156 ბ:1; 275 ა; 287 ა, ბ შენ. 2; 342 შენ. 5, 8
უნაფკოშვილი ე. 420 შენ. 1
ურუშაძე ვალერ 284
უსპენსკი პორფირი 151 გ

ფ

ფალავანდიშვილი ანასტასია 249
ფარჯანიანი აბულახტარ, ვახტანგის ძე 240 ანდ.
ფარჯანიანი ვახტანგ 240 ანდ.
ფარჯანიანი ივანე 240 ანდ.
ფაღავა როდამ 41 ანდ. 1
ფებრონია 337 ვ:13
ფიქრიშვილი 206 შენ. 1
ფეიქრიშვილი იაკობ (აკოფ) 495 შენ. 1, მინაწ. 3
ფირალოვი გოლერძი 365 შენ. 2,3
ფილიპე 496 შენ. 1
ფილიპე ურბნისის ეპისკოპოსი 412 შენ. 1
ფილოთეოს მთავარეპისკოპოსი 247 შენ. 2
ფილოთეოს კოსტანტინუპოლელი 292:1 შენ. 2 ბ
[ფირცხალავა] სამხონ 156 ა:2
[ფირცხალავა] სამხონ, კუტი 344 ანდ.
ფლავიოს იოსებოს 183 შენ. 1, 2
ფოკი , გენერალი 194 შენ. 2
ფრანგიშვილი ვ. 322 შენ. 1
ფრანგულიანცი ხამხონ 358 შენ. 1 ა
ფურცელაძე ანტონ 154 ბ:2 შენ. 3; 348 შენ. 2
ფურცელაძე დავით 415-გ
ფურცელაძე ჯანსოლ 19

ქ

ქავჯარაძე ათანასი 39 მინაწ. 4; 103 ანდ. 1
ქათამაძე დავით 107 ანდ. 1, 3
ქაიხოსრო, მეფე (ვახტანგ VI-ის ძმა) 168
ქაიხოსრო, პატრონი 84 ანდ.
ქანანელი 26 შენ. 4
ქასრე, სპარსთა მეფე 383 მინაწ.
ქეთევან 265 მინაწ. 1
ქეთევან დედოფალი, წმ. 11:1; 300:3; 306:6 შედგ. 6; 380 შენ.
ქემხა 103 მინაწ. 10
ქიქოძე გაბრიელ, ეპისკოპოსი 150:1, 2 შენ. 1, 3 შენ., 4 შენ.
ქობულაშვილი იხ. იოსებ სამებელი
ქობულოვი თამაზ 27:49
ქობულოვი ოთარ 27:4; 37,47
ქორჭი 241 მინაწ. გ
ქრისტეფორე [კათალიკოსი?] 271 შენ. 3
ქრისტეფორე წილკნელი 412 შენ. 1
ქსიფალანის-პაპუაშვილი იოანე 228 შენ., ანდ. 1; 391:2 შენ. 1
ქუთათელაძე ლ. 337 ა-1 შენ. მინაწ.
ქურთოევი ევგენია 321
ქურთოევი პავლე 321 ანდ.

ღ

ღამბაშიძე 332
ღენრიკ მერვე, „ანღლიის კოროლი" 24 შენ. 2
ღოღობერიძე დათუნა 99 მინაწ. 23
ღუდუშაური გიორგი 156 გ:20

ყ

ყაზბეგი ალექსანდრე 154 ა:11; 190
ყაზბეგოვი ნიკოლოზ გაბრიელის ძე 475 ანდ.
ყაითმაზაშვილი ფილიპე 17 შენ. 3; 329 ანდ.
ყალაბეგაშვილი 360 შენ. 2
ყანჩაველი ლონგინოზ 406; 427
ყანჩელი 291
ყარლანი ივა 240 მინაწ. 3
ყაუხჩიშვილი ხ. 207 შენ. 4 დ
ყიფლიანისშვილი 383 მინაწ.
ყვავილიანცი 466 ანდ.
ყიფიანი დიმიტრი ივანეს ძე 179 შენ. 3
ყიფიანი ვ. 156 ბ:1
ყიფიანი მ. ზ. 179 შენ. 3, 5
ყიფშიძე გრ. 154 ბ:4; 156 ა:8, 11, 21; 156 ბ:18; 156 გ:5
ყიფშიძე ი. 18 შენ. 5; 400 შენ. 5
ყიფშიძე ქ. 420 შენ. 1
ყორლანაშვილი თაყა 368 შენ. 2, ანდ.
ყორლანისშვილი ავთანდილ 342
ყორლანოვი მიხაკ 279 მინაწ. 1
ყრუაშვილი ხოსია 65 მინაწ.

შ

შადინოვი გ. 207 მინაწ. 1
შავგულიძე მოსე 328 მინაწ. I
შალვა, იხ. ერისთავი შალვა 300:5
შალვა წმ. 11:9
შამილი 30 ა;1; 192; 194 შენ. 2
შანიძე ა. 18 შენ. 5; 213 შენ. 1; 214 შენ.: 243; 280 შენ. 2, III; 333; 375 შენ. 4; 400 შენ. 5; 431 შენ. 2; 486-ბ შენ. 1
შარაბიძე ითონა 56 მინაწ. 9
შარაშიძე მაკსიმე, ჯუმათელი 103 მინაწ. 10
შარაშიძე კრ. 420, შენ. 2; 426 შენ. 3
შარია-ზადე 245 ანდ.; 281 ანდ.
შაქრისხარ, მხეიელი ღუთია 65 მინაწ.
შან-აბაზ 300:3
შაჰ-გალდიანცი მარიან 275
შაჰ-თამაზი 383 მინაწ.
შენგელია იოანე 51 მინაწ. 2
შიხინოვი ანდრია, გორელი 142 ანდ.; 259 ანდ. II
შოშიაშვილი ნინო 334; 335; 336
შჯ-შალა 103 მინაწ:10
შუშანიკ დედოფალი 11:4; 300:4

ჩ

ჩარკვიანი დ. 358 შენ. 1 ა
ჩარიქოვი პეტრე 325 ანდ.
ჩარუევი 480; 481-ა; 481-ბ; 481-გ
ჩახლაძე დ. 63 მინაწ. 3
ჩერკეზისძე ნიკოლოზ 430 ანდ. 1, 5
ჩერქეზაშვილი გ. 170 მინაწ.
ჩერქეზია 232 შენ. 3
ჩიქოვანი თამარ 68 მინაწ. 1
ჩიქოვანი როსტომ 408:1 შენ.
ჩიქოვანი ყარამან 156 ა:20
ჩიქვილაძე გიორგი 56 მინაწ. 4
ჩიჩუა გიორგი 41 ანდ. 1
ჩიჯავაძე ანა 56 მინაწ. 1, 6—7
ჩოლოყაშვილი 28:14
[ჩოლოყაშვილი] ბიძინა, წმ. 11:9; 28:5, 16; 300:5
ჩოლოყაშვილი მაია 180
ჩოლოყაშვილი ნიკოლოზ 180 მინაწ. 2
ჩოლოყაშვილი ქაიხოსრო 421 შენ. 1
ჩუბინოვი დ. 151-ა:12
ჩხატარაისძე პეტრე 250 ანდ. 2
ჩხეიძე 428 მინაწ.
ჩხეიძე იოსებ 180 ანდ. 3

## ც


ცაგარელი ა[ქვსენტი] 359
ცალკამხიძე არჯევან 255:2, მინაწ. III
ცეხანოვსკი ამბროსი 243 მინაწ.
ცეხანოვსკი ფორტუნატ, იხ. ცეხანოვსკი ამბროსი
ციქვანაძე დავით, დეკანოზი 99 მინაწ. 5
ციმციძე ბერიძამ 39 ანდ. 4, 7
ციმციძე იხაკ 32 ანდ. 4, 7
ციმციძე ნავკრატიოზ 32 ანდ. 2, 4, 7, 8
ციმციძე ნიკოლოზ 39 ანდ. 4, 7
ციმციძე პაველ 39 ანდ. 4
ცირღილაძე მახია 131 ანდ. 1
ცირღილაძე ოქროპირი 131 ანდ. 1, 2
ცოცაგი ანნა 420 შენ. 1
ციხისელი ლუბა 420:შენ. 1
ციხისთავი ლ. 288
ცოტაძე სვიმონ დავითის ძე 281:3 შენ. 4 დ, მინაწ. 1, 2
ცხვედაძე ნ. 156 ბ:1


## წ


წერეთელი აკაკი 2:15; 27:7, 46, 53; 30 ბ:13; 151 ა:10; 347:1; 348 შენ. 3
წერეთელი გიორგი 154 ა:4
წერეთელი გრიგოლ 63 მინაწ. 2, 3; 189 გ მინაწ.; 428 მინაწ.
წერეთელი დავით იხ. დავით მიტროპოლიტი
წერეთელი ვახუშტი 396 ანდ.
წერეთელი ზურაბ 189 გ მინაწ.
წერეთელი იოანე 95 მინაწ. 1, 2
წერეთელი მზებათუნ-ელისაბედ, სიმონ წერეთლის მეუღლე, იმერეთის მეფის დავითის ასული 259 მინაწ. 5
წერეთელი პაპუნა 337 ვ-ვ; 355; 409—418
წერეთელი როსტომ 259 მინაწ. 7
წერეთელი სიმონ ზურაბის ძე 259 მინაწ. 5, 7, 8
წერეთელი ქაიხოსრო პაპუნას ძე მინაწ. 4
წერეთელი ქეთევან (ზურაბ წერეთლის ასული, „მეფის სძალი“ 259 ანდ. III
წვერავა დავითარა 309
წიფრივაძოვი 277 ანდ.
წინამძღვარიშვილი სვიმონ 27:76, 77
წინამძღვარიშვილი ილია 181 შენ. 1
წულაია გიორგი 150; 151-ა; 151-ბ; 151-გ შენ. 3
[წულუკიძე] გიორგი 56 ანდ. 2, 7, 8, 12, 15
წულუკიძე მერაბ 56 ანდ. 2, 13—18; 56:2 შენ.


## ჭ


ჭავჭავაძე ალექსანდრე 28:7, 17, 19; 30-ა:6; 30-ბ:2, 3, 11, 29; 318:I$_1$:17; 337 ა:1; 438 ა:7—9, 17, 20—25, 35, 63, 68; 27:2, 3, 9, 27, 29, 33, 35, 59, 67, 70, 78—79, 84
ჭავჭავაძე ანა ილიას ას. 30-ა:1 შენ. 2
ჭავჭავაძე დავით ალექსანდრეს ძე 30-ა:1 შენ. 2
ჭავჭავაძე ილია 154 ბ:1; 156 ა:17, 19, 26, 28—29, 31; 156-ბ:1, 27; 181 შენ. 1, 2, 4, 6; 190; 373-ა შენ.; 419
ჭალაკანიძე იოანე 89 მინაწ. 1
ჭალაშვილი ერაჯ 207 ანდ.
ჭილაშვილი ვასილი 427:2, 3, 4
ჭინჭარაძე იასონ 5 მინაწ. 2
ჭოჭინაძე 35 მინაწ. 2
ჭიხვილე 318:III—6
ჭყონია ილია 418 შენ.

## ხ


**ხანფა** 241 მინაწ. გ
**ხალიფაშა** 103 მინაწ. 10
**ხარიტონი** 85 ანდ.; 86
**ხარიტონი,** გარეჯის იოანე ნათლისმცემლის წინამძღვარი 430 ანდ. 1
**ხიბანაშვილი ა.** 25; 54 შენ. 3; 333 შენ. 6, 356 შენ. 5 ბ
**ხახუა,** მარდელიძის მეუღლე 2 მინაწ. 3
**ხელაშვილი იოსე** 81 მინაწ.; 81:5 შენ. 1, 3, 6; 204-ზ
**ხელაძე ეკვთიმე** 156-ა:35; 179 შენ. 5; ხელაძე ლუარსაბ 322
**ხერხეულიძე** 337 ა:4
**ხვარამზე,** დადიანის ასული 65 მინაწ.
**ხვარამზე დედოფალი** 99 მინაწ.: 19
**ხიზანოვი ქაიხოსრო დავითის ძე** 484:1 ანდ., 2 ანდ.
**ხითარიშვილი** 293
**ხიჩიანი** 466
**ხმალაძე ალ.** 291 მინაწ. II
**ხმალაძე დარია** 291 მინაწ. II
**ხოსროვ შაჰი** 484:1 ანდ.
**ხოშტარია თევდორე** 238 ანდ.
**ხოშტარია ტოგო** 250
**ხოხიაშვილი მელქისედეკ** 156 გ:9
**ხუსკივაძე თ.** 156 ბ:11; 156 გ:13
**ხუციევი ნ.** 413 მინაწ.
**ხუციევი პავლე** 315 ანდ.
**ხუციშვილები** 313—316
**ხუციშვილი ივ.** 292
**ხუჯუა ბესარიონ** 338 მინაწ. I


## ჯ


**ჯაბადარი ივ.** 156-ა:9, 13, 14; 156-ბ:14, 21—22, 23, 30
**ჯავახიშვილი ალ.** 28:8
**ჯავახიშვილი ალ.** 156-ა:6; 156 გ:16
**ჯავახიშვილი ალექსანდრე** ილიას ძე 244; 261; 252
**ჯავახიშვილი ივ.** 206 შენ. 3; 207 შენ. 3—5; 342 შენ. 8
**ჯავახიშვილი იოსებ** 291 მინაწ. III
**ჯაიანი ხანუმზე** 39 მინაწ. 2
**ჯაკობია გ.** 203-გ შენ.; 421 შენ. 1
**ჯალიონზ** აქიტი || ჰალენი 245 ანდ.; 281:1 შენ. დ.; 492 შენ. 3
**ჯამბაკურ-ორბელიანი იოანე** 17 შენ. 3
**ჯანდიერი ანასტასია** 432
**ჯაფარიძე დავით მამუკას შვილი** 173.6 შენ. 1
**ჯაფარიძე ვასო** 156 გ:10
**ჯაფარიძე ვახტანგ** 259 მინაწ. 2
**ჯაფარიძე ირინე** 397 შენ.
**ჯაფარიძე მარიკა** 397 შენ.
**ჯეროლიმოს** 500:1 შენ. 2
**ჯიჯეიშვილი ელისე** 482; 483; 484
**ჯორჯაძე ბარბარე** 4:19 შენ. 2, 3
**ჯორჯაძე ნოდარ** 172 ანდ.
**ჯიქია ს.** 98 შენ.
**ჯუანშერი** 383 შენ. 1


## ჰ


**ჰაარონ** 334 ანდ.
**ჰაინე** 29:4
**ჰარნაკი, არ.** 306:1, 2

ეროვნული ბიბლიოთეკა

# დარბოზლივი საძიებელი

## ჰაგიოგრაფია


**წამებები**: ალექსიანი 351-ბ; 381-გ
ალათანგელისა 40:4
ბარბარესი 189-ბ; 273:7; 300:15
გიორგისი 240:1, 2; 308:3, 5—7; 336:13
დავით და კოსტანტინესი 349; 350
დომიტრისი 273:4; 308:8; 336:3
ევსტათის 7
ევფემიასი 300:13
ეკატერინესი 300:14
თეოდორესი 240:2; 308:9, 10; 336:11
თეოდორე ტირონელისა 273:18
ირინესი 300:6
მარინესი 300:7
მარტირიკა ანტონ I-ისა 11; 12; 78; 304
ორმეოცთა სევასტიელთა 273:20; 308:11
პარასკევასი 300:11
ფებრონიასი 337ვ:13
ქეთევანისი (გრიგოლ დოდორჭელისა) 300:3
შუშანიკ დედოფლის (იაკობ ხუცესისა) 300:4
წამებულთათვის **8**
**ცხოვრებები**: გიორგი მთაწმიდელისა (გიორგი მცირისა) 48; 49
დავით გარესჯელისა 300:1; 332:12
ევფროსინესი 300:8
ვასილისი და მოწაფეთა მისთა 308:14
ვასილი მთავარეპისკოპოსისა (ამფილოქე იკონიელისა) 336:9
იოანე ზედაზნელისა 207 შენ. 1
ილარიონ ქართველისა 300:2
იოანე ოქროპირისა 15
იოანე ღვთისმეტყველისა 392
კანონიკესი 300:12
კლიმი ანკვირელისა 40:5
მარიამ მეგვიპტელისა (სოფრონი იერუსალიმელისა) 300:16
მარკოზ განწორებულისა 40:2
მაქსიმე ამღსარებელისა 34:1; 35:7; 138 **დ**
ნიკოლოზ მთავარეპისკოპოსისა 273:8
ონოფრესი 40:3
პაფნოტისი 300:8
პელაღია ანტიოქელისა 300:9
ტასიი მეგვიპტელისა 300:10
წმიდათა ცხოვრება 184; 300; 409; 499
ღვთისმშობლის მეტაფრასი 377
შესხმა ბიძინასი, შალვასი და ელიზბარისა (ბესარიონ კათალიკოსისა) 300:5
ჰაგიოგრაფიულ-ჰომილეტიკური კრებული 171


## აპოკრიფები


ავგაროზი 265; 277; 283, 417
ამინდის წინასწარმეტყველება 131:2
ანდერძი ქრისტეს ჯვარცმისა 481-გ
ანდრია სალოსის ცხოვრება 337ა:2; 390; 397; 432
აპოკრიფული კითხვა-მიგება 40:8; 292:2; 478ა:1
აპოკრიფული კრებული 338; 426; მასალა 254:20—22
ასტროლოგიური კრებული 284

გამოჩინებისათვის მელქისედეკისა 92:1
განჩინება პილატესი 274 შენ. 2
გრაგენისა და ქუხილისათვის 292:4
დაბადება და აღშენება ქვეყნისა 310
**ეზრა წინასწარმეტყველი**, კალენდა 226;4; 292:3
იოანე მახარებლის მოსახსენებელი 336;2
მთოვარის შეტყობა 292:5
მიმოდასვლა მოციქულთა 273;6
**[პანტელეიმონ დიაკონი]**, თხრობა სასწაულისათვის... მთავარანგელოზისა მიქაელისა 336:5
პილატეს აქტები 204-ბგ
საკითხავი „მარგალიტიდან" 273:10
სამთვარიო-საეტლო 32; 131:3; 189 **ლ**; 281;2, 3; 352; 477
სარტყლისათვის ღვთისმშობლისა 300;17
ქრისტეს დაბეზღება 481 **გ**:7
ქრისტეს სასწაულები 481 **გ**:6
ღვთისმშობლის მიცვალება 249
ღვთისმშობლის აპოკრითი 382
ყოველთა წელიწადთა მოთხრობა 434
შელოცვები 72; 245 შენ. 1, 2; 313
ხელთუქმნელი ხატისათვის 315;8

## ასკეტიკა და მისტიკა

**ალექსი შვილი დავით**, სწავლანი 204-ბ
**გაბაშვილი ზაქარია** სინდისის ლოკვა 422
**გაბრიელ მცირე**, სამოთხის ყვავილი **46;1**
**გაბრიელ მცირე**, გვირგვინი 171:1; 330;2; 332:18; 335:2
**გაბრიელ მცირე**, მანანა 269
**გრიგოლ ჰრომთა პაპა**, დიალოღონი
**ეფრემ ასური**, სწავლანი 44
**თომა კემფელი**, ქრისტეს თანაშედგომა 235; 488; 493
**იოანე ოქროპირი**, სწავლანი 41:7—9
**იოანე ოქროპირი**, ოქროს წყარო 330:1
**იოანე სინელი**, კლემაქსი 399
**ისაკ ასურელი და კახაანე ჰრომაელი**, სწავლანი 36
**ისაკ [ასური] განშორებული**, ასკეტიკონი **356**
კითხვა-მიგება 182 **ბ**
მამათა სწავლანი 40:7; 45
მარიამის გული 294:1
**მაქსიმე აღმსარებელი**, სიტყვისგება 34:2—4; 35;3, 4
მონანული გული 294:2
„სულისათვის" მაგრობა 411
სწავლანი 47; 212; 332:16

## ბიბლიოლოგია

ბიბლიის საკითხავები 325
გამოსვლათა წიგნი 208 **ა, ბ**
დავითნი 113; 131:4; 138 **ე**; 182 **დ**; 189 **ედ**; 189 **კბ**; 224; 412; 430; 469; 334 (გამოკრებილი); 142:2 (საკითხავები)
ეკლესიასტე 497
**ისო ზირაქის** წიგნი 497
რუთი 208 **ბ**
წინასწარმეტყველებანი იესოსთვის 307 **ა**
შესაქმე 486 **ა**
იოანეს სახარება 485 **ბ**
ლუკას სახარება 189 **კე**; 264
მათეს სახარება 136; 211
მარკოზის სახარება 213; 214; 218
ოთხთავი დემურბულახის 241
ოთხთავები: 5; 22; 84; 85; 139; 140; 178; 189-კ; 268; 326; 327; 410; 487 **ა**
რიგის სახარება 271; 370
საკითხავები სახარება-სამოციქულოდან 487 **გ**
საქმე მოციქულთა 86

## დოგმატიკა, ღვთისმეტყველება, ფილოსოფია


**ავრელი მარკოს**, საყოფაქცეო ჰსჯა 257
**არსენ ვარჩის ძე**, დოგმატიკონი 50; 51
**ბაუმეისტერი ფ. ქ.**, ლოგიკა 15; 79; 95; 323
**ბაუმეისტერი ფ. ქ.**, მეტაფიზიკა 97
**ბაუმეისტერი ფ. ქ.**, ფილოსოფია საყოფაქცეო 258
**გერმანე ბუცეს-მონაზონი**, სწავლა... მოწაფისა 260:8
**გრიგოლ ღვთისმეტყველი**, ღვთისმეტყველებისათვის 260:3
დოგმატიკური კრებული 209
დოგმატიკური სწავლა-ქადაგებები 315
დოგმატიკური ხასიათის ფრაგმენტი 217
დოგმატიკურ-კალენდარული კრებული 297
**იოანე დამასკელი**, ბუნებისათვის ქრისტესი 273:13
**იოანე დამასკელი**, დიალექტიკა 255
**იოანე დამასკელი**, წინამძღვარი 260;1
**მაქსიმე ამღსარებელი**, მრწამსი 260:5
**მიქაელ სვინკელი, იერუსალიმელი**, მრწამსი
მრწამსი 293 შენ. 2 ე
**პეტრე მოგილა**, აღსარება მართლსა სარწმუნოებისა 167
**პროკლე დიადოხოსი**, კავშირნი ღვთისმეტყველებითნი 17
**რუსო, ჟან-ჟაკ**, სვინდისისათვის 332:11
საკრისტიანო მოძღვრება 236; 498
**სვიმონ ჯულფელი**, დიალექტიკა 94
ფილოსოფიურ თხზულებათა კრებული 256
ფილოსოფიური ტექსტი (ფრაგმენტი) 204;ზ
ფილოსოფიური ტრაქტატი (ფრაგმენტი) 204:ვ
ღვთისმეტყველება კლევითი 170
**მხითარ სებასტელი**, რიტორიკა 14; 329
„სარგებლობისათვის ბუნებითსა ენისა სიტყვიერებისა“ 201


## ეგზეგეტიკა


ათი მცნების განმარტება 332:20, 21
**ბახილი კესარიელი**, მხეცთათვის 41;3
**გრიგოლ ნოსელი**, კაცისა შესაქმისათვის 41:1
გიბაროდენის თარგმანება 490
**ეპიფანე კვიპრელი**, თვალთაჲ 41:2
[**ეფრემ ასური**] თარგმანი დაბადებისათვის 230;1
ენების კვირიაკის სახარების თარგმანება 115
**იონა ხელაშვილი**, ფსალმუნთა ცხადღენება 424;1
**იპოლიტე ჰრომაელი**, კურთხევათა მათთვის იაკობისაჲ 41;6
**იპოლიტე ჰრომაელი**, განმარტება კურთხევათა მათთვის მოსესთა ათორმეტთა მიმართ ნათესავთა 45:ჱ; 306;1, 2
**იოანე ოქროპირი**, მათეს თავის თარგმანება 99; 100; 118
ფსალმუნთა თარგმანება, ათასანი ალექსანდრიელისა 37; 38
ქადაგება და თარგმანი დაბადებისა 398
შვიდი მომაკვდინებელი ცოდვის „სათვითოდ განმარტება“ 260:9; 339


## კანონიკა


დიდი სჯულის კანონი 53
[**იოანე მმარხეველი**], სჯულის კანონი 54; 391:1
**იოანე მმარხეველი**, კანონი შეცოდებულთანი 374:2; 427
კანონიკური კრებული 316; 406; 427:1
**მანუილ ქსანთოსს**, ქორწინებისა თავითვის 2; 228
რეფლამენტი პეტრე 1-ის 429
სახენი ცოდვათანი 332;7

**სვიმეონ თესალონიკელი**, წიგნი საmოძღვრო 427:2
„სოფლის კრებანი“ 414:1
წესები ახლად დადგინებული მღვდლისა და დიაკონისათვის 332:13, 14
ძეგლისწერა მართლმადიდებლური სარწმუნოებისა 55; 204 **ეე**

## ლიტურგიკა

გულანი გურიანთის 104 **ა**, 104 **ბ**
გულანი მარტვილის 87
გულანი შემოქმედის 103
გულანი ჩხარის 105 **ა**, 105 **ბ**
გულანი ხოტევის 56
**ანტონ I**, წესი გარიგებისა და ხელდასmხმისა მღდელმთავრობითისა 71
„აღსარების წიგნი“ 20:1; 374
განწესება ეკლესიისა 138 **ბ**
ზიარების წესი 204 **კ**
იერუსალიმის განჩინების წიგნი 333
კონდაკი 2; 9; 65; 66; 67, 68; 107; 130; 132; 134; 135; 137; 189 **ი**; 189 **იგ**; 189 **იე**; 189 **კთ**; 263; 299; 331
კუროხევა ეკლესიისა 69; 70
კურთხეევანი 21; 105; 110; 131:1; 176; 186 **ბ**; 186 **დ**; 188; 189 **თ**; 189 **ია**; 189 **იგ**; 189 **იზ**; 189 **კა**; 189 **კზ**; 189 **კთ**; 189 **ლ**; 189 **ლა**; 272; 312; 317; 407
ლოცვა 204 **ით**
ლოცვა ნავის გაკეთებისა 337 **ვ**—3
ლოცვა სინანულისა 337 **ა**—3
ლოცვები 109; 142:1; 145; 146; 147; 186 **გ**; 189 **გ**; 232; 237; 247; 248; 266; 278; 290; 292 შენ. 2-**ბ**; 293 შენ. 2 **ა**-**დ**; 295:2, 3; 368; 413; 470; 489 (კათოლიკური)
მარხვანი 121; 180-ე
პარაკლისი საეედრებელი იოანე ნათლისმცემელისა 20:2
პარაკლისი 73; 93; 128; 237; 332:17; 161
ტაძნი 3; 64; 108; 124; 126; 141; 175; 254; 291; 295:1; 328
საღღესასწაულო 60 — 62; 101 — 102; 119—120; 123; 187; 189 **ა**; 189 **ით**; 189 **კგ**; 189 **კდ**
საკითხაევები (აღდგომისა) 189 **ი**
საკითხაევები 189 **ვ**
საკითხაევი ამპარტაევნებისათვის 34:8; 35:8
საკითხაევი მოწყენისათვის 34:6; 35:6
საკითხაევი მრისხანებისათვის 34:5; 35:5
საკითხაევი ცუდად ზეაობისათვის 34:7
სვინაქსარი 74; 75; 125; 138 **გ**; 220; 275
ტიპიკონი 76—77; 90

## ჰიმნოგრაფია

**ანტონ I**, თევენი 57; 59; 88; 89; 185; 189 **იმ**; 215
**გრიგოლ ღვთისმეტყველი**, ეპიტაფიად ბასილისა სტიხოსნი 273:14
**გრიგოლ ღვთისმეტყველი**, იამბიკოები 220:5
დავითის კილონი 226:6
დასდებელნი აღდგომისანი 111; 122; 133; 189 **დ**
დაუჯდომელი 10; 189 **კვ**, 369
იამბიკონი ამბერკისნი 260;6
იბაკონი ღვთისმშობლისანი 242
იბაკონი და იკოსნი 292:1; 293
პარაკლეტონი 63; 129
საგალობლები 116; 182 **ა**; 182 **გ**; 186 **ა**; 189 **ზ**; 221; 222; 223; 226;1; 302; 303; 333; 467-**ბ**
სტიხოლოგია ფსალმუნთა 62
ტრიოდიონი 62
შესხმა წმ. გიორგისა 415-**ბ**
შესხმა სიკვდილისა 415-**ა**
შესხმა ღვთისმშობლისა 204-**იდ**; 204-**იზ** (ბასილი კესარიელისა); 204 **კბ**

შესხმანი და ლოცვანი 371
ძლისპირნი 244; 298; (ფიტარული); 341;
მისალი (კათოლიკური) 144
ძლისპირნი და ღვთისშობლისანი 226:2
ძმობის წიგნი (კათოლიკური) 143

## პოლემიკა

**ანასტასი ანტიოქელის** კითხვა-მიგება 92:2
**ბავრად ბატონიშვილი,** მოთხრობა სჯულთა ღმრთოთა 91:1; 300:18; 336:20
**გრიგოლ ღვთისმეტყველი,** მწყალებელთათვის 260: 3,4
**მაქსიმე აღმსარებელი,** კითხვა-მიგება 92:3; 138 ა
**ორბელიშვილი ბესარიონ,** გრდემლი 92:4
პოლემიკური ხასიათის თხზულების ფრაგმენტი 204-ათ
რომის განდგომისათვის მართლმადიდებლობისაგან 52
**სამოელ რაბინ,** იუდეანთათვის 351:1

## ჰომილეტიკა

**ათანასე ალექსანდრიელი,** სიტყვა აღწერისათვის ღვთისშობლისა 273:12
**ამფილოქე იკონიელი,** მიგებებისათვის უფლისა 273:17
**ანდრია იერუსალიმელი,** სიტყვა შობისა ღვთისშობლისა 336:1, 2
**ანდრია იერუსალიმელი,** სიტყვა ამაღლებისათვის ჯვრისა 273:2, 3
**ანტონ პეონდიდელი,** ქადაგება 308:2; ქადაგებათა სია 204 გ
**ბასილი კესარიელი,** შესხმა წმიდათა ორმეოცთა 336:8
**ბასილი კესარიელი,** შობისათვის უფლისა 336:8 შენ.
**ბესარიონ სამეგრელოს ეპისკოპოსი,** შესხმა 315:14
**გიორგი ნიკომიდიელი,** ტაძრად მიყვანებისათვის 273:5
**გიორგი ნიკომიდიელი,** ჯვარცმისათვის ქრისტესა 336:19
**გრიგოლ ნოსელი,** ძიება სულისა თჳსისა დისა 423:22
**გრიგოლ საკვირველთმოქმედი,** ხარებისათვის 273:22
**გრიგოლ ღვთისმეტყველი,** სიტყვა ნათლეთათვის 273:15
**გრიგოლ ღვთისმეტყველი,** ასერგასთა მიმართ ეპისკოპოსთა 273:16
**გრიგოლ ღვთისმეტყველი,** დარიგება ეფუღლეობასა შინა მყოფთათვის 315:15
**გრიგოლ ღვთისმეტყველი,** სულის წმიდისა მოყვანებისათვის 336:14
**დადიანი ნიკოლოზ,** ქადაგებები 308:1
**ევსევი,** საქართველოს გეზარსოსი, შესხმა კავკასიის დაპყრობაზედ 315
**ეპიფანე კვიპრელი,** მუცლადღებისათვის ანნასი 273:9; 336:7
**ეფრემ ასური,** ფერისცვალებისათვის 336:16
**თეოდორე აღმსარებელი,** სიტყვა 273:1, 19
**იოანე დამასკელი,** სიტყვა შესხმისა ღვთისშობელისა 336:17
**იოანნე მმარხველი,** ტაძრად მიყვანებისათვის 336:6
**იოანე მღდელი** (ბარნაბაშვილი), ქადაგებანი 318:VII
**იოანე ოქროპირი,** შესხმა ფილოლონესი 273:11
**იოანე ოქროპირი,** ამაღლებისათვის ქრისტესი 334:4 ზ
**იოანე ოქროპირი,** აღსებისათვის 336:4 თ
**იოანე ოქროპირი,** ბზობისათვის 336:4 ვ
**იოანე ოქროპირი,** გაცემისათვის იუდასაგან 336:4 ვ

**იოანე ოქროპირი**, ზაქარიას დადუმებისათვის 336:4
**იოანე ოქროპირი**, მეზვერისა და ფარისეველისათვის 308:12
მეორედ მოსელისათვის 336:4 გ
**იოანე ოქროპირი**, სიყვარულისათვის ღმრთისა 332.16
**იოანე ოქროპირი**, უძღებისათვის შვილისა 308:13; 336:4 ბ
**იოანე ოქროპირი**, შესხმა პეტრესი და პაველსი 336:4 ე
**იოანე ოქროპირი**, ხარებისათვის 336:4დ
**მახალითონ**, სიტყუა მცირეთა რიცხვთათვის რჩეულთასა 301
მეტაფრასი პომილეტიკური 39; 42; 43; 91:2; 112 ა, ბ; 114; 117; 127; 485
**პანტელეიმონ დიაკონი**, სასწაულისათვის მიქაელ მთავარანგელოზისა 336:5
სიტყუა მირქმისა 216
სიტყუა ღვთისმშობლის მიძინებისათვის 315:9
**სოფრონ იერუსალიმელი**, ნათლისღებისათვის ქრისტესი 336:10
სწაულანი (დიდმარხვის დღეებისათვის) 332:16
ქადაგებები 46:2—7; 148; 204 ოვ; 204 კ; 415 გ; 486 გ
შობა, აღზრდა, თავისკვეთა იოანე ნათლისმცემელისა 336:18
შობისათვის იოანე ნათლისმცემელისა 336:15

### ბიოგრაფიულ-ბიბლიოგრაფიული მასალა

ვ. ამაშუკელის და ივანე მაჩაბლის მოწაფეობის რეკონსტრუქციები 285 ა, ბ
ბიოგრაფიული მასალა ანა იმერთა დედოფლის ორბელიანის ასულის (328), დავით ბაგრატიონის (234), იოანე ბაგრატიონის (326 მინაწ. I—II), ნიკოლოზ ბერქეზიშვილის (430) შესახებ.
**კარბელაშვილი ვასილ**, „ხელნაწერი № 1-ლია აღწერილობა 307 ბ
მეთვრამეტე საუკ. მთარგმნელებისათვის 329 ანდ.
მოსკოვის ქართული სტამბის ხატიკის ანდერძი 138 ვ
მოქარგული ხოხჩა-საწიგნე 283 შენ. 2
საბგლოვიარე განცხადება ბენედიქტე წინამძღვრის გარდაცვალების გამო 151 ბ
სია ხელნაწერთა, რომელიც თხოვებით წაუღია პ. იოსელიანს 193
ქართველ მთარგმნელთათვის 300:18
პ. ჩხატარაიშვილის ლიტერატურულ მოღვაწეობისათვის 250 ანდ.
წიგნის გადამწერის ფასი 259 მინაწ. 9
წიგნის ფასი 326 მინაწ. II

### ხოტანეკა

ატენის ხეობის მცენარე 311 შენ. 3 ე

### გეოგრაფია, მოგზაურობა, მემუარები

Введения в географию 332:2
**მინა მხითარისტი**, გეოგრაფია 496
**პოლნიც კ.** მიმოსვლა ბარონ დე პოლნიცასი 324
**გელოვანი ერმაღლოს**, დღიურები 416
დარგოს ექსპედიციის მონაწილის შეფიცრები 194
მოგზაურის თავგადასავალი 196
უცნობი პირის დასაფლავების აღწერა (ფრაგმენტი) 337 გ—15

### გეოლოგია

ბიწის ძერა 233 მინაწ. 3
რა არის გარეგანი ქვეყანისა 338:15

### დიდაქტიკა, პედაგოგიკა

**კომენსკი იან,** დიდი დიდაქტიკა (კონსპექტი) 314:2
საპოლიტიკო თეატრონი 274
აღზრდა და მისი საჭიროება 29:5
პედაგოგიური წერილები რუსულიდან გადმოკეთებული 29:7
სასწავლო კრებული 332
სასწავლო წიგნი 41:4; თურქულ-ქართული 98
სწავლა-განათლებისათვის 332:23
ჩვენი კლასი (მოწაფეთა ჟურნალი) 420

### ეთნოგრაფია-ფოლკლორი

**აღმურავი ოხები,** ბუნებითი თხზულება 159
ეთნოგრაფიული მასალა 318:VIII (შენ. 8), მინაწ. I—II
ენდროს დროება 372 გ—2
მთიულური და ოსური ლუდის გაკეთება 195
თუშური ფოლკლორი 318:III (5—10)
ხალხური მასალები შოთა რუსთაველისა და „ვეფხისტყაოსნის" შესახებ 408

### ეპისტოლენი

დღესასწაულობითი ძღვენა სახარებისა 305

### კალენდარული მასალა

დარგების სიკეთე და სიავე 338:30
ვარსკვლავთმრიცხველობა 338:31
**ვახტანგ** VI, კვინკლოსი 225
კალენდარულ-დოგმატიკური კრებული 297
კალენდარული მასალა 336:22—24
კალენდრის ისტორიისათვის 351 ა
კვინკლოსი 189-**იბ**
მთიულარისა მხრბოლა 62
საეკლესიო კალენდარი 226:3
ხელთა 338:27

### მსოფლიო ისტორია

**მანადოი ოვანე-თომა,** ისტორია ომისა ოსმალთა და სპარსთ შორის 149
**სთრათემანი,** თეატრონი 177
**ფლავიოს იოსიპოს,** იუდაებრიელი დასაბამსიტყვაობა 183
ხრონოგრაფი 204-**იბ**; ხრონოგრაფის ზანდეკი 204-**ია**

### საეკლესიო ისტორია

ახალი აღთქმის ისტორია 289
ისტორია ეკლესიისა 232:15
**კატიფორა ანტონი,** სამღვდელო ისტორია 259
სამრთო ისტორია 169

### საქართველოს ისტორია

**ბაგრატიონი დავით**, ნარკვევი 494
**ბაგრატიონი ვახუშტი**, საქართველოს ისტორია და გეოგრაფია (ფრაგმენტი) 165; 476
ისტორია ივერიისა 449
ქართლის ცხოვრება (ჭალაშვილისეული) 207
ქართლის ცხოვრება („სწავლულ კაცთა") 354; 383
**ხერხეულიძე ომან**, შეფობა ირაკლი მეორისა 337 ა-ბ

### საქართველოს ისტორიის მასალები

„ავრე უსჯულო არ ვიყავ..." (ლექსი) 336 ე:7
გენეალოგიური ნუსხები 158 ა
Грамата Иерусалимского патриарха Досифея 151 გ
თავად-აზნაურთა კერძო კრების დადგენილება 30 ა:22
თაქთაქიშვილთა გენეალოგია 158 გ
თუმანიშვილების გენეალოგია 158 ბ
ერეკლე II-ის განწესება 163
თამასუქის წიგნი 30 ა:23
მარტვილის მონასტრის შემოსავალ-გასავლის წიგნი 83:1
მინაწერები ისტორიული ხასიათისა 233 მინაწ. 1; 253 მინაწ. I—IV; 291; 324 მინაწერები
მოკლე აღწერა საქართველოს მონასტერთა 315:6
სვანეთის კრების სულთა მატიანე 267
სიტყვა დღესა დაღისტნის დაპყრობისსა 315:11
სოლომონ I-ის დამტკიცების წიგნი 331 შენ. 5
ფულის გადახდის ქვითარი 30 ა:24, 30
ქრონიკები 259 მინაწ. 1—8; 291 მინაწ. 1
ხელწერილი 30 ა:29

### ლექსიკონები და გრამატიკული ლიტერატურა

**ორბელიანი ს. ს.**, ქართული ლექსიკონი 82; 400; 401; 332:6, 22
რუსულ-ქართული ლექსიკონი 282; 332:26; 346
ქართული ლექსიკონი 414
ქართულ-რუსული „რაზგოვორის წიგნა" 332:1
**ანტონ I**, გრამატიკა 96; 204 ე; 367
გრამატიკული მასალა 255:2 შენ. 3, 5
იტალიურ-ქართული გრამატიკა და ლექსიკონი 500
ქართული გრამატიკა 332:3, 4; 478-ბ (ფრაგმენტი)

### მიმოწერა

შ. ალხაზიშვილის წერილი ექვთიმე თაყაიშვილთან 373 ბ
ანა მეფის სძლის წერილი შალვა ერისთავთან 33
გ. ანდრონიკაშვილის წერილი კ. თაყაიშვილთან 30 ა:25
გ. ანდრონიკაშვილის წერილი მეუღლესთან 30 ა:26
ანტონ I-ის სამძიმრის წერილი თეიმურაზ II-ის გარდაცვალების გამო 332:24
ნ. ბარათაშვილის წერილი ბარბარე და ალექსანდრე საგინაშვილებთან 419
ეგნატე ნინოშვილის წერილი 152
ეკა ფშაველას წერილი 153

კ. ზ. თაყაიშვილის წერილი გ. ანდრონიკაშვილთან 30 ა:31
ევგენი [სტრუთას] წერილი სოლომონთან 30 ა:28
ქართველ მოღვაწეთა წერილები 154 ა; 154 ბ
წერილები იერუსალიმის მონასტრის წინამძღვარ ბენედიქტესთან 150; 151 ა
ილ. ჭავჭავაძის წერილი ალექსი გულისაშვილთან 373 ა

## მკურნალობა

**დაუდ ხან**, იადგარ დაუდი 245; 270; 281:1
**კლაპიტოსოვი**, კარაბადინი 405
**პლეშკოვსკი ს.**, „ნაქალაქევის სამკურნალო წყარო სამეგრელოს შინა“ 160
თაეის ტკივილის წამალი 296:2 მინაწ. 1
კარაბადინები (სამკურნალო წიგნები) 26; 83; 2, 3; 199; 243; 379; 428; 466; 492
კარაბადინი ცხენის 281:3; 311
კარაბადინი ძაღლის 198
კოლინჯის წამალი 295:2 მინაწ.
სამკურნალო დარიგებანი 233 მინაწ. 2; 304 შენ. 3; 318:VII, (მინაწ. III); 337 ვ—12
საოჯახო რეცეპტები 414:4
ჭლექის წამალი 328 მინაწ. 2

## მხატვრული ლიტერატურა

### დრამა

**აბაშიძე ვ. ა.**, ეხლანდელი სიყვარული (კომედია) 361 ა
**გოლდონი**. როგორც ჰქუხს, ისე არ სწვიმს 362
**დიუმა, ალ.** უკანონოდ შობილი 358
**ერისთავი გ.**, პოეტი, ანუ ტოჩკა და ზაპეტაია 363
**იესე ოხეს ძე**. დიალოგი 202
**კეზელი დავით**, ორკოლიანი, 360
**კერესელიძე ივ.**, ნება მიბოძეთ, ბატონო! 361 ბ
სანატრელი ცოლი 359
**სარაჯიშვილი ალ.**, ავ.გიორგი 372 ა
ტეზეი 262

## ეპოსი

ადამის გოდება 319; 471
ალექსანდრიანი 250; 393
ამირანდარეჯანიანი 340
ამონაწერები ტექსტებიდან 372 ბ-2; 372 ბ-3; 372 გ-ზ
**ანდრონიკაშვილი გ.**, უბედურნი 30 ა:3
**ანდრონიკაშვილი ქაიხოსრო**, მიჯნურთ ბადე 318:IV
**ანვარი სოჰაილი**, ქილილა და დამანა 418
აპოფეგმატები 166:1, 3; 168:1, 2; 204-ა; 204-ი; 251
არჩილიანი 173
**არჩილ** II, გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთაველისა 203 ა
აღმოსავლური ამბავი 197
**ბაგრატიონი დიმიტრი**, წამება ქეთევან დედოფლისა 344; 380
ბარამგულანდამიანი 484:3
ბეჟანიანი 481 გ:5
ბიბლია (გალექსილი) 332:8
**გაბაშვილი ტიმოთე**, თხზულებები 80
**გაბაშვილი ტიმოთე**, „მიმოსლვაი“ (ფრაგმენტი) 204 დ
გულასპაიანი 322
**გურამიშვილი დ.**, ქაცვია მწყემსი 366
**დადიანი დ.**, ასპინძის ომი 286
**დადიანი დ.**, რუხის ომი 285
**ვეიხვეფელზი**, ცხოვრების ტალღებში 30 ა:4

**ვერდერევსკი ა.**, შამილთან ტყეობაში 30 ა:1
ეისრამიანი 355; 479
ზღაპარი (ფრაგმენტი) 191 ა
**იზვეკოვი მარია**, მილენა 276
**ლარაძე პეტრე**, დილარიანი 180
მილორდიანი 227
მირიანი 345; 484
მოთხრობა 364
მოქცეული მუღათის წერილები 30 ა:2
**ორბელიანი ხ. ხ.**, სიბრძნე სიცრუისა 204 მ; 309; 321; 394, 495
**ორბელიანი ვ.**, ტოლუმბაშიდამ 1
**პუშკინი ა.**, ბოშები 30 ა:17
**უანლისი**, ველისარ 231
რუსუდანიანი 353
სელანიანი 230:2
სიბრძნე ბალავარისი 40:6
სირინოზიანი 357; 337 ე-2 (ფრაგმენტი)
უსარგებლო არშიყობა (მოთხრობა) 30 ა:18
ქალაგაიანი 381:1; 481 გ:4
ყარამანიანი 162; 172 შენ. 1; 253; 396; 480; 481 ა, ბ
შოთა რუსთაველი და მისი ცოლი (ლეგენდა) 348
**შოთა რუსთაველი**, ვეფხისტყაოსანი 232 მინაწ. 2; 239; 246; 261; 279; 280; 296:2; 375; 376; 431; 433; 483; 484:2
ჩარდაღრიშიანი 252
**ჩოლოყაშვილი ქაიხოსრო**, ომანიანი 421
წმ. გიორგის ცხოვრება (გალექსილი) 296:1; 320
წყვდა წმობლისა შეილისადმი (პოემა) 191 გ
**ჭავჭავაძე ილია**, ალრდილი 181
**ხელაშვილი ითნა** თხზულებები 81
**ჯორჯაძე ბარბარე**, მოთხრობები 4:1, 17—19

## ლირიკა

**ამილახვარი ალექსანდრე**, „ანზედ ვისი ჯმა ხარ?“ 332:9
ანბანთქება 203 ბ
**ანდრონიკაშვილი გ.**, მეგობარს პასუხი 30 ა:15
**ანდრონიკაშვილი გ.**, მერცხალს 30 ა:8
**ანდრონიკაშვილი გ.**, ჩემს მამულს 30ა:5
**ანდრონიკაშვილი გ.**, თ. ი. ჩოლოყაევის ნუგეში ცოლისადმი 30-ა:16
**არჩილ მეფე**, ანბანთქება ამიცანად.სათარგმნი 25:1
**ბარათაშვილი ნ.** ლექსები 438 ა; 439
**ბარნაბაშვილი იოანე** (მღვდელი), ლექსები 318:III (1—4)
**ბუდაღ ოღლანი**, მუხამბაზი 478 გ
**გაბაშვილი ბესარიონ**, ლექსები 318:II (1—15)
**გაბაშვილი ბესარიონ**, სოლომონ I-ის ეპიტაფია 337 ბ
„გეენიდამ“, ლექსი 29:4
დავითის შესხმა 337 დ-3
დაო, გამსგავსე მას ზეცა 337 ვ-10
**ელიზბარ**, ოთხსაე კუთხეს წალკოტი 337 დ-2
**ერისთავი გ.** 438 ა
ესე ლექსი ლეკთ მეფის შამილისა ქურდულებ გამარჯვებასა ზედა სოფელს შილდაში 192
**ვახტანგ VI**, ანბანთქება 191 ბ
**ვახტანგ VI**, მაჯამები 279 შენ. 4
**ვაჟა-ფშაველა**, დაწაგრული მესტვირე 29:1
[**ვაჟა-ფშაველა**], დროება 29:6
[**ვაჟა-ფშაველა**], „თხოვნა“ 29:3
თამარ მეფის ეპიტაფია 337 ე-1
**თეიმურაზ I**, ხილთა ბაასი 203 გ
**თეიმურაზ II**, მაჯამები 332:10
**თუმანიშვილი გ.**, დაეკარგე ფერითა მდიდრით შემკული 27:30
**ივანიკა** სახლთუხუცესი, ლექსი 337 გ
კლდეს, გინდ ღრეში გარდამაგდეთ 414:3
**ლადო**, მაღალ მთის წვერზე 337 ვ-14
ლექსების აღბომი 27; 30 ბ

ლექსების კრებული 28; 347
ლექსნი სამოყვნურო, ეშყი-ხონია 318:IV
**ლორთქიფანიძე სიმონ**, მოდი ყური მომიპყარი 351 გ
მეფე დავითს მონაზონი არსენი 205
მე შენ დაგყურებ 30 ა:19
მე შენმა თვალმა გარდამიბირა 337 ა:8
მე ხომ მაქვს ერთი სული 337 ვ-2
მოგრონება 30 ა:14
მოკედით, ძმანო, მსოფლიერნო 337ე-1
მცირე ფეშქაში მოგართვი 336ე-7
ნარგიზოვანი 318:VI
**ორბელიანი გრიგოლ**, ლექსები 438ა; 438ბ
**პეტრე მგალობელი**, ანბანთლექსნი 25:2
პორტრეტს გიგზავნი 337ე-3
**პუშკინი ა.**, გრაფ ნულინი 30ა:10,11
**პუშკინი ა.**, გუსარი 30ა:13
**პუშკინი ა.**, №...ს 30ა:12
სასულიერო ლექსი 337ა-7
სატრფიალო ლექსები 279 მინაწ. 2; 337დ-1
სნეულ გულსა სიყვარული 337ე-4
ფილოსოფოსთ უწერიათ 166:4
ფიქრი 159:1
**წერეთელი აკაკი**, მუშური 348 (შენ. 3)
**ჭავჭავაძე ა.**, გული ოხრავს და გეტრფის 30ა:6
**ჭავჭავაძე ა.**, ლექსები 318:I (1—17); 438ა
**ჭავჭავაძე ა.**, პატრანარი 337ა-1
ხელი შევიქმენ აწ, ხელი 296:2 (მინაწ. II)
**ჯორჯაძე ბ.**, ლექსები 4
ჯ, მე მოვსთქვამ 337ე-5

## შესხმები

შესხმა... ალექსანდრე პირველის 166:6
შესხმა, თქმული სამჭყაროსა შინა 6
შოთა რუსთაველის ქება 200

## პალეოგრაფია

დამწერლობის სახეობანი 332:4 (შენ.)
**მესხი ივანე**, ქართული წერის ნიმუშები 288
სიმონ კუტის კალიგრაფიული სკოლისათვის 344 შენ. 4—5
ხელნაწერი წიგნის შემზადებისათვის 241 მინაწ. 1

## პუბლიცისტიკა, კრიტიკა

**ანდრონიკაშვილი გ.**, წერილი „ივერიაში“ დაბეჭდილი ერთერთი კორესპონდენციის გამო 30ა:27
**ანდრონიკაშვილი გ.**, რამდენიმე სიტყვა დიმიტრი ყაზბეგზედ 31ა; 31ბ
**ბერნესი**, „პარიყული წერილები“ 29:2
**მოლიერი** (კრიტიკული წერილი ალ. სარაჯიშვილის არქაიდან) 372გ-1
პუბლიცისტური წერილი „ალმანახის“ ლიტერატურული ნაწილის შესახებ“ 372გ-5
პუბლიცისტური წერილი აპპარის შესახებ 372გ-4
**სარაჯიშვილი ალ.**, გინდ „სამი ალი“, გინდ „სამ ალი“ 372ბ-1
**სარაჯიშვილი ალ.**, ზოგიერთა მსგავსება „ვეფხისტყაოსანსა“ და ევროპელის სარაინდო რომანებისა 372-ბ-5
**სარაჯიშვილი ალ.**, მასალები და შენიშვნები „ვეფხისტყაოსნის“ არტანუჯული ვარიანტის შესახებ 372-ბ-4

**სარაჯიშვილი ალ.**, პუბლიცისტური წერილი 372გ-6
**სარაჯიშვილი ალ.**, ნუ დავიწყებთ 372გ-3
**ჭავჭავაძე ი.**, გეგმა წერილისა ა. ყაზბეგის რომანის „მამის მკვლელის“ შესახებ
ჯიბეს ვინ ჩიევის! 372გ-7

## საარქივო მახალა

**გ. ანდრონიკაშვილის** პირადი არქივი 30ა
„იერიის საქმე“ 156ა, ბ, გ

## სამართალი

ბექა — აღბუღას სამართლის წიგნი და ებრაელთა სამართალი 206
**ვახტანგ VI**, დასტურლამალი 342
**ვახტანგ VI**, სამართლის წიგნი 157; 164; 204ა, 229; 233; 395; 472; 473; 474; 475; 482; 339 შენ. 2 (ფრაგმენტი); ვახტანგის სამართლის საძიებლის ფრაგმენტი 337ე-11
**პუფენდორფი გ.**, თანამდებობისათვის კაცთა და მოქალაქეთა 365
საქართლის წიგნთა კრებული 19; 23; 174; 343; 425
სამართლის ძეგლი იფარიდან 240 მინაწ. 3
სასამართლოს დადგენილება ანდრონიკაშვილების მიწების გაყოფის შესახებ 30ა-31

## სამხედრო საქმე

სამხედრო წესდება 24

## სენტენციები

სენტენციები 337ა-6; 337ე-6, 8

## ფიზიკა, გეომეტრია

შემოკლებული ფიზიკა თეორეტიკებრი 491
**მიხეილ ყიფიანი**, გეომეტრია 179

## ეტრატის ხელნაწერები

21; 22; 34; 36; 84; 99; 116; 182ბ, გ, დ; 186ა, ბ, გ, დ; 189ბ, იგ; 208ა, ბ; 209 — 224; 240; 241; 267; 333; 470

## მოხატული ხელნაწერები

5; 80; 84; 85; 103; 104ა, ბ; 105ა, ბ; 111; 120; 124; 130; 131; 134; 139; 143; 144; 162; 168; 292; 328; 331; 356; 369; 383; 430; 433.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედ.-საგამომც. საბჭოს დადგენილებით

*

რედაქტორი ი. აბულაძე
გამომცემლობის რედაქტორი დ. ნათიშვილი
ტექრედაქტორი ა. თოდუა
კორექტორი ლ. გორდულაძე
ასოთამწყობი ც. ხუციშვილი

გადაეცა წარმოებას 1.10.1956; ანაწყობის ზომა 7×12; ხელმოწერილია
დასაბეჭდად 13.5.1957; ქაღალდის ზომა 70×108 1/16;
ქაღ. ფურც. 16,0; საბეჭდი ფურც. 43,84; საავტორო
ფურცელი 45,16; საალრ.-საგამომც. ფურცელი 46,07;
შეკვეთა 1638; უე 02625; ტირაჟი 1000
ფასი 22 მან.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობის სტამბა
თბილისი, ა. წერეთლის ქ. 3/5

DAO 22 DAS